

అం

శ్రీరస్తు

వైద్యవాదీతివరచితే

స్మృతిపక్తాఫల

ప్రధానాః

కోంబూరు, వజ్రపురమ్, శ్రీనివాస రాఘవాచార్యైః

ఫణిపురమ్, కేశవభట్టార్యైః

మైసూరు సద్విద్యాశాలాధ్యక్షైః

పెరీస్వామీ తిరుమలాచార్యైః సహ

సమ్యక్పరిశోధ్య

మణ్డయమ్, దామోదరమ్, అశ్వశిఖరాచార్యైః

మైసూరు సద్విద్యామణ్డర ముద్రాశాలాధ్యక్షమ్

ముద్రాపిత సన్నిజయతేతరామ్.

సశ్చిత్తా - ౧౨ -

౧౮౮౩

౨

శ్రీరస్తు

శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః

వందామహేమహేశానచణ్డకోదణ్డఖణ్డనమ్ ।

జానకీహృదయానందచంద్రనంరఘునందనమ్ ॥

విశుద్ధవిజ్ఞానఘనస్వరూపం విజ్ఞానవిశ్రాంతనందదీక్షమ్ ।

యానిధిందేహభృతాంశరణ్యందేవంహయగ్రీవమహాంప్రపద్యే ॥

స్మృతిముతాఫలే శ్రాద్ధకాణ్డప్రారమ్భః

శ్రీరామపదాబ్జేన వైద్యనాథవిపశ్చితా ।

స్మృతీనాంసారమాలోచ్య శ్రాద్ధకాణ్డోఽతన్యతే ॥

సర్వప్రాయశ్చిత్తప్రకరణే

ముమూక్షోస్సాన్నినవిధిః

“ సాత్త్వికర్షాణిమర్విత ” ఇతిస్మరణాత్, సాత్త్వప్రేవప్రాయ
శ్చిత్తాదికర్మణ్యధికారాత్, వారుణసానే అశక్తోముమూర్షుబ్రాహ్మ్య
దిసానినమాచరేత్ । తదాహయోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ అసాను
ధ్యోచఛరీరస్య వైషమ్యాద్దేశకాలయోః । సానాన్యేతాని తుల్యాని
మాన్త్యాదినియధాబలమ్ ॥ * ॥ ఇతి, సపవ ॥ శ్లో ॥ మాన్త్రంభామంత
ధాఽఽగ్నేయం వాయవ్యం దివ్యమేవచ । మానసం యాగికంచేతనప్రసా
నాన్యనుక్రమాత్ ॥ ఆపోహిస్థాదిభిర్తాన్త్రం మృదాలమ్భస్తు పార్థివమ్ ।
ఆగ్నేయం భక్త నాసానం వాయవ్యం గోరజఃస్మృతమ్ ॥ యత్తుసాతపవ
షేణ దివ్యం తత్సాన్నినమచ్యతే । మానసం హ్యత్త చింతాస్యాక్యాగి
కం విష్ణుచింతనమ్ ॥ * ॥ ఇతి

ఊర్ధ్వపుణ్ణివిధిః

తతః ఊర్ధ్వపుణ్ణిం త్రిపుణ్ణింవా ఉభయమపి యథాస్వాచారం
విభృయాత్ । యథాహమరీచిః — ॥ శ్లో ॥ సర్పందృష్ట్యా యథాలోకే
దద్దురాభయవిహ్వలాః । ఊర్ధ్వపుణ్ణాగ్రిజీతంతద్వత్కమృతైయమకిజగ-
రాః ॥ * ॥ విష్ణురపి — ॥ శ్లో ॥ ఊర్ధ్వపుణ్ణిధరోమర్వోమ్రయతే
యత్రకుత్రచిత్ । శ్వపాకోఽపివిమానస్థో మమలోకేమహీయతే ॥ * ॥
తథాపాద్యే బ్రహ్మగరుడసంవాదే — ॥ శ్లో ॥ యస్యాస్తకాలేఖగోపి
చన్దనం బాహుద్వర్గలాటే హృదిమస్తకేవా । ప్రయాతిలోకంకమలాస
నన్యగోబాలఘాతీయదిబ్రహ్మ హాభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సాగస్తే — ॥ శ్లో ॥
భస్మరుగ్రాక్షధారీతుయశ్చాపిమ్రయతేయది । సోఽపిరుద్రత్వమాహ్నో
తి కింపునర్హ నుషదయః ॥ తుళసీధారణాన్యతోఽపి విష్ణులోకే మహీయ
తే ॥ * ॥ ఇతి ।

భగవత్తీర్థనిషేవణమ్

తుళసీదళసంమిశ్రతీర్థపానంచ కుర్యాత్ । తథాచస్తృతిచన్ద్రికా
యామ్ — ॥ శ్లో ॥ అస్త్యకాలేఽపియస్యాసేవ్యదీయతే పాదయోజన-
లమ్ । సోపి సన్దతిమాహ్నోతి యశ్చాచారబహిష్కృతః ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణు
పాదయోగిత్యర్థః । నారదీయే — ॥ శ్లో ॥ హరిపాదోదకంయస్మాత్కయ
త్వం సిక్తవాన్మునే । ప్రాప్తోఽస్మిత్వయా తస్మాత్తద్విష్ణోః పరమం ప
దమ్ ॥ తుళసీదళసంమిశ్రమపిసర్పపమాత్రకమ్ । గజ్జాజలంపునాత్యే
వకులానామేకవింశతిమ్ ॥ * ॥ ఇతి । సిక్తవానితివచనాచ్ఛరీరే తీర్థసేవ
నమపి పావనమిత్యవగమ్యతే

సర్వప్రాయశ్చిత్తమ్

తతఃపరిషదనుష్ఠాపూర్వకం ద్వాదశాబ్జకృచ్ఛ్చిరూపం షడబ్జకృ
చ్ఛ్చిరూపం ద్వ్యబ్జైకాబ్జకృచ్ఛ్చిరూపంవా సర్వప్రాయశ్చిత్తం య
థాశక్తిస్వపాపానుసారేణ కుర్యాత్ । తథాచస్తర్యతే ॥ శ్లో ॥ సర్వ
జన్మార్జితానీహాభూణహత్యాదికాన్యపి । సర్వపాపాని నశ్యన్తికృచ్ఛ్చైర్
ద్వాదశవాన్లికైః ॥ జన్మప్రభృతియతిగించిత్వాతకంచోపపాతకమ్ ।

అర్వాస్తుభ్రూణహత్యాయాష్టదబ్దాన్నశ్యతి ధ్రువమ్ || అద్యాప్య సకృద
భ్యస్తం బుద్ధిపూర్వమఘంమహత్ | తచ్చుభ్యత్యభ్యక్చేచ్ఛిణమహతః
సాతకాదృతే || * || ఇతి | త్రింశత్సృచ్చాచ్ఛి అద్దసంజ్ఞకాః .

కృచ్ఛ్చ తత్ప్రతినిధిస్వరూపమ్

కృచ్ఛ్చోఽత్ర ప్రాజాపత్యమ్ | తత్స్వరూపముక్తం ఖనునా —
|| శ్లో || త్ర్యహంప్రాతస్త్ర్యహంసాయం త్ర్యహమద్యాదయాచితమ్ |
త్ర్యహంనకించదశీయాత్ప్రాజాపత్యం చర్కద్విజః || * || ఇతి | త
స్యస్వరూపతోఽనుష్ఠానాశక్తేః ప్రతినిధిరేవానుష్ఠేయః || శ్లో || కృచ్ఛ్చ
ప్రతినిధిం కుర్యాద్ధౌభిరేవ సవత్సరేః | గవామభావే నిమగ్నస్యాత్తద
ర్థం పాదమేవవా || పాదహీనం నకర్తవ్యమితి శాతాతపోఽబ్రవీత్ || * ||
ఇతిష్టరణాత్ | విజ్ఞానేశ్వరేఽపి — || శ్లో || ప్రాజాపత్యక్రియాశక్తా
ధేనుందద్యాద్విచక్షణః | ధేనోరభావే దాతవ్యం తన్ముల్యం నాత్రసం
శయః | ధేనోరభావే నిమగ్నస్యాత్తదర్థం పాదమేవవా || పాదహీనం
నకర్తవ్యమితి వేదవిదోవిమః || * || ఇతి | ప్రతినిధ్యంతరముక్తం హేమా
ద్రా — || శ్లో || కృచ్ఛ్చోఽయుతంతుగాయత్ర్యా విప్రదాప్తదశభౌ
జనమ్ | తిలహేమానుసహస్రంవా సమమేతచ్చతుష్టయమ్ || * || ఇతి |
శ్చుత్యస్తరే — || శ్లో || కృచ్ఛ్చోఽదేవ్యయుతంచైవ ప్రాణాయామశ
తద్వయమ్ | తిలహేమానుసహస్రంచ వేదపారాయణంతథా || పట్టిశ్చ
తుర్వింశతిర్వా భౌజ్యాద్వాదశవాద్విజాః | తావద్భౌజనపర్యాప్తం
ధాన్యం తన్ముల్యమేవవా || తత్సమృద్ధ్యసమృద్ధిభ్యాం సఖ్యవైషమ్య
భాషణమ్ || * || ఇతి | తథావిజ్ఞానేశ్వరీయే — || శ్లో || కృచ్ఛ్చోప
జ్ఞాతికృచ్ఛ్చోత్రిగుణమహరహస్త్రింశదేవతృతీయే చత్వారింశచ్చత
స్తై త్రిగుణనగుణితా వింశతిస్సాత్పరాశే | కృచ్ఛ్చోసాస్తాపనాభ్యే భ
వతిషడధికావింశతిస్తై సవహీనాద్వాభ్యాం చాన్ద్రాయణేస్యాత్తపసికృతబ
లో భోజయేద్విప్రముఖ్యాత్ || * || ఇతి | అహరహరితి సర్వత్ర సంబ
ధ్యతే | తృతీయః - కృచ్ఛ్చాచ్ఛితకృచ్ఛ్చః, అత్రప్రాజాపత్యదివసకల

నయావిప్రాణాం వష్టిభోజనాని భవంతి । పవమతికృచ్ఛాద్ధిదామూహానీ
యమ్ । స్మృత్యస్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ కృచ్ఛాద్ధిదికరణాశక్తౌ ప్రత్యా
హ్నయాన్సమాచరేత్ । ప్రాజాపత్యేతుగామేకాందద్యాత్సస్తపనేద్వ
యమ్ ॥ కృచ్ఛోఽయుతంతు గాయత్ర్యా ఉదవాసస్తథైవచ । సమున్మ
గనదీస్నానం సమమేతచ్ఛతుష్టయమ్ ॥ * ॥ ఇతి । నదీస్నానమ్ - మృత్తి
కాస్నానమ్ । పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ పుణ్యతీర్థేనార్ద్రశిరఃస్నానంద్వాదశస
ప్త్యయా । ద్వియోజనంతీర్థయా ప్రాజాపత్యసమంస్మృతమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।

ఆపదికర్తృవ్రతవరణాది

ఆపత్యాలే స్వయంవ్రతంకర్తుమశక్త్యేత్తదాబ్రాహ్మణైః కార
యేదిత్యాహ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ వ్యాధివ్యసనినిశ్రాంతైరుద్భిక్షేదా
మరేతథా । ఉపవాసోవ్రతంహుమో ద్విజైస్సంపాదితానివా ॥ * ॥
ఇతి । వ్యాధివ్యసనీ - రోగగ్రస్తః । డామరః - పరరాజాచ్యుపద్రవః । అ
త్యంతాపదమభిప్రేత్య పత్యోవ్రతమాహసపవ ॥ శ్లో ॥ అథవాబ్రాహ్మణా
స్తుష్టాస్సర్వంకుర్వంత్యనుగ్రహమ్ । సర్వాన్ కామానవాపోతి ద్విజసం
పాదితైరిహ ॥ * ॥ ఇతి । మహాపురుషవచనమాత్రసంపాదితైరాశీర్విశేష్టే
గళేషకామప్రాప్తిర్భవతి । తత్రపాపక్షయోభవతీతి కోవిష్యయః । మహా
పురుషసజ్జుల్యమాత్రాదేవకామప్రాప్తిర్భగవదేశ్రూయతే । శ్రుతిః —
యంయంలోకంమనసావిశుద్ధనత్వఃకామయతేయాన్ కామాంస్తంలోకం
జయతే తాంశ్చ కామాంస్తస్మాదాత్మజ్ఞానరచ్చయేత్తమభ్యుచ్చరేద్భూతి
కామః ॥ * ॥ ఇతి । మహదనుగ్రహవిషయందర్శయతి । దేవలః — ॥ శ్లో ॥
ప్రాయశ్చిత్తం యథోద్దిష్టమశక్యం దుర్బలాదిషు । ఇష్యతేఽనుగ్రహస్తే
షాం లూకసజ్జహకారణాత్ ॥ * ॥ ఇతి । పరాశరోఽపి — ॥ శ్లో ॥ దు
ర్బలేఽనుగ్రహఃప్రోక్తస్తథావైబాలవృద్ధయోః । తతోఽన్యథాభవేద్దోష
స్తస్మాన్నానుగ్రహఃస్మృతః ॥ * ॥ తతోఽన్యథా - ప్రబలానుగ్రహా
త్యర్థః । దుర్బలస్య మహదనుగ్రహోచ్ఛుద్ధింవిశదయతి సపవ ॥ శ్లో ॥ బ్రా
హ్మణాజ్ఞానంతీర్థం తీర్థభూతాహిసాధవః । తేషాంవాకోదకేనేవ శుభ్య

న్తి మలినాజనాః ॥ బ్రాహ్మణాయానిభాషస్తే మన్యనై తానిదైవతాః । స
ర్వవేదమయోవిప్రౌ నతద్వచనమన్యధా ॥ * ॥ ఇతి । అనుగ్రహయోగ్య
స్యధుర్బలస్య నియమవిధానేఽపి ప్రత్యవాయిత్యాహసపవ ॥ శ్లో ॥ శ
రీరస్యాత్యయే ప్రాప్తై వదన్తి నియమాంస్తుయే । మహతాః-ర్వోపరోధేన
తత్త్వాపం తేషు గచ్ఛతి ॥ నస్వస్థస్య కదాచన ॥ * ॥ ఇతి । శరీరస్యా
త్యయః - ముమూర్షోర్భూమ్యాంశయనమ్ , తస్మిన్ ప్రాప్తేనతి , తేనక
ఘోషశక్త్యం ప్రాజాపత్యాదినియమం కర్తవ్యత్వేన యే వదన్తి తేషుత
త్త్వాపం గచ్ఛతి । తస్మాదేతాః మహతాః-ర్వోపరోధేనేతి । మహతాం
దేవతోపాసకానాం కార్యం మహతాః-ర్వమ్ - అన్యకాలే దేవతాస్తుర
ణకీర్తనాది , తస్యోపరోధః - ప్రతిబంధః । ముమూర్షుర్హి పరిసరవర్తిభిరా
ప్తేర్బ్రహ్మోదేవానాం స్తుర్ముద్యజ్జేగ్ర , తదానీమేతద్వ్రతకర్తవ్యతాం
శ్రుత్వాకర్తుమశక్తస్య వ్యాకులచిత్తఃపూర్వముద్యుక్తాం దేవతాస్తుతిమ
పరిత్యజతి , సోయంపురుషార్థప్రతిబంధః । స్వస్థశరీరస్యతుపూర్వోక్తః కా
ర్వోపరోధఃకదాచిదపినాస్తి ॥ శ్లో ॥ స్వస్థస్యమూఢాఃకుర్వన్తి వదన్త్యనియ
మాంతుయే । తేతస్యవిఘ్నకర్తారఃపతన్తినరకేఽశుచా ॥ * ॥ ఇతిస్మరణాత్

అన్యకాలే భగవన్నామకీర్తనమ్

అన్యకాలే హరిహరనామకీర్తనాది ఫలంశ్చర్యతే ॥ శ్లో ॥ యథాక
థచిద్ధోపై కీర్తితేవాశ్రుతేఽపివా । పాపినోఽపివిశుద్ధాస్సృశ్శుద్ధామో
క్షమవాప్నుయః ॥ శివశివశివచేతి వ్యాహరణవైత్రివారం త్యజతి నిజత
సుంయస్తావ్యయమోఽన్యక్షణేఽస్మిన్ । భవతిభవభయానాం ఛేదకఃపూ
ర్వశబ్దోనభవతత్తరతౌకల్పితాత్మౌపకారౌ ॥ యంయంభావంశ్చరణ
యోగీ త్యజత్యనైకభేదమ్ । తంతమేవేతి కాన్తైయ సదా తద్భావభావి
తః ॥ * ॥ ఇతి । మహదవలోకనంచ కార్యమ్ ॥ శ్లో ॥ మహాపాతక యుక్తో
వా యుక్తోవా సర్వపాతకైః । పరం పదంప్రయాత్యేవ మహద్భీరవలోక
తః ॥ * ॥ ఇతిస్మరణాత్

వైద్యనాథీయే స్మృతిముక్తాఫలే

ముమూక్షోద్దానవిధిః

ముమూక్షుః పరలోకార్థం యథాశక్తీ దానం కుర్యాత్ । “ ఇతః
 ప్రదానాత్యముష్టిః లోకే ప్రజా ఉపజీవన్తి ” ఇతి శ్రుతేః । తథా మ
 హాభారతే — ॥ శ్లో ॥ విద్యాప్రవసతోమిత్రం భార్యమిత్రం గృహే
 సతః । ఆతురస్యభిషక్త్యైత్రం దానం మిత్రం మరిష్యతః ॥ పడశీలసహస్రా
 ణి యోజనాసాం యుధిష్ఠిర । మానుషస్య చ లోకస్య ధర్మలూకస్య చా
 న్తరమ్ । సతత్ర వృక్షచ్ఛాయావా నవాపోయనచ దీప్తికాః ॥ సగ్రా
 మోనాశ్రమోవాపి నోద్యానం కాననానిచ । నకించిద్విశ్రమస్థానం శ
 ధితస్త్వి యుధిష్ఠిర ॥ కణ్టికాకీర్ణమాగైః తప్తవాలుకపాంసునా ॥ దహ్య
 మానాస్తుగచ్ఛన్తి నరాదానవిజితాః । తస్మాద్దానంతు కర్తవ్యం మృ
 తికాలేకథంచన ॥ * ॥ ఇతి । దానవిశేషమాహ శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥
 అన్నపానాశ్వగోవస్త్రభూతైయాశ్చాసనానిచ । ప్రేతలోకే ప్రశస్తాని
 దానాన్యస్తా విశేషతః ॥ తిలాపాపహరానిత్యం తద్దానంతు ప్రశస్యతే ।
 యోహిరణ్యందదాత్యన్తై హ్యస్మృతత్వం భజేతసః ॥ * ॥ ఇతి । ముము
 క్షూణాం బ్రహ్మ విదామపి గృహస్థానామీశ్వరప్రీత్యర్థం దేయమేవ ॥ శ్లో ॥
 దానక్రియాశ్చ వివిధాః క్రియన్తే మోక్షకాక్షిభిః ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ ।
 సంజ్ఞాహానా మరణేఽపి పాపితైషీపుత్రాద్విద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ఆతురోవాఽ
 భపుత్రోవా దద్యురాసన్నభాష్టవాః ॥ * ॥ ఇతి వ్యాసస్మరణాత్ । స్మృతి
 రత్నేఽపి — ॥ శ్లో ॥ ఉత్కృన్తివైతరణ్యోచ దశదానానిచైవహి । ప్రే
 తేఽపి కృత్వాతం ప్రేతం శవభక్త్యే నియోజయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రచేతాః —
 ॥ శ్లో ॥ గోభూతిల్లిహిరణ్యాభ్య వస్త్రధాన్యగుడానిచ । తౌప్యం లవణమి
 త్యాహుదశదానాని పణ్డితాః । సతావిదశదానాని నతాణాం మృత్యుజ
 న్షనోః । కుర్యాదభ్యుదయార్థంచ ప్రేతేఽపి హి ఫరత్రచ ॥ భూమిర్భోజన
 పర్యాస్తాద్రోణద్వయమితాస్తిలాః । నిమగ్నత్రయం సుఖర్థం స్యాదాజ్యం
 ప్రస్థచతుష్టయమ్ ॥ పూత్య వస్త్రద్వయం ధాన్యం శార్దూభాతికముచ్యతే
 గుడం పట్టివలంచైవ రౌప్యం నిమగ్నచతుష్టయమ్ ॥ లవణం సార్దూభాతికం దశ
 కానం ప్రమాణతః ॥ * ॥ ఇతి । మహాభారతే — ॥ శ్లో ॥ యోమృత్యు

కాలేసంప్రాప్తై గాం దదాతిపయస్వినీమ్ । గవాదర్శితమార్గస్తు బ్రహ్మలో
కేమహీయతే ॥ చతుస్సాగరపర్యంతం సజైలవన కాననామ్ । దత్వాయ
తృణమాప్నోతి సాధి గ్రామాత్తదశ్చుతే ॥ బ్రహ్మణ్ణకోటిదానేనయత్ఫలం
భవతిప్రభో । తత్ఫలం సమవాప్నోతి శివలిక్ష్మప్రదానతః ॥ హిరణ్యం భూ
మిదానంచ తిలాంశ్చక్త్యావ దాపయేత్ । కుటుమ్బినేదరిద్రాయశ్రోత్రి
యాయతపస్వినే ॥ యద్దానం వీయతేతస్మై తద్దానం స్వర్గసాధనమ్ । గృ
హీతదానపాథేయః ప్రయాన్తి త్రిదివంనరాః ॥ భారతరోవాఽఖపుత్రో
వా కమ్యరాసన్నభాన్ధవాః ॥ * ॥ ఇతి । దశదానమస్త్రీదానప్రకరణే
భిహితాః । ఉత్కాన్త్రిగోదానేతు మస్త్రీః ॥ శ్లో ॥ అత్యుత్కాన్త్రిస్తా
ప్రవృత్తస్య సుఖాన్త్రిమణిస్థయే । తుభ్యం సంప్రదదేధేనుమిమాము
త్కాన్త్రి సంజ్ఞికామ్ ॥ * ॥ ఇతి ।

అంతకాలే జప్యమస్త్రీః

అంతకాలే జప్యమస్త్రీ గూహశౌనకః — ॥ శ్లో ॥ నాతానమితి
సూక్తంతు హ్యంతకాలేజపేశ్యకృత్ । జప్త్వాచైవపరంస్థానమమృతత్వంతు
గచ్ఛతి ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ శ్రావయేత్పుణ్యసూక్తాని పు
ణ్యమస్త్రీక్షరాణిచ । ద్విజస్యదక్షిణైకశ్లేషు త్రాడిః ప్రాణసంశయే ॥ * ॥
స్త్రుత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ కశ్లేజపేదీక వాక్యం శాస్త్రాదిభిరుదీరితమ్ ॥ * ॥
ఇతి । శుద్ధినిర్ణయే ఏతద్వ్యాఖ్యాతమ్ , ఈశవాక్యమ్ - షణ్చాక్షరీ, రామ
షడక్షరీ, ప్రణవః, ఉపనిషద్వాక్యానిచేతి । ఆపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ “బ్ర
హ్మవిదాప్నోతిపరమ్, భృగుర్వైవారుణిః” ఇత్యేతావనువాకౌ బ్రహ్మవిదో
దక్షిణైకశ్లేజపతి ఆయుషఃప్రాణాగ్ంసంతర్నివృత్తిచ ॥ * ॥ ఇతి । మరణసమీప
కాలే శుద్ధభూమాదక్షిణాగ్రేషు దర్శేషు దక్షిణాశిరసం సంవేశ్య ముమూ
ర్షోర్బ్రహ్మవిదోదక్షిణైకశ్లే “బ్రహ్మవిదాప్నోతి, భృగుర్వై” ఇత్యనువాకద్వ
యమ్, ఇతరస్యకశ్లే “ఆయుషఃప్రాణాగ్ం” ఇత్యనువాకంసన్నిహితఃపు
త్రాదిర్జపేదీత్యర్థః । తథాబోధాయనీయే — ॥ శ్లో ॥ భూమాదర్శస్త్రుతా
యాంతం శాయయేన్మృతినంశయే । జపేత్తుదక్షిణైకశ్లే ఆయుషః ప్రాణ
మిత్యపి ॥ * ॥ కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ దుర్బలంశ్చాపయిత్యాదశుద్ధచే

లాభిసంపృతమ్ । దక్షిణాగిరసంభూమా బహిష్కృత్యాం నివేశయేత్ ॥ ము
 మూర్ఖోర్దక్షిణేకన్తే పుణ్యమన్త్రాజపేత్సుతః ॥ * ॥ ఇతి । వసిష్ఠో విశేష
 మాహ — ॥ శ్లో ॥ పితృర్మరణకాలేతు పుత్రస్తు యువమోచనాత్ । మ
 స్తకంతుసమాధాయదక్షిణేఽస్యశుజానుని ॥ శ్రావయేత్పుణ్యసూక్తాని పు
 ణ్యమన్త్రాక్షరాణిచ । తతస్తునిర్గతేవాయాకుశాగ్రేషువినిక్షిపేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।

మరణాదిసగుణదోషా

శాతమః — ॥ శ్లో ॥ దివో త్తరాయణేశు క్షేపత్సేచమరణంశుభమ్ ।
 భద్రే త్రిపదనక్షత్రై భృగ్వజ్రారబృహస్పతౌ ॥ దహనేమరణేచైవతత్కర్మ
 ర్మ త్రిగుణం భవేత్ । భద్రేతుభూమిదానంస్యాత్త్రిపదన్తేహిరణ్యకమ్ ॥
 వారేవారాధిదేవానాం పూజనం మృత్యునాశనమ్ । తిలైః ప్రతికృతింకృ
 త్వా దహేద్దోషాపశాంతయే ॥ * ॥ ఇతి । మార్కండేయః — ॥ శ్లో ॥
 ఉత్తరాయణగే సూర్య ఉత్తమా గతిరుచ్యతే । శుక్లపత్నౌ మృతిస్తత్రశ్రే
 స్థావహిష్య మృతిశ్శుభా ॥ శ్రేష్ఠాత్రాపి మధ్యాహ్నే ఉభయోః పక్ష
 యోరపి । ఏకాదశ్యాం మృతిశ్శ్రేష్ఠా మోక్షదా సర్వకామదా ॥ * ॥
 వహిష్యమృతిః - తృతీయాయాం మరణమ్ । మహాభారతేఽపి — ॥ శ్లో ॥
 స్యాదుత్తరాయణే యస్య మృతిస్తస్యోత్తమా గతిః । శుక్లపత్నౌ హి మధ్యా
 హ్నేకృష్ణేఽప్యేకాదశీదినే ॥ * ॥ గార్గ్యః — ॥ శ్లో ॥ భద్రేభూమిప్ర
 దానంస్యాత్త్రిపదేతుహిరణ్యకమ్ । అక్షరకేతవనద్వాంతస్యన్తరౌ వ
 స్త్రుంతుదక్షిణా ॥ శుక్రేరజతదానంస్యాత్తత్రవ్యవ్రదస్సుభి । వారే
 వారాధిదైవత్యం ద్రవ్యం దత్వా నదోషభాక్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏవంస్మృతిమూ
 క్తో వారాధినిషేధః కాలాతిక్రమవిషయః ।

ప్రత్యక్షమరణేతిధ్యాదిదోషాభావః

ప్రత్యక్షమరణేతు నదోషభిత్వాహలోకాక్షిః — ॥ వా ॥ ప్రత్య
 క్షేనకించిత్రరోక్షేతుసూక్ష్మతఃపశ్యేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరేఽపి —
 ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యక్షమరణేతి త్రార్పణశ్యేత్తిధివారభమ్ । వైవదోషావహం
 ప్రాక్రమనేషామపిసర్వదా ॥ పరోక్షేసూక్ష్మతఃపశ్యేత్ప్రత్యుత్తాతు తిధివార
 భమ్ ॥ ఇతి । బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ మాతాపిత్రోర్మృతిప్రాప్తా పు

తైత్తిరీద్వాహాదికర్తృచ । ప్రాప్తకాలేతుకర్తవ్యం తిథ్యాదినతుదోషకృత్ ॥
 సద్యఃక్షౌరంప్రకుర్వీత సద్యః శ్రాద్ధాదికర్తృచ ॥ * ॥ ఇతి । పవంచప్ర
 త్యక్షమరణేయద్యపి వారాదిదోషోనాస్తి; తథాపిశబ్దాకాలే దోషావను
 త్తియే మనఃప్రీతయేచ బ్రాహ్మణేభ్యఃశక్తితఃకించిస్తత్వా అనుజ్ఞాప్యశబ్దా-త
 దోషంనాశయేత్ । తదాహహారీతః — ॥ శ్లో ॥ కుర్వీతసర్వకర్మాణిబ్రా
 హ్మణానామనుజ్ఞయా । బ్రాహ్మణేరభ్యనుజ్ఞానాద్దోషోనశ్యత్యసంశ
 యమ్ ॥ * ॥ స్మృత్యంతరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణానాం వినావా
 త్యేః క్రియాస్సుస్యిర్నిష్ఫలాస్తతః । కర్తవ్యాబ్రాహ్మణానుజ్ఞాకర్తృణాం
 పరిపూర్తయే ॥ * ॥ ఇతి । మహదనుగ్రహశ్చయథాశక్తిద్రవ్యదానేనై
 వ కారయితవ్యః । “దానేసర్వం ప్రతిష్ఠితమ్” ఇతిశ్రుతేః, “దానేన
 నిర్దోషాభవన్తి” ఇత్యాపస్తవ్యుర్నాత్, ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణాణామన్య
 గభ్యర్చ్యపృచ్ఛేత్సకభూషణైః ॥ * ॥ ఇతిభరద్వాజస్తురణాచ్చ । పతచ్చ
 స్నాత్వాఅర్చ్యపస్త్రీకుర్యాత్ । స్నాత్వా స్వశక్త్యాద్రవిణందత్వాస
 భ్యాప్రసక్తిణమ్ । పరీత్యతైరనుజ్ఞాతఃకుర్యాత్సకభూషణాదితః ॥ * ॥ ఇతి ।

కర్తుస్సంసారయోగ్యతాసిద్ధయేప్రాయశ్చిత్తమ్

కర్తుస్సంసారయోగ్యతాసిద్ధ్యర్థంప్రాయశ్చిత్తముక్తంచద్వితీకా
 యామ్ — ॥ శ్లో ॥ కర్తృఽధికారసిద్ధ్యర్థంత్రీకృచ్ఛాచ్ఛ్రీపశ్చపస్తవా ।
 చరేద్యద్వాతుదానాద్యైః పైతృమేధికమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రకృ
 చ్ఛ్రీప్రతినిధిర్గవాదిదానమ్ । తథాచస్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ గవామ
 భావేనిషుంస్యాత్తదర్థంపాదమేవవా । పాదహీనంనకర్తవ్యం బ్రహ్మదణ్డం
 మనీషిభిః ॥ * ॥ ఇతి । మృతాహదానేవైశిష్ట్యముక్తంచద్వితీకాయామ్ —
 ॥ శ్లో ॥ ఉపరాగసహస్రాణి వ్యతీపాతాయుతానిచ । అమాలక్షంతుద్వా
 దశ్యాః కలాంనాన్వన్తిషోడశీమ్ ॥ పవంపిథాయాద్వాదశ్యాస్త్రీసృకోట్య
 ధ్ధకోటయః । మాతాపితౄర్మృతాహస్యకలాంనాన్వన్తిషోడశీమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।

ఉద్ధోవచిష్టాది ప్రాయశ్చిత్తమ్

మరణకాలోపహతేఃప్రాయశ్చిత్తమాహపరాశరః — ॥ శ్లో ॥

ఉద్ధోవచిష్టమధోచిష్టమన్తరిక్షమృతౌతథా । కృచ్ఛ్రీత్రయం ప్రకు

రీప్త ఆశౌచమరణేతథా || * || ఇతి మరణకాలే నాన్తాదికముద్ధోష్విచ్ఛి
ష్టమ్ , మూత్రాదికమథస్తనోచ్ఛిష్టమ్ , తయారస్యతరద్యదాసంపద్యతే
తదాసంసుర్తాపుత్రాదిర్భవతి స ప్రత్యాక్షాయేన ప్రాజాపత్యుక్త
యంకుర్యాత్ | మళ్ళికాదౌమరణమస్తరిక్షమృతిః | రజస్వలాసూతికా
దిమరణమాశౌచమరణమ్ | గౌతమః — || శ్లో || సూత్వానారీమృతా
పశ్చాన్నశాహాభ్యంతరేయది | నతస్యామలంకార్షై నిమగ్నిర్బహువ
త్సరే || తద్దోషపరిహారార్థం చత్వరోఽమృతిః పృథక్ | ఏకపదద్విజోవా
పి వారుణా కలశాక్షిపేత్ || పూర్వాదిదితుసర్వత్ర జతెనాఫూర్య
యత్తుతః | వరుణం పూజయేత్తత్ర ఋత్విగేకంచతుర్ద్వపి || కలశాపా
ణిభిః స్పృష్ట్వా మన్త్రినేతానుదీరయేత్ | నమకం చమకం ద్వైవపురుషసూ
క్తంచవైష్ణవమ్ || పవనానానువాకంచ హిరణ్యశృంగమితీక్రమాత్ | శా
న్తిభిర్దశభిశ్చైవ కలశానభిమన్త్రయేత్ || అనేనవాససాఽఽచ్చాద్యసూతి
కాంకృతశౌచికామ్ | మార్జయేద్మృతిజస్తోమైః కలశస్తేః పవిత్రజైః || అ
పోహిష్ఠాదిభిర్మన్త్రైర్దేవస్యత్వేతిమార్జయేత్ | తతశ్శవంబహిర్దేశేస్థా
పయిత్యాఽఢదేశికః || శాతకుమ్భోదక్షేః ప్రోక్త్య నూతనేనైవ వాససా |
ఆచ్చాద్యకుణపంపశ్చాన్తహేదాపాసనాన్నినా || * || రజస్వలామరణే
పేవమితి హేమాద్రా — || శ్లో || యదాపుష్పవతీనారి దైవాద్యదివిప
ద్యతే | తస్మాస్తునిమగ్నిర్మాసిరక్తుశ్శ్లాడ్భయజగురాత్ || * || ఇతి |
తథాచత్రికాణ్డి — || శ్లో || ప్రత్యక్షాచాప్రతిహతా సంసారేణచ
శోధనమ్ | కుర్యాత్తత్రాథరోచ్ఛిష్టప్రాజాపత్యుక్తయంచరేత్ || ఉ
ద్ధోష్విచ్ఛిష్టేఽపిచ తథా ప్రాజాపత్యుక్తయంచరేత్ || * || చన్ద్రికా
యామ్ — || శ్లో || అస్పృశ్యస్పృష్టమరణే కృచ్ఛాన్కషడ్ గౌతమోఽ
బ్రవీత్ | పరాశరస్తుత్రీప్రాహ భృగుః పళ్ళవడగ్లేరాః || * || అస్పృ
శ్యాః - చణ్డాళసూతికోదక్యాదయః , తైః స్పృష్టస్యఅస్మాదస్యమరణేశక్త్య
నుసారేణ షట్కృచ్ఛాద్వికమిత్యర్థః | ఖట్యాదిమరణే ప్రాయశ్చిత్తమా
హ విష్ణుః — || శ్లో || మణ్డపే గోపురే ఖట్యాప్రాసాదే హర్షభిత్త
షు | అకామతోమృతానాంతుదాపయేదైవవద్వయమ్ || ప్రాజాపత్యంచ

రేత్రాచ్ఛ్రిం పరాకేణవిశుధ్యతి || * || ఖట్వాదావకామమరణేచాన్తా
 యణద్వయం కామతస్తుప్రాజాపత్యం పరాకంచ కుర్యాదిత్యర్థః । తస్మి
 త్నిశేచ్ఛతుర్వింశతిమతే దర్శితః — || శ్లో || ప్రాజాపత్యేతుగామేకాం
 దద్యాత్సప్తపనేద్వయమ్ । పరాకతప్తకృచ్ఛాచ్ఛ్రితికృచ్ఛేత్రిప్రస్తుగాః
 స్తృతాః || అష్టా చాన్తాయణేదేయా స్త్రిస్రవాశక్త్యపేక్షయా || * ||
 ఇతి । స్తుత్యస్తరే — || శ్లో || చాన్తాయణం త్రయఃకృచ్ఛాచ్ఛ్రిఃగా
 యత్రాఅయుతత్రయమ్ । ఆస్థావనంమహానద్యాం తుల్యమేతచ్ఛతుష్ట
 యమ్ || * || ఇతి । చతుర్వింశతిమతే — || వా || యస్యధాన్యసమృ
 ధ్నిసకృచ్ఛాచ్ఛ్రిదిప్రతానివిప్రభోజనేన సంపాదయేత్ || * || ఇతి । బ్రా
 హ్మణభోజనసంఖ్యాయోక్తా । “ కృచ్ఛేచ్ఛ్రిపశ్చాచ్ఛ్రికృచ్ఛేచ్ఛ్రిత్రిగుణమహ
 రహః ” ఇతి । శుద్ధినిర్ణయే — || వా || ఊర్ధ్వచ్ఛిష్టాధోచ్ఛిష్ట ఖట్వాదిమ
 రణా శుచిస్పర్శనియమలోపాఖ్యపశ్చనిమిత్తప్రాయశ్చిత్తాన్యేకైకనిమి
 త్తస్యత్రీణికృచ్ఛాచ్ఛ్రిణ్యైకైకంవాకృత్వా సంసురార్యత్ || * || ఇతి

పర్యుషితశవ ప్రాయశ్చిత్తమ్

పర్యుషితశవ ప్రాయశ్చిత్తమాహగార్గ్యః — || శ్లో || పశ్చివిం
 శఘటి పూర్వం దివాప్రేతస్య సంస్కృతిః । దివావాయదివారాత్రా శ
 వస్త్యిష్టతికన్యచిత్ || తత్పర్యుషితమిత్యాహుర్దహనే తస్య కాగలిః । బ్రా
 హ్మణేభ్యాదిధింలభ్యా కృచ్ఛాచ్ఛ్రిత్రయమథాచరేత్ || పశ్చిగవ్యేన సం
 స్పావ్యపావమాన్యాభినుస్త్రీచ । జలేనస్పావయిత్యాచ విధివద్దహనం
 చరేత్ || అన్యథాదహనేతస్య సర్వం తన్నిష్ఫలం భవేత్ || * || ఇతి ।
 కాత్యాయనస్తు — || శ్లో || ప్రత్యక్షశవసంసారే దినంనైవవిశోధయే
 త్ । నిర్దిష్టకాలవీక్షాయాం శవఃపర్యుషితోభవేత్ || దగ్ధఃపర్యుషితోయై
 స్తు పుత్రమిత్రైశ్చ బంధుభిః । కుహాభయప్రదస్తైహం తిథ్యాదీనైవశో
 ధయేత్ || పశ్చిగవ్యేనసంస్పావ్య ప్రాజాపత్యంసమాచరేత్ । పూతిగ
 ణై తథాగ్నిస్నేహావ్యగోమయవారిణా || బ్రాహ్మణేరభ్యునుజ్ఞాతస్తప్త
 కృచ్ఛ్రింసమాచరేత్ । క్రిమిరుత్పద్యతేయస్యశ్వకాక్షేశ్చాపిదూషితే ।

కృత్వాతు పూర్వవత్ సానం సర్పిమామథునాతతః ॥ పుణ్యాద్భిరభిషి
 చ్యాభ సేచయేద్దప్తవారిణా ॥ గాందర్వాద్విజముఖాయతస్తకృచ్ఛం స
 మాచరెత్ ॥ * ॥ ఇతి । తస్తకృచ్ఛం ప్రతినిధిస్త్రోగావః ॥ శ్లో ॥ ప
 రాకతస్తకృచ్ఛం తి కృచ్ఛే తి స్రస్తుగాఃశ్చుతాః ॥ * ॥ ఇతిష్ట రణా
 త్ । వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ నాసాగ్రనర్తినాదోష్టేర్వాయునామృతవత్స్థి
 ణః । అజ్ఞానాచ్యదివాజ్ఞానాత్పితృమేధముపక్రమెత్ ॥ గృహాః ౧౭౭ ఏసా
 నేతు జీవన్నాయుష్కం యజేత్ । పథిక్ గృహేసానాద్వాత్మశానేయది
 జీవతి ॥ ఘృతకుమ్భేభిమజ్జ్యేనం జూతకగ్నాదికారయేత్ । యామం యా
 మద్వయంతస్య మృతిం నిశ్చిత్య నాన్యథా ॥ బ్రహ్మ హత్యానువాపోతి
 కర్తాభవతినిద్రితః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణ్యహూ
 తాద్యఃపూర్వం మృతఃపర్యపితోభవేత్ । వైఘానసోదితంకార్యంప్రా
 యశ్చిత్తంవిశుద్ధయే ॥ యామ్యప్తేశ్యకమన్తాభ్యాం వైశ్వదేవేనవైతి
 లాః । వ్యస్తాభిశ్చసమస్తాభిస్తుత్వావ్యాహృతిభిర్దిహేత్ ॥ * ॥ ఇతివైఘా
 నసోదితమన్తాః ॥ శ్రుతిః ॥ యమోదాధారపృథివీమ్, ఉశస్తస్త్యానిధి
 మహి, విశ్వేదేవస్యనేతుర్మర్త్యవృణోత ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసస్తు — ॥ శ్లో ॥
 రవేరస్తమయాత్వాత్తుయోగ్యకాలేతుదుగ్ధభే । శ్వఃప్రాతరిష్టం దాహః
 దినహవిస్తేనమష్యతి ॥ * ॥ ఆత్రచ్యవస్థామాహబోధాయనః — ॥ శ్లో ॥
 రాత్రాయదిమృతఃకిశ్చిత్ ప్రమాదాతాంలపర్యయాత్ । నవనాడీష్వ
 ధస్తాచ్ఛేద్వహోతుజుహుయాచ్ఛవమ్ ॥ ఉద్ధ్వంశ్వఃప్రాతరెవస్యా
 న్నరాత్రాశుకదాచన ॥ * ॥ ఇతి । శవసోపహతౌప్రాయశ్చిత్తముక్తం
 వైఘానససూత్రే — ॥ వా ॥ శవేనాశ్చౌచయంతేచకుకుటసూతికారజ
 స్పలాద్యపుశ్యస్పర్శ నేచమృతకంపఞ్చగవైః కుశతోమైశ్చ సాపయి
 త్వాప్రాక్షణైఃప్రాక్ష్యవిధివద్దహనంకరోత ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేతు —
 శ్వసూకరస్పగాలాద్యైర్గ్రామ్యసూకరకుకుటైః । శవాస్థిభస్మదేహః
 నాం స్పర్శనంచేత్ప్రమాదతః ॥ గవైఃప్రాక్షాశ్యకృచ్ఛాణాం త్రిత
 యంచసమాచరెత్ ॥ * ॥ ఇతి ।

* నిశాదిమరణప్రాచయశ్చిత్తమ్ *

నిశాదిమరణే ప్రాచయశ్చిత్తం బోధాయనీయే — || శ్లో || నిశిక్య
 స్థైర్యపత్యైచ మరణే దక్షిణాయనె । తాసూర్యాశ్చతి వైషడ్భిహుతా
 స్యాత్సంస్క్రియాతతః || జలేమృతస్య జుహుయాదిమం మేవరుణేత్యై
 చా । సర్పేణచేన్నమోలస్తు త్రిభిర్న్యూత్వాఽథసంస్క్రియా || * || ఇతి ।
 స్మృత్యంతరే — || శ్లో || నిశాయాంకృష్ణపత్యైవా దక్షిణేచాయనెమ్మ
 తః । తాసూర్యత్యాదివన్యస్త్రేర్ద్దుహుయాత్తుపృథక్పృథక్ || చతుర్థ
 హీతేనాజ్యేన దాహకస్తుసమాహితః । పితృమేధవిధానెన దహ్యాతేయ
 స్సుతాదిభిః || తాసూర్యత్యాదితప్యైవ ప్రాచయశ్చిత్తముదీరితమ్ । పక
 ర్పవిధినాదాహే ప్రాచయశ్చిత్తతు నెష్యతే || * || ఇతి । సర్పహతస్యవి
 జ్ఞానెశ్వరీయేవిశేషః — || శ్లో || సువణతారనిష్పన్నంనాగంకృత్వా
 త్తైవగామ్ । వ్యాసాయదత్వావిధివత్పుత్రానృణ్యమాప్తవా || * ||
 ఇతి । వ్యాసాయ - వేదవిదఇతియావత్ । అశన్యాదిదుర్మరణే ప్రాచయశ్చి
 త్తమాహుతపస్తమ్భః — || వా || యద్యాహితాగ్నిరశనిహతోమ్రయేత
 తస్యప్రాచయశ్చిత్తమ్ “ మూర్ధానందివోఅరతిం పృథివ్యా ” ఇతి చతు
 ర్థహీతేనాజ్యేన జుహుయాదేతదేవాస్యప్రాచయశ్చిత్తంభవతీతివిజ్ఞాయ
 తే । యద్యాహితాగ్నిర్విషహతోమ్రయేత తస్య ప్రాచయశ్చిత్తమ్ । “ న
 మోలస్తు సర్పేభ్యః ” ఇతి తిస్రభిశ్చతుర్థహీతా ఆజ్యాహుతీర్ద్దుహుయా
 త్ । యద్యాహితాగ్నిరపుమ్రయేత తస్య ప్రాచయశ్చిత్తమ్ । “ ఇనుం మే
 వరుణ , తత్వాయామి ” ఇతి ద్వేచతుర్థహీతే జుహుయాత్ । యద్యా
 హితాగ్నిర్గంష్ఠిభ్యామ్రయేత తస్యప్రాచయశ్చిత్తమ్ । “ దంష్ట్రాభ్యాం
 వలిష్టుః ” ఇతి ద్వేచతుర్థహీతే జుహుయాత్ , పఠదేవాస్యప్రా
 చయశ్చిత్తం భవతీతివిజ్ఞాయతే । యద్యాహితాగ్నిఃపశుభ్యామ్రయేత తస్య
 ప్రాచయశ్చిత్తమ్ । “ ఆగావోఅర్క్షా ” ఇతి ద్వేచతుర్థహీతే జుహుయా
 త్ || * || ఇతి । అత్రనిమిత్తస్యతుల్యత్వాదేకాగ్నేరపి తదుక్తప్రాచ
 యశ్చిత్తంభవతేన ।

...

...

...

కర్తృక్రమః

దాహాద్విప్రేతకార్యకర్తారమాహనుమస్తుః — || శ్లో || మాతుఃపి
తుశ్చకుర్వీత మృతయోరౌరసస్సుతః । వైతృమేధికసంసారం మన్త్ర
పూర్వకమాదృతః || * || ఇతి । పుత్రస్యప్రేతకార్యకరణాశక్తా తత్ప్ర
కారమాహజనుదగ్నిః — || శ్లో || పితుఃపుత్రేణకర్తవ్యా పిణ్డదానోదక
క్రియా । అశక్తోఽప్యగ్నిదఃపుత్రః శేషమన్యస్సమాపయేత్ || * || ఇతి । ఔ
రసపుత్రాణాం సమవాయేజ్యేష్ఠపవ పితుర్ధ్వదైహికం కుర్యాత్, || శ్లో ||
సర్వైరనుమతింకృత్వా జ్యేష్ఠేనైవతుయత్యుతమ్ । ద్రవ్యేణచావిభక్తేన
సర్వైరేవకృతంభవేత్ || * || ఇతి । వచనాత్ । స్మృత్యన్తరేఽపి — || శ్లో ||
నవశ్రాద్ధం సపిణ్డత్వం శ్రాద్ధాన్యపిచషాడత । ఏకేనైవతుకార్యాణి సం
విభక్తధనేష్వపి || * || ఇతి । చన్ద్రికాయామ్ — || శ్లో || ప్రేతస్యపు
త్రో దాహాదిదద్యదేవౌరసస్సుతః । బంధుత్వేతు గుణేదద్యాత్సమేతు
జ్యేష్ఠపవతు || * || ఋశశ్శబ్దస్తు — || శ్లో || పుత్రాణాం మధ్యమో
వాపి కనిష్ఠోజ్యేష్ఠపవవా । పితుర్యస్తుప్రియతమస్సర్వం తేనైవకారయేత్ ||
పుత్రాస్సర్వేఽపితుర్ద్విష్టాః పత్నీభ్రాతాసఖాఽపివా । అగ్నిదాహాదికర్తా
ణి కురుఃపుత్రాదయఃపితుః || * || ఇతి । జనుదగ్నిః — || శ్లో || జ్యే
ష్ఠపుత్రేణకర్తవ్యా దాహాపిణ్డోదకక్రియాః । యదికర్తుమశక్తిస్సాన్యేనస్సర్వ
మన్యేనకారయేత్ || * || ఇతి । సర్వజ్యేష్ఠస్యాశక్తావసన్నిధానేవాఽవస్థ
తేషు పుత్రేషుమధ్యే జన్మ జ్యేష్ఠేనైవకారయేత్, “ జన్మ జ్యేష్ఠఃపితుఃకు
ర్యాత్ ” ఇతిన్మరణాత్ । జన్మ జ్యేష్ఠఇత్యర్థాన్తరమస్యాహుః । “ భిన్న
మాతృకాణాం పుత్రాణాం సమవాయే యోజన్మతోజ్యేష్ఠస్సపవపితుఃకు
ర్యాన్నమాతృతోజ్యేష్ఠస్సర్వప్రజన్మజ్యేష్ఠవైవగ్రహణాత్ ” ఇతి । తథా
చమనుః — || శ్లో || సదృశస్త్రీషుజాతానాం పుత్రాణాంచ విశేషతః । న
మాతృతోజ్యేష్ఠ్యమస్త్రీజన్మతోజ్యేష్ఠ్యముచ్యతే || జన్మజ్యేష్ఠ్యేనచాహ్వా
నం సుబ్రహ్మణ్యాస్వపిత్పుతమ్ || * || ఇతి । యత్స్మృత్యన్తరే — || శ్లో ||
జ్యేష్ఠోవాపికనిష్ఠావా జ్యేష్ఠభార్యాసుతోదహేత్ । అగ్నికార్యప్రధాన
త్వాజ్యేష్ఠభార్యాసుతోఽగ్రజః || * || ఇతి । అన్యచ్ఛు || శ్లో || ఏకక

తాదృశభార్యశేషదుభయోః పుత్రసంభవే । పితర్నరణకాలేతు జ్యేష్ఠ
పత్నీసుతోఽగ్రజః ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర జ్యేష్ఠపత్నీసుతఇతి శ్రేష్ఠభార్యాసు
తఇత్యర్థః , సవర్ణస్త్రీ జాతఇతియావత్ , అన్యథాసదృశస్త్రీ ఘజాతా
నామితి మనువచనవిరోధాపత్తయే । తథాచసవర్ణభార్యోత్పన్నమైవ పితృ
ఋణమోచనహేతుత్వముక్తం బాధాయనేన — ॥ శ్లో ॥ ప్రజాముల్పన
యేష్యక్తస్వేవస్వేవర్ణజేతేద్రియః । స్వాధ్యాయేన ఋషీపూజ్యసో
మేనచపురస్కరమ్ ॥ ప్రజయాచపితౄణాం సర్వానన్మణోదివిమోచతే ॥ * ॥
ఇతి । జ్యేష్ఠః పత్యస్తరపుత్రః పితురేవకుర్యాకారసత్వాత్ , నసపత్నీనూ
తుర్భిన్నోదరోత్పన్నత్వాత్ , కనిష్ఠోఽపి స్వమాతుః స్వయమేవకుర్యా
త్ ॥ శ్లో ॥ విదధ్యాకారపఃత్రైత్ర్యజనన్యాభేర్ధ్వదైహికమ్ । తదభా
వేనపత్నీజః । ఇతిష్కరణాత్ .

యమశయోర్జ్యేష్ఠత్వకనిష్ఠత్వనిర్ణయః

యమశవిషయేఽపి మనుః — ॥ శ్లో ॥ యమయోర్జ్యేష్ఠకగర్భేతు జ
న్మతోజ్యేష్ఠతాస్తృతా ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యస్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ యమ
యోర్జాతయోర్జ్యేష్ఠా జన్మ నాప్రోచ్యతేబుధైః । గర్భస్యకస్యవిఘ్నోకే వి
రాజ్జననదశనాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అన్యత్రాపి ॥ శ్లో ॥ యమయోర్జననా
జ్యైష్ఠ్యమాధానం చేష్యతేబుధైః ॥ * ॥ ఇతి । పతత్సమభాగస్థగర్భవిష
యమ్ ॥ శ్లో ॥ పార్శ్వయోస్సుస్థితౌ గర్భౌ తయోర్యః పూర్వజస్సతు । జ్యే
ష్ఠఇత్యుచ్యతేసద్భిర్జాతకాదిషుకర్తృసు ॥ * ॥ ఇతి బాదరాయణస్తరణా
త్ । అతపవోపర్యధోభాగస్థగర్భవిషయే స్మృత్యస్తరమ్ — ॥ శ్లో ॥ య
మభౌచైకగర్భేతు స్త్రీవాపురుషపవవా । కనిష్ఠఆద్యజాతస్సాస్యతవశౌచ
జ్ఞాతోఽగ్రజః స్మృతః ॥ * ॥ ఇతి । స్థవిశేషాపరిజ్ఞానేతు శిష్టాచారాత్ కని
ష్ఠఆద్యజాతస్సాస్యదితి వచనార్థోగ్రాహ్యః । తథాచ భాగవతే — ॥ శ్లో ॥
ప్రజాపతిర్నామతయోరకార్షీ ద్యఃప్రాక్స్వదేహోద్యమయోరజాయత ।
తంవైహిరణ్యకశిపుం విదుఃప్రజా యంతంహిరణ్యక్షమసూతసాగ్రతః ॥ * ॥
ఇతి । శ్రీధరీయే వ్యాఖ్యాతమిదమ్ - “ యదాగర్భాదానసమయేయోనిపు
ష్పం విశద్విర్యం ద్వేధావిభక్తంసదాదివశ్చాద్భావేన ప్రవిశతి, తదాయ

మలౌ భవతః । తయోశ్చపితృతః ప్రవేశక్రమ వివర్యయేణ మాతృతః ప్ర
 సూతిః ॥ శ్లో ॥ యదావిశద్ద్విధాభూతం వీర్యం పుషపం పరిక్షరత్ । ద్వాత
 దాభవతోగర్భా సూతివేశవివర్యయాత్ ॥ * ॥ ఇతి పిండసిద్ధిస్మరణాత్ ।
 అతస్త్వదేహాత్పూర్వంయోజాతస్తస్య హిరణ్యకశిపురితి, దితేః ప్రథమం
 ప్రసూతస్యహిరణ్యక్ష ఇతినామకృతవా ॥ * ॥ ఇతి । పుత్రప్రతిగ్రహాన
 స్తరమారసజననే కనిష్ఠోప్యారస ఏవ పితుద్దాహాది సర్వం కుర్యాత్ ॥ శ్లో ॥
 ఔరసేతుసముత్పన్నేపుత్రస్యగ్రహణాదను । ఔరసస్తుపితుఃకుర్యాత్తదాద
 త్తోవిసజయేత్ । ఔరసేతు సముత్పన్నేదత్తాజ్యేష్ఠోనచేష్యతే ॥ * ॥ ఇతి
 స్మరణాత్ । జనయితుః, పుత్రపౌత్రప్రపౌత్రాభావేదత్త ఏవకుర్యాత్,
 ॥ శ్లో ॥ పూర్వభ్రాతుఃపితుశ్చార్థైకృత్యం స్వశ్వంచ దత్తకే । అబ్లికా
 ద్యఖిలంశ్రాద్ధం కృత్వాదిక్ఖమవాపుషయాత్ ॥ దత్తస్య జనకావత్యేషు
 తేదధజనకేఽపివా । సంసారాద్యఖిలం కృత్వాదత్తోరిక్ఖమవాపుషయా
 త్ ॥ * ॥ ఇత్యాదిస్మరణాత్ । ఋశ్యశృణః — ॥ శ్లో ॥ పుత్రేషు విద్య
 మానేషు నాన్యంవై కారయేత్స్విధామ్ । పితరోహింసితాస్తైన యస్త్వై
 వం కురుతేనరః ॥ * ॥ ఇతి । స్వధామ్ - ప్రేతశర్క । గర్భవానపి పిత్రా
 దీనంసుగ్రాహత్ అన్యత్ర నకుర్యాత్ । తథాచవృద్ధానుః — ॥ శ్లో ॥
 వపనం దహనంవాఽపి ప్రేతస్యాన్యస్యగర్భవాన్ । నకుర్యామభయంత్ర
 కుర్యాదేవపితుస్సదా ॥ జ్యేష్ఠస్యచానవత్యస్య మాతులస్యసుతస్యచ ॥ * ॥
 ఇతి । వృద్ధానస్థశ్చ — ॥ వా ॥ గర్భవతా జ్యేష్ఠైనదాహ్యః పితామా
 చానవతోమాతులశ్చ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రమాతులగ్రహణం మాతామహాదే
 రపుష్పలక్షణమ్, అతఏవ మాతామహాదిసంసారే గర్భవతోవపనంవిహి
 తమ్ ॥ శ్లో ॥ మాతామహాపితృవ్యాణాం మాతులగ్రజయోర్మృతౌ ।
 శ్వశురాచార్యయోరేహం పత్నీనాంచ పితృవ్యసుః ॥ మాతృవ్యసుర్భగి
 న్యాశ్చ గర్భవానపివాపయేత్ । సపిండోవాఽసపిండోవా సంసారావా
 పయేద్ద్విజః ॥ * ॥ ఇతి । గౌతమోఽపి — ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠస్య చానవత్య
 స్య మాతులస్యాసుతస్యచ । అగ్నిదానంతు యః కుర్యాత్సకేశాన్వాపయే
 చ్చభః ॥ * ॥ ఇతి । స ఏవ ॥ శ్లో ॥ అపుత్రస్యపితృవ్యస్య జ్యేష్ఠస్యాప్య

సుతస్యచ । అన్తర్వాదహనంకుర్యాత్తే-శత్యశ్రుణివాపయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।

బ్రహ్మచారిణః సంసారాధికారః

బ్రహ్మచార్యపితృత్రాదీనంసుర్యాత్ । యదాహసుమన్తుః —
 ॥ శ్లో ॥ మాతుఃపితుః ప్రకరీవత సంస్థితస్యోరసస్సుతః । వ్రతస్థోవాఽప్ర
 తస్థోవా ఏకపవభవేద్యది ॥ * ॥ వ్రతస్థః - ఉపనీతః । స్మృత్యన్తరైఃపి —
 ॥ శ్లో ॥ పితృత్వైవంపితుఃపితృరౌరసస్యగ్రజన్మనః । సంసారా
 దిక్రియాంకుర్యాన్నృహ్మచారిగురోరపి ॥ * ॥ ఇతి । అన్యత్రాపి ॥ శ్లో ॥
 నహనాదిసపిణ్డ్యన్తంబ్రహ్మచారికరోతిచేత్ । అన్యత్రమాతాపితృస్సన్య
 దుపనీయపునవ్రాతీ ॥ * ॥ ఇతి । అతఃప్రేతకృత్యైకదేశకరణేనబ్రహ్మచర్య
 హానిః, కృచ్ఛాచరణమేవ । సపిణ్డీకరణమాత్రకరణేనపునరుపనయన
 మ్, దాహాదిసాపిణ్డ్యన్తకరణే పునరుపనయనమిత్యర్థః । అత్రమాతాపితృ
 గ్రహణచూచార్యాదేరుపలక్షణమ్ । తథాచసన్న్యబోధాయనా — ॥వా॥
 బ్రహ్మచారిణశ్శనకర్మిణోవ్రతాన్నివృత్తిరన్యత్రమాతాపితృరాచార్యా
 చ్చ ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ — ॥ శ్లో ॥ ఆచార్యపితృపాధ్యా
 యాన్నిహృత్యాపివ్రతీవ్రతీ । సజుటాన్నంచనాశ్చీయాన్నచతైస్స
 హసంవసేత్ ॥ * ॥ సజుటాన్నమ్ - ఆశౌచాన్నమ్ । తైః ఆశౌచిభిః
 సునురపి — ॥ శ్లో ॥ ఆచార్యంస్వముపాధ్యాయం పితరంమాతరంగు
 రుమ్ । నిహృత్యతువ్రతీప్రేతం నవ్రతేనవియుజ్యతే ॥ * ॥ భృగుః—
 ॥ శ్లో ॥ మాతామహం మాతులంచ తత్పత్నౌచానపత్యకే । వ్రతీ సం
 సురుతేయస్తు వ్రతలోపోనతస్యహి ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరైః — ॥ శ్లో ॥
 మాతాపితృవ్రాతీకుర్యాత్ పితృమేధం సదైవహి । జ్యేష్ఠభ్రాతుస్తతై
 వస్యాదనేహం నకదాచన ॥ * ॥ ఇతి । అన్యత్రాపి ॥ శ్లో ॥ మాతాపి
 త్రుగుపాధ్యాచార్యయోరౌర్ధ్వదైహికమ్ । కుర్వన్మాతాసుహస్యా
 పివ్రతీభ్రశ్యేన్నహివ్రాతీ ॥ * ॥ ఇతి । పురాణైఃపి — ॥ శ్లో ॥ యథా
 వ్రతస్థోపసుతఃపితుఃకుర్యాత్క్రియాన్యప । ఉదకాద్యామహాబాహూ
 దాహిత్రౌఽపితథాఽర్హతి ॥ * ॥ ఇతి । ఉదాహృతేషుపవసేషుపితృవ్యాజే
 కణోక్త్యభావేఽపి గురుత్వాత్తత్సంస్తారేచనవ్రతినోవ్రతహానిరిత్యాహుః

అనుపనీతస్యాపిపితృసంసారాధికారః

అనుపనీతోఽపి పుత్రఃపిత్రేఃసంసారాది మన్త్రీవదేవకుర్యాత్ । తథాచఘనః — ॥ శ్లో ॥ సహ్యష్టిన్విద్యతేకర్మకిఞ్చిదామాఙ్జీ బ
ష్టనాత్ । నాభివ్యాహారయేద్భృష్టాన్స్వధానినయనాదృతే ॥ * ॥ స్వధా
నినయనశబ్దేన దాహాది సపిణ్డీకరణాంతం ప్రేతకర్మలక్ష్యతే । బ్రహ్మ పే
దః । అన్యత్ర నవాచయేత్, పితృకృత్యేతు ఉచ్చారయేత్ । సతత్ర దోష
ఇతి వ్యాఖ్యతమ్ । స్మృత్యంతరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ పుత్రస్తస్వనుపనీతోఽపి ప
త్రొస్సంసారమన్వతి । అన్యోఽపుచ్చారయేన్నన్త్రీంతేనకర్మాణి కార
యేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అన్యః - ఉపాధ్యాపాయాదిః । అనుపనీతం వాచయన్తే
వైవర్త్యాణికారయేన్నస్వయం కుర్యాదిత్యర్థః । సుమన్తురిపి — ॥ శ్లో ॥
నాభివ్యాహారయేద్భృష్టాయావన్మాఙ్జీనిబధ్యతే । మన్త్రానినుపనీతోఽపి
ప్రేతకృత్యేవదేహితుః ॥ * ॥ ఇతి । (వదేదైవైకపవహి) ఇతిపాతాన్తరమ్
తత్రపితృప్రేతకృత్యే ఇత్యధ్యాహర్తవ్యమ్ । వృద్ధమనురిపి — ॥ శ్లో ॥
కుర్యాదనుపనీతోఽపి శ్రాద్ధమెకోపియస్సుతః । పితృయజ్ఞాహుతింపాశౌ
జుహుయాన్నన్త్రీపూర్వకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్రాద్ధమ్ - సపిణ్డీకరణాది ।
విశ్వామిత్రః — ॥ శ్లో ॥ పిత్రొరనుపనీతోఽపి విదధ్యాన్నన్త్రీవత్సు
తః । ఔర్ధ్వదైశికమనేయేతు సంస్కృతౌ శ్రాద్ధకారిణః ॥ * ॥ ఇతి । అ
నేయ - భృత్రాదయః, ఉపనీతాః శ్రాద్ధకారిణస్సుతః, ॥ శ్లో ॥ కర్మశూ
ద్రఃస్మృతోవిప్రాయావన్మాఙ్జీనిబధ్యతే । తదూర్ధ్వంమన్త్రీపూతేషుక
మన్స్వప్యధికార్యసౌ ॥ * ॥ ఇతి సుమన్తుత్పరణాత్ । యజ్ఞ ॥ శ్లో ॥ అ
సంస్కృతేనపత్యాచ హ్యగ్నిదానం సమన్త్రీకమ్ । కర్తవ్యమితరత్సర్వం
కారయేదన్యమేవతు ॥ * ॥ ఇతి కాత్యాయినభవనమ్, తత్ మన్త్రోచ్చార
ణాశక్తవిషయమ్ । ఏతదేవాభిప్రేత్యవ్యాఘ్రపాదః — ॥ శ్లో ॥ నవశ్రా
ద్ధమాసికేచ సపిణ్డీకరణేతథా । ఋత్విక్చిహ్వాదిభిఃకార్యం బ్రాహ్మణంవా
నియోజయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । శక్తస్సర్వం ప్రేతకర్మమన్త్రీవదేవకుర్యా
త్ । అశక్తస్తు దాహమాత్రం మన్త్రీవదేవకుర్యాత్ । అన్యత్సర్వం ప్ర
త్యాసన్నేనకర్త్రీవదేవదర్భప్రదానానుజ్ఞయాకారయేత్ । అయంచ

మస్త్రా చాచరణాధికారస్త్రీవర్షకృతమాడస్య త్రివర్షస్యవా । తథా
చసుమస్త్రః — ॥ శ్లో ॥ అనుపేతోఽపికుర్వీత మస్త్రీవత్రైత్యమెధికమ్ ।
యద్యసౌకృతచౌఢఃస్యాద్యదివాస్యాత్త్రివత్సరః ॥ * ॥ ఇతి । పుత్రస్యస్త
ర — ॥ శ్లో ॥ పుత్రస్త్యకృతచౌఢోఽపిపిత్రాస్సంస్థారమర్హతి । చౌఢం
హ్యవిధినాకుర్యాత్ పశ్చాచ్ఛాన్యధావిధి ॥ * ॥ ఇతి । పశ్చాత్ - సపి
ణ్డీకరణానంతరమ్ । యస్తువ్యాప్తువచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ కృతచౌఢస్తుకుర్వీతి
ఉదకం పిష్టమేవచ । స్వధాకారం ప్రయుజ్యేతవేదోచ్చారం నకారియేత్ ॥ * ॥
ఇతి । యదపి పుత్రస్య స్తరవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ కృతమాడోఽనుపేతస్తు పి
త్రాః శ్రాద్ధం సమాచరేత్ । ఉదాహరేత్స్వధాకారం నతువేదాక్షరాణ్య
సౌ ॥ * ॥ ఇతి । పితయోఃపూర్వోక్తమన్వాదివచనానాంచఓకల్ప ఇతి వ
ద్విక్రియాముక్తమ్ । పితద్వచనద్వయం ప్రథమవ్దకృతమాడవిషయమి
తి కాలాదర్శనాత్ । అత్రివర్షస్యాకృత చౌఢస్యవపననిషేధోఽపిస్మర్యతే ।
॥ శ్లో ॥ పుత్రస్త్యకృతచౌఢోఽపి పిత్రాస్సంసారమర్హతి । సతస్యవపనం
కుర్యాత్తైనకర్తాణికారయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రథమవత్సరేతు సంసారా
ధికారినభవతీత్యాహసుమస్త్రః — ॥ శ్లో ॥ పుత్రస్సోఽపిత్రిమాత్రేణ సం
స్కార్యాన్మణమోచనాత్ । పితరావాబ్ధికాచ్ఛాన్యత్రైత్యమేధేనకమణా
నా ॥ చౌఢంయద్యాబ్ధికాదర్వాఙ్మకుర్యాత్తైత్యమెధికమ్ । తృతీయప
తస్సరామార్ధ్యం మస్త్రీవత్తస్సమాపయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రథమవత్సరా
త్పృథమవర్షచౌఢాద్వా పరమృణమోచనాద్ధేతోః పితరాసంస్కార్యా
త్ । అబ్ధిపరిసమాప్తేఃప్రథమేవర్షేచౌఢాద్వా పూర్వం పైత్యమెధికం నకు
ర్యాత్ । దర్భదానేనాన్యపవకుర్యాత్ । తృతీయవత్సరాద్వా చౌఢా
ద్వా పరంమస్త్రీవదేవపైత్యమెధికం సమాపయేదిత్యర్థః ।

దీక్షామధ్యేమాతాపితృసంసారాధికారః

దీక్షితస్య దీక్షామధ్యే మాతాపితృమరణవిషయే । కాణ్డీనయః —
॥ శ్లో ॥ దీక్షితోఽప్యేకపుత్రశ్చేన్నాతాపిత్రార్హుతిర్యది । సంస్కార్యశా
లామాగత్యయజ్ఞశేషం సమాపయేత్ ॥ * ॥ కాణ్డీలోఽపి — ॥ శ్లో ॥
దీక్షితోఽప్యేకపుత్రశ్చేన్నాతాపిత్రార్హుతిర్యది । దీక్షాయాభరణభూషణా

త్ర సంస్కార్యాహ్నోదకప్లవః ॥ పావయేద్దర్భపుజ్జీలైర్దీక్షారూపం యథా
విధి ॥ * ॥ ఇతి । పకపుత్రఇతి విశేషోపాదానాత్పుత్రాన్తరసద్భావే స
పవకుర్యాత్ । నోదకప్లవః - ఉదకదానమపినాస్తి , స్నానమాత్రమస్తి ,
సద్యశ్శౌచస్యాక్షత్యాత్ । స్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠస్యతుక్ర
తోర్మధ్యే మాతాపితౄర్మృతీర్యది । సంస్కృత్యశాలామాగత్య యజ్ఞశే
షంసమాపయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అన్యథాదీక్షితోఽప్యేకపుత్రశ్చేదితి వచనవి
రోధాపత్తేః । వివాహాదికర్మమధ్యే పితౄర్మృతౌ విశేషఃస్మర్యతే— ॥ శ్లో ॥
మాతాపితౄర్మృతిప్రాప్తావివాహాదిముకర్మసు । తలపిణ్డంతుకర్తవ్యమన్య
శ్రాద్ధంతు వర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । దహనం తలమిత్రపిణ్డదానంచ కర్త
వ్యమ్ । అన్యశ్రాద్ధమ్ - నవశ్రాద్ధాదికమ్, వర్జయేదిత్యర్థః । క్రమేణప్రే
గకార్యకర్తృనాహమరీదిః — ॥ శ్లో ॥ పుత్రః పౌత్రశ్చతిజ్జశ్చపుత్రి
కాపుత్రప్రపవచ । పత్నీభ్రాతృచతజ్జశ్చపితామాతాస్నుహతథా ॥ భగినీ
భాగినయశ్చ సపిణ్డోధనహార్యపి । పూర్వపూర్వవినాశేస్యరుత్తరోత్త
రపిణ్డదాః ॥ * ॥ ఇతి । పరాశరోఽపి — ॥ శ్లో ॥ పుత్రః పౌత్రః ప్రపౌ
త్రౌవా తద్వద్వాభ్రాతృసంతతిః ॥ * ॥ ఇతి । కాలాదర్కేఽపి — ॥ శ్లో ॥
దాహాదిమన్త్రీవత్పితౄవిదధ్యాదౌరసస్సతః । తదభావేతుపౌత్రశ్చ
ప్రపౌత్రఃపుత్రికాసుతః ॥ ఔత్రజోదత్తిమః క్రీతః కృత్రిమోదస్తప్రపవచ ।
అపవిత్రశ్చపత్నీచ గూఢజఃకన్యకాసుతః ॥ పానర్భవః సహజాఢోఢ్ధా నన్త
నశ్చసుతీకృతః । దాహిత్రాధనహారీచ భ్రాతృతత్పుత్రప్రపవచ ॥ పితా
మాతాస్నుహానైవ స్వసాతత్పుత్రప్రపవచ । సపిణ్డస్సోదకోమాతుః సపిణ్డశ్చ
సహజాదరః ॥ స్త్రీచశిష్యర్త్విగాచార్యాజామాతాచసఖాఽపివా । ఉగ్ని
న్దుష్టాదిర్థేన కారయేదవనీవతః ॥ * ॥ ఇతి । గర్భిణ్యాం పరిణీతాయాం త
తోజాతస్సహజాఢోఢ్ధః । సుతీకృతః - మాతామహేనపుత్రత్వేనస్వీకృతః ।

బేరసాదిలక్షణమ్

బేరసాదీనాం లక్షణమనుక్రమంచాహ । యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥
బేరసోధర్మపత్నీజస్తతసమఃపుత్రికాసుతః । ఔత్రజః ఔత్రజాతస్తు సగో
త్రైతేతరేణవా ॥ గృహే ప్రచచ్ఛన్న ఉగ్నోగ్నో గూఢజస్తు సుతః పృథః ।

కానీనః కన్యకాజాతోమాతామహసుతోమతః । అక్షతాయాంక్షతాయాం
వాజాతఃపానర్భవస్సుతః । దద్యాన్మాతాపితావాయం సపుత్రా దక్షకో
భవేత్ ॥ శ్రీతస్తు తాభ్యాం విశ్రీతః కృత్రిమః స్యాత్స్వయంకృతః । దత్తి
హస్తుస్వయం దత్తౌ గ్రేభేవిన్నస్సహూభజః ॥ ఉత్సృష్టౌ గృహ్యతేయ
స్తు సోఽపవిధ్యోభవేత్సుతః । పిణ్డదోఽంశహరశ్చైహం పూర్వాభావే పరఃప
రః ॥ * ॥ ఇతి । బృహస్పతిరపి — ॥ శ్లో ॥ ప్రమీతస్యపితుఃపుత్రైః
శ్రాద్ధందేయంప్రయత్నతః । జ్ఞాతిబంధుసుహృద్భిఃప్రేక్ష్యైర్భర్తృగృభృత్య పు
రోహితైః ॥ * ॥ ఇతి । అగ్రపుత్రైరితి బహువచనాదుక్తా ధౌరసాదిద్వా
దశవిధపుత్రాగృహ్యంతే । తదాహమనుః — ॥ శ్లో ॥ తేత్రజాదిసుతా
నేతానేకాదశయథోదితాః । పుత్రప్రతినిధీనామయః క్రియాలాపాన్మనీ
షిణః ॥ * ॥ ఇతి । ఏతన్మౌనపుత్రపరిగ్రహవచనం యుగాంతరవిషయమ్ । చ
ర్చికాస్తృత్యర్థసారాదా “దత్తారసేనరేషాంచ పుత్రత్వేనపరిగ్రహః” ఇ
తికలియుగవర్జ్యధర్మనుధ్యే పరిగణనాత్ । “పుత్రికాపుత్రస్తు ననిషిధ్యతే,
॥ శ్లో ॥ పుత్రికాయాం కృతాయాంతు యదిపుత్రౌఽనుజాయతే । సమస్త
త్రవిభాగస్సౌజ్ఞేయస్య తత్రనవిద్యతే ॥ రిక్తేచపిణ్డదానేన సమానా పరికి
తా ॥ ధౌరసో ధర్మవత్పిజస్తత్రమఃపుత్రికాసుతః ॥ పుత్రాస్తుద్వాద
శప్రోక్తా మనునాయేనపూర్వశః । సన్తానకారణంతేహమారసఃపుత్రికా
సుతః ॥ ఆజ్యంవినాయధాతైలం సర్పిఃప్రతినిధిఃస్మృతమ్ । తత్రైకాదశపు
త్రాస్తు పుత్రికౌరసయోర్వి నా ॥ * ॥ ఇతి మనుయాజ్ఞవల్క్యదిభిరౌరస
సామ్యస్మరణాత్ ” ఇత్యాహుః । ఏవంచ పుత్రపౌత్రప్రపౌత్రాభా
వే పుత్రికాపుత్రస్యసత్వే సపవ సంసాగరాధికారీభవతి, “యశ్చార్థ
హరసపిణ్డదాయా ” ఇతి విష్ణుస్మరణాత్ । పౌత్రాదేసత్యేతుతప్తై
వప్రాశమ్యం నపుత్రికాపుత్రాదేః, “పుత్రేషుసత్సుపౌత్రేషు నాన్యం
వైకారయేత్స్వధామ్ ” ఇతినిషేధాత్ । తథాచక్రమందశయతిమరి
చః — ॥ శ్లో ॥ పుత్రఃపౌత్రశ్చతజ్జతృపుత్రికాపుత్రపవచ ॥ * ॥ ఇతి ।
తత్రైకస్మృతిధర్మకలాదర్శాదా నిర్ణీతమ్ । అత ఏవపుత్రికాపుత్రస్య పా
గ్రసామ్యమక్రం చ్యవనస్సరితా — ॥ శ్లో ॥ పౌత్రశ్చపుత్రకాపుత్రః

స్వర్గప్రాప్తికారావుభా । రిక్తేచపిణ్డదావేచ సమానాపరిక్షీర్తితా ॥ * ॥ ఇ
తి “తత్సముఃపుత్రికాసుతః” ఇత్యౌరససామ్యవచనమారస సత్తత్యభావే
పుత్రికాసుతస్య సమనంతరాధికారిత్వప్రతిపాదనపరమ్ “వైతత్వేత్రైణక
ర్తవ్యం పుత్రవాంశేష్టితామహః” ఇతివచనముఖ్యసంతానవిషయమ్ ।
అతఃపుత్రికాపుత్రదత్తాపేక్షయా పౌత్రపవముఖ్యః । పుత్రికాపుత్రస్య
ఉభయ సంబద్ధోఽపి స్మర్యతే దేవతేన — ॥ శ్లో ॥ ద్వావ్యముష్యాయణ
కాదమ్యద్వాభ్యాం పిణ్డోదకేష్పథక్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరేఽపి —
॥ శ్లో ॥ యస్మాదుభయసంబద్ధఃపుత్రికాయాసుతోహ్యసౌ । పూర్వంమా
తామహశ్రాద్ధం పశ్చాత్తైత్తకమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । “ ॥ శ్లో ॥ అభ్రా
త్యకాం ప్రదాస్యామి తుభ్యంకన్యామలజ్జుతామ్ । అస్యాంయోజాయ
తేపుత్రస్సనాపుత్రాభవేదతి ॥” ప్రదానసమయేఽభిధానేమాతామహస్య
జనకస్యచసంస్తారేఽధికారి । సమేపుత్రఇత్యుక్త్యాదానేతుమాతామహే
వైవసంబద్ధః । తథాచద్వికాయామ్ — ॥ వా ॥ ద్వివిధోహిపుత్రికాపు
త్రః, ఏకోమాతామహేనసంబద్ధః, అషరః పితృమాతామహాభ్యామ్ । త
త్ర ప్రథమోమాతామహస్యకుర్యాత్పితృతురిచ్ఛయా । యఉభయసంబద్ధః
సఉభయోరపి ॥ * ॥ ఇతి । పుత్రికాపుత్రాభావేదత్తక్షకర్తా । “కస్మిన్శ్చి
త్ప్రతిగృహీతే యద్యౌరసఉత్పద్యత సచతుర్థాంశభాక్” ఇతివసిష్ఠస్త
రణేన ధౌరసచతుర్థాంశభాజోదత్తస్య వ్యవహితత్వేన సమాంశభాజః పు
త్రికాపుత్రస్యైవప్రాధమ్యమ్ । దత్తాభావే ధనహరీదాహిత్రైకర్తా । తత్ర
విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ అపుత్రపౌత్రసంతానేదాహిత్రాధనమాపుష్యుః ।
పూర్వేషాంతుస్వధాకారే పౌత్రదాహిత్రకామతాః ॥ * ॥ ఇతి । అపుత్ర
పౌత్రసంతానే - గౌణముఖ్యరూపాభయవిధపుత్రపౌత్ర తత్సత్తత్యభావేఇ
త్యర్థః । స్మృత్యన్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ పుత్రశ్చదుహితాచైవ తుల్యసంతా
నకారకా ॥ * ॥ ఇతి । మనురపి — ॥ శ్లో ॥ పౌత్రదాహిత్రయోర్లో
కే విశేషోనాస్తిధర్మతః । దాహిత్రహ్యఖిలంరిక్తమపుత్రస్య పితృర్క్షరే
త్ । సపవదద్యాద్ద్యౌపిణ్డోఽపిత్రైమాతామహాయచ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్య
న్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధంమాతామహానాంచ అవశ్యంధనహరిణామ్ ।

దాహిత్రేణవిధిజ్ఞేన కర్తవ్యం పూర్వము త్తరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ధనగ్రహణా
భావేపి దాహిత్రోఽధికారి । తథాభవిష్యత్పురాణే — ॥ శ్లో ॥ యథా
వ్రతస్థోఽపిసుతః కుర్యాత్ప్రేతక్రియాంనృప । దాహోద్యాంమాతామహ
స్య దాహిత్రోఽపితథాఽర్హతి ॥ * ॥ ఇతి । గృహ్యపరిశిష్టే — ॥ శ్లో ॥
పితామహస్యతత్ప్రత్యామాతామహయ్యాస్తజ్జైవచ । పిణ్డదానాదికంస
ర్వం మాతాపిత్రస్సమంవిదుః ॥ * ॥ ఇతి । పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ పూ
ర్వాఃక్రియామధ్యమాశ్చ తథాచైవోత్తరాఃక్రియాః । ఆద్యాహోద్ధావ
దశాహోచ్చ మధ్యేయాసుయఃక్రియామతాః ॥ తాఃపూర్వామధ్యమామా
సినూసేయోద్దిష్టసంజ్ఞితాః । ప్రేతేపితృత్వమావన్నే సపిణ్డీకరణాదను ॥
క్రియవైయాఃక్రియాఃపిత్రాః ప్రవృత్తైతాస్తథోత్తరాః । పితృమాతృ
సపిణ్డేస్తు సమానసలిస్తథా ॥ తత్సన్ధితగతైశ్చాపిరాజ్ఞావాధనహరిణా ॥
ఆద్యామధ్యాఃక్రియాఃకార్యాః పుత్రాదైవ్యపిచోత్తరాః । దాహిత్రే
ర్వాతథాకార్యాస్సర్వాస్తత్తనయైస్తథా ॥ * ॥ ఇతి । పకోద్దిష్టాంతాసాసి
ష్ట్యాంతాస్తమత్తరాశ్చ త్రివిధాఇత్యర్థః । “అహ్నందశానాంమధ్యేయాఃక్రి
యాదాహోదికాఃస్మృతాః । తాఃపూర్వామధ్యమామాసి” ఇతి పాఠమా
శ్రిత్యకాలాదర్శకారేణ సంగ్రహీతమ్ — ॥ శ్లో ॥ దాహోద్దశాహపర్యంతాస్స
పిణ్డ్యాంతాదిధాఃక్రియాః । తదాధ్వాశ్చక్రమాత్పూర్వామధ్యమాశ్చోత్తరాః
స్మృతాః ॥ పుత్రైశ్చభ్రాతృతత్పుత్రైఃపత్యాశిష్యేణవాఽఖిలాః । క్రి
యాఃకార్యాస్సమాదిష్టాః శేషైఃపూర్వాశ్చమధ్యమాః ॥ * ॥ ఇతి । అపు
త్రస్యమాతామహస్యమరణేధనహరిణా దాహిత్రేణ త్రివిధాలపిక్రియాః
కార్యాః — ॥ శ్లో ॥ మలమేతన్మనుష్యాణాంద్రవిణం యత్ప్రీతిర్నితమ్ । త
ద్బ్రహ్మన్మలమాదత్తై దుర్జరం జ్ఞానివామసి ॥ ఋషిభిస్తస్యనిర్దిష్టా నిమృతాః
పావనీపరా । ఆదేహాపతనాత్తస్య కుర్యాత్పిణ్డోదకక్రియామ్ ॥ * ॥ ఇతి
స్మరణాత్ । ధనగ్రహణాభావేఽపి కర్తృత్తరాభావే త్రివిధాలపిక్రియాః
కార్యాః, — ॥ శ్లో ॥ అప్యదాయహరోపుత్రీకృతోఽపిదుహితుస్సుతః । మా
తామహస్యవిధివర్తుర్యాదేవోత్తరాఃక్రియాః ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । పూర్వ
మధ్యక్రియాశరణాభావే అవశ్యక కర్తవ్యయాదేవత్రక్రియాయాః కర్తవ్య

యక్షత్వాత్ । కర్తృ నరసద్భావేతుధనహరణయోగ్యతారహితేనదా
హిత్రేణాద్యాది క్రియానకారాః । తత్త్రాద్భిక్వతిరిక్తమహాలయాద
యస్తుకర్తవ్యాః — ॥ శ్లో ॥ పితౄన్యాతామహంవైష్వద్యజశ్శృద్దేన
తర్పయేత్ । అన్యోస్యాన్విశ్వాణాంతు బ్రహ్మలోకంచ గచ్ఛతి ॥ పా
ర్వణం కురుతేయస్తు కేవలం పితౄహేతుతః । మాతామహే నకురుతేపితౄ
హంసప్రజాయతే ॥ * ॥ ఇతి వ్యాసస్మరణాత్ , ॥ శ్లో ॥ కర్మానమన్వితం
ముక్త్యైతధాఽఽద్యశ్రాద్ధపోషశమ్ । ప్రత్యాభిక్తంచశేషేషుపిష్టాసున్న్య
స్తడితిస్థితః ॥ * ॥ ఇతి కాత్యాయనస్మరణాచ్చ । కర్మానమన్వితమ్ - కుష్టాన్విత
మ్ , సపిణ్డీకరణమితి యావత్ । శేషేషు - మహాలయమిన్వాద్యాదిషు , వర్గ
ద్వయపితౄనుద్దిశ్యభోజనంపటిష్ఠాశ్చభవస్తీత్యర్థః । మాతామహస్యభా
త్రాదినద్భావేనంసృష్టస్య తస్యధన్యగ్రహణరహితోదాహిత్రోఽనధికారి
“ యోఽంశహరన్సపిణ్డదాయీ ” ఇతిస్మరణాత్ । అవిభక్తభాత్రాదిరె
వాధికారీతీకేచిదాహుః — ॥ శ్లో ॥ యథావ్రతస్థోఽపిసుతఃకుర్యాత్ప్రేత
క్రియాం నృప । గాహోద్యాం మాతామహస్యదాహిత్రోఽపితధాఽర్హ
తి ॥ * ॥ ఇతి భవిష్యత్పురాణాదివచనాత్ । పుత్రసమత్వేనావిభక్తభా
త్రాదేస్సత్వేధన్యగ్రహణరహితోఽపిదాహిత్రపవప్రేతక్రియాయామ
ధికారిత్వన్యే । యథోచితమత్రగ్రాహ్యమ్ । దాహిత్రాభావేపత్యాఅధి
కారః । అత్రవృద్ధమనుః — ॥ శ్లో ॥ అపుత్రాశయనంభర్తుఃపాలయస్తీవ్రతే
స్థితా । పత్యేవదద్యాత్తపిష్ఠం కృతస్నానంశంలభేతచ ॥ * ॥ ఇతి । సు
మన్తురపి — ॥ శ్లో ॥ అపుత్రైసంస్థితేకతానభవేచ్ఛాన్దికర్తృణి ।
తత్రపత్యపేకుర్వీతసాపిష్ఠ్యంపార్వణంతథా ॥ * ॥ ఇతి । కర్తానభవేత్ -
పాత్రాదిదాహిత్రాన్తఃకతాయదినభవేదిత్యర్థః । దాహిత్రాపేక్షయా
పత్యాః ప్రాథమ్యమాహసం గ్రహకారః ॥ శ్లో ॥ పుత్రఃకుర్యాత్పి
షుశ్శృద్ధం పతీచతదసన్నిధౌ । ధనహార్యధదాహిత్రస్తతోభాతాచ
తత్సుతః ॥ * ॥ ఇతి । తథాచశబ్దః — ॥ శ్లో ॥ పితుఃపుత్రైణకర్త
వ్యాపిష్ఠదానోదకక్రియా । పుత్రాభావేతుపతీస్యాత్పత్యభావేతుసా
దరః ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయామిదం వ్యాఖ్యాతమ్ । పుత్రగ్రహణేనా

శ్రాగౌణాముఖ్యాశ్చగృహ్యంతే । తదపిపాత్రాభావవిషయమ్ । తదపిదా
యహారత్వాభావవిషయమ్ । అన్యధాతుయోదాయహారస్సపవదద్యాత్ ।
అతపవవిస్థాపస్తమాప్న — ॥ వా ॥ యశ్చౌభాహరస్సపిష్టదాయాపుత్రః
పితృవిత్రాభావేఽపిపిష్టందద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అతపవయాజ్ఞవల్క్యేనా
పి — ॥ శ్లో ॥ పిష్టదోఽంశహరత్వైచ్చేషాం పూర్వాభావేపరః పరః ॥ * ॥
ఇతిపిష్టదత్వాం శహరత్వయోరైకాధికరణ్యముక్తమ్ । ఏవంసోదరైఃపిద్ర
ష్టన్యమితి । అనేనైవాభిప్రాయేణ గౌతమోఽపి — ॥ వా ॥ పుత్రా
భావేఽన్యభాద్రవాః సపిష్టాః పిష్టం మాతృసపిష్టాశ్శిష్యాశ్చదద్యుస్తదభా
వేఽముత్సాగార్య ॥ * ॥ ఇతి । అంశహరత్వేభ్యాశ్రాద్ధసపిష్టానాంప
త్నాన్యద్యపేక్షయాఽభ్యర్హి తత్వమాహమార్గజ్ఞేయోఽపి — ॥ శ్లో ॥ పు
త్రాభావేసపిష్టాస్తుతదభావేతు సోదకాః । మాతుస్సపిష్టాయేవాసుయే
వామాతుశ్చసోదకాః ॥ * ॥ ఇతి । మాతుస్సపిష్టాః - మాతులాదయః ।
మార్గజ్ఞేయపురాణేఽపి — ॥ శ్లో ॥ పుత్రాభ్యాతాచతత్పుత్రః పతీ
మాతాపితాతథా । విత్రాభావేఽపిశిష్యశ్చకూర్పరనౌర్ధ్వదైహికమ్ ॥ * ॥ ఇ
తి । అంశహరత్వేతుపత్నాః ప్రాశమ్యమాహకాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥
అపుత్రస్యాథకులజాపతీదుహితరోఽపివా । తదభావేపితామాతాభ్యా
తాతత్పుత్రపవచ ॥ * ॥ ఇతి । పతచ్ఛబ్రాహ్మణివివాహాధావిషయ
మ్ । తస్యాయజ్ఞాన్వితత్వేనతత్రైవపతీశబ్దప్రయోగాత్ । ఇతరత్ర
తు ॥ శ్లో ॥ క్రయక్రీతాతుయానారీనసాపత్యభిధీయతే । నసాదైవేనసాపి
త్రైవిదాసీం తాం కవయోవిదుః ॥ * ॥ ఇతి పతీత్వాభావాత్ । అతపవా
సురాదివివాహాధావిషయే విష్ణుపురాణే పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ పుత్రః
పాత్రః ప్రపాత్రోవాతద్వద్వాభ్యాత్పసన్తః । సపిష్టసన్తతిర్వాఽపిక్రి
యాహోఽన్యపజాయతే ॥ తేషామభావేనవేషాం సమానోదకసన్తః ।
మాతృపక్షస్య పిష్టేనసంబద్ధాయేజలేనవా । కులద్వయేఽపిచోత్సన్నేస్త్రీభిః
కార్యాక్రియాన్యప । ఉత్సన్నబద్ధోరీక్లేన కారయేదవశేపతిః ॥ * ॥ ఇతి ।
మార్గజ్ఞేయోఽపి — ॥ శ్లో ॥ సర్వాభావేస్త్రీయఃకురుఃస్వభర్తృ
ణామమన్త్రకమ్ । తదభావేదన్యపతిః శారయేత్సకుటుంబునామ్ ॥ తజ్ఞా

తీయైర్నరైస్సమ్యగ్దాహాద్యాస్సకలాః క్రియాః । సర్వేషామేవ వణా-
నాం బాన్ధవోన్మపతిర్యథా ॥ * ॥ ఇతి । స్వభర్తృణామమన్తక్రిమితి
చాధర్మ వివాహాధావిషయమ్ । బ్రాహ్మ్య దివివాహాధాతు మన్త
వదెవకుర్యాత్ ॥ శ్లో ॥ యజ్ఞేషుమన్తవత్కర్మ పత్నీకుర్యాద్యధావిధి । త
దౌర్ధ్వదేహి కేసాహిమన్తాన్తా ధర్మ సంస్కృతా ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్

రజోమధ్యే పతిమరణే

రజోమధ్యే పతిమరణేసన్న్యహకారః — ॥ శ్లో ॥ రజోమధ్యేతుభా
ర్యాయా దైవాధ్యర్తుర్మృతీర్యది । పుత్రహీనస్యకర్తవ్యంనతయాదహనా
దికమ్ ॥ అన్యైస్తదనుమత్యాచ నకార్యం ప్రేతకర్మహి । తూష్ణీం చద్ధ్వా
చతుర్థైహిపునసన్నినంవిధాయచ ॥ ప్రేతకర్మతయాకార్యమథవాపఞ్చ
మెఽహని । రజోమధ్యేతుయఃకశ్చిద్న్యవ్యాశాపరిమోహితః ॥ కుర్యాచ్చే
త్ప్రేతకృత్యంతు కర్తావైవప్రమీయతే । అధోగతింప్రయాత్యేవకులహా
నిర్భవేద్ధుః ॥ * ॥ ఇతి । మరణదినే తూష్ణీం దాహయిత్వా చతుర్థై ప
ఞ్చమేవా తథాపునర్గహనంకార్యమిత్యర్థః । సన్న్యహాన్తరే — ॥ శ్లో ॥
ప్రాజాపత్యం తీర్థకృచ్ఛం వారుణంచసమాచరేత్ । బ్రాహ్మణానాం
చవాకేన గృహీత్వాతత్కరాతుశమ్ ॥ విభవద్దహనం కుర్యాత్ పితా
భాతాఽనభవాఽపరః ॥ * ॥ ఇతి । రజస్వలాస్నానప్రకారేణోద్ధృత తోయేన
స్నాపయిత్వాతద్ధస్తాతుశమాదాయకుర్యాదిత్యర్థః । పుత్రాదిదౌహిత్రా
న్తాభావే పత్నీయఃపతిఃకుర్యాత్ । తథాచకాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ తే
షామభావేతుపతిస్తదభావేనపిణ్డకాః । అపుత్రయాఃపతిర్గద్యాతసపుత్ర
యానతుక్వచిత్ ॥ * ॥ సన్న్యహే — ॥ శ్లో ॥ భార్యాపిణ్డంపతిర్గద్యా
ద్భర్తృ భార్యేపరస్పరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । తథాస్మృతిరత్నే — ॥ శ్లో ॥
అప్రజాయామతీతాయాం భర్తరేవతదివ్యతే । పతిరెవక్రియాంకుర్యాద
పుత్రాయామృతస్త్రియాః ॥ * ॥ ఇతి । తత్ - పత్నీధనమ్ । సపత్నీపుత్ర
సద్భావేఽపి భర్తైర్గదాహాదికం కార్యమితియ్యుక్తం తత్రైవ ॥ శ్లో ॥
ఏకభర్తృకపత్నీనామపుత్రానిధనం గతా । అన్యస్యాః పుత్రపత్నీఽపి క
ర్తాభర్తైవ తత్రతు । పత్యభావేతుసాపత్యః పుత్ర పీవనియుజ్యతే ।

తదభావేతుత్తుత్రా ఆసన్నోఽన్యస్తతఃపరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పతచ్ఛసపత్నీ
 పుత్రాపేక్షయాభర్తురభ్యర్థితత్వవచనం స్త్రీధనగ్రహణవిషయమ్ । అన్య
 ధాసపత్నీపుత్రపవ కర్తృత్వాహుః । ధనగ్రహణవిషయేనునురాహ — ॥ శ్లో ॥
 బ్రాహ్మదైవార్షగాధర్వప్రాజాపత్యేషుయధనమ్ । అప్రజాయామతీతా
 యాం భర్తురెవతదివ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యేఽపి — ॥ శ్లో ॥
 అప్రజస్త్రీధనంభర్తుబ్రాహ్మణ్యే దిషు చతుర్షపి । దుహితృణాం ప్ర
 సూతాచేచ్ఛేషేషుపితృగామితత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆసురాదిషు ధనగ్రహణా
 భావేతు సపత్నీపుత్రస్యప్రాధమ్యమాహ కార్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ వి
 దధ్యాదారసత్కేత్ర్యో జనన్యాభౌర్ధ్వదైహికమ్ । తదభావే సపత్నీజః క్షే
 త్రజాద్యాస్తధామతాః ॥ తేషామభావేతుపతిస్తదభావేనపిణ్డకాః ॥ * ॥
 ఇతి । భౌరసత్కేత్ర్యః - స్వీయసంతానః । స్మృత్యన్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ అ
 పుత్రాయాసపత్నీజక్షేత్రజాద్యాఃపతిస్తధా । పూర్వాభావేపరఃకుర్యా
 ద్విధివత్సైత్యమేధికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । మనురపి — ॥ శ్లో ॥ బహ్వీనామే
 సత్నీనామేకాచేత్పుత్రిణీభవత్ । సర్వాస్తాస్తేనపుత్రేణ ప్రాహుత్ర
 వతీర్తనుః ॥ * ॥ ఇతి । బృహస్పతిశ్చ — ॥ శ్లో ॥ బహ్వీనామేకపత్నీనా
 మేకపషవిధిఃస్మృతః । ఏకాచేత్పుత్రిణీతాసాం సర్వాసాం పిణ్డదస్తునః ॥ * ॥
 ఇతి । శాతమోఽపి — ॥ వా ॥ పితృపత్న్యస్సర్వామూతరః ॥ * ॥ ఇతి । కే
 చిదాహుః ‘అన్యస్యాఃపుత్రవత్సేఽపి కర్తాభర్తైవతత్రతు’ ఇత్యాదివచన
 మసవర్ణస్త్రీవిషయమ్ । ‘విదధ్యాదారసత్కేత్ర్యః’ ఇత్యాదివచనం సపత్నీ
 పుత్రస్యప్రాధమ్యప్రతిపాదకం సవర్ణస్త్రీవిషయమ్” ఇతి । అనేయతు, అత్ర
 ప్రమాణాభావాద్యోఽంశహరఇతివచనేనాంశగ్రహణాగ్రహణప్రయుక్తా
 వ్యవస్థాయుక్తేత్వాహుః । అత్రకేచిత్పాత్రదాహిత్రాద్యపేక్షయా సప
 త్నీపుత్రస్యప్రాధమ్యమాహుః । “అపరేతుఅపుత్రాయాప్సపత్నీజః” ఇత్యా
 దిఃస్వసంతానాభావవిషయత్వాత్ “యోఽంశహరస్సపిణ్డదాయీ” ఇతిస్తర
 ణాదంశహరేషు పాత్రాదిషు పత్ను కథంతస్యప్రాధమ్యమితివదంతస్తన్న
 కుమతై । తదుక్తం స్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ సపత్నీయఃపుత్రవత్సేఽపి
 స్యాపుత్రాయాఃక్రియాంపతిః । దాహిత్రవత్యభావేతుసపత్నీపుత్రఇవ్య

తే || * || ఇతి | ధనగ్రాహిణోః పతిదాహిత్రయారభావేనపత్నీపుత్రకరై
 త్యర్థః | ఏతచ్ఛబ్దవిషయమ్ | అవిభాగేతు దాహిత్రాపేక్షయాసపత్నీ
 పుత్రసవ ప్రథమః , పుత్రాదేః పత్యంతస్యాభావే దుహితాకన్త్రీః | అ
 త్రశబ్దః — || శ్లో || పుత్రాభావేతుకుర్యాతాం భర్తృభార్యేపరస్పరమ్ |
 అపుత్రస్యతుయాపుత్రీనైవపిణ్ణప్రదాభవేత్ || * || ఇతి | భర్తృభా
 వేదుహితామాతుఃకుర్యాత్ , పత్యభావేపితుశ్చేత్యర్థః | పితృధనభాక్త్వం
 చతస్యాఃస్మర్యతే దేవతేన || శ్లో || అపుత్రకస్యస్వంకన్యాధర్మజాపుత్ర
 వద్ధరేత్ || * || ఇతి | కన్యాడోఢాఅనూఢాచ | స్మృత్యంతరేఽపి — || శ్లో ||
 యతైవాన్యాతధాపుత్రః పుత్రేణ దుహితాసమా | తస్యామాత్మనిత్య
 న్త్రాయం కథమన్యోధనం మారేత్ || * || ఇతి | అత్రకేచిత్ , || శ్లో || పుత్రః
 కుర్యాత్పితృశ్శాన్ధం పత్నీచతదసన్నిశౌ | ధనహర్యకదాహిత్రస్తతో
 భ్రాతాచతత్సతః || * || ఇతిస్మరణాత్ , || శ్లో || పత్నీదుహితరచైవ
 పితరాభ్రాతరస్తథా || * || ఇతిధనగ్రహణేక్రమస్మరణాచ్చ , పత్య
 దుహితుశ్చదాహిత్రాత్పూర్వభావిత్యమాహుః | “ పాత్రాదాహిత్ర
 కామతాః ” ఇతివిష్ణుస్మరణాత్ , శిష్టాచారాచ్చ పత్నీదాహిత్రాపేక్షయా
 దాహిత్రవైవప్రాధమ్యమపరేవదన్తి | దుహితురభావేభ్రాతాదిః క
 ర్తా || శ్లో || భ్రాతృసన్హమూదరోభ్రాతాకుర్యాద్దాహాదితత్సతాః |
 ఇతస్త్యసోదరోభ్రాతాతదభావేతుతత్సతః || * || ఇతిస్మరణాత్ | స్మృ
 త్యంతరేఽపి — || శ్లో || పత్నీభ్రాతాచతజ్జశ్చ పితామాతాస్సమాతథా |
 భగినీభాగినేయశ్చ సపిణ్ణసోదకస్తథా || అసన్నిధానేపూర్వేషాముత్తరే
 పిణ్ణదాఃప్రతాః || * || ఇతి | విష్ణుపురాణేఽపి — || శ్లో || పుత్రాభ్రా
 తాచతత్పుత్రః పత్నీనూతాతథాపితా | విత్తాభావేఽపిశిష్యశ్చ కురీర
 న్నార్థవదైహికమ్ || * || ఇతి | యత్తునునువచనమ్ || శ్లో || భ్రాతృభా
 మేకజాతానామేకశ్చేత్పుత్రవాభవేత్ | సర్వేతే తేనపుత్రేణ పుత్ర
 ణోమనురబ్రవీత్ || * || ఇతి , తద్భ్రాత్రపేక్షయా భ్రాతృపుత్రస్య
 నాభ్యర్చితత్వప్రతిపాదనపరమ్ , కింతు భ్రాతృపుత్రసంభవే అన్యంన
 పరిగృహ్ణీయాదిత్యేవం పరమితి విజ్ఞానేశ్వరాదిభిర్వాక్యభిర్యతమ్ | అత్ర

కేచిదాహుః ॥ శ్లో ॥ అపుత్రస్యాశకులజా పత్నీయహితరోఽపివా । తద
 భాదేపితామాతా భ్రాతృపుత్రాశ్చ కీర్తితాః ॥ * ॥ ఇతి కాత్యాయన
 స్మరణాత్ , ॥ శ్లో ॥ పత్నీయహితరశ్చైవ పితరౌభ్రాతరస్తథా ॥ * ॥ ఇ
 తి ధనగ్రహణైక్రమస్మరణాచ్చ పిత్రాః ప్రాథమ్యం భ్రాతృదేస్తుతతోపి
 ప్రకర్షితః । అన్యేతు ॥ శ్లో ॥ పత్నీభ్రాతృచతస్పత్ర్యః పితామాతా ॥ * ॥
 ఇతి పూర్వోక్తవచననిచయబలాద్భ్రాతృదేః ప్రాథమ్యమితి వదన్తి ।
 యత్తుబోధాయనవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ నచమాతానచపితా కుర్యాత్సు
 త్రస్యపైతృకమ్ । నాగ్రజశ్చతథాభ్రాతృభ్రాతృత్వాణాంచ కనీయసా
 మ్ ॥ * ॥ ఇతి । యదపి కాత్యాయనవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ పిత్రాశ్చాద్ధం
 నకర్తవ్యంపుత్రాణాంచకథంచన । భ్రాతృగ్రజేనకర్తవ్యంనభ్రాతృ
 త్వాణాం యవీయసామ్ ॥ * ॥ ఇతి । యదపి స్మృత్యన్తరమ్ — ॥ శ్లో ॥ నపు
 త్రస్యపితాకుర్యాన్నానుజస్యతథాగ్రజః ॥ * ॥ ఇతి , తత్సర్వం ముఖ్య
 ధికారిపుత్రకన్య భ్రాత్రాది సద్భావవిషయమ్ । స్నేహావిహీనవిషయం
 వా । తథాదేవలబోధాయనా — ॥ శ్లో ॥ సంసార్యశ్చ పితాపుత్రై
 ర్భ్రాతరశ్చ కనీయసా । మాతులస్యావ్యపుత్రస్య స్వప్రీయాఅపివామ
 తాః ॥ నపుత్రస్యపితాకుర్యాన్నానుజస్యతథాగ్రజః । యదిస్నేహేన
 కుర్యాతాం సపిణ్డీకరణం వినా ॥ * ॥ ఇతి । కర్తృన్తరాభావేతదపికార్య
 మిత్యాహసంగ్రహకారః — ॥ శ్లో ॥ అన్యాభావేపితామాతా జ్యేష్ఠో
 వాఽపిసపిణ్డనమ్ । కుర్యాజ్జీవన్తమాక్రమ్య పిణ్డభాగంనియోజయేత్ ॥ * ॥
 ఇతి । ఆక్రమ్య - అతిక్రమ్యేత్యర్థః । స్మృత్యన్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ సర్వా
 భావేపితావాఽపి కుర్యాద్భ్రాతృతాదధవాగ్రజః । గయాయాంచవిశేషే
 నిజ్యానానపి సమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అకరణేప్రత్యవాయశ్చ స్మృతిసా
 రసముచ్చయే దర్శితః ॥ శ్లో ॥ ఉత్సన్నబాన్ధవంప్రేతం తథాభ్రాతృపితాగ్ర
 జః । జననీవాఽపి సంసుర్యాన్మహదేనోఽన్యథాభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పి
 త్రగ్రజయో స్సమవాయే ప్రత్యాసన్నత్వాతిప్రైవకుర్యాత్ , తదభావే
 జ్యేష్ఠ ఇతిక్రమోఽపిలక్ష్యతే । కన్యభ్రాతృసమవాయేఅనన్తరపవకనిష్ఠో
 జ్యేష్ఠస్యకుర్యాత్ సవ్యవహితోఽనుజః ॥ శ్లో ॥ అనన్తరస్సపిణ్డోయఃక్రమే

తతస్త్వయోః ॥ * ॥ ఇతి మన్వాదిన్మతశాత్ । జీవతి పితరీభ్యాం త్రాదే
 రన్యేన కారయితవ్యమిత్యక్తం ప్రతిరత్నే — ॥ శ్లో ॥ ప్రేతాన్త్రాధం స
 పిణ్డ్యంతం ప్రత్యజ్ఞం త్రాధమేవచ । భాగ్రాదేకార్యమన్యేన స్వపితా
 యదిజీవతి ॥ * ॥ ఇతి । ఏవం భాగ్రతత్పుత్రయోరభావే పితామాతా ,
 మాతాపితోరభావే స్మనా , తదభావేన్వనా అనుజాఽగ్రజావా , తన
 భావేతత్సతః , సోదరస్వప్రభావే అసోదరస్వనా , తతస్తత్సతః , తత
 సస్పిణ్డః , తతస్సమానోదకః , తతోమాతృసపిణ్డః , మాతృసమానోదకః , త
 దభావేనగోత్రః , తతశ్శిష్యః , తదభావేయత్ప్రేత , తతఃచార్యః , తదభా
 వేజామాతా , తదభావే సఖేతిక్రమః । తథాచప్రతిసారే — ॥ శ్లో ॥
 పత్నీభాగ్రతాచ తజ్జశ్చ పితామాతా స్మషాతథా । భగిని భాగినయ
 శ్చ సపిణ్డసోదకస్తథా । అసన్నిధానే పూర్వేషాముత్తరే పిణ్డహః స్పృ
 తాః ॥ * ॥ ఇతి । కార్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ అనుజా వాఽగ్రజా
 వాఽపి భాగ్రతుః కుర్యాచ్చ సంస్కరియామ్ । తతస్త్వసోదరా తద్వత్
 క్రమేణ తనయస్తయోః ॥ * ॥ ఇతి । చద్వికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ పు
 రాభావేసపిణ్డాస్తు తదభావేతుసోదకాః । మాతుసపిణ్డాయేవాస్యైర్వ
 చామాతుశ్చసోదకాః ॥ కుర్యురేనం ఓధిం సమ్యగపుత్రస్య సుతాః స్పృ
 తాః ॥ * ॥ ఇతి । మాతుసపిణ్డః - మాతామహతత్పుతాది పశ్చపురుష
 పర్యంతాః । పశ్చపురుషాదూర్ధ్వం ప్రిపురుషపర్యంతా మాతృసమానోద
 కాః । పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ అభావేతుసపిణ్డానాం సమానోదకసంతతిః ।
 మాతృపతృసపిణ్డేన సంబద్ధాయేజలేనవా ॥ * ॥ ఇతి । బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥
 ప్రమీతస్యపితృః పుత్రైః త్రాధం దేయం ప్రయత్నతః । జ్ఞాతిబంధుసహృ
 చ్చిప్తైర్వృత్తిగృభృత్యపురోహితైః ॥ * ॥ కార్యాయనోఽపి — ॥ శ్లో ॥
 పుత్రశ్శిష్యోఽథవాపత్నీ పితామాతాఽథవాగురుః । స్త్రీహరిధనహరిచకు
 ర్యుః పిణ్డోద్ధకక్రియామ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్త్రీహరి - తాగతః కభత్రహరి । ధ
 నహరిణస్తు మనుషాదర్శితాః — ॥ శ్లో ॥ అనన్తరసపిణ్డోయస్తస్య తస్య
 ధనం హరేత్ । అతః పిణ్డం సమ్యక్సాధాచార్యశ్శిష్యపితౄణామ్ ॥ శ్లో ॥
 కుర్యురభావేనాప్రమాదాత్పిణ్డకాగినః । త్రివిధాగ్నిశ్చ పయోజావా

దాధర్మ్యే నహీయతే । అహర్మ్యంత్రాప్త్యాద్రవ్యం రాజ్ఞానిత్యమితిస్థితిః ॥ * ॥
 మారాజ్ఞైః — ॥ శ్లో ॥ సఖ్యురుత్సనైబుద్ధోశ్చ సఖాఽపిశ్వశురస్యచ ।
 జానాతాసేహతః కుర్యాదఖిలంవైతృమేధికమ్ । సర్వాభావేతుస్యవ
 తిఃకారయేత్తస్యరిక్థతః । తజ్జాతీయైరైస్సమ్యుద్గాహాద్యాసృకలూక్రి
 యాః ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధశాతాతపోఽపి — ॥ శ్లో ॥ మాతులోభాగినేయస్య
 స్వప్రీయోమాతులస్యచ । శ్వశురస్యగురోశ్చైవసఖ్యుర్నాతామహస్య
 చ । పతేహం వైవభార్యాయాస్స్వసుర్నాతుఃపితృష్వసుః । మృతౌదా
 హాదికం కార్యమితి వేదవిదాంస్థితిః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేఽపి —
 ॥ శ్లో ॥ మాతుఃపితౄర్నాతులస్యమాతులాన్యామృతావపి । దౌహిత్రః
 ప్రకమంకరాజ్ఞాతిఃస్యాత్తదనస్తరమ్ ॥ * ॥ విష్ణురపి — ॥ శ్లో ॥ శ్వ
 శ్రాద్ధీనాం తథాపిణ్డం పతీఽదద్యాతుసంయతా ॥ * ॥ ఇతి । ధనహారి
 త్వాదినిమిత్తాభావేఽపిదాహాదికేకృతేభ్యదయఇత్యాహ వృద్ధశాతాత
 పః — ॥ శ్లో ॥ ప్రీత్యాశ్రాద్ధంతుకర్తవ్యంసర్వేహంవర్ణలిజ్జినామ్ । ప
 వంకుర్వన్నరస్సమ్యజ్జహతీం శ్రియమాపుయ్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । లిజ్జినః - ఆ
 శ్రమిణః । బ్రాహ్మేఽపి — ॥ శ్లో ॥ అనాశంబ్రాహ్మణందద్వాత్ప్ర
 యంవైశ్యమేవవా । పితృమేధమహాయజ్ఞఫలంప్రాసౌత్తిమానవః ॥ * ॥
 ఇతి । పితృచ్ఛసవర్ణాభిప్రాయమ్ , అన్యథాదోషశ్రవణాత్ । తథాచను
 రీచిః — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణోహ్యసవర్ణస్యయః కుర్యాదౌర్ధ్వదైహిక
 మ్ । తద్వర్ణత్వమసౌయాతిఇహలోకేపరశ్రవ ॥ * ॥ ఇతి । పారస
 రోఽపి — ॥ శ్లో ॥ నబ్రాహ్మణేనకర్తవ్యం శూద్రస్యతౌర్ధ్వదైహిక
 మ్ । శూద్రేణవాబ్రాహ్మణస్యవినాపారశవాత్కృచిత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 బ్రాహ్మణేనశూద్రాయాముత్పదితః పారశవః । కాలాదర్కేఽపి —
 ॥ శ్లో ॥ సేహాద్విప్రాదికైస్సర్వైర్వర్ణలిజ్జాన్యధ్వదైహికమ్ । కర్తవ్యం
 వైవవిప్రేణశూద్రస్యాశేనతస్యచ ॥ * ॥ ఇతి । విప్రాదినాశూద్రాదే
 రిత్యర్థః । సఖిజ్ఞానాం మధ్యే కేహంచద్దాహాద్యధికారనిషేధమాహ వృ
 థమన్యః — ॥ శ్లో ॥ క్షత్రాదాహాదకం దమ్యః సైవ ప్రాత్యుదధర్మిణః ।
 ధృత్యుక్త్యయశ్చైవసమరాత్యైవవహూహితే । సప్రహ్మచారిణః కురు

గుదకం పతితానచ || * || ఇతి | క్లీబః - మోఘవీర్యః , ఆదిశబ్దాత్కుణ్ణగో
 భకాదయః , స్త్రీనాః - పరస్వాపహారిణః , వ్రాత్యాః - సంసారహీనాః ,
 విధర్మిణః - ప్రచ్యుతస్వధర్మాః , గర్భప్రహః - గర్భఘాతిన్యః , భ
 ర్మప్రహః - భర్తృవినాశిన్యః , ఉదకగ్రహణము న్యేనదాహేకృతేఽపు
 దకదాననిషేదార్థమ్ | అశోదాహనిషేధః కైముత్యసిద్ధః | స్వసపిష్టమర
 ణేక్లేబాద్యాదాహాదకం నకుర్యురిత్యర్థః | బ్రహ్మచారిణస్తుదాహాదనిషేధః
 పిత్రాదివ్యతిరిక్తవిషయః | తథాప్రతిపాదితమథస్తాత్ | అత్రాయంక్ర
 మః — ఔరసపుత్రః , పౌత్రః , తత్పుంసంతతిః , పుత్రికాపుత్రః , తత్స
 న్తతిః , దత్తః , తత్సంతానః , ధనహరిదాహిత్రః , దాహిత్రః , వత్స , వతిః ,
 సవత్సపుత్రః , మహితా , భ్రాతా , తత్పుత్రః , అసోదరభ్రాతా , త
 త్పుత్రః , పితా , మాతా , సుషా , పౌత్రీ , దాహిత్రీ , పౌత్రస్య ప
 తీ , తత్పుత్రీ , దత్తస్యవత్స , భగినీ , భాగినీయః , సపిష్టః , సోదకః ,
 మాతృసపిష్టః , తత్సమాసోదకః , సగోత్రః , శిష్యః , ఋత్విక్ , భృ
 త్యః , గురుః , ఆచార్యః , సహాధ్యాయీ , జామాతా , సఖా , స్త్రీహా
 రీరాజా , ఇతి .

ఇతి సంస్కర్తృనిరూపణమ్

— శ్రీ అగ్నినిర్ణయః శ్లో —

అధాగ్నినిర్ణయః | తత్రమనుష్యధ్యక్షావత్యోగ్య — || శ్లో ||
 ఆహితాగ్నిర్యథాన్యాయం దగ్ధవ్యస్త్రిభిరిగ్నిభిః | అనాహితాగ్నిరే
 కేనలాకికేనేతరేజనాః || * || ఇతి | ఏకేనఔపాసనేన | తథాత్రికాణ్డీ —
 || శ్లో || అనాహితాగ్నిస్త్యేకేనయః పూర్వంపతిభార్యయోః || * || ఇతి |
 వసిష్ఠః — || శ్లో || అనాహితాగ్నిర్యః పూర్వంపతీభ్యః ప్రమితిం గ
 నః | ఔపాసనాగ్నినాతస్యసంసారః పైతృమేధికః || పశృచ్ఛృతస్య
 కుర్వంతి కేచిదుత్తపనాగ్నినా | పశృచ్ఛృతానాంపతీనాం పతివద్వహ్ని
 సజ్గ్రహః || * || ఇతి | యమః — || శ్లో || అస్థిసశ్చయనాదర్వా
 గ్భర్తుఃపతీమృతాయది | తస్మిన్నేవానలేదాహ్యాయదిచాగ్నిర్మృతాను
 తి || శాస్త్రైర్గ్భర్తునరేవాప్యాః పృథక్చిత్యాదిభారయేత్ || * || త్పుత్ర

స్తరే — || శ్లో || పూర్వమేవమృతామాతా ఘటికానస్తరంపితా । గృహ్యగ్నిఃపూర్వతోగచ్ఛేదపరోవిధురానలః || * || ఇతి । మాతృదహనానస్తరంపితృమరణఇత్యర్థః । జమదగ్నిరపి — || శ్లో || దీక్షితస్యాహితాగ్నేశ్చ దాహవైస్త్రిభిరగ్నిభిః । అనాహితాగ్నేస్సంసారస్తేనాపాసనవహ్నినా || ఇతరేషాం లోకకేన దాహఉత్తపనాగ్నినా । చణ్డాళాగ్నిరమేధ్యాగ్నిసూనికాగ్నిశ్చకర్హిచిత్ || పతితాగ్నిశ్చితాగ్నిశ్చనశిష్టగృహణోచితః । శూద్రైర్బ్రాహ్మణైర్విప్రైర్విశ్వేత్రియస్యగృహానలః || పర్వతాగ్నిరరణ్యాగ్నిర్దారునిర్మథనానలః । ఉపర్యుపరిజశ్శ్రేష్ఠో లోకాగ్నిపరిగ్రహే || వ్రతీయతోఽగ్నిః పాలాగ్నిస్తుషాగ్నిర్బాలకన్యయోః । విధురింవిధవాంచైవ దహేదుత్తపనాగ్నినా || * || ఇతి । యతిః - పరమహంసవ్యతీర్తః । స్మృత్యస్తరే — || శ్లో || కన్యామనుషసీతంచ అస్మాత్త్వమితమస్త్రీతః । లోకకేనదహేదేతావుత్తపేనాథవాగ్నినా || * || వృద్ధవసన్తః — || శ్లో || తుషాగ్నినా దహేత్కన్యాం ప్రీహిభిర్వా యవేనవా । అథవోత్తపనీయేన కాపాలేనానలేనవా || యతించ వణిజానంచైవ దహేత్కాపాలవహ్నినా || అథవోత్తపనీయేన తుషేజ్జేవాపరేవిదుః । దశ్శేష్వాగ్నిం సమారోప్య పునర్దర్భేషు సంస్థితః || పునర్దర్భతృతీయేషు వహ్నిరుత్తపనఃస్మృతః । కపాలమగ్నోనిక్షిప్య తప్తంచైవతువిక్షిపేత్ । కరీషంచాసముక్భూతస్తుషేతు తుషపావకః || యావత్తప్తకపాలేన కేవలేనాగ్నిసమ్భవః । తావత్కపాలసమ్భూతః పావకఃపరికీర్తితః || * || ఇతి । జమదగ్నిరపి — || శ్లో || దర్భముష్టిం ప్రదీప్యగ్నో లోకకే తత్ర చాపరమ్ । తత్రాప్యగ్నిస్తృతీయస్థో వహ్నిరుత్తపనఃస్మృతః । కపాలమగ్నోనిక్షిప్య తవాదాయ తుషేక్షిపేత్ । తుషేణదర్భసంభూతః కపాలజఇతిస్మృతః || * || ఇతి । స్మృత్యస్తరేచ — || శ్లో || కపాలోఽథః కపాలాగ్నిస్తుషాగ్నిస్తుతుషోద్భవః । దర్భముష్టితృతీయోఽథోభవేదుత్తపనాహ్వాయః || * || ఇతి । జాథాయనః — || వా || ఆహితాగ్నిమగ్నిభిర్దహతి యజ్ఞపాత్రైశ్చ , గృహస్థహాపాసనాగ్నినా , బ్రహ్మచారిణం కపాలాగ్నినా , అన్యానుత్తపనాగ్నినా || * || ఇతి । ఆపస్తమ్బః — || వా || ఔపాసనేనాహితా

గ్నిం దహతి నిర్వణ్యేన పత్తిముత్తపనేనేతరాఁ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రయథా
 స్వగృహ్యం యథాచారంవా వ్యవస్థా । కృతసమావర్తనస్యా కృతవివా
 హస్యబ్రహ్మచారిత్వాభావాద్గృహస్థత్వాభావాచ్చ, కపాలాగ్నౌపా
 సనాగ్నౌః ప్రసక్త్యభావాత్ “ అన్యానుత్తపనేన ” ఇతి బోధాయన
 వచనాత్ “ ఉత్తపనేనేతరాఁ ” ఇత్యాసస్తమ్బవచనాచ్చ, ఉత్తి
 పనాగ్నిరేవ । కృతవివాహస్యాపాసనోపక్రమాత్పూర్వం మరణేతదా
 నీమేవశేషః ఊహమాంతం కర్తవ్యమాప్యభౌపాసనేనదహేత్ ॥ శ్లో ॥ వి
 వాహశేషమధ్యేతుదమ్పత్యోర్ధ్వరణంయది । కర్తవ్యేషంసమాప్త్యైవదహే
 దౌపాసనాగ్నినా ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । అనాహితాగ్నేర్భార్యాప్యస్వి
 యసమ్బుధ్యే అగ్నిద్వయసంసగ్ధాత్పూర్వం మరణే తదైవాగ్నిద్వయస్య
 సంసర్గంకృత్వా తేనైవదహేత్ । సంసగ్ధాదనంతరంమరణేసంసృష్టాగ్ని
 వైవదహేత్ । “ యతేపూర్వాశ్రమభార్యామరణే పిఉత్తపనాగ్నివైవ,
 అన్యానుత్తపనేనేతి బోధాయనస్మరణాత్ ” ఇతికెచిత్ । అన్యేతు । “ ప్రే
 తాగ్నిసంధానంకృత్వా తేనైవదాహః ॥ శ్లో ॥ ప్రమీతాయాంతు భార్యా
 యాంసాగ్నోద్ధూరంగ తేధవే । సన్ధాయాగ్నిం దహేదేనాం పుత్రవాయ
 దివేతరః ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాద్యతిరూపస్యభర్తుస్సమారోపితాగ్నేర్ధూరతోఽ
 వస్థానాత్ ” ఇత్యాహుః । తథాచపారిజాతే — ॥ శ్లో ॥ పరివ్రాజకప
 తీఽచేత్ప్రతాతస్మాన్తుపూర్వతః । ఔపాసనాగ్నింసంధాయదహేత్తువిధివ
 త్సుతః ॥ * ॥ ఇతి । తస్మాత్పూర్వతః - పరివ్రాజకమరణాత్పూర్వమి
 త్యర్థః । ఉత్తపనాగ్నేసంసాగరమాహశౌనకః — ॥ శ్లో ॥ అగ్నిము
 త్తపనంకృత్వాపాశ్చేష్టప్రేతస్యదక్షిణే । సమూహ్యసంపరిస్తీర్యపర్య
 త్కుచయథాక్రమమ్ । ఆజ్యంసంసృత్యనుస్త్రీణస్రవేణజుహుయా
 త్తతః । అయాశ్చేత్యేకయాఽఽహుత్యావ్యాహృతీభిస్తతఃపరమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । బోధాయనస్తు — ॥ శ్లో ॥ విధురస్యనిధాయాగ్నిం స్మరణ పురుష
 సూక్తకమ్ । జుహుయాద్వాదశాక్తేనవిధవాయా స్త్వయంక్రమః ॥ * ॥
 ఇతి । అయముత్తపనాగ్నిసంసాగరస్తుషమధితకపాలాగ్నినామపిసమానః ।
 పూర్వశ్చుతాంపత్తిమాహితాగ్నిరగ్నిః ఊహాప్రేణదహేత్ । అనాహి

తాగిస్తూర్తగ్నధేనదహేదిత్యాహశ్వలాయనః — || శ్లో || స్మార్తా
 దేనాగ్నిభిర్దధ్వామృతాంపతీంచ తాంత్రిభిః | శిష్టాధేనోద్వహేదన్యాం
 పునశ్చైవవాగ్నిమాన్యజేత్ | ప్రాగుద్వాహోచ్చశిష్టార్థం స్మార్తస్యాగ్నే
 ర్యథావిధి | శుశ్రూషేదప్యపతీకఇష్టంకుర్యాచ్చవానవా | సాయంప్రా
 తన్వోమధర్మసుద్ధాగ్నావపిసం చరేత్ || * || ఇతి | అశ్రత్రిభిరగ్నిభిరగ్ని
 మాన్యజేదిత్యాహితాగ్నివిషయమ్ | అనాహితాగ్నిరౌపాసనాధేనదధ్వా
 శిష్టాధేసాయం ప్రాశస్త్యహ్వాస్థాలీపాకంచ కుర్వనుద్వహేత్ | అశ
 థ్లోఽపి యావజ్జీవం హేమామం కుర్యాదిత్యర్థః | యాజ్ఞవల్క్యః —
 || శ్లో || దాహయిత్వాఽగ్నిహేమాత్రైస్త్రియంవృత్తవతీంపతిః | ఆహరే
 ద్విధివద్దారానగ్నేంచైవవిశప్పయన్ || * || ఇతి | ఏతచ్ఛక్యవివాహ
 విషయమ్ | అశక్యవివాహస్తు నిర్మణ్యేనదాహయిత్వా యావజ్జీవమగ్ని
 హేమాత్రంబ్రహ్మయాత్ | అత్రకవర్ణీ — || శ్లో || ఆహితాగ్నిఃపూ
 గ్నిమృతాంస్వాగ్నిభిర్దాహయేత్ స్త్రియమ్ | శక్యవివాహేఽథాశక్త్యాని
 ర్మణ్యేనైవదాహయేత్ || * || ఇతి | తథాచాప్తస్సుభరద్వాజౌ — || వా || ని
 ర్మణ్యేన పతీముత్తపనేనేతరాన్ || * || ఇతి | స్మృతస్త్వరేఽపి — || శ్లో ||
 దారకర్మణ్యశక్తశ్చేత్పతీంచనిధనంగతా | శ్రౌతస్మార్తాగ్నినాదాహః
 పత్వాన్యనైవతదాభవేత్ | నిర్మణ్యేనైవతాం దధ్వా నిదధ్యాదగ్నిమాన్యని
 అగ్నిహేమాత్రం పూణమాసంసర్కంచాగ్రయణంతథా | అపతీకోఽ
 పిమర్వీతతప్తాన్యాన్యతగ్రథంచన | విచ్ఛిన్నవహ్నిఃసన్ధానంపునరేవవిధీయ
 తే | దారకర్మణ్యశక్తశ్చేద్దహేదౌపాసనాగ్నినా || * || ఇతి | పూర్వంప
 తీమరణేదారకర్మణ్యశక్తోఽనాహితాగ్నిరౌపాసనేనదహేత్ , ఆహితా
 గ్నిరగ్నిహేమాత్రేణేత్యర్థః | సర్వాధానేపూర్వంయజమానస్యమరణేఅ
 గ్నిహేమాత్రేత్రేతాయాంపితృమేధః , పత్వాన్మృతపశ్చాత్పరణేప్రేతా
 థానమితి చన్ద్రికాయామ్ | అత్రకాత్యాయనోఽపి — || శ్లో || పూ
 ర్వంమృతస్యదమృత్యోఃప్రేతాథానం పరస్యతు || * || పూర్వంమృత
 ప్యాగ్నిసంసారః పశ్చాత్పృతస్యదమృత్యోరవ్యతరస్యప్రేతాథానమి
 ద్యర్థః | కల్పమరిశిష్టేఽపి — || శ్లో || మృతాహితాగ్నేత్థాన్యాయాః

ప్రేతాయావిధిరుచ్యతే । సంసృరివ్య ఇమాం పతీం నిర్మణ్యేనకుశాగ్ని
 నా । ఇతి సజ్జలవ్యసమాప్తద్యనిర్మణ్యగ్నిమముం త్రిధా । విభజ్యదక్షిణా
 గ్నోతుచరుపాకోఽపరానలే । ఆమిత్రాస్రస్సృవావత్రవారుణోభవతస్తతః ।
 ఐపనం పాశ్రవయనంవినాఽన్యత్సర్వమాదిశేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పునర్దార
 గ్రహణాసమర్థః స్యపతీదాహవినియక్తాగ్నిహూత్ర స్య విధురసో
 త్పృష్టాగ్నేర్వివిధినాఽగ్నేర్వామరణేప్రేతాధానమేవ । తథాచాపస్త
 మ్భిః — ॥ వా ॥ యద్యాహితాగ్నిరుత్పృష్టాగ్నిర్విధురాగ్నిర్విచి
 న్నాగ్నిః ప్రమీయేత నతమన్యేన ప్రేతాగ్నిభ్యోదహన్తీతి విజ్ఞాయతే
 చాధానప్రభృతి యజమానపవాగ్నయో భవన్తి । అధాపిత్రాస్త్రాణామ్, త
 మసోవాపషతమఃప్రవిశతసహతేనయ ఆహితాగ్ని మన్యేనత్రేతాగ్నిభ్యో
 దహతి ॥ * ॥ ఇతి । భాష్యకారః — యద్యాహితాగ్నిరుత్పృష్టాగ్నిర్విధు
 రాగ్నిర్విచిన్నాగ్నిర్వా ప్రమీయేత నతమన్యేనత్రేతాగ్నిభ్యోదహన్తి,
 ఇతి, తస్యప్రాచీనావిత్యగ్నోయతనముద్భవత్యవృక్ష్య యజమానా
 యతనై ప్రేతం నిధాయ గాహా పత్యాయతనే అరణీ నిధాయ వృక్షతి
 యేఽస్యాగ్నయోజుహ్వతోహంస కామాస్సజ్జలవ్యయన్తై యజమానమాం
 సంజానన్తుతే హవిషేసాదితాయ స్వర్గమిమం లోకమిమం ప్రేతం నయన్త్వి
 త తూష్ణం విహృత్య ద్వాదశగృహీతేన స్రుచం పూరయిత్వా తూష్ణం
 హుత్వాప్రేతే మాత్యాఇత్యాది కర్తు ప్రతిపాద్యతే ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్య
 న్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ అధానుగతవహ్నిస్తు యజమానోమృతోయది । ప్రే
 తాధానం తథామర్యాదిత్యాపస్తమ్భభాషితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పవంచాహితా
 గ్నేర్విధురసాగ్నిత్రయముత్పాద్యవిధివద్దాహః కార్యః । అనాహితాగ్నేస్తు
 ఉత్తపనేనేతిభేదః । ప్రేతేమాత్యాఇత్యాదిసమానముభయోః । నన్వాహి
 తాగ్నేర్గ్నిత్రయోత్పాదనవదనాహితాగ్నేర్గ్నివిధురసోపాసనాగ్నిము
 త్పాద్య తేనైవదాహః కార్యఇతిచేన్న, అధానప్రభృతియజమానపవాగ్న
 యోభవన్తీత్యాపస్తమ్భేనహితుపన్యాసాత్, నతమన్యేనత్రేతాగ్నిభ్యో
 దహన్తీతి ఇతరాగ్నినాదాహనిషేధాచ్చ ॥ వా ॥ యథాయోగిసాగ్నికా
 దేహస్పరిత్యజ్యవరకాయమును ప్రవిశ్యపునస్యాదిహాగ్నియనంతే

నమశ్యస్త్యేవమగ్నయోఽపిపత్నీం సంస్కృత్యయజమానమేవాభ్యావర్త-
 స్తే, ఇతిభారద్వాజవచనాచ్చతస్యప్రేతాధానంయుక్తమ్ । విభురస్యానా
 హితాగ్నేస్తథావిధ్యభావాత్, ఉత్తపనాగ్నివిధానాచ్చనప్రేతాపాస
 సస్థానమ్ । తథావిధవాయాఅనాహితాగ్నేర్భార్యాయామృతాపుష్ట
 పనాగ్నినైవదాహః । అహితాగ్నిపత్యస్తపశ్చాన్నరణేప్రాగుక్తకా
 గ్నియనాదినచనానుసారేణప్రేతాధానం నిర్వన్ధ్యేనేతిభావ్యకారః । పూ-
 ర్ణం మరణేవృత్తవర్త్యాస్తస్యాదారకర్మణిశక్తశ్చేదగ్నిత్రయేణదాహంకు-
 ర్యాత్ । తస్యాస్పర్శస్పర్శ్యాభావేస్వస్యదారగ్రహణశక్త్యాభావేచనిర్వ-
 న్ధ్యేనైవతాంచహేత్ । అన్త్రేవిపివయేవిష్టుః — ॥ శ్లో ॥ మృతాయా
 హవిభార్యాయాంచైదికాగ్నిం నశుత్యజేత్ । ఉపాధినాపితత్కర్మయా
 నర్జ్యం సమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఉపాధిః - ప్రతికృతిః । పతదేవాభిప్రే-
 త్యభారద్వాజః — ॥ వా ॥ యజమానస్యైవాగ్నిత్రయమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 మృత్రాయణీశ్రుతిరపి — ॥ శ్లో ॥ యస్తవ్వైర్రిగ్నిభిర్భార్యాయం సంస్కరో-
 కి ధంచన । అసౌమృతః స్త్రీభవతి స్త్రీచైవాస్యపుమాభావేత్ ॥ * ॥ వైస్వ-
 రితిశ్రవణాత్పత్న్యగ్రతాపత్నేయం నిషేధః, నసహాధికారపత్నే ఇతికేచ-
 త్ । విద్ధిన్నాగ్నేరుత్సృష్టాగ్నేర్వాయజమానస్యమృతేః పూర్వం ప-
 త్నీమరణేలనద్దారగ్రహణశక్తావశక్తౌచ నిర్వన్ధ్యాగ్నినైవదాహః, నశు-
 ప్రేతాధానాహితత్వేనాగ్నిభిః । తథాచకవర్ణి — ॥ శ్లో ॥ నష్టోత్సృష్టా
 నలసహచరీదాహకృత్యేనకుర్యాత్ప్రేతాధానం మథితదహనస్తత్క్రియా
 యాం ప్రకల్ప్యః । అన్యోపేతానుపనయనకష్టోషణేతాకికోవాకాపాలో
 వాభవతదహనశ్చాధనంతాపనోవా ॥ * ॥ ఇతి । విదేశస్థానగ్నేఃపత్నీమ
 రణేప్రేతాధానముక్తంస్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ దూరేపితాఽనగ్నిరిత-
 స్స్వమాతామృతాయదిస్యాత్సుతబౌరసశ్చేత్ । ఆధాయవహ్నింవిదధీతస
 ర్వామనేష్టిమాత్వాస ఇతి శ్రుతిహితా ॥ * ॥ ఇతి । అనగ్నిః - అనాహి-
 తాగ్నిః । ఏవంచవిద్ధిన్నాపాసనస్యపత్నీమరణేప్రేతాగ్నిసస్థానమ్
 పూర్వోక్తకవర్ణివచనేనన్యాయసామ్యాన్వధితాగ్నిరిత్యేకే ।

బహుపత్నీకస్యపత్నీమరణైర్నిర్ణయః

బహుపత్నీకస్యపత్నీమరణైర్నిర్ణయః — || శ్లో || బహుపత్నీకపత్నే
 తు జ్యేష్ఠాచేత్పూర్వమారీణీ । తాందహేదగ్నిహూత్రైణ పునరాధా
 నమన్యథా || * || ఇతి (నిర్మల్యైవతకేతరా ఇతిపాతాన్తరమ్) అయన్యా
 యోద్విపత్నీకవిషయేఽపి సమానః । తథాస్మత్సత్వైరే — || శ్లో || జ్యే
 ష్ఠాభార్యామృతాపూర్వం పుత్రస్త్రీతాగ్నినాదహేత్ । ఆధానంచపు
 నః కుర్యాత్సహపత్నీద్వితీయయా । ద్వితీయాయదిచేద్భార్యాపూ
 ర్వం మరణమాపుయ్యాత్ । జీవన్త్యాం ప్రథమాయాంతు దహేన్నిర్భా
 తాగ్నినా || * || ఇతి । ద్వితీయాయాఅగ్నిహూత్రదాహనిషేధమా
 హదేవలః — || శ్లో || ద్వితీయాంవైతుయోభార్యాం దహేద్వైతాని కా
 గ్నిభిః । తిష్ఠన్త్యాం ప్రథమాయాంతు సురాపానసమం హితత్ || * || ఇ
 తి । తిష్ఠన్త్యాం ప్రథమాయామితివిశేషణాత్తన్తరణాదార్థ్యం విద్యమానా
 సుజ్యేష్ఠాయామరణైర్నిర్ణయదానమనుమతమేవ । పతదేవాభిప్రేత్యస్మృ
 త్యన్తరమ్ — || శ్లో || మృతాయాంతుద్వితీయాయాం యోఽగ్నిహూ
 త్రం సముస్సృజేత్ । బ్రహ్మజ్ఞ్యంతంవిజానీయాద్యశ్చ కామాత్సముత్సృ
 జేత్ || * || ఇతి । పతదాధానానధిక్రమస్త్రీవిషయమితివిజ్ఞానేశ్వరేణో
 క్తమ్ । తద్విషయత్వాప్రతీతేస్తదుక్తమయుక్తమిత్యన్యైః । ద్విభార్యానా
 హితాగ్నివిషయేష్వుత్సన్తరమ్ — || శ్లో || పత్యోరైకాయదిమృతా
 తాం దహేత్ స్మార్తవహినా । ఆదధీతాన్యయాసార్థమాధానవిధినాగృ
 హీ || * || ఇతి । పత్యోర్నర్యే ఏకా - ముఖ్యా , జ్యేష్ఠేతియావత్ ,
 సామృతాయది తాంసంస్పృష్టస్తార్తవహినాదాహయిత్వాపునరన్యయా
 కనిష్ఠయాసహ పునస్సన్ధానవిధినా సందధీతేత్యుక్తః । తథాశౌనకః —
 || శ్లో || అథాగ్నోర్నర్యహ్యయోర్యోగమహం వత్సామి శౌనకః । సహా
 ధికారసిద్ధ్యర్థం సపత్నీ భేదజాతయోః || * || ఇత్యాదినాఽగ్నిద్వయ
 సంసర్గముక్త్యా జ్యేష్ఠాయాసంస్పృష్టవహినాదాహమాహ — || శ్లో || త
 యోరైకాయదిమృతా తాందద్ధ్వతేనవహినా । ఆదధీతాన్యయాసా
 ర్థమాధానవిధినాగృహీ || * || ఇతి । యత్తుభాష్యకారభవనమ్ — || శ్లో ||

యదిత్వ నైకభార్యస్య కాచిత్పత్నీమృతాతదా । నిర్వణ్యైవైవసాదాహ్య
 తదగ్నిం ధారయేత్పతిః ॥ * ॥ ఇతి , తచ్చానకాచివచనవిరుద్ధత్వాదు
 పేక్షణీయమ్ , పత్యై అజ్యత్వపత్యైవా సమర్థనీయమ్ । కనిష్ఠావిషయేతు
 స్మృత్యంతరమ్ — ॥ శ్లో ॥ కనిష్ఠాయాంమృతాయాంతు విభజ్యాగ్నింప్ర
 దాహయేత్ । శమయిత్వాన్యభాగంతుసమాదధ్యాతువశ్యుచిః ॥ * ॥
 ఇతి । అత్రవిశేషస్సంగ్రహేనిరూపితః — ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠావివాహవహ్నాచే
 తునీయస్యాఃకరగ్రహే । హోమస్తయోర్మతైకాచేత్సర్వేనోపాస
 నాగ్నినా ॥ దధ్వాతామన్యయాసాకంపునస్సద్ధానమాచరేత్ । కనీయస్యా
 వివాహాతు హోమశ్చేచ్ఛాకికానలే ॥ మృతాంనహేత్తదంశేనశిష్టైర్ద్యో
 మంసమాచరేత్ । తత్తదంశేన దాహస్యవ్యవహరణేతయోః ॥ * ॥ ఇతి ।
 స్మృతిరత్నకల్పకారికయోరుక్తిమ్ — ॥ శ్లో ॥ లోకాగ్నితరోద్వాహంకృ
 త్వాసంసృష్టవహ్నిమా ॥ తస్యైకస్యాంమృతాయాంతువిభాగోగ్నేర్మనీ
 రితః ॥ విభజ్యవహ్నింప్రత్యక్షంభాగయోస్తుపృథక్పృథక్ ॥ పూర్ణాహుత్యా
 విచిన్యాగ్నిమిష్ట్యాభాగోవినిర్దిశేత్ । పూర్వస్యాం దక్షిణంభాగమితరస్యాం త
 థేతరమ్ ॥ యాతుతస్యమృతాభార్యా తద్భాగం పనియోజయేత్ । పూ
 ర్వాపాసనవహ్నాతు యస్యోద్వాహఃపురాకృతః ॥ తస్యైకపత్నీమరణే
 కృతాన్నిర్విర్వినియుజ్యతే । తతస్తస్యాఃక్రియావైతు స్థితయాసహభార్య
 యా ॥ ప్రధానోద్వాహాహోమంతు కృత్వా పూర్వవదాచరేత్ । ప
 వంవిజ్ఞాయయఃకుర్యాత్తరతీహసుసంసృతమ్ ॥ అన్యధాత్వగ్నిసాజుర్యా
 త్పతత్యేవేతినిశ్చయః ॥ * ॥ ఇతి । పత్నీనాం యుగపత్నరణే సంసృష్టస్యగృ
 హ్యగ్నేర్విభాగమాహసంగ్రహకారః — ॥ శ్లో ॥ భోపాసనాగ్నోసం
 సృష్టేనమిథోద్వాప్రదాపయేత్ । అయంతేయోనిఋణుత్వియ ఇత్యేవ
 యుగపత్నతః ॥ సప్తతేఅగ్నిఇతితు హుత్వా పూర్ణాహుతిం తతః । అచ్ఛా
 గ్నిరోమతీయఇతి విభజ్యాగ్నిం తతఃపునః ॥ ఆజుహ్వనేతి సమిధం ప్రతిష్ఠా
 ప్యతతోహునేత్ । అయాశ్చవ్యాహృతీవైవశ్శురంహుత్వాతతఃపునః ।
 ఏవంవిభజ్యచైకేన ఛార్ద్రకర్షపమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అగ్ధాభానెతు ఏ
 కభార్యస్యయజమానస్యపూర్వం మరణే తస్యాగ్నిత్రైతాయాం పితృమే

ధః । పత్యాస్త్యాపాసననదాహః । అపస్తమ్భః — ॥ వా ॥ తయోర్యః
 పూర్వోమియేత తస్యాగ్నిత్రైతాయాం పితృమేధస్సంపద్యతే , యఃప
 శాచ్యస్త్యాపాసన ॥ * ॥ ఇతి । స్త్రీవైవం భర్తరిప్రేతృభిః భారద్వాజవ
 చనానుసారేణ భర్తృమరణానూర్ధ్వమప్యపాసనాగ్నిపరిచరాయాం స
 గ్ధాపాసననదాహః , అన్యథాప్రేరాగ్నిసంధానమ్ , నిర్న్యాయోఽగ్నిరితి
 కేచిత్ । ఏక భార్యస్య పూర్వం పత్నీమరణే అగ్నిహోత్రాశ్చాపాసనేన
 చదద్ధావపునః పరిణీయ తయా సహాధానమ్ , అతైవమపావత్యగ్ధాభ్య
 పురస్తాత్ సభ్యాసస్థాభ్యామపాసననచేద్యసస్తమ్భనాపాసనస్య
 ప్రతిపత్తిపిధానాత్ । పివాహాసామర్థ్యనిష్పయేపత్యాస్త్యాగ్నిత్రైతాయాం
 పితృమేధః । “ యజమానస్యతోష్ఠాపాసనేన , యః పశ్యాత్తస్త్యాపాసన ”
 ఇతిస్మరణాత్ । అథాధానేత్వనేక భార్యస్యయిజమానస్యపూర్వంమరణే
 తస్యాగ్నిత్రైతాయాం పితృమేధః , పత్నీనాంతు వైష్ణవైర్వరాపాసనాం
 ధైః । ఉక్తిం చభాష్యే — ॥ శ్లో ॥ అశ్వేద్భూహుపత్నీకౌహ్యధాధాచి
 ప్యుతే । త్రైతాగ్నిభిస్తుదాహ్యస్తాస్యితే పశ్యంత్యాపాసనానైః । ప్ర
 త్యత్యాగ్నివిభజ్యైవయథావదనుపూర్వః ॥ * ॥ ఇతి । అశ్రుకేచిత్ ।
 పూర్వమృతపత్యాస్త్యాగ్నిభిర్దహనవిధానం పశ్యాత్ప్రత్యాపాసనాగ్నినాదహనవిధానం చ సహాధికారపత్యై , నత్వజ్జలాపత్యై , అతిపహ
 తం భాష్యకారణ — ॥ వా ॥ సూత్రేహిపూర్వంవృతస్యయిజమానస్యవై
 గానికైరౌపాసననచదహనముసుక్తాస్తమ్ , పత్యాస్త్యునిర్మణ్యైనదహనం
 నక్షత్రేనిర్మణ్యైనపత్నీమితి , తత్రకిం పశ్యాత్ప్రత్యాపాసనపత్యాస్త్యై
 పాసనసద్భవః । తస్మాదౌపాసనవత ఆహితాగ్నేర్వైతానికైరౌపాస
 ననచదహనం పత్యాస్త్యునిర్మణ్యైన । తత్రాస్తాపత్యై “సర్వాధానైర్ధా
 ధానైవాపూర్వమృతం పత్నీం నిర్మణ్యైనదహయిత్వా విభవదగ్నినుశ్చ
 జ్యదారసజ్జ్రీహణం కృత్వాబ్రహ్మచక్షదనపచనానస్తరమాపాసనాగ్నిమర
 ñోస్సమారోప్యమథిత్వావిభవదగ్నిధానం కుర్యాత్ ” ఇత్యేకత్యవ
 త్తానుసారిణిఆచారః । యచ్చాత్రవక్తవ్యంతతస్యం యజమానప్రకర
 ãనియాపితమ్ । దారసం గ్రహణానస్తరంతిగ్ధానానూర్ధ్వం యజ

మానమరణసంగ్రహకారః — శ్లో॥ యజ్ఞామృతస్త్రీకడుదూహ్యభా
 ర్యామగ్నిననాధాయమృతోయదిస్వాత్ । ఔపాసనేతస్తు మతీమయా
 శ్చహుత్వాసమారోప్యహృతారణోతమ్ । ప్రేతాధానంతుకర్తవ్యంతత్ప
 శ్చైవైత్యమేధికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రారణ్యహరణమాహుత్రికాణ్డీ—
 శ్లో॥ నప్తేష్వగ్నిష్వధారణోర్వాశేస్వామీమ్రయేతచేత్ । ఆహ
 రేదరణిద్వస్త్యమాధానోక్తవిధానతః । తతోఽగ్నితూన్యప్రేతోక్తమ
 ణ్ణానాదిప్రపద్యతే ॥ * ॥ ఇతి । ఆత్మరూధానలమృతివిషయే ఆపస్త
 మ్బుః — ॥ వా ॥ ఆత్మరూధేష్వగ్నిష్టుయజమానోమ్రయేతలొకికాగ్ని
 ముపసమాధాయప్రేతస్యదక్షిణంపాణిమభిసంధాయతత్పుత్రాభ్రాతావాఽ
 న్యోవాప్రత్యాసనంబుధుః, “ ఉపావరోహ ” ఇత్యుపావరోహయేత్,
 “ పునస్తాద్విత్వా ” ఇత్యగ్నిమభిసమిధ్యాదేవంసర్వేష్వగుష్టపహుతే
 షు ॥ * ॥ ఇతి । “ భూర్భువస్సువః ” ఇతి సర్వప్రాయశ్చిత్తానిచేతి ।
 అనేనైవంన్యాయేనాత్మసమారూధాపాసనాగ్నేః కాలద్వయాపాసనాతిక్ర
 మాత్ పూర్వం మృతస్యదక్షిణహస్తేఽగ్నిమవస్థాప్యపావరోహ్యవ్యాహృ
 త్యానాజ్ఞాతత్రయేణచతుర్థహీతమాజ్యం జహుయాత్ । ఏవంచాపా
 సనోత్పత్తిః కాలద్వయాతిక్రమేప్రేతాగ్నిసంధానైవ । అరణిసమారో
 పితాగ్నిమృతివిషయేఽపిభరద్వాజః — ॥ వా ॥ యద్యాత్మస్యరణ్యోర్వా
 సమారూధేష్టుయజమానోమ్రయేతఆయతనానికల్పయిత్వా యజమానా
 యతనేప్రేతం నిధాయగాహపత్యాయతనే లొకికాగ్నిముపసమాధాయ
 ప్రేతస్యదక్షిణపాణిమభిసంగృహ్యతత్పుత్రాభ్రాతావాఽన్యోవాప్రత్యా
 సనంబుధుః, “ ఉపావరోహజాతవేదఇమంతం స్వర్గాయలోకాయనయ
 ప్రజానామాయః । ప్రజాం రయిమస్తాసుధేహ్యజస్రాదీదిహినో దురొ
 నై ” ఇతి లొకికాగ్నిపుపావరోహయత్యరణ్యోర్వాఉపావరోహ్యమథే
 ద్యద్యరణ్యోస్సమారూధాన్వినిర్వర్తమానేప్రేతిమన్వారమ్భయిత్వా
 ఇమం మస్త్రంజపేత్, విహరణాదిసమానమ్ ॥ * ॥ ఇతి । తత్రారణ్యో
 ర్హ్యోపావరోహ్యమథేదిత్యస్తమాత్మసమారోపణవిషయమ్ । శేషమరణిస
 మారోపణవిషయమ్ । అదితసూక్తంప్రేతనిధానాస్తముభయత్రతుల్యమ్ ।

ఏవమనాహితాగ్నేఽనన్యమిత్యమారోపణేనతి రన్తరణేమృతస్యదక్షిణంపాణి
మహ్వా రభ్యతాకి కాగాఽపుపావరోహ్యద్వాదశగృహీతేనా జ్యేనతూష్ణిం
హుత్యాతతాగ్రాబహుమంచకృత్వాసంసుర్యాత్ । కాలద్వయానతి
క్రమే నద్వాదశగృహీతేనహుతామః , కింతువాయుహృత్యానాజ్ఞాతత్ర
యేణచపూర్వపజ్ఞాహుత్యాత్ । సమారూఢౌపాసనాగ్నేఽర్భారాభ్యయా
మరణేతాకి కాగాఽపుపావరోహ్యదాహయేత్ ।

ఆహితాగ్నేర్దైశాన్తరమరణే

ఆహితాగ్నే దేశశాన్తరమరణవిషయే చన్త్రి కాయా ముక్తమ్ —

॥ శ్లో ॥ యస్మిన్దేశేస్థితోవహ్నిస్తతోఽన్యత్రమృతోయది । ॥ వైతా
నేపాథితాకార్యాపూర్ణాహుతిరధాపివా ॥ * ॥ ఇతి । అగ్నిహుతా
త్రాధమృత్విజంపరికల్ప్యకార్యవశాద్దేశాన్తరంగ్రామాన్తరంవాగతస్య
తత్రదైవాన్యతస్య తాకి కాగ్నినాదధ్ధస్యాస్థినిత్రైతాగ్నిసమీపం నీత్యా
న్య తస్మిన్వైతానికే పాథికృతీమిష్టిం పూర్ణా హుతింవా కృత్వాప్రైతాస్థి
సంసూరం కుర్యాదిత్యర్థః । కేచిదత్ర “ చరుః పథికృతః కార్యః పూ
ర్ణాహుతిరధాపివా ” ఇతి పరిత్యాగ్యావ్యాచక్షతే - “ ఔపాసనేగ్రహీ
విద్యమానదేశాన్తరే తాకి కాగ్నినాదధ్ధస్యానాహితాగ్నేరస్థినాదాయ
ఔపాసనేశ్యతేనచరుణాఅగ్నియేపథికృతే స్వాహేతి జుహుయాత్ । పూ
ర్ణాహుతిం ఘేతిపునఃసంసూరపర్యన్తమగ్నిహుత్రం జుహుయాత్ ।
అథయద్యాహితాగ్నిరన్యత్రప్రేయాత్ , వీష్యమానైర్హూయమానైరగ్ని
భిరాసీరన్యావతేవాస్యాగ్నిభిసన్సమాగమయేరన్ ఆసంసూరాదగ్నింజు
హుయాదగ్నిపంరక్షణార్థమ్ ” ఇతి బౌధాయనా పస్తమబ్రహ్మరణాత్ ।
తత్రాహుత్యుద్రవ్యముక్తం శ్చుత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ అన్యతీయేనవత్సేన
యాగోఽనుతపతాధరా । ఆశరీరాహుతేస్తస్యాః పయసాహుతామభ్యవృ
తే । అన్యస్యాఅహిహుతవ్యం పయసాతదభావతః ॥ * ॥ ఇతి । పారిజాతే
తు — ॥ శ్లో ॥ దూతేసాగ్నిః పతిః పత్నీమృతాస్యాచుతపాగ్నికా । దూతేప

॥ వైతానోపాథితాకార్యా . ॥ తస్మిన్వైతానికేపాథికృతామిష్టిమితిచ బ
హుమృతస్తకేషు ద్యవ్యతే

తర్పితస్త్రాప్యతగ్నస్సతిచాత్మజే ॥ * ॥ ఇతి । సాగ్నిరౌపాసనసహితః
 పితాదురథః మాతామృతా, అథవా సాగ్నికామాతాస్థితా దూరపితామృ
 తః, తదా ధౌరసపుత్రోఽగ్న్యనయనపర్యంతంసంసాగరం నకుర్యాత్ ,
 తదసంభవేఽస్థానయనపర్యంతం నసంసృగర్యాదిత్యశః । అస్థానహర
 ణాసమ్భవే గృహే వద్యమానెన అగ్నిహూత్రేణ ప్రతికృతిదాహమా
 హబోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ అస్థీనియద్యలభ్యాని పణైః స్తత్పురుషాకృతిమ్ ।
 కృత్వాతగ్నతదిద్భాగే దహేయః పితృమేధతః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యస్త
 రైఽపి — ॥ శ్లో ॥ దేశాంతరే ప్రమీతస్య నరస్యాస్థి పునర్దహేత్ । అస్థ్య
 భావే పలాశోఽర్థైర్వృత్తైః ప్రతికృతిం దహేత్ ॥ తదభావే కుశైస్తేషాంప
 ష్ట్యైశ్చ త్రిశతైరపి । చత్వారింశద్భిరఃశ్చ ష్టాదశకణైఃతథ వక్షసి ॥ వింశతిస్త్రిం
 శచుదరే శతార్థం భుజయోః పృథక్ । ఊరుద్వయే సప్తతిశ్చ పృథక్పృథక్
 గుహీరితాః ॥ బాహ్వభ్రుభీమచతథా శశపాదాభ్రుభీమచ । మేఢ్రేద్వాదశ
 శిశ్నేఽష్టా ఊణానూత్రేణబద్ధనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అపస్తమ్బః — ॥ వా ॥
 యద్యాహితాగ్నిః పోషితః ప్రమీతో నజ్ఞాయేత యాం దిశమభిప్రస్థిత
 సాస్యత్రామసాగ్నిభిః కక్షం దహేయరపివా న్రీణిపష్టి శతాని పాలాశ
 వృంతానాం త్రైకృష్ణాజినే పురుషాకృతిం కుర్వన్తి । పలాశ వలైః కుశై
 ర్వా సద్భిషు సంవేష్ట్య చత్వారింశతా శిరః ప్రకల్పయతే దశభిగ్రివాంవిం
 శత్యౌరస్త్రిం శత్యౌదరం పంచాశతాపంచాశతైకైకం బాహుం తాభ్యా
 మేవ పంచభిః పంచభిరభ్రుభీరుపకల్పయతే । సప్తత్యాసప్తత్యైకైకం పా
 దం తాభ్యామేవ పంచభిః పంచభిరభ్రుభీరుపకల్పయతే । అష్టాభిశ్శిశ్నం
 ద్వాదశభిర్వృషణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । జయంతకారికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥
 శరీరాణి నవిద్యేర్థ దేశాంతరమ్పుతస్యచేత్ । దద్యాద్భిరస్యశీత్యథాం
 గ్రీవాంశ్చాంధ్రు దశైవతు ॥ ఊరస్య త్రింశతం దద్యాద్వింశతిం జఠరే తథా ।
 బాహ్వోర్ద్వయోశ్శతం దద్యాద్దశబాహ్వభ్రుభీమచ ॥ ద్వాదశా
 థాంపృషణయోరష్టార్థం శిశ్నం షవతు । ఊర్వోర్ద్వయోశ్శతం దద్యాత్
 కృష్ణార్థం జానుజ్ఞయోః ॥ దశపాదాభ్రుభీమస్యూర్ణానూత్రేణబద్ధయే
 త్ ॥ సాక్ష్యాంబుజ్యత్యతద్రూపం కుర్యాత్తపాభిమతానమ్ ॥ * ॥ ఇ

౩. శౌనకః — || శ్లో || కృష్ణాజినేతు పాలాశవృన్తైఃకృత్వానరాకృ
తిమ్ । చత్వారింశద్భిరోగ్రీవాదశవింశత్యురస్యపి || పశ్చిచత్వారింశ
ద్బాహుభ్యాఃపశ్చిపశ్చిభిరణ్ఘ్రా లా । త్రింశత్సంఖ్యోద్దరేశశ్చబీజేఽష్టా
ద్వాదశక్రమాత్ || పశ్చిపశ్చిద్వేపదయోరణ్ఘ్రా లా పశ్చిపశ్చిభిః । త్రి
శతానిచపశ్చిశ్చ పాలాశం వృన్తమాహరేత్ || అలాభేయజ్ఞవృత్తాణాం
వృన్తాన్యపి సమాహరేత్ || * || ఇతి । స్మృత్యన్తరేఽపి — || వా || తా
వద్భిః పాలాశపశ్చే శ్శరీరాకృతిరిత్యేకే । కువైరిత్యనే । పద్మశరైరిత్యప
రే || * || ఇతి । పరాశరోఽపి — || శ్లో || ఆహితాగ్నిద్విజఃకశ్చిత్ప్ర
సక్తకాలచోదితః । దేహనాశమనుప్రాప్తస్తస్యాగ్నిర్వసతేగృహే || ప్ర
తాగ్నిహూత్రసంసకారః స్త్రాయితామృషిపుష్పవాః । కృష్ణాజినం స
మాస్తీర్యకువైస్తుపురుషాకృతిమ్ || పట్కతానిశతంచైవ పాలాశానాంచ
వృన్తతః । చత్వారింశద్భిరోద్దద్యాచ్చతుంకణ్ఠేతువిన్యసేత్ || బాహు
భ్యాం శతకందద్యాదణ్ఘ్రా లీషుదైవచ । శతంతుజఘనేదద్యాద్ద్వింశతీతూ
దరైతథా || దద్యాదష్టాపుషణయోః పశ్చిమేహేతువిన్యసేత్ । పకవింశతి
మూరుభ్యాం ద్విశతంజానుజఙ్ఘయోః । పాదాణ్ఘ్రాలీషుపద్మద్యాద్యజ్ఞపా
త్రం తతోన్యసేత్ || శమ్యాం శిశ్నేవినిక్షిప్య అరణీముమ్రయోరపి । జ
హూంతుదక్షిణేహస్తే వామేతూపభృతంన్యసేత్ || పృష్ఠేతూలూఖలం
దద్యాత్ పృష్ఠేచముసలంన్యసేత్ । ఉరసిక్షిప్యదృశదంతక్షులూజ్యతిలా
మృఖే || శ్రోత్రేచప్రక్షిణీందద్యాదాజ్యస్థాలీంచ చతుషః । కణ్ఠేనేత్రే
ముఖేఘ్రాణే హిరణ్యశకలంన్యసేత్ || అగ్నిహూత్రాపకరణమశేషం
తత్రనిక్షిపేత్ । అసౌస్వర్గాయలోకాయ స్వాహేత్యేకాహుతింసకృత్ ||
దద్యాత్పుత్రాఽథవాభాతాఽప్యన్యోవాఽపిచ బాద్ధవః । యథాదహన
సంసకారం తథాకార్యం విచక్షణైః । ఈదృశంతు విధింకుర్యాద్భ్రాహ్మ
లోకగతిర్భ్రాహ్మణా || దహన్తియేద్విజాస్తంతుతేయాన్తిపరమాంగతిమ్ । అ
న్యథాకుర్వతేకర్మత్వాత్తబుద్ధ్యాప్రచోదితాః || భవన్త్యల్పాయుషస్తేవైవ
తన్తినరకేఽశుచా || * || ఇతి । యదాప్రృషితఆహితాగ్నిర్దైశాన్తరేప్రియ
తే అగ్నిశ్చస్వగృహేవసతి తదానీమాస్తీర్ణేకృష్ణాజినేపాలాశవృన్తైః

హక్యతిం కుశబధాన్నిర్మయతదవయవేషు యజ్ఞపాత్రాణి నిక్షిప్య “ అ
 సా స్వగ్ధాయ లోకాయ స్వాహా ” ఇత్యాముతం జుహుయాత్ , తతః క
 ల్పసూత్రోక్తప్రకారేణకృత్సంసంసారం సమాపయేత్ , తత్రసం
 సార్యస్యాహితాగ్నేర్బ్రహ్మలోకప్రాప్తిః , సంస్కర్తుః సరమాగతిః ,
 అయథోక్తకారణః పశ్చింతంసున్యన్యనరకప్రాప్తిరిత్యర్థః । ఆపస్తంబుస్తు —
 ॥ వా ॥ ఆహితాగ్నిం విజనే ప్రమీశంతైలద్రోణ్యాః సువధాయశకటేనా
 హరన్తి , లానిగ్రామసురాయానాం ప్రతిష్ఠాపాయగ్నేర్హవిత్పమేధభా
 గ్లంచనిర్వరన్తి ॥ * ॥ ఇతి । గృహేఽగ్న్యభావేదేశాన్తరేతిహితాగ్నిమ
 ర్ణజేప్రేరాధానం కృత్వానహేత్ । ప్రేరాధానాసమ్భవేలోకికాగ్ని
 నాదధస్యాహితాగ్నేః ప్రేరాధానాహితాగ్నిత్రయేణపునర్దాహః , న
 హసన్వేనప్రేతాగ్నిభ్యోరహస్తే నియమాత్ । ఏవం విచ్ఛిన్నాపాసన
 స్యానాహితాగ్నేర్గర్జణప్రేరాగ్నిసంధానమ్ । దేశాన్తరేతస్యమరణేనా
 కికాగ్నినావిధివద్ధస్యాహితాగ్నిసంధానేనపునర్దాహః , ఔపాసనేనా
 నాహితాగ్నింగహేదినియమాత్ , ఔపాసనేనివాక్యతస్యాకించిత్క
 ర్ణాత్ । గృహేసత్యసతివా ఔపాసనేప్రేతాగ్నిసంధానేన ఔపాస
 నముగావ్యతేనదాహాకృతేనతినపునర్దాహః ॥ స్లో ॥ అగ్నేర్దేశాన్తర
 ప్రాప్తిదూరస్థోఽపిచపుత్రకః । అగ్నిముల్పద్యకర్తవ్యం దాహకర్తృస్వబ
 ధ్దభిః ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । గృహేఅగ్నోవిద్యమానేనతి దేశాన్తరే
 మృతస్యతస్యలోకికాగ్నినాదధస్యాహితాగ్నిత్రయేణపునరౌపాసనాగ్నినా
 దాహః । అభ్యసమ్భవేప్రతికృతిదాహః । నికటదేశేమృతస్యగృహేవి
 ద్యమానమాపాసనం నీర్వాతేనదాహః కర్తవ్యః । ఔపాసనానయనాస
 మ్భవేలోకికాగ్నినాదధ్యాఔపాసనేనపునర్దహేత్ । అస్థిసంసారపర్య
 త్తమన్యదీయేనద్రవ్యేణౌపాసనం హవయేత్ । విచ్ఛిన్నాపాసనస్యదే
 శాన్తరమరణే పుత్రాసన్నిధానవిషయే లోకికాగ్నిం కేచిదిచ్చన్తి । తథా
 చపారిజాతే — ॥ స్లో ॥ పుత్రాదూరగతః పితౄర్మృతిరత్రభవేద్యది ।
 లోకికాగ్నిర్భవేదత్ర కేచిదాహుర్ననీషిణః ॥ * ॥ ఇతి । పూర్వమాపా
 సనాగ్నినా దాహే కేనాపి నిమిత్తేనపునర్దాహప్రాప్తౌ ప్రేతాగ్నిసంధా

నమ్ । పునర్దాహనిమి త్తమగ్రవత్సవే । యత్తుచ్యతే ॥ శ్లో ॥ అగ్నాన
తిస్యాదథదేహాన్తప్తిరస్థిప్తిచేదగ్నిరపేక్షణీయః । అనస్థికస్యాప్యశరీరకస్య
వినష్టవహ్నేరుజకక్రియైవ ॥ * ॥ ఇతి, అస్యార్థం కేవిదాహుః - అగ్నౌగృ
హేవిద్యమానెనతి దేశాన్తరమృతస్య లోకికాగ్నినా దగ్ధస్యాస్థినమ్భవేగృ
హేవిద్యమానెనాపాసనెన పునరస్థిదాహః । అస్థినమ్భవే ప్రతికృతికిల్ప
నేనపునర్దాహః । వినష్టవహ్నేః - విచ్ఛిన్నాగ్నేస్తు, దేశాన్తరేమృతస్యప్రే
తాగ్నిసద్దానాహితౌపాసనెన దగ్ధస్య అతపవానస్థికస్య - అస్థినంసాగర
హితస్య, అశరీరకస్య - ప్రతికృతిశరీరసంస్థారరహితస్య, కేవలముదకక్రి
యైవేతి । అన్యైత్విమం శ్లోకిమన్యథా వ్యాచక్షతే - ప్రాప్తితస్యానగ్నేరి
లభ్యాస్థికస్యకేవలోదకదానమాశ్రం నప్రతికృతిదాహః, అగ్న్యస్థిశరీరా
ణామన్యతమస్య సద్భావపవదాహఇతి, తత్ ॥ శ్లో ॥ అస్థినియద్యలభ్యా
ని పక్షేస్తత్పురుషాకల్పిమ్ । కృత్వాశ్వతదిగ్భాగే దహేయఃపితృమేధ
నః ॥ * ॥ ఇతి పూర్వోక్తబాధాయనాది బహుస్త్పృతివిరోధాత్, అనా
కణీతవార్తస్య పిత్రాదేః ప్రాప్తితస్య పశ్చిదశ ద్వాదశ వద్దానన్తరమ
గ్న్యస్థిశరీరాసంభవేఽపి “కృత్వాతప్ప్రీతిరూపకమ్” ఇతి ప్రతీకృతిదా
హవిధానాత్, పురుషాహుతిర్యస్య ప్రియ తమామృతసంసాగరేణాముం
లోకమభిజయితీతి దహనస్యావశ్యకత్వప్పరణాచ్చ ఉపేక్ష్యమిత్యాహుః ।
యథోచితమగ్రహ్యమ్ । అతోవిచ్ఛిన్న ప్రేతాగ్నేరస్థిలాభే ప్రేతా
ధానేనప్రతికృతిదాహః । అనాహితాగ్నేః ప్రేతాగ్నిసద్ధానేనతద్దాహః.

ప్రేతాగ్నిసద్ధానవిధిః

తత్రప్రేతాధానస్వరూపమాహ గృహ్యసంగ్రహకారః — ॥ వా ॥
అథాతః ప్రేతాధానవిధిం వ్యాఖ్యాన్యోమోవిచ్ఛిన్నాగ్నోదిమరణే ప్రా
చీనావీత్యగ్నోయతనానుర్ధ్వత్యావృక్ష్యవిహారంకల్పయిత్వాప్రేతస్య
దక్షిణంహస్తమరణోరస్వారమ్భయిత్వా “యేఽస్యాగ్నయోజుహ్వతో
మాంసకామాన్సజలప్వయన్తే యజమానమాంసంజానన్తు తేహవిషేసాది
తాయన్వర్గం లోకమిమంప్రేతంనయన్తు” ఇతి మథిత్వాగర్హపత్యా
యశనేనిధాయ తూష్ణిం విహృత్య దక్షిణాగ్నిం తత ఆహవనీయం ప్రణీయ

ద్వాదశగృహీతేనస్మచం పూరయిత్వాప్రజాపతిం మనసాధ్యాయన్నా
హవనీయే జుహుయాత్తతస్సంసారోపక్రమః । ఆత్మారూఢేష్వగ్నిషు
దక్షిణపాణిం లోకికేఽగ్నౌనిధాయాధ్వర్యుః “ఉపావరోహ ” ఇత్యుపా
వరోహయేత్ , తంత్రైథాకృత్వా దాహయేత్ । అరణ్యానాథేతుస్మృత
స్యదక్షిణేనపాణినాఽరణిం స్పర్శయిత్వా మథిత్వాఽనరోహయేత్ । ఆత్మ
సమారూఢేష్వగ్నిషు పత్నీమరణే స్వయమేవావరోహయేత్ , తంత్రైథా
కృత్వా దాహయేత్ । శరీరనాశేపలాశపక్షేఽస్సమూలైః కృష్ణాజినేశశీగా
కృతిం కుశైరేవప్తయిత్వా విధివద్దశేత్ । దేశాంతరమరణశ్రవణే ఆసం
సారాదగ్నిసంరక్షణాధ్యగ్నిహూత్రం జుహుయాత్ । మృతిశ్రవణా
నంతరం పాథికృతీమిష్టిం పూర్ణాహుతింవా జుహుయాత్ । తదగ్గంవిప్యత్వా
జస్రాకృత్యత్ । యాగార్హుణనతాసనతాసంతరేణ చుహ్యతే । తా
నోహయిత్వా ప్రాచీనాపీఠపరిస్థరణవర్భాప్రాగగ్రాదక్షిణాగ్రా
స్త్రాణుయాత్ । గార్హపత్యస్యదక్షిణాద్ధేతేభస్యన్యధిశృత్య దక్షిణతి ఉ
ద్వాస్యసక్తృదేవ సర్వం పరిషేచనాదివర్జం తూష్ణీం జుహుయాత్ । ప్రే
తం వైలయ్రణ్యామవధాయశకటేన గ్రామమర్చాదామానయేన్నగ్నధే
నవాదగ్ధాఽగ్నిని కృష్ణాజినే సన్నహ్యబ్రహ్మచారీనియతభౌజ్యధశ్శయీ
నయేత్తతాగ్నినీత్యాదహేదితి । ప్రేతాగ్నిసంధానమాహాపస్తమ్యుః —
॥ వా ॥ ద్వాదశగృహీతేనస్మచం పూరయిత్వా తూష్ణీం హుత్వాప్రే
మాత్యా ఇత్యాదికర్తృప్రతిపాద్యతే ॥ * ॥ ఇతి । తద్వాప్యభ్యానేతు, ద్వా
దశగృహీతేనాజ్యేన వ్యాహృతిభిరయాశ్చేతిమస్త్రేణానాజ్ఞాతత్రయేణ
చాగ్నిసిద్ధిః, భూర్భువస్సువరితి సర్వప్రాయశ్చిత్తమ్, తదిదం సర్వప్రా
యశ్చిత్తం సర్వశ్రక్రియత ఇత్యాశ్చరభ్యి ఇతిచ, అనుగతేఽపివోత్తరయా
జుహుయాదితిచ, అనాజ్ఞాతమితి తిస్రోఽనాజ్ఞాతేతి జుహుయాదితిచాపస్త
మ్యేవోక్తత్వాదితి । “ అగ్నౌనష్టైత్రయఃకృచ్ఛాగ్నికర్తవ్యవత్సరంప్రతి ”
ఇత్యుక్తకృచ్ఛాగ్నిచరణంచ తత్తదతీతకాలానుగుణం కార్యమ్ । బోధాయన
స్త్ర — ॥ వా ॥ అథయదిగృహస్థస్యాపాసనంవిచ్ఛిద్యేతప్రాణమాత్యగ్ని
జ్ఞేషుశ్రోత్రియవచనాదుద్ధరేత్ । శ్రోత్రియాగారాదగ్నిమాహృత్యాగ్ని

మువసమాధాయసంపరిస్తీర్యాజ్యం విలాప్య ఉత్పూయ స్రుక్సుగ్రిహనిష్ఠప్య
 సంమృజ్య స్రుచివతుర్లపీతంగృహీత్వా, సప్తతేఅగ్నే - ఇతిసప్తవ్యాహృ
 తిభిశ్చహుత్వా, పూర్వం దేవాలపరణ - ప్రాణాపానా - ఇతిద్వాభ్యామ్,
 మాత్వావృత్యోసంబాధిస్తామ్ - మాత్వావృత్యోసంబాధేధామ్ - ఇతిచ ద్వా
 భ్యామ్, అగ్నేభ్యావర్తిక్ - అగ్నేఅశ్విరః - పునరుగ్ధా - సహరయ్యా - ఇతిచ
 తస్మాద్భ్యావర్తిశ్చహుత్వా, తతః ఊర్ధ్వం మైత్రమేధికకర్తవ్యపటిపద్యతే ||*||
 ఇతి | ఆశ్వలాయనానాంతుశౌనకోక్తప్రకారణఅయాశ్చదిపఞ్చభిర్నన్తై
 రగ్నిసద్ధిః | ఆశ్వలాయనీయకారికాయాంతుఅనాహితాగ్నేః ప్రేతస్యసం
 హారవిధిరుచ్యతే — || స్లో || సూతః పవిత్రపాణిస్సున్నపిశ్యయథావిధి |
 ప్రాణానాయమ్యసంసృతాప్రాచీనావీశ్యనన్దరమ్ | ప్రేతనామతుషష్ఠ్యో
 క్త్వావిచ్ఛిన్నాపాసనస్యతు || కిరోమిసన్ధానమితాహూమద్రవ్యం ప్రదా
 యచ | ఆగూరోన్యిఖియూచ్యాన్తమహాత్మాగ్నిం నిధాయచ | వివరితం
 పరిస్తీర్యదక్షిణేపాత్రసాదనమ్ | దర్భేషుదక్షిణాగ్రేషుసాదయేదకిశఃక్ర
 మాత్ | ప్రోక్షణీం స్రుక్సుగ్రిహవైవమాజ్యస్థాలీం యథాక్రమమ్ | ఉ
 త్పూయప్రోక్షణీం ప్రోక్ష్యపాత్రాణిచతః పరమ్ | సంస్కృత్యతూష్ణీ
 మాజ్యంచ సంమృజ్యస్రుక్సుగ్రిహతతః | ప్రసవ్యం పరిషిచ్యాభజుహు
 యాజ్ఞాతవేదసి | చతుర్లపీతేనాజ్యేన హ్యయాశ్చేత్యనయాముచా ||
 అతోదేవా ఇతి ద్వాభ్యాం మనోజ్యోతిముచాతతః | స్రువేణాథవ్యాహృ
 తిభిర్ద్వహుయాచ్చపృథక్పృథక్ | తతోఽపసవ్యం పర్యుక్ష్యనమస్కృ
 త్వాహుతాశనమ్ | ఔపాసనాహుతీస్సాయం ప్రాతశ్చజుహుయాగ్ను
 వైః | ప్రేతస్యనామగోత్రాదిదివ్యతీయాన్తముదీర్యతు | పితృమేధేనవిధి
 నాతతైవోపాసనాగ్నినా | సజలంవ్యసంసృరిహ్యమీత్యథతం సూపయే
 చ్ఛనమ్ | కేవలం విద్యమానాగ్నోసూత్యాసజలంవయే ద్బుధః | అస్త్రే
 చేదసుతః కాలేతంహుత్వైవగురుంవదేత్ || * || ఇతి | అశ్రవశ్శ్చస్యసన్ని
 ధానైప్రతినిధిమాహత్రికాణ్డీ — || స్లో || యస్యభార్యావిదురస్థాపతి
 తావ్యాధితాఽపివా | అనిచుచ్చః ప్రతికూలావాతస్యాః ప్రతినిశౌక్రి
 యాః || * || ఇతి | దర్భాది నాభార్యాప్రతినిధిం కృత్వాపూర్వోక్తక్ర

మేణాగ్నిం సన్ధాయప్రేతేమాత్యా ఇత్యాదికుర్యాత్ । అసన్నిధానెపిశేష
ఉక్తఃపితృమేధసారే — ॥ వా ॥ దూరభార్యేప్రేతేప్రాపితభర్తృకాయాం
వాఽతీతాయాం చతుర్థహేతేనాజ్యేన సప్తతేఅగ్నే - సప్తవ్యాహృతయః,
పూర్వందేవా అపరేణ - ప్రాణాపానా - మాత్వా వృక్షాసంబాధిష్ఠామ్ -
మాత్వా వృక్షాసంబాధేధామ్ - అగ్నేభ్యావర్తి - అగ్నే అగ్నిరః - పున
దాగ్నా - సహరయ్యా - ఇత్యేతైః షోడశాహుతీర్జుహుయాత్ ॥ * ॥ ఇతి.

రజస్వలాదిభర్తృమరణే

రజస్వలాద్యగ్నిసంధానమాహ బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ మ్రియ
మాణస్యచేద్భార్యసూతికతుఃపతీతువా । దుర్గాం మనస్వతీంహుత్వా
తతస్తస్తుమతీమృచమ్ । ఉద్బుధ్యస్వత్రయస్త్రింశద్వాహృత్యాచ
సమస్తయా । వ్యాహృత్యాత్మరనాజ్ఞాతమహావ్యాహృతిభిస్తథా । హు
త్వాచతుర్థహేతేనసర్విషాధాస్యసంస్క్రియా ॥ * ॥ ఇతి । దుర్గా -
జాతవేదసేసునవామసోమమిత్యుక్, మనస్వతీ - మనోజ్యోతిర్జుషతామి
త్యుక్, తస్తుమతీ - తస్తుం తన్వనితి, త్రయస్త్రింశత్తస్తవఇతి, మహా
వ్యాహృతయః - భూరగ్నేయేచపృథివ్యై చేత్యాద్యాశ్చత్రస్రః, అత్ర జు
హుయాత్ । తద్యమోద్వాభ్యాం వరందత్వా సంస్క్రియేతి కేచిత్పర
త్తి । తత్పక్షే తద్యమోరాజా, భగవన్ యస్మిన్ యేనమితి ద్వాభ్యాంచ
హుత్వా వరంధేనుం దత్వాసంస్క్రియాకార్యా । నను “ ॥ శ్లో ॥ బహ్వల్పం
వాపి యతగర్త స్వగృహ్యే ప్రతిపాదితమ్ । తావన్మాత్రేకృతే సర్వశా
స్త్రుస్సార్థఃకృతోభవేత్ ॥ ” ఇతి స్మరణాత్ స్వగృహ్యాయావమక్తంతా
వదేవానుష్ఠేయమ్, అతోబోధాయనీయానామేవైతదనుష్ఠానం నానేయేషా
మితిచేత్, స్వగృహ్యేనక్తా గృహ్యేన్తరోక్తమపేక్షితమవిరుద్ధమనుష్ఠేయ
మేవ, సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయేన సాకాక్షాణామాకాక్షాపూరణస్యకర్తు
ముచితత్వాత్ “ ॥ శ్లో ॥ సర్వశ్రుత్యుపసంహారాచ్చాప్రేమాక్రోయథా
విధిః । సర్వశ్రుత్యుపసంహారాత్ స్మారేషాక్తస్తథావిధిః ॥ ” ఇతి తద్దైవ
స్మరణాత్ । అతో “ నజాతుపరశాఖోక్తం బుధఃకర్తృ సమాచరేత్ । ” ఇ
త్యాదినిషేధఃస్వకల్పసూత్రోక్తాననుష్ఠానేన పరసూక్తోక్తాననుష్ఠానవిషయః ।

యదాహ కాత్యాయనః — || శ్లో || స్వశౌఖావిధిముత్సృజ్య పరశౌఖాశ్ర
యంచ యత్ | కర్తమిచ్ఛతిచ మేధామోఘం తస్యతు తతల్భమ్ || య
న్నామ్నాతం స్వశౌఖాయాం యథోక్తమవిరోధిచ | విద్యద్భిస్తదనుష్ఠే
యమగ్నిహూత్రాదికర్మసు || * || ఇతి | అత ఏవోపనిషత్ప్రమాణముపసి
తానాముపవీతధారణముపాకర్మణిబ్రహ్మచారిణాంక్షౌరముపవీతధారణంస
ధ్యాయస్తనగాయత్రీజపాదీని ఆపస్తమ్బాద్యసక్తాని బౌధాయనాదిభిరుక్తా
ని సర్వేశిష్టా ఆచన్తి | స్వసూత్రోక్తాపి దాహోద్యోకోద్దిప్తపర్యంతాపూర్వా
క్రియా, అనుష్ఠాపకస్వసూత్రవిదలాభే పరసూత్రేణాపి కర్తవ్యా | తదా
హభరద్వాజః — || శ్లో || అలభ్యాత్మీయసూత్రస్య శ్రాద్ధాంతం పరసూ
త్రతః | కుర్యాత్సపిణ్డీకరణం స్వసూత్రేణైవ నాన్యతః || * || ఇతి | అగ్ని
రా అపి — || శ్లో || సూత్రాంతరేణ యద్దగ్ధం ప్రేతంతస్యోత్తరాఃక్రి
యాః | స్వసూత్రేణైవకర్తవ్యాసపిణ్డీతు విశేషణః || * || ఇతి | ఉత్త
రాః - దాహోద్యోకోద్దిప్తపర్యంతాభ్యః క్రియాభ్యః పరా ఇత్యర్థః | యా
జుషికాణాం స్వశౌఖావిషయ బౌధాయనసూత్రసమ్భవే తదేవ గ్రాహ్య
హ్యమ్ | తథాహాగ్నిరాః — || శ్లో || స్వసూత్రే విద్యమానేతు పరసూ
త్రేణ వర్తతే | బౌధాయనమతంకృత్వా స్వసూత్ర ఫలభాగ్భవేత్ || * ||
ఇతి | ఏవం స్వస్వశౌఖావిషయసూత్రాంతరసమ్భవే తదేవ గ్రాహ్యమ్ |
అన్యథా, యః స్వశౌఖాం పరిత్యజ్యేతి పూర్వోక్తదోషప్రసంగాత్ | స్వ
శౌఖావిషయసూత్రాలాభే ధర్మిణోపాద్వరం ధర్మలోప ఇతి న్యాయా
చ్ఛౌఖాంతరేణాపి దహనం కార్యమ్ | అస్ర విశేషమాహభరద్వాజః —
|| శ్లో || యస్మిన్ సూత్రే వివాహః స్యాత్తేన ప్రేతస్యచ క్రియా | పిణ్డ
సంసర్జనాదర్వాక్సపిణ్డీతు స్వసూత్రతః || * || ఇతి | వివాహసమయేస్వ
సూత్రాలాభే యేన సూత్రేణ వివాహః కృతః, తేనైవసూత్రేణ స్వసూ
త్రాలాభేఽపి సపిణ్డీకరణాదర్వాక్ ప్రేతక్రియాకార్యేతి కైశ్చిద్వాన్వి
ఖ్యాతమ్ | శ్వశురసూత్రేణ దాహోదిశ్రాద్ధాంతకర్తాణి కార్యాణితి పితృ
మేధసారేవ్యాఖ్యాతమ్ | యథోచితమత్ర గ్రాహ్యమ్ | “ || శ్లో || ఉ
చాత్తేతు ప్రతినిధౌ ముఖ్యాథోయదిలభ్యతే | తత్ర ముఖ్యమనాదృత్యశౌ

జేవైవసమాపయేత్ ॥ ” ఇతి స్మృత్యర్థసారవచనాథాన్యత్రాపి తుల్యత్వే
 న అన్యసూత్రేణ దాహే కృతే నమధ్యే స్వసూత్రప్రక్రియావ కాశః ।
 యత్తు కాత్యాయనవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ అక్రియాత్రివిధా ప్రోక్తా విద్వ
 ద్భిః కార్య కారిభిః । అక్రియాచ పరోక్తాచ తృతీయాచాయథాక్రియా । ప్ర
 థానస్యాక్రియాయాంతు సాగ్ధం తత్క్రియైతేషునః । తదక్ష్ణాకరణేకుర్యా
 త్ప్రాయశ్చిత్తం నకర్తవత్ ॥ * ॥ ఇతి , తత్ప్రతిపదవిహితవ్యతిరిక్త
 విషయమ్ । యత్తు చద్విక్రియాం పరసూత్రేణ దాహే పునర్దహనముక్త
 మ్ “ ॥ శ్లో ॥ అనాత్మీయేన శాస్త్రేణయోదద్ధస్తంతు శాస్త్రీతః । ” ఇతి ,
 తత్ పూర్వోక్తానేకస్మృతివిరోధాబ్ధిప్రాచారవిరోధాచ్చోపేక్ష్యమ్ । కర్తుర
 న్యేషాంచసన్ధ్యాకర్తృణిదహనసజ్జల్పాత్పాక్ స్నానాచుచ్ఛిః ॥ శ్లో ॥
 ఆరమ్భాన్వ్యాగ్యదిస్నానాంతస్యశుద్ధిర్భవిష్యతి । ఆరభ్యేతుచ సంసార
 రేశుద్ధిస్తుదహనాత్పరమ్ ॥ * ॥ ఇతి స్మగణాత్ । స్నానాచమన ప్రదక్షి
 ణనమసార ప్రాణాయామానుపవీతీకుర్యాత్ , ॥ శ్లో ॥ ప్రాణాయా
 మేనమసారే స్నానైవైవప్రదక్షిణే । ప్రైత్యకైప్రైత్యత్వేపి ఉపవీతం
 విధీయతే ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । ప్రైత్యర్కాదౌ శుద్ధ్యర్థమాచమనప్రా
 ణాయామావసవ్యకార్యం , ॥ శ్లో ॥ కర్మావసానకర్మాదౌ మృతావాచమ
 సం పునః । కుర్యాత్కర్మవిశుద్ధ్యర్థం సర్వదాసర్వకర్మసు । తతోఽభ్యస్త
 రశుద్ధ్యర్థం ప్రాణాయామాన్ సమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి భరద్వాజస్మరణా
 త్ । సజ్జల్పప్రభృతిదశాహ శౌచామాత్ప్రచీనేషుకర్తాప్రాచీనా
 వీతీదక్షిణాముఖశ్చభవేత్ । తథాశునః పుచ్ఛః — ॥ శ్లో ॥ ప్రైత్యత్వే
 షుపిశ్రేయస్సుప్రాచినావీతమిష్యతే । దక్షిణాన్త్రాశ్చదర్శస్సుస్యస్సచవై
 దక్షిణాముఖః ॥ * ॥ మనురపి — ॥ శ్లో ॥ ప్రాచినావీతినాసర్వ మపసవ్య
 మతస్త్రిణా । పితృమానిధనాతాగర్యం విధివద్దర్శపాణినా ॥ * ॥ ఆనిధ
 నాత్ - మరణమారభ్యేత్యర్థః । తథాచబౌధాయ నేన శ్రుత్యర్థోఽభిహితః
 ప్రాచినావీతం పితృణామితి । మృతానామేవేదముక్తం భవతీతి బోధా
 యనీయే — ॥ శ్లో ॥ ప్రాచినావీతినాకార్యం ప్రైత్యకర్మచప్రేత్యకమ్ ।
 నివీతినో వహేయస్తైజ్ఞాతినోఽన్యేచ వాహకాః ॥ * ॥ ఇతి । సజ్జల్పప్ర

భృతిప్రాచినావీతికార్యమితి తద్వ్యాఖ్యానైభిహితమ్ । సజ్జలంబదాని
యమఃస్మశ్యగ్ధసారైభిహితః ॥ శ్లో ॥ ఆవాహనైర్ధ్యేనజగత్పేష్టదా
నేతిలోదకే । అక్షతాసనయోః పాద్యేగోత్రం నామచకీర్తయేత్ ॥ * ॥
ఇతి । స్మశ్యగ్ధస్తరే — ॥ శ్లో ॥ సౌత్వాస్వశక్త్యాద్రవిణందత్వాస
భ్యాస్ప్రదక్షిణమ్ । పరిత్యజేరనుజ్ఞాతః కర్మసజ్జలంబయేత్తతః ॥ * ॥ ఇ
తి । పితృమేధసారైసజ్జలంబప్రకారోభిహితః ॥ వా ॥ అముకగోత్ర
ముముకశక్త్యాణం ప్రేతముముకగోత్రం ప్రేతామితివా అముకాగ్నినాపై
తృమేధికేనవిధినా సంసకరిష్యామీతి , బ్రహ్మమేధేతు బ్రహ్మమేధపిధి
నా ॥ * ॥ ఇతి । బ్రహ్మమేధసంసకరీ మోక్షకాక్షిణం శ్రోత్రియా
ణామేవ । తథాచావస్తమ్యః — ॥ వా ॥ ఉత్తరం పితృమేధం వ్యాఖ్యా
స్యామోయం బ్రహ్మమేధ ఇత్యాచక్షతే । అథాపుష్పదాహరన్తి — ॥ శ్లో ॥
ద్విజాతీనామపవగ్ధార్థోర్ధతస్తత్త్వదర్శిభిః । ఋషిభిస్తపసోయోగాదేష్టి
తుం పురుషోత్తమమ్ ॥ హూత్యాంశ్చపితృమేధంచ సంస్మజ్యవిధిరుత్తరః ।
విహితస్తసమాసేనక్రతూనాముత్తమఃక్రతుః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రకవర్దిభా
ష్యమ్ — ॥ వా ॥ బ్రహ్మపిద్యుః కర్తవ్యఇతి బ్రహ్మమేధఇత్యాచక్షతే ।
అథవాబ్రహ్మనిష్ఠానామితి కేచిత్ , బ్రహ్మవిద్భిర్విధీయతఇతి । అథాపుష్ప
దాహరన్తిద్విజాతీనామిత్యాదిభ్యక్రతూనాముత్తమఃక్రతురిత్యన్తాశ్రు
తిరానీయతేద్విజాతయో బ్రాహ్మణాపవ, ఇహతేషామపవర్గోమోక్షః । న
పునర్జన్మపరిద్విధానం యేభ్యః ప్రయుజ్యతే । కేచిదపవర్గః స్వర్గఇతి వద
న్తి, తదయుక్తమ్, పూర్వేజైవస్వర్గసిద్ధేః । కైర్నప్రమితిసన్నిధేఉచ్యతే, అ
ర్ధతస్తత్త్వదర్శిభిరితి । కేనోపాయేనేతిచేత్, తపసోయోగాత్ । కిమర్థమే
తద్విధానమితిచేత్, వేష్టితుమ్ । వేష్టనమ్ - ప్రవేశనమ్, ప్రాప్తిసాసయ
జ్యమిత్యర్థాన్తరమ్ । కింవేష్టితుమితిచేత్, పురుషోత్తమమ్ - పురుషాణా
ముత్తమం నారాయణమ్, తత్ప్రప్రసక్తమ్ । తత్రపిణ్డితార్థఉచ్యతే - ద్వి
జాతీనాం మోక్షార్థం వేదశాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞైఋషిస్తపసః ప్రాధాన్యానై
తద్విధీయతఇతి । కింతదితిచేత్, హూత్యాంశ్చపితృమేధంచ సంస్మజ్యవి
ధీయతఇతి । ఖామ్యస్తరేతు బ్రహ్మశబ్దేన చతుఃపాదాంతర ఉచ్యతై ।

“బ్రహ్మవై చతుర్హోతారః, పతద్వైదేవానాం పరమం గుహ్యం బ్రహ్మయ
 చతుర్హోతారః” ఇత్యాదిశ్రుతేః । మేధోయజ్ఞః - బ్రహ్మసంయక్తో మే
 ధః - చతుర్హోతృసంయక్తో దేహనకల్పఇతియావత్ । తత్రాపూర్వమస్తేస్యా
 దితిన్యాయేన హూతృపితృమేధసమావేశే హూతృకాణ్డోఽస్తతోభవ
 తి, సపషవిధిః । క్రతునాం మధ్యేచ్ఛత్తమః - శ్రేష్ఠః, క్రతురితికౌణ్ఠ
 శః । అశ్వమేధావివద్విశిష్టపారలౌకికఫలసాధనఇత్యర్థః । పితృమేధే
 నాపిప్రేతస్యపారలౌకికసుఖావాప్తిమాహ ఆపస్తమ్బః — ॥ వా ॥
 యస్తు శ్మశానముచ్యతే తేనకర్మణా మేషోఽస్తే పురుషసంసారోవిధీయ
 తే, తతః పరమనంత్రఫలస్సర్వశబ్దశ్చూయతే ॥ * ॥ ఇతి । శ్రుతరపి —
 సపషయజ్ఞాయుధీయజమానోఽజ్ఞాసాస్వర్గం లోకమేతి ॥ * ॥ ఇతి । బౌధా
 యవోఽపి — ॥ వా ॥ మృతసంసారేణాముంలొకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । సం
 ప్రహే — ॥ శ్లో ॥ ఖననందహనంత్యాగఇత్యుత్త్రవిధోచ్యతే । శరీర
 సంస్కరియాసాస్యపరలోకజయావహం । విధిః శ్మశానసంయక్తో యోగ
 స్యస్సంచయవాదికః । కర్మోపయుక్తదేహస్యప్రతిపత్త్యర్థపవనః ॥ * ॥ ఇతి ।
 మనురపి — ॥ శ్లో ॥ వైదికైః కర్మభిః పుణ్యేర్నిమేకాద్యేర్ద్విజన్మనామ్ । తా
 న్యశ్శరీరసంస్థానః ఫలవాన్ప్రేత్యచేహచ ॥ * ॥ ఇతి । నిమేకాద్యైః శ్మశా
 నపర్యవైరిత్యర్థః । హరితోఽపి — ॥ వా ॥ ద్వివిధపవనంసారోభవ
 తి బ్రాహ్మదైవశ్చ - గర్భాధానాదిః స్వాగ్నోబ్రాహ్మః, పాకయజ్ఞా
 మావిర్యజ్ఞాసోమయజ్ఞాశ్చేతిదైవః । బ్రాహ్మపంసారసంస్కృతః ఋ
 షిణాం సమానతాం సాయుజ్యం గచ్ఛతి । దైవేనోత్తరేణ సంస్కృతోదే
 వానాం సమానతాం సాయుజ్యం గచ్ఛతి ॥ * ॥ ఇతి । పవంచ సంసార
 స్యమృతాతిశయాధాయకతయా సంసారఫలస్య సంసార్తృగామిత్యా
 భివాత్సంసారిహ్యమీతి పరస్తేపదప్రయోగపవాత్రసాధురిత్యాహుః ।

ప్రేతాలంకరణమ్

పుత్రాదయః ప్రేతం సంస్నాప్యవస్త్రగర్భమాల్యాద్యైరలంకాయుః ।
 తథాచ కౌతూహలః — ॥ శ్లో ॥ ఘృతేనాభ్యక్తహామృత్యుసవస్త్రం
 చోపవీరినమ్ । చంద్రోషితసత్వాక్షం సుకువోభిశ్చ భూమితేన ॥ * ॥ ఇతి

ప్రచేతాః — || శ్లో || స్నానం ప్రేతస్యపుత్రాద్యైర్వస్త్రాద్యైః పూజ
సంతతః । ప్రేతందహేచ్ఛుభైర్గర్భైశ్చర్పితం స్రగ్వీభూషితమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
స్మృత్యంతరైఃపి — || శ్లో || పుణ్యైస్తుగంధమాల్యాద్యైర్ద్రావణాఢ్యైః సమ
ర్పితైః । యది ప్రేతమలజుగ్రాన్యగ్నయంతి పరమాం గతిమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
గౌతమః — || వా || స్నాపయిత్వా లబ్ధ్యంత్యచ దక్షిణాగ్రాదర్భా
సంస్తీర్య తేషు యజ్ఞయైః కాష్ఠైర్దక్షిణాన్త్రై గ్దారుచితిం చిత్వా ప్రే
తస్య కేశశ్మశ్రులోమనఖాని వాపయిత్వా స్నాపయిత్వాచ ॥ * ॥ ఇతి ।
ఆపస్తంబః — || వా || అథాస్య దక్షిణైః పరిశ్రీతే కేశశ్మశ్రులో
మనఖాని వాపయిత్వా స్నాపయిత్వా లబ్ధ్యంత్య ॥ * ॥ ఇతి । బౌధాయనే
నాపిప్రేతాహుత్యనంతరం వసనముక్తమ్ । అత్ర కేచిదాహుః । “అహితా
గ్నిసంపాకరస్యోపక్రమాదాహితాగ్నే రేవ వసనమ్ ॥ శ్లో || అనాహితా
గ్నేః ప్రేతస్య వసనం వైవదిద్యతే । అస్వగ్న్యాహ్యహుతిస్సాస్యాచూర్ణ
స్పర్శనదూషితా ॥” ఇతి, శూద్రస్పృష్టస్య శవహవిషో దుష్టత్వస్మరణా
త్ ” ఇతి । ఆపరేతు “సోఽయ మేవం విహితప వానాహితాగ్నేః పాత్రవ
యనేష్ట కావజామ్” ఇత్యవస్తమాదిభిరనాహితాగ్నేః ప్రేతస్య పాత్ర
చయనేష్ట కావర్జితస్య సమూహితస్య కర్మజాతస్యాతిదేశాత్ శూద్రస్పృ
ష్టశవహవిషో దుష్టత్వస్మరణస్య విహితవ్యతిరిక్తవిషయత్వాద్వపనానంతరం
స్నానేన తచ్ఛుద్ధిశ్చానాహితాగ్నేరపి వసనమావశ్యకమితి వదన్తి । తథా
చ గోపాలభాష్యే — || వా || ఔపాసనస్య సర్వస్యానాహితాగ్నేర్గృ
హమేధివో భవతి, దక్షిణతోఽగ్నేః పరిశ్రీతే దేశే శ్మశ్రువాపనాది సమా
నమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర శిష్టాచారానుసారేణ యథోచితం గ్రాహ్యమ్ ।

ప్రేతవిహారగ్రంథావళి:

అమాతేన వాసనాముఖాచ్ఛాదనమాహ కాత్యాయనః — || శ్లో || ముఖే
వస్త్రంపిథాయై నందిర్న కేయస్సుతాదయః ॥ * ॥ ఇతి । శౌఖాభేదేన శవా
చ్ఛాదనవస్త్రమాహ మనుః — || శ్లో || బహ్వృచఃఖడ్జవస్త్రైః శవంధ్ర
చ్ఛాదయేన్నరః । అఖడ్జతేన వస్త్రేణ యజ్ఞశ్శుభశవంతథా ॥ * ॥ ఇతి ।
స్మృత్యంతరైఃపి — || శ్లో || పాదమాత్రమవచ్ఛాద్యముఖతోఽఘృతనా

నవా । కర్తృతదైకదేశంతు కుర్యాద్వాసస్తథోత్తరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆపస్త
 మ్భుః — ॥ వా ॥ ఔచుమ్బుర్యామాసద్వ్యాంకృష్టాజినం దక్షిణాగ్రీవమ
 భరలోమమాస్తీర్య తస్మిన్నేనముత్తానం నిపాత్య పత్రోదశేనాహతేన వాస
 సాప్రాప్తోతి ॥ * ॥ ఇతి । పద్మః - పాదప్రదేశే , దశా - అవసానమ్, సమా
 స్తిదేశోయస్యవాససస్తత్పత్రోదశమ్, తేనెత్యర్థః । అత్ర కృష్టాజినమాహి
 తాగ్నివిషయమ్ । అన్యస్యాసద్దీమాత్రమేవ, “ ఔచుమ్బుర్యామాసద్వ్యాంక
 ష్టిణాశిరసముత్తానం సంవేశ్యోదగ్గతేనవాససాప్రాప్త్యాద్య ” ఇతిష్మరణాత్,
 ఆచారాచ్చ । ఆసన్యలాభేబోధాయనః — ॥ వా ॥ ఆసన్న్యాతవేనకఠే
 నవా సంవేష్ట్యదాసాః ప్రపయసోవావహాయురితి , తేవనివీతినోవహే
 యుః ॥ * ॥ ఇతి । తథాచసపవ — ॥ వా ॥ అథనివీతికార్యాణివ్యవా
 యస్త్రీప్రజాసంసౌరః ప్రేతోద్వహనమన్యానిమనుష్యకార్యాణి ॥ * ॥ ఇతి
 ఆశ్వలాయనోఽపి — ॥ వా ॥ అన్వభ్యోఽమత్యాఅథోనివీతాః ప్రము
 క్తశిఖాజ్యేష్ఠప్రథమాః కనిష్ఠజఘన్యాః సాప్రైకం భూమిభాగం కతోఽద
 కేనశమీశాఖయాత్రిః ప్రసవ్యమాయతనం పరిమృజాప్రక్షత్వ పేతవీతే
 తి ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ నివీతినోవహేయస్తైజ్ఞాతయో
 న్యేచవాహకాః ॥ * ॥ ఇతి । విసిత్తః — ॥ శ్లో ॥ ఔచుమ్బుర్యామథా
 సద్వ్యాం వహేదూర్ధ్వముఖంశవమ్ । నగ్రమాభిముఖం నాథోనయేయ
 ర్యామ్యుశీషకమ్ । వృధాః ప్రేతస్యపురతః స్త్రీయోబాలాశ్చపృష్ఠతః ।
 అథః కృతోత్తరీయాః స్యుః ప్రవిముక్తశిరోరుహాః । గచ్ఛేయరాభిధవాః ప
 శ్చానాగ్రేః ప్రేతస్యచాంతరా ॥ * ॥ ఇతి । బాధాయనవిధౌతు —
 ॥ వా ॥ క్షీరం దధీతుపక్రమ్యపురస్తాదగ్నిం సంసౌరైశ్చాముక్తశిఖామధ్యతశ్చ
 వమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అగ్నిశవత్యోఽర్చ్యధ్యేకర్తాగచ్ఛేదిత్యర్థః । స్మృత్యంతరే —
 ॥ శ్లో ॥ ప్రేతస్యపార్శ్వయోరగ్రేనగచ్ఛేయః కదాచన । యస్మాదగ్రే
 తుగస్త్యాణామాయుః క్షీణంపదేపదే ॥ * ॥ ఇతి । అగ్రతుసమ్భరా
 నెతవాః । తథాచావస్తమ్భుః — ॥ వా ॥ అగ్నిసగ్నిభాణ్ణమగ్ని
 త్యాత్రాచ్ఛేదనంయేనచాన్యేనార్థిభవతి । ఖహీనమన్వాహరేయర
 భతమాదదతే ॥ * ॥ ఇతి । హీనమ్ - కర్మణ్యనుపయుక్తంనకిందిదవ్యశ్వా

హారేయుః, కింతుయేనపాదనేనకర్తృణ్యధీభవతితదేహన్వాహారేయరిత్యర్థః॥
 బోధాయనీయేఽపి — ॥ వా ॥ అధాగ్నయోఽథపాత్రాణిదధ్యాజ్యం
 రథాభరాజగవీయచ్చాన్యదప్యేవంయుక్తమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయనీ
 యే — ॥ వా ॥ అక్తై లాందిశమగ్నిం నయతి యజ్ఞపాత్రాణిచాన్వజ్ఞం
 ప్రేతమయుజోఽమిధునాః ప్రవయసః పీతచక్రైః గోయుక్తై నేత్యేకై ॥ * ॥
 ఇతి । పితృమేధపారే — ॥ వా ॥ అగ్రైః గ్నిమధసమ్భారాం స్త్రీలాం
 స్త్రీలూంశ్చరుం పలాశశృఙ్గాంహిరణ్యశకలానాంజ్యం పాత్రాణిదధాన్
 గ్నిసకతాశ్చప్రస్థాస్యాశ్చప్రేతంహరేయర్షగ్రామాభిముఖం ప్రేతంని
 హారేయిః ॥ * ॥ ఇతి । అశ్రహారితః — ॥ శ్లో ॥ నగ్రామాభిముఖం
 ప్రేతం నిష్కరేయిః కించన । నిహారేశవద్యస్త్యాశ్చగ్రామోనశ్యతివీక్షి
 తః ॥ * ॥ ఇతి । మనుః — ॥ శ్లో ॥ దక్షిణేనమృతం శూద్రంపురీడాన్
 రేణన్ద్విరేత । పశ్యే మోక్షిరీపూర్వై స్త్రియధాసభ్యాద్యిహజాతయః ॥ * ॥
 పురగ్రహణానన్దగ్రామేనియుషః । నిష్కరిణైశూద్రసిషేధఃస్వర్యతే —
 ॥ శ్లో ॥ నివిప్రంసే వహ్యే శ్చతుస్మిత్తంశూద్రైః హరియేత్ । అస్వగ్వా
 హ్యహుతీసాస్యామాఘప్రసంస్పర్శమాపితా ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానేశ్వ
 రయే — ॥ శ్లో ॥ యస్యానియతీశూద్రోఽగ్నిం తృణం కాన్తం హవీంషిచ ।
 ప్రేతత్వహిసదాతస్యనపాథక్నేణలిప్యతే ॥ * ॥ ఇతి ।

ఆతురవ్యజ్ఞనమ్

ఆతురవ్యజ్ఞనప్రకారమాహ బోధాయనః — ॥ వా ॥ అధాస్య
 భార్యాః కిన్యప్రథమాః స్రక్తీర్ణకేశోవ్రజేయుః పాంసూనావపచూనాః ॥ * ॥
 ఇతి । సపవ — ॥ వా ॥ తిప్తై కాలేఽస్యామాత్యాస్త్రస్యభిరగ్నులీభిరుప
 హత్యై పాంసూనంసేవ్వావపస్తే ॥ * ॥ ఇతి । అమాత్యాః - జ్ఞాతయః ।
 ఆపస్తమ్బశ్చ — ॥ వా ॥ యదిప్రేతి ప్రేతేఽమాత్యాః ప్రాచీనావీతి
 నః కేశాప్రకీర్యపాంసూనావపస్తే ॥ * ॥ ఇతి । పాంసూనామావపనస్థా
 నముక్తంభాప్యకారేణ — ॥ వా ॥ స్వమూర్ధస్వంసేషువా ॥ * ॥ ఇతి ।

పథిబలివిధిః

అనంతరం కర్తవ్యమాహ కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ ఆమపాత్రైః సమై

దాయ ప్రేతమగ్నిపురస్సరమ్ । పకోఽనుగచ్ఛంస్తస్యార్థమర్థం పర్యుత్సృజే
 చ్చపి ॥ అర్థమాదహనంప్రాప్త ఆసీనోదక్షిణాముఖః । సవ్యంజాన్వాచ్యశన
 తైస్సతిలంపిణ్డదానవత్ ॥ * ॥ ఇతి । పిణ్డదానవిధినా ఆదహనమ్ - శ్మశా
 నపర్యస్తమ్, స్వగృహ్యూక్తవిధినాఽన్నంప్రక్షిపేదిత్యర్థః .

శవాగ్నిపతనప్రాయశ్చిత్తమ్

అస్ర శవాగ్నిపతనే ప్రాయశ్చిత్తముక్తం సంగ్రహే —
 ॥ శ్లో ॥ గ్రామశ్మశానయోర్మధ్యపతితేతుశవానలే । పునఃకర్మప్రకుర్వీ
 తప్రేతాహుతిపురస్సరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । (ప్రాయశ్చిత్తపురస్సరమితిపా
 తాస్తరమ్) తదాప్రాయశ్చిత్తమ్ - కృచ్ఛగ్రస్తవ్యంవత్వా ప్రేతాహు
 తిపూర్వకం కర్మకుర్యాత్ । ఇదంచ కృత్వాగ్నిపతనే, ప్రణీతాఘృణ
 నోమసః-న్నాదౌ దృష్టస్యాసామ్యగ్రాపి తుల్యత్వాత్ । పకదేశపతనే
 ను తిమద్భృత్య సంయోజయేత్ .

దహనదేశ నిరూపణమ్

దహనదేశమాహ గౌతమః — ॥ శ్లో ॥ ఆగ్నేయ్యాంవాఽథనైరృ
 త్యాం దాహదేశం ప్రకల్పయేత్ । ఉద్వాస్యకట్టకాన్వృత్యా వానస్ప
 త్యోషధీరపి ॥ ఉద్ధ్వబాహుమితం యామ్యం ఖాతంప్రాద్ధక్షిణాయతమ్ ।
 పశ్చాద్ధరతిమితంకుర్యాదధస్తాద్ధ్వాదశౌభులమ్ ॥ దక్షిణాగ్రా కుశం
 స్తర్యతిలాక్షిస్తాఽఽథయాజ్ఞిః । కాస్తైరూర్ధ్వముఖంచహ్యన్ననగ్నం
 తుయధాహవిః ॥ * ॥ ఇతి । ఆగ్నేయ్యాంనైరృత్యామిలి గ్రామాపేక్ష
 యాఽభిహితమ్ । ఆశ్వలాయనః — ॥ వా ॥ భూమిభాగం ఖనయేద్దక్షి
 ణపూర్వస్యాదిశి దక్షిణాపరస్యాంవా దక్షిణాప్రవణం దక్షిణాప్రాక్ష
 వణంవా, దక్షిణాప్రత్యక్షవణమిత్యేకే । యావాసుద్భాహుకఃపురుషస్తా
 వదాయామం వ్యామమాత్రం తిర్యగ్వితస్తిరవా గభహిత ఆకాశం శ్మశా
 నమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ దహనదేశం జోషయతే దక్షి
 ణాప్రత్యక్షవణమనిరిణమసుషిర మనూషర మభజ్ఞుర మనుషహత మ
 విదరణ మనుషవిచ్ఛిన్నప్రవణం యస్తాద్దక్షిణా ప్రతీచ్య ఆపోనిస్సృ
 త్యోదీచ్య పత్యమహానదిమవేత్యప్రాచ్యస్సంపద్యతే సమంవాసుభూమిం

బహులౌషధిం యస్తా దారాత్ క్షీరిణోవృతాః కణ్టికినశ్చ || * || ఇతి ।
 యత్ర తృణానినాశ్చద్యస్తే తదిరిణమ్ , తతోఽన్యదనిరిణమ్ । యత్ర మూషి
 కాదీకృత సుషిరం నవిద్యతే తదసుషిరమ్ । ఊషరాః - మృద్విశేషాః , తే
 యత్ర నవిద్యంతే తదనూషరమ్ । శైథిల్యరహితమభగ్గురమ్ । యత్పురుషా
 స్తరదహనచణ్డాశనివాసాదిభిరుపహతం నభవతి తదనుపహతమ్ । యత్ర వి
 విధం దరణం ప్రదరాదికం నవిద్యతే తదవిదరణమ్ । ఏవం లక్షణం దేశం ద
 హనాయపరిగృహ్ణీయాత్ । యస్తా ద్దేశాదాపౌదక్షిణాప్రతీచ్యోనిస్సరన్తి
 దక్షిణాప్రత్యక్ప్రవణత్వాద్దేశస్య తాస్తధానిసన్నిత్య ఉదగ్గత్వా మహా
 నదీమను ప్రవిశ్య తమదేశేనసహ పాగ్గమిన్యో భవన్తి తథాభూతంవా దే
 శం గృహ్ణీయాత్ । సమంవాదేశం జోషయతే । శోభనాభూమిర్యస్య స
 సుభూమిః । సమంవేత్యక్రావరం విశేషణం బహులౌషధిమితి । ఆరాదితి
 మారాధనవ్యయమ్ , యతోదేశాద్దూరే , క్షీరిణః - వటోదుమ్బురాదయో
 వృతాః , కణ్టికినః - ఖదిరాదయః , క్షీరిణః కణ్టికినశ్చ సమీపేయస్య నసన్తి
 తం దేశం పరిగృహ్ణీయాదిశ్యర్థః । ఆశ్వలాయనస్త తద్రహితదేశాలాభేతే
 షాం సమూలోద్ధారేణ దేశస్థిప్తిమాహ “ కణ్టికిక్షీరిణస్త ” ఇత్యాదినా । పి
 తృమేధసాకై — || వా || ఉద్ధృత్యావోక్ష్యహిరణ్యశకలమవధాయ ద
 రాభాసం స్తీర్య “ దక్షిణాగ్రై రాజ్ఞికైః కాష్ఠై ర్యేవం శతై ర్యేషుజ్జేర్యే
 చ ” ఇతి జ్ఞాపనాత్తైర్వాబ్రాహ్మణినై స్తుభసీకాస్తయుక్తాం దక్షిణాప్రా
 చీంచితం కుర్యాత్ || * || ఇతి । బౌధాయనః — || వా || దారుచితం కుర్వ
 న్నిదక్షిణాప్రాచీమేషాహిపితృణాం ప్రాచీదిగితి విజ్ఞాయతే , వాయవ్యమా
 పాసనం పురస్తద్వా || * || ఇతి ।

తులసీకాస్తప్రశంసా

తులసీకాస్తప్రశంసాకృతాప్రస్థోదసంహితాయామ్ — || శ్లో ||
 శరీరం దహ్యతేయేన తులసీకాస్తవహిన్నా । నరోయత్కురుతే పాపం త
 స్మాత్పాతప్రముచ్యతే । తీర్థంయదినసంప్రాప్తం స్మరణంకీర్తనం హ
 రేః । తులసీకాస్తదధవనస్యనపునర్జనిః । యదెతత్తులసీకాస్తం మధ్యేవా
 పిచితౌకృతమ్ । దాహకాలేభవేన్ముక్తిః పాపకోటికృతస్తథా । తులసీకా

ప్రమిత్రాతుయావత్ప్రిజ్వలితాచితిః । దహ్యస్తేతస్యపాపానికల్పకోటి
కృతాన్యపి ॥ * ॥ ఇతి తన్త్రప్రాక్షత్యాదెతత్తాన్త్రికవిషయం నతువైదిక
విషయమ్, ॥ శ్లో ॥ నదహ్యేతు-ణవంవిప్రస్తులసీకాప్తవహ్నినా । యది
దహ్యద్విమోహేనసవిష్టోర్దాహకోభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి విష్ణుధర్మోత్తరేనిషి
ద్ధత్వాదిత్యాహుః .

దహనప్రకారః

వ్యాఘ్రుపాదః — ॥ శ్లో ॥ నాధోముఖం ననగ్నంచ దహేరన్మల
కూషితమ్ । అయాజ్ఞీయసమిద్భిశ్చ చణ్డాశవలితాహృతైః ॥ త్రిమిశ్రీటాది
చుష్టేశ్చ నదహేత్తు చిరన్తనైః । వస్త్రంపరిత్యజేదర్థమర్థంతు పరిధాపయే
త్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రచేతాశ్చ — ॥ శ్లో ॥ ననగ్నంతుదహేద్వస్త్రం కిం
చిద్దైయం పరిత్యజేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అగ్ర చన్ద్రికాకారః — ॥ వా ॥ అ
ద్దంతుశ్చ శానవాసినా దేయం పరిత్యజేదిత్యర్థః ॥ * ॥ ఇతి । ఏవమేవ విజ్ఞా
నేశ్వరః । స్మృతీరత్నేతువ్యాఖ్యాతమ్, “కించిద్దైయమ్” ఇతి । ప్రౌఠాశ్చ
‘నవస్తా’ చతుర్థం కించిద్వస్త్రఖణ్డం మైచ్చ చణ్డారాదిభ్యోదద్యాది
త్యర్థః । ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥ అధైనం చితాపుషర్యసూర్యహత్యధా
స్యప్రాణేషు హిరణ్యశకలాన్ ప్రత్యస్యత్యాజ్యబిష్టాన్వా ॥ * ॥ ఇతి ।
గౌతమోఽపి — ॥ వా ॥ ఆస్యేచతుషోర్వాసికయోశ్శోక్రితయో
శ్చ సప్తహిరణ్యశకలానాజ్యబిష్టాన్వా సప్తవ్యాహృతీర్కనసాధ్యాయ
న్నిరస్యతి ॥ * ॥ ఇతి । కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ దక్షిణాశిరసం చిర్యా
ముక్తానంతం నివేశయేత్ । హిరణ్యశకలాన్యస్యక్షిపేచ్ఛిద్రేషుసప్తమ్ ॥ * ॥
ఇతి । బౌధాయనీయే — ॥ వా ॥ దధ్యాజ్యతిలతణ్డులాన్ ప్రేతస్యాస్య
తునిక్షిపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయనీయేచ — ॥ శ్లో ॥ సతిలంతణ్డులం
చాస్యే వక్షస్యగ్నిం నిధాయచ ॥ * ॥ ఇతి । పితృమేధసారే — ॥ వా ॥
ఆదిత్యాభిముఖః స్థిత్యా జ్వలచుత్సుకేనారసిదహేత్ ॥ * ॥ ఇతి । వైఖా
నససూత్రే — ॥ వా ॥ అగ్నిర్యజుర్భిసేనేష్ట్రస్యతిద్వాభ్యాముజ్జ్వ
లితంపాశ్చుఖస్తస్యవక్షసినిక్షిపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే —
॥ శ్లో ॥ పశ్చిమాభిముఖోభూత్వాగృహీత్వాత్వనలం బుధః । తత్తన్న

స్త్రీంసముచ్చార్యశవవక్షసివిన్యసేత్ || * || ఇతి । దివారాత్రముపిన
మానమ్ । ఆపస్తమ్బః — || వా || అథైనముపోషతి “మైనమగ్నవిద
హః” ఇతి పురస్తాదహవనీయేన “శృతంయదా” ఇతి పశ్చాద్గార్హపత్యే
న, తూష్ణీం దక్షిణతోఽన్వాహార్యపవనేనపురస్తాత్సభ్యావసభ్యాభ్యామా
పాసనెనచ || * || ఇతి । అశ్రకపద్మిభాష్యమ్ — || వా || అథైనముపోషతిదహ
తిచితేపురస్తాదాహవనీయేనమైనమగ్నవిదహఇతిపశ్చాద్గార్హపత్యేనశృతం
యదేతి, తూష్ణీం దక్షిణతోఽన్వాహార్యపవనెన || * || ఇతి । గోపాలభా
ష్యేఽపి — || వా || ఉపోషణమ్ - దహనమ్, దారుచితేరేవాత్రసాత్మాద
గ్నిసంయోగః కార్యః || * || ఇతి । స్మృతిసారసుధానికౌ — || శ్లో ||
అగ్నిభిర్వాఽగ్నినానాపిశవవత్ప్యాంచితాదహేత్ । శవేచెద్దహనంతస్య
గతిర్నేత్యబ్రవీత్ప్రసూః || * || వసిష్ఠశ్చ — || శ్లో || అగ్నిత్యేపోనాధిశ
ఁంశ్రుతావాహునిదర్శనాత్ । ఆహుత్యుపరివిత్తేపాత్యత్రామః ఫలం
భవేత్ || * || ఇతి । శాతాతపః — || శ్లో || చితాదహనమేతేహం
ద్విజానాం సర్వసూత్రిణామ్ । తస్యశాద్దహనం లభ్యామృతాబ్రహ్మ
సమాపున్యః || * || ఇతి । అశ్రశిష్టాచారాద్వ్యవస్థా । ఆదిత్యా
భిముఖి ఏవస్థిత్యాదహేత్ “|| శ్లో || సావిత్ర్యాదిక్రియాస్సర్వా ఆది
త్యాభిముఖశ్చరేత్” ఇతి సర్వకర్మసాధారణే నాదిత్యాభిముఖత్వస్మృ
తేః । స్థితిరాచారసిద్ధాఽర్థసిద్ధాచ “సూర్యస్తేచతుః” ఇత్యుపస్థానం
ప్రేతాభిముఖం కుర్యాత్ । అపరేణ చితిం ప్రాచ్యుఖః స్థిత్యా “యపత
స్యపథః” ఇత్యాదిభిరుపాయాత్, “ప్రేతస్యాపరస్థిత్యా” ఇతి బో
ధాయనీయాదాదర్శనాత్ । ఏవం మస్త్రీవస్తద్ధానిరవశేషమగ్నించితాప్రా
గాదిక్రమేణప్రప్రిపేత్ । తథాచబోధాయనః — || వా || సర్వత ఏవస
హసాప్రజ్వలయేత్, బ్రహ్మలోకమజైషీదిత్యేనంజానీయాత్ || * || ఇతి ।

చితాగ్నినాశప్రాయశ్చిత్తమ్

వృష్ట్యాదినా చితాగ్నినాశేయమః — || శ్లో || యజమానేచి
తాయాథేపాత్రన్యాసేతథాకృతే । వహ్నాద్యభిహతేచాగ్నౌతతః పృ
చ్ఛన్తియాజ్ఞికాః । శేషందద్ధాన్ధదగ్ధేననిర్మల్యం తత్రకారయేత్ । శేష

లాభేతదాకుర్యాద్దధ్యశేషస్యవాపునః ॥ అప్పుప్రాస్యతి శేషంతదాగ్నేయాస్తాఃస్మృతాబుధ్ధైః ॥ * ॥ ఇతి । అగ్నేయత్వమపామ్ “వాయోరగ్నిః, అగ్నేరాపః” ఇతిశ్రుత్యాఽవగమ్యతే । స్మృత్యంతరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ దహమానేశవేషహ్నిర్మహ్నోవమాదభ్యవేద్యది । చితికాస్తంతు నిర్మన్యతేనప్రేతంపునర్దహేత్ । అథావేదితికాస్తానాం శేషంవాఽపువినిక్షిపేత్ ॥ * ॥ (ప్రామిచ్చతైకతేఽగ్నినేతిపాతాంతరమ్) ప్రామిచ్చతమనుగతప్రామిచ్చింతం తచ్చద్వాదశగృహీతేనస్మృతం పూరయిత్వేత్యాపస్తమోబుక్తిమిత్యాహుః ।

దహనానంతరకర్తవ్యనిరూపణమ్

దహనానంతరకర్తవ్యమాహకాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ వస్త్రస్త్రింశుశోధయేదాదౌతతస్సాన్ననం సమాచరేత్ । సచేలస్తుపునఃస్నాత్వాశుచిఃప్రయతమానః ॥ * ॥ ఇతి । జ్ఞాత్యానివివయేఽపిసపవ — ॥ శ్లో ॥ అథానవేక్షమేత్యావస్సర్వపవశవస్పృశః । స్నాత్వాసంచెలమాచమ్యమయ్యరస్యోదకం స్థలే ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయనః — ॥ వా ॥ అనవేక్షమాణాయశ్రోదకమవహం భవతి తద్వ్రీప్య ॥ * ॥ ఇతి । అవహమ్ సవాహరహితమ్, స్థిరమిలియావత్ । ఆపస్తమ్బోఽపి — ॥ వా ॥ అనవేక్షమాణాలపోఽవగాహస్తే “ధాతాపునాతుసవితాపునాతు” ఇతికేశాప్రకీర్యపాంసూనోప్య ॥ * ॥ ఇతి । అశ్రుక్రమమాహబౌధాయనః — ॥ వా ॥ యవీయాకయవీయాకపూర్వం పూర్వం సక్తాహస్తే ॥ * ॥ ఇతి । ఆపస్తమ్బుః — ॥ వా ॥ ధూన్వనేలనాన్వరమ్భణైస్క్తాహనేసంసర్పణైఃఉదకోపస్పర్శన ఇతి సర్వత్రకనిష్ఠప్రథమాలనుపూర్వా ఇతరేస్త్రీయోఽగ్ర ॥ * ॥ ఇతి । ధూన్వనమ్ - సిగ్భిరభిధవమ్, అనాన్వరమ్భణం రాజగవాః, సక్తాహనంకర్మాణామ్, సంసర్పణంశౌభాద్యయమధ్యేన, ఉదకోపస్పర్శనమ్ - “ధాతాపునాతుసవితాపునాతు” ఇతిస్నానమ్, పతేషుపశ్చనుకర్తనుకనిష్ఠప్రథమాఃస్యః, కనిష్ఠః - సర్వభ్యోఽవరవయాః, సప్రథమోయేషాంతేతథోక్తః । ఇతరే - తస్మాదన్యేషుల్యాః, అనుపూర్వాః - తదానుపూర్వ్యవస్తస్యః । ప్రథమాపేక్ష

యావద్ధవృద్ధ తరవృద్ధతమానుపూర్వేణ సుగృహీత్యర్థః । స్త్రీయోఽగ్ర
 ఇతి - మృతస్య కుల్యానాం చ భార్యాగృహ్యతే , మృతస్యైవ భార్యా ఇ
 త్యపరే । తా సానుపిక నిష్ఠప్రాధన్యం వేదితవ్యమ్ , “ అథాస్య భార్యాః కని
 స్థప్రథమాః ” ఇతి బోధాయన స్మరణాత్ । పితృమేధసారేతు “ అనుపూ
 ర్వా యథావృద్ధమ్ ” ఇతి భాష్యానుసారేణ వ్యాఖ్యాతమ్ “ ధూన్వనాది
 ఘనర్వత్రక నిష్ఠప్రథమం ఇతరే కనిష్ఠస్య తిరిక్తాయథావృద్ధం కర్తవ్యమ్
 త్ ” ఇతి । అస్యార్థః కనిష్ఠప్రథమమ్ - జ్యేష్ఠోవా కనిష్ఠోవా కర్తవ్యై
 మాం పశ్యాత్తయోర్మధ్యే జ్యేష్ఠా సుక్రమేణ జ్ఞాతయః కల్ప్య ఇతి । ఆ
 శ్వలాయనస్తు — ॥ వా ॥ జ్యేష్ఠప్రథమాః కనిష్ఠజఘన్యా ఇతి సర్వం
 తురీయాధ్వగమనేతదాప్రవిశేయః , కనిష్ఠప్రథమా జ్యేష్ఠజఘన్యా ఇతి
 గ్రామప్రవేశే ॥ * ॥ ఇతి । బృహద్విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ సంస్కృత్యైవ
 హృది పితరం దృష్ట్వా జ్యోతిస్తతోరవిమ్ । స్త్రీబాలాన్ సప్తపురః కృత్వా
 వృద్ధోగచ్ఛేజ్జలాశయమ్ ॥ * ॥ స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ శవం దధ్వా
 యథాన్యాయం దృష్ట్వా జ్యోతిర్దిశః క్రమాత్ । బాలాన్ దారాన్ పురస్థై
 త్యగచ్ఛేత్ప్రేతమనీక్షకః ॥ * ॥ ఇతి । యథాస్వగృహ్యాయథాచారి
 మత్రవ్యవస్థా । పుత్రాస్సపిష్టాశ్చ వస్త్రసంశోధనపూర్వకం శ్రయోద
 శనిమజ్జనం కరుణ్యః “ ॥ శ్లో ॥ అస్పృశ్యస్పర్శనేనైవ శ్రయోదశనిమజ్జయ ।
 ఆచమ్యప్రయతః పశ్యాత్ సానం విధివదాచరేత్ ॥ ” ఇతి భరద్వాజస్మ
 రణాత్ । ఉశనా — ॥ శ్లో ॥ అనుగమ్య మృతం ప్రేతం జ్ఞాతీనవ్యనుస్మ
 త్యచ । సాత్వాశ్చుతంచ భక్షితాపునఃసానం సమాచరేత్ ॥ * ॥
 ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ శవానుగమనేత్యోరేపునఃసానం విధియ
 తే । ఆర్ద్రావస్త్రం పరిత్యజ్య శుశుకావస్త్రేణ మజ్జనమ్ । సప్తవాతాహతం
 చస్త్రం శుశుకావస్త్రేణిపాదితమ్ । ఆర్ద్రం వాపిద్విజాతీనామాదృతం గౌ
 రతమాదిభిః । నిత్యం నైమిత్తికం కామ్యం త్రివిధం సానముచ్యతే । తర్ప
 ణం త్రివిధస్యాపి హ్యభ్యుత్పన్నప్రకీర్తితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర క్వచిదపవాద
 శ్చోద్ధిక్రియాముక్తః — ॥ శ్లో ॥ అజీర్ణేభ్యుద్ధితే వాస్తే తస్మాత్ప్రపాతే తు
 శ్చోదకే । సానం నైమిత్తికం జ్ఞేయం దేవర్షిపితృవర్ణితమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।

పునఃసానేతుతర్పణముక్తం స్మృత్యర్థసారే — || శ్లో || అస్మశ్యస్వ
 ర్శనసానేనాఘమర్షణతర్పణే । అజీర్ణేభ్యుద్ధితేక్షారేపునఃసానెతు
 తేష్ట్యతే || * || ఇతి । పితృమేధసారే — || వా || యోషితుస్సాత్వా
 గ్రామం ప్రవిష్టాసు జ్ఞాతయోఽనేయశ్రయోదశవారం నిమజ్ఞాగ్నిం
 స్పృష్ట్యాఘృతంప్రాశ్య పునస్సాన్యయః || * || ఇతి । అత్రకవచః —
 || శ్లో || ప్రవేశనాదికం కార్యం దాహకేనైవ న కన్వీయత్ । అనుగన్తాగ్రిచవో
 ధ్రాచ పునస్సాన్వత్వాచయోషితామ్ । అనుగమ్యశమంబుద్ధ్యాసాత్వా
 స్పృష్ట్యా హుతాశనమ్ । సర్విఃప్రాశ్య పునస్సాన్వత్వా ప్రాణాయామై
 ర్విశుధ్యతి || * || ఇతి । కథంచిష్టుతాద్యసంభవే — || శ్లో || అగ్న్యభా
 వేఘృతాభావే సచేలం సానమాచరేత్ । అభిమన్త్రీతుగాయత్రా
 దశకృత్వోయధావిధి । అథాజ్ఞలిమపఃపీత్వా సర్వపామైఃప్రముచ్యతే ||
 వర్ణయే త్తిదహారాత్రం జపహారామార్చనాదికమ్ || * || ఇతి స్మృత్యంత
 రోక్తం ద్రష్టవ్యమ్ । అసాత్వా గ్రామం న ప్రవిశేయః । — || శ్లో || అ
 సాత్వాచేద్విశేధ్యామం శ్మశానాన్బుద్ధిపూర్వకమ్ । త్రిరాత్రైవశు
 ద్ధిస్యాదమత్యాఽహ్నవిశుధ్యతి || * || ఇతి స్మరణాత్ ।

జ్ఞాతీవచనవిధి:

శుద్ధ్యర్థం సానానంతరం జ్ఞాతీనాం వచనం విదధాతి బోధాయనః —
 || వా || సచేలాదక్షిణాభిముఖాస్తమృత్తికా అప్లవస్తే , పతస్కికాకాలే అస్యా
 మాత్యాః కేశత్కసూణివాపయస్తే || * || ఇతి । అత్రసానానంతరం వచనవిధా
 నాత్ , “ || శ్లో || అశుద్ధాస్వయమపేతానశుద్ధస్తయదిస్పృశేత్ । విశు
 ధ్యతుపవాసేన తథాకృచ్ఛేణవాపునః || ” ఇతి । అశుద్ధస్యశూద్రాది
 స్పృశే ప్రాయశ్చిత్తస్మరణాచ్చ నసానాత్పూర్వం వచనం కుర్యుః । ఆపస్త
 మ్భిః — || వా || తేషుచోదకోపస్పృశానం తావంతం కాలమనుభావినాంచ
 పరివాపనమ్ || * || ఇతి । కాశ్యపః — || శ్లో || సత్త్యజ్యవిధివత్ప్రేతం
 యజ్ఞేషుతుహవిర్యథా । కేశత్కశ్రాద్ధవివచనం కుర్వ్యత్రానుభావినః || * ||
 ఇతి । స్మృతిరత్నమాధవీయాణా వ్యాఖ్యాతమ్ “ అనుపశ్చాద్భవన్తి జ్ఞా
 యంత ఇతి పుత్రాః కన్యకాభ్యాం తరశ్చ । అథవా , అనుభావిన ఇతి పుత్రాః

వనిర్దిశ్యంతే , “ ॥ శ్లో ॥ గయాయాం భాస్కరక్షైత్రే మాతాపితౄగు-
రోర్ముతౌ । ఆధానకాలేనో మేచ వపనం సప్తసున్నతమ్ ॥ ” ఇతి । స్మరణా-
త్ ” ఇతి । గృహ్యపరిశిష్టేఽపి — ॥ వా ॥ ఏతద్వపనం సంస్కర్తృవ్యతిరిక్త-
జ్ఞాత్యాదీనామనిత్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానేశ్వరస్తు అనుభాషితబ్రాహ్మ-
హ - “ అనుపశ్యాచ్చజ్ఞాయంతై, శవమఃఖనుభవస్తీవాలనుభావినః - కనిష్ఠ-
భ్రాతరః, సపిష్టాశ్చ । ” ఇతి । తథాచప్యత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠా-
వాంతుసపిష్టానాం శ్వస్మాశ్వశురయోస్తథా । జ్యేష్ఠస్వసుశ్చతద్భర్తు-
ర్వపనం మరణేభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రథమగర్భజాతాస్వసా తచ్చజ్ఞైశ్చ-
చ్యతే । తద్భర్తృమరణే వపనం ఇతరస్మనేతీవ్యాఖ్యాతారః । అన్యస్మా-
పి — ॥ శ్లో ॥ కిన్తిష్యాతరాద్యాహే కేశత్కస్మాణివాపయేత్ । సనఖా-
నిసరోమాణిదశ మేఽహనివాపయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సంక్రమేఽపి — ॥ శ్లో ॥
భ్రాతరస్త్యసుజాఃపుత్రాజ్ఞాతయశ్చసపిష్టాకాః । పితృయాసహజాతా-
శ్చ వాపయేయఃపరస్పరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రకేచిదాహుః । వపనం ద్వి-
విధమ్ , దహనాన్యంశుష్కస్థంచ , దహనాన్యం దాహకస్యైవ ప్రథమదినేభ-
వతి । దాహాదినే విపనవిధానంచ సంస్కర్తృజ్ఞాత్యాదివిషయమ్ । శుద్ధ్య-
స్థంశు సర్వసాధారణం సశమదిన ఏవ జ్ఞాతీనాం కర్తుశ్చ భవతి । తథాచ
“ నాపితకర్మాణిచ కారయన్తి , ఏషప్రథమోఽలంకారః ” ఇతిదశమేఽహ-
నేవవాపస్తమేనజ్ఞాతీనాం వపనముక్తిమితి । అనేయతు “ యావదాశౌచ-
ముదకమ్ ” ఇతిపిష్ఠుస్మరణాత్ , తురకర్మ పూర్వకత్వాచ్ఛేదకక్రియా-
యాః , “ ఏతస్మిన్కాలేఽస్యామత్యాః కేశత్కస్మాణివాపయంతే ” ఇతి
బౌధాయనెనదహనకాలోత్తరస్నానానంతరమేవమృతజ్ఞాతీనాం వపనవిధా-
నాత్ ప్రథమది నెఽపిసర్వజ్ఞాతీనాం తురకర్మై త్యాహుః । అత్రయ-
థాస్వగృహ్యాయధాదేశాచారంవ్యవస్థా । చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥
పాత్రాభావేప్రపాత్రోవాతతుప్రఃపుత్రికాసుతః । కేశానాం వప-
నం కృత్యాపైత్యమేధికమాచరేత్ ॥ ॥ ఇతి । ఏతదుదకక్రియావ్యా-
ర్థ్వదైహికోపలక్షణమ్ ॥ శ్లో ॥ అకృత్యావపనం మూఢః ప్రేతకర్మప్రవ-
ర్తతే । ఉదకం పిష్టదానంచ శ్రాద్ధం చైవహినిష్ఫలమ్ ॥ వపనం దహనా-

ఘోరస్వం కుర్యాచ్చేత్పితృపూతకః । తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన వపనం
 దహనాత్పరమ్ ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । శ్రీధరీయే — ॥ శ్లో ॥ రాత్రా
 పపిచదాహోస్తం కృత్వావైవోదకక్రియాః । శోష్ణభూతేవపనం కార్యమేష
 ధర్మస్సనాతనః ॥ * ॥ ఇతి । గార్గ్యోఽపి — ॥ శ్లో ॥ శౌక్రేవారేనిశా
 యాంచ ప్రేతక్షౌరంవివర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యస్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥
 ఖీజానాంవాపనం క్షౌరం వాస్తుకర్మ కృషింతథా । రాత్రాతునప్రకుర్వీ
 య కుర్వీక్షిప్రం వినశ్యతి ॥ వపనం నేష్యతే రాత్రా శ్వఃకార్యావపనక్రి
 యా ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ దద్ధా రాత్రౌతుపిష్టా
 స్తం కుర్యాద్వపనవర్జితమ్ । అదాహకానామన్యేషాం శోష్ణభూతే వపనం
 భవేత్ ॥ * ॥ సంగ్రహేఽపి — ॥ శ్లో ॥ భౌతావాభౌతపుత్రా
 వా సపిణ్డశ్శిష్యపవవా । కనిష్ఠోదహనంకుర్వీ కేశశ్చ శూణి వాపయే
 త్ ॥ రాత్రావపిచదద్ధానాం కార్యావైవోదకక్రియా । వపనం నేష్యతే
 రాత్రౌ శ్వస్తదావపనక్రియా ॥ * ॥ బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ శుక్రవ
 స్థాపిచద్ధ్యఃస్మృతస్తస్యలగ్నగ్రహేక్షణాః । కాలశూలారాదిశుక్రస్యశావే
 వ్యస్యంవివర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పద్మతా ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధేచశావక్షౌరేచశుభాః
 కాలాలశోభనాః । వర్ణయేచ్ఛాగ్రజన్మాని శ్రాద్ధేస్త్రీసుతయోరపి ॥ * ॥
 ఇతి । ఇత్యాదీని శుక్రవారే రాత్రౌచ వపననిషేధపరాణివచనాని పుత్ర
 వ్యతిరిక్త సంస్కారప్రిషయాణి , జ్ఞాతివిషయాణిచ ॥ శ్లో ॥ మాతాపి
 త్రోద్ధురోచ్చైవ దాహకస్యవిశేషతః । తదైవ వపనంకార్యం రాత్రావపి
 పిధేర్బలాత్ ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ .

పుత్రస్యరాత్రౌవపనవిధి:

స్మృత్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥ శుక్రవారేచరాత్రౌచ శావేదదశమే
 దినే । రాత్రిదాహేతదాకుర్యాత్ క్షౌరం పిష్టోదకక్రియామ్ ॥ మాతా
 పిత్రా రథాన్యేషాం శోష్ణభూతేవపనం భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అన్యత్రా
 పి — ॥ శ్లో ॥ రాత్రాదద్ధాప్రమీతానాం వపనం నకదాచన । రాత్రా
 వపిచకర్తవ్యం మాతాపిత్రోద్ధురోద్భృతౌ ॥ * ॥ తథా । శుక్రవారేచ
 రాత్రౌచ తథాసంక్రమణేతథా । క్షౌరంకుర్వీతపుత్రస్తు జ్ఞాతీనామపరై

హని || * || తథా । శుక్రేచవారే నిశివామృతిస్సాన్యత్ ఘోరం నకుర్యాత్తన
 యస్తకుర్యాత్ । కుర్యుస్సపిష్టాశ్చ తథా పరమ్యర్థద్వాత్మతీయే దివసేచ
 సప్తమే || * || అన్యత్రాపి — || శ్లో || శౌక్రేవా నిశివా దాహే పు
 త్రస్యైవతువాపనమ్ । సపిష్టానాం పరమ్యర్థద్వాత్మతీయే సప్తమేఽహి
 వా || * || ఇతి । తథా || శ్లో || ప్రథమేఽహనిక ర్తవ్యం తురకర్తృప్రయత్న
 తః । తృతీయేపశ్చ మేవాఽపి సప్తమేవాఽఽప్రదానతః || * || ఇతి । అప్ర
 దానతః - ఏకోద్దిష్టాశ్చ త్యగిత్యర్థః । కౌతముశ్చ — || వా || ప్రథమత్య
 తీయ పశ్చమసప్తమనవమేషాదకక్రియా || * || ఇతి । తురకర్తృపూర్వక
 త్వాదుదకక్రియాయా అయుక్తేషు ని నెషు వపనానంతరముదకక్రియాకా
 ర్యేత్యర్థః । అఖణ్డాదశేఽచ — || శ్లో || అనుప్తకేశో యః పూర్వం సద్వి
 తీయత్యతీయయోః । పశ్చమేనప్తమేవాఽహి దశాహేవాఽపివాపయే
 త్ || * || ఇతి । ఏవంచపుత్రస్య శుక్రవారేరాత్రావపి వపనమ్ , ఇతరే
 షాంతు సంసార్త్యాణాం పూర్వపూర్వదినస్య దుష్టత్వే తత్రాలస్యాది
 నా అసంభవేవా ద్వితీయాద్యుక్తాది నెషువపనపూర్వకముదకదానమ్ , సం
 సార్తృవ్యతిక్తజ్ఞాతీనాం దశమదినాత్పూర్వం వపనముదకదానంచ వై
 కల్పికమ్ , సవేషాం దశమదినే నిత్యమితివివేకః .

రాత్రాయామద్వయానంతరం పుత్రస్యాపి వపననిషేధః

పుత్రస్య రాత్రౌ వపనం యామద్వయమధ్యపవ , నతు యామద్వ
 యాత్పరమ్ । తదుక్తం శ్రీధరీయే — || శ్లో || రాత్రౌ యామద్వయాద
 ర్వాక్ కర్తుత్వై వపనంభవేత్ । అన్యేషాంతు సపిష్టానాం శ్వోభూతేవపన
 క్రియా || * || ఇతి । అత్ర “కర్తృగ్రహణం పుత్రవ్యతిక్తస్యాపి దాహక
 స్యవపనప్రాప్త్యర్థమ్ , నపుత్రాంతరవ్యావృత్త్యర్థమ్” ఇతిపితృమేధసార
 కృతావ్యాఖ్యాతమ్ । తదయుక్తమ్ , “శౌక్రేచవారే నిశివా మృత్యుస్యాత్
 ఘోరం నకుర్యాత్తనయస్తకుర్యాత్ । ” ఇత్యాదిపూర్వోక్తవచన విచయేన
 తనయవ్యతిక్తస్య సంసార్తుర్నిశివపనస్య కర్ణారవేణ నిషిద్ధత్వాత్ , రా
 త్రావపి విధేర్బలాదితి నిశిపుత్రస్య వపనవిధానపదితరస్య తద్విధానాభా
 వాచ్య । యామద్వయమధ్యే సర్వపుత్రాణాం గర్భవతామపి వపనం స

మానమ్ । తదూర్ధ్వం నిషేధోఽపిస్త్యర్హతే ॥ శ్లో ॥ రాత్రౌ యామద్వ
యామూర్ధ్వం పుత్రాపి నవపేత్తతః ॥ * ॥ ఇతి । శుక్రవారేనిశివాస్త్రాపి
తపిత్యమృతిశ్రవణేయామద్వయమధ్యపిఽపుత్రాఽపివపనమతిక్రాంతప్రే
త్యుత్పంచనమర్యాత్ । తథాచ వృద్ధహారితః — ॥ శ్లో ॥ శుక్రవారే
వ్యతిక్రాంతైమాతాపితౄస్తతైవచ । సన్ధ్యారాత్ర్యస్తథాక్షౌరం ప్రేత
కార్యంచ నాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యస్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యక్ష
మరణేపితౄర్నవశ్యేత్తిధివారభమ్ । పరోక్షేసూక్ష్మతఃపశ్యేత్పుతౌతు
ధివారభమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।

జ్ఞాతీనాంసన్నిధానే వపనమితరత్రవికల్పః

సన్నిధానేసపిణ్డమరణే వపనమితరత్రవికల్పఇత్యాహబోధాయ
నః — ॥ వా ॥ పతస్మిన్ కాలేఽస్యానాత్యాః కేశశ్శ్రుణ్ణివాపయన్తై
యేసన్నిధానైభవన్తివికల్పఇతరేషువాపయేరన్నివర్తయేరన్వా ॥ * ॥ ఇ
తి । స్మృత్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥ సన్నిధానేసపిణ్డానాంవపనంతు విధీయతే ।
వపనంస్యాన్యరోర్మృతౌ । మహాగురుణాం సర్వత్ర దాహకస్యగురోరి
ప ॥ * ॥ ఇతి । అసన్నిధానేనిషేధశ్చస్త్యర్హతే ॥ శ్లో ॥ సన్నిధానే
సపిణ్డానాం వపనంతువిధీయతే । అసన్నిధానే సర్వత్ర వపనం నవిధీయ
తే ॥ * ॥ అసన్నిధానే యదాకదాచిద్దూర్ఘజ్ఞాతిమృతిశ్రవణే వపనం న
కుర్యాత్, కింతు తిలోదకమేవ కుర్యాదితి కేచిద్వాదాః । అన్యేషు ,
అసన్నిధానేనిషేధవచనం జ్ఞాతీనాం ప్రథమదినక్షౌరవిషయమ్, దశమది
నెతు క్షౌరమప్తేవ, దశమదినాదూర్ధ్వం శ్రవణేఽపి వపనం తర్పణంచా
ప్త్యేవేతి । అపరేషు, సన్నిధానే దశమదినక్షౌరే వారాదిదోషోనాస్తి,
అసన్నిధానే అనిషిద్ధే దినే పూర్వత్రకర్తవ్యమ్, నతుదుష్టే దశమదినఇ
త్యాహుః । శిష్టాచారాదిహవ్యవస్థా । మాతాపితౄవిషయేతు స్మృత్యస్త
రమ్ — ॥ శ్లో ॥ దేశాన్తరస్థితఃపుత్రశ్శ్రుత్వాపితౄవిపర్యయమ్ । కృ
త్వాతువపనందత్వా దశాహంస్తం తిలోదకమ్ ॥ సపిణ్డీకరణశ్రాద్ధం కుర్యా
దేశాదశేఽహని ॥ * ॥ ఇతి । సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ దారకర్మణిమృతౌచ
సూతకే యాగదీక్షితవిధౌన్యపేక్షతః । కన్యకాకటకమృద్ధన్వగే భాసు-

రైపివపనం విధీయతే ॥ వివాహదీక్షామధ్యేతు జ్ఞాతీనాం మరణేనతి । త్రిం
 శస్త్రీలోదకం కార్యం తురకర్తృ నవిద్యతే ॥ వా ॥ వివాహదీక్షామధ్యేమాతాపి
 త్నమరణేతు వపనమస్తి । మాతుర్దశాహమధ్యే పితృమరణేసంసృర్తుర్వప
 నంన ॥ * ॥ ఇత్యుక్తమ్ । స్మృతిరతే — ॥ శ్లో ॥ పితృదశాహమధ్యేతుమాతా
 చ నిధనం గతా । తత్రైవ వపనం కార్యం విపరీతేనకారయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 సంక్రమే — ॥ శ్లో ॥ పితృదీక్షాంతరేసూనాగ్నాతాయదివిషద్యతే ।
 వపనం చాపికుర్వీత మాతుః కుర్యాత్క్రియాం తతః । మాతుర్దీక్షాంతరేచై
 వ పితామరణమాపున్యాత్ । దహనాదిక్రియాః కుర్యాద్వపనం నైవకా
 రయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అశ్రదీక్షాంతరఇత్యుక్తత్వాద్దశాహేనంతరమపిపితృమర
 ణేసంసృర్తుర్వపనంన, మాతృమరణేతువపనమస్తీత్యుక్తం భవతి । అన్య
 పిషయేఽపితృత్రివోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ మాతాపితృర్మృతాబ్జేతుయద్య
 న్యోహివిషద్యతే । వపనం నైవకుర్వీతతస్యదాహాదికం చరేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ పితృదీక్షాంతరాభేతుమాత్రర్థంవపనంభవేత్ । మాత్ర
 న్తరాతుపిత్రర్థమన్యార్థమపినాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పితృమేధసారే — ॥ వా ॥
 పిత్రామృతాబ్జేపితృవాదిమరణేనవపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యత్తుకైశ్చిదు
 క్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ స్వపుత్రమరణేచైవస్వభార్యామరణేతథా । స్వయం
 యదిదహేత్తత్రకేశశ్మశ్రుణివాపయేత్ ॥ * ॥ ఇతి, తద్భూమస్తృలివి
 రుద్ధత్వాద్విచ్ఛిన్నాచారవిరోధాచ్చడోపేక్షణీయమ్ । యదాహవృద్ధసునుః —
 ॥ శ్లో ॥ భార్యాపుత్రకన్యస్తానాం శిష్యాణాంచయవీయసామ్ । సంసృ
 ర్తుర్వపనం నైవయదికుర్యాత్కులక్షయః ॥ * ॥ కాత్యాయనశ్చ —
 ॥ శ్లో ॥ మృతావసుపనీతానాం వపనం నకదాచన । మృతావపికన్యస్తానాం
 వపనంనవిధీయతే ॥ * ॥ ఇతి । అనుపనీతానాం పితృవాదీనామితిశేషః । తథా
 చాపనీతానాం తేహంమృతావపనంస్తర్యతే — ॥ శ్లో ॥ యవీయసాంపితృ
 వ్యాణాం సంసృత్వావపనం భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పితృవ్యగ్రహణం మా
 తులశ్చశురతత్పతీనామపువ్యలక్షణమ్ । పితృవ్యపితృవాదీనాం సం
 సృత్వారెవవపనమ్, సంసృత్వారాథావేతువయోధికపితృవాదిమరణేవప
 నమ్, తేహంపత్నీనాం యవీయసీనామపి మరణేవపనమ్ । “ వయోధికజ్ఞా

తీనాం యాః పత్న్యస్తాసాం కనీయసీనామపిమరణే వపనమ్ . ॥ శ్లో ॥ ప
తివయసఃస్త్రియఃస్యఃపతీనామివవాపనమ్ । పూర్వజాపరజావాపితౌరం
సాధారణం స్మృతమ్ ॥ * ॥ ఇతివచనాత్ , అపస్తంబేనచపతివయసఃస్త్రి
యఇహి నమస్కారాదౌవిధానాత్ ” ఇతికేచిదాహుః । అన్యేతు , “ పితృ
వ్యాధిమరణేవయోధికానాం వపనంనాస్తి , న్యూనవయస్కృతత్వలీమర
ణేఽపినాస్తి ” ఇత్యాహుః । తదుక్తం ప్రయోగసారే — ॥ శ్లో ॥ మా
తులస్యపితృవ్యస్య శ్వశురస్యావరాయుషః । వపనంచైవకర్తవ్యమాశౌచం
ఘృతే ॥ * ॥ ఇతి । బాహుస్పత్యేఽపి — ॥ శ్లో ॥ మాతులనాం
పితృవ్యాణాం శ్వశురాణాం పితృష్వసుః । మాతృనామనుజాతానాం
శ్వశ్వజైవ్యయోపితామ్ ॥ వపనంచైవకర్తవ్యమాహుషారాశరోమునిః ॥ * ॥
ఇతి । స్మృత్యంతరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ యవీయసాంపితృవ్యాణాం శ్వశురా
ణాంచ తత్ స్త్రియామ్ । నమర్యాత్ యురకగ్నాణి కుర్యాచ్ఛేతులనా
శనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏతాని వపననిషేధవచనాని సంస్కర్తవ్యలిరిక్తవిష
యాణి , “ ॥ శ్లో ॥ జ్యాయానపి పితృపత్న్యా యదిసంస్కారమాచరే
త్ । యురకర్మ తదాకుర్యాదన్యధామూఢకక్రియా । యవీయసాం పితృ
వ్యాణాం సంస్కర్తుం వపనం భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి విశేషస్మరణాత్ । యథా
వైచారమశ్రవ్యవస్థా .

గర్భిణీపతివిషయే వపనవిధి:

అస్తర్వద్విషయేయనుః — ॥ శ్లో ॥ అస్తర్వతాఽపికర్తవ్యం పి
త్రోర్మ వణివతు । నాన్యేహం వపనంకార్యం భూణహత్యానమంభవే
త్ ॥ * ॥ ఇతి । పిత్రోర్మరణే సంస్కర్తవ్యలిరిక్తేన పుత్రేణాస్తర్వతాఽ
పి వపనంకార్యమ్ । అన్యేహంమరణేఽస్తర్వతావపనం నకార్యమిత్యర్థః ।
పిత్రోర్మరణ ఏవతిష్ఠత్యపలక్షణమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ గర్భాయాంభాసురయే
త్రైమాతాపిత్రోర్మర్యోర్మతౌ । ఆధానేసోమయాగేచ గర్భవానపివా
పయేత్ ॥ * ॥ ఇతిస్మరణాత్ । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ఆధానేయజ్ఞ
దీక్షాయాం మాతాపిత్రోర్మర్యోర్మతౌ । గర్భవాణాంవపనంకుర్యాన్నాన్య
త్రేతివ్యవస్థిః ॥ * ॥ ఇతి । గర్భవతోమాతామహాదీనాం సంస్కర్తవ్యే

వపనమాహాఽత్రిః — || శ్లో || మాతామహాపితృవ్యాణాంమాతులాగ్ర
జయోర్మృతౌ । శ్వశురాచార్యయోరేషాం పత్నీనాంచ పితృష్వసుః ||
మాతృష్వసుర్భగిన్యాశ్చ గర్భవానపి వాపయేత్ || * || ఇతి । శౌత
మః — || శ్లో || మాతామహేచ తత్పత్నీం మాతులేపూర్వజేమృతే
గురుశ్వశురపత్నీషుగర్భవానపి వాపయేత్ || దాహణోవపనంకుర్యాన్నాన్య
త్రేతివ్యవస్థితః || * || ఇతి । సపవ — || శ్లో || అపుత్రస్యపితృవ్యస్య
జ్యేష్ఠస్యాప్యసుతస్యచ । అన్తర్వాదహనంకుర్వా కేశశ్మశ్రూణివాప
యేత్ || * || ఇతి । స్మృత్యన్తరేఽపి — || శ్లో || మాతామహస్యతత్ప
త్నీమాతృవ్యాణాం మరణేనతి । పితృష్వసుర్భగిన్యాశ్చ దహనే గర్భ
వాణ్వాపయేత్ || మాతరంపితరం జ్యేష్ఠమాచార్యంశ్వశురం వినా । నకుర్యా
ద్వపనంత్రగర్భవాణ్సంస్థితస్యతు || * || ఇతి । వృద్ధమనుః — || శ్లో ||
దహనంవపనంవాఽపిప్రేతస్యాన్యస్యగర్భవాణ్ । నకుర్యాదుభయంత్ర
కుర్యాదేవపితృసుదా || జ్యేష్ఠస్యచానపత్యస్యమాతులస్యసుతస్యచ || * ||
ఇతి । మాతులగ్రహణం మాతామహాదేరప్యపలక్షణమ్ । ఏవంచమాతా
పిత్రోమౌరణేఽన్తర్వతా మనన్తర్వతామపి సంస్కర్తృణామసంస్క
ర్త్యాణాంచ వపనం సమానమ్ । మాతామహాదిదహనె గర్భవతోదౌహి
త్రాదేర్వపనమ్, సంస్కారాకరణేతు గర్భవతోవపనంనాస్తి, ఆశౌచమా
త్రమేవభవతి । అనన్తర్వతోదౌహిత్రాదేర్మాతామహాదిసంస్కారాకర
ణేఽపి వపనమస్తితి నిణాయః । అత్రస్మృత్యన్తరే — || శ్లో || జ్యేష్ఠస్వ
స్యాణాం జనకస్వస్యాణాం మాతృష్వస్యాణామపి తత్పతీనామ్ । మాతా
మహాప్యైవ పితామహస్యతదీయపతోర్వపనంచ వైధమ్ || * || ఇతి ।
అత్రతత్పతీనామిత్యేతత్ శిష్టసమాచారాభావాదుపేక్ష్యమిత్యాహుః । అ
న్యత్రాపి — || శ్లో || జ్యేష్ఠానాంతు సపిణ్డానాం శ్వశ్రూశ్వశురయోస్త
థా । జ్యేష్ఠస్వసుశ్చతద్భర్తృరణేవపనంభవేత్ || * || ఇతి । శ్వశ్రూ
శ్వశురయోరాఽశేపూర్వం భార్యామృతాయది । ఆశౌచంచినమాత్రం
స్యాద్వపనం వైవవిద్యతే || తత్సత్పతిస్యాత్త్రియహం వపనంచ విధీయ
తే || * || ఇతి । తథా || శ్లో || మాతామహాభితుఃపిత్రౌత్తర్వతోఽపియుత్వి

జస్తథా । ఏతేషాం వపనం కుర్యాన్నచేతస్సబ్రహ్మ ఘాతకః ॥ * ॥ ఇతి ।
 స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ భ్రాతరః పితరః పుత్రాః జ్ఞాతయశ్చ సపిండకాః ।
 పితృయాసహజాతాశ్చ వాపయేయః పరస్పరమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।

దశాహ వపనవిధిః

ప్రసక్తాద్దశాహవపనముచ్యతే । తత్రవసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ జ్ఞాత
 యస్సప్తమాదర్వాక్రనిష్ఠాదశమేఽహని । వాపయేయశ్చ తేన ర్వేకత్త్రాశు
 సహసర్వదా ॥ * ॥ ఇతి । సప్తమాదర్వాగ్నిత్యుక్త్యాతదూర్ధ్వభావినాం స
 మానోదకానాం వపనాభావోఽర్థసిద్ధః । సమానోదకానాం సంస్కర్తృత్వే
 తు వపనమప్తైవ, ॥ శ్లో ॥ సపిండోవాఽసపిండోవాసంస్కర్తావాపయేద్ద్వి
 జః ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । దేవలః — ॥ శ్లో ॥ దశమేఽహని సంప్రాప్తే
 సానంగ్రామార్బహిర్భవేత్ । తత్ర త్యాజ్యాని వాసాని కేశశ్శశున
 భానిచ ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధశాతాలపః — ॥ శ్లో ॥ శావేచసూతకేఽనైవ
 ద్వితయేదశమేఽహని । ఊరం చేన్నప్రకుర్వీతతస్మాత్కేశేషుచీయతే ॥ * ॥
 చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ జననేమరణేఽనైవ వపనం దశమేఽహని । ఆశ
 స్మాన్నాని కారీస్యాదాశౌచం సర్వదాభవేత్ ॥ * ॥ జననేదశమది నైవ వసంపి
 తు రేవనా న్యేషామ్, ॥ శ్లో ॥ ప్రథమేఽహనికర్తవ్యం వపనం మృతబంధుభిః ।
 దశాహే వపనం కార్యం సూతకేచతథాపితుః ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । అఖ
 ణ్డాదర్క — ॥ శ్లో ॥ దంపతీశిశునాసార్ధం సూతకేదశమేఽహని । ఊరం
 కుర్యస్తతః పూతాః స్నానదావాదికర్తును ॥ * ॥ అత్ర లోకే సమాచారా
 భావాన్నమానుర్వపనం నాపిశిశోః, కింతు పితు రేవ వపనం కైముతికన్యాయే
 నప్రతిపాదితమ్ । వ్యాఘ్రపాదః — ॥ శ్లో ॥ వపనం యోనకురుతేసూ
 తకేదశమేఽహని । మృతౌ వాపితరస్తస్య మజ్జన్తి నరకేఽశుచౌ ॥ * ॥ శ్రీ
 పతిః — ॥ శ్లో ॥ ఆజ్ఞయానరపతేర్ద్విజన్తనాం దారకర్తృమృతసూతకేషు
 చ । బద్ధమోక్షమఖిక్షణేషుపి ఊరమిష్టమఖిలేషు చోడుషు ॥ * ॥
 స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ కేశానాశ్రిత్యతిష్ఠన్తి మృతౌ సూతాచకిల్బి
 షాః । తస్మాత్సర్వప్రయత్నైనదశాహే వపనం క్షృతమ్ । సూతకేమృతకే
 నైవ వపనం దశమేఽహని । యోనకారయతే మోహదనర్హస్సర్వకర్తును ।

కూలేచతుష్పథేవాఽపి మహావృక్షస్యసన్నిధౌ । కేశశ్చశ్చాద్రివహనంకు
 ర్యురత్రానుభావినః ॥ * ॥ ఇతి । దశమేఽహన్యానన్తఃకూమమభిధాయా
 హాపస్తవ్యుః — ॥ వా ॥ నాపితకర్మాణిచకారయస్తేషషప్రథమోఽలక్ష్మ
 రః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రశౌన్దికర్మానన్తరం వపనవిధానైఽపిక్రమస్యావివక్షీ
 తత్వాత్పూర్వమేవ కర్తవ్యమితు్యక్తం పితృమేధసారే — ॥ వా ॥
 ఎపనస్యశుద్ధ్యర్థత్వాచ్చుద్ధవైవశౌన్దికర్మణ్యభికారాచ్చాన్దికర్మానన్తరం
 భోజనఖట్వాశయనోపదేశాచ్చుక్తస్య వపననిషేధాద్భేదానాశ్వలా
 యనాదిమతధాఽర్కనాచ్చశౌన్దికర్మణః ప్రాగేవవపనం కర్తవ్యమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । అనేయతు “అభిధానక్రమేణాపస్తవ్విదాం శౌన్దికకూమకర్మా
 నన్తరమేవవపనమ్” ఇత్యాహుః । భాష్యకారేణకపద్ధినావ్యాఖ్యాతమ్
 “అథోభాగవపనమలక్ష్మరః” ఇతి । తథాశ్రీధరీయే — ॥ శ్లో ॥ మృ
 తాహేకేశవపనం దశాహేశేషవాపనమ్ । అశోభనమనాయుష్యం మృతా
 హేశేషవాపనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రశుద్ధినిర్ణయకారః — ॥ వా ॥ ఇహ
 దేచినభిక్షాః, దశాహే అశేషవాపనమితివచస్సేషం కృత్వాసర్వాన్యత్రో
 రం దశమది నెవదన్తి । తదయుక్తమ్, భాష్యకారేణాథోభాగస్యవపనమల
 క్షారభ్యుక్తత్వాత్ ॥ * ॥ ఇతి । తథాచప్యశ్యన్తరమ్ — ॥ శ్లో ॥
 ప్రథమేఽహనియః కుర్యాద్భిరోవపనమేవతు । అతీతేదశరాత్రైశుహ్యథో
 వపనమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । దశరాత్రై-దశరాత్రకర్మణ్యతిశిష్యశ్శః ।
 అన్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥ శావేత్తారం సపిత్తానాముదకప్లుతిపూర్వకమ్ ।
 కిర్తవ్యం కేశవపనం శేషం స్యాన్యశమేఽహని ॥ * ॥ ఇతి । దశమేఽహన్యేవశే
 షవపనస్యవిధానాన్తతః పూర్వం విషమదినేషుకేశశ్చశ్రుమాత్రవపనం క
 ర్తవ్యమ్ । యైస్తుజ్ఞాతిభిః ప్రథమాహాదిషు నవమది నవర్యస్తేషు ఆలస్యాది
 నావపనం నకృతంతైర్దశాహేసర్వాన్యవపనం కర్తవ్యమితికేచిత్ । అన్యేతు
 ప్రథమం కేశవపనం కృత్వాస్మాత్వాతిలోదకందత్వాపశ్చాత్కర్తృసహ
 శేషవాపనం కర్తవ్యమితి వ్యాచక్షతే । వర్ణవిశేషే అజ్ఞవిశేషవపనంస్మర్యతే
 — ॥ శ్లో ॥ ఆకణ్ఠాద్వాపయేద్ద్విప్ర ఆనాభేరాజవైశ్యయోః । శ్చశ్రుమా
 త్రంహిశూద్రస్యవపనం ప్రథమేఽహని ॥ * ॥ ఇతి । శ్చుత్యన్తరే —

॥ శ్లో ॥ కణ్ఠాదూర్ధ్వం వపేదాద్యే శేషం తుదశ మేఽహని ॥ * ॥ ఇతి తథా —
 ॥ శ్లో ॥ రాత్రాదధ్వాతు పిష్టాంతం కుర్యాద్వపనవర్జితమ్ । శ్వస్తదాకేశ
 వపనం శేషస్య దశ మేఽహని ॥ * ॥ ఇతి । సర్వాభ్యవపనం దశమదిన ఉ
 క్తం స్మృత్యస్తతే — ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచాన్తేతు సర్వాభ్యవపనం శ్రుతిచాదిత
 మ్ । బ్రహ్మచారికుమారాణాం కణ్ఠాదూర్ధ్వేన శుభ్యతి । యస్య కేశాశ్శిరో
 జాతాదశ మేఽహన్యవాపితాః । ఆశౌచీ తస్య కేశేషు లీయతే నాత్ర సంశ
 యః । అన్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥ దశాహీశ్చానముష్ణావ్యశౌష్ఠిహేమా
 మం సమాచరేత్ । సర్వాభ్యవపనం చాత్రకర్తవ్యం సామత్యే వరమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । అత్ర పుత్రవిషయే విశేషోఽపి స్మర్యతే ॥ శ్లో ॥ కారయేద్వపనం పితౄ
 ర్భృతౌ పుత్రస్త్వమస్తకమ్ । దశ మేఽహని సర్వాభ్యవధోవపనమేవ వా ॥
 కన్యోష్ఠాతిరాద్యాహేకేశశ్చ శ్రుణివాపయేత్ । ననభాని సరోమాణి దశ
 మేఽహనివాపయేత్ ॥ * ॥ తథా — ॥ శ్లో ॥ కుర్యుః పుత్రాస్స పిష్టాశ్చ
 సర్వాభ్యం దశ మేదినే । అశుచిత్వా న్న పూర్వే ద్యురాపరేచ్యుః కథం
 చన ॥ * ॥ ఇతి । ఏవం చ ప్రథమదినే కేశశ్చ శ్రుమాత్రవపనం దశమదినే
 తు సర్వాభ్యవపనమధోవపనం వాచికల్పేన భవతి । దశమదినే వపనకాలదో
 షానవిచారణీయః, ॥ శ్లో ॥ దశాహీవపనం కుర్యాచు ఛధ్యర్థం మృతసూ
 తకే । మాసక్షుణ్ఠిధివారాణాం దోషోనాస్తీతి శాకలః ॥ * ॥ ఇతి స్మరణా
 త్ । వ్యాఘ్రపాదోఽపి — ॥ శ్లో ॥ శావేచసూతకేచైవ దశాహీవప
 నం స్మృతమ్ । తిథివారక్షుణ్ఠిషాణామనపేక్షేతి గౌతమః ॥ * ॥ ఇతి । వ
 సిస్థాఽపి — ॥ శ్లో ॥ వైధేకర్మణి సంప్రాప్తే కాలదోషం న చింతయేత్ ।
 సద్యః యోరం ప్రకుర్వీతమాతాపితౄర్భృతౌ తథా । జాతే సోమే తథా తీ
 ర్థే వ్రతే చాన్తాయ శేషుచ ॥ * ॥ ఇతి । పితౄమేధసారే — ॥ వా ॥
 మృతజన్మనోర్దశాహీజ్ఞాతీనాం పుత్రస్య చ వపనేతతాగ్రలమాసక్షుణ్ఠిధి
 వారాదినకించిచ్ఛిన్త్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర కేచిదాహుః । దశమదినయో
 రేజ్ఞాతీనాం శుక్రవారమాత్రం వర్జ్యమ్, తదా నవమదినే కర్తవ్యమ్, —
 ॥ శ్లో ॥ శుక్రవాదశినే యోరం శావేచస్థావేదినే । కులక్షయకరం జ్ఞే
 యం రతః పూర్వం సమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । పుత్రస్య శుక్ర

వారైప్యప్రివపనమ్, || శ్లో || శుక్రవారైచవపనం కర్తవ్యం దశమేహని ।
 మాతాపిత్రారథాన్యేహం వపనం స్యాద్దినాన్తరే । శుక్రవారైచరాత్రా
 చదశైశ్చసంజగ్రముణేతథా । యోగంకుర్వీతపుత్రస్తుజ్ఞాతీనామపరేహని ||*||
 ఇతిష్కరణాత్ । అసన్నిధానైదశాహానన్తరశ్రవణేతు || శ్లో || అతిక్రా
 వ్తేదశాహేతువిషమాహః ప్రశస్యతే || * || ఇత్యాదుక్తైరనిషిద్ధైకాలేక
 కర్తవ్యమ్, || శ్లో || పరోక్షేసూక్ష్మణః పశ్యేన్మృతౌతుతిథివారభమ్ || * ||
 ఇతిష్కరణాత్ । పుత్రజననైపిత్రాదశాహాత్పూర్జ్మకార్యమ్ । తదూర్ధ్వం
 చనధార్యమ్, — || శ్లో || అశుచిత్వాన్నపూర్వేద్యుర్నాపరేద్యుః కదాచ
 న । దశమేహనివైయోగం కుర్యాదేవాచారయన్ || * || ఇతి మాసతిథి
 వారాద్యవిచారేణదశాహాపవపనవిధానాత్ । యత్తు || శ్లో || పితృమా
 సేషు చతుర్లుస్త్రీప్రసూతాభవేద్యది । వపనం నైవకుర్వీతపుంసీజాతే
 తువాపనమ్ || * || ఇతి, తత్ || శ్లో || జననైమరణేచైవవపనం దశమేహ
 ని || * || ఇతి పూర్వోక్తవచనజాతేనజననమాత్రావలమృతేనదశా
 హే వపనవిధానాచ్చిష్టాచారాభావాచ్ఛేషేత్యుమిత్యాహుః ।

గర్భిణ్యోర్భార్యయోరేకస్యాప్రసవే

గర్భిణ్యోఃపత్నీర్భార్యద్యేకాప్రాసవిష్టభర్తా యోగంకుర్యాత్ ।
 జాతకర్తా దికుర్యాత్, || శ్లో || భార్యేయస్యతుగర్భిణ్యావేకాభార్యాప్ర
 స్థూయతే । వపనం నైవకుర్వీత జాతకర్తా ది కారయేత్ || * || ఇతి స్క
 రణాత్ । సవర్ణజ్యేష్ఠభార్యాప్రసవేతు ఫపనముక్తం షడ్ధమీయే —
 || శ్లో || గర్భిణీష్వసవర్ణాసు సవర్ణాచేత్ప్రసూయతే । తదాతువపనంకా
 ర్యం నకుర్యాచ్ఛేత్పతత్యధః || ద్వేయస్యభార్యే గర్భిణ్యో జ్యేష్ఠభార్యా
 ప్రసూయతే । తదాతుఫపనంకార్యమన్యథాభూగిణహాభవేత్ || * || ఇ
 తి । అవరాతే-౭౪ — || శ్లో || గర్భిణ్యోయస్యభార్యేద్వేపకాచేత్
 సంప్రసూయతే । సవనంనైవకుర్వీత కుర్యాచ్ఛేద్భూగిణహాభవేత్ । ఇ
 త్యేతదసవర్ణస్త్రీప్రసూతౌతు విధీయతే । సవర్ణ విషయేకుర్యాదన్తర్వాన
 భివాపనమ్ || * || ఇతి

మాతాపితృదీక్షామధ్యే పత్నిప్రసవే

మాతాపితృదీక్షామధ్యేపత్న్యాఃప్రసవేవచనంతతోవస్సరశేషంకే
శధారణంచత్వర్యతే — || శ్లో || మధ్యేతుపితృదీక్షాయాగర్భిణీస్త్రీప్ర
సూయతే । డౌరకర్మతదాకుర్యాత్తచ్ఛేషం కేశధారణమ్ || * || ఇతి ।
పథతాచ — || శ్లో || మాతాపితృద్విజంకుర్యాన్తర్భవానపి వాపనమ్ । ప
శ్చాగ్మిసూతౌపత్న్యాశ్చ తచ్ఛేషం కేశధారణమ్ || * || ఇతి । స్త్రీ
వ్యస్తరేఽపి — || శ్లో || స్వమాతృపితృదీక్షాయామధ్యే భార్యాప్ర
సూతికా । దశాహేవచనంకృత్వా పునర్దీక్షించ కారయేత్ || * || ఇతి ।
అత్రకేచిదాహుః — “సపిణ్డీకరణానస్తరదీక్షామధ్యే పత్నిప్రసవే వచ
నమ్, తతః పూర్వంప్రసవే వచనం నాస్తి || శ్లో || సపిణ్డీకరణాదూర్ధ్వం
పితృస్సంవత్సరాదథః । కర్తవ్యం వచనం పుత్రే జాతేపంచత్సరేఽపి
చ || * || ఇతి స్మరణాత్ ” ఇతి .

పితృమరణాబ్దే కేశధారణాదినియమః

పత్నిప్రసవాభావే శ్రధమాబ్దికవర్యస్తంపుత్రస్య కేశధారణంక
రణవ్యమ్ । యదాహవ్యాసః — || శ్లో || షణ్మాసానర్జయేత్ డౌరంధ్రై
లతామూలయోషితః । జ్యేష్ఠాదీనాం మృతిప్రాప్తౌ మాతాపితృస్తువ
స్సరమ్ || * || ఇతి । అత్ర ఆదిశబ్దేన పితృవ్యమాతామహాదయో గురవో
గృహ్యంతే । అత్రిః — || శ్లో || షోడశోద్వాహగర్భాబ్దే పితృవ్యబ్దే
డౌరంత్యజేత్ || * || శ్రీధరీయేఽపి — || శ్లో || షష్ఠాబ్దే షోడశాబ్దచవి
హహాబ్దతతైవచ । మాతాపితృర్మృతాబ్దచ వచనం నైవకారయేత్ || * ||
స్త్రీత్యస్తరేఽపి — || శ్లో || చౌళాబ్దచవివాహాబ్దే హృదయనాయనికేశ
ధా । మాతాపితృర్మృతాబ్దచ డౌరంధ్రైవ సమాచరేత్ || * || ఇతి । అ
న్యత్రాపి — || శ్లో || మాతాపితృర్మృతిప్రాప్తౌవత్సరం కేశధారణమ్ ।
వాపయేద్వదిమూఢాత్కారవం నరకం వ్రజేత్ || * || ఇతి । సంగ్రహేఽ
పి — || శ్లో || మాతాపితృమృతాబ్దచ వివాహాబ్దతతైవచ । నకేశవ
చనంకార్యం గర్భిణ్యాంచకులస్త్రీయామ్ || * || ఇతి । అత్ర కేచిదా
హుః “పితాని మాతాపితృర్మృతాబ్దే వచననిషేధవచనాని సంవత్సరస

పిష్టికరణాభిప్రాయాని, తద్వ కేశధారణం బ్రహ్మచర్యాదినియమేన స
హకర్తవ్యమ్, ద్వాదశాహాదిసాపిష్ట్యే తమార్ధస్య న కేశధారణనియమః,
ఆభ్యుదయేచ్ఛాయాంతనియమేన సహేవకర్తవ్యమ్" ఇతి । తథాచబృహస్ప
తిః — ॥ శ్లో ॥ పితౄర్మృతౌ తదారభ్యసపిష్టికరణాత్పురా । యోషితం
తైలతామ్బూలం క్షౌరంచ లవణం ఖఢు ॥ కాంస్యం పరాన్న మధాన్యం
వర్షయేద్దస్తధావనమ్ ॥ కాలభోజీద దర్భేషు అధశాయ్యప్రతిగ్రహః । గ
ష్టలష్పదిహీనశ్చ అల్పశీద ప్రతంచ రేత్ ॥ ప్రాకసపిష్టికృతేర్గచ్ఛేత్
స్త్రియంప్రేతస్యదాహకః । రేతసఃకర్దమాభ్యాతు పితౄణాం ప్రేతంచ మ
జ్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । శుద్ధినిర్ణయేఽపి — ॥ వా ॥ మహాగురుమరణే వ
త్సరాంతం నిత్యం తిలోదకం నియమేన మాసికంచ కృత్వా కేశధారణంచ
సంవత్సరాంతే సపిష్టికరణం కుర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేఽపి —
॥ శ్లో ॥ సపిష్టికరణాదూర్ధ్వం న కేశం ధారయేద్ద్విజః । యదిధారయ తేపి
ద్వా బ్రహ్మచర్యేణ ధారయేత్ ॥ అన్యథాహృదయే లేషాంతత్రే-శశ్శ
జుగ-వద్భవేత్ । రేతాంసి తస్య పిత్రాదీనాం పితౄణాం ప్రాశయ తే య
మః ॥ * ॥ అత్ర బ్రహ్మచర్యమ్ - ఋతావస్థగమనమ్, ॥ శ్లో ॥ మాతా
పితౄమ్భృతౌ సూనురర్వాకస్సంవత్సరాద్యది । మైథునంతు సమాసాద్య
ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్ ॥ యదిశుక్లాంతసంయోగః కృచ్ఛం చాద్యై
యణంచరేత్ । ఆహితోయదిగర్భఃసావద్భృష్టాహత్యావ్రతంచరేత్ ।
ఇతిష్కరణాత్ ॥ * ॥ స్మృత్యంతరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ అవర్జయత్వాతైలా
దీన కేశమాత్రంతుధారయేత్ । తస్యవైవస్వతోరాజా కేశాం ప్రాశ
య తేపితౄణాం ॥ కేశధారణమభ్యేతు పత్నీగర్భం దధాతిచేత్ । రేతసాన
త్పితౄణాంతుతృప్తిర్భవతిసర్వదా ॥ వ్రతావైవిధివత్ప్రత్యై కృత్వాఽఽబ్ధి
కమథోద్విజః । క్షౌరంకుర్యాచ్ఛుభేతారెకృతణీనాభికేఽపివా ॥ * ॥ అ
నిః — ॥ శ్లో ॥ యదికర్తవ్రతస్థసాన్యదద్రావై చాభి కేకృతే । అనుకూలే
దినేక్షౌరం కృత్వాతత్తువిసర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥
తథస్సమాప్తేవ్రతభిన్నకల్పే కృత్వాత్తుసాంవత్సరికం యథావత్ । తథస్స
పుణ్యశుభదేముపసారేక్షౌరం యథావద్విదధీతవిద్వాన్ ॥ * ॥ ఇతి ।

బ్రహ్మచర్యాదినియమేనసహ కేశధారణం కృత్వా వత్సరాంతే సపిండీకరణానంతరమాబ్ధికం కృత్వా అనిషిద్ధకాలేవావయేత్ । ద్వాదశాహుదిసాపిండ్యేపి సత్యామభ్యుదయేచ్ఛాయాం నియమేనసహ కేశధారణం కుర్వన్ సాంవత్సరికమాబ్ధికం యథావత్కృత్వా — ॥ శ్లో ॥ పితౄర్మృత్యుబ్ధిదీక్షాస్తేర్వాజ్యం మాసచతుష్టయమ్ । కన్యాకలకకుమ్భేషుచాపేమాసచతుష్టయే ॥ కేశఖడ్గం గృహస్థస్యపితౄణాం ప్రాయతేయమః ॥ * ॥ ఇత్యామృత్తిస్సృశ్యవాయురహితేశుభేకాలేక్షారం కుర్యాదితి వ్యాచక్షతే । అన్యేతు సంవత్సరసపిండీకరణే బ్రహ్మచర్యాదినియమేన సహైవ కేశధారణమవశ్యం కర్తవ్యమ్ , తతః పూర్వం సాపిండ్యసపిండీకరణానంతరం న బ్రహ్మచర్యాదినియమవశ్యకః , సతితు బ్రహ్మచర్యాదావభ్యుదయః , కేశధారణమాత్రం సుఆబ్ధికపర్యంతం కర్తవ్యమిత్యావయః । తథాచమ్యుత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ఎస్మరాంతైథమధ్యేవాసపిండీకరణంయదా । త్తారం కృత్వా తతః కుర్యాత్తచ్చేషం ధారయేచ్ఛుధః ॥ * ॥ ఇతి । ద్వాదశాహవ్యతిరక్తకాలేషు ద్వారపూర్వకం సపిండీకరణం కృత్వా తతోవత్సరశేషం కేశం ధారయేదిత్యర్థః । శ్లో ౨౨ — ॥ శ్లో ॥ కృతే సపిండీకరణేతుపితౄర్మృత్యుబ్రహ్మచర్యం పరిరక్షణీయమ్ । తద్రక్షణేచాపి మహత్ఫలం స్యాన్నివర్తనేచష్టలనెనదోషః ॥ * ॥ ఇతి బ్రహ్మచర్యాదినివర్తనెష్టలనేపినదోషః, “మాతాపితౄస్తువత్సరమ్” ఇత్యాదివచనానుసారేణ కేశధారణమాత్రం కర్తవ్యమితి వ్యాఖ్యాతారః । అశ్రుపితౄమేధసారకృత్ — ॥ వా ॥ మాతాపితౄరిత్యవిశేషేణ స్మరణాదుపత్రత్వావిశేషాత్సజ్జగదకాభావాచ్చసర్వేషామపి పుత్రాణాం పితౄర్మరణేనంవత్సరం కేశధారణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అపరేతు , ॥ శ్లో ॥ సర్వైరనుమతం కృత్వా జ్యేష్ఠేనైవతుయత్యుతమ్ । ద్రవ్యేణ వాఽవిభక్తేన సర్వైరేవకృతం భవేత్ । నవశ్రాద్ధం సపిండ్యత్వం శ్రాద్ధాన్యపిచషోడశ । పతనైవతు కార్యాణి సంవిభక్తధనైష ॥ * ॥ ఇత్యాదివచనైర్నవశ్రాద్ధాదిసోదకుష్కుశ్రాద్ధప్రథమాబ్ధికపూర్వది నావసానకృత్యేషు జ్యేష్ఠపైవ కర్తృత్వవిధానాత్ , తస్మాద్యేనవత్సరాంతకేశధారణాదినియమేష్యపితౄతోచితత్వాత్ , “కృత్వాబ్ధికమథోద్విజః - యదికర్తృప్రత్యేకసాత్ -

కృత్వాతు సాంవత్సరికం యథావత్ ” ఇత్యాదిభిర్ముఖ్యకర్తురేవ వత్సరా-
నై వపనవిధానాచ్చ కేశధారణాదినియమోఽపి తస్యైవైత్యాహుః .

ఆహితాగ్నివిషయే

ఆహితాగ్నేవిశేషమాహోపస్తంభః — || వా || పర్వణి కేశశ్శ-
శ్రుణివాపయతేఽప్యల్పశోలోమానివాపయత ఇతి వాజిస నెయకమ్ || * ||
ఇతి । శ్లోకముక్తావళి — || శ్లో || పిత్రోర్ముతాబ్జే గర్భాబ్జే సదాపర్వ-
ణిపర్వణి । ఆహితాగ్నిర్వపేతే శానఽవపేదితరస్తయోః || * || ఆ-
హితాగ్నిః పర్వణిపర్వణివపేత్ । ఇతరః - అనాహితాగ్నిః , తయోః -
పితృమృతాబ్జగర్భాబ్జయోః , నవసేదిత్యర్థః । శ్రీధరీయేఽపి — || శ్లో ||
కేశాన్యాసత్రయాదూర్ధ్వం గర్భవాణాధారయేద్ద్విజః । యజ్ఞాతుపర్వణి-
క్షౌరం కారయేదాహితాదృతే || * || ఇతి । ఆహితాదృతే - ఆధానాదృతే ,
ఆధానేతుపర్వవృత్తిరిక్తకాలేఽపి గర్భవాణాక్షౌరం కారయేదిత్యర్థః । కేచి-
న్తు “ కారయేద్విహితాదృతే ” ఇతి పరిత్యాగ్యాచక్షతే । విహితమ్ - గర్భ-
నిమిత్తకేశధారణమ్ , మాతాపితృమృతినిమిత్తకేశధారణంచ , తన్నిమిత్త-
ద్వయం వినాయజ్ఞాపర్వణిక్షౌరం కారయేదితి । ఏవం వ్యాఖ్యానేపూ-
ర్వోక్తవచనవిరోధః స్యాత్ । యథోచితం గ్రాహ్యమ్ .

సపిణ్డీకరణనిమిత్తక్షౌరమ్

సపిణ్డీకరణనిమిత్తక్షౌరముక్తం శ్లోకముక్తావళి — || శ్లో || ద్వాద-
శాహేయదాపిత్రోస్సపిణ్డీకరణంభవేత్ । తత్రక్షౌరం నకర్తవ్యం త్రిప-
క్షౌదిషుకారయేత్ || * || త్రికాణ్డ్యపి — || శ్లో || సపిణ్డీకరణార్థంచ
క్షురకర్తవ్యమితి । క్షురకర్తనకర్తవ్యం ద్వాదశాహసపిణ్డీనే । ద్వాద-
శాహోత్పరం క్షౌరం శుభకాలేనమాచరేత్ । వత్సరాస్తేఽథమధ్యేవాసపిణ్డీ-
కరణం యది । క్షౌరం కృత్వాతుతతుగ్రాహ్యత్వచ్ఛేషం ధారయేద్ద్విజః || * ||
ఇతి । పితామహశ్చ — || శ్లో || అకృత్వావపనం యస్తువత్సరానైసపి-
ణ్డీనమ్ । కుర్యాద్యదిపునః కార్యమిత్యవాచపితామహః || * || ఇతి । అ-
త్రగర్భవతోవపననిషేధః స్మర్యతే || శ్లో || పిత్రాః సంవత్సరాదర్వాక్ సపి-
ణ్డీకరణం యది । గర్భిణ్యాం నతు భార్యాయాం తచ్ఛేషం ధారయేద్ద్వి

జః ॥ * ॥ ఇతి । భార్యాయాంగర్భిణ్యాం సాపిణ్డ్యనిమిత్తత్రయం నకుర్యాత్ , కింతు సాపిణ్డ్యం కృత్వా వత్సరశేషం ధారయేదిత్యర్థః । ప్రసక్తాన్తారవిషయేఽన్యదప్యవ్యతే । పథతా — ॥ శ్లో ॥ షష్ఠ్యష్టమీప్రతిపదస్త్రిధయశ్చరిత్రావజ్ఞాశ్శృంగుగుహసోమజభార్గవాణామ్ । వారాంశకోగయవిలోకనమిష్టమాహుః త్రైరేతుకర్మణి నశౌక్రముశస్తిశావే ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధేచభాన్వరగమతారవారేమాసాధికేశుక్రగురోశ్చమాధ్య । చన్ద్రక్షయవిష్టివిహోర్దినాన్తైత్రౌరంబయదిస్యాత్ కులనాశహేతుః ॥ * ॥ ఇతి । — ॥ శ్లో ॥ ప్రాతస్తుహూర్తాదర్వాగ్విః క్షురికర్తనమాచరేత్ । సపిత్యూపాతయత్యాశునరకేరోమదణ్డకే । ఆద్యంతయోరాశ్రమిణోర్వపనేసర్వదావిధిః । మధ్యమాశ్రమిణోహేతోర్వినాఽకర్తనముచ్యతే । యన్తాసేవవాద్వికశ్రాద్ధం యదిపితౄర్భవేదిహ । స్రాక్పిణ్డదానాత్తన్యాసివపనంనసమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇత్యాశ్వలాయనః । సన్ద్రహేఽపి — ॥ శ్లో ॥ మాసేశుకన్యాకటకమృచాపేషువర్గయేత్ । అశుభక్షేకృతేత్రైరేక్షిప్రంకుర్యాత్పునశ్శుభే । దద్ధాకేశాశాపశ్చగవ్యక్షాళితేనాథవాపయేత్ । తతైవపనంమూర్ధ్వికృతలాసః పతేద్యది । యన్పిన్యాసిమృతాహః స్యాత్తన్యాసంపక్షమేవవా । క్షురికర్తనకుర్వీతపరాన్నేచరతిం త్యజేత్ । వాపయన్నకృతోద్వాహూవర్షం వద్దాద్దమేవవా । భుజ్జీతపార్వణం వైవదర్శశ్రాద్ధంచ వజాయేత్ । నవివాహాది నెక్షారం ప్రశస్తం నిశికామ్యయా । అన్తర్వతానకర్తవ్యం పూర్వంవాపశ్చమేఽహివా । ఏకోదరాణాం పుత్రాణాం పితృశ్చైచ్చకదిసేతథా । క్షురికర్తనకర్తవ్యం సహేవశ్రాద్ధభాజనమ్ । క్షురికర్తనకుర్వీతచౌళాదూర్ధ్వముత్పత్రయమ్ । తతైవోపనయాదూర్ధ్వముపాకర్తవినాకన్వచిత్ । కేశాన్తాసత్రయాదూర్ధ్వం గర్భవాన్వాపయేద్యది । గర్భధ్వం సేనతత్తుల్యం బ్రహ్మసాత్యాసమం భవేత్ । ఆహితాగ్నేర్ద్వయం పర్వద్వాదశీచ ప్రశస్యతే । భూప్రకోహేవివాపర్వం కేశలోమానివాపయేత్ । ద్విముణ్డనెతుసంప్రాప్తైకధంక్షారం విధీయతే । మత్త్రేణవిధివతురావ్యత్ పశ్చాత్త్రైరంసమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి .

...

...

...

నగ్నప్రచ్ఛాదనశ్రాద్ధమ్

మృతదివే వపనస్నానానంతరం గ్రామం ప్రవిశ్య గృహద్వారే స
 జ్వల్య నగ్నప్రచ్ఛాదనశ్రాద్ధం దద్యాత్ । తథాచస్త్రుత్యంతరమ్ —
 ॥ శ్లో ॥ జ్ఞాతిభిశ్చార్ద్రవాసోభిస్సహబాలపురస్సరైః । నగ్నప్రచ్ఛాద
 నంకృత్వాసప్రదీపంవిశేద్యహమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అఖణ్డాదశేఽపి — ॥ శ్లో ॥
 సోదకవాససో గ్రామం ప్రవిశ్య నగ్నప్రచ్ఛాదనార్థం కాంస్యపాత్రం వ
 స్త్రుం ఘృతం తణ్డూలం పూర్ణపాత్రం బ్రహ్మణాయదేయమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 చర్ది కాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ నగ్నప్రచ్ఛాదనశ్రాద్ధం సానానైతు
 మృతేహని । ఘటేతణ్డూలసంపూర్ణే వాససాపరివేష్టితే ॥ పిథాయ కాం
 స్యసాత్రేణ తప్తి న్నాజ్యం వినిక్షిపేత్ । హిరణ్యం తశ్రనిక్షిప్య యథా
 విభవసారతః ॥ కులీనాయ దురిద్రాయ విష్ణుంచ మనసాస్తురన్ ॥ ప్రేత
 మున్దిశ్య సంపూజ్య బ్రహ్మణంతు వినర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసః —
 ॥ శ్లో ॥ వాసస్తణ్డూలమపాపత్రం ప్రదీపం కాంస్యభాజనమ్ । దహనాన
 తరం దద్యాన్నగ్నప్రచ్ఛాదనంహితత్ ॥ * ॥ ఇతి । శుద్ధినిర్ణయే —
 ॥ వా ॥ దశదినపర్యాప్త తణ్డూలపూరితమగ్నం కాంస్యపాత్రేణపిథాయ
 తణ్డూలార్థపరిమాణతిల మాష మున్ద లవణ ఘృతవ్యంజనసహితంసదీపపాత్రం
 హిరణ్య నవవస్త్ర సహితం ప్రేతమున్దిశ్య నగ్నశ్రాద్ధవిధినా సోదకుగ్న
 శ్రాద్ధంకార్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యర్థసారేచ — ॥ శ్లో ॥ వాసస్తణ్డూల
 మపాపత్రం కాంస్యమున్దివనం ఘృతమ్ । దహనానంతరం దద్యాత్ సతు
 నగ్నపరిచ్ఛదః ॥ * ॥ ఇతి । దహనానంతరమేవనగ్నప్రచ్ఛాదనవిధినా
 తదనంతరముదకదానమతిగమ్యతే । తథాచస్త్రుత్యంతరమ్ — ॥ శ్లో ॥
 నగ్నప్రచ్ఛాదనంకర్తృకృత్వైవమథవేత్తనః । ప్రవేశనాదికంకుర్యాత్త
 తోగర్తం గృహోద్భహిః ॥ * ॥ ఇతి । గర్తమ్ - జలాశయం ఉదకదానార్థం
 గచ్ఛేదిత్యర్థః । నారదేనక్రమేణ వైపరీత్యముక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ సాత్వా
 దద్ధ్వా పునసాన్నిత్యా తోయందద్యాద్యథోచితమ్ । నగ్నప్రచ్ఛాదనం
 దద్యాదోఽభవనేనసహద్విజః ॥ * ॥ ఇతి । నతథేహశిష్టాచారోఽస్తి, దేశ
 విశేషేతతైవాచరన్తి । శ్రీధరీయే — ॥ శ్లో ॥ నగ్నప్రచ్ఛాదనందద్యాన్యో

జనేనసహద్విజః । ససువర్ణం సోదమమ్భుం సవస్త్రం వేదపారగే ॥ తదైవ
 దేయంతద్విప్రై నద్వితీయేఽహ్నికారయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । భూజనేనసహ -
 త్స్థులేనసహేత్యర్థః । రాత్రి దాహేవిశేషమాహ జాతుకణిః — ॥ శ్లో ॥
 ఘోరదకం తథాపిణ్డం నగ్నప్రచ్ఛాదనం నవమ్ । రాత్రా నకుర్యాత్స
 ధ్యాయాం యదికుర్యాన్నీరర్థకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । నవమ్ - నవశ్రాద్ధమ్ ,
 రాత్రా దహనానంతరం నగ్నప్రచ్ఛాదనాదికం నకార్యమ్, కింతుపరేఽ
 హ్నికర్తవ్యమిత్యర్థః । యత్తు కార్యాయనవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ రాత్రా
 ధ్యాయం పిణ్డాంతం కుర్యాద్వపనవర్జితమ్ । శోష్విభూతేవపనంతత్ర కేశమా
 త్రంపిఢీయతే ॥ * ॥ ఇతి, పతచ్ఛదివాఽరిభసంస్క్రియావిషయమ్, “య
 దివాసాద్వివాఽరభ్యుత్థేషం సంసాధయేన్నిశి ।” ఇతి స్మరణాత్ । పుత్రా
 శాంతురాత్రా రిభసంసాఠేఽపితదైవకర్తవ్యమ్, — ॥ శ్లో ॥ రాత్రి
 గాహేతదాకుర్యాత్త్రారంపిణ్డోఽకక్రియామ్ । మాలాపిత్రారథాన్యేషాం
 శోష్విభూతేవపనంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్.

ఉదకదానవిధిః

నగ్నప్రచ్ఛాదనానంతరకర్తవ్యముక్తం పితృమేధసారే —

॥ వా ॥ నవంవాసస్త్రిలాఽదర్భాఽకుమ్భమితిసంభృత్యతీర్థంగత్వా సా
 వ్యురీరకృతేకుణ్డైకర్తాసజుల్బ్యప్రేతమావాహ్య “ ఆయాహిప్రేత ”
 ఇతిశీలాం స్థాపయేత్ । అశజ్ఞాతయోదక్షిణాముఖాఃసాత్తోవక్తక్రమేణస
 జుల్బ్యసవ్యం జూన్వాచ్యముకగోత్రాయాముకశర్తృణాప్రేతాయ పత
 ద్వాసోదకం దదామీతి త్రిగుణభుగ్నం నవంవాసస్సదశంసకృతీషడయేయుః ।
 పసంసాత్సాత్సాత్సాద్విష్టిః పీడయేయుః, అశక్తాత్రివిమజ్జ్యత్తిర్వా
 సఉదకం తిలోదకాఞ్జలీంశ్చదద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రాపస్తమ్బః —
 ॥ వా ॥ కేశోఽప్రకీర్యపాంసూనోఽప్యేకవాససోదక్షిణాముఖాససకృ
 దుపమజ్జ్యోవ్తీర్యసవ్యం జూన్వాచ్యవాసః పీడయిత్వా ఉపవిశన్వైవత్రి
 స్తత్రౌత్యయం తిలమిశ్రముదకముత్సృజ్యరూష్ణీమేత్యాఽఽకాలమభో
 జనంకర్తుః ॥ * ॥ ఇతి । ఉపవిశన్వి - ఉపవిశ్యపీడయేయుః, నప్రహ్నిభూ
 యథిత్యాహ । తత్పురీత్యయమ్ - గోత్రనామగ్రహణపూర్వకమిత్యర్థః ।

ఆశ్వలాయనః — || వా || సకృన్నిమజ్జ్యత్రిరుదకాజ్జిల్బితద్యాత్ ||*||
 ఇతి । బౌధాయనః — || శ్లో || కేశానోప్యతతఃసాత్వాత్త్రిర్దమ్యరుదకా
 జ్జాలిమ్ । దర్భేషుతిలసంమిశ్రమేతత్తడదకంతిత్వితి ||*|| వ్యాసోఽపి —
 || శ్లో || శవందద్ధావ్యధాన్యాయందృష్టాన్జ్యోతిర్దిశస్తథా । బాలాన్
 దార్థాపురస్కృత్యగచ్ఛేత్ప్రేతమనీక్షకః । శుద్ధమస్ఫుటితంశ్లష్టంశ్యా
 మం లోహితమేవనా । పాషాణంతతతదాయగత్యాత్తత్రమహజలమ్ । స
 చెలం దణ్డవత్సాన్సత్వామలంప్రత్యాశ్యవస్తజమ్ । పునస్సచేలంసా
 త్వాఽథవాగ్యతాః సమాహితాః । వృద్ధపూర్వాస్సగోత్రాశ్చబాధవా
 శ్చసంహూదకాః । సపిష్టాశ్చక్రమాత్పుక్తాః ప్రాచీనావీతినస్తథా ।
 దక్షిణాభిముఖాభూత్వాదక్షిణాగ్రకుశేషుహి । పాషాణంతత్రనిక్షిప్య
 కృత్వాతుపురలోఽవలమ్ । నామగోత్రేనముచ్చార్యప్రేతస్తృప్యణ్వితి
 బ్రువత్ । గర్తైసకృత్ప్రసేషైచ్చయిష్టిలపూర్ణజలాజ్జాలిమ్ । పిత్రోస్తుయా
 ఎదాశౌచం తావత్కుర్యాజ్జలాజ్జాలిమ్ ||*|| ఇతి । కాత్యాయనోఽపి —
 || శ్లో || తథాఽనవేక్షమేత్యావస్సర్వపవశవస్పృశః । సాత్వాన్సచేలమా
 చమ్యదమ్యురస్యోదకంస్థలే । గోత్రనామపదాన్వేచతర్పయామీత్యనస్త
 రిమ్ । దక్షిణాగ్రాగ్రకుశాకృత్వాసలిలంశుభకన్యకృత్ ||*|| ఇతి ।
 హైతీనసిరపి — || వా || ప్రేతంమనసాధ్యాయేదక్షిణాముఖస్త్రీనజ్జ
 లీన్నినయేత్ ||*|| ఇతి । ప్రచేతాః — || శ్లో || నదీకూలం తతోగ
 త్వాశౌచంకృత్వాన్యధార్థవత్ । వస్త్రం సంకోధయేదాదా తతఃసా
 నం సమాచరేత్ । సచేలస్తుతతఃసాత్వాశుచిః ప్రయతమానసః । పా
 షాణం తతతదాయ విస్రోదద్యాద్దశాజ్జిల్బితా । ద్వాదశక్షత్రియోదద్యా
 త్వైశ్చేషశ్చదశస్తృతాః । త్రింశచ్ఛూద్రాయ దాతవ్యాస్తతస్సంప్ర
 విశేర్చహమ్ । తతఃసానం పునః కార్యం గృహశౌచంచ కారయేత్ ||*||
 ఇతి । స్తుతిరత్నే — || శ్లో || అపసవ్యేతతఃకృత్వావస్త్రీయజ్ఞోపవీతకే ।
 దక్షిణాభిముఖైర్విప్రైర్దేయంతోయాజ్జలిత్రయమ్ ||*|| ఇతి । వస్త్రుని
 ప్పిడనవస్త్రమితివ్యాచక్షతే । వసిష్ఠః — || వా || సవ్యోత్తరాభ్యాంపాణి
 భ్యాముదకక్రియాంకుర్వీరగ ||*|| ఇతి । ప్రచేతాశ్చ — || వా || ప్రేత

సృజాన్తవాయథావృద్ధముదకమవతీర్యనోత్సృజ్యయరుదకాస్తే ప్రసిఞ్చేత్తు
 యురపసవ్య యజ్ఞోపవీత వాససాదక్షిణాముఖాబ్రాహ్మణస్య ఉదబ్బుఖాః
 ప్రాబ్బుఖాశ్చరాజన్యవైశ్యయోః ॥ * ॥ ఇతి । జ్ఞాతిభిరన్వపసపూర్వ
 కమేవ ఉదకం దేయమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ ప్రవచ్యజ్ఞాతయస్సర్వే యోరంకృ
 త్వాతిలోదకమ్ ॥ ” ఇతి స్మరణాత్ । ప్రచేతాశ్చ — ॥ వా ॥ పప
 సంకృత్యా స్నాత్వైకవస్త్రాః ప్రాచీనావీతినో దక్షిణాముఖా అవశే స
 దర్శే జలాశ్చాలిం దమ్యః ॥ * ॥ ఇతి । అశ్లేరాః — ॥ వా ॥ సతిలంఠ
 ర్భేష్వసావేతస్తఇతి జలాశ్చాలీదమ్యర్పాలపురస్సరాస్సపిష్టాః ॥ * ॥ ఇ
 తి । యథావృద్ధం బాలపురస్సరాశ్చ తేతయోర్యథాస్వగృహ్యం యథాశి
 ష్టాచారం వ్యవస్థా । ఏతచ్ఛోదకదానం యావదాశౌచం కార్యమ్ । శధా
 చవ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ప్రాచీనావీతినో నామ గోత్రాభ్యాం దక్షిణాము
 ఖాః । జలం ప్రేతాయమధ్యాహ్నో దమ్యర్పావచశుద్ధతా ॥ * ॥ యావ
 దశుద్ధతా - యావదాశౌచమిత్యర్థః । విష్ణురపి — ॥ వా ॥ యావదాశౌ
 చం తావత్ప్రేతస్య ఉదకం పిండంచ దమ్యః ॥ * ॥ ఇతి । అశ్రవిశేష
 మాహాపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ ఏవమహరహర్బిజ్జాలినైకోత్తరవృద్ధిరైకాదశా
 హాత్ ॥ * ॥ ఇతి । కర్తజ్ఞాతయశ్చ ప్రథమది నేత్రసజ్జాలీదమ్యః , ద్వి
 తీయేచతురః , తృతీయేపంచ ఏవం దశమదినపర్యంతమేకోత్తరవృద్ధ్యా ద
 మ్యః , సంభూయ పంచ సప్తత్యజ్జాలయో భవన్తి । “ అజ్జాలినైకోత్తరవృ
 ధిః ” ఇత్యభిధానాద్వాసోదకే నాస్యైకోత్తరవృద్ధిః । తత్ప్రత్యహ
 మాదశాహాత్త్రిరేవదమ్యః । ప్రచేతాశ్చ — ॥ శ్లో ॥ దినేదినేజ్జా
 లీపూర్ణా ప్రదద్యాత్ ప్రేతకారణాత్ । తావద్వృద్ధిశ్చ కర్తవ్యా
 యాతపిండస్సమాప్యతే ॥ * ॥ ఇతి । యావద్దశమ పిండస్సమాప్యతే తా
 వదజ్జాలివృద్ధికార్యేత్యర్థః । యత్తు “ ప్రథమతృతీయపంచసప్త నవమే
 ఘాదకక్రియా ” ఇతి గౌతమస్మరణమ్ , తదాపద్విషయమిత్యుక్తం పితృమే
 ధసారే — “ సజ్జాతేష్వయుక్తాహేమదశాహేపాదమ్యః ” ఇతి । స్మృ
 తిరత్న మాధవీయాదిషు వ్యవస్థాంతరం దర్శితమ్ , ‘ అయుక్తదినేషు త్రీం
 శ్రీసజ్జాలీ దధ్యాత్ , ‘ ప్రథమతృతీయపంచసప్తమ నవమేఘాదకక్రి

యా' ఇతిగౌతమస్తురణాత్, '॥ స్తో ॥ ప్రథమేహియతీయేచపఞ్చమే
సప్తమేతథా । నవమేచామునిస్సానం కృత్వాదద్యాత్రిలోదకమ్ ॥ * ॥'
ఇతి విష్ణుపురాణపచనాచ్చ, ప్రేతస్య తాపోవశాద్వివిశేషోపేక్షయాతు
ప్రతీదినమేకోత్తరవృద్ధ్యా ఉదకదానం కార్యమ్, ' దినేదిశైలజ్జలికాపూ
ర్ణా' ఇతి ప్రచేతఃస్తురణాత్ " ఇతి । ఏకోత్తరవృద్ధ్యాశ్రాద్ధమపి కర్త
వ్యమితుక్తిం శ్రీధరీయే — ॥ స్తో ॥ శ్రాద్ధమేకోత్తరం వృద్ధ్యా కర్త
వ్యంతు దినేదినే । ఆవసానాద్బలీనాంతు ద్విగుణం ప్రత్యహం పరే ॥ * ॥
ఇతి । ఏకోత్తరం యథాభవతి తథావృద్ధ్యాబలీనామవసానవర్యంతం శ్రాద్ధం
కర్తవ్యమ్ । పరే - అన్యే, ప్రత్యహం జలాజ్జలిభ్యాద్విగుణం దేయమ్,
ఇత్యామురితి శేషః । స్మృత్యంతరే — ॥ స్తో ॥ ఏకోత్తరం యథాశక్తిభి
క్తిం దద్యాద్విపదినే । దశకింవా శతంవాపి సహస్రంవా సహేముకిమ్ ॥
దేయం పిప్రస్య తతుష్ట్రైర్యథాలాభం యథాపిధి ॥ * ॥ ఇతి । అత్రపు
త్రైరితి సంస్కర్త్యాణాముపలక్షణమ్ । యస్తు సంస్కర్తా సపత్రైకోత్తర
వృద్ధిశ్రాద్ధం కుర్యాత్ । శక్తాసత్యాం పత్రాంతరం ద్రష్టవ్యమ్ । ఏతద్వై
కోత్తరవృద్ధిశ్రాద్ధం పిణ్డబలిప్రదానానంతరం కర్తవ్యమ్ । యావదాశౌచం
ప్రత్యహమేకమేవ తిలాజ్జలిందగ్యాదిత్యాహ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ స్తో ॥
సప్తమాద్దశమాద్వాపిజ్ఞాతయోభ్యుపయన్త్యపః । అపనశ్శోశుచదఘ్నమనే
నపిత్పదిచ్చుభాః । సకృత్ప్రసిచ్చన్త్యదకంనామగోత్రేణవాగ్యతాః ॥ * ॥
ఇతి । బ్రాహ్మపురాణేఽపి — ॥ స్తో ॥ నామగోత్రే సముచార్చ్యప్రేత
ప్రపృత్విలిప్రువత్ । గర్తైసకృత్ప్రసిచ్చేయైస్తలపూర్ణంజలాజ్జలిమ్ ॥ * ॥
ఇతి । పత్రాంతరమపుక్తంతత్రైవ — ॥ స్తో ॥ యద్వాశతాజ్జలిందద్యా
న్నీధమేహియకమజ్జలిమ్ । ద్వితీయేత్రీనజ్జలీంశ్చతృతీయేపఞ్చసప్తచ ॥
చతుర్థేపఞ్చనుదినే నవదద్యాచ్చవస్తకే ॥ సప్తమేచాప్తమేచాఽపిదద్యా
దెకాదశాజ్జలికా । త్రయోదశాజ్జలికాదద్యాత్ నవమేతుతథాదినే ॥ ద
ద్యాచ్చసప్తదశకా దశమేహియకవింశకా । సప్తత్యజ్జలయః కేచి
త్రీణేసప్తతు పఞ్చచ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయనః — ॥ వా ॥ సకృ
దుత్పజ్జ్యేకాజ్జలిముత్యుజ్జ్యతస్య గోత్రానామగృహీతోద్వితీర్య ॥ * ॥

ఇతి । సంగ్రహేఽపి — ॥ స్లో ॥ సపిష్టాజ్ఞాతయస్త్రిస్త్రి రైకేకాత్తరమ
 గ్నిదః । సమానోదాస్తర్పయన్తి నిత్యమైకైకమజ్జలిమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రేత
 నసః — ॥ వా ॥ దక్షిణాముఖ స్త్రినుదకాజ్ఞాతీన్నినయేచ్ఛవదాహప్ర
 భృత్యేకాదశేఽహ్ని పరమేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర తిలాదకసంస్థాయథా
 స్వగృహ్యం యథాకులాచారం వ్యవస్థాపనీయా । సపిష్టానాం త్ర్యహం
 ప్తిలాదకసమాపనే, ప్రథమదివాద్యప్తమదిసవర్యన్తోదకమప్తమదినే దత్వా
 నవమదినేదశమదినేచ తత్తద్దినోదకం దద్యాత్, తథైవాప్తమదిసవర్యస్తం
 వాసోదకపిష్టంచాప్తమదినే కృత్వా నవమదశమయోస్తత్తద్దిన వాసోదకం
 పిష్టంచ దద్యాత్ । పత్యమేధసారే — ॥ వా ॥ దశాహంతస్త్రిహత
 ర్పణే, అప్తమెద్వివశ్చాశత్ నవమేహ్యేకాదశ దశమేద్వాదశాజ్ఞాతీనప్తమే
 ప్తాపిష్టాన్నవమదశమయో రైకైకందద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అలిక్రాన్తైదశా
 హేజ్ఞాతీనాం త్ర్యహం దకదానై వ్యవస్థాచర్మితా తత్రైవ — ॥ వా ॥
 ద్వాదశాద్యదివసే, ద్వితీయేత్రింశత్, తృతీయేత్రయస్త్రింశదుదకా
 జ్ఞాతీ దద్యాత్, ఆద్యేఽహ్ని కర్తవ్యే పిష్టా ద్వితీయే చతురః తృతీయే
 త్రే ద్వియోద్వేద్వేనవశ్చాశ్చై తృతీయేఽహ్నికోద్విష్టాహేచైకైకం నవ
 శ్చాశ్చైకైకందద్యాత్ ॥ * ॥ శ్రీశరీయేఽపి — ॥ స్లో ॥ దశాహంతస్సపిష్టా
 నాం త్ర్యహంతు తిలతర్పణే । అప్తమాది ద్వివశ్చాశ్చదేకాదశ ద్వాదశాజ్ఞా
 తీ ॥ ద్వాదశప్రథమేఽహ్నివ ద్వితీయే త్రింశదుచ్యతే । త్రయస్త్రిం
 శత్తృతీయేఽహ్నినిర్గతేదశమేఽహని ॥ * ॥ ఇతి । సంగ్రహేఽపి — ॥ స్లో ॥
 అగ్నివేదాస్త్రయః పిష్టాస్తథావాసోదకం దశ । ఆదిత్యస్త్రింశదిత్యేవం
 త్రయస్త్రింశత్తిలోదకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పారస్పరః — ॥ స్లో ॥ ప్రథమే
 దివసేదేయాస్త్రయః పిష్టాస్సమాహితైః । ద్వితీయేచతురోదద్యాదస్థిసశ్చ
 యనంతతః ॥ త్రింస్తుదద్యాత్తృతీయేఽహ్ని వస్త్రాది త్పాశనంతతః । ప
 కొద్దిష్టం చతుర్థేఽహ్ని సాపిష్ట్యంచతతఃపరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అఖణ్డాద
 శ్కేఽపి — ॥ స్లో ॥ అసపిష్టోయది దహేద్ద్వితీయేత్వస్థిసశ్చయః । తృతీయే
 చూదకందత్వా చతుర్థేశ్చాశ్చచరేత్ ॥ ఏకోద్దిష్టం చతుర్థేఽహ్ని సు
 రణాత్తువిధీయతే । సపిష్టీకరణం యత్తుద్వాదశేఽహ్నివిధీయతే । తర్పణం

మేది నెమర్యాదసపిణ్డైతి స్థితిః ॥ * ॥ ఇతి । పఠచ్చపక్షిణ్యాశౌచకర్మ
కదాహే వేదితవ్యమ్, ॥ శ్లో ॥ త్ర్యహంతు యోనిబన్ధానామాశౌచంద
హనాదిషు ॥ * ॥ ఇతి తేహం సంస్కర్తృత్వేత్రిరాత్రాశౌచస్మరణాత్,
యావదాశౌచం ప్రేతస్యోదకంపిణ్డంచదద్యాదితి విష్ణుస్మరణాచ్చ । అప్రి
చ ఉదకసంఖ్యా “ ఆదిత్యస్త్రింశదిత్యేవ త్రయస్త్రింశ త్రిలోదకమ్ । ”
ఇత్యుక్తప్రకారైవకర్తవ్యా । యత్తు ॥ శ్లో ॥ అసపిష్ఠోయదిదహేద్ద్వితీయేద్వీ
స్థిసంఖ్యయః । పకోద్విష్టంతృతీయేఽహిమరణాత్తువిధీయతే ॥ * ॥ ఇతి, పఠచ్చ
స్థికర్మకసంస్కారవిషయమ్ । సంఖ్యయనముదకస్యాప్యపలక్షణమ్ । తచ్చ
ద్వితీయేది నెవఖ్యసప్తత్యాత్మకమ్ । చూతామహాదిసంస్కారైదాహిత్రా
దీనాందశాహమాశౌచం క్రియాచ “ పాత్రదాహిత్రయోర్లోకే విశేషా
వాప్తిభర్తృతః । ” ఇత్యాదిస్మరణాత్ । అసంస్కర్తృణాంసమానోదకానాం
త్రిరాత్రాశౌచినాం త్ర్యహాదేవ ఉదకసమాపనమ్, తచ్చస్వాశౌచకాలపవ
కర్తవ్యమ్ । స్వాశౌచకాలేఅకృతోదకస్యతుసమానోదకస్యపశ్చాదుదక
దానేఽప్యాశౌచమనుష్ఠేయమిత్యాహుః । ఉదకసంఖ్యచ “ ఆదిత్యస్త్రిం
శత్ ” ఇత్యుక్తప్రకారైవసపిణ్డవదేవేతికేచిత్ । స్మృత్యస్తరేతు — ॥ శ్లో ॥
సకృత్ప్రసంఖ్యస్త్యుదకం సప్తత్యజ్జలయః క్వచిత్ । యద్వాశతాజ్జలీ
దద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి పక్షత్రయమాశ్రిత్యసోదకానాముదకదానముక్త
మ్ — ॥ శ్లో ॥ త్రిరాత్రాశౌచినోదకయః ప్రథమేఽహ్నిజ్జలిత్రయమ్ ।
ద్వితీయేచతురోదద్యాత్ తృతీయేత్ర్యజ్జలీంస్తథా ॥ సప్తత్యజ్జలిపక్షేతు
ప్రథమేభద్వితీయకే । ఏకైకవింశతిం దద్యాత్తృతీయేశేషతశ్శుచిః ॥ త్రిరా
త్రాశౌచినఃకుర్యుఃప్రథమేత్రింశదజ్జలీన్ । చత్వారింశద్ద్వితీయేఽహ్నిత్రిం
శద్దయస్తతశ్శుచిః ॥ * ॥ ఇతి । సమానోదకానాం ప్రేతనిహారేవిశేషఉ
క్తోభ్యుసుతా ॥ శ్లో ॥ శావేచసూతకేశశుద్ధిస్త్ర్యహాదుదకదాయినామ్ । శ
నవాహంతుకుర్యుశ్చేద్యశాహాస్తాభవేత్క్రియా ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యస్త
రేఽపి — ॥ శ్లో ॥ సమానోదకాః కుర్వీరకసంస్కారందశరాత్రతః ।
దశాహానైవశుద్ధిఃస్యాదిత్యాహాభగవాన్ భ్యుసుః ॥ * ॥ ఇతి । మార్జనయః —
॥ శ్లో ॥ సపిష్ఠోవాఽసపిష్ఠోవాకర్తాచేద్యఫనంస్మృతమ్ । ఆశౌభం దశ

రాత్రంస్యాత్పశ్యన్ పతి తర్పణమ్ । ఆశౌచంతు మిరాత్రంస్యాదన్య
ధావపనం నహి । త్రింశత్త్రిలోదకం కుర్యాత్సమానోదకసంస్థితా ॥ * ॥
ఇతి । అసపిండః - సమానోదకః । అన్యథా - సంసారాకరణఇత్యర్థః । తి
లపరిమాణము క్తం విష్ణుపురాణే — ॥ స్లో ॥ తిలైస్సస్తాష్టభిర్వాపిస
నువేతంజలాంజలిమ్ । భక్తినస్రస్సముద్దిశ్యభువ్యస్తాకంప్రదాస్యతి ॥ * ॥
ఇతి । అజ్ఞాతిభిరపిత్వచిదుదకదానం కర్తవ్యమ్ । తదాహయాంజ్ఞవల్క్యః —
॥ స్లో ॥ ఏవం మాతామహాచార్యప్రేతానాం చోదకక్రియా । కామ్యో
దకం సఖప్రతాస్వస్త్రియశ్వశురత్విజామ్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రతా - పరిణే
తా, మహితృభగిన్వాదిః, అపుత్రాణాంమాతామహాదీనాం సపిండవదుద
కదానం నిత్యంకార్యమ్ । సఖ్యాదీనాంతు కామతః, ననిత్యతయా, అక
రణేస్తత్యవాయాభావాత్ । స్మృత్యంతరే — ॥ స్లో ॥ పతితస్యోదకంకా
ర్యం సపిండైర్బాధవైర్బహిః ॥ * ॥ ఇతి । గ్రామాద్భూతిరేకదినైకార్యమ్ ।

పిండదానవిధిః

తీరకుండ్లతర్పణానంతరకృత్యముక్తం పితృమేధసారే — ॥ వా ॥
అథోదకుమ్భమాహుత్య కర్తృగృహద్వారే కుండైశ్చైవనం నిధాయ ప్రేత
మావాహ్యసజ్జల్ప్యసవ్యంజాన్వాచ్యదక్షిణాముఖస్త్రిర్వాసోదకందత్వా
దిపంప్రజ్వాల్య సజ్జల్ప్య కుండ్లసన్నిధౌ దర్శేషు మాజాయతాం మమ
ప్రేత, ప్రేత, ఇతివా సకృదపోమార్జయిత్వా, కుక్కుటాంజ్ఞప్రమాణం
ముష్టిప్రమాణంవా ఫలమూలశౌకయుక్తం తిలమిశ్రం పిండముముకగోత్రా
ముకశర్మకా ప్రేత ఇమంపిండముపతిష్ఠేతి ప్రేతాయపిండం బలించదత్వా,
పూర్వవత్సార్జయిత్వా, పాత్రసంక్షౌఢన తోయేన త్రిప్రసవ్యం పరిషి
చ్యతమపు విసర్జయేత్ । అపివా సజ్జలేషు తీరకుండ్లతర్పణాస్తే పిండం ద
ద్యాత్, ఏవమన్యహం పిండమేకేకం దద్యాదాశ్రద్ధాత్తీరకుండ్లపాషాణేవా
పిండం దద్యాదితికేచిత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రసాఘ్నేయనః — ॥ వా ॥ గృ
హద్వారే వామపాశ్చేకకుండ్లం తదుపర్యశ్చైవంచనిధాయకనిష్ఠపూర్వా
స్త్రిప్రథమాశాసకదకం పీడయేయః ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర త్రిర్వాసోద
కందేయంనతిలోభకం విధ్యభావాత్, రథాశిష్టాచారాచ్ఛయద్యపి —

॥ శ్లో ॥ నిత్యం మృతస్య పుత్రైః స్తు భార్యయా చ యథావిధి । దశాహాంతం ద్వి
 రావృత్త్యా కర్తవ్యా వోదకక్రియా ॥ * ॥ ఇత్యాశ్వలాయనస్మృతిరస్తి ,
 తథాఽపి శిష్టా చారాభావాదుపేక్ష్యమ్ । అఖిణ్ణాదశేఁ — ॥ శ్లో ॥ త
 తోగృహం సమాగమ్య చరుం కుర్యాత్స్వయం తతః । ద్విఃప్రత్యక్ష్యతుత
 త్ప్రవ్యం కర్తవ్యం శ్రవణంతతః ॥ ఆదాయదక్షిణాగ్రాంస్తు దర్భాఁ సం
 స్థిర్యవిన్యసేత్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్లోః — ॥ వా ॥ దూర్వాం ప్రవాళము
 గ్నిం వృషభంచాలభ్యగృహద్వారే ప్రేతాయపిణ్డందత్వా పశౌచప్రవి
 శేయః ॥ * ॥ ఇతి । శ్రీధరీయే — ॥ శ్లో ॥ వాసుపాశేష్వగృహద్వా
 రశిలాస్తిస్త్రోవిధాయచ । తాసువస్త్రాణిసంపీడ్య సాయంప్రాతరర్చిం
 హరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । వాసుపాశేష్వగృహస్యాభిముఖం గతస్యేతి కైశ్చి
 న్దావ్యభాతమ్ । తథాదస్మృత్యన్తరమ్ — ॥ శ్లో ॥ ద్వారస్యదక్షిణేపా
 శేష్వబహిఃసూర్యాద్యధావటమ్ । ఏకమగ్నానమాదధ్యాదిష్టకాంవాఽగ్ర
 గచ్ఛనామ్ ॥ * ॥ ఇతి । బహిః - గృహోద్బహిః, అక్షణభియావత్ । గృ
 హద్వారవాసుపార్శ్వ దక్షిణపార్శ్వ యోర్వికల్పభిత్వస్యే । శిలాత్ర
 యస్థాపనం బోధాయనీయానాం నియతమ్ , తేహం శిలాత్రయస్థాపన
 స్య సాయంప్రాతరర్చి దానస్యచవిధానాత్ । ఇతరేషామ్ “ ఏకమగ్నా
 నమాదధ్యాత్ , శిలాస్తిస్త్రోవిధాయచ ” ఇత్యనయోర్వికల్పః । అశ్లే
 రాః — ॥ శ్లో ॥ బహిఃపిణ్డప్రదానంస్యాత్ కర్మాంభాత్వా వి
 ధానతః । గన్ధమాలోన్వితకైనారవ్యదద్యాద్దర్భప్వవాఙ్ముఖః ॥ * ॥
 బ్రహ్మపురాణేఽపి — ॥ శ్లో ॥ గృహోద్బహిఃశుచౌదేశేగోమయేనాపలే
 పితే । లోకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్యస్నాత్వా పాత్రేణ తేజసా ॥ మృణ్మయేనా
 సికర్తవ్యం శ్రవణం సిత్యయజ్ఞవత్ । అభిఘార్యతముద్వాస్యపునరప్యభిఘార్య
 చ । పాషాణంపురతఃస్థాప్యవాగ్యతోదక్షిణాముఖః । దక్షిణాగ్రాకుశం
 స్థిర్యదద్యాత్తేఘాదకం సకృత్ ॥ నామగోత్రసముచ్చార్యపిణ్డందద్యాద
 మన్త్రీకమ్ । పునస్తత్రోదకం దద్యాద్ధన్ధపుష్పేరధార్చయేత్ । ధూపదీ
 పాతథాదద్యాదేవందశదినేషుతు । అతః క్షుద్రథమేఽహింసాప్యత్పశ్చమేధ
 శమేఽపివా । త్రిరాత్రాశౌచఉత్పన్నైశ్చ త్రయపిణ్డాదతైజసా ॥ ఉదకం

పిండదానంచ పునరపుష్కరం నయేత్ || వాయుసేభ్యోబలిం దద్యాద్వైష్ణవ
స్వతవరంస్త్రురత్ || అగ్నిజలేవానిక్షిప్య స్నాత్వా శశ్వద్గృహంప్రజే
త్ || * || ఇతి | ప్రేతపిండవ్యతిరిక్తం బలిం వాయుసేభ్యోదత్వా తం ప్రే
తపిండం చరుపాకాగ్నౌ జలేవానిక్షిప్య స్నాయాదిశ్యర్థః | వైవస్వతవరశ్చ
ఉక్తర రామాయణే భారతేచ ఉక్తః — || శ్లో || యేచమద్వివయానామ
నూనవాఃకుశితాభృశమ్ | త్వయిభుక్తేశు తృప్తాస్తై భవిష్యన్తి సబాధ
వాః || * || ఇతి | విష్ణుః — || వా || ప్రేతస్యోదక నిర్వాపణం కృత్వా
ఏకం పిండం కుశేషు దమ్యుర్వావదాశౌచం తావత్ప్రేతస్యోదకం పిండంచ
దమ్యుః || * || ఇతి | విష్ణునేశ్వరీయే — || శ్లో || నవభిర్నివస్తైర్గద్యాన్నవ
పిండాంతృమాహితః | దశమం పిండముత్సృజ్యరాత్రిశేషే శుచిర్భవేత్ || * ||
ఇతి | ప్రత్యహమేతైకపిండాభిప్రాయేణ పారస్కర్యోఽపి — || శ్లో ||
బ్రాహ్మణేదశపిండాస్తుక్షుత్రియేద్వాదశశ్చృతాః | వైశ్యేపంచదశప్రాక్తా
శూద్రైశ్రింశత్ప్రీకీర్తితాః || * || ఇతి | స్మృతిరత్న — || శ్లో ||
ప్రేతేభ్యస్తు సవన్తైభ్యః పిండోదమ్యుదాశైవతు || * || ఇతి దశపిండస్తర
ణాత్, ప్రత్యహమేకపిండవిధానాచ్చ, ఏకస్మిన్నేవకాలేపిండదానమ్, “సా
యంప్రాతర్బలింహరేత్” ఇతివచనేన సాయం బల్యర్థం ద్వితీయమపిపిండం
శిష్టా ఆచరన్తి | ప్రచేతాః — || శ్లో || దక్షిణాగ్రాశ్చ దర్భాఃసుయస్స
చనై దక్షిణాముఖః | ద్వారదేశేప్రదాతవ్యో నదెహాయతనైశ్చచిత్ ||
వాగ్యతఃప్రయతశ్చేవ సన్తిష్ఠేద్విన్దసన్నిధౌ | తతోఽవశిష్టంపిండస్యనద్యాం
తు ప్రక్షిపేచ్ఛతత్ || * || ఇతి | శంఖః — || వా || భూమామాల్యంపి
ండంపానీయముపలేవాదమ్యుః || * || ఇతి | యత్తు || శ్లో || ప్రేతపిండం బ
హిర్గద్యాగ్ధృమస్త్రీవివర్జితమ్ || * || ఇతి తదనుపనీతవిషయమ్ “ || వా ||
అసంస్కృతానాంభూమాపిండందద్యాత్సంస్కృతానాంకుశేషు || * || ఇతి
ప్రచేతఃస్తరణాత్ | స్మృత్యర్థసారే — || శ్లో || కుకుటాణ్డప్రమాణస్తు పి
ండైశ్చత్యభిధీయతే | అగ్నిస్తవర్వమాత్రంస్యాదవదానమితిస్థితిః || * || ఇతి |
ఆశ్వలాయనః — || శ్లో || యత్రస్మృత్యుపహవఃపిండోస్తత్రబిలప్వలోహ
మూః | యత్రచైకోభవేద్విన్దస్తత్రాశ్వఖురసంమితః || * || స్మృత్యంతరే —

॥ శ్లో ॥ ప్రాయః పి త్రైః పు పిష్టాః స్యుర్మానేన బదరోపమాః । సర్వత్ర
 సుదృఢాహిసుర్వర్తుతాః శ్రాద్ధకర్తుసు ॥ ప్రేతపిష్టస్తుదైర్ఘ్యైః నిర్వాదశా
 భులఉచ్యతే । స్థాత్యేనచైకపిష్టస్య సదృశస్యాద్దృఢశ్శుభః ॥ * ॥ ఇతి ।
 ఏకపిష్టస్యపదృశః - అశ్వఖురసదృశఇత్యర్థః । స్మృత్యంతరేతు - ॥ శ్లో ॥
 కపిఢ్కవిల్వనచ్చాబ్జే పిష్టందద్యాచ్చపార్వణే । ధాత్రీఫలప్రమాణేన గయా
 శ్రాద్ధే మహాలయే ॥ నాభికేరప్రమాణేన ఏకోద్దిష్టేనపిష్టనే । అన్యశ్రాద్ధే
 షు సర్వేషు కుకుటాణ్డప్రమాణతః ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసః - ॥ శ్లో ॥
 ద్విహాయనస్య వత్సస్య విశత్యాస్యై యథాసుఖమ్ । తథా కుర్యాన్నప్ర
 మాణంతు పిష్టానాం వ్యాసభాషితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పరాశరః - ॥ శ్లో ॥
 పిష్టంప్రదీయతేసాగ్ర దభేషుతుగుడేనవా । పయసాఫలమూలైశ్చమి
 శ్రితం దక్షిణాముఖః ॥ ప్రేతాయనామగోత్రభ్యాం ప్రదద్యాన్మృష్టిసం
 మితమ్ । తూష్ణీం ప్రసేకం పుష్పంచ ధూపందీపం తదైవచ ॥ * ॥ ఇతి ।
 బౌధాయనశ్చ - ॥ వా ॥ ముష్టిప్రమాణం కుకుటాణ్డప్రమాణంవా
 తిలమిశ్రంపిష్టంప్రదాయ గర్ధపుష్ప ధూపదీపా దత్వా సక్షాత్తనేనాప
 సవ్యం పరిషిచ్య ప్రేతపిష్టమపున్వినర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । వినర్జనప్రకార
 మాహాపస్తమ్బః - ॥ శ్లో ॥ ఆకాశం గమయేత్పిష్టం జలస్థోదక్షిణాము
 ఖః । పితౄణాం స్థానమాకాశం దక్షిణాది క్తదైవచ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశౌచ
 హ్రస్వేపిదశపిష్టానాహ శాతాతపః - ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచస్యాపిచహ్రస్వే
 పిష్టాదద్యాద్దవైవతతు । ప్రథమేత్రీక ద్వితీయేహ్ని చతురస్త్రీక తృతీ
 యకే ॥ * ॥ ఇతి ఉదకదానవత్పిష్టదానం ననరైవైకార్యమ్, అపితుసంస్క
 రైశ్చైవ । తథాపిహ సంవర్తః - ॥ శ్లో ॥ పూర్వాష్టేవాపరాష్టే
 వా ణోయమాశౌచగామిభిః । సంస్కరైశ్చబలిద్వైయా సహిప్రేతస్య
 బాన్ధవః ॥ * ॥ ఇతి ।

పిష్టద్రవ్యాదినియమః

పిష్టద్రవ్యనియమమాహ శునఃపుచ్ఛః - ॥ శ్లో ॥ శాలినానక్తుభిర్వా
 పి శాకేనాప్యభిర్వపేత్ । ప్రథమేహనియద్ద్రవ్యం తదేవస్యాద్దశాహి
 కమ్ ॥ * ॥ ఇతి । కర్తృనియమోగృహ్యపరిశిష్టేభిహితః - ॥ శ్లో ॥ అశ

గోత్రస్సగోత్రావాయదిస్త్రీయదివాపుమాన్ । ప్రథమేహనియఃకుర్యా
 క్షుదశాహంసమాపయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్థాననియమఉక్తఃస్మృత్యంతరే —
 ॥ శ్లో ॥ ఏకశ్రనిక్షిపేతగర్తాదశిపిణ్డాం త్సమాహితః । స్థానభేదేమహాన్
 దోషః పిండభుజ్జరకం వ్రజేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పిండభుక్ - ప్రేతః । అన్య
 శ్రాపి — ॥ శ్లో ॥ ద్రవ్యభేదేమహాహానిః కర్తృభేదే త్వనర్థతా । స్థా
 నభేదేమహాన్ దోషస్త్రీభేదంతునకారయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।

శిలాదివిపర్యాసే

స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ వస్త్రపాషాణకుమ్భనాం స్థాల్యాః క
 స్త్రివపర్యయే । పూర్వదత్తోదకం కుర్యాత్పునరిత్యాహదేవలః ॥ * ॥ ఇ
 తి । స్మృత్యర్థసారే — ॥ శ్లో ॥ ఉత్తరీయశిలాపాత్రద్రవ్యకర్తృవిప
 ర్యయే । పూర్వదత్తాజ్జలీన్ పిణ్డాన్ పునరిత్యాహగౌతమః ॥ * ॥ ఉత్తరీ
 యమ్ - వాసఉదకార్థం నవఘటః , చరుస్థాలీవా । తత్రైవ — ॥ శ్లో ॥ అద్యదేశా
 దన్యదేశేప్రేతపిండం క్షిపేద్యది । పూర్వదత్తాప్రేతపిణ్డాన్ పునరిత్యాహ
 శాకలః ॥ * ॥ స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచమధ్యపాషాణం యదిన
 శ్యేచ్ఛిలాంతరే । పూర్వదత్తాజ్జలీన్ పిణ్డాన్ పునరిత్యాహకుణ్డనః ॥ * ॥
 అన్యశ్రాపి — ॥ శ్లో ॥ స్థాపితం ప్రేతపాషాణమాదశౌహాన్సచాలయే
 త్ । దేశక్రాభేమహాపత్తాస్థాపితంచార్ధరేద్యది ॥ ప్రాణాయామశ్రయం
 కృత్వాసంస్మృత్యవ్యాహృతీర్జపేత్ । యదినష్టంహృతంచాపిపాషాణంప్ర
 థమాహిక్వామ్ ॥ పాషాణమన్యదాదాయపూర్వదత్తామ్బునిక్షిపేత్ ॥ * ॥
 ఇతి । సక్రీహేతు — ॥ శ్లో ॥ శిలావినాశే పతివాతతోఽన్యాయా
 తుమన్త్రైణినిధాయకుణ్డే । యమాయసోమం సునుతేతిమన్త్రాదాజ్ఞాహు
 తిం లౌకికపవహౌ ॥ * ॥ శిలావినాశేఽన్యాయ శిలామ్ “ ఆయాతుదేవ
 స్సుమనాభిః ” ఇతి వాక్యద్వయాత్తకేనమన్త్రైణి స్థాపయిత్వా “ యమా
 యసోమమ్ ” ఇతి లౌకికాగ్నాజ్ఞాహుయాదిత్యర్థః । తత్రైవ — ॥ శ్లో ॥
 శిలాంతరేస్థాపితేతు దృష్టానప్తశిలాయది । యమేషవేతిమన్త్రైణితాంశన్య
 పాకతర్పణేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అగస్త్యః — ॥ శ్లో ॥ రాజకార్యనియు

క్రూరానాం వైశ్యానాం చాతిపత్తిమః । పాపాణముద్ధరేన్మధ్యేబలికర్మసమాప
యేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పారసూరః — ॥ శ్లో ॥ గృహీత్వాప్రేతపాపా
ణం గచ్ఛెద్దైశవివర్యయే । అపకృష్టాపికుర్వీతనల్వేతదవశేషయేత్ ॥ ఉ
దకం పిష్టదానంచ దశాహాభ్యంతరంతుయేత్ । సమాపయేద్దశాహేతత్సర్వం
పూర్వపదాచరేత్ ॥ అస్థిసంచయనానూర్ధ్వం విచిచ్ఛేద్దేతర్పణాదికే ।
త్ర్యజైయదితుపిత్రౌశ్చపునస్సంక్షిప్యతేత్ర్యహేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్య
ంతరే — ॥ శ్లో ॥ యదినష్టోమృతోవాపికర్తాహ్యన్యం సమాశ్రయేత్ ।
తేనైవకారయేత్సర్వముదకాద్యాసపిష్టనమ్ ॥ ప్రథమేఽహనియఃకర్తా నారీ
వాపురుషోఽథవా । ఆదశాహంప్రమర్శితపిష్టదానోదకక్రియాః ॥ * ॥ ఇతి ।
స్మృత్యర్థసారే — ॥ శ్లో ॥ వాయుసేఘాపితేపిణ్డేశునాశూద్రేణదూషి
తే । పునఃకర్మప్రకుర్వీతహ్యన్యత్ప్రేషవర్యయే ॥ * ॥ ఇతి । వివర్యయే -
ఉత్తరీయాదివివర్యయే । అశ్విరాస్తు — ॥ శ్లో ॥ పిష్టంకాకాదిపక్షిభోజ
న్తురన్యస్మిన్నేద్యది । కృచ్ఛక్రియం చరిత్వాచపునఃపిష్టంచనిక్షిపే
త్ ॥ * ॥ ఇతి । జన్తుః - శ్వాదిః , కాకాదిసర్పనృకృచ్చాచ్ఛ్రీభావః , పు
నఃపిష్టనిర్వాపణమేవేత్యర్థః । స్మృతిరతే — ॥ శ్లో ॥ శ్వచణ్డాలాదిభి
స్సమిష్టః పిష్టోయదుపహన్యతే । ప్రాజాపత్యత్రయంకృత్వాపునఃపి
ష్టంసమాచరేత్ ॥ మాగ్ధారమూషకస్పర్శేపిష్టేచవిదర్శయేత్ । పునఃపిష్టః
ప్రదాతవ్యస్తైనపాకైతత్క్షణాత్ ॥ * ॥ ఇతి । గృహద్వారపార్శ్వకుణ్డం
విదళాదిభిః ప్రావృత్యప్రత్యన్వారాం దక్షిణద్వారాంవాకుటికాంకృ
త్వానూల్యాద్యైరలజ్జృత్యపృథక్పృథక్మృణ్మయేపాత్రేప్రేతాత్రసా
హితజలమ్ , పిబేదమితిక్షీరమ్ , కుణ్డోపరిశిక్యేస్థాపయేత్ । తథాచాశ్వ
లాయనకారికా — ॥ శ్లో ॥ ఆధాయాశ్చైనమేకంతుభూషయేదథవేష్ట
యేత్ । తస్యపరినిధాతవ్యంక్షీరంనీరంచపాత్రయోః ॥ యావద్దశాహ
మాకాశేపథిశ్రమనివృత్తయే ॥ * ॥ ఇతి । పారసూరశ్చ — ॥ వా ॥ ప్రే
తాత్రసాహీతు్యదకంపిబేదమితిక్షీరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యేఽపి —
శ్లో ॥ జలమేకాహమాకాశేస్థాస్యంక్షీరంచమృణ్మయే ॥ * ॥ ఇతి । ఆ
శ్రవిజ్ఞానేశ్వరః — ॥ వా ॥ జలంక్షీరంచపాత్రద్వయేపృథక్పృథక్

ఆకాశే - శిశ్యాదా , పకాహం స్థాపనీయమ్ , విశేషానుపాదానాత్ ప్రథ
మేహనికార్యమ్ || * || ఇతి । మాధవీయేఽపి — || వా || ప్రథమేహని
ప్రతముద్దిశ్యజలం క్షీరంచాకాశేశిశ్యాదాపాత్రద్వయేస్థాపనీయమ్ || * ||
ఇతి । అనేయతు ప్రథమదినమారభ్యక్షీరంజలంచైకైకాహమేవావస్థితం య
థాభవతి తథాప్రత్యహంనవం నవం జలంక్షీరంచస్థాపనీయమ్ , శిష్టాచార
వైచివమితవ్యాచక్షుతే । ఏవమేతస్మిన్సుగ్రాహేతదశాహంవాస ఉదక మేతత్స
మపెదర్భాస్తృతేపిణ్డబలిప్రదానంచకార్యమ్ .

ప్రతశరీరోత్పత్తిక్రమః

దశాహపిణ్డనానేన ప్రతస్యశరీరోత్పత్తిర్భవతి । యదాహఋశ్య
శ్శ్రోత్రః — || స్లో || ప్రథమేహనియత్పిణ్డం తేనమూర్ధాఽభిజాయతే । చ
క్షుఃశ్రోత్రేనాసికాచద్విలీయేహనిజాయతే || భుజౌపక్షస్తథాగ్రీవాత్య
లీయేహనిజాయతే । నాభిస్థానం గుదం లింగం చతుర్థేఽహనిజాయతే ||
ఉరూతుపఞ్చమెజ్జైయావప్యైచర్మప్రజాయతే । సప్తమేషుసిరాసర్వా
జాయతేనాత్రసంశయః || అష్టమేతుకృతేపిణ్డేసర్వరోమాణ్యనస్తరమ్ ।
నవమేవీర్యసంపత్తిర్దశమేతుస్పరిక్షయః || దశమేనతుపిణ్డేనశృప్తిః ప్రేతస్య
జాయతే । ఆశౌచానైతతస్సమ్యక్పిణ్డదానంసమాప్యతే || తతశ్చాధ్యం ప్ర
కాశవ్యం సర్వవర్ణైష్వయం విధిః । ఏకొద్దిష్టాత్పిశాచత్వం పితృత్వంపిణ్డ
యోగతః || * || ఇతి .

ఆతురాశ్వాసనవిధిః

పిణ్డోదకదానానంతరం బాన్ధవైరాశ్వాసనం కార్యమ్ । తథాచ
యాజ్ఞవల్క్యః — || స్లో || కృతోదకాశసముత్తీర్ణాశ్చమృతశాద్వల
సంస్థితాశ్చ । స్నాతానపవదేయుస్తానితిహోవైః పురాతనైః || * || ఇతి ।
ఇతిహోసస్తుతేనైవదర్శిణః — || స్లో || మానుషేకదభీస్తమృనిస్సారే సార
మార్గణమ్ । కరోతియస్సమూర్ధావైజలబుద్బుదసన్నిభే || పఞ్చధానమృ
తఃకాయోదకపఞ్చత్వమాగతః । కర్తృభిఃస్వశరీరోత్తైస్తత్రకాపరిదేవనా ||
గస్త్రీశసుకుతీనాశముదధిర్దేవతానిచ । ఘేనవ్రభ్యః కథం నాశం మర్త్యలూ
కోనయావ్యతి || * || ఇతి । కాశ్యానిహోఽపి — || స్లో || ఏవంకృతో

దర్శనమయస్వరూపకౌద్వలసంస్థితాః । ఆప్లుతాః పునరాచాన్తావదే
యైశ్చైషుశౌచినః ॥ మాశోకంకురుతానిత్యేసరస్వస్థిప్రాణధర్మినః ।
భర్తం మరుతయత్యేనయోవస్సహకరిష్యతి ॥ * ॥ ఇతి । రామాయణే
పి — ॥ శ్లో ॥ సర్వైశ్చయాన్తానిచయాః పతనాన్తాస్సముచ్చయీః ।
సంయోగావిప్రయోగాన్తామరణాన్తంచజీవితమ్ ॥ యథాఫలానాం ప
త్వానాం నాన్యత్రపతనాద్భయమ్ । ఏవం నరస్యజాతస్యనాన్యత్రమ
రణాద్భయమ్ ॥ యథాఽగారం దృఢఘాణం జీర్ణం భూత్వాఽవసీదతి ।
తథాఽవసీదన్తినరాజరామృత్యువశశ్చతాః ॥ అహూరాత్రాణిగచ్ఛన్తి
సర్వేషాం ప్రాణినామిహ । ఆయాంషిక్షవయవ్యాశుగ్రీష్టేజలమివాం
శవః ॥ యథాకాఠ్యంచకాఠ్యంచ సమయాతాం మహర్ణవే । సమత్యచవ్య
పేయాతాం కాలమాసాద్యకంచన ॥ ఏవంభార్యాశ్చపుత్రాశ్చక్షాతయ
శ్చవసూనిచ । సమత్యవ్యవధావన్తిద్రువోహ్యేషాం వినాభవః ॥ * ॥ ఇ
తి । భారతేఽపి — ॥ శ్లో ॥ జాతస్యహిద్రువోమృత్యుద్భవం జన్మమృగ
స్యచ । తస్మాదపరిహార్యాధైతత్వం శోచితువర్హసి ॥ * ॥ ఇతి । శోక
దోషోఽపియాజ్ఞవల్క్యేనదర్శితః — ॥ శ్లో ॥ క్లేషాశ్రుబాన్ధవైర్ముక్తం
ప్రేతోభుక్తేయతోఽవశః । అతోనరోదితవ్యం హి క్రియాః కార్యాఃప్ర
యత్నతః ॥ * ॥ ఇతి ।

ఆతురాశ్వాసనానస్తరకృత్యమ్

ఆతురాశ్వాసనానస్తరకృత్యంతేవైవోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ ఇలిసం
శ్రుత్యగచ్ఛేయ్యర్థహం బాలపురస్సరాః । విదశ్యనిమృషత్రాణినియతా
ద్వారివేత్తనః ॥ ఆచమ్యాగ్నాదిసలిలం గోమయంగౌరసవపాకాః । ప్ర
విశేయస్సమాలభ్యకృత్వాఽశ్చనిపదంశనైః ॥ * ॥ ఇతి । అపరోవిశేష
శ్శక్తైనదర్శితః — ॥ వా ॥ దూర్వాం ప్రవాళమగ్నింపుషభంచాలభ్య
గృహద్వాతేప్రేతాయపిణ్డందత్వాపశ్చాత్ప్రవిశేయః ॥ * ॥ ఇతి ।
సాఘ్యాయనః — ॥ వా ॥ యస్మిన్ దేశేప్రాణాంతాగ్రీవాస్తంగో
మధ్యేవోపలిపయదూర్వాం తణ్ణులానుదకమిత్రా ప్రకీర్యస్వప్త్యయ్యచగృ
హానాం తేషామగ్నిచాస్త్యతిభలం సమృద్ధిమృతేతి ॥ * ॥ ఇతి ॥ వైద్యనాథుః

॥ శ్లో ॥ గృహం గతాన్వస్థితాద్వారసర్పరక్ష్యత్సగోమయాన్ । ప్రవిశేయ
గృహంస్పృష్ట్యాసంవిశేయః కటోపగి ॥ * ॥ ఇతి .

ఏకో శ్రవణద్విశ్రాద్ధనవశ్రాద్ధాని

అక్షైకౌ ద్దరవృద్ధిప్రార్థం పూర్వోక్తం దద్యాత్ । యస్మిన్ దినే యా
వస్తున కాఙ్గలిదానాని తావన్విశ్రాంత్యా న్యమరూపేణ ప్రత్యహం దేయాని ।
అథ నఙ్కల్యాప్యనురూపేణ సదక్షిణం నవశ్రాద్ధమేకం దద్యాత్ । ఏవ మై కా
నిశా హే ద్విషమేషు పణ్ణవశ్రాద్ధాని దద్యాత్ । తదా హాస్తిరాః — ॥ స్లో ॥
ప్రథమేఽహిన్యతీయేఽహిన్యపఞ్చమేన ప్రమేతథా । నవమై కాదశే చై
వతనైవ శ్రాద్ధముచ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । వసిష్ఠోఽపి — ॥ స్లో ॥ సప్తమో
హిన్యతీయే చ ప్రథమేన వమేతథా । ఏ కాదశే పఞ్చమే చ నవశ్రాద్ధాని
పఞ్చిశేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యస్తు దేవలపచనమ్ — ॥ స్లో ॥ తృతీయే పఞ్చమే
వాఽపి సప్తమేన వమేతథా । అహన్యే కాదశే చైవ నవశ్రాద్ధాని పఞ్చవై ॥ * ॥
ఇతి, తదా శ్వలాయనవిషయమ్ । తథా చ శివస్వామీ — ॥ స్లో ॥ నవశ్రా
ద్ధాని పఞ్చాహురాశ్వలాయనశాఖనః । ఆపస్తంబుష్టడిత్యాహుర్విభాషా
మైతరేయిణః ॥ * ॥ విభాషామ్ - పఞ్చషడ్వేతవికల్పమ్, ఐతరేయిణః
ఆహురిత్యర్థః । బోధాయనః — ॥ వా ॥ మరణాద్విషమేషు దినేషు
వైకం నవశ్రాద్ధం కుర్యాదానవమాద్యత్ర నవమం విచ్చిద్యేత ఏ కాదశేఽ
హిన్యతీయే ర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్రీధరీయేతు — ॥ స్లో ॥ తృతీయే ప
ఞ్చమే చైవ నవమై కాదశే తథా । యదత్ర దీయతే జన్తోస్తనైవ శ్రాద్ధము
చ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । భవిష్యత్పురాణే — ॥ స్లో ॥ నవసప్తవిశంరాజ్ఞాం
నవశ్రాద్ధాన్యనుక్రమాత్ । ఆద్యస్తయోర్వర్ణయోస్తు పడిత్యాహుర్వ
హుషణ్యః ॥ * ॥ ఇతి । కాలాదర్శే — ॥ స్లో ॥ ఆద్యాదశాహృరణా
ద్విషమేషు దినేషు పఞ్చ । నవశ్రాద్ధాన్యనుతిష్ఠేదకోద్దిష్టవిధానతః ॥ కే
చిత్పణ్ణావనవమం భవేదన్తరితం యది । ఏ కాదశేఽహిన్యతీయే ర్యాదిస్త్వ
తిక్యతో విదుః ॥ దైవాదన్తరితం పూర్వము త్రరేణ సహోచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
ఏవం శత్రుత్రియాణాం నవశ్రాద్ధాని పత్ర, వైశ్యాణాం నవ, శూద్రాణాం
చ పత్ర తత్రాహ్యశ్వలాయనీయోష్ణాం బోధాయనీయన్తాంచ పఞ్చ,

ఆపస్తమ్బి నాం వట్, వితరెయితాం పశ్చిమద్వేతి వికల్పః, ఇతరేషాం స
 ర్వేషాం చత్వారిపశ్చిమద్వేతి వ్యవస్థా । అశ్రాస్తరాయేకిణ్యః —
 ॥ శ్లో ॥ నవశ్రాద్ధే మాసికేచ యద్యదస్తరితం భవేత్ । తత్తదుక్తరసాత
 వ్యైద్యదనుష్ఠేయంప్రచక్షతే ॥ నవశ్రాద్ధమమస్త్రీంతు పిష్టోదకవివర్జిత
 మ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యస్తరేతు — ॥ శ్లో ॥ నవశ్రాద్ధంతు యత్రోక్తం
 దినేస్యాన్నకృశంయది । ఏకోద్దిష్టదినేకార్యమత్రదోషో నవిద్యతే ॥ * ॥
 ఇతి । అఖడ్గాదర్శేచ — ॥ శ్లో ॥ నతధిర్నచ నక్షత్రం నగ్రహానా నచ
 చంద్రమాః । కుర్యాదేన నవశ్రాద్ధం ప్రాప్తమేకాదశేఽహని ॥ * ॥ ఇతి ।
 నవశ్రాద్ధే వజ్యోనక్షత్రాణాహ వసిస్థః — ॥ శ్లో ॥ విశాఖారోహిణీ
 యావ్య పాష్టాదిత్యోత్తరాశ్రయమ్ । అష్టవజ్జ్యనవ శ్రాద్ధేషునర్మరణదా
 ఇతి ॥ * ॥ గర్గః — ॥ శ్లో ॥ నన్దాయాం భార్గవదినే చతుర్దశ్యం త్రిజప్తమ్ ।
 యదికుర్యాన్నవశ్రాద్ధంకులక్షయకిరంభవేత్ ॥ * ॥ సుబోధేచ — ॥ శ్లో ॥
 స్వత్రిజప్తమ్ నన్దాయాం చతుర్దశ్యం భృగోర్దినే । యదికుర్యాన్నవశ్రాద్ధం
 కర్తాయమపురంప్రజేత్ ॥ * ॥ గార్గ్యశ్చ — ॥ శ్లో ॥ శౌక్రేచబుధవారే
 చగురోస్సోమస్యవారయోః । ఏతేషుమర్వణఃశ్రాద్ధంకర్తుర్మరణమాదిశేత్ ॥
 జన్మక్షౌత్రిపదక్షేషు నన్దాయాం భృగువాసరే । ధాత్రపాస్థభయోః
 శ్రాద్ధం నకర్తవ్యం కులక్షయాత్ ॥ ప్రత్యేకం వధనక్షత్రం కర్తుస్తుపిప
 చింతథా । చంద్రాష్టమంచ శంసన్తి జన్మా దీని వివర్ణయేత్ ॥ * ॥ ఇత్యా
 దినర్వం మాతాపితృవ్యతిరిక్త విషయం కాలాతిక్రమవిషయంవా, ॥ శ్లో ॥
 పరోక్షే సూక్ష్మ తఃపశ్యేత్ప్రత్యక్షేతు నకించన । వైధేకిర్మణితుప్రాప్తే
 కాలదోషం నచిన్తయేత్ ॥ * ॥ ఇతిష్మరణాత్ । అశ్రాయంక్రమః —
 దాహానైస్సాత్వా కేశానుష్ఠాప్తా ఆపుత్య గృహంసమేత్యనగ్నప్రచ్ఛాద
 నందత్వా నివజ్జ్యోదకం తీరకుణ్డై ప్రదాయ ఉదమమ్భమాహృత్య ద్వార
 మణ్డేవాసఉదకపిణ్డబర్హీప్రదాయ స్నాత్వా గృహం సమేత్యనిమ్బపత్రం
 విదశ్యాత్సాదిస్పృష్టా ఏకోత్తరవృద్ధిశ్రాద్ధం నవశ్రాద్ధంచదద్యాదితి
 ఆశౌచనియమః

ఆశౌచినాం నియమోమనునాదర్శితః — ॥ శ్లో ॥ అక్షౌరలవ
 తాన్మాఃస్యర్నిమజ్జేయశ్చ లేఽన్వహమ్ । మాంసాశనంచనాశ్శీయశః ।

యారంశ్చవృథక్ క్షితౌ || * || ఇతి । మార్కండేయః — || శ్లో || క్రీతః
 భాశనాశ్చైవ భవేయస్ససమాహితాః । నవైవమాంసమశ్నీయప్రశతే
 యశ్చనయోపితమ్ || * || ఇతి । గౌతమోఽపి — || వా || అథశ్చయ్యాసనా
 బ్రహ్మచారిణస్స క్షేపమాసీరన్తాంసంసభక్షయేయ రాప్రదానాన్నవమేవా
 ససాం త్యాగోఽన్యైశ్చన్త్యానామ్ || * || ఇతి । మాధవీయే వ్యాఖ్యాతమ్ ।
 “ప్రదానమిహేకోద్గిష్టశ్రాద్ధమ్ , వాససాం త్యాగస్తుప్రత్యూశనార్థం
 రజకాపణమ్ , అన్త్యమ్ - దశమమహః , తత్ర అన్త్యానామ్ - అత్యంత
 పరిత్యాజ్యానామ్ , వాససాం త్యాగః ” ఇతి । తథాచబృహస్పతిః —
 || శ్లో || నవమేవాససాం త్యాగో నఖరోష్ణాం తథాఽన్తిమే || * || ఇతి ।
 దేవలోఽపి — || శ్లో || దశమేఽహనిసంప్రాప్తే స్నాతుం గ్రామాద్య
 హి వ్రజేత్ । తత్ర త్యాజ్యాని వాసాంసి కేశశ్చశ్రునఖానిచ || * ||
 ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || క్రీతలభాశనాభూమా స్వపేయస్తేషు
 థక్వృథక్ । పిష్టయజ్ఞావృతాదేయం ప్రేతాయాన్నం దినశ్రయమ్ || * ||
 మరీచిః — || శ్లో || స్రవమేఽహ్నిశ్చల్యేఽహ్నిసస్తమేనవమేతథా । జ్ఞా
 తభిస్సహ భాక్తివ్యమేతత్ప్రేతేషుచర్షభమ్ || * || విష్ణుపురాణే —
 || శ్లో || దివాచభక్తం భాక్తవ్య మమాంసం మనుజర్షభ । దినాని దశతే
 నాచతఃకర్తవ్యం జ్ఞాతిభాజనమ్ || ప్రేతస్తృప్తిం తథాయాతి బంధవరైశ్చ
 భుజ్జితా || * || ఇతి । అశ్విరాః — || శ్లో || నాశ్నీయుస్తద్దివాసర్వభౌ
 రసాద్యాస్సపిష్టకాః । దశరాత్రం భవన్త్యేతే లవణక్షారవర్జితాః || తైరి
 తామ్బూలహీనాశ్చహ్యేకభుక్తాజితేన్ద్రియాః || * || ఇతి । వసిష్ఠశ్చ —
 || వా || గృహేత్ప్రవ్రజిత్వా అఘప్రస్తరే శ్రవహమనశ్చన్త ఆసీరణ
 క్రీతేనోత్పన్నేనవావరైర్క || * || ఇతి । అఘప్రస్తరః - ఆశౌచి నాంశయ
 నార్థం కృతస్తృణమయఃకటః , ఉత్పన్నమ్ - అయాచితలభమ్ । ఆశ్వల
 యనోఽపి — || వా || వైతస్యాం రాత్ర్యామన్నం పచేర్కక్రీతేనాపలభ్య
 నవావరైర్కత్రిరాత్రమక్షారలవణాశినఃస్యుర్ద్వాదశరాత్రం వా మహాగ్ను
 రుముః || * || ఇతి । ఆపస్తంబః — || వా || అవశనానధ్యయనాథశ్చయ్యా
 దశస్మిన్నావృతభాతిభావ్యమాదానేను ద్విసాం త్ర్యసాం వధహం గాత్ర

దశాహరివా మహాగురుష్వనశనవజాం సంవత్సరం మాతరిపితర్యాచార్య
ఇత్యేకే , అనశనానధ్యయినవర్జం యావజ్జీవం ప్రేతపత్నుదకోపస్పర్శ
నమేకభుక్తమధశ్శయ్యాబ్రహ్మచర్యం త్రౌరలవణానుభోజనమధశ్శయనం బ్రహ్మ
చర్యం శ్రవణం వడహం ద్వాదశాహంవా సంవత్సరం గురుష్వేవ మ
ఘోదకమితరేషు త్రిరాత్రం యావజ్జీవం ప్రేతపత్నీతి .

అస్థిసంభవయనక్రమః

అథాస్థిసంభవయనమ్ । తత్ర పారసరః — ॥ శ్లో ॥ చతుర్థైహ
వివిధస్యచ స్థేవైత్యుప్రియస్యతు । అప్తమేదశమేచాస్థిసంభవయన్ముద్రవైశ్య
యోః ॥ * ॥ ఇతి । శ్రీధరీయేతు — ॥ శ్లో ॥ చతుర్థేపఞ్చమేవైవ నవ
మైకాదశేతథా । అస్థిసంభవయనం కార్యం వగ్గానామనుష్యార్వః ॥ * ।
స్తృత్యంతరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ చతుర్థేపఞ్చమేవైవసప్తమేనవమేతథా ।
అస్థిసంభవయనంకార్యమిత్యేవం విష్ణురబ్రవీత్ ॥ * ॥ సంగ్రహేఽపి —
॥ శ్లో ॥ చతుర్థేసంభవయః కార్యో బ్రాహ్మణస్యాకపఞ్చమే । రాజ్ఞోవై
శ్యస్యసస్తాహే శూద్రస్యనవమేదినే ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణురపి — ॥ వా ॥
చతుర్థేదివసేఽస్థిసంభవయనం కురువైతేషాం గక్తానుభవితేషః ॥ * ॥ ఇతి ।
స్తృతిరత్యేఽపి — ॥ శ్లో ॥ ఏకాహముపవాసఃస్యాదశ్చేయర్లభ్యమేవవా ।
క్షత్వాఽరణ్యేచతుర్థేఽహి పూర్వాన్దేవస్థిసంభవయః ॥ * ॥ ఇతి । స్తృ
త్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ దివైవతర్పణం కుర్యాన్నాపరాహ్ణేఽస్థిసంభవయః ।
వరాత్రౌనవసన్ధ్యాం తస్మాత్పూర్వాన్దేవస్థిసంభవయః ॥ * ॥ ఇతి । సంగ్ర
హే — ॥ శ్లో ॥ చతుర్థైహనివిప్రాణామస్థిసంభవయనమతమ్ । పూ
ర్వాన్దేవశుభదఃప్రాక్తమథ్యాహ్నామధ్యమఃస్తృతః ॥ తృతీయభాగేహి
వంస్యాదస్థిసంభవయనంతథా ॥ * ॥ శ్రీధరీయే — ॥ శ్లో ॥ అస్థిసంభవ
యనం కార్యం పూర్వాన్దేవశుభావహమ్ । మథ్యాహ్నమధ్యమంప్రాక్త
తేవరాహ్నేవినాశవమ్ ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణుపురాణే — ॥ శ్లో ॥ చతుర్థే
హిచక్రవ్యం భక్త్యాస్థిసంభవయనం శ్మశానం ॥ * ॥ ఇతి । భక్త్యాస్థిసంభవయనం

॥ వా ॥ అపరేమ్యస్తృతీయస్యాం పశ్చిమ్యం సప్తమ్యం చాక్షిణసంజ్ఞి
 న్వద్ధి ॥ * ॥ ఇతి । అపరేమ్యః - పరస్మిన్ దివసశత్యర్థః । తృతీయస్యామి
 త్యాదిచానంతరీక్త ద్వితీయదివసాపేక్షయా వేదితవ్యమ్ , నత్వాద్యదివ
 సాపేక్షయా । అత ఏవభావ్యకారణ తృతీయస్యామి త్యాదిమపున్యప్తాయా
 మిత్యధ్యాహారఃకృతః । తథాబోధాయనః — ॥ వా ॥ సంజ్ఞయనమేక
 స్యాం పున్యప్తాయాం తిస్రమనా పశ్చిమనా సప్తమనా ॥ * ॥ ఇతి । ఏవం
 బహుస్త్పృతివిహితత్వాద్బ్రహ్మణస్య చతుర్థేనానేవ సంజ్ఞయాయు
 క్తః । కథం చిత్తదసమ్భవేకాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ అపరేమ్యస్తృతీయే
 వా చతుర్థే పశ్చిమైపివా । అస్థిసంజ్ఞయనం కుర్యాద్దినే తస్మిన్ ప్రజ్ఞేన
 హ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయనః — ॥ శ్లో ॥ చతుర్థే పశ్చిమైవాక్షిణ
 శ్చయస్సప్తమైపివా ॥ * ॥ సంక్రమే — ॥ శ్లో ॥ అస్థిసంజ్ఞయనం
 యుక్తే దినే ప్రాజ్ఞవమాద్భవేత్ । కేదిద్వివమపవాత్ర పున్యప్తే త్రైత్య
 సుక్తితః ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ బుధసోమాశుభాశ్లేయో మధ్యమా
 గురుభాగ్గవా । అరూరమద్వాని న్యాయః స్యుః ప్రశస్తం విషమైపాని ॥ ద్వితీయ
 శ్చచతుర్థశ్చ శుభదాయుక్తవాసరౌ । ప్రశస్తతీధివారాణాం నక్షత్రా
 గామసంభవే ॥ అస్థిసంజ్ఞయనం కార్యం ద్విజవాక్యానుశాసనాత్ । య
 స్మిన్ కస్మిన్ దినేనాపి నైవాశౌచం విల్బ్లయేత్ ॥ ఆశౌచాదూర్ధ్వభావీచే
 త్పునర్దహనమాదరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ అస్థిసంజ్ఞ
 యనం కర్తృదశాహూర్ధ్వభావీచేత్ । అస్థిని పునరాహూర్ధ్వదాహయే
 ద్యాజ్ఞైః పునః ॥ పిష్టాదకిం నవశ్రాద్ధం పునః కుర్యాద్యథాది ॥ * ॥ ఇ
 తి । ఏతత్పునర్దాహవిధానం ద్వాదశాహసపిండీకరణాభిప్రాయమ్ । ద్వా
 దశాహవ్యతిరక్తకాలాంతరసాపిండ్యేతు దశాహూర్ధ్వమపి సపిండీకరణా
 త్ప్రాక శుభదినే సంజ్ఞయః కార్యః , ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణాత్పూర్వమస్థి
 సంజ్ఞయనం భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । తథాశ్వలాయనః —
 ॥ వా ॥ సంజ్ఞయనమూర్ధ్వం దశమ్యాః కృష్ణవక్షస్యామృజాస్వేకనక్ష
 త్రైః ॥ * ॥ ఇతి । బోధాయనోపి — ॥ వా ॥ ఏకస్యాం పున్యప్తాయాం త్రి
 హసంజ్ఞయనం సప్తమసంజ్ఞయనం తాదశమనామృతాత్రిరర్థమాసామృతా

సమీక్ష్యంతేనా సమస్తాన్యథా సంచయంతి ॥ * ॥ ఇతి । గృహ్యపరిశిష్టే
 ॥ -వా ॥ అస్థిసంస్కారయనం సంవత్సరాంతే తా సపిండ్యమాభ్యర్చ్యం దశమ్య
 యుగ్మస తిథిష్యపివా ద్వాదశాహే సాపిండ్యంచేదస్తదశాహే చతుర్థా
 ష్టాష్టమ దశమాహేషు పకనక్షత్రై ॥ * ॥ ఇతి । అగ్ర దాహాదినిసంస్కార
 వమాహితాగ్నేః , అన్యేషాం మరణాదిదాహాదివా । తథా బ్రాహ్మ పురా
 నే — ॥ శ్లో ॥ అనాహితాగ్నే ర్మరణాదాహితాగ్నేస్తుదాహతః । అస్థిస
 క్షయనం కుర్యాత్స్వశాభోక్తిః ధానతః ॥ * ॥ తథా — ॥ శ్లో ॥ అనగ్నమ
 తిథితాగ్నేస్తే సాగ్నేస్సంసారకర్మణః । శుద్ధిసంస్కారయనం దాహాన్మృ
 తాహస్తు యథాతథ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరైః — ॥ శ్లో ॥ అనగ్నేత్త
 రణాత్సాగ్నేరాశౌచం దాహతఃపరమ్ । తయోస్సంచయనం దాహాన్మృతా
 హస్తు తిథిస్తృతా ॥ * ॥ ఇతి । అస్థిదాహే ప్రతికృతినాహేవా సద్యఃసం
 చయఃకార్యః , ॥ శ్లో ॥ చతుర్థేహనిష్కాశానస్థిసంచయనం భవేత్ ।
 అష్టాం ప్రతికృతేద్దాహే సన్యసన్యాయ ఇవ్యతే ॥ యదాపలాశవలూ
 కైఃకృతాప్రతికృతం దహేత్ । భస్మాస్థివత్సంచయంతా సన్యోగు
 న్త్రాజపేస్తువా ॥ * ॥ ఇతిష్మరణాత్ । విష్ణుః — ॥ వా ॥ పలాశశరీ
 రందక్ష్య సమూహ్యమృసి నిక్షిపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సద్యపచ మస్త్రీజపం
 కృత్వా భస్మాధృత్యామృసి క్షిపేదిత్యగః । పునస్సంసారకర్మయపిశేష
 సంచయననిషేధఉక్తఃస్మృత్యంతరైః — ॥ శ్లో ॥ అతీతేభ్యశుసంసారైః ప
 శాహాన్విజ్ఞానర్పయేత్ । శ్రాద్ధం దద్యాద్ద్వియేహిత్వలీయేహిత్వ
 పిండనమ్ ॥ నాస్థిసంచయనంకుర్యాన్నచ చర్మాధిరోహణమ్ । పుత్రాది
 నాతుకర్తవ్యం పునస్సంసారకర్మణి ॥ * ॥ ఇతి । అశ్రాదిత్యజ్ఞేన దాహి
 త్రాదయోగ్యమస్తే । తద్వ్యతిక్రమంసూర్యవిషయే అబ్ధాత్పరతః పుత్ర
 స్సంసారైసతి సంచయనమస్త్రీజపాపి నకార్య ఇతి గమ్యతే । స్మృత్య
 వ్రతే — ॥ శ్లో ॥ త్రివర్షాదిదహేదేనమేకర్చవ్రతబద్ధనాత్ । పశ్చిమా
 ద్యస్థితయనం శ్రాద్ధంకుర్యాచ్ఛతుర్దిశే ॥ * ॥ ఇతి । పశ్చిమాబ్ధాత్పు
 ర్వం నాస్థిసంచయనమిత్యర్థః । గర్భః — ॥ శ్లో ॥ అస్తర్దశాహేమృతా
 వ్రతకేచిత్తా నమావయేత్ । అస్థిసంచయనంబ్రత దాహాన్మృతా

మాచరేత్ || ప్రథమేఽహిం ద్వితీయేఽహిం యదిదర్శస్తదైవహిం | అష్టిన
 భ్యయనంకుర్యాది తేహవైష్ణవీస్తుతిః || * || ఇతి | దర్శగ్రహణం సజాగ్ర
 ద్దేరపుపలక్షణమ్ | అత్రశ్వాదిమాషణైస్తుత్యస్తరమ్ — || శ్లో || శ్వ
 సూకరసృగాలాద్యైర్గ్రామసూకరకుకుటైః | శవాస్థిభస్మ దేహానాం
 స్పర్శనంచేత్ప్రమాదతః || గవ్యైఃప్రత్యుశ్యకృచ్ఛాగ్రాణాం త్రితయంచ
 సమాచరేత్ || * || ఇతి | అన్యత్రతు — || శ్లో || బహిర్గర్భభచణ్డావైశ్శ
 వాస్థిస్పృశ్యతేయది | పశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చ
 త || * || ఇతి | పశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చపశ్చ
 భ్యపింశతి వింశతిప్రేత ప్రాజాపర్యాదికృచ్ఛాగ్రాణాదీనాం శ్వాదీనాం ధాక్ర
 మమాచరేదిత్యుక్తః | అన్యశ్చాచిన్సర్వకృచ్ఛాగ్రాణయమ్, || శ్లో || అష్టా
 మాశ్చాచిన్సర్వశ్వాదీనాం త్రితయంచరేత్ || * || ఇతిస్తరణాత్ :

అష్టినైవప్రకారః

భిన్నస్రకారమాహబోధాయనః — || వా || పురుషసంమితం గజ
 సమితంవా గర్తంభూత్వా తస్మిన్మిథున్ము మవిధాయ పునరభ్యర్చయి
 స్మృతికాదిభిఃప్రచ్ఛదయేత్ , తిద్యావద్వసతి తావత్ స్వర్గేమహీయ
 తే || * || ఇతి | కాల్యాయనః — || శ్లో || శమీపలాశశౌభాభ్యాముద్భృ
 త్యాన్విభస్మ తః | ఆజ్యేనాభ్యజ్యగవ్యేన సేచయేస్తద్వారితా || మృత్యా
 ప్రసమ్మలేకృత్వా వస్త్రేణపరివేష్టయి | దేశేతుకుశదర్భాభ్యోనిభినే
 ప్తక్షిణాముఖః || * || ఇతి | వైఖానసే — || వా || చితాయాందక్షిణేపా
 ర్శ్వజానుదక్షిణం భూత్వా గర్తే కుష్మంబిదధాయత్ || * || ఇతి | స్తుత్యస్త
 రేచ — || శ్లో || ప్రేతసాఘస్థినిసంచిత్య కుష్మే తాని నిధాయచ | ఘృ
 నేన గర్భతోయైశ్చ సిక్త్యాకుష్మంబిధావయేత్ || * || ఇతి || శ్లో || అష్ఠీ
 నాదాయకుష్మేతుస్థాప్యగర్తేవినిక్షిపేత్ | ఆవికాజినవస్త్రైర్వాక్షౌ
 మైఃకాశేయపట్టకైః || కుశరజ్వాదృఢంబధ్వా గర్త్యాన్ముసి వినిక్షిపేత్ | అ
 ఘృమర్షణసూక్తంచ యావన్మజ్జతితజ్జపేత్ || యావదస్థిమనుష్యాణాం గ
 ర్హతోయేమతిష్ఠతి | తావద్వర్షసహస్రాణి స్వర్గలాకేమహీయతే || * ||
 ఇతి | పాండ్య — || శ్లో || అష్టాంకృత్వాఽగ్రసంకుర్ధం కేశవాద్యైశ్చనా

మఖిః । పశ్చిగవ్యేషు నిక్షిప్య గణ్ధాద్యైస్సంప్రపూజయేత్ ॥ ద్విజాను
జ్ఞామవాప్యైవ గణ్ధాయాంసుసమాహితః । సజ్జలవ్యప్రయతస్తస్య చో
చ్చరన్ గోత్రనామని ॥ అఘమర్షణసూక్తేన ధర్మా యైవ నమో స్త్వితి । వి
సర్జయే త్రతోఽస్థీని యావదస్థీనితజ్జపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । బ్రహ్మ పురాణే —
॥ శ్లో ॥ అస్థీనిమాతాపితృమాతులాదేర్దశాశ్వమేధేతు నరోనభాస్యే । కృ
ష్ణాప్తమాయం పశ్చిగవ్యైర్నిషిచ్యహిరణ్యమథ్వాజ్యతిలైర్వికీర్య ॥ పుణ్యై
తుమ్మపిష్టపుటే నిధాయ నమోస్తు ధర్మాయ ఇతిబ్రువంశచ్చ । ఓషేజ్జలే పి
తృతీర్ధేన భక్త్యా స్నాత్వాఽథసూర్యం ప్రయతఃప్రవశ్యేత్ ॥ యథాశక్త్యా
దక్షిణాంచాథదత్వా పితౄణాంసర్వాంబ్రహ్మలోకం నయేత్సః ॥ * ॥ ఇతి ।
మాత్యే — ॥ శ్లో ॥ గృహీత్వాఽస్థీని గణ్ధాయాం నిక్షిపెమ్మవివాక్షిపే
త్ । తీర్థాన్తరే కురుక్షేత్రే థేవేవా సమశేషుచా ॥ * ॥ ఇతి । యోగ
యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ గణ్ధాయాం యమునాయాంవా కావేర్యాం
వా శితమ్రుతౌ । సరస్వత్యాం విశేషేణ హ్యస్థీని విస్సజేత్తతః ॥ * ॥ ఇతి ।
బ్రహ్మకైవరే — ॥ శ్లో ॥ కావేరీతీరవాసీవ తత్ర దగ్ధో మృతోఽపివా ।
కృతామ్బుస్సశ్చిత్తాస్థిర్వా ధూతపాప్తా దివం వ్రజేత్ ॥ * ॥ ఇతి । శాన్డ
ల్యః — ॥ శ్లో ॥ ద్వారవత్యాం సేతుబద్ధే గోదావర్యాంచ పుష్కరే । అ
స్థీనివిస్సజేద్యస్య సమృతోముక్తిమాపున్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । సంగ్ర
హే — ॥ శ్లో ॥ స్త్రియా అనాహితాగ్నేశ్చ కుమ్భాన్తస్థోఽస్థినశ్చ
యః । నివాపాన్తోహవిర్యజ్ఞయాజినభోగ్ముయాజినః ॥ పునర్దాహోవధిర్లో
ప్తచితిరగ్నిచితఃపునః । నివాపోనపునర్దాహే లోప్తచిత్వాం నచోభయమ్ ॥
కేచిన్నివాపమిచ్చన్తి హ్యుభయత్రావిరోధతః ॥ * ॥ ఇతి । అయమర్థః —
అనాహితాగ్నేరాహితాగ్నివత్సీనాంచ “ పలాశమూలేవా కుమ్భానిధా
య ” ఇత్యేవముక్తమేవకర్తవ్యమ్, కర్మాదీతుతదగ్ధత్వాత్క్రియత ఏవ ।
హవిర్యజ్ఞయాజినోనిలయనాన్తమ్, సోమయాజినః పునర్దాహనాన్తం కర్త
వ్యమ్, మహాగ్నిచితఃకాతకాగ్నిచితశ్చలోప్తచయనాన్తమితి ।

అస్థినంచయనెవారాదిదోషః

అస్థినంచయనే వారనక్షత్రనిషేధో యమేన దర్శితః — ॥ శ్లో ॥

భామారామన్దవారేషు తిథియగ్నే మువర్జయేత్ । వర్జయేదేకాదృత్యైర్ద్వి

పాద్యక్షేఽస్థిసంచయమ్ || ప్రదాత్యజన్మనక్షత్రైః త్రిపాద్యక్షే విశేష
 తః || * || ఇతి | స్మృతిరత్నే — || శ్లో || నన్దాయాం భార్యవేకేశచ చ
 తుర్దశ్యాం త్రిజన్మసు | బార్హస్పత్యేతథాశ్రేష్ఠే పుష్యహస్తేతతైవచ ||
 నాస్థిసంచయనం కుర్యాత్కులక్షయకరం హితత్ | ఫల్గునీచయమాషాఢ
 ద్వయప్రస్తవదద్వయమ్ || వడ్భ్యైఽన్యత్రతునక్షత్రైః హ్యస్థిసంచయనం
 భవేత్ || * || ఇతి | గార్గ్యః — || శ్లో || భద్రేప్రిపదనక్షత్రైః భృగ్వగ్నౌ
 రబృహస్పతౌ | దహనం మరణం చాస్థిచయనం త్రిగుణం భవేత్ || * ||
 స్మృత్యన్తరేఽపి — || శ్లో || గురుశుక్రా రశన్యరూ నన్దాయాంచ త్రిజ
 న్మసు | ఉత్తరాహస్తచిత్రాసు పుష్యవైవాస్థిసంచయః || * || శ్రీధరీ
 యే — || శ్లో || అస్థిసంచయనం కార్యం జన్మత్రయవివర్జితమ్ | పూణ్ణా
 యాంచవిశేషేణ నన్దాయాంచ వివర్జయేత్ || * || ఇతి | ప్రతివన్తస్థైః
 కాశ్యోనన్దాః | ఆత్రేయే — || శ్లో || కాలేల్పదోషేకుర్వీతత్యాజ్యం దో
 షాధికేఽశుభమ్ || * || ఇతి | శ్రీధరీయేఽపి — || శ్లో || దివసాగుణదోషా
 భ్యాం సంపృక్తాహివరస్పరమ్ | కేవలం గుణయోగోహి దేవానామపిదు
 ర్గభః || * || హరీతః — || శ్లో || కుర్వీతసర్వకర్మాణి బ్రాహ్మణావా
 మనుజ్జయా | బ్రాహ్మణైరభ్యనుజ్ఞానాద్దోషానశ్యత్యసంశయమ్ || * ||
 ఇతి | గాగ్యః — || శ్లో || శుక్రాదిశుభవారశ్చ నన్దాతైవ చతుర్దశే |
 ఉత్తరాత్రయ రోహిణ్యః పూణ్ణాచన్ద్రాచ జన్మచ || పతేష్వపిచకర్తవ్యం
 మాతాపితౌర్విశేషతః | అవ్యేషాం నాతిదోషస్సాన్యైర్యక్షమరణేన్మ
 ణామ్ || * || ఇతి | స్మృత్యన్తరేఽపి — || శ్లో || జన్మత్రయం సంచయనే
 శ్రాద్ధేఽదహనేగురోః | నైవదోషావహంప్రాక్తమస్యేషామపి సర్వ
 దా || * || ఇతి | ప్రత్యక్షేపితృమాతృవ్యతిరిక్త విషయే శౌక్రం వర్జ్యమే
 వ, “ శౌక్రం పిత్రోర్నదోషాయ ” ఇతి పిత్రైరేవావర్జనీయత్వస్మరణా
 త్, “ సర్వదాశుక్రవారస్తు వర్జనీయః ప్రయత్నతః | ” ఇతి స్మరణాచ్చ.

శవాగ్నీసుగతప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్వానాగ్నీసుగతప్రాయశ్చిత్తమాహస్థగ్రహకారః — || శ్లో ||
 సప్తశవాగ్నీతద్భిత్తసంస్పృష్టైః రణిమథనమ్ | లోకీకాగ్నీహృతి

స్వాదైసర్వచిత్తం ద్వయోస్సమమ్ || * || ఇతి । అహితాగ్నేర్మథితాగ్నిః
 అనాహితాగ్నేర్లోకి కాగ్నిః ఉభయత్ర సర్వప్రాయశ్చిత్తం సమమిత్య
 తః । అత్ర విశేషమాహబోధాయనః — || పా || అధయద్యుపనయ
 నాగ్నిర్వివాహాగ్నిః జాతకర్మాగ్నిః శ్మశానాగ్నిరాచతుర్థాదాదశాహాదా
 ఘోసాశ్చయనాదనుగతస్సాన్యతే , “ అపహతా అనురాః ” ఇతి ప్రోక్ష్య ,
 ధీ ప్రంభస్త్యసమారోపణమ్ , “ అయినైయోనియుయుత్వయః ” ఇతి సమి
 ధసమారోప్య , లోకి కాగ్నిమాహృత్యసమిధమాదధాతి , “ ఆజుహ్వనః -
 ఉమ్భధ్యసాగై ” ఇతి ద్వాభ్యామ్ , సంపరిస్తీర్యప్రాయశ్చిత్తం జ
 హూయి , అయాశ్చ గైపశ్చ హూతా బ్రాహ్మణపక హూతామనస్వ
 రి , మిదామబతర్హిహ వ్యాహృతర్వాహృతయశ్చప్రాయశ్చిత్తజహుయా
 తే || * || ఇతి । సూక్రమిదం వ్యాఖ్యానం పత్రమైధసారకృతా —
 || వా || యదిత్తశానాగ్నిరనుగతస్సాన్యతీతస్సజల్ప్య , “ అపహతా అను
 రాః ” ఇతి తర్హస్త్యప్రోక్ష్య , “ అయినైయోనియుయుత్వయః ” ఇతి సమి
 ధసమారోప్య , లోకి కాగ్నిం ప్రతిస్తాప్య , “ ఆజుహ్వనః ఉమ్భధ్య
 సస్య ” ఇతి ద్వాభ్యాం లాంసమిధమాధాయ పరిస్తీర్యాగ్నించర్వించసంస్కృ
 త్య , “ అయాశ్చ - అగ్నిహూతా ” ఇతి ద్వాభ్యామ్ , “ బ్రాహ్మ
 ణపక హూతా ” ఇత్యనువాకేనచ ప్రతివాక్యవత్తుప్తయమ్ , “ మనో
 జ్యోతిర్బుధతామ్ - యన్మత్తనః ” ఇతి ద్వాభ్యామ్ , “ భూరిగ్నయేచ ”
 ఇతి చతుర్భిర్వాహృత్యబిభిష్యమత్వా , అగ్నిం పరిషిచ్య తతః కర్మప్రతి
 పద్యతే || * || ఇతి । కారి కాచ — || స్లో || ఉపాయనాగ్నోచచినాహవ
 హ్నాశావానలేనూతకపావకేచ । శాస్తైవహాల్యాపహతేతిమన్తాచ్ఛ
 నోదేవ్యాద్భిరవోక్ష్యభిన్నమ్ || తద్భిన్నచారోప్యసమిధయన్త ఆజుహ్వ
 ఉమ్భధ్యయుచోద్వయేన । లోక్యానలేతాం సమిధం విధాయపరిస్తరాజ్యో
 త్పవనాధికృత్వా || అయాశ్చ పశ్చ హూతాచ బ్రాహ్మణపక హూ
 తాదశ । మనస్వతీచ మిదాచమహావ్యాహృతయన్తథా || * || ఇతి । య
 ద్యభిప్రవాహవృతం ప్రతికృతిదాహూతా తత్రాస్థ్యభావాతోధంస
 శ్చయ ఇత్యపేక్షాయాముక్తమ్ । సంగ్రహే — || స్లో || అగ్నిపశ్చయ

నాత్మూర్వం ప్రవాహేనహృతంయది । అస్థిప్రతికృతీకృత్యతద్దేశాన్మృ
దమాహరేత్ ॥ అస్థీనిసంచయేద్విద్వాన్ లోప్తంవా భిక్షువాతతః । ప్ర
మాణమస్థిపత్యైత్వా తన్నన్త్రీంతుజపేద్బుధః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్త
రే — ॥ శ్లో ॥ జలప్రవాహే కూలేవాతీరేవాఽథసరిద్వితే । జలౌఘే
వాఽస్థినాశేతుతన్నన్త్రీంతు జపేద్బుధః ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానేశ్వరీయే —
॥ శ్లో ॥ అస్థిసంచయనంయాగో దేవానాంపరికీర్తితః । ప్రేతీభూతంతథో
ద్దిశ్య యశ్శుచిర్నకరోపితేత్ ॥ దేవతానాంతుయజనం తంశశన్త్యథదేవ
తాః ॥ * ॥ ఇతి । దేవాశ్చాప్రశ్నశానవాసినస్తత్రపూర్వదధాః ॥ శ్లో ॥
శ్నశానవాసినోదేవాఃశవానాంపరికీర్తితాః ॥ * ॥ ఇత్యక్షీరస్సృతేః । తాన్
దేవానదిరమృతం ప్రేతం చౌద్దిశ్యాపూపాదిభిఃపూజాకార్యేత్యుక్తంభవతి ।
ప్రేతీభూతమితువ్యక్తేస్సపిండీకరణాత్ప్రేతేనసంచయః కార్య ఇతిసంధ్యమ్ .

ప్రభాతబలిః

దశమేఽహిఽప్రేతస్యమహాతీతుద్భవతి, తస్మిన్ప్రతిఃప్రభాతబ
లినాభవతి, సచదశమదినపిండోదకదానాత్మూర్వం కార్యః, ॥ శ్లో ॥ తి
లోదకేచపిండైచ ప్రదత్తైదశమేఽహని । అశ్మన్లోథాపనం కృత్వాతతః ప్రే
తం విసర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పిండదానానన్తరమేవాశ్మన్లోథాపనన్తరణాత్ ।
“దశమేతుత్పరిక్షయః” “దశమేనతుపిండైనతృప్తిః ప్రేతస్యజాయతే”
ఇతి స్మరణాత్, భుక్తభోజనవస్తృప్తస్యప్రేతస్యబలిప్రదానాయోగాది
త్యాహుః । అఖణ్డాదర్శేతు — ॥ వా ॥ అత్రోదకపిండబలిప్రదానా
త్ప్రేతతృప్తిః ప్రేతతృప్త్యాసన్తతివృద్ధిర్భవతి ॥ * ॥ ఇతి । ప్రత్యహం
యస్పిండోదకదానం యచ్ఛదశాహేయచ్ఛప్రభాతబలిప్రదానం తాభ్యాం
ప్రేతస్యతృప్తిర్భవతీత్యర్థః । ఏవంచప్రభాతబలిప్రదానేనాపి ప్రేతస్య
తృప్తిః పిండోదకదానప్రభాతబలిదానయోః పౌర్వాపర్యే అనియమ ఇతి
కేచిత్ । యత్తుకైశ్చిదుచ్యతే — ॥ శ్లో ॥ మద్ధారగురువారేషుదశాహే
సముపస్థితే । బలింప్రభూతం దద్యాత్పేతులక్షయకరం భవేత్ ॥ * ॥
ఇతి తన్మాతాపితృవృత్తిరిక్రవిషయమిత్యేకైః । పితృమేధసారెవిశేషః —
॥ వా ॥ నాత్రనాతాదిదోషశ్చిన్తా బలేషునివృత్యర్థత్వాద్దశాహ ఏవత

భావాత్తతూర్వం ప్రభూతబలిప్రదానస్య నిరర్థకత్వాత్ పిష్టోదకదానవ
దనోహత్ స్మృతిష్వనిషేధాచ్చదశాహపవ బలిద్వయః । “వైధేకర్మణితు
ప్రాప్తైకాలదోషం న దిన్వయేత్ ।” ఇతి వసిష్ఠస్మరణాత్ ॥ * ॥ ఇతి । య
త్తుకాలదీపేభిహితమ్ — ॥ శ్లో ॥ ఆరవారేచసారేచగురువారేచభార్గ
వే । పాషాణస్థాపనోద్ధానం సంచయిత్పుకలక్షయః ॥ * ॥ ఇతి । తన్మా
తాపిత్యవ్యతిక్రమిషయమ్ , అతిక్రాన్తార్థవైహికవిషయంచ , ॥ శ్లో ॥
పాషాణస్థాపనే శ్రేష్ఠామన్దభౌమార్కవానరాః । ఉష్ణాపనే సశౌక్రియా
మాతాపిత్రోర్గురోశ్శుభాః ॥ పరోక్షే సూక్ష్మతః పశ్యేత్ప్రత్యక్షే న విచా
రయేత్ । ఇతి స్మరణాత్ ॥ * ॥ ఇతి ।

అన్తర్దశాహేదర్మాదినన్భవేవిధిః

యదాదశాహమధ్యేదర్మాపాతస్తదాదశాహవోత్తరతన్త్రిం పిష్టో
దకదానాదిహపం సమావయేత్ । తదాహఋశ్యశృజః — ॥ శ్లో ॥ ఆశౌ
చమన్తరాదర్మో యదిస్యాత్సర్వవర్ణినః । సమాప్తిం ప్రేతతన్త్రిస్యకు
ర్మ్యుత్యాహగౌతమః ॥ * ॥ ఇతి । ప్రేతీనసరపి — ॥ శ్లో ॥ ఆద్యేవైహే
వకతావ్యాప్రేతపిష్టోదకక్రియా । ద్విరైన్ద్రవేతు కుర్వాణః పునశ్శౌచం
సమశ్నుతే ॥ * ॥ ఇతి । భవిష్యత్పురాణేఽపి — ॥ శ్లో ॥ ప్రవృత్తాశౌ
చ తన్త్రిస్తు యదిదర్శనసమావతేత్ । సమాప్యచోదకం పిష్ఠం స్నానమా
త్రం సమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏతతూర్వసంకారైర్వైపుష్పలక్షణమ్ ।
తథాశ్రీధరీయే — ॥ శ్లో ॥ త్యజేత్సంక్రామణం భానోమధ్యతః ప్రేత
కార్యతః । నోఽప్రేతకర్తృనాశః స్యాద్దర్శశ్చేత్తతూలక్షయః ॥ * ॥ ఇ
తి । స్మృతిరత్నే — ॥ శ్లో ॥ దర్శనసంక్రామణం నాపి దశాహాన్తర్యదా
భవేత్ । తావదేవోత్తరం తన్త్రిం సమాప్యమితి నిశ్చయః ॥ * ॥ ఇతి ।
స్మృత్యన్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ దశాహమధ్యేదశాశ్చేత్తత్ర సర్వం నమా
వయేత్ । ద్విచన్ద్రదశానెదోషో మహానిత్యవధార్యతామ్ ॥ చన్ద్రద్వ
యే యదాఽఙ్గానాత్ప్రేతకర్తృసమాచరేత్ । నోపతిష్ఠతి తత్సర్వం దాతుః కు
లవినాశనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అన్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥ చన్ద్రద్వయేబలిర్మై
త దేయః ప్రేతస్య తప్తయే । యదిదద్యాద్ద్విచన్ద్రైరు దాతుః కులవినాశ

నమ్ || * || ఇతి । పద్ధతౌచ — || శ్లో || అస్తర్గశాహేసంప్రాప్తే దశే
 పిష్టానాం సమాపయేత్ । అస్థిసంచయనంత్ర దర్శాత్పూర్వం విధియతే || * ||
 ఇతి । స్మృత్యన్తరైఃపి — || శ్లో || అధోధ్వం కృష్ణపక్షస్య దశమ్యాం
 సంస్థితే సతి । తదానీం సంచయేదస్థినచతుర్థే హి సంచయః || త్రయోద
 శీకలామాత్ర తిథౌ స్యమృతిర్భవేత్ । నాతిక్రమ్యసినీవాలీం కుర్యాన్వి
 ఙ్గోదకక్రియామ్ || * || చతుర్దశీయంతామావాస్యాది నేచతుర్దశీ సమయమర
 జేఽపి అమాయాం దాహసంభవ్యో దశాది సమాపనీయమ్ । తదుక్తమ్ —
 || శ్లో || చతుర్దశీక్షణమృతస్త్రదర్శోభవేద్యది । పిష్టోదకం దశాహంతం
 తస్మిన్నేవది నెక్షిపేత్ || * || ఇతి । తథాస్మృత్యన్తరైః — || శ్లో || ఉద
 యం యాతిచాదిత్య పర్వమిత్రాంచతుర్దశీమ్ । సంప్రాప్త్యసంస్థితే విప్రే
 కృష్ణపక్షస్య తందహేత్ || అమాయాం వామృతిర్యస్య తస్యాం ససాగర
 కల్పనా । తస్యాం సంచయనం కుర్యాచ్ఛేషం చైవ యథాయథమ్ || * || ఇ
 తి । స్మృతిరత్నే — || శ్లో || చతుర్దశీమృతకశ్చిత్తతః ప్రాప్తోత్యమాతి
 థిః । పిష్టోదకం దశాహంతం తస్మిన్నేవాహనిక్షిపేత్ || * || ఇతి । స్మృ
 త్యన్తరైఃపి — || శ్లో || ఇన్ద్రక్షయేయదామృత్యుః స్త్రియోవాపురుషస్య
 వా । ఉదకం పిష్టదానంచ తదాసర్వం సమాపయేత్ || * || ఇతి । ప్రచే
 తాః — || శ్లో || ప్రథమేహన్యమావాస్యాత్ప్రదక్షిణం హరేత్ । అ
 థవాతత్ప్రభృత్యేవ జలం పిష్టాంస్తువాపయేత్ || * || ఇతి । దర్శమరణేత
 దుత్తరదినమారభ్యవా పిష్టోదకదానం కుర్యాత్తర్కపక్షమయోర్ధ్వత్వా
 దితి వ్యాఖ్యాతారః । అన్యేతు, అస్తర్గశాహేయదాకదావిద్వర్కసంభవేఉ
 దకాది సమాపనీయం తదుత్తరదినమారభ్యవా కార్యమితి వ్యాచక్షతే, తద
 యుక్తమ్ “ప్రథమేహన్యమావాస్యా” ఇతి ప్రకృతత్వాత్ । అమా
 వాస్యామరణవిషయస్యైవ వికల్పస్యప్రతీతేః, “ప్రథమేహన్యజ్ఞాని
 త్రయమ్” ఇత్యాది నాప్రథమదినప్రభృత్యవిశేషేణ ఉదకదావాది
 విధానాత్ దశాహదేః పూర్వమేవారభ్యదశాహదా సమాపనీయమ్ । త
 త్కాలస్యాది నానారభ్యేన దశాహదాన్త్యన్తరదినమారభ్యదినత్ర
 యుక్తైకేనవాది నేన సమాపనీయమితి వ్యాఖ్యం । దర్శపక్షమయోర్ధ్వసంచయ

సంకృత్యైవసమాపనీయమ్ । తథాకాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ ప్రభు
మేఽహిత్వతీయేవాయదారోభవేత్తదా । అస్థిసంఘాయనం కుర్యాది
తివిష్ణుస్తృతిస్తృతమ్ ॥ * ॥ ఇతి । దశాహమధ్యేసజాగ్రన్దిరిత్యాదిభిః
సజాగ్రమణస్యాపిత్యాజ్యత్వస్వరణాద్దర్శతుల్యయోగత్వేమత్యాత్మజాగ్ర
మణేపేయమేవగ్రాహ్యమ్ । దశాహమధ్యేతయోర్యోగపద్యేదశేసమా
పయేత్ , “ ప్రాప్తేదశేసజాగ్రమేచదశేషవసమాపయేత్ । ” ఇతిస్తర
ణాత్ । సంక్రమేఽపి — ॥ శ్లో ॥ యదిసజాగ్రన్దిరశౌతుదశాహ
భ్యంతరేయదా । మాతాపిత్రోర్విద్యానాన్యేషాందశేవైవసమాపయేత్ ॥ * ॥
ఇతి । స్తుత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ అమాయాంతుమృతిరస్యతద్దినేదహ
సంభవేత్ । చంద్రిన్యదర్శనాత్పూర్వం దశేషిణ్ణాశసమాపయేత్ ॥ అ
మాయాంచ మృతందేహం ప్రథమాయాందహేద్యది । ఉదకం పిబేదా
సంచసదశాహం సమాపయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యత్తు — ॥ శ్లో ॥ అమా
యాం మరణంయస్యతస్యపిణ్ణోదకక్రియా । ఆదశాహత్ప్రతిదినం కా
రయేత్ స్తుతిశాసనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । తదపిప్రథమాహాభిప్రాయమ్ , అన్య
థాపూర్వోక్తవచనవిరోధాపక్షైః । ఉశనాఽపి — ॥ శ్లో ॥ ద్విచన్ద్రీద
శేసంయావద్భువిపిణ్ణశ్రీయాభవేత్ । ద్విచన్ద్రీదర్శనెదోషోమహానిత్యవ
ధార్యతామ్ ॥ * ॥ ఇతి । అఖణ్డాధశే — ॥ శ్లో ॥ అప్తమాంశేచతు
ర్దశాః క్షీణోభవతిచన్ద్రీమాః । అమావాస్యాఽష్టమాంశేచపునః కీలో
భవేదఋః ॥ * ॥ ఇతి । అతోఽమావాస్యాష్టమాంశాత్ప్రగేవపిణ్ణోదకా
పకఃకార్యః , అన్యథాద్విచన్ద్రీత్వప్రసక్తాత్ । దినద్వయేవ్యమావా
స్యాసమ్భవేమధ్యాహ్నావ్యాపిన్యాంతస్యాంత్రాధదినేవాఽష్టమాంశాత్ప్ర
కర్తవ్యః । సజాగ్రన్తావపితత్సమయాత్పూర్వం మధ్యాహ్నవసమాప
నీయమ్ । అనాభవిషయేఽపిస్తృత్యంతరమ్ — ॥ శ్లో ॥ చన్ద్రీద్వయేమృ
తోఽనాధోదగ్ధశ్చేదుదకాగ్నినః । సజ్జయోదకదానానితప్తినైహి సమాప
యేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏతానివచనానిమాతాపితృవ్యతిరిక్తవిషయాణి ।

దశాహమధ్యేదర్శనసంభవే మాతాపితృవిషయే

మాతాపితృవిషయేతుశ్లోకగౌతమః — ॥ శ్లో ॥ అస్తర్దశాహే దర్శ
శ్చేత్తత్రసర్వం సమాపయేత్ । పిత్రాస్తుంకూపదాశౌఘం దర్శ్యాదిభిః

జలాజ్ఞానీ || * || ఇతి । యమోఽపి — || శ్లో || అర్వాగ్ధశాహిత్విత్తా
 స్తు కుహూర్యది తదాభవేత్ । ద్విచన్ద్రోదోషోనాపైవ కర్తవ్యాతుక్రి
 యానుతైః || * || స్మృతిరత్నే — || శ్లో || దశాహభ్యంతరేపిత్రోః సనీ
 వాలీయదాభవేత్ । అత్యైవచ కర్తవ్యం పుత్రేణాన్యేన నేష్యతే || * ||
 బృహస్పతిః — || శ్లో || అన్తర్దశాహేదర్శశ్చేత్పితృత్వా తుర్గురోర్మృతా ।
 పిండందద్యాన్తశాహాన్తమితరేషాం సమాపయేత్ || * || శ్రీధరీయే — || శ్లో ||
 ద్విచన్ద్రోదర్శనేదోషమాతాపిత్రార్పవిద్యతే । మధ్యపిండసమాప్తిశ్చేత్
 కులక్షయకరిభవేత్ || * || అన్యత్రాఽపి — || శ్లో || దశాహమధ్యస
 జాన్త్రీన్దిర్దర్శనాన్తభవేద్యది । తోయంపిండం సమాప్యేత తద్దినేనార
 సేతరైః || బలిర్ద్విచన్ద్రోదృష్టశ్చేద్దినస్తీరవదాహుకమ్ । చన్ద్రోద్వయేఽ
 పికర్తవ్యా మాతాపిత్రార్పలిక్రియా || * || వరదరాజీయే — || శ్లో ||
 దశేప్రేతదినేషు సత్యపితృదాదద్యాన్తశాహంసుతః || * || ఇతి । స్మృ
 త్యంతరే — || శ్లో || అన్తర్దశాహేదర్శశ్చేత్పిండనిర్వాపణాదికమ్ । స
 పిండోవర్జయేతుప్త్రః కుర్యాన్పిండోదకక్రియామ్ || * || సంగ్రహే —
 || శ్లో || అన్తర్దశాహేదర్శశ్చేచ్ఛిష్టం పిండోదకాదికమ్ । మాతాపిత్రా
 ర్వివాన్యేషాం దర్శపవసమాపయేత్ || * || ఇతి । అన్యదపి — || శ్లో ||
 దశాహభ్యంతరేదర్శస్సజన్త్రీమోవాభవేద్యది । మాతాపిత్రాన్తశాహా
 న్తం యథావిధినమాపయేత్ || * || ఇతి । పిశ్వాదశే — || శ్లో || ఆ
 శౌచమధ్యే విధుస్త్వయశ్చేద్దద్యాన్తశాహం తిలవారిపిండమ్ । పుత్రీసుతో
 ఽన్తకౌరసశ్చ శేషాసుతాన్తత్ర సమాపయేయః || * || ఇతి । మాతా
 పితృవిషయే విశేషోగాలవేనోక్తిః — || శ్లో || పిత్రోరాశౌచమధ్యేతు
 యదిదర్శస్సమాపతేత్ । తావదేవోత్తరంతన్ద్రం పర్యవసేయత్యైహ
 త్వరమ్ || * || ఇతి । పిత్రోరాశౌచమధ్యే త్రిరాత్రాత్పరంయది దశే
 స్సమాపతేత్, తదైవోత్తరం తన్ద్రందర్శ సమాపయేత్, నారాన్ద
 రాపాతభ్యర్థః । కాలాదర్శాఽపి — || శ్లో || దర్శదశాహమధ్య
 స్యామార్హ్యతన్ద్రం సమాపయేత్ । త్రిరాత్రాత్పరంపిత్రార్హ్యతావిధి
 నిశ్చయః || * || ఇతి । స్మృత్యంతరేఽపి — || శ్లో || పిత్రోరాశౌచమ

ధేయ దర్శశ్చేత్త్రిదినాత్పరమ్ । తావదేవోత్తరం తన్త్రీం సమాప్య
మితి నిశ్చయః ॥ * ॥ తథా — ॥ శ్లో ॥ దశాహమధ్యేదర్శశ్చేత్త్రిదిన
ర్వం సమాపయేత్ । అస్థిసంశ్చయనాదూర్ధ్వం పిత్రోరపి సమాపయే
త్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర చన్ద్రికాప్యతిరత్నమాధవీయకాలాదర్శాదిప్రా
ధనిబద్ధనేషు వ్యవస్థాకృతా । మాతాపితృవ్యతిరిక్తవిషయే యదేకదావా
దర్శాపాతేఽధ్యతన్త్రీం సమాపయేత్, మాతాపితృవిషయేతుత్త్రిరాత్రా
దుత్తరందర్శాపాతేఽధ్యతన్త్రీం సమాపయేత్ ॥ శ్లో ॥ పిత్రాస్తుయావ
దాశౌచం దద్యాద్విష్ణ్వాజలాజ్జలీన్ ॥ * ॥ ఇత్యాదీనిదశాహసమాపన
ప్రతిపాదకానివచనానిత్త్రిరాత్రాద్వాక్ దర్శాపాతేవేదితవ్యాని । త్ర్య
హంశ్చరమితిగాలవాదిభిర్విశేషితత్వాదితి । అత్ర చన్ద్రికాదౌ ఔరసాదిస
ర్వపుత్రసాధారణ్యేనావిశేషేణవ్యవస్థాకృతా । అన్యైస్తుపితృమేధసారకృ
దాదిభిర్నవీనైర్వ్యవస్థాత్తరముక్తమ్ । “పర్యవసేయత్త్రిహంశ్చరమ్”, ఇ
త్యాదీనిమాతాపితృవిషయేత్త్రిరాత్రాదుత్తరందర్శసమ్భవేసమాప్తిప్రతి
పాదకానిగాలవాదివచనానిదత్తైరసపుత్రికాపుత్రవ్యతిరిక్తగౌణపుత్రక
ర్తృకోదకసమాప్తిపరాణి । ‘తోయంపిష్ఠంసమాప్యేతత్తదేనారసేతరైః’
‘శేషాస్సుతాస్త్రసమాపయేయః’ । ఇత్యాదిభిస్త్ర్యహమధ్యేదర్శసమ్భ
వేతేషామపిపిష్ఠోదకసమాపనైప్రాప్తే ‘పర్యవసేయత్త్రిహంశ్చరమ్’ ఇ
త్యాదీనితద్విషయాణ్యేవవ్యవస్థితైః । ఏవంచ, ॥ శ్లో ॥ ద్విచన్ద్రిదర్శనేదో
షోమాతాపిత్రోర్నవిద్యతే । మధ్యేపిష్ఠంసమాప్తిశ్చేతుర్లక్షయకిరీభవేత్ ॥
పిత్రాస్తుయావదాశౌచం దద్యాద్విష్ణ్వాజలాజ్జలీన్, ఇత్యాదీనిత్త్రిరాత్రా
దర్శాద్విషయాణీతినజ్గోచోనకార్యః । తేనదశాహమధ్యేత్త్రిరాత్రా
దర్శాదూర్ధ్వంపాదర్శసంక్రమణసమ్భవేపుత్రవ్యతిరిక్తసన్యకతుజ్ఞా
తీనాందర్శసంక్రమయోరేవసమాపనమ్, దత్తైరసపుత్రికాపుత్రవ్యతి
రిక్తపుత్రాణాంత్త్రిరాత్రాదూర్ధ్వందర్శాదౌసతినమాపనమ్, త్త్రిరా
త్రాద్వాక్ దర్శాపాతేతుతేషాంసఫమాపనమ్, దత్తైరసపుత్రికాపుత్రా
ణాంతుయదాకదావాదర్శాదౌసతిశతత్రయమాపనమ్, కింతుదశాహసపి
ష్ఠోదకాదిఫలమాపనమ్” ఇతి । యథోచితమిహ ద్రక్ష్యవ్యమ్ । జ్ఞాతీసాం

పుత్రేణసహ సమాపనముక్తం రత్నావళ్యామ్ — || శ్లో || సహస్రస్థి
 రాస్వతధర్మోవా మధ్యేచేత్ జ్ఞాతిభిసుతః । ఉదకం పిష్టదానంచదశా
 హస్తేసమాపయేత్ || * || ఇతి । తథానయదపి — || శ్లో || కర్తాయదా
 సమాప్నోతి తదానీతు సపిష్టకాః । జ్ఞాతిభిస్తతసమాప్తిశ్చైవ ధ్యేతేమాం
 కులక్షయః || * || ఇతి । సపిష్టకాస్సమాప్నయ్యురితిశేషః । పుత్రవ్యతిరి
 క్తకర్తృవిషయే జ్ఞాతీనాం సమాపనమాహశబ్ధః — || శ్లో || ప్రథమే
 హన్యనారభ్యకర్త్రా సహతిలోదకమ్ । యదిపశ్చచ్ఛక్తారస్తైస్తద్దశైశ్చ
 తు సహస్రమ్ || కుర్యుర్నాన్తర్వతేదర్శే సహస్రమ్ దశమేహని || * ||
 ఇతి । అయమర్థః — || వా || ప్రథమేహన్యనారభ్యకుర్వతాకర్త్రా సహ
 యదాజ్ఞాతయఃక్రియారమ్భంనకుర్వంతి, యదాచకర్తారఃకర్మాదేహార్థ్యం
 క్రియారమ్భంకుర్వంతి తత్రోభయత్రజ్ఞాతయోన్తర్వశాహేదర్శేసంక్ర
 మేవా సమాపనం కుర్యః, దర్శాదూర్ధ్వమారభ్యకుర్వతాకర్త్రా సహ
 నశశమేహనీతి । స్మృత్యన్తరైః — || శ్లో || ప్రథమేహనికర్త్రాయే న
 కుర్వంతితిలోదకమ్ । తైశ్చాతిభిశ్చదర్శాదా సమాప్యేతారసతరైః || * ||
 ఇతి । ఔరసేతరైః కర్తృభిజ్ఞాతీనాం సమాపనమిత్యర్థః । సంక్రమే
 పి — || శ్లో || దశాహమధ్యేసహస్రమ్ ప్రైతకర్తృ సమాపనమ్ । సహై
 వ్హాతిభిః కార్యమారసాన్వైశ్చకర్తృభిః || * || ఇతి । ప్రైతకర్తృ సమాప
 నమిశ్యుక్తత్వాత్, ఏకోదరవృద్ధిశ్రాద్ధం నవశ్రాద్ధమపి దర్శేపకృష్య
 సమాపనీయమితి కేచిత్ । అన్యేతు — “ || శ్లో || తోయపిష్టం సమాప్యేత
 తద్దినేనారసేతరైః । ” ఇత్యాదిభిఃపిష్టోదకయోరేవాపకమస్మరణాన్నా
 ప్తి నవశ్రాద్ధాపకర్తృః, తద్దినేష్వేకాదశేవాదినే నవశ్రాద్ధానికర్తృవ్యా
 ని, ఏకోదరవృద్ధిశ్రాద్ధానితు అపకృష్యసమాపనీయాని || శ్లో || శ్రాద్ధ
 మేకొత్తరం వృద్ధ్యా కర్తవ్యంతు దినేదినే । అవసానాద్యలీనాంతు ద్విగు
 ణం ప్రత్యహం పరే || * || ఇతి । పిష్టోదకోపక్రమావసాన విశిష్టత్వాత్,
 సన్నియోగశిష్టన్యాయాచ్చేత్యాదుః । శిష్టాచారాదిహవ్యవస్థా .

పామాణోన్మాదనక్రమః

పామాణోన్మాదనం దశాహపకుర్యాదిత్యాహశబ్ధః — || శ్లో ||
 అహమధ్యేతథాన్తయ ఉదకాదిసమాపయేత్ । సపదశమేకుర్యాత్స

షాణ్డాపనాదికమ్ || * || యత్ప్రశస్తతే — || శ్లో || ప్రతకార్యా
 ణీసర్వాణి మధ్యేయది సమావయేత్ | తథాపిదశమేప్యేవం షాణ్డా
 పనం స్మృతమ్ || * || ఇతి | ప్రచేతాః — || శ్లో || ఉదకం పిష్టదానం
 చాప్యపకృష్యసమావయేత్ | ఉష్ణాపనం దశాహేస్యాదన్యథా కులనాశ
 నమ్ || * || ఇతి | ఉష్ణాపనం ప్రభూతబలి ప్రదానస్యాప్యపలక్షణమ్ |
 యదాహసంగ్రహకారః — || శ్లో || దశాహమధ్యేత్సథదర్శితే సమా
 పితే కర్తృణిపారలౌకికే | ఉష్ణాపనం భూతబలిర్దశాహమధ్యేకృతంచేతుర్
 లనాశహేతుః || * || ఇతి | స్మృత్యంతరే — || శ్లో || అన్తర్దశాహేదర్శ
 తేచ్ఛేత్ పిష్టశేషం సమావయేత్ | ఉష్ణాపనం శాన్తిఃసమామందశమేహి
 సమావరేత్ || * || ఇతి | జాబాలిః — || శ్లో || అన్తర్దశాహేదర్శేవా
 సజగ్రమేవాసమాప్యతు | వపనం శాన్తిఃసమామంచ దశాహేనైసమావ
 రేత్ || తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన దశాహే వపనం విదుః || * || ఇతి | జ్ఞాతీ
 నామపి వపనమాహప్రచేతాః — || శ్లో || జ్ఞాతయస్సప్తమాదర్వాకా
 నిష్ఠాదశమేహని | వాపయేయశ్చ తేసర్వైకర్తృభిస్సహ సర్వదా || * ||
 ఇతి | శాన్తిఃసమామకాలే వపనమాహాపస్తమోఽపి — || వా || నాపి
 తక్ర్మాణీకారయన్తే ఏనప్రకమోలజ్జాగరః || * || ఇతి | అన్తర్దశాహ స
 మావనే కేశ వపనపూర్వకమేవోదకం దేయమ్ || శ్లో || ప్రదమృజ్ఞాత
 యస్సర్వేత్యైరంకృత్వా తిలోదకమ్ || * || ఇతి స్మరణాత్ , || వా ||
 వపనంకృత్వా స్నాత్వా ఏకవస్త్రజలాజ్ఞాతీ దమయః || * || ఇతి ప్ర
 చేతస్మరణాత్ , || శ్లో || అకృత్వా వపనం మూఢః ప్రేతకర్తృప్రవర్త
 తే | ఉదకం పిష్టదానం చ శ్రాద్ధం చైవ చ నిష్ఫలమ్ || * || ఇతి స్మరణా
 చ్చ | ఏవంచాన్తర్దశాహసమావనే జ్ఞాతీనాం ప్రథమది నైకణ్డాదుపరి వప
 నాకరణే తర్పణాత్పూర్వం కర్తవ్యమేవ, దశమది నైపి శాన్తిఃసమామ
 కాలే శేషవపనం సర్వాజ్ఞవపనంవా కార్యమ్ | బాలాదేస్సంసారాది
 ప్రేతకృత్యం బాలాద్యాశౌచప్రకరణే సవిస్తరం ప్రతిపాదితమ్ .

అన్తర్దశాహగతపుత్రవిషయేక్రమః

అన్తర్దశాహగతపుత్రవిషయే | పారసూరః — || శ్లో || పుత్రస్య
 సన్నిధానేయః పిష్టదానేప్రవర్తతే | తస్మిన్నిహౌప్రవృత్తిఃపిసత్యాజ్యః

పిణ్డదన్సుతః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ ముఖ్యకర్తా గమ
యస్తుప్రవృత్తౌఽపిక్రియాంత్యజేత్ । తతస్తుకర్మకుర్వీతసంసారావిస్మయజైత
తః ॥ తతస్త్రిలోదకంపిణ్డంనగ్నుప్రచ్ఛాదనంతథానవశాద్ధిప్రదానాదిసర్వం
కర్తృసమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్రీధరీయే — ॥ శ్లో ॥ దశాహకర్తవ్యా
రభ్యసంసారాదాకనీయసా । జ్యేష్ఠోయస్త్వన్తరాగచ్ఛేత్సోఽస్యశేషంస
మాచరేత్ ॥ * ॥ కనిష్ఠేనసోదరేణభిన్నోదరేణవాదాహాదిప్రత్యేకత్యే
ఆరభ్యసంసారాత్పూర్వం పరంవాఆగతోజ్యేష్ఠపుత్రఃకనిష్ఠకృతస్యప్రే
తకృత్యస్యశేషంకుర్యాదిత్యర్థః । తత్రసంసారాత్పూర్వమాగతశ్చేదు
ప్రకేశసంసారాయనమతీతకాలోదకపిణ్డంశృంషకదాకృత్వాతతస్తాతాళి
కపిణ్డోదకనవశాద్ధాద్యోద్దిష్టాంతం స్వస్వకాలేకృత్వాద్వాదశాహే
సాపిణ్డ్యంచకుర్యాత్ । సంసారాత్పూర్వమాగతశ్చేదుతీతకాలోదకపిణ్డమా
శ్రమేకదాదత్వాతాతాళికపిణ్డోదకాద్యోద్దిష్టాంతం స్వస్వకాలేకృ
త్వాశ్రవణాదినమారభ్యదశాహశౌచమనుష్ఠాయానన్తరమావృత్తాద్యమా
సికాదీన్యక్తకాలేకృత్వాత్రిపక్షాదాసాపిణ్డ్యంచకుర్యాన్నద్వాదశాహే,
తత్రతస్మాశౌచసద్భావాత్ । తథాచస్మృత్యన్తరమ్ — ॥ శ్లో ॥ శృ
ణోత్యనిధిశంపుత్రఃపితౄస్తుమరణంయది । మృతాహాత్ప్రేతకా
ర్యంసాన్తసన్యశుద్ధిర్దశాహతః ॥ * ॥ ఇతి । దశాహమధ్యేసంసారాయాదూ
ర్గ్వింయదిపితృమృతిం శృణోతీతద్విషయమిదం దశాహశౌచమ్, ॥ శ్లో ॥
పితౄర్మృతౌచేంద్రారథశ్శుక్రితావపితృవిపర్యయమ్ । పుత్రశ్శుద్ధ్యేన్తశా
హేనసంసారాయాత్పూర్వశేషతః ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । అనేయసం
సారేకృతే సంసారాయాత్పూర్వమాగతఃపుత్రఃపునదాహాదిసర్వంకృ
త్వాదశాహశేషేణశుభ్యేత్, కనిష్ఠేనకృతేతుదాహంవినాసంసారాయాది
సర్వంకృత్వాశేషేణైవశుభ్యేత్ । తదుక్తంప్రతిరతే — ॥ శ్లో ॥
అనేయస్యసంసారఃకృతస్తస్యాన్యజఃపునః । కుర్యాదేవయథాశా
స్త్రీమన్యథాకింబీభవేత్ ॥ * ॥ దేవలశ్చ — ॥ శ్లో ॥ పునర్దశాన
మారభ్యశాద్ధాంతంప్రత్యమేధికమ్ । కృత్వాఽన్తైప్రతయావస్యసపిణ్డీకర
ణంకరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రపునర్దశాహాచితాగ్నినాశేతదనుగతప్రా

యశ్చైతద్విధినాఽగ్నిముత్యాద్యపునర్దహనవిధినాఽస్థాదిసంస్కార్యపకాద
శాహేవకోద్దిప్తంద్వాదశాహేసపిష్ఠీకరణంచకుర్యాదిత్యర్థః । స్తుత్యేన
రేఽపి — ॥ శ్లో ॥ మత్ప్రసన్నంస్మృతస్యాపిహ్యసమాప్తోదకస్యచ ।
అస్థిసञ్చయనాదర్వాక్షునద్దాహూవిధీయతే ॥ అస్థిసञ్చయనాదూర్ధ్వమి
సమాప్తోదకస్యతు । పునర్దాహంవినాతత్రపిష్ఠదానోదకక్రియా ॥ * ॥ ఇ
తి । అన్యత్రాఽపి — ॥ శ్లో ॥ అస్థిసञ్చయనాదర్వాగాగతోయదిపు
త్రకః । తతస్తుకర్మకుర్వీతసంస్కారాపిసృజేత్తదా ॥ పిసృష్టోభోజయిత్వా
స్త్రేబ్రాహ్మణాంచపిశుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । కర్మ - పునర్దహనాదికమ్ , అ
స్త్రే - సంస్కర్తుస్సౌచానై , పిసృష్టశుభ్యర్థం బ్రాహ్మణాభోజయేది
త్యర్థః । అథాఽదన్యేనసంస్కారే సञ్చయేచకృతేసञ్చయనాత్పగమా
గతేనపుత్రణదాహాదినకార్యమ్ , అతీతపిష్ఠోదకదాననగ్నప్రచ్ఛాదినా
దికమవశిష్టదినప్రేతకృత్యంచ కార్యమిత్యుక్తం భవతి । అన్యేనకృతేదా
హే సञ్చయాయూర్ధ్వమాగతోఽపి పుత్రవ్యతిరిక్తో ముఖ్యికతాః పున
రాహం నకుర్యాత్ , సञ్చయనోదకాద్యేవకుర్యాత్ , ॥ శ్లో ॥ పునర్దా
హక్రియాస్సర్వా మాతాపిత్రోర్విశేషతః । ఇతరేషాంతు సర్వేషాంపు
నర్దాహస్తునెవ్యతే ॥ * ॥ ఇతి పరాశరస్మరణాత్ .

అసపిష్ఠాదిదాహకానాం ముఖ్యికర్తృసమాగమేవిధిః

అసపిష్ఠైచ్చద్దాహకతాః తస్యసञ్చయనాయూర్ధ్వం ముఖ్యికర్తృ
సమాగమేనలి అనన్తరమాశౌచముదకదానంచ నాస్తి , సञ్చయనాత్పరం
ముఖ్యికర్తృదర్శనే ప్రేతాన్నభోజనే దశాహమాశౌచముదకదానంచ కార్యమ్ । పక్షిణ్యాశౌచినస్తు అసపిష్ఠదాహే సञ్చయాయూర్ధ్వం ముఖ్యిక
ర్తృదర్శనే త్రిరాత్రాశౌచమ్ , సञ్చయనానన్తరం దర్శనే దశరాత్ర
మాశౌచముదకదానంచాస్తి । సమానోదకాదిషు త్రిరాత్రాశౌచిషు సపి
ష్ఠేషువా దహనకర్తృషు సత్సు సञ్చయనాయూర్ధ్వం పరంవా ముఖ్యిక
ర్తృదర్శనే దశాహమాశౌచముదకదానంచ భవతి , అన్యత్సర్వం నివర్త
తే । అత్ర సంవాదవచనాని । మనుః — ॥ శ్లో ॥ అసపిష్ఠం ద్విజం ప్రే
తం విప్రోనిహ్నాత్యబన్ధువత్ । అనదన్నన్నమహ్నివనశ్చేత్తస్మిన్ గృహే

వసేత్ ॥ యద్యన్నమత్తితేషాం యస్సదశ్చాహేన శుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । శ
భః — ॥ శ్లో ॥ త్ర్యహంతుయోనిబద్ధానామాశౌచం దహనాదిషు ॥ * ॥
ఇతి । ఆశౌచముదకస్యాప్యపలక్షణమ్ , “ యావదాశౌచముదకమ్ ” ఇ
తి సంస్కర్తురుదకదానన్మరణాత్ । స్మృత్యంతరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ అజ్ఞా
ణంచ నరందద్ధాన్త్రైరాత్రమశుదిర్భవేత్ । జ్ఞాతీనాం దర్శనాచ్ఛుద్ధిస్స
జ్ఞితే దశరాత్రకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । మాణ్డవ్యః — ॥ శ్లో ॥ శావేచసూ
తశ్చేవైవ శ్రవహాతుదకదాయినః । శవదాహంశు కుర్యాచ్చేద్యశాహ
స్తం భవేత్క్రియా ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ యస్సమానోదకిం ప్రే
ణం వహేద్వాఽథదహేత్తువా । తస్యాశౌచం దశాహంస్యాదనేయేషాంచ
శ్రవహం విదుః ॥ * ॥ ఇతి । అన్యేషామ్ యోనిబద్ధానామిత్యర్థః । గృ
హ్యపరిశిష్టే — ॥ శ్లో ॥ అసగోత్రస్సగోత్రావా యదిస్త్రీయదివాపు
మాన్ । ప్రథమేఽహనియఃకర్తా సదశాహం సమాపయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ద
శాహమధ్యేముఖ్యకర్తర్యాగతేఽపిదౌహిత్రస్సమానోదకాదిస్సపిష్టావాసం
స్కర్తాదశాహముదకమాశ్రంసమాపయేత్ , పిష్టాదికమనృతస్సర్వం వి
స్సజేదిత్యర్థః । అతస్సంస్కర్తావిస్సజేదిత్యనేనాన్యనఘోధః । తథాచపా
రస్కరః — ॥ శ్లో ॥ పుత్రాభ్రాతృతాఽథశిష్యోవాఅనోయవాప్రాశ్చూణస్స
దా । ప్రథమేఽహనియః కుర్యాత్కుర్యాదేవాప్సృదానతః ॥ ఏతైరతారిభి
పిష్టస్యద్యాగచ్ఛన్తివైసుతాః । తేఽపికురున్ముపూర్వోప్తపిష్టదానంజ
లంతథా ॥ * ॥ ఇతి । పుత్రః - కనిష్ఠపుత్రః , అన్యోవా - సపిష్టసమా
నోదకాదిః , అహంప్రదానం అప్సృదానమ్ , అప్సృదానతః - అప్సృ
దానాత్ , ఆప్రదానతః - అభివిధానాకారః , దశమదినేదేయోదకదాన
పర్యంతమితియావత్ । పూర్వోప్తపిష్టదానమ్ - సంస్కర్తా పూర్వద
త్తానాం పిష్టానాందానమ్ , తథాజలమ్ - తిలవారి । ఏతమక్తంభవతి - కని
ష్ఠపుత్రభ్రాత్రాదిసంస్కర్తాస్వస్వాశౌచపర్యంతముఖ్యకర్తాగమేఘ్య
దకమాశ్రం దద్యాత్ , అంతరాసమాగతోముఖ్యకర్తాశులతీతదినవిహితో
దకపిష్టానైకదాదత్వాతాతాగ్లికానిశేషాణిప్రైతకార్యాణిచతత్తతాగ్లే
కుర్యాదితి 4 నను “ తేఽపికురున్ముపూర్వోప్తపిష్టదానం జలంతథా ” ఇతి

పారస్కరవచనస్య “ జ్యేష్ఠోయ స్త్వన్తరాగచ్ఛేతోఽస్య శేషం సమాపయేత్ ” ఇతి శ్రీధరీయవచననవిరోధ ఇతిచేన్నైవమ్ , శ్రీధరీయవచనప్రాప్తా తపిష్ఠోదకదాననిషేధస్యార్థిక తేవనదౌర్బల్యాత్ , “ తేపికుర్యుః ” ఇ తపిష్ఠోదకదానస్య కన్ఠోక్త తేవనప్రాబల్యాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ ఉత్తరీయశి లాపాత్రుప్రవ్యక ర్తృవిపర్యయే । పూర్వదత్తాజ్జలీన్నిష్ఠాన్పనరిత్యాహ గౌతమః ” ఇతిక ర్తృవిపర్యయేద తపిష్ఠోదకానాం పునర్విధానాచ్చ । యస్తు శాలాతపవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ అన్యగో త్రౌఽప్యనవ్యభిః ప్రేతస్యాగ్నిం దదాతియః । ఉదకం పిష్ఠదానంచ సదశాహం సమాపయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । శసాన్ధః , దశాహనిర్వ ర్తనీయం పశ్చిన్న స్తతిసన్ధ్యాకముదకం పిష్ఠదశకంచ ముఖ్యక ర్తృభా వేస్వాశౌచానైసమాపయేత్ , యద్వాప్రేతాన్నభోజ నైసతి దశాహేన ఉదకాదిసమాపయేదితి । అతపవస్త్వత్వన్తరమ్ — ॥ శ్లో ॥ అనపిష్ఠోయదిద హేద్వితీయేత్వస్థిసంభవయః । ఏకోద్దిప్తం తృతీయే హింస రిణాన్తువిధీయతే ॥ * ॥ ఇతి । అస్థిసంభవయన గ్రహణం తిలోదకాదేరిపుష్ప లక్షణమ్ । పతచప్రేతాన్నభోజనరహితాన్సపిష్ఠవిషయమ్ , ॥ శ్లో ॥ యః ప్రమీతమలంకుర్వాద్వ హేద్వాథద హేద్విజమ్ । సశుభ్యత్యేక కాలేనకా లశేషం బహిర్వసత్ ॥ గ్రామేవసత్ దినాచ్ఛుభ్యేత్త్యైహ తేప్రితగృ హేవసత్ । నివృత్తయోమృతాన్నంచ భుజ్జైరసతుదశాహతః ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । గ్రామేవసద్దినాచ్ఛుభ్యేదిత్యేకదహనానంతరం ముఖ్యక ర్తృసమాగమేనతిసంభవయాదిప్రేతక్రియాయా అకరణే వేదితవ్యమ్ । ము ఖ్యకర్తురభావేప్రేతక్రియాయాకరణే తృతీయదిసవిషితైకోద్దిష్టేన శుద్ధిః , “ ఏకోద్దిష్టా న్తపవస్యాతస్సంసగర్తుశ్శుద్ధతాత్వశూత్ ” ఇతి బోధాయనైన సంసగర్తురైకోద్దిష్టా న్తకరణేనైవ శుద్ధిస్తు రణాత్ । ప్రేతాన్నభోజనైతుద శాహతశుద్ధిః క్రియాచేతిజ్ఞేయమ్ .

దశమదినాగతముఖ్యక ర్తృవిషయః

కనిష్ఠాది నాసంసగరాదినవదినపర్యన్తప్రేతకృత్యేకృతేనతి దశ మదినేదివాఽఽతోముఖ్యక తా ఉత్తరేశో నవభిద్దినైరైదైయాం ప్రిలాదక పిష్ఠా నేకదైవద త్వాప్రభూతబలిం ప్రదాయత తాలోదకందశమంపిష్ఠంచ

తాస్వసర్వాజ్ఞవపనం శేషవపనం వా కృత్వా శాంతిః పూజాం సమాపయేత్ । తత్ర శ్రవణాదిన మారభ్య దశాహం ద్యాశౌచస్య త్వేపి మరణాదిన మారభ్య పకాదశదినే ఆద్యశ్రాద్ధం కృత్వా ఆశౌచానంతరము క్తకాలే ఆవృత్తాద్యశ్రాద్ధాదీని కృత్వా త్రిపక్షేన పిండనం కుర్యాత్ । తథామృత్యువర్తమా —

॥ స్తో ॥ నవభిర్వివస్వైర్దద్యాన్మపి పిండ్యా సమాగతః । దశమం పిండ్యముత్సృజ్య రాత్రిశేషేణ శుభ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । దశమదినే సమాగతో ముఖ్యకర్తా నవభిర్వివస్వైః దేయాన్ నవపిండ్యాన్ దత్వా దశమపిండ్యం దదత్వా రాత్రిశేషేణ పుత్రవ్యతిరక్తకర్తా శుభ్యతే ॥ పుత్రత్వేపి ఆశౌచస్య త్వేపి ఏకోద్దిష్టాధికాగ్రీహితుత్వభ్యః । యిదాహ శబ్ధః — ॥ స్తో ॥ ఆవృత్తాద్ధమశుద్ధోపి కుర్యాదేవాగశైః హని । కిన్తిస్తా తాగ్రీహితుశుద్ధిశుద్ధః పునరేవ సః ॥ * ॥ ఇతి । రాత్రిశేషేణ శుభ్యతే త్యేతదన్వయా వైశ్చిద్యావ్యఖ్యాతమ్ । రాత్రిశేషేణ శుద్ధిస్తదాదిం సశ్చయారాప్తిగాగతిజ్యైస్థపుత్రపివయమ్ , “ సశ్చయారాప్తిశేషతః ” ఇతి దశాహశేషేణ తస్యైవ సుద్ధిస్తరణాదితీ, తదనాథం , సశ్చయారాప్తిగాగతిజ్యైస్థపుత్రపివయస్త్వయాపి శేషస్య త్రాస్తతీలేః , సశ్చయారాప్తివరం వరం వా దశమదినే ఆగతస్య ముఖ్యకర్తృమాత్రస్య ఏతేషేణ పిండ్యోదక సమాపనస్మరతేః , రాత్రిశేషేణ శుభ్యతే త్యేతస్య చ దశమది నాగతస్య ముఖ్యకర్తృః పుత్రవ్యతిరక్తస్య “ ॥ స్తో ॥ ఏకతంత్రవిదేశేన్ధం శ్చైవ యావోహ్యహనిర్దిశమ్ । యచ్ఛేషం దశరాత్రస్య తావదేవా శుద్ధిర్భవేత్ ” ఇతి దశమది నోద్ధర కాలమాశౌచాభావేన ముఖ్యాగ్రత్యసమ్భవాత్ పుత్రస్య పిత్రవణాదిన శాహశౌచస్య త్వేపి దశాహపిండ్యోదక సమాపనవైకోద్దిష్టాశుద్ధిప్రతిపాదనపరత్వేనా పుష్పపత్తైః । అతస్సర్వోపి దశమదిన ఆగతా ముఖ్యకర్తా సోచితం ప్రేతకర్తృత్వేన హని కృత్వా మరణాద్యేకాదశదినే ఆద్యోద్దిష్టమాశౌచాపగమానంతరం విహితకాలేషు ఆవృత్తాద్యమాసికాదీని చ కుర్యాత్ । నను “ శ్రుత్వా తద్దిన మారభ్య దశాహం సూతకీభవేత్ ” “ పుత్రశ్శుద్ధ్యే ద్దశాహేన సశ్చయారాప్తిక్తుశేషతః ” ఇత్యాదినా సశ్చయారాప్తివరం మృతిశ్రవణే పుత్రస్య దశాహశౌచవిధానాత్ , యావదాశౌచం పిండ్యోదకవిధానాద్దశమదినే శ్రవణే తదాదిదశాహాదకదాన

ప్రసజ్ఞః, తతశ్చ “ నవభిర్వివైర్గద్యాత్ ” ఇతిదశాహేపిష్ఠసమాపనవచనమ్, పుత్రవ్యతిరిక్తముఖ్యకర్తృవిషయంవా, అకృతాస్థి సజ్జయనవిషయంవాస్యాత్ ॥ శ్లో ॥ సపిష్ఠీకరణాత్పూర్వముస్థిసజ్జయనం భవేత్ । ఏకాదశాహేమాసానైవాస్థిసజ్జయనంభవేత్ ॥ * ॥ ఇత్యాదిభిస్సపిష్ఠీకరణాత్పూర్వముస్థిసజ్జయనస్యవిహితత్వా దితిచేన్న ॥ శ్లో ॥ శృణోత్యన్నిశంపుత్రఃపిత్రోస్తుమరణంయది । మృతాహాత్ప్రేతకార్యంస్యాత్తస్య శుద్ధిర్దశాహతః ॥ * ॥ ఇలి వచనేనాన్తర్గదాహశ్రవణేత దాది దశదినాశౌచస్యసత్వేఽపిమృతదినాదిదశాహతపవిత్రతకార్యసమాపనస్యకణ్ఠతః ప్రతిపాదనాత్, అపవాదభూతేన “ యావదాశౌచంప్రేశస్యోదకమ్ ” ఇతివిష్ణుపురణవచనస్యదశాహానంతరశ్రవణాదివిషయాన్తరసద్భావేనొత్పన్నస్యభాధాత్ .

ఏకాదశేఽహ్ని అపరాహ్ణాత్పూర్వమాగతపుత్రవిషయేవిధిః

ఏకాదశేఽహ్ని అపరాహ్ణాత్పూర్వమాగత పుత్రవిషయే ప్రేతీనసిః — ॥ శ్లో ॥ దశరాత్రవ్యతీతేతు పిత్రోశ్చేదౌధ్వదైహికమ్ । పుత్రఃకుర్యాత్తదాశౌచం దశరాత్రమితిస్త్పంచమ్ ॥ * ॥ ఇలి । అత్రపితృమేధసారకృత్ — ॥ వా ॥ కృతేదశాహకృత్యే శ్రుత్వైకాదశాహేత్వాగతఃపుత్ర ఉత్తకేశ ఏకోద్దిష్టం కృత్వా దశాహతిలోదకందద్యాత్, అకృతేదశాహకృత్యేఽనిర్గదాహేపిత్రోర్మృతిశ్రుతౌ శ్రుతాహాదిదశాహాన్తముదకాదికృత్వా ఏకాదశాహే ఏకోద్దిష్టం కృత్వా త్రిపక్షే సాపిష్ఠ్యం కుర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అకృతే దశాహకృత్యే దశమదినరాత్రావాగతోఽపి ॥ శ్లో ॥ శుక్రవారేవ్యతిక్రాంతై మాతాపిత్రౌ ఘృతైవచ । సన్ధ్యారాత్రౌస్తథాక్షరం ప్రేతకార్యంచ నాచరేత్ ॥ దివైవ తర్పణం కుర్యాన్నాపరాహ్ణాతుసజ్జయః ॥ * ॥ ఇతి । దాహాదినవ్యతిరిక్తదినే రాత్రాపుదకదానాదినిషేధాత్తత ఉత్తరం దశాహకృత్యం సమాప్య ఏకాదశాహే ఆద్యశ్రాద్ధం కుర్యాత్ । అయమత్ర పితృమేధసారకృతోఽభిమతః ప్రేతీనసి వచనార్థనిఘోషః । అనేన సపిష్ఠాదినా కృతే దశాహాదిదశాహకృత్యే సంచయాత్ప్రీతేకాదశాహేపితృమృతిం శ్రుత్వా సమాగతఃపుత్రః పునర్ద

హనాది సర్వం తదాకృత్వా ఏకోద్దిష్టంచకృత్వా తదారభ్యదశరాత్రా
శౌచానుష్ఠానముదకమాత్రంచ కుర్యాత్ । కనిష్ఠేనతు దశాహకృత్యే కృ
తే సంచయాత్పూర్వం పరంవా సమాగతోజ్యేష్ఠపుత్రః ॥ శ్లో ॥ ప్రేత
కృత్యేతునివృత్తైపుత్రపకాదశేఽహని । ఆగతస్తద్దినేత్వాద్యం పిన్దోద
కసమాపనాత్ ॥ * ॥ ఇతి । సంచయాన్పూర్వమేకాదశాహే ఆగతః పృథోఽన్య
గ్గనపూర్వకమాద్యేకోద్దిష్టంచకృత్వా తతః ఆరభ్యాశౌచాంతముదకదానం
పిర్యాన్నపిన్దదానమ్ , ॥ శ్లో ॥ ముఖ్యకర్తా విదేశస్థః కాలేఽకాలేశ్రుతో
యది । శిలవారిప్రకుర్వీత పిన్దదానం వివర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి స్మరణా
త్ । కాలే - ఏకోద్దిష్టకాలే పకాదశాహ ఇతి యావత్ , అకాలే - ఏకాద
శాహాంతంతరకాల ఇత్యర్థః । అత్ర సర్వత్ర త్రిపతాదాసపిన్దీకరణమ్ । అకృ
తే దశాహకృత్యే ఆగతదినమారభ్య దశాహకృత్యం పరిసమాప్య ఏకాద
శాహే ఏకోద్దిష్టం త్రిపతాదా సాపిన్ద్యం కుర్యాదితి । అన్యేతు ప్రేతసన్ని
చన మన్యధావ్యాచక్షుతే — దశరాత్రేవ్యతీతే ఏకాదశదినే పిత్రార్చ్యుతి
శ్రుణ్వైపుత్రస్తదాతస్మిన్నేవాఽహని బేర్ధ్వదైహికం వపనపూర్వకముదకం
పరిసమాప్య ఏకోద్దిష్టం పరిసమాప్య ఏకాదశాహమారభ్యాశౌచమాత్రమ
నుస్థేయమ్ , నోదకమితి శస్తన్దమ్ , ॥ శ్లో ॥ కనీయసాకర్తృసమాపితం చే
చ్ఛాన్ధ్రాత్పురోజ్యేష్ఠసమాగతశ్చేత్ । తస్మిన్దినే శ్రాద్ధమేకం సమాప్య
పశ్చాన్తశాహాంతే లోదకంచ ॥ కృతక్రియేఽపి పితరి దశాహం సూతకీభ
వేత్ । దద్యాత్తిలోదకం పుత్రస్సపిన్దీకరణం పునః ॥ ముఖ్యకర్తా విదేశస్థః
కాలేఽకాలేశ్రుతోయది ॥ * ॥ ఇత్యాదిభిః పత్తిశ్చ తాదిపదవైరేణ
ద్విష్టానంతరమపుదకదానవిధానాత్

కనిష్ఠాదికృతసాపిన్ద్యస్య జ్యేష్ఠేన పునఃకరణమ్

యద్యేకోద్దిష్టాంతం పుత్రవాఽన్యోవాకుర్యాత్ । విదేశస్థః పుత్ర
శ్శ్చృత్వా వపనం కృత్వా దశాహముదకమాత్రం దద్యాత్ , సపిన్దీకర
ణం చాన్యకృతం కనిష్ఠకృతంవా పునఃకుర్యాత్ । అత్ర గార్హః — ॥ శ్లో ॥
కృతక్రియేఽపి పితరి దశాహం సూతకీభవేత్ । దద్యాత్తిలోదకం పుత్రస్సపి
న్దీకరణం పునః ॥ * ॥ వృద్ధశాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ అగ్రజోవాఽనుజా

హృదిపిపిత్రారవగతోమృతీమ్ । వాపయిత్వాఽథకేశాదీన్ సచేలమవగా
హయేత్ ॥ ఆదశాహంబ్రహ్మచారిదత్వాఽచైతన్యలోదకమ్ । సపిణ్డీకరణం
కుర్యాదనేనచకృతంయది ॥ * ॥ ఇతి । అగ్రజస్త్రిలోదకం దశాహంబ్రహ్మ
అన్యకృతమపి సపిణ్డీకరణమేకాదశాహేపునఃకుర్యాత్ , ఆనుజన్తు దశా
హం తిలోదకమాత్రం దధ్యాదిత్యర్థః । మాధవీయే — ॥ శ్లో ॥ దేశా
న్తరస్థితః పుత్రః శ్రుత్యాపిత్వపిపర్యయమ్ । కృత్వాతువపనం సర్వాద
శాహంత్తం తిలోదకమ్ ॥ సపిణ్డీకరణశ్రద్ధం కుర్యాదేకాదశేఽహని ॥ * ॥
ఇతి । ఏకోద్దిష్టస్యపూర్వము న్యేనకృతత్వా దేకాదశాహేపునస్తస్యపిపా
నాభావాత్ , శత్రుసపిణ్డీకరణమేవమగ్యాత్ , నపునష్టోడశశ్రద్ధమిచ్ఛః ।
ఏతచ్ఛపకారశాహేసపిణ్డీకరణం పునఃకరణవిషయమ్ , అన్యధాప్రిపత్య
గావేమమగ్యాత్ । పట్త్రిశన్యతే — ॥ శ్లో ॥ ఆగతోజ్యేష్ఠపుత్రప్రప్తౌ
శకృత్త్యేసనాపితే ॥ ఏకాదశేఽహిసాపిణ్డ్యముక్తికాలవ్యక్తిమే ॥ * ॥
ఇతి । ప్రేతకృత్యేసపిణ్డీకరణాన్త్యర్థః । చన్త్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥
జ్యేష్ఠైనవాకనిష్ఠేనసపిణ్డీకరణేకృతే । దేశాన్తరగతానాంతుపిణ్డగానంక
థం భవేత్ ॥ శ్రుత్యాతువపనం కృత్వాగశాహంత్తం తిలోదకమ్ । తస్య
పిణ్డీకరణం కుర్యాదేకాదశేఽహని ॥ ద్వాదశాహేనకర్తవ్యఇతి శారాతపో
బ్రవీత్ ॥ * ॥ ఇతి । సర్వజ్యేష్ఠః పునఃకుర్యాదిత్యర్థః । శారాతపః —
॥ శ్లో ॥ శ్రవణాహేనకుర్వీశభోజనం మైథునంతథా । దశాహంత్తైసుజః
కుర్యాత్పర్వణశ్రద్ధనాదరాత్ ॥ జ్యేష్ఠసపిణ్డీకరణం పునః కుర్యా
త్కృతంయదా ॥ * ॥ ఇతి । అన్యేనకృతేఏకోద్దిష్టాన్తకృత్యేఽనన్తరమాగ
తోఽనుజౌదశాహముదకదానం దత్వాదశాహంత్తైకాదశాహేఽగ్రజాస
న్నిధానెపార్వణం సపిణ్డీకరణంకుర్యాత్ , తత్కృతమపిసాపిణ్డ్యముగ్ర
జః పునః కుర్యాదిత్యర్థః । స్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ కృతేశ్రద్ధజ్యేష్ఠ
పుత్రఆగతశ్చేతాథం భవేత్ । తిలాదకంతునిర్వర్త్యప్రిపత్యేతుసపిణ్డన
మ్ ॥ కనిష్ఠేనైవవిధివత్సపిణ్డీకరణేకృతే । జ్యేష్ఠేనాపిచకర్తవ్యం సపిణ్డీక
రణంపునః ॥ విభక్తోవాఽవిభక్తోవామాతాపిత్రాన్సపిణ్డనమ్ । కథంచిద
నుజః కుర్యాన్భూయః కుర్యాత్తదగ్రజః ॥ * ॥ ఇతి । జ్ఞాత్యాదిసాపి

జ్యేష్ఠైశ్చ తేజ్యేష్ఠాసన్నిధానైశ్చ విభక్తాః పుత్రాప్రకాదశాహాసాపి
 జ్యేష్ఠం పునఃకుర్యుః , పశ్చాదాగతోఽజ్యేష్ఠోఽపి పునఃకుర్యాత్ । అగ్ర
 జేనకృతంతు నపునఃకుర్యాదిత్యాహ బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ సపిండీక
 రణంపిత్రాః పితృయజ్ఞవిధానతః । పుత్రాస్సర్వైశ్చ కురుర్యదాజ్యే
 స్థోనకారయేత్ । అగ్రజేనకృతం కర్తనానుజేనపునఃకృతిః ॥ * ॥ ఇతి ।
 స్వజ్యేష్ఠసన్నిధానే విభక్తా అపినపృథక్కుర్యుః । జ్యేష్ఠవకవిస్తానుమత్యా
 సంప్రక్తిద్రవ్యేణసాపి జ్యేష్ఠం పునఃకుర్యాత్ ॥ శ్లో ॥ నవశ్రాద్ధం సపిండీత్వం
 శ్రాద్ధాన్యపివషోడశ । షకేనైవతుకార్యాశిసంవిభక్తక్షణేషుపి ॥ * ॥
 ఇతి స్మరణాత్ । అవిభక్తవిషయేతు అన్యకృతే సపిండీకరణే సర్వజ్యేష్ఠాసన్నిధా
 నే విద్యమానజ్యేష్ఠ ఏవ పునఃకుర్యాత్ , న సర్వైః । సర్వజ్యేష్ఠోఽపి శ్రుత్వా
 పునఃకుర్యాత్ , ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠేఽసన్నిహితే చాత్వైవ ర్తమానక్రియాన్త
 రే । పిత్రాః పుత్రైశ్చ కర్తవ్యం ద్వితీయేవానుజేనవా ॥ సర్వైరనుమతింకృ
 త్వా జ్యేష్ఠేనైవతు యత్యుత్తమమ్ । ద్రవ్యేణచావిభక్తై స సర్వైరేవకృతంభ
 వేత్ ॥ జ్యేష్ఠస్సపిండీకరణం పునఃకుర్యాత్కృతంయదా ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ .

వత్సరాస్తేమాతాపితృమృతిశ్రవణే

సంవత్సరానంతరం మాతాపితృర్మృతిశ్రవణే స్మృత్యంతరమ్ —
 ॥ శ్లో ॥ పితరిప్రోషితే ప్రేతే పుత్రాః కుర్యాత్క్రియాదికమ్ । సంవత్సరే
 వ్యతీతేఽపి దశరాత్రం యథావిధి ॥ * ॥ ఇతి । పురాణేఽపి — ॥ శ్లో ॥
 పితరాచ్చేత్స్మృతాస్యాతాం దూరస్థోఽపి హి పుత్రకః । శ్రుత్వా తద్దినమార
 భ్యదశాహం సూతకీభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానేశ్వరీయే — ॥ శ్లో ॥
 మహాగురునిపాతేతు ఆర్ద్రవస్తోపవాసినా । అతీతేఽజ్యేష్ఠికర్తవ్యం ప్రైత
 కార్యం దశాహతః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరసారే — ॥ వా ॥ మాతాపి
 తృమరణే మారదేశేఽపి వత్సరాదూర్ధ్వమపి పుత్రశ్శ్రుత్వా శ్రవణదినాది
 స్వజాత్యుక్తం దశాహాద్యాశౌచం కుర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అతీతవత్సర
 ప్రైతస్య ప్రథమవత్సరవిహితసోదకుమ్భానుమాసిక కేశధారణాదీనాం ద్వి
 తీయవత్సరకర్తవ్యతావిధానాదర్కనాత్తానినకార్యాశి, మృతమాసే మృ
 తతిథావాద్వికశ్రాద్ధమేవ , మృతమాసాద్యజ్ఞానైతతాగ్రేకార్యమ్ । అ

సతీతవత్సరప్రతకృత్యేత్వాద్భికవర్యస్తం సేవసేవకాలేశిష్టానూర్ధ్వభా
 వీనిసోదకుమ్భమాసి కాదీనికృత్వామృతమాసతిథావాద్భికంకుర్యాత్, || శ్లో ||
 అస్థాపలాశవృన్దైర్వాదద్వాతువిధిపూర్వకమ్ | ఏకాదశేద్వాదశేచమా
 సికానిసపిణ్డనమ్ | కృత్వాచపునరావృత్యామాసికానితుతద్దినే | యావ
 దాద్భికవర్యస్తమితిశాతాతపోబ్రవీత్ || * || ఇతి | శతకేఽపి — || శ్లో ||
 దశరాత్రం సదాపిత్రోఃపరోక్షమరణశ్రుతౌ | త్ర్యహం మాతృసపత్యాన్య
 స్తుదశాహం వత్సరాదధః | కృతార్థవైహికేఽత్యభేది నంతస్యాస్త్ర్యహం
 తయోః || * || ఇతి | శతకృతా ఏతద్వ్యాఖ్యాతమ్ | వత్సరమధ్యేతత్ప
 రంవా మాతాపిత్రౌరసన్నిధానమరణశ్రవణేన ర్వేషామపిపుత్రాణాం ద
 శాహమాశౌచమ్, సపతీమాతుస్త్యసన్నిధానేమృతౌ శ్రుతాయాం వద్వా
 త్సరం త్ర్యహమేవతత్పూర్వంతుదశాహమ్ | అత్రవిశేషః — జెష్ఠేనకృ
 తేబౌర్ధ్వదైహికేఽభైచాతిక్రాస్తే, తస్యః - సపతీమాతుః, పరోక్షమృ
 తిశ్రవణేదినమ్, తయోః - మాతాపిత్రోః, తచ్చుత్తాకనిష్ఠస్యత్ర్య
 హమ్, || శ్లో || పితరిప్రాపితేస్తేతేపుత్రౌదేశాన్తరం గతః | కృతక్రియే
 త్రిరాత్రంస్యాద్దశాహమకృతక్రియే || * || ఇతి | వత్సరాదూర్ధ్వశ్రవణ
 కృతక్రియేత్రిరాత్రవిధిః కనిష్ఠవిషయపవ, || శ్లో || కృతక్రియేఽపిపితరిదశా
 హం సూతకంభవేత్ | దద్యాత్రిలోదకం పిణ్డంపపిణ్డీకరణంపునః || * ||
 ఇతి దశాహవిధానాత్పూతస్యాపిసపిణ్డీకరణస్యపునఃకరణవిధానసామర్థ్యా
 జ్వేష్ఠవిషయత్వమస్యావగమ్యతే | తథాచప్రేరీతసః — || శ్లో || ప్రా
 పితభ్రాతృమరణేదత్తపిణ్డోదకక్రియే | త్రిరాత్రసూతకంతత్రదశా
 హంపుత్రభార్యయోః || * || కృతక్రియే పితరిభర్తరిచజ్వేష్ఠపుత్రభా
 ర్యయోర్దశాహమిత్యర్థః | ఏవంచసంవత్సరాదూర్ధ్వం పితృమృతిశ్రవణే
 జ్వేష్ఠపుత్రౌదశాహముదకమాశౌచం చానుష్ఠాయకృతమపిసపిణ్డీకరణంపు
 నఃకుర్యాత్ | కనిష్ఠపుత్రస్తుకృతక్రియవిషయేత్రిరాత్రమాశౌచముద
 కమాత్రంచకుర్యాదితి | అత్రకేచిదాహుః — || శ్లో || సంవత్సరేవ్య
 తీతేఽపిదశరాత్రం యథావిధి || * || ఇత్యాదీనిసంవత్సరాదూర్ధ్వంశ్రవ
 ãదశాహప్రతిపాదకానిశచనాని అకృతక్రియపితృవిషయాణి, “కృతక్రి

యేత్రిరాత్రంస్యాత్ ” ఇతివచనం వత్సరాదూర్ధ్వం పితృమరణశ్రవణే
కృతక్రియే పితరిజ్యేష్ఠాదీనాం సర్వేషామపి పుత్రాణామవిశేషేణ త్రిరా
త్రాశౌచోదకదానప్రతిపాదనపరమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ కృతక్రియేఽపి పితరిద
శాహం సూతకం భవేత్ । అగ్రజౌవాఽనుజౌవాఽపి ” ఇత్యాదీనికృతక్రి
యవిషయే దశాహశౌచప్రతిపాదకాని వత్సరాతూర్ధ్వం పితృమరణవిష
యాణి । యచ్ఛక్తమ్ “ సపిణ్డీకరణం పునః ” ఇతి పునఃకరణవిధాన సామ
ధ్యాత్ కృతక్రియేఽపి పితరిదశాహశౌచస్య జ్యేష్ఠపుత్రవిషయత్వమవగ
మ్యత ఇతి , తదపి న , కృతక్రియవిషయే పుత్రమాత్రస్య పునస్సపిణ్డీకరణ
విధానోపపత్తే సామధ్యభావేన జ్యేష్ఠైకవిషయత్వాప్రతీతేః । ఏవంచ
సంవత్సరాదూర్ధ్వం కృతక్రియ పితృమరణశ్రవణే జ్యేష్ఠపుత్రాఽపి త్రి
రాత్రాశౌచముదకంచానుస్థాయ చతుర్థదినే సాపిణ్డ్యం కుర్యాత్ । వత్స
రాతూర్ధ్వం మృశిశ్రవణే సర్వేపుత్రాదశాహమాశౌచముదకంచ కు
ర్యుః । జ్యేష్ఠపుత్రస్తు కృతమపి సాపిణ్డ్యమేకాదశాహే పునఃకుర్యాత్ ”
ఇతి । యథోచితమత్రద్రష్టవ్యమ్ .

సపత్నీమాతృవిషయే

సపత్నీమాతృర్వర్షాతూర్ధ్వం మృతిశ్రవణే దశాహమాశౌచము
దకంచ । వర్షాత్పరంమృతిశ్రవణేత్ర్యహమ్ । తథాచవరదరాజీయే —
॥ శ్లో ॥ ప్రాగబ్ధాజ్జననీసమం దిశతుతత్ ప్రేతోదకాదిక్రియాస్తస్మాత్తూ
పరి గౌణమాతృమరణం శ్రుత్వాసదాఘం త్ర్యహమ్ ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానే
శ్వరీయేఽపి — ॥ శ్లో ॥ పితృసత్నాన్యమతీతాయాం మాతృవర్జం ద్విజోద్ర
మ । సంవత్సరే వ్యతీతేఽపి త్రిరాత్రమశుచిర్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సపత్నీ
మాతృరౌరస పుత్రాసన్నిధానై భిన్నోదరేణకృతేదాహదౌ తదాఽగతౌ
రసపుత్రఃస్వకనిష్ఠకృతే యావత్తావదేవకుర్యాత్ , ॥ శ్లో ॥ బహ్వీనామే
కపత్నీనామేకాచేత్పుత్రిణీభవేత్ । సర్వాస్తాస్తైనపుత్రైః పుత్రిణీర్షసు
రబ్రవీత్ ॥ * ॥ ఇతి తేనపుత్రవత్వాభిధానాత్ । సంగ్రహేచ — ॥ శ్లో ॥
భిన్నోదరకృతేకృత్యేదాహాద్యత్వాగతౌరసః । స్వకనిష్ఠకృతేయావత్తా
వదేహాచరేత్తదా ॥ * ॥ ఇతి । సపిణ్డీకరణం భిన్నోదరజ్యేష్ఠకృతమపి కని

హ్యైఽప్యైరసః పునఃకుర్యాత్ । స్వకనిష్ఠకృతే యావదిత్యుక్తత్వాత్ .

ప్రాప్తితభ్యాత్యవిషయే

భ్యాత్యవిషయే ప్రేరేనసిః — ॥ శ్లో ॥ ప్రాప్తితభ్యాత్యనురణే ద
ప్తిపహ్నోదక్రియే । మ్రారాత్రం సూతకంతత్ర దశాహం పుత్రభాయా
యోః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవిశేషమాహ గాలవః — ॥ శ్లో ॥ కృతోదకేతు
షణ్డా సాత్ పక్షిణ్యాశౌచముచ్యతే । అధశ్చేత్త్రిదినం గ్రాహ్యమకృ
తో దేగశాహికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । షణ్డా సాదూర్ధ్వం భ్రాతురఘం పక్షిణీత్య
గ్గః । తథాశ్చుత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ భ్రాతు ర్దేశాంతరముతో షణ్డా సా
న్వస్థిరాదధః । దశరాత్రం మ్రారాత్రం స్యాద్దశాహం దాహాకిన్యతు ॥ * ॥
ఇతి । దాహాకిన్య - భ్రాతుః । అన్యత్రాప - ॥ శ్లో ॥ దేశాంతరముతిర్య
ప్రాత్యసుజాగ్రజయోశ్చుతా । షణ్డా సాద్వస్థిరాదర్వాద్దశాహం త్ర్య
హమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । జ్ఞాత్యాదివిషయేతు “ మాసత్రయే మ్రారాత్రం
స్యాత్ ” ఇత్యుక్తమాశౌచముదిశించి జ్ఞేయమ్

అపుత్రసపిణ్డమరణవిషయే

అపుత్రసపిణ్డస్యాకృత్య సంసారస్య ఏకాదశాహత్పరిం మర
ణశ్రవణే పునర్దహనం కృత్వా యావత్స్వాశౌచముదకం పిణ్డంచ దత్వా
ఆశౌచ్యాన్తే ఏకోద్దిష్టం పరిధినే సాపిణ్డ్యంచ కుర్యాత్ । అబ్ధాశ్చరం శ్రవ
ణే ఏకాహేన పునర్దహనపిణ్డోదకాని సమాప్య ద్వితీయే శ్రాద్ధం తృతీయే సపి
ణ్డంచ కుర్యాత్ , ॥ శ్లో ॥ అతీతే బ్రతు సంస్తారే ఏకాహాబ్ధిమర్షయేత్ ।
శ్రాద్ధందద్యాద్ద్వితీయే హి తృతీయే హి సపిణ్డనమ్ ॥ * ॥ ఇతి మరణాత్ .

కృతప్రేతకృత్యవిషయే పిణ్డనిషేధః

కృతప్రేతకృత్యస్య మరణశ్రవణే ఉదకమాత్రం దద్యాన్నతు పి
ణ్డాన్ , ఏకోద్దిష్ట సాపిణ్డ్యంచ కుర్యాత్ । కృతైకోద్దిష్టస్య సపిణ్డాదేర్మ రణ
శ్రవణే ఉదకం సాపిణ్డ్యంచ కుర్యాత్ । అనేయకృతమపి సాపిణ్డ్యం సపి
ణ్డదాహిత్రాదిః పునఃకుర్యాత్ । కనిష్ఠాదిన్యానివృత్తపిణ్డోదక దానాది
దశాహకృత్యస్య పిత్రాదేరేకాదశదినాదా మరణశ్రవణే జ్యేష్ఠాదిర్ముఖ్య
కర్తా యావత్ స్వాశౌచముదకమాత్రం దద్యాత్ , నతు కనిష్ఠాదికృతం

పిండోదదశాహకృత్యంపునఃకుర్యాత్, || శ్లో || ముఖ్యకర్తావిదేశస్థఃకాలేఽకా
 లేశ్రుతాయది । తిలోదకం ప్రకుర్వీత పిండదానం వివర్జయేత్ || కృతక్రి
 యేఽపి పితరి దశాహం సూతకీభవేత్ || దద్యాత్తిలోదకం పుత్ర స్పిండిక
 రణం పునః || * || ఇత్యాదిభిఃపూర్వోదాహృతవచనైరుదకమాత్రస్య పు
 నర్విధానాత్, పిండదానస్యచ నిషేధాత్ । నను, || శ్లో || ముఖ్యకర్తా
 విదేశస్థో మాతాపిత్రోర్మృతౌయది । సంవత్సరేవ్యతీతేఽపి కుర్యాత్ప్రే
 తక్రియాంతదా || * || ఇతివచనాద్దాహోది సర్వం ముఖ్యకర్తాకర్తవ్య
 మితిచేన్న । అన్యకృతస్యాశ్రపునఃకర్తవ్యత్వాప్రతీతేచ్ఛిరకాలాత్రిక్ర
 మేఽపి పిత్రోర్దశాహాదకక్రియావిధిపరత్వాత్, || శ్లో || దేశాన్తరస్థా
 పితరా మృతౌచేదన్యోఽపి కుర్యాదఖిలంచపిశ్రమ్ । దాహంవినా తానిపు
 నశ్చపిత్రోర్జ్యేష్ఠోఽపి కుర్యాదనుజైస్సపిండనమ్ || * || ఇతివచనాద్దాహవ్య
 తిరిక్తంసర్వం పునఃకరణీయమితిచేన్న । అస్యాతిక్రాన్తదశాహవిషయత్వా
 ప్రతీతేర్దశాహమధ్యాగతముఖ్యకర్తృవిషయత్వేన చరితార్థత్వాత్ । త
 థావ స్మృత్యన్తరే — || శ్లో || ముఖ్యకర్తాగమేఽన్యస్తు ప్రవృత్తోఽపి క్రి
 యాంత్యజేత్ । తతస్తుకర్తకుర్వీతసంసృక్తావిస్మజేత్తతః || పునస్తిలోద
 కం పిండం నగృప్రచ్ఛాదనం తథా । నవశ్రాద్ధప్రదానానిసర్వంకర్తృన
 మాచరేత్ || * || పార్షసగ్రోఽపి — || శ్లో || పత్రైరారబ్ధపిండస్యయ
 ద్యాగచ్ఛన్తి వైసుతాః । తేఽపి కుర్యుస్తుపూర్వోప్రపిండదానంజలంతథా || * ||
 ఇతి । అతోదశాహమధ్యేముఖ్యకర్తాగమే వచనబలాద్దాహవ్యతిరిక్తంపూ
 ర్వకృతంసర్వం తేనకార్యమ్, సశ్చయనంతు నపునః కార్యమ్ । కృతేనై
 వాప్థిసశ్చయనేన “ ఉత్తిష్ఠప్రేహి ” ఇత్యాదిమన్తాన్ధిసంధిః, || శ్లో ||
 దశాహకర్తృణామర్థేసంసృక్తాదాకనీయసా । జ్యేష్ఠోయ స్త్వన్తరాగచ్ఛే
 సోఽన్యశేషం సమావయేత్ || ఇతిస్మరణాత్ । దశాహంసన్తరమాగతేనము
 ఖ్యకర్తాపిండదానాదివర్జముదకమాత్రమాశౌచం చానుష్ఠేయమ్, ఏకోద్ది
 ష్టాదికమూర్ధ్వకృత్యంచ తేనకార్యమ్ । తథాపితృమేధసారే — || వా ||
 ప్రారబ్ధేనచిత్ప్రేతకృత్యముఖ్యకర్తాన్తరాగతోదాహంవినాఽన్యతస్స
 ర్వంకుర్యాత్, కృతంనాప్థిసశ్చయనమ్, పూర్వప్రవృత్తశోషదకమాత్ర

మాదశాహందద్యాత్, యద్యేకోద్దిష్టా నం పుత్రో వాఽన్యోవాకుర్యాద్వి
 దేశస్థః పుత్రశ్చ త్వావపనం కృత్వాదశాహముదకమాత్రం దద్యాత్,
 జ్యేష్ఠః కృతమపి సాపిణ్డ్యమేకాదశాహపవపునః కుర్యాత్ || * || ఇతి ।
 స్మృత్యంతరే — || శ్లో || కనిష్ఠేనకృతం సర్వం శ్రాద్ధాంతం చ యథా
 క్రమమ్ । జ్యేష్ఠపుత్రస్సమాయాతస్తద్దినాదిదశాహతః । పాషాణస్థాప
 నం పిణ్డం వినైవోదకమాదరేత్ || * || ఇతి । విశ్వాదశేఽచ — || శ్లో ||
 యః కుర్యాత్ప్రథమేఽహ్నిసంస్కృతివిధిం జ్ఞాతేస్తదన్యస్యహశ్రాద్ధా
 న్తం సకలం సపవచరతుజ్ఞాత్యాదికేఽప్యాగతే । జ్యేష్ఠాసన్నిధినాకనీయసి
 పితుః కుర్వాణపవక్రియాశ్చ శోష్ణవస్థితపవచేదథవరేజ్ఞాన్యాయాం స్తదూ
 ర్ధ్వక్రియాః || యస్మిన్పూర్వరణాదికం దశదినం తస్మిన్తేజాయసస్తత్ప
 శ్చాచ్ఛ్చ్రీవణాత్ప్రభృత్యుపరతాశౌచప్రవృత్తావపి । జ్యాయానేవ తదూ
 ర్ధ్వమాచరతుతచ్ఛ్రాద్ధాదిమిశ్రాంతకం తత్తత్పూర్వశుద్ధినుష్కరదసాతా
 తాగ్లికీం దేవలః || * || ఇతి । మిశ్రమ్ - సపిణ్డీకరణమ్, ఉక్తేషు సర్వే
 షు పవనేషు దశమదినానాధ్యక్షం కృతదశాహకృత్యస్య పిత్రాదేర్నరణ
 శ్రవణే పిణ్డదానాదేరవిధానాదుదకమాత్రమేకోద్దిష్టాదూర్ధ్వకృత్యం చేతి
 బహుప్రసంగమతమ్ । శతకవ్యాఖ్యానాదాతు “ దేశాంతరస్థాపితరౌఘృ
 తౌచేత్ ” ఇతివచనమన్యధావ్యాఖ్యాతమ్ । పుత్రవ్యతిరిక్తేనా న్యేనసపి
 ణ్డాదినాదాహాదిసాపిణ్డ్యంతకృత్యేకృతే అనంతరమాగతః పుత్రః దాహం
 సంచయంవినాపాషాణస్థాపననగ్నప్రచ్ఛాదనప్రేతశబ్దనవశ్రాద్ధేకొత్తర
 వృద్ధివాసఉదకతిలోదకపిణ్డబలిప్రదానపోషణసపిణ్డనాని పునః కుర్యాత్,
 “ దాహంవినాతానిపునశ్చసర్వమ్ ” ఇత్యవిశేషణాభిధానాత్, || శ్లో ||
 కృతక్రియేఽపి పితరిదశాహంసూతకీభవేత్ । దద్యాత్తెలాదకం పిణ్డం సపి
 ణ్డీకరణం పునః || ” ఇతి పునః పిణ్డదానస్యవిధానాచ్చ । అనుజైరనుష్ఠితే
 సపిణ్డీకరణాంతకృత్యేతుజ్యేష్ఠపుత్రఉదకమాత్రంపునస్సపిణ్డనంచకుర్యా
 న్నతుపిణ్డాదీని । ఇతి । కనిష్ఠకృతదశాహకృత్యాదివిషయేఉదకదానసపి
 ణ్డీకరణవ్యతిరిక్తం పిణ్డాదికం నకర్తవ్యమితిత్యైవాన్తే || శ్లో || “ ముఖ్య
 కర్తాపిదేశస్థః కాలేఽకాలేమృత్యోయది । తిలవారిప్రకుర్వీతపిణ్డదానం చ

వర్జయేత్ " ఇతి । 'కృతశ్రేయోపనిషత్' ఇత్యాదీనిపూర్వోక్తానివచనాని
యోజితాని । స్మృత్యంతరేచ — ॥ శ్లో ॥ నశిలానమ్మదాసానం నప్రె
తం నచవాసకమ్ । నగ్నం పిండం నదాతవ్యందర్భస్తమ్బేతిలోదకమ్ ॥ * ॥
ఇతి । ప్రేతమ్ - ప్రేతశబ్దాచ్చారణమ్ , వాసకమ్ - వాసఉదకమ్ , న
గ్నమ్ - నగ్నప్రచ్ఛాదనమ్ , పిండమ్ - పిండప్రదానమ్ , దర్భస్తమ్బేతిలో
దకం నకార్యమ్ - దర్భస్తమ్బస్తరణరహితస్థలేక ర్తవ్యమిత్యర్థః । తథాచ
న్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠేనవాకనిష్ఠేనసపిండీకరణేకతే । దేశా
న్తరగతానాంతు పిండదానం కథం భవేత్ । శ్రుత్వాత్తువపనం కృత్వాద
శాహంతం తిలోదకమ్ । తతస్సపిండీకరణం కుర్యాదేకాదశేహని ॥ * ॥
ఇతి । పిండదానమ్ - సపిండీకరణమ్ , జ్యేష్ఠేనపితుస్సపిండీకరణాన్తశ్రేయో
త్యేకృతే కనిష్ఠఃపితృమృతిం శ్రుత్వాదశాహంతం తిలోదకందద్యాత్ । క
నిష్ఠకృతేతుత్పిజ్యేష్ఠశ్రుత్వావపనం కృత్వాదశాహంతం తిలోదకమా
త్రందద్యాన్నతుపిండ్యా , తతపికాదశాహాసపిండీకరణమేవకుర్యాన్న త్యే
కోద్దిప్తమిత్యర్థః । ఏవంస్మల్లోర్ధవిప్రతిపత్తేశిష్టాచారాద్వ్యవస్థా .

అయమత్రనిమగ్నః — ॥ వా ॥ అనేనసంసారాదా కృతే
అన్తర్దశాహేసంచయాత్పూర్వమాగతఃపుత్రఃపునర్దాహవిధినాన్తస్థాదిద
ద్ధా శిరోవపనం కారయిత్వా సంచయన నగ్నప్రచ్ఛాదనాతీత దినకృ
తవాసఉదక తిలోదకపిండదానైకోద్తరవృద్ధి నవశ్రాద్ధాని తదానీమేవ పు
నఃకృత్వాతాతాగ్లికోదకపిండ్యాద్యేకోద్దిప్తాన్తం తన్తతాగ్లికృత్వాస్ప
కాలేపఞ్చదశశ్రాద్ధాని సాపిండ్యంచకుర్యాత్ । సంసూర్తాతు , యావ
త్స్విశౌచమాశౌచాన్త్యదినేవా దశాహశేషే దేయం తిలాదకమాగ్రం
దత్వాన్తత్తశుద్ధ్యర్థం బ్రాహ్మణా భోజయేత్ । సంచయాత్పూర్వమాగత
శ్చేదాహసంచయవర్జం నగ్నప్రచ్ఛాదనాతీత పిండోదకనవశ్రాద్ధాదికృ
త్వా , తాతాగ్లిక తిలాదకాద్యేకోద్దిప్తాన్తం కృత్వాశ్రవణదినమారభ్య
దశాహశౌచమనుష్ఠాయావృత్తాద్యమాసికాదీన్యక్తకాలే కృత్వా త్రిప
తాదా సాపిండ్యం కుర్యాత్ , సంసూర్తాతు పూర్వవదేవకుర్యాత్ । కని
ష్ఠేనతు ధాహాదీశ్రేయోత్యే కృతే సంచయాత్పూర్వం పరంవా అగ్రో

జ్యేష్ఠపుత్రః అతీతకాలీనోదక పిండమాత్ర మేకదాదత్వా తాతాగ్రాహికోద
కపిష్ఠాద్యేకోద్దిష్టాంతం కుర్యాత్ । సంఘయాతూర్వమాగతశ్చేచ్ఛద్వా
దశాహే సాపిండ్యం కుర్యాత్ , తతఃపరమాగతశ్చేచ్ఛచ్ఛ్రవణదినమారభ్య
దశాహశౌ చమనుస్థాయ త్రిపత్రాదౌ సాపిండ్యం కుర్యాత్ । సంసృతా కని
స్థస్తు పక్షద్వయేఽపి తిలవారిమాత్రం దశాహంతం కుర్యాత్ । కనిష్ఠేన
కృతే దశాహకృత్యేదశమదినరాత్రావేకాదశాహేవా అపరాష్ణోత్సాహ
ర్వమాగతోజ్యేష్ఠపుత్రస్సర్వాజ్ఞవచనం కృత్వా వృషోత్సర్జనాద్యేకోద్ది
ష్టంచకృత్వా తదారభ్యదశాహనాశౌ చమనుస్థాయ ఉదకమాత్రంచద
త్వా త్రిపత్రాదౌ సాపిండ్యం కుర్యాత్ । కనిష్ఠేనాసమాపితేతు దశాహ
కృత్యే ఆగతదినమారభ్య దశాహకృత్యం పరిసమాప్య ఏకాదశాహే ఏ
కోద్దిష్టం త్రిపత్రాదౌ సాపిండ్యం కుర్యాత్ । అన్యేన సపిష్ఠాదినా దశాహ
కృత్యేకృతే సంఘయాతూర్వం దశమదినరాత్రావేకాదశాహేవా స
మాగతః పుత్రః పునర్దహన పపనాద్యేకోద్దిష్టాంతాని ఏకాదశేఽహికృత్వా
దశాహేన స్తరముక్తకాలే ఆవృత్తాద్యమాసికాదీని కృత్వా త్రిపత్రాదౌ సా
పిండ్యంచ కుర్యాత్ । అపుత్రస్య కృతసంసృతస్యాస్తర్దశాహే సంఘ
యాతూర్వం పరంవాఽఽగతో దాయభాజ్యుఖ్యకర్తౌతీతకాలోదక పిండ
మాత్రమేకదాకృత్వా తాతాగ్రాహికోదక పిండదానసంఘయాన నవశ్రాద్ధాదిన
పిండీకరణాంతాన్యక్త కాలే కుర్యాత్ । అత్రసంఘయాతూర్వమాగత
స్యముఖ్యకర్తృహనవ్యతిరక్తస్య నగ్నప్రచాఢదనాదెః కృతస్య పునఃకర
ణమస్తీతి కేచిత్ । అత్ర పక్షద్వయేఽపి సంసృతా దశాహంతం దె
యం తిలోదకమాత్రం స్వాశౌచావైకృత్వా శుద్ధ్యర్థం బ్రహ్మణభౌ
జనం కారయేత్ । సచ దాయభాగేకాదశేఽహి ఆగతః అన్యేన దశాహకృ
త్యేకృతే తాతాగ్రాహికేకోద్దిష్టం వృషోత్సర్గపూర్వకం కృత్వా, అత్య
శౌచవిధినాఽఽశౌచముదకంచానుస్థాయ త్రిపత్రాదౌ సాపిండ్యం కుర్యాత్
। అత్రాపి సంఘయాతూర్వమాగత విషయే నగ్నప్రచాఢదనాది
పూర్వక మేకోద్దిష్టమితి కేచిత్ , అకృతే దశాహకృత్యేతు దాహవ్యతిర
క్తం సర్వం తదైవకృత్వా తతాగ్రాహినవృషోత్సర్గకోద్దిష్టకృత్యావ్య

శౌచమును స్నానము కాలే సాపిండ్యం కుర్యాత్ । అకృతేఽవ్యస్థినంచయనే
యత్ర పునర్దాహభావస్తద్వివరయే సన్నిహితే పూర్వవిధిదేశే తంసమీ
త్యున్నతస్థానాహారాగతో ముఖ్యకర్తా సంచయనమన్త్రాః, స్తోతో
పహృతాస్థిన్యామేనపశేత్ । యద్యేకోద్దిష్టాంతం పుత్రోఽన్యోవాకుర్యా
త్, విదేశస్థః పుత్రశ్చుత్వా వపనం కృత్వా దశాహముదకమాత్రం
గద్యాత్, సపిండీకరణంచాన్యకృతం కనిష్ఠకృతంవా ఏకాదశాహేపునః
కుర్యాత్ । సంచయనాత్పరమాగతశ్చేద్వపనం కారియత్వా పృషోత్స
ర్గనాద్యేకోద్దిష్టంచకృత్వా దశాహశౌచముదకమాత్రంచానుష్ఠాయ త్రిప
త్యాదాసాపిండ్యం కుర్యాత్ । అగ్రజాసన్నిధానేఽనుజసపిండీకరణం కు
ర్యాద్విది అగ్రజఃకృతమపి సపిండీకరణం పునఃకుర్యాత్ । అగ్రజాసన్నిధా
నేవిభక్తాఃకనిష్ఠాఃపృథక్కుర్యుః, అగ్రజోఽపిపునఃకుర్యాత్ । అవిభక్తాశ్చే
ద్విద్యమానేషు జ్యేష్ఠఃకుర్యాత్, సర్వజ్యేష్ఠఃపునఃకుర్యాత్ । వత్సరానంత
రం మాతాపితృమరణశ్రవణే కృతక్రియే పితరి పుత్రాణాం త్రిరాత్రమ్,
అకృతక్రియేతు దశరాత్రమ్ । కృతక్రియేజ్యేష్ఠస్య దశరాత్రం కనిష్ఠా
నాం త్రిరాత్రమితి కేచిత్ । పత్యభిర్వర్తమరణశ్రవణేఽపిపుత్రవద్దశా
హమ్ । సపత్నీమాతుర్దాహాదికృత్యే భిన్నోదరణకృతేఽన్నతస్థాహారతా
రసపుత్రస్య స్వకనిష్ఠకృతే యావద్విహితం తావదేవకుర్యాత్ । సపత్నీ
మాతుర్వహాఃసూర్యం మృతిశ్రవణే దశాహమాశౌచముదకంచ, వర్షా
త్పరంతు శ్రవణేత్రయహమ్ । భిన్నోదరజ్యేష్ఠకృతం సపిండీకరణంచ ఔర
సఃపునఃకుర్యాత్ । భ్రాతుర్దశాంతరమరణశ్రవణే షణ్ణా సూర్యం ద
శరాత్రం తథః పరం త్రిరాత్రమ్ । కృతోదకేతు తప్తి షణ్ణా సూర్య
ర్వం త్రిరాత్రమ్ । తత్పరం పక్షిణీ ఉదకంచ । వర్షాత్పరంతు శ్రవణే దా
హకస్యతు భ్రాతుర్దశాహమ్ । కనిష్ఠాదివాక్యతక్రియస్య పిత్రాదేరేకాద
శదినాదామరణశ్రవణే ముఖ్యకర్తృరుదకమాత్రమేవాతీతప్రేతకృత్యంత
ర్యమ్ । సపిండ్యాదనన్ద్యమ్, శేవీతుకనిష్ఠకృతస్య పిండ్యాదేర్వివృత్తిః । దహనస
ంప్రసంగముత్తరకృత్యం న్యకృత్యం ప్రత్యేకకృత్యంపునాకరణం స్త్రీత్యాదుః ।

పునర్దాహవిధిః

అథ పునర్దాహవిధయః । అపరాధైః — ॥ శ్లో ॥ మన్త్రవత్సం
 క్మృతస్యాపి అసమాప్తదకస్యతు । అర్వాగ్దశదినాదూర్ధ్వం పునర్దా
 హావిధీయతే ॥ * ॥ దశదినాదర్వాగ్సమాప్తదకస్యేత్యన్వయః । శా
 తాతపః — ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టం సుతః కుర్యాత్పుత్రైరేకాదశేఽహని ।
 తత్రాధ్యం నకుర్యాత్తేచుత్పన్నసంసారమర్హతి ॥ * ॥ ఇతి । బృహ
 స్పతిః — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేఽహ్నియచ్చాద్రిద్ధమేకోద్దిష్టం సమాచరేత్ ।
 యదికార్యంనకుర్వీత పునస్సంసారమర్హతి ॥ * ॥ వసిష్ఠశ్చ — ॥ శ్లో ॥
 యత్కృతంప్రేరముద్దిశ్య నవశ్రాద్ధాదికంక్వచిత్ । ఆకృతంతద్విజానీయా
 దేకోద్దిష్టం వివాక్యతమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏతత్సర్వమకృతాఽస్థిసంచయనవిష
 యమ్ । తథాచప్రవృత్తతే — ॥ శ్లో ॥ మన్త్రవత్సంస్మృతస్యాపివ్యాస
 మాప్తదకస్యతు । అస్థిసంశయనాదర్వాక్పునర్దాహావిధీయతే । అస్థిసం
 చయనాదూర్ధ్వమసమాప్తదకస్యతు । పునర్దాహం వివాతత్ర పిణ్డదానా
 దకక్రియా ॥ * ॥ ఇతి । సంప్రహేఽపి — ॥ శ్లో ॥ మన్త్రవత్సంస్మృత
 స్యాపి అకృతాఫిచయస్యతు । ఆవ్యక్తాధ్యన్యవిచ్ఛేదేపునర్దాహావిధీ
 యతే ॥ * ॥ ఇతి । నిమిత్తానతముక్తంష్మృత్యతే — ॥ శ్లో ॥ ఆమన్త్ర
 పూర్వం దగ్ధానామగ్నతైకల్యశేషితామ్ । శణ్డాలాదిహతావాంశపునర్దహ
 నమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆదిశబ్దానైఖిదంష్ట్రాన్స్వీచ్ఛామరణాదయో
 గ్యహ్యతైః । ధారదశ్చ — ॥ శ్లో ॥ మన్త్రంవివాతయద్ద్యంప్రేతంత
 స్యపునఃక్రియా । మన్త్రంసంసారయ్యుక్తస్య నకుర్యాద్దహనంపునః ॥ * ॥
 మన్త్రంసంసారయ్యుక్తస్యనకుర్యాదిలేయత్యుత్థాస్థిసంశ్చయనవిషయమ్ ।
 పితృమేధపాతే — ॥ వా ॥ విధివత్సంస్థారేఽవ్యసస్థిసంశ్చయేయద్యదకక్రియా
 విచ్ఛిద్యేత ఏకోద్దిష్టంవాతదా పునర్దాహః , యద్యస్థిసంశ్చయః కృతస్యా
 నైపునర్దాహః , అన్యత్సర్వం కుర్యాత్ । తథాగ్దాహతైకలేయపునర్దా
 హః , యదిగృహ్యగ్నివాప్యమన్త్రవద్దాహాఽవ్యాగ్నివాపివిధితమన
 త్తాహఅస్థివ్యాహృత్యకార్యః ॥ * ॥ ఇతి । యద్యస్థిసంశ్చయఇతి - అస్థిసంశ్చ
 యనేకృతేదకక్రియాయా ఏకోద్దిష్టస్యవన్యస్యకారే అకతశేఽపిపునర్దా

హృత్పథః । తథాసుధీవిలోచనే — । నా ॥ అనాహితాగ్నేర్దాహస్యకుష్టు
నిధానాన్తత్వాత్ “ఉత్తిష్ఠప్రేహిప్రత్రవోకః కృణువ్యపరమేవోమహా”
ఇతి మన్తాగ్నిసంధేః । విధివత్కృతస్య పునర్దాహోయోగాచ్చ అనస్థిసంశ్చ
యపవపునర్దాహః । అతపవకృతేఽస్థిసంశ్చయేత్ర్యహోత్రేత్రిక్రియాస్త
ర్యతే, ॥ శ్లో ॥ అస్థిసంశ్చయనాదూర్ధం విచ్ఛిన్నేతర్పణాదికే । ఆరభ్యేయ
దిపిత్రాశ్చ పునస్సంక్షిప్తతేత్ర్యహోత్ ॥ * ॥ ఇతి । గృహ్యగ్నినా అమ
న్త్రీసద్దాహేపూర్వోదాహృతవచనెన అయథాకృతమకృతమితి న్యాయే
న పునదాహాసిద్ధః । ఔపాసనేనాహితాగ్నిం దహేదితి నియమాత్ ,
॥ శ్లో ॥ అనాపాసేన యోదగ్ధస్తం దహేద్వహ్నినా పునః ॥ * ॥ ఇతి
వచనాచ్చలోకితాగ్నినా విధివద్దాహేఽపి తస్యాకించితగరతా వృత్తతౌ య
పాసనై తేన పునర్దాహః కార్యః , అసతి తస్మిన్ విధివదగ్నిం సన్ధాయ పునర్దా
హః కార్యః । “అభయద్యాహితాగ్నిరన్యత్రప్రేయాద్దీప్యమానైహవా
యమానైరగ్నిభిరాసీరన్యవదేవా ప్యాగ్నిభిస్సమాగమయేరన్” “ఆ
సంసారాదగ్నిం జహుయాదగ్ని సంరక్షణార్థమ్” ఇతి బోధాయనావ
ప్రమృదిభిః దాహోన్తమగ్నిసంరక్షణప్రరణేన పునర్దాహసిద్ధేః , “శరీరదా
యాదాపవాగ్నయోభవన్తి” ఇతి శ్రుతేః । వినియోగాన్తరాభావాచ్చ
పావధ్యాయాగ్నిత్యాగస్యచోపపాతకతోవైత్తేష తేనైవ దాహః కర్త
వ్యః , యచ్చాన్యద్వక్తవ్యం తదగ్నినిరూపణావసరే ప్రతిపాదితమథస్తా
త్ ॥ శ్లో ॥ అనాత్మీయేన శాస్త్రేణ యోదగ్ధస్తంచ శాస్త్రుతః ॥ * ॥
ఇతి వచనమ్ , ॥ శ్లో ॥ అలభ్యాత్మీయసూత్రస్య శాస్త్రాన్తం పరసూత్ర
తః । కుర్యాత్సపిణ్డీకరణం స్వసూత్రేనైవ వాన్యతః ॥ * ॥ ఇతి భర
ద్వాజాదిబహుస్త్పతివిరోధాదుపేక్ష్యమితి పూర్వమేవాక్తమ్ । తన్త్రీ
ప్రవిష్టస్య తన్త్రీమార్గేణ పునస్సంసారఉక్తఆగమే — ॥ శ్లో ॥ సర్వేషామే
వపన్తానామశౌచావైయథాక్రమమ్ । అన్వైష్ఠ్యే విధివతుర్మస్తత్ప్రప్రా
శ్చోరసాదయః ॥ * ॥ ఇతి । తలైవ — ॥ శ్లో ॥ వైదికంతుపురాకృ
త్వావశ్చోద్ధేషం నమాచరత్ । యేషు తాదీక్షితాతేషాం శాస్త్రద్వయ
ముపాహృతమ్ । పూర్వంతువైదికం శాస్త్రం కుర్యాత్తన్త్రీం తతః పర

మ్ || * || ఇతి | అనాహితాగ్నేర్మత్త్రవద్దహాభావేపుత్రాదీనామాశౌ
 చమువకాదికం చనాస్తి | కింతుపునర్దాహసమయపవతేషామాశౌచాదికమి
 త్యుక్తమ్ | చద్వికాయామ్ — || శ్లో || అహితాగ్నేస్తువిధివద్దాహంతం
 నాస్తిచేత్తదా | ఆశౌచగ్రహణం నాస్తిదాహద్యాశౌచమిష్యతే || * ||
 ఇతి | దాహద్యాశౌచమ్ - పునర్దాహద్యాశౌచమ్ , తదాదిదశాహమ్ |
 తథా పారస్కరః — || శ్లో || అహితాగ్నేస్తుదహనాద్దశాహశౌచమి
 ష్యతే | అనాహితాగ్నేర్మరణాత్ పునర్దాహాయదాభవేత్ || * ||
 ప్లేహీనసః — || వా || అహితాగ్నేశ్చేచ్ఛివసన్ద్రియేతపునస్సంసార
 రంకృత్వాశావచాచ్ఛాచమిష్యతే || * || ఇతి | స్మృత్యస్తరేఽపి —
 || శ్లో || దశాహంతం సపిష్టానాం మృతప్రేతక్రియాభవేత్ | పునస్త్రిరా
 త్రం సంసారేయష్టుఃపితృర్దశాహతః || * || ఇతి | అనాహితాగ్నేః
 పునస్సంసారేసపిష్టానాంత్రిరాత్రమ్, యష్టుః - అహితాగ్నేః, పునస్సం
 సారేసపిష్టానాం దశాహమ్ , పితృశ్చపునస్సంసారేపుత్రాణాం ద
 శాహతః క్రియేత్యర్థః | స్మృత్యర్థసారేఽపి — || వా || అహితాగ్నేర్విధి
 వద్దహనాభావేఆశౌచగ్రహణంనాస్త్యేవ పునస్సంసారేదాహద్యాశౌచ
 మపిసంపూర్ణమ్ , యావద్విధినానసంసారస్తావత్పుత్రాదీనాం ముఖ్య
 కర్తృణాం సన్ధ్యాదికర్మలోపోనాస్తిశుభకర్మచక్రవ్యమ్ , ముఖ్యకర్తృసం
 మ్భవేతదితరజ్ఞాతీనాం శుభకర్మచక్రవ్యమ్ | అనాహితాగ్నేర్విధివద్దహ
 నాభావేతదానీమాశౌచగ్రహణం కృతాకృతమ్ | దశాహంతరం మర
 ణశ్రవణేదాహతూర్వం త్ర్యహద్యాశౌచంనాస్తి, పునస్సంసారసూ
 తకమభ్యేచ్ఛేచ్ఛదినాచ్ఛుద్ధిః | అతీతేమాతకేపునస్సంసారశ్చేత్సూ
 ర్యమగృహీతాశౌచస్య పుత్రస్య పతాఽశ్చ దశాహమాశౌచమ్ , గృ
 హీతాశౌచయోః పుత్రపత్యోః స్త్రిరాత్రమ్ | పత్యోః పునస్సంసార
 రేషత్యుచ్చైవమ్ , సపత్యోర్విధిచ్చైవమ్ , గృహీతాశౌచానాం కృతో
 దశానాం సపిష్టానాం పునరాశౌచం నాస్తి , ఆకృతోదశానాం పునరేకా
 హమ్ || * || ఇతి | చద్వికాయామ్ — || శ్లో || విదాశ్శక్త్యాహియావ
 ద్విధినా నైవ సంసూతః | పుత్రాదీనాంతు సన్ధ్యాదికర్మలోపోనవిద్య

తే || * || ఇతి । యత్తు — || శ్లో || అకృతాప్రతకార్యాణినిత్యవైమి
త్తికాన్యపి । నకుర్యాత్తావదాశౌచం యావత్ప్రేతస్యమోక్షణమ్ || * ||
ఇతి । తన్నిత్యవైమిత్తికశుభకర్తృవిషయమ్, || శ్లో || అకృతేష్టాతిసంసాగ-
రెనకుర్యాదత్తనశుభమ్ । కుర్యాదేవశుభం కర్తృముఖ్యసంసగర్తృస-
మ్భవే || * || ఇతిత్వరణాత్ । దాహమంతరేణాప్యాశౌచాచరణముక్తం
స్మృత్యంతరే — || శ్లో || పుత్రః పిత్రోస్తుసంసాగరం ప్రమాదాన్నక-
రోతిచేత్ । జ్ఞాతీనాం దశరాత్రం స్యాత్తదూర్ధ్వం సూతకం నహి || * ||
ఇతి, || శ్లో || నిత్యకర్మాణి కురీత్తత్పుత్యక్తానితదైవచ || * || ఇతి ।
అవ్యచచ్ఛ — || శ్లో || వంశజానామసంసాగరేసూతకంతుకథం భవే-
త్ । దశాహృతశుద్ధిజ్ఞాతీనాంతు విశేషతః || * || ఇతి । ఏతద్వయం
దత్తతిలోకకన్యాతివిషయమ్ । పుత్రవిషయేఽపివసిద్ధః — || శ్లో || ప్రమీ-
తపితృకః పిత్రో ర్ధ్వదైహికమాచరేత్ । యది కర్తుమశక్తశ్చేదాశౌ-
చనియమాన్వితః || ఆదశాహృదధోర్ధ్వం వాయదాకార్యక్షమస్తదా । త్రి-
రాత్రం సమసిక్రమ్యశాశ్రిధం కుర్యాద్యధావిధి || * || ఇతి, || శ్లో ||
దాహకన్యైశ్చదాశౌచమితరేషాం నవిద్యతే || * || ఇతి । ఇతరేషాందత్తా-
దక సపిష్టానామిత్యర్థః । గృహీతాశౌచానాం దత్తాదకానాం సపిష్టానా-
ముకదాననిబద్ధనమాశౌచముక్తిం స్మృత్యంతరే — || శ్లో || పూర్వం
గృహీతాశౌచానాం నపునర్దహనత్వముమ్ । తప్తీన్నదకమాత్రాణామా-
శౌచం మనురబ్రవీత్ || * || ఇతి, || శ్లో || మరణాదిగృహీతస్య త్రిరా-
త్రాచ్ఛుద్ధిరిష్యతే || * || ఇతి । పుత్రస్య త్రిరాత్రాశౌచవిధానాత్
జ్ఞాతీనామేకరాత్రం న్యాయసిద్ధమితి వ్యాఖ్యాతారః । కృతేమంత్రసం-
సాగరే ఆరభ్యచోదకే కర్తృదైవాదసమాపితేసతి తదానీం జ్ఞాతిభిరుదకా-
శౌచయోరనుష్ఠితయోః పునర్దాహనసమయే జ్ఞాతీనామాశౌచం నాస్తి,
పునర్తర్పణమాత్రమస్తీతి కేచిత్ । పారసగరః — || శ్లో || ఆశౌచేవ
ర్తమానేతు తచ్ఛేషేణ విశుద్ధ్యతి । గతేత్వాశౌచదివసే పునర్దాహనా-
యధాభవేత్ || మరణాదిగృహీతస్య త్రిరాత్రాచ్ఛుద్ధిరిష్యతే । అగృ-
హీతస్య పుత్రస్య సంపూర్ణాశౌచమేవహి || * || ఇతి । సంగ్రహే —

॥ శ్లో ॥ ఆశౌచాస్త్యః కీకసాదేః ప్రదాహే శేషాచ్ఛుద్ధిస్తద్భూషేష్పత్తి
రాత్రమ్ । పుత్రస్యాపి ప్రాగమన్యగ్రహశ్చైవోచేత్తస్యాప్యత్రసం
పూర్ణమాహుః ॥ * ॥ ఇతి । కీకసమ్ - అస్థి । ఆదిశబ్దేన వర్ణాదిప్రతికృతి
ర్గ్రహవ్యతే , ॥ శ్లో ॥ అస్థాపలాశవృక్షైర్వా దద్ధ్వాతు ప్రతిరూపకమ్ ।
పిత్రార్దశాహమాశౌచమన్యేషాంతు త్రిరాత్రకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అన్య
చ — ॥ శ్లో ॥ నరం పల్లమయం దద్ధ్వా త్రిరాత్రమశుచిర్భవేత్ ।
మాతాపిత్రార్దశాహంస్యాదస్థిదాహే తతైవచ ॥ * ॥ ఇతి , ॥ శ్లో ॥ సం
స్కృతాగ్నౌ దహేత్పశ్చాద్దశరాత్రంతు సూతకమ్ । ఇతరేషాం త్రిగా
త్రంస్యాన్జాతీనామపి సూతకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । దేవలః — ॥ శ్లో ॥ దద్ధ్వా
స్థిపిత్రోపుత్రస్తు దశాహమశుచిర్భవేత్ । తయోః ప్రతికృతిం దద్ధ్వాశౌ
చవచ్ఛాచమిష్యతే ॥ * ॥ ఇతి । శావవృక్షాహాశౌచమిత్యర్థః । పుత్రస్య
దశాహవిధానమగృహీతాశౌచ విషయమ్ । గృహీతాశౌచస్య పుత్రస్య
“ మరణాదిగృహీతస్య త్రిరాత్రాచ్ఛుద్ధిరిష్యతే । ” ఇతి త్రిరాత్రశ్చర
ణాత్ । స్మృత్యన్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ దద్ధ్వాస్థిపిత్రోపుత్రస్తు దశా
హం సూతకీభవేత్ । తయోః ప్రతికృతిం దద్ధ్వా త్రిరాత్రమశుచిర్భవే
త్ ॥ * ॥ ఇతి । అస్థిదాహేపుత్రస్య దశాహవిధానమగృహీతాశౌచ వి
షయమ్ , ప్రతికృతిదాహే త్రిరాత్రవిధానం గృహీతాశౌచవిషయమ్ ।
అన్యేతు పుత్రస్య గృహీతాశౌచస్యాస్థిదాహే దశాహమ్ , ప్రతికృతిదా
హే త్రిరాత్రమితి వ్యాచక్షతే । పురాణేఽపి — ॥ శ్లో ॥ అస్థభావ
పలాశోక్తైః పక్షైః శార్యం శరీరకమ్ । ఏవం పల్లమయం దద్ధ్వా త్రిరాత్ర
మశుచిర్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । వడనీతా — ॥ శ్లో ॥ అన్తర్దశాహ దాహే
తు శేషతశ్శుచయోఽఖిలాః । బహిర్దశాహదాహేతు దాహాదిత్రిదినంను
తమ్ ॥ ప్రాగాశౌచగ్రహభావే జ్ఞాతీనాం త్రిదినం సమమ్ । ప్రాగ్
హేతు త్ర్యహం కర్తురన్యేషాంతు నవిద్యతే ॥ కర్తాచతనయః పూర్వా
హేపూర్ణం తథోదితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అయమత్రార్థవిమర్శః — ఆహి
తాగ్నేః పునర్దాహోద్యేవ పుత్రస్య సపిత్తానాం చాశౌచగ్రహణముదకదా
నాది ప్రాతకృత్యంచ భవతి , దాహాత్పూర్వం నాన్యైవ । అనాహితా

గ్నేస్తు పునర్దాహోత్పాదకముదకదానమాశౌచంచ వికల్పితమ్ । దశాహ
మధ్యే ఆహితాగ్న్యనాహితాగ్నే యః పునస్సంసౌరేనతి సంసౌరది
నాదూర్ధ్వం దశరాత్రావశిష్టమాశౌచముదకాదికంచ భవతి, నపునర్దాహ
దిదశాహమ్ । యదిదశాహోత్పరం పునర్దాహస్యాత్, తత్రాహితాగ్నేః
పునర్దాహోదిదశాహమాశౌచంచ భవతి, పుత్రస్య సపిణ్డానాంచ సమా
నమ్ । అనాహితాగ్నేస్తు పూర్వముగృహీతాశౌచస్య పుత్రస్యదశాహ
మాశౌచముదకాదిక్రియాచ భవతి, గృహీతాశౌచస్య పుత్రస్యాస్థిగా
హేప్రతికృతిదాహే త్రిరాత్రమాశౌచం క్రియాచ । అగృహీతాశౌ
చానాం సపిణ్డానామస్థిదాహే ప్రతికృతిదాహేచ త్రిరాత్రమాశౌచము
క్రియాచ భవతి, అగృహీతాశౌచానామదత్తదకానాం సపిణ్డానాముదకగా
నవిమిశ్రమాశౌచమేకాహమ్, రత్నోదకానాంతు నపునరాశౌచోదకదానే
భవతిః । కర్తావశ్యాదుదకసమాపన క్రియమాణే పూర్వం అగృహీతాశౌ
చానామదత్తదకానాం సపిణ్డానాముదకదానమాత్రం భవతి, నాశౌచమి
తి కేచిత్ । అన్యేతు దశాహోదూర్ధ్వం అస్థిగాహేఽగృహీతాశౌచినాం స
పిణ్డానాందశాహమ్, అగృహీతాశౌచినాం త్రిరాత్రమ్ । ప్రతికృతిదాహేఽ
గృహీతాశౌచానాం త్రిరాత్రమ్, అగృహీతాశౌచానాం నాశౌచమ్ । అ
స్థిదాహే పుత్రాణాం అగృహీతాశౌచానామగృహీతాశౌచానాంచ దశరా
త్రమిత్యాహుః । తథాచసంగ్రహకారః — ॥ శ్లో ॥ యజ్ఞాయజ్ఞ
పునర్దాహే శిష్టాహం యద్యపూర్వహిః । దశాహం త్రయహమాశౌచం పూ
ణాం ప్రాకేచ్ఛదఘోషాః ॥ అస్థిదాహే ప్రతికృతేద్దాహేతు త్రయహమిశ్య
శుమ్ । సపిణ్డానాం సుతానాంతు దశరాత్రమిహేవ్యతే ॥ * ॥ ఇతి ॥ శ్లో ॥
భ్రాతుర్దేశాన్తరమృతా పణ్డసాద్యత్సరాదధః । దశరాత్రం త్రిరాత్రం
స్యాన్యశాహం దాహకస్యతు ॥ * ॥ ఇతి దాహకస్య భ్రాతుర్దశాహ
శౌచవిధానాద్వాదశాహే సాపిణ్డ్యమ్ .

అనేకసపిణ్డపునర్దాహవిధిః

అనేకసపిణ్డపునర్దాహే సంగ్రహకారః — ॥ శ్లో ॥ మృతానాంతు
సపిణ్డానాం కాలేబముతిధాగతే । తానర్వానహసం సుకార్యాత్ త్రి

రాత్రేణయథావిధి || పకోద్దిప్తం చతుర్థైహి తేషాం పిష్టం పృథక్పృథక్ ||
 సపిష్టికరణం తేషాం సహేవపృథగేవవా || * || ఇతి । సమ్యతమృతానాం
 కాలభేదేనవామృతానామేకచిత్వాం సమానతస్త్రేణ పునస్సంసారః కా
 ర్యః , సాపిష్ట్యంతు ఉద్దేశ్యభేదపృథక్కుర్యాత్ , అన్యథాసహకుర్యా
 దిత్యర్థః । పతచ్ఛపితృవ్యతిరిక్తవిషయమ్ , మ్రిరాత్రేణసమాపనవిధానా
 త్ । పిత్రాస్సపిష్టానాంచ దేశాన్తరమరణశ్రవణపూర్వం పిత్రాస్సాపి
 ష్ట్యాన్తంకృత్వా అనన్తరమనేయేషాం పునర్దాహారమ్భం క్రమేణకుర్యాత్ ।
 స్తుతిచన్ద్రికాయామ్ — || శ్లో || యద్యేకకర్తృకం శాస్త్రమునేకం నై
 కవాసరే । దైవం పిత్ర్యంచ తన్త్ర్యం స్యాన్నిమిత్తం ప్రతిఫలమమ్ || * ||
 ఇతి । స్తుత్యన్తరే — || శ్లో || బహూనామేకవంశ్యానామేకోయదిచ
 దాహకః । ఏకస్మిన్దివసేకుర్యాదేకతన్త్ర్యమిహేష్యతే || * || ఇతి । త
 థా — || శ్లో || భిన్నకాలేమృతాయేచ వంశ్యః సూర్యమసంస్కృతాః ।
 ఏకస్మిన్నహి నై తేషాం సహసంసారమాచరెత్ || * || ఇతి ।

దుర్మృతపునస్సంసారః

సంఘాతదుర్మృతపునస్సంసారవిషయే స్తుత్యన్తరే — || శ్లో ||
 దుర్మృతానాంచ వంశ్యానాం కాలేబహుతశ్చైతే । తాన్సర్వాన్సహ
 సంసుకర్యాదేకచిత్వాం పునస్సుధీః || * || ఇతి । దుర్మృతస్యపునస్సంసార
 రకాలమాహ దేవలః — || శ్లో || యేమృతాః పాపమార్గేణ తేషాం సంప
 త్సారత్పరమ్ । నారాయణబలిం కృత్వా కుర్యాత్తత్కర్తృవైషికమ్ ||
 అబ్ధానైవాఽథషణ్కాసే పునః కృత్వాఽథ సంస్కృతిమ్ । మ్రిరాత్రమ
 శువిరూఢ్తాన్ శ్రాద్ధం కుర్యాచ్ఛతుర్దినై || * || పతత్ , దుర్మృతపు
 నర్దాహే మ్రిరాత్రవిధానం మాతాపితృపిషయమ్ , తదనేయేషాం దుర్మృతా
 నాం పునదాహోపకరాత్రమ్ । తదాహగర్హః — || శ్లో || వక్షాతీతేపు
 నర్దాహోపకాహోత్పిష్టమర్పయేత్ । శాస్త్రం ద్వితీయేదివసే తృతీయేఽహి
 సపిష్టనమ్ । నాథీసంశ్చయనం కుర్యాన్చ చర్మాధిరోహణమ్ । పుత్రాదీ
 నాంతు కర్తవ్యం పునస్సంసారకర్తృణి || * || ఇతి । సంక్రమే —
 || శ్లో || అసంసారేకులీనస్య పునరన్యన్యచెత్స్తుతిః । యస్యస్యాత్తస్య

సంసారాద్యోకోద్దిష్టాస్తమాచరేత్ || తతః పూర్వమృతస్యాత్రనకుర్యాత్
 త్సంస్కరియాదికమ్ | సపిణ్డీకరణం తత్రపూర్వశేషంతుకారయేత్ || దు
 ర్మృతస్యక్రియాహీనకాలేపుంసువనంచరేత్ | పితౄరాబ్ధికశాలంతుయ
 దావాపిభవేత్తదా || తయోస్తతైవకుర్వీతనాన్యేషాంపురతోభవేత్ || * ||
 ఇతి | దుర్మృతిమధ్యేమృతస్యపక్షోద్దిష్టాస్తంకృత్వాదుర్మృతస్యసపిణ్డనం
 కృత్వాపశ్యాదెతస్యసాపిణ్డ్యం కుర్యాత్ | సంసారాత్పూర్వంపుంసు
 వనం పితౄరాబ్ధికంచకర్తవ్యమిత్యర్థః | దుర్మృతిలక్షణంపునస్సంసార
 కాలస్తతాప్రియశ్చిత్తంచదుర్మృతాశౌచనిరూపణప్రతిపాదితమ్ |

ప్రాప్తితస్యద్వాదశాబ్దాదూర్ధ్వంసంసారవిధిః

యస్యప్రాప్తితస్యవృత్తాంతోనశ్చాయతే తస్యద్వాదశాబ్దాదూర్ధ్వం
 ప్రతికృతిలిదాహపూర్వకం విధివదౌర్ధ్వదైహికంకుర్యాత్ | ప్రతికృతిస్స
 ఊపమథస్తాత్ ప్రతిపాదితమ్ | అత్రబృహస్పతిః — || శ్లో || యస్య
 నశ్చాయతేవారతాయావద్వాదశవత్సరమ్ | కుశపత్రకదాహేనతస్యస్యా
 దవధారణమ్ || * || ఇతి | తచ్ఛనారాయణబలిపూర్వకంకర్తవ్యమ్ | త
 థావత్ప్రత్యస్తరమ్ — || శ్లో || ద్వాదశాబ్దాత్పరంతేషాంతృతీయా
 బ్దాదథాపినా | నారాయణబలింకృత్వాకృత్తదేహేఽథసంస్మృతిమ్ || * ||
 ఇతి | కుర్యాదితిశేషః | త్ర్యహోదేవసాక్రియాకార్యా “నరంవర్ణమ
 యందద్ధాత్రిరాత్రమశుదిర్భవేత్” ఇతిస్మరణాత్ | పితృవిషయేవిశేష
 మాహజాతుకర్తిః — || శ్లో || పితరిప్రాప్తితేయస్యనవారతావైవచాగతిః |
 ఉర్ధ్వంపశ్చదశాద్వైతాత్కృతాత్ప్రతియాపకమ్ || కుర్యాత్తస్యచసం
 సారంయథోక్తవిధినాతతః | తదానీమేవసర్వాణిప్రేతకార్యాణిసంచ
 రేత్ || * || ఇతి | ప్రతియాపకమ్ - పలాశవృత్తాదినిర్మితప్రతికృతిః,
 యథోక్తవిధినా - దశరాత్రంపిణ్డోదకదానాదివిధిపరశాస్త్రక్రమేణ, త
 దానీమేవ - పశ్చిదశసువర్షేషుగతేషుదోషవర్షేషుక్తకాలపవ, ప్రేతకార్యా
 నికుర్యాత్ | నకాలవిశమ్భుకార్యఇతి కేవిద్వాదాత్తే | తథాప్రత్య
 స్తరే — || శ్లో || పితరిప్రాప్తితేప్రేతేపుత్రఃకుర్యాత్క్రియాదికమ్
 సంవత్సరేవ్యతీతేఽపిదశరాత్రంయథావిధిః || * || ఇతి | తథా

శ్లో॥ అతః పితృభ్యోఽపి కర్తవ్యం ప్రేతకార్యందశాహరః ॥ * ॥ ఇతి । పితృభ్యోఽపి కర్తవ్యం — ॥ వా ॥ పితృప్రసన్నాదశవద్వాదూర్ధ్వందశాహరః ద్విధివదూర్ధ్వదైహికం కుర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అన్యేషు “ ॥ శ్లో ॥ కుర్యాత్ ప్రసన్నానందసంగం యథోక్తవిధినా తతః । తదానీమేవసర్వాణిప్రేతకార్యాణిసంచరేత్ ॥ ” ఇతి జాతుకర్ణివచనమన్యధా వ్యాకుర్వతే । యథోక్తవిధినా - పితృమేధినినా , ప్రతికృతినంసంగం కుర్యాత్ , సర్వాణి ప్రేతకార్యాణి - నగప్రచ్ఛాదనవాదీనిప్రభూతబలిపాషాణాథావనాస్తాని , తదానీమేవ - తస్మిన్నేవదినే , సంచరేత్ - కుర్యాదితి । “ సంవత్సరేవ్యతీతేపిదశరాత్రం యథావిధి । ” ఇత్యాదివచనమనాకర్ణితవార్తవ్యతిక్రమితృపుతివిషయమ్ , “ తస్మిన్నేవదినేసర్వాణి ప్రేతకార్యాణికుర్యాత్ ” ఇత్యేతత్పితృవ్యతిక్రమవిషయేఽపిసమానమితివదన్తి , తదయుక్తమ్ , “ కృతక్రియేత్రిరాత్రంస్వాదశాహమకృతక్రియే । ” ఇత్యాదిదశాహప్రతిపాదకపూర్వోక్తవచనపరోధాత్ । అతఃపితృవిషయేదశాహమితరవిషయేత్రిరాత్రమిత్యేవయుక్తమ్ । పితృవిషయేఽపి నారాయణబలిపూర్వకమేవదూర్ధ్వదైహికం కార్యమ్ । కాలాదర్శే — ॥ శ్లో ॥ అనాకర్ణితవార్తస్యప్రోషితస్యపితుస్సుతః । ఊర్ధ్వం పశ్చిమదశాద్వద్వాదూర్ధ్వదైహికమాచరేత్ ॥ అన్యేషాం ద్వాదశాదబ్జాత్పూర్వముక్తేవయాతిథిః ॥ * ॥ ఇతి । అనాకర్ణితవార్తస్య - అశ్రుతకుశలవార్తస్య , ప్రోషితస్య - దేశాంతరగతస్య , పితృదూర్ధ్వదైహికంసుతః , పశ్చిమదశవద్వాదూర్ధ్వమ్ - పశ్చిమదశసంవత్సరేషుగతేషుకుర్యాత్ । అన్యేషామ్ - పితృవ్యతిక్రమాంపితృవ్యభ్రాతృపుత్రాదీనామ్ , ద్వాదశాబ్జాదూర్ధ్వం పైతృమేధికమాచరేత్ ; పూర్వముక్తేవయాతిథిరితి - ప్రోషితస్యప్రత్యాభిక్రమోద్దేయాతిథిః పూర్వముక్తాపైతృమేధికానుష్ఠానేఽపితృస్మైవగ్రాహ్యత్యర్థః ।

మాసాద్యజ్ఞానేవిధిః

తథాచకాలాదర్శే — ॥ శ్లో ॥ మాసాజ్ఞానేవిదజ్ఞానేత్యార్యమాసాశ్చమాసాద్యజ్ఞానీ । మృతాపితృనాజ్ఞానేమాసజ్ఞానేతుత్తమమాసః ॥ ౧ ॥ పూర్వోక్తకాలాదర్శేప్రవర్త్యజ్ఞానేత్యుత్తమమాసః । ప్రవాణ్యుత్తమమాసః

శ్రీహృదయేకైకశస్త్రయోః । అజ్ఞాననస్తరోహ్యాయస్సర్వాజ్ఞానంయదాహ
వేత్ । శ్రవణాహేతదాదుర్వాన్తిన్యాసద్వైతయేపిహ ॥ * ॥ ఇతి । య
దామరణమాసోనజ్ఞాతః మరణదినంతు జ్ఞాతం తదా ఆమాధేమాఘవాచూ
సిన్ముతాహే ప్రత్యాన్వికం కుర్యాత్ । తథాబృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ య
దామాసోనవిజ్ఞాతో విజ్ఞాతం దినమేవతత్ । తదాహ్యోమాధకేమాసి నూ
ఘవా తద్దినం భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । భవిష్యత్పురాణేతు — ॥ శ్లో ॥ ది
నమేవవిజానాతి మాసం వైవతుయోనరః । మార్గశీర్షేఽథవాభాద్రే మా
ఘవాఽథసమాచరేత్ ॥ * ॥ ఆశ్వలాయనః — ॥ శ్లో ॥ మాసేత్వజ్ఞా
యమానెతు మాఘః కార్యోగురీషిభిః । పత్నేత్వజ్ఞాయమానెతు దైవేపి
త్రైసి తాసితా ॥ * ॥ ఇతి । యదామాసోవిజ్ఞాతః మరణదినంతు నదాత్మా
తమ్, తదాతతు-హూః - తన్మాస సప్రబ్ధిన్యచావాప్యవా కృష్ణేశా
దశీవా గ్రాహ్యః । తదాహబృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ అజ్ఞాతోహిన్ముతాహ
శ్చేత్ప్రేషితే సంస్థితేనతి । మాసశ్చేత్ప్రతివిజ్ఞాతస్తద్దర్శస్యాత్తదాబ్ధిక
మ్ ॥ * ॥ ఇతి । పృథ్వస్తరే — ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యబ్ధం ప్రతిమాసంచమృతే
హనితు యాక్రియా । తదహర్విష్ణుప్రతిప్రాప్తాదర్శేవాశ్రవణేపిహ ॥ * ॥
ఇతి । అత్ర శ్రవణ నక్షత్రవిధానం క్షత్రియవిషయమ్, “ నక్షత్రే క్షత్రి
యాణాంస్యాత్ ” ఇత్యాశ్వలాయనస్తరణాత్ । మరీచిరపి — ॥ శ్లో ॥ శా
శ్రద్ధవిఘ్నేనముత్పన్నైహ్యవిజ్ఞాతేమృతేని । ఏకాదశ్యాంతు కర్తవ్యం
కృన్యపతేమృతేహని ॥ * ॥ ఇతి । మృతేహనియత్ర కర్తవ్యంతత్రోష్ణై
కాదశ్యాం కర్తవ్యమిత్యర్థః । ఉభయోర్మరణమాసదినయోరప్యజ్ఞానేప్ర
వాసమాసదివసా గ్రాహ్యో, తదాహబృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ దినమా
సోనవిజ్ఞాతౌ మరణస్యయదాపునః । ప్రవాస మాసదివసా గ్రాహ్యౌపూ
ర్వోక్తయాదిశా ॥ * ॥ ఇతి । పూర్వోక్తయేతి తయోరైకైకశ అజ్ఞానే అ
నస్తరోక్తవ్యాప్తిస్స్వీకార్యః । అయమర్థః — యదాప్రవాసమాసో న
విజ్ఞాతః దివసస్తజ్ఞాతః తదాఽఽమాధాదో మృతాహేకార్యమ్, యదాప్ర
వాసమాసోవిజ్ఞాతః దివసస్తజ్ఞాతః తదాప్రవాసమాససమ్యుద్ధి నిదశే
తత్రోష్ణైకైకకార్యమామరణదినం । యదానరాన్విజ్ఞానం భవేత్ - మరణ

మాసోమరణదివసః ప్రవాసమాసః ప్రవాసదివసశ్చ నజ్ఞాతో భవేత్ , త
దామరణశ్రవణదివసకార్యాత్ , తత్రాసమ్భవే శ్రవణమాససమ్భవినిద
ర్యేకుర్యాత్ . తదాహప్రచేతాః — || వా || అపరిజ్ఞాతేఽమావాస్యా
యాం శ్రవణదినేవా || * || ఇతి । సపవ — || వా || అపరిజ్ఞాతే మృతా
సో శ్రవణతథా , తిథివిస్తరణతన్తా సవర్తిన్యామమావాస్యాయామ్ , సాం
వత్సరికం కుర్యాత్ , శ్రవణతిథిస్తరణే మాసాస్తరణే చ మార్గశీరే మాఘే
వా తస్యా మేవతథా కార్యమ్ ||*|| ఇతి । యత్ర శ్రవణమపి నాస్తి అనాకర్ణి
తవార్తస్య ద్వాదశాబ్దాత్పశ్చదశాబ్దాద్వా పరిం క్రియమాణే దాహాది
ప్రేతకృత్యే తద్విషయే పుక్తం చన్ది కాయామ్ — || శ్లో || మాసస్తి
ధిర్వాప్రస్థాన దినంవా శ్రవణం నచేత్ । యస్మిన్ దినేతుసుసాగరః శ్చ
యాహం తద్దినం భవేత్ || * || ఇతి । సర్వాజ్ఞానె సంసార కాలీనమాస
పక్ష తిథయో గ్రాహ్యే ఇత్యర్థః । తత్రాషాఢాదీనామనయితే గ్రాహ్యః
తిథిశ్చ మావాస్యాకృష్ణే కాదశీ చ పూర్వోక్తా గ్రాహ్యే । కృష్ణాష్టమ్యా
మపి దహనం ప్రత్యాఖ్యిం చ కార్యమిత్యాహ పరాశరః — || శ్లో || దేశా
న్తరగతో విప్రః ప్రవాసా త్కాలకారితాత్ । దేహనాశమనుప్రాప్తః స్థితి
ర్నజ్ఞాయతేయది || కృష్ణాష్టమీ త్వమావాస్యా కృష్ణవై కాదశీ చ యా || ఉ
దకం పిండదానం చ తత్ర శ్రాద్ధం చ కారయేత్ || * || ఇతి । తీర్థయాత్రాది
నా కేనచిన్నిమిత్రై దేశాన్తరగతస్య విప్రస్య చిరకాలం బహుదేశపర్యట
నాది సంపాదితాయాస బాహుళ్యాద్యత్ర క్వాపి దేహనాశో భవతి, అత
పవమరణతిథిర్నజ్ఞాయతే మరణవార్తా యదాకదాచిచ్ఛుతా భవతి తస్మి
తదియాశౌచ స్వీకారో దహనతిలోదకపిండదానోపక్రమాదికంచేత్యేతదు
భయం కృష్ణాష్టమ్యాది తిథిషు తిస్మష్విచ్ఛయా కస్యాంచిత్తిథౌకర్తవ్యం
తస్యామేవతథా ప్రత్యాఖ్యిం చ కర్తవ్యమ్ , ద్వాదశాబ్దాదూర్ధ్వం క్రియ
మాణేప్రేతావతిథయిత్యర్థః .

కృతార్థవైదికస్య పునరాగమనే విధిః

పశ్చిదశాబ్దం ద్వాదశాబ్దం వా నారూఢానాకర్ణనమరణనిశ్చయాదౌ
ర్థవైదికే కృతే జీవన్ముది సమాగచ్ఛేత్తదాకర్తవ్యమాహ చుష్కమనుః —

॥ శ్లో ॥ శీవస్యదిసమాగచ్ఛేద్ధృతకుమ్భేనియోజ్యతమ్ । ఉద్ధృతశ్శిశ్ను
 పయితాన్వస్యజాతకర్మాదికారయేత్ ॥ ద్వాదశాహంవ్రతం చ స్యాత్త్రిరా
 త్రమథవాస్యతు । సాతోద్ధృత్వహతతాం భార్యామన్యాం వాతదభావ
 తః ॥ అగ్నినాథాయ విధివద్వాన్యస్తోమేనవాయజేత్ । తథైవ్రాగ్నేన
 పశునాగ్రిం గత్వా చత్రత్రతు ॥ ఇష్టిమాయుష్షతీం కుర్యాదీప్సితాంశ్చ
 క్రతుం స్తతః ॥ * ॥ ఇతి । జాతకర్మాదిత్యాదిశబ్దేన నామకరణాన్న
 ప్రాశనచాభానిగృహ్యంతే । వ్రతమ్ - బ్రహ్మచర్యమ్ , సానమ్ - స
 నావర్తనమ్ , ఆయుష్షతీష్టిః “ అగ్నయ ఆయుష్షతే పురోడాశమస్తాకపా
 లమ్ ” ఇత్యామాయతే । పితృమేధసాకే — ॥ వా ॥ యదిప్రేతకృ
 త్యసంస్కృతః కశ్చిదాగచ్ఛేత్తంశ్చుతపూర్ణైకుమ్భేత్త్రిరాత్రమేకరాత్రం
 వానిధాయశుభలగ్నేనముష్ణాప్యజాతకర్మాద్యైర్విధివత్సంస్కృత్యమేఖ
 గాజినదణ్డభిక్షాచర్యావర్జం యథావదుపనీతః కస్యింశ్చిద్గిరౌద్వాదశాహం
 త్ర్యహంవానియతడిపోష్యాగత్యపూర్వభార్యాంతదభావేన్యాముద్వహే
 త్ , అథాయుష్షచ్ఛరుణాన్ నాహితాగ్నినాయుష్షత్యేష్ట్యాన్ హితా
 గ్నిం సంస్కర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । గృహ్యపరిశిష్టే — ॥ వా ॥ యప
 నాహితాగ్నేః పురోడాశాస్తపవానాహితాగ్నేశ్చరవః ॥ * ॥ ఇతి ।
 కాలాదర్కైఃపి — ॥ శ్లో ॥ యద్యాగచ్ఛేతుమాన్జీవనైత్రమేధికసం
 స్కృతః । శ్చుగకుమ్భేస్థాపయితాన్ముష్ణాప్యశుభేక్షణే ॥ సంస్కృతం
 జాతకర్మాద్యైరుపనీతంవిధానతః । ద్వాదశాహం త్రిరాత్రంవావిహితో
 పోషణవ్రతమ్ ॥ గిరావాగత్యపూర్వాం వాతదభావేపరాం స్త్రియమ్ ।
 ఉధవస్తంబ సంస్కర్యాచ్ఛరుణాన్ ఆయుష్షతేనచ ॥ * ॥ ఇతి । ఆయుష్ష
 యగ్నిదేవతాకేనచరుణాన్ నాహితాగ్నిం సంస్కర్యాదిత్యర్థః । స్మృత్య
 స్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ శ్చుతకుమ్భేనిషాద్యైనం త్ర్యహమేకాహమేవ
 వా । సముష్ణాప్యశుభలగ్నేజాతకర్మాదికారయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆపస్త
 మ్బుః — ॥ వా ॥ యద్యేతస్మిన్సృతేపునరాగచ్ఛేద్ధృతకుమ్భాదుష్కృ
 త్యజాతకర్మప్రభృతిదశరాత్రవ్రతం చరిత్వా తథైవజాయయాన్ అగ్నినా
 థాయపూర్వభిక్షాచర్యావర్జం యథావదుపనీతః కస్యింశ్చిద్గిరౌద్వాదశాహం

ధేయంకుర్వన్నివ్రాత్యవశునావాయజేతగిరింవాగత్వాఽగ్నయేకామాయే
 ష్టిం నిర్వపేదీప్సితేః క్రతుభిర్యజేతః || * || ఇతి | శౌనకః — || శ్లో ||
 దహనాదిసపిష్టానైకృతేసత్యాగతేపునః | యజ్ఞకాస్తాన్మధిత్యాగ్నింకృత్యా
 చాగ్నిముఖం తదా || విష్ణురోయమితిద్వాభ్యాం చరుంహుత్వా యథాః
 ధి | హుత్వా పురుషసూక్తేనస్రవేణా బ్యేరప్రత్యృచమ్ || ఆశ్వలాయ
 నగృహ్యేనకృత్యాపుంసువనాదికిమ్ | వివాహమపికుర్వీత పూర్వయా
 సహభార్యయా || ఆధానం పూర్వవత్కృత్యా సాయం ప్రాతహుతం
 తదా | దర్శపూర్ణమాసాభ్యామిష్టావిష్ణుం సదాత్మరేత్ || * || ఇతి |
 ఆశ్వలాయనః — || వా || ఉపై పూర్వస్యకృతాకృతం కేశవపనం మే
 ఖలాజినంచనిరుక్తంపరిదానంకాలశ్చతత్సపితుర్వృణీమహ ఇతిసావిత్రి || * ||
 ఇతి | బోధాయనః — || శ్లో || వపనం మేఖలాదజ్ఞోబైత్రాచర్యప్ర
 నివ | నివర్తవైద్విజాతీనాంపునస్సంసారకర్తృణి || * || ఇతి | పునస్సం
 సారకః పునరుపనయనమ్ | పునర్వివాహవిషయే స్మృత్యంతరమ్ —
 || శ్లో || నదానం వైవరణంనప్రతిగ్రహణంతదా | పురాతనంచప్ర
 తంనస్యాత్పునరుద్వాహకర్తృణి || * || ఇతి | పకష్టిన్నేవది నేశేష హి
 మాంతం కర్తృకర్తవ్యమిత్యర్థః .

పునస్సంసారకాలనియమః

పునస్సంసారస్యకాలనియమమాహ నారదః — || శ్లో || హ
 త్యనంతరతోన్మాణాంబలిద్దాతుం నశక్యతే | యైఃకైశ్చితారజైర్విద్వా
 స్వద్యాత్తత్రబలింక్రమాత్ || ప్రోక్తపన్నాసిమాఘేవాబలిం దద్యాద్యధో
 దితమ్ || * || ఇతి | స్మృత్యంతరేతు — || శ్లో || అకాలమరణేముక్త్వాపి
 శ్వాసాసుగన్భుకార్ముకా | కన్యాకులీరే ప్రాప్తేరేకపునస్సంసారఇష్య
 తే || * || ఇతి | అకాలమరణమ్ - దుర్మరణమ్ | అన్యత్రాపి — || శ్లో ||
 ఆషాఢప్రోక్తపన్నాభామార్గశీర్షోవిశేషతః | చత్వారశురీతామాసాఃపునస్సం
 సారకర్తృణి || * || ఇతి | చాపమాసస్యనిషేధమాహ గార్గ్యః — || శ్లో ||
 రహచావగతేన్మాణాంపునస్సంసారకర్తృణేత్ | పితరోనరకంయోద్రికర్త
 భ్రమయమశ్నుతే || * || ఇతి | అన్యచ్ఛ — || శ్లో || దుష్టేష్యేతేషు

మాసేషుపునస్సంసారకర్మచేత్ । ఆత్మస్త్రీపుత్రపితౄనాం హానిర్భవతి
 హింసావమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పరేషు - కన్యాకర్మటకుమ్భవ్యతిరిక్తమాసే
 ప్విశ్యర్థః । నక్షత్రాణ్యహ గార్హః — ॥ శ్లో ॥ అనూరాధేచమూలే
 చశ్రవీష్టావారుణేతథా । హస్తైచత్వాష్ట్రీనక్షత్రేపునస్సంసారమాచరేత్ ॥
 కుజవారేచ సారేచ జీవవారేచభార్గవే । నన్దాయాంచైవభద్రాయాం గి
 త్తాయాం పర్వణోస్తథా ॥ నకుర్యాత్పునస్సంసారం కుర్యాచ్చేతుగుల
 వాశనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । నృసింహశ్చ — ॥ శ్లో ॥ కన్యాకుమ్భగతేసూర్య
 కృష్ణపక్షేవిశేషతః । పంచమ్యాఃపరతశ్చైష్ట ఆపంచమ్యాస్సితేఽపిచ ॥ * ॥
 ఇతి ॥ శ్లో ॥ కృష్ణపక్షశుచిఃప్రాక్షః పంచమ్యాఃపరతస్తథా । అన్యత్రీభా
 గశ్చ స్తస్యాద్విశేషాత్ప్రేతకర్మణి ॥ * ॥ ఇతి ॥ శ్లో ॥ ఆద్యభాగేచ క
 ర్మవ్యం సితపక్షేచ సజగతు ॥ * ॥ ఇతి । సజగతుః - విహితకాలాలాభః
 స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ అబ్బాదుపరిసంసార ఉత్తరాయణమిష్యతే ।
 పర్వతఃకృష్ణపక్షస్యాత్పునస్సంసారకర్మణి ॥ * ॥ ఇతి । గార్హః —
 ॥ శ్లో ॥ చిత్రాశ్రవీష్టాహస్తాశ్చ స్వాతీశ్రవణమశ్వియుక్ । మఖామైత్రం
 చ తిష్యంచ వారుణంసోమదైవతమ్ ॥ ఏకాదశైతాఃకథితాఃప్రశస్తాఃప్రైశ
 కర్మణి । ప్రేతాధిపతిదేవ త్వాద్భరణీకైచ్చదిష్యతే ॥ జ్యేష్ఠాచమజ్జఘాభా
 వాత్సజగతుషుతయోఃక్రియా ॥ * ॥ ఇతి । శ్రీధరియే — ॥ శ్లో ॥ భరణ
 యుదేవత్వాత్ప్రేతాప్రేతకర్మణి । అమగ్నభసమగ్రత్వాజ్యేష్ఠాపన్య
 గ్రివిధీయతే ॥ * ॥ ఇతి ॥ శ్లో ॥ నన్దాయాంభార్గవదినే చతుర్దశ్యంత్రిజన్మ
 సు । కుర్వతఃప్రేతకార్యాణి కులక్షయకరాణితు ॥ * ॥ వసిష్ఠశ్చ ---
 ॥ శ్లో ॥ ఆగ్నేయమాద్ద్రాసర్పంచ శ్రయఃపూర్వాశ్చనైఋతమ్ । జ్యేష్ఠా
 చ భరణీచైవ నిద్రితాస్తత్పదర్మిభిః ॥ ఏతత్సర్పమతిక్రాంతైతతాగలేనశు
 బోవక్యత్ ॥ * ॥ ఇతి । పథతా — ॥ శ్లో ॥ నన్దాంభద్రాం కలితిథిమ
 ధా పుత్రశుక్రార్యవారాన్నక్షత్రంచ త్రిపదమమరాచార్యశుక్రైస్థుల
 గ్నుమ్ । త్యక్త్వాపావగ్రహబలవశాత్ప్రేతకార్యాణిసర్వాణ్యాహుర్దో
 షో నహిబహుమతఃప్రాప్తకాలేమృతస్య ॥ * ॥ ఇతి । కలితిథిః - చతుర్ద
 శీ । ఇథాపుత్రః - భామః । ఆర్యః - బృహస్పతిః । రత్నైవ — ॥ శ్లో ॥

నక్షత్రాణ్యమతావ్యాపకరాస్థితానిశుభైర్గ్రహైః । శుక్రవీక్షితరాశ్యాది
కించితస్సర్వం విగర్హితమ్ ॥ సర్వదాశుక్రవారశ్చగురువారశ్చగర్హితః ॥*॥
ఇతి । అతీతోదకాస్థిసంభవ్యునాదా ప్రాతిస్వికనిషేధోఽపి తత్రతత్రా
క్తః । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యక్షమరణే పితౌర్నవశ్యేజ్జిధివా
రభమ్ । పరోక్షసూక్ష్మతఃపశ్యేత్స్వజన్మ తిథివారభమ్ ॥ అన్యేషాంనా
తిదోషస్సాస్మిన్నప్రత్యక్షమరణేనృణామ్ ॥ * ॥ అన్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥ జ
న్మత్రయం సంచయన్ శ్రాద్ధేచదహనేపితుః । వైవదోషావహం ప్రాక్తమ్
నేయమామపి సర్వదా ॥ * ॥ ఇతి । అన్యేషామ్ - పితృవ్యతిరిక్తానామపి ,
తతాగ్రే దహనాదిప్రేతకృత్యేషు నదోషఇత్యర్థః । యదికాలాతిక్రమే
ప్రేతకృత్యం చికిష్ణత్తత్రతిథివారాదికం సూక్ష్మతఃపశ్యేత్సదాహగా
ర్హతః — ॥ శ్లో ॥ ప్రాప్తకాలమతిక్రమ్య కుర్యాద్యదిబలిక్రియామ్ ।
తస్మైవవారనక్షత్రతిథిరాశ్యం శకాదయః ॥ * ॥ ఇతి । సంగ్రహే —
॥ శ్లో ॥ అధిమాసేహరేసుప్తా మాధ్యేచ గురుశుక్రయోః । నాతీతపితృ
మేధస్సాన్వితౌ గోదావరీంచినా ॥ * ॥ ఇతి । అన్యచ్ఛ — ॥ శ్లో ॥ సు
రాసురగురోర్మోధ్యేకృష్ణస్వాపేములిన్ముచే । నాతీతపితృమేధస్సాన్వితౌ
తాగ్రేతునదోషకృత్ ॥ * ॥ ఇతి । కృష్ణస్వాప ఇతి కన్యాకర్మలబ్ధవ్యతిరి
క్తవిషయః “ ॥ శ్లో ॥ కన్యాకురీత్రప్రాప్తే రేఖాపునస్సంసారభవ్యతే । ”
ఇతి శృంగ్రాహికయాఽత్రాతీతప్రేతకార్యవిధానాత్ । సర్వోఽపినిషే
ధస్త్రిపత్యాదూర్ధ్వవిషయః । అతపవసంగ్రహకారః — ॥ శ్లో ॥ అర్వా
క్తిపత్యాత్మేతస్యపునర్దహనకర్తృసు । తతాగ్రలనియమోజ్ఞేయోన
మాధ్యం గురుశుక్రయోః ॥ * ॥ ఇతి । తతశ్చత్రిపత్యాదర్వాకున్వనర్దహన
కర్తృణిమృతిశ్రవణాదనే కార్యమితిసిద్ధమ్ । యత్తు స్మృత్యంతరవచనమ్ —
॥ శ్లో ॥ ప్రేతస్యవత్సరాదర్వాగ్యదాసంసారమిచ్ఛతి । నకాలనియమో
జ్ఞేయోనమాధ్యం గురుశుక్రయోః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రసంసారసంపిండీ
కరణపరః , నతుపునస్సంసారవాచితీవ్యాఖ్యాతారః । స్మృతిసంగ్రహే —
॥ శ్లో ॥ పునర్దాహేదినంశోధ్యమాశౌచాత్పరతోబుధైః । నష్టాత్రయోద
శీశుక్రశనివారావివర్జయేత్ ॥ పాతాన్యపరిపూర్వ్యాగ్నిస్త్రిపింజలభిశ

క్షయేత్ || * || ఇతి । పునస్సంసారాదాదోమితకాలాత్మక్రమేచప్రాప్య
 త్తయ్యుక్తం స్వస్వవృత్తే — || స్తో || సంసారాణామనుసర్వేష్టాంతాల్లా
 యద్యతిపద్యతే । ప్రాజాపత్యంబరెన్నాసేతతోపేష్టంప్రకల్పయే
 త్ || * || ఇతి । మానద్వయేప్రాజాపత్యద్వయమ్ , ఏవం మానేత్రయా
 నాకల్పయే, మాసాభ్యవృత్తేపిప్రాజాపత్యంకర్తవ్యమ్ । తథాస్త్యుత్తర్థ
 పారే — || వా || నిమిత్తతాద్విధేహీనసంసారకాలాత్మక్రమేచప్రా
 జాపత్యంమత్యుత్ || * || ఇతి .

దశాహమధ్యేష్టా తిమరణెనంసక గుర్విశేషః

దశాహమద్యేష్టా తిసురణై సంస్కర్తుర్విశేషమాహ నారదః —

॥ శ్లో ॥ అన్తర్దశాహచేతనః పునః ప్రేతస్య సంస్కృతిః । తస్మాత్పు
న్తః పూర్వశేషాదేకోద్దిప్తం యథోచితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అన్తర్దశాహచేతన
మూరితి స్మరణాన్తస్త్రిహాద్యశౌచనభ్యేదశాహచౌచిదాహే పూర్వేణన
సమాప్తిరిత్యవగమ్యతే । హోతోఽపి — ॥ శ్లో ॥ దాహకార్యద్వయం
స్వాచ్ఛేతకర్తురైకేవిశేషతః । తోయంపిష్ఠం సమాప్యేతపూర్వేణైవద్వి
రియక్తమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్పృశ్యస్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ అనిర్దశాహతల-
మూః పునః ప్రేతస్యోర్ముణి । పూర్వేణైవసమాప్తిస్సాదేకోద్దిప్తం యథో
చితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । తన్తదేకాదశదివేషకోద్దిప్తమిత్యర్థః । అన్యత్రాపి —
॥ శ్లో ॥ కర్తాదశాహప్రేతస్యశవదాహంచరేత్పువః । పూర్వేణశుద్ధి
స్సాన్యదెపిత్రారన్యత్రతద్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । తథాచాక్షరాః —
॥ శ్లో ॥ దాహకస్త్యాదశాహాత్తుశవదాహంచరేద్యది । పూర్వేణైవవిశుద్ధ
స్సాన్యపిత్రాప్రదివసాద్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సంక్రమేఽపి — ॥ శ్లో ॥
పిత్రస్యానన్తరానేకావధ్యపూర్వామితశ్శుచిః । పితరౌచేదహేత్రత్ర
దశాహాచ్ఛుద్ధిరగ్నిదే ॥ * ॥ ఇతి । దక్షః — ॥ శ్లో ॥ మృతాశౌచనిమి
త్తైర్దేవహవం మరణంతథా । జ్ఞాతీనాం మరణాదెవధమాన్దాహకస్త్వత్తు
అన్యంద్వాదశాహాత్తుశుద్ధిః పూర్వామితశేషతః ॥ * ॥ ఇతి । సం
ప్తః — ॥ శ్లో ॥ పూర్వకర్తాదశాహాత్తుపితరౌచేదహేత్యువః । పూర్వ
శాశుద్ధిశ్చాన్యపిత్రాప్రదివసాద్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పంచమశ్లోకము

మధ్యేక్షాతిదాహేకృతేసతి దాహకస్యదాహాదిదశాహేనఉదకపిండసమా
ప్తిగ్రాహాదిదశాహమాశౌచంచ । దాహకవ్యతిరిక్తసపిండానాం పూర్వార్వా
శేషేనైవశుద్ధిరుదకసమాప్తిశ్చ । దాహకస్యపునః జ్ఞాత్యస్తరదాహే పూ
ర్వదాహాదిదశాహశేషేణశుద్ధిః । దశమది నేతద స్యయామేవాదాహేనగి
తు “ అహశ్చేషేద్వాభ్యాం ప్రభాతేఽస్పృశిః ” ఇతిస్తరణాయుర్వదశా
హానస్తరం ద్విత్రిదివాశౌచస్య సత్వేనతదాశౌచానైఉదకాదిసమాప్తిః ,
“ ఆశౌచాస్తేపునస్సన్యస్థిజ్ఞానానం సమాప్యతే । ” ఇతి గురీదిస్తరణాత్ ,
ఏకోద్దిప్తంతత్తదేకాదశాహే “ ఏకోద్దిప్తమశుద్ధోఽపి ” ఇతిస్తరణాత్ ।
సపిండీకరణంతు శ్రివత్సేకార్యమ్ , దశాహాయూర్వముతౌ దాహకస్యస
పిండస్య ద్వాదశది నే ఆశౌచాభావేపూర్వద్యశ్రాద్ధపర్యవ్యవస్థాకిర్కత్వా
త్పశ్చాష్ట్రేకోద్దిప్తాయుర్వం పూర్వమునస్యద్వాదశాహే సాపిండ్యం
నకార్యమ్ । పిత్రాస్తుదాహే దాహకపాన్యేషామప పుత్రాణాం పితృ
మరణాది దశాహేనైవశుద్ధిరుదకాది సమాప్తిశ్చ , నపూర్వదాహాదశాహ
శేషేణేతి । దీపికాయాంతు — ॥ శ్లో ॥ జనకస్య జనన్యాశ్చభార్య
యా భర్తరేవచ । పుత్రస్యచహితుశ్చైవ జననైగురీణేఽపిచ ॥ స్వకాలే
నైవశుద్ధిస్సన్యస్థానన్యానానవిద్యతే ॥ * ॥ జ్ఞాత్యముమధ్యే పుత్రజననే
సిహోర్దశాహత ఏవశుద్ధిః । భార్యాదిమరణే తస్మిన్తయోగినామపి స్వకా
లవవశుద్ధిః , నపూర్వశేషేణేత్యర్థః ।

అస్తరదాహే మాతాపితృమరణయోగస్సన్నిహితేవిశేషః

మాతాపితృమరణయోగస్త్యది నాయూర్వమస్త్యది నేవామిథస్సన్నిహ
తే విశేషమాహశ్శ్లోః — ॥ శ్లో ॥ మాతర్యగ్రప్రమీతాయామశుద్ధామ్ర
మితే పితౌ । పితృశ్చేషేణ శుద్ధిస్సన్యాతుఃకుర్యాత్తుపక్షిణీమ్ ॥ * ॥ ఇతి,
॥ శ్లో ॥ మాత్రాశౌచస్యమధ్యేతుపితాచ మ్రియతేయది । పితృర్మరణమా
రభ్యపుత్రాణాందశరాత్రకమ్ ॥ పిత్రాశౌచస్యమధ్యేతుయదిమాతాప్ర
మీయతే । దశాహేత్యేత్యకాదూర్ధ్వం మాత్రముంపక్షిణీ భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
మాతర్యగ్రప్రమీతాయాంతదాశౌచమధ్యేయదిపితామ్రయేత తదాపితృ
మరణమారభ్యదశాహతవవ ఉదకదానాదిప్రత్యేత్యంపితృర్నిర్వర్త్య పితృ
ర్మరణాద్యేకాదశది నే అద్యశ్రాద్ధంకుర్యాత్ । పిత్రాశౌచమధ్యేత్యుత్తర

రణాద్యేకాదశదినే మాతురాద్యప్రార్థమశుద్ధోఽపి కుర్యాత్, “॥ శ్లో ॥ ఆద్యప్రార్థమశుద్ధోఽపి కుర్యాదేకాదశైఽహని । కర్తుస్తాన్తాలికిశుద్ధిరశుద్ధఃపునరేవసః ॥” ఇతి శ్లోకప్రారణాత్ । పితర్యగ్రైశ్చ తేన తిథిదాశౌచమధ్యయది మాతామ్రయేత రదా, “॥ శ్లో ॥ జనకిస్యస్మృతేర్మధ్యే జననీమరణం యది । పిత్రాశౌచేన మాప్రిసాన్యన్తాత్రాశౌచంతుపక్షిణీ ॥” ఇతి పిత్రాశౌచాన్త్యదిన ఏవ మాతురపి పిణ్డోదకసమాప్తిష్ఠరణాత్, పిత్రాశౌచమధ్యే మాతురపి దశాహకృత్యం పరిసమాప్య పితురేకాదశదినే ఆద్యప్రార్థం నిర్వర్త్య పిత్రాశౌచానన్తరమపి మాతుఃపక్షిణ్యాశౌచమనుష్ఠాయమాణ్యురణాద్యేకాదశదినే తస్య ఆద్యప్రార్థం కుర్యాత్ । నను, “॥ శ్లో ॥ ఆశౌచాన్తేతిస్సహ్యక్రిష్ణదానం సమాప్యతే । తతశ్చార్ధం ప్రదాతవ్యం సర్వవశ్లేష్టవ్యయంవిధిః ॥” ఇతి మరీచిష్ఠరణాత్, “॥ వా ॥ అధాశౌచాపగమే ఏకోద్దిప్తమ్” ఇతి విష్ణుష్ఠరణాచ్చ, మాతుఃపక్షిణ్యాశౌచానన్తరదినే ఏకోద్దిప్తం కర్తవ్యమితిచెన్న, “ఏకోద్దిప్తం యథోదితమ్” ఇతిష్ఠరణాత్ । తథామాధవీయకాలాదర్పణీకాదా “తతఆశౌచానన్తరమేకాదశేఽహ్ని బ్రాహ్మణ ఏకోద్దిప్తప్రార్థంకుర్యాత్” ఇతివరీచ్యాదివచనాద్ధోఽభిహితః । తథాచప్రేరీపః — “॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేఽహ్ని యచ్ఛార్ధంతత్సమాన్యమదాహృతమ్ । చతుష్టామపి వగ్దానాం సూతకంతు పృథక్పృథక్ ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ — “॥ శ్లో ॥ మృతేఽహనితు కర్తవ్యం ప్రతిమానంతు వగ్సోమ్ । ప్రసవంవత్సరంచైవ మాద్యమేకాదశైఽహని ॥ * ॥ ఇతి । అతఃసన్యమృతిదశాహమధ్య మాతృమరణేపితృదశాహానన్తరంపక్షిణ్యాశౌచమనుష్ఠాయమాతృమరణాద్యేకాదశాహే మాతురేకోద్దిప్తమితినిర్ణయః ।

పూర్వముతయోఃపిత్రాస్త్రిపత్యైసపిణ్డీకరణవిధిః

సపిణ్డీకరణంతుపూర్వముతయోర్ద్వయోరపి త్రిపత్యైకార్యమితిద్వాదశాహసాపిణ్డ్యం నిషేధిలోకాక్షిః — “॥ శ్లో ॥ పితరుషరతేపుత్రమాతుశ్చార్ధం నివర్తయేత్ । మాతర్యపిచవృత్తాయాం పితుశ్చార్ధం నివర్తయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । మాత్రాశౌచమధ్యే పితరిమృతే మాతుః, శ్చార్ధమ్ - సపిణ్డీకరణమ్, ద్వాదశాహే నకుర్యాత్, పితుస్తుద్వాదశాహేకుర్యాత్,

“॥ శ్లో ॥ మాతుర్దశాహమధ్యేతుపితాయస్యప్రమీయతే । మైత్ర్యకంఠు
యథాకాలం పితుస్సర్వం సమావయేత్ ॥ తతోమాతుస్త్రిపక్షాదౌశేషంక
ర్మసమావరేత్ ॥ * ॥” ఇతి స్మరిణాత్ । తథాపితృదశాహమధ్యేమాతృమృ
తౌపితుస్సాపిణ్డ్యం నివర్తయేత్ , ద్వాదశాహే నమర్యాత్ , కింతుత్రిపక్ష
పద । మాతుస్తసాపిణ్డ్యం పక్షిణ్యశౌచాపగమే ద్వాదశాహేకుర్యాదిత్యర్థః ।
దేవలోఽపి — ॥ శ్లో ॥ ఏకాగ్రమరణేపిత్రౌరన్యస్యాన్యది నేమృతౌ ।
సపిణ్డనంత్రిపక్షేస్యాదనుయానమృతిం వినా ॥ * ॥ ఇతి । పిత్రౌరేకస్యా
(౧) మృతౌ అన్యస్యాన్యది నేమృతౌ పూర్వమృతస్య పూర్వమృతాయా
వాసాపిణ్డ్యం త్రిపక్షేమర్యాత్ । అనుయానమృతిం వినా అనుమరణంవి
నేత్యర్థః .

అనుమరణేసాపిణ్డ్యకాలః

అనుమరణేతుపతనరణదినాదుర్జరిదినమరిణతద్వాదశాహేసప్తేపి
సాపిణ్డ్యంమర్యాత్ । తథాదకాలాదీశే — ॥ శ్లో ॥ పిత్రౌస్సమృతమ
రిణేమామరిన్యత్రవాదినే । అనుయానమృతౌ శ్రాద్ధం యథాకాలంసమా
చరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । దినాస్తరేమాతురనుమరిణద్వాదశాహేసాపిణ్డ్యంకు
ర్యాదిత్యర్థః । పితృమేధసారేఽపి — ॥ వా ॥ సమృతానుమృతోన్యస్య
త్రై నపిత్రౌస్తన్త్రైతేకుర్యాన్నాన్యైస్సహవా , పిత్రాశౌచే మాతా
మిత్రాశౌచేపితౌవాసంస్థితః , యత్ప్రణేపూర్వంసాన్యత్తతాసపిణ్డ్యం
ప్రపక్ష ఏవేతదెవలః ॥ * ॥ ఇతి । తక్షేవ — “ ఏకాగ్రమరణేపిత్రః ” ఇ
తిదేవలవచనం తేనవ్యాఖ్యాతమ్ “ పిత్రౌరన్యతరదశాహమధ్యేన్యత
రిమృతౌ పూర్వమృతస్య పూర్వమృతాయావా సపిణ్డనం త్రిపక్షపవ భ
వతి , అనుమరణేతు పితుద్వాదశాహేవేత్యర్థః ” ఇతి .

దక్షుతోన్యసహమృతౌక్రమః

యదిదక్షురోన్యసహమృతిస్సాన్యత్ప్రాప్తహనాద్వాఅన్యతరమృ
తస్సాన్యత్తదాసప్తేవ దాహాదిక్రియామర్యాత్ । యథాహహరీతః —
॥ శ్లో ॥ దక్షుతోన్యసహమృతౌతేను సహదాహాదికాక్రియాః । ప్రా
ప్తహనాహనాశేవ తమూర్ధ్వంతు పునఃక్రియాః ॥ * ॥ ఇతి । క్రియాక్షేప

* శ్లో * మృతేభర్తరి దాహాత్పాత్రి కృత్వత్పీచమృతాయది । పత్యాం
 పృథక్పాత్రిమీయాతాం దాహాదర్వాకృతిర్మృతః ॥ తత్రశస్త్రైః దాహ
 స్యాత్సత్త్వదైర్విశ్వమూహయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పులస్త్యః — ॥ శ్లో *
 పుర్వతస్సుమృతోవాపిపితాఽగ్రయద్యసంస్కృతః । కాలాన్తరేమృతా
 మూతాశస్యాదాహాదికాః క్రియాః ॥ పత్యాసహైకవిత్వాంతుదహేదౌ
 చాసనాచభౌ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరేచ — ॥ శ్లో * దమవ్యోససహ
 మృతౌయతిపితృమేధక్రియాసహ । కుణ్డసేకం పృథక్విణ్డజలాఙ్గాలిశిలామ
 గాః ॥ * ॥ ఇతి । సంగ్రహేఽపి — ॥ శ్లో * ఏకకాలేమృతాపిత్రాః
 విత్వమేధక్రియాసహ । ఉదకం పిణ్డదానం చ శ్రాద్ధం కుర్యాత్పృథక్పృ
 థక్ ॥ సపిణ్డీకరణం దైవసహేవపృథగేవచా । ఏకాన్తేజలం దద్యాచ్ఛా
 స్త్రివైకదినేద్వయోః ॥ సహచర్యాధిరోహంచ శాస్త్రీహిమం సమాచ
 రేత్ ॥ తన్త్రైః ప్రపణం కుర్యాచ్ఛాద్ధం కుర్యాత్పృథక్పృథక్ ॥ తత్ర
 ద్వయోరిద్మితౌద్వాబ్రాహ్మణాః తరైస్సహ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్త
 రేఽపి — ॥ శ్లో * దంపత్యోససహసంసారోమృతావనుమృతావపి ।
 చదాదినపిణ్డాన్తం ప్రేతకార్యాణియానయపి । కుర్యాత్సహసతన్త్రైః
 సాంవత్సరికమేవచ ॥ * ॥ ఇతి । సాంవత్సరికస్ససమాసతన్త్రైత్వస్మరణ
 మాపద్విషయమ్ , తదగ్రవక్ష్యతే । అన్యగ్రాపి — ॥ శ్లో * ప్రద
 షణ్ణముపస్థానం చరుకార్యం విశిష్టధా । సజ్జయిస్తర్పణం భర్తుస్సపిణ్డీకర
 ణంసహ ॥ * ॥ ఇతి । సంగ్రహేఽచ — ॥ శ్లో * పిత్రాసహేవమాతు
 శ్చమాత్రాసహపితుస్తధా । సాపిణ్డ్యం తనయైః కార్యం నిమిత్తార్థం పృ
 థక్పాతే ॥ * ॥ ఇతి । తథా — ॥ శ్లో * సమాసపిణ్డయోగానాం సపి
 ణీకరణం సహ । తన్త్రైః పితృవర్గస్సానిద్మిత్యంతం ప్రతిపూరుషమ్ ॥ * ॥
 ఇతి బహుస్మృతసంమతత్వాత్ సపిణ్డీకరణమపినహైవకర్తవ్యమ్ , తతః పృ
 థగేవేత్యేతదనాదరణీయమ్ । నిమిత్తాదైశేనక్రియమాణం ప్రేతైకప్ర
 యోజనం నిమిత్తభాజనం పృథక్పాతే । పతచ్ఛాపలక్షణమ్ । యుత్తృష్టా
 నవర్తకంజలాఙ్గాలిపిణ్డప్రదానసోదకుమ్భశ్రాద్ధనవశ్రాద్ధైకోత్తరవృద్ధిశ్రా
 ధోదశశ్రాద్ధవృద్ధిర్వాదికం పృథక్కర్తవ్యమ్ । తథాచాక్షిరాః —

॥ శ్లో ॥ దంపత్యోస్సహమృత్యుతృసహసాన్యద్దహనక్రియా । పృథక్పి
 ణ్డోదకాదీని యథావిధిసమాచరేత్ ॥ చరుకుణ్డచితాశాన్తి సజ్జయ్యాంస్స
 స్త్రీతశ్చరేత్ । అగ్నిం శ్రవణఁజాలామాచమ్యువస్థానంచతస్త్రీతః॥*॥
 ఇతి । పితృమేధసారైఃపి — ॥ వా ॥ హిరణ్యశకలనగ్నప్రచాఢనవా
 సస్తిలోదకపిణ్డేకో త్తరనవశ్రాద్ధసోదకుమ్భపుష్పోత్సర్గిషోడశశ్రాద్ధానీ ।
 పృథక్పృథక్గృహన్తి , చరుకార్యం చిఃః కుణ్డమస్థిసజ్జయనంశాన్తిఁజాలా
 మశ్చతస్త్రీమ్ , ఏకోద్దిప్తసపిణ్డీకరణాదిమునిమిత్తమరణఁజాలామాపృథ
 క్గృహతః, పాకఁజాలామవైశ్వదేవాదితస్త్రీమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యహః —
 ॥ శ్లో ॥ అస్థిసజ్జయనాదర్వాగ్భర్తుఃపతీన్నమృతాయది । తస్మిన్నైవాన
 లేదహ్యద్యదిచాగ్నిర్నశామ్యతి ॥ * ॥ ఇతి ॥ శ్లో ॥ ఉదకాదిసపిణ్డా
 స్తంతయోః కార్యం సహేవతు । శాస్తేఽగ్నోపునరెవస్యాత్పృథక్చిత్వా
 దికారయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పితామహపితామఁజాల్యాగ్నిశ్చైవపిసహస
 సాగ్రాదికమాహ సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ పితామఁజాలాయస్యమృత
 శ్చిరకాలమసంస్కృతః । పితామహీచప్రమితాతయోగ్దాహాదికంసహ॥*॥
 ఇతి । హిరణ్యశకలనిధానాదికం సర్వం పితుః పూర్వంకృతాన్వప్రాజ్ఞు
 తాయాఅపిమాతుః పశ్చాత్కుర్యాత్ । తథాచకాష్టాజనిః — ॥ శ్లో ।
 పిత్రాశ్శ్రాద్ధేసమం ప్రాప్తైనవేపర్యుషితేఽపివా । పితుః పూర్వంస
 తః కుర్యాదన్యత్రాసత్తియోగతః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రశ్రాద్ధగ్రహణండా
 హాద్యుపలక్షణమ్ , తతూర్వాకర్తావాచ్ఛ్రాద్ధస్య । అన్యత్రాసత్తియో
 గతః - పితృభ్యామన్యత్రజ్ఞాత్యాదిమతసత్తియోగతః , ప్రత్యాసత్తిప్ర
 మాకుర్యాదిత్యర్థః .

పితృవ్యతిరిక్తానాం సజ్ఞాతమరణేదాహాదిక్రమః

అత్ర ఋశ్యశృణ్వశ్చ — ॥ శ్లో ॥ భవేద్యదిసపిణ్డానాం యుగప
 న్నరణం తదా । సమ్బుద్ధాసత్తిమాలోద్య తత్రామాచ్ఛ్రాద్ధమాచరే
 త్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృతతత్తేఽపి — ॥ శ్లో ॥ నకృన్యయన్తై బహవః క
 తోఽచైకస్తథాఽపిచ । అన్తర్గతమైశ్చైవా ముదకాదిసమాచరేత్ ॥*॥
 ఇతి । కాలావశేః — ॥ శ్లో ॥ పత్నిభ్యాః పృథుతాదీనాం సపిణ్డానాంయ

ధాక్రమాత్ । సంస్థాతమరణం తత్ర తత్క్రిమాచ్ఛాద్ధమాచరెత్ ॥
 యుగపత్నరణంతత్ర సమృద్ధాసత్తియోగతః ॥ * ॥ ఇతి । ఆదిశబ్దేన పౌ
 శ్రభాత్పృథుత్రస్సుషా స్వస్యాణాం గ్రహణమ్ । పత్న్యాదీనాం మధ్యే
 బహునాం ద్వయోర్వా ఏకస్మిన్దినే సంస్థాతమరణం యదిస్యాత్ , శ
 శ్ర, తత్క్రిమాత్ మరణక్రమాత్ , దాహాదికం కుర్యాత్, ॥ శ్లో ॥
 కృత్వాపూర్వమృతస్యాదౌ ద్వితీయస్య తతఃపునః । తృతీయస్య తతఃకు
 ర్యాత్సన్నిపాతేత్వయం క్రిమః ॥ * ॥ ఇతి యుశ్యశ్యగ్నస్తరణాత్ । స
 త్న్యాదీనాం సపిణ్డానాం యుగపత్నరణం యదిస్యాత్తత్ర సమృద్ధస్య ,
 ఆసత్తియోగతః - ఆసత్తీవశాత్ , క్రమేణ శ్రాద్ధంకుర్యాత్ । పక్షపతిలక్ష
 ణసమృద్ధస్యాసర్వత్వాత్ పత్న్యాఃప్రథమం కుర్యాత్ , అనంతరముభ
 యసమృద్ధప్రతియోగికభాజపుత్రస్య , అనంతరం పుత్రవ్యవహితసమృ
 ద్ధభాజఃపౌత్రస్య , తదనంతరం భ్రాతృః । అత్రపౌత్రభ్రాత్రోః పితృ
 వ్యవధానం సమానమ్ , తథాఽపి పుత్రస్య స్వశరీరావయవాన్వయస్య
 విద్యమానత్వాత్ భ్రాతృతోఽపిప్రత్యాసత్తిః , తతోభ్రాతృపుత్రస్య ,
 తతఃపుత్రద్వారకసమృద్ధభాజఃస్సుషాయాః , తదనుగోత్రాంతరప్రవేశే
 న వ్యవహితభాజస్త్వయః । ఏవంచ ఏకస్మిన్దినే క్రమేణైతేహం సంస్థాత
 మరణే మృతిక్రమేణ దాహాదికాఃక్రియాఃప్రథమంకుర్యాత్ । యుగపత్నర
 ణేతు ఉక్తసమృద్ధక్రమేణ దాహాదికం ప్రథమంకుర్యాదితి కాలాదర్శ టీకా
 యాం వ్యాఖ్యాతమ్ । స్మృతిరత్నే, మరణానుక్రమ పరిజ్ఞానే మృతిక్రమే
 ణ , తదపరిజ్ఞానే సమృద్ధాసత్తిక్రమేణ వ్యవస్థాదర్శితా । తథాచ తత్రై
 వ — ॥ శ్లో ॥ అంతర్జక్రమేణైషాముదకాదిసమాచరెత్ । మరణంక్ర
 మోదృష్ట్వా మరణానుక్రమేణతు ॥ సమానమిదముద్దిష్టమన్యేషామగ్రజం
 వినా । అన్యేషామగ్రజస్యాఽపి సమవాయేఽగ్రజఃప్రభుః ॥ అగ్రజస్యాపి
 పిత్రోశ్చ సమ్పాతేపితరౌప్రభూ ॥ * ॥ ఇతి । మృతిక్రమాపరిజ్ఞానే సం
 బద్ధాసత్త్యపరిజ్ఞానేచ వయోధిక సఫిణ్డాదేదాహాదిక్రియాఃప్రథమతః కా
 ర్యాః ॥ శ్లో ॥ యద్యేకకాలేపురతస్సంసార్యాస్తు వయోధికాః । బహు
 త్వేహ్యేవక్షేపస్యాదుదకంచ దినేదినే ॥ * ॥ ఇతిస్తరణాత్సహసకుర్యా

దిత్యర్థః । అనేయజ్ఞాత్యాది సస్థితమృతివిషయే సహైవదాహాదిక్రియాం
 వదంతిస్మృత్యస్తరముదాహరన్తి ॥ శ్లో ॥ మృణానామేకవంశ్యానామేకా
 యదిదదాహాకః । పక్షిక్షాదివసేకర్యాదేకవిల్యాం సమాహితః ॥ * ॥
 ఇతి । అన్యచ్ఛ — ॥ శ్లో ॥ ఏకకాలేగతానానాం బహునానాభవాద్వ
 యోః । పక్షుణ్డే శిలాభేదే తేషాం పిండం పృథక్పృథక్ ॥ సపిండీకరణం తే
 షాం సహైవపృథగేవనా । నిమిత్తార్థం పృథక్కుర్యాదన్యస్సరస్వం సహాక్రి
 యా ॥ * ॥ ఇతి । సహసాపిండ్యమేకోదైశ్యత్వవిషయమ్ , ॥ శ్లో ॥ సనా
 నపిండ్యోగానాం సపిండీకరణం సహ । నిమిత్తపిండ్యమేకేన దత్వానైస్సం
 స్పృజేత్క్రూత్ ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । పితృమేధసారే — ॥ వా ॥
 యద్యనైకేషామేదిదే మృణాన్యశ్చేతిపుత్రపౌత్రభ్రాతృతత్పితృస్స
 మాస్వస్మాణాం స్థావరస్త్రిమాద్దాహాదిక్రియాఃపృథక్పృథక్కుర్యాత్ ,
 అనేయేషాం మృత్యుక్రమాత్ ॥ * ॥ ఇతి । తత్రైవ — ॥ వా ॥ పక్ష్య
 దీనామనేయేషాంచ సస్థితమరణే పక్ష్యాదిపూర్వమన్యేషాముభయేషామ
 పి పితృపూర్వం పితృక్రూతాభ్యేపక్ష్యాది సాపిండ్యం త్రైవత్ ॥ * ॥ ఇ
 తి । లోకాక్షిః — ॥ వా ॥ పితృద్వాదశాహ ఏవ సాపిండ్యమనేయే
 ముకొద్దిష్టాంతం కృత్వా తత్తర్వత్సరానై మాసిన్సహ సాపిండ్యంకుర్యా
 దితి భృగుః ॥ * ॥ ఇతి । పక్ష్యాదీనాం తద్వ్యతిరిక్తానాంచ మృతౌపూ
 ర్వోక్తన్యాయేన పక్ష్యాదీనాం పూర్వం కృత్వా తద్వ్యతిరిక్తానాం ప
 శ్చాన్యత్రిక్రమేణపర్యాత్ । పిత్రాః పక్ష్యాదీనాం తద్వ్యతిరిక్తానాం
 చ సస్థితమరణే పితృపూర్వం పక్ష్యాదీనాం కుర్యాత్, “పితృపూర్వం
 సుతేకుర్యాదన్యత్రాసత్తియోగతః ” ఇతిస్మరణాత్ । లోకాక్షిః —
 ॥ శ్లో ॥ పక్ష్యపుత్రస్సమాపౌత్రభ్రాతృశతుప్తకాలపి । పితరౌచయదే
 కస్త్విత్త్రియేరన్నేకవాసరే ॥ తదా ॥ శ్లో ॥ అద్యమేకాదశేకుర్యాత్త్రి
 సత్తేతుసపిండనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవ్యవస్థామాహవృద్ధహారితః — ॥ శ్లో ॥
 సస్థితమరణేపితృద్వాదశాహేసపిండనమ్ । కుర్యాతుప్తస్తదన్యేషాం
 త్రైవత్ కారయేద్భుభః ॥ * ॥ ఇతి । అనేయేషామ్ - పక్ష్యాదీనామిత్యర్థః ।
 తేషామేవ మాతృపితృమృతీసంవత్సరమధ్యే త్రైవత్తాదాసాపిండ్యం విదధాతి

త్వాత్, సంవత్సరాదర్వాక్ నిషేధవరత్వే “మృపక్షేతుసపిణ్డనమ్” ఇతి
లోకాత్పాద్యదివచనవిరోధావత్తిః, అతః పత్న్యాదీనాంపిత్రోర్మృతాబ్దసపి
ణ్డనానంతరమరణేతత్తద్వద్దశాహేసపిణ్డీకరణమ్, పత్న్యాదీనాంపిత్రో
శ్చసప్తాతమరణేపత్న్యాదీనాంమృపక్షేపిత్రాస్తుద్వాదశాహేఅన్యేషాం
పిత్రోర్మృతాబ్దమరణేతత్తద్వత్సరాంతేమాసికానిసపిణ్డీకరణంచేదిన్దయః.

సహగమనవిధిః

అథానుమరణవిషయే విష్ణుః — || వా || భర్తరిప్రతేబ్రహ్మప
ర్యంతదన్వారోహణంవా || * || ఇతి । శ్చుత్యంతరేచ — || శ్లో || సా
ధ్వనామేవనారీణామగ్నిప్రపశనాదృతే । నాన్యోధర్మోఽస్తిపిణ్డయో
మృతే భర్తరికర్త్రిచిత్ || * || ఇతి । హరితోఽపి — || శ్లో || మాతృ
తః పితృతత్యైవ యత్రచైషాప్రదీయతే । కులశ్రయం పునాత్యేషాభ
ర్తారంయాఽనుగచ్ఛతి || * || ఇతి । శ్చుత్యంతరే — || శ్లో || సా
వాసూతికావాపి భర్త్రాఽనుమరణోత్సుకా । సద్యశ్శుద్ధిమవాప్నోతిభర్తృః
పాపాపహరిణీ || * || అన్యచ్ఛ — || శ్లో || బాలాపత్యాతు యానారీ
సూతికాచారజన్వలా । సర్వాసామపిచస్త్రీణామేషసాధారణోవిధిః || * ||
యత్త్వైర్వచనమ్ — || శ్లో || బాలాపత్యాశ్చగర్భిణోహ్యవృత్తస్త
వవచ । రజస్వలా రాజసుతే నారోహంతితాంతుభే || * || ఇతి । యగ
పి — || శ్లో || బాలాపత్యాతు యానారీ యాభర్త్రాసహసంప్రజేత్ ।
రజస్వలాఽనుగచ్ఛేత్తుగతింరక్షేత్తుగర్భిణీ || * || ఇతి । అశ్రుపితృమేధసా
రకృతావ్యవస్థాపితమ్ — || వా || ఘాతిప్రత్యగర్హహీనాయాస్సంసార
దుఃఖబంధవియోగాద్యుపాశితోవిషణ్ణాయావాప్రతిషేధోఽప్రప్తవ్యః || * ||
ఇతి । అన్యేతు “భర్త్రాఽనుమరణోత్సుకా” “నమస్కృత్యచితారాఘం
భతాఽరంతుప్రసన్నధీః” “ఆరుహ్యపత్నీనిధనం గతాచేదేకాంచితం
నిర్మలధీస్సభర్త్రా” ఇత్యాదివచనేషాపాత్తైః, మరణోత్సుకా, ప్రసన్న
ధీః, నిర్మలధీః, ఇత్యాదివదైర్దేహీవియోగకళజరహితాయాఫవానుమ
రణాధికారప్రతిపాదనాత్, “బాలాపత్యారజస్వలా” ఇత్యాదివిశేష
ణోపాదనవైయర్థ్యప్రసక్తాచ్చ పితృమేధసారోక్తం నయుక్తమ్, నిషేధ

చనంతుభిన్నచిత్యారోహణవిషయమ్ , తచ్ఛక్తిత్రియవిషయమ్ , తథాచ,
క్షత్రియాదిస్త్రీణాంరజస్వలాదీనామనుమరణనిషేధః , “ రజస్వలారా
జసుతే ” ఇతిరాజసుతాంప్రత్యేవతన్నిషేధాదిత్యాహుః । అపరేతు ,
బాలాపర్యారజస్వలాదేసాసూన్యేనవిధానాత్ప్రతిషేధాచ్ఛరజస్వల
యాస్తుల్యవికల్పః , భిన్నచిత్యారోహణవిషయత్వేప్రమాణాభావాత్ ,
“ రజస్వలారాజసుతే ” ఇతిరాజసుతాసమ్బంధనమాత్రేణవిషయవిశే
షాస్త్రీతేరిత్యాహుః । గర్భిణ్యాస్తునిషేధపవ । తతశ్చగర్భిణీం వినాబా
లాపర్యామాలికారజస్వలాఅన్యస్తోర్తవాచబ్రాహ్మణ్యః ఏకచిత్యారోహ
ణమర్హః , సూతీకారజస్వలాదతత్తమక్తిశుద్ధిప్రకారేణశుద్ధామర్యాత్ ।
యస్తుచన్ద్రికాయాముక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ భర్తారమనుగచ్ఛన్త్యైరజఉత్పి
తేయది । శైలద్రాణ్యంవినిగ్ధివ్యలవణేనావతంమృతమ్ । త్రిరాత్రాన్తహ
సంమయ్యరాబ్ధవాస్తుతయాసహ । శ్రాద్ధం చైకదిసేషర్యాన్వయోరపిహి
న్ద్రియః ॥ * ॥ ఇతి । బాధవా ఇత్యభిధానాదవశ్యహీనసంసృత్యవిషయ
మిత్యేకే । అపరేతు — ॥ శ్లో ॥ భర్తారమనుగచ్ఛన్తీవత్సదేత్సార్తవాయది ।
శైలద్రాణ్యంవినిగ్ధివ్యలవణేనామృతంపతిమ్ ॥ చతుర్థైహనిసంసృత్యా
త్పుత్రాదిస్తం సహేతయా । శవఃపర్యుషితస్తస్య ప్రాయశ్చిత్తం తదా
భవేత్ ॥ అప్క్రమ్యేవ్యసం భర్తుర్తశాహేనాపిశుభ్యతి ॥ * ॥ పుత్రస
త్వైపి చతుర్థైహనిపిత్రోససంసారవిధానాత్సమవికల్పఇత్యాహుః ।
క్షుశ్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ మృతం పతిమనువ్రజ్యపత్నీచైజ్వలనంగతా । న
తస్రపక్షిణీకార్యాప్లేతృకాదేవశుభ్యతి ॥ సార్తవాసూతీకాచైవ భర్తృ
సుమరణోత్సుకా । పూర్వవస్తుం పరిత్యజ్య శవకర్తాణికారయేత్ ॥ స
వత్క్షుశ్యరనుగచ్ఛన్త్యైరేకాయదిరజస్వలా । చతుర్థైహి సహేవా
భ్యాం తస్యదాహూవిధీయతే ॥ ఏకచిత్యాం సమాయాధా యదిభార్యా
దినాన్తరే । భర్తుర్పుతాహే కర్తవ్యమభిన్నం మనురబ్రవీత్ ॥ * ॥ వసి
ష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ దహ్యామానంతు భర్తారం యావారీత్సనుగచ్ఛతి । మరణా
దిభవేచ్ఛాశ్రద్ధం దహనాదితయోర్నతు ॥ భర్తృసహేవశుద్ధాస్యాచ్ఛా
శ్రద్ధంచైకదిసేభవేత్ ॥ * ॥ యత్తు — ॥ శ్లో ॥ యాతుబ్రాహ్మణజాతీయా

హృతంపతి మనువ్రజేత్ । సాస్వర్గమాశ్మఘాతేన నాత్మానం నపతిం నయేత్ ॥ * ॥ యదపి — ॥ శ్లో ॥ మృతానుగమనం నాస్తి బ్రాహ్మణ్యా అనుశాసనాత్ ॥ * ॥ ఇత్యాది తత్సర్వమపి బ్రాహ్మణ్యాలనుగమననిషేధప్రతిపాదక వచనం పృథక్పిత్యారోహణవిషయమ్, “పృథక్పితింసమారుహ్య నవిప్రాగస్తుమర్హతి” ఇతివిశేషస్తరణాత్ । తథాచహరీణః — ॥ శ్లో ॥ భర్తాసహానువరణమాచక్షాణం ఓధీయతే । పృథక్పిత్యర్హాన్యోదేర్షవిప్రాయాఃపృథక్పితిః ॥ * ॥ ఇతిక్షత్రియాదీనాంచ పృథక్పిత్యారోహణం దేశాంతరమరణవిషయమ్, సన్నిహితేష్వకచిత్యారోహణమేవ, ॥ శ్లో ॥ దేశాంతరమృతేపత్యో సాధ్వీతత్వాపకాద్వయమ్ । నిధాయోరసిస్త్రధాప్రవిశేజ్ఞాతవేదసమ్, ॥ * ॥ ఇతిస్మరణాత్ । ఇదంచ ముముక్షువిషయేత్యాజ్యమేవ । తథాచశ్రుతిః “తస్మాద్వ్యయోనస్రాగాయుషస్స్వః కామీప్రయాత్” ఇతి । అసాన్ధ్యోవిజ్ఞానైశ్చరేణాభిసారిః — ॥ వా ॥ స్వర్గఫలోద్దేశేనాయుషః స్రాగాయుర్వ్యయోనః తాన్యోమోక్షాద్ధినా ॥ * ॥ ఇతి । అతః మోక్షమనిచ్ఛంత్యాఃస్వర్గాధినావలనుగమనం యుక్తిమితరకామ్యానుష్ఠానవదితసర్వమేతత్ (స్త్రీధర్మనిరూపితేసవిస్తరమథస్తాన్నిరూపితమ్ .

ఏకవిత్యారోహణక్రమః

ఏకవిత్యారోహణప్రకారస్తుహేమాద్రాపుక్తిః — ॥ శ్లో ॥ అథానుమరణేపత్నీస్నాత్వాభర్తాసహేవతు । పథస్తురీయమాసాద్యసిగ్వాత్తీరుపవీజ్యచ ॥ నమస్కృత్యచితారూఢం భర్తారంతు ప్రసన్నధీః । ప్రదక్షిణం పరీత్యాభర్తుర్దక్షిణమావిశేత్ ॥ ఇయం వారీతమన్తైరిణశాయయన్తాతరం సుతః । ఊహేనవాదహేదూర్ధ్వమాసాత్సాత్పతినాసమమ్ ॥ యవాప్వపత్నీతుసజుల్పప్రయోగేత్వఖిలేకృతే । దహ్యమానేపతౌమన్త్రాజపేదధర్మరూపణాసహ ॥ పావకంప్రవిశేత్తత్ర భర్తుశ్చోర్ధ్వం పృథక్గిష్పధిః । ఉభయోస్సహసజుల్పః కుణ్డమేకం పృథక్శిలా ॥ వాసస్త్రిలోదకంపిణ్డోనగ్నప్రచ్ఛాదనం నవమ్ । షోడశంచవృషోత్సర్గస్సోదకుమ్భం పృథక్పృథక్ ॥ సహచర్మాధిరోహశ్చ సపిణ్డీకరణం తథా । నిమిత్తాహూ

మవరణేశాన్ధమేకోత్తరం పృథక్ । వైశ్వదేవంచ పాకశ్చ హూమోఽ
 న్నా ద్యైస్సహేష్యతే ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేచ — ॥ శ్లో ॥ ఆరు
 హ్యపన్నీ నిధనంగతాచేదేకాం చితిం నిర్మలభీస్సభర్తా । దశాహ హూ
 మం శ్రవణంచతన్త్రాత్పిష్ణోదకాదీకృతపృథగేవమర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । పి
 తృమేధసారే — ॥ వా ॥ స్నాత్వా శక్తితోదత్వా బ్రాహ్మణైరభ్యను
 స్థాం పథస్తురీయమాసాద్యసిగ్ధా వైరుపవీజ్య చితిగతం భర్తారం ప్రదక్షి
 నీకృత్య ప్రణమ్య చితిమారుహ్య భర్తర్దక్షిణపార్శ్వే శయిత, అత్ర క
 గ్ధా పన్నీమపనిపాతయతి । “ ఇయంనారీ ” ఇతి, సమానమతఃపిర్ధ్వమ్,
 సర్వంపాపాని నిర్ఘాతయ తస్మిన్విహరతః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృతిరత్నే —
 ॥ శ్లో ॥ అనుయా నెన్మృతాపిత్రైరేకైర్యాచితిస్తథా । ప్రత్యేకమజ్ఞా
 తైర్భవో నగ్నప్రచ్ఛాననాదికమ్ ॥ ఏకమేవాగ్ని దానంస్యాదేకాత్మనితి
 భూతిః ॥ * ॥ ఇతి । తిలాజ్జల్యథాశిలాద్వయోరేకేతి యావత్ । “ కుణ్డ
 మేకం పృథకించా ” ఇత్యనేనాస్యవికల్పః । తత్రైవ — ॥ శ్లో ॥ అస్థి
 సచ్ఛయినంచైవ సవశ్రాద్ధం పృథక్పృథక్ । పృషోత్సర్జనభేదశ్చ మాసికా
 నాం పృథక్క్రియా ॥ సపిణ్డీకరణంచైకం సుతస్సర్వం సమాచరత్ ॥ * ॥
 స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ సహేవభర్తామరణం స్త్రియాశ్చేత్యహైవ
 సుర్యాత్పితృమేధకృత్యమ్ । పిష్ణోదకాదీకృతపృథగేవమర్యాత్పిష్ణోదకం
 యోజనమత్రభర్తా ॥ మృతేభర్తరియాపూర్వంపరైహస్యనుగచ్ఛతి ।
 తస్యః పతిదినే శ్రాద్ధం కాలేభేదం న కారయేత్ ॥ అగ్నికార్యేనభేదోఽ
 త్తస్మాస్థిసచ్ఛయనే తథా । ఏకగర్తై జలం దద్యాత్పిష్ణాంత్యైకౌదినేద్వ
 యోః ॥ ఏవోద్దిష్టం పృథక్సుర్యాత్సపిణ్డీకరణం సహ । తత్రద్వయోర్నిమి
 త్తోద్వా బ్రాహ్మణైరితరైస్సహ ॥ * ॥ దేవలః — ॥ శ్లో ॥ పరేమ్యరసు
 యానేతు మరణాహక్రమేణతు । దహనాది సపిష్ణోదకం శ్రాద్ధం కుర్యాద్య
 థావిధి ॥ * ॥ క్రియాకల్పకారికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ పతివ్రతాత్వస్య
 దినైనుగచ్ఛేద్యాస్తీప్రతిం చిత్సర్వరోహణేన । దశాహేన భర్తరఘస్య
 శుద్ధిశ్శాన్ధిద్వయంస్యాత్పృథగేకకాలే ॥ * ॥ స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥
 మృతేభర్తరిపూర్వేద్యుః పరేమ్యరసుగచ్ఛతి । తస్యః పతిదినే శ్రాద్ధం

మృతాహస్తు యథాతిథిః ॥ అస్థిసంఖ్యాయనంచైకం నవశ్రాద్ధం పృథక్పృథక్
 ౧౧. వృషోత్సర్జనభేదశ్చ మాసికానాం పృథక్క్రియా ॥ ఉపస్థానం తదేవ
 స్యాత్పరంతస్యాఃపృథక్క్రియా ॥ పృథక్శ్రాద్ధంతయోఃకుర్యాన్మృతా
 నంచ పృథక్పృథక్ ॥ సపిణ్డీకరణే ప్రాప్తే సర్వం తద్దివసేచరేత్ ॥ బహు
 పత్నీకపత్నేతు మన్తావృత్తిఃపునఃపునః ॥ విభజ్యపిణ్డం దద్యాత్తు గార్గ్య
 స్యవచనం తథా ॥ * ॥ ఇతి ॥ అన్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥ దినాంతరే యాతు
 సహైవభర్తుః కుర్యాత్ప్రతాపేసతి కర్తృకార్యమ్ ॥ హిరణ్యశిలాఃపృథక్
 గవకార్యాః పాత్రాణిదేవాద్వయ భాజ్జీకుర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి ॥ అన్యత్రా
 పి — ॥ శ్లో ॥ అన్యేమ్యురప్యనుగతా శుద్ధిఃపతిదశాహతః ॥ సహస్థిసంఖ్య
 తిచ్చైవ కాలే శ్రాద్ధన్వయం భవేత్ ॥ పృథక్పిణ్డోదకాదిస్యాశ్చపితృపిణ్డ
 స్య యోజనమ్ ॥ తస్యపిణ్డం త్రిధాకృత్వా పితృపిణ్డేషుయోజయేత్ ॥ * ॥
 వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ అనుయా నెతుపత్యాచ సపిణ్డీకరణం సహ ॥ అన్తర్ధామ
 తృణంమధ్యే భర్తుశ్చ శురయోరిపి ॥ స్త్రీపిణ్డం భర్తుపిణ్డేన సంయో
 జ్యచ పునస్సుతః ॥ పితామహాదిభిస్సాన్ధం పితృపిణ్డంతు యోజయేత్ ॥ * ॥
 యమః — ॥ శ్లో ॥ పత్యాచైకేనకర్తవ్యం సపిణ్డీకరణం స్త్రీయాః ॥
 సామృతాపిహితేనైక్యం గతామన్త్రామతివ్రతేః ॥ * ॥ శాతాతపః —
 ॥ శ్లో ॥ యామృతాసుభగానాథం సాతేనసహపిణ్డతామ్ ॥ అన్వతిస్వస్తి
 వాసేఽపియావదాభూతసంస్థవమ్ ॥ * ॥ ఇతి ॥ యత్తు సుమన్తవచనం —
 ॥ శ్లో ॥ చిత్యారోహణకాలేతు షోడశాని పృథక్పృథక్ ॥ సపిణ్డీకరణం త
 స్యాః నైవభర్తుఃకృతేసతి ॥ * ॥ ఇతి ॥ తత్ స్త్రీయాఃపృథక్సపిణ్డీకరణని
 షేధపరమ్ ॥ దేవలః — ॥ శ్లో ॥ తద్దినేవాపరదినే భర్తారమునుగచ్ఛతి ॥ స
 శ్రాద్ధం షోడశంచ సపిణ్డీకరణం తథా ॥ యథాకాలేతుకర్తవ్యం వ్రతీసం
 వత్సరంతథా ॥ * ॥ ఇతి ॥ యథాకాలే - భర్తుర్విహితకాలే, స్త్రీయా
 అపి కర్తవ్యమిత్యర్థః ॥ యత్తు గౌతమవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ పకచిత్యాం
 సమారూఢా దమ్పతీ నిధనం గతౌ ॥ మాసికానినవశ్రాద్ధం సపిణ్డీకరణంపృ
 థక్ ॥ * ॥ ఇతి ॥ యదపివ్యాఘ్రవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ పతివ్రతాతుయా
 తాదీభర్తారమునుగచ్ఛతి ॥ పిణ్డధానాదికం శ్రాద్ధంసపిణ్డీకరణంపృథక్ ॥ * ॥

ఇత్యేతాద్భవచనం నిమిత్తభేదప్రతిపాదనపరమ్ । అన్యథా “ సపిణ్డీకరణం
పైకమ్ - తత్రద్వయోర్నిమిత్తోద్వౌ బ్రాహ్మణైరిరైస్సహ - సపిణ్డీకరణం స
హ ” ఇత్యాదిపూర్వోక్త బహుత్వప్రతి విరోధప్రసంగాత్ । చుర్క్మరణా
మృపానివశేన కాష్టవదమన్త్రకదాహేనానుమృతిః కార్యా, “ దహ్యామా
నమనున్త్రేణ నానురోహేత్పతివ్రతా ” ఇతిన్మరణాత్ । తథాచ కల్పకా
రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ పత్యుర్వేదాగ్నిసంస్తారై పల్వ్యా అనుగమోమ
తః । అన్యథాత్వాత్తఘాతః స్యాదితి వేదవిదోవిదుః ॥ * ॥ ఇతి । చిత్రభ్ర
ష్టాయాః ప్రాయశ్చిత్తముక్తం స్మృత్యన్తరై — ॥ శ్లో ॥ చిత్రభ్రష్టాయదా
నారీ మోహోద్బలతివాతదా । ప్రాజాపత్యంభవేత్కృచ్ఛం శుద్ధాభ
వతి నాన్యథా ॥ * ॥ ఇతి ।

అకగర్భణీసంసార-రవిధిః

అత్రబోధాయనః — ॥ వా ॥ అకగర్భణ్యాః, అన్తర్వతోద్వి
మ్రయేత త్వశానం నీత్వా దాహదేశం జౌషయేత్, సమ్యక్చితామపరేణ
సవ్యేన ప్రేతస్యోదరం పిలిఖేత్, “ హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర ” ఇతి,
అనులెఖనదృష్టం కుమారమనుమన్త్రయితే “ జీవతుమమపుత్రోదీహాః
యర్వాయవర్చసే ” ఇతి, అకబాలం సాపయేయుర్హిరణ్యమన్తధాయ
దీవన్తం గ్రామమానయన్తి, “ యస్తే స్తనశ్శశయః ” ఇతి స్తనంప్రదాయ
తస్మిన్నదరే ఆజ్యానిజు హేమాతి, “ శరాయుధాయశతవీర్యాయ ” ఇతి ప
చ్చిభిః, “ ప్రయాసాయస్వాహాయాసాయస్వాహా ” ఇతినువాకేన,
“ ప్రాణాయస్వాహా వ్యానాయస్వాహా ” ఇత్యనువాకేన, “ పూశ్ణేస్వా
హా పూశ్ణైశిరసేస్వాహా ” ఇత్యనువాకేన పూచ్యాజరమవ్రణంకుర్యా
త్, ప్రేతం చితిమారోప్యవిధినాదాహయేత్, అష్టకాధేనుం నీలధేనుం ఖ
మిధేనుమితిచదద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । సంక్రమే — ॥ శ్లో ॥ షణ్మాసా
మార్ధ్వమాసూ తేర్క్రియేతయదిగర్భణీ । చితేపశ్చాద్విధాయై నాంసవ్యో
దరమథోల్లిఖేత్ ॥ హిరణ్యగర్భమన్త్రేణ సముల్లిఖ్యతముద్ధరేత్ । మృతశ్చే
దుద్భృతోగర్భోఽమృతాక్తం నిఖనేద్భువి ॥ జీవేచ్ఛెజ్జీవతుమమపుత్ర ఇత్యను
మన్త్రయేత్ । అన్తర్ధాయహిరణ్యంతమభిషిచ్యతైశ్శిశుమ్ ॥ గ్రామం

గత్వాశిశోర్దద్యాద్యస్తైస్తనఇతి స్తనమ్ । సురక్షితం కుమారంతంకృత్వాగ
త్వాశవాన్తికమ్ ॥ శతాయుధాయేత్యాజ్ఞాని జుహుయామదరేతతః ।
ప్రయాసాయేతిహుత్వాచప్రాణాయేత్యనువాకతః । పూర్ణేస్వాహేతి
హుత్వాచసన్ధాయోదరమవ్రణమ్ ॥ చితిమారోప్యతాం ప్రేతాంశేషం
పూర్వవదాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । శౌనకః — ॥ శ్లో ॥ గర్భిణీమరణేప్రా
ప్తేగోమూత్రేణజలైస్సహ । ఆపోహిష్ఠాభిరబ్లిజ్జైః ప్రాక్ష్యభర్తాసమాహి
తః ॥ ప్రేతం శ్మశానెనీత్వాసోఽబ్లిఖ్య సవోఽదరేతతః । పుత్రమాదాయ
జివకస్యాత్ స్తనందత్వాసుతాయతు ॥ యస్తైస్తనఇత్యేకయాగ్రామం
నీర్వాసిధాయచ । ఉదరం చావ్రణం కుర్యాత్పుషదాజ్యేనపూర్వచ ॥
మృద్ధస్య కుశగోమూతైర్గ్రాహిష్ఠాదిభిస్త్రీభిః । స్నాత్వాచాఢ్యైస్స
వాసాంసపిత్తమేధేనదాహయేత్ ॥ మృతోయదితుపుత్రస్సాన్యద్వ్యహృ
త్యానిభననేతతః ॥ * ॥ ఇతి । చద్వికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ మృతాచే
గర్భిణీనారీతస్యాస్సంసారఉద్యతే । బాధాయనభరద్వాశౌనకాద్యై
ర్యనోదితః ॥ సజుల్ప్యపితృమేధంతుకృత్వాదారుదితేః క్రియామ్ ।
పశాచ్చదారుదితేః ప్రేతం దక్షిణేవాగ్గర్భణీభీమ్ ॥ నిధాయచాగ్రతంత్రాగ్ని
శ్చ త్వాప్రవాదిమాన్జనమ్ । హిరణ్యగర్భమస్త్రైణవిలిఖేదసినిదరమ్ ॥
ఆగర్భదర్శనాద్వామేమృతస్యాచ్చరణక్షిపిత్ । దృష్టాజీవతుమమపుత్ర
ఇతి జీవంతనుభిమన్త్రయేత్ ॥ అన్తర్ధాయహిరణ్యంతమభిషిచ్యజలైఃపునః ।
నీర్వాగ్రామం శిశోర్దద్యాద్యస్తైస్తనఇతి స్తనమ్ ॥ సురక్షితం కుమారంతం
కృత్వాగత్వాశవాన్తికమ్ । శతాయుధాయసోఽనాం త్రైఃపశ్చభిశోచరే
ఘృతమ్ ॥ యజుర్భిస్తుప్రయాసాయస్వాహేలిద్వాదశాహుతిః । ప్రా
ణాయేత్యాదిభిఃపశ్చచతుషేత్యాదిపశ్చభిః ॥ * ॥ ఇతి ।

అథదశాహీనస్తరకృత్యమ్

తత్రసంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచేనిగతేకుర్యాద్భూమాజ్ఞా
నలేపనే । వాససాజలమాప్లుత్యశుద్ధేయత్వాహవాచనైః ॥ * ॥ ఆప్లుతీ
శ్చపకాదశాహేనఙ్గవేకారా “అఘానైసఙ్గవేస్నాయాత్ ” ఇతివసిష్ఠ
స్మరణాత్ । వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచాన్తేతుకర్తవ్యం బ్రాహ్మణైరభిషే

చనమ్ । ఋగ్విర్యజుర్విశ్వస్వోభిరబ్లిక్షేఃపావమానికైః ॥ అశివంచ గృహీ
త్వాఽథశ్రాద్ధకర్మ సమాచరేత్ ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ సమూ
జ్య గర్భపుష్పద్యేబ్రాహ్మణాంత్వస్త్రివాచయేత్ । ధర్మకర్మణిసజ్జ
త్స సత్కామేఽదుభుతదర్శనై ॥ యజ్ఞాధైఽపిప్రతిష్ఠాదౌ సర్వసంసార
కిర్తసు । శుద్ధికామస్తుష్టికామశ్చైర్వియసామశ్చనిత్యశః ॥ * ॥ ఇతి ।

వృషోత్సర్గవిధిః

అథవృషోత్సర్గః । చంద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ ఉత్సృజేద్వృష
భం నీలం లోహితం కృష్ణమేవవా । మృతోనపశ్యేన్నరకం గోఘాతీబ్రహ్మ
హాహ్యపి ॥ పుత్రోవాభాతృపుత్రోవా మృతస్యైకాదశేఽహని । ఉ
త్సృజేద్వృషభం నీలం యథావర్ణమసంభవే ॥ ప్రేతత్వాద్విప్రముచ్యస్తే
పహాపాతకినోనరాః ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేఽహ్ని సం
ప్రాప్తే ప్రేతస్య స్వర్గసాధనమ్ । వృషమేకం సముత్సృజ్య శ్రాద్ధవి
ప్రాంస్తుయోజయేత్ ॥ * ॥ కాశ్యపః — ॥ శ్లో ॥ నీలంవాప్యథవాకృ
ష్ణం మృతస్యైకాదశేఽహని । వృషం పాపవిశుద్ధ్యర్థం రుద్రాణామనుశౌ
సనాత్ ॥ హేమామకర్మ సమాయుక్తం రుద్రప్రీతికరం స్మృతమ్ ॥ ఏకాద
శేఽహ్ని సంప్రాప్తే యస్యనోత్సృజ్యతేవృషః । ప్రేతత్వాద్విముచ్యే
తదత్తైః శ్రాద్ధశతైరపి ॥ విప్రోవాక్షుత్రియోవాపి వైశ్యశ్శూద్రౌఽపివా
తథా । వృషహీనామృతోయాతిరౌరవం తమసావృణమ్ ॥ సప్తజన్మ కృతం
పాపం యద్బాలేయచచ్చవార్ధకే । తస్మై నాదేవనశ్యేత వృషోత్సర్గైః పితృః
కృతే ॥ పితౄణుద్దిశ్యరుద్రాయ హేమామకర్మ సమన్వితః । ఉత్సర్గమా
త్రైరుద్రస్య లోకం యాత్యేత్రమానవః ॥ * ॥ స్మృతిరత్నై — ॥ శ్లో ॥
ఏకాదశేఽహ్ని సంప్రాప్తే స్నాత్వా పుణ్యాహవాచనమ్ । కృత్వా చరే
న్వృషోత్సర్గం కుర్యాచ్చాచ్ఛిద్ధం తతఃపరమ్ ॥ శూలంచక్రమథాన్యద్వా
లాఞ్చనం కారయేత్తతః । యస్యదేవస్యయోభక్తస్తస్యచిహ్నం సమా
లిఖేత్ ॥ * ॥ హేమాద్రా — ॥ వా ॥ స్వేష్టదేవతాచిహ్నం పశ్చిమ
దక్షిణపాదమూలే తప్తేనాయసేన విలిఖేత్ ॥ * ॥ ఇతి । బోధాయనః —
॥ వా ॥ అథవృషోత్సర్గనమ్ , తచ్ఛుద్ధివిధం కామ్యం నైమిత్తికమితి , నై

మిత్తికం ఏకాదశాహ్నికమ్ , కామ్యం కార్తికాయం వైశాఖాయం గ్రహణే
 సజుగ్రమేవా || * || ఇతి | స్మృత్యర్థసారే — || వా || సపిండికరణాల్పా
 గేహోక్తకాలే నైమిత్తికవృషోత్సర్గస్తత్ర నమాసాదిదోషః || * || ఇతి |
 స్మృత్యంతరైపి — || శ్లో || ఏకాదశైహ్నికాన్తాసేప్రిపత్తేఽజైతదైవచ |
 వృషోత్సర్గంతు కురీష్వత పరస్తాయుక్తకాలికః || * || ఇతి | కాలస్తు పద్ధతాపు
 క్తః — || శ్లో || పూర్వభాగైకధవామధ్యే దినస్య వృషముత్సృజేత్ |
 కార్తికాయం పార్ణమాసాయం వైశాఖాయం వాపివావృషమ్ || ఉత్సృజే
 ల్లక్షణేర్దుక్తం దేవపిపితృత్వప్రయే || * || ఆశ్వలాయనపరిశిష్టే —
 || వా || అథవృషోత్సర్గః కార్తికాయం పార్ణమాసాయం వైశాఖాయం వా జీష
 వత్సాయాః పయస్విన్యాః పుత్రం ద్వ్యహాయన మేకహాయనం వా నీల
 వా వన్తే పిణ్యశంచా || * || ఇతి | స్మృత్యంతరైపి — || శ్లో || ఉత్సృజే
 ద్వ్యపభం నీలం పార్ణమాసాయంతు వత్సకమ్ | కార్తికాయనాశ్వయుజాయం
 వా వైశాఖాయం ప్రాతరేవతు || ఏకాదశాహ్నికదన్యత్ర ప్రోక్తకాలేషుయ
 త్నతః | వృషోత్సర్గేతదాశుక్రబాల్యం మాధ్యం నదోషకృత్ || తథా —
 || శ్లో || ప్రేతస్య వత్సరాదర్వాగ్యదా సంసకారమిచ్ఛతి | నకాలనియ
 మోజ్ఞేయో నమాధ్యం గురుశుక్రయోః || * || ఇతి | యత్తు — || శ్లో ||
 పతిపుత్రవతీనారీ మ్రియతేహోభయగ్రతః | వృషం వైవోత్సృజేత్పుత్రో
 యావత్స్వపితృజీవనమ్ || * || ఇతి తత్రేకవలవృషోత్సర్గన నిషేధపరిమ్
 అతపవ జాబాలిః — || శ్లో || పతివ్రతా సుశీలాచ పుత్రిణీ సుభగావ
 తా | నోత్సృజేద్వృషమేకంతు సహగాముత్సృజేద్వృషమ్ || పుత్రా
 న్యోయదాతస్య బ్రాధకర్తృభవేద్యది | తదైవ వృషముత్సృజ్యపశ్చాచ్ఛా
 ద్ధం సమాచరేత్ || * || అత ఏవస్మృత్యంతరమ్ — || శ్లో || యానారీ
 ర్తృసుతయోరగ్రేతుప్రమితిం గతా | తస్యా అపివృషోత్సర్గః కర్తవ్యస్తు
 ధావిధి | అపుత్రాతుయదానారీమ్రియతేభర్తురగ్రతః | వృషోత్సర్గోన
 కర్తవ్యపకాగార్దీయతేతదా || * || ఇతి | అన్యత్రాపి — || శ్లో || పతి
 వ్రతనారీ మ్రితాచేజ్జీవభర్తృకా | పాతివ్రత్యేనతల్లోకం వృషహీనా
 గచ్ఛతి | జీవభర్త్యాస్తుకర్తవ్యం సజుగ్రమశ్రాద్ధక్షేవహి | పార్వణం

వృషోత్సర్గం కుర్యాదాయః క్షయోభవేత్ || * || జీవభర్త్యా అపుత్రా
 'యా ఇతి శేషః । లోకాక్షిః — || శ్లో || నస్త్రియాశ్చ వృషోత్సర్గం భర్తా
 కుర్యాత్కదాచన । వృషం రుద్రాన్వసూం స్త్యక్త్వా సపిణ్డీకరణావధి || * ||
 వృషం, రుద్రార్థబ్రాహ్మణభోజనం, వన్స్వర్గబ్రాహ్మణభోజనంచ త్యక్త్వా
 అన్యత్సర్వం సపిణ్డీకరణావధి కుర్యాదిత్యర్థః । అనుమృతవిషయే — || శ్లో ||
 సశురార్థస్య విధిం సమ్యక్కృత్వా మాతుశ్చ పుత్రకః । వృషముత్సృజ్య పశ్చాద్
 ధిపి గ్రాసహసపిణ్డనమ్ || * || ఇతి । ప్రేతత్వవిమోచకవృషోత్సర్గై నాం
 దిశాన్ధిసంధిభిరేవ శాతాతపః — || శ్లో || స్వర్గకామో వృషోత్సర్గే
 నాం దీముఖవిధానతః । ప్రాధం కుర్యాద్దదన్యస్తునకుర్యాత్ప్రేతమోచ
 కః || * || ఇతి । విజ్ఞానేశ్వరః — || శ్లో || ఏకాదశేఽహ్ని సంప్రాప్త్య
 స్య నోత్సృజ్య తేవృషః । పిశాచత్వం స్థిరం తస్య దత్తైశ్చాధ్యక్షతైరపి || * ||
 స్తృణ్యంతరే — || శ్లో || వృషః పీనో మృతో యాతిరారవం తమసావృత
 మ్ । ఉత్సర్గమాత్రైరుద్రస్య లోకం యాత్యశ్రమానవః || * || బృహస్ప
 తిః — || శ్లో || కాజ్ఞాన్తి పితరః పుత్రాన్మరకేపాతభీరవః । గయాం
 యాన్యతియః కశ్చిత్సోస్తాంత్యంతరభ్యతి । కరిష్యతి వృషోత్సర్గమిష్టాపూ
 ర్తం తతైవచ || * || ఇతి । పితృగాథాచ — || శ్లో || యష్ట వ్యాబహవః పు
 త్రాయ ద్యేకోఽపి గయాం వ్రజేత్ । యజేతవాశ్వా మేధేన నీలం వా వృషము
 త్సృజేత్ || * || ఇతి । నీలవృషలక్షణము క్తం స్మృతిరత్నే — || శ్లో ||
 లోహితో యస్తు వశేన ముఖేషు స్థేచపాణ్డరః । శ్వేతః ఖురవిషాణాభ్యాం
 సనీలో వృషఉచ్యతే || * || ఇతి । అత్ర వృషాలాభే ప్రదేతాః — || శ్లో ||
 విహితేచ వృషోత్సర్గే త్వలాభే శక్త్యసమ్భవే । ప్రేతత్వస్య విమోకార్థం
 రుద్రానేకాదశాశయేత్ || * || బొధాయనశ్చ — || వా || తాసాం ప
 యసిపాయసం శ్రవయిత్వా ఏకాదశే బ్రాహ్మణాభోజయేత్ || * || ఇ
 తి । వ్యాసోఽపి — || శ్లో || ఏకాదశభోగ్యవిప్రేభ్యా దద్యాదేకాదశేఽహ
 ని । ధుద్రముద్దిశ్యకర్తవ్యం రుద్రప్రీతికరం హితత్ || * || శాతాతపశ్చ —
 || శ్లో || బ్రాహ్మణాభోజయేద్దహ్ని హిరణ్యేనోదకేనవా || * || ఇతి ।

ఏకోద్దిష్టవిధానమ్

అథైకోద్దిష్టః । తత్రయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ మృతేఽహనితుకర్తవ్యం
 ప్రతిమాసంచవత్సరమ్ । ప్రతిసంవత్సరంచైవమాద్యమేకాదశేఽహని ॥
 షైతీనసిరపి — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేఽహ్నియచ్ఛాన్తిధం తత్సమానవ్యము
 గాహ్యతమ్ ॥ * ॥ బృహత్సనుః — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేఽహ్నికర్తవ్యమే
 షోద్దిష్టం సదాద్విజైః ॥ * ॥ వ్యాఘ్రః — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేఽహ్నిసం
 ప్రాప్తే శ్రాద్ధం దద్యాన్యథావిధి । కుర్యాదేవాత్రవారాది తిథిభాన్యని
 గీతయన్ ॥ * ॥ స్మృత్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేఽహ్నియచ్ఛాన్తిధం
 కుర్యాదేవాచారయన్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్రుత్యాదీనామప్యాద్యశ్రాద్ధ
 మేకాదశాహ ఏవేతి మాధవీయాదౌ స్థాపితమ్ । చన్ద్రీకాయాంతు —
 ॥ శ్లో ॥ అశౌచాన్తై తతస్సమ్యక్పిణ్డదానం సమావయేత్ । తత్రశ్రాద్ధప్ర
 గాతవ్యం సర్వవర్ణేష్వయంవిధిః ॥ * ॥ వసిష్ఠసంహితాయాంచ — ॥ శ్లో ॥
 అథాతిస్సంప్రవత్సామిశ్రాద్ధం గార్గ్యమతేనతై । ఏకాదశేఽహ్నివిప్రా
 ణాన్వపాణాం షోడశేఽహని ॥ వైశ్యనాం వింశతిదినేశూద్రాణాంమా
 సిస్సూరితే ॥ * ॥ ఇతి । అగస్త్యః — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేఽహ్నిసంప్రా
 ప్తే ద్విజానాముత్తమం విదుః । ఏకోద్దిష్టం ప్రకుర్వీతభూవతేద్వాదశాత్పు
 తే ॥ షోడశాహస్పరైవైశ్యశ్శూద్రస్త్రింశద్దినాత్పుతే ॥ * ॥ ఇతి । సర్వే
 ష్వేతేషువచనేషు బ్రాహ్మణానామేకాదశదినైకోద్దిష్టవిధానాత్తేషామే
 కాశదిస ఏవైకోద్దిష్టమ్ । శ్రుత్యాదీనాంతు వికల్పః । అత్రాహితాగ్నే
 ర్విశేషతో జాతుకర్ణినోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ ఉద్ధ్వంత్రప్రతాద్యచ్ఛాన్తిధం
 మృతేహన్యేవకీర్తితమ్ । అథస్తు కారయేద్దాహదాహితాగ్నే ద్విజజన్మ
 నః ॥ * ॥ ఇతి । త్రిప్రతాదర్వాగ్న్యేత్రితర్కతగ్దాహదివసాదారభ్యాఽఽ
 పంతాగ్నేః కార్యం త్రిప్రతాదూర్ధ్వంయచ్ఛాన్తిధంతత్సరణదివసపవకార్య
 మిత్యర్థః । అతః దశాహకృత్యమేకోద్దిష్టమూనమాసికంచ దాహదినాదికు
 ర్యాత్ । ద్వితీయ మాసికంచ దాహదినైకుర్యాత్ । కాలాదశే —
 ॥ శ్లో ॥ త్రిప్రతాతూర్వతస్సాగ్నేర్భవేత్సంసారవాసరే । ఉద్ధ్వం
 మృతదినేనగ్నేస్సర్వాశ్చేవమృతాహతః ॥ * ॥ పూర్వతః - పూర్వ

త్ర, కర్తవ్యం । సంసారవాసరే - దాహదినాది, భవేదిత్యర్థః । హ్యసః — ॥ శ్లో ॥ సూతకాంతైనరః కుర్యాదేకోద్దిష్టద్వయంబుధః । సూతకే పతితేచాపిస్వతన్త్రాంతాంతిలస్థయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పకోద్దిష్టద్వయమితి మహైకోద్దిష్టమాప్రతాద్యం చ, తద్వయమ్, సూతకాంతై - పకాదశాహే, సూతకాంతై । మధ్యేసూతకాంతరాహే తేఽపిస్వతన్త్రాంతాంతిలస్థయేత్, తదైవకుర్యాదిత్యర్థః । అతపవాహవిష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ అద్యశ్చాధిమశుద్ధోఽపి కుర్యాదేకాదశేఽహని ॥ * ॥ ఇతి । తత్రాకరణే పున్సంసారమాహబృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ పకాదశాహేయచ్ఛాధిగమేకోద్దిష్టం సమాచరేత్ । యదికార్యం నకుర్వీతపునస్సంసారమర్హత ॥ * ॥ ఇతి । పతచ్ఛాస్థినశ్చయభావవిషయమ్, కృతేత్స్వస్థినశ్చయనేపునఃపిండో గతమాశ్రమిత్యధస్తాశ్చైతిపాదితమ్ । ఆవృత్తార్థంబుఅశౌచసన్నిపాతరోగాదినాఅద్యస్యపిష్టుసలిద్వాదశాహేదికాలాంతరకార్యమ్ । తథాచిన్వాసః — ॥ శ్లో ॥ పకాదశాహేర్వాచ్యస్యస్వజగతంతయదాభవేత్ । ద్వాపశాహేఽపి కర్తవ్యం శ్రయోపింశద్దినైఽపివా ॥ * ॥ ఇతి । చర్మిన్యామ్ — ॥ శ్లో ॥ అశౌచనిర్వమాతగార్యమార్యమేకాదశేఽహని । త్రయోపింశద్దినేవాపసప్తవింశద్దినైఽపివా ॥ * ॥ స్మృత్యేతిసారే — ॥ వా ॥ అన్యప్రాధనస్యపిష్టుశుభార్గివవారనద్వాచతుర్జేప్రజన్మాని త్యక్త్వాఽఽఽనమాపి కాశ్చూర్వసమస్తేయమ్ ॥ * ॥ ఇతి । బృహత్సనుః — ॥ శ్లో ॥ పకాదశేఽహిసంప్రాప్తేయదిచన్త్రైస్తురోహణీమ్ । ఆవసేదుత్తరాఖ్యాం వాకుర్యాత్తుద్వాదశేఽహని ॥ * ॥ స్మృత్యేన్తరైఽపి — ॥ శ్లో ॥ పకారశాహేయదిశుక్రివారోరోహణ్యభాష్యర్యమరారకావా । భవేచ్ఛక్రతోవనకపిణ్డదానం శ్చాధిగమకుర్యాదపరేమ్యరేవ ॥ * ॥ పవంచపకాదశాహే ఆవృత్తార్థస్యపిష్టుసలిద్వాదశాహేద్యక్తకాలేతత్కృత్వాఽఽనమాపికాదీనిపశ్చదశశ్రాద్ధానికృత్వాసాపిణ్డ్యం కుర్యాత్ । పితృమేధసారే — ॥ వా ॥ సర్వవర్ణానాం మృతాహదేకాదశేఽహిమధ్యాహ్నం పకోద్దిష్టం కుర్యాత్, సాగ్నేస్సంసారాహదేకాదశాహే, త్ర్యహతర్పణేదతుర్ధైహ్యేకోద్దిష్టం పశ్చమేసాపిణ్డ్యమ్, పకాహతర్పణేద్వితీయేఽ

హృద్యోద్దిష్టం త్రితీయే సాపిణ్డ్యమ్, దశాహాభ్యంతరే అనేకే హంతురణ
తత్తన్నతాహాదేకాదశాహే తిథిభేదేపి, సజ్జాతానుమృత్యోః పత్న్యాభ
త్తైకాదశాహావసనాశ్రాద్ధం కుర్యాత్ || * || అత్ర సంచాదవచనాని
పూర్వమేవోక్తాని । స్ఫుత్యంతరే — || శ్లో || ఏకాదశాహే సంప్రాప్తై
ణికర్మాణికారయేత్ । నవశ్రాద్ధంతు పూర్వాశ్చోహమ్నా వా ౭౭ మేనవాభ
వేత్ || ప్రేతత్వస్య విమోకార్థం వృషభం విసృజేత్తతః । స్నాత్యామధ్యా
హ్నవేళాయాం విప్రానైకాదశావరాణామ్ || అశక్తశ్చైకవిప్రం వా శ్రో
యం గుణశాలినమ్ । ఆమన్త్ర్య విప్రమాహూయదద్యాదభ్యజ్ఞానాదికమ్ ||
పాదప్రత్యక్షానం కుర్యాత్కుండలేవా మణ్డలేశుభే । గోత్రనామచ నిర్దిశ్య
హ్యసనాదీనికల్పయేత్ || * || దెవలః — || శ్లో || పూర్వాశ్చోదైవికం
కార్యమపరాశ్చోతుపైతృకమ్ । ఏకోద్దిష్టంతు మధ్యాహ్నప్రాతరవృధి
నిమిత్తకమ్ || * || ఇతి । అత్ర వ్యాసః — || శ్లో || ఆద్యమాసిక మేకశ్చ
ద్భుజ్జేబ్రాహ్మ్యతస్మీయతే । తదేకాదశధాభిత్వా విప్రేష్వగ్నావధా
పేవా || * || తదాహ సత్యవ్రతః — || వా || ఏకాదశే ౭ హి ప్రతార్థం
బ్రాహ్మణానేకాదశానున్త్ర్య మధ్యాహ్న ఆహారేనానాభిత్వాన్నర
సవిన్యాసైరాశయిత్వా విధివత్పిణ్డదానం వాసోహిరణ్యదాసుపానచఛ
త్రోదకుమ్భదక్షిణాగుణవతి విప్రేపాత్రై దద్యాచఛయాంచ, స్వస్త్రి
యనాదిధర్మాః ప్రవర్తంతే || * || ఇతి । ఏవంచ దశబ్రాహ్మణాన్పేరి
త్వవిమోచనార్థం గుణవంతమేకమాద్యశ్రాద్ధనిమిత్తార్థం భౌజయిత్వా గుణ
వతి తప్తిష్టక్షిణాందద్యాత్, అశక్తావేకం వా భౌజయేత్ । తథాచారిః —
|| శ్లో || ప్రేతార్థం సూతకాన్తేతు బ్రాహ్మణాన్భౌజయేద్దశ । ఆద్యశ్రాద్ధ
నిమిత్తేతు ఏకమేకాదశే ౭ హని || వస్త్రాగ్రజాగ్రశయాదిపితృర్యద్యాహనా
దికమ్ । గన్ధమాల్యైస్సమభ్యర్చ్య శ్రాద్ధభూక్తై ప్రదాపయేత్ || అశక్త
ఏకం సమ్భౌజ్యశక్త్యై దద్యాచఛదక్షిణామ్ || * || ఇతి,

ఏకోద్దిష్టస్వరూపనిరూపణమ్

ఏకోద్దిష్టస్వరూపమాహయాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || ఏకోద్దిష్టం దై
వహీనమైకాఘ్నేయకపవిత్రకమ్ । ఆనాహనాగ్నోకరణరహితం హ్యపసవ్య

వత్ || ఉద్దిష్టతామిత్యక్షయ్యస్థానేవిప్రవిసర్జనః । అభిరమ్యతామితవదే
 య్యుపైభిరతాస్తహే || * || ఇతి । పక ఉద్దిష్టో యస్మిన్చాచ్ఛిన్ధే
 గదేకోద్దిష్టమితి కర్మనామధేయమ్ । దైవహీనమ్ - విశ్వేదేవరహితమ్ ,
 పకార్హమ్ - పకపాత్రమ్ , పకపవిత్రదర్శంచ , ఆవాహనేన అగ్నాకరణే
 న హేమామేనచ సమస్త్రీకేణరహితమ్ , అపసవ్యవత్ - స్రావీనావీణ
 బ్రహ్మసూత్రవత్ , అక్షయోద్దకస్థానె ఉద్దిష్టతామితవదేత్ , విప్రపిస
 ర్జనే అభిరవ్యతామితి బ్రూయాత్ , తేచాభిరతాస్తా ఇతి బ్రూయిరిత్యర్థః ।
 పరాశరః — || శ్లో || ఆవాహనక్రియాదైవ నియోగిరహితంహితత్ ।
 పరోఽర్ఘ్యస్తత్రదాతవ్యస్తతైవైకపవిత్రకమ్ || ప్రేతాయపిణ్డోదాతవ్యో
 భుక్తవతుద్విజాతిషు । ప్రశ్నశ్చతత్రాభిరతీయజమానద్విజన్మనా
 మ్ || * || ఇతి । పథతా — || శ్లో || పకముద్దిశ్యయిచ్చాచ్ఛిన్ధమేకోద్ది
 ష్టంహిక్రీర్యతే । పకాదశైఽహిమధ్యాహ్నోహ్నతత్రైవ్యం విధాయచ ||
 పిణ్డమేకం ప్రదాతవ్యమాశౌచంచాస్రనానతః । పకాదశేనకుర్వీత దాన
 హేమామాదికం తపః || * || ఇతి । స్మృత్యంతరే — || శ్లో || ఆద్యశ్రాద్ధ
 నిమిత్తంతు పకమేకాదశైఽహని । ప్రేతార్థంసూతకాదైతు బ్రాహ్మణా
 న్భోజయేద్దశ || అశక్తపకం సమ్భోజ్య శక్త్యాదద్యావృక్షాణామ్ । పి
 రణ్యం మేదినిం గాంచ వస్త్రాణి వివిధానిచ || యద్యదిష్టతమం లోకే గ
 ఢాశ్చ కుసుమానిచ । శయ్యాపుష్పానహౌచ్ఛత్రం యదుభుక్తం మృత్యు
 కాలతః || యదిష్టం జీవితస్యస్వాత్తద్యాత్తస్యయత్నతః । తంవిస్మయ్యద్వి
 జంభుక్తం స్నాయాదనవలూకతః || శ్రాద్ధంకుర్యాద్యథాకాలం సపిణ్డీకర
 ణంతథా || * || ఇతి । బోధాయనః — || వా || అతైకోద్దిష్టేషు నాగ్నా
 కరణం నాభిశ్రవణం నపూర్వం నదైవం నధూపం నదీపం నస్వధానమస్తా
 రౌ || * || ఇతి । రత్నావళ్యామ్ — || శ్లో || అనుజ్ఞాద్విగుణాదర్భా జ
 పాది స్వస్తివాచనమ్ । పితృశబ్దససమ్భుత్తశ్శవశబ్దస్తతైవచ || పాత్రా
 లమ్భో వపాత్రంచ ఉల్కుకౌల్లెఖనాదికమ్ । పితృప్రశ్న ససవికిరః శేష
 ప్రశ్నస్తతైవచ । ప్రదక్షిణం విసర్గశ్చ సీమాంతగమనంతథా || అష్టాదశ ప
 దార్థాంశ్చ ప్రేతశ్రాద్ధే విసర్జయేత్ || * || ఇతి । స్మృత్యర్థసారేచ —

॥ శ్లో ॥ శ్రోత్రియం వేదవిద్విప్రం తదహరేవనియోజయేత్ । తత్రైవ
 శ్మశ్రుకర్మాణి సానమభ్యజ్యకారయేత్ ॥ ఏకోద్దిష్టో భవేదకణ్డదైశ్యో
 బ్రాహ్మణస్తథా । అర్హస్వాశ్రమం భవేదకం పాణావేకాహుతిర్భవేత్ ॥
 ఏకపిష్టోభవేత్తస్మిన్ స్తదహరేవనిమన్త్రిణమ్ । దైవం ధూపం తథాదీపం
 స్వధాశబ్దంచ వర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । తదహరేవ - తస్మిన్నైవాహని, నిమన్
 త్త్రిణంకుర్యాత్, “ ॥ శ్లో ॥ ప్రేతకార్యేషు సర్వశ్రు సద్యవేష నిమన్త్రి
 ణమ్ । పితృకార్యేషు సర్వేషు పూర్వేషు సన్యసిష్యున్త్రిణమ్ ॥ ” ఇతి
 స్మృతేః । పాణావేకాహుతిరితి పాణి-హిరణ్యవిధానాత్, ఆవాహనా
 గ్నోరణరహితమిష్యగ్నో-హిరణ్యవిధానాత్ । తథాశ్వలాయనకారికా —
 ॥ శ్లో ॥ చరుసుద్ధృత్యాజ్యసిక్తిమన్నం మేక్షణదారుణా । హస్తైఃపదానధస్తై
 ణసూక్ష్మింహుర్వాఽఽహుతీద్వయమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రేతాధిపప్రహస్తైరూ
 క్ష్మింజుహుయాత్ । పితృర్థవిప్రహస్తైశుసమన్త్రికమేవ, “ పితృయజ్ఞా
 నాుతిం పాణోజుహుయాత్ప్రేతార్హవీమ్ ” ఇతి వృద్ధమనుస్మరిణాల్ ।
 తత్రైకోద్దిష్టేపాణోహుతిమన్నం న స్రాజీయేయాల్, కింతులోకాగ్నో
 ప్రక్షిపేత్ । తథాసారిజాతే — ॥ శ్లో ॥ హస్తేహుతంతునాశ్చీయాపిబం
 నుత్త్వాఽనుమాసికమ్ । అగ్నో ప్రత్యైపణంకార్యం సపిణ్డేప్రేతకర్మసు ॥ * ॥
 ఇతి । అశ్రబోధాయనః — ॥ వా ॥ అధైకోద్దిష్టేస్వదితివప్రాసీనాపీ
 ణంకృతావరక్షిణాప్రసరికృతేనైవస్థలం కల్పయిర్వాఽఽదిభివోత్త్యా
 గిం ప్రతిష్ఠాప్య ॥ * ॥ ఇతి । తత్రైవ — ॥ వా ॥ అధైవంపృథ్వతీ
 రిహ్యమీతమరుష్వేదేతరః ప్రత్యాహోధాభ్యసంజ్ఞాతోదర్వామిమపప్రేత్య
 ర్వస్తాశ్చకృశ్చకృదవదాయాభిఘోర్యదక్షిణతోభవ్యమిక్రాన్త్యైరాస్మియా
 హ్యతేషుజుహుయాత్, “ ప్రేతాయామస్త్యేయమాయచస్వాహా ” ఇ
 తి తద్ధృతమహుతంచ భవతి ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ ఏకా
 దశైదహిమధ్యాహ్నం ఏకోద్దిష్టంకృతంచయేత్ । ప్రేతస్యచయమస్యాపిద్వ
 యోః ప్రేతికరం భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏకోద్దిష్టప్రయోగస్తస్వస్వగృ
 హ్యాయక్తప్రకారోద్రష్టవ్యః, ఆపస్తంబాదిభిరనుక్తేప్రయోగేతుబౌ
 ధాయనోక్త ఆశ్రయణీయః, ॥ శ్లో ॥ స్వసూత్రైఽవిద్యమానైశుపరసూ

త్రైణవర్తతే । బోధాయనమతంకృత్వాస్వసూత్ర ఫలభాగ్భవేత్ ॥ * ॥
 ఇతినియమాత్ । అత్రనూతనభాణ్డేషుపాకమాహవైఖానసః — ॥ వా ॥
 సూతక ప్రేతక యోర్వాపయిత్వా పురాణాని మృణ్మి యాని త్యక్త్వా న
 నాని పరిగృహ్య పాచయిత్వా శ్రాద్ధం కుర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అఘ్నోది
 సత్కారై భోజనేచ ప్రేతార్థబ్రాహ్మణః ప్రత్యక్షుభో నివేశనీయః । తథా
 గౌతమః — ॥ వా ॥ దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషు ప్రేతార్థపకం విప్రంప్ర
 న్యక్షుభం నిధాయ ॥ * ॥ ఇతి । వైఖానసే — ॥ వా ॥ తిలదర్భాస్త్ర
 తేవిప్త రేప్రత్యక్షుభమాసాదయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రత్యక్షుభం నిమిత్తం
 నివేశ్యేపరణ్యాదౌ దర్శనాత్ ప్రత్యక్షుభత్వమేవ తస్యసిద్ధమ్ ॥ శ్లో ॥
 పకోద్దిష్టేతు యదోద్భత్తరభాజ్యం శిష్టభోజనమ్ । చన్ద్రసూర్యోపరాగేచ
 శిష్టమన్నంచ వర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇత్యాది నాపకోద్దిష్టశిష్టాన్న నిషేధాన్నా
 ప్రశేషాభ్యనుజ్ఞాకార్యా । మనుః — ॥ శ్లో ॥ అసపిణ్డక్రియాకర్తృ ద్వి
 జాదేస్సస్థితస్యతు । అదైవం భోజయేచ్ఛాశ్రీధం పిణ్డమేకంతు నిర్వ
 పేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అసపిణ్డక్రియాకర్తృ - సపిణ్డీకరణాత్పాక్ శ్రాద్ధక
 మేకతి యావత్ , తదోద్దిష్టవిధినా కృత్వా పకపిణ్డంచ దత్వా తదపు
 పిసర్జయేత్ । పితృమేధసారే — ॥ వా ॥ భుక్తశిష్టమన్నం పిణ్డం సర్వా
 నిదర్భహిమపాపాగ్రాణీచాపుప్రక్షిప్య స్నాత్వా గృహం సమేత్య పు
 ణ్యాహం వాచయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ పకోద్దిష్టా
 త్తపనస్యాత్సంసకర్తుశ్చతాత్వమాత్ । పిణ్డోదక ప్రదానెన పుణ్యా
 హిమక్త్యా విశుధ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర బ్రాహ్మణాలాభే లోకి కాగ్నిప్రతి
 స్థాప్య దక్షిణాముఖః “యమాయసోమగ్ంసునుత” ఇత్యుచా ఘృతమిశ్రే
 తపాయసేన గ్రాస సంమితాద్వాత్రింశదామూర్తీర్హస్తైన జహుయాత్ ।

ఆవృత్తాద్యమాసికమ్

ఏవమిదమాద్యస్వతంత్రైకోద్దిష్టం బ్రాహ్మణైర్గౌర్వాకృత్వా పున
 రపి బ్రాహ్మణేక ర్తవ్యమ్ । తథాచప్రత్యక్షుత్వరే — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశే
 హి సంప్రాప్తే విప్రాభావేకథంభవేత్ । పాయసం ఘృతసంమిశ్రంహ
 పై న గ్రాస సంమితమ్ ॥ యమాయసోమమిత్యేవ ద్వాత్రింశజహుయా

చచ్చరుమ్ । అభ్యర్చ్యర్వాగ్యతోఘాత్వా ప్రసవ్యం దక్షిణాముఖః ॥ శ్రౌ
 ధసిద్ధిమవాప్నోతి నాశ్రకార్యా విచారణా ॥ * ॥ ఇతి । కాశ్యపః —
 ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టేతు సంప్రాప్తే విప్రాభావే కథం భవేత్ । ఆవాహ్య
 సుసమిధైగ్నో పాయసం జహుయాద్ధః ॥ పారుషేణతు సూక్తేన ఆప్నో
 త్యైశ్రాధనంమితమ్ ॥ అభ్యర్చ్యగర్భవస్త్రిద్యైరుగకున్ఘంచ దక్షిణా
 మ్ । తతస్సన్విత్యా పునశ్చాపద్యం కుర్యాత్తుబ్రాహ్మణేర్బుధః ॥ * ॥ ఇ
 తి । పరితోఽగ్నిం గర్భాద్యైరభ్యర్చ్య దక్షిణాముదకున్ఘంచాగ్నిసమీపే
 నిధాయ తానిచబ్రాహ్మణేభ్యోదద్యాదిత్యర్థః । చన్ద్రికాయాంతు —
 ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టేతు సంప్రాప్తే విప్రాభావే కథంభవేత్ । ఉదీరతామి
 తి మన్తైరిణజహుయాన్ఘృతపాయసమ్ ॥ స్వగృహాభ్యా క్షిప్తాననసూ
 క్తేన పురుషస్యచ ॥ * ॥ ఇతి “ఉదీరతామవరఉత్పరాన” ఇత్యష్టానాం
 ఋచాం చతురావృత్యాద్వాప్రింశదాహుతయోభవన్తి । పురుషసూక్తస్య
 షోడశర్చస్య ద్విరావృత్యాతథాభవన్తి । యథాస్వకులాచారమిహమన్త్రి
 వ్యవస్థా । తత్రపిణ్డదానముక్తంశ్రీధరీయే — ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టేతుసంప్రా
 ప్తే విప్రాభావే హుతేసతి । పిణ్డమేకం ప్రదాతవ్యమాశౌచం చాప్రదాన
 తః ॥ * ॥ ఇతి । తత్రగౌతమః — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణంభోజయేదాద్యేహూ
 మఃకార్యోఽథవానలే । పునశ్చభోజయేద్విప్రంద్విరావృత్తిర్భవేదితి ॥ * ॥
 వ్యాసోఽపి — ॥ శ్లో ॥ సూతకాన్తై నరఃకుర్యాదేకోద్దిష్టర్వయంబుధః ।
 బ్రాహ్మణంభోజయేదాద్యే హూతవ్యమనలేఽపివా॥పునశ్చభోజయేద్వి
 ప్రంద్విరావృత్తిర్భవేదితి । పునశ్చభోజయేద్విప్రమాప్తత్రిన్వయసిద్ధయే ॥ * ॥ ఇ
 తి । కాలాదర్శేఽపి — ॥ శ్లో ॥ ఆశ్యశ్రాద్ధంబృజేఽగ్నోవాకుర్యాత్పునరపిద్వి
 జే ॥ * ॥ ఇతి । నను “॥ శ్లో ॥ సాపిణ్డ్యాత్ప్రాప్తాసికానిస్వస్వకాలేకృతానిను
 పునస్తానిజైకుర్యాదకృతానిపునశ్చరేత్ ॥” ఇతి గర్గస్తరణాత్, కథమాద్యై
 కోద్దిష్టావృత్తిరితిచేన్న, తద్వచనస్యద్వాదశాహుతితిక్తకాలే కర్తవ్యసాపి
 ణ్డ్యవిషయత్వాత్ । నను, ద్వాదశాహసాపిణ్డ్యేఽపితప్యపూర్వభావిత్వేనస
 దోషస్తదవస్తతిచేన్న, తస్యసర్వదాసాపిణ్డ్యాత్పూర్వభావిత్వేఽపి, ॥ శ్లో ॥
 అర్వాకసంవత్సరాద్యస్యసపిణ్డీకరణం కృతమ్ । షోడశానాం ద్విరావృ

ప్రతి కుర్యాదిత్యాహసౌతమః ॥ * ॥ ఇత్యాద్యావృత్తిస్తరణాత్ , ॥ శ్లో ॥
 ఏకాదశైకృతానాం మాసికానాం పునఃకృతిః । సూతకాదైతరఃకుర్యా
 ద్కోద్దిప్తద్వయంబుధః ॥ పునశ్చభౌజయేద్విప్రం ద్విరావృత్తిరభవేదితి ।
 సపిండీకరణశ్రద్ధం ద్వాదశాహేయదాభవేత్ ॥ తదాఽపకృష్యరుద్రాహే
 శ్రద్ధా న్యేవతుషోదశ ॥ * ॥ ఇత్యాదిస్తరణాదాధికాత్మణోక్తైర్భవీయస్తా
 త్ ॥ యత్తు — ॥ శ్లో ॥ ఆవృత్తిరన్యమాస్యానాం ద్వాదశాహేయసపిండ్యైః ।
 తథానావర్తయేదాద్యం మలత్వావృత్తిరివ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । తస్యాప్యయమ
 ధః - ద్వాదశాహసాపిండ్యైః, అన్యమాస్యానామ్ - ఊనమాసికాదిపశ్చ
 దశమాసికానాం పునఃసపిండ్యైః నవరం స్వేస్వేకాలేయథా ఆవృత్తిః క్రియ
 తే, తథా, ఆద్యమ్ - ఏకోద్దిప్తమ్, సపిండ్యైః నవరం నావర్తయేత్, కింశు,
 మలమాసేహ్యుత్తైర్ద్వాదశాహసాపిండ్యైః నవరం శుద్ధమాసేహ్యుత్తైర్థౌత
 దావర్తయేదితి । తచ్చాగ్రైవత్యతే । యదపిజాబాలివచనమ్ — ॥ శ్లో ॥
 శ్రద్ధం కృత్వా కృష్యంతైవపునశ్రద్ధం నతద్దినైః ॥ ఇతి, యచ్చాన్యత్ —
 ॥ శ్లో ॥ వైశ్రాద్ధిర్వయంకుర్యాన్నమానేహనికస్యచిత్ ॥ ఇతి తదేకో
 ద్దిప్తస్యైకీకృతవిషయమ్, తస్యఏకస్మిన్దినే ఆవృత్తివిధానాత్ । ద్వాదశాహే
 తరకాలసాపిండ్యై ఆద్యేకోద్దిప్తమేకమేవ నతుద్వయమ్, త్రిసత్తాదౌ సాపి
 ణ్డ్యైస్వకాలేకృతస్య ఊనమాసికాదేర్నపునఃకరణమ్, “ ॥ శ్లో ॥ సపిండ్యా
 త్ప్రాప్తాసికానిస్వస్వకాలేకృతానిశు । నపునస్తావివైకుర్యాదకృతాని
 పునశ్చరేత్ ॥ * ॥ ” ఇతి గర్గస్తరణాత్, “ ॥ శ్లో ॥ అర్వాగబ్ధాద్యప్ర
 యశ్ర సపిండీకరణం కృతమ్ । తమార్ధ్వమాసికానాం తు యథాకాలమసి
 స్థితిః ॥ * ॥ ఇతి కాస్టూరజనిస్తరణాత్, “ ॥ శ్లో ॥ వత్సరాదైతు సాపి
 ణ్డ్యం యశ్చిక్షీర్షతి సద్విజః । మాసికాని యథాకాలం కుర్యాదేవయథా
 పిధి ॥ త్రిసత్తాద్యేషుకాలేషు సాపిండ్యం యశ్చిక్షీర్షతి । అబ్ధావశిష్టమాసా
 నామపకర్షస్తదాభవేత్ ॥ అపకృష్యకృతానాంచ యథాకాలం పునఃకృ
 తిః ॥ * ॥ ” ఇతిస్తృతిరత్నేఽభిధానాచ్చ । యత్తు — ॥ శ్లో ॥ ద్వాద
 శాహే కృతానాం తు యథాకాలే పునఃకృతిః ॥ * ॥ ఇతి, తస్యాధః —
 ద్వాదశాహేకృతానామూనమాసికాదీనాం పునఃకృతిరితి । ఏవంచ ద్వా

దశాహే సాపిణ్డ్యే ఆద్యశ్రాద్ధాది షోడశమాసికానామప్యవృత్తిః, ఆద్య
స్యతు ఏకాదశాహపవావృత్తిః, ఇతరేషాంతు, ఏకాదశాహే ద్వాదశా
హేవా కృతానామూనమాసికాదీనాం స్వస్వకాలే పునఃకరణమ్, త్రిప
క్షేతు సాపిణ్డ్యే, ఊనద్వితీయయోస్వకాలేకృతయోర్నపునఃకరణమ్. త
దుత్తరభావీనితు, మాసికాన్యవకృత్యకృత్యా సపిణ్డీకరణాత్పరమపి స్వ
స్వకాలే పునఃకుర్యాత్. ఏవం త్రిమాసాదౌ సాపిణ్డ్యేఽపి తతూర్వం
కృతానాం నావృత్తిః, తదుత్తరభావినా మేవ పునఃకరణమ్. ఏవం సంవత్స
రాంతే సపిణ్డీకరణే, ఆద్యశ్రాద్ధాదీనాం షోడశానామపి మాసికానాం స్వ
స్వకాలే కృతానాం పునఃకృతిః. ఏతదేవాభిప్రేత్య గాలవః — || శ్లో ||
ప్రపత్నాదిషు కాలేషు సాపిణ్డ్యం యశ్చిక్రీర్షతి. శిష్టానాం మాసికానాంచ య
ధాకాలం పునఃక్రియా || * || ఇతి. గోవిలః — || శ్లో || యస్య సంవత్స
రాదర్వాగ్విహితాతు సపిణ్డతా. విధివత్తానికుర్వీత పునశ్చాశ్రద్ధాని షో
డశ || * || అజ్ఞిరాశ్చ — || శ్లో || యస్య సంవత్సరాదర్వాగ్ సపిణ్డీకరణం
కృతమ్. మాసికం సోదకున్ఘంచ దేయంతస్యాపి వశ్యరమ్ || * || విజ్ఞానైశ్చ
రే — || శ్లో || శ్రాద్ధాని షోడశాకృత్యానతుకుర్యాత్సపిణ్డతామ్. శాశ్రద్ధా
ని షోడశాపాద్యవిదధీతం సపిణ్డనమ్ || * || ఇతి || శ్లో || ప్రేతసంసారకా
ర్యాణి యాని శాశ్రద్ధాని షోడశ. యధాకాలే చ కార్యాణి నాన్యధా ముచ్యతే
తతః || * || ఇతి. స్మృత్యంతరైఽపి — || శ్లో || యదా సంవత్సరాదర్వా
గ్ సాపిణ్డ్యం కర్తుమిష్యతే. ఆవర్తనం షోడశానాం తదా కర్తవ్యమేవ హి || * ||
సంగ్రహే — || శ్లో || స్వకాలే తాని కుర్వీత సపిణ్డీకరణాదధః. సాపి
ణ్డ్యేఽబ్దాదధస్తాని కుర్యాత్కాలేన్వకే పునః || * || ఇతి. ప్రేతీనసరిపి —
|| శ్లో || అర్వాగ్ సపిణ్డీకరణాతుర్కార్యాచ్చాశ్రద్ధాని షోడశ || * || ఇతి.

షోడశ శ్రాద్ధాని

షోడశ శ్రాద్ధాన్యహ విజ్ఞానైశ్చరః — || శ్లో || ఏకాదశే త్రిప
క్షేచ షణ్మాసే మాసికాబ్దికే. షోడశైతాని శాశ్రద్ధాని సంస్మృతాని మనీషి
భః || * || ఇతి. ఏకాదశాహే విహితమాద్యశాశ్రద్ధమ్, ఏతచ్ఛాద్యోన
మాసికస్యాప్యపలక్షణమ్, షణ్మాసే - ఊనపక్ష్యాసే విహితమూనమాశ్వాసి

కమ్ , మాసికమ్ - ప్రతిమాసం మృతాహేవిహితమ్, అబ్జికశబ్దానాబ్జిక
 పరః । తథాజాతుకర్ణిః — ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశప్రతిమాసానివశ్యద్యహ
 న్మాసికేతథా । త్రైవిదికాబ్జికేచేతిశ్రాద్ధాన్యేతానిషోడశ ॥ * ॥ ఇతి ।
 అద్యహన్మాసికాబ్జికశబ్దానమాసికోనమాన్మాసికోనాబ్జికపరాః , ఏకాద
 శాహ్నికేనాద్యేనసహద్వాదశప్రతిమాసాని । గాలవశ్చ — ॥ శ్లో ॥
 డినమాన్మాసికం షష్టమాస్యానేహ్యాయనమాసికమ్ । త్రైవిదికంత్రిప
 త్నేస్యాదూనాబ్జం ద్వాదశేతథా ॥ * ॥ ఇతి । కాలాదర్కే — ॥ శ్లో ॥
 ఏకాదశేహ్నిమాస్యానైతద్యేషష్టేతథాన్తిమే । ప్రతిమాసం మృతే
 హ్యుబ్జాస్సుస్త్రిపత్నేషోడశ ॥ * ॥ ఏకాదశేహ్ని-మరణాదేకాద
 శేహ్ని, అబ్జశబ్దసమభివ్యాహారాత్ అన్తిమశబ్దసంఘర్షరాన్తిమోమాస
 ఉచ్యతే , ఆద్యేమాస్యానే , షష్టేమాస్యానై , సంవత్సరాన్తిమేమాసి
 క్వాదశేమాస్యానే , అబ్జమితి కాలాధ్వనోరత్యంతసంయోగఇతిద్వితీయా ,
 సంవత్సరపూర్తిపర్యవ్రమ్ , ప్రతిమాసమ్ - మాసేమాసే , మృతేహ్ని-
 మరణాదినై , త్రిపత్నేచ - మరణాదినాత్త్రితీయేపత్నేచ , షోడశమాసి
 కాఖ్యానిశ్రాద్ధానస్యః । ఏతేషుషోడశసుకాలేషుషోడశమాసికానికార్యా
 నీత్యర్థః । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేభవేదాద్యం మాస్యానే
 హ్యాయనమాసికమ్ । త్రైవిదికంత్రిపత్నేస్యాదూనమాన్మాసికంతథా ॥ ప్ర
 తిమాసం మృతాహేమహ్నినాబ్జంచేతిషోడశ । ద్వాదశాహేయదామర్యా
 త్సపిణ్డీకరణం సుతః ॥ మథ్యాహ్నిచైవసర్వాణికుర్యాచ్చాశ్రాద్ధానిషోడశ ।
 సపిణ్డీకరణాత్పూర్వం మాసికేమృతేషుచ ॥ అపకృష్టేకొద్దిష్టేనపిణ్డ
 మేకంవిధీయతే ॥ * ॥ ఇతి । ప్రతిమాసిక మేకఇత్యర్థః । తథాచస్మృత్యంత
 రే — ॥ శ్లో ॥ మాసికానాంతుసాపిణ్డ్యాత్పూర్వంతుయుగపత్యతౌ ।
 ప్రత్యేకంపిణ్డదానంస్యాదగౌప్రేతాహుతిస్సకృత్ ॥ * ॥ పశ్చిదశా
 వదానకృత్వాపకాంప్రేతాహుతింకుర్యాత్ । హైతీనసిః — ॥ శ్లో ॥
 మాన్మాసికాబ్జికశ్రాద్ధస్యాశాంపూర్వేద్యురేవతే । మాసికానిమృతాహే
 స్మృద్వివసేద్వాదశేహ్నివా ॥ త్రిపత్నాదాతుసాపిణ్డ్యేమాసికానిమృతేహ
 ని ॥ * ॥ త్రిపత్నాదాసాపిణ్డ్యేతత్పూర్వంమృతతిథౌతదుత్తరమాసికాన్య

పశ్యంత్యతాపాపిణ్డ్యంకుర్యాన్నత్యేకాదశాహేద్వాదశాహేవా । ద్వా
దశాహేసాపిణ్డ్యేతస్మిన్నెవదినేమథ్యాహేషశ్చదశశ్రాద్ధాని కృత్వా
నస్తరం సపిణ్డీకరణంకుర్యాత్ । వత్సరానైసాపిణ్డ్యేతత్తస్మాదన్యథా
త్తస్మాసికానికుర్యాత్ , ఊనమాసికాదీనిచమృతతథేః పూర్వం యథోక్త
కాలేకుర్యాదిత్యర్థః । ద్వాదశే ఇత్యేకాదశదినస్యాప్యవలక్షణమ్ , ॥ శ్లో ॥
నవశ్రాద్ధంచత్రైవషాడశశ్రాద్ధమేవచ । నకృతంచత్వరేకుర్యాత్సపిణ్డ
కరణాహని ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । ఏకాదశదినేషాడశశ్రాద్ధానిరణే ద్వా
దశదినేకుర్యాదిత్యర్థః , ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిప్తం నవశ్రాద్ధశ్రాద్ధాన్యపిచషా
డశ । ఏకస్మిన్కాదినేకుర్యాదేకోద్దిప్తంతునిష్ఫలమ్ ॥ * ॥ ఇతి ద్వాదశాహ
సపిణ్డీకరణేఏకోద్దిప్తాదీనైకేకాదశాహేకుర్యాత్ , అన్యథాఏకోద్దిప్తంతుని
ష్ఫలమితి । తథాప్రచేతాః — ॥ శ్లో ॥ షాడశాదీనిసర్వాణికుర్యాదే
కాదశేఽహని । సపిణ్డీకరణంచాపికుర్యాద్ద్వాదశేఽహని ॥ * ॥ ఇతి ।
గౌతమోఽపి — ॥ శ్లో ॥ దేశకాలాదివైషమ్యాత్ప్రత్యుక్యోగాదిశబ్ద
యా । ఏకాదశేఽహ్నికార్యాణిహ్యపకృష్యాపిషాడశ ॥ * ॥ ఇతి । గౌ
లవోఽపి — ॥ శ్లో ॥ ఏకచిర్యాం సమారూఢౌనన్పతీనిధనంగతౌ । ఏ
కోద్దిప్తం షాడశంచభర్తురేకాదశేఽహని ॥ ద్వాదశాహేతు సంప్రాప్తేపిణ్డ
మేకంద్వయోఃక్షిపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రృథీరతే — ॥ శ్లో ॥ ఏకాని
శేఽహ్నికుర్వాణః పూర్వాష్టోసర్వమాచరేత్ । అపరాష్టోతుసాపిణ్డ్యం
కుర్యాదిత్యాహశాకలః ॥ అన్యప్తింస్తుదినేసర్వనూర్వపూర్వాదివేచరే
త్ । అథవాయదిత్య్రాపి సర్వంచైకదినేభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అన్యప్తిన్నితి,
ద్వాదశాహేసాపిణ్డ్యంకుర్వంస్తుర్వాద్విదినేషాడశశ్రాద్ధంకుర్యాదిత్య
ర్థః ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేఽహ్నికృత్యానాంమాసికానాం పునఃకృతిః ।
సపిణ్డీకరణశ్రాద్ధం ద్వాదశాహేయాదాభవేత్ ॥ తదాపశ్యంత్యతాపా
శ్రాద్ధాన్యేవతు షాడశ ॥ * ॥ ఇత్యాదిబహుస్తుతిసంకుతత్యాచ్ఛిష్టాచా
రాచ్ఛ, ద్వాదశాహే సపిణ్డీకరణే ఏకాదశాహే ద్వాదశేఽహనివా షాడ
శశ్రాద్ధకరణం యుజ్యతే । యత్తు సంక్రమావచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్ది
ప్తస్యదివసే సపిణ్డీకరణంవివా । శ్రాద్ధంకుర్యాత్ప్రత్యుక్త్యాత్మయమాహ్ని

నిస్తతిః ॥ * ॥ ఇతి । అశ్రుసాక్షం సపిణ్డీకరణం గృహ్యతే । షోడశశ్రాద్ధం నవశ్రాద్ధంచ వివా ఏకోద్దిష్టదివసే కర్తవ్యం యచ్ఛ్రాద్ధాస్తరమస్తరితస్వదేయశ్రాద్ధంచ తత్తనమర్వాదిత్యగః । ఏతద్యైకోద్దిష్టదినసపిణ్డీకరణమాహితాగ్నివిషయమ్ , తదగ్రవక్ష్యతే । యస్తుజాబాలివచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధం కృత్వా తు త్యైవపునశ్శ్రాద్ధం న తద్దినే ॥ * ॥ ఇతి , యః పితృవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ వైకశ్రాద్ధద్వయం కుర్యాత్సహ నైవహవికస్యదిత్ ॥ * ॥ ఇతి తదేకోద్దిష్టశ్రాద్ధషోడశశ్రాద్ధవ్యతిరిక్తవిషయమ్ , స యోస్త్రవిధానాత్ । ఉద్వైత్యైకేపినవశ్రాద్ధైకోద్దిష్టశ్రాద్ధసముచ్చయవదోద్దిష్టద్వయంచ నహోపః । తదేవ మేకాదశాహే ద్వాదశాహే వాచాసికానినర్వాణ్యుకృత్యకృత్వా ద్వాదశాహే సావిష్ణ్యం కుర్యాత్ , సావిష్ణ్యోత్తరకాలభాషీనిస్వస్వకాలే పునశ్చమర్చ్యతే ।

ఆశౌచాద్యస్తరితమాసికాదివిషయః

ఆశౌచాద్యస్తరితం మాసికముత్తరమాసికాహవిష తస్త్రీతః కుర్యాత్స్వస్థకృత్వా హివాసాది , పిణ్డీగానంతం పృథగేవ । తథా కాలాదర్శే — ॥ శ్లో ॥ ఆపదాద్యకృతం యస్తు కుర్యాత్సాద్వయమౌహహః ॥ * ॥ ఇతి । ఆదిత్యే నాశౌచోపసంగ్రహః , ఆపగాదినా అకృతమస్తరితం యన్వాసికమ్ , తత్ , ఉద్వయమౌహహః - ఉత్తరమాసమృణది నెమర్వాదిత్యగః । ఉత్తరమాసమృతతీర్థావిధానాదస్తరితం మాసికమూనమాసికదినేన కార్యమ్ , ఉదినదినమక్రిమ్యన్మృణదిధావేవ కార్యమ్ । ఋశ్యశ్యశ్లోపి — ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టేతుసంప్రాప్తయదివిషుః ప్రజాయతే । మాసే న్యపిం స్త్రిఛౌతస్యాంకుర్యాన్స్తరితం చశత్ ॥ * ॥ ఇతి । కాలాదర్శటీకాయామిదం వ్యాఖ్యాతమ్ — ॥ వా ॥ ఏకోద్దిష్టసనిముభయవిధమాసికౌపతక్షణమ్ , అస్తరితం మాసికం తదుత్తరమాసికంచోత్తరమృణాహే కుర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏతచ్ఛ్రాద్ధశ్రాద్ధవ్యతిరిక్తవిషయమ్ । ఆద్యశ్రాద్ధస్యాస్తరాయేతుఅకృతసశ్చయస్యదహనాదిదశదినపర్యంతప్రేతకార్యాణిపునరవ్యేకాహేనకర్తవ్యాని , కృతసశ్చయస్యతుదహనసశ్చయవ్యతిక్రనవశ్రాద్ధాదిపునఃకర్తవ్యమితి పూర్వమేవోక్తమ్ । కణ్వః — ॥ శ్లో ॥

నవశ్రాద్ధం మాసికంచ యద్యదస్తరితంభవేత్ । తత్తమగ్గర సాతన్త్రాధిద
 సుష్ఠేయం ప్రచక్షతే ॥ * ॥ ఇతి । మాధవీయ చద్వికాయాంచవిశేషోఽ
 భిహితః — ॥ వా ॥ అస్తరితం మాసికముత్తరమాసతిథౌ సాతన్త్రాధిద
 ర్తవ్యమ్ ॥ * ॥ ఇత్యేతత్ , సూతకవ్యతిరిక్తనిమిత్తాన్తరణవిఘ్నసము
 త్పన్నేనపిణ్డీకరణాత్పూర్వం ప్రతిమాసం క్షయాహేవిహితైకొద్దిష్టమా
 సికశ్రాద్ధవిషయమ్ , ఆశౌచనిమిత్తవిఘ్నైశ్చ పక్షోద్దిష్టమాసిక శ్రాద్ధమపి
 సూతకానన్తరమేవ , “ తా న్యేవతుపునఃకుర్యాత్ ” ఇత్యనువిహితానుమా
 సికశ్రాద్ధంచ సూతకేనాస్తరితం సూతకానన్తరమేవ , సూతకవ్యతిరిక్తని
 మిత్తాన్తరణ విఘ్నసతి ఉత్తరమాసమృతతిథౌ కర్తవ్యమ్ । యత్తుస్మృత్య
 న్తరమ్ — ॥ శ్లో ॥ తదహశ్చేత్పృథుష్యేతకేనచిత్సూతకాదినా । సూ
 తకానన్తరం కుర్యాత్పునస్తదహరేవనా ॥ * ॥ ఇతి । అత్రశ్రాద్ధాహే
 సూతకేననష్టేనతిసూతకాన్తరం కుర్యాదితిపక్షః , పునస్తదహరేవ వేతిపక్ష
 స్తు ఆదిశబ్దాన్నిమిత్తాన్తరణ చుష్టమాసిక శ్రాద్ధవిషయః । తథా క్షత్రిం
 శన్నతే — ॥ శ్లో ॥ మాసికాబ్దేతు సంప్రాప్తే హ్యన్తరామృతసూతకే ।
 వదన్తిశుద్ధాతతాగ్రే దర్శేవాపిచక్షణాః ॥ * ॥ ఇతి । పతమక్తం భవతి,
 ఆశౌచనమనన్తరకాలాముఖ్యకాలః , సన్నికృష్టత్వాచ్చైశ్శ్రీః , దర్శకా
 లస్తుముఖ్యకాలప్రత్యాసత్యభావాత్ తతోఽఘనస్యఇతి । దర్శగ్రహణం
 శుక్లకృష్ణేకాద్యోరుపలక్షణమ్ । అతపవ మరీచిః — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధవి
 ఘ్నసముత్పన్నే హ్యవిజ్ఞాతే మృతేఽహని । పకాదశ్యాంతు కర్తవ్యం
 కృష్ణపక్షే విశేషతః ॥ * ॥ ఇతి । దేవస్వామినాపేయం విషయవ్యవస్థాకృ
 తా “ ॥ శ్లో ॥ పక్షోద్దిష్టేతుసంప్రాప్తేయదివిఘ్నః ప్రజాయతే ॥ ఇత్యాదిప
 చనంసూతకాశౌచవ్యతిరిక్తనిమిత్తాన్తరతస్తదహర్విఘ్నాతే , సూతకాశౌచవి
 ఘ్నాతేతు సూతకానన్తరం కుర్యాత్ , వదన్తిశుద్ధాతతాగ్రమిత్యాద్యవగ
 న్తవ్యమ్ ” ఇతి । అన్యేతు , ఉత్తరమాసమృతతిథౌ కర్తవ్యతాప్రతిపాద
 కవచనమేకోద్దిష్టమాసికవిషయమ్ , సూతకానన్తరదినే దర్శాదా కర్తవ్య
 తాప్రతిపాదకవచనం సపిణ్డీకరణానన్తరభావ్యనుమాసిక విషయమిత్యా
 హుః , యథోచితమిహద్రుష్టవ్యమ్

ఆశౌచాద్యస్తరితోనమాసికవిధిః

ఊనమాసికాన్యత్రిక్రాంతాని “ మాసికాబ్దేతు సంప్రాప్తే ” ఇతి పట్టి శ్రీంశన్మ తవచనానుసారేణ పరమాసేదర్పాదా కార్యాణీతి కేచిదా హుః । అపరేతు — ॥ శ్లో ॥ త్రైవిక్షికోనమాన్త్యాసే ఊనాబ్దికమ ధాచరేత్ । పతేమామేవకాలేతు నపునఃకరణం భవేత్ ॥ ఊనానాంనాప కర్షస్యాత్పునరప్యపకర్షణే । ఉత్కర్షశ్చాపి నభవేత్ప్రమాదాన్తరితస్య తు ॥ * ॥ ఇతివచనజాతముదాహరంతః, ఊనానాం స్వస్వకాలే అకృతా నాముత్కర్షోనాస్తి, కింతు లోపపవేత్యాహుః, “ ఊనాన్యూనైషుకు ర్విత ” ఇతి వచనమపి వ్యాకుర్వతే, ద్విత్రిది నైషు కాలేషు ఊనాని కు ర్యాత్, అన్తరితమూనమానాన్తరే యోజయేదితి నార్థ ఇతి.

ఊనమాసిక కాలః

ఊనానాం కాలమాహగౌలవః — ॥ శ్లో ॥ ఊనమాన్త్యాసికం ప యై మాసాన్ధేతూనమాసికమ్ । త్రైవిక్షికం త్రిపత్తేస్యాదూనాబ్జం ద్వా దశేతథా ॥ * ॥ ఇతి । సపవ — ॥ శ్లో ॥ త్రిభిర్వాదివనైరూనే త్వేకేన ద్వితయేనవా । ఆద్యాదిషుచమాసేషు కుర్యాదూనానివైద్విజః ॥ * ॥ ఇతి । గౌతమశ్చ — ॥ శ్లో ॥ ఏకద్విత్రిదినైరూనే త్రిభాగేనోనపవవా । శ్రాద్ధాన్యూనాబ్దికాదీని కుర్యాదిత్యాహగౌతమః ॥ * ॥ ఇతి । వ్యా సః — ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశాహేత్రిపత్తే చ పణ్యాసే మాసికాబ్దికే ॥ * ॥ ఇతి । గోవిలశ్చ — ॥ శ్లో ॥ మరణాద్వాదశేఽహ్నిస్యాన్తాన్యూనేహో నమాసికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । కాష్ఠాజనిః — ॥ శ్లో ॥ ఊనాన్యూనైషుమా సేషు విషమేషు దినేషుచ । త్రైవిక్షికం త్రిపత్తేస్యాత్ప్రతాహేష్వితరా ణితు ॥ * ॥ ఇతి । భవిష్యత్పురాణే — ॥ శ్లో ॥ పృష్ఠమాన్త్యాసికం కా ర్యం ద్వాదశేమాసికాబ్దికమ్ । త్రైవిక్షికం భవేద్వృత్తే త్రిపత్తే విషమే దినే ॥ * ॥ ఇతి । వృత్తే - ప్రవృత్తఇత్యర్థః । పితృమేధసారే — ॥ వా ॥ ప్రథమషష్ఠద్వాదశమాసేషు ద్విత్రిదినైరూనేషునమాసికాని కుర్యాత్, త్రిభాగశేషేష్విత్యేకే, ద్వాదశాహేవార్దమాసేహోనమాసికమిత్యప

రే || * || ఇతి । కాలాదర్శే — || శ్లో || త్రిభిర్ద్వాభ్యాముతైకేన మా
 సూయనేహసూయనమాసికమ్ । ఊనషాణ్డా సమూనాబ్జమన్నైవ సమాచరే
 త్ || త్రిభాగశేషమాసేతు కుర్యాదితిహితచన । త్రైపక్షికంప్రిపక్షైశ్చ
 ప్రవృత్తై విషమేది నే || మాసికాన్యపిచోనానిహ్యస్తావింశతిమేది నే || * || ఇ
 తి । అన్నైవేవేతి అన్నే వైవమాసికాని కుర్యాన్నామన, “ || శ్లో || ప్రాథ
 విఘ్నో ద్విజాతీనామామశ్రాద్ధం ప్రకీర్తితమ్ । అమావాస్యాది నియతం
 మాసం సంవత్సరాద్భుతే || ” ఇతిహారీతస్తరణాత్ । మాసమ్ - మాసికమ్,
 సాంవత్సరమ్ - మృతాహేప్రత్యాబ్ధికమ్ । పథతా — || శ్లో || సప్తవిం
 శద్దినాదూర్ధ్వం త్రియహస్సునమాసికమ్ । చత్వారింశద్దినాదూర్ధ్వం ప
 జ్ఞాహస్సుత్రిపక్షికమ్ || తథాదశసుషాణ్డాసం సప్తత్యతి శతాత్పరమ్ ||
 ఊర్ధ్వం పజ్ఞాదశాహస్సు చత్వారింశచ్ఛత్రయాత్ || ఊనాబ్జికం స్ర
 కుర్వీత తిథావాబ్ధికమాచరేత్ || * || ఇతి .

ఊనమాసికవర్ణకాలః

అత్రవర్ణమాహ గార్గ్యః — || శ్లో || నన్దాయాం భార్గవది నే చ
 తుర్దశ్యాం త్రిపుషురే । ఊనశ్రాద్ధం నకుర్వీత గృహీపుత్రధనక్షయా
 త్ || * || ఇతి । మరీచిః — || శ్లో || ద్విపుషురేచ నన్దాసుసినీవాల్యాం
 భృగోద్ధినే । చతుర్దశ్యాంచ నోనానికృత్తికాసుత్రిపుషురే || * || ఇతి ।
 ద్వితీయా సప్తమీద్వాదశీనాం భద్రతిథీనామ్, పునర్వసూ త్తఫరల్పనీపిశా
 ఖోత్తరాషాఢపూర్వాభాద్రపద నక్షత్రాణామ్, భానుభామశనైశ్చరా
 ణాంచ త్రయాణాం మేళనే త్రిపుషురమ్, “ || శ్లో || భద్రాత్రిపదనక్ష
 త్రం భానుభామారివాసరాః । త్రిపుషురా ఇతిభ్యాతాస్తత్రతూనంస
 కారయేత్ || ” ఇతిస్తరణాత్ । ద్వయోర్దేశనే ద్విపుషురమ్, ప్రతిపక్ష
 స్త్యేకాదశో నన్దాః । కాలాదర్శే — || శ్లో || త్రిపుషురేచ నన్దాసు
 దర్శే భార్గవవాసరే । చతుర్దశ్యాం నకుర్వీత హ్యసూని ప్రీణివహ్ని
 భే || * || ఇతి । వహ్నిభమ్ - కృత్తికానక్షత్రమ్ । స్మృత్యవతే —
 || శ్లో || ఆగ్నేయమైన్ద్రం సార్పంచ తిస్రః పూర్వాశ్చవై ఋతమ్ । య
 జ్యేమానత్రయం కుర్యాజ్జ్యేష్ఠపుత్రాభినశ్యతి || * || ఇతి ,

వత్సరాస్తసాపిణ్డ్యత్యజ్జసాపిణ్డ్యచమాసికనిర్ణయః

వత్సరాస్తసాపిణ్డ్యఉపాధివశాత్ పాగ్గతాన్యూనమాసికాదీ
ని సర్వాణిమాసికాని ద్వాదశమాసికాహేవా ఊనాబ్దికాహేవా ఆబ్దికా
బ్రూర్వది నె సపిణ్డీకరణాహేవా కుర్యాత్ । పవంపిత్రైః పత్నాద్యవి
తీక్తానాంచ సమృతమరణే ఏకోద్దిష్టాస్తకృత్యవ్యతిరేకణ మాసికసాపిణ్డ్యా
దినిషేధాద్వత్సరాస్తసాపిణ్డ్యవిధానాచ్ఛాబ్దికాతూర్పర్వం సాపిణ్డ్యాహే
మాసికానికుర్యాత్ । అత్యజ్జసాపిణ్డ్యకృతాన్యకృతానిచ మాసికాదీని
కృష్ణైకాదశ్యాంచ దర్శేమృతాహేవా సపిణ్డీకరణాహేవా కుర్యాత్, ॥ శ్లో ॥
శ్రాద్ధాని యోడశాపాద్య విదధీత సపిణ్డతామ్ ॥ * ॥ ఇతి లూకాక్షివచనా
త్, ॥ శ్లో ॥ కృతేషు మాసికేష్వేషు సపిణ్డీకరణం వినా । సంవత్సరేవ్య
తేతు పునస్తాని సమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి శఙ్ఖస్మరణాచ్చ । మాసికా
నాం సపిణ్డీకరణాత్కత్వాత్, స్వకాలే సపిణ్డీకరణాకరణేకాలాంతరేతత్క
రణే కృతైరిప్యజ్జసూతైర్హస్తికైస్తసా సాపిణ్డ్యం కుర్యాత్ । తథాచ కా
ర్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ ప్రధానస్యాక్రియాయాంతు సాక్షాంతత్క్రియ శే
పునః । తదజ్ఞస్యాక్రియాయాంతు నావృత్తిరేవతత్క్రియా ॥ * ॥ ఇ
తి । నను, తస్మాత్, ప్రధానశూతసాపిణ్డ్యమాత్రానుష్ఠానైవ కృతం మా
సికానుష్ఠానమితీచ్ఛేషమ్ ॥ శ్లో ॥ యస్మైలాని నదత్తాని ప్రేతశ్రాద్ధా
నియోడశ । పిశాచత్వం స్థిరంతస్య దత్తైశ్రాద్ధశత్రేరపి ॥ * ॥ ఇతి తదకరణ
ప్రత్యవాయస్మరణాత్ । కాలం విదధాతి గర్భః — ॥ శ్లో ॥ కృష్ణపక్షేతు
పశ్చిమాశ్చమప్తమ్యాం దర్శపవవా । ఏకాదశ్యాంతు కర్తవ్యంస్వకాలాకి
రణేసతి ॥ * ॥ ఇతివత్సరాస్తసాపిణ్డ్య అత్యజ్జసాపిణ్డ్యచమాసికానామాప్న
త్తిర్నాస్తి, కింతు సపిణ్డీకరణాతూర్పర్వం సకృదేవ తాని కుర్యాత్, “ య
స్యసంవత్సరాదర్వాకసపిణ్డీకరణే ” ఇత్యాదిభిర్వత్సరాత్పాగ్గతానాంసపిణ్డీ
కరణే తదూర్ధ్వమాసికానాం పునఃకరణవిధానాత్ । విజ్ఞానేశ్వరేణతు ,
వత్సరాదర్వాకాసపిణ్డ్యపి మాసికానాం పునఃకరణం నాస్తికృతమ్ । త
థాహి — ॥ వా ॥ యదా ప్రాకసంవత్సరాత్సపిణ్డీకరణం తదా యోడ
శశ్రాద్ధానికృత్వా సపిణ్డీకరణం కార్యమితివా, సపిణ్డీకరణం కృత్వాస్వ

కాలేషువా తానికర్తవ్యానీతిసంశయః, ఉభయతావచనదర్శనాత్, || శ్లో ||
 శ్రాద్ధాని షోడశాకృత్వా నతుకుర్యాత్సపిణ్డతామ్ । శ్రాద్ధాని షోడశా
 పాద్య విదధీతసపిణ్డతామ్ || * || ఇతి । తథా — || శ్లో || యస్య సంవ
 త్సరాదర్వాకృసపిణ్డకరణం భవేత్ । మాసికం సోదకుమ్భంచ దేయం త
 స్యాసి వత్సరమ్ || * || ఇతి । తత్త్ర సపిణ్డకరణం కృత్వా స్వకాలపవ
 తానికర్తవ్యానీతి ప్రథమకల్పః, అప్రాప్తకాలత్వేన ప్రాగననికారా
 త్ । యదపివచనమ్, షోడశశ్రాద్ధాని కృత్వైవ సపిణ్డకరణం సంవత్సరా
 త్ప్రాగపి కర్తవ్యమితి సోయమాపత్తి-ల్పః || * || ఇతి । ఏతచ్చవిజ్ఞానేశ్వ
 రోక్తమ్ — || శ్లో || యదాసంవత్సరాదర్వాకృసపిణ్డ్యం కర్తుమిష్యతే ।
 ఆవర్తనం షోడశానాం తదాకర్తవ్యమేవహి || * || ఇత్యాదిపూర్వోక్త
 శ్చుతివిరోధాద్విస్తాచారవిరోధాచ్ఛేషేష్యమ్

శుభాగమేమాసి కాపకమణమ్

సపిణ్డకరణాత్పూర్వం కృతాన్యపి మాసికాని శుభాగమే తత్పూ
 ర్వమేవ తదుత్తరభావీని పునరప్యవకృష్య కుర్యాత్, నస్వకాలే పునఃకు
 ర్యాత్ । యదాహ శాట్యాయనిః — || శ్లో || సపిణ్డకరణాదర్వాగపకృ
 ష్యకృతాన్యపి । పునరప్యవకృష్యస్తే వృథ్యుత్తరనిషేధనాత్ || జన్మత్ర
 యేనాపకమో ననన్దాసుభ్యగోర్దినే । నభానుభామదివసే నదోషోఽస్తిమృ
 తేఽహని || * || ఇతి । మృతేఽహని జన్మత్రయాదావప్యవకరైదోషో నాస్తి
 త్యర్థః । సపవ — || శ్లో || ప్రేతశ్రాద్ధానిశిష్టానిసపిణ్డకరణంతథా । అపక
 ష్యాపికుర్వీత కర్తానాస్తిముఖేద్విజః || * || ఇతి । కాలాదర్శే — || శ్లో ||
 పృథ్వాతాన్యవకృష్యాపి కుర్యాత్తన్మృతివాసరే || * || ఇతి । వృద్ధిః - శుభ
 మ్, తస్మిన్నుపస్థితే ఆగామిమాసికాన్యాకృష్యవృద్ధిః పూర్వం మరణది
 కుర్యాదిత్యర్థః । కాత్యాయనః — || శ్లో || నిర్వర్త్య వృద్ధితస్త్రీంత
 మాసికానితత్త్రయేత్ । అయాతయామమరణం నభవేత్పునరస్యతు || * ||
 అయాతయామమ్ - నవం । తదేవమ్, || శ్లో || ప్రేతసంస్థారకార్యాణియా
 నిశ్రాద్ధానిషోడశ । యథాకాలేతు కార్యాణి నాన్యథాముచ్యతేతతః || * ||
 ఇత్యాదివచనాని ద్వాదశశాహోదౌ సాపిణ్డార్థమపకృష్టమాసికానాంస్వస్య

కాలేపునః కరణవరాణి, త్రివత్సరదాసాపిణ్యే ఉత్సవాభాగమువక్రస్థానాం
మాసికానాం నపునఃకరణమ్, ఉత్సవాభాగస్థేవ సాపిణ్యార్థానిచ భవన్తిరివ
చనాదావృత్తిర్బాధ్యతే, సపిణ్యేకరణాత్పరంతు శుభాగమే సాపిణ్యార్థమ
వక్రస్థానాం శుభార్థం పునరవ్యవహారః, నస్వకాలేపునః కరణమితిజ్ఞేయ
మ్. మాతాపితృవిషయేతు శుభాగమే అపకృత్యపునఃకృతాన్యపిమాసికాని
పునస్సకాలే త్రిరావృత్యా పుత్రఃకుర్యాత్. తథాచవిశ్వాదశే —
॥ శ్లో ॥ శుభకర్తృనకుర్వీతమాసికాన్యసమాప్యతు. సమాప్యచపునఃకుర్యా
ద్భృత్రోస్సంవత్సరం తతః ॥ మృతస్యతృప్తయేకుర్యాద్విస్తీరావృత్తిభే
దః. ద్విస్తీరావృత్తిదోషోఽత్ర నాస్తిమాసికకర్తృణి ॥ * ॥ ఇతి. అత్ర
మాతాపితృవిషయే “నిర్వర్త్యవృద్ధితన్త్రీంతుమాసికానినతన్త్రీయేత్”
ఇతినిషేధోనాస్తిత్యర్థః. శివస్వామిమతేఽపి — ॥ శ్లో ॥ నమాసికశ్రా
ద్విధిః పునస్సాన్యాన్దాస్తీముఖానన్తరముక్తకాలే. సమాప్యపితృశ్చపున
శ్చకుర్యాత్సంవత్సరం మాసికకర్తృకాలే ॥ ప్రాప్తైవశేషమాసికంకర్తృచే
ష్టంకుర్యాత్పూర్వంశోభనేశోభనాత్తు. పశ్యాత్పితృరేవశేషాణికుర్యా
న్మాసికశ్రాద్ధాన్యజ్ఞపూర్తేర్నచాన్యః ॥ * ॥ ఇతి. పారిజాతేఽపి —
॥ శ్లో ॥ మాసికాన్యసమాప్తేవనాస్తిశ్రాద్ధం నకారయేత్. సమాప్యచపు
నఃకాలేపితృర్హాసికమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి. స్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥
శుభాగమేపక్రస్థానాంనపునఃకృతిరిష్యతే. ద్విస్తీరావృత్తిదోషస్తు
మాతాపితృర్నవిద్యతే ॥ * ॥ ఇతి. అన్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥ ప్రత
సీమన్తచోలేషువివాహేచద్వితీయకే. అలభ్యయోగయజ్ఞేషుప్రాప్తేషు
యదిమధ్యతః ॥ అపకృత్యతదాకుర్యాన్మాసికానిమ్మతేఽహని. మాసికా
నిపునఃకుర్యాత్పితృరేవవిచక్షణః ॥ * ॥ ఇతి. తథా — ॥ శ్లో ॥ అ
పకృత్యయదాకుర్యాన్మాసికానిశుభాగమే. తదామ్మతేఽహింశకర్తవ్యం
శుభాయూర్వదిన్దేపివా ॥ * ॥ ఇతి. ప్రయోగపారిజాతేతు —
ఊనానాంనావకర్తృసాన్యాత్పునరవ్యవహారే. ఉతార్థశాసినభవేత్సృ
మాదాన్తరితస్యతు ॥ మాసికాన్యవశేష్టానిమాతాపితృఃపరస్యచ. వృ
ద్ధిపూర్వదినేకుర్యాత్పితృఃకాలేపునఃకృతిః ॥ * ॥ ఇతి. హేమా

ద్రా — || శ్లో || జాతకే నామకరణే తథాన్నప్రాశనేఽపిచ । ఆద్యర్థా
 దయితానాంచ మాసికం నాపకషణయేత్ || * || ఏతచ్ఛ్లాఘితవిషయమ్ ।
 “ || శ్లో || గర్భాదిప్రాశనాంతానిప్రాప్తకాలం న లఙ్ఘయేత్ । జ్ఞాతీనాం
 ప్రేతకార్యాణి కుర్వన్నపిచ కారయేత్ ” ఇతిష్మరణాత్ । గర్భాదివ్యతిరిక్త
 విషయేతుచతుర్వింశతిమతే — || శ్లో || భ్రాతృవా భ్రాతృపుత్రౌవా స
 పిణ్డశ్శిష్యపవనా । సపిణ్డీకరణం కృత్వా కుర్యాదభ్యుదయంతతః || * || ఇ
 తి । మాతాపితృనూతామహవగ్దాణాంతు అభ్యుదయోద్దేశ్యత్వేప్రేతకా
 ర్యంపూర్వమేవకర్తవ్యమ్, “ || శ్లో || పిత్రాదీనాం ప్రమీతానాం ప్ర
 యాణాంతు సపిణ్డనమ్ । కృత్వా తు మక్తశంకుర్యాన్నైతరేహంకథంచన || ”
 ఇతి స్మృతేః । ఏవంచ జాతకమాదివ్యతిరిక్తపుంసువనాద్యావశ్యక శుభా
 గమే ముఖ్యకర్తుమాణకాపకషణః, స్వకాలేనాస్తిపునఃకరణమ్, మా
 తాపితృస్తుపునఃకరణమితి నిణాయః । శుభాగమమన్తరణ మాసికాప
 కర్షేదోషమాహశాట్యాయనిః — || శ్లో || అన్తరేణైవయోవృద్ధిం ప్రేత
 శ్శ్రాద్ధానికర్షతి । సశ్శ్రాద్ధీనరకేఘోరేపితృభిస్సహమజ్జతి || * || ఇతి । అ
 నేనమాసికత్వసయోఃకర్తురేకప్రాయశుభాగమమన్తరణమాసికాపకర్షేప్ర
 త్యనాయవిధానాత్, || శ్లో || అపకృష్యాపకుర్వీతకర్తానాదీముఖేద్వి
 జః || * || ఇతి || శ్లో || నాదీశ్రాద్ధేతుపంప్రాప్తేమాసికాన్యకృతాని
 తు । శుభకర్తై నాపకృష్యకుర్యాన్నాన్య ఇతిస్థితిః || * || ఇతి || శ్లో ||
 మాసికానియథాకాలంకుర్వాణస్యయథావిధి । యదావృద్ధిస్తదాభూయ
 శ్శిష్టమప్యపకృష్యతే || * || ఇతిచకర్తురేవాభ్యుదయేమాసికాపకర్షవిధా
 నాత్, || శ్లో || నిర్వర్త్యవృద్ధితన్త్రీంతుమాసికానినతన్త్రీయేత్ || * ||
 ఇతి వృద్ధితన్త్రీమాసికయోరేకకర్తృకత్వష్మరణాచ్చ, యఏవమాసికక
 ర్తాసఫివోత్సవకర్తాచెత్తదామాసికాఫకర్షః, నతుభ్రాతృదేఃపుంసు
 వనాదిశుభాగమేమాసికాపకర్షః । యత్విదం వచనమ్ — || శ్లో || నాదీ
 ముఖేదేవతాత్వంయేహంపితృగణస్యతు । మాసికాన్యపకృష్యేవకృత్వా
 తేహం శుభంభవేత్ || * || ఇత్యుక్తబహువచనమ్, ద్వాదశవిధపుత్రాభి
 ప్రాయమ్ । యేహమూరసాదీనాం సంసర్తవ్యాణాం పితృగణస్యన్దాదీశ్రా

ద్ధేవతాత్వమ్, తేహంశుభాగమేమాసికాపకర్షణతత్కళః । తథాపితృ
మథసారే — ॥ వా ॥ భాగ్రాద్యుత్సవేఽవ్యవకృష్యకుర్వతే తన్నత
ధామర్యాన్మాసిక కర్తురేవోత్సవేమాసికాపకర్షణవచనాత్సమానకర్తృకత్వ
స్యగణాచ్ఛకర్తురేవాభ్యుదయేమాసికాపకర్షణః ॥ * ॥ ఇతి .

మాసికానాం పార్వణైకోద్దిష్టవిధానవ్యస్థా

మాసికాని సపిణ్డీకరణాత్పాగ్రేకోద్దిష్టవిధాననకుర్యాత్, సపిణ్డీ
కరణాత్పరమసుమాసికాని యోయథాప్రత్యాఖ్యికే ప్రాధ్వం కిరీతి పార్వ
ణమేకోద్దిష్టంవా సతధామర్యాత్ । యథాహపైతీనిసిః — ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీ
కరణాదర్వాకుర్వకృత్సాగ్రాధాని షోడశ । ఏకోద్దిష్టవిధానేన కుర్యాత్సర్వా
ణీతానితు ॥ సపిణ్డీకరణాదూర్ధ్వం యదామర్యాత్తదాపునః । ప్రత్యజ్ఞం
యోయథామర్యాత్తదామర్యాత్సలాన్యపి ॥ * ॥ ఇతి । పృథితరత్నైఽపి —
॥ శ్లో ॥ యస్యసంవత్సరాదర్వాః సపిణ్డీకరణం కృతమ్ । ప్రతిమాసం త
థాతస్య ప్రతిసంవత్సరం యథా ॥ * ॥ ఇతి

ప్రత్యాఖ్యికే పార్వణవిధిః

ప్రత్యాఖ్యికే పార్వణవిధానమాహజనదగ్నిః — ॥ శ్లో ॥ ఆపా
ద్యసహపిణ్డత్వమారసావిధివత్సుతః । కుర్వీతవిధివచ్ఛాగ్రీధ్వమాతాపిత్రైః
క్షయేఽపాని ॥ * ॥ ఇతి । శాతానపోఽపి — ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణం కృ
త్వా మర్యాత్సర్వణవత్సదా । ప్రతిసంవత్సరం విద్వాం శాఖగతే యో
దితోవిధిః ॥ * ॥ ఇతి । త్రిపూరుదోద్దేశేన క్రియమాణం పార్వణమ్, ॥ శ్లో ॥
ఏకముద్దిశ్యయచ్ఛాగ్రీధ్వమేకోద్దిష్టం ప్రకీర్తితమ్ । త్రిసుద్దిశ్యతుయజ్జిధిపా
ర్వణం మునయోవియః ॥ * ॥ ఇతి కణ్వస్మరణాత్ । జాతుకర్ణిః — ॥ శ్లో ॥
అతఃపూర్వం నకర్తవ్యమేకోద్దిష్టం కదాచన । సపిణ్డీకరణాంతం చ తతోఽగ్ని
మితిముగ్ధః ॥ ప్రేతత్వాచైవముత్తీర్ణః ప్రాప్తః పితృగణంతునః । చ్యవతే
పితృలాకాత్తు పృథక్విణ్డేనయోజితః ॥ సపిణ్డీకరణాదూర్ధ్వం పృథక్త్వంనో
పపద్యతే । పృథక్త్వేతు కృతేపశ్చాత్తునః కార్యాసపిణ్డతా ॥ * ॥ ఇతి । స
పవ — ॥ శ్లో ॥ పితుః పితృగణస్థస్య కుర్యాత్సర్వాణవత్సుతః । ప్రత్యజ్ఞం
ప్రతిమాసం చ విధిజ్ఞేనాన్యనాతనః ॥ * ॥ ఇతి । పితృగణస్థస్య - సపిణ్డీ

కృతస్యేతద్ధర్మః । కాష్ఠాజనిరపి — ॥ శ్లో ॥ అతఃపార్థ్యం నకర్తవ్యమేకొ
ద్దిష్టంకదాచన । సపిణ్డీకరణాన్తంచ ప్రేతప్యైతదమజ్ఞభమ్ ॥ * ॥ ఇతి । య
మః — ॥ శ్లో ॥ యస్సపిణ్డీకృతంప్రేతంపృథక్పిణ్డై నయోజయేత్ । విధిఘ్న
తైనభవతి పితృహోచోపజాయతే ॥ * ॥ ఇతి । మాధవీయే — ॥ శ్లో ॥ ప్ర
దానంయత్రచైవైషాం సపిణ్డీకరణాత్పరమ్ । తత్రపార్వణవచ్ఛాన్ధిర్ధమే
కొద్దిష్టం త్యజేద్బుధః ॥ * ॥ ఇతి । మనురపి — ॥ శ్లో ॥ అసపిణ్డీక్రియాక
ర్మద్విజాతేస్సంస్థితస్యతు । అదైవం భోజయేచ్ఛాన్ధిం పిణ్డమేకంచ ని
ర్వపేత్ ॥ సహపిణ్డీక్రియాయాంతుక్రియతామస్యధర్మతః । అనయైవావృ
తాకార్యం పిణ్డనిర్వాపణంసుతైః ॥ * ॥ ఇతి । అసపిణ్డీక్రియాకర్మ - సపిణ్డీ
కరణాత్పాన్ధికర్మ, అదైవమ్ - ఏకొద్దిష్టవిధానేనైతి యావత్ ,
సహపిణ్డీక్రియాయామ్ - సపిణ్డీకరణేకృతే , అనయైవావృతా - ఉక్తై
మాసికత్రాధిప్రకారేణ , పార్వణవిధానేనేత్యర్థః । స్మృతిరత్నేఽపి —
॥ శ్లో ॥ ఏకొద్దిష్టంతు కర్తవ్యం ప్రతిమాసం మృతేఽహని । సపిణ్డీకరణా
దూర్ధ్వం మాతాపితృస్తు పార్వణమ్ ॥ యత్రయత్రప్రదాతవ్యం సపి
ణ్డీకరణాత్పరమ్ । తత్రపార్వణవచ్ఛాన్ధిర్ధంకార్యమభ్యుదయాదృతే ॥ * ॥
ఇతి । ఏవమాదీన్యన్యాయపి వచనాన్యనుమాసికేషు ఆభివేషప్రత్యాభి
చ పార్వణప్రతిపాదకానిసన్తి । యాజ్ఞవల్క్యుస్తు మాసికాభిక్రత్యాభి
వేషైకొద్దిష్టవిధానమాహ — ॥ శ్లో ॥ మృతేఽహనితుకర్తవ్యంప్రతిమా
సంతు వత్సరమ్ । ప్రతినంవత్సరంచైవమాద్యమేకాదశేఽహని ॥ * ॥ ఇతి ।
ఏకొద్దిష్టపదం పూర్వస్తాదిహనువర్తతే । తథా విజ్ఞానేశ్వరేణ వ్యాఖ్యా
తమ్ — ॥ వా ॥ మృతేఽహనిప్రతిమాసం యావద్వత్సరమేకొద్దిష్టంకా
ర్యమ్ , సపిణ్డీకరణాదూర్ధ్వం ప్రతినంవత్సరమేవమేకొద్దిష్టంకార్యమ్ , ఆ
ద్యమ్ - సర్వేకొద్దిష్టప్రకృతిభూతమేకొద్దిష్టమేకాదశేఽహనికార్యమ్ ॥ * ॥
ఇతి । స్మృత్యంతరమపి తేనోదాహృతమ్ — ॥ శ్లో ॥ వషేవర్షేతుకర్త
వ్యామాతాపితృస్తుసత్కీయా । అదైవం భోజయేచ్ఛాన్ధింపిణ్డమేకం
చనిర్వపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యమోఽపి — ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణాదూర్ధ్వం
ప్రతినంవత్సరంసుతైః । మాతాపితృఃపృథక్కార్యమేకొద్దిష్టం మృతేఽ

హని || * || ఇతి । వ్యాసశ్రీపార్వణంప్రతిషేధతి — || శ్లో || ఏకా
 ద్విష్టం పరిత్యజ్యపార్వణంశురుతేతుయః । అకృతం తద్విజానీయాద్భవేచ్ఛ
 సత్ప్రభూతుకః || * || ఇతి । ఏవమేకాద్విష్టపరవచనానిబహూనిసన్తి । ఇత్యే
 నం వచనవిప్రతిపత్తౌశురాస్తరనిరాసపూర్వకం వ్యవస్థాపితం విజ్ఞానేశ్వ
 రేణ , తథాహి — || వా || దాక్షిణ్యత్యాగవ్యవస్థామాహుః , ధౌరసత్వే
 శ్రజాభ్యాం మాతాపిత్రౌః క్షయాహేపార్వణమెవకర్తవ్యమ్ , దత్తాది
 భరేకోద్విష్టమితి జాతుకర్ణిచనాత్ , “ || శ్లో || ప్రత్యేకపార్వణేవైవ విధినా
 త్కైరజౌరసా । కుర్యాదామితకేకుర్యురేకోద్విష్టం సుతాదశ || * || ” ఇతి । తద
 సత్ , నహ్యశ్రక్షయాహవచనమస్తి , అపితుప్రత్యభిమితి , సన్తిచక్షయా
 హవ్యతిరిక్తాని ప్రత్యేకం శ్రాద్ధాన్యక్షయతృణీయా మాఘవైశాఖప్రభృ
 తిషు , అతో నక్షయాహవిషయపార్వణేకోద్విష్టవ్యవస్థాపనాయాలమ్ । త
 థాచ — || శ్లో || ఏకాద్విష్టేనకర్తవ్యహారసేనమృతేహని । సపిన్దీకర
 వానూర్ధ్వం మాతాపిత్రోర్నపార్వణమ్ || * || ఇతి పైతీనసినాధౌరసేనాపి
 ఏకోద్విష్టమెవకర్తవ్యమితిక్రీడితమ్ । ఉదీచ్యాః పునరెవంవ్యవస్థాపయన్తి ,
 అనూవాసాస్యాం భాద్రపక్షకృష్ణపక్షే మృతాహేపార్వణమనన్యశ్ర
 మ్మృతాహేపకోద్విష్టమేవేత , || శ్లో || అమాయాం వా క్షయోయస్యప్రే
 ణవత్కైరభవాపునః । పార్వణంశ్రాదకర్తవ్యం వైకోద్విష్టం కదాచన || * || ఇతి
 స్మరణాత్ । ఏతదపినాగ్రియవైవృద్ధాః , అనిశ్చితమూలనవచనేననిశ్చిత
 మూలానాం బహూనాం క్షయాహమాత్ర పార్వణవిషయాణాం వచనా
 నామత్రానూవాస్యాప్రేణపక్షమృతాహవిషయత్వేనాతినజ్జౌచస్యా
 యుక్తత్వాత్సమాన్యవచనాన్ధికార్యచచ్ఛ । అతోఽత్రపాక్షికేకోద్విష్టనివృ
 త్తిఫలాయ “ అమాయాం వా క్షయోయస్య ” ఇతినియమవిధానం యు
 క్తమ్ । నవైకోద్విష్టవచనానాం మాతృపితృక్షయాహవిషయత్వేనాతినజ్జౌ
 చస్యపార్వణవచనానాంచతదన్యక్షయాహవిషయత్వేనవ్యవస్థాయుక్తా ,
 ఉభయత్రాపి మాతాపితృసుతగ్రహణస్యవిద్యమానత్వాత్ || శ్లో ||
 మాతాపిత్రౌః పృథక్కార్యమేకోద్విష్టం మృతేహని || * || ఇతి ,
 || శ్లో || కుర్వీతదర్శవచ్చాగ్నిధ్ధం మాతాపిత్రౌః క్షయేహని || * || ఇతి ।

యాదపితైశ్చిదుచ్యతే , “ మాతాపిత్రౌః క్షయాయాహుసాగ్నిః పార్వణం పు
 ర్వాత్ , నిరగ్నిరేకోద్దిప్తమ్ , ॥ శ్లో ॥ వర్షే వర్షే సుతః కుర్యాత్పా
 ర్వణం యోగ్నిమాణ్ దిప్తః । పిత్రౌరనగ్నిమాణ్ధీరపగోద్దిప్తం మృతే
 హని ॥ * ॥ ఇతి సుమస్తుత్తరణాత్ ” ఇతి , తదపిసప్త్రితపక్షత్వామపెక్షణీ
 యమ్ , ॥ శ్లో ॥ బహ్వగ్నియస్తుయేపిప్రాప్యేవై కాగ్నియ ఏవవా । తేషాం
 సపిణ్డనాదూర్ధ్వమేకోద్దిప్తం న పార్వణమ్ ॥ * ॥ ఇతిత్తరణాత్ । తత్రై
 వం నిర్ణయః , సన్యాసేనాం క్షయాయాహుపార్వణమేవ సుతేనకర్తవ్యమ్ ,
 జ్జపాగ్రైవక్ష్యతే , అమానాస్యాక్షయాహేప్రైవక్ష్యక్షయాహేన పా
 ర్వణమేవ , “ అమాయాంవాక్షయాయస్య ” ఇత్యుదయచసన్యకర్తవ్య
 త్యానియమపరత్వాత్ । అన్యశ్చక్షయాహే పార్వణైర్వైర్విప్రయోప్రేహి
 యవవద్బృహస్పతిరవద్వికల్ప ఏవ , తస్మాత్తతసంయూచారివ్యవస్థా
 యాంనవికల్పః , అన్యసన్ధాయాం సన్యాసేచ్ఛిమ్ ఏవై ॥ ॥ ఇన్య
 యం విజ్ఞానేశ్వరోక్తిప్రకారః । అన్యైశ్చవ్యవస్థామ్ “ మన్దిప్తవచ
 నాని బౌధాయనపిషయాణి , ॥ శ్లో ॥ వత్సేనైవైర్వైవ్యవస్థాన్యై
 స్తుసత్కియా । అదైవం భౌజయేచ్ఛాగ్నిం పిణ్డమేకేవస్వపే ॥ * ॥
 ఇతిబౌధాయనస్తరణాత్ । పార్వణవచనానితదపిషయాణి ” ఇతి । సామా
 న్యేనప్రప్యత్తానామభయవిధవచనానామేవం వ్యవస్థాకల్పనేప్రమాణం
 నైత్యుక్తమపరైః । తస్మాన్మోచారబాహుధ్యావసమాసికాబ్ధికప్రత్యా
 భికేషుపిత్రౌః పార్వణమేవ , సపిణ్డీకరణాత్పాగ్నినేషు ఏకోద్దిప్తమేవ
 నిణాయః । అతఏవసుమస్తుః — ॥ శ్లో ॥ కర్తవ్యం పార్వణం రాజనై
 కోద్దిప్తం కథం చన । సుబహునన్యత్రవాక్యాని ముంగీలానిచక్షతే ॥ అ
 లేపేతరాణిరాజేన్ద్రప్రోద్దిప్తంప్రచక్షతే ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర పార్వణ
 పక్షే , సుబహునివాక్యాని - బహుతరాణి , ప్రచక్షతేధర్మశాస్త్రజ్ఞాని
 అలేపేతరాణికతిపయవాక్యన్యేవ ఏకోద్దిప్తం ప్రచక్షతేఇత్యర్థః । తేనైకో
 ద్దిప్తం పరిత్యజ్యపార్వణపక్షఏవపరిగ్రహ్య ఇత్యాహ సభవ — ॥ శ్లో ॥
 తస్మాద్వచన సామర్థ్యాత్సపిణ్డీకరణాత్పరమ్ । మాసికాబ్ధికవృద్ధ్యాదిక
 థ్యాత్పార్వణధర్మతః ॥ * ॥ ఇతి .

పితామహాదీనాం పార్యణవిధిః

ఏవం సపిండీకరణాత్పరం పౌత్రాదయశ్చ పార్యణం కురుః, “ || స్తో ||
పుత్రః పాత్రః ప్రపాత్రశ్చ దౌహిత్రాదుహితాన్సుమా । దమపతీచ త్ర
మాదేతే శ్రాద్ధం కురుష్త్రిపూరుషమ్ || * || ” ఇతి స్మరణాత్ । అపుత్రస్స
శృవ్యాదీనామపి పార్యణమేవ, “ || స్తో || అపుత్రస్య పితృవ్యస్యభ్రాతృ
త్వైవాగ్రజత్వనః । మాతామహస్య తత్పత్న్యాశ్శ్రీధంపితృనదాచరే
త్ || * || ” ఇతి స్మరణాత్ । తథాచన్ద్రికాయామ్ — || స్తో || పితృమాత్ర
గ్రజాదీనాం పార్యణేనపునః క్రియా || * || ఇతి । పార్యణవిధానేనమాసి
కానాంపునః కరణమిత్యర్థః । స్తృప్త్యంతరేచ — || స్తో || పత్న్యగ్రజపితృ
వ్యాణాంపతృసత్కల్ప ఇవ్యతే । స్త్రీశ్రాద్ధేవృణుయాత్ పత్రాన్సమీక్షమాశ్మే
కాయామ్ || పతృవ్యాగ్రజయోశ్శ్రాద్ధే తత్పితృపితామహామ్ || * || ఇతి ।

భగిన్యాదీనాం సాపిండ్యాశ్చరమేవోద్దిష్టవిధానైవమాసికాది

ఉత్పివ్యతిరిక్తానామేవోద్దిష్టవిధానాకార్యానః — || స్తో || సమ
ద్భిబాధపాదీనామేవోద్దిష్టంతు సర్వదా || * || ఇతి । ఆగ్రోఽపి — || స్తో ||
అపుత్రాయేషురాః కేరీత్ స్త్రీయోవాపురుషస్తథా । తేసామపిచ దే
యంస్వాదేకోద్దిష్టం నపార్యణమ్ || * || ఇతి । స్త్రీయః , భగిన్యా
యః , పురుషాః కనిష్ఠభ్రాత్రాచయః , తథాచసుమన్తః — || స్తో ||
సపిండీకరణాదు ధ్వంయత్రయత్రప్రదీయతే । భ్రాత్రేభగిన్యైపుత్ర
యస్వామినే మాతులాయచ || మిత్రాయగురవే శ్రాద్ధమేవోద్దిష్టం నపార్య
ణమ్ || * || ఇతి । శాతాశపః — || స్తో || అనాదిగర్భానజ్యేష్ఠోభ్రా
త్రాసద్భిర్నిగద్యతే । ఋతేసపిండనాత్తస్య నైవపార్యణమాచరేత్ || * ||
ఇతి । వృధగార్వః — || స్తో || మాతుస్సహజాదరోయశ్చ మాతుస్స
హభవాచయా । తయోశ్చనైవకుర్వీత పార్యణం పిండనాదృతే || * || ఇ
తి । పిండనాత్ - సపిండనాత్ , కాలాదర్కే — || స్తో || గురోరజ్యేష్ఠభ్రా
తృశ్చ మిత్రస్యస్యామినస్స్వసుః । పుత్రస్యమాతులస్యాపి నైవకుర్వీత
పార్యణమ్ || * || ఇతి । పరాశరః — || స్తో || పితృగృతస్యదేవత్యమా
నస్యత్రిపూరుషమ్ । సర్వత్రానైకగోత్రాణామేకస్యైవమృతేఽహని || *

ఇతి । విజ్ఞానశర్వరణేదం వ్యాఖ్యాతమ్ — ॥ వా ॥ దేవత్వం గతస్య - స
పిండికృతస్య పితుః , సర్వత్రా రసేన పార్వణం కార్యమ్ , అనేక గోత్రా
ణామ్ - భిన్నగోత్రాణాం మాతులాదీనామ్ , మృతే హనియచ్ఛాస్తిధమ్ ,
తత్ , ఏకప్యేవ - ఏకోద్దిష్టమేవ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరమపి — ॥ శ్లో ॥
మాతులానుజపుత్రాణామేకోద్దిష్టం స్వసుస్సరోః । మిత్రస్యస్వామినశ్చై
వ బంధసమృద్ధినాంతథా ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ ప
త్నిభ్రాతృసు తాదీనాం సపిండికరణాత్పరమ్ । ఏకోద్దిష్టవిధానేన మాసికా
నాం పునఃక్రియా ॥ * ॥ ఇతి । అత్రపత్న్యా ఏకోద్దిష్టవిధానాత్ , “ ॥ శ్లో ॥
పత్న్యగ్రజపితృవ్యాణాం పితృవత్కల్పఇష్యతే । స్త్రీశ్రాద్ధే వృణుయా
ద్భుక్తావత్సమాత్మపిరామసీః ॥ దశపతీచక్రిమాదేతే శ్రాద్ధం మన్యుస్త్రి
సూరుషమ్ । ” ఇత్యాదినా పార్వణవిధానాచ్చ యథా శిష్టాచారమహ
స్యవస్థానప్రవృత్త్యా ।

సాపిండ్యాశ్చరమేకోద్దిష్టే దేవవరణనియమః

స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టం యత్రయత్ర సపిండికరణా
శ్చరమ్ । దైవయంతతుతశాగర్యం దైవహీనా నతచ్ఛవేత్ ॥ సపిండికర
ణాచూర్ధ్వం దైవహీనం కిరోతీయః । మాతాపితృగురుఘ్నాస్యాదాన్తః పూ
రీచ జాయతే ॥ విప్రలుష్పన్ద్రిరత్రాంసి శ్రాద్ధమారక్షవర్జితమ్ । తత్పాల
నాయవిహిరా పిశ్వేదేవాస్స్వయంభువా ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరసారే
శు — ॥ వా ॥ నవమిశ్రపురాణానీతి త్రివిధాన్యేకోద్దిష్టాని, సర్వేకోద్దిష్టే
షుదైవంనాస్తి ॥ * ॥ ఇతి । నవాదిస్వరూపమాహప్రజాపతిః — ॥ శ్లో ॥
నవశ్రాద్ధం దశాహంతం మిత్రం సంవత్సరాదధః । ఏకాదశాహమాశభ్య
కార్యం ప్రేతస్యత్యంతయే ॥ అబ్దాదుపరియచ్ఛాస్తిధం తత్పురాణం ప్రకీ
రితమ్ ॥ * ॥ మాధవీయేతు — ॥ వా ॥ ఏకోద్దిష్టం త్రివిధం నవం నూ
మిత్రం పురాణంచేతి , అత్రప్రథమాహాద్యేకాదశాహంతం విషమది నేషు
షట్సు విహితం నవశ్రాద్ధంనవమ్ , షణ్ణవశ్రాద్ధానాముపరికర్తవ్యం మూసీ
కం నవమిశ్రమ్ , తథాచాశ్వలాయనః — “ నవమిత్రం షడుత్తరమ్
ఇతి , మాసికానాముపరికర్తవ్యం ప్రత్యాబ్ధికాది పురాణమ్ । అతపవహా

తామహాప్రపితామహాశ్రుయోఽపి శస్త్రహతాస్తైన చతుర్దశ్యం పార్వ
ణైవైవవిధినాశాశ్రిధం కర్తవ్యమ్, ఏకస్మిన్ ద్వయోర్వా ఏకోద్దిష్టవిధిరివిశే
షాపాదానాత్” ఇతి చద్విక్రికాకారాపరార్యయోర్మతమ్ । పిత్రాదిప్ర
వ్వపి శస్త్రహతేషు త్రయాణామపి పృథగేకోద్దిష్టం కార్యమితి దేవస్వామి
మతమ్ । అత్ర త్రయాణాం శస్త్రహతత్వే పార్వణశాశ్రిధససాక్షాద్విధా
యకవచనాభావాదేకస్మిన్ ద్వయోర్వైత్యసోఽవలక్షణార్థత్వే నాపు్యపవై
రేకోద్దిష్టత్రయమేవ కార్యమితి దేవస్వామిమతం యుక్తమితి మాధవీయేవ్య
వస్థాపితమ్ । శస్త్రహతసంపత్తుర్మహాలయే చతుర్దశ్యమేకోద్దిష్టశాశ్రిధేక
తేఽపి, దినాంతరే పితామహాదిత్యక్ష్యధం పార్వణవిధినామహాలయపార్వ
ణశాశ్రిధం కర్తవ్యమ్, ఏకోద్దిష్టశాశ్రిధేపితామహాదిత్యక్షేరభావాత్, “॥ శ్లో ॥
తస్మిన్స్తాంస్తత్రవిధినాతర్పయేత్పాయసేనతు ।” ఇతి పితామహాదెరపిశ్చ
ణీయత్వస్మరణాత్ । తత్ప్రప్తయేదినాంతరే పార్వణశాశ్రిధం కార్యమేవేష్య
తిచద్విక్రికామాధవీయాదానిర్ణీతమ్ । శస్త్రాదినాహతానామపిమృతాహ
దాయచ్చాశ్రిధంతత్పార్వణవిధానైవైవకర్తవ్యమ్ । తథాచXXIII: —
॥ శ్లో ॥ చతుర్దశ్యంతుయచ్చాశ్రిధం సపిణ్డీకరణాత్పరమ్ । ఏకోద్దిష్టవిధా
నేనతతాగ్రం శస్త్రఘాతినః ॥ * ॥ ఇతి । శస్త్రఘాతినోయదాఽవరప
క్షశాశ్రిధం చతుర్దశ్యం క్రియతేతత్రైవైకోద్దిష్టవిధానం నాన్యదేత్యర్థః .

సన్యాసివిషయే పార్వణవ్యవస్థా

సన్యాసినాం నవశ్రాద్ధా న్యేకోద్దిష్టం సపిణ్డీకరణంచనాస్తి, ఏకా
దశేఽహ్నిద్వాదశేవాసుతేనపార్వణమేవకర్తవ్యమ్, త్తయాహేదర్కమ
హాలయాదావపి పార్వణం కర్తవ్యమ్ । తథాచప్రచేతాః — ॥ శ్లో ॥
ఏకోద్దిష్టం యతేర్వాస్తి త్రిదణ్డగ్రహణాదిహ । సపిణ్డీకరణాభావాత్పార్వ
ణంతస్యసర్వదా ॥ * ॥ ఇతి । సుమంతరపి — ॥ శ్లో ॥ దణ్డగ్రహణమా
త్రైణవైవప్రేతోభవేద్యతిః । అతస్సుతేనకర్తవ్యం పార్వణంతస్యసర్వ
దా ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధవసితః — ॥ శ్లో ॥ యతీనాంతు నసంసర్గః కర్తవ్యోఽ
త్రసుత్రేసనదా । త్రిదణ్డగ్రహణాదేవ ప్రేతత్వం నోఽభజాయతే ॥ * ॥ ఇ
తి । సంసర్గః - ఫిణ్డసంసర్గః, సపిణ్డీకరణమితి యావత్ । ప్రజాఫతిః —

॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణం నస్యాద్యతీనాంచైవసర్వదా । అహన్యేకాదశేస్రా
ప్తేకుర్యాత్తైహంతు పార్వణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఉశనా — ॥ శ్లో ॥ ఏకో
ద్విష్టం నకుర్వీతయతీనాంచైవసర్వదా । అహన్యేకాదశేతేహంపార్వణంతు
విధీయతే ॥ * ॥ ఇతి । యమః — ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణం వైవకుర్యాదేనా
రసస్సుతః । ఏకోద్విష్టం నకుర్వీత యతీనాంచైవసర్వదా ॥ అహన్యేకాదశే
స్రాప్తై పార్వణశ్రాద్ధమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । వసిష్ఠస్తు — ॥ శ్లో ॥ చ
తుర్విధానాం భిక్షూణాం జ్ఞాతిబంధుసుతాదిభిః । ద్వాదశేఽహనికర్తవ్యం
తేహం శ్రాద్ధంతు పార్వణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పులస్త్యః — ॥ శ్లో ॥ కుటీ
చకోబహుదశ్చ హంసఃపరమహంసకః । చతుర్విధానాం భిక్షూణామే
కదణ్డిద్విదణ్డినామ్ ॥ షోడశాని నవశ్రాద్ధం సపిణ్డీకరణంనచ । ఏకాదశేఽ
హి సంప్రాప్తే యదివాద్వాదశేఽహని ॥ పార్వణేన విధానైశ్రాద్ధం
కుర్యాత్తదౌరసః ॥ * ॥ ఇతి । కాలాదర్శీ — ॥ శ్లో ॥ నతత్సన్యాసి
నాం కుర్యాత్పార్వణంద్వాదశేఽహని ॥ * ॥ ఇతి । న, తత్ - సపిణ్డీక
రణమ్, కింతు పార్వణమిత్యర్థః । శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్విష్టం జ
లం పిణ్డమాశౌచం ప్రేతసంస్కరియామ్ । నకుర్యాత్పార్వణాదనన్యస్త్రి
ష్టాభూతాయభిక్షవే ॥ * ॥ ఇతి । ప్రేతసంస్కరియా - దహనమ్ । తథా
చబ్రహ్మణ్డపురాణే — ॥ శ్లో ॥ త్రయాణామాశ్రమాణాంచ కుర్యాద్దా
హాదికాఃక్రియాః । యతేఃకింఞ్చన్నకర్తవ్యం యచ్ఛాన్యేహం కరోతి త
త్ ॥ ఏకాదశే ద్వాదశేవా పార్వణశ్రాద్ధమాచరేత్ । ప్రత్యజ్ఞే దార్మి
కశ్రాద్ధే తీర్థచైవ మహాలయే ॥ * ॥ ఇతి । వసురుద్రాదిత్యరూపాఃపిత్రా
దయః, ॥ శ్లో ॥ వసురుద్రాదితిసుతాః పితరశ్రాద్ధదేవతాః ॥ * ॥ ఇతియా
జ్ఞవల్క్యస్మరణాత్ । అత్రాశ్వలాయనః — ॥ శ్లో ॥ దేవపూర్వంతుయ
చ్ఛ్రాద్ధమక్షయ్యంతత్ఫలం భవేత్ । దేవపూర్వాస్తు పితరోవసురుద్రా
దయఃస్మృతాః ॥ * ॥ ఇతి । హరిబ్రహ్మమహేశ్వరాశ్చ కాపిత్రాదయః । న
ద్విపురాణ మహేశ్వరః — ॥ శ్లో ॥ విష్ణుఃపితాఽస్యజగతోదివ్యయజ్ఞస్స
ఏవచ । బ్రహ్మపితామహుజ్ఞాయో హ్యహంచప్రపితామహః ॥ ఉద్దిశ్య
నిష్ణుర్యేరిష్టః పితరస్తైస్తు తర్హితాః । బ్రహ్మ సఖిష్టః ప్రేతాతి పుంసస్స

ర్వాపితామహాః ॥ ప్రపితామహానుద్దిశ్యత్విష్టోఽహం యైర్భూహామునై ।
 నయాన్తి నరకం ఘోరం తేహంవై ప్రపితామహాః ॥ * ॥ ఇతి । వరాహపు
 రాణే పితౄణాం ప్రతియనుః — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మ విష్ణుశ్చ రుద్రశ్చ భవతా
 మాదిపూరుషాః । ఆదిత్యావసవోరుద్రా భవతాం మూర్తయస్త్యిమే ॥ * ॥
 ఇతి । అత్ర బ్రహ్మ విష్ణుమహేశ్వరస్థానైకేవిదాన్త్యా న్తరాత్మ ధరిమాన్యై తి
 త్రిపూరుషోద్దేశం కుర్వన్తి । తథాచపాద్యై — ॥ శ్లో ॥ అస్తరాన్త్యా భవే
 ద్విష్ణుః పరమాన్త్యా మహేశ్వరః । సర్వేషామేవభూతానామాన్త్యా బ్రహ్మ
 చతుర్ముఖః ॥ * ॥ ఇతి । విశ్వేదేవవివయేశభః — ॥ శ్లో ॥ పురూరివా
 ర్నావౌచైవ పార్వణే సురసత్తమా । వైమిత్తికే కాలకామావేపిం స్వస్త్రి
 తాయేత్ ॥ * ॥ వైమిత్తికమ్ - సపిణ్డీకరణాది, గృహహ్యక్తప్రకారేణ
 ప్రాచీనావీచీపార్వణంకుర్యాత్ । యత్తువచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశే
 ద్వాదశేఽహ్ని నారాయణబలిక్రియా । ప్రతిసంవత్సరంవైవశృతతిధ్యా
 మిదంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి, తద్విశ్వకర్మకవివయమ్, పుత్రకర్మకర్మేఽ
 పివికల్పఇత్యన్యై, “ శృతతిధ్యామిదం భవేత్ ” ఇతి విశేషస్తరణాత్ ।
 అన్యగ్రామావాస్యాకౌ పార్వణమేవ । సుమస్తు — ॥ శ్లో ॥ కుటీచ
 తువర్మాకౌ పార్వణశ్రాద్ధమాచరేత్ । నారాయణబలింవైవపార్వణంశు
 బహూదకే ॥ హంసేషు తేసుతఃకుర్యాత్పార్వణం పితృయజ్ఞవత్ । నా
 రాయణబలించైవ తథాపరమహంసకే ॥ * ॥ పృథ్వీవ్రతరే — ॥ శ్లో ॥ వృ
 ద్లే పితరిసంన్యస్తై రాతేదపతితేనలి । యేభ్యోవపితాదద్యాన్తైభ్యోవదద్యా
 స్స్వయంసుతః ॥ * ॥ ఇతి, సన్యాసాత్పూర్వం పితాయేభ్యః పిత్రాది
 భ్యః కరోతితస్మిన్మృతే తత్పుత్రోఽపి తేభ్యోవపదద్యాదిత్యర్థః । తథా
 పారిజాతే — ॥ శ్లో ॥ చణ్డాశ్వాదిహతేతాతే పతితే సంఘవర్జితే । వృ
 త్క్రమాచ్చమృతేదేయం యేభ్యోవపదదాత్యసా ॥ * ॥ ఇతి । సంఘవర్జితః -
 సన్యాసీ, అన్యచప్రైతత్వాభావా తే-శధారణాది బ్రహ్మచర్య నియమో
 నాస్తి, వత్సరాన్తే పార్వణమేవేతి నిర్ణయః ।

సపిణ్డీకరణవిధిః

అథసపిణ్డీకరణమ్ । తన్యకాలమాహాశ్వలాయనః — ॥ వా ॥
 అథసపిణ్డీకరణం సంవత్సరేపూర్ణద్వాదశాహ్నివా ॥ * ॥ ఇతి । కాల్యా

యనః — || వా || అథసమీక్షికరణం సంవత్సరే పూర్ణాత్రిపక్షే వా యదహ
 రావృద్ధిరాపద్యతే || * || ఇతి । బొధాయనశ్చ — || వా || సంవత్సరే
 సమీక్షికరణమే కాదశేమాసి షష్ఠ్యవా చతుర్థే ద్వాదశేఽహివా || * || ఇ
 తి । ఖడ్గాస్తరేఽపి స పవాహ — || వా || అథసంవత్సరే పూర్ణే సమీక్షిక
 రణం త్రిపక్షే వా తృతీయేమాసి షష్ఠ్యే వై కాదశేమాసి ద్వాదశాహే వై కా
 దశాహే వా || * || ఇతి । గృహ్యపరిశిష్టేఽపి — || వా || అథసంవత్స
 రే సమీక్షికరణమ్ || * || ఇతి । కాల్యాయనస్తుతాచ — || శ్లో || తత
 స్సంవత్సరే పూర్ణే సమీక్షికరణం భవేత్ । ద్వాదశాహే త్రిపక్షే వా య
 దావా వృద్ధిరాపతేత్ || * || ఇతి । యదా వత్సరాన్తే సమీక్షికరణమ్, త
 దా — || శ్లో || ప్రేతసంసారకార్యాణి యాని శ్రాద్ధాని షోడశ । య
 ధాకాలేతు కార్యాణి నాన్యధాముచ్యతే తతః || * || ఇతి హరితప్తరణా
 త్తత్తత్కాలే ఏకాద్విప్తవిధానేన మాసి కాని కృత్వా సాదకుమ్భు శ్రాద్ధాన్య
 నుస్థాయ ఊనాబ్ధికాత్పరమాబ్ధికాత్పూర్వది నె తతుర్కార్యత్ । సంవత్స
 రాన్తే సమీక్షికరణమనాహితాగ్నేర్ముఖ్యమ్ || శ్లో || సమీక్షికరణం కుర్యా
 ద్యజమానస్తవగ్నిమాః । అనాహితాగ్నేః ప్రేతస్య పూర్ణేఽబ్జే భరత
 ర్షభ || * || ఇతి భవిష్యత్పురాణవచనాత్, || శ్లో || వత్సరాన్తే తతః
 ప్రేతః పితృత్యముపపద్యతే || * || ఇతి బొధాయనస్తరణాచ్చ । సం
 వత్సరే పూర్ణ ఇత్యభిధానాద్విత్రిదివైహానె నకర్తవ్యమ్, సంవత్సరస్య త
 దా అపూర్ణత్వాత్ । నచాత్ర వారాది దోషః, || శ్లో || సమీక్షికరణం క
 ర్యాద్వత్సరాన్తే యదాపునః । ఊనాబ్ధికాత్పరం కుర్యాదాబ్ధికాత్పూర్వ
 వాసరే || వత్సరాన్తే యదా కుర్యాత్సమీక్షికరణం సుతః । తదాతుతిథివారా
 దీ కుర్యాదేవా విచారయన్ || * || ఇతి స్మరణాత్ । ఆబ్ధికాత్పూర్వవా
 సరే సమీక్షికరణాసమ్భవే ఆబ్ధికదినె కుర్యాత్, తదానపృథగాబ్ధికం కుర్యా
 త్, || శ్లో || సాపిండ్యం యదివర్షాన్తే మృతమాసే మృతేఽహని । కుర్వీ
 తే ధివత్పుత్రస్తదేవప్రథమాబ్ధికమ్ || * || ఇతి స్మరణాత్ । ద్వాదశా
 హే సమీక్షికరణం షోడశ శ్రాద్ధపూర్వకం కర్తవ్యమ్, తదపిప్రశస్తమ్,
 “ సంవత్సరప్రతిమావై ద్వాదశరాత్రయః ” ఇతి శ్రుతేః, || శ్లో || ఆ

నన్తాత్మకులభగ్నాణాం పునాంవైవాయుషఃక్షయాత్ । అస్థిరత్వాచ్చ
 తీరస్య ద్వాదశాహఃప్రశస్యతే ॥ * ॥ ఇతిస్మరణాచ్చ । ఏకపుత్రస్య
 ద్వాదశాహపవముఖ్యః , “ కస్యంవత్సరం జీవిష్యతి ” ఇతిశ్రుతేః ॥ శ్లో ॥
 ఏకపుత్రోఽగ్నిమాంజ్యైవ కుర్వీత ద్వాదశేఽహని । సపిండీకరణశ్రాద్ధం
 తయోరేష ఇతిస్థితిః ॥ సపిండీకరణం పిత్రాః కుర్యాదకౌహియస్సుతః । అ
 స్థిరత్వాచ్చరీరస్య ద్వాదశాహఃప్రశస్యతే ॥ * ॥ ఇతిస్మరణాత్ । నచా
 త్రవారాదిదోషః , తథాచసాయణీయే — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధం సపిండనంకు
 ర్యాత్తిథివారాన్నచింతయేత్ । వర్షాస్తేద్వాదశాహవా సపిండీకరణం య
 ది ॥ * ॥ ఇతి । మాతాపితృవ్యతిరిక్తవిషయే స్మృత్యంతరమ్ — ॥ శ్లో ॥
 ద్వాదశేఽహని సంప్రాప్తే యదిశుక్రదినం భవేత్ । మాతాపితృభ్యామ
 న్యస్యనైవకుర్యాత్సపిండనమ్ ॥ * ॥ అన్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥ నాక్లారే
 చ చతుర్దశ్యాం భృగువారే గురోర్దినే । సపిండీకరణంకుర్యాత్కులక్షయక
 రం భవేత్ ॥ శ్వోభూతే తత్తు కుర్వీత సాపిండ్యం షోడశేఽథవా । త్రయో
 వింశద్దినేవాపి త్రిషత్పాదావనంతరే ॥ * ॥ ఇతి । ద్వాదశాహ సపిండీకరణా
 సమ్మవేత్రిషత్పాదామవారాదికంపరీక్ష్యకుర్యాత్ । తదుక్తంస్మృతిరత్నే —
 ॥ శ్లో ॥ ఘృకాదశాదిత్యదినే వర్షావైవాపియశ్చరేత్ । సలగ్నగ్రహవా
 రాదిబలం నప్రతిశోధయేత్ ॥ త్రిషత్పాదామకాలేషుసపిండీకరణం యది ।
 తత్రప్రశస్తనక్షత్రం ప్రవిశోధ్య సమాచరేత్ ॥ * ॥ హారితః —
 శ్లో ॥ ఏకాదశేద్వాదశేవాయదిన స్యాత్సపిండనమ్ । ఉత్తరోత్తరకాలే
 షుయథాసమ్భవమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । తేచాశ్చిరసాదర్శితాః —
 ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశాహేత్రిషత్పాదాత్పతీయేమాసిషస్తకే । ఏకాదశేవామా
 స్యజ్జే వృద్ధాకుర్యాత్సపిండతామ్ ॥ * ॥ ఇతి । పద్ధతాచ — ॥ వా ॥ అథ
 ద్వాదశాహేత్పతీయే చతుర్థేషష్టేవైకాదశేవా మాసిసపిండీకరణమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । కాలాదర్శేఽపి — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేద్వాదశేఽహ్ని త్రిషత్పాదా
 త్రిమాసకే । షష్టేవైకాదశేమాసిసమ్పూణేవా శుభాగమే ॥ సపిండీకరణ
 స్వేధమష్టాకాలాః ప్రకీర్తితాః ॥ * ॥ ఇతి । అష్టాకాలా ఇత్యుపలక్షణమ్ ।
 తథాచస్మృతిరత్నే — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేద్వాదశేఽహ్ని త్రయోదశదినే

పివా । త్రిపక్షేవాత్రిమాసేవా షష్ఠ్యవైకాదోశేఽపివా ॥ వత్సరాస్తేఽపివా
కుర్యాత్త్రయోవింశద్దినైఽపివా । వృద్ధిపూర్వది నెవేతి దశకాలాస్సపిండ్
నే ॥ * ॥ ఇతి । గృహ్య — ॥ శ్లో ॥ అథావాత్వకృతంయత్తు ద్వాద
శాహా సపిండ్నమ్ । త్రయోదశది నెకుర్యాత్త్రయోవింశద్దినైఽథవా ॥ * ॥
శ్రీధరీయే — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశాహమారభ్యయావదాషోడశాద్దినాత్ । స
పిండీకరణం కుర్యాత్తతస్సప్తదశేఽహ్నివా ॥ * ॥ ఇతి । బృహస్పతిః —
॥ శ్లో ॥ ద్వాదశాహాది కాలేషు సపిండీకరణం నచెత్ । తదాప్రశస్త నక్ష
త్రై త్రిపక్షాదిషు కారయేత్ ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ప్రమాదాద
కృతేతప్తే ద్వాదశైకాదశేఽహని । త్రయోవింశద్దినేవాఽపి త్రిపక్షాద్యు
త్తరేషుతు ॥ తత్రప్రశస్తనక్షత్రం పరిశోధ్యసమాచరేత్ । త్రిపక్షంవి
నాజన్త భానుభౌమశనైశ్చరా ॥ శుక్రవారం తదంశంచవినాఽన్యత్ర స
మాచరేత్ ॥ * ॥ శంభుః — ॥ శ్లో ॥ చతుర్దశ్యాంతు యతూర్వం సపిండీ
కరణం స్మృతమ్ । ఏకొద్దిప్తవిధా నెన తత్కార్యం శస్త్రుఘ్నినః ॥ * ॥ ఇ
తి । యదేతత్సపిండీకరణమ్ , తత్ , శస్త్రుఘ్నతస్య ఏకొద్దిప్తం చతుర్దశ్యాం
కార్యం నసపిండీకరణమిత్యధః । స్మృతిరత్నే — ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణేత్రీణి
ఋత్రాణ్యాహుర్న నీషిణః । ప్రాజాపత్యం తథారౌద్రం నక్షత్రం త్విన్ద్ర
వైవతమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఋశ్యశృంగః — ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణం యేన ప్ర
మాదాదకృతంతదా । అనూరాధార్ద్రహస్తేషురోహిణ్యాంవాసమాచరె
త్ ॥ * ॥ గాలవశ్చ — ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణశ్రాద్ధముక్తకాలె నచెత్సృ
తమ్ । రాద్రేహస్తేచరోహిణ్యాం మైత్రభేవా సమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।

వత్సరాతిక్రమే సపిండీకరణప్రకారస్తత్కాలశ్చ

సంవత్సరాత్యయేతు పునష్టాడశశ్రాద్ధానుష్ఠానపూర్వకం కర్తవ్య
మ్ , “ ॥ శ్లో ॥ కృతేఽపి షోడశశ్రాద్ధే సపిండీకరణం వినా । సంవత్సరేవ
తీతేతు పునష్టాడశమర్హతి ॥ ” ఇతిస్తరణాత్ । అత్రకాలమాహబృహస్ప
తిః — ॥ శ్లో ॥ అకృతేప్రాప్తకాలేతు శ్రాద్ధకాలాఽత్రవక్ష్యతే । క
న్యాకుమ్భగతేభానా కృష్ణవత్సవిధీయతే ॥ * ॥ ఇతి । గృహ్య — ॥ శ్లో ॥
కృష్ణవత్సేతుపఞ్చమ్యామృష్టమ్యాం దర్శనవవా । ఏకాదశ్యాంతు కర్తవ్యం

స్వకాలాకరణేనతి || * || ఇతి । స్మృతిరత్నే — || శ్లో || అమాయాంచక్షు
యాహేచప్రేతపత్నై తదైవచ । శ్రాద్ధంసపిణ్డనం కుర్యాత్తిదివారానశో
ధయేత్ || * || ఇతి । శ్రీధరీయే — || శ్లో || కన్యాకుమ్భగతే సహస్రకిర
ణే తామిస్రపత్నేభృగోర్వారక్షో దయమగ్ధనాతనయయోర్జన్మత్రయం
చాత్మనః । హిత్యా నన్దకరీం చతుదశతిధిం శ్రాద్ధంవిదధ్యాద్వసుత్వా
ప్త్రాగ్రాశసమీరమన్త్రిమఘమిత్రాభ్యేస్తువిష్ణ్వమ్బుషు || * || నృసిం
హః — || శ్లో || కన్యాకుమ్భగతేసూర్యే కృష్ణపత్నై విశేషతః । పశ్చి
మ్యాంపరతః శ్రేష్ఠ ఆపశ్చమ్యాస్సితేఽపిచ || * || బృహస్పతిః — || శ్లో ||
అన్త్యప్రిభాగేశస్తంస్యాత్యుష్ణపత్నై సపిణ్డనమ్ । ఆద్యభాగేశకర్తవ్యం
సితేపత్నైచ సజగ్తమ్ || * || ఇతి , || శ్లో || ప్రేతస్యవత్సరాదర్వాగ్యదా
సంసగ్గరమిచ్ఛతి । నకాలనియమోజ్ఞేయోనమాధ్యంగురుశుక్రయోః || * ||
ఇతి , వత్సరాదర్వాగేవ కాలదోషాభావవిధానాత్ , అధాత్వంవత్సరాత్పు
రమధిమాసమాధ్యదోషశ్చపరిహార్యః ।

వర్ణభేదేనసాపిణ్డ్యకాలనియమః

వర్ణభేదేనకాలవ్యవస్థామాహ వృద్ధమనుః — || శ్లో || ద్వాదశేఽ
హనివిశ్రాంతాం మాశౌచాన్తైశుభాభృతామ్ । వైశ్యానాంచత్రిపత్నా
దావధవాస్యాత్సపిణ్డనమ్ || శూద్రాణాం ద్వాదశాహేచకర్తృతత్కాల
తఃశుచిః || * || ఇతి । అథవాస్యాదితివిప్రక్షత్రియవిశాంత్రీపత్నాదికా
లేషువాసపిణ్డనమిత్యర్థః । విష్ణుశ్చ — || శ్లో || మన్త్రీవర్జంహిశూ
ద్రాణాం ద్వాదశాహేసపిణ్డనమ్ || * || ఇతి । పతత్సచూచ్ఛద్రవిషయ
మ్ । అతపవప్రజాపతిః — || శ్లో || శూద్రాణాం ద్వాదశేఽహి
స్యాదాశౌచాన్తైఽథవాభవేత్ । కుర్యాదాశౌచమధ్యేఽపి సచూచ్ఛద్రా
ణాం సపిణ్డనమ్ || * || ఇతి । సచూచ్ఛద్రలక్షణమాహవ్యాఘ్రపాదః —
|| శ్లో || సంస్కృతాయాంతుశూద్రాయాం బ్రహ్మబీజసముద్భవః ।
స్వకర్తృనిరతశ్చైవ సచూచ్ఛద్రస్సప్రకీర్తితః || * || ఇతి । సంస్కృతా
యామ్ - బ్రాహ్మణేనవివాహేనాధాయామ్ , ఇత్యసవర్ణవివాహస్యక
లానిషేధాద్యుగాన్తరవిషయం శూద్రాణాం ద్వాదశాహేసపిణ్డనమ్ । త

ధాచాపస్తమ్యుః — || శ్లో || శూద్రాణాంహీనజాతీనామాశౌచానైసపి
 ఙ్జనమ్ । వక్వానైననకర్తవ్యమామేనశ్రాద్ధమాచరేత్ || * || ఇతి । కా
 ర్యాయనోఽపి — || శ్లో || సవేషమేవవణ్ణానామాశౌచానైసపింజన
 మ్ । నపక్వంభోజయేద్విప్రా సచ్ఛూద్రోఽపికదాచన || భోజనైత్వ
 శ్చరాంచాపం త్వస్యాపిప్రభవేత్సతామ్ || * || ఇతి । సతాంశూద్రా
 న్మభూక్త్యాణామ్, అస్య-శూద్రస్యచేత్యర్థః । ఏవంచబ్రాహ్మణానాం
 ముహూగుపిత్వపివయే త్రయోదశదినేసాపింజయమ్, || శ్లో || ఉత్పాద్యపు
 త్రం సంస్కృత్యవేదమభ్యాసయేత్ । కుర్యాన్స్వత్తింశు తేతస్మిన్ ద్వా
 క్షశాహం ముహూగుః || * || ఇతి ద్వాదశశాహమాశౌచవిధానాత్ .

దర్శపాతేపకాదశాహేఆహితాగ్నికర్తృకసాపింజయమ్

యత్తు — “ ద్వాదశాహేవైకాదశేవా ” ఇతిబోధాయనాదిభి
 రేకాదశాహే సపిండీకరణముక్తమ్, తత్, ఏకాదశాహే దర్శపాతేన
 త్యాహిరాగ్నికర్తృవిషయమ్ । తథాచ హరీతః — || శ్లో || యాతుపూ
 ర్వసుమావాస్యామృతాహోద్దశమాభవేత్ । సపిండీకరణంతస్యాం కుర్యా
 దేనసుతోఽగ్నిమాన్ || * || ఇతి । వృద్ధవసిష్టోఽపి — || శ్లో || ప్రథమా
 స్యాగమావాస్యామృతాహోద్దశమేఽహని । సపిండీకరణం తత్రకుర్యాదేవసు
 తోఽగ్నిమాన్ || * || ఇతి । మృతాహోదితి మర్యాదాయాం పశ్చిమీ - మృ
 తాహోదూర్ధ్వదిగమూరభేత్యర్థః । “ యాతుపూర్వసుమావాస్యా, ప్రథ
 మాస్యాదమావాస్యా ” ఇతి విశేషణసామర్థ్యాదేకాదశదినే ప్రాథమికద
 ర్శపాతే సపింజనమ్, నద్వితీయాదావితీ తైశ్చిద్వావ్యభ్యాతమ్ । మాధవీ
 యాదౌ విశేషానభిధానాత్, ఋషివాక్యేలాఘవానాదరాత్తమపేక్ష్యమ్ ।
 అతపవకాష్టాజనిః — || శ్లో || సపిండీకరణంకుర్యాత్పూర్వవచాప్రగ్ని
 మాన్ సుతః । పరతాదశరాత్రాచ్చేతుగహూరభ్యోపరీతరః || * || ఇతి ।
 దశరాత్రాత్పరతః కుహూశ్చైత్ - ఏకాదశేఽహ్నమావాస్యాచేదిత్య
 ర్థః । ఇతరః - అనగ్నిః, ఏవంచఏకాదశేఽహ్నమావాస్యాగమేమ
 భ్యాహ్నోఽద్యమాసికాది, అపరాహ్నేసపిండీకరణమ్, అపరాహ్నేసాయా
 హ్నేవాపింజపిత్వయజ్ఞఇతి వివేకః, సపిండీకరణంవిసాపింజపిత్వయజ్ఞాసిద్ధేరే

కాదశదిసపవసపిష్టనం కుర్యాత్ । తథావస్మృత్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥ సపి
ష్టనం వినా పుత్రః పితృయజ్ఞం న చాశ్రయేత్ । న పార్వణం నాభ్యుదయం
కుర్వన్నలభ తేఫలమ్ ॥ * ॥ ఇతి । గాలవః — ॥ శ్లో ॥ సపిష్టీకరణాత్మే
తేపైతృకం వదమాప్నితే । ఆహితాగ్నేస్సినీవాల్యాం పితృయజ్ఞః ప్రవర్త
తే ॥ * ॥ ఇతి । జాబాలిః — ॥ శ్లో ॥ సపిష్టీకరణం కుర్యాత్సూర్యం న
ర్యేఽగ్నిమాన్సుతః । పరతాదశరాత్రస్య పూర్ణైజైతుతథాపరః ॥ నాసపి
ష్ట్యగ్నిమాన్విప్రః పితృయజ్ఞం సమాచరేత్ । పాపీస్యాదసపిష్టీతుపితృ
హోహోపజాయతే ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసోఽపి — ॥ శ్లో ॥ అతేదశరా
త్రైతుపూర్వాఽమాసాగ్నికస్యతు । తత్రైవసహపిష్టత్వం కృత్వాపా
ర్వణమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పార్వణమ్ - పిష్టపితృయజ్ఞః , ఏకాదశదినే
ఏకాగ్నినాసపిష్టీకరణం నకర్తవ్యమ్ ॥ శ్లో ॥ క్వచిద్విప్రక్షత్రియయో
రేఽకోద్దిష్టస్యవాసరే । సపిష్టీకరణం కార్యమన్యేషామిలిరోమశః ॥ * ॥
ఇతి స్మరణాత్ । క్వచిత్ - క్వచిదపి , అన్యేషామ్ - అనాహితాగ్నినా
మిత్యర్థః । ఆపదితునదోషః , “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశదినేపైతృతాన్యేకోద్దిష్టాని
షోడశ । సపిష్టీకరణంచాపికుర్యాదాపదిన్యాదా ॥ ” ఇతి స్మరణాత్ । ఏవం
చానాపది ఏకాగ్నినాద్వాదశాహోదిష్టేవసపిష్టీకరణం కార్యమ్ , ఆహి
తాగ్నినా ఏకాదశదినదశాగ్నేమేసతి తత్రైవసపిష్టీకరణంకర్తవ్యమ్ , ఆ
పదితుతత్రాసమ్భవేద్వాదశాహోదాకార్యమ్ । తథాకర్తృప్రదీపికాయా
మ్ — ॥ శ్లో ॥ అనస్తరమమావాస్యాదశరాత్రస్యయాభవేత్ । సపిష్టీ
కరణం తస్యాంకుర్యాదేవాగ్నిమాన్సుతః ॥ అభావేద్వాదశాహోదాస
పిష్టీకరణం స్మృతమ్ ॥ * ॥ ఇతి । దర్మాగ్నేఽపిసాగ్నిర్ద్వాదశైహిస
పిష్టీకరణం కుర్యాత్ । తదుక్తం భవిష్యత్పురాణే — ॥ శ్లో ॥ యజమా
నోఽగ్నిమాన్రాజప్రేతశ్చానగ్నిమాన్భవేత్ ॥ ద్వాదశాహోభవే
తాగ్నిర్యం సపిష్టీకరణం సుతైః ॥ * ॥ ఇతి । గోవిలః — ॥ శ్లో ॥ సాగ్ని
కస్తుయదాకర్తృప్రేతశ్చానగ్నిమాన్భవేత్ । ద్వాదశాహోతదాకార్యం
సపిష్టీకరణం సుతైః ॥ * ॥ ఇతి । పితృరసాగ్నిర్వేఽపి పుత్రస్యాగ్నిమ
త్వంపితృర్వైధుర్యాదివాఽగ్నిధానానంభవే వేధితవ్యమ్ , తచ్చ యజన

ప్రకరణేనిదూపితమ్ । “ ప్రేతశ్చాప్యగ్నిమాభవేత్ ” ఇతిక్షేప్తిపతి
తమ్, తన్మాభవీయాదౌ విరోధాదుపేక్ష్యమ్ । తథాహి - కర్తుస్సాగ్నిత్వేన
చనద్వయమిదముదాహృత్య ఉభయోస్సాగ్నిత్వేనచనాన్తరముదాహృతమ్,
తచ్చపక్ష్యతే । కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశాహంనిర్వర్త్యపూర్వం
దర్శాద్యధావిధి । ప్రకుర్వీతాగ్నిమాభిప్రాయాత్సపిణ్డనమ్ ॥ * ॥
ఇతి । పైరినసిః — ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణంపుత్రంపితుఃకుర్వీతయోఽగ్నిమాభా
అనగ్నేస్తువిజానీయాదేకౌద్దిష్టాత్పరేహని ॥ * ॥ ఇతి । ప్రేతస్య సాగ్నిక
త్వేకర్తురనగ్నికత్వేత్యత్రయేవయే సపిణ్డీకరణంకార్యమ్ । తదాహసమస్తుః—
॥ శ్లో ॥ ప్రేతశ్చేదాహితాగ్నిస్సాగ్నిత్యుర్తానగ్నిర్యదాభవేత్ । సపిణ్డీకరణం
తస్యకుర్యాత్పత్యై తృణీయకే ॥ * ॥ అశ్రవిషయే ద్వాదశాహేఽపి విహి
తమ్ । భవిష్యత్పురాణే — ॥ శ్లో ॥ అనగ్నిస్తు యదావీర భవేతుర్కార్యస్త
దాగృహీ । ప్రేతశ్చైవగ్నిమాంస్తత్రద్వాదశాహే సపిణ్డనమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
ఉభయోస్సాగ్నికత్వేద్వాదశాహే సపిణ్డీకార్య । తదుక్తం విజ్ఞానేశ్వరీ
యే — ॥ శ్లో ॥ సాగ్నికస్తుయదాకర్తా ప్రేతశ్చాప్యగ్నిమాభవేత్ ।
ద్వాదశాహే తదాకార్యం సపిణ్డీకరణం ద్విజైః ॥ * ॥ ఇతి । ఉభయోరన
గ్నికత్వేద్వాదశాహేదయః కాలావికల్పయై । తదుక్తం భవిష్యత్పురా
ణే — ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణంకుర్యాద్యజమానస్తనగ్నిమాభా । అనాహి
తాగ్నేఃప్రేతస్య పూర్ణైబైభరతర్లభ ॥ ద్వాదశేహనిష్యేవాత్రిప
త్యేవాత్రిమాసివా । ఏకాదశేఽపివామాసిమజ్జళంసాగ్నిదుపస్థితమ్ ॥ * ॥
ఇతి । కాలాదర్శే — ॥ శ్లో ॥ సాగ్నికర్తర్యభావాద్యై ప్రేతేసాగ్ని
వనస్తరః । అనగ్నేస్తుద్వితీయాద్యాస్సప్తకాలామునీరితాః ॥ * ॥ ఇతి । క
తారి - పుత్రై, సాగ్నా - ఆహితాగ్నానతి । “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేద్వాద
శేఽహ్నిత్రిపత్యేవాత్రిమాసికే । షష్ఠ్యైకాదశేనాబ్దై సంపూర్ణైవా శు
భాగమే ॥ ” ఇత్యుక్తేష్వప్తకాలేషుమధ్యే, ఆద్యా - ఏకాదశాహేవాద్వా
దశాహశ్చైతి ద్వాకాలౌస్సాగ్నితామ్ । ఏకాదశాహే దర్శాగమనత్యేకా
దశాహః, అన్యథాద్వాదశాహః । అనగ్నికర్తరి ఆహితాగ్నౌ ప్రేతేన
తి, అనస్తరః - కాలస్త్రిపత్యః, అనాహితాగ్నేస్తు ద్వితీయాద్యాద్యా

దశాహాద్యాస్సప్తకాలా ఇత్యర్థః । సప్తకాలాఇతి పూర్వోక్తత్రయోద
శాహాదికాలానామప్యవలక్షణమ్ । సాగ్నికకర్తాచేద్ద్వాదశాహే సాపిణ్డ్యం
కుర్యాన్నాన్యత్ర , అనగ్నికకర్తాచేత్సాగ్నికప్రేతే త్రిపక్షద్వాదశాహ
యోరేవ నాన్యత్ర । అనగ్నికకర్తా ద్వాదశాహాదిషూక్తై
షు కాలేష్యేవనాన్యత్రైతి కర్తృనియమోఽభిప్రేతః । ద్వాదశాహేయ
ది కుర్యాత్సాగ్నికేవేత్యేవంవిధిర్నతు కాలవియమోఽభిప్రేతః , “ ॥ శ్లో ॥
ద్వాదశాహాది కాలేషు సపిక్ష్ణీరణేష్యమే । సాగ్నికనగ్నిత్వవిధయః కర్తు
రేవనియామకాః ॥ * ॥ ” ఇతిస్త్రరణాత్ । ఏవం సత్యపినియమేదైవా
ద్ద్వాదశాహేత్రిపక్షేవా సాపిణ్డ్యైతకృతేనతి నతస్యలాపః , కింతుతదు
త్తరకాలే కర్తవ్యమ్ , తదుక్తం కాలాదర్శే — ॥ శ్లో ॥ ప్రమాదాద
కృతేతస్మిన్ త్రిపక్షేద్వాదశేఽహివా । ఉత్తరోత్తరకాలేషు యథాసం
భవమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సాగ్నినాసాగ్నేరనగ్నేర్వా ద్వాదశాహే స
పిక్ష్ణీరణప్రమాదాదకృతేనతి , అనగ్నినాసాగ్నేస్త్రిపక్షేతస్మిన్నకృతే
నతి , ఉత్తరోత్తరకాలేషు యత్రసంభవతి తత్రకుర్యాదిత్యర్థః । ప్రచె
తాః — ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశేఽహికుర్వీత సాగ్నికస్తు సపిణ్డనమ్ । ద్వాద
శాహాదికాలేషు సాగ్నికోఽనగ్నికోఽపివా ॥ * ॥ ఇతి । గోవిలః — ॥ శ్లో ॥
ద్వాదశాహాది కాలేషు ప్రమాదాదననుష్ఠితమ్ । సపిక్ష్ణీరణం కుర్యాత్కా
లేషూత్తరభావిషు ॥ * ॥ ఇతి । పితృమేధసారే — ॥ వా ॥ సాగ్నిక
తాదాద్వాదశాహాపవ సాపిణ్డ్యం కుర్యాత్తద్వి నాపిణ్డపితృయజ్ఞాసిద్ధేః , పు
త్రోఽనగ్నిఃపితాచేత్సాగ్నిస్త్రిపక్షపవ సాపిణ్డ్యం కుర్యాత్ , తయోద్వా
దశాహాదౌ ప్రమాదాదకృతే కాలేషూత్తరభావిషు సాపిణ్డ్యం కుర్యాత్
త్ ॥ * ॥ ఇతి । తయోః - ఆహితాగ్నినాహితాగ్నోర్నిరత్యర్థః ।

సాపిణ్డ్యాకరణే ముఖ్యకర్తుశ్శుభానధికారః

సపిక్ష్ణీరణకర్తుశ్శుభాగ మేసపిక్ష్ణీరణంకృత్యైవ శుభకర్తృకర్తవ్యమ్ ।
తదాహశాట్యాయనిః — ॥ శ్లో ॥ ప్రేతశ్రాద్ధాని శిష్టాని సపిక్ష్ణీరణం త
థా । అపకృష్టాపికుర్వీత కర్తా నాస్తీముఖేద్విజః ॥ సపిక్ష్ణీరణశ్రాద్ధమకృ
త్వాశుభకర్తృకృత్ । భృవంప్రాప్నోతి నరకం సపిణ్డానామ్మృతౌక్రమా

త్ || * || ఇతి | స్మృత్యస్తరే — || శ్లో || సపిండీకరణాత్పూర్వం శోభ
నం నవిధీయతే | యదిచేత్తత్కృతం కర్తృకర్తృనాశాయకల్పతే || * || ఇ
తి | చతుర్వింశతిమతేఽపి — || శ్లో || భ్రాతృవాభ్రాతృపుత్రావా
సపిండశిష్యపవవా | సపిండీకరణం కృత్వా కుర్యాదభ్యుదయం తతః || * ||
ఇతి | గౌతమోఽపి — || శ్లో || అగ్రజోవాఽనుజోవాపి సపిండస్సాదకౌఽ
పివా | సపిండీకరణం కుర్యాత్పుత్రావాపుష్కలపథితౌ || సపిండీకరణంహి
త్వా వృద్ధిశ్రాద్ధముపక్రమేత్ | అయాతయామమరణం భవేత్తస్యనసం
శయః || * || ఇతి | కర్తురేవాయం దోషో నేతరేషామ్, — “ || శ్లో || కు
ర్యాదేవ శుభం కర్తృముఖ్యకర్తుశ్చ సన్నిధౌ || ” ఇతిస్మరణాత్ .

సాపిండ్యాధికారినిరూపణమ్

సపిండీకరణే అధికారినిరూపితః స్మృత్యస్తరే — || శ్లో || ఔరసోదత్త
కోవాపి సపిండీకరణం చరేత్ | పరిత్యజ్యేవ జీవంతం పుత్రం నాన్యైస్తుకార
యేత్ || అథశిష్యబ్రహ్మచారి బంధుభృత్యపురొహితైః | కారయిత్వాదశా
హంతం సపిండీకరణం వినా || సపిండీకరణశ్రాద్ధం పుత్రేః కార్యం ప్రయ
త్నతః || * || ఇతి | ప్రజాపతిః — || శ్లో || దాహద్యైకాదశాహంతం గౌ
ణపుత్రస్సమాచరేత్ | పితౄస్సపిండీకరణం ప్రకుర్యాదౌరసస్సుతః ||
భ్రాతృవాభ్రాతృపుత్రావా సపిండశిష్యపవవా | సపిండీకరణం కుర్యాత్పు
త్రహీనస్యసర్వదా || అథవాప్రేతభూతస్య పత్నీకుర్యాదమన్త్రీకమ్ |
ఋత్విజాకారయేద్యద్వా సపిండీకరణం తథా || * || ఇతి || శ్లో || ఋత్వి
గాదిర్యదామర్యాధ్ధోమం శ్రాద్ధం క్రియాంక్వచిత్ | ఉపవీత్యైవకుర్వీతక
ర్తుస్సాన్యదపసవ్యకమ్ || * || ఆదిశబ్దాదసగోత్రాదయోగ్యహ్యంతైః | విష్ణుః —
|| శ్లో || జ్యేష్ఠోవాఽవ్యనుజోవాఽపి సపిండస్సాదకోఽపివా | యస్తుసన్నిహిత
స్తస్యత్వధికారస్సపిండీనే || * || ఇతి | శబ్దశ్చ — || శ్లో || అపుత్రా
యాః పతిర్దద్యాత్సపుత్రాయానతుక్వచిత్ | పత్యుఃపిండం తథాభార్యాభ
ర్తృభార్యేపరస్పరమ్ || * || ఇతి | లోకాక్షిః — || శ్లో || సర్వాభావే
స్వయంపత్నస్యభర్తృణామమన్త్రీకమ్ | సపిండీకరణం కుర్యుస్తతః
పార్వణమేవచ || * || ఇతి | పార్వణమ్ - దర్శనుహాలయాది | “ సర్వాభా

వేస్వయంపత్న్యః ” ఇత్యేతదాసురాదివివాహాధావిషయమ్ , బ్రా
హ్మదివివాహాధాతు పుత్రపౌత్రాభావే స్వయం కుర్యాత్ । తథా
మాధవీయే — ॥ శ్లో ॥ పుత్రకుర్యాత్పితుః శ్రాద్ధం పత్నీతుతదసన్నిధౌ ।
ధనహార్యభద్రాహిత్రస్తతో బ్రాతాచతత్సుతః ॥ * ॥ శ్లో ౨౭౭ — ॥ శ్లో ॥
పితుఃపుత్రైక ర్తవ్యం పౌత్రేణాపి సపిణ్డనమ్ । తదభావేతుపత్నీస్యాత్ప
త్న్యభావేతు సోదరః ॥ * ॥ పత్న్యభావేతు సోదర ఇత్యయంక్రమః ప
త్న్యదాయహరత్వేద్రస్తవ్యః “ ॥ శ్లో ॥ అపుత్రాశయనంభర్తుః పాలయ
స్తీప్రతేష్ఠితా । పత్నేవదద్యాత్తత్పిణ్డం కృత్సమంశం లభేతచ ॥ ” ఇ
తివృద్ధమనుష్ఠరణాత్ । అన్యథాయోదాయహరస్సపమకుర్యాత్ । ఆతప
వాపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ యశ్చార్థహరస్సపిణ్డదాయా ॥ * ॥ ఇతి । స
ర్వమేతదధస్తానియూపితమ్ । వివాహోద్యనస్తరమ్ , ॥ శ్లో ॥ వివాహా
పనయాదూర్ధ్వం వషణంవర్షార్థమేవవా । నకుర్యాత్పిణ్డనిర్వాపం నకుర్యా
త్కరకాణిచ ॥ * ॥ ఇతి పిణ్డనిర్వాపనిషేధస్సపిణ్డీవ్యతిరిక్తవిషయః ॥ శ్లో ॥
మాజ్ఞీబధ్నాద్వివాహోచ్ఛవర్షం వర్షార్థమేవవా । పిణ్డానపిణ్డానోద్యుస్స
పిణ్డీకరణాదృతే ॥ * ॥ ఇతికాష్ఠాణినిష్ఠరణాత్ । కాలాదర్శ్య౭౭పి —
॥ శ్లో ॥ మాజ్ఞీబధ్నాద్వత్సరార్థం వత్సరం పాణిపీడనాత్ । పిణ్డనిర్వాపక
రణవిహీనం శ్రాద్ధమాచరేత్ ॥ నైమిత్తికమహాలయగయాప్రత్యాబ్ధికా
దృతే ॥ * ॥ ఇతి । నైమిత్తికమ్ - సపిణ్డీకరణమ్ । స్మృత్యన్తరేచ — ॥ శ్లో ॥
మహాలయేగయాశ్రాద్ధే మాతాపిత్రోర్మృతేహని । ద్వాదశాహే౭౭పి
కుర్వీత పిణ్డనిర్వాపణం సుతః ॥ * ॥ ఇతి । యత్తుస్మృత్యన్తరమ్ — ॥ శ్లో ॥
అపుత్రస్యపరతస్య నైవకుర్యాత్సపిణ్డనమ్ । ఆశౌచముడకంఫిణ్డమోద్ది
ష్టం నపార్వణమ్ ॥ * ॥ ఇతి , యదపివచనాస్తరమ్ — ॥ శ్లో ॥ అపుత్రా
యేమృతాః కేచిత్పురుషావాప్తి యో౭౭పివా । తేహం సపిణ్డనాభావాదే
కోద్దిష్టంనపార్వణమ్ ॥ * ॥ ఇతి , తత్ పుత్రౌత్పాదనప్రశంసాపర
మితి కాలాదశమాధవీయాదౌ వ్యాఖ్యాతమ్ । తథాచపూర్వోక్తశ్లో
దివచనాన్యుపపన్నాని భవన్తి । ఘోరీనసీరపి — ॥ శ్లో ॥ అపుత్రాయాం
మృతాయాంతు పతిఃకుర్యాత్సపిణ్డనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । సుమస్తురపి — ॥ శ్లో ॥

అపుత్రేసంస్థితేకర్తానభవేచ్ఛాగ్రిధకర్తృణః । తత్రపత్నృపికుర్వీత సాపి
ండ్యం పార్వణంతథా ॥ * ॥ ఇతి .

అపుత్రబ్రహ్మచారిణోసాపిండ్యమ్

తథాచ, అపుత్రస్యగృహస్థస్య బ్రహ్మచారిణశ్చ సాపిండ్యమాహ
యమః — ॥ శ్లో ॥ అప్తనూద్వాదశౌదూర్ధ్వం గృహస్థబ్రహ్మచారిణోః ।
సపిండీకరణం కుర్యాన్నప్రాగ్రితియమోదితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అప్తనూదితి “ అ
ప్తమేవరైబ్రహ్మణముపనయేత్ ” ఇత్యాశ్వలాయనోక్తత్వాత్, తతః
పూర్వముపనయనాభావేనవివాహస్యాభావ ఇత్యభిప్రాయేణోక్తమ్ । “ గ
ర్భాప్తమేషుబ్రాహ్మణముపనయీత ” ఇత్యాపస్తమ్బాదివచనానుసారే
ణ గర్భాప్తవశ్యాదౌకృతౌపనయనస్య ఏకదేశాధ్యయనానంతరం కృతవివాహ
స్యాప్తమాత్ప్రీగపి సాపిండ్యం కార్యమ్ । తథాచత్పుత్ర్యర్థసారే— ॥వా॥
వయోవస్థావిశేషమనాదృత్య సర్వత్రపురుషాణాంస్త్రీణాంచవివాహదూ
ర్ధ్వం సపిండీకరణం కార్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ఊ
నద్విత్యురాదర్వాకూఢాయాః ఖననం తతః । ఉథాప్య సప్తహేత్రస్యాస్స
పిండ్యాంతం సమాచరేత్ ॥ ద్వాదశౌబ్దాయశోషధ్వంకనకాయాస్సపిం
డనమ్ । స్వామ్యభావాద్ధినాస్త్యేవ నారాయణబలిం చరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏ
వమసమ్మూర్ణాద్వాదశవర్షాణాం బ్రహ్మచారిణాం నారాయణబలిరేవ
కార్యః, నిషిద్ధసాపిండ్యానాం తద్విధానాత్ .

పతితాదీనాం సాపిండ్యనిషేధః

తథాచ వృద్ధవసన్తః — ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణంవైవ మృతానాంబ్ర
హ్మచారిణామ్ । క్లీబానాం పతితానాంచ చుష్టస్త్రీణాంతతైవచ ॥ వైష్ణి
కానాం యతీనాంచ శ్రాద్ధం నారాయణార్పణమ్ । ఉపకుర్వాణకప్యైవ
సపిండీకరణం ఛిదుః ॥ * ॥ ఇతి । నారాయణార్పణమ్ - నారాయణబలిః ।
స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ అపూర్ణద్వాదశౌబ్దానాం మృతానాం బ్రహ్మ
చారిణామ్ । దాహోదిహాదశాంతతు నిర్వర్త్యైవ యథావిధి ॥ ద్వాదశేహ
నిసంప్రాప్తే వైవకుర్యాత్సపిండనమ్ । నారాయణం సముద్దిశ్య విప్రానస్తే
భృభూజయేత్ ॥ ఏకాద్విత్తవిధానేన శ్రాద్ధంవా కారయేద్ద్విజః ॥ * ॥ ఇతి ।

అస్యప్రత్యాభికాదిశ్రాద్ధమపి నాస్తి, ॥ శ్లో ॥ నాసపిణ్డీకృతే ప్రతేపితృకార్యం ప్రవర్తతే ॥ " ఇతి స్మరణాత్ .

పుత్రమమృతసాపిణ్డ్యవిధిః

అపుత్రాయాః పత్నీయః పతిసాసపిణ్డ్యం కుర్యాత్ " ॥ శ్లో ॥ అపుత్రాయామృతాయాస్తపతిః కుర్యాత్సపిణ్డనమ్ ॥ " ఇతి స్మృతేః । " పుత్రమృతమృతమృతానామ్ " ఇతినిషేధాత్ పత్నీయః కథంభర్తాసపిణ్డీకరణం కార్యమితచేన్న, మాతాపితృపత్నీవ్యక్తిక్రమేనాత్మాత్ । తథాచసాగృహే — ॥ శ్లో ॥ అక్రమేణమృతానాంతుసపిణ్డీకృతరిష్యతే । యదిమాతాయదిపితాభర్తానైవవిధిఃస్మృతః ॥ * ॥ ఇతి । యదిమాతాపుత్రమమృతాయదిపితాయదిభర్తావాపుత్రమమృతస్తదావషనిషేధోన, కింతువిధిఃస్మృతః - సపిణ్డీకరణవిధిరేవమన్వాదిభిః స్మృతఇత్యర్థః । తథాచమనుః — ॥ శ్లో ॥ ధ్రియమాణేతుపితరిపూర్వేహమేవనిర్వపేత్ । పితాయస్యతువృత్తసాన్విజ్ఞేవేచ్ఛాపిపితామహః । పితుస్స్వనామసజీర్ణ్యకీర్తయేత్ప్రపితామహమ్ ॥ * ॥ ఇతి । జీవేచ్ఛాపిపితామహఇత్యసాన్విపూర్వేహమేవనిర్వపేదిత్యన్వయః । కథంనిర్వపేదిత్యాహ - పితుఃస్వనామసజీర్ణ్యకీర్తయేత్ । ఏవంచ, ధ్రియమాణేపితరి - జీవపితృకకర్తృకవృద్ధ్యాదిశ్రాద్ధేషు, పితృసాసపిణ్డీకరణ, పితుఃపితృభ్యః పితుఃపితామహాభ్యః పితుఃప్రపితామహాభ్యః పితుఃపితృపితామహప్రపితామహాభ్యఇతివా, పితామహేధ్రియమాణే పితామహస్యపితృభ్యః పితామహేభ్యః ప్రపితామహాభ్యః పితామహస్యపితృపితామహప్రపితామహేభ్య ఇతివా కీర్తయేదిత్యర్థః । సుమస్తుశ్చ — ॥ శ్లో ॥ త్రయాణామపిపిణ్డానామేకేనాపిసపిణ్డనే । పితృత్వమశ్నుతేప్రేతఇతి ధర్మైవ్యవస్థితః ॥ * ॥ ఇతి । బ్రహ్మపి — ॥ శ్లో ॥ మృతేపితరియస్యాభవిద్యతేచపితామహః । తేనదేయాశ్రయఃపిణ్డాఃప్రపితామహపూర్వకమ్ ॥ తేభ్యశ్చప్రేతృకఃపిణ్డోనియోక్తవ్యశ్చపూర్వవత్ ॥ * ॥ ఇతి । కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ పుత్రమృతమాప్నమృతేదేయంయేభ్య ఏవదదాత్మసా ॥ * ॥ ఇతి । అసాపుత్రమమృతోయోజీవద్దశాయాంయేభ్యాదదాతి తేభ్య ఏవతత్సపిణ్డీకరణే పుత్ర

పితంశ్రాద్ధే స్వకంపితరమాశయేత్ || ఉభాయస్యవ్యతీతాతుజీవేచప్రప్రి
తామహః | దౌష్టిపిష్టానిర్వపేత్తత్రభూజయేత్ప్రితామహమ్ || * ||
ఇతి పిష్టద్వయముక్తమ్ , తజ్జీవపిష్టాదివరణవిషయమ్ | తచ్చ , “ పూర్వై
మామేవనిర్వపేత్ ” “ చతురోనిర్వపేత్పిష్టాన్ ” “ త్రిభిః పిష్టైర్నియో
జయేత్ ” ఇతి మన్వాదివచనవిరోధాదుపేక్ష్యమిత్యాశయః | యచ్చ —
|| శ్లో || సపితుః పిశ్యకృత్యేషు హ్యధికారోనవిద్యతే | నజీవస్తమోక్త
మ్యకిశ్చిద్దద్యాదితిశ్రుతిః || * || ఇతి , తత్ “ || శ్లో || పిత్రైస్త్రైస్త్వంపి
త్యయజ్ఞైచవృద్ధౌమాతుమృతేఽహని | విప్రసంపదితీధైషుసోఽపిశ్రాద్ధం
సమాచరేత్ || పితుర్యాదేవతాః ప్రాక్తాస్తాపవాక్రాపిదేవతాః || * ||
ఇత్యుక్తవ్యతిరిక్తదర్శాద్విధివిషయమ్ | తథాలోకాక్షిః — || శ్లో ||
అమాశ్రాద్ధంగయాశ్రాద్ధం శ్రాద్ధం చాపరపక్షకమ్ | నజీవపితృకః కు
ర్యాన్తి లేకృష్టేశ్చ తర్పణమ్ || * || ఇతి | తతః పిశ్యపుష్కరీసుమరణేజీవ
వ్యతిరిక్తానాం త్రయాణాం పరం తేహంపిష్టానాంతృప్తిజ్ఞేస్సహప్రేతపిష్టసంస
గః ఇతి నిర్ణయః | నను , || శ్లో || లేపభాజశ్చతుర్థాద్యాః పిత్రాద్యాః
పిష్టభాగినః || * || ఇతి స్మరణాత్ , ప్రపితామహాత్పరేహంపిష్టభాక్త్వ
మనుపపన్నమితిచ్యైవమ్ , పిత్రాదిజీవనతేహామపిష్టభాక్త్వాత్పూర్వపూ
ర్వాత్యయేక్రమేణోత్తరోత్తరస్యలేపభాక్త్వాత్ | అన్యథా పుష్కరీసు
మరణాభావేఽపిపితుస్సపిష్టికరణే లేపభాజశ్చతుర్థస్యపిష్టభాక్త్వంనస్యాత్ |
తతశ్చ “ త్రిభిః పిష్టైశ్చ సంస్పృజేత్ ” ఇత్యాదిబహుస్మృతివాక్యోపస
సృజః | ఏవం మాతరిమృతాయాం పితామహ్యోదిష్వన్యతమాత్యయే మాతు
సాసపిష్ట్యంకర్తవ్యమ్ | తథాచబ్రహ్మ — || శ్లో || మాతర్యపిచవృత్తా
యాం విద్యతేచపితామహీ | ప్రపితామహీపూర్వంతుకార్యస్తత్రాస్య
యంవిధిః || * || ఇతి | భర్తుప్యత్రామమరణేఽపిపత్నీ సపిష్టనంకుర్యా
త్ “ || శ్లో || పుష్కరీమేణమృతానాంచసపిష్టికృతిరిష్యతే | యదిమాతా
యదిపితాభర్తావైవవిధిఃస్మృతః || ” ఇతి స్మరణాత్ | భార్యామరణేఽపిపతిః కు
ర్యాత్ “ || శ్లో || అపుత్రాయామృతాయాస్తుపతిః కుర్యాత్సపిష్టతామ్ |

శ్వశ్రాద్ధాదిభిస్సహైవాస్యాసపిండీకరణం భవేత్ ॥ " ఇతిస్మరణాత్ । అతః పుత్రక్రమమరణే పుత్రః పతీపతిశ్చ సాపిండ్యం కుర్యాత్ , తద్వ్యతిరిక్తా హం పుత్రక్రమమరణే సాపిండ్యం నకుర్యాత్ , ఆమెనహేమావాకుర్యాత్ । తదాహగోవిలః — ॥ శ్లో ॥ అనుక్తకాలేష్వపితుపుత్రక్రమేణమృతావపి । ఆమేనవాఽపి సాపిండ్యో హేమావాఽపి ప్రకల్పయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సపిండీకరణస్యద్వాదశాహవయోవశ్యరాస్తాః కాలాః క్తాః , తేషుప్రమాణాదకృతే సపిండీకరణే పుత్రక్రమమృతావపి పుత్రవ్యతిరిక్తః కర్తా ఆమేనవాహేమావాకుర్యాదిత్యర్థః । పుత్రత్యన్తరైఃపి — ॥ శ్లో ॥ పుత్రక్రమాచ్చప్రమీలానాం వై నకార్యాసపిండతా । అథనాఽఽమేనకర్తవ్యాహేమావాతదసమ్భవే ॥ గృహేదాహృత్యపక్వానృంపిండందద్యాత్తిలైస్సహ । పిండందత్వా యథాన్యాయం పిండసంయోజనం చరేత్ ॥ * ॥ యథాన్యాయమ్ - జీవంతమతీక్రమ్య , అత్ర సపిండీకరణమాత్రస్యామాదివిధానేఽపి తన్నాంతరీయకతయా శ్రాద్ధాంతం సిద్ధమితి కేచిత్ , అన్యేతు పుత్రక్రమమృతా సపిండీకరణమాత్రస్యామాదివిధానాంతరూర్వవర్తితాద్ధానాం సత్యాంశక్తానామాదినియమైత్యాహుః । ఏవంచమాతాపితృవ్యతిరిక్తపుత్రక్రమమృతా సాపిండ్యనిషేధః పాక్షికః , పక్షే ఆమేనహేమావావిధానాత్ । ఏవం విహితశాస్త్రాభిప్రాయేణ , ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠోవాఽప్యసుజోవాఽపి కుర్యాద్భ్రాతృసపిండనమ్ । నపుత్రస్యపితా కుర్యాన్నానుజస్యతథాఽగ్రజః ॥ యదిస్నేహేన కుర్యాతాం సపిండీకరణం విధా । అన్యాభావేపితామాతా జ్యేష్ఠోవాఽపి సపిండనమ్ ॥ కుర్యాజ్జీవంతమాత్రమృతపిండభాగం నియోజయేత్ । సర్వాభావేపితావాఽపి కుర్యాద్భ్రాతృతాదధవాఽగ్రజః ॥ * ॥ ఇత్యాదీని పుత్రక్రమసాపిండ్యప్రతిపాదకాని ద్రష్టవ్యాని .

క్రమసాపిండ్యనిరూపణమ్

అత్ర పుత్రక్రమమృతానాం మాతాపితృభర్తృపతీనామస్నేహసాపిండ్యే కృతే , ఇతరేహమామెనహేమావా కృతేఽపి తదన్తర్హితమరణే తత్సాపిండ్యనివృత్తమైతేషాం పునరస్నేహసపిండీకరణం విదధాతికాశ్యవః — ॥ శ్లో ॥ పుత్రక్రమేణప్రప్నోతానాం సపిండీకృతిరివ్యతే । అన్తర్హితమృతే

పశ్చాత్తునఃకుర్యాత్సపిణ్డనమ్ || * || ఇతి । దక్షశ్చ — || శ్లో || పితా
మహంచజీవంత మతిక్రమ్యయదాసుతః । అతిక్రమ్యద్వయంవాఽపి సపిణ్డీక
రణంచరేత్ || తయోరాపన్నయోఃకాలే పునఃకుర్యాత్సపిణ్డనమ్ || * ||
ఇతి । వసిష్ఠశ్చ — || శ్లో || పుత్రా మౌషాపి సాపిణ్డ్యం కర్తవ్యమృషిసం
మతమ్ । తత్రాస్యాధ్వస్యసాపిణ్డ్యే కృతేనస్యపునరాచరేత్ || భ్రా
వాభ్రాతృపుత్రౌవా సపిణ్డశ్శిష్యవవవా । అశవాప్రైతఘాతస్య పత్నీ
కుర్యాదమంత్రామ్ || ఋత్విజాకారయేద్వద్వా సపిణ్డీకరణం పునః || * ||
ఇతి । అశ్రామస్త్రీకవిధానం మంత్రోచ్చారణశక్తి పన్నీవిషయమిత్యథ
స్తాన్నిరూపితమ్ .

పతిత్రేస్సహసాపిణ్డ్యనిషేధః

పతిత్రేస్సహసాపిణ్డ్యనిషేధమాహ శారతపః — || శ్లో || క్షీ
ర్నపతిత్రైచ్చైవ చుష్టాభిస్త్రీభిరైవచ । సపిణ్డీకరణం కుర్యాదేవాద్విప్రం స
మాచరేత్ || * || పతితమతిక్రమ్యసూర్యధ్వజేసాపిణ్డ్యం కృత్వా అను
మాసికాదావోద్దిష్టమాచరేద్విశ్యర్థః । సారిజాతేఽపి — || శ్లో || పిత
ర్ననామనిర్దేశ్యం మహాపాతకవోషణః । అనాహనాదికార్యేషు కింశ
త్పరభావినామ్ || పితామహపురోగాణాం నామానిషు వినిర్దిశేత్ । ఏక
మహూఽపిచుష్టశ్చైష్ట్రపిరాహహూర్వగాః || పితైష్ట్రవ్యాప్త్యయో
మద్యాస్తప్తన్ననివిరూషితే । స్రుపిరాహహూర్వగావ్యస్త్రయోవాచ్యా
యధాక్రమమ్ || చుష్టశ్చైష్ట్రధ్వజఃకిచ్చిర్ద్రవిజాఃపూర్వపశ్చిమౌ
త్రినేచన్దిశేర్చక్త్యాకింత్యత్రైశద్విశిష్యతే || చడ్డాలాదిహతేగాలై
పతితేసంగవర్జితే । పుత్రాగ్రహచ్ఛుతేదేయం యేభ్యఏవ దదాన్య
సా || * || ఇతి । స్మృత్యంతరేచ — || శ్లో || నృథాసితరిసన్యస్తే రాలేచ
పతితేసతి । యేభ్యఏవ పితాచద్యాతైభ్యోరద్యాన్వయంసుతః || * || ఇ
తి । తథా యేభ్యోదదాదిపిత్రాదిపైభ్యఃపుత్రాదిర్దద్యాత్, తథాతాతేప
తితే “ తేషుక్రమాదృతే ” ఇతిపితృవ్యతిరిక్తస్య పతితస్య సపిణ్డనం నా
స్తి , || శ్లో || సపిణ్డీకరణం నైవమృతానాం బ్రహ్మచారిణామ్ । క్షీబానాం
పతితానాంచ చుష్టస్త్రీణాం తతైవచ || నైస్త్రికానాం యతీనాంచ శ్రాధం
నారాయణార్పణమ్ || ” ఇతి వృద్ధవసిష్ఠస్మరణాత్

సపిణ్డీకరణప్రకారం:

సపిణ్డీకరణ ఇతికర్తవ్యతామాహ యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || గర్భో
 కతితైర్మ్యక్తం కుర్యాత్పాత్రచతుష్టయమ్ । అన్యథం పితృపాత్రేషు
 ప్రేతపాత్రం ప్రసేచయేత్ || యేనమానా ఇతి ద్వాభ్యాం శేషం పూర్వవదా
 చరేత్ || * || ఇతి । విజ్ఞానేశ్వరేణాస్యాగ్లోఽభిహితః || వా || గర్భోదకతితై
 ర్మ్యక్తం పాత్రచతుష్టయమన్యసిద్ధ్యర్థం పూర్వోక్తవిధినా కుర్యాత్, తితై
 ర్మ్యక్తం పాత్రచతుష్టయమితి వదతా పితృవగ్నే చత్వారో బ్రాహ్మణాదగ్ని
 తాః, వైశ్వదేవే ద్వాస్థితావేన, తత్ర ప్రేతపాత్రాదకం కించిదవశేషం
 త్రేణావిభజ్య పితృపాత్రేషు సేచయేత్ । “ యేనమానాః ” ఇతి ద్వా
 భ్యామ్, శేషమ్ - విశ్వేదేవా వాహనాది విసర్జనాన్తమ్, పూర్వవత్ -
 పూర్వణవదాచరేత్ । ప్రతాప్యపాత్రావశిష్టాదశే ప్రేతస్థాన బ్రాహ్మ
 ణహస్తే అన్యథాత్వా శేషమేకొద్దిష్ట వత్సహపయేత్, పిత్రేషు త్రిషు పా
 ర్షణవత్ || * || ఇతి । కాత్యాయనః — || వా || చత్వారిపాత్రాణి
 సవిలోదకైః పూరయిత్వా త్రిస్త్రీః పితృపాత్రేషు స్థాపిత్వా “ యేనమా
 నాః ” ఇతి ద్వాభ్యామేతేన పిణ్డో వ్యాఖ్యాతః || * || ఇతి । విష్ణుః —
 || వా || సంవత్సరాంతే ప్రతాయ తత్ప్రతే తత్ప్రతామహాయచ బ్రా
 హ్మణాదేవపూర్వం యోజయేత్ || * || ఇతి । గాలవశ్చ — || శ్లో ||
 సపిణ్డీకరణం కుర్యాత్తతః ప్రతత్వముక్తయే । విశ్వాదేవాన్నియోజ్యా
 దౌకాలకాముకసంజ్ఞాకాః । ప్రతంపితామహాదీంశ్చ మస్తైర్హ్యుదిభిః శ్రే
 యేత్ । అనుసంధీయతే పూర్వః పరో విచ్ఛిద్యతే తతః || * || ఇతి । ఉక్తేషు
 తేషు వచనేషు ప్రథమతో విశ్వేదేవవరణమ్, తతః ప్రతవరణమ్, తతః పి
 తృపితామహవరణమీక్రమః ప్రతీయతే । క్రమాంతరంతుస్త్వత్వంతరై
 భిహితమ్ — || శ్లో || శ్రాద్ధద్వయముపక్రమ్య సపిణ్డీకరణం భవేత్ ।
 పూర్వణంత్రపూర్వం స్యాదేకొద్దిష్ట మథాచరేత్ || * || తథా —
 || శ్లో || సపిణ్డీకరణశ్రాద్ధే చైవ పూర్వం నియోజయేత్ । పితృన్నియో
 జయేత్పశ్చాత్తతః ప్రేతం వినిర్దిశేత్ || * || ఇతి । చంద్రికాయామపి —
 || శ్లో || కామకాలాదైశ్వదేవే నిర్దిష్టాతు సపిణ్డీకరణే । పితామహాదీన్నిర్దిశ్య

తురుచ్ఛారణంతతః ॥ * ॥ ఇతి । బృహద్విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ పితృర్నరణ
 మారభ్యద్వాదశేదివసేవరేత్ । ప్రేతభావవినిర్మోకద్వారాప్రేతస్యవైపి
 తుః ॥ పితామహాదిభిస్సార్థం సాపిణ్డ్యస్యప్రసిద్ధయే । సమానోదకభావస్య
 సిద్ధ్యర్థంచ పితుస్సుతః ॥ ఏహంపితామహాదీనాం విధినాపూర్వణైవతు । స్వ
 పితుఃప్రేతభూతస్యత్వేకొద్దిష్టవిధానతః ॥ ఇథంచ పార్వణాత్ప్రేతోద్దిష్టా
 త్యైభయాత్మకమ్ । పితామహాదీనిర్నిర్దిశ్యపితరుచ్ఛారణంతతః ॥ సంబవ
 గోత్రనామానివసాద్విదీంశ్చప్రకీర్తయేత్ । దద్యాత్కృతసరతామ్బులం
 గంధమభ్యజ్ఞానాదికమ్ ॥ తతస్సన్నియాత్యసమాహూయస్వాగతానుపవేశ్య
 చ । దర్భంవిప్రకరేదత్వావృణుయాద్దేవపూర్వకమ్ ॥ సపిణ్డీకరణాక
 ర్వాగృజుదర్భైః పితృక్రియాః । పరతోద్విగుణైరేవ దైవకర్మసదజ్ఞాభిః ॥
 పిత్ర్యహేళికపవిత్రంతుద్వాదర్భౌదేవకర్తృణి । ద్వానిమన్త్రీయతేవి
 ప్రౌవైశ్వదేవాభామాదితః ॥ కామకాలావైశ్వదేవేదేవతేహి ప్రకీర్తి
 తే । పితామహాదిసంబుధ్ధాన్స్త్రీవరాంశ్చోత్త్రీయ్యాద్విజ్ఞా ॥ ప్రే
 తస్థానేత్వేకవిప్రంయద్వాపైతామహాదిమ్ । ఏకంవాప్రేత మేకంవా
 దైవేద్యైకంనిమన్త్రీయేత్ ॥ పితామహాదీనభ్యర్చ్యతతఃప్రేతం సమర్చ
 యేత్ । సపిణ్డీకరణశ్రాద్ధంపితృపూర్వముదీరితమ్ ॥ ప్రేతపూర్వంపా
 ద్యైకేతదసాం ప్రతమీరితమ్ । వైశ్వదేవార్చనంకృత్యానన్తరంప్రే
 తభాజనై ॥ పార్వణస్యహి తన్త్రీస్యమధ్యేతన్త్రీన్తరంభవేత్ । పార్వ
 ణేకొద్దిష్టయోశ్చపార్వణం పూర్వభాగ్భవేత్ ॥ పాదాప్రత్యూళయేన్
 ర్భాన్స్త్రీలానోప్యావటత్రయే । దేవాగ్ధానామన్తరేతుపిత్రధానాంతు
 మధ్యమే ॥ దక్షిణేతునిమిత్తస్యపాదప్రత్యూళనక్రమః । కుణ్డానినిఖనెచ్చా
 త్థయేనకేనాపితృజుగ్ధా ॥ ఆయసేనఖనెద్యస్తునిరాశాఃపితరోగతాః ।
 శ్రాద్ధస్యచైకకుణ్డంస్వాద్దజపాదసుసంమితమ్ ॥ సాపిణ్డ్యైకంత్రికుణ్డంస్వా
 ద్వృత్తాకారంతు దక్షిణే । త్రికోణం మధ్యమంకుణ్డముత్తరంచతురశ్రకమ్ ॥
 ఆయామస్తస్య విస్తారస్తదభాగంఖననం భవేత్ । న్యూనాతిరిక్తంయః కు
 ర్యాత్సఖవేత్పితృభూతుకః । ఆచాస్తాన్వైశ్వదేవాగ్ధాన్ప్రాజ్ఞుభాను
 భవేత్యేత్ ॥ ఆననెమవక్త్రేమ తతఃప్రేతామహాద్విజ్ఞా । ఉదజ్ఞుభా

న్నివేద్యైవ తతః ప్రతాథముత్తమమ్ ॥ ప్రత్యజ్ఞుఖంనివేద్యైవసంసర్వంపిత్ర్య
వదాచారేత్ ॥ ఏకోద్దిష్టనిషేధంతు యద్యదావాహనాదికమ్ ॥ తతస్సపిండీ
కృతౌ ప్రేతే సర్వంపిత్ర్యవదాచరేత్ ॥ ధక్షిణాగ్రేషుదభేషుతస్వర్ణ్య
పాత్రచతుష్టయమ్ ॥ సాదయేత్ప్రీతమంతత్రపిత్ర్యంపైతామహంతతః ॥
సపితామహదైవత్యంతతః ప్రతాథముత్తమమ్ ॥ పాత్రేషుత్రిదర్థాహూ
ర్చానస్తద్ధాయతిలోదకమ్ ॥ శన్న ఇత్యాదిభిర్నైర్నినయేత్తైషుచక్ర
నూత్ ॥ ప్రేతశబ్దం పితృస్థానే యథావిగ్లంప్రియా అపి ॥ పితృస్థ్య
పితృహస్తేషుచత్వాప్రేతాథమున్తిమమ్ ॥ ప్రేతవిప్రకరేదర్పాయాదివ్యా
ఇహిమన్త్రీతః ॥ దేవపూర్వంతు గణాద్యైర్విపాశాంపూజనంభవేత్ ॥
ప్రేతోద్దిష్టేవిశేషేణ దద్యాదాచ్ఛాదనాదికమ్ ॥ అగ్నోకరణాహూమం
చ యథాశాస్త్రం సమాచరేత్ ॥ యథేష్టం భూజయేద్విప్రాననన్దం చ్య
జ్ఞానసంయుతమ్ ॥ రక్షోఘ్నంశ్శాసితయేష్టన్త్రావైష్టవాః ప్రేతృకా
సపి ॥ తృప్తాశ్చ ఇత్యపిపృష్టాస్తృప్తాస్త్యేబ్రువతేద్విజాః ॥ అన్నంతు వికరే
హూమా దద్యాదాచమనంతతః ॥ హూమభూజనశేషాభ్యాం పిండ్యా
కృత్వాతిలాన్వితాః ॥ పితామహాదిపిండ్యాంస్త్రిదద్యాత్తుపితృయజ్ఞవత్ ॥
ప్రేతాయదక్షిణేదద్యాన్పిండ్యంచోభయధోదకమ్ ॥ కరిష్యేపిండ్యసంయోగమి
తిపృష్టాస్తదాజ్ఞయా ॥ యేసమానాఇతిత్వాభ్యాం పితృపిండ్యేషుయోజయే
త్ ॥ పిండ్యసంయోజనామూర్ధ్వం ప్రేతస్వస్య నివృత్తితః ॥ మార్జనాదిషు
కృత్యేషుచతుర్థం వినవర్తయేత్ ॥ అభ్యర్థయేద్ద్విజాంస్తైపి ప్రతిబూ
యర్యధోచితమ్ ॥ అన్నశేషమనుజ్ఞాప్య సమస్కృత్య నివర్తయేత్ ॥ * ॥
ఇతి ॥ స్మృతిరత్నే — ॥ శ్లో ॥ ఇతిబోధాయనఃప్రాహ సపిండీకరణం బ్రు
వత్ ॥ తస్యోపస్థానమాత్రంతు ప్రేతపూర్వం మహామునిః ॥ ఆవాహనా
దౌత్వస్యత్రపితృపూర్వత్వమూచివాత్ ॥ ప్రేతపూర్వత్వశాస్త్రాణా
మయమగ్ధోవ్యవస్థితః ॥ ఏవంప్రేతస్యహిత్రీణి పితృణాంనైకమేవవా ॥ ఇ
త్యావస్తమ్భువాక్యంచ నవిరోధితిదృశ్యతే ॥ భుజ్ఞానానాభిముఖేనపు
ణ్యసూక్తానికీర్తయేత్ ॥ తదభిశ్రవణంనాకు తదవ్యత్రొచివాన్మునిః ॥ * ॥
ఇతి ॥ పుణ్యసూక్తాదీని - పురుషసూక్తాని, పితృసూక్తమన్త్రం వర్ణయేత్,
“ ॥ శ్లో ॥ సార్దిముఖే గయాశ్రాద్ధే నిత్యశ్రాద్ధేచమాసికే ॥ సపిండీకరణ

శ్రాద్ధేన జపేత్పితృసూక్తమ్” ఇతి స్మృతేః । యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥
 ద్వాదైవే ప్రాక్త్రీయః పితృణాం దగేతైక మేవ వా ॥ * ॥ ఇతి । స్మృతిపా
 రసముచ్చయేతు — ॥ శ్లో ॥ పూర్వం నిమన్త్ర్యదైవే ద్వాత్రీ విప్రా
 పితృకర్తృణి । దైవే పితృ లపివైతైకం సపిణ్డీకరణం వినా ॥ * ॥ ఇతి । అ
 తశ్చ ద్వాదైవే పితృకార్యే త్రినైతైకముభయత్ర వా ఇత్యాదినా వైతైక
 మితి వచనం సాపిణ్డ్యవ్యతిరిక్తపార్వణవిషయమావద్విషయం వా । సాయ
 నీయే — ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణేన వశ్యం విష్ణుమభ్యర్చయేద్విజై । సప్తకం
 తు తదాఖ్యాతం వినా విష్ణుం కథం తథా ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణువరణాభావే సా
 పిణ్డ్యస్య సప్తకత్వఖ్యాతిర్భజ్యేతేత్యర్థః । తత్రైవ — ॥ శ్లో ॥ ఇతివై
 దేవలః ప్రాహ శాణ్డీల్యశ్చ మహామునిః । యత్యిచ్చ తాపర్వణశ్రాద్ధం
 తత్ర సర్వత్రవై ద్విజై ॥ పూజయేద్విష్ణుమిత్యేవం శ్రాద్ధం సిద్ధ్యతి నా
 న్యథా ॥ * ॥ ఇతి । ఏవం విష్ణుపురాణే । విష్ణువరణాభావే దోషమాహ
 మనుః — ॥ శ్లో ॥ దైవాద్యంతం భవేచ్ఛాద్ధం పిత్రాద్యంతం సతద్భ
 వేత్ । పిత్రాద్యంతం తదిహ సశ్రాద్ధమాహోతివై ఫలమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 చన్ద్రీకాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ స్వధాశబ్దం ధూపధీపం నమశ్శబ్దం ప్రయో
 జయేత్ । వైవంప్రేతేన ముశ్శబ్దం పతిష్ఠపదం భవేత్ ॥ విప్రపాణావధాగ్నా
 వా జుహుయాదాహుతిద్వయమ్ । నిరూహ్య వహ్నిరక్టారాణామేతస్య
 చ యమస్య చ ॥ స్వాహేతి జుహుయాదన్నముక్త్యైతర్థోత్రనామనీ । ప్రే
 తహస్తైపివాహుత్వా భూజయేచ్ఛయథాక్రమమ్ ॥ సంబుద్ధ్యానిర్దిశేన్నా
 మపిత్రాదీనామపావిత్రీ । యజ్ఞశర్కన్నిమం పిణ్డముపతిష్ఠేతి చాస్తతః ॥ పి
 ణ్డం చతుర్థం ప్రేతాయ దద్యాద్దక్షిణహస్తతః । ప్రేతపాత్రస్థముదకం పి
 త్రాద్యర్థే షష్ఠానయేత్ ॥ సమానోమన్త్ర ఇత్యాభ్యామృగ్భ్యాం ద్వా
 భ్యాం యథాక్రమమ్ । మధుత్రయేణ చాదాయ ప్రేతపిణ్డం త్రిధాకృతమ్ ॥
 సంగచ్ఛద్వమితి ద్వాభ్యాం పితృపిణ్డేషు యోజయేత్ । యేసమానా ఇతి ద్వా
 భ్యాం పిణ్డోపస్థానమివ్యతే ॥ పిణ్డసంయోజనాదూర్ధ్వం ప్రేతత్వస్య ని
 వృత్తితః । మార్జనాదిషు సర్వత్ర చతుర్థోవినివర్తతే ॥ కేవలం పితృశబ్దస్తు
 పితృసామాన్యవాచకః । పితామహాదినన్బుద్ధం మన్త్రీమన్త్రీదిమాహ
 యేత్ ॥ * ॥ ఇతి । బౌధాయనః — ॥ వా ॥ మధుత్రయేణ సప్తచ్ఛబ్దం

సమానోమస్త్రీ ఇతి త్రిభిద్వాభ్యాం వాఽర్ఘ్యసంసర్గః, సత్తచ్ఛత్ర్యం స
 మానోమస్త్రీ ఇతిద్వాభ్యాం పిండసంసర్గః ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయనః —
 ॥ వా ॥ సమానోమస్త్రీ స్సమానీవ ఇతిద్వాభ్యాం ఘ్యసంసర్గో వాఘమతీభి
 స్సన్ధిచ్ఛత్ర్యం సమానోమస్త్రీ ఇతి త్రిభిః పిండసంసర్గః ॥ * ॥ ఇతి । శాత
 మః — ॥ వా ॥ యేనమానా ఇత్యర్ఘ్యసంసర్గః, యేనజాతా ఇతి పిండసంస
 ర్గః ॥ * ॥ ఇతి । వైఖానసః — ॥ వా ॥ సమానోమస్త్రీ స్సమానీవ ఇతిద్వా
 భ్యాం ఘ్యసంసర్గస్తమానోమస్త్రీ ఇతి ద్వాభ్యాం పిండసంసర్గః ॥ * ॥ ఇ
 తి । శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ నిర్వపేచ్ఛతుః పిండ్రాం శ్చక్రీధయా పితృ
 వామహిః । పిండ్రాంతర్వా పితృణాం పు పశ్చత్ప్రేతసవ్య పార్శ్వతః ॥ తం
 చపిండం ప్రధాకృత్వా త్వానుపూర్వావస్తుసత్తమః । నివధ్యాత్రిమపి
 ణ్డం హ్యేనం సంసర్గ నేవిధిః ॥ * ॥ ఇతి । సంస్కృత్యమాన పిండ్రాభిప్రాయే
 త చతురః పిండ్రానితుష్టిమ్, యథాస్వపూత్రం పిండ్రస్థావ్రప్రవ్యా ।
 స్వీధం దక్షిణాగ్రా నిత్యోనినాఽవస్త్యమైనపితృమాతృవర్గయోరుభయో
 రుప పిండ్రదానవిధానాదావస్తుసప్రేతపిండ్రేనసహసప్రపిండ్రాదదుః । త
 యోచ పితృమేధసారే — ॥ వా ॥ ముతశేషమిత్రైరవైప్రేతయైస్తస్స
 పిండ్రానమన రణైః ప్రోపిండ్రాన సేకసాపిండ్రై గావతోనిమిత్తపిండ్రాకృత్తో
 వ్యుచ్చస్తన్నిధావగ్నేర్దక్షిణగస్త్రైధాదక్షిణాగ్రాదర్భాకసంస్తీర్య ఒ
 ష్టిణాముఖస్సవ్యం జాన్వావచ్య తేషు వాధ్యవదర్భేషు మార్జయంతాం వ
 షపితుః పితరః పశ్చిమదర్భేషు మార్జయంతాం మమ పితృత్కతర ఇత్యాదిభి
 రిక్షిణాపవర్గం మార్జయేత్, అనైపూర్వం మాతృమృతో మార్జయంతాం
 వామ మతర ఇతినార్జయిత్వా మార్జనక్రమేణ పితృతేత్యాదిభిష్ట
 స్పిండ్రాద త్వా యేవ త్వానున యాశ్చ త్వామన్విత ప్రతిపిండ్రం వర్ష
 మూలేషు లేపనిమృజ్య మాజాయతాం మమప్రేతః మార్జయతాం మ
 మప్రేతే త్యపోదత్వా అముకగోత్రముక శర్త్తా ప్రేతైతం పిండ్రముప
 స్థేతి ప్రేతపిండ్రం ప్రదాయ అముకగోత్రే అముక నామ్ని ప్రేతే ఇతి స్త్రీ
 యాః, బ్రాహ్మణాభ్యనుజ్ఞాతః సమానోమస్త్రీ స్సమానీవ ఇతి ద్వాభ్యాం
 పీతార్ఘ్యం పితృద్యర్ఘ్యపాత్రేషు నినియ రూక్ష్ణిం ప్రేతపిండ్రమాదా

య త్రే ధావిభజ్య తద్భాగత్రయం పిత్రాదిపిణ్డానాం పురస్తాన్నిధాయ
 వైతరణీ గోదానంకృత్వా నుజ్జస్తోమధుమతీభిస్సజ్జచ్ఛవం సమానోస
 స్త్రీస్సమానీవఇతి చతుర్భుస్తప్తివజ్జేస్సహ త్రయం హస్తాభ్యాం యుగస
 తస్సంజేత్ , ఏవం ప్రేతపిణ్డం పిత్రాదిపిణ్డేస్సంసృజ్య యేసమానాయే
 సజాతా ఇతి ద్వాభ్యాం ఏడాసుపథాయ సంసృష్టేనాస్థ్యోరకేనమస్త్రా
 నూహేన పూర్వనన్యైర్జయేత్ || * || ఇతి । అశ్రయార్జవల్యః —
 || శ్లో || సర్వమన్నముపాదాయ సలిలం దక్షిణాముఖః । ఉద్భిష్టసన్నిహ
 పిష్టాదదద్యాజ్జేష్విశ్పయిజ్జవత్ || * || ఇతి । సర్వమన్నమితి పాయసాసూ
 పఫలాదిత్యర్థః । బోధాయనః — || వా || సరోష్వతిరజ్జేగ్యధోపా
 సంసంపూజ్యాక్షయ్యం వాదయిత్వా ఏవంస్వధాం వాచయిత్వా డ్భాష్య
 పసంగృహ్య ప్రసాద్యప్రవక్ష్యేకీకృత్యైవ్యం దక్షిణాగ్రాదద్యా
 సంప్రీర్య || * || ఇత్యుచ । ఆశస్యంయనః — || వా || భుక్తినిశ్చినా
 చావైషు పిష్టాదదద్యాదాచావైషుర్యేత్ || * || ఇతి । జమిష్యః —
 || శ్లో || సప్తవైతరణీనామ దుష్టసంకరావహా । కృష్ణరోయామహావేగిర్య
 స్థికేశతరగ్దణి || దత్తకార్యేససాపేక్ష్య సకలసరితీ ప్రేతరః । అప్రతేత్రా
 పచ్యంతై ప్రాయశ్చిత్తసంపావనః || ఏభక్తింప్రేతసంగంబు పిశ్చ్యోష్ణిషుయో
 జయేత్ । ప్రేతేనమధువా రితస్స చ్ఛవం ప్రాచేనచ || * || ఇతి । స్పృ
 త్యర్థసారే — || శ్లో || సప్తకరణే ప్విత్తా ఏడానప్సేష్విపరిక్షిపేత్
 అన్యధాకరణేతేషాం పితృదేవారుదన్తిహి || * || ఇతి । ఆశ్వలాయనోఽ
 పి — || శ్లో || పత్న్యాం రజస్వలాయాంచ వ్యాధితాయామథాపివా ।
 ప్రక్షిపెత్తథ్యమం పిణ్డంజలేగవ్యథవాఽనలే || పతిరాయాంచవాపత్న్యాం
 మృతాయాంచతథాద్విజః । సపిణ్డీకరణేచైవమధ్యపిణ్డం తథాచరేత్ || పృ
 థిశ్రాద్ధేసపిణ్డ్యాంచ ప్రతశ్రాద్ధేనుమాసికే । సంవత్సరవిమోకేచన
 కుర్యాత్తిలతర్పణమ్ || నవశ్రాద్ధానిమిశ్రాణి సపిణ్డీకరణంతథా । కృ
 త్వాభువిధవత్సూయావైవస్సూయాన్మృతేహని || * || ఇతి । మ
 త్సాని - సపిణ్డీకరణాభూర్వభావీనిబాదత శ్రాద్ధానీతి వ్యాఖ్యాతారః

మాతుస్సపిండీకరణవిధిః

మాతుస్సపిండీకరణమాహశబ్దః — ॥ స్తో ॥ మాతుస్సపిండీకరణంక
 ణంకార్యంభవేత్సుతైః । పితామహ్యదిభిస్సాన్దంసపిండీకరణంస్తుతమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । విజ్ఞానేశ్వరీయే — ॥ స్తో ॥ పితామహ్యదిభిస్సాన్దం సపిండీకరణంసు
 తః । మాతుఃకుర్వీతపిత్రాద్యైఃపితుఃకార్యంయథావిధి ॥ * ॥ ఇతి । మాతుః
 పితామహ్యదిభిస్సాన్దమితి సహస్థం । కార్యపః — ॥ స్తో ॥ యోగయేన్మా
 నురస్తువంబుగ్భ్యం సూక్తాద్వినుశ్రియ । పవంప్రధాకృతం పిండం ప్ర
 ముపజ్ఞేషు యోగయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । మాత్రాదిను - పితామహ్యదిను । ప్ర
 మీణమత్యకస్యవికల్పసాహాయయః — ॥ స్తో ॥ ఏవశ్చిరాపితామహ్య
 సానుకుర్యాత్సంజ్ఞితామ్ । ప్రమీతపితృకఃపిత్రా పితామహ్యథవాసు
 తః ॥ * ॥ లోకాత్పరపి — ॥ స్తో ॥ పితామహ్యదిభిస్సాన్దం మాతం
 ను సపిండయేత్ । పితృన్రియమాణేతు తేనవోపరి తేన ॥ * ॥ ఇతి । అన్వా
 రోహణేతు భక్త్యైవసాస్పిన్ద్యం కియశమ్ । తదాహశాతానపః — ॥ స్తో ॥
 మృగియాంసుకానాం సహ సేవసంజ్ఞితామ్ । అహం సస్వినవాంసం
 పయావదాభూః సంస్థితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యయః — ॥ స్తో ॥ పితృజైః స
 కర్తవ్యం సపిండీకరణంస్త్రీయాః । సంసృతాపహ శ్చేన్ద్రేన్ద్రా గామస్త్రా
 ముచిన్తయైః ॥ * ॥ ఇతి । అప్రపకశబ్దేపితామహ్యదిభికల్పవ్యాప్త్యై
 ణః । పత్త్రించక్ర లేపి — ॥ స్తో ॥ మాతుస్సపిండీకరణం పత్యాసాన్దం
 విధీయతే । యస్మాత్పితృతానాంను వైవసన్నతిరివ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । శ
 బ్దశ్చ — ॥ స్తో ॥ అన్వారోహేతుభక్త్యైవ మాతుస్సహసపిండనమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । స్మృతిసారసముచ్చయే — ॥ స్తో ॥ పరేచ్యురనుయానేతు మరణా
 హక్రమేణతు । దహనాది సపిండ్యంతం సహకుర్యాద్యథావిధి ॥ పిండందర్శా
 స్వధాం తస్యాభిర్తృపాత్రై నివీయతు । మన్తైర్జైవతు తత్పాత్రం ప
 తృపాత్రేషుసేవయేత్ ॥ భర్తృపిండేనసంస్మర్య పితృపిండైస్తు సంస్మరే
 త్ ॥ * ॥ ఇతి । విశ్వాదర్శే — ॥ స్తో ॥ స్త్రీపిండై పతిపిండగే తదనుతం
 పిత్రాదిభిర్నిశ్రయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయాం విశేషాదభిహితః —
 ॥ స్తో ॥ దశాష్టద్వాదశవిప్రాగ్నిమన్త్యద్వాదశేదహని । ద్విధాస్త్రీతే

మదర్భేషుత్వర్వ్యపాత్రం ప్రకల్పయేత్ || పిత్రాదేశ్వురత్వైవ మా
త్రాదేస్తదనస్తరమ్ | పిత్రర్వ్యపాత్రఉదకం క్రమత్వైతామహాదిషు,
యేసమానాఇతిద్వాభ్యాం మన్తాభ్యాం యోజయేత్||మాత్ | యో
జయేన్నాతుర్వ్యంచ ఋగ్భ్యంమాత్రాదిషుత్రిషు || పవంత్రిధాకృతం పి
ణ్డం పిణ్డేషుత్రిషుయోజయేత్ | పిత్రోస్సగ్భ్యతమరణేత్వనుయానవిధిఃస్మృ
తః || * || ఇతి | పతత్ “ || స్లో || దేవంపిత్ర్యంచతస్త్రింస్యాన్నిమిత్తం
ప్రతిపూరుషమ్ | పిణ్డందశ్వాస్వధాంసాభ్యభర్తృపాత్రేనినీయచ || ”
ఇత్యాదివచనవిరోధాచ్చిష్టాచారాభావాచ్చనాదరణీయమ్ | గాలవః —
|| స్లో || ఏకదిత్యాం సమారూఢౌ దమృతీనిధనం గతౌ | ఏకోద్దిష్టం షోడ
శంచ భర్తృరెకాదశేఽహని || ద్వాదశేఽహనిసంప్రాప్తే పిణ్డమేకం ద్వ
యోఃషీపేత్ | పితృపిణ్డేన సంయోజ్య మాతృపిణ్డంపునస్తథా || పితామ
హాదిపిణ్డేషు విభజ్యవినియోజయేత్ || * || ఇతి | చసిష్ఠస్తు — || స్లో ||
అనుయానేతుపతినా సపిణ్డీకరణంసహ | అస్తథాయత్యణంమధ్యేభర్తృ
శ్వశురయోరిపి || * || యమోఽపి — || స్లో || రూక్షీందమృతిపిణ్డౌ
భ్యాం కుశైరస్తరయోపితృ౯ | శ్వశురస్యాగ్రతాయస్తాచ్చిరఃప్రచ్ఛా
దనక్రియా || పుత్రైర్దర్శ్యణసాకార్యామాతురభ్యుదయాగ్ధిభిః || * || ఇ
తి | బహుపత్నీసుమరణేతు , “ || స్లో || నిమిత్తపిణ్డమైకైకం దత్వాతై
స్సంస్మజేత్||మాత్ || ” ఇతిష్మరణాత్ప్రతిపత్సైకైకం పిణ్డందత్వా
జ్యేష్ఠక్రమాద్విభజ్య మన్తావృత్యా సంస్మజేత్ , “ || స్లో || బ
హుపత్నీకపత్నేతు మన్తావృత్తిఃపునఃపునః | విభజ్యపిణ్డం దద్యాన్తుగా
గ్గ్యస్యవచనంతథా || ” ఇతిష్మరణాచ్చ | మాలాపిత్రోస్సహమరణేఽపి
మాతృపిణ్డం పితృపిణ్డేన సంయోజ్య తం పిణ్డం త్రైధావిభజ్య పితామహా
దిపిణ్డేషు త్రిషుసంస్మజేత్ , “ || స్లో || పిత్రోస్సగ్భ్యతమరణేత్వనుయా
నవిధిఃస్మృతః | పృథగేవాన్యథాకుర్యాదితిప్రామాపితామహః || ” ఇతి
ష్మరణాత్ | స్మృత్యర్థసారే — || వా || అనుమరణేసహమరణేచ తస్యా
అర్ఘ్యపిణ్డౌ పత్యురఘ్యపిణ్డౌభ్యాం పూర్వంసంస్మజ్య పశ్చాద్ధ్యుపిణ్డౌ
త్రిధావిభజ్య పిత్రాద్యర్ఘ్యపిణ్డైః పూర్వవత్సంస్మజేత్ || * || ఇతి | పవం

చ , మాతుస్సపిండీకరణే ప్రేతార్ఘ్యం పిత్రాద్యమైస్సంస్మజ్య ప్రేత
పిండం పితామహ్యదిపిండేనస్మజేత్ , ప్రమీతపితృకస్తుపిత్రాదిపిండైఃపితా
మహ్యదిపిండైర్వా సంస్మజేత్ , పితామహ్యదిపిండసంసర్గశ్చిష్టాచారాను
గుణః , అనుమరణే నహమరణేచ తస్యా అఘ్యుపిష్టౌ పతుర్వరఘ్యుపిష్టౌ
భ్యం పూర్వం సంస్మజ్య పశ్చాద్ధ్యుపిష్టౌ త్రైధావిభజ్యపిత్రాద్యఘ్య
పిండైఃపూర్వవత్సంస్మజేదితి వివేకః । తథాచ , “ ॥ శ్లో ॥ పితామహ్యది
భిస్సాన్ధం సపిండీకరణంప్రథమ్ । ” ఇతి పూర్వోక్తశక్థాదివచనాని తత్త
త్పిన్డసంసర్గాభిప్రాయాని నతు శ్రాద్ధదేవతాప్రతిపాదనపరాని , శ్రా
ద్ధదేవతాస్తు సర్వత్రపిత్రాదయః , తపవభాజనీయాః । తథా విష్ణునైస్వ
రః — ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణశ్రాద్ధం దేవపూర్వం నియోజయేత్ । పి
తృనానాశయేత్తత్ర పునఃప్రేతంచనిర్దిశేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేచ —
॥ శ్లో ॥ మాతుఃపితృశ్చసాపిండ్యైః పిత్రాదీనేవభాజయేత్ । పితామహ్యది
భిస్సాన్ధం మాతుఃపూర్వప్రతేహని ॥ * ॥ ఇతి । అన్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥
సాపిండ్యైఃపూర్వభయత్రాపి పితరన్వైవ దేవతాః । స్త్రీణామర్ఘ్యంతు పి
త్రాదా నయేత్ప్రత్యాం స్త్రీయాదిషు ॥ * ॥ ఇతి । పిత్రాదీనాం భాజనవి
ధానాత్రేహమేవార్ఘ్యసదృశాత్ స్త్రీమృతౌ ప్రేతార్ఘ్యం పిత్రాద్య
మైస్సంస్మజేత్ , పితామహ్యదేర్ఘ్యజనాభావేపి పిన్డదానవిధానా
త్ స్త్రీపిన్డంపితామహ్యదిపిండోష్వేవ యోజయేదిత్యర్థః । తథాచ స్మృత్య
ంతరే — ॥ శ్లో ॥ స్త్రీమృతాహే స్త్రీయోభోజ్యాఃపితరస్త్రీసపిన్డనే ।
పిత్రాదేరేవ హేమసాస్యాత్పిన్డదానంతు వర్గయోః ॥ * ॥ ఇతి । పితరః -
జీవత్పితృకస్య పితామహాదయశ్చయః , ప్రమీతపితృకస్య పిత్రాదయ
శ్చయశ్చాన్ధదేవతాః , తేహమేవభాజనం హేమసశ్చ , హేమస మ
వ్రేషుచయోహేమస్త్రీ , పిన్డదానంతు పిత్రాదేః పితామహ్యదీనాం ఆ
స్మాకాంచేత్యర్థః । రుద్రసూచేద — ॥ వా ॥ స్త్రీణాం సాపిండ్యైభ
ద్యుఃపిత్రాదిభ్యఃపిన్డం చద్యాత్తత్తేవతేహం స్త్రీభ్యః ॥ * ॥ ఇతి । అతః
పితామహ్యదీనాం భోజనాభావేపి పిన్డదానసదృశాత్పిత్రామహ్య
దిపిన్డమాత్యైఃపిన్డసంయోగోయజ్యతే । తథాచ పితృమేధసారే —

॥ నా ॥ పుంసః స్త్రీ యోవాసాపిణ్డ్యే పిత్రాదీనేవవృణుయాత్పుంసఃపిణ్డ
 పిత్రాదిపిణ్డేనసంస్పృశేత్ , స్త్రీ యాఃపిణ్డం శ్వశస్త్రిది పిణ్డేరేవానును,
 తావత్యా ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర కేచిదాహుః - “ ॥ శ్లో ॥ పితామహ్యో
 భిసాస్సర్థం సపిణ్డీకరణంస్మృతమ్ । ” ఇతి శబ్దాదివచనాని మాతృసాపిణ్డ్యే
 పితామహ్యోది భోజనపరాణి నతుపిణ్డ సంసర్గమాత్రాభిప్రాయాణి , “ పి
 త్యానేవాశయేత్తత్ర ” ఇత్యాదీనితు అనుమృతివివయాణి , అనుయాగే
 త్యాదిపిణ్డేష్వేవ తత్పిణ్డ సంయోగవిధానాత్ , భోజనముపి తేషాం సం
 యుజ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । అపరేపునరాహుః — “ ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకర
 ణం పిత్రాః పితృయజ్ఞవిధానతః । ” ఇతి స్మరణాత్ , పిణ్డ పితృయజ్ఞేవ
 “ ॥ శ్లో ॥ తిలయుక్తేనచాన్నేన పిణ్డాం స్త్రీనేవపుత్రకః । పితృనుద్దిశ్యద
 ర్భేషు కుర్యాదుచ్ఛివ్తనన్నిధౌ ॥ ” ఇతివిధానాత్ , కార్యాయనాశ్వ
 లాయనాదిభిశ్చ పిణ్డపితృయజ్ఞప్రకారేణ పార్వణపిణ్డ విధానాత్ , తత్ర
 పిత్రాదీనాం భోజనే పితామహ్యోదీనాం పిణ్డ దానస్యానాచిత్యాత్ , పిణ్డ
 పితృయజ్ఞవిధానేనానుష్ఠాత్యాణాంమాతృసాపిణ్డ్యే పితామహ్యోదీనామేవ
 భోజనమ్ , పితామహ్యోది పిణ్డేరేవ మాతృపిణ్డసంసర్గః , “ ॥ శ్లో ॥ పి
 తామహ్యోదిభిసాస్సర్థం సపిణ్డీకరణంస్మృతమ్ ॥ ” ఇత్యాదీనిచ పిణ్డత్రయవ
 తాం పితామహ్యోది భోజన పిణ్డదాన తత్సంసర్గపరాణి , “ పిత్యానేవాశ
 యేత్తత్ర ” ఇత్యాదీనితు పిణ్డమటలవతాం పిత్రాది భోజనపరాణి , “ పి
 తామహ్యోదిభిసాస్సర్థమ్ ” ఇతివచనాత్పితామహ్యోదిభిస్సహ పిణ్డ సంస
 ర్గః ॥ * ॥ ఇతి । యథాకులచారవిహవ్యవస్థా , “ ॥ శ్లో ॥ యత్రశాస్త్ర
 గతిర్భిన్నా సర్వకర్మసుఖారత । ఉచితైనుదితైశ్చైవ బ్రాహ్మభేదో య
 థాభవేత్ ॥ తస్మాత్కులక్రమాయాతమాచారంత్యాచరేచ్ఛుభః । సగరియా
 న్నహాబాహూ సర్వతాస్త్రీదితాదపి ॥ ” ఇతి సుమన్తస్మరణాత్ । పుత్రి
 కాసుతో మాతృసపిణ్డనం మాతామహాదిభిస్సహకుర్యాత్ । తథా బాధా
 యనః — ॥ శ్లో ॥ ఆదిశేత్ప్రథమేపిణ్డే మారతం పుత్రికాసుతః । ద్వి
 తీయేపితరంతస్యాస్త్రీతీయేచ పితామహమ్ ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాఘ్రపా
 దోఽపి — ॥ శ్లో ॥ మాతృప్రథమతఃపిణ్డం నిర్వపేత్పుత్రికాసుతః । ద్వి

ఏయంతుపితుస్తప్త్యా ప్రితీయంతు పితుః పితుః ॥ * ॥ ఇతి । సుమస్తుర
 పి — ॥ శ్లో ॥ పితాపితామహేయోజ్యః పూణోసంవత్సరే సుతైః ।
 మాతామాతామహేయోజ్య తద్వదితాహ్వభార్గవః ॥ * ॥ ఇతి । ఉశ
 శాపి — ॥ శ్లో ॥ పితుః పితామహేయద్వర్షాణాం సంవత్సరేసుతైః ।
 మాతుర్వా తామహేతద్వ దేమాకార్యాసపిణ్డతా ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాఖ్యుః —
 ॥ శ్లో ॥ పత్యాపహైకతాతావద్యావత్పుత్రానజాయతే । పుత్రికాసున
 ఉత్పన్నే వత్సైః త్వం నివర్తతే ॥ * ॥ బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ కోకిల
 ప్యయధాపుత్రా అన్యసంబుద్ధజీవినః । పుష్టాస్తైస్వకులంయాన్తి సపుత్రా
 పుత్రికాతథా ॥ మాతుర్వా తుః పితుర్నిత్యం తస్యచైవ పితుః పితుః । ప్రద
 ర్శాత్పుత్రికాపుత్రః పిణ్డదా నెత్యయంవిధిః ॥ * ॥ ఇతి । పతత్సర్వం
 బ్రాహ్మణీదివాహోద్రష్టవ్యమ్ । అసురాదివివాహేషు వికల్పమాహ శా
 తాతపః — ॥ శ్లో ॥ తన్నాత్రాతత్పితామహ్య తచ్ఛ్రావౌవాసపిణ్డ
 నమ్ । అసురాదివివాహేషు వర్ణానాం యోషితాంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ మాతుస్సపిణ్డీకరణం మాతామహ్యదిభిః స్మృత
 య్ । పితామహ్యదిభిర్వాపి హ్యపరాద్యాగతాసుతః ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞా
 నేశ్వరః — ॥ వా ॥ మాతామహేనమాతుసాసపిణ్డ్యే మాతామహశ్రా
 ధం పితుశ్శ్రాధవన్నిత్యమేవ , పిత్రాపితామహ్యవా మాతుసాసపిణ్డ్యే
 మాతామహశ్రాధమనిత్యమ్ , కృతేభ్యుదయః , అకృతేన ప్రత్యవా
 యః ॥ * ॥ ఇతి । యసుశ్చ — ॥ శ్లో ॥ మాతుస్సపిణ్డీకరణంప్రేత్యకేనప్రి
 భిశ్చవా । అసురాద్యాగతాపుత్రః పితామహ్యదిభిస్తువా ॥ * ॥ ఇతి । పై
 త్యకే నెత్యనుమృతివిషయమ్ , తచ్ఛక్తప్రకారం ద్రష్టవ్యమ్ । చన్ద్రికాయా
 మ్ — ॥ శ్లో ॥ పితామహ్యదిభిర్ధర్మ్యవిహితాభాధస్త్రీయాసుతః । పి
 తృపత్రైర్వా తృపత్రైరాసురాద్యాగతాసుతః ॥ వివాహపుత్రభేదేన తస్యో
 త్రంచవ్యవస్థితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పితృమేధసారేతు — ॥ వా ॥ అసురాదివి
 వాహేషు పితామహ్యదిభిరేవ వచనాదాచారాద్వికల్పస్తరణాచ్చ ॥ * ॥
 ఇతి । పితామహ్యదిపిణ్డేరేవహిమాతృపిణ్డం శిష్టాస్సంయోజయన్తి , కించా
 పస్తస్మైక “ యహితృసు తేరథకతంజేయమ్ ” ఇతి కన్యాధిగమార్థద్రవ్యవి

ధానాత్, “ భిక్షుణీనిమిత్తమాచార్యోవివాహః ” ఇతిద్రవ్యాన్వననిమిత్తేషు
వివాహస్య పరిగణనాత్, గౌతమేనచ “ వడిత్యేకే ” ఇతిపఞ్చమవివా
హస్యచాసురస్యధర్మ్యత్వస్మరణాత్, “ ॥ శ్లో ॥ పితామహ్యోదిగ్ధర్మ్యవివా
హఃపూర్ణస్త్రియాస్సతః ॥ ” ఇతివచనాచ్చ పితామహ్యోది పిణ్డేరేవ మా
తృపిణ్డసంయోగః, “ ॥ శ్లో ॥ పితృపత్నేర్మాతృపత్నేరాసురాద్యాగతా
సుతః । ” ఇతివికల్పస్మరణైఃపి వైకల్పికధర్మేష్వాచార్యైఃపవ్యవస్థాపక
త్వాత్, పితృపత్నేః - పితామహ్యోదిగ్ధరేవ, పిణ్డసంయోగఇత్యాదుః .

మాతుస్సాపిణ్డ్యేగోత్రనియమః

మాతుస్సాపిణ్డ్యేగోత్రనియమమాహమారగ్జ్ఞయః — ॥ శ్లో ॥
బ్రాహ్మణిషువివాహేషుయాచోధాకన్యకాభవేత్ । భర్తృగోత్రైకర్త
వ్యాప్తస్యాపిణ్డోదకక్రియాః ॥ ఆసురాదివివాహేషుపితృగోత్రైకధర్మ
విత్ ॥ * ॥ ఇతి । బ్రాహ్మణిషువివాహభిప్రాయేణాహశాశాతపః — ॥ శ్లో ॥
స్వగోత్రాద్భృశ్యతేనారీ వివాహోత్సప్తమేవదే । స్వామిగోత్రైకర్త
వ్యాప్తస్యాపిణ్డోదకక్రియాః ॥ * ॥ ఇతి । బృహస్పతిరపి — ॥ శ్లో ॥
పాణిగ్రహణకామంత్రాః పితృగోత్రాపహరకాః । భర్తృగోత్రైకనారీ
ణాం దేయంపిణ్డోదకంతథా ॥ * ॥ ఇతి । మనురపి — ॥ శ్లో ॥ పితృగో
త్రంకుమారీణామూధానాంభర్తృగోత్రతః ॥ * ॥ ఇతి । ఆసురాదివివాహే
భిప్రాయేణ విజ్ఞానేశ్వరీయే — ॥ శ్లో ॥ పితృగోత్రంసముత్సృజ్యనకుర్యా
ద్భర్తృగోత్రతః । జన్మన్యపివిపత్నైచ నారీణాం పైతృకంకులమ్ ॥ * ॥ ఇ
తి । లోకాక్షిః — ॥ శ్లో ॥ మాతామహస్యగోత్రైక మాతుఃపిణ్డోదకక్రి
యామ్ । కుర్వతపుత్రికాపుత్రపవమాహప్రజావతిః ॥ * ॥ ఇతి । కాలాద
ర్కైఃపి — ॥ శ్లో ॥ వివాహపుత్రభేదేనతద్గోత్రంచవ్యవస్థితమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
బ్రాహ్మణిషువివాహభేదేనౌరసపుత్రపుత్రికాపుత్రభేదేనచ, తద్గోత్రమ్ - స్త్రీ
గోత్రమ్, ఇతివ్యవస్థితమ్ । బ్రాహ్మణిషువివాహచతుష్టయోధాయాస్త్రియా
భర్తృగోత్రైశ్చౌర్ధ్వదేహికం కార్యమ్, ఆసురాదివివాహ చతుష్టయోధా
యాఃస్త్రియాపితృగోత్రైక । ఔరసపుత్రాభర్తృగోత్రైకపుత్రికాపు
త్రామాతామహగోత్రైకకుర్యాదిత్యర్థః । పతశ్చ, “ ॥ శ్లో ॥ ఆభాగ్భృ

కాంప్రదాస్యామి తుభ్యంకన్యామలంకృతామ్ । అస్యాం యోజాయతే
పుత్రస్సమేపుత్రాభవిష్యతి ॥” ఇతివసిష్ఠోక్తప్రకారేణ దానే మాతామ
హగోత్రత్వమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ అపుతోఽహంప్రదాస్యామి తుభ్యంకన్యాం
భవానపి । పుత్రార్థీచేదిహమాత్మన్నస్సనాపుతోభవేదితి ॥ ” ఇతికా
త్యాయనోక్తప్రకారణోధాయామాతుర్వా తామహగోత్రేణ పితృగో
త్రేణవాకుర్యాత్ । ఏవంపుత్రికాపుత్రస్యమాతామహసమ్బుధై తథోత్రత్వ
మ్ , ఉభవమ్బుధైగోత్రవికల్పశ్చసిద్ధః । కాలాదరే — ॥ శ్లో ॥ కు
ర్యాన్వా తామహశ్రాద్ధం నియమాత్పుత్రికాసుతః । ఉభయోరపిసమ్బుధై
కుర్యాత్స ఉభయోరపి ॥ * ॥ పృథహరీతశ్చ — ॥ శ్లో ॥ మాతామహ
పితృభ్యంచ ప్రదన్యాత్పుత్రికాసుతః । ఉభయోరపిసమ్బుధైయన్వాదు
భయగోత్రకా ॥ * ॥ ఇతి । దత్తస్యప్రతిగృహాత్పగోత్రమేవ , “ ॥ శ్లో ॥
గోత్రాస్త్రప్రవిష్టానాం దాయమాశౌచమేవనా । స్థూలత్వంచనివర్తనై
తకులేనసర్వమిచ్ఛతే ॥ ” ఇతిస్తరణాత్ । యత్రపైతీనసివచనమ్ —
॥ వా ॥ అథదత్తకృత్రిమపుత్రికాపుత్రత్రైత్రజాఃపరిగ్రహేణాక్షణజా
తాద్వాప్యముషాయణకాభవన్తి ॥ * ॥ ఇతి । తమవనయనానన్తరం గోత్రా
న్తరే యోదత్తస్తద్విషయమిత్యథస్తాన్నిరూపితమ్ । ధారాపూర్వం దత్తా
యాపివాహాపూర్వం మృతాయాభర్తుగోత్రేణవా పితృగోత్రేణవా
క్రియాకార్యా , “ ॥ శ్లో ॥ దత్తానూథాచయాకన్యా సంసార్యాభ
ర్తుగోత్రతః ॥ ” ఇతి , “ ॥ శ్లో ॥ స్వగోత్రాద్భ్రీశ్యతే నారీవివా
హాత్సప్తమేవదే । ” ఇతిభయధాన్తరణాత్ । అనేకభర్తుకాయా ఆ
స్యభర్తుగోత్రేణ కర్తవ్యమ్ । తదాహఋశ్యశృణః — ॥ శ్లో ॥ స్త్రీ
ణామద్యస్యవైభర్తుర్యన్తోత్రం తేననిర్వపేత్ । యదిత్వక్షతయోనిస్సన్య
తృతిమన్యం సమాశ్రితా ॥ తథోత్రేణ తదాదేయం పిండంశ్రాద్ధం తథో
దకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ గోత్రస్యత్రవపిజ్ఞానే కా
శ్యవం గోత్రమిష్యతే । యన్వాదాహుశ్శ్చురిస్సన్యాః ప్రజాఃకాశ్యవసం
భవాః ॥ పిత్రాదీనాంనామయదా పుత్రైర్నజ్ఞాయతేతదా । పృథివీవ
త్పితావాచ్యస్తత్పితాచాన్తరిక్షసత్ ॥ అభిధానాపరిజ్ఞానే దివివత్ప్రసి

తామహః || * || ఇతి । రాజవిశోఃపురోహితగోత్రేణకార్యమ్ । తథాచ
కాత్యాయనః — || శ్లో || పురోహితస్యగోత్రేణకార్యా రాజవిశోక్తి
యాః । దద్యాత్పిష్టోదకేశ్రాద్ధం తూష్ణింశూద్రస్యనామతః || * || ఇ
తి । తచ్ఛనామశూద్రస్యదాసాస్తమిత్యాహబాధాయనః — || శ్లో || శ
ర్వాస్తంబ్రాహ్మణసోఽక్తం వర్మాస్తం శుక్రియస్యతు । ఘోషాస్తంవై
వవైశ్యస్యదాసాస్తం శూద్రజన్మనః || * || ఇతి । స్వసూత్రేణ సపిణ్డీక
రణం కార్యమ్ , “ || శ్లో || అలభ్యాత్ప్రియసూత్రస్య శ్రాద్ధాస్తంపరసూ
త్రతః । కుర్యాత్సపిణ్డీకరణం స్వసూత్రేణైవనాన్యథః || ” ఇతిభరద్వా
జస్తరణాత్ । అపుత్రాయాఃపత్నీసాసపిణ్డీభర్తృస్వపిత్రాదీ
భోజయిత్వా స్వసూత్రాదిపిణ్డైస్సహ తత్పిణ్డంసంయోజయేత్ , “ || శ్లో ||
స్త్రీమృతాహీస్త్రీయోభాజ్యాః పితరస్త్రీసపిణ్డనే । పిత్రాదేరేవ
ఘోషామసాస్యపిణ్డదానంతు వర్గయోః || అపుత్రాయాం మృతాయాం
తు పతిఃకుర్యాత్సపిణ్డతామ్ । శ్వశ్రాద్ధాదిభిస్సహైవాసాస్యసపిణ్డీకరణం
భవేత్ || పత్నీకుర్యాదపుత్రాయాః పతిర్వా త్రాదిభిస్సహ || ” ఇ
త్యాదిస్తరణాత్ । పత్నీమృతాహశ్రాద్ధేతు పత్నీమాతృపితామహీర్భో
జయేత్ , “ || శ్లో || స్త్రీశ్రాద్ధేవృణుయాద్భర్తృ పత్నీమాతృపితామ
హీః । పితృవ్యాగ్రజయోశ్శ్రాద్ధే తత్తత్పితృపితామహా || ” ఇతి శ్చ
రణాత్ । స్మృతిరత్నేతు — || శ్లో || అభర్తుర్యోపితఃపిణ్డం భర్తృపిణ్డని
యోజయేత్ । యదిజీవతిభర్తృతు శ్వశ్రాద్ధాదిభిస్సహైవాసాస్యసపిణ్డీక
రణం సంసర్గః స్త్రీపిణ్డేషుస్త్రీయాభవేత్ । మృతేభర్తరపత్నీయస
ర్వత్రైవినిర్ణయః || అసపత్యాయదానారీ పతిపిణ్డనయోజయేత్ । య
దాపుత్రపతీనారీపితామహ్యాదిభిస్సహ || * || ఇతి । సంక్రమేఽపి —
|| శ్లో || మృతప్రియాయాశ్చ తతైవలోకేపతస్త్రిన్దఃపతిపిణ్డయోగమ్ ।
జీవత్ప్రియాయాశ్చ తతైవపిణ్డం శ్వశ్రాద్ధాదిపిణ్డైస్సహ సంసృజేద్ధి || * ||
ఇతి । పిత్రాసపిణ్డీకరణం జ్యేష్ఠైవైవ కార్యమ్ , || శ్లో || సర్వేరనుమ
తింకృత్వా జ్యేష్ఠైవైవచ యత్యుతమ్ । ద్రవ్యేణచావిభక్తేన సర్వైరే
వకృతం భవేత్ || సపిణ్డీకరణంపిత్రార్నకార్యమఖిలైస్సుతైః । ఏకేనాపి

కృతేనమ్యకుప్తత్యగుణసమ్భవాత్ ॥ జ్యేష్ఠపుత్రస్యసద్భావేకనిష్ఠఃకు
 నుతేక్రియామ్ । ప్రేతత్వాన్మవిముచ్యేతపితృత్వంచనగచ్ఛతి ॥ జ్యేష్ఠ
 పుత్రైశుదూర్భాగనిష్ఠస్తుయథోదితమ్ । కుర్యాత్ప్రితృస్తు సంసారంసపి
 న్లేకరణంనతు ॥ యవీయసాకృతంకర్మప్రేతశబ్దంవిహాయతు । తదగ్రజే
 నకర్తవ్యంసపిన్లేకరణంపునః ॥ నవప్రార్థంసపిన్లేత్యం ప్రాధాన్యపిచహో
 డత । ఏకేనైవతుకార్యాణిసంవిధక్తధనేషుపి ॥ * ॥ ఇత్యాదివచనాన్య
 త్రావగస్తవాని । పతచ్ఛాధస్తాత్ప్రతిపాదితమ్ । జ్యేష్ఠస్యాపతీకత్వే
 కనిష్ఠపవసపిన్దనంకుర్యాత్, తస్యైవసాగ్నికత్వాత్ । తథాప్రేతీనసః —
 ॥ శ్లో ॥ సపిన్లేకరణంపుత్రఃపితుఃకుర్వీతయోగైర్మహా । అనగైర్మస్త్రీ
 యానాన్యాహ్యోకోద్దిష్టాదృతేకైర్వచిత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేచ —
 ॥ శ్లో ॥ యద్యగైర్జూరకౌవిప్రసాపిన్లేత్యసముపస్థితే । భౌతృభిఃకా
 రయేచ్ఛాగ్నిధంసాగ్నికైర్విధివస్తనః ॥ ఔపాసనాగ్నోదూర్భాగసమీపేభౌ
 తరిస్థితే । యద్యగ్నోజుహుయాద్వాపిపాశౌవాసహిపాతకీ ॥ జ్యేష్ఠపు
 త్రోగైర్మహాన్మసాగ్నితనస్త్వగ్నిమాన్యది । కనిష్ఠపవకుర్వీతసపిన్లేకర
 ణంపితుః ॥ * ॥ ఇతి । ఉగ్ధహానస్తరంపునసపిన్లేకరణంకర్తవ్యమ్ ॥ శ్లో ॥
 జ్ఞాన్యస్యనగ్నావన్యస్తుసాగ్నికపిత్రాసపిన్దనమ్ । కుర్యాత్త్యక్తాప్రే
 తశబ్దంసత్యగ్నావగ్రజఃపునః ॥ * ॥ ఇతి । పునసపిన్లేకరణప్రకారశ్చ
 బ్రికాయామభిహితః ॥ శ్లో ॥ యవీయసాకృతప్రాజ్ఞప్రేతశబ్దంవిహా
 యచ । తదగ్రజేనకర్తవ్యంసపిన్లేకరణంపునః ॥ సపిన్లేకరణంనామపునః
 పార్వణవద్భవేత్ । అర్ఘ్యసంయోజనంకుర్యాత్పిన్ద్రసంయోజనంతథా ॥
 ప్రేతశబ్దాద్వినిర్ముక్తఃపునఃప్రేతననిర్దిశేత్ । ప్రేతశబ్దంవినాసర్వంకార్య
 మిత్యాహగౌతమః ॥ * ॥ ఇతి । హేమాద్భ్రాతు — ॥ శ్లో ॥ సపిన్లేకర
 ణంనామపునఃపార్వణధర్మవత్ । పితృశబ్దేనకర్తవ్యంప్రేతశబ్దంవిహాయ
 చ ॥ అర్ఘ్యసంయోజనంనాస్తిపిన్ద్రసంయోజనంతథా । ఏకాదశేఽహ్నిక
 తోవ్యంసపిన్లేకరణంపునః ॥ ద్వాదశాహేనకర్తవ్యమితీతాతపోబ్రవీ
 త్ । యసపిన్లేకృతంప్రేతంపునఃపిన్ద్రేనయోజయేత్ ॥ విధిఘ్నస్తేనభవతిపి
 తృహాచోపజాయతే ॥ * ॥ ఇతి । ఏవంచార్ఘ్యపిన్ద్రసంయోగయోగ్వికల్పః ।

అత్ర కేచిదాహుః — || వా || పునఃసపిణ్డసంయోగనిషేధశ్రవణాత్,
 “ || శ్లో || సపిణ్డీకరణేవృత్తైః పృథక్త్వం నోపపద్యతే । పృథక్త్వైశ్చ కృతేషు
 శ్చాత్పునఃపిత్రోస్సపిణ్డతా || ” ఇత్యేకొద్దిప్తనిషేధప్రణాచ్చ , “ పునః
 పార్వణధర్మవత్ ” ఇతిపార్వణధర్మమాత్రప్రణాచ్చ , పునఃసపిణ్డీకరణం
 పార్వణవిధానేనకర్తవ్యమ్ || * || ఇతి । అత్ర పునఃసపిణ్డీకరణేతతఃపూ
 ర్వంనమాసికానిపునఃకర్తవ్యాని , సపిణ్డీకరణమాత్రస్యపునఃకరణవిధా
 నాత్ , “ || శ్లో || సపిణ్డీకణాదూర్ధ్వం వైకోద్దిప్తంసమాచరేత్ || ’ ఇత్యే
 కొద్దిప్తరూపమాసికనిషేధప్రణాచ్చ .

సపిణ్డీకరణాదావగ్నిర్గయః

అథసపిణ్డీకరణాదిశ్రాద్ధేష్యగ్నిర్గయః । తత్రయాజ్ఞవల్క్యః —
 || శ్లో || కిర్కస్సార్థం వివాహాగ్నీకుర్వీతప్రత్యహంగృహీ || * || ఇతి ।
 శ్రీధరీయే — || శ్లో || ద్వాకశాహేత్రిపత్యైవాపణ్డాసేమాసికాన్వికే ।
 సపిణ్డీకరణంకుర్యాత్పిత్రోరౌపాసనేతుతః || * || విష్ణుః — || శ్లో ||
 సపిణ్డీకరణంపిత్రాఃకుర్యాదౌపాసనేతుతః । అథాలౌకికేహ్యగ్నీసంస్క
 సంపాదయేచ్ఛుభః || * || ఇతి । లౌకికాగ్నీవితివిధురవిషయమ్ || తథా
 శ్మృత్యంతరే — || శ్లో || ఔపాసనాగ్నీకర్తవ్యంమాతాపిత్రార్గురోర
 పి । అన్యేషాంలౌకికాగ్నీతువిధురస్యచలౌకికే || వటుశ్చేచ్ఛ్లోకికాగ్నీ
 చకుర్యాత్పిత్రోస్సపిణ్డనమ్ || * || ఇతి । అన్యత్రాపి — || శ్లో || కుర్యా
 ఔపాసనేశ్రాద్ధంమాతాపిత్రౌర్యథావిధి । అన్యేషాంలౌకికేతద్వద్భృ
 హ్మచార్యవ్యసగ్నికః || * || ఇతి , || శ్లో || సపిణ్డీకరణంకుర్యాదగ్నీహౌ
 పాసనేద్విజః । మాతాపిత్రార్గురోవైవనతరేషాంతులౌకికే || * || ఇతి ।
 అఖండాదశే — || శ్లో || పిత్రోస్సపిణ్డీకరణంకుర్యాదౌపాసనేతుతః ।
 ఇతరేషాంసపిణ్డానాంలౌకికాగ్నీవితిస్థితిః || * || ఇతి । సాయణీయే —
 || శ్లో || సపిణ్డీకరణంకుర్యాత్పిత్రోరౌపాసనానలే । తథామాతామహ
 స్యాపిమాతామహ్యశ్చనిర్గయః || తథాసేమన్తజాతస్యజ్యేష్ఠస్యాపిసపి
 ణ్డనమ్ । ఔపాసనాగ్నీకర్తవ్యంజనకస్యసమోహినః || పితామహస్య
 తత్పత్యైః కార్యమాపాసనానలే || * || శ్మృత్యంతరే — || శ్లో ||

మాతుః పిత్రోర్మాతృలూదేర్మరణేతున్వవహీనా । సాపిండ్యం మాసికా
 దీంశ్చ తద్వీక్ష్యత్రైణకారయేత్ ॥ అపుత్రస్యపితృవ్యస్యజ్యేష్ఠస్యాప్య
 సుతస్యచ । సపిండీకరణంకుర్యాత్స్వస్వాపాసనవహీనా ॥ * ॥ ఇతి । అ
 న్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥ మాతుః పిత్రోర్మాసికాదీదౌహిత్రస్సీన్వయవ
 హీనా । తథామహాలయాదీంశ్చకుర్యాత్పర్వణతశ్శుచిః ॥ * ॥ ఇతి ।
 సదేవం మాతాపిత్రోర్మాతామహమాతామహూర్మాతృలూపాపుత్రస్య
 జ్యేష్ఠభ్రాతృః పితృవ్యస్యాచార్యస్యచ స్వాపాసనేసాపిండ్యాదిపార్వణప్రా
 థంకుర్యాదితిస్థితమ్ । యత్తు కైశ్చిదుక్తిమ్ — ॥ వా ॥ పిత్రోర్మాతా
 మహయోశ్చప్రాధమాపాసనేఇతరేషాం శ్రోత్రియాగారాదాహృతే
 లౌకికాగ్నోక్తవ్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి తత్సూర్యోష్ఠక్షత్సృత్యనభిజ్ఞానవిలసితత్వా
 దుపేక్ష్యమ్ ।

అగ్నోకరణం ద్వివిధమ్, కాల్యాయనాశ్వలాయనాద్యుక్తం పి
 తృయజ్ఞధర్మకమేకమ్, ఆపస్తంబాద్యుక్తం తద్వగ్రహితమన్యత్, తత్స
 రూపం చాగ్రవక్ష్యతే । ఉభయవిధమగ్నోకరణమప్యనాహితాగ్నేరౌ
 పాసనవత ఆహితాగ్నేరప్యధాధానేనాపాసనవత ఔపాసనపవ, స
 ర్వాధానేనాపాసనవత్త్వాసంభవేఆపస్తంబోక్తాగ్నోకరణఁ హూమస్య
 లోపఃనతువైతానికాగ్నోపనుష్ఠానమ్, “ శ్రోతంవైతానికాగ్నిషు ” ఇ
 త్యభిధానాత్ । నచలౌకికాగ్నోదేవతాదేరివాగ్నేరపి, ప్రతినిధ్యభావా
 త్ । అతపవసర్వాధానేనాపాసనాభావవిషయేధూర్తస్యామినాభాప్యకా
 రేణోక్తమ్ — ॥ వా ॥ శ్రాద్ధమూర్ధ్వం హూమాతాగ్నోర్తవ్యం బ్రా
 హ్మణాహవనీయాగ్నోతస్యాపిప్రధానత్వాత్ ॥ * ॥ ఇతి । తస్యాపి -
 హూమాదూర్ధ్వం క్రియమాణస్యాన్నాశనలక్షణస్యశ్రాద్ధస్యాపీత్యర్థః ।
 పితృయజ్ఞధర్మకాగ్నోకరణస్యకుసర్వాధానేనాపాసనాభావేఽపిననిష్ప
 త్తిః, “ కర్మస్మార్తం వివాహాగ్నోకుర్వీతప్రత్యహంగృహీ ” ఇత్యాది
 నోపదిష్టాపాసనాగ్నోభావేఽపి పితృయజ్ఞవదిత్యతిదేశతః ప్రాప్తదక్షిణా
 గ్నోస్సమృద్ధాద్దక్షిణాగ్నోపనుష్ఠానమ్ । అనేవైవాభిప్రాయేణమారుణై
 యోగోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ ఆహితాగ్నోస్తుజహుయాద్దక్షిణాగ్నోసమాహి

తః || * || ఇతి । ఆపస్తమ్బోక్తాగ్నోక్తకరణేతుపిణ్డపితృయజ్ఞవదిత్యథిదేశా
భావానందక్షిణాగ్నిప్రాప్తిరితినర్వాధానెఘూర్తస్వామ్యుక్తాగ్నోక్తకరణ
భావోయుక్తః । పూర్వోక్తాభిప్రాయేణవాయుపురాణేఽప్యుక్తమ్ ॥ శ్లో ॥
ఆహృత్యదక్షిణాగ్నింతుఁ హూమార్థంవైప్రయత్నతః । అగ్న్యభిఞ్ఞంతా
కికంవాపి జుహుయాత్కర్మసిద్ధయే ॥ * || ఇతి । అస్థాయమర్థః — అగ్నో
కరణఁ హూమార్థం గృహ్యగ్న్యభావేదక్షిణాగ్నిం లోకికాగ్నింవాఽఽ
హృత్యఁ హూమకర్మసిద్ధయే జుహుయాదితి । అత్రదక్షిణాగ్నిసక్షుస్య
ప్రవాసాదినాఽసమ్భవేలోకికాగ్నిసక్షుః, తస్మాత్తిదేశోవదేశరూపప్రవాణ
ద్వయావగతదక్షిణాగ్న్యభాధకత్వేనాగత్యాఽఽశ్రయణీయత్వాత్ ।
అతపప్రయత్నతోదక్షిణాగ్నిమాహృత్యేతుక్తమ్ । దక్షిణాగ్న్యస
న్నిధానేహస్తేనాలోకికాగ్నోవాఅగ్నోకరణం కుర్యాదిన్యస్మాప్రిప్రవా
సాదినాదక్షిణాగ్న్యసమ్భవేలోకికాగ్నోదిపక్షౌపూర్వోక్తన్యాయాదవ
గస్తస్య । లోకికాగ్నేస్తుతాదృశవిశేషానవగమాత్పాణినాసహసముపి
కప్తవ । యద్యపిన్యాయతోఽగ్నేః ప్రతినిధ్యభావః, తథాపినప్రతినిధి
న్యాయేనాత్రదక్షిణాగ్న్యదేరుపాదానమ్ । కింతుగృహ్యగ్న్యభావే
సతత్సాధ్యకర్మణోఽననుష్ఠానేప్రాప్తేవచనేనాగృహ్యగ్న్యాదావపిగృహ్య
గ్నిసాధ్యంకర్మవిధీయత ఇతినకశ్చిద్దోషః । తథానారదీయే — ॥ శ్లో ॥ అ
గ్న్యభావేతువిప్రస్యపాణౌ హూమోవిధీయతే । యథాచారంప్రకుర్వీ
తపాణావగ్నోతువాద్విజః ॥ * || ఇతి । యస్తుస్మృత్యన్తరమ్ — ॥ శ్లో ॥
హస్తైఃకర్మకరణంకుర్యాత్సర్వాధానీనలోకికే । అగ్ధాధానీతుగృహ్య
గ్నోజుహుయాత్పితృయజ్ఞవత్ ॥ * || ఇతి, అత్రనలోకికఇతివిధురాది
విషయమ్ । తథాచస్మృత్యన్తరమ్ — ॥ శ్లో ॥ సాగ్నిరగ్నావనగ్నిస్తుద్వి
జపాణావథాపునా । కుర్యాదగ్నక్రియాంనిత్యం లోకికే నేతినిశ్చిత
మ్ ॥ * || ఇతి । అస్థాయమర్థః — అగ్నిమాఘపురుషభౌపాసనాగ్నోద
క్షిణాగ్నోలోకికాగ్నోవాపూర్వోక్తవ్యవస్థయాఽగ్నోకరణంకుర్యాత్,
భార్యావిధురతయాదాయాత్ప్రిగస్వీకృతౌపాసనతయావాయోఽగ్ని
రహితస్సతుద్విజపాణావపునాఽగ్నోకరణంకుర్యాత్సజాతులోకికాగ్నో

కుర్యాదితి । యత్తుమనునోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ అగ్న్యభావేతువిప్రస్య
 పాణావేవోపపాదయేత్ ॥ * ॥ ఇతి, తద్బ్రహ్మచారివిషయమ్ । తదా
 హజాతుకర్ణిః — ॥ శ్లో ॥ అగ్న్యభావేతువిప్రస్యపాణౌదద్యాత్తుదక్షి
 ణే । అగ్న్యభావః స్మృతస్తావద్యావద్యాధ్యారాణాం నవిన్దతి ॥ * ॥ ఇతి ।
 “ ॥ శ్లో ॥ అనేయమంతాకికతద్వద్బ్రహ్మచార్యపవనగిరిః ॥ ” ఇతివచ
 నం సపిండీకరణవిషయమ్ , తత్సూక్ష్మముక్తమాపస్తమ్బాదివిషయంవా ।
 సభావద్యతే । వృద్ధమనుః — ॥ శ్లో ॥ కుర్యాదనుపనీతోఽపి శ్రాద్ధమే
 తోహియస్సుతః । పితృయజ్ఞాహుతిం పాణౌజహుయా స్మస్త్రీపూర్వక
 మ్ ॥ * ॥ ఇతి । విద్యమానేఽవ్యగౌతమావదిమచతుర్ముశాశ్రద్ధేషుపా
 ణావేవహూమః । తదాహగృహ్యకారః — ॥ శ్లో ॥ అన్వప్తకంచపూ
 ర్వేషుర్వ్యాసిమాస్యథపార్వణమ్ । కామ్యమభ్యుదయేఽప్తమ్యమేకొద్దిప్త
 సుధాప్తమమ్ ॥ చతుర్ద్వాద్యేషుసాగ్నినాం వహ్నౌహూమోవిధీయతే ।
 పితృబ్రాహ్మణహస్తైస్సామస్తరేషుచతుర్ద్వపి ॥ * ॥ ఇతి । అప్తకా
 శ్రద్ధదినోత్తరదిన్త్రేయమాణం శ్రాద్ధమన్వప్తకమ్ , పూర్వదిన్త్రేయ
 మాణం సప్తమ్యాం క్రియమాణం శ్రాద్ధంపూర్వేషురిత్యుక్తమ్ , మా
 సిమాసీత్యనెనమాసిశ్రద్ధముక్తమ్ , పార్వణం త్రిపురుషోద్దేశేనక్రియ
 మాణమమావాస్యదిశ్రద్ధమ్ , కామ్యమ్ - ఫలకామనయా క్రియమాణ
 మ్ , అభ్యుదయ ఇత్యనేనాభ్యుదయకముక్తమ్ , అప్తమ్యమితిపదేనాప్త
 కాఖ్యం శ్రద్ధముక్తమ్ , ఏకముద్దిశక్రియమాణమేకొద్దిప్తమ్ , ఏషామ
 ప్తవిధానాం శ్రద్ధానాంమధ్యేషుచతుర్దుసాగ్నికానాంబహ్వగ్నికానామే
 కాగ్నినాంచపూర్వోక్తవ్యవస్థయాఽగౌహూమోవిధీయతే , ఉత్త
 రేషుచతుర్దుహూమః పితృబ్రాహ్మణహస్తైస్సామితిత్యర్థః । ఆద్యేషుచ
 తుర్ద్వప్రవాసాదినాబౌపాసనాసన్నిధానేద్విషపాణావపునాకర్త
 వ్యమ్ । తదాహవిష్ణుధర్మోత్తరే మార్కణ్డేయః — ॥ శ్లో ॥ అనాహితా
 గ్నిశ్చౌపాసనైఃగ్న్యభావేద్విజ్ఞేఽపునా ॥ * ॥ ఇతి । బౌపాసనాగృ
 హ్యగిరిః । విజ్ఞానైశ్చరీయే — ॥ శ్లో ॥ అహితాగ్నిస్తుజహుయాద్దక్షి
 ణౌగౌసమాహితః । అనాహితాగ్నిరౌపాసనైఃగ్న్యభావేద్విజ్ఞేఽపునా

వా || * || ఇతి । అపస్వగౌర్నకరణం జలసమీపేశాగ్రిధికరణే వేదితవ్యమ్ ।
 తదాహ కాత్యాయనః — || శ్లో || విష్ణుధర్మోత్తరేచాపునూరగ్జ్ఞేయన
 యః శ్మశ్రతః । సయదాఽపాంసమీపేశాచాగ్రిధేజ్ఞేయోవిధిస్తదా || * ||
 ఇతి । యదాతుపాణిఁ హువామపక్షస్తదైకస్యైవవిప్రస్యపాణౌ హువామో
 నతుసర్వవిప్రాణామిత్యాహ కాత్యాయనః — || శ్లో || పిత్రైర్యయః ప
 త్నీమూర్ధస్యస్తస్యపాణావనగ్నికః । హుత్వామస్త్రీవదన్యేహంరూష్ణీం
 పాత్రైఃపునిక్షిపేత్ || * || ఇతి । మనుః — || శ్లో || అగ్న్యభావేతువి
 ప్రస్యపాణావేవోపపాదయేత్ । పర్యుక్త్యదర్శనాస్తీర్యయతోహ్యగ్ని
 సమోద్విజః || * || ఇతి । అగ్నిసమత్వాత్పిత్ర్యబ్రాహ్మణం పర్యుక్త్యప
 రిస్తీర్యజుహుయాదిత్యర్థః । యత్తుయమేనోక్తమ్ — || శ్లో || దైవవిప్ర
 కరైఽనగ్నిఃకృత్వాఽగ్నైకరణంద్విజః || * || ఇతి । తత్రవికల్పేనవ్యవస్థా
 ద్రుష్టవ్యా । అత్రాపతీకర్తృకపాణిఁ హువామేవిశేషమాహ కాత్యాయ
 నః — || శ్లో || అపతీకోయదావిప్రశ్శాగ్రిధంకురీత్పార్వణమ్ ।
 పిత్ర్యవిప్రైరనుజ్ఞాతోవిశ్వేదేవేషుహుయతే || * || ఇతి । వాయుపురా
 ణేవ — || శ్లో || అభార్యోదైవికకుర్యాచ్ఛేషం పిత్రైఃనివేదయేత్ ।
 నహిశ్మృతాశ్శేషభాజోవిశ్వేదేవాః పురాణైః || * || ఇతి । విశ్వేదవ
 కరే హువామపక్షేహుతశేషం పిత్ర్యర్థభోజనైష్యేవనిక్షిపేదిత్యర్థః । శ్మ
 త్యన్తరేవ — || శ్లో || దైవవిప్రకరభార్యఃకృత్వాఽగ్నైకరణంద్విజః ।
 శేషయేత్పిత్ర్యవిప్రేభ్యఃపిణ్డాగ్ధేశేషయేత్తదా || అగ్నైకరణశేషంతు నద
 ద్యాదైవైశ్చదేవికే || * || ఇతి । యమః — || శ్లో || అగ్నైకరణవత్త
 త్రహువామోదైవకరభవేత్ । పర్యుక్త్యదర్శనాస్తీర్యయతోహ్యగ్ని
 సమోహిసః || * || ఇతి । యదాదైవవిప్రకరే హువామస్తదామహాలయాదౌ
 పితామహశ్రాద్ధాథం వైశ్వదేవవిప్రభేదేఽపి సకృదేవానుష్ఠేయః ,
 యదాపిత్ర్యబ్రాహ్మణకరే హువామస్తదామాతామహబ్రాహ్మణకరేఽ
 పి పృథగనుష్ఠేయః , “ || శ్లో || వైశ్వదేవేయదైకస్మిన్ భవేయర్ద్యావ
 యోద్విజాః । తదైకపాణౌ హువతవ్యం స్యాద్విధిర్విహితస్తథా || మా
 తామహస్యభేదేన కుర్యాదితి వినిర్ణయః । ” ఇతిశ్రుతాంత । పాణౌయ

తుర్తవ్యం తదాహ శౌనకః — || వా || అనగ్నిశ్చేదాద్యంగృహీత్వా
 భవత్సేవాగ్నోకరణమితి పూర్వం తథాఽస్తు || * || ఇతి । అయమర్థః —
 ఆద్యమ్ - ఘృతాఘృతమన్నమ్ , గృహీత్వాభవత్సేవాగ్నోకరణమేవా
 మంకరిష్య ఇతి పూర్వం ప్రప్త్యా, తథాస్త్వితీతైరనుజ్ఞాతోజుహుయాదితి ।
 పాణితలేహుతస్యానన్యవినియోగమాహగృహ్యపరిశిష్టకారః || శ్లో ||
 యచ్చపాణితలేదత్తం యచ్చాన్యదుపకల్పితమ్ । పకీభావేనభాక్తవ్యంపు
 థగ్భావోనవిద్యతే || అన్నంపాణితలేదత్తం పూర్వమశ్చన్త్యబుద్ధయః ।
 పితరస్తేనతృప్యన్తి శేహన్నంనలభన్తి || * || ఇతి । యత్తుశౌనకవచన
 మ్ — || శ్లో || తేషుతద్భుక్తవత్స్వనన్యమన్యదనన్యచ భూజయేత్ || * ||
 ఇతి , పాత్రస్థాపితం పాణిహుతం పూర్వం భుక్తవత్సుప్రాప్త్యాణేష్వీతిత
 స్యార్థః । కాలాదర్శేఽపి — || శ్లో || దైవార్థపాశౌజుహుయాదభార్యోఽ
 న్యోయధార్వాతః । పాశౌహుతం యదనన్యతత్ప్రథజ్ఞాంశౌఽతికుత్రచి
 త్ || * || ఇతి । అనేనైవాభిప్రాయేణకాత్యాయనః — || శ్లో || హస్తై
 హుతం యదశీయాద్భాష్టాణోజ్ఞానమర్చయః । నష్టంభవతితచ్ఛాన్తి
 తిశాతాతపోఽబ్రవీత్ || * || ఇతి । పారిజాతేతు — || శ్లో || హస్తైహుతంతు
 నాశీయాదబ్జంముక్త్యాఽనుమాసికమ్ । అగ్నోప్రత్యేషణంకార్యం సపిండీ
 ప్రేతకర్తృసు || * || ఇతి । తదేవమనాహితాగ్నౌరౌపాసనవతఃపాతాగ్నౌరథా
 థానేనౌపాసనవతఃపాసనవవసపిండీకరణాదిశ్రాద్ధంకర్తవ్యమ్ । సర్వా
 థానేనౌపానాసన్భువేతపస్తమోబక్తాగ్నోకరణస్యలోపః, పితృయజ్ఞధర్మకా
 గ్నోకరణస్యనవివృత్తిః, కింతుదక్షిణాగ్నౌవనుష్ఠానం దక్షిణాగ్నౌసన్నిధా
 నేలోకికాగ్నౌపాశౌవాజలేవాహుమఃకర్తవ్యః । ఏవమనాహితాగ్నే
 రప్యేపాసనాసన్నిధానే పితృయజ్ఞధర్మకమగ్నోకరణం లోకికాగ్నౌద్విజేఽ
 ఘ్నవాకుర్యాత్ । దాయాత్ప్రగృహీతాగ్నిర్బ్రహ్మచారివిధురశ్చపాశౌ
 కుర్యాన్నలోకికాగ్నౌ । కామ్యాదివతుష్టయేఽపిపాణావేవహుమః । ఆ
 పస్తమోబక్తమగ్నోకరణమనాహితాగ్నిర్దూరస్థాగ్నిశ్చెల్లోకికాగ్నౌకుర్యా
 త్ , బ్రహ్మచారివిధురశ్చలోకికాగ్నౌకుర్యాత్ , “ || శ్లో || ఔపాసనా
 గ్నోదూరస్థేకేచిదిచ్చన్తిసత్తమాః । పాణావేవతుహుతవ్యమితి నైతత్స

మజ్జసమ్ || ప్రాచీనాపీతినాచూలముః కార్యోక్తౌద్విజసత్తమాః | తచ్ఛే
 షంవిప్రప్రాత్రైషువికిరేతస్సంస్కరణహరిమ్ || అభార్యోజూరభార్యశచ
 బ్రహ్మచారీచపైతృకై | అగ్నోకరణమేతేషాం వహ్నీవేహోచితంభవేత్ ||”
 ఇతిస్మరణాత్ | “ అగ్నిముఖావైదేవాః , పాణిముఖాఃపితరః ” ఇత్యవిశేషే
 నిశ్రవణాదాపస్తమోబ్ధిక్తమగ్నోకరణమపి విధురాదయః కురుః , పా
 నా విత్యపరే | తద్వయంపితృబాహ్మణకరైవైశ్వదేవికబాహ్మణకరై
 వావికల్పేన భవతి | అభార్యకర్తృకంతువైశ్వదేవికబాహ్మణకరపవకర్త
 వ్యమితిమాధవీయస్మృతి చద్వికాద్యుక్తార్థనిమగ్నః | సర్వాధానేనాపాన
 నాసమ్భవే ఆపస్తమోబ్ధిక్తగ్నోకరణస్యాపిసనివృత్తిః , కింతులోకికాగ్నౌ
 వసుష్టానమితిమతాంతరమ్ | అన్యతస్సర్వమత్రాపిసమానమ్ | పత్యం
 రజస్వలాయాం సత్యోపాసనే తామనాదృత్య సపిణ్డీకరణశ్రీధం కుర్యా
 త్ , “ || స్తో || ఋతుమత్స్వపిదారేషువిదేశస్థోఽప్యనగ్నికః | అన్నేవై
 వాల్మీకం కుర్యాద్ధేన్మావాఽఽమేననన్వచిత్ || ” ఇతిస్మరణాత్ | ప్ర
 త్యాబ్ధికేపత్యైషమధ్యమపిణ్డదానవిధానే తామనాదృత్య శ్రీధం కుర్యా
 త్ | ముతసాపిణ్డ్యేపత్యైష , పిణ్డదానాభావాన్నిషేధాభావాచ్చ | అగ్నివి
 ఛేదేతు “ || స్తో || ద్వయోస్సాధారణో వహ్నిస్సహసంసారసంస్కృ
 తః || * || — || స్తో || విశోధ్యకాయంవివిదైస్తుకృచ్చైర్ద్రవ్యప్రదానంకు
 రుతేయధార్థమ్ | అతఃపరస్తాత్సహభార్యయాచయ తాసురగ్నోకరణం
 వదేత్యః || * || ” ఇత్యాదివచనైస్సన్ధానెపత్నీసాపేక్షత్వావగమాత్కాలా
 త్తరేఽగ్నిం సన్ధాయాపాననాగ్నోసాపిణ్డ్యంకుర్యాత్ , తస్యకాలాంతరే
 సావకాశత్వాత్ , “ || స్తో || సావకాశంతుయతాగ్నం నతతుగ్నా
 ద్విదూషితే || ” ఇతిస్మరణాత్ | తథాగృహ్యపరిశిష్టే — || స్తో || ఋతు
 మత్స్వపిదారేషుధార్యాగ్నిస్తుభవేద్యది | సపిణ్డీకరణశ్రీధం కుర్యాదే
 వావిచారయన్ || * || ఇతి | స్మృత్యంతరే — || స్తో || సపిణ్డీకరణేప్రా
 తైభార్యాయదిరజస్వలా | సపిణ్డీకరణం నస్యాదగ్నావనుగతేసతి || * ||
 ఇతి | అన్యత్రాపి — || స్తో || శ్రీధకర్తురదాభార్యవ్యశౌచానై
 రజస్వలా | ప్రాధికేషంప్రకుర్వీత వర్జయిత్వాసపిణ్డనమ్ || * || ఇతి |

శాతమోఽపి — || శ్లో || శ్రాద్ధీయేఽహనిసంప్రాప్తైయస్యభార్య
 రజస్వలా । శ్రాద్ధంతత్రనకర్తవ్యంపశ్చమేఽహని || * || ఇతి । శ్రాద్ధ
 మత్రసపిండీకరణమ్ । మృతపత్యాం రజస్వలాయామపి పశ్చమదినే
 భర్తృసపిండీకరణముక్తంశ్చుత్వంతరే — || శ్లో || సపిండీకరణేప్రాప్తే
 ప్రేతపతీఽరజస్వలా । సపిండీకరణంనసాన్యతపశ్చమేఽహని కారయే
 త్ || * || ఇతి । ఏతదపుత్రైభర్తరిప్రేతేపతీకర్తృకసపిండీకరణవిషయమి
 త్యేకే, పుత్రాదికర్తృకవిషయమపి, శిష్టాచారాద్యవస్థా । త
 త్రైవ — || శ్లో || మృతేభర్తరియానాం హ్యశౌచాస్తేరజస్వలా । శ్రా
 ద్ధశేషే ప్రకుర్వీతసాన్యాత్వాసూత్రం వినర్జయేత్ || * || యస్తు
 నారకవచనమ్ — || శ్లో || నష్టాగ్నిదూరభార్యశ్చపార్వణేసముపస్థితే ।
 అగ్నిహోత్రాద్యవిధిపశ్చాద్ధాన్యకృత్వావినర్జయేత్ || * || ఇతి, యచ్చత్రి
 కాణ్డీవచనమ్ — || శ్లో || యస్యభార్యావిదూరస్థాపతితావ్యాధితాఽపివా ।
 అనిచుఃప్రతికూలావాతస్యాః ప్రతినిధౌక్రియా || శ్రాద్ధేఽహనితు
 సంప్రాప్తైయస్యభార్యారజస్వలా । అగ్నింసన్ధాయవిధిపశ్చాద్ధాన్యం
 కృత్వావినర్జయేత్ || * || ఇతి, తనిర్వకాశమృతాహశ్రాద్ధవిషయ
 మ్, “ || శ్లో || మృతాహంసమతిక్రమ్య చణ్డాళః కోటిజన్మసు || ”
 ఇతిలోకాత్యాదిస్తరణాత్ । “ || శ్లో || ఆమశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీతయ
 స్యభార్యారజస్వలా । సిద్ధానేననకర్తవ్యమామంతస్యవిధీయతే || ”
 ఇతికాత్యాయనాదివచనమ్, సపిండీకరణాదివ్యతిక్తవిషయమ్, “ || శ్లో ||
 సపిండీకరణశ్రాద్ధమనైవైవసమాచరేత్ । వైవామేననహేమానవామా
 తాపిత్రోర్విశేషతః || ” ఇతిస్తరణాత్ । యస్యద్వాదశాహపవసపిండీకర
 ణంవిహితమ్, “ || శ్లో || సపిండీకరణంపిత్రైః కుర్యాదకోహియస్సుతః ।
 అభిరత్వాచ్ఛరీరస్యద్వాదశాహఃప్రశస్యతే || ఏకపుత్రోఽగ్నిమాంజైచ
 వకుర్వీతద్వాదశేఽహని || ” ఇత్యాదినాతస్యాపి “ యస్యభార్యావిదూర
 స్థా ” ఇతిన్యాయాదగ్నిసన్ధానపూర్వకం కర్తవ్యమ్ । ఏవం సంవత్సరాంతసా
 పిండ్యపత్యాం రజస్వలాయాం పత్యాః ప్రతినిధాయ “ || శ్లో ||
 శ్రాద్ధీయేఽహనిసంప్రాప్తైయస్యభార్యారజస్వలా । అగ్నింసన్ధాయవి

ధివచ్చార్థిం కృత్వా విసర్జయేత్ || ” ఇతి న్యాయాత్మసన్యసిరవకాశత్వే
నాగ్నిం సన్ధాయ సాపిణ్డ్యం కుర్యాత్, తత్ర సాపిణ్డ్యాకరణే పునఃక్షోడశప్ర
సక్తేః, “ || స్తో || కుర్యాన్నిరవకాశంతు నిత్యం వైమిత్తికం తథా || ” ఇతి శ
ఙ్ఖప్తరణాచ్చ । తదేవమ్ “ పత్యం రజస్వలాయాశూపాసనే విద్యమానై
తామనాదృత్య ద్వాదశాహం దాసపిణ్డీకరణం కుర్యాత్, అగ్నివిచ్ఛేదేతు
పకోద్దిష్టాస్తం స్వకాలే కృత్వా పశ్చిమ దినాదావృత్తకాలేఽగ్నిం సన్ధాయ
సాపిణ్డ్యం కుర్యాత్, పశువుత్రాగ్నిహంశ్చ కుశాదినాపత్యాః ప్రతి
నిధిం కృత్వాఽగ్నిం సన్ధాయ ద్వాదశాహే సపిణ్డనం కృత్వా తమగ్నిం విస్మ
జేత్, వత్సరాస్త్రసాపిణ్డ్యమగ్నిసన్ధానపూర్వకం కాలాస్తరాభావాద్ర
జస్వలాయామపి పత్యాం కుర్యాత్, మాసికాబ్దికాదికంచాగ్నిం సన్ధా
య స్వకాలే కృత్వా తమగ్నిం విస్మజేత్, ప్రతపత్యాం రజస్వలాయాం
సాపిణ్డ్యం పశ్చిమ దినే కుర్యాత్, అపుత్రైభర్తరి ప్రతేయదిపతీ కుర్యా
త్తదేవపశ్చ మైహి, అన్యశ్చేతుర్కర్యాత్ప్రతపత్యాం రజస్వ
లాయామపి స్వకాలే కుర్యాత్ ” ఇత్యపరే .

అయమత్రనిమగ్నః — అనాహితాగ్నిగ్వాదశాహే తృతీయప
క్షేవా తృతీయే మాసే షష్ఠ్యవై కాదశే మాసి వత్సరాస్త్రే వా పుంసవనాద్యవ
శ్యక శుభాగమే వా సపిణ్డీకరణం కుర్యాత్, ద్వాదశాహప్రభృతిషట్సుది
నేషు సప్తదశదినపర్యవైషు త్రయోవింశద్దినే వా కుర్యాత్, ఆహితాగ్ని
శ్చేతగ్నా ఆహితాగ్నేరనాహితాగ్నేర్వామృతస్య సాపిణ్డ్యం ద్వాదశా
హపవ కుర్యాత్, పకాదశదినే దర్శాపాతే సత్యే కాదశదినే సాపిణ్డ్యం కృ
త్వా పిణ్డపితృయజ్ఞంచ కుర్యాత్, అనగ్నికర్తా సాగేఽప్రతస్య త్రిప
క్షే ద్వాదశాహే వా కుర్యాత్, మహాగురుపితృమరణే త్రయోదశదినే కు
ర్యాత్, సాగ్నిరనగ్నిశ్చ ద్వాదశాహం దాప్రమాదాదకృతం సాపిణ్డ్యము
త్తరభావిషు కాలేషు కుర్యాత్, ద్వాదశాహ సాపిణ్డ్యే వత్సరాస్త్రసాపిణ్డ్యే
చ నవారాదిదోషః, తత్రాపి ద్వాదశాహ సాపిణ్డ్యే పితృవ్యతిరిక్తానాం శు
క్రదినమేకం వర్జ్యమ్, వత్సరాత్యయేతు పునఃక్షోడశ శ్రాద్ధపూర్వకం న్య
కుమ్భయోరన్యతర మాసస్య కృణ్ణపక్షే పశ్చిమ్యామృత్యుమాసే కాదశ్యం

దశ్యేవాకర్తవ్యమ్, పితామహాదిషుప్రముజేవత్సునసాపిండ్యమున్యతమాత్యయేపుత్రఃకుర్యాత్, పవనమాతుఃపితుర్భర్తుఃపత్న్యాశ్చపుత్రక్రమమరణేసాపిండ్యంకుర్యాత్, నాన్యేషాంపుత్రక్రమమరణేసాపిండ్యంకుర్యాత్, ఆమెనహేమావాకుర్యాత్, పుత్రక్రమమృతానాంమాతాపితృభర్తృవత్సనామనైనసాపిండ్యే ఇతరేషామామేనహేమావాకృతేపిణదన్తర్హితమరణేతతపిండ్యానన్తరమేతేషాంపునరనేనసపిండీకరణంకర్తవ్యమ్, పుంసఃస్త్రియావాసాపిండ్యేపిత్రాదీనామేవవరణమ్, వైశ్వదేవాథ్వాద్యపితృపితామహప్రపితామహాథ్వాద్యనిమిత్తాథ్వాద్యేషకంవిష్వజ్ఞేషకమనేనక్రమేణవృణయాత్, వైశ్వదేవాథేపిత్రాద్యథ్వాద్యేషకమేషకంవావృణయాత్, పుంసఃపిండంపిత్రాదిపిండైస్సహసంస్పృశేత్, స్త్రియాఃపిండంశ్వశ్వాద్విపిండైస్సహసంస్పృశేత్, అనపత్యాయాఃపతిపిండైనేత్యేకే, అనుమృతాసహమృతావపతిపిండైనసంస్పృశ్యపునన్తత్పిత్రాదిపిండైస్సంస్పృశేత్, పిండత్రయవతామాశ్వలాయనాదిసూత్రానుసారిణాంస్త్రియాసాపిండ్యేశ్వశ్వాద్విపిండైనేవవరణంతత్పిండైరేవసంస్పృశః, సమానపిండ్యోగానాంకర్తృకేవత్తతఃకుర్యాన్నిమిత్తవరణంపుత్రకుర్యాత్, మరణక్రమాపరిజ్ఞానేతుజ్యేష్ఠక్రమేణపిండసంస్పృశంకుర్యాత్, పిత్రోఃపత్నీపుత్రపౌత్రభ్రాతృతత్పితృస్సహస్వసూత్రాంచస్థూతమరణేపిత్రాద్వాదశాహేసపిండీకరణంపత్న్యాదీనాంప్రపత్నేపిత్రార్హుతాభేపత్న్యాదివ్యతిరిక్తానామన్యేషాంమరణేపితృవతస్సరాస్తేతేషాంసపిండీకరణమ్, సమానోదకహేమాత్పిత్రాదిప్రరాత్రాశౌచకర్తృకసంసౌరేద్వాదశాహేసపిండీకరణమ్, పక్షిణ్యాశౌచకర్తృకహేతుచతుర్థదినపౌద్దిప్తంపశ్చమదినేసాపిండ్యంచకుర్యాత్, బధుకర్తృకేతుచతుర్థేఽహిన్సపిండ్యంకుర్యాత్, మర్త్యతయోఃపిత్రోఃపునస్సంసౌరేషశ్చమదినేసాపిండ్యంకుర్యాత్, “॥ శ్లో ॥ యేమృతాః పాపకార్యేణ తేషాం సంవత్సరాత్పరమ్ । నారాయణబలిం కృత్వాకుర్యాత్తత్రాధ్వైరైహికమ్ ॥ అదౌస్తేవాఽథవజ్ఞానేపునఃకృత్వాతు సంసృతిమ్ । పిత్రాత్రమశుచి

హృత్వా శాస్త్రం కృత్వా చతుర్దినే ॥ సాపిణ్డ్యం పశ్చిమది నే మాతాపి
త్రొస్సమాచరెత్ ॥ ” ఇతి స్మరణాత్ , మాతాపితృవ్యతిరిక్తమర్మతిపు
నద్దాహేతృతీయది నేనపిణ్డ్యం కుర్యాత్ , కేవలపునస్సంసారవిషయే అ
కృతక్రియయోర్వాతాపిత్రోద్వాదశేఽహి సపిణ్డ్యమ్ , భాగ్యుః పున
స్సంసారే వక్ష్యాన మధ్యేద్వాదశేఽహి సపిణ్డ్యం వక్ష్యానాత్పరం వత్స
రాతూర్వం పశ్చిమది నేనపిణ్డ్యం కుర్యాత్తతః పరం శృతీయది నేనపిణ్డ్యం
కుర్యాత్ , అన్యేషాం పునస్సంసారేయస్యయావదాశౌచంతస్యతదా
శౌచానంతరది నేనకొద్దిప్తం తమంతరది నేనాపిణ్డ్యంచకుర్యాత్ , మాతాపి
త్రోర్మతామహమాతామహుర్వాగ్భాతులస్యాపుత్రస్యజ్యేష్ఠభాగ్యుః పి
తృవ్యస్యాచార్యస్యచస్వాపాసనసాక్ష్యం కుర్యాత్ , అహితాగ్నిరవ్యధా
ధానేనాపాసనవానాపాసనం కుర్యాత్ , సర్వాధానేనతదనమ్మువేఅపస్త
మోక్తాగ్నోకరణహుమన్యోమః , లోకికాగ్నీతి మరాంతరమ్
పితృయజ్ఞధర్మకస్యతు దక్షిణాగ్నోనమ్మువేతాకికాగ్నోపాశౌజనేవా
హుమః , రజస్వలాయాం పర్వామౌపాసనం నివృత్తమానెనాపిణ్డ్యం
తదైవకుర్యాత్ , ఔపాసనవిచ్ఛేదేకాలాంతరేకుర్యాత్ , ఎత్సగాంతసా
పిణ్డ్యంతు తతాగ్నంపవకుర్యాత్ । ఇతి నపిణ్డీకరణనిర్ణయః .

సోదకుమ్మశ్రాద్ధవిధిః

అథసోదకుమ్మశాస్త్రమ్ । తత్రగౌతమః — ॥ శ్లో ॥ అదైవం
పార్వణశాస్త్రం సోదకుమ్మమధర్మకమ్ । కుర్యాత్ప్రత్యాజ్ఞికశ్రాద్ధాశ్చ
జగల్పవిధినాన్వహమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అదైవమ్ - విశ్వేదేవవిష్ణురహితమ్ ,
పార్వణమ్ - త్రిపురుషాత్మకమ్ , సోదకుమ్మమ్ - ఉదకుమ్మసహితమ్ ,
అధర్మకమ్ - దంతధావనతామూర్బలాదివర్జనా పునర్భోజనాదిరూపకర్మ
భాక్త్యధర్మరహితమ్ , సజగల్పవిధినా - “ ॥ శ్లో ॥ ఆవాహనాగ్నోక
రణే స్వధానినయనం తథా । వికిరం పిణ్డదానంచ సజగల్పేషజ్ఞవర్జయే
త్ ॥ ” ఇత్యుక్తప్రకారేణాజ్ఞికశాస్త్రాత్పూర్వం ప్రత్యహంకుర్యాదిత్యర్థః ।
ఏతచ్చ , అర్వాకస్సంవత్సరాత్సపిణ్డీకరణేతతః పరం పార్వణవిధానేనకర్త
వ్యమ్ , తతః పూర్వమేకోద్దిప్తవిధానేన కార్యమ్ , వత్సరాంతసాపిణ్డ్యేత్వే

కొద్దిష్టవిధానేనైవకార్యమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ కృతేనపిణ్డీకరణపార్వణంతువిధీ
యతే । నపిణ్డీకరణాదర్వాగైకొద్దిష్టంవిధీయతే ॥ ” ఇతిసామాన్యేన,
“ ॥ శ్లో ॥ సోదకుష్ఠంచకర్తవ్యమ్నవశాద్ధానిషోడశ । ఏకొద్దిష్టవిధానే
నసపిణ్డీకరణాదధః ॥ ” ఇతివిశేషతత్పరణాత్ । ఏతద్వాదశదినమారభ్య
కార్యమ్ । తమక్తంశ్రీధరీయే — ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశాహప్రభృత్యస్యత్య
ప్తయేచానన్సంయుతమ్ । దద్యాదహరహః కుష్ఠంజలపూర్ణంతు వత్సర
మ్ ॥ * ॥ ఇతి । కారికారత్నేతు — ॥ శ్లో ॥ ఆద్యాహోద్వాదశాహ
ద్వాతర్పూర్వాహోదధాపివా । విప్రాయాన్సోదకుష్ఠంరద్యాదన్వ
హమాబ్జికాత్ ॥ * ॥ ఇతి । మృతేదినసమేకాదశాహం ద్వాదశాహం
వా౭౭రభేత్యర్థః । మారుణ్డెయః — ॥ శ్లో ॥ యస్యసంవత్సరాదర్వా
కృపిణ్డీకరణంకృతమ్ । మాసికంసోదకుష్ఠంచదెయంతస్యాపివత్సరమ్ ॥ * ॥
ఇతి । స్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ ఆబ్జసుమ్బుసుటందద్యాదన్సమాజ్యేన
సంయుతమ్ । సంవత్సరేప్రవృద్ధే౭పిప్రతిమాసంచమాసికమ్ ॥ * ॥ ఇ
తి । కాలాదర్కృపి — ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశాహప్రిపత్నాదౌకృతంయస్య
సపిణ్డెనమ్ । కుర్వితపార్వణశ్రాద్ధంసోదకుష్ఠమదైవతమ్ ॥ సజుత్పేనా
స్యనిర్ధర్తం ప్రత్యహంత్యాబ్జికావధి ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥
అతిథిం భోజయేద్విద్వాన్సోదకుష్ఠేవిశేషతః । అభ్యాగతంభోజయిత్వా
నియతంతునభోజయేత్ ॥ నియతం భోజయేద్యస్తుల్భాభాన్తోహోద్విమూఢధిః ।
శ్రయస్తైనరకంయాన్తికర్తాభాక్తాతథాపితా ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవ
ల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ అర్వాకృపిణ్డీకరణం యన్యసంవత్సరాద్భవేత్ । తస్యా
స్యన్సోదకుష్ఠందద్యాత్సంవత్సరంద్విజః ॥ * ॥ ఇతి । అశ్రవిజ్ఞా
నేశ్వరః — ॥ వా ॥ సంవత్సరాదర్వాగ్యస్యసపిణ్డీకరణంకృతం తస్య
కృతే౭పితప్తిప్రతిదివసం ప్రతిమాసం వాయావత్సంవత్సరంశక్త్యనుసా
రేణాన్ముదకుష్ఠసహితంబ్రహ్మణాయదద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । పితృమే
ధసారే — ॥ వా ॥ నద్వాదశాహోదాసాపిణ్డ్యేసోదకుష్ఠశ్రాద్ధాన్యా
హత్యదద్యాద్విధ్యభావాత్ప్రత్యహమాబ్జంతద్విధివైయధ్యాపత్యైర్వాసిక
వత్సరసుస్థానైప్రమాణాభావాచ్ఛ, ప్రాగ్భాతౌతానస్యసాపిణ్డ్యేన

పునఃకుర్యాదకృతానికృత్యాసాపిణ్డ్యంకుర్యాత్ , శక్తవిషయే ద్వాదశా
హప్రభృత్యానంతస్సరాత్ప్రత్యహమేకం త్రిపురుషాద్దేశేనాదైవముధ
మకంసదక్షిణంసజల్పవిధినాసోదకుమ్భశ్రాద్ధందద్వాత్ , ప్రతిమాసంద
ర్శాదౌవామాసికాహాన్యదినే వాఽతీతసోదకుమ్భశ్రాద్ధాన్యాహాన్యదద్వా
త్ , ప్రాకస్పిణ్డీకరణాదేకోద్దిష్టవత్ , నసాం వత్సరికాహేతానిదద్వాత్
లాతీతత్వాత్ , “ || శ్లో || అకాలేచేత్క్రమంకర్మకాలంప్రాప్యపునఃక్రియా ।
కాలాతీతంతు యత్కుర్యాదకృతం తద్వినిధిశేత్ || ” ఇతి కాత్యాయనః ||*||
ఇతి । “ || శ్లో || ప్రేతలోకేతు వసతి స్థానం వషణం ప్రకీర్తితా । యు
ద్దిష్టేష్టే ప్రత్యహంతస్యభవేతాం భృగునష్టన || ” ఇతి స్మరణాద్వమా
నై ప్రేతలోకవాసం యుద్దిష్టేచ విహాయస్వకర్మఫలం ప్రాప్తస్యసాం
వత్సరికాహాన్యద్వితీయసంవత్సరాదిత్వాత్తత్ర యుత్త్యష్టాశాన్త్యర్థం సో
దకుమ్భశ్రాద్ధం నిష్ప్రయోజనమిత్యర్థః । నను , “ || శ్లో || సపిణ్డీకర
ణాత్ప్రేతేవైతృకం పదమాస్థితే । చతురో నిర్వపేత్పిష్టాన్పూర్వం తే
షు సమావయేత్ || తతఃప్రభృతివైప్రేతపితృసామాన్యమశ్నుతే । ”
ఇత్యాదిభిఃకృతేసాపిణ్డ్యేపితృత్వప్రాప్త్యవగమాద్వాదశాహాదౌసాపిణ్డ్యేక
థం ప్రేతలోకవాసః ప్రత్యహంతస్యకథం యుద్దిష్టేచ భవేతామితిచే
త్ , సత్యమ్ , తస్య ప్రేతలోకవాసాభావేఽపి ప్రథమాద్భికదినపూర్వది
నపర్యంతం యుత్త్యష్టాఽవినాభూతప్రేతభావస్యాస్త్యన్యహంబ్రాహ్మణ ఇ
త్యాదిభావపద్విధీయమానత్వాత్ । అత ఏవ స్మృత్యంతరే — || శ్లో || శ్రా
ద్ధానిక్రమశోల భ్వాసపిణ్డీకరణేకృతే । ప్రేతభావాద్వినిర్ముక్తస్సకర్మఫలభా
గ్భవేత్ ||*|| ఇతి , తతశ్చకృతేసపిణ్డీకరణేప్రేతభావయుక్తస్య యుద్ది
ష్టాశాన్త్యర్థమనుష్ఠేయమ్ , “ || శ్లో || యస్య సంవత్సరాదర్శాకస్పిణ్డీకర
ణంకృతమ్ । మాసికం సోదకుమ్భంచ దేయంతస్యాపివత్సరమ్ || ” ఇత్యా
దిపూర్వోక్తవచనాచ్చ సోదకుమ్భశ్రాద్ధం ప్రత్యహమాద్భికదినపూర్వదినా
వధికార్యమితిసిద్ధమ్ । అత్రసోదకుమ్భశ్రాద్ధేషు యద్యదంతరితం తత్తదు
త్తరదినసోదకుమ్భశ్రాద్ధేనసహనవశ్రాద్ధమాసికాన్తరాయన్యాయేనసమా
నతన్త్రితః కార్యమ్ । అస్యావశ్యక రవ్యత్వాత్తన్త్ర్యే తత్కార్యం మృతేఽపి

పాత్రాదీనా మవ్యవశిష్టం సోదకుమ్భశ్రాద్ధ మవశిష్టం మాసికంచానుష్ఠే
యమ్ । “ ॥ శ్లో ॥ ప్రేతసంసౌరకార్యాణి యానిశ్చాద్ధాని షోడశ ।
యథాకాలేతు కార్యాణి నాన్యథా ముచ్యతేతతః ॥ ” ఇతి స్మరణాత్ ।
ఏత్యమేధసారకృత్ — ॥ వా ॥ ఏకోజ్జరవృద్ధిశ్రాద్ధోదకదాచైర్దాహజనిత
యుత్యుష్ణానివృత్తిఃపిండైరాకారావాప్తిరేకోద్దిష్టేన పిశాచత్వనివృత్తిస్సోద
కుమ్భశ్రాద్ధైః ప్రేతలోకవాసజనితయుత్యుష్ణాశాన్తి వ్యూహోత్సర్గనవశ్చా
ద్ధైః ప్రేతత్వనివృత్తిసపిండీకరణాత్పితృత్వప్రాప్తిః । యుత్యుష్ణాజనితా
న్యస్తదుఃఖానుభవావస్థాప్రేతత్వమ్ , వస్వాదిశ్రాద్ధదేవతానమృత్యుఃపి
శృత్వప్రాప్తిః , అతస్తన్నివృత్తయేతత్ప్రాప్తయేచయథాకాలమవిశ్వమ్యే
నప్రేతకార్యం కార్యమన్యథామహోదోషః , నాన్యకించిత్రముణ్యధికా
రః ॥ * ॥ ఇతి । శతకే౭పి — ॥ శ్లో ॥ ముఖ్యకర్తురఘంటావద్యావ
త్ప్రేతత్వమోచనమ్ । పుత్రాణామప్యఘంటావన్ముఖ్యకర్తృవస్థితః ॥*॥
ఇతి । ప్రేతత్వమోచనమ్ - సపిండీకరణమ్ । అత్రముఖ్యకర్తుర్దాహోత్ప
రమఘవిధానం సూతికాయా ఇవ కర్మానహాత్వమాత్రాభిప్రాయమ్,
“ ॥ శ్లో ॥ అకృత్వాప్రేతకార్యాణినిత్యవైమిత్తికాన్యపి । నకుర్యాత్తావ
దాశౌచం యావత్ప్రేతత్వమోక్షణమ్ ॥ ” ఇతి స్మరణాత్ । ముఖ్యకర్తు
వ్యతిరిక్తజ్ఞాతీనాందశాహోత్పరంకర్తానర్హతానాస్తి , “ ॥ శ్లో ॥ పుత్రైః
పిత్రాస్తుసంసౌరః ప్రమాదాదకృతోయది । జ్ఞాతీనాందశరాత్రంస్యా
త్తదూర్ధ్వంసూతకంనహి ॥ ” ఇతి , “ ॥ శ్లో ॥ నిత్యకర్తానికుర్వతస్తృత్యు
క్తానితథైవచ ॥ ” ఇతిచ స్మరణాత్ । సంక్రమే — ॥ శ్లో ॥ అకృతేప్రే
తకార్యేతునకుర్యాదాత్మనశ్శుభమ్ । కుర్యాదేవశుభంకర్తృముఖ్యకర్తుశ్చ
సన్నిధౌ ॥ * ॥ ఇతి । యదాపుత్రాద్యభావేభాగ్రాదిః కరోతితదాచతు
ర్వింశతిమతే — ॥ శ్లో ॥ భాగ్రావాభాగ్రాత్పిత్రవాసపిండశ్శిష్యపవనా ।
సపిండీకరణం కృత్వాకుర్యాదభ్యుదయంతతః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రాపవాదః
స్తృత్యుత్తరైభిహితః — ॥ శ్లో ॥ గర్భాదిప్రాశనాన్తానిప్రాప్తకాలంనల
ఘ్యయేత్ । జ్ఞాతీనాంప్రేతకార్యాణికుర్వన్నపిచకారయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
పుంసువనసీమన్తోన్నయనజాతకర్తృనామకరణాన్నప్రాశనానిజ్ఞాతీసాపిండ్యా

తూర్పర్వమపిక తామకూర్వాదిత్యధః । మౌతాపితృమాతామహమాతామ
హీనాం సాపిణ్డ్యం కృత్యైవగర్భాదిప్రాశనాంతానికార్యాణి , “ ॥ శ్లో ॥
పిత్రాదీనాం త్రయాణాంతు ప్రమీతానాం సపిణ్డనమ్ । కృత్వాతుమన్య
శంకుర్యాన్నేతరేషాం కథంచన ॥ ” ఇతి స్మరణాత్ । మన్యశమ్ - పుంసువనా
ద్యావశ్యకం శుభకర్మ । తథాచశక్యః — ॥ శ్లో ॥ సావకాశంతు యతాగ్ర
ర్యంనకుర్యాన్తాసిమాషితే । కుర్యాన్నిరవకాశంతు నిత్యం నైమిత్తికం త
థా ॥ * ॥ ఇతి । అమృతశ్చ — ॥ శ్లో ॥ మానసోక్తైషు కార్యేషు మూఢ
త్వం గురుశుక్రయోః । అధిమాసాదిదోషాశ్చ నస్యః కాలవిధేర్బలా
త్ ॥ * ॥ ఋశ్యశ్శక్యః — ॥ శ్లో ॥ జాతకర్తృచజాతేష్టింయథాకాలం స
మాచరెత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఋతుశాస్త్రిశ్చ కాలాంతరాభావాతాగ్రత్వవ్యా
“ ॥ శ్లో ॥ జాతకేనామకరణేతథాఽనన్యప్రాశనేఽపిచ । ఆర్యరైదయి
తానాంచ మాసికం నాపకర్షయేత్ ॥ * ॥ ఇతి మాసికాపకర్షనిషేధేనతద్వి
ధానాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ యోయదీచ్ఛేద్ద్విజన్మత్వమప్తమాజ్ఞంనలక్ష్మయేత్ ॥ ”
“ ॥ వా ॥ అతిక్రాంతేతుసావిత్ప్యాకాలేఋతుం త్రైవిద్యకం బ్రహ్మచ
ర్యంచరెత్ ॥ ” ఇత్యాదిస్మరణాత్ । పుంసువనాదివత్సపిణ్డీకరణానంతరంపి
త్రోర్మతాబ్జమాసికాపకర్షపూర్వకం పుత్రాదీనాం యద్యపుపనయనం
కర్తవ్యమ్ , తథాఽపి , “ తమసోవాపషతమః ప్రవిశతి , యమవిద్వాసు
పనయతే , యశ్చావిద్వా ” ఇతిబ్రాహ్మణమ్ , “ తస్మిన్నభిజనవిద్యా
సముదేతం సమాహితం సంసకర్తారమీషేత్ ” ఇతి స్మరణాదన్యకర్మత్వస
మ్భవాతాగ్రయితవ్యమ్ । మృతపితృకస్యాష్టమే , “ అష్టవర్షం బ్రాహ్మ
ణముపనయీత ” ఇతి శ్రుతిబలాచ్ఛ్రుతిస్మృత్యోర్విరోధే శ్రుతేర్బలీయ
స్త్వాదుపనయనం కర్తవ్యమ్ । తథాచ , యదనన్యకర్మకమనవకాశంపుం
సువనాదికం తత్సపిణ్డీకరణమాసికాపకర్షపూర్వకం ప్రథమాభ్యేఽపికర్తవ్య
మ్ । యత్తుకాలాంతరేకర్తుం శక్యంసానవివాహాది,తత్రత్రనకర్తవ్యమ్ ।
అనవకాశం యదనన్యసాధ్యం తత్రతత్ అన్యేన కారయితవ్యమ్ । ఏతదేవా
భిప్రేత్యదేవః — ॥ శ్లో ॥ పితరౌప్రమీతాయస్యదేహస్తస్యాశుచిర్భ
వేత్ । నదైవం నాపిపిత్ర్యంచయావత్సృజ్యోనవత్సరః ॥ సానంచైవమ

హాదానం స్వాధ్యాయశ్చాగ్నిపూజనమ్ । ప్రథమేఽజ్ఞానకర్తవ్యం మహా
గురునిపాతనే ॥ * ॥ ఇతి । దైవందేవతాస్థాపనాది, పితృయమ్ - అన్యేషాం
సాపిండ్యమ్, — ॥ శ్లో ॥ పిత్రోర్మృతాబ్జేచాన్యేషాం వశ్యరాక్షసపిండన
మ్ ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । ఏవంచపితృమృతాబ్జేజ్ఞాతినంసాగ్రేకృతేనఽ
ఆకృత్వాజ్ఞాతీసాపిండ్యమావశ్యకంశుభంకర్తవ్యమ్ । సానమ్ - సమా
వర్తనమ్, మహాదానమ్ - కనకాశ్వాదిప్రసిద్ధమ్, స్వాధ్యాయః - ఉప
నయనమ్, తదర్థత్వాదుపనయనస్య, “విద్యార్థమ్” ఇత్యాపస్తమృత్యు
తేః, ఉపకర్తేత్యేవ్య, అగ్నిపూజనమ్ - అగ్నిపూజనాది । తతశ్చ
“ ॥ శ్లో ॥ వత్సరాక్షేతతః ప్రేతః పితృత్వముపపద్యతే ॥ ” ఇతిబాధాయ
నస్మరణాత్, “ ॥ శ్లో ॥ ప్రేతలోకేతువసతిన్మృతాం వర్షంప్రకీర్తిత
మ్ ॥ ” ఇతివిజ్ఞానేశ్వరేణోక్తత్వాత్, “ ॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణాదూర్ధ్వం,
ప్రేతత్వస్యానివృత్తితః । తావద్భుష్టనధార్యంసాధ్యవద్భూతపూర్వ
తే ॥ ” ఇతిలోకాక్షిణాప్రేతత్వానివృత్తినిబద్ధనభుష్టధారణనిషేధస్యా
క్తత్వాచ్చ, అశుచిత్యేనమాతాపిత్రోద్వాదశాహాదౌకృతేఽపిసపిండీకర
ణప్రథమాద్వికపర్యంతంపుంసువనాద్యనవకాశకర్తవ్యతిరిక్తశుభకర్తనకర్త
వ్యమిత్యాహుః । అన్యేత్వాహుః — ॥ శ్లో ॥ ఆనన్త్యాతులధర్మాణాం
పుంసాం చైవాయుషఃక్షయాత్ । అస్థిరత్వాచ్ఛరీరస్యద్వాదశాహఃప్ర
శస్యతే ॥ * ॥ ఇతి ష్యాఘ్రిపాదవచనేన, కులధర్మాణామానన్త్యాదిత్య
నేనద్వాదశాహసాపిండ్యానన్తరంకర్తానుష్ఠానప్రతిపాదనాత్, ప్రేతభా
వనివృత్తావపి, “ ॥ శ్లో ॥ ప్రేతశ్రాద్ధానిశిష్టానిసపిండీకరణంతథా । అప
కృష్యాఽపికురీవ్తకర్తానాస్తీముఖేద్విజః ॥ ” ఇతినాస్తీముఖమాత్రఉపస్థితే
మాసికాపకర్షవిధానాత్, నిషేధాభావాచ్చ, “ ॥ శ్లో ॥ పితరౌప్రమీ
తౌయస్యదేహస్తస్యాశుచిర్భవేత్ ॥ ” ఇతిశ్లోకద్వయోనోక్తకర్తవ్యతిరిక్తా
నిసర్వాణిశుభకర్మాణివివాహాదీన్యపికర్తవ్యానీతి । శిష్టాచారాదిహవ్యవస్థా.

పిత్రోర్మృతాబ్జే దర్శాదిశ్రాద్ధవిధిః

పిత్రోర్మృతాబ్జే దర్శాదిశ్రాద్ధవిధిః ఉక్తక్షత్రిశన్యతే —
॥ శ్లో ॥ సపిండీకరణాదూర్ధ్వం వషణం వర్షార్థమేవవా । సమర్థాత్పర్యణ
శ్రాద్ధమప్తకానవిహన్యతే ॥ * ॥ ఇతి । అప్తకావ్యతిరిక్తదర్శమహాలయ

మన్వాదిశ్రాద్ధం నకార్యమిత్యథః । తథా స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ అ
మాశ్రాద్ధం గయాశ్రాద్ధంశ్రాద్ధం చాపరపక్షకమ్ । ప్రథమేజ్జేనకుర్వీ
త కేశానాంవపనంతథా ॥ * ॥ ఇతి । (ప్రమీతపితృకఃకుర్యాన్నకుర్యాదా
బ్దికావధి) ఇతి పాతాంతరమ్ । ఆశ్వలాయనస్తు — ॥ శ్లో ॥ యచ్ఛాసే
వాబ్దికశ్రాద్ధం యస్య పుత్రోభవేదిహ । ప్రాప్తిజ్ఞాదానాత్తచ్ఛాసే పార్వ
ణం నసమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యస్మిన్మాసేప్రథమాబ్దికం తత్రాబ్దికా
త్పూర్వమ్, పార్వణమ్ - దర్శాదిశ్రాద్ధమ్, నకుర్యాదిత్యర్థః । స్మృత్య
ంతరే — ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణాదూర్ధ్వం షణ్మాసాభ్యంతరేఽపిచ । నకు
ర్యాత్పూర్వణశ్రాద్ధమష్టకానవిహన్యతే ॥ * ॥ ఇతి । పార్వణమ్ - దర్శా
ది । అత్ర కేచిదాహుః “ ఏతానివచనాని భోజనపర్యంతశ్రాద్ధనిషేధ
పరాణి , సంవత్సరాష్టమాసాద్వాఅర్వాగపి తిలాదకమాత్రంకతాన్య
మ్ , ‘ ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణాదూర్ధ్వంమాససఙ్గ్రామణాదిషు । పుత్రప్తి
లోదకందద్యాత్మైత్రపిణ్డాంస్తథాఽఽచరేత్ ॥ ’ ఇతి । తిలోదకమాత్ర
విధానాత్ ” ఇతి । అనేకు “ సపిణ్డీకరణాదూర్ధ్వమితవత్సరాంతసాపి
ణ్యపరమ్, తిలోదకమితశ్రాద్ధసామ్యఫలక్షణమ్, తేనవత్సరాత్పరంద
ర్శశ్రాద్ధాదికం కుర్యాత్ ” ఇతివ్యాచక్షతే । శతకవ్యాఖ్యాతారస్తు, “ ద
ర్శాదిశ్రాద్ధం సపిణ్డీకరణాత్పూర్వాఽపైవ , ‘ ॥ శ్లో ॥ నాసపిణ్డీకృ
తేప్రేతేపితృకార్యం ప్రవర్తతే । సపిణ్డీకరణంకృత్వాకుర్యాత్పితృ
శుభానిచ ॥ ’ ఇతిస్మృతేః ” ఇతి । ఏతదపి సపిణ్డీకరణాత్పరందర్శాదిశ్రా
ద్ధవిధానంవత్సరాంతసాపిణ్యభిప్రాయమ్, అన్యథా , ‘ ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీక
రణాదూర్ధ్వంవర్షంవహ్నార్ధమేవహా ॥ ’ ఇతిపూర్వోక్తవచనవిరోధఃస్యాత్ ”
ఇత్యాహుః । “ ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణాత్ప్రేతేవైతృకంపదమాస్థితే । ఆహితా
గ్నేసిస్సినీవాల్యాం పితృయజ్ఞఃప్రవర్తతే ॥ ” ఇతిష్వరణాదాహితాగ్నేరే
కాదశదినాదిసాపిణ్యాయాంతరందర్శాదిశ్రాద్ధేనవివాదః , అన్యేషాం శిష్టా
చారానుసారేణవ్యవస్థాద్రుప్తవ్యాః ।

ఏకస్మిన్వి నేఏకకర్తృత్వేకోదైశ్యకశ్రాద్ధద్వయనిషేధః

ఏకఃకర్తృ ఏకస్మిన్విదినే శ్రాద్ధద్వయమేకోదైశ్యం నకుర్యాత్, వై
మిత్తికశ్రాద్ధయోస్సన్నిపాతేతు తద్వయమేకదినేకుర్యాత్ । తదాహద

ఈః — || శ్లో || వైకేశాశ్రద్ధద్వయంకుర్యాత్సమానైహానికస్యచిత్ ।
 నయజ్ఞంనబలిం వైవ దేవర్షిపితృతర్పణమ్ || * || ఇతి । జాబాలిః — || శ్లో ||
 శాశ్రద్ధంక్వాత్వాతుతస్యైవ పునశ్శాశ్రద్ధం నతద్దినే । వైమిత్తికంతుకర్తవ్యం
 నిమిత్తానుక్రమోదయమ్ || * || ఇతి । క్రతురపి — || శ్లో || శాశ్రద్ధంక్వ
 త్వాపునఃశాశ్రద్ధం నకుర్యాదేకవాసరే । యదివైమిత్తికంనస్యాదేకోద్దేశ్యం
 భవేద్యది || * || పక్షదైవత్యం శాశ్రద్ధద్వయం వైకది నెకుర్యాదిత్యస్య
 నిషేధస్యవిషయోదర్శితఃపితృమేధసారే — || వా || వైకేశాశ్రద్ధద్వయ
 మేకోద్దేశ్యమేకవాసరేకుర్యాద్దేవత్రైక్యాత్, తద్యథా — నిత్యేనదార్శిక
 కస్యసోదకుమ్భేనమాసికస్యదార్శికేనమన్వాదియుగాది గ్రహణశాశ్రద్ధా
 నాం సన్నిపాతే ప్రసంగాచూర్వసిద్ధే రుత్తరదార్శికాది శాశ్రద్ధమేవ కు
 ర్యాదనియతస్య బలీయస్తాత్ || * || ఇతి । “ || శ్లో || పక్షమప్యాశయే
 నిత్యం పితృర్థం పాశ్చయజ్ఞకే || ” ఇత్యుక్తేననిత్యశాశ్రద్ధేనసహ “ || శ్లో ||
 ననిర్వపతియశ్శాశ్రద్ధం ప్రమీతపితృకోద్విజః । ఇన్దుక్షయే మాసి మాసి
 ప్రియశ్చిత్తీయ తేద్విజః || ” ఇత్యుక్తదర్శశాశ్రద్ధస్య, సన్నిపాతే - సం
 మేళనే, తథాసోదకుమ్భశాశ్రద్ధేనసహ మాసికస్యసన్నిపాతే, దర్శశా
 శ్రద్ధేన మన్వాదియుగాది గ్రహణశాశ్రద్ధానాం సన్నిపాతే సత్యుత్తరదర్శాది
 శాశ్రద్ధేనానియతేన నియతనిత్యశాశ్రద్ధాది సిద్ధేర్నినియత నిత్యశాశ్రద్ధాది
 స్పృశగనుష్ఠేయమ్ । ప్రత్యహం క్రియమాణనిత్యశాశ్రద్ధాపేక్షయా దశా
 శాశ్రద్ధమనియతమ్, పవం సోదకుమ్భాత్ప్రత్యహం విహితాన్తా సిమృతా
 హే విహితంమాసికమనియతమ్, పవందర్శశ్రాద్ధం ప్రతిమాసంనియత
 మ్, మన్వాదికంతుకర్వచిత్కర్వచిన్తా సే సమ్భవాదనియతమ్, తస్యబలీ
 యస్తాత్తదేవానుష్ఠేయమిత్యర్థః । దర్శసజ్జాన్తీశాశ్రద్ధయోస్సన్నిపా
 తేతు ద్వయోస్తుల్యబల త్వాద్దైవతాభేదాభావాచ్చ దర్శశాశ్రద్ధంసజ్జాన్తీ
 శాశ్రద్ధంవా అన్యతరమనుష్ఠేయమ్ । కాలాదర్శేపి — || శ్లో || నిత్యదా
 ర్శికయోసోదకుమ్భమాసికయోరపి । దార్శికస్యయుగాదేశ్చ దార్శికా
 లభ్యయోగయోః || దార్శికస్యచమన్వాదే స్సంపాతే శ్రాద్ధకమణః ।
 ప్రసజ్జాదితరస్యాపి సిద్ధేరుత్తరమాచరేత్ || * || ఇతి । అలభ్యయోగ శబ్ద

న చన్ద్రసూర్యగ్రహణార్థోదయాదీనామపి సంగ్రహః , గ్రహణార్థోద
యయోరమావాస్యకాలీనత్వాద్వార్షికేన సంపాతః । తత్రైవ — ॥శ్లో॥
వైకః శ్రాద్ధద్వయం కుర్యాదేకవైకవాసరే । వైమిత్తికావనేకేషాం ని
మిత్తానాంచ సంకరే ॥ వైమిత్తికానితుల్యత్వాద్దేవతైకేఽపి కృత్స్నశః ॥*॥
ఇతి । ఏకః కర్తా ఏకాదినే ఏకమేవ పితృదికముద్దిశ్య శ్రాద్ధద్వయం నకు
ర్యాత్ , అనేకేషాం నిమిత్తానాంచ సన్నిపాతేన తి బహుని వైమిత్తికాని
శ్రాద్ధాని దేవతైకేఽపి కృత్స్నాని కుర్యాత్ , నిమిత్తానాంతుల్యత్వా
దిత్యర్థః । తదాహ కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ ద్వేబహుని నిమిత్తాని జా
యేరన్నేకవాసరే । వైమిత్తికానికార్యాణి నిమిత్తాన్పశ్యన్ కర్మాత్ ॥*॥ ఇతి.

దేవతాభేదే ఏకస్మిన్ కాలినే శ్రాద్ధద్వయానుష్ఠానమ్

“ ॥ శ్లో ॥ వైకః శ్రాద్ధద్వయం కుర్యాదేకవైకవాసరే । ” ఇ
తు యదేవైకే శ్రాద్ధద్వయనిషేధాద్దేవతాభేదే శ్రాద్ధద్వయం కుర్యాత్ ।
పితృమేధసారే తదుదాహృతమ్ । తన్యథా — ॥ వా ॥ నిత్యదార్శికా
భ్యాం సోదకుమ్భమాసికాబ్దికానాం సంయోగే ఆబ్దికేన సజాగ్రత్త్రిమా
సిక సోదకుమ్భానాం సంయోగే సోదకుమ్భాది పూర్వమనుష్టేయమనియ
తత్వాత్ , తతోదర్శాది ॥ * ॥ ఇతి । నిత్యశ్రాద్ధేన దర్శశ్రాద్ధేన చ సో
దకుమ్భశ్రాద్ధం మాసికం వా మాతుఃపితృర్వాక్షయాహ శ్రాద్ధంచయదా
సంయుక్తం తదా శ్రాద్ధద్వయం కుర్యాదేవ , తత్రానియతనిమిత్తం సోద
కుమ్భమాసికాబ్దికాదిపూర్వం కృత్వా నిత్యదర్శశ్రాద్ధే కుర్యాత్ , ఏవం మా
తుఃపితృర్వాక్షయాహ శ్రాద్ధేన సజాగ్రత్త్వాది వైమిత్తిక శ్రాద్ధసన్నిపా
తేశ్రాద్ధద్వయం కుర్యాత్ , తత్ర సజాగ్రత్త్వాదీని అనియతనిమిత్తాని పూ
ర్వం కృత్వా ఆబ్దికం కుర్యాదిత్యర్థః । ఏవంచ దేవతాభేదేన తి నిత్యయో
గే వైమిత్తికయోర్వా సంపాతేశ్రాద్ధద్వయమవశ్యం కర్తవ్యమ్ , తత్ర
చా నియతనిమిత్తం పూర్వం కర్తవ్యమ్ । తథాచ కాలాదర్శకారః — ॥ శ్లో ॥
నిత్యస్య సోదకుమ్భస్య నిత్యమాసికయోరపి । దర్శస్య సోదకుమ్భస్య దర్శ
మాసికయోరపి ॥ యుగాద్యాబ్దికయోశ్చాపి మన్వాద్యాబ్దికయోరపి ।
ప్రత్యాబ్దికస్య చాలభ్యయోగే మవిహితస్య తు ॥ సంపాతే దేవతాభేదా

చాన్ద్రోద్ధయర్కం సమాచరేత్ । నిమిత్తానియతిశ్చాస్త్ర పూర్వాసస్థాన
కారణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యేషుద్వద్వైషుయస్యశ్రోద్ధస్యనిమిత్తమనియతంత
స్మృతమనుష్టేయమ్ , అనియతనిమిత్తస్యబలీయస్తాత్ । తేనసోదకుష్ఠ
మాసికాబ్జికానిపూర్వంకృత్వానిత్యశ్రోద్ధం కుర్యాత్ । దార్శికాబ్జికయో
స్సన్నిపాతేఅబ్జికంక్షయాహశ్రోద్ధంపూర్వంకృత్వాదర్శశ్రోద్ధంకుర్యా
త్ , ఏతేషుద్వద్వైషుపశ్చాన్యమక్షంతతూర్వమనుష్టేయమిన్యక్షంభ
వతి । తథాస్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ రశేక్షయాహాపన్నైశ్రోద్ధం
తస్యక్షంభవేత్ । క్షయాహంతుఃపినివర్త్యదశశ్రోద్ధం సమాచరే
త్ ॥ * ॥ ఇతి । అశ్వలాయనస్తు — ॥ శ్లో ॥ యన్తాస్యేవాద్ది
క్షుశ్రోద్ధంయస్యపిత్రోర్భవేదిహ । ప్రాక్షిణ్డదానాత్తన్వాసేపార్వణంన
సమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పిణ్డదానాత్ అబ్జికశ్రోద్ధియపిణ్డదానా
త్పాత్రిక , పార్వణమ్ - దర్శాదిశ్రోద్ధమ్, నసమాచరేదిత్యర్థః .

మాతాపితృశ్రోద్ధద్వయసన్నిపాతేవిధి:

మాతాపితృశ్రోద్ధద్వయ సన్నిపాతే పితృశ్రోద్ధం పూర్వం కు
ర్యాత్ । “ ॥ శ్లో ॥ మాతాపిత్రోర్భూతాహైక్యం కాలేనాపిభవేద్యది ।
ఃపితృశ్రోద్ధంపురాకృత్వా కుర్యాన్తాతురనన్తరమ్ ॥ ” ఇతిష్మరణాత్ ।
తథాచకాలాదర్కే — ॥ శ్లో ॥ పిత్రోస్తుపితృపూర్వత్వం సర్వత్రశ్రో
ద్ధక్షణి ॥ * ॥ ఇతి । సర్వత్ర - సపిణ్డీకరణానై తదుత్తరభావిని ప్రత్యా
బ్ధికాదాచ । కాష్టాజనిః — ॥ శ్లో ॥ పిత్రోశ్శ్రోద్ధేసమప్రాప్తేనవే
షమ్యపితేపివా । పితృపూర్వంసదాకుర్యాదన్యత్రాసన్తియోగతః ॥ * ॥
ఇతి । అన్యత్ర - మాతాపితృవ్యతిరిక్తశ్రోద్ధే । స్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥
మాతాపిత్రోర్భూతాహైక్యేపాకాదీసహకారయేత్ । కుర్యాదన్త్ర
పితృశ్రోద్ధంపశ్చాన్తాతుర్యథావిధి ॥ * ॥ ఇతి । సాయణీయే —
॥ శ్లో ॥ ప్రొద్ధద్వయేచయుగపత్వాప్రైపిత్రోర్భూతేహని । ఏకపాకే
నతతుర్యాదిత్ప్రతికృతోవిదుః ॥ * ॥ ఇతి । హేమాద్రి — ॥ శ్లో ॥
మాతాపిత్రోరేకాదినే శ్రోద్ధంచప్రకృతం భవేత్ । ఏకపాకేనతతుర్యా
ద్వరణాదివృథకృత్ ॥ నాన్నాదిశేషదోషాన్త్రకాలైక్యాత్తుపృథగ్వి

ధౌ । రోహిణాస్తేపితుఃకృత్వావైరించమాతురారభేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 ఆశ్వలాయనోఽత్రవిశేషమాహ — ॥ శ్లో ॥ ఏకత్రైవిదిశశ్రాద్ధద్వ
 యం ప్రాప్తం యదాతదా । చరేదేవపురావద్వాత్పిత్రైకస్తుతత్సుతః ॥
 తావత్పూర్వం మృతస్యాదౌకృత్వాసాత్వాత్వాధావిధి । పశ్యాశ్చపశ్యా
 చ్చృతవైవపృథక్పాత్రేస్సమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏకస్యాం తిథౌసంస్థా
 తానుమరణసమృద్ధవ్యతిరిక్తం పిత్రాశ్చాగ్నిధద్వయం యదాప్రాప్తం బ
 హుషువిభక్తైవపి పుత్రేషు సత్స్వేకోజ్యేష్ఠపవపురావద్వాన్నవశ్రాద్ధా
 ద్యునాబ్ధికపర్యంతం మరణక్రమేణకుర్యాదిత్యర్థః । ఏవంచ వద్వాత్పూ
 ర్వంకర్తవ్యం శ్రాద్ధంపుథక్పాత్రేన పితృపూర్వకంవామరణక్రమేణవా
 కుర్యాత్ , ఆబ్ధికాదీనిసహపాత్రేనపితృపూర్వకమేవకుర్యాదిస్థితమ్ ।
 మాసికాబ్ధికయోర్యగపతాప్రిష్టాతుమాతుఃపితుర్వాఆబ్ధికం పృథక్కర్త
 వ్యమ్ , మాసికంతుపృథక్పాత్రేనపశ్చాత్కార్యమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాహే
 మాసికాబ్ధౌచెత్పూర్వంప్రత్యాబ్ధికంభవేత్ । పశ్చాత్తుమాసికంకార్యం
 పృథక్పాకపరిక్రియా ॥ ” ఇతిష్మరణాత్ .

అనేకశ్రాద్ధసన్నిపాతేవిధిః

పిత్రాజ్ఞాత్యాదేశ్చశాగ్నిత్రయసన్నిపాతే ఆశ్వలాయనః —
 ॥ శ్లో ॥ వైకత్రదివసేశాగ్నిత్రయం జాత్యపివిద్యతే । ఏకకుర్యాత్త
 ధాప్రాప్తేఅన్యోభాగ్రితాఽవరంచరేత్ ॥ భాగ్రితర్యవిద్యమానేతుతత్స
 రేఽహిసమాచరేత్ । పశ్చాదాగతయోస్తావత్పిత్రైఃపూర్వేఽహి
 శస్యతే ॥ ఏవంవిమృశ్యకర్తవ్యంసంప్రాప్తేధీనుతాసదా । అన్యథాశా
 ధ్దహస్తాస్యాచ్చాగ్నిధసజరకృద్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏకకర్తృకం శ్రా
 ధ్దత్రయమేకప్రీతిదివసేనవిద్యతే , ఏకోభాగ్రితాపిత్రైఃప్రాప్తేశాగ్నేకు
 ర్యాత్ , అన్యోభాగ్రితాజ్ఞాతిశాగ్నిధంచరేత్ , అవిద్యమానేతుభాగ్రితరి
 మరణక్రమాత్పశ్చాత్పాప్రిప్తం పిత్రాశ్చాగ్నిధద్వయం పూర్వదివసేమృ
 తతిథౌకుర్యాత్ , పూర్వమృతస్యాపిజ్ఞాత్యాదేశ్చాగ్నిధం మృతతిథేఃప
 రదివసేకుర్యాదిత్యర్థః । అథాత్పిత్రారన్యతరశాగ్నిధస్యజ్ఞాత్యాదిశా
 ధస్యచ సన్నిపాతేశాగ్నిధద్వయం పితృపూర్వకం తస్యాం తిథౌకార్యమి

త్వక్తంభవతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ అద్వికంప్రథమం కుర్యాత్సాని
 కంతుతతః పరమ్ । దర్శశాస్త్రం తత్తీయం స్యాచ్ఛతృత్యంతుమహాలయః ॥ * ॥
 ఇతి మహాలయే కారుణికవరణస్య సత్వాద్దర్శమహాలయయోర్ద్వైతాభేదా
 త్పృథక్గరణమ్ । అనుమరణాద్వికవిషయేభ్యుః — ॥ శ్లో ॥ యాస
 మారోహణం కుర్యాద్భుర్భువి త్యాం పతిప్రతా । తాంమృతేహనిసం
 ప్రాప్తైపుథక్పిండైనియోజయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పృథక్పిండైనియోజనమ్ - పృథ
 క్శాస్త్రధర్మగరణమ్ । తథాచస్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ఏకచిత్వాంసమూహ
 ఙ్గాదమపీనిధనం గతౌ । పృథక్శాస్త్రధర్మతయోః కుర్యాదోదనంచ పృథక్పృ
 థక్ ॥ * ॥ ఇతి । లోకాక్షిస్త — ॥ శ్లో ॥ మృతేహనిసమాసేనపిండైని
 ర్వాపణం పృథక్ । నవప్రాధంతు దమపత్వోరన్వారోహణవత్త్వితీ ॥ * ॥
 ఇతి । మృతేహనిపిండైనిర్వాపణమ్ - మృతాహశాస్త్రమ్ , సమాసేన -
 పాత్రైక్యేన , పృథక్కుర్యాదిత్యర్థః । మాతృభిరేకచిత్వామన్వారోహణేకృ
 తేపాత్రైక్యేనప్రథమం పితుస్తదనంతరం సాక్షాన్వాతుస్తతో జ్యేష్ఠాదిక్ర
 మేణసపతీమాతృణాంకుర్యాత్ । తదాహభ్యుః — ॥ శ్లో ॥ ఏకకాలే
 గరాసూనాంబహూనామథవాద్వయోః । తన్త్రైణశ్రవణంకృత్యాకు
 ర్యాత్శాస్త్రధర్మపృథక్పృథక్ ॥ పూర్వకస్యమృతస్యాహోద్విత్తీయస్యత
 తః పునః । తత్తీయస్యతతః కుర్యాత్సన్నిపాతేఽవ్యయంక్రమః ॥ * ॥
 ఇతి । మాధవీయే వ్యాఖ్యాతమేతత్ “ పూర్వకస్య - ముఖ్యస్య పితుః ,
 ద్విత్తీయస్య - తతోజఘన్యాయాసాన్వాత్సాతుః , తత్తీయస్య - తతో జ
 ఘన్యాయాసపతీమాతుః ” ఇతి । ఏవంచ , “ ॥ శ్లో ॥ వైకత్రాది
 వసే శాస్త్రత్రయం జాత్వపి విద్యతే ॥ ” ఇతినిషేధః , మాతాపితృవ్య
 తిరిక్తప్రాధసంపాతవిషయః । “ ॥ శ్లో ॥ దమపత్వోస్సహసంసారో
 మృతావమమృతావపి । ఉదకాదిసపిండ్యంతం ప్రేతకార్యాణియాన్యపి ॥
 కుర్యాత్సమానతన్త్రైణసాంవత్సరికమేవచ ॥ ” ఇతి , సన్ధ్యంతమరణానుమ
 రణవిషయే సాంవత్సరికస్య సమానతన్త్రైత్వస్మరణమాపద్విషయమ్ ,
 “ ॥ శ్లో ॥ ఏకచిత్వాంసమూహమృతయోరేకబద్ధిపి । పిత్రోఃపిండ్యా
 పృథక్సద్వ్యాత్పిండ్యాంవాఽఽవత్సరత్సతః ॥ ” ఇత్యగ్నిష్ఠరణాత్ । పిండమిత్యే

కోద్దిష్టాభిప్రాయమ్ , అనాపదితుపృథగవకార్యమ్ , అన్యథా “ పృథక్ శ్రాద్ధం తయోఃకుర్యాత్ ” ఇతిపూర్వోక్తస్మృతివిరోధస్సాన్యత్ । పవంచ , పిత్రాసస్థ్వాతమరణేనుమరణేచ సపిణ్డీకరణాంతంసహ కుర్యాత్ , తదుత్తరభావిశ్రాద్ధం సర్వంపాకైశ్చేన పృథకుక్కుర్యాదితి నిర్ణయః

సపిణ్డానాంశ్రాద్ధసన్నిపాతేవిధిః

సపిణ్డానాంసహమరణశ్రాద్ధసంపాతేఋశ్యశృణ్ఘః — ॥ శ్లో ॥

భవేద్యదినపిణ్డానాం యుగపన్నరణంతథా । సమృద్ధాసత్త్రిమాలోచ్యత తక్రమాచ్చాశ్రద్ధమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । మరణక్రమపరిష్కానేతు త తక్రమాదేవకుర్యాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ పత్నీభాగ్యసుతాదీనాంసపిణ్డానాం యదిక్రమాత్ । సస్థ్వాతమరణంత్ర తక్రమాచ్చాశ్రద్ధమాచరేత్ ॥ ” ఇతిస్మరణాత్ । ఋశ్యశృణ్ఘశ్చ — ॥ శ్లో ॥ కృత్వాపూర్వంమృతస్యా దౌద్వితీయస్యతతఃపరమ్ । పునస్తృతీయస్యతథా సన్నిపాతేత్వయంక్రమః ॥ * ॥ ఇతి । పార్వణైకోద్దిష్టయోస్సన్నిపాతేజాబాలిః — ॥ శ్లో ॥ యద్యేకత్రభవేతాంవై ఏకోద్దిష్టంచ పార్వణమ్ । పార్వణంతస్వభినిర్వర్త్య సోకోద్దిష్టంసమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । “ ॥ శ్లో ॥ భాగ్రిత్రేభగ్నివైపుత్రాయ స్వామినేమాతులాయచ । మిత్రాయగురవే శ్రాద్ధమేకోద్దిష్టం నపార్వణమ్ ॥ ” ఇత్యాదిభిర్విహితప్రైకోద్దిష్టస్య , “ ॥ శ్లో ॥ పుత్రః పౌత్రఃప్రపాత్రశ్చ దౌహిత్రోదుహితాస్సుషా । దమ్పతీచక్రమాదేతే శ్రాద్ధంకుర్యుప్రీపూరుషమ్ ॥ ” ఇత్యాదిభిర్విహితస్యపార్వణస్య చసన్నిపాతే పార్వణంకృత్వా తతఃఏకోద్దిష్టంకుర్యాదిత్యర్థః । ఆద్యైకోద్దిష్టదివసే కర్తృస్వదేయశ్రాద్ధమాగతమంతరితంచ నకుర్యాత్ । “ ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టస్యదివసే సపిణ్డీకరణంవిना । శ్రాద్ధంకుర్యాత్పితృక్రధాక్షయ మాహ్నోతి సంతతిః ॥ ” ఇతి స్మరణాత్ । ఏకాదశదినే ఏకోద్దిష్టవ్యతిక్రశ్రాద్ధాంతరం యదికుర్యాత్తదాదోషః , విషయవిశేషేక్షేణాదశాహవిహితంస పిణ్డీకరణం తత్పూర్వభావించ షోడశశ్రాద్ధమేకోద్దిష్టదివసేకుర్యాదిత్యర్థః । అత్ర కేచిదాహుః “ ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టాంత పవస్యాత్సంసూర్తు శుద్ధతా త్వహాత్ । ” ఇతి సంసూర్తురేకోద్దిష్టానంతరం శుద్ధిస్మరణాత్ , “ ॥ శ్లో ॥

కార్యప్రత్యక్షకేంద్రమై త్వత్తరామృతసూతకే । ఆశౌచానంతరంకా
 ర్యమితివాసిస్థభాషితమ్ ॥ ' ఇత్యాశౌచానంతరమేవతత్కరణవిధానాద
 కోద్దిష్టంకృత్వా తస్మిన్నేవదినేపర్యాత్ , ఇతి । తదసాధు , “ ॥ శ్లో ॥
 ఏకోద్దిష్టస్యదివసే సపిండీకరణంవినా । ” ఇత్యనేన పూర్వోక్తేన ఏకోద్దిష్ట
 దినమాత్రే ప్రాథానైక నిషేధప్రతీతేః । యత్తు — ॥ శ్లో ॥ ఏకాద
 శేఽహ్ని సంప్రాప్తే హ్యేకోద్దిష్టేచపార్వణే । కృత్వాతుపార్వణశ్రా
 ద్ధమేకోద్దిష్టంసమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి, తదపి “ ఏకోద్దిష్టాంతపవస్యాత్ ” ఇ
 త్యుక్తానేక స్మృతివిరోధాద్విప్రేక్షాచారాభావాచచ్చిద్రేక్ష్యమ్ । అతపవపిత్వ
 మేధసారకృత్ — ॥ హ ॥ దాహకస్తుస్వదేయంశ్రాద్ధమంతరితం ద్వాద
 శాహపవ కుర్యాన్నైకాదశాహే తత్రశుద్ధ్యభావాన్నిషేధాచ్చ ॥ * ॥ ఇ
 తి । తేనేవైతద్వ్యాఖ్యాతమ్ “ అంతరితమాగతంచ స్వదేయం శ్రాద్ధం
 ద్వాదశాహపవకుర్యాత్సపిండీకరణంతు సావకాశత్వాత్త్రయోదశాహ
 దౌ కుర్యాత్ ” ఇతి । యత్తు — ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశేఽహని సంప్రా
 ప్తే పార్వణేచ సపిండినే । పార్వణంప్రథమం కృత్వా పశ్చాత్కు
 ర్యాత్సపిండనమ్ ॥ * ॥ ఇతి, ఏతదేవం వ్యాచక్షతే - పార్వణంప్రథమ
 దినకృత్వా పశ్చాత్త్రయోదశదినే సపిండనంకుర్యాదితి । అన్యేత్వా
 హః “ ద్వాదశాహ సపిండనం కృత్వా త్రయోదశేఽహ్ని అంతరితం
 ద్వాదశాహప్రాప్తంచ ప్రత్యాబ్జికం కర్తవ్యమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ నాసపి
 ణ్డీకృతేప్రేతే పితృకార్యం ప్రవర్తతే । సపిండీకరణం కృత్వా కుర్యా
 త్పితృకార్యం శుభానిచ ॥ ' ఇతివైరణాత్ , ” ఇతి । స్మృత్యంతరే —
 ॥ శ్లో ॥ అకృత్వాప్రేతకార్యాణి నిత్యవైమిత్తికాన్యపి । నకుర్యా
 త్తవదాశౌచం యావత్ప్రేతత్వమోక్షణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । తథా —
 ॥ శ్లో ॥ గ్రహణేతుద్వితీయేఽహ్ని రజోదృష్టేతుపశ్చమే । త్రయోద
 శేఽహ్నిమృతకే జన్మన్యేకాదశేఽహని ॥ * ॥ ఇతి “ గ్రహణేతుద్వితీ
 యేఽహ్ని రజోదృష్టేతుపశ్చమే ” ఇత్యనయోర్వివక్షాగ్ర వక్ష్య
 తే । మృతక - మరణాశౌచే , అంతరితం త్రయోదశేఽహ్నికుర్యాత్ ,
 జననాశౌచేత్వేకాదశేకుర్యాదిత్యర్థః । నచవాచ్యమ్ , “ త్రయోదశేఽ

హిమృతకే ' ఇత్యేతన్న హాగురు పితృసంస్కృత్యవిషయమ్ , ' ॥ శ్లో ॥
 ఉత్పాద్యపుత్రం సంస్కృత్యవేదమధ్యాపయిషి తా । కుర్యాద్వృత్తిం
 చ నష్టైః ప్రికద్వాదశాహం మహాగురౌ ॥ ' ఇతివచనైన తత్రద్వాదశా
 హమాశౌచస్మరణాత్ " ఇతి , పూర్వాపరపర్యాలోచనయా " మృతకేచ
 త్రయోదశే " ఇత్యంశస్యాప్యస్తరిత శ్రాద్ధమాత్రవిషయత్వప్రతీతే ,
 మహాగురువిషయే త్రయోదశేఽహి సాపిణ్డ్యేనత్యుక్తన్యాయేన చతుర్దశ
 దినపవాస్తరిత శ్రాద్ధకరణస్య యుక్తత్వాచ్చ । పవంచ ద్వాదశాహ సపి
 ణ్డీకరణవిషయే ఽస్తరితం శ్రాద్ధమేకోద్దిష్టదినే సపిణ్డీకరణదినేవా ప్రాప్తం
 చ త్రయోదశేఽహి కర్తవ్యమ్ । పతదేవాభిప్రేత్యష్వుత్యస్తరమ్ —
 ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచం ద్వాదశాహాంతం నకుర్యాద్దైవతార్చనమ్ । నకుర్యాత్ప్ర
 త్యుకార్యాణి దానం హుమజపంతథా ॥ * ॥ ఇతి । త్రిపక్షాదా సపిణ్డీ
 కరణవిషయేతు అస్తరితశ్రాద్ధం ద్వాదశాహాకార్యమ్ , ద్వాదశాహాదిమ
 సపిణ్డీకరణపర్యస్తదినేషుచ ప్రాప్తం పిత్రైః ప్రత్యాభిక్తం యథాతిథ్యేష
 కర్తవ్యమ్ । నను , " ॥ శ్లో ॥ అకృత్వాప్రేతకార్యాణి నిత్యవైమిత్తికా
 న్యసి । నకుర్యాత్తావదాశౌచం యావత్ప్రేతత్వమోక్షణమ్ " ఇతి స
 పిణ్డీకరణపర్యస్తం కర్తవ్యనిధికారత్వస్మరణాత్కారణంతత్ర పితృశ్రాద్ధమితి
 చేన్న , తస్యపితృశ్రాద్ధవ్యతిరిక్త కర్తవ్యవిషేషపరత్వాత్ । తథాచష్వు
 త్యస్తరమ్ — ॥ శ్లో ॥ నాసపిణ్డీకృతేపిత్రారణ్యేషాం శ్రాద్ధమాచరే
 త్ । నిత్యం వైమిత్తికంకామ్యమిష్టేపూర్తాదికంచన ॥ మాసికాన్యాభి
 కం పిత్రారశుద్ధోప్యారసస్సుతః । కుర్యాదేవతిథిప్రాప్తమితిశాతాతపోఽ
 బ్రవీత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆసపిణ్డీకృతేరిత్యభివిధానాకారః , పిత్రాసపిణ్డీక
 రణపర్యస్త మన్యేషాం ప్రత్యాభిక్తం నకుర్యాత్ , మాతాపిత్రారణ్యత
 రస్య ప్రత్యాభిక్తమన్యతరసాపిణ్డ్యాత్పూర్వం కుర్యాదిత్యర్థః । పవం
 చ , పితృసపిణ్డనానస్తరమన్యేషాం ప్రత్యాభిక్తశ్రాద్ధం కర్తవ్యమితి
 క్తం భవతి । యత్తు దేవలవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ పితరౌప్రమీతౌయస్య
 దేహస్తస్యాశుచిర్భవేత్ । నదైవం నాపిపిత్ర్యంచ యావత్పూర్ణాన
 వత్సరః ॥ * ॥ ఇతి, అత్ర పిత్ర్యశబ్దేనాన్యేషాం సాపిణ్డ్యముచ్యతే ।

“ || శ్లో || పితౄర్మృతాబ్జచా న్యేహం వత్సరాస్తేనపిష్టనమ్ || ” ఇతిస్మరణాత్ । పతచ్ఛాధస్తానిరూపితమ్ । యత్ర దేవతైక్యం సత్ర కామ్యానుష్ఠానానిర్వత్యంచ శ్రాద్ధం ప్రసక్తాత్పిద్యతి , “ || శ్లో || కామ్యతస్త్రేణనిత్యస్యతస్త్రం శ్రాద్ధస్యసిద్యతి । స్యాదేతన్వంతునిర్దేశాద్దేవతైక్యంభవేద్యని || ” ఇతిస్మరణాత్ । తథాచకాలాదర్కే — || వా || దేవతైక్యేతు కామ్యానుష్ఠానానిర్వత్యంచసిద్యతి || * || ఇతి .

ఆర్భిక నిరూపణమ్

అధార్భికం నిరూప్యతే । తత్ర యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || మృతేహనితుకర్తవ్యం ప్రతిమాసంచవత్సరమ్ । ప్రతినంచవత్సరం చైవ మాద్యమేకాదశేహని || * || ఇతి । లోకాక్షిః — || శ్లో || శ్రాద్ధంకుర్యాదవశ్యేతు ప్రమీతపితృకస్వయమ్ । ఇస్తుక్షయేమాసి మాసి వృద్ధాప్రత్యబ్దమేవచ || * || ఇతి । జాతుకర్ణ్యః — || శ్లో || పితుః పితృగణస్థస్యకుర్యాత్పర్వణవత్సుతః । ప్రత్యబ్దం ప్రతిమాసంచవిధిజ్ఞేయస్సనాతనః || * || ఇతి । పితృగణస్థస్య - కృతసపిండీకరణస్యపితుః ప్రత్యబ్దం ప్రతిమాసమార్భికం మాసికంచ శ్రాద్ధమ్ , పార్వణవత్ - పితృపితామహప్రపితామహోత్తకత్రిపురుషోద్దేశేన , సుతోమృతాహేకుర్యాదిత్యర్థః । కాత్యాయనః — || శ్లో || ప్రత్యబ్దం యోయధాకుర్యాత్పత్రః పితృసదాద్విజః । తద్దైవమాతుః కర్తవ్యం పార్వణంతువిధానతః || * || ఇతి । స్మృతిచింతాశ్చ — || శ్లో || మృతాహేమాసికం కార్యం ద్వ్యహూనెమాసమాసికమ్ । ఆర్భికం ప్రథమంకుర్యాత్పత్రమాసేమృతేహని || * || సుభాకృ — || శ్లో || యస్మిన్మాసిమృతిః పత్రేయస్యయస్యాం తిథౌభవేత్ । తస్యామెవతిథౌకుర్యాదార్భికంతువిచక్షణః || * || ఇతి । స్మృత్యంతరే — || శ్లో || యస్మిన్మాసిమృతిః పూర్వం తస్మిన్మాసిచతద్దినే । ప్రథమార్భికమారభ్యకుర్యాదమరణార్భికమ్ || * || ఇతి । నారదః — || శ్లో || యస్యాంతిథౌమృతిః ప్రాస్తాతస్యామెవార్భికంభవేత్ । తిథినక్షత్రవారాణాంతిథిరేవబలీయసి || * || ఇతి । చంద్రికాయామ్ — || శ్లో || మాసపక్షతిథిసప్తమ్యేయోయస్మిన్ద్రియతేహని । ప్రత్యబ్దంతు తథాభూ

తం క్షయాహం తస్య తం విమః ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర సర్వత్ర మృతాహస్య
 మాసనిరూప్యత్వం ప్రతీయతే , మాసశ్చ సౌరచాన్ద్ర సావనభేదేన త్రివి
 ధోభవతి , “ మసీపరిమాణే ” ఇత్యన్యధాశ్చోరిష్యమానోఽయం మాసశ
 ఙ్గః , సూర్యస్య రాశిగతిర్యత్ర పరిమీయతే ససారః , మస్య తేపరిమీయతే
 యావతాకాలేన చన్ద్రస్పృద్ధిక్షయాసచాన్ద్రోమాసః , అపహారాశ్చ
 తాన్ద్రశ్చ తస్య యత్ర పరిమీయతే ససావనః । తదుక్తం బ్రహ్మసిద్ధావై —
 ॥ శ్లో ॥ చాన్ద్రశ్శుక్లాదిదర్శాన్తసావనస్త్రింశతాద్విదైః । ఏకరాశౌరవి
 ర్భావతాకాలం మాసస్సభాస్వతః ॥ * ॥ ఇతి । శుక్లాదిః - శుక్లప్రతపదా
 దిః , దర్శాన్తశ్చాన్ద్రః । తథాచత్పుత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ మేషానస్థేపవి
 తరియోయోదర్యః ప్రవర్తతే । చాన్ద్రమాసాస్తత్తదన్తైచ్చత్రాద్యద్వా
 దశత్పుతాః ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రీకాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ దర్శాన్తర్భా
 న్ద్రస్త్రింశద్దినస్తసావనోమాసః । రవిసంక్రమచిహ్నాన్తసాసారోమా
 సోవిద్యతే తజ్జైః ॥ * ॥ ఇతి । చాన్ద్రస్త్వద్వివిధః - దర్శాన్తః పూర్ణిమాన్తఇతి ।
 తథాచస్మయతే — ॥ శ్రు ॥ అమావాస్యయామాసానమాస్వర్యాహ
 రుత్సృజన్తి , అమావాస్యయాహిమాసానమాస్వశ్యన్తి , పౌర్ణమాస్యా
 మాసానమాస్వద్యాహరుగ్సృజన్తి , పౌర్ణమాస్యాహిమాసానమాస్వశ్య
 న్తి ॥ * ॥ ఇతి । తత్ర ప్రథమపక్షే చాన్ద్రశ్శుక్లాదిదర్శాన్త ఇత్యాదయః
 స్మృతయడదాహార్యాః , శిష్టాచార బాహుళ్యంచ తత్ర ప్రసిద్ధమ్ , ద్వితీయ
 పక్షస్యోపోద్బలకం స్మృతలింగంచ తథాహి మహాలయ ప్రకరణేపత్యతే -
 ॥ శ్లో ॥ ఆశ్వయుకృష్ణపక్షే శుక్రాధంకుర్యాద్దినెదినే ॥ * ॥ ఇ
 తి । తత్రయదిదర్శాన్తోమాసోవివక్ష్యతే తదాభాద్రపదకృష్ణపక్షఇత్యుచ్యే
 త , నత్వేవముక్తమ్ , ఆశ్వయుజమాసాన్తర్గతత్వంతిహిచ్యతే , త
 చ్చకృష్ణప్రతపదాదిపూర్ణిమాన్తత్వేనస్ఫువతి । తథాజయన్తీప్రకరణేష్ట
 ర్యతే — ॥ శ్లో ॥ మాసిభాద్రపదేఽష్టమ్యాంకృష్ణపక్షేఽర్ధరాత్రకే । భ
 వేత్సోమిష్టపదేమాసిజయన్తీనామసంజ్ఞితా ॥ * ॥ ఇతి । అత్రాపి జయన్త్య
 భాద్రపదాన్తర్గతత్వం మాసస్యపూర్ణిమాన్తతాంగమయతి । యతిధర్మప్ర
 కరణేచస్మర్యతే — ॥ వా ॥ సంధిషుపావయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । తత్రయది

దర్శనమివతాస్యాస్తదాచర్మస్యైవసన్నిత్యాస్తతైరివవసనంకురుః , కు
ర్వన్తిచపూర్ణిమాయామ్ , తస్మాద్దశాస్తత్పూర్ణిమాస్తత్వయోర్వ్యవ
స్థితావికల్పః । తథాచబ్రహ్మసిద్ధాంతై — ॥ శ్లో ॥ అమావాస్యపరిచ్ఛిన్నో
వాసస్యాద్భాస్మాదస్యతు । సహస్త్రివిపార్ణమాసాభ్యాంతరైవనృప
వైశ్యయోః ॥ * ॥ ఇతి జ్యోతిశ్శాస్త్రై — ॥ శ్లో ॥ దర్శాంతః పూర్ణిమా
స్తశ్చచాస్తోమాసోద్విధామతః । జాతిభేదాద్దశభేదాత్తైచమాసావ్యవ
స్థితా ॥ నర్కదాదక్షిణేభాగేదర్శాంతోమాసఇవ్యతే । నర్కదోత్తరభాగేతుపూ
ర్ణిమాస్తఇతిస్థితిః ॥ * ॥ ఇతి చన్ద్రికాయామపి — ॥ వా ॥ శుక్లప్ర
తిపదాదిదర్శాంతశ్చోమాసఇత్యైతద్దక్షిణాపథేద్రుప్తవ్యమ్ , ఉత్త
రాపథేతుక్పస్థప్రతిపదాదిపార్ణమాసస్తశ్చాంతోమాస ఇతి ద్రుప్తవ్య
మ్ ॥ * ॥ ఇతి । తదేవంసారచాన్ద్రీసావసభేదేనమాసస్త్రివిధః , తత్ర
చాంతోమాసోదర్శాంతః పూర్ణిమాంతోవాదేశభేదేనజాతిభేదేనచవ్యవస్థితః,
నాక్షత్రమపివాసం కేచిదిదచ్ఛన్తి ॥ శ్లో ॥ “ సర్వత్రైః పరివృత్తైస్తు
నాక్షత్రామాసఇవ్యతే ” ఇతివిష్ణుధర్మోత్తరే అభిధానాత్ .

ఋతునిర్ణయః

ప్రసక్తాద్భతునిర్ణయతే । ఋతుర్వసంతాదిః కాలవిశేషః । సచవ
ర్షిధః “ షడ్వాఋతపః ” ఇతిశ్రుతేః । యస్తు “ ద్వాదశమాసాః పశ్చ
ర్తపః ” ఇతిశ్రుతమ్ , తత్రహేమస్తశిశిరయోరేకీకరణంవివక్షితమ్ । త
థాచబహ్వృచబ్రాహ్మణేపర్యతే — ॥ శ్రు ॥ ద్వాదశమాసాః పశ్చర్తవోహే
మస్తశిశిరయోస్సమాసేన ॥ * ॥ ఇతి । తథాపశ్చప్రయాజస్యానుమన్ద్రీ
ణమన్ద్రీశ్రుతయతే — ॥ శ్రు ॥ హేమస్తశిశిరావృతూనాంప్రీతామి ॥ * ॥
ఇతి । ఏవంస్వరూపేణఋతపక్షోధాభిద్యతై , తత్రైక్యైర్ద్రుసద్వయాత్మ
కః , — ॥ శ్రు ॥ “ ద్వద్వద్వముపదధాతి , తస్మాద్వద్వద్వమృతపః ” ఇత్యుప
ధానబ్రాహ్మణైశ్రవణాత్ । ఏకస్మిన్సృతాః యోర్జ్వాసయోర్ద్వత్స్వంగృ
హీతవ్యమిత్యాకాక్షాయాంవసంతాద్యృతుముక్రమేణచైత్రమాసాదిద్వ
త్స్వంగ్రాహ్యమితిశ్రుతిరేవాహ — ॥ శ్రు ॥ షఢృశ్చమాధవశ్చవాస
న్తికావృతూశుక్రశ్చశుచిశ్చన్ద్రీష్టవృతూనభశ్చనభస్యశ్చవార్షికావృ

తూర్వాశ్చోజ్జ్వలశ్చశారదావృతూసహశ్చసహస్యశ్చ హేమన్తికావృతూ
తపశ్చతపస్యశ్చచైశిరావృతూ || * || ఇతి । పశునవాకేయముతూర్వాశ్చ
ద్వివచనమృత్వవయవమాసాభిప్రాయమ్ , అన్యథా “ పశ్వాబుతపః ”
ఇతిశ్రూయమాణాపట్నభ్యాబాధేయత । అవయవినముతూర్వసన్తాదేరైకేకా
శ్శక్త్యమాధానబ్రాహ్మణేపకవచనేనవ్యవహారాదవగస్తవ్యమ్ — || శ్రు ||
వసన్తోవైబ్రాహ్మణస్యర్మగ్రిష్టోవైరాజస్యస్యర్మశ్శరదైవైశ్వస్యర్మః । * ||
ఇతి । సంవత్సరోపక్రమరూపత్వేనవసన్తస్యప్రాధాన్యంగ్రప్తవ్యమ్ ,
“ ముఖంవా ఏతద్యతూనాంయద్వసన్తః ” ఇతిశ్రుతేః । తేచవసన్తవయ
ముతవోద్వివిధాశ్చాస్మాన్నిరాశ్చ , వైగ్రాదయశ్చాస్మాన్నిః , తేహో
దాహృతామధుశ్చమాధవశ్చేత్యాదినా । నచతత్రవైగ్రాదయోనోక్తా
ఇతితజ్జనీయమ్ , మధ్వాదితబ్దానాం వైగ్రాదివర్యానిత్వాత్ । అతప
వాహుః — || గ్రి || వైగ్రామాసోమధుః ప్రాక్తోవైశాఖోమాధవోభవేత్ ।
జ్యేష్ఠమాసస్తుశుక్రస్యాదామాథశ్శుచిరుచ్ఛతే । నభామాసశ్శ్రీవణస్యా
న్నభాసోశ్శాగ్రఉచ్ఛతే || ఇషశ్చాశ్చవ్యయజ్ఞమాసః కార్తికశోచ్ఛస్సం
జ్ఞకః । సహజమాసోమార్గశీర్షస్సహస్యః పుష్యనామకః । మాఘమాస
స్తపః ప్రాక్తస్తపస్యః ఫాల్గునః స్తుతః || * || ఇతి । చాన్ద్రమాసానాంవై
గ్రాదిసంజ్ఞానక్షత్రప్రయుక్తః । యష్మిన్మాసేపూర్ణిమాచిత్రానక్షత్రే
ణయుజ్యతేసవైత్రః , ఏవంవైశాఖాదిషూన్నేయమ్ । చిత్రాపిశాఖాది
యోగస్యోపలక్షణత్వాత్కృత్చిత్ చిత్రాదిప్రత్యాసన్నస్వాశ్యనూరాధా
దియోగేఽపివైగ్రవైశాఖాదిసంజ్ఞానపరిరుద్ధతే । ఏతేషాంవైగ్రాద్యాశ్చ
కానాం వసన్తాదీనాం చన్ద్రపరికల్ప్యత్వాచ్ఛాన్ద్రీత్వమ్ । అతపవాహు
యతే — || శ్రు || చన్ద్రమాష్టథోతాసముతూర్వాకల్పయాతి || * || ఇతి
నసు , అస్త్యైవం మధ్వాదీనాందాదశానాం చాన్ద్రమాసానాంవసన్తశ్శ్రీ
తుత్వమ్ , మలమాసస్యతుత్రయోదశస్యచాన్ద్రమాసస్యకథమృతుమని
ర్వాహః? ఉచ్ఛతే , యయోర్మాసయోర్మధ్యమలమాసోద్యత్యతేతయో
రుత్తరప్రికతస్యాన్తరాభవః । తథాసౌపష్టిదినాన్తకౌమలిసశుద్ధభాగద్వ
యాన్తక ఇతి మధ్వాదితబ్దవాచ్యత్వేనోక్తేష్వన్తభాగావాన్నకాప్యమప

పత్తిః । సౌరేష్వతుషుభోభాయనేన మీనమేవయో మేఘవృషభయో
 రావనస్తథతృభిథానాన్మీనాదిత్వం మేషాదిత్వంచవైకల్పికం వసంతస్యాజ్ఞీ
 కృతమ్ । వృద్ధగార్హోస్తపి — ॥ శ్లో ॥ మీనమేషారవిర్యావద్వసంతస్తావ
 దిష్యతే ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధవసంతః — ॥ శ్లో ॥ యావన్మైషమభౌభానుర్వ
 సంతస్తావచ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । కాలనిర్ణయే — ॥ శ్లో ॥ వసంతాద్యృతవో
 ద్వేధాచాద్వాసస్సరాశ్చచాద్వ్రాగః । చైత్రాద్యఅథమీనాద్యామేషా
 ద్యావావివస్వతః ॥ * ॥ ఇతి । తదేవమ్ , “ వసంతైబ్రాహ్మణోఽగ్ని
 మాదధీత , గ్రీష్మేరాజన్యఆదధీత , శరదివైశ్యఆదధీత , వసంతైబ్రాహ్మణ
 ముపనయాత , గ్రీష్మేరాజన్యమ్ , శరదివైశ్యమ్ , వసంతైశ్చ్యోతిష్టోమేనయ
 జేత ” ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిపురాణవిహితేషుకర్మసుచాన్ద్రాస్సారోవాఋతు
 న్యశాచారానుసారేణవికల్పతోర్రక్షవ్యః ।

అయననిరూపణమ్

అధాయనమ్ । అయత్యనేనఋతుత్రయేణసూర్యోదక్షిణాశాముత్త
 రాశాం వేత్యృతుత్రయమయనమ్ । తథాచశ్రుతిః — తస్మాదాదిత్యష్టణ్ణా
 సోదక్షిణానైతిషడుత్తరేణ ॥ * ॥ ఇతి । అశ్రు కాలనిర్ణయకారః “ ఆది
 త్యగ్నిముపజీవ్యాయననిషప్తైస్సారమేవైతత్ , అత ఏవవిష్ణుధర్మోత్తరేసౌ
 రమానమధికృత్యోక్తమ్ ‘ ॥ శ్లో ॥ ఋతుశ్రయం చాయనం స్యాత్ ’
 ఇతి । కేచిత్తుచాన్ద్రామానేనాయనద్వయమభ్యుపగచ్ఛన్తి , ‘ మార్గశీర్షమా
 సాదికైస్త్రిభిఋతుభిఃకల్పితః కాలష్టణ్ణాసాత్తక ఉత్తరాయణమ్ , జ్యేష్ఠ
 మాసాదికోదక్షిణాయనమ్ ’ ఇతి । తత్రప్రమాణంజ్యోతిశ్శాస్త్రాదౌహమృ
 గ్యమ్ । శ్రౌతస్తార్థకర్మానుష్ఠానైశుమకరకరగ్రుటసంజాగ్రన్త్యాదికపవాయ
 నశ్వయకాలః ” ఇతి ।

సంవత్సరనిరూపణమ్

అథసంవత్సరః । సంవత్సరోనామఅయనాద్యవయవయుక్తోఽవయ
 వీకాలవిశేషః । సమ్యగ్వసంత్యపిన్నయనర్తుమాసాదయఇతి పుట్యతైః ।
 పంచదాశమాసాత్తకః , “ దాశదశమాసాస్సంవత్సరః ” ఇతిశ్రుతేః ।
 చాన్ద్రాస్సావషోరమాసభేదేన సంవత్సరస్త్రివిధః । తదుక్తంబ్రహ్మసిద్ధా

వై — ॥ శ్లో ॥ చాన్ద్రసావనసౌరాణాంమాసానాంతుప్రభేదతః । చాన్ద్రసా
వనసౌరస్తుత్రయస్సంవత్సరాపి ॥ * ॥ ఇతి । అత్రచాన్ద్రసంవత్సరశ్చై
త్రశుక్లప్రతిపదాదికః ఫాల్గునదర్శాంతః , సౌరస్తుమేషాదిమీనాంతః , సావన
షష్ఠ్యంతరశతత్రయాఽఘోరాతాంతః । పశ్చిమధిత్వం సంవత్సరస్యో
క్తమాయుర్వేదే — ॥ శ్లో ॥ సౌరబృహస్పతిసావనశతధరనాక్షత్రికాఃక్ర
మేణస్యః । మాతులపాతాలాతులవిమలవరాశ్చైస్తవత్సరాః పశ్చి ॥ * ॥
ఇతి । అస్యాయమధః - గణకప్రసిద్ధాక్షరసంఖ్యాయామాతులశబ్దఃపశ్చిమప్ర
ధికశతత్రయమాచష్టై, తావద్దివసపరిమితస్సంవత్సరః । పాతాశశబ్దః, ఏ
కపక్ష్యధికశతత్రయమాచష్టై , తావద్దివసపరిమితకాలాబృహస్పతేస్సంవ
త్సరః । అతులశబ్దఃపక్ష్యధికశతత్రయమాహ, తావద్దివసపరిమితస్సావనస్సంవ
త్సరః । విమలశబ్దశ్చతుఃపశ్చాశ్చదధికశతత్రయమాచష్టై, తావద్దివసపరిమ
ితశ్చాన్ద్రస్సంవత్సరః । వరాశ్చశబ్దశ్చతుర్వింశత్యధికశతత్రయమాహ,
తావద్దివసపరిమితో నాక్షత్రికస్సంవత్సరఇతి । తత్రనాక్షత్రికస్యజ్యోతిశ్శా
స్త్రప్రసిద్ధేరాయుర్దాయాదాపుపయోగః । బార్హస్పత్యస్తు సింహబృహస్ప
తిరిత్యాదివిశేషముపజీవ్యగోదావర్యాదిస్నానాదౌ వినియుక్తః । సౌరస్సం
వత్సరోమేషాదిరాశిపురస్కారేణ ప్రవృత్తైసాంవత్సరికే ప్రతాదౌద్రష్ట
వ్యః । తథాచవ్రతం విష్ణుధర్మోత్తరేభిహితమ్ — ॥ శ్లో ॥ భగవత్కర్మణా
కేన తిర్యగ్యోనానజాయతే । స్థేచ్ఛదేశేచ పురుషస్తమాచక్ష్యచవైము
నె ॥ * ॥ మార్కణ్డేయః — ॥ శ్లో ॥ మేషసజ్జ్రమణేభానోస్సాపవాసో
నరోత్తమః । పూజయేద్ధ్యుగ్రవందేవం రామంశక్త్యాధావిధి ॥ * ॥ ఇ
త్యారభ్య — ॥ శ్లో ॥ మీనేసజ్జ్రమణేమత్సన్యం వాసుదేవంచపూజయే
త్ ॥ * ॥ ఇత్యనైన గ్రంథేన వ్రతం విధాయానై తదుపసంహృతమ్ “ శ్లో ।
కృత్వావ్రతం వత్సరమెతద్విష్ణుం స్థేచ్ఛేషుతిర్యక్తుచనాపిహితే ” ఇతి ।
పక్ష్యధికశతత్రయసంఖ్యాకైదివైర్నిర్వర్త్యేగవామయనాదౌ సావనోద్ర
ష్టవ్యః । పక్షువిశేషే తిథివిశేషేవా ప్రతినంవత్సరంవిహితం యతఃకర్మతత్ర
చాన్ద్రసంవత్సరోద్రష్టవ్యః । తథానిరూపశుభప్రకరణేశ్శ్రూయతే —
। శ్రు । తేనసంవత్సరేయజేత ॥ * ॥ ఇతి । ఆపస్తంబః — । పా । స

ర్వాక్లో కాన్వశుబద్ధయాజ్యభిజయతి । తేనయశ్శ్యమాణోఽమావాస్యా
యాం పార్ణమాస్యాంవా ॥ * ॥ ఇత్యుక్త చాన్ద్రఃసంవత్సరో గ్రాహ్యః ,
చాన్ద్రితీథౌతిదనుష్ఠానవిధానాత్ , “తదాద్యాస్తిథయోద్వయోః” ఇత్యమి
రసింసేనచాన్ద్రాః శుభారా త్రేష్వేవ తిథిశ్చైవానుశాసనాత్ । పక్షవరి
గ్రహే , “ఇత్యస్తాథాతొశ్చన్ద్రస్యవజ్జుదశానాంకలానాం పూరణమ
పక్షయోవా యత్రపరిగృహ్యతే సపక్షఇతి నిర్వచనాచ్ఛుక్లాది పక్షపుర
సాకరేణ ప్రవృత్తైకర్షణి చాన్ద్రీపవద్రప్తవ్యః । యథా , శుక్లపక్షే అ
నంతప్రతం విహితమ్ , “నవవిద్వాణి పశ్యచ ” ఇతి సంవత్సరస్యచానంత
వ్రతాశ్శవ్యం ప్రతీయతే , తత్ర చాన్ద్రస్సంవత్సరః । యత్రతు “ ॥ శ్లో ॥
సురుశాశిష్యతావైవతయోర్వత్సరవాసతః , ॥ శ్రు ॥ సంవత్సరమేతద్వృ
తంచరేత్ ।” ఇత్యాదౌ నియామకంనాస్తి , తత్రచాన్ద్రాదీనామన్యతమఇ
చ్ఛయాగృహీతవ్యః । ప్రకృతమనుసరామః — ॥ శ్లో ॥ యస్మిన్వాసిమ్సు
తిఃపక్షే యన్యయస్యాం ఉభౌభవేత్ । తస్యామెవతిథౌకుర్యాదాభికింతు
విచక్షణః ॥ * ॥ ఇత్యాదిభిఃపూర్వోక్తైర్వచనైఃపక్షతిథిసమ్బంధేనాభికిస్య
విధానాచ్ఛాన్ద్రస్యాభిస్యగ్రాహ్యత్వంప్రతీయతే । అత్రగార్హః —
॥ శ్లో ॥ వివాహాదౌ స్మృతస్సౌర్యో యజ్ఞాదౌ సావనఃస్మృతః । ఆభిశేపిత్వ
కార్యేఽపి చాన్ద్రోమాసఃప్రశస్యతే ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రీకాయామిదం
వ్యాఖ్యాతమ్ “ యజ్ఞాదౌ - మాససంవత్సర సాధ్యయజ్ఞవ్రతప్రాయ
శ్చిత్తక్రియాదౌ , తత్ర మాససాధ్యయజ్ఞాః - మాసంవైశ్వదేవేనేత్యాది
వాక్యైర్విహితాః , మాససాధ్యవ్రతాని - మాసోపవాసాదీని , మాససా
ధ్యప్రాయశ్చిత్తక్రియాస్తు - ॥ శ్లో ॥ గౌష్ఠేవసన్ బ్రహ్మచారీమాసమే
కంపయోవ్రతః । గాయత్రీజప్యగిరతో ముచ్యతేఽసత్ప్రతిగ్రహాత్ ॥ * ॥
ఇత్యాదివాక్యవిహితాః , సంవత్సరసాధ్యయజ్ఞాః - గవామయనాదయః ,
సంవత్సరసాధ్యవ్రతాని “ సంవత్సరమేతద్వృతంచరేత్ ” ఇత్యాదివి
హితాని , సంవత్సరసాధ్యాఃప్రాయశ్చిత్తక్రియాః - ద్వాదశవార్షికాద్యా
ద్రష్టవ్యాః । ఆభిశే - సాంవత్సరికశ్రాద్ధైః , పితృకార్యే - మాసికాదౌ , అ
పిబ్రాహ్మణ్య సంవత్సరసాధ్యయజ్ఞవ్యతిరక్తసర్వస్యైవ దేవకార్యేచాన్ద్రో

మాసః ప్రశస్యత ఇతి । ఉక్తంచ పితామహేన — ॥ శ్లో ॥ దైవేకర్మణిపిత్రై
 చ మాసశ్చాన్వై మసః స్మృతః ॥ * ॥ ఇతి । ఆత్రేయేఽపి — ॥ శ్లో ॥
 అభిషేకేతు నాక్షత్రం సావనం వేతనాదిషు । పిత్రైశ్చాన్వై మసం శ
 స్తం సారం స్మార్తైష్వనిర్దితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అభిషేకే - రాజ్యాభిషేకే ,
 స్మార్తైషు - వివాహాదిష్టిత్యర్థః । లఘుహారీతః — ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యజ్ఞం
 ద్వాదశేమాసి కార్యాపిణ్డక్రియాసుతైః । క్వచిత్త్రయోదశేఽపి స్యాదా
 ద్యం ముక్త్యాతు వత్సరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ద్వాదశేమాసి అతీతి ఇతి శేషః । అ
 త్ర త్రయోదశగ్రహణ సామర్థ్యాచ్చాన్వై మాస ఇతి జ్ఞేయమ్ , సారసం
 వత్సరే త్రయోదశమాసాసమ్భవాత్ । హారీతోఽపి — ॥ శ్లో ॥ అస
 జ్ఞాన్వైఽపి కర్తవ్యమాభిక్తం ప్రథమం ద్విజైః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రాపి సం
 క్రాన్తిరహితసారమాసాసమ్భవాచ్చాన్వై పవగృహీతవ్యః । పృథగా
 యోఽత్ర విశేషమాహ — ॥ శ్లో ॥ అన్వష్టక్యంచ పూర్వే ద్యురన్వష్ట
 కాఽమాయుగాదయః । మన్వాదయోఽక్షయా పశ్చమ్యాదౌ చాన్వై ప్ర
 కీర్తితౌ ॥ మాసికే చాన్వికే వన్వై ధాన్యస్వర్ణాదివృద్ధిషు । భృత్యోపకల్ప
 నాదౌ చ మాసాన్వై సారసావనౌ ॥ * ॥ ఇతి । మాసికే అబ్దికే చ మాసా
 న్వై సారౌ , ధాన్యస్వర్ణాదివృద్ధిషు భృత్యోపకల్పనాదౌ చ మాసాన్వై సావ
 నావితి వ్యాఖ్యాతారః । కాలాదర్శేఽపి — ॥ శ్లో ॥ అష్టకాఽపరపక్షౌ మా
 వాస్యాదౌ చాన్వై మాసతః । మాసికాభిక్తవృద్ధ్యాదౌ మాసాన్వై సారసావ
 నౌ ॥ * ॥ ఇతి । అపరపక్షః - భాద్రపదకృష్ణపక్షః , ఆదిశబ్దాత్పూర్వే
 ద్యురన్వష్టకాఽక్షయతృతీయా మన్వాది యుగాది పశ్చమ్యాదీనాముప
 సంగ్రహః । వృద్ధిః - ఋణీకృతిసువర్ణాదేర్వృద్ధిః , ఆదిశబ్దేన భృతులప
 కల్పనాదుపసంగ్రహః । త్రికాణ్డీచ — ॥ శ్లో ॥ చాన్వై మాసశ్చ
 తిష్ఠ్యత్యోకర్మణోర్తాసికాభిక్తే । విహాయభృతివృద్ధ్యాదావితరౌ పరీ
 తే ॥ * ॥ మాసికాభిక్తవ్యతిరిక్తశ్చైతన్నార్తకర్మణోశ్చాన్వై మాసః ,
 మాసికాభిక్తయోర్భృతివృద్ధ్యాదౌ చ , ఇతరౌ - సారసావనావిత్యర్థః । సప
 త — ॥ శ్లో ॥ యస్మిన్ కారశేష్ఠి తే సూర్యే యోమృతిం ప్రతిపద్యతే । పునస్త
 గ్రాహిమాపన్నే భానావాభిక్తమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । హేమాద్రాపి సప -

॥ శ్లో ॥ యస్మిన్ కారాశౌఢి తే సూర్యే విపత్తిం యాతిమానవః । తస్మా శావే
నకర్తవ్యం పితృకార్యం సృతే హని ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥
ప్రతేచాన్యమనంతస్తం న శ్రాద్ధేషు ప్రశస్యతే । అస్థిరశ్చాన్యమాసస్సన్య
త్ స్థిరస్సారోఽత్ర కారణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । చాన్యమాసోఽధిమాససమ్భ
వాదస్థిరః, తదసమ్భవాత్సారోఽస్థిరః । అత్ర - సారపరిగ్రహే, స్థిరత్వం
కారణమిత్యర్థః । అస్రకేచిదమూలం శ్లోకమిమం వర్ణయంతావ్యాచక్షుతే ।
॥ శ్లో ॥ చాన్యమానవిధానేన మామలేదివసేనతి । ఆద్యాత్మికం ప్రకుర్వీత
సారణపునరాత్మికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । సారమానానవర్త్యపి చాన్యమానవి
ధానేన మృతదివసాత్, మామలేదివసే - పశ్చిమార్ధాశ్చదుత్తరశతత్రయ
దివసే, ప్రథమాత్మికం ప్రకుర్వీత ద్వితీయాద్యాత్మికంతు సారమానేనకు
ర్వీత, ప్రథమాత్మికస్య చాన్యమానేన కర్తవ్యత్వవిధానసామర్థ్యాన్తా
సికాస్యపితేనైవమానేనకర్తవ్యమీతి । తత్తు “ ॥ శ్లో ॥ మాసికే చాబ్దికే వస్త్రే
స్యస్వగ్లాదివృద్ధిషు ॥ ” ఇతిపూర్వోక్తవృద్ధిగాగ్లాదివచనవిరోధాదు
పేక్ష్యమ్ । తదేవం మాసికాబ్దికవిషయే సారవిధిపరాణాం చాన్యవిధిపరా
ణాంతత్త్వప్రశంసాపరాణాంచ బహునాం వచనానాం సత్వాత్, “ తు
ల్యబలవిరోధేవికల్పః ” ఇతి గౌతమస్మరణాద్వీహియవపద్వికల్పః,
సచదేశకులాచారానురోధేన వ్యవస్థితోవిజ్ఞేయః । తథాచమనుః — ॥ శ్లో ॥
యేనాస్యపితరౌయాతా యేన యాతాః పితృమహాః । తేనయాయాత్స
తాం మార్గం తేనగచ్ఛన్నరివ్యతి ॥ సద్భిరాచరితంయస్తాద్ధార్మికైశ్చద్వి
జాతభిః । తద్దేశకులజాతీనామవిరుద్ధం ప్రకల్పయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సుమ
స్తరపి — ॥ శ్లో ॥ యస్రశాస్త్రగతిర్భిన్నా సర్వకర్మసుఖారిత । ఉది
తేఽనుదితేనైవ హేమామభేదోయథాభవేత్ ॥ తస్మా తుల్యక్రమాయా
తమాచరంత్యాచరేదుద్భవః । సగరియాన్త హేమాహేమా సర్వశాస్త్రేది
తాదపి ॥ * ॥ ఇతి । సారమాసేతిధిద్వయసమ్భవే మాసికాబ్దికయోః ప
రాతిధిక్రావ్య । యదాహవృద్ధవసిస్థః — ॥ శ్లో ॥ మాసే సంవత్సరే
మైవ తిథిద్వైధం యదాభవేత్ । తత్ప్రాంతరోత్తమాజ్ఞేయా పూర్వాసా
త్తుమలిక్షుతా ॥ * ॥ ఇతి । మాసే - మాసికే, సంవత్సరే - సంవత్సరి

కర్తవ్యం : తథాచపంచరః — || శ్లో || ఉత్తరేదివసేకుర్యాదాభిక్రమా
 సికంతథా | ప్రత్యాభిక్రమాంతథాకుర్యాచ్ఛ్రీయసామోభవేద్యది || * ||
 ఇతి | స్మృత్యంతరే — || శ్లో || మాసంసంవత్సరేచైవ తథిద్వైధంయదా
 భవేత్ | తత్రోత్తరాతిథిగ్రాహ్యో నపూర్వాయామలిష్టుచా || * || ఇతి |
 ఆపస్తంబః — || శ్లో || ఆభిక్రమాసికేచాపి పూర్వప్రేక్ష్యాదివసేకృతే | తదా
 నీంకులహానిస్సాన్వీయతైరగోత్రవర్ధనమ్ || * || ఇతి | బృహస్పతిః — || శ్లో ||
 మాసికాభిక్రమేత్యుతిథిద్వైధంయదాభవేత్ | పూర్వత్రయోవజననము
 తైరేభాగ్యసాధనమ్ || * || ఇతి | స్మృత్యంతరే — || శ్లో || ఏకమాసితిథి
 ద్వైధేపరత్రాభిక్రమాసికే | తద్వత్ప్రత్యాభిక్రమాంతర్యాదిత్యాహభగ
 చాన్యః || యదిపూర్వది నేకుర్యాతులక్షయకరంభవేత్ || * || ఇ
 తి | నారదః — || శ్లో || పితృకార్యంతు సర్వేషామృద్ధిభాజనముత్తరే |
 దివసద్వితయేప్రాప్తేపూర్వత్రయకులక్షయః || * || ఇతి | తత్రపరతిథే
 సుజాగ్రస్త్రిపరాగమప్తత్వేపూర్వాగ్రాహ్యే, ఉభయత్రతథాత్వేతుప
 గాతిథిగ్రాహ్యే | యదాహసజ్జగ్రహకారః — || శ్లో || మాసేకప్రేక్ష్యాద్వా
 తిథీచేత్పరస్యాత్పూర్వస్తప్రేక్ష్యాసూర్యసజాగ్రన్తియుక్తే | ద్వావప్యేవం
 సజ్జతాచేత్పరస్యాత్పూర్వం చైవంచన్ద్రసూర్యోపరాగే || * || ఇతి | ౬ (మా
 సేకప్రేక్ష్యాద్వాతిథీచేత్పరస్యాత్పూర్వత్యాదిత్యాదిత్యేనాత్యేనామోపరాగమప్తత్వే
 తత్తిథేవజననము, త్వముచ్యతే తస్మత్తిథౌప్రథమాదౌఖిల్లతిథివిషయ
 శ్రాద్ధది నేవాతత్పూర్వాపరది నేవాసజాగ్రమేసతిమృతతిథిప్రయుక్తం
 శ్రాద్ధం తద్ది నేనకర్తవ్యమిత్యర్థోవా | యస్మిన్ శ్రాద్ధంకర్తవ్యత్వేనని
 ర్ణీతంతస్మిన్నేవది నేతత్తిథౌవాత్యన్తరైపివాసజాగ్రమేతచ్ఛ్రాద్ధంనక
 ర్తవ్యమిత్యర్థోవేతిసంశయః | మాసేకప్రేక్ష్యాదితిథీతేరపగ్రహణాత్తిథౌస
 జాగ్రమపవదోపలశ్రయణీయఇతిప్రాప్తే, ఉచ్యతే, తత్రతిథిగ్రహణం
 తిథ్యుపలక్షితదివసరంనతిథిపరమ్, తథాచ, “ ఉత్తరేదివసేకుర్యాత్,
 పూర్వప్రేక్ష్యాదివసేకుర్యాత్, యదిపూర్వది నేకుర్యాత్ ” ఇత్యాదివచనే
 మ — || శ్లో || పితృకార్యంతు సర్వేషామృద్ధిభాజనముత్తరే | దివసద్వి

౬ మాసేకప్రేక్ష్యా ఇత్యాదిపరివారణీయ ఇత్యన్తరైవతిథీన్త్యాది

యే ప్రాక్షేపూర్వత్రుతుకులక్రయః । * । ఇత్యాదిస్మృతివచనేషుదివవది
 నయోర్గ్రహణాత్ । కించ, ఉధినిర్ణయేచ తిథిమవలక్రమణీకృత్యతిభ్యుపలక్ష్మి
 తదివపవశ్రాద్ధకరణం నిశ్చయతే , నతుతిథివిశిష్టేదినేనాతిథివిశిష్టాపరా
 స్థేవా । తథాహి , కుతపమూరభ్యయా వదపరాష్ణాం శ్రాద్ధస్యముఖ్యకాలః,
 మధ్యాహ్నసాయాహ్నవపి గాణకాలౌ , అస్తతోగత్యా రాత్రేః ప్రథ
 మయామోఽపి , పతేషు కాలేషు శ్రాద్ధక్రియమాణేతత్కాలేతయాతిథ్యా
 భవితవ్యమితి ననియమః , కింతు , యావదపరాష్ణాం వాలపరాష్ణేకదేశే
 వా దినద్వయే అపరాష్ణేతిభ్యుభావేపూర్వదినే సాయాహ్నవాతిథిసమ్భవే
 శ్రాద్ధకరణకాలేతిభ్యున్తరేపి శ్రాద్ధమితి నిర్ణయః । ఏవంచాససమ్భుద్ధే
 పూర్వాహ్నీయమ్ । యస్మిన్ దినే అపరాష్ణే తన్నాససమ్భుత్తభూయస్తస్మాన్వాప్తి
 తద్దినే శ్రాద్ధకరణకాలేతన్నాససమ్భువేపి శ్రాద్ధమితి నిర్ణయః । తన్నాత్తన్నా
 సమ్భుతేతిథిస్పృష్టదినస్యైవ శ్రాద్ధదినత్వేన గ్రహణాత్ప్రధాన్వాత్తిద్ది
 నపవసజగ్రామదోషః పరిహరణీయః , నతుపూర్వాపరదినేతత్త్రిధాసజగ్రా
 మితిభ్యుత్పాద్యాద్దినం పరిహరణీయమ్ — ॥ స్లో ॥ మాస్యేకస్మిన్ దివి
 నక్షత్రే ద్వేషిణీచభవిష్యతః । ఆదిత్యపితృకార్యాణి దేవకార్యాణి చాన్త
 రే ॥ * ॥ ఇతివచనం కేరళాది దేశాన్తరవిషయమ్ , దేశాన్తరవిషయసి
 దిననక్షత్రప్రవహనేనాబ్ధికాదికరణాత్ । తత్సహచర్యాత్పూర్వతిథి
 వచనమపి దేశాన్తరవిషయమ్ । అస్మిన్ దేశేతుపరతిథి రేవగ్రహణేవచనబా
 హుళ్యదర్శనాదాచార బాహుళ్యాచ్చపరస్మిన్నేవశ్రాద్ధంకార్యమ్ । య
 ద్వా , పశ్చాదశస్వపీతిథిషు తథాసప్తవింశనక్షత్రైర్వపి కామ్యశ్రాద్ధం
 విహితమ్ , తద్విషయంవా । నను , దినస్యైవసంక్రాంతిదోషావిచారణీ
 యశ్చేత్ అపూర్వాత్రయోరపి సజగ్రామదోషః పరిహరణీయోవాఽపి
 శేవప్రకారాత్ , “ మాస్యేకస్మిన్ ద్వాతిథీచేత్ ” ఇతి “ సారమాసేతిధిద్వై
 థే ” ఇతివతత్తిభ్యుపలక్ష్మితదినస్యైవ గ్రహణాదపూర్వాత్రయోరపి దిన
 శబ్దవాచ్యత్వాద్విష్టిసుటికాపరిమితేషుసజగ్రామః పరిహర్తవ్యపవ । అత్రక
 దిదాహుః , సజగ్రాత్తరస్మిన్ దినయే అర్ధరాత్రాదధస్తాత్సజగ్రామణేపూ

గ్రహో విహుషు పుస్తకేషు నదృశ్యతే .

ర్పదిసేమధ్యాహ్నమైవోపరిక్రియా , అర్ధరాత్రాత్పరంచేదుక్షుదనే
ప్రహరద్వయమితివిధానాదర్ధరాత్రాత్పరంసజగ్రమేదోహానాస్తీతి , త
దసత్ , అస్యనియమస్యఅయనద్వయేవ్యభిచారాత్ । అనేకతు , ఉపాక
ర్షవిషయేఅర్ధరాత్రాయుర్వంగ్రహణంచేదుపాకర్షనకర్తవ్యంపరించే
తగ్రత్తవ్యమితివచనస్యసత్వాత్తద్వద్భవత్వీతి , తదవ్యసాధు , విషయభే
దాత్యథోచితంగ్రాహ్యమ్ । ఏకాదశ్యాఉదయేఘటికామాత్రసద్భా
వేయధాతద్దినేఉపవాసః , ఏవమపరాశ్ణామృతతిథిసద్భావేతద్దినంశ్రా
ద్ధదినం తదేవసజాగ్రబిదుష్టమ్ , నశుసముద్రస్నానేఅమావాస్యాదివర్తి
ధిశిష్టైకాలేశ్రాద్ధమ్ , దివైవశ్రాద్ధకరణాత్ । అతఏవతస్రసజాగ్రస్తి
దోపశ్చత్యపినవాచ్యమ్ , రాత్రేఃప్రభమయామస్యాపిగౌణకాలత్వేన
శ్రాద్ధస్యాస్త్రీకారాత్ । తస్మాదహమారాత్రిమధ్యేసజాగ్రస్తిదోషఃపరిహ
రణీయః) స్మృత్యస్తరేవిశేషోఽభిహితః—॥శ్లో॥ యస్మిన్నహనిసజాగ్రస్థేః
పరంమధ్యం దినంభవేత్ । ఆబ్దికంతత్రమరీచితహ్యనృధాగ్రాహ్యము
త్తరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఉభయత్రాపి సజాగ్రస్తిదోషే ఆవర్తనాదర్వాగ్య
దిసజాగ్రస్తిస్తదాపూర్వత్ర , ఆవర్తనాత్పరంచేకపరత్రైత్యర్థః । ఉభ
యోఃకర్మకాలస్యదుష్టత్వేయత్రతన్వాస సమృష్టభూయస్త్వంతత్రమ
ర్యాత్ । తదుక్తంసంగ్రహ — ॥ శ్లో॥ సౌరమాసేతిధిద్వైధేమాసి
కాబ్దియోఃపరా । సావోపరాగసజాగ్రస్తిదుష్టాచేత్పూర్వకామతా ॥ గ్వ
యోద్దోషేఽర్కసజాగ్రస్తిరర్వాగావర్తనాద్యది । పూర్వాపరాన్య
ధాగ్రాహ్యకర్మకాలేద్వయోరపి ॥ దుష్టేతన్వాససమృష్టభూయస్త్వం
యత్రసామతా ॥ * ॥ ఇతి .

సౌరతిథ్యలాభే చాన్ద్రతిథిగ్రహణప్రతిపాదనమ్

సౌరమాసేమృతతిథ్యభావే చాన్ద్రమాసమృతతిథిగ్రాహ్యే । త
దాహహారీతః — ॥ శ్లో॥ సౌరేయదిదినంశూన్యంతదాచాన్ద్రవిధాన
తః । పూర్వమాసేకృతంచేత్సాన్యతిత్సాణాంతప్రీతారణమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
పరాశరః — ॥ శ్లో॥ సౌరాలాభేతతఃపూర్వంకృతంచేత్సఫలంభవేత్ ।
ఉత్తరస్మిన్కృతేమాసితచ్ఛాన్ద్రమశుభం ॥ * ॥ ఇతి । సరభర్తః —

॥ శ్లో ॥ సారమానవిధానేతు మృతమాసేతిధిర్నచేత్ । పూర్వమాసేతదా
కుర్యాదుత్తరేమాసిదుఃఖదమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేఽపి — ॥ శ్లో ॥
వృశ్చికాదిత్రిమాసేషుమృతాహూనభవేద్వది । పూర్వమాసేతిథౌకుర్యా
న్వాసికంచాబ్దికంతథా ॥ * ॥ ఇతి । వసిష్ఠేఽపి — ॥ శ్లో ॥ అబ్దికం సార
మాసేస్యాత్సజాగ్రీ విరహాతేతిథౌ । సారమాసేయదితిధిర్నస్యాచ్ఛాన్త
మసేష్మృతమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పితృమేధసారే — ॥ వా ॥ సారేమాస్యక
ష్టికాతిధిద్వయసమ్భవే పరస్యామేవ శ్రాద్ధంకుర్యాత్ , తత్రసజాగ్రీ
ప్ర్యవరాగదోషే పూర్వస్యామ్ , తత్రేవంచెత్పరస్యామ్, ఉభయత్రా
ప్రేవంచేత్పరస్యామ్ , క్వచిత్సారేతిథ్యభావే చాన్తేమాసికుర్యాత్ ॥ * ॥
ఇతి । తస్మిన్చాన్తేక్షయంగతేనతి తదుత్తరమాసేతిధిగ్రాహ్యం । తదు
త్తం స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ సారమాసేతిథ్యభావే మాసికాబ్దికయోరపి
చాన్తేమాసాభవేగ్రాహ్యస్తస్మిన్చాన్తేక్షయంగతే । తదుత్తరేమా
సేతిధిగ్రాహ్యపూర్వప్రనేవ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । యదాశుక్లప్రతిపది ధనుస్స
క్లావిదర్శమధ్యే మకరసజాగ్రీ విశ్చ తదాధనుస్సేరవా దశస్యాస
మాప్త్యానతస్య మాగశీర్షత్వమ్ , మకరస్థిరవా తతస్సమాప్త్యాతస్య
పావత్వమేవ , మాగశీర్షస్తలు ప్రతిప్రేవంచ కదాచిత్సంభావితేక్షయమా
సేనతి ధనుర్వాసామావాస్యమృతతిధిస్తదుత్తరమాసే గ్రాహ్యేత్యర్థః ।

అబ్దికపరిత్యాగే ప్రత్యవాయోక్తిః

అబ్దికశ్రాద్ధపరిత్యాగే ప్రత్యవాయమాహమరీచిః — ॥ శ్లో ॥
పణ్డితాజ్ఞానినోమూఢాః స్త్రియోఽధబ్రహ్మచారిణః । మృతాహంసమతి
క్రమ్యచణ్డాలాఃకొటిజన్మసు ॥ * ॥ ఇతి । భవిష్యత్పురాణప్రభాసఖిణ్డయో
శ్చ — ॥ శ్లో ॥ మృతాహంసమతిక్రమ్యచణ్డాలాఃకొటిజన్మసు । అతోవి
ప్రేర్నతత్యాజ్యం ప్రాణైకణ్డగతైరపి ॥ మృతేఽహనిపితుర్యస్తు నకు
ర్యాచ్ఛాగ్రీధమాదరాత్ । మాతుశ్చైవ వరారోహే వత్సరాన్తేమృతేఽ
హని ॥ నాహం తన్యమహాదేవి పూజాంగృష్ఠోమినోహరిః ॥ * ॥ ఇతి । ఆ
శ్వలాయనః — ॥ శ్లో ॥ మన్వాదిభ్యోయిగాదిస్తు సహస్రగుణతోఽధి
కః । యుగాదేశ్చాయినదవ్యవస్థమయనాద్విషువద్వయమ్ ॥ విషుద్వయా

ద్వ్యతీపాతో వ్యతీపాతాత్తుద్వాదశీ । ద్వాదశ్యాస్తుతథాదశో దశా-
తిప్త్రాస్తువాపికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । దేవలః — ॥ శ్లో ॥ అధ్వగశ్చాతుర
వైష్ణవవిహీనశ్చధనైస్తథా । ఆమత్రాద్ధంప్రకుర్వీత హేమ్నవా ద్విజ-
నత్రమః ॥ ద్రవ్యాభావేద్విజాభావే త్వన్నమాత్రంతుపాదయేత్ । సై-
త్యకేనతుసూక్తేన హేమంకుర్యాద్విచక్షణః ॥ అత్యస్తద్రవ్యశూన్య
శ్చేచ్ఛచ్ఛక్తౌదద్యాన్యవాంతృణమ్ । స్నాత్వాచవిధివద్విప్రః కుర్యాద్వా-
తలతపఃణమ్ ॥ అథవా రోదనంకుర్యాదత్యుచ్చైర్విజనేవనే । దరిద్రోఽ-
హంమహాపాపీ వదన్నితి విచక్షణః ॥ * ॥ ఇతి । అన్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥
భోజకోయస్తు వైత్రాద్ధం నకరోతీఖగాధిప । మాతాపితృభ్యాం సతతం వ-
ర్షేవర్షేమృతేఽహని ॥ సయాతినరకం ఘోరం తామిస్రంనామనా-
మతః ॥ * ॥ ఇతి । కాష్టాజనిః — ॥ శ్లో ॥ ఊషరేతు యథాక్షిప్తం వీ-
జం నప్రతిరోహతి । తథాచతద్భవేతైషాం యన్ననత్తంమృతేఽహని ॥ * ॥
మృతాహే యన్ననత్తమన్యత్రదత్తం తన్నిష్ఫలం భవేత్ , అతౌమృతా-
హే అవశ్యం దాతవ్యమిత్యభిప్రాయః । తథా — ॥ శ్లో ॥ పణ్డితాజ్ఞాని-
నోవాఽపి మూఖాః యోషితపవనా । మృతాహంసమత్కిక్రమ్యచణ్డాలేష్వ-
భిజాయతే ॥ * ॥ ఇతి । కార్త్యేఽపి — ॥ శ్లో ॥ నైమిత్తికంతుకర్తవ్యంగ్ర-
హణే చన్ద్రీ సూర్యయోః । బాన్ధవానాంచమరణే నరకీస్యాదతోఽన్య-
థా ॥ * ॥ ఇతి .

శ్రాద్ధీయతీధికాలాదినిరూపణమ్

కర్మకాలవ్యాపినీతిధిరశ్రగ్రాహ్య । యదాహవృద్ధయాజ్ఞవల్క్యః —
.. శ్లో ॥ కర్మణోయస్యయఃకాలస్తతాకాలవ్యాపినీతిధిః । తయాకర్మాణికు-
ర్వీత హ్రస్వవృద్ధీనకారణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । గార్గ్యోఽపి — ॥ శ్లో ॥ యో-
యస్యవిహితఃకాలస్తతాకాలవ్యాపినీతిధిః ॥ * ॥ ఇతి । కర్మకాలశ్చ సపి-
ణ్డీకరణాత్పూర్వభావిన్యేకోద్దిష్టమధ్యాహ్నః , తదుత్తరభావిని మాసికా-
ద్వికాదావపరాష్టాః । తథాచవృద్ధగౌతమః — ॥ శ్లో ॥ మధ్యాహ్నవ్యా-
పినీయాస్యాత్సైకోద్దిష్టతిధిర్భవేత్ । అపరాష్టావ్యాపినీస్యాత్పూర్వణే-
సాతిధిర్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ఏకముద్దిశ్యయచ్ఛాన్ద్రీ

ద్వం దైవహీనం విధీయతే । ఏకాద్విత్వంతుతతో ఏక్తం మధ్యాహ్నతత్ప్ర
 కీర్తితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । కాలాదర్కే౭పి — ॥ స్తో ॥ ఏకాద్విత్వంతుమధ్యా
 హ్నా నవశ్రాద్ధాదికంచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । మధ్యాహ్నశ్చ - సప్తమాప్త
 మనవమమహూతాత్మకః , తేచముహూతాః , గర్భరక్షకుతపరాహి
 ణసంజ్ఞకాః । తథాచాహ్నుఃపశ్చిదశముహూర్తాఃస్మర్యవై ॥ స్తో ॥ రౌ
 ద్రశ్చేత్తశ్చమైత్రశ్చ తథాసాలవిదఃస్మృతః । సావిత్రివైశ్వదేవశ్చగర్భ
 రక్షకుతపస్తథా ॥ రౌహణస్తలకశ్చైవ విభవోనిఋతిస్తథా । శమ్భరోవి
 జయశ్చైవ బోధఃపశ్చిదశస్మృతాః ॥ * ॥ ఇతి । ఏతేపశ్చిదశసూర్యోద
 యసారభ్యక్రమాద్దివాముహూర్తాః , క్రమశోనిశ్యపి । తథావిష్ణుధర్మో
 చ్చరే — ॥ స్తో ॥ త్రింశస్సుహూర్తశ్చ తథాత్వఘోరాత్రైణకీర్తితాః ।
 తత్రపశ్చిదశ పోక్తా రాసురాత్రిదివాతథా ॥ దివసశ్చయదారామవృ
 థ్ధింసనుగచ్ఛతి । తదాశ్రిశముహూర్తానాం తదావృద్ధిఃప్రకీర్తితా ॥ దిన
 వృద్ధిర్యదారామ దోషాహానిస్తదాభవేత్ । తదాశ్రితముహూర్తానాం
 హానిదేయాతదాతదా ॥ * ॥ ఇతి । యథోక్తనానాన్యకత్రింశస్సుహూ
 తోపేతపృసావనాఘోరాత్రస్య యదహః పశ్చిదశముహూర్తాన్య
 కిం తిస్యాఘోర్నా భాగామతభేదేన పశ్చిదావికల్ప్యవై , ద్వేధాత్రై
 థాచతుర్థా పశ్చిదాపశ్చిదశథా , ఇతి పశ్చిభేదాః । తత్రద్వేధావిభాగః
 సాన్తపురాణే దర్శితః ॥ స్తో ॥ ఆవర్తనాన్తపూర్వాన్జ్ఞానాహ్యపరాన్జ్ఞాన
 తఃపరః ॥ * ॥ ఇతి । ఏతదేవాభిప్రేత్యమనురాహ ॥ స్తో ॥ యథా
 వైవాపరః పక్షః పూర్వపక్షాద్విశిష్యతే । తథాశ్రద్ధస్యపూర్వాన్జ్ఞాన
 పరాన్జ్ఞానావిశిష్యతే ॥ * ॥ ఇతి । త్రైధావిభాగశ్చ తపేనదశే
 తః — ॥ వా ॥ తస్మాదహురహః పూర్వాన్జ్ఞాదేవా అశనమభ్యవహ
 రన్తి , మధ్యందినేమనుష్యాః , అపరాన్జ్ఞాపితరః ॥ * ॥ ఇతి । ఏతదే
 వవిభాగమభిప్రేత్యసమామూయతే — ॥ శ్రు॥ ఋగ్విఘ్నాహ్యపరాన్జ్ఞాదిదే
 వకుయతే । యజుర్వేదేతిత్థతి మధ్య అహ్నుః । సామవేదేనాస్త్రయేమ
 హీయతే । వేదైరశూన్యస్తిభిరేతిసూర్యః ॥ * ॥ ఇతి । శ్రుత్యంతరే౭
 పి — ॥ శ్రు॥ పూర్వాన్జ్ఞానావైదేవానాం మధ్యందినోమనుష్యాణామపరా

స్థాపితృణామ ॥ * ॥ ఇతి । చతుర్థావిభాగమాహగోవిలః — ॥ శ్లో ॥ పూ
 రావృణ్ణఃప్రహరఃపూర్వోమధ్యాహ్నః ప్రహరస్తతః । అపరాణ్ణాస్తృతీ
 యస్సాస్యతాస్యాహ్నశ్చతతఃపరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పంచభావిభాగం వ్యా
 సఆహ — ॥ శ్లో ॥ ముహూర్తత్రయం ప్రాతస్తావానేవతుసంగవః ।
 మధ్యాహ్నస్త్రిముహూర్తస్సాస్యదపరాణ్ణాయాపి తాదృశః ॥ పాయా
 హ్నస్త్రిముహూర్తస్తు సర్వకర్మబహిష్కృతః ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధపరా
 శరోఽపి — ॥ శ్లో ॥ తేభాప్రభృతీసుర్యస్యముహూర్తాస్త్రయిషవ
 తు । ప్రాతస్తుసస్మృతః కాలో భాగశ్చహ్నస్సపంచముః ॥ సన్ధ్యస్త్రిము
 హూర్తోఽథమధ్యాహ్నస్తతఃస్మృతః । తతస్త్రయోముహూర్తాశ్చ
 హ్యపరాణ్ణాయావిధీయతే ॥ పంచమోఽథదినాంశోయస్సాయాహ్నశ్చ
 తిసస్మృతః ॥ * ॥ ఇతి । సాదిష్టాతృదేవతాః పంచ భాగాస్సమామా
 యంతై ॥ శ్రు ॥ దేవస్యసవితుః ప్రాతః , మిత్రస్యసన్ధ్యః , బృహస్ప
 తేర్మధ్యహ్నః , భగస్యపరాణ్ణః , వరుణస్యసాయమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ప
 ఞ్చదశభావిభాగశ్శ్చేనదర్శితః ॥ శ్లో ॥ రౌద్రశైచిత్రస్తథామైత్ర
 స్తథాసాలకటః స్మృతః । సావిత్రశ్చయన్తశ్చ గాఢర్షః కుతపస్తథా ॥
 రౌహిణశ్చవిరిశ్చశ్చవిజయోవైరృతిః స్మృతః । మహేష్టావరుణశ్చైవబో
 ధః పంచదశః స్మృతః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రకాలనిర్ణయకారః — ॥ వా ॥
 తత్రపంచభావిభాగపక్షస్యబహుశ్రుతిస్మృతీసిద్ధత్వాత్ప్రాయశ్చైతమే
 వపక్షమాశ్రిత్యవిధినిషేధశాస్త్రానిప్రవర్తంతే , త్రైధావిభాగస్తు సోమ
 యాగెనవనత్రయే ఉపయుజ్యతే , యథోక్తేషుపంచసుకాలేషుయానివి
 హితానికమాణి తానిదైవపితృరూపేణ రాశిద్వయంకృత్వాతయో
 గాణకాలాభ్యనుజ్ఞయాద్వేదభావిభాగోదర్శితః , చతుర్థావిభాగస్తుప్ర
 కరణబలాగ్నోబిలస్మృత్యుక్తకర్మవిశేషేషుద్రష్టవ్యః , పంచదశభావిభాగో
 ముహూర్తకర్మవిశేషోపజీవనేన విధినిషేధప్రవృత్తైర్జ్యోతిశ్శాస్త్రేప్ర
 ఘ్నవ్యః ॥ * ॥ ఇతి । కాలాదర్శేతు — ॥ శ్లో ॥ పంచభాపంచదశభా
 త్రైధాద్వేదాచవాపరమ్ । విభక్తం మునయః ప్రాహుస్తత్రాద్యోస
 మ్నుతౌమమ ॥ * ॥ ఇతి । తత్ర - తేషుపక్షేషు , ఆద్య - పంచభాప

బుదశభాషయో , మమ సమ్మతావిత్యర్థః । యస్తునవభావిభాగఆత్రయే
 ప్రదర్శిణః — ॥ శ్లో ॥ ప్రాతరా ర్తసన్నిభవశ్చరుణ్ణోమధ్యాహ్నస్త
 పా । అపరాహ్నఃఖగ్నస్సాయం నవభాభిద్యతేత్వహః ॥ * ॥ ఇతి , తత్ర
 ఆర్తరుణ్యస్తపఖినీనాంస్యప్రతీమవినియోగాదశానాన్నవభావిభాగఉపే
 త్యుః । ఏవంచసతపశ్చస్వహూభాగేషు తృతీయోమధ్యాహ్నాభాగ
 భాగఏకోద్దిష్టగ్రాహ్యః , తత్రైకోద్దిష్టస్యాపక్రమేకుతపస్యపూర్వో
 ద్తరభాగావచ్ఛయావకల్పితౌ । తదాహవ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ కుతపప్రథ
 మేభాగ ఏకోద్దిష్టముపక్రమేత్ । అవర్తన సమీపేవా తత్రైవనియతాన్న
 వా ॥ * ॥ ఇతి । సమాప్తికాలమాహ శ్లోకగౌతమః ॥ శ్లో ॥ అరభ్య
 కుతపశ్చార్ధం కుర్యాదారోహిణం బుధః । విధిజ్ఞోవిధిమాస్థాయరౌహిణం
 తు నల్గయేత్ ॥ రౌహిణం లబ్ధయేద్యస్తుజ్ఞానాదజ్ఞానతోఽపివా । అసురం
 తద్భవేచ్ఛార్ధంపితౄణాం నోవతిష్ఠతే ॥ * ॥ ఇతి । యద్యపిపార్వణ
 శ్చార్ధస్యాపికుతపేస్థారమ్భస్సమానస్తథాపినమాపనం తస్యకాలాంతర
 ఏవ । తదుక్తం మత్స్యపురాణే — ॥ శ్లో ॥ అహూముహూతావి
 భ్యాతాదశ పశ్చచనర్వదా । తగ్రాప్తమోముహూర్తేయస్సకాలః కుతి
 పఃస్మృతః ॥ అష్టమేభానర్యోయస్తా వృద్ధీభవతిసర్వదా । తస్మాదనస్తప
 లదస్త్రానారమ్భోశిష్యతే ॥ ఊర్ధ్వంముహూర్తాతురతపాద్యమృహూ
 ర్తచతుష్టయమ్ । ముహూర్తపశ్చకిం హేతత్స్వధాహవనమిష్యతే ॥ * ॥
 ఇతి । ఏవంచరౌహిణసమాప్తిప్రతిపాదకం యద్యచనమస్తితత్సర్వమేకో
 ద్దిష్టేషయం వేదితవ్యమ్ । తదేవమేకోద్దిష్టశ్చార్ధేమధ్యాహ్నస్యకర్తృకా
 లత్వాత్ “ ॥ శ్లో ॥ మధ్యాహ్నవ్యాపినియాస్యాత్రైకోద్దిష్టేతిధిర్భవే
 త్ ॥ ” ఇతిస్తరణాత్త్రిముహూర్తవ్యాపినితిధిర్గ్రహీతవ్యేతిభిషితమ్ । అ
 త్రనిర్ణేతవ్యోవిషయస్లోభాభిద్యతే — పూర్వేద్యురేవమధ్యాహ్నవ్యా
 పిత్యమ్ , అపరేద్యురేవమధ్యాహ్నవ్యాపిత్యమ్ , ఉభయత్రతదావ్య
 పిత్యమ్ , ఉభయత్రతదవ్యాపిత్యమ్ , ఉభయత్రసామ్యేనతదేకదేశ
 వ్యాపిత్యమ్ , వైషమ్యేనతదేకదేశవ్యాపిత్యంచేతి । తత్రపూర్వేద్యు
 రేవాపరేద్యురేవమధ్యాహ్నవ్యాప్తిరేవయోః పక్షయోర్మధ్యా

హృద్యాపిత్వవైధివనిగ్ధాయకత్వాన్వకోపి సన్దేహః , “ || శ్లో || మ
 థాహృద్యాపిత్వసాస్యతిథిఃపూర్వాపరాఽపివా । తత్రకర్మణికుర్వి
 తహ్రసవృద్ధినకారణమ్ || ” ఇతిస్మరణాత్ । ఉభయత్రచతద్వ్యాపిత్వ
 తదవ్యాపిత్వరూపయోః పక్షయోః పూర్వేద్యురేవానుష్ఠానమ్ । తథాచ
 సతి — || శ్లో || అపరాష్ణస్తదాజ్ఞేయఃపిత్రైస్సుచశుభావహః । దినాన్తైః
 ఇచ్ఛానాడ్యస్తుపుణ్యాః పోక్తామనీషిభిః || ఉదయేచతథాపిత్ర్యదైవేనై
 వతుకర్తృణి । దేవకార్యేతిథిజ్ఞేయాయస్యామభ్యుదితోరవిః || పితృకా
 ర్యేతిథిజ్ఞేయాయస్యామస్తమితోరవిః || * || ఇత్యాదీన్యపరాష్ణసా
 యాహృద్యస్తమయవ్యాపివిషయాణిపిత్ర్యసామ్యవచనాన్యనుగృహీతా
 నిభవంతి , ఉభయత్రసామాన్యేనైకదేశవ్యాప్తాఖర్వాదివాక్యేన్ద్ర
 ప్రవ్యమ్ , తచ్చపార్వణప్రస్తావేయోజయిష్యతే । వైషమ్యేక్షేకదేశ
 వ్యాప్తాతు , యదాపూర్వేద్యుర్మహతీతదామహత్వానుగ్రహాత్సామా
 న్యవచనానుగ్రహోచ్చపూర్వేద్యురేవానుష్ఠానమ్ , యదాతుపరేద్యురే
 వమహతీతదాసామాన్యశాస్త్రముపేక్ష్యాపిమహత్త్వమేవాదరణీయమ్ ।
 యదాహనురవిః — || శ్లో || ద్వ్యపరాష్ణవ్యాపినిచేదాద్వికస్యయిదా
 ణిధిః । మహతీంతత్రతద్విధాన్ద్రశంసన్తిమహాషయః || * || ఇత్యనే
 వైవన్యాయేనాత్రాపిపరేద్యురేవానుష్ఠానం ద్రప్రవ్యమీతి కాలనిర్ణయా
 దావుక్తాయమేకోద్దిష్టనిర్ణయః । ఏతచ్చ “ || శ్లో || సపిణ్డీకరణాత్పూ
 ర్వం దైవహీనం విధీయతే || ” ఇతిసపిణ్డీకరణాత్పూర్వంయదేకోద్దిష్టం
 హితం తత్రైవమథాహృద్యాపిత్వతిథిః , నతు “ || శ్లో || అపుత్రస్యపి
 తృవ్యస్యభాగ్నితువైచివాగ్రజన్మనః || ” ఇత్యాదినాసపిణ్డీకరణాత్పూర్వ
 పివిహితపకోద్దిష్టశ్రాద్ధే , “ పితౄణామపరాష్ణేస్యాత్ ” ఇత్యాదినాస
 పిణ్డీకరణేనపితృత్వం ప్రాప్తస్యసర్వస్యాఽప్యవిశేషేణాపరాష్ణవిధావా
 దిత్యాహుః । అత్రకశ్చిత్సగ్రిహకారః || శ్లో || గ్రాహ్యవర్తనకా
 చికీడ్విదవసేయద్యేవమత్రాధికాశస్తాతత్రసమాక్షయేదితదాపూర్వా
 తువృద్ధిపరా । వృద్ధిహ్రాసవియుక్సమాఽపిచపరామథాహృద్యాపిత్వసా
 చేత్పూర్వైవేతితిథిస్సహజానకృతేప్రాజ్ఞాసంకనిత్యతః || * || ఇతి .

పార్వణశ్రాద్ధకాలనిర్ణయః

అథపార్వణశ్రాద్ధకాలస్యనిర్ణయః । తస్యపరాష్ణః కర్తృకా
లః । తథాచశాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ అపరాష్ణేపితృణాంతుతప్ర
దానం విశిష్యతే ॥ * ॥ ఇతి । మనురపి — ॥ శ్లో ॥ తథాశ్రాద్ధస్యపూ
ర్వాష్ణోదపరాష్ణేయా విశిష్యతే ॥ * ॥ ఇతి । శఙ్ఖోఽపి — ॥ శ్లో ॥
పూర్వాష్ణోదైవికంకృత్యమపరాష్ణేపితృక్రియా । గ్రహణేనిశివాకా
ర్యానరాత్రౌపైతృకంపునః ॥ * ॥ ఇతి । హరీతోఽపి — ॥ శ్లో ॥
అపరాష్ణః పితృణాంతుహ్యపరాష్ణోనుయాయినీ । సాగ్రహ్యపితృ
కార్యేతు నపూర్వాష్ణోనుయాయినీ ॥ * ॥ ఇతి । బృహత్తనురపి —
॥ శ్లో ॥ యస్యామస్తంరవిర్యాతిపితరస్తా ముపాసతే । తిథింతేభ్యోయ
తోదత్తౌ హ్యపరాష్ణాస్సస్వయంభువా ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరే —
॥ శ్లో ॥ అపరాష్ణేతు పైతృకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్రుతిశ్చ — అప
రాష్ణః పితృణామ్ ॥ * ॥ ఇతి । కాలాదర్శే — ॥ శ్లో ॥ చోదనా
దపరాష్ణాస్యగజచ్ఛాయోపదేశనాత్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్రుతౌప్రత్యత్య
చాపరాష్ణాస్యపార్వణశ్రాద్ధాన్తేష్వన విధానాత్తథాస్మత్యగజచ్ఛాయ
యాయాః పార్వణాన్తేష్వన విధానాత్సచాపరాష్ణేభవతీత్యపరాష్ణో
దర ఇత్యర్థః । తదుక్తంభరదాప్తజేన — ॥ శ్లో ॥ వనస్పతిగతేసా
మేయాచ్ఛాయాపూర్వతో ముఖే । గజచ్ఛాయాహిసాప్రోక్తాపితృ
ణాందత్తమక్షయమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ ద్వి
గుణాయాశ్చనశ్చాయాదర్శేసాధాపరాష్ణికీ । గజచ్ఛాయాహిసాప్రో
క్తాపితృణాంతప్రప్తికారిణీ ॥ * ॥ ఇతి । దేవలః — ॥ శ్లో ॥ పూర్వా
ష్ణోదైవికంకర్తృహ్యపరాష్ణేతుపైతృకమ్ । ఏకోద్దిష్టంతు మధ్యాహ్నే
ప్రాతర్వేద్దిమిదైకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । నను, సాయాహ్నవ్యాపినః క్వచి
తౌర్కకాలత్వంప్రత్యతే “ ॥ శ్లో ॥ దినాదైపశ్చనాడ్యన్తుపుణ్యాః పో
క్తామసిషిభిః । ఉదయేచతథాపిత్ర్యదైవేచైవహికర్తృణి ॥ ” ఇతి, మేవ
మ్, యమేనప్రతిషిద్ధత్వాత్, “ ॥ శ్లో ॥ సాయాహ్నస్త్రీముహూ
ర్తసాయాచ్ఛాన్తంతత్రనశారయేత్ । రాక్షసీతామసివేల్లాగ్న్యితాసర్వ

కర్మసు || ” ఇతి తహి , పశ్చిమాదీవచనం నిర్విషయం స్యాదితిచేన్న , కే
 నాపి నిమిత్తేనాపరాష్టోసముప్పవేగౌణకాలతాస్పభ్యనుజ్ఞాపరిత్యాత్ । అ
 తపవవాచసః — || శ్లో || స్వకాలానిక్రమేకుగ్యాద్రాత్రైఃపూర్వంత
 ధావిధిః || * || ఇతి వ్యాసుప్రపాదోఽపి — || శ్లో || విధిజ్ఞః శ్రద్ధయోపే
 తిస్సమ్యక్వాక్రైనియోజః । రాత్రోగ్రస్తకుర్వాణశ్శ్రేయఃప్రా
 పోఽత్యచుత్తమమ్ || * || ఇతి । నను , సాయాహ్నోఽపియధాకిభంవిస్మృ
 యూహస్తదాకింశాశ్రద్ధస్యలోపపవకింవారాత్రావపికింతంశ్యతే , తత్త
 లోపపవేతి తావత్ప్రేమ్ , కుతః , ముఖ్యకాలగౌణకాలత్వయోరపినిషే
 ధాత్ । ముఖ్యకాలత్వంప్రతినిషేధతిమనుః — || శ్లో || రాత్రాశ్ర
 శాశ్రద్ధంనకుర్వీతరాక్షసీర్తిరావాసా । సస్యయోరుభయోఽప్రైవసూర్యే
 చైవాదిరోదితే || * || ఇతి । నవైఽం సతిప్రహణశ్రద్ధపితృప్రసిద్ధతి
 ఇతిశబ్దానీయమ్ , శాతాతపేనపశేషితర్వాత్ , “ || శ్లో || రాత్రాశ్ర
 శాశ్రద్ధంనకుర్వీతరాక్షసారన్యద్రక్షనాత్ । సూర్యోరయముహూతై
 చసస్యయోరుభయోస్తథా || ” ఇతి , గౌణకాలత్వముపి వ్యాసవ్యాసుప్రపా
 దాభ్యాంపరుదస్తంరాత్రైః , పూర్వమ్ “ రాక్షసారన్యద్రక్ష ” ఇ
 తితాభ్యాముక్తిర్వాత్ । తస్మాదన్యశాశ్రద్ధామముప్పవేలోపపవేతిప్రా
 ప్తేబ్రూమః , నరానరాప్రాశ్రద్ధసన్యరాష్ట్రానానిషేధోవస్తంశ
 క్యః , ఆపస్తమ్బేనరాత్రాశ్రద్ధసమాప్త్యభ్యుపగమాత్ , “ నచనక్తి
 శ్రద్ధంకుర్వీతారభణాభోజనసమాపనాత్ ” ఇతి । నను , సన్ధ్యాసమీపే
 ప్రారభస్యరాత్రాసమాప్తిప్రసక్తా , తాదృశస్తుప్రారమ్భఃసగౌణై
 నిషిద్ధః || శ్లో || ఉపసన్ధ్యంనకుర్వీతపితృపూజాంకిభంచన । సకాలం
 సురఃప్రోక్తిశ్శాశ్రద్ధంతప్రవివర్జయేత్ || * || ఇతి మైవమ్ , సన్ధ్యాసమీ
 పస్యముఖ్యకాలత్వనిషేధాత్ । గౌణకాలత్వంతుపూర్వముభిహితమ్ , త
 త్రప్రారభస్యరాత్రాసమాప్తిస్సమ్భవ్యతే । ననేవమపిరాత్రాస
 మాప్తిరేవాభ్యనుజ్ఞాయతేనత్వారమ్భుఇతిచేత్ , మైవమ్ , అరమ్భసాఫీ
 సమాప్త్యాఉపలక్షణీయత్వాత్ , ఆదికశాశ్రద్ధపరిత్యాగప్రత్యవాయ
 బాహుళ్యప్రరణాత్ । తథాజాబాలః — || శ్లో || రాత్రావపిచశంస

శంసత్రిశౌర్ధ్వంకేచనసూరయః । పితౄణాం దినభాగిత్యాన్యైశ్చదోషభి
 తిష్ఠ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । దేవలశ్చ — ॥ శ్లో ॥ పితౄకమాణిసర్వాణి
 ప్రేతకర్మాణీయానివ । రాత్రానపిచకర్తవ్యాన్యత్ర భుక్త్యాదివాచకే
 త్ ॥ * ॥ ఇతి । మనుస్తు — ॥ శ్లో ॥ పితౄణాం మదివాభావేయదిరాత్రా
 వపీరితమ్ । పైతౄకంకర్మమునిభిర్రాహ్యమేతి చ్ఛనద్యుతే ॥ శౌర్ధ్వం
 మునిశాకాలేకర్తవ్యంమనుజైఃకుపి । మధ్యపిండౌశనం పతాన్యస్వభు
 క్తించనకారయేత్ ॥ * ॥ స్మృత్యన్తరేపి — ॥ శ్లో ॥ యథాకథంచ
 సగర్తవ్యంనిత్యంకర్తవిజానరా । నప్రాప్తస్వపిల్వపోస్తైపైతౄకస్వవి
 శేషతః ॥ * ॥ ఇతి । అన్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥ దివోదితానికర్మాణిప్ర
 మాదాదకృతానివై । యామిన్యాఃప్రథమేయామేశావసర్వాణికారయే
 త్ ॥ * ॥ ఇతి । “ దివాశ్రాద్ధక్రియాయాఅసంస్కరేరాత్రావారమ్భ
 సమాపనేకార్యే ” ఇతి కాలనిర్ణయకృత్తత్త్వమ్ । అనేయే “ రాత్రీ
 శ్రాద్ధవచనానిసర్వాణిదివారభివిషయాణి, అపస్తమ్బేనరాత్రీశౌర్ధ్వ
 ప్రతిపిద్యతస్సమాపనమాత్రస్యపిధానాత్ ” ఇత్యాహుః । అపరే
 తు “ — ॥ శ్లో ॥ సన్ధ్యారాత్రౌనైకర్తవ్యంశౌర్ధ్వంకలువిచక్షణైః ॥ * ॥
 ఇత్యాదిభిః రాత్రీశ్రాద్ధమాత్రస్యనిషేధాద్దివారభిస్సాన్యశౌర్ధ్వస్యరా
 త్రీసమాపనంనాస్తి, అపరేమృద్ధివైవశౌర్ధ్వశేషకరిణమ్ ” ఇతివదత్తి ।
 తత్రైవాపస్తమ్బవచనంపరిదత్తేనాన్యధావ్యాఖ్యాతమ్, “ నచనక్తంశౌ
 ర్ధ్వంకర్తవ్యం, శ్రాద్ధకర్మణ్యరభేకరణవిశేషేనమధ్యేయద్యానితోన్యస్తమి
 యాత్తదాశౌర్ధ్వశేషంనకుర్వీతఅపరేమృద్ధివైవకుర్వీత ” ఇతి, “ ఆరభేచా
 భోజనమాసమాపనాదన్యత్రాహుదర్శనాత్ ” ఇతితద్వచనమపి తేనవ్యా
 ఖ్యాతమ్, “ పూర్వేమృదివేదనప్రభృతిఆపిణ్డనిధానాత్కథ్యేర్తుర్భుజ
 ననిషేధః, ‘ అన్యత్రాహుదర్శనాత్ ’ ఇతినచనక్తమిత్యసాధపవాదః, రా
 హుదర్శనేనక్తమపికుర్వీత ” ఇతి । కేచిత్తు - “ ॥ శ్లో ॥ శౌర్ధ్వవిశేషముత్ప
 నేహ్యవిజ్ఞాతేమృతేహని । ఏకాదశ్యాంతుకర్తవ్యంకృష్ణపక్షేవిభుక్తు
 యే ॥ ” ఇతిమరీచిప్రరణాద్దివాశ్రాద్ధాసంస్కరేతద్దినే శ్రాద్ధప్రతినిధీనామ
 న్యతమంకృత్వతస్సాసిక్యశ్చైకాదశ్యామమావాసాయాంవాశౌర్ధ్వంక

స్తవ్యమిత్యాహుః । యథోచితముక్తాహ్యమ్ । నను, “॥ శ్లో ॥ రాత్రైరస్య
 క్రకుర్వాణశ్శ్రేయః ప్రాప్తోశ్యనుత్తమమ్ ॥” ఇతిస్తరణాదపరాష్టావన్ము
 ఖ్యత్యేనవాసాయాహ్నవక్తాణత్యేనవాప్రాతస్సజ్జవావపిక్తకాతాప్రసజ్జ్య
 యాతామ్, నాయందోషః, శివరాఘవసంవాదేప్రాతఃకాలస్యనిషిద్ధగ్వా
 త్, “॥ శ్లో ॥ ప్రాతఃకాలేతున శ్రాద్ధంప్రకుర్వీతద్విజోత్తమః । వైమిశ్రి
 కేషు శ్రాద్ధేషు నకాలనియమఃస్మృతః ॥” ఇతి । యద్యపిస్యవోనసాత్మా
 నిషిద్ధః, తథాపిపతపముహూర్తై ముఖ్యోసక్రమస్య గాఢర్షముహూ
 ర్తేఽగౌణోపక్రమస్యాభిధానేనతి అగ్ధాన్నిషేధః పరిశిష్యతే, తథాశివరా
 ఘవసంవాదపవ — ॥ శ్లో ॥ గ్రహాదివ్యతిరిక్తస్యోపస్మైగుతపఃస్మృతః ।
 కుతపాదథవాఽప్యగ్ధాస్థానం కుతపోభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । గ్రహాః - గ్ర
 హణమ్, ఆదిశబ్దేన సహస్రీన్ద్రాది నిమిత్తముచ్యతే, తస్యోనిమిత్తాన
 త్వాన్న కుతపోనియంత్రశక్యతే, ఇశ్వరస్యతు సాంవత్సరికాదేర్ప్రేనియ
 మః, సచముఖ్యఉపక్రమకాలః, కిదాచితార్కర్యవశాచ్ఛాస్త్రస్య సహ
 సాకిరణీయత్యేనతికుతపాదర్వాదీనాగాఢర్షోఽపున్యసక్రమకాలతయా
 భ్యున్ముజ్జాయతే, కుతపస్య ముఖ్యస్వరూపేవచనవిహితత్వాదపగ్నవ్యమ్ ।
 తత్రకుతపస్వరూపం భవిష్యత్పురాణేఽభిహితమ్ — ॥ శ్లో ॥ ప్రతిశ్యభా
 నుఃస్వచ్ఛాయాంశబుగ్ధవద్యశ్రుతిస్థలి । సకాలఃకుతపోనామ మస్తీభూతస్య
 సంజ్ఞయా ॥ * ॥ ఇతి । నారదః — ॥ శ్లో ॥ సంత్యజ్యసత్తమంభాగమస్తమంప్రేమ
 తేయదా । సకాలఃకుతపోజ్ఞయో మస్తీభూతస్య సంజ్ఞయా ॥ * ॥ ఇతి । ఆ
 పస్తమగ్నిః — ॥ శ్లో ॥ సస్తమాత్పరతోయస్త సవమాహూర్వతఃస్థితః ।
 ఉభయోరపినుభ్యస్థః కుతపస్సఉదాహృతః ॥ * ॥ ఇతి । సచకుతపోముఖ్య
 త్వాద్వాయుపురాణేప్రశస్యతే — ॥ శ్లో ॥ దివసస్యాష్టమేభాగే మ
 స్తీభవతిభాస్కరః । సకాలఃకుతపోనామ పిశ్యూణాం దత్తమక్షయమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । కుతపాత్పూర్వోద్ధరయో గాఢర్షరూపిణయోగ్గౌణోపక్రమ
 కాలత్వం సూచయితుం ఛత్రిన్ద్రాయేన ముహూర్తశ్రయం కుతపశబ్దేన
 వ్యాజహారనారదః — ॥ శ్లో ॥ మథ్యాహ్నోత్రిముహూర్తంతుయ
 దాచలతిభాస్కరః । సకాలఃకుతపోనామపిశ్యూణాం దత్తమక్షయమ్ ॥ * ॥

ఇతి । కుశపేద్రక్రాంతస్య సాయాహ్నాదర్వాదీనసస్సర్వోపి ముఖ్యకా
లః । తమక్తం మత్స్యపురాణే — ॥ శ్లో ॥ అహహ్నా మహారాత్రివిఖ్యా
తా దశపచ్ఛచసర్వదా । తక్రాష్ట్రమోముహూర్తీయస్సకాలఃకుశపేద్రః
శః ॥ అష్టమోభాస్కరోయస్మాత్తన్మస్తీభవతి సర్వదా । శస్తాచనస్తఫలచస్త
క్రాంతమోఽపిశిష్యతే ॥ ఉద్ధ్వం ముహూర్తాతుకతపాద్యస్సుహూర్గ
చతుష్టయమ్ । ముహూర్తపచ్ఛకం హ్యేతస్సద్ధాభవనమిష్యతే ॥ * ॥ ఇ
తి । నను , అపరాహ్ణాస్యాన్తిమోభాగోనిషిధః , తథాచయః — ॥ శ్లో ॥
చతుర్థేప్రహరేప్రాప్తై యచ్ఛాన్తిధ్వంకురుతేనరః । అసుకం తస్మిన్
చ్ఛాన్తిధ్వం దాతాచనరకంప్రజేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేపి —
॥ శ్లో ॥ చతుర్థేప్రహరేప్రాప్తై యచ్ఛాన్తిధ్వంకురుతేద్విజః । శదన్తం
రాక్షసోభుక్తైః నిరాశాఃపిశరాగతాః ॥ * ॥ ఇతి , అపరాహ్ణాస్యాన్తిమే
న పాదన్యూనముహూర్తేనసహ సాయాహ్నాశ్చతుర్థప్రహరోభవతి
చేత్ , సత్యమ్ , తస్మాదసాయాహ్నాభాగకటాక్షేణాయంఽపేధః , నత్వ
పరాహ్ణాభాగకటాక్షేణ । తా మేతాంవివక్షాంవిశదీకర్తుం యమోవచనాస్త
రేణసాయాహ్నానిరాచకార — ॥ శ్లో ॥ సాయాహ్నస్త్రిముహూర్త
స్యాన్తిచ్ఛాన్తిధ్వంతత్రనకారయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । నన్వపరాహ్ణాస్య ముఖ్య
కాలశ్చం నప్రతినియతమ్ , శుక్లపక్షేవ్యభిచారాత్ , తథాచమార్యశ్శే
యః — ॥ శ్లో ॥ శుక్లపక్షేతుపూర్వాష్టే శ్రాద్ధంకుర్యాద్విచక్షణః ।
కృష్ణపక్షేపరాష్టేతు రాహిణంతు నల్క్ష్మయేత్ ॥ * ॥ ఇతి , వైషవోషః ,
అత్రశుక్లపక్షకృష్ణపక్షయోర్దైవపితృయసరాత్వాత్ “ దేవానుచ్ఛిశ్యక్రి
యమాణం శ్రాద్ధందైవమ్ , తస్తుఫలకామినఉత్సాహహేతుతయాచిత్త
ప్రసాదం జనయతీతిశుక్లశబ్దనాభిధీయతే , పితృయంతుపితృసరణాదిష్టా
రికతయాచిత్తకాలుప్యం జనయతీతికృష్ణశబ్దనాభిధీయతే , శుక్లస్యదైవస్య
కర్మణఃపక్షఃశుక్లపక్షః , యదాదైవంశ్రాద్ధం కరిష్యామీతిబుద్ధిస్తదైవేవ్యగః ,
ఏవమితరత్రాపియోజనీయమ్ । ఏవంచసత్యపరాష్టే నపార్వణశ్రాద్ధంవ్య
భిచరతి రాహిణంతు నల్క్ష్మయేదిత్యేకొద్దిష్టవిషయమ్ । యద్యాపాతప్రసా
దపవాతోవచనస్యపరిగృహ్యతే , తదాపూర్వోదాహృతంచనజాతం

నిఖిలమపి వ్యాకులీభవేత్ " ఇతి కాలనిర్ణయే వ్యాఖ్యాతమ్ । అనే య త్వాహుః ॥ " మారగ్జ్వలవచనమిదం యుగాదిశ్రోత్రవిషయమ్ , తదా హబృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ ద్వాశుక్లా ద్వాతథాకృష్ణాయుగాదిం ము నయోవిదుః । శుక్లపారావృణ్ణీకీ గ్రాహ్యకృష్ణైవైవాపరావృణ్ణీకీ ॥ * ॥ ఇతి । తస్మాద్యుగాదిశ్రోత్రం పూర్వపక్షే విహితం పూర్వావృణ్ణో సన్యవాప్త రంపశ్చిదశ నాడ్యభ్యంతరేకుర్యాత్ , అపరపక్షే విహితమపరావృణ్ణో ఆవర్త నాత్పరం సాధముహూర్తాభ్యంతరేకుర్యాత్ , రోహిణంతు నలఙ్ఘయేది త్యుక్తత్వాత్ , అనేనైవ వాయునామ పూర్వపక్షవిహితశ్రోత్రస్య సర్వస్యా పి పూర్వావృణ్ణో సాధముహూర్తః కాలః " ఇతి । తదేవం పూర్వణశ్రో త్రస్య గ్రహణాది శ్రాద్ధవర్జితస్యాపరావృణ్ణీకర్తృకాలః కుతపః ప్రారమ్భకా లభ్యస్థితమ్ । ఆద్దికాదాకిం పూర్వవిధాతిథి గ్రాహ్యఉత్తరవిద్వేతవిష ట్నాయాం దేవస్వామీమూర్తితే " యస్మిన్ కాలే యద్విహితం కమోః పక్రమోపసంహారయంతం తస్మిన్ కాలే తస్యాంశౌ , యస్మిన్నహనిస మ్భవయతుం శక్యతే తమంతరం పూర్వం వా గృహీతవ్యమ్ " ఇతి । ఏవంచ కుతపాపరావృణ్ణాభయవ్యాపినిః కథిగ్రాహ్యత్యక్తింభవతి, య దాతమభయవ్యాపినిసమ్భవతి తదా కేవలాపరావృణ్ణా వ్యాపిన్యపి గ్రాహ్య, " పితృభేదాపరావృణ్ణీకీ " " అపరావృణ్ణః పితృణాంతు " " యాఽప రావృణ్ణాను యాయనీ " ఇత్యాదిస్తరణాత్ । నను కేవలాపరావృణ్ణా వ్యాప్తివ తేన వలకుతపవ్యాపిన్యపి స్మృత్యంతరే ప్రతీయతే , — ॥ శ్లో ॥ మధ్యాహ్నా వ్యాపినియాస్యాత్తిథిః పూర్వాఽపరాఽపివా । తత్ర కర్తాణి కుర్వీత హ్ర సప్తద్దినకారణమ్ ॥ * ॥ ఇతి, మైవమ్ , వచనాంతరసంవాదేనాప్తైకో ద్విప్తవిషయత్వేనోపపత్తేః । అపరావృణ్ణా వ్యాప్తిరప్యేకో ద్విప్తవ్యాయేన పోధా భిద్యతే , తత్ర పూర్వేచ్యురేవాపరావృణ్ణా వ్యాప్తాయథోక్తవచనేన , " ॥ శ్లో ॥ క్షయాహస్యతిథిర్విప్రాయదిఖణ్డతిథిర్భవేత్ । వ్యాప్తాపరావృణ్ణా కాయాంతు శ్రాద్ధం కార్యం విజానతా ॥ " ఇతి నారదవచనేన చ సాగ్రా హ్య । పరేచ్యురేవాపరావృణ్ణా వ్యాప్తాయథోక్తవచనాత్పూర్వముక్తకాలస మ్భవాత్ప్రప్రశస్తతరా । ఉభయత్రాపరావృణ్ణా వ్యాపిత్వేనాభయసలి

హ ॥ శ్లో ॥ అపరాష్ణద్వయవ్యాపి న్యతీతస్యచయాతిధిః । క్షయేపూ
ర్వాతుకర్తవ్యావృద్ధౌకార్యాతథోత్తరా ॥ * ॥ ఇతి । అతీతస్య - మృత
స్య । అత్ర గ్రాహ్యతీతేవృద్ధిక్షయభ్యాంననిర్ణయః , కింతుతదుత్తర
తీర్థివృద్ధిక్షయాభ్యామ్ , కుతః , అపరాష్ణద్వయవ్యాపిత్యాభిధానాత్ ।
పూర్వేద్వయరామధ్యాహోఽవసానం పూర్వతిధిఃప్రవృత్తా , తతోఽపరా
ష్ణాపాపక్రమమారభ్య పరేద్వయపరాష్ణోవసాన పర్యంతే స్వసతిమ్మతా
హతిభేద్వృక్షపరాష్ణావ్యాపిత్యంభవతి , తచప్రతిముహూర్తవృద్ధ్యాస
మృద్యతే నతుక్షయేణ , తథానతి “ క్షయేపూర్వాతుకర్తవ్యా ” ఇత్యేత
నోపపద్యతే , ఉత్తరతిధిగతవృద్ధిక్షయస్వీకారేత్విదంవచనముపపద్యతే ।
యదోత్తరతిధిస్సాయాహం ప్రవిశతితదానిధివృద్ధిః , తత్ర పరేద్వయను
స్థానం న్యాయమ్ , కుశలమారభ్యత్వ శేషముఖ్య కాలవ్యాపిత్యాత్ । య
దాఉత్తరతిధిరపరాష్ణోఽపక్షీయతే నదామృతతిధిః పూర్వవిధాకర్తవ్యా ,
ఉత్తరవిధాయాస్తస్యాజ్యోతిశ్శాస్త్రప్రక్రియయాఅపరాష్ణావ్యాపిత్యేఽ
పిపారిభాషికాన్యస్తార్తప్రక్రియయాశదవ్యాపిత్యాత్ । తథాచస్తర్య
తే ॥ శ్లో ॥ తిథ్యాదౌతుభవేద్యావద్ధ్రాసోవృద్ధిః పరేఽహని । తావా
హోనశ్చపూర్వేద్వయరదృష్టేఽపిస్వకర్తణి ॥ * ॥ ఇతి । తిథ్యాదౌవిత్యా
దిశబ్దేననక్షత్రయోగౌగృహ్యతే , తిధినక్షత్రయోగేనుక్షీయమాణేషు
క్షయోయావద్వృక్షికాపరిమితోభవతితావద్వృక్షికాపరిమితః క్షయస్తైభ్యఃపూ
ర్వేషుతిధినక్షత్రయోగేనుజ్యోతిశ్శాస్త్రేణాదృష్టోఽపిస్తార్తపరిభావయా
గృహీతవ్యః । ఏవంవృద్ధిరపిద్రవ్యవ్యా । తథానతిప్రకృతేహ్యుత్తరతి
భేదపరాష్ణేయావాక్షయస్తావాపూర్వేద్వయగ్రాహ్యతీథౌయోజ
నీయః । తథానత్యుత్తరవిధామృతతిధిర్పరాష్ణావ్యాపినీ , పూర్వవిధాతుత
ద్యాపినీతివైపర్యహితవ్యాభవతి । ఉత్తరతిభేస్సామ్యేతుదేవస్వామివచనా
దుత్తరవిద్వైవగ్రాహ్యేతినిర్ణయః । యదాదినద్వయేఽప్యపరాష్ణాస్పర్శాభా
వస్తదాపూర్వవిధాగ్రాహ్యః । తదాఽహమనుః — ॥ శ్లో ॥ నద్వయహవ్యా
పినీచేత్సావృత్తతాహీతుయదాతిధిః । పూర్వవిద్వైవకర్తవ్యాప్రిముహూ
ర్తాభవేద్యది ॥ * ॥ ఇతి । సుమస్తురపి — ॥ శ్లో ॥ నద్వయహవ్యాపినీచే

తస్యైశ్చతాహస్యచయాతిధిః । పూర్వసాధ్యం నిర్వపేక్షిష్టానిత్యాశ్చిరస
భాషితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । నన్వపరాష్టాస్పృశాభావఉభయోస్సమానః ,
ప్రారమ్భకాలేతు కుతపిపరేదుస్తిథిసద్భావోవిశిష్యతే , తత్ర పరవిష్ట
వకుతోసుగ్రాహ్యేతిచేత్ , గుణాధిక్యాత్పూర్వవిష్టవ గ్రాహ్య , ప
రేదుఃకుతపవాప్తిరేకోగుణః , పూర్వైదుస్తిథిమూలసను బిష్టస్త్రిము
హూతమస్తమయవాప్తిశ్చేతిగుణద్వయమ్ । తిథిమూలసను బిష్టస్యప్రా
శస్త్యం నారదీయపురాణేదర్శితమ్ — ॥ శ్లో ॥ పిత్రైశ్చమూలం తిథేః ప్రా
క్తం శాస్త్రజ్ఞైః కాలకోవిదైః । తత్రైవదేవకార్యేషు తిథేరన్వయం ప్రశస్య
తే ॥ * ॥ ఇతి । సారపురాణేఽపి — ॥ శ్లో ॥ మూలం హి పితృత్వప్రస్థం
తిథేరుక్తం మహాషిః ॥ * ॥ ఇతి । అస్తమయవాప్తిః ప్రాశస్త్యమాహ
మనుః — ॥ శ్లో ॥ యస్యానుస్తంరవిర్యాతిపితరస్తాముపాసతే । సాపితృ
భ్యోయతోదత్తా హ్యపరాష్టాస్పన్వయంభువా ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసః —
॥ శ్లో ॥ అహ్మన్స్తమయవేధాయాంకలామాలాఽపియాతిధిః । సైవప్ర
త్యాన్వికే శ్రాద్ధే నేతరాపుత్రహానిదా ॥ * ॥ ఇతి । నచాపరాష్టావేధా
యామవిద్యమానతయా కర్మకాలవాప్తిరహితాయాస్తిధేరనుపాదేయ
త్వం శబరనీయమ్ , ఆద్యాస్తదావ్యప్తైర్విద్యమానత్వాత్ । అత
ఏవ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ పిత్రైశ్చస్తమయవేధాయాం స్పృష్టాపూర్ణాని
గద్యతే ॥ * ॥ ఇతి । నారదీయపురాణేఽపి — ॥ శ్లో ॥ పూర్వణే మరణే
న్యాణాం తిథిస్తాత్కాలిక్ష్ణుతా । పిత్రైశ్చస్తమయవేధాయాం స్పృష్టా
పూర్ణానిగద్యతే ॥ * ॥ ఇతి । సుమన్తః — ॥ శ్లో ॥ ఉదితేదేవతంభానా
పిత్ర్యం చాస్తమితేరవా । ద్విముహూర్తస్త్రిరహ్మాయాసాతిధిన్
వ్యకవ్యయోః ॥ * ॥ ఇతి । యథాక్రమముదయే ద్విముహూర్తా తిథిదో
వేకర్మణిగ్రాహ్య , సాయంత్రముహూర్తా కవ్యేగ్రాహ్యేత్యర్థః । ఏవం
చసతి — ॥ శ్లో ॥ దర్శంచపూర్ణమాసంచపితుస్సంవత్సరంచినమ్ । పూ
ర్వవిద్వసుకుర్వాణోనరకంప్రతిపద్యతే ॥ * ॥ ఇతి నారదవచనమ్ , “ య
స్యానుస్తంరవిర్యాతి ” ఇత్యాదిపూర్వోక్తమన్వాదివచనజాతంచ అప
రాష్టద్వయస్పృశాభావే సాయంత్రముహూర్తవ్యాపితిగ్రహణపరం

ద్రష్టవ్యమ్ । త్రిముహూర్తవాప్తిశ్చాభావేతు గోవిలః — ॥ శ్లో ॥ త్రి
ముహూర్తా నచేద్దాగ్రహ్య పరేవ కుతపెహినా । కుర్వీతకుతపశ్చాధ్యం
సాయాహ్నవాప్తినీనచేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యదాతుది నద్వయేఽప్యపరాష్ణా
కదేశవాప్తినీతదాపి వైషమ్యేణ తద్వాప్తిస్తా మహత్త్వేన నిర్ణేతవ్యమ్ ।
తదాహమరీచిః — ॥ శ్లో ॥ ద్వ్యపరాష్ణావాప్తినీచెదాద్భిక్తస్య యదాతిథిః ।
మహాబీంతత్రతద్విధాం ప్రశంసన్తి మహామయః ॥ * ॥ ఇతి । సామ్యేన
ఉభయత్రవాప్తిశ్చ గ్రాహ్యతీతి త్వేవృద్ధిక్షయసామ్యేస్త్రిధాభిద్య
తే । తస్మా గోవిలః — ॥ శ్లో ॥ ఖర్వాదపాఞ్తథాహింస్రా త్రివిధం
తిథిపక్షణమ్ । ఖర్వాదర్వాపరాకార్యాహింస్రాస్యాత్పూర్వకాలిక్ ॥ * ॥
ఇతి । ఖర్వా - వృద్ధిక్షయరహితా అపరాష్ణాద్వయేనమా , దర్వా - వృ
ద్ధిపక్షే అపరాష్ణాద్వయేనమా , హింస్రా - క్షయపక్షే అపరాష్ణాద్వయేన
మా , ఇలిహవివక్షితోఽర్థః । ఉక్తంచ కాలనిర్ణయసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥
కుతపాద్యపరాష్ణోన్తవాప్తిరాద్భిక్తతమా । తదభావేఽపరాష్ణాస్యవాప్తి
పికాగ్రహ్యతాంతిథిః ॥ క్షయేపూర్వాన్తరావృద్ధేవాప్తిశ్చేదపరాష్ణా
యోః । నగ్రాహ్యతీతి సావృద్ధిక్షయాపూర్వతీతైస్తతా ॥ సామ్యేతూర్ద్వ
తిథిగ్రాహ్యపరవిద్ధేవవృద్ధివత్ । నసంప్రత్యపరాష్ణా చేత్పూర్వాస్యా
తుకతపోవృధా ॥ వైషమ్యేక్షేకదేశస్యవాప్తిస్తాగ్రాహ్యమహత్త్వతః ।
సామ్యేనచేత్క్షయేపూర్వాపరాస్యాద్వృద్ధిసామ్యయోః ॥ వృద్ధిసామ్య
క్షయాగ్రాహ్యతీతి గానోర్ద్వగాభా ॥ * ॥ ఇతి । పద్ధర్శియే — ॥ శ్లో ॥
సాయన్తనృపరత్రచేత్పుతతీతి ప్రేవాబ్జికేమాసికే గ్రాహ్యసాద్వ్యపరా
ష్ణాయోర్యదితదాయత్రాధికాసామతా । తుల్యాచేమభయాఽపరాష్ణాస
మయేపూర్వానచేత్సద్వయోః పూర్వైస్త్రిముహూర్తగాఽన్తసమయే
నోచేత్పరేవోదితా ॥ * ॥ ఇతి । కాలాదర్కేఽపి — ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యా
బ్జికేఽప్యేవమేవతిథిగ్రాహ్యోఽపరాష్ణాకీ । ఉభయత్రతథాత్వేతుమహ
త్త్వేనవినిర్ణయః ॥ సమత్వేపూర్వవిద్ధేవహ్యయథాత్వేఽపిసాయది । త్రిము
హూర్తభవేత్సాయంసర్వేష్టోఽయంవినిర్ణయః ॥ * ॥ ఇత్యాదికతిథినిర్ణయః ।

ప్రథమాబ్జికాదీనాంవిభక్తైః పృథగనుష్ఠానమ్

ప్రథమాబ్జికాదీనిశాస్త్రానివిభక్తైః ఖతైః సన్నైవైరపి పృథగేవ కార్యాణి “ || శ్లో || నవశాస్త్రంసపిణ్డత్వం శాస్త్రానస్థపిచషాడశ । ఏకేనైవతుకార్యాణిసంవిభక్తధనేష్వపి || ” ఇత్యేవకారేణానాబ్జికపర్వస్తవ్యైవానేకకర్తృకత్వవ్యాప్తుప్రతీతేః , “ || శ్లో || ఏకపాకే నివసతాంపి శృదేవద్విజార్చనమ్ । ఏకంభవేద్విభక్తానాం తదేవస్యాగృహగృహే || విభక్తాభాగితరస్సర్వేస్వస్వాగ్నితథనాశనైః । దర్మాబ్జికాదికంపిత్రాశ్శాస్త్రంకుర్యుఃపృథక్పృథక్ || ” ఇత్యాదిస్తరణాచ్చ । అతపవషైతీనసిః — || శ్లో || విభక్తైస్తుపృథకాగార్యం ప్రతిసాంవత్సరాదికమ్ । ఏకేనైవావిభక్తైఃకుతేనైవైస్తుతత్రోతమ్ || * || ఇతి । స్మృత్యంతరే — || శ్లో || భిన్నస్థానగతైఃపుత్రైరవిభక్తధనైరపి । ప్రత్యాబ్జికంపృథకాగార్యమన్యశాస్త్రానిసమ్భవే || * || ఇతి .

అన్నేనైవాబ్జికాదివిధిః

ఏతచ్చసాంవత్సరిక శాస్త్రమన్నేనైవకార్యమ్ । తదాహ లోకాక్షిః — || శ్లో || పుష్పవత్స్వపిదారేషు విదేశస్థోఽప్యనగ్నికః । అన్నేనైవాబ్జికంకుర్యాద్ధేన్నావాఽఽమేన నక్వచిత్ || * || ఇతి । మరీచిరపి — || శ్లో || అనగ్నిశ్చప్రహసీచ యస్యభార్యారజస్వలా । ఆమశాస్త్రంప్రమరీచిత నతతుగ్రార్యవృత్తేఽహని || * || ఇతి । కేచిన్తా తాపిత్రాఃకుయాదృతఇతి చతుర్థపాదం పరిత్వా పితృగ్రహణాదనేషామాబ్జికమామేన కుర్యాదిత్యిచక్షుతే । హరీతోఽపి — || శ్లో || శాస్త్రవిఘ్నాద్విజాతీనామామశాస్త్రం ప్రకీర్తితమ్ । అమావాస్యాదినియతంమాససంవత్సరాద్యతే || * || ఇతి । మాధవీయేవచనమిదం వ్యాఖ్యాతమ్ “ మాసమ్ - మాసికమ్ , సంవత్సరమ్ - సాంవత్సరికమ్ , తద్వ్యతిరిక్తమ్ , యదమావాస్యాదినియతమస్తి తత్రభార్యారజోదర్శనాదినా శాస్త్రవిఘ్నేనత్యామశాస్త్రం ప్రకీర్తితమ్ ” ఇతి । అన్వైస్తువ్యాఖ్యాతమ్ “ నియతమమావాస్యాది శాస్త్రం మాసికం సాంవత్సరికంచవజ్ఞాయితౌఅన్యశాస్త్రై ఆపదాదినా విఘ్నేతేనతి తత్రామశాస్త్రంకతాన్యమ్ ” ఇతి । తథావకాలావర్తే —

॥ శ్లో ॥ రజస్వలాశ్చనోఽనగ్ని ర్విదేశస్థోఽపివాఽఽభిక్షే । దశాదావపినా
మేన శ్రాద్ధకర్తృ సమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । రజస్వలాఽశ్చనాయస్యసతథా
విధః , అనగ్నిః - ఔపాసనాగ్నిరహితః , విదేశస్థః - ప్రవాసీ , ఏవంవిధోఽ
పివాద్విజః , మృతాసే దర్శాదావపినామేన శ్రాద్ధమాచరేత్ , కింత్వ
న్నేవై వకుర్యాదిత్యర్థః । సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ విదేశగోవాఽపిగతాగ్ని
కోవా రజస్వలాయామపి ధర్మ పత్నామ్ । శ్రాద్ధంమృతాసేవిదధితప
త్వైర్నచామదానేననశ్చమేఽహని ॥ * ॥ ఇతి । మృతాహవ్యతిరిక్తశ్రా
ద్ధస్య విఘ్నేత్వామశ్రాద్ధమాహ ఉశనా — ॥ శ్లో ॥ అపత్నీకఃప్రవా
సీచ యస్య భార్యారజస్వలా । సిద్ధా న్నైన నకుర్యాత్స ఆమంతస్యవిధి
యతే ॥ * ॥ ఇతి । గాలవః — ॥ శ్లో ॥ తీర్థేనగ్నావపదిచ దేశభ్రం
శేరజస్వయి । ఊహమశ్రాద్ధం ద్విజైఃకార్యం శూద్రైఃకార్యం సదైవ
హి ॥ * ॥ ఇతి । కాయాయనోఽపి — ॥ శ్లో ॥ ఆపద్యనగ్నోత్తీర్థేచ ప్ర
వాసే పుత్ర జన్మని । ఆమశ్రాద్ధంప్రసూర్వీతయస్యభార్యారజస్వలా ॥*॥
ఇతి । వ్యాఘ్రోపాదః — ॥ శ్లో ॥ ఆతేవే దేశకాలానాం విప్లవే సమప
స్థితే । ఆమశ్రాద్ధం ద్విజఃకుర్యాత్సూత్రైఃకుర్యాత్సదైవహి ॥ * ॥ ఇ
తి । నచైతాదృశ వచనైర్నా సికాబ్దికయోర ప్యామశ్రాద్ధం ప్రాప్తోతీతి
వాచ్యమ్ , “ మాససంవత్సరాదృతే ” “ నతకుర్యాత్సూత్రేఽహని ”
ఇతివిశేషవచనైరామశ్రాద్ధస్య తద్వ్యతిరిక్తవిషయత్వావగమాత్ । య
త్తుస్మత్సూత్రే భార్యాయాం రజస్వలాయాం మృతేఽహని శ్రాద్ధ నిషే
ధవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ మృతేఽహనితుసంప్రాప్తై యస్యభార్యారజస్వలా ।
శ్రాద్ధంతత్రనకర్తవ్యం కర్తవ్యం పశ్చమేఽహని ॥*॥ ఇతి , యదపి మరీ
చివచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ అబ్ధికే సమనుప్రాప్తై యస్యభార్యారజస్వలా । ప
శ్చమేఽహని తచ్చాద్ధం నతకుర్యాత్సూత్రేఽహని ॥ * ॥ ఇతి , ఏతా
దృశస్యవచనస్యాయం విషయః , అపుత్రాయాపత్నాప్రపవ పశ్యుర్మృ
తాహశ్రాద్ధేఽధికారాద్యదాసారజస్వలాస్యాత్తదామృతేఽహనిశ్రాద్ధం
నకర్తవ్యమ్ , కింతు పశ్చమేఽహనికర్తవ్యమితి । తథాచశ్లోకగౌతమః —
॥ శ్లో ॥ అపుత్రాకుయదాధార్యా సంప్రాప్తైభర్తురాబ్ధికే । రజస్వలా

భవేత్సాతు తతుర్భాగ్యశ్చ మైహని || * || ఇతి । ప్రభాసఖణ్డేఽపి —
 || శ్లో || సాశుద్ధాస్యాచ్యుతు భేఽహ్ని స్నానాన్నారజస్వలా । వైవేకర్ష
 ణిపిత్రైశ్చ పశ్చ మైహనిశుభ్యతి || * || ఇతి । మాధవీయాదౌ విశేషాఽభి
 హితః “అనేయతు — || శ్లో || శ్రాద్ధియేఽహనిసంప్రాప్తే యస్యభార్యార
 జస్వలా । శ్రాద్ధం తత్రనకర్తవ్యం కర్తవ్యం పశ్చ మైహని || * || ఇతి
 శ్లోకగౌతమవచనమన్యథాపతి త్వశ్రాద్ధాదౌకర్మణి భార్యయాసహేవా
 ధికారశ్రవణాత్తస్యాం రజోదర్శనమాపి తాయామధికారేనివృత్తేముఖ్యకా
 లమతిక్రమ్యపశ్చ మైహనిశ్రాద్ధం కర్తవ్యమితిమన్యన్తే , తత్రైకభా
 ర్యేణ మృతాహశ్రాద్ధం రజోదర్శనరూపవిఘ్నావరముకాలవచ కర్తవ్య
 మ్ , భార్యాన్తరయ్యుక్తైస్తద్విధికారానసాయాన్ముఖ్యవచ కాలే కర్తవ్యమి
 తిచ , యదత్రయ్యుక్తం తస్మాద్విహ్యమ్ ” ఇతి । “ || శ్లో || రజస్వలా
 యాం భార్యయాం క్షయాహం యఃపరిణ్యజేత్ । సవై నరకమాప్నోతి
 యావదాభూతసంస్థవమ్ || పిత్రోర్మృతదిసేప్రాప్తే యస్యభార్యారజస్వ
 లా । అగ్నింసద్దాయవిధివచ్ఛ్రాద్ధంకర్మత్వా విసర్జయేత్ || ” ఇత్యాదిష్య
 రణాదేకపన్నీకోఽపి “ భార్యయాం రజస్వలాయాం పిత్రోర్మృతాహ
 వవాన్నేన సాంవత్సరికంకుర్యాత్ ” ఇతి యుక్తిమిత్యాహుః । ఆపదాది
 నావిఘ్నైసతి విశేషమాహమరీచిః — || శ్లో || శ్రాద్ధవిఘ్నైసముష్మన్నై
 చావిఘ్నా తేమృతేహని । కుర్యాదన్నేన కృష్ణాయామేకాదశ్యాం విధుక్ష
 యే || * || ఇతి । విధుక్షయే - అమావాస్యాయామ్ । కాష్ఠాజనిరపి —
 || శ్లో || ఆపన్నోఽప్యాబ్ధికంవైవకుర్యాదామేన కహిచిత్ । అన్నేన తన
 మాయాంతు కృష్ణైవాహరివాసరే || * || ఇతి । కాలాదర్కేఽపి —
 || శ్లో || ఆపద్యపిచనామేన తన్వాసిహరివాసరే । కృష్ణఇన్ద్రక్షయేవాఽపికు
 ర్యాదన్నేనవాహికమ్ || * || ఇతి ।

ఆశౌచాన్తరితశ్రాద్ధవిశేషః

ఆశౌచేనవిఘ్నైతేసతి విశేషమాహదేవలః — || శ్లో || దేయేప్ర
 త్యాబ్ధికేశ్రాద్ధే త్వన్తరామృతసూతకే । ఆశౌచానన్తరంకుర్యాత్తన్వాసి
 న్దుక్షయేఽపివా || * || ఇతి । ఆశౌచానన్తరకరణానమ్భవేదశేవాకుర్యా

దిశ్యంతిః । అతవముశ్యశ్యజ్ఞః — ॥ శ్లో ॥ శుచీభూతేనదాతవ్యం యా
 తిధిఃప్రతిపద్యతే । సాతిథిస్త్రక్రూర్తవ్యా నతవ్యావైకదాచన ॥ * ॥
 ఇతి । శుచినాతావచ్చాద్ధంకర్తవ్యమ్, తత్రముఖ్యకాలేకర్తుశ్శుద్ధ్యభా
 వే శుద్ధ్యనంతరం యాతిధిః, ప్రతిపద్యతే-లభ్యతే, సాగ్రాహ్యే, ఆశౌచ
 దుష్టాతు నగ్రాహ్యేశ్యజ్ఞః । ఏతదేవాభిప్రేశ్యవ్యాసోఽపి — ॥ శ్లో ॥
 శ్రాద్ధవిఘ్నే సముత్పన్నే త్వత్తరామృతసూతకే । అనాయాంవా ప్రహ
 ర్విశశుద్ధావేకే మనీషిణః ॥ * ॥ ఇతి । అనాయామితి శృష్టికారశ్శాలిపుష్ప
 రక్షణమ్ । తథాచ “ శ్రాద్ధవిఘ్నే సముత్పన్నే ” ఇతి పూర్వోక్తమరీచ
 వానం ప్రస్తవ్యమ్ । యుశ్యశ్యజ్ఞః — ॥ శ్లో ॥ ఆర్తికేవైవసంప్రాప్తేత్వా
 శౌచం జాయతేయది । ఆశౌచేతు వ్యతిక్రాంతే తేభ్యశ్శ్చాద్ధం ప్రదీయ
 తామ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆర్తికేవైవసంప్రాప్త ఇతి విశేషణార్థాద్దర్శనాద్దశ్య
 త్యత్యేఽపి కాలాంతరే విధానాభివేన లోపపవ । యన్తు “ ॥ శ్లో ॥ స
 ప్రాప్తేషు సంప్రాప్తే పిత్రారాశౌచసమ్భవే । తదానీనుశుచిర్నిస్సా
 య-ర్యాచ్చాద్ధిం మృతేఽహని ॥ ” ఇతి, తచ్చాద్ధోపక్రమానంతరమా
 గ్రాశౌచవిషయమ్, “ ॥ శ్లో ॥ నిశుద్ధి తేషుఽప్రేమ ప్రార్థితాద్ధ
 ర్శనీ । దేహేపితృషు తిష్ఠశ్చ నాశౌచం ఓద్యతే క్వచిత్ ॥ ” ఇతి స్మర
 కాత్ । శ్రాద్ధోపక్రమశ్చ కుతపక లేద్వియవరణమ్, “ ॥ శ్లో ॥ ప్రా
 స్థానవరణం యన్తే సర్వ-లోప్రతసస్త్రియోః । నాన్దీముఖం వివాహహా
 వాద్ధేపాకపరిక్రీయా ॥ ” ఇతి వచనం కుశలకాలవరణాదీధర్వమారభ్య
 గుక్రియావిషయమి త్యేతత్సర్వమధస్తన్నిహితమ్ .

గ్రహణాది సమ్భవే సాంవత్సరిక శ్రాద్ధవిధిః

సాంవత్సరిక శ్రాద్ధే చన్ద్రిగ్రహణాదిసమ్భవే సంగ్రహకారః—
 శ్లో ॥ చన్ద్రిసూర్యోపరాగేతు పిత్రాశ్శ్చాద్ధక్షపఢితే । హేమ్నానాఽఽ
 నవాకృత్వా శ్రాద్ధం కుర్యాత్పరేఽహని ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే
 — ॥ శ్లో ॥ ఆర్తికే సమనుప్రాప్తే గ్రహణే చన్ద్రిసూర్యయోః । ఉ
 ప్యత్యద్దినం సమ్యక్పరేఽహ్ని శ్చాద్ధమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । వసిష్ఠశ్చ—
 శ్లో ॥ దత్తే రవిగ్రహే పిత్రాః ప్రత్యాబ్ధికముపస్థితమ్ । ఆమశ్చాద్ధంతు

కర్తవ్యం హేమశ్రాద్ధమథాపివా || * || ఇతి । స్మృత్యంతరేఽపి — || శ్లో ||
 గ్రహణేతు ద్వితీయేఽహ్ని రజోదృష్టాతు పశ్చిమే || * || ఇతి । తథా —
 || శ్లో || శ్రాద్ధవిఘ్నే సమత్పన్నే సూతకాన్మృతకాదపి । సోమసూర్యోప
 రాగాభ్యాం శ్రాద్ధం కుర్యాత్పరేఽహని || * || ఇతి । అత్ర విశేషమాహ
 సంగ్రహకారః — || శ్లో || భుజేర్నిషేధకాలేతు శ్రాద్ధకాలోభవేత్తదా ।
 ఆమశ్రాద్ధంతు కర్తవ్యం హేమశ్రాద్ధమథాపివా || * || ఇతి । భోజనని
 షేధకాలశ్చ వృద్ధపసిష్ఠేనోక్తః — || శ్లో || సూర్యగ్రహేతునాశ్చీయా
 ర్పూర్వంయామచతుష్టయమ్ । చంద్రగ్రహేతు యామాంస్త్రీణాం బాల
 వృద్ధాతురైర్విని || సన్ధ్యాకాలే యదా రాహుర్గ్రహతే శశిభానురౌ ।
 తదహరైవభుజ్జీత రాత్రావపికదాచన || * || ఇతి । ఏతచ్ఛ్రవీస్తరం
 ప్రతిపాదితమథస్తాత్ । యత్తు స్మృత్యంతరవచనమ్ — || శ్లో || దశేర
 విగ్రహేపిత్రాః ప్రత్యాభిక్తముపస్థితమ్ । అన్నేనాసమ్భవే హేమ్నా కు
 ర్యాదామేనవాసుతః || * || ఇతి । తస్యాఽప్యయమథః - నిషేధాదన్నే
 నాసమ్భవేసతి హేమ్నా ఆమేనవా కుర్యాదితి । ఏవంచ కర్మకాలా
 త్పరిగమముక్తే సూర్యగ్రహణే అపరాణ్ణా శ్రాద్ధమన్నేన కార్యమిత్యు
 క్తం భవతి । ఏతమేవవిషయమభిప్రేత్య కాలాదశకారః — || శ్లో || ప్ర
 త్యాభిక్తస్యచాలభ్యయోగేషువిహితస్యచ । సమ్నాతేదేవతాభేదాచ్చాశ్ర
 ద్ధయుక్తం సమాచరేత్ || * || ఇతి । గ్రహణార్థోదయాదిరలభ్యయోగః ।
 గ్రహణనిమిత్తశ్రాద్ధమాహ మనుః — || శ్లో || సన్ధ్యారాత్రోర్నక
 కర్తవ్యం శ్రాద్ధంఖలుచిక్షణైః । తయోరపిచకర్తవ్యం యదిస్యాద్రాహు
 దర్శనమ్ || * || ఇతి । మహాభారతే — || శ్లో || సర్వస్వేనాపికర్తవ్యం
 శ్రాద్ధంవై రాహుదర్శనే । అకుర్వాణస్తు నాస్తిక్యాత్పజ్జేగౌరివసీద
 తి || * || ఇతి । అగ్నిరాః — || శ్లో || సర్వే వర్ణాసున్మృతకేచమృతకేరా
 హుదశనే । స్నాత్వాశ్రాద్ధంప్రకుర్వీత విజ్ఞాత్యవివర్జితమ్ || * || ఇ
 తి । అత్ర రాహుదశనే గ్రహణాత్సంక్రాంత్యాదిష్వాశౌచే శ్రాద్ధం నక
 ర్తవ్యమిత్యుక్తం భవతి । ఇదం గ్రహణాదిశ్రాద్ధమామేనకర్తవ్యమ్ । తథా
 బోధాయనః — || శ్లో || సదగ్రహేఽన్నద్విజాభావేప్రవాసే పుత్రజన్మని ।

ఆమశాస్త్రసంగ్రహే చ ద్విజశ్శూద్రవదాచరేత్ || * || ఇతి । సభా-
శేచ అన్నాభావేచ ప్రవాసాదాచేత్యర్థః ।

త్రైలోకే ద్దేశ్యనిరూపణమ్

పితృర్హితాహే పితృపితామహప్రపితామహాస్త్రయపహోద్దేశ్యాః,
మాతుర్హితాహే మాతృపితామహప్రపితామహ్యాపహదేవరాః । తమక్తుః,
సాయణీయే — || శ్లో || పితృప్రత్యాభిక్తం కార్యముద్దిశ్యైవ త్రిపురారుః
మ్ । వగాన్తరం నవృణుయాద్వృతంచేన్నిష్ఫలంభవేత్ || పుంసాన్మృ
తాహేపురుషాపవభోజ్యానతుస్త్రియః । పవంస్త్రిణాన్మృతాహేఽపి
స్త్రియపవనచాపరే || * || ఇతి । ప్రయోగసారే — || శ్లో || పితరేవపి
తుఃకుర్యాన్మాతురేవమృతేఽహని । మోహోచ్ఛేదస్యధామర్యాక్రౌరవం
నరకంప్రజేత్ || * || ఇతి । సాక్షేఽపి — || శ్లో || పితరేవపితుఃకుర్యా
న్మాతురేవమృతేఽహని । యదికుర్యాత్సవన్నీకం తచ్ఛాస్త్రధమరాలయ
మ్ || * || ఇతి । పితృన్మృతాహే పిత్రాదీనామేవకుర్యాత్సవన్నీకానామ్,
మాతున్మృతాహేనాత్రాదీనామేవకుర్యాదిత్యర్థః । తథాచశబ్ధః —
|| శ్లో || పిత్రాదిత్రయపవన్నాం భోజ్యామాతృభ్యాఃప్రతీదిజాః । స్త్రిణా
మేవతుతస్మాత్తుమాతృశాస్త్రమిహాచ్యతే || * || ఇతి । మాతృభ్యాఃప్రతి-మాతృ
పితామహీప్రపితామహాద్విశ్వ, భోజ్యాద్విజాః, పిత్రాదిత్రయపవన్నాం
స్త్రిణామిహపృథగేవైతచ్ఛాస్త్రధమస్తాస్తాస్తాత్మశాస్త్రమచ్యతఇత్య
స్వయః । శాతాతపః — || శ్లో || సపిణ్డీకిరణం కృత్వా కుర్యాత్సర్వ
ణవస్సదా । ప్రతిసంవత్సరంవిధ్వాంశ్చాగలేయోదితోపిథిః || నాస్తిమిమే
ష్టకాశ్రాద్ధే గయాయాంచమృతేఽహని । పితామహ్యదిభిస్సాగ్ధాంమా
తుశ్శాస్త్రధం సమాచరేత్ || * || ఇతి । యనుః — || శ్లో || అన్నాహోహే
తుభక్తేవ మాతుస్సహసపిణ్డనమ్ । సపిణ్డీకరణాదూర్ధ్వం పితామహ్యది
భిస్సహ || * || ఇతి । హరితః — || శ్లో || అనుయానేతుసాపిణ్డ్యంజనకేన
సహాశ్చజః । పితామహ్యదిభిస్సాగ్ధాంమాభిక్తశాస్త్రమాచరేత్ || * || ఇతి ।
స్త్రుత్యస్తరే — || శ్లో || మాతుర్హితాహేపిత్రాదీభోజయేద్యదిశాత
యేత్ । తథాపితృర్హితాహేతు నపూజ్యామాతరఃప్రృథాః || * || ఇతి ।

అన్యత్రాపి — || శ్లో || మాతుర్భూతాహేపిత్రాదీన్నాశయేద్విజనత్తమః ।
 తథాపితుర్భూతాహేపి నభోజ్యాస్తత్ స్త్రీయఃస్మృతాః || * || ఇతి । నా
 శయేత్ - నభోజయేదిత్యర్థః । పారిజాతే — || శ్లో || పిత్రోశ్చాగ్నిష్ట
 సమాయాతేతత్తద్వర్గం నిమన్త్రయేత్ । వగ్తాన్తరంనవృణుయాద్వృతం
 చేన్నిష్ఫలం భవేత్ || మాతృశ్రాద్ధంమాతృవర్గవరణేనైవకారయేత్ । త
 త్రపిత్రాదివర్గస్యవరణేమాతృహంభవేత్ || * || ఇతి । స్మృత్యస్తరే —
 || శ్లో || ప్రత్యబ్జాశ్శంతిలందద్యానిషిద్ధేపి పరేఽహని । వక్షాకస్య
 వహోయేషామనేయేషామవివర్ణయేత్ || * || ఇతి । యేషామ్ - పితృపితా
 మహప్రపితామహానాం మాతృపితామహీప్రపితామహీనాం వా , వచః -
 ఉద్దేశ్యతోష్ఠిః , తేషామేకస్యవర్గస్యనిషిద్ధేపిపరదినేతిలోదకందద్యా
 త్ , అనేయేషామ్ - అనుద్విష్టానామ్ , వజ్రయేదిత్యర్థః । తతలైకస్యవర్గ
 స్యతిలోదకవిధానాత్ , “ || శ్లో || యానుద్విశ్యభవేచ్ఛాగ్నిం తేభ్యస్త
 ర్పయతిద్విజః || ” ఇతివిష్ణుస్మరణాచ్చ , “ || శ్లో || కర్మాసమన్వితం
 ముక్తాత్వతథాఽద్యశాగ్నిధూషణ । ప్రత్యాభిశంశేషేషుపిష్టాస్సృష్టడితి
 స్థితిః || ” ఇతికాత్యాయనేనప్రత్యాభిశంశేషుపిష్టావిధానాచ్చై
 కవైశ్వవర్గసోద్యైశ్యత్వమ్ । అత్రపితృమధసారకృత్ — || వా || మా
 తృమృతాహేమాత్రాదయపవభోజ్యానపిత్రాదయః , నిషేధాదయుక్త
 త్వవిరోధాత్పరస్పరత్వభక్తాదాచారాభావాచ్చ || * || ఇతి । “ నిమ
 న్త్రయేతత్రవరాసమ్యగ్నిప్రాన్యథోదితాత్ || ” “ అయుక్తాన్త్రు
 వరాననగ్ధాపెక్షోభోజయేత్ ” ఇతిమనావపస్తమాదిభిరయుక్తప్రాశ్న
 ణభాజనం విహితమ్ , తత్రపిత్రాదీనామపిభోజనే అయుక్తత్వవిరోధఇ
 త్యర్థః ! తత్రవిజ్ఞానేశ్వరః — || వా || యేనకేనాపిమాతుస్సాపిష్టే
 యత్రాష్టకాదిషుమాతృశ్రాద్ధంపృథగ్విహితమ్ , “ || శ్లో || అష్టకాదిషు
 వృద్ధౌచగయాయాంచమృతేఽహని । మాతృశ్రాద్ధంపృథకుర్యాదన్య
 త్రపతినాసహ || ” ఇతి , తత్రపితామహ్యదిభిరేవపావణశ్రాద్ధం
 తత్వమ్ || * || ఇతి । ఎవంపితృశ్రాద్ధేపిత్రాదయపవభోజ్యానమా
 త్రాదయః , అత్రతాత్పర్యదర్శనమ్ — || వా || యద్యపిమాతృభ్యఃపృ

భగవపిష్టదానదర్శనమ్ , తథాపితాసాంపుకగ్న్యైష్టాణభోజనంనభవతి,
 యామాభిమర్శనయోః పుకక్త్వాదర్శనాతివత్ప్రమాత్రగ్ధృష్టాన్మృణ
 సఖ్యాసజ్జలనేనత్వయుక్తత్వవిరోధాదాచారాభావాచ్చ । అపిచ “ అ
 ప్తకాదిషువృద్ధౌచ ” ఇతివచనాదప్తకాదిభ్యోఽన్యత్రమాసిశ్రాద్ధాదౌపుక
 క్త్వాభావసన్నిప్తవచనగమ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । “ పుకగుద్దేశాభావేఽపి
 మాతృవర్గసాహిత్యత్రుత్పత్తిర్భవతి ॥ ” ఇత్యుక్తంచన్ద్రికాయామ్ । బృహ
 స్పతిరపి — ॥ శ్లో ॥ స్వేనభక్త్యాసమంత్రాద్ధం మాతాభుక్తైఃసదై
 వతమ్ । పితామహీతథాస్వేన స్వేనైవప్రపితామహీ ॥ * ॥ ఇతి । సదైవత
 మ్ - పార్వణశ్రాద్ధమత్యర్థః । శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ ఏకమూర్తిత్వ
 మాయాతి సపిణ్డీకరణకృతే । పత్నీపతిపితౄణాంతు తస్మాదంశేషుభాగ
 సీ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డీకరణాదూర్షణంయస్మి
 త్పభ్యఃప్రదీయతే । సర్వప్రాంశహరామాతా త్వతిథ్యైమనిశ్చయః ॥ * ॥
 ఇతి । మనుః — ॥ శ్లో ॥ స్నేహాచ్ఛక్తిసమంత్రాద్ధం మాతాభుక్తైః
 స్వధాశనమ్ । పితామహీస్వధాంస్వేనతతైవప్రపితామహీ ॥ * ॥ ఇతి ।
 చన్ద్రికాయామ్ — ॥ వా ॥ ఏభిర్వచనైస్సపిణ్డీకరణాంతరకాలంపత్యా
 దిదైవత్యేశ్రాద్ధైపుకగుద్దేశాభావేఽపి మాతౄణాంసహభావేన దేవతా
 త్వంభవతీత్యేతావన్మాత్రమభిధీయతే , నతుయేనసహ సపిణ్డీకరణంకృతం
 తదైవత్యేశ్రాద్ధసహభావేన దేవతాత్వమ్ , ఏషువచనేషుతథావిధవిశేషా
 నవగమాత్ । తతశ్చ పితామహ్యదిభిస్సహసపిణ్డీకృతాయామప్తకాదిభ్యోఽ
 న్యత్రమాతుర్ఽపుకకాఞ్చిధమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పితృమేధసారేఽపి —
 ॥ వా ॥ శ్వశ్వాగ్రిసాపిష్టైఃపిదర్శనాసిశ్రాద్ధాదౌపిత్రాదిభిరేవ సహ
 మాత్రాదయోభుజ్జతే , అర్ఘ్యసంసర్గైభిర్నసాహిత్యాశ్చేహోచ్చ ,
 తదద్దంహీ పితృన్వైషుమాత్రస్యసంసర్గంకుర్వన్తి ॥ * ॥ ఇతి । ఏవం
 చాప్తకాదిష్యేవపుకక్త్వావిధానాత్తద్యతిరిక్తేషు యుగాదిసున్వాదిదర్శ
 మాసిశ్రాద్ధాదిషుపుకగుద్దేశాభావోఽవగమ్యతే । యత్తుచతుర్వింశతిమ
 తేఽభిహతమ్ — ॥ శ్లో ॥ కేదిదిచ్చన్ద్రినారీణాంపుకకాఞ్చిధంమహర్ష
 యః ॥ * ॥ ఇతి , తదప్తకాదివిషయమ్ , అత్ర “ అప్తకాదిషువృద్ధౌచ ” ఇ

తివచనం పూర్వముక్తమ్ । తథాజాతుకణిః ॥ శ్లో ॥ అన్వష్టక్యం త
 థావృద్ధిం మాతుశ్శ్రద్ధం మృతేఽహని । ఏకోద్దిష్టంతథాముక్తాస్త్రీ
 శాన్తాస్తప్తపథక్రియా ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ అ
 న్వష్టకాసువృద్ధౌచప్రతినంవత్సరేతథా । అత్రమాతుఃపృథక్చాన్ధ్రీ
 న్యత్రపతినాసహ ॥ * ॥ ఇతి । తత్రైవ — ॥ శ్లో ॥ క్షయాహంవర్జయి
 త్వైకంస్త్రీశాన్తాస్తప్తపథక్రియా ॥ * ॥ ఇతి । — ॥ శ్లో ॥ కేచిదిచ్చ
 న్నినారీణామన్యత్రాపిమహర్షయః ॥ * ॥ ఇతి । అన్యత్రాన్వష్టకాదిషు ।
 పారిజాతే — ॥ శ్లో ॥ అన్వష్టకాసువృద్ధౌచప్రతినంవత్సరేతథా । స
 హాలయేగయాయాంచసపిణ్డీకరణాత్పురా ॥ ఏషుమాతుఃపృథక్కుర్యాద
 న్యత్రపతినాసహ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ అన్వష్టకాసు
 వృద్ధౌచగయాయాంచమహాలయే । చన్ద్రిసూగోపరాగేచవ్యతీపాతేన్మృ
 తేఽహని ॥ మాతృశ్రద్ధంపృథక్కుర్యాదన్యత్రపతినాసహ ॥ * ॥ ఇతి ।
 అన్వష్టకాదౌమాతృప్రపితామహీప్రపితామహ్యఃపృథక్త్రవిహితేవతా
 భిన్నచూడాద్దేశ్యః, మాతృశ్రద్ధతుతాపవోద్దేశ్యః, అష్టకాదివృద్ధి
 మహాలయోపరాగవ్యతీపాతవ్యతిరిక్తేషుపతిభోజనేనతాసాంసహత్వప్రీ
 త్యః । శాతాతపోఽపి — ॥ శ్లో ॥ మాసికేచాబ్ధికేశ్రద్ధేమాతుఃస
 ర్యాశ్చవృద్ధిగర్హిణి ॥ * ॥ ఇతి । యత్తు — ॥ శ్లో ॥ సపత్నీకత్వహనేఽపి
 పితృదాకర్మంసమాచరేత్ । పితామహాదిషుతథాసపత్నీకత్వసమ్భవా
 త్ ॥ * ॥ ఇతి, తస్యార్థః - మాతరిష్ఠితాయామపిపితామహాదీనాందా
 ర్శ్మిపిణ్డంతిలోడకంచసమాచరేదితి । ఏవంచపితృన్మృతాహేపితృప్రపితా
 మహాప్రపితామహానామేవోద్దేశ్యత్వం మాతృన్మృతాహేమాతృప్రపితా
 మహీప్రపితామహీనామేవోద్దేశ్యత్వంసప్రతాదీనామితిస్థితమ్ । ననుమా
 భూత్పితృన్మృతాహేమాతురుద్దేశ్యతాతద్విధాయకవచనాభావాత్ । మా
 తుర్మృతాహేతు “ ॥ శ్లో ॥ మాతుర్మృతాహేసంప్రాప్తేపితరంత్ర
 యోజయేత్ । అపూజితేతుపితరిమాత్రాపిణ్డోనగృహ్యతే ” ఇతివిధిబలే
 నపితరుద్దేశ్యతాస్యాదితిచేత్, అత్రకేచిదాహుః “ యచనమేతదాపస్త
 మ్బినామాతృన్మృతాహేపిత్రాదేహూమపిణ్డదానవిధిపరమ్, అతపి

“ మాత్రాపిణ్డోన గృహ్యతే ” ఇత్యుక్తమ్ । తథాచ స్మృత్యన్తరే —
 ॥ శ్లో ॥ స్త్రీన్పుత్రాహేస్త్రియోభోజ్యాః పితరః స్త్రీసపిణ్డనే । పిత్రా
 దేరేవ హూమః స్యాప్సిణ్డదానంతువర్గయోః ॥ * ॥ ఇతి । మాతృన్పుత్రాహే
 పిత్రాదేరేవ హూమోమాత్రాదేరేవభోజనమ్ , స్త్రీసపిణ్డనేపిత్రా
 దేరేవభోజనమ్ , ఉభయత్రవిగ్రహయ స్యాపిణ్డదానమిత్యర్థః । ఏతచ్ఛా
 వస్తస్మిన్నామ్ , అన్యేషాంతుయథాసూత్రం గ్రహ్యవ్యమ్ । విష్ణుః — ॥ శ్లోః
 మాతుర్పుత్రాహేపిత్రాదీః హూమపిణ్డైః ప్రసూజయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 సంగ్రహేపి — ॥ శ్లో ॥ మాతుః శ్రాద్ధేతుపిత్రాదీః హూమపిణ్డైః ప్ర
 సూజయేత్ । పిణ్డోహూమాపరిత్యజ్య శ్రాద్ధంచకురుతేయది ॥ సంతతేస్తు
 పినాశాయసంస్పదోహగణాయచ ॥ * ॥ ఇతి । అన్యగ్రాపి — ॥ శ్లో ॥ పితా
 జీవేన్పుత్రామాలా తద్దినే హూమదేవతాః । పితాహహగయోహ్యేవత
 చుద్దేశాత్యతార్థతా ॥ మస్తేరిముక్తాఇతిబలాన్వితరో హూమదేవ
 తాః । యేచత్వామనుయాశ్చేతిబలాన్విష్టాంస్తువగయోః ॥ చలీపతీ
 నాం శ్రుత్యుక్తభేదరాహిత్యవైభవాత్ । సప్తాహుతీనాం పిత్రాదేరుద్దే
 శాచప్రితార్థతా ॥ పిత్రాశ్శ్రాద్ధేసమాయాతే పార్థకేనాధవాసహ ।
 సప్తాహుతీస్తుజహుయానోద్దేశో మాతురివ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । అపరేపున
 గాహుః “ ॥ శ్లో ॥ మాతుర్పుత్రాహే సంప్రాప్తేపితరంతత్రప్రసూజయే
 త్ ॥ ” ఇతివచనం హూమపిణ్డదానమాత్రవిధానపరం నభవతి , కింతుపి
 గ్రామ్యుద్దేశేనభోజనమపి తేనవిధీయతే । తథాచ స్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥
 మాతుర్పుత్రేహి సంప్రాప్తేపితరంభోజయేత్పురా । మాతరం భోజయే
 త్పశ్చాద్దేవయోః పిణ్డోపుషకృషకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । శివధర్మోద్దేశే — ॥ శ్లో ॥
 మాసికేచాద్వికేవాపి మాతుర్మరణసమ్భవే । పిత్రాసహౌవయద్భుక్తంత
 స్యాస్తప్తప్తికరంభవేత్ ॥ పిత్రాహీనాజనన్యాస్తు మాసికాదీకరోతి
 యః । తత్కులస్యచసాశః స్యాత్తస్యాస్తప్తప్తిర్నజాతయే ॥ * ॥ హారీతః —
 ॥ శ్లో ॥ పిత్ర్యంతూభయసామాన్యం మాతుర్మృతదినేసతి । భర్తురాధి
 క్యభావనహుభావజరిపూజయేత్ ॥ గరియసీతుపుత్రస్యమాతాసమ్భ
 రణాద్యేథా । హేలసాద్భరణాద్భూతాగరియాం త్వర్పదాతథా ॥ * ॥ నార

దః — || శ్లో || భర్తురాధిక్యభావేనతస్యాస్తృప్తిహిశాశ్వతీ । మాతృ
ప్రీతింపమన్విచ్ఛాపిత్వప్రీతిం తథాఽఽచరత్ || * || వ్యాసః — || శ్లో || చూ
తరంపితరంచైవసమత్వేనైవపూజయేత్ । న్యూనాతిరేకంకుర్వాణస్తా
మసింగతిమాశ్రయేత్ || * || ఇతి । సంక్రమేఽపి — || శ్లో || పితృర్మతా
హేపితరోహిభోజ్యఃపిణ్డప్రదానంతుసహేవమాత్రా । మాతుర్మతా
హేపితృవర్గపూర్వంభోజ్యఃస్త్రియఃపిణ్డవిధౌపడుత్ర || * || ఇతి । జీవ
పితృకస్యమాతృశ్రద్ధవిశేషమాహతుఃశఙ్ఖలిఖతా — || శ్లో || ధ్రియ
మాణేతుపితరిమాతాచెన్నిధనంగతా । పితృస్థానెస్వపితరంతత్స్థానేఽన్యం
నియోజయేత్ || * || ఇతి । అస్యార్థః “ || శ్లో || వగ్నాదిర్వదిజీవేత్తుతంవ
ర్గంపరివజాయేత్ || ” ఇతి వచనాత్పితరిజీవతినతిమాతృశ్రద్ధేపితృవర
ణంకృతావతత్స్థానెస్వపితరంతూష్ణింభోజయేత్ , మాతృస్థానేచవ
రణపూర్వకమన్యంభోజయేదితి । చన్ద్రికాయామ్ — || శ్లో || ధ్రియ
మాణేతుపితరిపూర్వేషామేవనిర్వపేత్ । విప్రవద్వాపితంశ్రద్ధేస్వకం
పితరమాశయేత్ || పితాయస్యతువృత్తఃసాగ్జీవేచ్ఛాపిపితామహః । పి
తామఁశూనావతచ్ఛ్రద్ధంభుజ్జీవేతవృత్తపివృత్తః || * || తథాచస్తృ
త్యంతరే — || శ్లో || జీవితస్తుపితాయస్యమాతాచేన్నిధనంగతా । రూ
ష్ణింనివేశ్యపితరంవరయేత్తాతృవర్గజాః || శూనామకార్యంతదాతాసాం
నాస్త్రివపితృవర్గతః । పిణ్డప్రదానమూహేనవర్గయౌరుభయౌరపి || * ||
ఇతి । శూనామకార్యంతాసాంనాస్త్రిపితృవర్గస్త్రివశూనాః , “ || శ్లో ||
పితాజీవేత్మతామాతాతద్దినేశూనామదేవతాః । పితామహాదయోహ్యే
వతదుద్దేశాత్కృతార్థతా || ” ఇతిస్తరణాత్ । నిగమేఽపి — || వా || యౌ
వాజీవతిపితృణాంతంభాజయేత్ , పితృస్థానభిత్వేకే , జీవతామజీవతాం
వాదేయమేవేతిహిరణ్యకేతుః || * || ఇతి । పతదేవాభిప్రత్యోక్తంపా
డ్యై — || శ్లో || మాతుర్మతాహేసంప్రాప్తేపితరంతత్రపూజయేత్ । న
జీవస్తమిప్రాహుగ్ధార్గగౌతమభార్గవాః || * || ఇతి । జీవస్తంపితరం
వరణపూర్వకంపూజయేదిత్యర్థః । యత్తుక్తైశ్చదుక్తమ్ “ జీవపితృ
కస్యపిత్రాదీనాంశూనామపిణ్డదాననిషేధవరమేతత్ ” ఇతి , త

త్, “ పితాజీవేత్స్యతామాతా , పిణ్డప్రదానమూహేన ” ఇతిపూర్వోక్త
వచనవిరోధాదుపేక్ష్యమ్ । తథాచపితృమేధసారకృత్ — ॥ వా ॥ జీవ
పితృకస్యకూతుశ్శాస్త్రోద్దేశితుః పితృప్రాదిభ్యోఽపూజామోవర్గద్వయస్యపిణ్డ
దానం శార్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అవరేతు “ పితరంతత్రప్రూజయేత్ ” ఇ
త్యాదివచనానాం జీవపితృకమాతృశ్రాద్ధవిషయత్వాత్ “ యోనిగోత్ర
మాత్రాసమ్బంధా ” ఇతిసగోత్రస్యనిమన్త్రణనిషేధాత్, అనిమన్త్రి
తస్య శ్రాద్ధవక్ష్యై భూజనదానై “ శ్రాద్ధకర్తృవ్రతానాంతు ” ఇత్యా
దినాదోషాభిధానాత్, “ నజీవస్తమిప్రాసలు గౌర్వగౌతమభార్గవాః ”
ఇతిపాన్దవురాణవచనాత్, “ ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యక్షమర్చనం శ్రాద్ధేనిషిద్ధంమను
రబ్రవీత్ ॥ ” ఇతిభవిష్యత్పురాణవచనాత్, “ పితృస్థానైస్వపితరమ్ ”
ఇత్యాదేశ్శిష్టాచారాభావేనోపేక్ష్యత్వాత్, జీవపితృకస్యమాతృ
శాస్త్రోద్దేశ్యకూతృపితామహీప్రపితామహీనామేవభోజనమ్, అపూజాః పి
తామహాదః పితృవర్గస్య, పిణ్డదానముభయోరిత్యాహుః । పామసూత్ర
ప్రయోగవృత్తాతు — ॥ శ్లో ॥ మాతుర్మృతాహేసంప్రాప్తైసామతిత్తిరి
శాఖినామ్ । పితరంభూజయేదగ్రసహతన్త్రైణమాతరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ప
వంచ “ ॥ శ్లో ॥ పితురేవపితుః కుర్యాన్తాతురేవమృతేఽహని ॥ ” ఇత్యాశ్వలా
యనష్టరణాదాశ్వలాయనానామాతృశాస్త్రోద్దేశ్యమాత్రాదీనామేవోద్దేశ్య
త్వమ్ । “ ॥ శ్లో ॥ మాతుర్మృతాహేసంప్రాప్తైపితరంతత్రప్రూజయేత్ ॥ ”
ఇతిభరద్వాజష్టరణాద్యజుశాఖినాం భరద్వాజీయానాంపిత్రాదీనాంమా
త్రాదీనాంచోద్దేశ్యత్వమ్ । తథాసామశాఖినామపి । ఇతరేహంత్యకు
లాచారాద్యవస్థా .

అనుమరణాభిక్షవిషయే భృగుః — ॥ శ్లో ॥ యాసమారోహణం
కుర్యాద్భర్తృచిత్యాంపతివ్రతా । తాంమృతేఽహనిసంప్రాప్తైపుంసే
జ్జ్ఞేనియోజయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పుంసేజ్జ్ఞేనియోజనమ్ - పుంసాభిక్షక
ణమ్ । అతపవస్తృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ఏకచిత్యాంసమారూఢాదమృతీ
నిధనంగతా । పుంసాభిక్షం తయోః కుర్యాదోదనంచపుంసేభిష్క ॥ * ॥
ఇతి । ఓదనమత్రపిణ్డదానమ్, సహపాకస్యపూర్వమేవోక్తత్వాత్,

“ || శ్లో || కుర్యాన్నమానతస్త్రిణసా శ్చరీ మేవచ || ” ఇతి సన్ధ్యా శా
 నుమృత్యోపాసంవతసరికస్య సమానతస్త్రిష్టస్కరణమాపదిష్వయమితి పూ
 ర్వమేవోక్తమ్ । యత్తువచనమ్ , “ || శ్లో || పత్యాసహసపిణ్డే త్వేతన్మృ
 తాహేసహత్వభాక్ || ” ఇతి , తస్మాద్ధి : భిన్నతద్యనుమరణవిషయేపితురా
 బ్ధికంపూర్వదివేకృత్యాపరదివేపిపితృవరణపూర్వకం మాతృశాస్త్రం
 కుర్యాదితి । స్మృత్యంతరే — || శ్లో || పిశ్యవ్యాగ్రజయోఃశ్రాద్ధతత్పిశ్య
 పితామహా । స్త్రిశాశ్రద్ధేవృణుయాద్భూతా పత్యనూత్య పితామ
 హీః || * || ఇతి । ఏవంయస్యమృతాహే పారవణముక్తం తత్తేషితృపి
 తామహాచతత్రవృణుయాత్ । కారికారతే — || శ్లో || మాతుఃపిత్రో
 గ్దాసికాదీహౌహిత్రస్సీస్వయవహ్నినా । తథామహాలయాదీంశ్చ
 కుర్యాత్పర్వణతశ్చదిః || * || ఇతి — || శ్లో || సపిణ్డసస్యపశ్చాత్తుదాహిత్ర
 స్సీస్వయవహ్నినా । తత్సూగ్రాదృతృరాదర్వాకుర్యాత్పశ్చాత్సీస్వసూ
 త్రతః || * || ఇతి । సంగ్రహేఽపి — || శ్లో || మాతుఃపిత్రోగ్దాసికా
 నిదాహిత్రస్సీస్వయవహ్నినా । తత్సూగ్రాదృతృరాదర్వాకుర్యా
 త్పశ్చాత్సీస్వసూత్రతః || * || ఇతి । యత్తు — || శ్లో || మాతామహస్య
 సూత్రేణసపిణ్డీరణాత్పురా । సూగ్రాంతరేణయః కుర్యాచ్ఛునాయో
 నింసగచ్ఛతి || * || ఇతి , తద్వత్సరాంతసపిణ్డీరణాభిప్రాయమ్ । సంగ్ర
 హే — || శ్లో || కర్తుస్సగోత్రిణశ్చైవభూక్త్యాణాంచసగోత్రిణః ।
 ననిమన్త్యాఃకిలశ్రాద్ధేసోదకుమ్భంపివైవతు || * || ఇతి । అత్రభోక్తు
 పదంభోక్తృదేవతావరమ్ , “ || శ్లో || శ్రాద్ధేమన్త్రీయేద్వివాహే
 త్యాణామసగోత్రిణః । కర్తుస్సగోత్రిణశ్చైవవిశేషేణవివర్జయేత్ || ”
 ఇతిస్మరణాత్ । పుత్రికాపుత్రస్యధనహరిణోదాహిత్రస్యచమాతామహా
 మృతాహశాస్త్రానిత్యమ్ , తచ్ఛత్రప్రతిపాదితం విజ్ఞానేశ్వరేణ — || వా ||
 మాలామహేనమాతుః సాపిణ్డేమాతామహశ్రాద్ధంపితృశ్రాద్ధవనిత్య
 మేవ , పత్యాపితామహ్యవామాతుః సాపిణ్డేమాతామహశ్రాద్ధంధని
 త్యంకృతేత్వభ్యుదయోఽకృతేనప్రత్యవాయః || * || ఇతి । నవాచ్యమ్
 “ || శ్లో || పితరోయత్రపూజ్యంతేతత్రమాతామహాలపి । అవశేషే

పూజ్యాస్సుర్విశేషాన్మరకం వ్రజేత్ ॥ పార్వణంకురు తేయస్తుకేవలం
 పితృహేతుతః । మాతామహాన్మకురు తేపితృహావాపజాయతే ॥ ” ఇత్యా
 దివచనాత్పితృమృతాహ మాతామహాదీనామపి శ్రాద్ధం కార్యమితి ,
 “ ॥ శ్లో ॥ పితృగతస్య దేవత్వమారసస్య త్రిపూరుషమ్ ॥ ” ఇతివిశేష
 స్మరణాత్ । తథాచద్వికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ యాజ్ఞవల్క్యేనకాలస్తు
 హ్యమావాస్యాదిసోదితః । అవిశేషేణపితృస్య తథామాతామహస్య
 చ ॥ యగపచ్చసవిజ్ఞేయోవచనాద్వత్సరమాణకాత్ । కాలభేదేనతన్త్రం
 స్యాద్దేశభేదేనచైవహి ॥ తస్మాత్తన్త్రవిధానాత్తయోగపద్యం ప్రతీయ
 తే । అమావాస్యాది కాలేషు తజ్జ్ఞేయంనమృతేహని ॥ అమావాస్యాది
 కాలేషుకాలైకత్వాత్సహక్రియా । మృతేహనితుతద్భేదాన్నయజ్ఞేత
 సహక్రియా ॥ * ॥ ఇతి । అయమగ్ధః - అమావాస్యాదినా , “ ॥ శ్లో ॥ అ
 మావాస్యాన్త్రకావృద్ధిః కృష్ణపక్షోన్యనద్యయమ్ ॥ ” ఇత్యాదివచ
 నేనశ్రాద్ధకాలస్సమాప్తేనపితృశ్రాద్ధస్య మారామహాశ్రాద్ధస్యచ
 యాజ్ఞవల్క్యేనోదితః , సచకాలఃపితృయజ్ఞశ్రాద్ధయోరివనభాగక్రమే
 ణ , కింతు “ ॥ శ్లో ॥ మారామహానామప్తేవంతన్త్రం వావైశ్వదే
 హిమ్ ॥ ” ఇతివత్సరమాణాద్వచనాద్యుగపదేవావగతస్యః , యోగపద్య
 మేవసమర్థయతే కాలభేదఇత్యాదినా , సమానతన్త్రతయావిధానాత్పితృ
 కిస్యమారాహాశ్రాద్ధస్యచ యోగపద్యంప్రసీతమ్ , తచ్చసమానతన్త్ర
 నిష్ఠమమావాస్యాదికాలపవనపునమృతాహాఇతి । ఏవంచ , పితృమృతా
 హేపిత్రాదీనామేవోద్దేశ్యత్వమితిస్థితమ్ । సజ్వలవిధానేనపితృశ్రా
 ధ్ధంకార్యమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ మాతాపితృర్మృతేనసజ్వల్కురుతేయయః ।
 సన్తతేస్తువినాశస్సృజ్యేపదామపి సంక్షయః ॥ ” ఇతిస్మరణాత్ । ఏకాక
 శాయపమృతాహాశ్రాద్ధముక్తంస్తుత్వంతరే — ॥ శ్లో ॥ మాతాపి
 త్రోక్షయాహచభవేదేకాదశీయదా । సమ్భవ్యపితృదేవాంశ్చత్వా
 జిఘ్రిత్పితృసేవితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । కాత్యాయనోఽపి — ॥ శ్లో ॥ ఉ
 పవాసేయదానిత్యం శ్రాద్ధం వైమిక్తికభవేత్ । ఉపవాసంతదామర్యా
 దాఘ్రియపితృసేవితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యత్తుపురాణవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥

యేమర్పణమహిదేవా శ్శాస్త్రధర్మకాదశీదినే । శ్రయస్తేనరకంయావైదా
తాభోక్తాపితాతథా ॥ యథా౨౨శౌచగతంశాస్త్రమాశౌచావైవిధీయతే । త
త్తైవైకాదశీంముక్త్యాద్వాదశ్యమేవకారయేత్ ॥ * ॥ ఇతి, తత్తాన్త్రికః ప
యమ్, అన్యథాకాత్యాయనాదిస్మృతివిరోధప్రసక్తాత్ । ప్రథమాభ్యుక్త
శాస్త్రాన్తరప్రణంనాస్తి “ ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్భిష్టతుసర్వేషుసపిణ్డీకరణైత
థా । మాసికేషాభ్యుద్భిక్తచైవనకుర్యాత్పితరప్రణమ్ ॥ ” ఇతిస్మరణాత్ । ఇ
త్యాభ్యుక్తనిష్ఠయః .

అథమలమాసనిరూపణమ్

తస్యస్వరూపంబ్రహ్మసిద్ధావైభిహితమ్ — ॥ శ్లో ॥ చాస్త్రోమా
సోహ్యసజ్జాగ్రన్తోమలమాసః ప్రకీర్తితః ॥ * ॥ ఇతి । పరాశరః —
॥ శ్లో ॥ రవిణాలష్టితామాసశ్చాన్ద్రః ఖ్యాతోమలిన్లుచః । తత్రయద్విహి
తంకర్మమ్యుక్తరేమాసికారయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । లఘుహారీతో౨పి —
॥ శ్లో ॥ ఇన్ద్రాగ్నియశ్రహూయేతే మాసాదిసంప్రకీర్తితః । అగ్నియో
మాస్థితామధ్యేసమాప్తాపితృసోమకా ॥ తమలిక్రమ్యతుయదారవి
చ్చగోదాచన । ఆద్యోమలిన్లుచోజ్జైయో ద్విలీయః స్రాకృతః స్మృ
తః ॥ * ॥ ఇతి । అయనధః - దర్శనప్రాణమాసయాజినాం శుక్లప్రతిపది
దశైష్టిదేవావినాగ్నిహూయేతే, కృష్ణప్రతిపది పౌర్ణమాసేష్టిదేవా
వగ్నిహోమా, అమావాస్యాయాం పిణ్డపితృయజ్ఞేదేవాపితృసోమకా, త
త్త్రైవంసతిశుక్లప్రతిపదాదిదగ్ధాన్దమాససజ్జాగ్రన్దిరహితామలిన్లుచ
ఇతి, మలిన్లుచత్వంచ సస్యరాక్షసైస్తసూరైరాక్రాంతత్వాత్ । తదాహ
శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ వశ్సరాన్తర్గతః పాపోయజ్ఞానాం ఫలనాశకృ
త్ । వైర్పతైర్యాతుధావైశ్చసమాక్రాంతోవినాశకైః ॥ మలిన్లుచైస్సమా
క్రాంతసూర్యసజ్జాగ్రన్దివర్జితః । మలిన్లుచంవిజానీయాన్ద్యుత్తంసర్వక
మాసు ॥ * ॥ ఇతి । మైత్రేయః — ॥ వా ॥ మాసద్వయేయద్యేకరా
శింసజ్జాగ్రమేరాధిత్యస్తత్రాద్యోమలమాసశ్శుద్ధో౨నయః ॥ * ॥ ఇతి । మ
లత్వంచకాలాధిక్యాత్ । తథాచగృహ్యపరిశిష్టే — ॥ శ్లో ॥ మలంపద
న్తికాలస్యమాసంకాలవిదో౨ధికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అధికంమాసంకాలస్యమ

లంపదస్త్రీశ్యన్వయః । స్లోకశాతమః — ॥ స్లో ॥ ద్వౌమాసావేకీ నామా
 నావేకస్తీన్వతస్సరేయది । తత్రాద్యదేవకార్యాణిపితృకార్యాణిచోభ
 యోః ॥ * ॥ ఇతి । రాశిద్వయనిబంధనాద్వావిత్కుక్తమ్ , తత్రాద్యేక
 సంజ్ఞత్వాదేకీ నామానావితీ । తత్రాద్యదేవకార్యాణిత్యస్యవ్యవస్థావ
 త్యుతే చన్ద్రికాయామ్ — ॥ స్లో ॥ ఏవం పట్టిదిసోమాసస్తదర్థంతుమ
 ల్లిఘుచః । త్యక్త్యాతముత్తరేకుర్యాత్పితృదేవాదికాః క్రియాః ॥ * ॥ ఇ
 తి । వ్యాసః — ॥ స్లో ॥ వట్టేస్యతుదివనైర్హసః కింధివోబాచరాయతైః ।
 పూర్వాక్షంతుపరిత్యాజ్యముత్తిరాధంప్రశస్యతే ॥ * ॥ ఇతి । గార్గ్యః —
 ॥ స్లో ॥ అనూవాసాన్వయంయగ్రహార్యసభాగ్రన్తివజితమ్ । అన
 మాసస్సపిజ్జయోమాసస్సుధాభ్యుక్తరః ॥ * ॥ ఇతి । వారహః — ॥ స్లో ॥
 నష్టేస్యపర్వకాలేసాన్వయసర్వసజ్జగ్రణంయది । తస్మిన్మాసేపునఃపర్వస
 నూనోఽధికమాసకః ॥ * ॥ నష్టేస్యలయాయుత్తిర్మతాదేవర్కావైకా
 లిత్యర్థః । దర్కావైయైతస్మిన్నైవమాసేపునరపదర్కావైశ్చేలోఽధిక
 మాసిత్యర్థః । వసిష్ఠసిద్ధావై — ॥ స్లో ॥ ద్వౌమ్రంశద్భిన్నైర్హైర్హైర్హై
 షోడశభిస్తథా । ఘటికానాంచతుషోణభవత్యధికమాసకః ॥ * ॥ ఇ
 తి । విష్ణుధర్మోత్తరైః — ॥ స్లో ॥ సౌరసంవత్సరస్యాదైమానేనశశిజేనతు ।
 ఏకాదశాతిరిచ్యదైవనానిభృగునన్తన ॥ సమాన్వయేసాప్తమాసేతిస్తాన్మా
 సోఽతిరిచ్యతే । సచానూసకః ప్రోక్తిఃకామ్యోక్తిసుగహితః ॥ * ॥ ఇతి ।
 సౌరసంవత్సరంచాన్ద్రికత్వసరాదేకాదశదివైరధికమ్ , తథాసతిచాన్ద్రిక
 సౌరద్వయాయోసౌరసంవత్సరద్వయంద్వావింశత్యర్థాదివైరధికంభవతి , ఇత
 డ్ధర్మం సౌరమాసాప్తకంచాన్ద్రిమాసాప్తకాత్యాజ్యైస్సప్తభిర్నివేరతిరిచ్య
 తే , అవశిష్టదినాద్ధంచయథాక్తికాలాదూర్ధ్వంపూర్వోక్త్యోడశభిర్హైర్హై
 షుద్యతే , తథాచమిళిత్వానూనోభవతి , సోయమధికోమాసిత్యర్థః ।
 శ్రుత్యైవైరేపి — ॥ స్లో ॥ సౌరేవషేషశ్చమేషశ్చభిసాన్విత్యానై
 ర్యుక్తేచాధిమాసద్వయంహి । ద్వౌమ్రంశద్భిన్నైర్హైర్హైర్హైర్హైర్హైర్హైర్హై
 నైసాన్విత్యైవైవాపరేపి ॥ * ॥ ఇతి । జ్యోతిశ్శాస్త్రైః — ॥ స్లో ॥
 అబ్ధిద్వయంచాప్తమాసాష్టోడశాహంప్రనాడికా । వినాడ్యః పంచపంచ

శదధిమాసాస్తరంస్ఫుటమ్ || * || ఇతి । నచకాలాధిక్యమాత్రేణతిథ్యాది
 వృద్ధైరపిమలత్వంప్రసజ్జ్యేతేతిశబ్దానీయమ్ , కాలాధిక్యేనతి నపుంసక
 త్వేనమలత్వాశ్లేకారాత్ । నపుంసకత్వంచజ్యోతిశ్శాస్త్రైర్భిహితమ్ —
 || శ్లో || అసజాగ్రన్తహియోమాసఃకదాచిత్తిధివృద్ధితః । కాలాస్తరా
 త్సమాయాతిననపుంసకభవ్యతే || * || ఇతి । పురుషస్యసూర్యస్యత్రా
 భావాననపుంసకత్వమ్ । తదపితత్రైవోక్తిమ్ — || శ్లో || అరుణస్సూ
 ర్యాభానుస్తపనశ్చన్ద్రోగ్రవిర్గభస్తిశ్చ । అర్యమాహిరణ్యరేతాదివాకరో
 మిత్రవిష్ణూచ || ఏతేద్వాదశసూర్యామాఘాద్యేమాదయన్తిమాసేషు ।
 నిస్సూర్యోధికమాసోమల్లుచాఖ్యస్తతః పాపః || మాసేషుద్వాదశాది
 త్యాస్తపన్తిహియధాక్రమమ్ । నపుంసకేధికే మాసిషణ్ణలం తపతే
 షః || * || ఇతి । సజాగ్రన్తిరహితమాసవత్సజాగ్రన్తిద్యయయ్యైర్దేహి
 చాన్ద్రోమలమాసః । తథాచకాతకగృహ్యమ్ — || శ్లో || యష్టిచ్ఛాసేన
 సజాగ్రన్తిసజాగ్రన్తిద్యయమేవవా । మలమాసస్సజ్జ్యేయోమాసేస్స
 శతమేభవేత్ || * || ఇతి । “ ద్వాప్రంశద్భిగ్నతైర్వాః ” ఇతిపూర్వో
 క్తేన “ మాసేప్రంశతమేభవేత్ ” ఇత్యస్యపిరోధనతినవా హితంనా
 ధవీయే — || వా || జ్యోతిశ్శాస్త్రప్రసిద్ధం మధ్యమంమానవాప్ర
 త్య “ ద్వాప్రంశద్భిః ” ఇతివచనంప్రవృత్తమ్ , “ యష్టిచ్ఛాసే ” ఇతి
 తుస్ఫుటమానమాప్రత్యప్రవృత్తమ్ || * || ఇతి । చన్ద్రోకాయాతు —
 || వా || “ మాసేప్రంశతమే ” ఇత్యేత్త్రింశత్తాసాదర్వాజ్జుసంభవ
 తేత్యేవంపరమ్ || * || ఇతి । మహాభారతే — || శ్లో || పశ్చిమేపశ్చిమే
 సర్వే ద్వామాసావధిమాసకౌ । తేషాంకాలాతీరేకేణగ్రహణామనిచార
 తః || * || ఇతి । మాధవీయేత్వాక్షిపత్యపరిహృతమ్ — || వా || నన్వశి
 కమాసస్యకర్వదిన్ద్రింశతమత్వం వ్యభిచరతి , న్యూనాధికసంఖ్యాయాలప
 దగ్మనాత్ , నాయందోషః , ప్రంశతమత్వస్యలక్షణత్వేనానశ్లేకారా
 త్ , ఉదాహరణప్రదర్శనార్థమేతదుక్తమిత్యపిరోధః || * || ఇతి । సత్య
 వ్రతః — || శ్లో || రాశిద్వయంయత్ర మాసేనజగ్రమేతదివాకరః । నా
 ధిమాసోభవేదేషమలమాసస్తుకేవలమ్ || * || ఇతి । జ్యోతిసిన్ధుదాతై —

॥ శ్లో ॥ అసశాస్త్రాన్నిమాసోఽధిమాసస్సుటసాస్యద్విసశాస్త్రాన్నిమాసఃక్ష
యాఖ్యః కదాచిత్ । త్తయః శార్తికాదిత్రయేనాన్యదాస్యత్తదావర్షమ
ధ్యేఽధిమాసద్వయంచ ॥ * ॥ ఇతి । అయమర్థః - స్సుటమాసేనయోఽయ
మసశాస్త్రాన్తస్సుటోఽధిమాసః , తేనైవమాసేనయోద్విసశాస్త్రాన్వి
యక్తస్యఃక్షయమాసః , సచకాతికమార్గశీర్షపాషమాసేష్యేవ త్రిష్వ
న్యతమైవతిత్యతే నా న్యేషుమాఘాదిషునవసు , ఏవంవిధక్షయమాసయై
వషేక్షయమాసాత్పూర్వంద్విప్రమాసేషుమధ్యేకశ్చిదధిమాసోభవతి ,
క్షయమాసాదూర్ధ్వమపిమాసత్రయమధ్యేఽపరోఽధిమాసః , తదేతదేవం
విధమేకవర్షస్థంమలమాసత్రయం చిరైశికా లేన యదా కదాచిదాయాతిన
త్యేకాధిమాసవత్పునః పునస్సహసాసమాయాతి । ద్విసశాస్త్రాన్వియక్తోఽ
యంక్షయమాసః , ఏకమాసగ్రాసిత్యాత్ , అష్టసః - పాపస్యవతిరికిపుష్ప
త్యాఅష్టస్పృతినంజ్ఞయాపివ్యవప్రీత్యతే । తథాచపార్వస్థత్యే - ॥ శ్లో ॥
యష్టిన్వాసేనసశాస్త్రాన్విసశాస్త్రాన్విద్వయమేవవా । సంసర్పాష్టస్పతీమా
సావధిమాసశ్చనిన్దితాః ॥ * ॥ ఇతి । తత్రక్షయమాసాత్పూర్వంబీనోయోఽ
సశాస్త్రాన్తస్ససంసర్పః , అసశాస్త్రాన్త్యేనేతరాధిమాసవత్కర్తానర్హ
తాయాం ప్రాప్తాయాంతదవవాదేనకర్తార్హస్సకసమ్యక్సర్పతీతసంసర్పః,
“ ॥ శ్లో ॥ మాసద్వయేఽభ్యమధ్యతుసశాస్త్రాన్విర్మయదాభవేత్ । ప్రా
కృతస్తత్రపూర్వసాస్యదధిమాసస్తతోత్తరః ॥ ” ఇతిష్టరణాత్సశాస్త్రాన్వి
రహితయోర్మాసయోర్మధ్యేయః పూర్వస్సప్రాకృతశ్శుద్ధస్సర్పకమా
ర్గైశ్చత్యర్థః । అష్టినైవాధైజాబాలిః — ॥ శ్లో ॥ ఏకష్టినైవషేచె
న్యోమాసావధిమాసకా । ప్రాకృతస్తత్రపూర్వసాస్యదధిమాసస్తతో
త్తరః ॥ * ॥ ఇతి । బ్రహ్మసిద్ధాంతైఃపి — ॥ శ్లో ॥ మాసత్రయేత్రింశ
దూర్ధ్వంసశాస్త్రాన్విర్మయదాభవేత్ । ప్రాకృతస్తత్రపూర్వసాస్యదధి
మాసస్తతోత్తరః ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయామిదం వ్యాఖ్యాతమ్ —
॥ వా ॥ త్రింశత్తాదూర్ధ్వంయోఽసశాస్త్రాన్మాసాసస్సాధిమాసః ,
తతోఽర్వాగ్యోఽసశాస్త్రాన్మాసాసస్సప్రాకృత్యేనాధిమాసః ॥ * ॥ ఇ
తి । అతస్సంసర్పత్వంతస్యోపపన్నమ్ । అసశాస్త్రాన్విమాసద్వయమధ్య

వత్రిసఃక్షయమాససాన్యస్తుస్పతిశ్వాత్తదుత్తరభాఃనోఽసఙ్కాగ్రస్తసృకా
 లాధి కేనాధికమాసత్వాన్యాసద్వయమెతన్నిన్దితమ్ । అతపతేత్రయోఽపి
 జ్యోతిశ్శాస్త్రైవివాహాకాకృచ్చిన్నిన్దితాః । అతపవోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥
 సంసర్పాన్యస్పతీమాసావధిమాసశ్చన్నిన్దితాః ॥ * ॥ ఇతి । యదాతుస
 ఙ్కాగ్రన్దిద్వయయుక్తక్షయమాసపకపవవా అసఙ్కాగ్రన్ది రేకపవవాఽధి
 మాసోభవతి తదా తదుభయం వజ్యమిత్యుక్తం కేతవీయే — ॥ శ్లో ॥
 యస్మిన్మాసినసఙ్కాగ్రన్దిసఙ్కాగ్రన్దిద్వయమెవవా । సంసర్పాన్యస్పతీ
 మాసాసర్వకర్మబహిష్కృతో ॥ * ॥ ఇతి । నారదశ్చ — ॥ శ్లో ॥ స
 ఙ్కాగ్రన్దిరహితో మాసాయోవాసఙ్కాగ్రన్దియుక్తయుక్ । పూర్వస్సం
 సర్పమాససాన్యదస్తుస్పతిరధాపరః ॥ మలమాసావిమాప్రాక్తాసర్వకర్మబ
 హిష్కృతో ॥ * ॥ ఇతి । కాలాదన్మోఽపి — ॥ శ్లో ॥ సఙ్కాగ్రన్దిరహి
 తోమాసోమలమాసః ప్రకీర్తితః । మలిన్లుచాపరాఖ్యశ్చసఙ్కాగ్రన్దిద్వ
 యయుక్తధా ॥ * ॥ ఇతి । మలిన్లుచఇత్యపరాఖ్యాసంజ్ఞాయస్యేతిపిగ్ర
 హః , సఙ్కాగ్రన్దిద్వయయుగపమాసస్తథామలిన్లుచోమాసఇత్యర్థః । ప
 వంచయస్మిన్వత్సరేసఙ్కాగ్రన్దిరహితోమాసః కేవలభవేత్తదాఽధిమాసో
 వర్జ్యస్తదుత్తిరోమాసశ్శుద్ధః , “ ॥ శ్లో ॥ తత్రయద్విహితంకర్మహ్యుత్తరే
 మాసికారయేత్ ॥ ” ఇత్యాదిప్మరణాత్ । యదాద్విసఙ్కాగ్రన్దియుక్తోమా
 సోభవేత్తదాక్షయమాసో వర్జనీయస్తత్పూర్వమాసశ్శుద్ధః , “ ॥ శ్లో ॥ క
 ర్మద్వయం యదైకస్థి సారే సంసర్పకౌభవేత్ । అన్యస్పతిర్యదైకస్థం
 శ్చాద్దైహ్యసఙ్కాగ్రమాతథా ॥ సంసర్పేఽన్యస్పతిశ్చేదివిధావధిమాస
 కా । మతోపూర్వాపరౌచుష్టౌ పరపూర్వాశుభావహౌ ॥ ” ఇతి స్మరణా
 త్ । సంసర్పమాసోఽధిమాసాఖ్యః పూర్వోచుష్టస్తదుత్తరః కర్మార్హః , అ
 న్యస్పతిమాసోఽధిమాసాఖ్యః త్తరోచుష్టస్తత్పూర్వోమాసశ్శుభావహఇత్య
 ణః । సఙ్కాగ్రన్దిద్వయయుక్తసృక్షయమాససృష్టిదినాత్మకత్వాభా
 వేనదినాధిక్యాభావేఽపి సఙ్కాగ్రన్దిరహి మాసవ్యవహితప్రయోజకతయార
 దాధికేనాత్రాధిమాసత్వవ్యవహితః । పితృమేధసారే — ॥ వా ।
 చాద్వైత్సరాతిరేణ సంవత్సరఃకదాచత్త్రయోదశమాసస్సాన్యతోఽ

ధిమాసః , తత్రద్వామాసావేక నామానావష్టిదినాన్మకా , శత్రాద్యఃక
 మాసునిర్దితఉత్తరస్తుశుద్ధః , చాన్త్రేమాసేకప్రికర్షాద్వధాసజగ్రమితశ్చై
 ద్మస్థుతిరత్రోత్తరోదృష్టః , సా రేచేద్ద్వాదశ్యసంసర్పమలిష్టుచశ్చాద్యో
 దృష్టః , తామలమాసానావక్ష్యతే , వర్షేచైకప్రిన్యదిద్వామలమాసా
 పూర్వోఽసజగ్రన్తోపికర్షణ్యః పరోమలమాసః ॥ * ॥ ఇతి । నన్వేకాధి
 మాసాపేతసంవత్సరస్యత్రయోదశమాసాన్మకత్వంయథా తథాఅధిమా
 సద్వయోపేతసంవత్సరస్యచతుర్దశమాసాన్మకత్వం ప్రాప్తమ్ , నచత
 ద్యుక్తమ్ , “ అస్తిత్రయోదశోమాసఇత్యాహుః ” ఇతివచ్చతుర్దశమాస
 స్యాశూక్రియమాణత్వాత్ । వైషదోషః , అసజగ్రన్తత్వేనాధికత్వ
 ప్రసక్తీయుక్తయోర్ద్వయోర్మధ్యేపూర్వస్యాధిమాసత్వనిషేధాత్ । ఉ
 క్తింహిజ్యోతిసిన్ధానై — ॥ శ్లో ॥ యదాకన్యాగతేసూర్యవృశ్చికే
 వా ౭ ధధన్వని । మకరేవా ౭ ధకుమ్భేవానాధిమాసోవిధీయతే ॥ * ॥ ఇ
 తి । అయమర్థః - వృశ్చికాదిచతుష్టయగామలమాసః ప్రాప్తోఽతితదాసూ
 ర్యేతులాకిన్యయోర్ద్వర్తనానెసత్యసజగ్రన్తోపినాధిమాసఇతి । యదా
 కిన్యాగతఇత్యుపలక్షణమ్ । పూర్వేష్టుప్రసక్తాసజగ్రన్తానాధిమాసః ,
 తదుక్తింబ్రహ్మసిన్ధానై — ॥ శ్లో ॥ వైత్రాదర్వాజ్ఞాధిమాసః పరత
 త్వనికాభవెత్ ॥ * ॥ ఇతి । వైత్రాదారభ్యఉపరిశనేషుమాసేషుయదా
 యాకాచిక్వామాసావసజగ్రన్తాతదాతయోరర్వాచీనః పూర్వోనాధి
 మాసః , ఉత్తరస్తుభవత్యధిమాసఇత్యర్థః । వృశ్చిన్తరేచ — ॥ శ్లో ॥ ఏక
 త్రమాసద్వితయం యదిస్యాద్వషేఽధికంతత్రపరోఽధిమాసః । శ్ర
 యోదశంతుశ్రుతిరాహమాసంచతుర్దశః క్వాపినచైవద్దృష్టః ॥ * ॥ ఇతి ।
 నన్వేవనుపిద్విసజగ్రన్తియుక్తమయమాసాపేతవత్సరస్యకాదశమాస
 త్వంప్రసజ్యేత , తచ్చ “ ద్వాదశమాసాస్సంవత్సరః ” “ అస్తిత్రయో
 దశోమాసఇత్యాహుః ” ఇత్యాదిశ్రుత్యావిరుద్ధమితిచెన్న , ద్విసజగ్రన్
 త్రియుక్తస్యక్షయస్యమాసద్వయత్వేన పరిగణనాత్ । తథాచకాలనిర్ణ
 యే — ॥ శ్లో ॥ తిథ్యర్థేప్రథమేపూర్వోద్వితీయోద్ధాతమత్తరః । మాసా
 వితిబుధైశ్చిన్త్యాక్షయమాసస్యమధ్యగౌ ॥ * ॥ ఇతి । క్షయమాసస్యస్వత

స్త్రీత్వైపి “ పరపూర్వోభావహః ” ఇతివచనాత్తస్మాదప్రయోక్తంకర్మ
 పూర్వత్రమాసేకర్తవ్యమ్ । శుద్ధమాసవత్స్వోస్త్రీత్వాత్తైత్రివక్తవ్యమి
 తిశేచిత్తదసాధు , “ ॥ శ్లో ॥ సంసర్వాష్టాస్పతీమాసాసర్వకర్మబహిష్కృ
 తా ॥ ” ఇతివచనాత్ । అనఙ్కృతైరధిమాసస్యతు “ ॥ శ్లో ॥ ఏషషష్ఠిది
 నోమాసః పూర్వార్థంతు ములిష్టుచః ॥ ” ఇతిష్టరణేనోత్తరశేషత్వాదుత్త
 రమాసఏవకర్తవ్యమితిచన్దికాకాలాదశకాలనిర్ణయపితమేధసారాకా
 నిరూపితమ్ । మలమాసస్వరూపచభిహితమ్ , అత్రపరస్పరవిరుద్ధానివచ
 నానిసన్ది , తాన్యవ్యత్రైవాధేకభంచ్యోజనీయాని , చుయోజనానిచ
 త్యాజ్యానినను । శ్రీధరీయాదౌపూర్ణిమార్ద్వయయోగైతదయోగైవమలమా
 సస్యముక్తిమ్, తథాహి — ॥ శ్లో ॥ అమాచపూర్ణిమాచైవయన్తాసియుగళ
 భవేత్ । యష్మిన్ఎద్రుశ్యతేనాపిచౌళకిన్మదివర్దయేత్ ॥ ద్వితీయపూర్ణిమా
 యుక్తంవిషమాసంఎదన్తిహి । పూర్ణిమాచనద్యశేతమలమాసః ప్రకీ
 ర్తితః ॥ ఏకమాసేద్యేచపూర్ణైదర్కపైక్యకస్యసమ్భవే । ఆగ్నిజ్వాలేతపి
 ఖ్యాతాశుభకర్మవినాశసి ॥ * ॥ అత్రవ్యవస్థావిహితాజ్యోతిశ్చాస్త్రై —
 ॥ శ్లో ॥ దర్కాన్తఃపూర్ణిమాన్తశ్చాన్ద్రోమాసోద్విధామతః । జాతీభేదా
 ద్దేశభేదాత్తాచమాసోవ్యవస్థితౌ ॥ దర్కాన్తమాసాయదైశేతత్రదర్కప్రయ
 త్తతః । మలమాసాదిదోషసాన్యనాన్యదేశఇతిస్థితిః ॥ పౌర్ణమాస్యన్తమా
 సోఽపియన్యదేశేప్రవర్తతే । తత్రతన్మలమాసాదిదోషోనాన్యత్రవిద్య
 తే ॥ నర్కదాదక్షిణేభాగేదర్కాన్తమాసఇవ్యతే । నమోదోత్తరభాగేతు
 పూర్ణిమాన్తఇతిస్థితిః ॥ అమావాస్యాపరిచ్ఛిన్నోఽమాససాన్యద్యాబ్రహ్మణ
 స్యతు । సఙ్కృన్తిపౌర్ణిమాసేభ్యాంతతైవనృపవైశ్యయోః ॥ * ॥ ఇతి ।
 యస్తు , “ అష్టాస్పరీతవస్తీసు సంసర్వకేకేయేమచ । అధిమాసస్తుసాఙ్గా
 లేనసదృష్టస్తుభారతే ॥ ” ఇతి తత్ “ తస్మాదాహితాగ్నిరాన్యతంపదే
 త్ ” ఇతివద్దోషాధికప్రదర్శనపరమ్ । ఉక్తంచ కాలదీపే — ॥ శ్లో ॥ స
 ర్వత్రదోషాదోషాన్యదేశకాలవ్యవస్థితాః । తేషాంతుతత్రతత్రై
 షాదోషాధిక్యాయకేవలమ్ ॥ * ॥ ఇతి । దర్కాన్తాన్ద్రోమాసానుష్ఠాతృ
 తామెవశ్రాద్ధాదౌమత్తమాసదోషోనతుసారాసువర్తినామ్ , తత్రైకసంజ్ఞ
 ముసద్వయాభావాత్ ।

మలమాసేకర్తవ్యాని

మలమాసేకర్తవ్యాన్యాయము: — || శ్లో || గ్రహేవాధ్యక్షిక
భృత్యైశ్చాగ్రధకర్తృణిమాసికే । సపిండికరణేనిత్యేనాధిమాసంవివర్జయేత్ ||
తీర్థస్నానం జపోహుమాయవప్రీహితలాదిభిః । జాతకర్తాన్త్యకర్తాణి
నవశ్రాద్ధం తత్రైవచ || మఖాశ్రయోదశీశ్రాద్ధం శ్రాద్ధాన్యపిచపోడశ ।
చస్త్రీసూర్యగ్రహస్నానశ్రాద్ధదానజపాదికమ్ || కార్యాణి మలమా
సేపి నిత్యం వైమిత్తికంశతా || * || ఇతి । గ్రహే - గ్రహప్రయుక్తేపుంసు
వనసేసుస్త ఇతియావత్, వాధుషికే - “ || శ్లో || అశీతిభాగోవృద్ధిస్సాన్య
న్యాసిమాసి సబధకే । ” ఇత్యాదివచనోక్తవృద్ధిగ్రహణే, భృత్యై - సం
వత్సరాదిపర్యంతకాలకృతే భృత్యై, నిత్యే - నిత్యదానే, హుమాయ -
శ్రాపాసనహుమః, అన్త్యకర్తాణి - దాహుదాకపిణ్డదానాస్థిసంశ్చ
యనాదీని । గౌతమః — || శ్లో || జాతకర్తృణియచ్చాగ్రధం నవశ్రాద్ధం
తత్రైవచ । గ్రహణే పుంసవాదౌచ తత్పూర్వప్రపరత్రవా || * || ఇతి ।
మిత్రవశాదితివాక్యశేషః । కాలనిర్ణయే — || శ్లో || జాతకర్తృచపుంసూతిసే
మన్తొన్నయనవ్రతమ్ । మలిష్టుచేపికుర్వీతనిమిత్తంయదిజాయతే || * || ఇతి ।
మరీచిః — || శ్లో || రోగచాలభ్యయోగేచ సేసునైపుంసవే ? పిచ । య
ద్దదాతినముద్దిప్తం పూర్వత్రాపినచువ్యతి || * || ఇతి । రోగ-రోగశాస్త్రా,
అలభ్యయోగే - అధోదయాదివిహితశ్రాద్ధాదౌ । మత్స్యపురాణే —
|| శ్లో || చస్త్రీసూర్యగ్రహవైవ మరణేపుత్రజన్మని । మలమాసేపిదేయం
స్యాద్దత్తమక్షయకారకమ్ || * || ఇతి । సత్యతపాః — || శ్లో || మలిష్టు
చాహ్వయేమాసే విపత్తిర్యదిజాయతే । తస్మిన్నపిచకర్తవ్యాపిణ్డదానో
దక్రియా || * || ఇతి । చన్ద్రికాయామ్ — || శ్లో || జాతకర్తృణియ
చ్చాగ్రధం దర్శశ్రాద్ధం తత్రైవచ । ప్రతిసంవత్సరంయచ్చపూర్వమాసే
ప్రకీర్తితమ్ || * || ఇతి । తత్రైవ — || శ్లో || శ్రాద్ధజాతకనామానియేచ
సంసారసంవ్రతాః । మలిష్టుచేపికర్తవ్యా ఇష్టేకామ్యాశ్చవర్జయే
త్ || * || ఇతి । సంసారాః - అన్నప్రాశనాదయః, సంవ్రతాః - చాతు
ర్వాన్యవ్రతాదయః । కాలాదశేః — || శ్లో || ద్వాదశాహసపిణ్డ్యంతంక

మగ్రహణజన్మ నోః । సీమనైపుంసవేశాద్ధ్వజేతాజాతకర్త చ ॥ ౧౦ ॥
 గశాన్తరలభేష్వయోగేశాద్ధ్వజేతానిచ । ప్రాయశ్చిత్తం నిమిత్తస్య స
 శాత్పూర్వపరశ్రవా ॥ * ॥ ఇతి ॥ ద్వాదశాహసపిణ్డ్యంతంకర్త - ద్వాదశ
 శాహకాలీనం యత్యపిణ్డీకరణం తదంతయస్యేతివిగ్రహే మరణాదారిభ్య
 దహన నగ్నప్రచ్ఛాదన తిలాదక పిణ్డదాన నవశాద్ధ్వజాహసానుజీ
 డశశాద్ధ్వసపిణ్డీకరణాత్మకం కర్మేతియావత్ । గ్రహణే పుగ్రాదిజన్మని
 సీమనైపుంసవేచ విహితం శ్రాద్ధమ్ , పతౌద్వా - పుంసువనసీమనైపు
 తకర్త చ - ఆహితాగ్నేరిష్టినాహితాగ్నేర్హోమః , ప్రాయశ్చిత్తమ్ - స
 ధ్యాతిక్రమాదౌ యల్పాయశ్చిత్తంశతే , నిమిత్తస్యవశాత్ - యదా
 పూర్వమాసే నిమిత్తముత్పన్నతే తదాపూర్వమాసే గాఢాదాపరమా
 సే నిమిత్తముత్పన్నతే తదాపరిత్రయదామాసర్వయేనిమిత్తముత్పన్నతే
 తదోభయత్రైశ్చక్షుః । అత్రద్వాదశాహగ్రహణం వత్సరాంతసపిణ్డీకరణ
 స్యాప్యపక్షణమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ శాద్ధ్వసపిణ్డనంసుర్యాతాగ్లదోషం న
 న్తయేత్ । ఏమాన్తేద్వాదశాహేవాసపిణ్డీకరణంయది ॥ గురుభాగ్గవయో
 షాఢ్యే పాత్యేనా వాద్ధికే పినా । మలమాసేపికిర్తివ్యాః క్రియా
 పూర్వాశ్చ మధ్యమాః ॥ ” ఇత్యాదిష్టరణాత్ । అన్యేషు — ॥ శ్లో ॥
 ప్రాశస్యసన్నరాదిర్వాగ్యగాఢంసాగ్రిమిచగతి । న కాలనియమోజ్ఞేయో
 సమాధ్యంగురుశుక్రయోః ॥ ” ఇతిష్టరణాన్ప్రపత్నాది సాపిణ్డ్యే పి న కాల
 నియమ ఇత్యాచూః । ఏవంచ వత్సరాత్పూర్వంయశ్చ త్యం శ్రీనా
 ధిమాసదోషఇతిగమ్యతే । స్మృత్యన్తసారే — ॥ వా ॥ సపిణ్డీకరణాన్ప్ర
 గేవోక్తకాలేనైమిత్తకవృషోత్పన్నః , తత్రనమాసాదిదోషః ॥ . ॥ ఇతి ।
 యస్తువ నిష్ఠవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ అగ్నాధ్యాయం ప్రతిష్ఠాంబయ్యైదాన
 వ్రతానిచ । నేదంతం వృషోత్పన్నశుద్ధాకరణమేఖలాః ॥ స్యుశ్చిన్ద్ర
 షేకంచ మలమాసేవివజయేత్ ॥ * ॥ ఇతి తత్కామ్యమ్ , “ షాఢ్య
 క్యాం వైశాఖ్యాంగ్రహణే సంక్రమేవా ” ఇతిబౌధాయనోక్తకామ్యవృ
 షోత్పన్నవిషయమ్ । తథాచ తత్రవజనీయేషు మధ్యే కాలాదర్కకారేణ స
 జ్ఞాహితం — ॥ శ్లో ॥ ఆశ్రమస్వీకృతిః కామ్యవృషోత్పన్నశ్చ నిమిత్త

మః || * || ఇతి । తథా ఆత్మేకోద్దిష్టం మలమాసేషు ర్భావత్ , “ ఆద్యమే
 కాదశేఽహని - ఏకాదశేఽహని యచ్చార్ధం తత్సమానమహమ్
 తమ్ - ఏకాదశేఽహని ప్రార్థకుర్యాదేవావిచారయన్ ” ఇత్యాదిభిర్మతా
 నాదేకాదశాహపవాద్యేకోద్దిష్టవిధానాత్ । తథాజాబాలిః — || స్లో ||
 ఏకరాశౌస్థితే సూర్యే యదిమాసోద్విధాభవేత్ । ఏకోద్దిష్టంశు పూర్వ
 శ్రవనపరశ్రవదాచన || * || ఇతి । కాలాచ శ్చ కారేణైదం వ్యాఖ్యాతమ్ —
 || నా || పూర్వమాసస్థనిమిత్తాన మేకోద్దిష్టం శ్రవ్యం ఉత్తరశ్రవనకు
 ర్భావత్ || * || ఇతి । ఏవంచ “ || స్లో || సూతకాస్తేనరశుర్యాద్యేకోద్దిష్టస్వ
 యంబుధః । సూతకేపరితేచాపి స్వతంత్రీనాలింశ్చయేత్ || * || ఇతివ్యా
 సస్మరణాత్మకైః సూతకాంతరాపాతే, స్వరస్త్రీమ్ - షష్ఠీకోద్దిష్టమ్ ,
 ఏకాదశాహేకైశ్చాస్య, అశౌచాపగమానంతరమావృత్తాంత్రయధాక్రియ
 తే తద్వత్సలమాసేపైకాగశాహే ఆద్యప్రార్థం కృత్వా శుక్లమాసే
 త్వానృత్తార్థమూనమాసే కాత్యాయనార్ధం కుర్యాత్ । తథాప్రతిత్వకసా
 రే — || వా || ఆద్యప్రార్థవిషేషశు భాగవవారచంద్రాచతుర్దశీరజన్యా
 నిత్యక్వాప్టినమాసే కాత్యాయనసుక్తీయమ్ || * || ఇతి । తథాచ పగా
 శరః — || స్లో || అపిమాసంబుతానాంశు ఆద్యమేకం సమానరేత్ । శు
 ద్ధమాసేతరన్వాద్యం శుద్ధైశ్చైవోనమాసికిమ్ || * || ఇతి । ఏవంచపట్టిదినా
 త్కే మృతమాసస్థద్వితీయేనాద్వితీయమాసికింకరన్వయమ్ , తథా మృత
 మాసాశుభార్థమాసే ప్రకమాన్వికింభవిషయతి , “ || స్లో || బుధశౌర్య
 మసన్యేవ నామలేదినసేన । ఆద్యాన్వికింప్రశురీవ ” ఇతిష్కరణాత్ ।
 శ్రుత్యంతరేఽపి — || స్లో || ఆవృత్తినయమాసానాం ద్వాదశాశేస
 పిణ్డనై । తథానానర్తయేదాద్యం మలేత్వావృత్తిరిష్యతే || * || ఇతి । గ
 భస్తరిపి — || స్లో || ఏకోద్దిష్టంతుయచ్చార్ధం తవైషమిష్టమిష్టతే ।
 తత్సార్యం పూర్వమాసేవ కాలాధిపేయచక్రతః || * || ఇతి । అస్యార్థ
 శ్చద్వికాయాముక్తః — || వా || ఏతశ్చ సప్తశ్చరణాత్ప్రార్థనమాసి
 కేషయమ్ , చశబ్దాదుత్తరమాసేఽపి కార్యమ్ || * || ఇతి । ఏవం సప్తశ్చ
 రణానంతరభావీని మాసికాన్యప్రభయత్రకార్యాణి । తథాహారీతః —

॥ శ్లో ॥ అధిమాసేనకర్తవ్యం శ్రాద్ధమాభ్యుదయంతథా । తతైవకామ్యంయ
 తుర్కృతతస్మాత్ప్రకమాదృతే ॥ సపిణ్డీకరణాదూర్ధ్వంయతిగంచిచ్ఛాన్రి
 ధ్ధకంఘవేత్ ॥ ఇష్టంవాప్యథవాపూర్తం తన్నకుర్యాత్తులిష్టుచే ॥ * ॥ ఇ
 తి । అస్యాప్యర్థశ్చన్రికాయాముక్తః — ॥ వా ॥ సపిణ్డీకరణాదూర్ధ్వం
 యత్ప్రకమాదృతే ప్రతిమాసంక్రియమాణం త్రైపురుషికం మాసికం
 శ్రాద్ధం తన్నులిష్టుచేపిమాసేకార్యమితివత్తం వాస్మరాత్ప్రకమాదృత
 ఇత్యుక్తిమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అస్మిన్నేవవిషయే వసిష్ఠోఽపి — ॥ వా ॥ సంవ
 త్సరముధ్యేయద్యధికమాసోభవేన్మాసికార్థందినమేకం వృద్ధింనయేత్ ॥ * ॥
 ఇతి । సత్యవ్రతః — ॥ శ్లో ॥ ఆబ్రుమమ్ముఖుబంధద్యాదన్నమాజ్యేవ సం
 యుతమ్ । సంవత్సరేవివృద్ధేఽపి ప్రతిమాసంచమాసికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । గ
 భస్తిః — ॥ శ్లో ॥ నకుర్యాత్తులమాసేతు కర్మకించితగ్రాధంచన । ముక్త్యా
 వైమిత్రికశ్రాద్ధం తద్దిత్యత్రైవకీర్తితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । మరీచిరిపి — ॥ శ్లో ॥
 ప్రతిమాసంమృతాహేచ యిచ్ఛాన్రిధం ప్రతివత్సరమ్ । మన్వాదౌచయు
 గాదౌచ తచ్ఛాన్రిధముభయశ్రవ ॥ * ॥ ఇతి । సంగ్రహేఽపి — ॥ శ్లో ॥
 యాగాదికం మాసికంచ శ్రాద్ధంచాపరపక్షిమ్ । మన్వాదికంత్రైవికంచ
 కుర్యాన్మాసద్వయేఽపిచ ॥ * ॥ ఇతి । త్రైవికమితిపూర్వదృష్టతీర్థవిషయ
 మ్, అపూర్వదర్శనస్య నిషిద్ధత్వాత్ । తథా, “ ॥ శ్లో ॥ మాసికే సమ
 సుక్రాన్తై చాన్త్రైవానేతిధిద్వయమ్ । యదిస్యాన్త్రక్రమీర్వితమాసికద్వి
 తయంక్రమాత్ ॥ ” ఇతిఏకమేవమాసికం పూర్వశ్రవ పరశ్రవ కుర్యా
 దిత్యర్థః । తథాస్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ అన్యమాసేప్రమీతానామధి
 మాస సమాగమే । ఏకనామ్నాతుకర్తవ్యం మాసికద్వయమీరితమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । అన్యమాసే - అధిమాసవ్యతిరక్తిమాసే । వృద్ధవసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥
 శ్రాద్ధీయేహనిసంప్రాప్తే అధిమాసోభవేద్యది । మాసద్వయేఽపి కుర్విత
 శ్రాద్ధమేవం నమవ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ షష్టిభిర్దివపై
 య్వాసః కథితోబాధరాయణైః । ఉత్తరే దేవకార్యాణి పితృకార్యాణిచో
 భయోః ॥ * ॥ ఇతి । శ్లోకగౌతమశ్చ — ॥ శ్లో ॥ ద్వాకూసావేకనా
 మానావేకస్త్రివత్సరేయది । ఉత్తరే దేవకార్యాణి పితృకార్యాణిచోభ

యోః ॥ * ॥ ఇతి । ఏషు శ్రాద్ధపితృకార్యశబ్దామాసికాదిశ్రాద్ధపరః ,
 త్రైపక్షికోనమాసికవిషయే పితృమేధసారైభిహితమ్ — ॥ వా ॥ తత్తత్తా
 సవృద్ధౌ త్రైపక్షికమూనానిచ పూర్వత్రైప, నవరత్రపునఃకుర్యాత్ ॥ * ॥
 ఇతి । సుగ్రీవిలోచనే వ్యాఖ్యాతమేతత్ — ॥ వా ॥ ద్వితీయమాసవృద్ధౌ
 మృతాహంత్రీపక్షపవ త్రైపక్షికంకుర్యాన్నచపరత్రమాసే , అత్రపక్ష
 త్వాత్ , ఏవంషష్ఠమాసవృద్ధౌ ఊనమాణ్మాసికం షష్ఠమాస ఏవ కుర్యాన్న
 చపరమాసే , తస్యసప్తమత్వాత్ , ఏవం ద్వాదశమాసవృద్ధౌపూనాద్వికం
 ద్వాదశమాస ఏవకుర్యాన్నత్రయోదశమాసే , “ ॥ శ్లో ॥ మృతేదహని
 తుకర్తవ్యం ప్రతిమాసంతుమాసికమ్ । ” ఇతిమృతాహవిహితమాసికప్రై
 వ ప్రతిమాసంకర్తవ్యత్వవిధానాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ త్రైపక్షికోనమాణ్మాసేఽఊ
 నాద్వికమధాచరేత్ । ఏతేషామేవకాలేతు నపునఃకరణంభవేత్ ॥ ” ఇతి
 ఊనానాంపునఃకరణనిషేధాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అన్యేతు “ షడ్భిర్దివసైః ”
 ఇతి షష్ఠిదినానామేకమాసత్వస్మరణేన ఉత్తరమాసానామపి ఆద్యషష్ఠద్వా
 దశమాస త్వాద్విత్తిర్దివైరూనేషు తేషూనానాం కరణసమ్భవాత్ ,
 “ ॥ శ్లో ॥ సంవత్సరేప్రవృత్తేపిప్రతిమాసంతుమాసికమ్ । ” ఇతి మాసి
 కమాత్రస్యప్రతిమాసంకర్తవ్యత్వవిధానాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ మఖాత్రయోద
 శీశ్రాద్ధం శ్రాద్ధాన్యపిచమోడశ । కార్యాణిమలమాసే ౭ పి నిత్యంవైమి
 త్తికంతథా ॥ ” ఇతిమోడశానామపిమాసికానాముభయత్రకర్తవ్యత్వవిధా
 నాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశే౭హ్నిమాసూయనే ఆద్యేషష్ఠేతథాన్తిమే । ప్ర
 తిమాసంమృతే౭హృష్టింస్యప్తీప్రత్యేవమోడశ ॥ ” ఇతి త్రైపక్షికోన
 మాసికానామపి మోడశమధ్యపాతిత్వాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధందర్శే౭ప్య
 హరహశ్శ్రాద్ధమూనాదిమాసికమ్ । తర్పణంచ నిమిత్తస్య నిత్యత్వాదుభ
 యత్రచ ॥ ” ఇతికాలాదర్శకారేణ ఊనాదీనాముభయత్రవిధానాత్ ,
 “ ॥ శ్లో ॥ త్రైపక్షికోనమాణ్మాసే ” ఇతిపునఃకరణనిషేధస్య “ ॥ శ్లో ॥ ఊ
 నానాం నాపకర్షాస్యాత్పునరప్యపకర్షణే । ” ఇతివచనేన ఉత్సవాద్ధా
 పకర్షావిషయత్వప్రతీతే , పునఃకరణమాత్రవిషయత్వే “ ॥ శ్లో ॥ అ
 ర్వాకసంవత్సరాద్యన్యసపిణ్డీకరణంకృతమ్ । మోడశానాం ద్విరవృత్తిం

కుర్యాదిత్యాహగౌతమః ॥ ” ఇత్యాదివచనవిరోధప్రసక్తాత్ , అతః ఆద్యశ్రాద్ధాదీని షోడశమాసికాని మలమాసే తదుత్తరమాసేచావృత్యాకార్యాణీత్యాసలుః । ప్రథమాబ్దికవిషయే హారీతః — ॥ శ్లో ॥ అసజాగ్రీవైర్హిక్షికర్తవ్యమాబ్దికంప్రథమంద్యుజైః ॥ * ॥ ఇతి । సపవ — ॥ శ్లో ॥ అసజాగ్రీమేతుకర్తవ్యమాబ్దికంమాసికంతథా । ఏవం సపిణ్డనాం న్తంచ వత్సరోదఘటాదికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । లఘుహారీతోఽపి — ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యబ్జం ద్వాదశేమాసి కార్యాపిణ్డక్రియాసుతైః । క్వచిత్త్రయోదశేఽపిస్యాదాద్యం ముక్త్యాతువత్సరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పిణ్డక్రియా - మృతాహశ్రాద్ధక్రియా , ద్వాదశేమాసిపూర్ణేసతి త్రయోదశేమాసీతియావత్ , క్వచిదధిమాసయ్యుక్తవత్సరే త్రయోదశేమాసి పరిపూర్ణేసతి చతుర్దశేమాసీతియావత్ , ఆద్యమాబ్దికంత్యధిమాసవత్సపి సంచతురేద్వాదశేమాసిపూర్ణేసతి కార్యం శ్రయోదశేమాసి కార్యమిత్యర్థః । చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ ఆబ్దికం ప్రథమం యత్స్యాత్తితుర్వీతమలిప్లుచే । త్రయోదశేచసంప్రాప్తైకుర్వీతపునరాబ్దికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పునరాబ్దికమ్ - ప్రత్యాబ్దికమ్ , ఉత్తరేమాసిసంప్రాప్తైకుర్వీతేత్యర్థః । అతః శుద్ధమాసమృతానాం ప్రథమాబ్దికం మలమాసాగమేసతి తత్రకర్తవ్యమ్ , ద్వితీయాద్యాబ్దికంతు తదుత్తరే శుద్ధమాసేకతావ్యం నపూర్వత్రమలమాసే । తథాచసత్యవ్రతః — ॥ శ్లో ॥ వర్షేవవర్షేతుయచ్చాగ్రీధం మాతాపితౄర్కృతేఽహని । మలమాసేనకతావ్యం వ్యాఘ్రస్యవచనంతథా ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ మాసేసంచతురేచైవ తిథిద్వైధంయదాభవేత్ । తత్రోత్తరాతిథిర్ద్రావ్యోనపూర్వాతుమలిప్లుచా ॥ * ॥ ఇతి । ఏవంచ “ ॥ శ్లో ॥ మలిప్లుచస్తుయోమాసస్సమాసః పాపసంజ్ఞకః । త్యక్త్యాతముత్తరేకుర్యాత్పితృవైవాదికాఃక్రియాః ॥ వర్జితఃపితృదేవాభ్యాం సమాసఃపాపసంజ్ఞకః ॥ ” ఇత్యాదీని వచనాని శుద్ధమాసమృతానాం ప్రత్యాబ్దికవిషయతయా యోజనీయాని, మలమాసమృతానాంతుప్రత్యాబ్దికంమలమాసాగమేసతితత్రైవకర్తవ్యమ్ । తథాచభృగుః — ॥ శ్లో ॥ మలమాసేమృతానాంతు యచ్చాగ్రీధంప్రతివత్సరమ్ । మలమాసేతుతత్రాగ్ర్యం వాన్యేహంతుకథంచన ॥ * ॥ ఇతి ।

అన్యేషామ్ - శుద్ధమాసమృతానామ్, మలమాసేనకార్యమ్, కింతు శుద్ధ
 మాస పవేత్యథాః । సత్యతపాశ్చ — ॥ శ్లో ॥ వషేవర్షేతుయచ్ఛాన్తి
 ధం మృతాహేతు మలిష్టుచే । కుర్యాత్తత్రప్రమీతానామన్యేషాముత్త
 రత్రతు ॥ * ॥ ఇతి । పైతీనసెరపి — ॥ శ్లో ॥ మలమాసమృతానాంతు
 శ్రాద్ధం యుత్ప్రతివత్సరమ్ । మలమాసేతుకర్తవ్యం నాన్యేషాంతుకదా
 చన ॥ * ॥ ఇతి । పంచ “ ॥ శ్లో ॥ గర్భే వాధృషికే భృత్యే ప్రేతేని
 త్యేనుమాసికే । ఆర్దికేచతథాశ్రాద్ధే నాధిమాసం వివర్జయేత్ ॥ ప్రతి
 సంవత్సరశ్రాద్ధం మలమాసే నవజయేత్ । నిత్యాని యాని కర్తాణి నిమి
 త్తాధానియానిచ ॥ ఏకసంజ్ఞాయదామాసౌ స్యాతాంసంవత్సరేకస్వచిత్ ।
 తత్రాద్యేపితృకార్యాణి దేవకార్యాణిచోత్తరే ॥ ద్వైమాసావేకనామా
 నౌ స్యాతాంసంవత్సరేయది । పూర్వత్రపితృకార్యాణి దేవకార్యాణి
 చోత్తరే ॥ ” ఇతికాత్యాయనప్రచేతశ్శతాతపపైతీనసెవచనాని మలమా
 సమృతవిషయాణి । యత్తుగాలవ వచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ వర్షేవషేతుయ
 చ్ఛాన్తిధం మాతాపితృర్భృతేహని । మాసద్వయేపితతుగ్రాహ్యద్వయ
 ఘ్రిన్యవచనంయథా ॥ * ॥ ఇతి । యదపి మరీచివచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ ప్ర
 తిమాసంమృతాహేయచ్ఛాన్తిధంచప్రతివత్సరమ్ । మన్వాదౌచ యుగా
 దౌచ మాసయోరుభయత్రచ ॥ * ॥ ఇతి । యదపికాలాదర్శవచనమ్ —
 ॥ శ్లో ॥ మలిష్టుచాన్యమాసేషు మృతానాం శ్రాద్ధమాభిక్ ॥ తర్పణం
 చ నిమిత్తస్య నిత్యత్వాదుభయత్రచ ॥ * ॥ ఇత్యేవమాదీన్యభయత్ర
 సాంవత్సరికశ్రాద్ధప్రతిపాదకాని వచనాని మలమాస మృతానాంప్రత్యా
 భిక్ మలమాసపవ కర్తవ్యం, శుద్ధమాసేషుమృతానాం ప్రధమాభిక్ మల
 మాసే, ద్వితీయాద్యాభిక్ మతు శుద్ధమాసఇత్యేవంపరాణి । తథాచ కాలని
 ర్ణయే — ॥ వా ॥ అతో మలమాసమృతానాంకదాచిత్ప్రత్యాభిక్
 మలమాసే కార్యమ్, శుద్ధమాసమృతానాంచ ప్రధమాభిక్ తత్రకార్య
 మ్, ద్వితీయాద్యాభిక్ మతు శుద్ధమాసఇత్యేతం నిర్ణయమభిప్రేత్య “ పి
 తృకార్యాణిచోభయోః ” ఇత్యాదీనివచనాని ప్రవృత్తాని ॥ * ॥ ఇతి । అ
 వరార్యే — ॥ శ్లో ॥ ఆధిమాసమృతానాంతు మృతాహస్తత్రనోత్తరే ।

అన్యేషాముత్తరైసుర్యాస్పృశమంత్యధికేచరేత్ || * || ఇతి । అన్యాయస్యపి
 వజ్రావర్జ్యకార్యాణి కాలాదర్శకారసంగృహ్యహ్యదాజహర — || శ్లో ||
 అబ్బోదకుమ్భసున్వాది మహాలయయగాదిషు । శ్రాద్ధందశేషవహరహ
 శ్రాద్ధమూనాదిమాసికమ్ || మలిన్లుచాన్యమాసేషు మృతానాం శ్రాద్ధ
 మాబ్దికమ్ । శ్రాద్ధంచపూర్వదృష్టేషు తీర్థేషుచ యుగాదిషు || మన్వాది
 షుచయచ్ఛ్రాద్ధం దానంచైసందినంచయత్ । తిల గోభూహిరణ్యానాం
 సన్ధ్యోపాసనయోఃక్రియా || పర్వహూమశ్చగ్రయణం సాగ్నైరిష్టిశ్చ
 పర్వణోః । నిత్యాగ్నిహూత్రహూమశ్చదేవతాతిథిపూజనమ్ || స్నా
 నంచస్నానవిధినాచాభిషేచయవర్జనమ్ । తర్పణంచ నిమిత్తస్య నిత్య
 త్యాచుభయత్రచ || అనిత్యమనిమిత్తంచ దానంచ మహదాదికమ్ । అ
 గ్నైధానాధ్వరాపూర్వతీర్థయాత్రామరేక్షణమ్ || దేవారామ తటా
 కాది ప్రతిష్ఠామాజ్ఞిబన్ధనమ్ । ఆశ్రమస్వీకృతిఃకామ్యవృత్తేర్నర్తశ్చనిగ్ర
 మః || రాజ్ఞోఽభిషేకఃప్రథమశ్చుడాకర్మవ్రతానిచ । అన్నప్రాశనమా
 రమ్భోగృహణాంచప్రవేశనమ్ || స్నానంవివాహూనామాతి పన్నదేవ
 మహూగ్నివః । వ్రతారమ్భసమాప్తీచ కామ్యంకర్మచపాప్తనః || ప్రా
 యశ్చిత్తంచసర్వస్య మలమాసేవివర్జయేత్ || ఉపాకర్మోత్సర్జనచ పవిత్ర
 దమనార్పణమ్ । అవరోహశ్చహేమస్తస్పర్శాంబలిరష్టకాః || ఈశా
 నస్యబలిర్విష్ణోశ్శయనం పరివర్తనమ్ । దుర్జైస్త్రీస్వాపనోత్థానేధ్వజోత్థా
 నంచవజ్రిణః || పూర్వత్రప్రతిషిద్ధాని పగత్రాన్యచ్చదైవికమ్ || * || ఇతి
 అత్రనిత్యత్యాచుభయత్రచేత్యనైన గ్రన్థేన కర్తవ్యసంగ్రహః, అనిత్యమ
 నిమిత్తంచేత్యారభ్యవర్జయేదిత్యనైన వర్జనీయసంగ్రహః, ఉపాకర్మైత్య
 రభ్య పరత్రాన్యచ్చ దేవికమిత్యనైన మలమాసే వర్జితానాం సతాం శు
 ద్ధమాసేఽవశ్యంకర్తవ్యత్వేన సంగ్రహః, అత్రకేషుదిత్వాక్షివచనాన్య
 త్రాని అవశిష్టేష్వపుష్పయన్తే । ననూదాహృతే సంగ్రహవచనేభాద్రపదా
 పరపక్ష శ్రాద్ధస్యాపుష్పభయత్రకర్తవ్యతాప్రతీయతే, “ మహాలయ
 యుగాదిషు ” ఇతి తత్రపఠితత్వాత్ । అన్యత్రాపి “ || శ్లో || యాగా
 దికం మాసికంచ శ్రాద్ధంచాపరపక్షికమ్ । ” ఇతిఉభయత్ర కర్తవ్యతా

హి దర్శకామ్యశ్రాద్ధమ్ “కన్యాంకన్యాదితే” ఇత్యాదితా తథివార స
 తుత్రవిహితమ్, తేన కామ్యశ్రాద్ధవిషయోయమ్యశ్రాద్ధ నిమేధః ||*||
 ఇతి । చన్ద్రి కాయాంతు ఋశ్యశ్రాద్ధవచనమన్యథాపఠితమ్ “|| స్తో || త
 ప్సింస్తుయోదశేశ్రాద్ధం నకుర్యాన్నోపతిత్తతే ।” ఇతి । మత్స్యపురా
 ణే — || స్తో || దర్శకామరహశ్రాద్ధం దానంచప్రతివత్సరమ్ । గోభూ
 తిలహిరణ్యానాం మాసేచస్యాన్తు లిన్లుచే ||*|| ఇతి । మైత్రేయసూత్రే
 పి — || వా || మాసద్వయే యద్యేకరాశిం *జగ్రు మేతాదిత్యస్త్రా
 ద్యోనులిన్లుచశ్శుద్ధోన్యఃపార్వణేష్టిరగ్ని హేమాగ్రహేమామోఽగ్నిహేమా
 త్రాగ్రయణం సక్ష్యోపాసనం పర్వస్థాలపాకశ్చయన్యన్యని నిత్యానీ
 హాపి యత్సేన క్రియంతే ||*|| ఇతి । యస్తువైతీనసివచనమ్ — || స్తో ||
 శ్రోతస్తా ర్తక్రియాసగర్వా ద్వానశేమాసికీర్తితాః । స్రయోరశేతు స
 ర్వాస్తా నిష్ఫలాఇతి కీర్తితాః || తస్మా త్త్రయోదశేమా ఎవర్యాజ్ఞనక
 థంచన । కుర్వన్ననర్థమేవాశు కుర్యాదాశ్చ వివాశనమ్ ||*|| ఇతి । అన్
 నిష్ఫలాఇత్యభిధానాత్సర్వం ఫలకానునయాప్రవృత్తం కిర్త్య నిషిద్ధ్యైతి
 గమ్యతే । తథాచప్రత్యుత్పన్నమ్ — || స్తో || ఇష్ట్యాది సర్వ హమ్యంశు
 మలమాసే పివర్జయేత్ ||*|| ఇతి । నచసర్వాస్తాఇత్యభిధానాన్నివృత్తే
 మిత్తికయోరపి నిమేధశ్శుభా నీయః, “|| స్తో || నిత్యవైమిత్తేహేర్యా
 త్ప్రియశస్తునులిన్లుచే ।” ఇతి బృహస్పతి వచనాత్ । జాబాతినాపివై
 వోక్తమ్ — || స్తో || నిత్యవైమిత్తికంచైవ శ్రాద్ధంకర్యాన్తు లిన్లుచే । తి
 ధినక్షత్రవారొక్తం కామ్యంవైవకి దాచన ||*|| ఇతి । యోఽయంమలమా
 సే కామ్యనిషేధోఽసావారిష్ఠ్యసమాప్తివిషయః, “|| స్తో || అసూర్య
 నాను యేమాసాన తేషు మానుసంముతాః । వ్రతానాంచైవయజ్ఞానామార
 మ్భశ్చసమాప్తయః ||” ఇత్యారమ్భసమాప్త్యరేవాధిమాసే ప్రతిషేధా
 త్ । ఆరమ్భసమాప్త్యోర్ధ్వపాతిన్యధిమాసేఽపి తద్దారబ్ధం కామ్యమప
 స్థేయమ్, “|| స్తో || అధిమాసేనివతితే ప్యేవపవవిధిక్రమః ।” ఇతిశ్చర
 ణాత్ । యత్తుకాతకగృహ్యసమాప్తిప్రతిపాదకపథనమ్ — || స్తో || ప్రశ
 త్తంమలమాసాత్ప్రకామ్యంకర్తవ్యమనాపితమ్ । ఆహతేఘలమాసేఽపి

తత్సమాప్యం నసంశయః || * || ఇతి తత్సాననమాసప్రవృత్తికృచ్ఛా
 వ్రాయణాదివిషయమ్ । తత్త్రావశ్యకంతుయతాగమ్యకర్తృతన్మలమాసే
 ప్యనుష్ఠేయమ్ । తద్యథా , ప్రక్రాంతైమలమాసేయదికశ్చిద్బాలగ్రహ
 బ్రహ్మ రాక్షసాదినాగృహ్యతే, తదా “ || శ్రు || అగ్నయేరక్షోఘ్నేపురోడాశ
 మస్తాకపాలంనిర్వపేత్ ” ఇతి విహితారక్షోఘ్నేష్టిస్తదైవకర్తవ్యా, మల
 మాస నమాప్తిప్రతీక్షాయాం బాలాదిమరణప్రసంగాత్ । యదా వృష్టి
 భావాతస్సాస్యానిశుష్యన్తి మలమాసశ్చాగతస్తదా “ కారీయా వృష్టికా
 మోయజేత ” ఇతివిహితేష్టిర్నకాలపిఞంబంసమాతే । ఏవమన్యైశ్చ
 స్తాతాన్యపావ్యవశ్యకానుదాహరణీయాని । ౧౩వైమిత్తికయోరపి య
 దనన్యగతికం యస్యాతిక్రమేప్రాయశ్చిత్తప్రాప్తిర్యస్యచమాసాంతరేపి
 హికకాలాభావస్తదేవ మలమాసే కార్యమ్ । “ || శ్లో || అనన్యగతికం ని
 త్యం కుర్వాన్తైమిత్తికంసిధా । ” ఇతిస్మరణాత్ । కాలగ్నిహేయై
 పి — || శ్లో || మలేనన్యగతిం నిత్యాం కుర్వాన్తైమిత్తికేక్రియా
 మ్ || * || ఇతి । చన్ద్రికాయామ్ — || శ్లో || మలంవదన్తికాలస్యకా
 లం కాలవిదోఽధికమ్ । నేహకుర్వాన్శేషజ్యూషస్యత్రావశ్యకా ద్వి
 ఢేః || * || ఇతి । అనన్యగతికానిచ నిత్యాని గృహ్యపరిశిష్టోదాహృతా
 ని || శ్లో || అవషటాగ్రహేమాసుశ్చ పర్వచాగ్రయణంతథా । మలమా
 సేతుకర్తవ్యం కాన్యైశ్చిత్తనర్థయేత్ || * || ఇతి । అవషటాగ్రహే
 మాః - అగ్నిహేమాత్రాపాననవైశ్వదేవాదయః , పర్వ - దర్శసూరణ
 మాసౌపారణిస్థాలీపాకశ్చ , దర్శాదీనాం నిశ్చయముకరణే ప్రత్యేనా
 యస్మరణాత్ , కాలాంతరనిమిత్తప్రాయశ్చిత్తాన్నానాదవగతవ్యమ్ ।
 తథాచఆఖర్వణికా ఆమనన్తి — || శ్రు || యస్యాగ్నిహేమాగ్రేమదర్శసూ
 ర్ణమాసమనాగ్రయణమతిధివజ్జితంచాహుతమవైశ్వదేవమవిధినాహుత
 మాసస్తనూంస్తప్యలోకాహినన్తి || * || ఇతి । తైత్తిరీయకేఽపి — || శ్రు ||
 అగ్నయేవధికృతే పురోడాశమస్తాకపాలం నిర్వపేద్యోదర్శపూర్ణమాస
 యాజీసన్నమావాస్యాంనా పౌర్ణమాసీంపాఠిపాతయేత్ || * || ఇతి ।
 గత్యంతరయక్తానితు నిత్యాని తత్రవర్జ్యాని । తమక్తం శాతక గృహ్యపరి

శిష్టే — || శ్లో || సోమయాగాదికర్మాణి నిత్యాన్యపినుల్లిస్తుచే । వస్త్రీ
 ప్యోగ్రయతాధానచాతుర్వస్యాదికాన్యపి ॥ మహాలయాష్టకాశా ॥ ధో
 పాకర్వాద్యపికర్తృయత్ । స్పష్టమాసవిశేషాఖ్యవిహితం వర్జయేన్నతే ॥
 ఇతి । సచాగ్రయణస్య సగతికాగతికయోరుదాహరణం విరుద్ధమితి శబ్దాపి
 యమ్ , తస్యమలమాసే వికల్పితత్వాత్ । తదాహత్రీనసిః — || శ్లో ||
 సజాగ్రీవ్విరహితేమాసి కుర్యాదాగ్రయణంనవా ॥ * ॥ ఇతి । అనన్యగతి
 కాని వైమిత్తికాని గ్రహణస్నానాదీని , తేషాం మలమాసేపి కర్తవ్యతా
 మాహయమః — || శ్లో || చస్త్రిసూర్యగ్రహేస్సానంశ్రాద్ధదానజపాది
 కమ్ । కార్యాణిమలమాసేపినిత్యంనైమిత్తికంతథా ॥ * ॥ ఇతి । సగతికానితు
 వైమిత్తికానిజాతేష్ట్యాదీని , “|| శు || వైశ్వానరంద్వాదశకపాలంనిర్వపేత్సు
 త్రైజాతే ” ఇతి విహితాయాఇష్టేరాశౌచేపసితే యథానుస్థానం తద్వ
 న్మలమాసేపివ్యవసితేనుస్థాతుంశకృత్వాత్సగతికత్వమ్ । శశ్లోపి —
 || శ్లో || సావకాశంతు యతాగ్రయం నకుర్యాత్సానిమాపితే । కుర్యాన్నిర
 వకాశంతు నిత్యంనైమిత్తికంతథా ॥ * ॥ ఇతి । వజీతాన్యాహ వృద్ధశా
 తాతపః — || శ్లో || అస్తగేచగురౌశుక్రేవృద్ధేబాలేమల్లిస్తుచే । ప్ర
 తారమ్భపవనౌచ నకుర్యాత్సౌజ్జీబద్ధనమ్ ॥ * ॥ వృద్ధగార్గ్యోపి —
 || శ్లో || నామాన్నప్రాశనం చౌశం వివాహమాహ్నిబద్ధమ్ । నిమగ్న
 మంజాతకర్తృపి కామ్యం ప్రతవిసర్జనమ్ ॥ అస్తగేచగురౌశుక్రేవృద్ధేబా
 లేమల్లిస్తుచే । ఉద్వాపనముపారమ్భం ప్రతానాన్నైవకారయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 జాతకర్తృదీనాంచౌత్థాత్పూర్వభావినాంనిషేధస్సృకాలాతిపత్తివిషయః ।
 తథాగార్గ్యః — || శ్లో || నామకర్తృచ జాతేష్టిం యథాకాలం సమాచరే
 త్ । అతిపాతేతుకుర్వీత ప్రశస్తేమాసి పుణ్యభే ॥ * ॥ ఇతి । అత్రిః —
 || శ్లో || మాసప్రాక్తేషుకార్యేషు మూఢత్వం జీవశుక్రయోః । అధిమా
 సాదిదోషాశ్చ నస్యఃకాలవిధేర్బలాత్ ॥ గర్భాదిప్రాశనాంతానిప్రా
 ప్తకాలం నలజ్ఞయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । బృహస్పతిః — || శ్లో || బాలేవా
 యదివావృద్ధే శుక్రేచాస్తంగతేగురౌ । మలమాసఇవైతాని వజాయేద్దేవ
 దర్శనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । గార్గ్యః — || శ్లో || అనాది దేవతాన్దృష్టాశు

చిస్సన్యస్తవ్యభాగవే । మలమాసైవనావృత్తతీర్థయాత్రాం వివర్జయేత్ ॥ * ॥ మతోన్యైపి — ॥ శ్లో ॥ ఆధానంయజ్ఞకర్తృపి ప్రాయశ్చిత్తం వ్రతానిచ । నకుర్యాత్సలమాసేపి శుక్రగుర్వోరుపష్టవే ॥ * ॥ ఇతి । దర్శపూర్ణమాసాగ్ని ఘోతాత్రాణాం యజ్ఞత్వేపిప్రథమానుష్ఠానమేవ తేషాంనిషిద్ధమ్ । తథాచస్తృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ఆరమ్భం దర్శపూర్ణాష్టోరగ్ని ఘోత్రస్యచాదిమమ్ । ప్రతిష్ఠాపనకర్తృద్యౌ మలమాసే వివర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । జ్యోతిశ్శాస్త్రేపి — ॥ శ్లో ॥ తత్రదత్తమదత్తం స్యాద్ధృతం నహుతమేవచ । సుజప్తమవ్యజప్తం స్యాన్నోపవాసః కృతోభవేత్ ॥ నయాత్రా నవివాహశ్చ నచవాస్తునివేశనమ్ । నప్రతిష్ఠాచ దేవానాం ప్రాసాదగ్రామభూరుహమ్ ॥ నహిరణ్యంసువాసాంసి ధారయేదితి నిశ్చయః ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధవసిస్థః — ॥ శ్లో ॥ వాపీకూపతటాకానాం ప్రతిష్ఠాం యజ్ఞకర్తృచ । సకుర్యాత్సలమాసేతు మహదానవ్రతానిచ ॥ * ॥ ఇతి । మహదానాని - తులాపురుషాదీని షోడశకనకాదీని దశ । పతచ్ఛ పూర్వం నిరూపితమ్ । హరీతః — ॥ శ్లో ॥ ఉపక్రమ మధోత్సర్గం కామ్యముత్సవమష్టకాః । మాసవృద్ధౌపరాకార్యా వర్జయిత్వా తుపైతృకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । మరీచిః — ॥ శ్లో ॥ గ్రహప్రవేశగౌదానస్నానాశ్రమ మఘోతస్సవాత్ । నకుర్యాత్సలమాసేతు గురౌ శుక్రే తథాస్తగే ॥ * ॥ ఇతి । శుక్ర బృహస్పత్యోమాధ్యాదిప్రతిపాదనపూర్వకం మలమాసవర్జ్యాన్యతిదిశతి । తత్ర కాలాదర్శకారః — ॥ శ్లో ॥ మిహిరేణసహత్యంతం సన్నికషాద్బృహస్పతేః । కవేశ్చాదర్శనం యత్తస్మై ధ్యమాహుర్కహమయః ॥ తతోర్వాగ్వార్ధకంమాధ్యాహ్నార్ధ్వంబాల్యం ప్రకీర్తితమ్ । పక్షః ప్రాగ్దిశివృద్ధత్వం పశ్చాత్పక్షిచ్చాదినంకవే ॥ శైశవం ప్రాక్షుపక్షాహం పశ్చాద్దశదినం స్మృతమ్ । శైశవం వార్ధకంపక్షః పౌర్వశ్చాచ్ఛబృహస్పతేః ॥ మలిఘ్లుచెనిషిద్ధాని కర్తృణ్యత్రాపి పజాయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । మిహిరః - సూర్యః , కవేః - శుక్రస్య , ప్రాగ్దిశివృద్ధత్వమ్ , పక్షః - పక్షిదశదినాని , పశ్చాత్ - ప్రతీచ్యాదిశి , పక్షిచ్చాదినం వృద్ధత్వం స్మృతమ్ , శైశవమ్ - బాల్యమ్ , ప్రాక్ - ప్రాచ్యాదిశి , ప

ఞ్చదినంస్మృతమ్ , వశ్చాత్ - ప్రతీచ్యాందిశి , దశదినంస్మృతమ్ । ప్రా
చ్యాం ప్రతీచ్యాం దిశిచ వార్ధకం శైశవంచ బృహస్పతేఃపక్షః , మలిష్టుచె
నిషిద్ధాని కర్తాణి సర్వాణి గురుశుక్రయోమాఙ్గై వార్ధకశైశవయోరిపి
వర్జయేదిత్యర్థః । మలమాసస్యైవ ద్విరాషాఢాసంజ్ఞకవిశేషమాహ వృద్ధిమి
హిరః — ॥ స్లో ॥ మాధవాద్యేషుకుల్పైవకమాసిదర్శద్వయంయదా । ద్వి
రాషాఢస్సవిజ్ఞేయశ్చేతేకరూటకేఽచ్యుతః ॥ మేషాది మిఖునానైషు య
దాదర్శద్వయంభవేత్ । అష్టాంతరే తదావశ్యం మిఖునారేహరిస్సప్తపే
త్ ॥ కరూటాదిత్రికేవాపి యదాదశద్వయంభవేత్ । అష్టాంతరే తదా
వశ్యం కరూటారేహరిస్సప్తపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అధిమాసే క్షయమాసే
పి వర్జ్యావర్జ్యవివేకస్సమానఇత్యుక్తం కారకగృహ్య — ॥ స్లో ॥ రహస్య
క్రమహేనోవావర్జ్యవర్జ్యవిధిఃస్మృతః । యపవతద్విసంజ్ఞాక్రై మలమా
సేప్యదిరితః ॥ * ॥ ఇతి । కాలాదర్శేఽపి — ॥ స్లో ॥ మలమాసేద్విస
ంజ్ఞాక్రై సంజ్ఞాన్విగ్రహితే తథా । కార్యవర్జ్యవివేకస్సాస్యదితిశాస్త్ర
విదోవిదుః ॥ * ॥ ఇతి । తదేవం కార్యాకార్యవివేకేషుఞ్చగౌసంపన్నః , శ
శ్రకించిత్తలమాసపవ కర్తవ్యం తద్యథా మలమాసమృతానాంయదాకిదా
చిత్సృత్యాజ్జికమన్యమాసమృతానాం ప్రథమాబ్దికంచ , కించిత్తుశ్చ
మాసపవక ర్తవ్యమ్ , తద్యథోపాకర్తాది , కించుభయత్రాపి కతేవశ్యం
తద్యథా అబ్జాదిమమ్భాది , కించిదుభయోరన్యతరస్మిన్ నిమిత్తవశాత్కర్త
వ్యం తద్యథాద్వాదశౌహ సపిణ్డ్యాది , కించిత్తలమాసేక ర్తవ్యం తద్యథా
అనిత్యమనిమిత్తంచేత్యాది , ఇతి మలమాసనిర్ణయః .

దశశత్రోద్ధనిర్ణయః

అథదశశత్రోద్ధమ్ । తత్రలోకాక్షిః — ॥ స్లో ॥ శత్రోద్ధంకుర్యా
దవశ్యంతు ప్రమీతపితౄకోద్విజః । ఇన్ద్రక్షయే మాసిమాసి వృద్ధౌ ప్రత్యభి
మేవచ ॥ * ॥ ఇతి । మనుః — ॥ స్లో ॥ ప్రథితాప్రేతకృత్యైషాపిత్ర్యం
నామవిభుక్షయే । తస్మిన్యుక్తస్యైతిరిత్యం ప్రేతకృత్యాహిణౌకికీ ॥ * ॥
ఇతి । విభుక్షయే - అనూవాసాయామ్ , యత్పిత్ర్యం నామకర్తృక్రియతే
సైషాప్రేతకృత్యేతి ప్రథితాలాకే , ప్రేతాః - పితృపితామహాదయః , తద

భంక్రియాప్రత్యత్యా, లాకికీ - లోకవిదితా ప్రేతకృత్యా, తస్మిన్ -
 విభుక్షయే, యుక్తస్య - శ్రద్ధధానస్య, నిత్యమ్ - ప్రతిమాసమ్, ఏతి - ఆ
 గచ్ఛతి, కర్తవ్యత్వేనోపతిష్ఠతఇత్యర్థః । శౌతమోఽపి — ॥ వా ॥ అభి
 శ్రాద్ధమమావాస్యాయాంపితృభ్యోదద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । హరితోఽపి —
 ॥ శ్లో ॥ యథాకథంచన్నిత్యాని కుర్యాద్విష్టుక్షయాదిషు ॥ * ॥ ఇతి । విష్టు
 పురాణే — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధం శ్రద్ధానివృత్యమర్వత్ ప్రీతయత్యభిలంహి
 తత్ । మాసిమాస్యసి తే పక్షే పశ్చాదశ్యాం నరేశ్వర ॥ * ॥ ఇతి । స్మృ
 త్యచరె — ॥ శ్లో ॥ ప్రమీతపితృకసుర్యాద్దర్శాద్వికమహాలయాన్ । జ
 నన్యాసుపి జీవన్త్యామెషధర్మస్సనాతనః ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాఘ్రోఽపి —
 ॥ శ్లో ॥ ననిర్వపతి యచ్చాశ్రద్ధం ప్రమీతపితృకోద్విజః । ఇష్టుక్షయే
 మాసిమాసి ప్రాయశ్చిత్తీయతేహిసః ॥ * ॥ ఇతి । కాణ్డోజనిః — ॥ శ్లో ॥
 దర్శేన్నాత్వాపితృభ్యస్తు దద్యాన్నప్రణతిలోదకిమ్ । అన్నంచవిభవద్దద్యా
 త్సంతతిస్తైనవర్ధతే ॥ దర్శశ్రాద్ధమతిక్రమ్య యోభుక్త్యైతునరాధనః । చ
 ఙ్గాలత్యమవాహ్నీతి జన్మాని నవపశ్చచ ॥ * ॥ ఇతి । పితామహేభూ
 పి — ॥ శ్లో ॥ అమావాస్యాయతీపాతపౌణి మాస్యష్టకాసుచ । వి
 ద్వాంశాశ్రద్ధమకుర్వాణః ప్రాయశ్చిత్తీయతేహిసః ॥ * ॥ ఇతి । వ్యతీ
 పాతలక్షణముక్తిం మాధవీయే — ॥ శ్లో ॥ శ్రవణాశ్విధనిష్ఠాద్రానా
 గదైవతమస్తకైః । యద్యమారవివారేణ వ్యతీపాతస్సంజయతే ॥ * ॥ ఇతి ।
 నాగదైవతమ్ - ఆశ్లేషానక్షత్రమ్, మస్తకమ్ - మృగశిరః, యద్యమా
 వాస్యాశ్రవణాదీనామన్యతమేన నక్షత్రేణ రవివారేణచయక్తానవ్యతీపా
 తఇత్యర్థః । ఏతేషు వచనేషు నిత్యత్వసాధకనిత్యాదిపదశ్రవణాద్దర్శాప్త
 కాది శ్రాద్ధం నిత్యమ్ । నిత్యత్వసాధకానిచ కాలనిర్ణయే దర్శితాని —
 ॥ శ్లో ॥ నిత్యంసదా యావదాయుర్నకదావిదితిక్రమేత్ । ఇత్యుక్తాతిక్ర
 మేదోషశ్శ్రుతేరత్యాగచోదనాత్ ॥ ఫలాశ్రుతేర్విప్సయాచతన్నిత్యమి
 తీర్తితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రచోద్దేశ్యదేవతాఃపితృపితామహప్రపితామ
 హః మాతామహ మాతృపితామహ మాతృప్రపితామహోశ్చ “ ॥ శ్లో ॥
 దర్శశ్రాద్ధంతు యతోక్రిక్తం పార్వణం తత్ప్రీతితమ్ । సపిణ్డీరణం

కృత్వా కుర్యాత్పర్యవత్సదా ॥ ” ఇతి శాతాతపస్త్రరణాత్, “ ॥ శ్లో ॥
 త్రీనుద్దిశ్యతుయత్తద్ధి పార్వణం మనయోవిమః । ” ఇతి కణ్వస్త్రరణాచ్చ,
 దర్శశ్రాద్ధస్యపార్వణత్వేన తత్ర పిత్రాదీనాం త్రయాణామద్వైశ్యత్వమ్ “ ॥ శ్లో ॥ పితౄణామాతామహంశ్చైవ ద్విజశ్రాద్ధేన తర్పణమ్ ।
 అన్యథాస్మృతిత్యుక్తాణాంతు బ్రహ్మలోకం సగచ్ఛతి ॥ కృత్వాతు ప్రేత్య
 కం శ్రాద్ధం పితృప్రభృతిషు త్రిషు । కుర్యాత్తామహానాం చ తద్దేవా
 న్యన్యకారణాత్ ॥ పితరోయత్ర పూజ్యన్తే తత్ర మాతామహాలపి । అ
 విశేషేణపూజ్యాసుస్యర్షిశేషాన్నరకం వ్రజేత్ ॥ పార్వణం కురుతేయస్తు
 కేవలం పితృహేతుతః । మాతామహాన్నకురుతే పితృహాసప్రజాయతే ॥
 యాజ్ఞవల్క్యేనకాలస్తుఅమావాస్యాదిసోదితః । అవిశేషేణపితృస్యతథా
 మాతామహస్యచ ॥ అమావాస్యాదికాలేషు తద్వైయం నమృతేఽహని । అ
 మావాస్యాదికాలేషు కాలైకత్వాత్సహక్రియా ॥ మృతేఽహనితు తద్వే
 దాన్నయుజ్యేత సహక్రియా । కర్మాసమన్వితం ముక్త్యాతథాద్యశ్రా
 ద్ధపోదశ ॥ ప్రత్యాబ్ధికంచ శేషేషు పిష్టాస్సప్తడితిస్థితిః ॥ ” ఇత్యాదిప్ర
 శాద్దర్శమహాలయాదిషు మాతామహాదీనాం త్రయాణామప్యద్వైశ్యత్వం
 సిద్ధమ్ । నచాత్రమాత్రాదీనాం మాతామహోదీనాంచ పృథగుద్వైశ్యత్వ
 మస్తి, “ ॥ శ్లో ॥ అష్టకాసుచవృద్ధౌచ ” ఇత్యాదినా అష్టకాదిభ్యోఽన్య
 త్రదర్శాదిశ్రాద్ధే తన్నిషేధస్యోక్తత్వాత్ । నచ “ అన్యత్ర వతినాస
 హ ” ఇతివచనాత్సపత్నీకత్వేన వరణం కార్యమితివాచ్యమ్, తాసామ
 ద్వైశ్యత్వాభావేఽపి “ పతిభాజనేనసహ తాసామపి తృప్తిర్భవతి ” ఇతివ
 ద్వికాదౌ తస్యవ్యాఖ్యాతత్వాత్ । అతోఽష్టకాదిభ్యోఽన్యత్ర దశా
 దౌ పృథగుద్వైశ్యత్వం సపత్నీకత్వేననోద్వైశ్యత్వంచ నాస్తీతి నిబంధనమని
 ర్ణీతమ్ । యత్తుసపత్నీకత్వహానేఽపి “ పితరుర్దశం నమాచరేత్ । పితామ
 హాదిషు తథాసవతీకత్వసమ్భవాత్ ॥ ” ఇతి । తన్నాతరి జీవన్త్యామపి పి
 త్రాదీనాం పితామహాదీనాం తిస్మాణాంచ దర్శే పిష్టితిలోదకదానం కౌ
 ర్యమిత్యేవంపరమ్ । తచుక్తంచల్లీకాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ నమాతృహ
 పృథకాచ్ఛ్రీధం మునిభిర్యత్రకీర్తితమ్ । వత్యుఃపిష్టోదకం సాధీష్వభుక్షే

యానపకారిణీ || * || ఇతి । యత్తువిష్ణువచనమ్ — || శ్లో || యానుష్ఠి
 శ్యభవేచ్ఛాద్ధం తేభ్యస్తర్పయతిద్విజః || * || ఇతి తత్ప్రత్యాబ్ధిక
 విషయమ్ , “ || శ్లో || ప్రత్యభ్యైక్యం తిలందద్యాన్నిషిద్ధైపి పరేహని ।
 వగైశ్చ స్యవచోయేషామనేహంతువివర్జయేత్ || ” ఇతిస్తరణాత్ । యే
 హంవచః - ఉద్దేశ్యత్వోక్తిరత్యర్థః । ఏవంచామావాస్యాయాం మాత్రాదీ
 నాముద్దేశ్యత్వం నాస్తి పిత్రాదీనాం భోజనే సపత్నీక త్వేనవరణమపినా
 స్తి, తిలోదకంపిణ్డదానంచాస్తి మాత్రాదీనాం మాతామహ్యదీనాంచ, శి
 ష్టాచారోఽపి తథైవేత్యాహుః । స్మృత్యస్తరే — || శ్లో || స్వభర్తృప్ర
 భృతిత్రిభ్యస్సపిత్రాదిభ్యపవచ । విధవాకారయేచ్ఛాద్ధం నిత్యం నై
 మిత్తికంతథా || * || ఇతి । తిలోదకం దర్శశ్రాద్ధాత్పూర్వం కార్యమ్ ,
 “ || శ్లో || అనూప్తకాసుసహగ్రీవై పాతాదాగ్రహణేషుచ । సాత్వా
 తిలోదకం దత్వా తతశ్శాద్ధం సమాచరేత్ || దర్శేతిలోదకం పూర్వం
 పశ్యాన్దద్యాన్మహాలయే । ప్రత్యభ్యైక్య కృతేశ్శాద్ధై పరేహనితిలోదక
 మ్ || ” ఇత్యాదిస్తరణాత్ । దశేప్రత్యాబ్ధికేనతి విశేషఉక్తఃస్మృత్యస్త
 రే — || శ్లో || ఆబ్ధికేనమనుప్రాప్తే దర్శశ్చేత్తర్పణంనహి । బ్రాహ్మ
 ణా భోజయేత్పూర్వం పిణ్డాత్పూర్వంతు తర్పణమ్ || * || ఇతి । హో
 రీతః — || శ్లో || వసిత్యావసనం శుషుం ఫలఆప్తీణబహిషి । విధి
 జ్ఞస్తర్పణంకుర్యాత్సర్వాపిత్వగణాన్స్తథా || * || ఇతి । స్మృత్యస్త
 రే — || శ్లో || దర్శేతిలోదకం దద్యాచ్చుషువాసాజలాద్బహిః । త
 ర్పయేద్దగ్ధ్రీవాసాశ్చేత్త్రిరాత్రమశుచిర్భవేత్ || * || ఇతి । మరీచిః —
 ఉపరాగే పితృశాద్ధే తీర్థైమాయాంచసజగ్రీమే । నిషిద్ధైపిహిసర్వ
 త్రసాక్షతైస్తర్పయేత్తితైః || * || కాత్యాయనః — || వా || సవ్యాన్వా
 రభేన పాణినాతర్పయేత్తిలాభావేసువర్ణేన దద్భైర్వా యత్రాశుచిస్థలం
 వా దర్భహీనంవా కామమపుతర్పయేత్ , తిలగ్రహణే తర్జనవృణ్ముష్ణయో
 గంవజాయేత్సారాక్షసీముద్రా , దక్షిణాభ్యుష్టేనైవాఙ్మలౌ తిలాప్రక్షి
 పేత్ || * || ఇతి । యోగయాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || ఆవాహ్యపూర్వం
 తన్నత్రైరాస్తీర్యచకుశాంశుభాణా । గోత్రనామస్వధాకారైస్తర్ప

యెదనుపూర్వశః ॥ * ॥ ఇతి । “ ఆయాతుపితరః ” ఇతిపితౄనానాహ్య,
 “ సకృదాచిన్మమ్ ” ఇతిదర్భానాస్తీర్య , తేషువత్సగోత్రాన్యజ్ఞశర్మ
 ణః పితౄణాన్వధానమస్తర్పయామీతి తర్పయేదిత్యర్థః । చన్ద్రికాయా
 మ్ — ॥ శ్లో ॥ సవ్యం జానుతతోన్వాచ్య పాణిభ్యాం దక్షిణాముఖః ।
 తల్లిక్షేస్తర్పయేత్తన్వైస్సర్వాపితృగణాంస్తథా ॥ ఉదీరతామగ్గిరసఆ
 యన్ద్విత్యూర్జమిత్యపి । పితృభ్యఇతి యేచేహ మధువాతాఇతిత్రిచమ్ ॥ పి
 తౄణాధాన్యంప్రసిజ్ఞాద్వై జపేత్తన్త్రైస్సధాక్రమమ్ । తృప్యభ్య
 మితచవతేత్రతః ప్రాజ్ఞలిరానతః ॥ నమోవఇతి జప్త్వాచ తతోమాతామ
 హానసి । తర్పయేదాన్యశంసాన్యధం పరమంధర్మ మాస్థితః ॥ గోత్రనామ
 స్వధాకారైస్తర్పయేదనుపూర్వశః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥
 తర్పణం తిల సంమిశ్రం పితౄనుద్దిశ్యవాగ్యతః । ఆసీనఃప్రాజ్ఞు ఖఙ్కుర్యా
 ద్దక్షిణాభిముఖోఽజ్ఞలిమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర ప్రాజ్ఞుఖర్షదక్షిణాముఖత్వ
 యోర్వికల్పః । సర్వమేతన్నిరూపితమథస్తాత్ । జీవపితౄకోమాతరిమృ
 తాయామపి దర్శాదిశ్రాద్ధం తర్పణంచ నకుర్యాత్ , ప్రమీతపితౄకన్తుజీ
 వన్త్యామపి మాతరికుర్యాత్ । తస్మాల్లోకాక్షిః — ॥ శ్లో ॥ అమాశ్రా
 ధం గయాశ్రాధం శ్రాద్ధంచాపరపక్షిక్మమ్ । నజీవపితౄకఃకుర్యాత్త్రైకైకృ
 స్తేష్టైచతర్పణమ్ ॥ ప్రమీతపితౄకఃకుర్యాద్దర్శాబ్ధికమహాలయాన్ ॥ జన
 న్యామపిజీవన్త్యామెషధర్మస్సనాతనః ॥ * ॥ ఇతి । క్రతుశ్చ — ॥ శ్లో ॥
 అమాప్తకాసుసజాగ్రన్తా మన్వాదిషుయుగాదిషు । చన్ద్రిసూర్యగ్రహ
 పాతే స్వేచ్ఛయాపూజ్యయోగతః ॥ జీవత్పితౄవైవకుర్యాచ్ఛ్రాద్ధం
 కామ్యం తథాఽఖిలమ్ ॥ * ॥ ఇతి । కాయాయనః — ॥ శ్లో ॥ సపితుఃపి
 తృకృత్యేషు హ్యనికారోనవిద్యతే । నజీవన్తమతిక్రమ్య కించిద్దద్యాదితి
 శ్రుతిః ॥ * ॥ ఇతి । కాలాదర్కైఽపి — ॥ శ్లో ॥ నజీవపితౄకఃకుర్యాచ్ఛ్రా
 ధందర్శాదిచాదితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అస్యావవాదఉక్తస్తత్రైవ — ॥ శ్లో ॥
 పిత్ర్యష్టావ్యం పితృయజ్ఞైచ వృద్ధౌమాతుర్నృతేఽహని । విప్రనంపదితీధే
 షు సోఽపిశ్రాద్ధం సమాచరేత్ ॥ పితౄర్యాదేవతాఃప్రీతా స్తావనాత్ర

చదేవతాః । మృతాహేమాతరశ్చైషే సర్వాపవప్రక్రీర్తితాః ॥ * ॥ ఇతి ।
 పిత్రైష్ట్యైమ్ - చాతుర్థ్య స్యేనుపిత్రైష్ట్యైర్మామాస్త్రితస్యామ్ , పితృ
 యజ్ఞే - పిండపితృయజ్ఞే , వృద్ధౌ - వినాహాదినిమిత్తాయామ్ , మాతృమృ
 తాహే , విప్రసంచది - త్రిమధు త్రిసువర్ణమిత్యాదిగుణయక్తవిప్రసమ్ము
 తే , తీర్థేషు - మహానదీషుస్థానేషుచ , గయాస్థానస్యతీర్థత్వేపి విషేధా
 న్నాత్రకుర్యాత్ , సోఽపి - జీవత్పితాపి , పితృశ్రాద్ధంకుర్యాత్ । పితృక
 ర్తృశ్రాద్ధే యాదేవతాఃప్రాక్తాస్తాపవాత్రపుత్రకర్తృకేఽపి శ్రాద్ధేదేవ
 తాః , మాతుర్మృతాహే మాతరోదేవతాః , శేషే - పిత్రైష్ట్యైది శ్రా
 ద్ధకర్తృణి , సర్వాపవ దేవతాఇత్యర్థః । తదుక్తం ఘృత్రైయ గృహ్యపరిశి
 ప్తై — ॥ శ్లో ॥ ఉద్వాహేపుత్రజననే పిత్రైష్ట్యైమ్ సామికేమథే ।
 తీర్థేబ్రాహ్మణాయాతే షడేతేజీవతఃపితుః ॥ మహానదీషుసర్వాసు తీర్థ
 షుచ గయామృతే । జీవత్పితాపికుర్వీత శ్రాద్ధం పారస్వణకర్తృ వత్ ॥ * ॥
 ఇతి । హారితః — ॥ శ్లో ॥ యేభ్యపవపరాదద్యాస్తేభ్యఃపరీతసాగ్నికః ।
 అగ్నికోఽపి కుర్వీత జన్మాదౌ వృద్ధికర్తృణి ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాధ్యాది నిమి
 త్తాశక్త్యాసర్వాజ్ఞయక్తం శ్రాద్ధం కర్తుమక్షమోదర్కాదౌ సజ్జల్పశ్రా
 ద్ధం కుర్యాత్ । తదుక్తం కాలాదర్కై — ॥ శ్లో ॥ అశక్త్యాపారస్వణశ్రా
 ద్ధం యథావతగర్తుమక్షమః । పిండోన్యైదివిహీనంతు సజ్జల్పశ్రాద్ధమా
 చరేత్ ॥ * ॥ స్మృత్యస్తరై — ॥ శ్లో ॥ అక్లానియస్తరర్కాదేర్యదాకర్తం
 నశక్నుయాత్ । సజ్జల్పశ్రాద్ధమేవాసౌ కుర్యాగ్నివివర్జితమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । ఆపస్తమ్బోపి — ॥ వా ॥ సజ్జల్పశ్రాద్ధే అగ్నివాహనాగ్నిక
 రణ పిండదానానివర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సంప్రహే — ॥ శ్లో ॥ సజ్జల్పం
 తుయరాకుర్యాన్నకుర్యాత్పత్రపూరణమ్ । వికిరంచనదాతవ్యం పిండోం
 త్వైవసనిర్వపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ పిండనిర్వాపరహి
 తం యత్తుశ్రాద్ధం విధీయతే । స్వధానయన లోపోఽత్ర వికిరశ్చవిలుప్య
 తే ॥ అత్యయ్యదక్షిణాస్వప్తి సామనస్యంయథాస్థితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్య
 స్తరై — ॥ శ్లో ॥ ఆవాహనాగ్నికరణే స్వధానినయనంతథా । వికిరంపి
 ండదానంచ సజ్జల్పే పశ్యవర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।

దశశ్రాద్ధకాలనిర్ణయః

అథదర్శశ్రాద్ధకాలః । పార్వణత్వాత్తస్య కర్తృకాలత్వమపరా
 స్థాస్య, కుతపస్య ప్రారమ్భకాలత్వమిత్యేతదాభిక్త నిణాయే ప్రపశ్య
 తమ్, తథాసత్యపరాస్థాస్య ముఖ్యకర్తృకాలత్వాత్పూర్వేద్వయరేవవా
 పరేద్వయరేవవాఽపరాస్థావ్యాపిన్యమావాస్యాగృహీతవ్యా, పూర్వే
 ద్వయరేవాఽపరాస్థావ్యాప్తా జాబాలిః — ॥ శ్లో ॥ పూర్వాష్టాచేద
 మావాస్యానాపరాష్టాభవేద్యది । భూతవిద్ధైవసాగ్రాహ్యపితృకార్యే
 సుసర్వదా ॥ * ॥ ఇతి । ప్రతిపదిపూర్వాష్టాభవేచ్ఛేదపరాష్టాయది నభవే
 దిత్వార్థః । తథా — ॥ శ్లో ॥ ప్రతిపద్యప్యమావాస్యాపూర్వాష్టావ్యాపినియది
 భూతవిద్ధైవసాగ్రాహ్యపిత్రైకర్తృణిసర్వదా ॥ * ॥ ఇతి । హరితోఽ
 పి — ॥ శ్లో ॥ యస్యాం సన్ధ్యాగతస్సోమో మృణాళశవదృశ్యతే । అ
 పరాష్టాతదాతస్యాం పిష్టానాం కరిణం భువిమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యజ్ఞవ
 ల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ యోయస్యవిహితః కాలస్తతాగ్రాలవ్యాపినితిథిః ॥ * ॥
 ఇతి । యత్తు క్షాప్తాజనినోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ భూతవిద్ధామమావాస్యాం
 మోహదజ్ఞానతోఽపివా । శ్రాద్ధకర్తృణియేకుర్యుస్తైహమాయుఃప్రసీయ
 తే ॥ * ॥ ఇతితదిపరాస్థావ్యాప్త్యభావవిషయం ద్రుప్తవ్యమ్ । అపరాస్థా
 వ్యాపిన్యాఉత్తరతథేగ్రాహ్యతామాహహరితః — ॥ శ్లో ॥ అపరాస్థాః
 పితృణాంతు యాఽపరాస్థానుయాయినీ ॥ సాగ్రాహ్యపితృకార్యేతు స
 పూర్వాఽస్తానుయాయినీ ॥ * ॥ ఇతి । అస్తమయకాలవ్యాపినిపూర్వాస
 గ్రాహ్యత్వార్థః । ఉభయశ్రావరాస్థావ్యాపిత్వం ద్వేధాభిద్యతే, స
 కదేశేనకారైస్సంపద్యతే । ఏకదేశవ్యాప్తిశ్చ ద్వేధాభిద్యతే, వైషమ్యే
 నసామ్యేనచేతి । తత్ర వైషమ్యేనేకదేశవ్యాప్తా మహత్వేన నిణాయః
 “ ॥ శ్లో ॥ అపరాస్థాద్వయవ్యాపిన్యమావాస్యాయదాభవేత్ । తత్ర
 ల్పత్వమహత్త్వాభ్యాం నిణాయఃపితృకర్తృణి ॥ ” ఇతిస్మగణాత్పూతే
 వసాగ్రాహ్యత్వభిప్రాయః । తథాచశివరాఘవసంవాదే — ॥ శ్లో ॥
 ల్పాఽపరాష్టాత్యాజ్యామాగ్రాహ్యస్యాదధికాభవేత్ ॥ * ॥ పామే
 నోభయత్రైకదేశవ్యాప్తిస్తత్తిథిగతైర్వృద్ధిక్షయసామ్యేత్తిథిభాభిద్యతే

తత్ర ఖర్వాదికాస్త్రైః నిర్ణయః । ఖర్వాదివాక్యంచ పూర్వముక్తమ్ ,
తచ్చ సర్వతిథిసాధారణ్యేన ప్రవృత్తత్వాదమావాస్యాయామపివర్తతే ।
తథాఽమావాస్యాయామేవ విశేషేణ శివరాఘవసంవాదే సపవాథోదర్శి
తః , “ ॥ శ్లో ॥ అమావాస్యతుయాహి స్యాదపరాష్ణాద్వయే సమా । శ్రి
యేపూర్వా పరావృథౌ సామ్యేఽపిచపరాస్తృతా ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్త
రేఽపి — ॥ శ్లో ॥ తిథిక్షయే సినివాలీ తిథివృథౌ కుహూర్కతా । సామ్యే
పిచకుహూజ్ఞేయా వేదవేదాన్తవేదిభిః ॥ * ॥ ఇతి । చతుర్దశీమిత్రా సిని
వాలీ , ప్రతిపన్నితా కుహూః । తథాచ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ దృష్టచన్ద్రా
సినివాలీ నష్టచన్ద్రా కుహూర్కతా ॥ * ॥ ఇతి । నారదోఽపి — ॥ శ్లో ॥
అపరాష్ణాద్వయవ్యాపిన్యమావాస్యాయదాభవేత్ । శ్రియేపూర్వాతుక
ర్తవ్యావృథౌ సామ్యే తథోక్తరా ॥ * ॥ ఇతి । కాత్తేన్ద్రినోభయత్రవ్యా
ప్తావపి తిథివృద్ధిత్యాతుకహూరేవ గ్రాహ్యే । యదా దినద్వయేవ్యపరా
ష్ణం నస్మృతతి తదా సాగ్నీనగ్నిభేదేన వ్యవస్థాన్రప్తవ్యా । తథాజాబా
లిః — ॥ శ్లో ॥ అపరాష్ణాద్వయవ్యాపీయదిదర్శస్తితిక్షయే । ఆహితాగ్నే
సినివాలీ నిరగ్నాదేః కుహూర్కతా ॥ * ॥ ఇతి । ఆదిశబ్దాత్ స్త్రీశూ
న్రయోర్గ్రహణమ్ । తథాచ లోకాక్షిః — ॥ శ్లో ॥ సినివాలీ ద్విజైః కా
ర్యాసాగ్నికైః పితృకర్మణి । స్త్రీశూన్రైశ్చ కుహూజ్ఞేయా తథాచా
నగ్నైర్ద్విజైః ॥ * ॥ ఇతి । ఏవం శాస్త్రైర్ధేవ్యవస్థితేన త్యన్యాని బహువి
ధాని సర్వాణివచనాని ప్రోక్తైష్వమావాస్యభేదేవ్యవస్థితమవిషయత్వేన
యథాయోగ్యం యోజనీయాని । తథాహి - తత్ర తావద్బోధాయన ఆ
హ — ॥ శ్లో ॥ మధ్యాహ్నోత్పరతోయత్ర చతుర్దశ్యమవర్తతే । సినివాలీ
శుసాజ్ఞేయాపితృకార్యేతునిష్ఫలా ॥ * ॥ ఇతి । బృహస్పతిరపి — ॥ శ్లో ॥
మధ్యాహ్నోద్వ్యత్యమావాస్యపరస్తాత్సంప్రవర్తతే । భూతవీధౌ శుసాజ్ఞే
యానసావచ్ఛదశీభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర మధ్యాహ్నోద్వ్యమపరా
ష్ణమతిక్రమ్యపరస్తాదమావాస్యప్రవర్తత ఇతి వ్యాఖ్యేయమ్ । తదేతద్వ
చనద్వయం పరమ్యరేవాపరాష్ణవ్యాప్తా యోజనీయమ్ । యత్తు బోధా
యనవచనమ్ ॥ శ్లో ॥ ఘటికై కావ్యమావాస్యప్రతిపత్తునచేత్తదా ।

భూతవిద్వేషసా గ్రాహ్యజేవేపిత్రైచకర్తసి || * || ఇతి । ప్రతిపత్సుషు
 టికై కాపి కర్మకాలనమ్బుద్ధినీ యది సస్యాదిత్యర్థః । తదేతద్వచనం పూర్వే
 ద్యురపరాష్ట్రావ్యాప్తా ప్రప్రవ్యమ్ । యచ్చ హారీతేనోక్తమ్ — || శ్లో ||
 పూర్వాష్ట్రేచేదమావాస్యాహ్యపరాష్ట్రానచేత్తుసా । ప్రతిపద్యపిక ర్తవ్యం
 శ్రాద్ధం శ్రాద్ధవిదోవిదుః || * || ఇతి తద్దినద్యయేవ్యపరాష్ట్రావ్యాపిత్యా
 భావేనతి కుతపకాలవ్యాపితేనానగ్నికేన పరదినేక ర్తవ్యమిత్యేవంపరమ్ ।
 తథాచ తేనైవోక్తమ్ — || శ్లో || భూతవిద్ధాప్యమావాస్యాప్రతిపత్తిశ్చిత్తా
 పివా । పిత్రైకకర్తసివిద్యద్భిః గ్రాహ్యకుతపకాలికి || * || ఇతి । శ్లోక
 గౌతమోఽపి — || శ్లో || పూర్వాష్ట్రేచేన్నగ్నివదోభూతే సాయమమా
 యది । ఆరభ్యకుతపే శ్రాద్ధం రాహిణంవైవలప్తుయేత్ || * || ఇతి । భృ
 గురపి — || శ్లో || మధ్యందినం పితౄణాంయ దనూవాస్యాన్త్యలిప్తికా ।
 తస్మాద్యదహ్ని పర్వాన్త స్తత్రశ్రాద్ధంసమాచరేత్ || * || ఇతి । యత్ర
 మధ్యాహ్నోదర్భావసానం తత్ర శ్రాద్ధమిత్యర్థః । యత్తు భరద్వాజవ
 చనమ్ — || శ్లో || యదిసజ్జవకాలస్పృగమావాస్యాన్త్యనాడికా । తదా
 తస్మికాదినే శ్రాద్ధం కుర్యాత్పూర్వేద్యురన్యథా || * || ఇతి । యదపినార
 దవచనమ్ — || శ్లో || సజ్జవస్పృగమావాస్యాచేదహనేనైవ పార్వణమ్ ।
 ఊనాచేన్ధుటికామటాగ్రద్భవేత్పూర్వదినే విధిః || * || ఇతి తదమా శ్రాద్ధవి
 షయమ్ । తచ్చ వక్ష్యతే । యత్తుహారీతవచనమ్ — || శ్లో || కన్యామకర
 మీనెషు తులాయాం మిథునే తథా । భూతవిద్వేష సర్వేషాం పూజ్యాభవతి
 యత్నతః || * || ఇతి తద్వృతివిషయమ్ । తథాచజాబాలిః — || శ్లో || తు
 లాయాం మకరేమీనేక న్యాయాం మిథునేవ్యమా । భూతవిద్ధాప్రతేగ్రా
 హ్యశేషేషుప్రతిపద్యతా || * || ఇతి । సర్వమేతత్సంహితం కాలనిర్ణ
 యే — || శ్లో || శ్రాద్ధేఽపరాష్ట్రకాలీనోదర్భ ఆర్దికవన్తతః । దినద్యయే
 ప్యేకదేశవృత్తై గ్రాహ్యాయుహత్వనిః || తుల్యత్వంచేదేకదేశేక్షయే
 పూర్వోఽన్యథోత్తరః । కృత్సన్యాప్తాద్వయోరగ్రహ్యుర్తరస్తిధివృద్ధి
 తః || సాగ్మ్యనగ్నివ్యవస్థాస్యాన్నస్యాచ్చేదపరాష్ట్రాయాః । పూర్వేద్యు
 స్సాగ్మికః కుర్యాదుత్తరేద్యురనగ్నికః || * || ఇతి । అత్రదినద్యయేవ్యహా

ష్టాస్పర్శాభావపక్షే సాగ్న్యనిగ్నివ్యవస్థాకృతా వధ్యస్తీయే — || శ్లో ||
 దర్శయత్రావరాష్ట్రం స్మృతతీసదివసత్సాగ్నిధికాలోద్వయోశ్చేద్య
 త్రానల్పస్సతుస్సాగ్నిద్యదిభవతిసమః క్షీయమాణేతుపూర్వః । వృద్ధాసా
 మ్యేవ్యనగ్నే ర్యువతి వృషళయోశ్చశ్వపవాహితాగ్నేః పూర్వోన్వరాష్ట్ర
 పరాష్ట్రం స్మృతతీసమతపశ్శాగ్నిధికాలోప్రశస్తః || * || ఇతి । పూర్వది
 నెవరదినేవాఽపరాష్ట్రాస్పర్శే తదేవదర్శనస్పర్శయ్యుక్తం దినంగ్రాహ్యమ్,
 ఉభయత్రాపరాష్ట్రేదర్శనస్పర్శే, అనల్పః - అధికః, తదేవదినం గ్రా
 హ్యమ్, ద్వయోరపరాష్ట్రయోస్సస్పర్శసామ్యే క్షయపక్షే సర్వైః పూ
 ర్వదినంగ్రాహ్యమ్, వృద్ధాసామ్యేచ సాగ్నేః పూర్వం నిరగ్నేః స్త్రీ
 శూద్రయోశ్చ పరదినం గ్రాహ్యమిత్యర్థః । ప్రకారాంతరముక్తం కా
 లాదశే — || శ్లో || అనావాస్యాద్విధాశుద్ధా భూతవిధాచ సామనః
 చతుర్థాప్రతిపద్యేవ భూతపవాపరాష్ట్రాకీ || తథావిధోభయత్రాస్యామ
 భయత్రా తథావిధా । శుద్ధా నిస్సంశయావిధా ప్రథమాపరి కాలికీ || ద్వి
 తీయాతుభవేతూర్వా తృతీయాతు తిధేః క్షయే । సాగ్న్యనిగ్నిస్త్రీశూ
 ద్రాణాం పాగ్వాపర్యాద్యవస్థితా || వృద్ధాపరైవసర్వేషాం నైవ సా
 మ్యేఽపిసంసుతా । చతుర్థ్యపిపరాగ్రాహ్యయత్సామ్యతపకాలికీ || * ||
 ఇతి । ఉభయత్రాపరాష్ట్రాకీ తృతీయా సాలమావాస్యాక్షయే ఆహితా
 గ్నేః పూర్వా అనగ్నాదీనాం పరాధివృద్ధా సామ్యేచ పరైవేత్యర్థః ।
 అత్రకృత్సాపరాష్ట్రావ్యాపిత్యై తదేవదేశవ్యాపిత్యైఽప్యయమేవ ని
 ర్ణయః ఇతిస్పర్శాధిక్యమనాద్యత్యక్తమ్, ఏతత్, “ || శ్లో || త్రాల్పస్వ
 మహాస్వాభ్యాం నిణాయఃపితృకిర్మణి । ” ఇత్యురణాదుపేక్ష్యమ్ । ఏవం
 చ పూర్వత్రసరత్రవా పకస్త్విది నె అపరాష్ట్రే అమావాస్యస్పర్శేసతి
 తదేవగ్రాహ్యమ్, దినద్వయేపేక్షదేశేవైషమ్యేణాపరాష్ట్రావ్యాప్తాయ
 త్రాధికవ్యాప్తిప్రదేవ గ్రాహ్యమ్, సామ్యేనేకదేశవ్యాప్తా అమావా
 స్యాక్షయేపూర్వదినమ్, వృద్ధాపుత్తరదినమ్, దినద్వయేఽపికృత్సాపరా
 ష్రావ్యాప్తాపుత్తరదినమ్, దినద్వయేఽప్యపరాష్ట్రాస్పర్శాభావే ఆహితా
 గ్నేః పూర్వదినం అనాహితాగ్నిస్త్రీశూద్రాణాం పరదినమితి కాలనిర్ణ

యోక్త దశనిష్ఠ యశ్చిష్టసంపతః । ఆహితాగ్నైర్దర్శశ్రాద్ధమేవ మాసి
 శ్రాద్ధం నావరమిత్యాహ మనుః — ॥ శ్లో ॥ పితృయజ్ఞంతు నిర్వర్త్య వి
 ప్రశస్త్రితయేఽగ్నిమా । పిష్టాన్వాహార్యకంశ్రాద్ధం కుర్యాత్సాను
 మాసికమ్ ॥ పిష్టానాం మాసికంశ్రాద్ధమన్వాహార్యంవిదుర్బుధాః । నద
 ర్శేనవివాశ్రాద్ధమాహితాగ్నైర్ద్విజన్యః ॥ * ॥ ఇతి । అగ్నిమాన్విప్రః-
 ఆహితాగ్నిద్విజః, చస్త్రీతయే - అమావాస్యాయామ్, పితృయజ్ఞమ్ -
 శ్రౌతం పిణ్డపితృయజ్ఞమ్, నిర్వర్త్య, పిష్టాన్వాహార్యకమ్ - పిణ్డపితృయ
 జ్ఞాన్యభూతానాం పిష్టానామనుపశ్చాదాహార్యంప్రయోజ్యమ్, ఆహార్య
 మేవాహార్యకమ్, మాసానుమాసికమ్ - ప్రతిమాసం కుర్యాత్, మాసి
 కంశ్రాద్ధమ్ - మాసిశ్రాద్ధమేవ, పిష్టానామన్వాహార్యమ్ - వశ్చప్ర
 యోజ్యమ్, విదుర్బుధాః దశశ్రాద్ధేనవివా మాసిశ్రాద్ధం నావరమిత్య
 ర్థః । అన్యకాలమాహకాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ పిష్టాన్వాహార్యకంశ్రా
 ద్ధం క్షీణేరాజని శస్యతే । వాసరస్యతృతీయేఽంశే నాతిసన్ధ్యాసమీపతః ॥
 అష్టమేఽంశే చతుర్దశ్యాః క్షీణోభవతిచన్ద్రమాః । అమావాస్యప్తమాఽం
 శేచ పునఃక్షీణోభవేదణుః ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర “ నాతిసన్ధ్యాసమీపతః ” ఇ
 తిసాయంకాలస్య నిషేధాదపరాహ్లాః కర్తృ కాలఇతి కాలగర్ణయే వ్యాఖ్యా
 తమ్ । యత్తు గౌతమవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ అమావాస్యేదయేయత్ర విద్య
 తే తత్రవాసరే । ప్రతివద్యపి కురీత్ శ్రాద్ధకర్తృ విశేషతః ॥ * ॥ ఇతి ।
 యచ్ఛబ్దహస్తవివచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ అమావాస్యకలామాత్రముద
 యేయత్రవిద్యతే । తత్రస్నానజపశ్రాద్ధవ్రతశుభామాదికారయేత్ ॥ * ॥
 ఇతి । తత్రశ్రాద్ధశబ్దఃపిణ్డపితృయజ్ఞపరః, అన్యథా “ ॥ శ్లో ॥ సివీవాలీద్వి
 జైగ్రాహ్య సాగ్నికైఃపితృకర్తృణి ” ఇతివచనవిరోధప్రసక్తాత్ । పవంచ
 ప్రతిపద్దినె కించిదమావాస్యసమృద్ధేఽపి తత్రపిణ్డపితృయజ్ఞః పూర్వదినే
 శ్రాద్ధం కర్తవ్యమ్ । నచైవంపితృయజ్ఞంతు నిర్వర్త్యైతి పితృయజ్ఞస్యపూ
 ర్వభావిత్వవచనం విరుద్ధ్యేతేతి శబ్దనీయమ్, తస్యప్రాయశ్చిక్తప్రాయ
 త్వాత్ । నపునస్సర్వత్రకృత పిణ్డపితృయజ్ఞస్తేయాగ్నిమతశ్శ్రాద్ధాధికా
 రఇతి మనునా నియమ్యతే । పరమార్థతస్తు పితృయజ్ఞశబ్దస్తప్తవణపరః ।

తథాచమత్స్యపురాణే — || శ్లో || పితృయజ్ఞంతు నిర్వర్త్య తర్పణాఖ్యం
తుయోఽగ్నిమాః | పిష్టాన్వాహార్యకం కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధమిన్దుక్షయేనతి || * ||
ఇతి | ఆహితాగ్నేర్బ్రాహ్మణభోజనాత్మకమపి శ్రాద్ధం నావశ్యకమ్, త
ర్పణసాన్యధాసిద్ధత్వాదిత్యాహమనుః — || శ్లో || యదేవంతర్పయత్య
ద్భిఃపిరోహాన్నాత్వాద్విజోత్తమః | తేనైవసర్వమాహ్నతి పితృయజ్ఞక్రి
యాఫలమ్ || * || ఇతి | తేనైవ - ఆహితాగ్నివిహితేన పిష్టపితృయజ్ఞేనైవ,
బ్రాహ్మణభోజనాత్మకశ్రాద్ధఫలమాహ్నతీత్యర్థః | పంచాహితాగ్నేస్తలత
ర్పణం పిష్టపితృయజ్ఞశ్చావశ్యకః , బ్రాహ్మణభోజనాత్మకం పిష్టాన్వా
హార్యకశ్రాద్ధంతు వైకల్పికమిత్యుక్తంభవతి | పిష్టాన్వాహార్యకశ్రాద్ధం
ప్రకృత్యజీవపితృకస్య పిష్టదానేవిశేషమాహమనుః — || శ్లో || ద్రియమా
ణేతుపితరిపూర్వేషామేవనిర్వపేత్ | విప్రవద్వాసితచ్ఛ్రాద్ధే సర్వకంపి
తరమాశయేత్ || పితాయస్యతువృత్తస్సాన్యజ్జీవేచ్ఛాపి పితామహః | పితు
స్సన్వామసజీర్ణర్త్యకీతయేత్ప్రపితామహమ్ || పితామహావాత
చ్ఛ్రాద్ధం భుజ్జీవేత్యబ్రవీన్ననుః | కామంవాతదనుజ్ఞాతో యుక్తమేవ స
మాచరేత్ || * || ఇతి | విప్రవత్ - నిమన్త్రితవిప్రవద్వృత్తమ్ | మృత
పితుఃపితామహస్యవా భోజనపక్షేద్వయోరేవ పిష్టదానమ్ , పిష్టదానస్థా
నే భోజనవిధానాత్ , “ || శ్లో || జీవమానేనదేయంసాన్యద్యస్తాద్భరతస
త్తమ | తస్మాజ్జీవపితా కుర్యాద్వాభ్యామేవనసంశయః || ” ఇతి భవిష్య
త్పురాణవచనాచ్చ | “ || శ్లో || పితుస్సన్వామసజీర్ణర్త్యకీతయేత్ప్ర
పితామహమ్ | ” ఇత్యస్మిన్పక్షే ప్రపితామహపితురపి పిష్టందద్యాత్ ,
“ త్రిషుపిష్టఃప్రవర్తతే ” ఇతినియమాత్ | “ .కామంవాతదనుజ్ఞాతః ” ఇ
త్యనేనపక్షాన్తరముక్తమ్ , తదనుజ్ఞాతో యుక్తసమాచరణంచాత్ర పితామ
హసాన్యపిష్టదానం సమస్తపిష్టవిలోపోవా , కుతః ? పక్షాన్తరసాన్యసమ్భవా
దిమానవేవ్యాఖ్యానేఽభిహితమ్ | తథాచనిగమే — || వా || యోవా
జీవతిపితౄణాం తంభోజయేత్ | పితృస్థానభివ్యక్తే | జీవతామజీవతాంవా
దేయమేవేతిహిరణ్యకేతుః || * || ఇతి | తతశ్చ “ || శ్లో || సపితుః పితృకృ
త్యేషుహ్యధికారోనవిద్యతే | నజీవస్తమతిక్రమ్యకీర్తిద్దద్యాదితిశ్రుతిః || ”

ఇతికాత్యాయనవచనమ్ , ఆహితాగ్నికర్తృకపిష్టాన్వాహర్యకప్రాధాన
ప్రవర్తతే । తథాచనుమన్తుః — ॥ శ్లో ॥ నజీవపితృకః కుర్యాచ్చాగ్ని
మిష్టిమృతేద్విజః । యేభ్యోపవపితాదద్యాతైభ్యః కుర్వతసాగ్నికః ॥ సా
గ్నికోఽపినకుర్వతజీవతప్రపితామహే ॥ * ॥ ఇతి । ప్రపితామహగ్ర
హణం పితృపితామహాపేతప్రపితామహప్రదర్శనార్థమ్ । అతపవ
ష్ణుః — ॥ వా ॥ పితరిపితామహప్రపితామహేచజీవతనైవదద్యాత్ ॥ * ॥
ఇతి । సపవ — ॥ వా ॥ పితరిజీవతిశ్రాద్ధంకుర్యాత్సర్వేషాంపితాకుర్యా
తైషాంకుర్యాత్పితరిపితామహేచయేషాం పితామహః ॥ * ॥ ఇతి । పిత్రా
దిషుద్వయోరెకస్యవామరణేఽపిత్రేనైవోక్తమ్ — ॥ వా ॥ యస్యపితాప్రే
తస్యాతస్యపిత్రేపిణ్డం నిధాయ ప్రపితామహాత్పరంద్వాభ్యాం దద్యాత్ ,
యస్యపితామహఃప్రేతస్యాత్తస్యైపిణ్డం నిధాయ ప్రపితామహాత్పరంద్వా
భ్యాం దద్యాత్ , యస్యపితాప్రపితామహశ్చప్రేతాస్యాశాం సపిత్రే
పిణ్డం నిధాయ పితామహాత్పరంద్వాభ్యాం దద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । పిణ్డపిశ్య
యజ్ఞైపాహయజ్ఞపార్శ్వకః — ॥ శ్లో ॥ హేమానూన్తఃపితృయజ్ఞస్యా
జ్ఞీవేపితరిజానతః । పితరం భోజయిత్వావాపిష్టోనివృణుయాత్పరా ॥ ఉ
భాతస్యవ్యతీతాశు జీవేచ్ఛేత్ప్రపితామహః । పిష్టో నివృణుయాత్పరా
ర్షభాజయేత్ప్రపితామహమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యమోఽపివిశేషమాహ —
॥ శ్లో ॥ పిత్ర్యం జీవపితుర్లోక్తమగ్నౌ హేమామోఽపి పాక్షికః । యేభ్యో
వాపి పితాతేభ్యో దద్యాద్వైతానకర్షణి । దద్యాతైభ్యఃపరేభ్యస్తు జీవే
చ్ఛత్రితయంయది ॥ * ॥ ఇతి । పిత్ర్యమ్ - పిణ్డదానమ్ , వైతానకర్షణి -
పిణ్డపితృయజ్ఞఇత్యర్థః । భవిష్యత్పురాణేషు నిషేధఃకృతః — ॥ శ్లో ॥ ప్ర
త్యక్షమర్చనం శ్రాద్ధే నిషిద్ధం మనురబ్రవీత్ । పిణ్డనిర్వాపణం చాపి మ
హాపాతకసంమితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । మనురత్రజ్ఞానవాక్ , మనునాప్రత్య
క్షార్చనసోక్తత్వాత్ । ఆపస్తంబుః — ॥ వా ॥ యదిజీవపితానదద్యా
దా హేమామాతృత్వాదిరమేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయనస్తు — ॥ వా ॥
పిష్టాన్నివృణుయాత్పరాచీనపాణిః పిత్రే పితామహాయ ప్రపితామ
హేషై తతైతతాసాయేచత్వామన్వతి తస్యైషాం ప్రేతాన్మృతిగౌణ

కారిః ప్రత్యక్షమితరానర్చయేత్తదర్శత్వాత్, సర్వేభ్యపవ నివృణుయా
దితి తౌల్యవిఃక్రియాగుణత్వాత్, అపిజీవాంత్రాత్రిభ్యఃప్రేతేభ్యపవ ని
వృణుయాదితి గౌతమఃక్రియాహ్యర్థకారితా, ఉపాయవిశేషోజీవమ్మ
తానాం నపరేభ్యోనధికారాన్నప్రత్యక్షంనజీవేభ్యనివృణుయాన్న
జీవాంత్రహితేభ్యజుహుయాజ్జీవేభ్యస్సర్వహుతం సర్వజీవనే || * ||
ఇతి । ఏషామ్ - పిత్రాదీనాం త్రయాణాం మధ్యేయోఃప్రేతస్తస్మేని
వృణుయాత్పిణ్డం దద్యాదితరాంస్తుప్రత్యక్షమర్చయేత్తదర్శత్వాత్ప్రీతా
దితృప్తికరపిణ్డార్థత్వాత్ప్రత్యక్షార్చనసేవితీ గౌణకారిమతమ్, సర్వ
భ్యఃపిత్రాదిభ్యస్త్రీభ్యోజీవేభ్యః ప్రేతేభ్యశ్చనివృణుయాత్ప్రీ
యాగుణత్వాత్ప్రీయాంప్రతి తేషాంపిత్రాదీనాం గుణభూతత్వాదితి
తౌల్యమతమ్, అపిజీవాన్తేపిత్రాదిన్ముత్రిముమధ్యేయోజీవతీ తదంతే ఆ
త్రిభ్యఃప్రేతేభ్యోజీవావ్యవహితేభ్యనివృణుయాత్ప్రీయాహ్యర్థకా
రితా అధోమరణం తత్ప్రవృత్తితాయతఃక్రియేతి గౌతమ మతమ్, ఉ
పాయేత్యాది జీవతాంమ్మతానాంచ పిణ్డదానే ఉపాయవిశేషోవక్ష్యతఇ
త్యర్థః । అత్రౌపన్యస్తైషుపక్షేషు తావద్గౌతమ మతం దూషయతి నపరేభ్యఇ
తి, పిత్రాదిభ్యస్త్రీభ్యఃపరేభ్యోననివృణుయాదనధికారాత్, “పిత్రే
దదాతిపితామహాయ దదాతిప్రపితామహాయ దదాతి” ఇతిశ్రుతేస్తైభ్యః
పరేషాం పిణ్డదానేనధికార ఆహితాగ్నేరిత్యర్థః, సర్వప్రతిషేధేవ్యనధి
కారాదిత్యయమేవహేతుః । గౌణకారిమతం దూషయతి నప్రత్యక్షమితి,
“ప్రేతేభ్యోదద్యాత్” ఇతిశ్రుతేః, “ || శ్లో || ప్రత్యక్షమర్చనం
శ్రాద్ధే నిషిద్ధం మనురబ్రహ్మీత్ ” ఇతిస్త్రుతేశ్చ । తౌల్యమతం దూషయ
తి నజీవేభ్యఇతి । సర్వప్రత్యక్షగుణం దూషణనూహ నజీవాంత్రహితేభ్య
ఇతి । అధోపాయవిశేష ఉచ్యతే జుహుయాజ్జీవేభ్యఇతి । పిణ్డనిర్వాప
ణమన్త్రేణస్వాహాన్తే నజీవేభ్యజుహుయాత్ప్రేతేభ్యనివృణుయా
త్ । సర్వజీవస్తస్మిన్సర్వేషాం పిణ్డానాం హవనమిత్యర్థః । యథా స్వ
స్మాత్ప్రమిహవ్యవస్థా.

అమాయాంయోగవిశేషః

అథాన్యన్యవ్యమావాస్యావిషయాణి వచనానిభిఖ్యతైః । విష్ణుపు
రాణైః — ॥ శ్లో ॥ అమావాస్యాయదామైత్రవిశౌఖాస్వాతియోగిని ।
శ్రాద్ధేపితృగణస్తృప్తిమవాప్నోత్యన్తవాషిఃకీమ్ ॥ అమావాస్యాయదా
పుష్యేరౌద్రైరభ్యేషునర్వసౌ । ద్వాదశాబ్జంతదాత్మప్తం ప్రయాన్తి
పితరోఽర్పితాః ॥ వానవాజైకపాద్యతైః పితౄణాం తృప్తిమిచ్ఛతామ్ ।
వారుణచావ్యమావాస్యా దేవానామపిదుర్లభా ॥ నవస్త్వత్యైష్వనూవా
స్యాయదైతేష్వవసీవతే ॥ * ॥ ఇతి । మైత్రమ్ - అమారాధానక్షత్రమ్,
రాద్రమ్ - ఆద్ధ్రానక్షత్రమ్, వానవమ్ - ధనిష్ఠానక్షత్రమ్, అజైకపా
ద్యత్నమ్ - పూర్వాభాద్రపదమ్, వారుణమ్ - శతభిషజ్జక్షత్రమ్ । తత్రై
వ — ॥ శ్లో ॥ మాఘాసితేషజ్చదశీకదాచిమైతియోగం యదివారుణే
న । ఋత్యేణకాలస్సవరఃపితౄణాం నవ్యాలపుజ్యైస్సృపలభ్యతేఽసౌ ॥
గాయన్తికేచిత్పితరఃకదానువహేమఘాతృప్తిమవాప్యభూయః । మాఘా
సితావైశుభతీర్థతోయైర్వాస్యాసుతృప్తిం తనయాదిదత్తైః ॥ కాలేధనిష్ఠా
యది నామతస్మిన్ భవెత్తుభూపాలతదాపితృభ్యః । దత్తంజలానమ్ ప్ర
దదాతిత్వప్తిం వహేయతంతతుగ్లజ్జేర్షునుషేః ॥ * ॥ ఇతి । తస్మిన్దా
లే - మాఘాసితవజ్చదశ్యామిత్యర్థః । మహాభారతేఽపి — ॥ శ్లో ॥
తత్రైవచెద్భాద్రపదస్తుపూర్వః కాలేతదాయతిగ్రీయతేపితృభ్యః ।
శ్రాద్ధంపరాంతృప్తిమపేత్యతేన యుగాన్సహస్రం పితరస్సప్తపన్తి ॥ * ॥
ఇతి । తత్రైవ - మాఘాసితవజ్చదశ్యామిత్యర్థః । మహాభారతపవ —
॥ శ్లో ॥ శ్రవణాశ్విధనిష్ఠార్ద్రా నాగదైవతమావతేత్ । రవివారయుతామా
యాం వ్యతీపాతస్సంజయతే ॥ వ్యతీపాతాఖ్యయోగోఽయం శతార్కగ్ర
హసన్నిభః । అమారూపాతశ్రవణేర్మృత్యాచేతువ్యమాఘయోః ॥ అద్ధో
దయస్సవిక్షేయఃకోటిసూర్యగ్రహేస్సమః । సౌమ్యవారేణయోగోయం
మహేంద్రాయఇతిస్మృతః ॥ * ॥ ఇతి । అర్కః - ఆదిత్యవారః, పాతః
వ్యతీపాతః । సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ పాతస్యాస్తాపూర్వపాదస్త్యమా
యాశ్చోగ్రామధ్యం భాస్కరస్యదయశ్చ । భానోరాష్ట్రరేత్యేషశాద్ధో

దయస్సౌత్సామ్యేవా రేతం మహాపూర్వమాహుః ॥ * ॥ ఇతి । ఏషః
భానువారిః , అమావాస్యతిథిర్వా , నతుభాస్కరోదయమాత్రమ్ , పూ-
ర్వోత్తభారతవచనాద్భాస్కరోదయసమయే ఏతద్భుతయోగశ్చేద్విశే-
షః , ఉదయానవ్రతమయాచేదపి భారతవచనానురోధేన యోగేతిధోదయ
ఏవ । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ అమావైసోమవారేణ రవివారేణ సప్తమీ । చ-
తుర్థీభానువారేణ విషు వైసన్ద్యశంభలమ్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్లో ౭౮ —
॥ శ్లో ॥ అమావాస్యతుసోమేన సప్తమీభానునానహ । చతుర్థీభానుపుత్రే-
ణ సోమపుత్రేణచాప్తమీ ॥ చతస్రస్త్రిశయస్త్వైతాసూన్యగ్రహణసన్ని-
భాః ॥ * ॥ ఇతి । కాలాదర్శే సంఖ్యప్రాయశ్చక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ మైత్రే-
న్ద్రాగ్నిస్వాతియుక్తై దశైశ్శ్రాద్ధం కరోతియః । ప్రీతిం పితౄణామాద-
ధ్యాతోస్థైలభ్యానుష్ఠవాషికీమ్ ॥ ఆదిత్యపుష్యరౌద్రక్షయక్షోదశో-
యదాతదా । శ్రాద్ధఃప్రీతిమాదధ్యాత్పితౄణాం ద్వాదశాబ్ధికీమ్ ॥ వా-
రుణజైకపాదృక్షవాసవైర్యద్యమాయుణా । తదాచశ్రాద్ధేనదాధాతిపి-
తౄణాం తృప్తిముత్తమామ్ ॥ పూర్వభాద్రపదంప్రాప్తమాఘ్యమాశ్రా-
ద్ధదోనరః । యాగసాహస్రికీంతృప్తిం పితౄణాముపకల్పయేత్ ॥ వాసవే-
నయదాయుక్తా సైవాస్యానున్నమమ్బువా । దత్తం వమోయుతంప్రీతిం పి-
తౄణాం జనయేద్ధ్రువమ్ ॥ రవివారసమేతాయామమాయాం యదివా-
సవమ్ । వైష్ణవం రౌద్రమాహేయమాశ్వినంచభవేచుష ॥ యస్మాద్వ్యోమ-
పాతయోగశ్శతారగ్రహసన్నిభః । అరగశ్రుతివ్యతీపాతయుక్తామా-
శుక్లమాఘయోః ॥ అసావధోదయోయోగః కోట్యరగ్రహసన్నిభః ।
సోమవారయుతోదర్శసూన్యగ్రహణసన్నిభః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంత-
రే — ॥ శ్లో ॥ అమాసోమేనభామేన గురుణావాయుతాయది । సాతిభిః
పుష్యబానామసూర్యగ్రహణసన్నిభా ॥ * ॥ ఇతి । ఇత్యుమావాస్యనిర్ణయః ।

శ్రీ అష్టకాశ్రాద్ధనిరూపణమ్ శ్రీ

అథాష్టకాః , తాతృత్యైః , మార్గశీమాది మాసచతుష్టయావరప-
ర్యాప్తమృత్యుతదాచశ్చేవకః — ॥ వా ॥ హేమన్తశిరయోశ్చతుర్ణా-
మనంతమాశ్రాద్ధాన్యసాహిత్యకాః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవిశేషమాహవిష్ణుః

॥ వా ॥ అష్టకాస్తిస్తోఽష్టమోఽన్వష్టకాఃపూర్వైశ్చుఃప్రశ్నపదే హే
 మస్తశిరయోరపరపక్షేషు ॥ * ॥ ఇతి । అన్వష్టకాః - సవమ్యః , పూ
 ర్వైశ్చుః - సప్తనుః । కాలాదశేఽపి — ॥ శ్లో ॥ మార్గశీషేఽచ పా
 షేచ మాఘే ప్రాప్తైచ ఫాల్గునే । కృష్ణవక్షేషుపూర్వైశ్చుఃసప్తకృత్
 థాఽష్టమీ ॥ ఇతిప్రాప్తకాస్తాసు శ్రాద్ధం కుర్వీతపార్వణమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 అత్రపార్వణోక్త్యాపిశ్రాదీవాం త్రయాణాముద్దేశ్యత్వమ్ , “ అష్ట
 కాసుచవృద్ధాచ ” ఇతిపూర్వోక్తవిచనెన మాత్రాదీనామపి తస్మాణా
 ముద్దేశ్యత్వమ్ । తథాచపితృమేధసారి — ॥ వా ॥ అష్టకాస్వష్టాదిప్రా
 ద్వావిప్రావిశ్వేదేహాపిత్రాదయస్త్రయోమాత్రాదయస్త్రయః ॥ * ॥
 ఇతి । “ ॥ శ్లో ॥ పితరోయశ్రపూజ్యవై తత్రనూతానుహాఅపి ” ఇతివచ
 నాన్మాతానుహాదీనామపి త్రయపకోవాఇతికేచిత్ , తన్న , అష్టానామే
 వవిధానాత్ । ఆపస్తనుః — ॥ వా ॥ తమష్టధాకృత్వా బ్రాహ్మణేభ్య
 ఉపహరతి ॥ * ॥ ఇతి । తాత్పర్యదర్శనేవ్యాఖ్యాతమేతత్ — ॥ వా ॥
 అష్టధాకృత్వైతప్తభ్యోప్రాహ్మణేభ్యఇతి విధాతుమ్ , తేనేహబ్రాహ్మ
 ణైకత్వబాధః ॥ * ॥ ఇతి । యతాప్తపస్తస్సేనోక్తమ్ — ॥ వా ॥ యా
 మాఘాః పౌణమాస్యాఉపరిష్టాద్వ్యష్టకాఽస్యాకుక్షుమీ జ్యేష్ఠయా స
 మ్బుధ్యతే తామేకాష్టకేత్యాచక్షతే ॥ * ॥ ఇతి । ద్వ్యష్టకా - కృష్ణపక్ష
 ఇత్యర్థః । ఏతత్ , అపూపంచతుశ్శరావమిత్యాదేర్వక్ష్యమాణప్రయో
 గస్య మాఘకృష్ణాష్టమ్యామేవప్రాపణార్థం సప్తష్టకాస్తరాన్వష్టకాః
 నిరాసార్థమ్ । తథాచతేనైవోక్తమ్ — ॥ వా ॥ శ్వేభూతేఽన్వష్టకాః
 ప్యామాసిశ్రాద్దేన కల్పోవ్యాఖ్యాతః ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయనః —
 ॥ శ్లో ॥ హేమస్తశిరర్వోస్తు చతుర్ణామపిసత్తమైః । సమతైరష్టకాకా
 ర్యా కృష్ణానామష్టమీషుచ ॥ * ॥ బోధాయనోఽపి — ॥ వా ॥ ఉపరిష్టా
 న్మాఘాఃపౌణమాస్యా అపరపక్షస్యసప్తమ్యాఃకుక్షుమ్యాం నవమ్యామితి
 క్రియేతాపివాప్తమ్యామేవ ॥ * ॥ ఇతి । ఏతచ్ఛాష్టకాశ్రాద్ధం నిత్యమ్ ,
 “ ॥ శ్లో ॥ అమావాస్యాయతీపాతపౌర్ణమాస్యష్టకాసుచ । విద్వాంశ్చా
 ణ్ణకుకుర్వాణః ప్రాయశ్చిత్త్యతేహిహః ॥ ” ఇతితామసామస్తకాః ।

తథాచానుకల్పమాహాశ్వలాయనః — || వా || అప్యనడుహేయాయన
సమాహారేదగ్ని నావాకక్షముపోషేదేమ౧౨ప్త కేతి, నత్వేవానప్తకస్యాన్య
త్ || * || ఇతి । స్మృత్యన్తరే౨పి — || వా || అపివా౨నూచానేభ్యుడద
కుష్టుమాహారేదపివా శ్రాద్ధమున్నానదీయాతనత్వేవానప్తకస్యాన్యత్ || * ||
ఇతి । ఆశ్వలాయనప్రతౌ — || శ్లో || తిలోదకం ప్రదాతవ్యం నిర్ధనేనాతి
భక్తిరః । అప్తకాశ్రాద్ధసిద్ధ్యర్థం పోష్టవన్తాఘమాసయోః || అప్తకాం
యేనకుర్వన్తి స్వశక్త్యామాసయోస్తయోః । అన్యాయాం మధ్యమా
యాంవా సితాప్తమ్యాం యతాత్మనా || తేషయాపాదరిద్రాశ్చ భవిష్య
న్తి భవే భవే || * || ఇతి .

— శ్రీ మహాలయశ్రాద్ధనిరూపణమ్ ౯ —

అథమహాలయశ్రాద్ధం నిరూప్యతే, తత్రవృద్ధమనుః — || శ్లో ||
సభసస్యాపరః పక్షాయత్రకన్యాయ ప్రజేద్రవిః । సమహాలయసంజ్ఞాస్యాన్యగ్జ
చ్ఛాయాహ్వయస్తథా || * || ఇతి । మార్కణ్డేయః — || శ్లో || కన్యాయతేస
వితిరి దినాని దశపఞ్చచ । పార్వణేనైవవిధినాతత్ర శ్రాద్ధం విధియేతే || ప్ర
తిపద్ధనలాభాయద్వితీయాహిప్రజాప్రదా । వరాధినాంత్యతీయాచ చతుర్థీశ
శ్రునాశిని || శ్రియంప్రాప్నోతిపఞ్చమ్యాం వస్త్యాంపూజోభవేన్నరః ।
గణాధిపశ్యం సత్తమ్యామప్తమ్యాం బుద్ధిముత్తమామ్ || స్త్రియోనవమ్యాం
పాప్నోతి దశమ్యాపూర్ణకానుతా । వేదాంస్తథా౨౨పునయాత్సర్వానై
కాదశ్యాంక్రియాపరః || ద్వాదశ్యాం హేమలాభంచప్రాప్నోతిపితృపూజ
కః । ప్రజాం మేధాంపతూకాపుష్టిం స్వాతన్త్ర్యంవృద్ధిముత్తమామ్ || దీర్ఘ
మాయురభైశ్వర్యంకుర్వాణస్తత్రయోదశీమ్ । అవాప్నోతినసప్తహశ్శ్రా
ద్ధం శ్రాద్ధపరోనరః || యువానఃపితరోయస్య హృతాశ్శస్త్రైరిణవైహతాః ।
తేనకార్యంచతుర్దశ్యాంతేహంవృద్ధిమభీషతా || శ్రాద్ధంకుర్వన్నమావా
స్యసున్నేన పురుషశ్శువిః । సర్వానాగమానవాప్నోతి స్వర్గంవా౨త్యన్త
మశ్నుతే || * || ఇతి । యత్తు శాట్యాయనోక్తమ్ — || శ్లో || సభసస్యాప
రేచక్షురిథమోజకంతుతత్ । కన్యాస్థారానిద్వగంచేత్సన్యతసకాలశ్రా
ద్ధేనైతి || * || ఇతితత్ || ఆశ్వయుక్తుగ్లప్రతిపదాసమాసభస్యాపరపక్షస్య

షోడశ త్వాభిప్రాయేణ, తస్యాపి క్షీణవస్త్ర త్వావిశేషేణాపరపత్నానుప్ర
 వేశసమ్భవాత్ । తదాహ దేవలః — ॥ స్లో ॥ అహమ్నోడశకంయత్తుశుక్లప్ర
 తపదాసహ । చస్త్రీక్షయావిశేషేణసాపిద ర్కాత్మికాస్మృతా ॥ * ॥ ఇతి ।
 కాలాదర్కేఽపి — ॥ స్లో ॥ నభస్యస్యాపరఃపక్షశుక్లప్రతిపదాసహ । మ
 హాలయ ఇతిప్రాక్తో గజచ్ఛాయాహ్వయ స్తథా ॥ * ॥ ఇతి । స్లో గౌత
 మః — ॥ స్లో ॥ కన్యాగతేనవితరియాన్యహానితుషోడశ । క్రతుభిస్తానితు
 ల్యానిసముష్ణవరదక్షిణైః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రపశ్చిదశదివసషోడశదివసవిభో
 ర్విహియవ వదిక్వల్ప ఇతి మాధవీయేఽభిహితమ్ । నభస్యాపరపక్షస్యక
 న్యాస్థారాగ్నివృత్తేన ప్రశస్తతరత్వముచ్యతే, తదభావేఽపి తస్యప్ర
 శస్తత్వాత్ । తదాహ జాబాలిః — ॥ స్లో ॥ ఆగతేఽపిరహాకన్యాం శ్రా
 ద్ధంకుర్వీత సర్వదా । ఆషాఢ్యాః పంచమఃపక్షః ప్రశస్తఃపితృకర్తృసు । పు
 త్రానాయుస్తథాఽఽరోగ్యమైశ్వర్యమతులంతథా । ప్రాప్తోఽపిపంచమే
 దత్వాశ్రాద్ధం కామాంస్తథావగాఢ ॥ * ॥ ఇతి । బృహన్ననుః — ॥ స్లో ॥
 ఆషాఢీమవధిం కృత్వాపంచమం పక్షమాశ్రితాః । కాష్ట్యై పితరఃక్షిప్తాల
 న్ననుప్యన్వహం జలమ్ ॥ తస్మాత్తత్రైవిదాతవ్యందత్తమన్యత్రనిష్ఫలమ్ ।
 ఆషాఢీమవధింకృత్వా యఃపక్షఃపంచమోభవేత్ ॥ తత్ర శ్రాద్ధంప్రకుర్వీ
 తకన్యాస్థాఽరోగభవేన్నవా ॥ * ॥ ఇతి । జాతుకర్ణిశ్చ — ॥ స్లో ॥ నై
 ర్యోగికీఢిహ్యేమా పక్షోవైపంచమఃస్మృతః । తస్మై హుతంహవిర్వజ్రం
 పితౄణామక్షయంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । కాత్యుః — ॥ స్లో ॥ ఉత్తరా
 హస్తచిత్రాసు కన్యాయాం భాస్వతిస్థితే । కృష్ణపక్షోగజచ్ఛాయాసహ
 నఃపితృకర్తృసు ॥ పార్వణస్యావృతాకుర్యాదక్రథశ్శ్రాద్ధమత్వరః ॥ * ॥
 ఇతి । ఆవృతా - స్రకారేణ । ఆదిత్యపురాణే — ॥ స్లో ॥ పతూస్తరేఽపి
 కన్యాస్థైరనాశ్రాద్ధం ప్రశస్యతే । కన్యాగతే పంచమేతు విశేషేణైవ
 కారయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । శాట్యాయనిః — ॥ స్లో ॥ పుణ్యఃకన్యాగత
 సూర్యః పుణ్యఃపక్షశ్చపంచమః । కన్యాస్థారాగ్నివృత్తఃపక్షస్థాఽఽత్య
 వై పుణ్యఉచ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । అధిమధ్యావసనా నేమయ్యత్ర కన్యావక
 న్యాస్థారాగ్నివృత్తేన కృత్వాపక్షపక్షాబ్యుత్పత్తిః । అతఃపక్షాభ్యా

జనిః — || శ్లో || ఆదామధ్యేనసానేవా యత్రకన్యాంప్రజేద్రవిః । స
 పక్షసకలఃపూజ్యశ్శ్రాద్ధపోదశకంప్రతి || * || ఇతి । కాలాదర్కేపి —
 || శ్లో || రవేకన్యాగతత్వేన పత్యాయం పూజ్యఇవ్యతే । ఆదావేవాస్త
 రస్తేనా శస్త్రకన్యాగతేరవా || * || ఇతి । పితృమేధసారే — || వా || సిం
 హస్తకృష్ణపక్షసామధ్యేన దైవా కన్యారూపజ్జామే కృష్ణః ప
 త్యోమహాలయే ప్రశస్తః, పశ్చిమ్యాది దశమ్యాద్యస్తమ్యాదివాదర్శాంతం
 క్వదిద్దివేవా యథాశక్తిమహాలయశ్రాద్ధం కుర్యాత్ || * || ఇతి । ప్రతి
 పదాదిదర్శాంతం శుక్లప్రతిపదాంతంవాశ్రాద్ధం కతుమశక్తశ్చేత్పశ్చిమ్యా
 దిదర్శాంతమస్తమ్యాది దర్శాంతం దశమ్యాదిదర్శాంతంవా చతుర్థ్యాఽఽ
 ర్ధ్వమనిషిద్ధే ఏకస్మిన్దినేవా యథాశక్తిమర్యాదిత్యర్థః । తదాహ గౌత
 మః — || వా || అపరపత్యేశ్రాద్ధం పితృభ్యోదద్యాత్పశ్చిమ్యాదిదర్శా
 న్తమస్తమ్యాది సర్వస్మిన్వా || * || ఇతి । బ్రహ్మణ్డపురాణే — || శ్లో ||
 నభస్యకృష్ణ పత్యేతు శ్రాద్ధంకుర్యాద్దినేదినే । త్రిభాగపక్షహీనంవాత్రిభా
 గంచార్ధమేవవా || * || ఇతి । పశ్చిమ్యాది దశమ్యాద్యస్తమ్యాదివేత్యర్థః । త
 ధాచకాలాదర్కే — || శ్లో || పత్యోద్యాదిచదర్శాంతం పశ్చిమ్యాది ది
 గాదిచ । అస్తమ్యాది యథాశక్తిమర్యాదాపరపక్షికమ్ || * || ఇతి । పత్యో
 దిః - ప్రతిపత్, దిగాది - దశమ్యాది । అత్ర సర్వత్రదర్శాంతమితి సం
 బధ్యతే । శాత్యాయనః — || వా || అపరపత్యేశ్రాద్ధంకుర్వితోర్ధ్వం చ
 తుర్థాయదహస్సంపద్యతే సస్తమ్యాఽఽర్ధ్వం యదహస్సంపద్యతే ఋతే
 చతుర్దశీం శాకేనావ్యపరపక్షం వాతిక్రామేత్ || * || ఇతి । చతుర్థ్యాసస్త
 మ్యావాఽఽర్ధ్వం యస్మిన్నహనిద్రవాది సంపద్యతేతస్మిన్నేవ కుర్యా
 దిత్యర్థః । అనేన ఏకస్మిన్నహనిశ్రాద్ధంకుర్యాదిత్యుక్తంభవతి । తధాచగౌ
 తమః — || వా || సర్వస్మిన్వాద్రవాదేస్సంభవేవా కాలనియమశ్శ
 క్తితః || * || ఇతి । నాగరఖణ్డేపి — || శ్లో || అపాధ్యోఃపశ్చిమేవత్యే
 కన్యాసంస్థాదివాకరే । తోవైశ్రాద్ధం నరఃకుర్యా దేకస్మిన్నపి వాసరే॥
 తస్యసంభత్సరం యావత్తృప్తాస్సుః పితరోస్తు || * || ఇతి । వసి
 ష్ఠః — || వా || యావత్తృప్తాస్సుః పితృభ్యోదద్యాత్ || * || ఇతి । మ

నురపి — || శ్లో || కృష్ణ పక్షే దశమ్యాదౌ వర్జయిత్వా చతుర్దశీమ్ | శ్రా
ద్ధప్రశస్తాస్తిథయోయధైతానతథేతరాః || * || ఇతి | పక్షమహాలయో వైవ
చతుర్దశ్యాదివర్జయమ్ , “ || శ్లో || నభస్యకృష్ణ పక్షేతు శ్రాద్ధంకుర్యాద్ధినే
దినే | వైవనద్వాది వర్జ్యంస్యావైవనవర్జ్యా చతుర్దశీ || ” ఇతి కాష్ఠాజని
స్మరణాత్ | అతపవమాధవీయేఽభిహితమ్ — “ || శ్లో || ప్రతిపదప్రభృతి
షష్టికాం వర్జయిత్వాచతుర్దశీమ్ | శస్త్రైః గతుహతాయైవై తేభ్యస్త్రై
ప్రదీయతే || ” ఇతియాజ్ఞవల్క్యవచనం పశ్చిమ్యాదిపక్షవిషయమ్, అన్య
థా కాష్ఠాజనివచనస్యానర్థకత్వం ప్రసజ్యేత || * || ఇతి | తథాకాలాదర్శే
|| శ్లో || ముక్త్యాద్యవక్షం నద్వాది వర్జ్యమాహుమహామయః || * || ఇ
తి | ప్రతిపదాది దర్శాన్తపక్షఆద్యః , తంముక్త్యా అనేయమ పక్షేషు నద్వా
శుక్రవార చతుర్దశ్యాది వజ్రానియమాహురిత్యథాః | “ అపరపక్షే య
దహస్సంపద్యేతామావాస్యాం విశేషేణ ” ఇతివచనాద్యదామావా
స్యాం సకృత్ హాలయఃక్రియతే , యదాపక్షమహాలయాదిక్రియతే
తదామావాస్యాశ్రాద్ధం పృథగేవకార్యమ్ , “ || శ్లో || అద్వికం ప్రథమం
కుర్యాత్సాసికంతు తతఃవరమ్ | దర్శశ్రాద్ధం తృతీయంస్యాచ్ఛతుర్థాస్త
మహాలయః || ” ఇత్యేకస్త్రిణాదినే దర్శమహాలయశ్రాద్ధయోః పారా
పర్యాద్దేవతాభేదాచ్చ | తచ్చపక్ష్యతే చద్వికాయామ్ — || వా ||
యదైకస్త్రిన్నహని తదాపృథగేవామావాస్యాశ్రాద్ధంకార్యమ్ , “ || శ్లో || అ
మావాస్యాప్రకావృద్ధిః కృష్ణ పక్షోఽయనద్యయమ్ | ” ఇతి పృథగుపా
దావాత్ | అత్యాయతైర్గోషిదుక్తమమావాస్యాశ్రాద్ధమాపరపక్షికేణశ్రా
ద్ధేన వికల్ప్యతఇతి తదపాస్తమ్ || * || ఇతి | తదేవమ్ , కృత్సృజపశ్చయః
పక్షఃపశ్చిమ్యాదిదర్శాన్తః అప్తమ్యాదిదర్శాన్తః దశమ్యాదిదర్శాన్తః పశ్చి
మీదర్శయోర్నాథ్యే అనిషిద్ధమేకంవాదినం మహాలయశ్రాద్ధకాలః | అత్రా
ప్యసామధ్యేపశ్చిమపక్ష స్య పశ్చిమీచూరభ్యానంతరపక్ష పశ్చిమీపత్యవై
సు తిథివ్యనిషిద్ధాయామేకస్యాతిథౌ యథానమ్నవం గృహీతాశ్రాద్ధం
కుర్యాత్ | తదాహ యమః — || శ్లో || హలసేవహానుకనాన్యధా
కేసాపిగృహీతవన్ | పశ్చిమ్యాన్తరపక్షాన్తరపక్షయోరయమక్షయః ||

ఇతి । అత్రావ్యశక్త్యాశాస్త్రాధికరణే యావత్కన్యాశాస్త్రాసూర్యప్రకృతి
తావచ్ఛాస్త్రం దద్యాత్ , తత్రావ్యశక్త్యరణే యావద్వృత్తికదర్శనమితి ।
తదాశాస్త్రమస్తుః — ॥ శ్లో ॥ కన్యాశాస్త్రే మహారాజ యావత్ప్రకృతి
వసుః । తస్మాత్కన్యాశాస్త్రే ద్వైత్యం వృత్తికం యావదాగతమ్ ॥ యేయం
దీపావళితాజా భూతా వచ్చదశీ భువి । తస్మాత్ దద్యాన్నచేద్యత్తం పి
త్యుక్తాంవై మహాలయే ॥ * ॥ ఇతి । పురాణైఃపి — ॥ శ్లో ॥ ప్రేతప
క్షంప్రకృత్యై గురువాశ్చాసమన్వితాః । ప్రేతపక్షవ్యతిక్రాంతై యావ
త్కన్యాగణారవిః ॥ తత్రస్తలూగతేష్యేతే సూర్యేవాశ్చన్దిపార్థివ । తస్మి
పివ్యతిక్రాంతై కాలేవృత్తికగేరవా ॥ నిరాశాఃపితరోదీనాస్తతోయాన్తిని
జాలయమ్ ॥ * ॥ ఇతి । మాధవీయే — ॥ శ్లో ॥ కన్యాగతేనవితరిపితరో
యాన్తివైసుతాః । శూన్యాప్రేతపురీసర్వా యావిద్వృత్తికదర్శనమ్ ॥
తతోవృత్తికసంప్రాప్తా నిరాశాఃపితరోగతాః । పునస్స్వభవనంయాన్తి శా
పందత్వాసుదారుణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । కాష్ఠాజనిః — ॥ శ్లో ॥ హస్తక్షుణ్ణ
దినకరే ప్రేతరాజస్యశాసనాత్ । తావత్ప్రేతపురీశూన్యా యావద్వృ
త్తికదర్శనమ్ ॥ వృత్తికే సమనుప్రాప్తై పితరోదైవతైస్సహ । నిశ్వస్యప్ర
తిగచ్ఛన్తి శాపందత్వాసుదారుణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । గార్గ్యః — ॥ శ్లో ॥ సూ
ర్యేకన్యాగతేశాస్త్రం యోనమర్యాద్యహాశ్రమీ । ధనం పుత్రాఃకుతస్తస్య
పితృనిశ్వాసపీడనాత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆదిత్యపురాణైఃపి — ॥ శ్లో ॥ ప్రా
వృశ్యుతాయమఃప్రేతాపిశ్శాంశ్చాభయమాలయాత్ । వినర్జయిత్వా
మానుష్యైకృత్వాశూన్యంస్వకంపురమ్ ॥ తుభారాస్సంస్తృరన్తశ్చమశ్శు
రంతు స్వయంకృతమ్ । కాశ్మీరైఃపుత్రపౌత్రేభ్యఃపాయసంమధుసంయు
తమ్ ॥ తస్మాత్తంస్తత్రవిధినాతర్పయేత్పాయసేనతు । మధ్వాజ్యతిలమి
త్రైణతథాశీతేనచామ్బసా ॥ గ్రాసమాశ్రంపరగృహేదన్నం యఃప్రా
పుంయఃపూరః ॥ బైశ్కమాత్రేణయఃప్రాణాసద్ధారయతివాన్వయమ్ ॥
యోవానంవర్ధయే క్షేహం ప్రత్యహంస్వాత్మవిక్రయాత్ ॥ శ్రాద్ధం తేనా
పిక్తస్యం చైవైర్ద్రవ్యైస్సుసజ్జితైః ॥ * ॥ ఇతి । యమాలయాద్విశర్జ
యిత్వాశ్చకంబురంశూన్యం కృత్వా మనుష్యలోకే పితౄణానానయతి

యోజనా, పాయసంకాశ్చైవ పితరస్త్రీత్యధ్యాహారః । విశేషమాహ
కాలాదర్శకారః — ॥ శ్లో ॥ అస్మిన్యాభరణీసాతు మహాభరణిరుచ్యతే ।
త్రయోదశీగజచ్ఛాయాగయామధ్యాస్తమీతద ॥ ఆసుశ్రాద్ధం గయాశ్రా
ద్ధసమమాహుర్తహమయః ॥ * ॥ ఇతి । అస్మిన్ - మహాలయవక్ష ఇత్య
ర్థః । తథామత్సృపురాణే — ॥ శ్లో ॥ భరణీపితృపత్యేతు మహాపరికీర్తి
తా । అస్యాం శ్రాద్ధం కృతం యేన సగయాశ్రాద్ధకృద్భవేత్ ॥ * ॥ ఇ
తి । బ్రహ్మేణ్డపురాణే — ॥ శ్లో ॥ ఆషాఢ్యాఃపశ్చమేషత్యే గయామధ్యా
ష్టమీస్తృతా । త్రయోదశీగజచ్ఛాయాగయాతుల్యాతుపైతృకే ॥ * ॥ ఇ
తి । హేమాద్రా — ॥ శ్లో ॥ అమాపాతేభరణ్యాంచ ద్వాదశ్యాంచక్షు
మధ్యగే । తదాతిథించనక్షత్రం వారంచ నవిశోధయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । తత్ర
వర్జ్యాన్యాహగార్గ్యః — ॥ శ్లో ॥ నవ్దాయాంభార్గవదినేత్రయోదశ్యాం
త్రిజన్మని । ఏషుశ్రాద్ధం నకుర్వీత గృహీపుత్రధనక్షయాత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
త్రయాణాంజన్మని - శ్రాద్ధకర్తుస్తత్పితృః జ్యేష్ఠపుత్రస్యచ జన్మనక్ష
త్రే, నకుర్యాదితి వైశ్విద్యావ్యాఖ్యాతమ్ । తథాస్తృత్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥
కర్తుశ్చపుత్రనారాణాం జన్మత్యాణీచవర్జయేత్ । విపదిప్రత్యరేనైవ వ
ధేచద్వార్జ్యమేతథా ॥ వైనాశికేతదంశైచ శ్రాద్ధకర్తృప్రశస్యతే ॥ * ॥
ఇతి । సంగ్రహఽపి — ॥ శ్లో ॥ వర్జ్యం పాష్టమథాజ్ఞనాతనయయోర్జన్మ
త్రయంచాత్మనః ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధగార్గ్యోఽపి — ॥ శ్లో ॥ ప్రాజాప
త్యేచ పాష్టేచ పితృత్యేభార్గవేతథా । యస్తుశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీత తస్య
పుత్రోవినిశ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । ప్రాజాపత్యమ్ - రోహిణీ, పాష్టమ్ - రేవ
తీ, పితృత్యమ్ - మఘానక్షత్రమ్ । యత్తుబృహత్తమవచనమ్ —
“ ॥ శ్లో ॥ రేవత్యాదిషుజన్మత్యే స్వాత్యవైషుయదాశశీ । అరే నభ
స్యకన్యాస్థైశ్రాద్ధకర్తృప్రకీర్తితమ్ ॥ ” ఇతితద్విశేషవచనేన భాధిత
త్వాద్రేవతీరోహిణీమఘావృతిరిక్తః క్షయమ్ । కాలాదర్శే — ॥ శ్లో ॥
ననన్దాసుభృగోర్వారే రోహిణ్యాంచ త్రిజన్మను । రేవత్యాంజ మఘా
యాంచ కుర్యాదాపరపక్షిక్తమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ అపు
తోఽన్యైకశ్చైవ విధవాబ్రహ్మచారిణి । దృశ్యేమహాప్రయంకుర్యుపుత్ర

వాన్వర్జయేన్మహీ || * || ఇతి । గార్గ్యః — || శ్లో || మహుసుకుర్వత
శ్శ్రాద్ధం జ్యేష్ఠపుత్రావినశ్యతి || * || ఇతి । కాష్ఠాజనిస్తు — || శ్లో || ఋ
తేనైమిత్తికం శ్రాద్ధం కామ్యం యత్తునుఘాదినే । కుర్యాత్తజ్యేష్ఠపుత్రస్య
వాశస్సాస్పదినిశ్చితమ్ || * || ఇతి । అగ్నిరాలపి — || శ్లో || త్రయోద
శ్యాం కృష్ణవత్తే యశ్శ్రాద్ధం కురుతేనరః । పశ్చాత్త్వం తస్యజానీయా
జ్యేష్ఠపుత్రస్యనిశ్చితమ్ || * || ఇతి । అత్ర త్రయోదశ్యాం నిషేధః కేవ
లపితృవర్గశ్రాద్ధవిషయః । తదాచ కాష్ఠాజనిః — || శ్లో || శ్రాద్ధంతు నై
కవర్గస్య త్రయోదశ్యాముపక్రమేత్ । అత్యుష్ణాస్తత్రయేచస్యః ప్రజాం
హింసన్తి తేఽగ్రజామ్ || * || ఇతి । పృథ్వీవర్తరేఽపి — || శ్లో || ఇచ్ఛ
త్త్రయోదశీ శ్రాద్ధం పుత్రవాన్వసుతాయుషాః । ఏకైవైవతునోదద్యా
త్పార్వణం ససమాచరేత్ || * || ఇతి । యః పుత్రవాన్వసుతాయుషోరభి
వృద్ధిమిచ్ఛేత్సపకస్య ఏకవర్గస్య శ్రాద్ధం నోదద్యాత్ , అపితు మాతామ
హవగ్రోద్దేశేనాపి పార్వణం సమాచరేదిత్యర్థః । అత్రాక్షిప్యసమాహితం
మాధవీయ — || వా || నసు కేవల పితృవర్గోద్దేశేన శ్రాద్ధప్రాప్తౌ స
త్యాం తన్నిషేధోయుక్తః , “ పితరోయత్రపూజ్యవై తత్రమాతామహా
లపి ” ఇతి ధౌమ్యవచనేన కేవలైకవగ్రోద్దేశేన శ్రాద్ధనిషేధాలాప్నో
ప్తిరేవనాస్తి , అతోవైపం వ్యవస్థాయుక్తా , మైవమ్ , సత్యామపి ధౌమ్య
ప్యతౌ వ్యామోహాదినా ప్రాప్తవైకవర్గశ్రాద్ధస్య నిషేధాత్ , యథా
రాగప్రాప్తస్య కలజ్జభక్షణస్య “ నకలజ్జం భక్షయేత్ ” ఇతి నిషేధః || * ||
ఇతి । తస్మాదేకవగ్రోద్దేశేన శ్రాద్ధం నకర్తవ్యమ్ , వర్గద్వయోద్దేశేనతు
శ్రాద్ధం తత్రప్రశస్తమ్ । వర్గద్వయోద్దేశేనాపి కేవలత్రయోదశ్యాం కే
వలనుఘాయాంవా శ్రాద్ధం నకర్తవ్యమితి చద్ధ్రికా మాధవీయావౌ నిర్ణ
తమ్ , కాలాదర్కపితృమేధసారయోస్తు కేవలత్రయోదశ్యామపి వర్గద్వ
యోద్దేశేన శ్రాద్ధం ప్రశస్తమిత్యుక్తమ్ । తదాచ వృద్ధగార్గ్యః — || శ్లో ||
నభస్యాపరీక్షతేయా తిథిస్సాన్వితృత్రయోదశీ । గజచ్ఛాయేతిసాహిత్రా
వీతనాశాంత్యుష్టికాదినీ || * || ఇతి । మహాభారతేఽపి — || శ్లో ||
భూతినాంతు ఇ వచ్ఛ్రీకృత కుర్వీం శ్రాద్ధం త్రయోదశీమ్ నావ

శ్యంతుయువానోఽస్య ప్రమీయతై నరాగృహే ॥ * ॥ ఇతి । శ్లోః —
 ॥ శ్లో ॥ ప్రాప్తపద్యామతీతా యాం మఘాయుక్తాం త్రయోదశీమ్ ।
 ప్రాప్యశ్రాద్ధంతు కర్తవ్యం మఘనా పాయసేనవ ॥ ప్రజామిష్టాం య
 శస్సర్వమారోగ్యంచ ధనం తథా । నృణాంశ్రాద్ధేనదాప్రీతాః ప్రయచ్ఛ
 త్రిపితామహః ॥ * ॥ ఇతి । యజ్ఞవల్కలౌఽపి — ॥ శ్లో ॥ యద్వదాతి
 గణాస్థశ్చ సర్వమానన్త్యమశ్నుతే । తథావదా త్రయోదశ్యాం మఘాసు
 చవిశేషతః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః — ॥ వా ॥ తథావదా త్రయో
 దశ్యామ్ - భాద్రపదకృష్ణపక్షత్రయోదశ్యామ్, విశేషతో మఘాయుక్తా
 యాంయతిగచ్ఛిద్దీయతే తస్సర్వమానన్త్యమశ్నుత ఇతి గతేనసంబంధః ॥ * ॥
 ఇతి । మనురపి — ॥ శ్లో ॥ అపినస్స్వకులే భూయాద్యోనాదద్యాత్రి
 యోదశీమ్ । పాయసం మఘనర్పిత్థ్యాం ఛాయాయాంకుజ్జరస్యచ ॥ * ॥
 ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ యదేష్టపితృదైవత్యేహంసత్యైవక ర్శేతః ।
 యామ్యాతిధిర్భవేతాస్మి గజచ్ఛాయాప్రకీర్తితా ॥ * ॥ ఇతి । పితృదైవ
 త్యమ్ - మఘా, హంసః - సూర్యః, కరః - హస్తపక్షత్రమ్, యామ్యా -
 త్రయోదశీ । చన్ద్రికాయామపి — ॥ శ్లో ॥ హంసేహస్తస్థితేయాతు మ
 ఘాయుక్తాత్రయోదశీ । తిధిరైవస్వతీనామాసాచ్ఛాయాకుజ్జరస్యతు ॥ * ॥
 ఇతి । తత్రైవ — ॥ శ్లో ॥ త్రయోదశీ భాద్రపది కృష్ణాముఖ్యాపితృప్రి
 యా । తృప్యన్తిపితరస్తస్యాం స్వదత్తైవ శతం సమాః ॥ మఘాయుతా
 యాంతస్యాంతుజలాద్యైరపితోషితాః । కృష్ణాయాంపితరస్తద్వద్వదానా
 మయుశాయతమ్ ॥ * ॥ ఇతి । హేమాద్రి — ॥ శ్లో ॥ అవిభక్తావిభ
 క్తావా కుర్యుశ్రాద్ధంపృథక్సతాః । మఘాయుక్తత్రయోదశ్యాంవిభక్తా
 ఏవ చాన్యదా ॥ * ॥ ఇతి । అత్రమఘాత్రయోదశ్యాం శ్రాద్ధేపిణ్డనిర్వాప
 గం నకుర్యాత్, తస్యాయుగాదిత్యేనపిణ్డదానవిశేషాత్ । తథాచపుల
 స్త్యః — ॥ శ్లో ॥ అయనద్వితయేశ్రాద్ధం విషువద్వితయే తథా । యగా
 దిషుచ సర్వాసు పిణ్డనిర్వాపణాద్యతే ॥ * ॥ కర్తవ్యమిత్యధ్యాహారః । మ
 ఘాన్వితత్యేన పిణ్డనిర్వాపణంవాత్రి । తథాచాదిత్యపురాణే — ॥ శ్లో ॥
 సదాశ్రీన్ద్రపుషాసాన పాతణేనచభారత । మఘాయాంపిణ్డతానేన త్యే

స్థఃపుత్రావినశ్యతి || * || ఇతి । స్మృతిరత్నే — || వా || అత్రమఘాత్ర
యోదశ్యం త్రయోదశీనిబద్ధనపకవర్గశ్రాద్ధనిషేధః, మఘానిబద్ధనఃపిణ్డదా
ననిషేధశ్చ ద్రష్టవ్యః || * || ఇతి । ఏకస్త్రమఘాత్రయోదశీశ్రాద్ధం మలమా
సేషేపి కర్తవ్యమ్, మహాలయశ్రాద్ధంతు మలమాసేనకర్తవ్యమితి ప్రతిపా
దితముధస్తాత్ । చతుర్దశ్యం మహాలయ నిషేధోఽప్యశస్త్రహతవిషయః,
అవస్మృత్యుహతావాంతు చతుర్దశ్యమేవ మహాలయశ్రాద్ధమేకోద్దిప్తంకా
ర్యమ్ । యదాహసుమన్తుః — || శ్లో || సమర్థమాగతస్యాపిపితృశ్శస్త్రహ
తస్యశు । ఏకోద్దిప్తం సుతైః కార్యం చతుర్దశ్యం మహాలయే || * || ఇతి ।
సమర్థమాగతస్య - సపిండీకృతస్య, ఉభయతోనియమోఽత్రాభిప్రేతః -
శస్త్రాదిహతస్యైవ చతుర్దశ్యం చతుర్దశ్యమేవశస్త్రాదిహతస్యైవ । మ
హాలయగ్రహణాన్మహాలయవిషయపవాయం నియమః । అతశ్శస్త్రహత
స్యస్మృతాహదాయభాతిధిపార్వణమేవ కార్యమ్ । శస్త్రహతస్యైవమ
మారణోపలక్షణమ్, “ || శ్లో || విషశస్త్రాపదాది తిర్యగ్ప్రక్షాణ
ఘాతినామ్ । చతుర్దశ్యంక్రియాకార్యాహ్యన్యేషాంతు విగహితా || ”
ఇతి మరీచిస్తరణాత్ । యత్తుగర్హవచనమ్ — || శ్లో || చతుర్దశ్యంతు య
చ్ఛ్రాద్ధంసపిండీకరణాత్పరమ్ । ఏకోద్దిప్తవిధానేన తతాగర్హ్యంశస్త్రా
తినే || * || ఇతి । అస్యాఋశ్చన్ద్రికాయాముక్తః — || వా || శస్త్రా
ఘాతినే యదాపరపక్షికశ్రాద్ధం చతుర్దశ్యంక్రియతే తదైవైకోద్దిప్తవిధా
నేన నాన్యదేత్యర్థః || * || ఇతి । అత ఏవ సుమన్తుః — || శ్లో || ఏకపి
ండీకృతానాంతు పృథక్త్వం నోపపద్యతే । సపిండీకరణాదూర్ధ్వస్మృతే కృష్ణ
చతుర్దశీమ్ || * || ఇతి । ఏతచ్ఛ్రాద్ధేవతంకార్యమ్, “ || శ్లో || ప్రేతవ
త్తైచతుర్దశ్యమేకోద్దిప్తం సదైవగమ్ । తచ్ఛ్రాద్ధం దైవహీనం చేతుల
క్షయకరం భవేత్ || ” ఇతి స్మరణాత్ । మాధవీయే — || వా || దినాన్త
రేఽపి పితామహాదితృప్త్యర్థం మహాలయశ్రాద్ధంకార్యమ్, చతుర్దశ్యం
మహాలయశ్రాద్ధవైకోద్దిప్తత్వేన విహితత్వాత్తేన తత్రపితామహాదితృప్తై
రభావాత్ || * || ఇతి । యన్యపితృపితామహప్రపితామహస్త్రయోఽపిశ
స్త్రాదినావాతాన్తహంమధ్యే ద్వావాశస్త్రాదిహతా తేషాంచతుర్దశ్యం
శ్రుత్యైకమేకోద్దిప్తంశ్రాద్ధంకార్యమితిపూర్వంప్రతిపాదితమ్.

త్రిదండినవికదండినా వాయు తేర్చు హాలయ శ్రాద్ధం ద్వాదశశ్యామేవపా
 వణవిధా నెనకుర్యాన్ తిథ్యంతరే । తమ క్తం వారాహే — ॥ శ్లో ॥ స
 న్యాసినో ప్యాబ్ధికాదిపుత్రకుర్యాద్యధావిధి । మహాలయతుయచ్చాగ్నిం
 ద్వాదశశ్యాంపావణేనతు ॥ * ॥ ఇతి । సక్లహి ౭ పి — ॥ శ్లో ॥ ద్వాద
 శ్యాంపావణేనైవ శ్రాద్ధంకుర్యాత్తు హాలయే । సుసన్యాసినో ౭ న్యత్ర
 యథాతిధిసమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సన్యాసినోద్వాదశ్యామేవమహాలయ
 శాగ్నిధిమైవనియమోనతుద్వాదశ్యాంసన్యాసినపవేతి, తేన ద్వాదశ్యా
 మన్యేషామీపిచుహాలయశాగ్నిధిభవతి । తథాచ, “ అమాపాతేభరణ్యాం
 చ ద్వాదశ్యాంపక్షమధ్యగే ” ఇవచనం పూర్వముదాహృతమ్ । ఇనుమె
 వాథామభిప్రత్యకాలాదశాకారః — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధంశస్త్రీహతస్యైవ
 చతుర్దశశ్యాంమహాలయే । ద్వాదశశ్యామేవకుర్వీతయతేరితినిశ్చయః ॥ * ॥
 ఇతి । తిథిపి శేషాత్ఫలవిశేషమాహయాగ్నవల్కలః — ॥ శ్లో ॥ కన్యాంకన్యా
 వేదినశ్చ పశూన్వైతతుస్తానపి । ద్యూతం కృషిం విణిజ్యాంచ ద్విశషేక
 శఫాంస్తథా ॥ బ్రహ్మవచాసినఃపుత్రా స్వర్ణాయాప్యేసకుప్యకే, జ్ఞాతి
 త్రైప్యంసవణ కామానాపోతిశాగ్నిధిసదా ॥ ప్రతిపత్త్యభిప్రేక్ష
 కాం వర్జయిత్వాచతుర్దశీమ్ । శస్త్రైశ్చతుహతాయైవై తేభ్యస్తత్రప్రదీ
 యతే ॥ * ॥ ఇతి । కన్యావేదినః - జామాతరః, కుప్యమ్ - శ్రుపసీసాది । ప
 తన్మనిత్యత్వనిరాకరణార్థమ్, కింతు కాలవిశేషాత్ఫలవిశేషభవన్తీత్యనం
 పరమ్ । అయంకృష్టప్రతిపదాదితిథిషుశ్రాద్ధవిధిస్సవేష్యేనాపరపక్షేషు,
 నభాగ్రసదాపరపక్షపవ । అతపవశౌనకః — ॥ వా ॥ ప్రాప్తపద్యపరపక్షే
 మాసిమాసిచైవమ్ ॥ * ॥ ఇతి । మాసిమాసీతీపృథగామాసిశాగ్నిధినిత్య
 త్వమవగమ్యతే । ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥ మాసిమాసికార్యమపరపక్షస్యా
 పర్వాణ్యశ్శ్రేయోంస్తథా ౭ పరపక్షస్యజఘన్యాన్యహాని సవేష్యేవావగ
 పక్షస్యాహసుక్రియమాణేపితౄన్ప్రీణాతి కర్తుస్తుకాలనియమాత్ఫలవిశే
 షః, ప్రథమేదహనిక్రియమాణేస్త్రీప్రాచ్యమృత్యుంజ్ఞాంయతి ద్వాతీయే ౭
 స్త్రీనాస్త్రీయేత్రప్రథమహాసనశ్చతుర్థే తుద్రపశుమాహాపర్వాణ్యమృహం
 సాబహ్వపత్నీసాహవత్సవత్సవీయతే - సప్తేతిధ్యాయో ౭ త్త్యులత్యు స్త్రీమై

కృషేరాధిరస్తమే పుష్టిం నవమే ఏకఖురాదశమే వ్యవహారేరాధిరేకాదశే
కృష్ణాయనత్ర పుసీసం ద్వాదశే వశుమాంస్త్రీయోదశేబహుపుత్రాబ
హుమిత్రాదర్శనీయాపత్యోయువమారిణస్తు భవంతి చతుర్దశాయైరాధిః
పంచదశేపుష్టిః ॥ * ॥ ఇతి, “ ॥ శ్లో ॥ అమావాస్యాష్టకావృధిః కృష్ణ ప
క్షాయనద్యయమ్ । ” ఇతిస్తుతిశ్చ । అథమాసిశాద్ధిపితృపితామహా
ప్రపితామహాఉద్దేశ్యాః, మహాలయేతు పిత్రాదయస్త్రీయోమాత్రాద
యస్త్రీసః, అశక్తాసపత్నీకాః పిత్రాదయస్త్రీయోమాతామహాదయశ్చ
త్రయఉద్దేశ్యాః । తథాకాలాదర్శే — ॥ శ్లో ॥ వర్గద్యయం సముద్దిశ్యశా
ర్థమాద్యస్తదైవికమ్ । కుర్యాత్సర్వణమాగ్నేణ నోచేద్దోషామహాభవే
త్ ॥ * ॥ ఇతి, వర్గద్యయమ్ - పితృవర్గం మాతామహావర్గంచ, సముద్దిశ్య, ఆ
ద్యస్తదైవికమ్ - ఆదౌవైశ్వదైవికమనైవైష్ణవం యస్యైత్యర్థః । తదాహదే
వః — ॥ శ్లో ॥ దైవాద్యేవనకుర్వీత దైవాంతం నైవకుర్యచిత్ । దైవా
ద్యస్తంహికుర్వీత శ్రాద్ధరక్షణహేతునా ॥ * ॥ ఇతి, “ పితరోయత్రపూ
జ్యంతే తత్రమాతామహాలపి । ” ఇతి వచనేనమాతామహాదీనామప్యత్రో
ద్దేశ్యతా । “ ॥ శ్లో ॥ అన్వష్టకాసువృద్ధౌచ ప్రతిసంవత్సరేతథా । మహాల
యేగయాయాంచ సపిణ్డీకరణాత్పురా ॥ ఏషుమాతుఃపృథక్కుర్యాదన్యత్ర
పతినాసహ ॥ ” ఇతివచనాన్తాత్రాదీనామపుద్దేశ్యత్వమితి ప్రతిపాదిత
మథస్తాత్ । పితరిమృతే మాతరిజీవన్త్యాం పితామహృదీనామత్రవరణం
నాస్తి, “ ॥ శ్లో ॥ జీవేద్యదితువగాది స్తద్వర్గం పరివర్జయేత్ । ” ఇతి స్తు
రణాత్ । పిణ్డదానంతుకతవ్యం తత్సద్భావాత్పిలోదకహపి కార్యమిత్యా
హుః । తథాచస్త్యుగ్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥ జీవన్త్యాం మాతరిశ్రాద్ధం తద్వ
ర్గస్యనకారయేత్ । సపత్నీమాతరితథా జీవేన్తాతామహూఽపిచ ॥ * ॥
ఇత్యుభయవిధమాత్రోరపి జీవన్వౌరయం నిషేధఇత్యర్థః । తథాచ పూ
ణాసంగ్రహే — ॥ వా ॥ మహాలయాదిషు సపత్నీమారభ్య వరణంకర్త
వ్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి । కారుణికసంక్షానాం పితృవ్యాదీనామత్రోద్దేశ్యత్వ
ముక్తం స్మృత్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥ దైవం పితా తతోమాతా సపత్నీ జననీ
తథా । మాతామహాసపత్నీకాః పితృవ్యాభ్యాతరస్సృతాః ॥ పితృష్వసా

మాతులాశ్చ తద్భుగిన్యశ్చజామయః । భగినీ మహిలా భార్యా శ్వశురో
 భావుకస్సృషా ॥ స్యావకో గురురాచార్యస్వామిసఖ్యాదయః క్రమాత్ ।
 భోజ్యానుహాలయశ్రాద్ధపతేకారుణికాహ్వానాః ॥ * ॥ ఇతి । మనుః—
 ॥ శ్లో ॥ అపుత్రాస్త్వకులేయేచ స్త్రియోవాపురుషామృతాః । పకొద్ధి
 ష్టేనతేభ్యోఽపి దద్యాదాపరపక్షిక్మమ్ ॥ * ॥ అన్యచ్ఛ— ॥ శ్లో ॥ శ్రా
 ధం కుర్యాదపుత్రస్య పితృవ్యస్య మహాలయే । పకొద్ధిష్టేనవిధివానికుర్యా
 త్పుత్రిత్రణేకేచ్ఛిత్ ॥ * ॥ ఇతి । చతుర్ద్వింశతిమతేఽపి — ॥ శ్లో ॥ ఆచార్య
 గురుశిష్యభ్యససఖిజ్ఞాతిభ్యపవచ । తత్పత్నీభ్యశ్చసర్వాభ్యస్తతైవచజ
 లాజ్ఞాల్లి ॥ పతేభ్యస్తుసదాపిణ్డాదద్యాద్భాద్రవదేనరః । పకస్త్విభ్యా
 హ్మణేసర్వానాచార్యాదీ ప్రపూజయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే—
 ॥ శ్లో ॥ పితౄర్మృతదినాత్పూర్వం నతచ్ఛాసిమహాలయమ్ । పితౄశ్శ్రా
 ధంతు నిర్వర్త్య పశ్చాత్కుర్యాత్తహాలయమ్ ॥ * ॥ తథాస్సయమకృత్వా
 పరమహాలయేనాశ్నీయాత్, “ ॥ శ్లో ॥ అకృత్వాన్యత్రనాశ్నీయాచ్ఛ్రా
 ధం చావరపక్షిక్మమ్ । పశ్చాత్కృతేఽపి శ్రాద్ధేఽస్త్రింస్తచ్ఛ్రాధం నివృణం
 భవేత్ ॥ ” ఇతి స్మృతేః । పతచ్ఛ మహాలయశ్రాధం నిత్యమ్, “ శాకే
 నాప్యపరపక్షం నాతిక్రమేత్ ” “ ॥ శ్లో ॥ సూర్యేకన్యాతే శ్రాధంయో
 నకుర్యాన్యహాశ్రమీ । ధనంపుత్రామితస్తస్యపితృనిశ్వాసపీడనాత్ ॥ * ॥
 ఇత్యాదిస్మృతేః । తథాచ కాష్ఠాజనిః — ॥ శ్లో ॥ మృతాహేఽహరిహ
 ర్దర్శే శ్రాధం యచ్ఛ మహాలయే । తన్నిత్యముదితం సద్భిర్నివృత్తద్విధా
 నతః ॥ * ॥ ఇతి । అహరహః - ఆహన్యహని, యచ్ఛ్రాధం తదపి నిత్యమి
 త్యర్థః । తత్ర పారసురః — ॥ శ్లో ॥ అహన్యహని యచ్ఛ్రాధం తన్ని
 త్యమితి కీర్తితమ్ । వైశ్వదేవవిహీనంతు వ్యశక్తావుదకేనతు ॥ * ॥ ఇతి ।
 అన్యపార్యణతేవ ప్రాప్తం వైశ్వదేవనిరస్యతి వైశ్వదేవవిహీనమితి,
 అహన్యహనీ త్యేతదత్యంతశ్రద్ధాబువిషయం సుసమ్పత్తివిషయంవా । య
 దాహదేవలః — ॥ శ్లో ॥ పతేన విధివాశ్రాధం కుర్యాత్సంవత్సరంసకృ
 త్ । త్రిశ్చతుర్వాయథాశ్రాధం మాసమాసేదినేదినే ॥ * ॥ ఇతి । పతే
 నవిధివా - పార్వీవిధివా, ప్రతిసంవత్సరమేకవారం భిక్షులక్షి ౩ ప్ర

తనంవత్సరంత్రివారంవా చతుర్దుచతుర్దుమాసేషు విశిష్టైఃహి, ప్రతినం
వత్సరంచతుర్వారంవా త్రిసుత్రిసుమాసేషు విశిష్టైఃహి, మాసమాసే
వావిశిష్టైఃహి, దినేదినేవా, యథాశ్రాద్ధమ్ - శ్రాద్ధానుసారేణ శక్త్య
ససారేణచ, నిత్యశ్రాద్ధం కుర్యాదిత్యర్థః । అన్యచనిత్యశ్రాద్ధస్య కల్ప
స్సయ్యుగాహ్నికే ఆప్తా భిఃప్రపశ్యతః .

— శ్రీ వృద్ధిశ్రాద్ధనిరూపణమ్ ౯ —

అథవృద్ధిశ్రాద్ధమ్, తచ్చవైమిత్తికమ్, “ ॥ శ్లో ॥ ప్రేతశ్రాద్ధంస
పిండ్యంతం సజాగ్రన్తిగ్రహణేషుచ । సంవత్సరోదకుమ్భంచ వృద్ధిశ్రాద్ధం
నిమిత్తతః ॥ ” ఇతిగాలవస్తురణాత్ । కాయాయనః — ॥ శ్లో ॥ స్వపి
తృభ్యఃపితృదద్యాతుతనంసాగరకమౌసు । పిండ్యానాద్వాహనాత్తేషాం
తదభావేతుతక్రమాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అయశుర్థః — సుతసంసాగరకమౌ
సు - జాతకర్తృదిషు, తేషామ్ - సుతానామ్, ఓద్వాహనాత్ - వివాహ
పర్యంతేషు, పిశాస్వపితృభ్యఃపిండ్యాదద్యాత్ - వృద్ధిశ్రాద్ధంకుర్యాత్,
తదభావేతుతక్రమాత్ - “ ॥ శ్లో ॥ అసంస్కృతాస్తుసంసాగర్యాభ్యాత్ప
భిఃపూర్వసంస్కృతైః । ” ఇత్యాదివచనాత్తేషుజాతకర్తృదిషుయోగవ్య
మానకర్తుఃక్రమః తేనక్రమేణజ్యేష్ఠభ్రాతృదిఃకుర్యాత్, పూర్వసం
స్కృతభ్రాతృప్రద్యసమ్భవేవ్రతసమావర్తనాదౌ స్వయంకుర్యాదితి ॥ శ్లో ॥
అసగోత్రస్సగోత్రోవా యఆచార్యఉపాయనే । తదోపనేయపిత్రాదీ
నున్దిశ్యాభ్యుదయంచరేత్ ॥ కన్యకాయామయంచుగోమమునిభిఃపరిక్రీ
తః । ఉపసీతస్తుపిత్రాదేరభావేనన్యం నియోజయేత్ ॥ ఆచార్యపితరస్తు
త్రవృద్ధిశ్రాద్ధేతుదేవతాః ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణుపురాణైఃపి — ॥ శ్లో ॥ జా
తస్యజాతకర్తృదిక్రియాకాణ్డమశేషతః । పుత్రస్యమరీచపితాశ్రాద్ధం
చాభ్యుదయాత్మకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । వసిష్టోఽపి — ॥ శ్లో ॥ జన్మన్యభోవ
నయనే వివాహేపుత్రకన్యచ । పిత్ర్యంనాన్తీముఖంనామ తర్పయేద్విధి
పూర్వకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । సాయణీయేఽపి — ॥ శ్లో ॥ నాన్తీశ్రాద్ధంపితా
కుర్యాదాద్యపాణిగ్రహణవధి । అతఃపూర్వం ప్రకుర్వీతస్వయమేవతునాన్తిక
మ్ ॥ * ॥ ఇతి । పూర్తిగ్రహణవధి - ప్రభువివాహపర్యంతమిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥

నాస్తిశ్రాద్ధంపితామర్యాశ్చుత్తీపుత్రవివాహయోః । ఉత్తరేషు వివాహే
షు స్వయంకుర్యాత్తు నాస్తికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ద్వితీయాదివివాహేషు జీవ
త్పితౄణాం స్వయమేవకుర్యాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ ఉద్వాహేపుత్రజననే పిత్రే
ష్ట్యాం సౌమికేమఖే । తీర్థేహృష్టాణియాలేషదేతేజీవతఃపితుః ॥ ” ఇ
తిస్తరణాత్ । నాస్తిముఖశ్రాద్ధస్యానుష్ఠానం క్వదిద్వివయేతన్తైరిణకార్య
మ్ , నత్వావృత్త్యేతాహతాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ గణశఃక్రియమా
ణేషు మాతృభ్యఃపూజనం సక్యత్ । సకృదెవభవేచ్ఛాద్ధమాదౌనపృథ
గాదిషు ॥ * ॥ అసాధ్యః — ఉపనయనాత్పాక్వికాతే కథంచిదకృత
చౌలపర్యంతసంసారస్య యానిజాతకర్తృదీనుపనయనాత్పురస్వంసం
భూయక్రియన్తై , తథానతానియదాసంభూయక్రియన్తై , తథాదేశాన్త
రగతస్య మృతఇతీబుధాభ్యకృతప్రేతకార్యస్య కాలాన్తరేఽగతస్య యా
నిజాతకర్తృదీనిపునస్సంభూయక్రియన్తై , తథావతితస్య కృతపాత్రియశ్చిన్త
స్య యానిజాతకర్తృదీనిపునస్సంభూయక్రియన్తై , తేషు , గణశః - సంభూయ,
క్రియమాణేషు జాతకర్తృదిషు సంస్తారేషు ప్రథమంక్రియమాణస్య సంస్తా
రకర్తృణ ఆక్షమాతృపూజాయా నాస్తిశ్రాద్ధస్యచ , సక్యత్ - తన్తైరిణాను
ష్ఠానమ్ , నపృథగాదిషు - సంసారకర్తృణామాదిషు నపృథగనుష్ఠానమితి ।
స్తృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ ఏకదాక్రియమాణానామనేకభుభక్తృణామ్ ।
వృద్ధ్యుగ్గరప్రతినరాన్ సకృదేవసమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయ
నః — ॥ శ్లో ॥ సహేవాభ్యుదయశ్రాద్ధం స్వప్తివాచనమేవచ । సహక
ర్తృణికుర్యాద్వా పృథగ్వాక్రమతశ్చరేత్ ॥ నామనిష్క్రమణౌకార్యోస
హాపదివిజానతా । తథాపుంసువసీమన్తై బలీసీమన్తకాచవా ॥ జాతకృత్యే
త్స్వతీతేతు నామ్నావాసహసంచరేత్ । అకృతానామతీతానాం నిష్క్రమి
స్సాన్విధికర్తృణామ్ ॥ చౌలోపనయనేచైవ సమావతావివాహకా । సహక
మూత్రయంజాతు నాపత్స్విపసమాచరేత్ ॥ ఏతేభ్యోన్యాయనికర్తృణి
ద్వావకార్యోసహేవతు ॥ * ॥ యత్తుకాత్యాయనేవోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥
మాతృయాగక్రియాపూర్వం కార్యం శ్రాద్ధంతుమజ్ఞతే । ఋతుత్రయేతు
కర్తవ్యంనచాన్వర్త్యఘనుభవమ్ ॥ * ॥ ఇతి । వైద్యనాథీయేష్టముక్తాఫరే

సంసారకర్తృ విషయమ్ । మాతృపూజాపితేనైవోక్తా — ॥ శ్లో ॥ కర్తృ దిషు
చసర్వేషుమాతరస్సగణాధిపాః । పూజనీయాఃప్రయత్నైనపూజితాఃపూ
జయంతితాః ॥ ప్రతిమాసుచశుద్ధాసులిఖితావాపటాదిషు । గర్భపుష్పాక్ష
త్రైశ్చైవవైవేద్యైశ్చపృథగ్విధైః ॥ గౌరీపత్నీశపీమేధాసావిశ్రీవిజయా
దయా । దేవసేనాస్వధాస్వాహామాతరోలోకమాతరః ॥ ధృతిఃపుష్టిస్త
థాశుష్టిరాత్మదేవతయానహ । ఆభ్యోర్ఘ్యంగర్భపుష్పంచధూపదీపంని
వేదయేత్ ॥ ఆయుష్యాణిచశాస్త్రధంజప్రాత్రత్రసమాహితః । షడ్భ్యుపి
తృభ్యస్తదనుశ్రాద్ధదానముపక్రమేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆత్మదేవతా - ఆత్మ
నోఽభిష్టదేవతా, ఆయుష్యాణి - “ ఆనోభద్రాఃక్రశవః ” ఇత్యాదినిసూ
క్తాని, షడ్భ్యుపిత్వభ్యః - పిత్రాదిభ్యోనూతామహాదిభ్యశ్చ, మాతృ
శ్రాద్ధపూర్వకం శ్రాద్ధదానముపక్రమేదిత్యర్థః । తత్రశాతతపః —
॥ శ్లో ॥ మాతుశ్శ్రాద్ధంతుపూర్వంసాధ్యవ్యూతాంతదనస్తరమ్ । తతో
మాతామహానాంచవృద్ధౌశ్రాద్ధత్రయంస్తుతమ్ ॥ నానిష్ట్యాతుపితౄం
శ్శ్రాద్ధైకర్తృవైదికమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । మాతుః - మాతృపితామహీ
ప్రపితామహీనామ్, పితౄణామ్ - పితృపితామహప్రపితామహానామ్,
మాతామహానామ్ - మాతామహమాతృపితామహమాతృప్రపితామహా
నామ్, క్రమేణపార్వణవిధినాశ్రాద్ధత్రయంకుర్యాదిత్యర్థః । తథాచచ
న్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ వృద్ధాసమర్చయేద్విద్వాన్నిత్యంనాస్తిముఖా
పితౄణామ్ । సంపాదితోవిశేషస్తుశేషంపార్వణవద్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధి
శ్రాద్ధేనాస్తిముఖసంజ్ఞాపితౄణాసమర్చయేత్, విశేషః - నాస్తిముఖ
సంజ్ఞాస్వరూపోవైశేషికోధర్మః, సంపాదితః - ప్రతిపాదితః, శేషమ్ -
వైశేషికధర్మదన్యధర్మజాతమ్, పార్వణవదిత్యర్థః । ఉక్తశ్రాద్ధత్రయ
స్యకాలభేదమాహగార్గ్యః — ॥ శ్లో ॥ మాతృశ్రాద్ధంతుపూర్వేచ్యు
కర్తృహన్యేవవైతృకమ్ । మాతామహ్యంచోత్తరేచ్యుష్కృద్ధౌశ్రాద్ధత్ర
యంస్తుతమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవిశేషమాహశాతతపః — ॥ శ్లో ॥
పూర్వాన్తేమాతృకంశ్రాద్ధంమథ్యాస్మేతృకంతథా । తతోమాతా
మహానాంచవృద్ధౌశ్రాద్ధత్రయంస్తుతమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏవందినత్రయప

త్రాయదామమరస్తదాత్వాహవృద్ధశతాతపః — || స్లో || పృథగ్నిత్య
 శక్తశ్చేదేకస్మిన్ పూర్వవాసరే । శ్రాద్ధత్రయంతుకుర్వితవైశ్వవేపంతు
 తాన్త్రికమ్ || * || ఇతి । ఫలదేశకాలద్రవ్యదేవతాసాధారణ్యదత్తవై
 శ్వదేవికం తన్త్రైజేవకార్యమిత్యర్థః । ఏతద్భూర్వాష్టేకతత్త్వమ్ ,
 “ || స్లో || పూర్వాష్టేకదేవికం కార్యమపరాష్టేకచైత్యమ్ + ఏకోద్దేవ
 తుమధ్యాహ్నప్రాతవృద్ధినిమిత్తమ్ || * || ఇతి ప్రచేతస్మృతే । ప్రా
 తశ్చజైనాగ్రపూర్వాష్టాఉచ్యతే “ || స్లో || పూర్వాష్టేకవైభవేద్వృద్ధిర్వ
 నాజన్మనిమిత్తమ్ । ” ఇతిస్మరణాత్ । తథాచగార్థః — || స్లో || ల
 లాటసమ్మితేభానా ప్రథమః ప్రహరఃస్మృతః । సపవాద్యధాసంయుక్తిః
 పాగ్రిత్యభిధీయతే || * || ఇతి । భరద్వాజోఽపి — || స్లో || పూర్వా
 ష్టా ఏవనాస్త్రిస్యాదపరాష్టేకతుపైత్యమ్ || * || ఇతి । అగాఢ్యధాసనిమ
 త్తంత్యపరాష్టేకకార్యమ్ , “ || స్లో || ఆమశ్రాద్ధంతుపూర్వాష్టేకా సిద్ధా
 న్నేనతుమధ్యతః । పార్వణంచాపరాష్టేకతు వృద్ధిశ్రాద్ధం తథాఽఽగ్ని
 త్మ్ || ” ఇతిగాలవస్మరణాత్ । తత్రనియతకాలసీమన్తానప్రాశనచా
 లోపనయనాది నిమిత్తకమ్ “ బ్రాహ్మణానాం భోజనముపాయనవత్ ”
 “ బ్రాహ్మణాభోజయిత్వా ” ఇత్యాదినాకర్తృదిమవిహితం శ్రాద్ధం త
 స్మిన్నేవదినే పూర్వాష్టేకానైస్త్వైమ్, వివాహదావంతేవిహితమభ్యుదయ
 శ్రాద్ధం పూర్వాష్టేకవివాహదాసతి నిష్ఠిన్నేవదినే పూర్వాష్టేకర్తవ్యమ్,
 రాత్రావివాహదాసతి శ్వఃప్రభాతేకర్తవ్యమ్ । అరియతనిమిత్తకంపుత్రజన్మ
 గ్రహణాదిశ్రాద్ధం నిమిత్తానంతరంకుర్యాత్, యదాహలోకాక్షిః — || స్లో ||
 నియతేషునిమిత్తేషుప్రాతర్వృద్ధినిమిత్తకమ్ । పుత్రజన్మనికుర్వితశ్రాద్ధం తా
 త్తాలికంబుధః || * || ఇతి । తథాకాష్టాజనిః — || స్లో || ప్రామర్యావేపుత్ర
 పుత్రోర్గ్రహణేవస్త్రీసూర్యయోః । సూత్యానంతరమాత్మీయాపి
 త్సాంశాఞ్చిద్దేవతర్పయేత్ || * || ఇత్యుక్తమర్థమభిప్రేత్య కాలాదర్శకా
 రః — || స్లో || వైమిత్తికంతు యచ్చాశ్రాద్ధం నిమిత్తానంతరంభవేత్ । నాస్తి
 ముఖాహ్వాయం ప్రాతరాగ్నికంత్యపరాష్టేకతః || * || ఇతి । నాస్తిముఖ
 నిమిత్తాన్యాహస ఫల — || స్లో || సేమత్త్రప్రతశాలదామగణాన్న

ప్రాశనోపాయనస్నానాధానవివాహ యజ్ఞతనయోత్పత్తిప్రతిష్ఠాసుచ ।
 పుంసూత్యావసభప్రవేశనసుతాద్యాస్యావలోకాశ్రమస్వీకార క్షితిపాభి
 షేకదయితాద్యర్థైశ్చ నాస్తీముఖమ్ ॥ * ॥ ఇతి । వ్రతాని - ప్రాజాపత్యా
 దీని , ఉపాయనమ్ - ఉపనయనమ్ , స్నానమ్ - సమావర్తనమ్ , ప్రతిష్ఠా-
 దవతప్రతిష్ఠా వాపిషాపతటాకాదిప్రతిష్ఠాచ , పుంసూతిః - పుంసవనమ్,
 ఆవసభప్రవేశనమ్ - గృహప్రవేశః , సుతాద్యాస్యావలోకనమ్ - సుతస్య
 సుతాయాశ్చ ఆద్యః ప్రథమః ఆస్యావలోకౌ ముఖప్రేక్షణమ్ , దయితా
 యాః - భార్యయాః , ఆద్యర్తుః - ప్రథమరజఃప్రాచుర్భావః , పతేషుని
 మిత్రేషు నాస్తీముఖం కార్యమిత్యర్థః । తత్రలోకాక్షిః — ॥ శ్లో ॥ నా
 మాన్నచౌలగోదానసోమోపనయపుంసవే । సోమోపనయవివాహేషువా
 స్తీశ్రాద్ధంఽపియతే ॥ * ॥ ఇతి । కాన్త్యాజనిః — ॥ శ్లో ॥ కన్యాపుత్రవి
 వాహేషు ప్రవేశేనవవర్తనః । నామకర్తృనిబాలానాం చూడాకర్తృదితేత
 థా ॥ సీమన్తోన్నయనేచైవపుత్రాదిముఖదర్శనే । నాస్తీముఖాపిత్వగణా
 న్ముజయేత్ప్రియతోగృహీ ॥ * ॥ ఇతి । కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ పు
 త్రోఽపిప్రతిష్ఠాసుతస్తాజ్ఞేత్యాగబద్ధయోః । చూడాయాంచవివాహేచ
 వృద్ధిశ్రాద్ధంసమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధగార్యః — ॥ శ్లో ॥ అ
 గార్హధానాభిషేకాదావిష్టాపూర్తేప్రియాయుతౌ । వృద్ధిశ్రాద్ధంప్ర
 కుర్వీతహ్యశ్రీసుగ్రహణేతథా ॥ * ॥ ఇతి । పారసకరః — ॥ శ్లో ॥ ని
 షేకకాలేసోమేచసీమన్తోన్నయనేతథా । జ్ఞేయంపుంసవనేశ్రాద్ధంక
 ర్తృణాం విధివత్కృత్ ॥ * ॥ ఇతి । నిషేకకాలే - గర్భాధానకాలే , సో
 మశబ్దోఽగ్రాధానాగ్నిహోత్రాదికర్తృణామపలక్షణార్థః । స్మృత్య
 చ్చరే — ॥ శ్లో ॥ గర్భాధానేవివాహేచసవనేజాతకర్తృని । నామోపా
 కర్తృస్నానేషు ప్రతేషుచసమాపనై ॥ బ్రాహ్మణాభోజయేదాదౌ ॥ * ॥
 ఇతి । తత్రైవ — ॥ శ్లో ॥ సీమన్తోన్నయనేచైవ అన్నప్రాశనచౌల
 యోః । ఉపాయనేచగోదానేచాదావేవసమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పత
 ర్భిశ్చర్తృశ్రాద్ధముపకర్తృప్రియమాణాగ్నిహోత్రాదికర్తృసు ప్రథమ
 ప్రయోగఃప్రథమః । యతఃపాతాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ నానిష్టా

తుపిత్యాంశ్చార్థే కర్తవ్యైదికమాచరేత్ । అనకృద్యానికర్త్యాని క్రియే
 రణాకర్తృకారిభిః ॥ ప్రతిప్రయోగంనైతాస్సుయర్థా తరశ్చార్థమేవచ ॥*॥
 ఇతి । సపవ — ॥ శ్లో ॥ ఆధానేఽపూనుయోజ్యైవవైశ్వదేవేతత్తైవచ ।
 బలికర్తృణిదర్శచ పౌణామాసతత్తైవచ ॥ నవయజ్ఞేచయజ్ఞాదా వదన్యై
 వంమనీషిణః । పకమేవభవేచ్ఛార్థమేతేషునవృథగృభక ॥ * ॥ ఇతి ।
 అపూనుయోరిత్యనేనాథాన సమభివాహారాద్వివచనాచ సాయం
 పౌతరగ్నిఃపూత్రపూమాపుక్తా । అష్టకాదిశ్చార్థేషు ప్రథమప్ర
 యోగేఽపికర్తృజ్ఞశ్రాద్ధం నకర్తవ్యమ్ , యతోఽనస్తరమాహసపవ —
 ॥ శ్లో ॥ నాష్టకాదాభవేచ్ఛార్థం నశ్రాద్ధేశ్చార్థమిష్యతే ॥ * ॥ ఇతి ।
 వృద్ధశాతాతపోఽత్రవిశేషమాహ — ॥ శ్లో ॥ త్రిప్వపేతేషుయ్యుక్తం
 స్తు బ్రాహ్మణానియతశ్శుచిః । ప్రదక్షిణంతునవ్యేనభోజయద్దేవపూర్వ
 కమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అయమర్థః — దైవేహ్వబ్రాహ్మణౌ మాతృశ్చార్థే
 ద్వాపితృశ్చార్థేద్వా సపతీకమాతామహశ్రాద్ధేద్వా పవమహ్నావరా
 బ్రాహ్మణానిమస్త్రాదివిసర్జనాంతం సర్వముపచారజాతం ప్రదక్షి
 ణం యథాభవతి తథామర్వ సవ్యేనసవ్యాంసగతేనైవ యజ్ఞసూత్రేనో
 త్తర వాససాచాన్వితశ్చార్థకర్తృభాజయేదితి । యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥
 ఏవంప్రదక్షిణావృణోవృద్ధానాస్తీముఖాపితృణా । యజేతదధికరంధూ
 మిశ్రాపిష్టాన్యవైశ్రియాః ॥ * ॥ ఇతి । కరంధూః - బదరీఫలమ్ । ప్ర
 చేతాః — ॥ శ్లో ॥ నజపేతైతృకం జప్యంనమాంసం తత్రదావయేత్ ।
 పౌజ్ఞుభోదేవతీర్థైవక్షిప్రం దేశవిమార్జనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయ
 నః — ॥ వా ॥ అథాభ్యుదయకేయ్యు బ్రాహ్మణా ఆమూలాదర్భాః
 పౌజ్ఞుభోయజ్ఞోపవీతస్యాత్పరదక్షిణముపచారోయవాస్త్రీలాథాగదా
 దిదానంచ ద్విః ఋజూదర్భావాసనే దద్యాత్ , “ యవోసిసోమదేవత్యో
 గోసవోదేవనిమితః । ప్రత్యవద్భిఃప్రత్యః పునరాస్తీముఖానిమాన్లో
 కాస్తీనియాహినస్సావహా ” ఇతియవవావనమ్ ॥*॥ ఇతి । ముద్గలః —
 ॥ వా ॥ దేవేషుద్వావేకోవాపితృష్వేకోద్వావా బ్రాహ్మణాంశ్చార్థే
 కల్పయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । కాత్యాయనః — ॥ వా ॥ యజైస్త్రీలాథా

ప్రత్యయవోసేత్యూఃపాహనస్వధాం ప్రయజ్ఞేత సదాపరి చరేద్భక్త్యాపి
 త్వానవ్యక్తదేవవన్నిపాతోహి నసవ్యసృజానునో విద్యతేకర్షిణిత్ || * ||
 ఇతి | సపవ — || వా || నాన్తీముఖాపిత్యనావాహిత్యవ్యతి పృచ్ఛతి
 అస్తుస్వధేత్యసృజానే నాన్తీముఖాపితరః ప్రియన్తామితి సంవన్నమిత్యప్తి
 ప్రశ్నే దధిబదరాక్షతమిశ్రాపిష్టాః || * || ఇతి | వృద్ధవసిష్టోఽపి — || శ్లో ||
 దధి కర్మంధుసంమిశ్రాపిష్టాః కార్యాయథాక్రమమ్ | ప్రాప్త్య భోజేవ
 తీర్థేన ప్రాకూల లేషుకుశేషుచ || దత్వాపిష్టాన్నకుర్వీత పిష్టపాత్రమ
 ధోముఖమ్ || * || ఇతి | పిష్టదానమత్రభోజనశాలాయాబహిః కార్యమ్ ,
 యదాహప్రచేతాః — || వా || బహిస్తు ప్రాప్త్య లేషుచ దధ్యక్షతకకం
 ధుమిశ్రాపిష్టాన్నిధాపయేత్ || * || ఇతి | చతుర్వింశతిమతే — || శ్లో ||
 ఏవం నామ్నాపరంతూష్ణీం దద్యాత్పిష్టాపృథక్పృథక్ || * || ఇతి | పృ
 థక్పృథక్ - పక్షైకస్త్విద్యాద్వాద్వాపిష్టోదద్యాత్ , తత్రప్రథమపిష్టం నా
 మ్నా గోత్రసహితేన దద్యాద్విత్తీయం తూష్ణీం దద్యాదిత్యర్థః | ఆశ్వలా
 యనోఽపి — || వా || ప్రాచీనాగ్రాదర్భాసంస్తీర్య తేషుపృష
 దాజ్యమిశ్రేణ భుక్తశేషేజైకైకస్య ద్వాద్వాపిష్టోదద్యాత్ || * || ఇతి |
 పిష్టదానం వైకలిప్తమిత్యుక్తం భవిష్యతురాణే — || శ్లో || పిష్టనిర్వా
 పణంకుర్యాన్నవాకుర్యాన్నరాధిప | వృద్ధిశ్రాద్ధమహాబాహుకులధన్వ
 నవేక్ష్యతు || * || ఇతి | పతచ్ఛాభ్యుదయశ్రాద్ధమాపదాది నిమిత్తేషు ఆ
 మేనహేమ్నావాకుర్యాత్ , తత్రమరీచిః — || శ్లో || అనగ్నిశ్చప్రవా
 సీచ యస్యభార్యారజస్వలా | ఆమశ్రాద్ధంప్రకుర్వీతమాతాపిత్రోఃక్షయా
 దృతే || * || ఇతి | వ్యాసుః పాదః — || శ్లో || ఆతాజేఽన్నద్విజాభా
 వే గ్రహణేదేశవిప్లవే | ఆమశ్రాద్ధం ద్విజుకుర్యాచ్ఛ్రాదకుర్యాత్సదేవ
 హి || * || ఇతి | గాలవః — || శ్లో || తీర్థేనగ్నావాపదిచ దేవప్రాశే
 రజస్యపి | హేమశ్రాద్ధం ద్విజైః కార్యం శూద్రైః కార్యం సదేవహి || * ||
 ఇతి | పరాశరః — || శ్లో || అశమధోఽన్నదానస్య ధాన్యమామం స్వశ
 క్తేతః | ప్రదానస్థితిద్విజాగ్రేభ్యస్సస్వలాంస్వలాంపిదక్షిణామ్ || * || ఇ
 తి | శ్రురాక్షపి || శ్లో || ఆమంధ్వతృకౌవైయ దద్యాదన్నాచృతుర్గు

అమ్ . సిద్ధాన్నైతు విధిర్యసాస్యదామ శ్రాద్ధైవ్యయంవిధిః || * || ఇతి .
అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః — || శ్లో || యద్యద్దహతివిప్రీ భ్యశ్శృతంవాయది
వాఽశృతమ్ . తేనాగ్నోరణంకుర్యాత్పిణ్డాంఽస్తైవైవనిర్వపేత్ || * || ఇ
తి . చతుర్వింశతిమతేతు — || శ్లో || ఆమశ్రాద్ధంయదాకుర్యాత్పిణ్డ దా
నంకథంభవేత్ . గృహోదాహృత్యపక్వాన్నంపిణ్డందద్యాత్తిలైస్సహ . యే
నాగ్నోరణంకుర్యాత్పిణ్డాంఽస్తైవైవనిర్వపేత్ || * || ఇతి . ఊహమపిణ్డదా
నయోస్సన్నియోగశిష్టత్వాదవధారణాచ్చసజ్జల్పవిధానేత్వన్నాఽఊహ
మాభావేపిణ్డదానంనాస్తీతిగమ్యతే . తథాపితృమేధసారే — || వా ||
యద్యద్విప్రేభ్యోదద్యాత్తైవైవఽఊహమస్తేనవాగృహోదాహృతాన్నేన
వాపిణ్డందద్యాద్యదాఽఊహమస్తదాపిణ్డదానంఽఊహమాభావేపిణ్డదా
నాభావః , ఆమశ్రాద్ధై చవోరభావాత్తద్గత్వా నామభావోభోజనాభావా
త్తత్సమృద్ధినాంచాభావః , సజ్జల్పవరణంపాదప్రత్యాలనంగద్ధపుష్పదిదా
నం తణ్డలూదిప్రదానం దక్షిణత్యామశ్రాద్ధం కార్యమ్ || * || ఇతి . తద్గ
మానామ్ - ఉపస్తరణావదానాదీనామ్ , తత్సమృద్ధినామ్ - పాత్రాభి
మన్త్రీణాదీనామిత్యర్థః . “ హిరణ్యరూదకంపశ్చావృత్తేఽహనివరేఽ
హని ” ఇతివచనాత్తర్పణం తదైవకార్యమ్ . ఇతివృద్ధిశ్రాద్ధంనిరూపితమ్ .

— శ్రీ శ్రాద్ధభేదాః ౯ —

అథశ్రాద్ధభేదాః . ప్రత్యోద్దేశేన పితృద్దేశేనవా గ్రవ్యత్యాగశ్రా
ద్ధమ్ , తదాహమరీచిః — || శ్లో || ప్రేతంపితౄనాంశ్చనిర్దిశ్య భోజ్యంయ
త్ప్రియచూత్తనః . శ్రద్ధయాక్రియతేయత్తు తచ్చాశ్రాద్ధంపరికీర్తితమ్ || * ||
ఇతి . బ్రహ్మేణ్డపురాణేఽపి — || శ్లో || దేశేకాలేచపాత్రేచ శ్రద్ధయా
విధినాచయత్ . పితౄనుద్దిశ్యవిప్రేభ్యోదత్తంశ్రాద్ధముదాహృతమ్ || * ||
ఇతి . తచ్చపునఃపార్వణైకోద్దిష్టభేదేన ద్వివిధమ్ , త్రిపురుషోద్దేశేన య
త్క్రియతే తత్పార్వణమ్ , ఏకపురుషోద్దేశేన క్రియమాణమేకోద్దిష్టమ్ ,
తదాహకణ్వః — || శ్లో || ఏకముద్దిశ్యయచ్చాశ్రాద్ధమేకోద్దిష్టంప్రకీర్తి
తమ్ . త్రినుద్దిశ్యతుయత్తద్దిపార్వణంమునయోనియః || * || ఇతి . ఏకద్వివి
ధభుషిశ్రాద్ధం నిర్వచయిత్రిక కామ్యతేజః త్రిభాభిద్యుతే , తదుక్తంకాలా

దశే — || శ్లో || శ్రాద్ధద్వయం తథోద్దిష్టమేకోద్దిష్టంచపార్వణమ్ । ని
త్యం నైమిత్తికం కామ్యమితతచ్ఛపునస్త్రిధా || * || ఇతి । శత్రు నియతౌ
పాథౌచౌదితం నిత్యమ్ , యథా అమావాస్యదౌ విహితం శ్రాద్ధమ్ । అ
నియతనిమిత్తం హి నైమిత్తికమ్ , యథా ఉపరాగాదౌ । కామనోపాధికం
కామ్యమ్ , యథా తిథినక్షత్రవారాదిషు । తదుదాహరణికాస్థానజనిః —
|| శ్లో || మృతాహేహరహర్షర్షే శ్రాద్ధం యచ్ఛమహాలయే । తన్నిత్య
ముదితం సద్భిర్నిత్యవత్తద్విధానః || ప్రేతశ్రాద్ధం సపిణ్డత్వం సజాగ్ర
ద్గ్రహణేషుచ । సంవత్సరౌదకున్భుంచ వృద్ధిశ్రాద్ధం నిమిత్తః || తిథ్యా
దిషుచ యచ్ఛ్రాద్ధం మన్వాదిషు యుగాదిషు । అలభ్యేషుచ యోగేషు త
త్కామ్యం సముదాహృతమ్ || * || ఇతి । యత్తు పిశ్వామిత్రేణ ద్వాదశ
విధత్వముక్తమ్ — || శ్లో || నిత్యం నైమిత్తికం కామ్యం వృద్ధిశ్రాద్ధం సపి
ణ్డనమ్ । పార్వణంచేతి విజ్ఞేయం గౌర్యం శుద్ధ్యర్థమప్తమ్ || కర్తృజ్ఞం న
వమం ప్రోక్తం దైవికం దశమం స్మృతమ్ । యాత్రాన్వేషకాదశం పోక్తం
పుష్కర్థం ద్వాదశం స్మృతమ్ || * || ఇతి తత్ , నిత్యం నైమిత్తిక కామ్యావా
న్తరవివక్షయైవ , నతు తతః పార్థక్యవివక్షయా । తథాహి వృద్ధవసిష్ఠః —
|| శ్లో || అహన్యహనియచ్ఛ్రాద్ధం తన్నిత్యమితీతి తత్ । ఏకోద్దిష్టంతు
యచ్ఛ్రాద్ధం తన్నైమిత్తికముచ్యతే || అభిప్రేతార్థసిద్ధ్యర్థం కామ్యం పా
ర్వణవత్ స్మృతమ్ । పురజన్మవివాహాదౌ వృద్ధిశ్రాద్ధముదాహృతమ్ || న
వానీతార్థ్యపాత్రంచ పిణ్డశ్చ సరికీర్త్యతే । పితృపాత్రేషు పిణ్డేషు సపిణ్డీ
కరణంతు తత్ || ప్రతివర్షభవేద్యస్తా తోష్ఠీచ్యతే పార్వణంతు తత్ ।
గోష్ఠ్యాం యతిక్రియతే శ్రాద్ధం గోష్ఠీశ్రాద్ధంతమచ్యతే || బహూనాం వి
దుషాం ప్రాప్తౌ సుఖార్థం పితృతృప్తయే । క్రియతే శుద్ధయేయత్తు బౌద్ధాణా
నాంతు భోజనమ్ || శుద్ధ్యర్థమితతోష్ఠీక్తం శ్రాద్ధం పార్వణవత్ స్మృతమ్ ।
నిషేకకాలేనోమేచసీమన్తొన్నయనేతథా || జ్ఞేయం పుంసువనే శ్రాద్ధం కర్తృ
జ్ఞం విధివత్ స్మృతమ్ || దేవానుద్దిశ్య క్రియతే యత్తద్దైవికముచ్యతే । తన్నిత్య
శ్రాద్ధవత్కుర్యాద్ద్వాదశ్యాదిషు యత్నః || గచ్ఛాదేశాన్తరం యద్దిశ్రాద్ధం
కుర్యాత్తుపర్షిషా । తద్యాత్రాద్ధమితి ప్రోక్తం ప్రవేశేచనసంశయః || * || ఇతి ।

— శ్రీ శ్రాద్ధదేశాః ౯ —

అథ శ్రాద్ధదేశాః । రత్నావళ్యామ్ — ॥ శ్లో ॥ దేశః కాలస్తథాపాత్రం
 ద్రవ్యంకర్తృపితామహః । నిష్పత్తికారణాన్యాహుః కర్తృణోఽస్య విపశ్చి
 తః ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ దక్షిణాప్రవణేదేశే తీర్థాదావాగృ
 హేఽపివా । భూసంసారాదిసంయుక్తే శ్రాద్ధం కుర్యాత్ప్రయత్న
 తః ॥ * ॥ ఇతి । తీర్థమ్ - దేవప్రసాదే విరంజయమ్, ఆదిశబ్దేన పుణ్యాశ్ర
 మాదిగృహ్యతే, భూసంసారిః - గోమయాదినోపలేపః, ఆదిశబ్దేనాశు
 చిద్రవ్యాపనకణమ్ । సపవ — ॥ శ్లో ॥ గోమయేనాపలిస్తైషు విపితైషు
 గృహేషుచ । కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధమతైషు నిత్యమేవయథాతిధి ॥ * ॥ ఇతి ।
 యాజ్ఞవల్క్యేఽపి — ॥ శ్లో ॥ పరిశ్రితే శుచాదేశే దక్షిణాప్రవణేత
 థా ॥ * ॥ ఇతి । పరిశ్రితే - పరితః ప్రచ్ఛాదితే, దక్షిణావనతే దేశేశ్రా
 ద్ధం కుర్యాదిత్యర్థః । స్వతో దక్షిణాప్రవణత్వాసమ్భవే దేశస్య యత్న
 తో దక్షిణాప్రవణత్వంకార్యమ్ । తథాచమనః — ॥ శ్లో ॥ శుచిదేశం వి
 విక్తంతు గోమయేనోపలిప్యచ । దక్షిణాప్రవణంఽవప్రయత్నే నోపపాద
 యేత్ ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణుధర్మోత్తరే — ॥ శ్లో ॥ తస్మాచ్ఛ్రాద్ధానిదయాని
 పుణ్యేష్వయతనేషుచ । నదీతీరేషు తీర్థేషు స్వభూమాచప్రయత్నతః ॥ * ॥
 ఇతి । దేవలః — ॥ శ్లో ॥ స్థలీషు గిరిపర్వతేషు తీర్థేష్వయతనేషుచ । వి
 విక్తేషుచ తుష్యన్తి శ్రాద్ధేషుపితరస్పదా ॥ * ॥ ఇతి । స్థలీషు - అకృత్రిషు
 భూమిష్విత్యర్థః । తథాచశక్యః — ॥ శ్లో ॥ గోగజాశ్వాదిపృష్ఠైషుకృ
 త్రిమాయాంతరాభువి । నకుర్యాచ్ఛ్రాద్ధమేతేషు పారక్యానుచభూమి
 షు ॥ * ॥ ఇతి । కృత్రిమాయాంభువి - వేదికాదాదిత్యర్థః । యవః —
 ॥ శ్లో ॥ పరకీయప్రదేశేషు పితౄణాం నిర్వపేత్తుయః । తద్భూమిస్వామి
 పితృభిశ్శ్రాద్ధకర్తృవిహన్యతే ॥ * ॥ ఇతి । భారతేచ — ॥ శ్లో ॥ పార
 క్యేభూమిదేశేచ పితౄణాం నిర్వపేత్తుయః । తద్భూమిస్వామిపితృభి
 శ్శ్రాద్ధకర్తృవిహన్యతే ॥ తస్మాత్క్రిత్యావమహీం దత్వా స్వల్పానుపిచ
 త్సుణః । పిండః పితృభ్యోఽగ్రతః తస్యాంభవతశాశ్వతః ॥ * ॥ ఇతి । పర
 కీయప్రదేశాః - పరపరిగృహీతగృహగోష్ఠారామాదయః, తద్భూమిస్వామి

తథాచాదిత్యపురాణే — || శ్లో || అటవీపర్వతాః పుణ్యా నదీతీరాణీయా
నిచ । సర్వాణ్యస్వామికాన్యాహుర్నహి తేషుపరిగ్రహః || వనానిగిరయో
నద్యస్తీర్ధాన్వాయితనానిచ । దేవభాతాశ్చ గర్భాశ్చ నస్వామీతేషువిద్య
తే || * || ఇతి । కృమికీటాద్యుపహతదేశం శ్రాద్ధే వర్జయేత్ , తదాహ
యమః — || శ్లో || రూక్షంక్రిమిహతంక్లిన్నం సజీర్ణానిష్టగర్భకమ్ । దె
శంత్యనిష్టశబ్దంచ వర్జయేచ్ఛ్రాద్ధకర్తృణి || * || ఇతి । క్లిన్నమ్ - సకడ-
మమ్ , సజీర్ణమ్ - అన్యేనాకీర్ణమ్ । మారూఢ్యైః — || శ్లో || వ
జ్జ్యజస్త్రుత్యూరూక్షాక్షితిః పుష్టతథాఽగ్నినా । అనిష్టచుష్టశబ్దా గ్రాదుగ్ధ
ద్వాశ్శ్రాద్ధకర్తృణి || * || ఇతి । తీర్థక్షేత్రవిశేషేషు కృతంశ్రాద్ధం ఫలాతి
శయప్రదంభవతి , తదాహదేవలిః — || శ్లో || శ్రాద్ధస్యపూజితోదేశో
గయాగక్లాసరస్వతీ । కురుక్షేత్రంప్రయాగశ్చ వైమిశం పుష్కరాణీచ ||
నదీనదేషుతీర్థేషు శైలేషుపులినేషుచ । వివిధేష్యేషుష్యున్తి దత్తేనేహ పి
తామహః || * || ఇతి । ఆశ్వలాయనస్తు — || శ్లో || గక్లా గోదావరీ వే
ణ్యా గౌతమీకాశకీశుభా । నర్మ దాసరయూన్యైవ కావేరీచసరస్వతీ || గ
యాప్రయాగశ్శ్రీశైలో గోకణం పుష్కరంశుభమ్ । వైమిశంచ కురు
క్షేత్రం కేదారం సేతుబద్ధనమ్ || ద్వారకాబదరీకాంబు ముఖ్య వారాణ
సీతథా । పురుషోత్తమస్వామివేత్త సర్వోత్కృష్టోమహూదధిః || ఏతేషు
తీర్థముపేషు క్షేత్రేషుచ శుభాశుభమ్ । కృతమక్షయమాప్నోతిమనుష్య
ణాం నసంశయః || * || ఇతి । వ్యాసః — || శ్లో || పుష్కరేష్వక్షయం
శ్రాద్ధం జపహూతపాంసీచ । మహూదధౌ ప్రయాగేచ కాశ్యాం
చకురుజాగ్రతే || * || ఇతి । శబ్ధోఽపి — || శ్లో || వారాణస్యాంకురుక్షే
త్రే భృగుతువై హిమాలయే । గక్లాద్వారేప్రయాగేచ వైమిశే పుష్కరే
తథా || సన్నిహత్యాం గయాయాంచ దత్తమక్షయ తాం ప్రజేత్ । నదీస
ముద్రతీరవాహ్రాదేగోష్ఠేఽథపర్వతే || సముద్రగా నదీతీరేసింధుసాగరసం
గమే । నద్యోర్వాసంగమరాజన్ సాలిగ్రామశిలాన్తికే || సాలిగ్రామ
చ గోకణం గయాయాంచవిశేషతః । క్షేత్రేష్వేతేషుయచ్ఛ్రాద్ధం పి
శ్చిభక్తిసమర్పణః || కరోతివిధివన్తర్త్యః కృతకృత్యోవిధీయతే || * || ఇ

తి । సపవ — ॥ వా ॥ యత్ర క్వచన నర్తదాతీరే యమునాతీతే గంగా
 యాం విశేషతో గంగాద్వారే ప్రయాగే గంగాసాగరసంగమే కులావతే
 బిల్వకే నీలవర్షతే కుబ్జాహే భృగుతున్దే కేదారే లిక్ష్తాయాం సుగంధాయాం
 ఫల్గుతీర్థే మహాగంగాయాం తణ్డూలికాశ్రమే కుమారధారాయాం ప్రభాస
 యత్ర క్వచన సరస్వత్యాం విశేషతో నైమిశారణ్యే వారాణస్యాం అగ
 స్త్యాశ్రమే కణ్వాశ్రమే కాశిక్యాం సరయాతీరే శోణాయాభాగీరథ్యాశ్చ
 సంగమే శ్రీవర్షతే కల్పవృక్షకే ఉత్తరమానసే బడబాయాం నస్తర్చే శిష్టు
 పదే స్వర్ణప్రదేశే గోదావర్యాం గోమత్యాం వేత్రవత్యాం విసాళా
 యాం వితస్తాయాం మరుద్వృధాయాం శతద్రుతి చంద్రాగాయాం వి
 రావత్యాం సింధోస్తీరే దక్షిణే వశ్చనదే ఔజసే నైవమాదిష్వనేయేషు తీ
 ర్థేషు సరిద్వరాసు పులినేషు ప్రప్రవణేషు పర్వతేషు నిమగ్నేషు వనే
 షూపవనేషుచ గోమయేనోపలిపైషు మనోజ్ఞేషుచ ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర పితృ
 గాథా — ॥ శ్లో ॥ కులేఽస్తాకం సజన్తుస్సన్యదోఽనోదద్యాన్జలాశ్చలిమ్ । న
 దీషుబహుతోయాసు శీతలాసుపిశేషతః ॥ అపిశాయేతసోఽస్తాకం కులేక
 శ్చిన్నరోత్తమః । గయాశీషేషతేశ్రాద్ధంయోనోదద్యాత్సమాహితః ॥
 ఏష్టవ్యాబహవఃపుత్రాయ ద్యేకోఽపిగయాంవ్రజేత్ । యజేతవా २. శ్వ
 మేధేన నీలంవా వృషముత్సృజేత్ ॥ * ॥ ఇతి । బ్రహ్మవైవర్తే — ॥ శ్లో ॥
 గయాశీషేషాయ దాపిణ్డం నామ్నాయేషాం ప్రకుర్వతే । నరకస్థాదివింయా
 న్ని స్వర్గస్థామోక్షమాపుయః ॥ తత్రాక్షయవటోనాన్మృషులోకేషువి
 శ్రుతః । పితౄణాం తత్రవైదత్తమక్షయం భవతిప్రభో ॥ వలవృక్షంసమా
 సాద్యశాకేనాపుష్పకేనవా । ఏకస్మిన్భూజితేవిప్రకోటిర్భవఃభోజితా ॥
 ఆత్మనస్తుమహాబుద్ధే గయాయాంతు తిలైర్వివా । పిండోర్వాపణంకార్యం
 మృతానాంతు తిలైస్సహ ॥ * ॥ ఇతి । నద్యాదిషు తీర్థశ్రాద్ధముక్తం మ
 త్స్యపురాణే — ॥ శ్లో ॥ స్నాత్వానదిషు సర్వాసు పితృదేవాంశ్చ త
 ర్పయేత్ । తత్రతత్రయథావిత్రం కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధాదికం తథా ॥ అకాలే
 వ్యకళాలెవా తీర్థశ్రాద్ధం తథానరః । శ్రాద్ధంకృత్వాతథాతీర్థే కర్త
 వ్యంపితృతర్పణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పౌర్ణమీ — ॥ శ్లో ॥ తీర్థేషుబ్రాహ్మ

ణంబైవ పరీక్షేతకథంచన । అన్నార్థినమనుప్రాప్తం భూజయేన్న మశాసనాత్ ॥ సత్తుభిషిద్ధదానంసాధ్యతస్యాయైః పాయసేనవా । కర్తవ్యమృషిభిర్దృష్టం పిణ్యాకేనైజుదేనవా ॥ పిణ్యాకేనతిలానాంవా భక్తిమద్భిర్నైసన్దా । శ్రాద్ధంతత్రతుకతావ్యం అగ్న్యై వాహనవర్జితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । “ తీర్థైశ్చనగ్నానాపదిచ ” ఇతిపూర్వోక్తం హిరణ్యశ్రాద్ధం వాకర్తవ్యమ్, “ ॥ శ్లో ॥ తేప్రసాత్వాశుషకవాసాః ప్రహయతిలవార్యథ । భోజయద్బాహ్నిమ్నాణాంశ్చార్ధై హిరణ్యశ్చార్ధమేవవా ॥ కృత్వాసూత్రవిధానేన పిణ్యానైత్రప్రపిణ్ణకాః । అన్నేనామేనమాంసేనసత్తుభిర్ద్విజాతచరేత్ ॥ ” గోప్యతేశ్చ । గయావ్యతిరిక్తస్థానెషు జీవపితృకేనాపి తీర్థశ్చార్ధం కతావ్యమిత్యథస్తాత్ప్రతిపాదితమ్ ।

— శ్రీ శ్రాద్ధకాలాః శ్రీ —

— ॥ శ్లో ॥ అమావా

సాస్తవకావల్లిభిః కృష్ణపక్షోదయనద్యయమ్ । రవ్యబ్రాహ్మణసంపత్తిర్ద్విషుచత్సూర్యసహగ్రీమః ॥ వ్యతిపాతోగజచ్ఛాయాగ్రహణంచన్ద్రసూర్యయోః । శ్రాద్ధంప్రతిరుద్ధిచ్ఛైవశ్రాద్ధకాలాః స్రక్రీర్తితః ॥ * ॥ ఇతి । రవ్యమ్ - కృషరమాంసాది, బ్రాహ్మణః - శ్రుతాధ్యయనసంపన్నః, తయోస్సంపత్తిలాభా యష్టికాత సతధోక్తిః । అశ్రహారీతః — ॥ శ్లో ॥ తీర్థగ్రహ్యోపపత్తైశ్చ నకాలమవధారయేత్ । పాత్రించ బాహ్నిమ్నాణంప్రావ్యసవ్యశ్చార్ధం విధీయతే ॥ * ॥ ఇతి । తీర్థమ్ - గక్రాది, విషువత్ - మేఘులాలసహగ్రీవీ, అయనవిషువయోస్సహగ్రీవీ త్వేసిద్ధేఽపి పృథగుపాదానం ఫలాశితయజ్ఞావనార్థమ్, గజచ్ఛాయాలక్షణమ్ “ యదేస్థః పిశ్యదేనత్యే ” ఇత్యాదినాపూర్వముక్తమ్, గ్రహణమ్ - ఉపరాగః, అశ్రవిశేషమాహవృద్ధవసితః — ॥ శ్లో ॥ త్రిదశస్సర్కసమయే తప్తవ్యద్విపితరస్తథా । మనుష్యానుభవకాలేతు మోక్షకాలేతు రాక్షసాః ॥ * ॥ ఇతి । శ్రాద్ధంప్రతిరుచిః - యదాశ్చార్ధంప్రతీచ్ఛా తదైవకర్తవ్యమితి, చకాకేణాన్వేషిష్యశ్చార్ధకాలాన్సంక్షయోదే । అత ఏవయమః — ॥ శ్లో ॥ అమావాస్యనుభకార్తిక్యాంమాఘ్యాం శ్రీపక్షవాద్విజాః । తర్పయేత్పితృపూ

ర్వంతు తదస్యాక్షయముచ్యతే || * || ఇతి । జాతుకణ్ఠః — || స్లో || గ్రాహణాపరాగే విషువేచజాతే కృష్ణేమఘాయామయనద్వయేచ । నిత్యం చ శక్లేచ తతైవపద్మైదత్తంభవేన్నిమగ్నహస్తతుల్యమ్ || * || ఇతి । శ్లాది స్వరూపమపి తేనైవోక్తమ్ — || స్లో || శ్లాఽప్రాహురమావాస్యాంక్షీణ సోమాంద్విజోత్తమాః । అప్తకాతుభవేర్బద్ధంతత్రదత్తంతథాక్షయమ్ || * || ఇతి । “ || స్లో || యదా విప్లిర్యతీపాతో భానువారస్తతైవచ । పద్మకం నామతతోక్రిక్తమయనాచ్చచతుర్గుణమ్ || ” ఇతి శ్లోకోక్తమపి పద్మం గ్రాహ్యమ్ । కాశకీశ్రుతిః — “ పతద్ధిదేవపితౄణామయనంయద్ధప్తిచ్చాచ యాయాంశ్రాద్ధందద్యాత్ ” ఇతి । శ్లోఽపి — || స్లో || హస్తీచ్చాచ యాసుయద్దత్తంయద్దత్తంరాహుదర్శనే । విషువత్యయనేచైవ సర్వమానన్త్యమశ్నుతే || * || ఇతి । అనేకవిధాగజచ్ఛాయాఃప్రతివిషుప్రతిపాద్యన్తే — || స్లో || హంసేహస్తస్థితేయాతు మఘాయుక్తాత్రయోదశీ । తిథిర్వైవస్వతీనామ సాచ్ఛాయా మజ్జరస్యతు || * || హంసేకరస్థితేయాతుల మావాస్యాకర్వాతా । సాజ్ఞేయామజ్జరచ్ఛాయా ఇతి బోధాయనోఽబ్రవీత్ || * || కరః - హస్తనక్షత్రమ్, || స్లో || వనస్పతిగతేసోమేయాచ్ఛాయాప్రాజ్ఞుభిభవేత్ । గజచ్ఛాయాతుసాప్రాక్తాతస్యాంశ్రాద్ధంప్రకల్పయేత్ || * || ఆమావాస్యాయామపరాష్ణా ఇత్యథః, || స్లో || సైంహికేయోయదాసుర్యం గ్రసతేపర్వసద్ధిషు । గజచ్ఛాయాతుసాప్రాక్తాతస్యాంశ్రాద్ధంప్రకల్పయేత్ || * || సైంహికేయః - రాహుః, || స్లో || ఘృతేనభోజయేద్విప్రాఃఘృతం భూమాసముత్సృజేత్ । గ్రహణాభ్య గజచ్ఛాయా శ్రాద్ధందత్వానశోచతి || * || ఇతి । భోక్తురపి దోషస్తత్రైవదర్శితః — || స్లో || కృష్ణాజినప్రతిగ్రాహీవిక్రయీవాహారేతయః । గజచ్ఛాయాశృతం భుక్త్వానభూయఃపురుషోభవేత్ || * || ఇతి । దేవలః — || స్లో || తృతీయారోహణీయుక్తావైశాఖస్య సితాతుయా । ముఖాభిస్సహ తాకృష్ణానభసేభుక్తయోదశీ || తథాశతభిషగ్యుక్తాకార్తికేనవమతథా ఇన్దుక్షయే గజచ్ఛాయావైధృలేషు యుగాదిషు || పతే శాలాస్సముద్దిప్తాః పితౄణాం ప్రీతివధానాః || * || ఇతి

— శ్రీయుగాదిశ్రాద్ధనిరూపణమ్ —

యుగాదయో మత్స్యపురాణే దశీతాః — || శ్లో || వైశాఖస్య
తృతీయానునవమీకార్తికస్యతు । మాఘేషష్ఠిదశీచైవ నభస్యేచ త్రయో
దశీ || యుగాదయః స్మృతాహ్యేతాదత్తస్యాక్షయకారకాః || * || ఇతి ।
విష్ణుపురాణైఽపి — || శ్లో || వైశాఖమాసస్య సితాతృతీయానవమ్యసౌ
కార్తికశుక్లపక్షే । నభన్యమాసస్యచక్రస్థపక్షే త్రయోదశీషష్ఠిదశీచమా
ఘే || పానీయమప్యత్రతైర్విమిశ్రం దద్యాత్పితృభ్యః ప్రయతో ఋను
వ్యః । శ్రాద్ధంకృతం తేనసమాప్తహస్తం రహస్యమేతస్మి తరోవదన్తి || * ||
ఇతి । అత్రశుక్లపక్షే యాతృతీయా , షష్ఠిదశీచక్రస్థపక్షే ఇత్యన్వయః ।
అతపవనారదీయపురాణే — || శ్లో || ద్వేతుకృష్ణేద్వేతుశుక్లే యుగా
ద్యాఃకవయోవిమః || * || ఇతి । బ్రాహ్మపురాణేతు మాఘస్యపౌర్ణమా
సీయుగాదిరిత్యుక్తమ్ — || శ్లో || వైశాఖశుక్లపక్షస్య తృతీయాయాం
కృతంయుగమ్ । కార్తికేశుక్లపక్షేచ త్రేతాతు నవమేఽహని || అథబాద్ర
పదేకృష్ణే త్రయోదశ్యాం ద్వాపరంయుగమ్ । మాఘేతుషాష్టమాస్యాం
తు ఘోరం కలియుగంతథా || యుగారమ్భాస్తుభిధయోయుగాద్యాస్తైనవి
శ్రుతాః || * || ఇతి । అత్రకల్పభేదేనవ్యవస్థేతి చన్ది కాయామ్ । పుల
స్త్యాస్త్రవిశేషమాహ — || శ్లో || అయనద్వితయే శ్రాద్ధం విషువద్విశ
యేతథా । యుగాదిషుచ సర్వాసు పిణ్డనిర్వాపణాద్భుతే || * || ఇతి । యు
గాన్తపవశ్రాద్ధముక్తం స్మృత్యన్తరే — || శ్లో || సూర్యస్యసింహసక్లా
న్త్యానున్తఃకృతయుగస్యతు । తథావృశ్చిక సజాగ్రన్త్యానున్తస్తైతా
యుగస్యతు || జ్ఞేయస్తు వృషసజాగ్రన్త్యాం ద్వాపరాన్తశ్చసభ్యయా ।
తథాచక్రమృషసజాగ్రన్త్యానున్తఃకలియుగస్యతు || యుగాదిషు యుగాన్తై
షు శ్రాద్ధమక్షయముచ్యతే || * || ఇతి ।

— శ్రీ మన్వాదిశ్రాద్ధనిరూపణమ్ —

మన్వాదయోఽపిశ్రాద్ధకాలాః , “ తథామన్వన్తరాదౌచ దేయం
శ్రాద్ధం విజానతా ” ఇతిష్మరణాత్ । మన్వన్తరాదయోమత్స్యపురాణే ద
ర్శితాః — || శ్లో || ఆశ్వయుకుచ్ఛనవమీ కార్తికేద్వాదశీసితా । తృతీ

యాచైత్రమాసస్య సితాభాద్రపదస్యచ ॥ ఫాల్గునస్యాప్యమావాస్యా పు
 వ్యవైకాదశీసితా । ఆషాఢస్యాపిదశమీ మాఘమాసస్యసప్తమీ ॥ శా
 వణస్యాప్తమీకృష్ణాతథా౭౭షాఢీచపూణిమా । కార్తికీఫాల్గునీజ్యేష్ఠీ చై
 త్రీషబ్దదశీసితా ॥ మన్వంతరాదయశ్చైతే దత్తస్యాక్షయకారకాః ॥ * ॥
 ఇతి । తతే ౧వ — ॥ శ్లో ॥ కృతం శాన్ధం విధానేన మన్వాదీషు యు
 గాదిషు । హేయనానిద్విసాహస్రం పితౄణాం తృప్తిదం భవేత్ ॥ ఆసు
 స్నానం జపోహేమానుః పుణ్యానన్త్యాయకల్పతే ॥ * ॥ ఇతి । మహాభా
 రతే౭పి — ॥ శ్లో ॥ యామన్వాద్యాయుగాద్యాశ్చ తిథయస్తాసు మాన
 వః । స్నాత్వాహుత్వాచదత్వాచ తదనస్తఫలంభేత్ ॥ * ॥ ఇతి । కా
 లాదర్శే౭పి — ॥ శ్లో ॥ మన్వాద్యాసుయుగాద్యాసు ప్రదత్తస్సలిలాష్ట
 లిః । సహస్రవాషిఃకీం తృప్తిం పితౄణామావహేత్పరామ్ ॥ ద్విపహ
 స్రాప్తికీంతృప్తిం కృతంశాన్ధం యథావిధి । స్నానందానం జపోహేమా
 మః పుణ్యానన్త్యాయకల్పతే ॥ * ॥ ఇతి । సంగ్రహకారః — ॥ శ్లో ॥ తి
 థ్యగ్నీనతిథిస్తథ్యాశైకృష్ణేభో౭నలోగ్రహాః । తిథ్యరౌగనశివో౭శ్వ౭
 మా తిథీమన్వాదయోమతాః ॥ * ॥ ఇతి । చైత్రమారభ్యద్వాదశమాసా
 నామైకైకవైకైకం వదం యోజనీయమ్ ; తిథిః - పూణిమా , అగ్నిః -
 తృతీయా , చైత్రే పౌణిమాశుక్లశృతీయాచేత్యర్థః ; వైశాఖే , న - నా
 స్తి ; జ్యేష్ఠే , తిథిః - పౌణిమాసీ ; ఆషాఢే , తిథ్యాశై - పౌర్ణమాసీశు
 క్లదశమీచ ; శ్రావణే , కృష్ణేభః - కృష్ణాప్తమీ , అశ్రకృష్ణే తి విశేషణాది
 తరత్రసర్వత్రశుక్లశిఖేర్గ్రహణమ్ ; భాద్రపదే , అనలః - తృతీయా ; ఆ
 శ్వయుజే , గ్రహాః - నవమీ ; కార్తికే , తిథ్యరౌగ - పూర్ణాద్వాదశీచ ;
 మాగ్ధశేషే , న - నాస్తి ; పుష్యే , శివః - ఏకాదశీ ; మాఘే , అశ్వః - స
 ప్తమీ ; ఫాల్గునే , అమాతిథీ - అమావాస్యాపౌర్ణమాసీచేత్యర్థః । పుష్యే
 స్తరే — ॥ శ్లో ॥ అమాపాతశ్చసజ్కాగ్నిస్తథావైధృతిరెవచ । అష్ట
 కాశ్చైవమన్వాదిర్యుగాదిశ్చమహాలయః ॥ చక్ష్రుసూర్యుషరాశ్చ౧౧
 జచ్ఛాయాతతైవచ । గ్రహ్యభ్యామ్మణసంపత్తిశ్చ౧౧ధకాలాః ప్రక్షీర్ణ
 తాః ॥ * ॥ ఇతి । “ ॥ శ్లో ॥ అమాక్షకావ్యతీపాతమన్వాదిష్టు యుగాది

సు । విద్వాంశ్చాగ్రధనుకుర్వాణః ప్రాయశ్చిత్తీయశేద్విజః ॥ ” ఇతివ
చవాప్తు న్వాదియుగాది వ్యతీపాతేషు శ్రాద్ధం నిత్యమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ తి
థ్యాదిషుచయశ్చాగ్రధం మన్వాదిషుయుగాదిషు । అలభ్యేషుచయోగే
షు తతామ్యంసముదాహృతమ్ ॥ ” ఇతి గాతవ వచనంతు నిత్యత్వా
పాకరణార్థమ్ , వచనద్యయేనాగ్నిహూత్రాదివన్నిత్యత్వ కామ్యత్వ
యోరవిరోధాదిత్యాచూః । ఏవమేవ “ ॥ శ్లో ॥ ప్రేతశ్రాద్ధంసపిణ్డత్వం
సజాగ్రీర్నిగ్రహణేషుచ ॥ ” ఇతి ప్రతిపాదితస్యవైమిత్తికత్వస్యచ “ ॥ శ్లో ॥
సజాగ్రీర్నిర్విషువచ్చైవపిశేషేణాయనద్యయమ్ । వ్యతీపాతోఽథజన్మ
క్షణంచస్త్రీసూర్యగ్రహస్తథా ॥ ఇత్యేతాంశ్చాగ్రధకాలాంస్తు కామ్యా
నాహప్రజాపతేః । శ్రాద్ధమేతేషు యద్దత్తం తదానన్తాయుకల్పతే ॥ ” ఇ
తివిష్ణుక్తస్య కామ్యత్వస్యవచనవిరోధః । అత ఏవకూర్మపురాణే — ॥ శ్లో ॥
వైమిత్తికంతుకర్తవ్యం గ్రహణేచస్త్రీసూర్యయోః । బాధవానాంచమరణే
సకీప్యాదతోన్యథా ॥ కామ్యానిచైవశ్రాద్ధాని శస్యనైగ్రహణాదిషు ॥ * ॥
ఇతి । తథాచశాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ సర్వస్వేనాపికర్తవ్యం శ్రాద్ధంవై
రాహుదర్శనే । అకుర్వాణస్తుశ్చాగ్రధం వజ్రేకౌరివసీదతి ॥ రాహుద
ర్శనదత్తంహిశ్రాద్ధమాచస్త్రీతారకిమ్ । గుణవత్సర్వకామీయంపితౄణా
ముపతిష్ఠతే ॥ * ॥ ఇతి । మార్కండేయోఽపి — ॥ శ్లో ॥ విశిష్టబ్రాహ్మ
ణప్రాప్తౌసూర్యేస్తుగ్రహణేఽయనే । విషువేరవిసజాగ్రీన్తావ్యతీపాతే
చపుత్రక ॥ శ్రాద్ధాహుత్రవ్యసంప్రాప్తౌతథాదుస్స్వప్నదర్శనే । జన్మ
క్షణగ్రహపీడాసు శ్రాద్ధం కుర్వీతచేచ్ఛయా ॥ * ॥ ఇతి । యదాపి , ఇ
చ్ఛా - కామ్యః , తదాపి శ్రాద్ధం కుర్వీతేత్యర్థః । ఏవంచనిత్యవైమిత్తిక
యోఃఫలేచ్ఛాయాం సత్యాం కామ్యత్వంసమిరుధ్యతే .

— శ్రీ కామ్యశ్రాద్ధకాలాః ౯ —

కృత్తికాదినక్షత్రాణి కామ్యశ్రాద్ధకాలాః । యదాహ యాజ్ఞవ
ల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ స్వర్గంచాపత్యమోజశ్చ శౌర్యంయేత్రంబలంతథా ।
లశ్మాంత్రైచ్ఛ్రీఘ్నంచసౌభాగ్యంసమృద్ధింముఖ్యతాంశుభమ్ ॥ ప్రవృత్త
శక్రతాంజైవ వాణిజ్యప్రభృతీనపి । అరొగిత్వంయశోపీతశోకతాంపర

మాంగతిమ్ || ధనంవేదా భిషక్సిద్ధిం కుప్యం గామవ్యజావికమ్ । అశ్వా
నాయుశ్చ విధివద్యశ్శ్రీధంసంప్రయచ్ఛతి || కృత్తికాదిభరణ్యంతంసకా
మానాపుయాదిమాః । ఆస్తికశ్శ్రీధానశ్చ వ్యపేరిమదమత్సరః || * ||
ఇతి । ప్రవృత్తచక్రతా - అప్రతిహతాజ్ఞతా , కుప్యమ్ - సువణారజతవ్య
తిరిక్త తాచూది । విష్ణురసి — || వా || స్వర్గంకృత్తికాన్వపత్యంరోహి
ణీషు బ్రహ్మవర్చసంసౌమ్యే కర్మణాంసిద్ధిం రౌద్రే భువంపునర్వసౌ పు
ష్టింపుష్యే సార్వసర్వాకామాః శ్రైష్ఠ్యంపిత్రై సౌభాగ్యంఫల్గు
నీషు ధనమార్యస్థై జ్ఞాతిశ్రైష్ఠ్యంహస్తై రూపవతస్సుతాంస్తాప్తే వా
ణిజ్యవృద్ధింస్వాతౌ కనకంవిశాఖాసు మిత్రాణిమైత్రై శాక్రరాజ్యం కృ
షీర్కూలే సముద్రయానసిద్ధిమాప్యే సర్వానామాన్వైశ్వదేవే వేదశ్రై
ష్ఠ్యమభిజితి సర్వాకామాఃశ్రవణే బలంవాసవే ఆరోగ్యంవారుణే రూప
ద్రవ్యమాజే గ్రహమహిర్భుకేర్షే గాఃపాష్టై తురగ్గానాశ్వినే జీవితంయా
మ్యే || * || ఇతి । ఆదిత్యాదయోవారాశ్చ కామ్యశ్రీధకాలాః । తదా
హవిష్ణుః — || వా || సతతమాదిత్యేహి శ్రాధంకుర్వన్నా రోగ్య
మాప్నోతి సౌభాగ్యంచాద్యై సమరవిజయం కాజే సర్వానామాన్వౌధే
విద్యామభీష్టం జీవేధనం శౌక్రజీవితం శనైశ్చరే || * || ఇతి । కూర్మ పు
రాణేఽపి — || శ్లో || ఆదిత్యవారెత్వారోగ్యం చాద్యై సౌభాగ్యమేవ
చ । కాజేసర్వత్రవిజయం సర్వాకామాబుధస్యతు || విద్యాంవిశి
ష్టంచగురౌ ధనంవై భార్గవేపునః । శనైశ్చరే భవేదాయురారోగ్యమతి
దుర్లభమ్ || * || ఇతి । విష్ణుధర్మోత్తరే — || శ్లో || అతఃకామ్యానివత్సౌ
మి శ్రీధానితవపార్థివ । ఆరోగ్యమథసౌభాగ్యం సమరవిజయంతథా ||
సర్వాకామాంస్తథావిద్యాం ధనంజీవితమేవచ । ఆదిత్యాదిదినేష్య
వం శ్రీధంకుర్వసదానరః || క్రమేణేతానవాప్నోతి నాత్ర కార్యావిచా
రణా || * || ఇతి । అత్రవిశేషమాహునుః — || శ్లో || యుక్తుంకుర్వ
ద్విన్త్రైషు సర్వాకామానవాపుయాత్ । అయుక్తుతుపిత్యనర్చ్య
పూజాంప్రాప్నోతి పుష్కలామ్ || * || ఇతి । యుక్తు - యుక్త్యేషు , ది
నేషు - సూర్యాదివారేషు , ఋత్యు - కృత్తికాదినక్షత్రైషు , కుర్వో

శ్రాద్ధమితి శేషః । ప్రతిపదాది తిథయోఽపి కామ్యశ్రాద్ధకాలాః । తదా హమనుః — ॥ శ్లో ॥ కుర్వేత్ప్రతిపది శ్రాద్ధం సురూపాద్విద్యతే సుతాన్ । కన్యకాంతుద్వితీయాయాం తృతీయాయాంతు వద్వినః ॥ పశూన్ యుగ్రాం శ్చతుర్థ్యాంచ పశ్విమ్యాం శోభనాన్ సుతాన్ । వస్త్యాం ద్యూతం కృషిం చాపి నప్తమ్యాం లభతేనరః ॥ అష్టమ్యామపి వాణిజ్యం లభతే శ్రాద్ధదోన రః । స్యాన్నవమ్యా మేకఖురం దశమ్యాం ద్విఖురం బహు ॥ ఏకాదశ్యాం తథారూప్యం బ్రహ్మ వర్చసినస్సుతాన్ । ద్వాదశ్యాం జాతరూపంచ రజ తంరూప్యమేవచ ॥ జ్ఞాతీశ్చైత్ర్యం త్రయోదశ్యాం చతుర్దశ్యాంతుకుప్ర జాః । ప్రీయై పితరశ్చాస్యయే శస్త్రై రణరహితాః ॥ శ్రాద్ధదఃపశ్విద శ్యాంతు సర్వాన్ కామానవాప్నుయాత్ ॥ * ॥ ఇతి । కాత్యాయనోఽపి — ॥ వా ॥ సురూపాస్సుతాఃప్రతిపది స్త్రియోఽప్రతిరూపాద్వితీయా యాంవద్విన స్త్రితీయాయాం చతుర్థ్యా యుద్రపశవఃపుత్రాఃపశ్విమ్యాం ద్యూతంవస్త్యాం కృషిస్సప్తమ్యాం వాణిజ్యమష్టమ్యామేకశఫానవమ్యాం దశమ్యాం గావః పరిచార కాఏకాదశ్యాం ద్వాదశ్యాం ధనధాన్య రూప్యజ్ఞా తీశ్చైత్ర్యహిరణ్యాని త్రయోదశ్యాం యువానస్తత్రమ్రియై శస్త్రహ తన్య చతుర్దశ్యామమూవాస్యాయాంసర్వమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏతచ్ఛ్రుతిశ్రా ద్ధం కృష్ణవత్కే ర్తవ్యమ్, “ ॥ శ్లో ॥ పిత్ర్యం శ్రాద్ధం కృష్ణవత్కే దినేఽస్త మయియోగిని । ” ఇతి స్మరణాత్ । తథాచమనుః — ॥ శ్లో ॥ యథైవచాపరః పక్షః పూర్వపక్షాద్విశిష్యతే । తథాశ్రాద్ధస్య పూర్వాష్టోదపరాష్టైవా విశిష్యతే ॥ * ॥ ఇతి । కామ్యశ్రాద్ధం ప్రకృత్యప్రత్యస్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ కృష్ణవత్కేఽపరాష్టేతు రౌహిణంతు నలక్ష్మయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । “ అపరాష్టః - ద్వేధా విభక్తస్యామల్నా ద్వితీయభాగః, రౌహిణః - అమల్నా నవమోముహూర్తః, ఏవంచ కుతపాది ఘటికా త్రయయక్తా యాం ప్రతిపదాదితిథౌ కామ్యశ్రాద్ధం కార్యమ్, నతు కుతపాద్యసంయు క్తాయామితి ముత్తవ్యమ్ ” ఇతి చంద్రికాయామ్ । కామ్యశ్రాద్ధం కా మ్యనోద్ధవర్యస్తమేకసంవత్సరపర్యంతం వా యథాకామ ముక్తదినేఽవశ్య మన్యుష్టయమ్ । తథాచ దేవస్వామినా నక్షత్రశ్రాద్ధముదాహృతోఽ

క్రమ్ — || వా || నాక్షత్రేషుతు కామ్యశ్రాద్ధేషు తతామప్రదనక్షత్ర
 ప్రాప్తా ఆతతామప్రాప్తైరబ్జమేకంవా తస్మిన్మతే శ్రాద్ధం కుర్యా
 త్ || * || ఇతి । హరితః — || శ్లో || కామ్యశ్రాద్ధానికామ్యాధ్యం సమ్య
 గ్యత్నేనసాధయేత్ । శరీరారమ్భహేతుత్వాన్నముహుస్తాని కారయేత్ ||
 యథాకథంచిన్నిత్యాని కుర్యాదిష్టుక్షయాదిషు । పాత్రద్రవ్యాదిసంపత్సు
 సత్సుకామ్యఫలంభవేత్ || * || ఇతి । విషుంమ్భాదియోగాశ్చ కామ్య
 శ్రాద్ధకాలాః, తత్ర కృత్తికాదినక్షత్రేషూక్తంఫలం క్రమాత్ జ్ఞేయమ్ । త
 దాహమరీచిః — || శ్లో || కృత్తికాదిషుఋత్యేషు శ్రాద్ధేయైశ్చలమీరిత
 మ్ । విషుంమ్భాదిషుయోగేషు తదేవఫలమివ్యతే || * || ఇతి । రవ్యాది
 వారశ్రాద్ధఫలంబవాదికరణేషు శ్రాద్ధకరణైఃపిగ్రప్తవ్యమ్ । తదా హబ్బ
 హస్పతిః — || శ్లో || సూర్యాదివాసరేష్వేతచ్ఛ్రాద్ధకృత్తలభతేఫలమ్ ।
 బవాదికరణైఃపేతచ్ఛ్రాద్ధకృత్తలభతేఫలమ్ || * || ఇతి । సంగృహ్య
 దర్శయతి కాలాదర్శకారః — || శ్లో || పత్రాద్యాద్యాసుకథిషు వజాయ
 త్వాచతుర్దశీమ్ । కన్యాదికామినఃకుర్యశ్రాద్ధం పార్వణరూపవత్ || కృ
 త్తికాదిషుఋత్యేషు భరణ్యస్తేషుపార్వణమ్ । కుర్యశ్రాద్ధం శ్రద్ధధానా
 స్స్వర్గాదిఫలకామినః || విషుంమ్భాదిషుయోగేషు ఫలం నక్షత్రవత్ స్మృ
 తమ్ । శ్రాద్ధం రవ్యాదివారేషుహ్యోరోగ్యాది ఫలేష్వపః || కుర్యఃఫలమి
 దం జ్ఞేయం బవాదికరణైఃపి || * || ఇతి । కామ్యశ్రాద్ధస్య కాలాంతర
 మప్యహ గార్గ్యః — || శ్లో || మాససంజ్ఞేయదాఋత్యే చక్ష్రస్సంపూ
 ర్ణామణ్డలః । గురుణాయది సంయుక్తస్సాతిధిర్మహతీస్త్పతా || * || ఇతి ।
 పౌర్ణమాస్యాం చక్ష్రస్త్వననక్షత్రే చిత్రాదౌ గురుణాయుక్తశ్చేత్సా
 పౌర్ణమాసీమహాచైత్ర్యాది సంజ్ఞేనృగ్ధః । సపవ — || శ్లో || మేషరా
 శౌయదాశౌరిస్సింహేచక్ష్రబృహస్పతీ । భానురశ్శ్రవణక్షేత్ర మహా
 మాఘీతిసాస్త్పతా || * || ఇతి । సౌరిః - శనైశ్చరః, మేషేయదిస్యాత్, గు
 రుశ్చక్ష్రశ్చసింహేయదిస్యాత్, భానురశ్శ్రవణనక్షత్రేయదిస్యాత్
 దాపూర్ణమామహామాఘీత్యర్థః । సపవ — || శ్లో || వృషేవామిథునే
 భానా జీవచక్ష్రాతకేక్ష్రభే । పౌర్ణమాసీగురోర్వాతే మహాక్షేప్తీ ప్రకీ

తితా ॥ మహాచైత్ర్యాదిషుకృతం దానం శ్రాద్ధముపోషణమ్ । అనన్తఫలనం ప్రాహుర్ము నయోధర్మ వేదినః ॥ * ॥ ఇతి । ఇతి శ్రాద్ధకాలాః .

— శ్రాద్ధభోజనీయవర్జనీయబ్రాహ్మణ నిరూపణమ్ ౯ —

అథ శ్రాద్ధభోజనీయవర్జనీయబ్రాహ్మణనిరూపణమ్ । తత్ర మనుః —

॥ శ్లో ॥ తత్ర యేభాజనీయాన్యైశ్చైవ ర్జ్యాద్విజోత్తమాః । యావన్తజ్జైవయైశ్చాపి నైస్తాన్వత్యాయశేషతః ॥ * ॥ ఇతి । ద్విజోత్తమాః - ద్విజైషు త్రైవిణికేషా త్రమాః , బ్రాహ్మణా ఇతి యావత్ । భోజనీయానభోజనీయాన్ శ్చ బ్రాహ్మణాన్వత్తుం గుణదోషపరీక్షణం కార్యమిత్యాహ సపవ — ॥ శ్లో ॥ దూరాదేవపరీక్షేత బ్రాహ్మణం వేదపారగమ్ । తీర్థం ధర్మకవ్యవహం ప్రదానే సోఽతథిస్త్వతః ॥ * ॥ ఇతి । పాత్రపరిగ్రహకాలాత్పూర్వమేవ తస్మిన్ పితామహ పరీక్షా కార్యా । తీర్థమ్ - ఉత్తమ పాత్రమ్ , ఆతిథితుల్యశ్చేత్యర్థః । వేదపారగగ్రహణము పాదేయ గుణానాముపలక్షణార్థమ్ । అతపవచ్ఛాకలీయః — ॥ శ్లో ॥ సర్వలక్షణ సంయుక్తే ర్విద్యాశీలగుణాన్వితైః । పురుషత్రయవిఖ్యాతైస్సర్వం శ్రాద్ధం ప్రకల్పయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యమోఽపి — ॥ శ్లో ॥ పూర్వమేవ పరీక్షేత బ్రాహ్మణా వేదపారగాః । శరీరప్రభవైర్ద్రోషే శ్శుద్ధాన్ శ్చ చరిత్రతా ॥ * ॥ ఇతి । శరీరప్రభవాదోషాః - కుస్తావస్థారకాదయః , తద్రూపితాః పితామహాదారభ్య భోజనీయ బ్రాహ్మణపర్యంతం పరీక్షేత్యర్థః । అతపవపితుశ్శ్రీత్రియత్వేన పుత్రస్య శ్రేష్ఠ్యమాహ మనుః — ॥ శ్లో ॥ అశ్రోత్రియః పితాయస్య పుత్రస్సాన్వద్యేదపారగః । అశ్రోత్రియోవా పుత్రస్సాన్వత్పితాస్సాన్వద్యేదపారగః ॥ జాయాంసమనయోర్విద్యాద్యస్యస్యాశ్శ్రీత్రియః పితా । మన్త్రసమ్పాజనార్థంతు సత్కారమితరోఽర్హతి ॥ * ॥ ఇతి । ఇతరః - అశ్రోత్రియపితృశ్శ్రీత్రియ ఇత్యర్థః । సపవ — ॥ శ్లో ॥ న బ్రాహ్మణం పరీక్షేత దైవేకర్షణి ధర్మవత్ । పిత్రేకర్షణి తు ప్రాప్తే పరీక్షేత ప్రయత్నతః ॥ * ॥ ఇతి । ప్రయత్నత ఇతి దైవేకస్య పితృకర్షణయోజనీయమ్ , దైవేకర్షణి ప్రయత్నతో న పరీక్షేత , అనేన శ్చిత్తపరీక్షణం కార్యమితుక్యత్తుం భవతి । తథాచ సపవ — ॥ శ్లో ॥ శ్రో

త్రియామైవదేయాని హవ్యకవ్యాని దాతృభిః । అహాన్తమాయ విప్రా
యతస్సైదత్తం మహాఫలమ్ ॥ ఏకేకమపివిద్వాంసం దైవేపిత్రేయభోజ
యేత్ ॥ పుష్కలం ఫలమాప్నోతి నామన్త్రజ్ఞాబహునపి ॥ సహస్రా
ణి సహస్రాశామన్మచాయత్రభుజ్జితే ॥ ఏకస్తామన్త్రవిద్విప్రస్స
ర్వానర్హతి ధర్మతః ॥ జ్ఞానోత్కృష్టాయ దేయాని కవ్యానిద హవీంపిచ ।
నహిహస్తావస్పృశ్ధౌ ధావ్యేతేరుధిరేణవై ॥ యత్నేన భోజయేచ్ఛాన్తిద్ధేబ
హ్వృచం వేదపారగమ్ ॥ శాఖాన్తరంవాప్యధ్వర్యం ఛన్దోగంవాసమాప్తి
గమ్ ॥ ఏషామన్యతమోయస్య భుజ్జీతశ్రాద్ధమర్చితః । పితౄణాం తస్య
తృప్తిస్సాన్తిచ్ఛాశ్వతీనప్తపారుషీ ॥ బ్రాహ్మణోహ్యనధీయానస్తృణాగ్ని
రివశామ్యతి । తస్మై కవ్యంనదాతవ్యం నహిభస్మనిహూయతే ॥ * ॥ ఇతి ।
బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ యద్యేకం భోజయేచ్ఛాన్తిద్ధే ఛన్దోగం తత్ర పూ
జయేత్ ॥ ఋచాయజాంపిసామాని త్రయం తత్రతువిద్యతే ॥ అతేతప్ప
థివీంసర్వాం సశైలవనకాననామ్ ॥ యదిలభ్యేతపిత్రైశ్చ సామూమక్షరవి
న్తకః ॥ ఋచాతుతృప్యతిపితౄ యజుషాతుపితౄమహః । పితౄః పితౄమహ
స్సామూ ఛన్దోగోహ్యధికస్తతః ॥ * ॥ ఇతి । శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ భో
జయేద్యస్తృథర్వాణం దైవేపిత్రేయకర్మణి । అనన్తమక్షయంచైవ ఫలంత
స్యేతివైశ్రుతిః ॥ * ॥ ఇతి । యమః — ॥ శ్లో ॥ వేదవిద్యావ్రతస్సాతా
శ్శోత్రియావేదపారగాః । స్వధర్మనిరతాశ్శాన్తాఃక్రియావన్తస్తవస్సినః॥
తేభ్యోహవ్యంచకవ్యంచ ప్రసక్లేభ్యః ప్రదీయతే ॥ యే సోమపావిజసో
బ్రహ్మజ్ఞాశ్శాన్తబుద్ధయః । వ్రతినోనియమస్థాశ్చ ఋతుకాలాభిగామినః ।
పశ్చాద్విరవ్యధీయానో యజుర్వేదవిదేవచ ॥ బహ్వృచశ్చ త్రిసావర్ణస్త్రీ
మధుర్వాఽథయోభవేత్ ॥ త్రిణాచికేతోవిరజాశ్శుద్ధోగో జ్యేష్ఠసామగః॥
అథర్వశిరసోఽద్యేతా సర్వేతేపక్షిపావనాః । శిశురప్యగ్నిశామోత్రీచ
న్యాయవిచ్ఛదజ్యవిత్ ॥ మన్త్రబ్రాహ్మణవిద్యైవ యశ్చ స్యాద్ధర్మపార
గః । బ్రహ్మదేయాసుతశ్చైవ భావశుద్ధస్సహస్రదః ॥ చాన్ద్రాయణవ్రత
చరస్సత్యవాదీపురాణవిత్ । నిష్ఠాతస్సర్వవిద్యాసు శాన్తో విగతకల్మషః ॥
గురుదేవాగ్నిపూజాసుప్రసవోఽజ్ఞానతత్పురః । విముక్తస్సర్వదాధీశోమ్ర

హృదయోద్భవోద్భవోద్భవః || నమో వ్రేవచామిత్రానైత్రతప్తవిదేవచ | సా
 తకోజప్యనిరతసదా పుకృబలిప్రియః || ఋజున్మూదుఃక్షమీదాన్తశ్శాన్త
 సుత్యవ్రతశ్శుచిః | వేదజ్ఞస్సవశాస్త్రజ్ఞ ఉపవాస పరాయణః || గృహ
 స్థాబ్రహ్మచారిచ చతుర్వేద విదేవచ | వేదవిద్యా వ్రహ్మసాతా బ్రాహ్మణాః
 పక్షిపావనాః || * || ఇతి | “ బ్రహ్మమేతుమామ్ ” ఇత్యాదయస్త్రయోఽను
 వాకాః ప్రత్యేకం త్రిసుపణాసంజ్ఞాః , తాంస్త్రీనేకం వాయోఽధీతే సత్రి
 సుపన్థః , “ మధువాతా ఋతాయతే ” ఇత్యాద్యాస్త్రీస్త్రీ ఋచాయోఽధీతే
 సత్రిమధుః | “ ఉశన్తవైవాజత్రవసః ” ఇత్యాదిభిస్త్రీభిరనువాకైర్వి
 హితానాం నాదికేతనంజ్ఞానానుగ్నానాం చేతావేత్తావాత్రిణాచికేతః , బ్ర
 హ్మదేయాసుతః - బ్రాహ్మవివాహుధాయాః పుత్ర ఇత్యర్థః | శ్లోః —
 || శ్లో || బ్రహ్మదేయాసుసంతానో బ్రహ్మదేయాప్రదాయకః | బ్రహ్మదేయా
 పతిశ్చైవి బ్రాహ్మణాః పక్షిపావనాః || ఋజుషాం పారగోయశ్చ సా
 మ్నాయశ్చాపి పారగః | అథర్వశిరసోఽధ్యేతా బ్రాహ్మణాః పక్షిపావ
 నాః || * || ఇతి | బోధాయనోఽపి — || వా || త్రిసుధుస్త్రీణాచికేత
 స్త్రీసుపన్థః పశ్చాన్నిష్ఠద్యవిత్త్రీశీషగోజ్యేష్ఠసామగ ఇతి పక్షిపావ
 నాః || * || ఇతి | త్రిశీర్షగః - “ సహస్రశిషాపురుషః - అధ్యస్సమ్భూ
 తః - సహస్రశీషాదేవమ్ ” ఇత్యనువాకత్రయస్యాధ్యేతా | హారీతోఽ
 పి — || వా || స్థితిరవిచ్ఛిన్నవేదవేదితా ఆర్షైశ్చాన్తచేతకులగుణాః , వేదాఅ
 గ్నానిధిర్వేదధ్యాత్మవిత్త్వం విజ్ఞానంప్రతిశ్చేతి వడ్విధంశ్రుతమ్ , బ్రహ్మణ్య
 తాదేవపితృభక్తతా సమతా సామ్యతా అపరోపతోపితా అనసూయితా అ
 సుగతతా అపారుష్యం మిత్రతా ప్రియవాదిత్వం కృతజ్ఞతా శరణ్యతా
 ప్రశాన్తిశ్చేతి త్రయోదశవిధం శీలమ్ , “ || శ్లో || క్షమాదమోదయా
 దానమహింసాగురుపూజనమ్ | శౌచంస్నానం జపోహునస్తపసాస్వి
 ధ్యాయ ఏవచ || ” సత్యవచనంసంతోషోద్బుధవ్రతత్వముపనతత్వమితిషో
 డశగుణావృత్తమ్ , తస్మాత్కులీనాశ్శ్రుతశీలవంతో వ్రతస్థాస్సత్యవాదినోఽ
 శ్లోకాః పక్షిపావనాః , ద్వాదశోభయత్ర శ్రోత్రయస్త్రీణాచికేతస్త్రీసు
 పన్థస్త్రీశీర్షగో జ్యేష్ఠసామగః పశ్చాన్నిష్ఠద్యవిత్త్రీశీర్షగో జ్యేష్ఠసామగః

ధ్వరేతాముతుకాలగామీ తత్త్వవిచ్ఛేది పక్షిరూపావనాభవన్తి || * || ఇతి ।
 స్థితిః - అవిచ్ఛిన్న సంతానత్వమ్ , అవిచ్ఛిన్న వేదవేదితేతి - హవిరాపాదనా
 భా దేశవిశేషవాచి వేదిశబ్దా హవిస్సాధ్యయాగం లక్షయతి , అక్షయ
 త్వమ్ - ప్రవరగత ఋషిజ్ఞాతృత్వమ్ , ధర్మః - ధర్మశాస్త్రమ్ , విజ్ఞా
 నమ్ - వైశేషికాదిశాస్త్రజ్ఞానమ్ , శ్మృతిః - తేదశాస్త్రాద్యవిస్తరణమ్ ।
 విష్ణురపి — || శ్లో || యత్రాస్తదాస్తాన్ముగ్ధిపూర్ణకణ్ఠాజితేంద్రియాః ప్రా
 ణివధేనివృత్తాః । ప్రసిగ్రహే నమరూచితాగ్రహస్తాస్తైబ్రాహ్మణాస్తార
 యితం సమధాః || * || ఇతి । మత్స్యపురాణే౭పి — || శ్లో || అర్థజ్ఞో
 వేదవిత్సత్రీజ్ఞాతవంశఃకులాన్వితః । పురాణవెత్తా సర్వజ్ఞస్సాన్విధాన్యః
 సతత్పరః || శివభక్తఃపితృపరస్సూన్యభక్తో౭కవైష్ణవః । బ్రహ్మణ్యాయో
 గవిచ్ఛిన్తోఽజితాత్మో౭గ్ధశీలవాక్ || శ్రాద్ధే నియోజనీయాన్స్వర్గదేశేప
 త్తిరూపావనాః || * || ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || అగ్ర్యసగ్ర్యేషు
 వేదేషు శ్రోత్రియోబ్రహ్మవిద్యువా । వేదార్థవిజ్ఞేయసామాప్తిరేషుస్త్రి
 సుపణఃకః || కర్మనిష్ఠాస్తపోనిష్ఠాః పశ్చాన్నబ్రహ్మచారిణః । పితృమాతృప
 రాశ్చైవ బ్రహ్మణాశ్శ్రాద్ధసంపదే || * || ఇతి । మనుః — || శ్లో || అ
 పాక్షోగ్రహహతాపక్షిః పావ్యతేయైర్ద్విజోత్తమైః । తాన్నిబోధత కా
 తైస్త్రిస ద్విజాగ్ర్యో౭పక్షిరూపావనాక్ || అగ్ర్యసగ్ర్యేషు వేదేషు
 సర్వప్రవచనేషుచ । శ్రోత్రియాన్వయజ్ఞాశ్చైవ విజ్ఞేయాః పక్షిరూప
 నాః || త్రిణాచికేతఃపశ్చాన్నస్త్రిసుపణస్తడగ్ధవిత్ । బ్రహ్మదేయానుస
 న్తానశ్చందోగోజ్యేయసానుగః || వేదార్థవిత్ప్రవక్తాచ బ్రహ్మచారీసహస్ర
 దః । శతాయుశ్చైవవిజ్ఞేయాబ్రాహ్మణాఃపక్షిరూపావనాః || * || ఇతి । సహ
 స్రదః గవాంసువర్ణానాంవా । వ్యాసో౭పి — || శ్లో || అగ్నిహోత్రాత్రప
 రోవిద్యాన్యాయవిచ్ఛవడగ్ధవిత్ । మన్త్రబ్రాహ్మణవిశ్చైవ యత్పథ
 మన్యసాంకః || గురుదేవాగ్నిపూజాసుప్రసక్తోజ్ఞానతత్పరః । మహాదే
 వార్చనరతోవైష్ణవఃపక్షిరూపావనాః || * || ఇతి । మనుః — || శ్లో || గాయ
 త్రీమాత్రసారో౭పి వరంవిప్రస్సయన్తిరీతిః । నాయన్త్రితత్త్వముత్సేహి
 సర్వాశీపర్వవిక్రయా || * || మత్స్యపురాణే౭పి || శ్లో || గాయత్రీమత్రసారో౭పి

తం హవ్యకవ్యేనియోజయేత్ । పాపంత్యతినాతస్మిన్నబ్బిష్టురివ పుష్క-
 రే ॥ * ॥ ఇతి । పుష్కరమ్ - పద్మపత్రమ్ । ఆశ్వలాయనః — ॥ శ్లో ॥
 అవిఘ్నతబ్రహ్మచర్యో పితరాయస్యతిష్ఠతః । సద్ధ్యాగ్నిహోత్రానిష్ఠశేష-
 చ్ఛాన్తీర్థేనోఽశ్మదావ్యవేదవితే ॥ త్యక్తాగ్నిప్ర్యక్తసన్ధ్యాయో వేదవి-
 చ్ఛాపిసద్విజః । వ్యపిత్రా రాశ్చ సశ్శుద్ధివిహీనస్తంచ వర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇ-
 తి । వ్యాసోఽపి — ॥ శ్లో ॥ దీర్ఘవ్రతాగుణైర్మృత్యాభవేయైర్వేదకర్షణ-
 కాః । సావిత్రిజ్ఞాః క్రియావస్తస్తైరాజ్ఞాకేతనక్షమాః ॥ సావిత్రింతు జపే-
 ద్యస్తుత్రికాలంభరతక్షణభావైశ్చవృత్తిః క్రియావాంశ్చ సరాజ్ఞాకేతనక్ష-
 మాః ॥ * ॥ ఇతి । కేతనమ్ - నిమన్త్రీణమ్ , క్షమాః - యోగ్యత్యర్థః । య-
 మాః — ॥ శ్లో ॥ గృహస్థో బ్రహ్మచారిచ యజుర్వేదవిదేవచ । వేదవిద్యా-
 వ్రతసామీతాబ్రాహ్మణాః పజ్జిహాపనాః ॥ * ॥ ఇతి । చశ్చైద్యతిరపుష్కః ।
 ఉక్తంచసాక్షాద్వసిస్తేన — ॥ వా ॥ యత్యగృహస్థా సాగూవా ॥ * ॥
 ఇతి । భాజయేదితి శేషః । బ్రహ్మజ్ఞపురాణే — ॥ శ్లో ॥ శిఖిభ్యా ధాతుర-
 కైభ్యస్త్రీదణ్డిభ్యశ్చదాపయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । శిఖినః - బ్రహ్మచారిణః ,
 ధాతురక్తః - ధాతురక్తవస్త్రీధారిణోవానప్రస్థాః , త్రిదణ్డినః - వా-
 గ్దాయమనోదణ్డేరుపేతాయతయః , అత్రపరఃపరశ్చేష్ఠః । అతపవ నార-
 దః — ॥ శ్లో ॥ యోవైయతీననాదృత్యభోజయేదితరాద్విజ్ఞాః । విజాన-
 న్స్వతంత్రామైకవ్యంతిద్యాతిరాక్షసాః ॥ * ॥ ఇతి । నాగరఖణ్డే —
 ॥ శ్లో ॥ ఆమన్త్రీయేద్యతీభూర్వాం వనస్థాన్వాత్రికర్తృణః । తదభావే-
 గృహస్థాంశ్చ బ్రహ్మజ్ఞానపరాయణాః ॥ * ॥ ఇతి । త్రికర్తృణః - బ్రహ్మ-
 చారిణః । బ్రహ్మపురాణే — ॥ శ్లో ॥ అలాభేధావ్యభిక్షూణాం భాజయే-
 ద్బ్రహ్మచారిణమ్ । తదలాభేహ్యుదాసీనం గృహస్థమపిభోజయేత్ ॥ * ॥
 ఇతి । ధ్యానీ - వానప్రస్థః , భిక్షుః - యతిః , ఉదాసీనః - దాతురసమ్మ-
 స్థీ , తథాచాపస్తమ్యుః — ॥ వా ॥ బ్రాహ్మణాభోజయేద్బ్రహ్మచారి-
 యోనిగోత్రమన్త్రీవైవాస్యసమృద్ధాః ॥ * ॥ ఇతి । యోనిసమృద్ధాః -
 మోక్షతాదయః , గోత్రసమృద్ధాః - సపితౄః , మన్త్రీసమృద్ధాః - వేదా-
 శాస్త్రవేదాదయః , అన్తవాసిసమృద్ధాః - శిల్పశాస్త్రీ పాథ్యాః , ప

వంవిధసమృద్ధవృత్తిరిక్తా బ్రాహ్మణాగృహస్థాదీ భోజయేదిత్యర్థః ।
 చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ గృహస్థానాం సహస్రేణ వానప్రస్థశతే
 నచ । బ్రహ్మచారిసహస్రేణ యోయోగీసవిశిష్యతే ॥ * ॥ పార్శ్వపురా
 ణే — ॥ శ్లో ॥ సాక్ష్యాన్యశ్చతురోవేదానధీతే శంస్కృతోఽర్థపత్
 కర్తృవాక్యకర్తృసంశుద్ధస్మృతాద్దైవప్రశమోనతః ॥ తాదృశోదయుతాశ్చన్ద్రి
 యోపకోయోగసమాశ్రయః ॥ * ॥ వృద్ధశాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ జ్ఞా
 నీయస్యసదాశ్శూతహుయదకంవాపిబేద్యది । కృతంతేనేహతత్కృత్యం తా
 రితంచకులత్రయమ్ ॥ యోగినంసమతీక్రమ్య గృహస్థంయదిభోజయేత్ ।
 నతత్ఫలమవాప్నోతి స్వగృహస్థమపి పాతయేత్ ॥ యోగినంతువ్యభిక్రమ్య
 పూజయన్తి పరిస్పరమ్ । భోక్తారిశ్చసదాతారోనరకేన్యస్సబాన్ధవాః ॥ * ॥
 ఇతి । తదేతన్మర్యం వ్రతస్థద్వైతత్వయోగీషయమ్ । తథాచ శాతాత
 పః — ॥ శ్లో ॥ యోగినం భోజయేన్నిత్యం ద్వైతత్వం మనీషిణమ్ । తే
 షాంతు దత్తసక్షయ్యం భవతీత నసంశయః ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయా
 మి — ॥ శ్లో ॥ భోజనీయాస్తధానిత్యం జ్ఞానినోధ్యానినస్తథా ॥ * ॥ ఇ
 తి । పంచ , “ ॥ శ్లో ॥ యథాకథంచిదపియో యోగధర్మం సమాశ్రి
 తః । సమ్యగ్వణాశ్రమస్థిభ్యస్తతాపత్రం పరశుంమతమ్ ॥ ” ఇత్యుశ
 నసోపవనం యోగిప్రశంసాపరమ్ । తథాచాశ్వలాయనః — ॥ శ్లో ॥
 త్యక్తసత్తం మునింశాన్తం సునిర్విణ్ణమనుసరిమ్ । శుద్ధమేకాకినం భిక్షుం
 సశ్రద్ధంచనిరాశిపమ్ ॥ ఈషాత్రయనిముక్తం లోకవర్తావిరూపకిమ్ ।
 యతిమేతాదృశంయత్పాచ్ఛాద్దైవసమ్యక్ప్రపూజయేత్ ॥ ఆహూతం
 వాప్యనాహూతం సిద్ధంవా బ్రాహ్మణాజ్ఞయా ॥ ఆన్యనావిదితంవిప్రంయ
 తిం సిద్ధంచయోగినమ్ ॥ పూజయేదేవమతిమాం శ్చాన్ద్రేన్ధనావిదితం బు
 ధః । యేచాప్యవిదితాః కాలే సిద్ధాద్యాస్స్వయమాగతాః ॥ శివబుద్ధ్యా
 ర్చయేదేతాన్ సిద్ధాన్విప్రానుమోదితాన్ ॥ * ॥ హేమాద్రా —
 ॥ శ్లో ॥ భిక్షార్థమగతాంశ్చాపి కాలేనంయమినోయతీ । భోజయేత్ప్ర
 ణీపాతాద్యైః ప్రసాద్యయతనూనపః ॥ భిక్షుకోబ్రహ్మచారిచభోజశా
 ర్థముపస్థితః । ఉపవిష్టేవ్యనుప్రాప్తాకాశం తమవిభోజయేత్ ॥ * ॥

పరశాన న్తరంపాప్తగుతిథివద్భోజయెదిత్యర్థః । భాగలేయః — ॥ శ్లో ॥
 పూజయేచ్ఛాద్ధికా లేఽపి యతిం సబ్రహ్మచారిణమ్ । విప్రానుద్ధరితేపా
 పాత్విత్తమాశృగణానపి ॥ * ॥ ఇతి । ఉపవేశనస్థానవిశేషమాహబృహస్ప
 ణః — ॥ శ్లో ॥ అభావేస్సాతకానాంతు ప్రతినంశ్రాద్ధకర్మణి । దైవార్థంక
 తయేద్యోగ్యం నపిత్రభాంకదాచన ॥ శ్రాద్ధకాలేయతింప్రాప్తంపితృస్థాన
 తుభోజయేత్ । దైవస్థాననవృణుయాత్ప్రభవంపరివేషయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 ప్రతినమ్ - బ్రహ్మచారిణమిత్యర్థః । యత్తు బ్రహ్మచైవతః వచనమ్ —
 ॥ శ్లో ॥ ముద్ధాఽజటిలకాషాయాంశ్రాద్ధకాలేవజయేత్ ॥ * ॥ ఇతి తదాశ్ర
 మాచారరహితవర్గముణ్ణివిషయమ్, “ ॥ శ్లో ॥ వద్ధాశ్రమవిరుద్ధానాంధ
 కాంయేశు సేవకాః । ముద్ధావసన కాషాయాస్తాంస్తుశ్రాద్ధే వివర్జయేత్ ॥
 అనాశ్రమీతుయోవిప్రాజటిముణ్ణీ వృధాచయః । వృధా కాషాయధారియ
 శ్రాద్ధే తందూరతస్త్యజేత్ ॥ ” ఇతి స్మరణాత్ । బ్రహ్మచారిణశ్రా
 ద్ధే పకాన్నభోజనమనుజానాతి మనుః — ॥ శ్లో ॥ ప్రతవద్దేవదేవత్యేపి
 శ్రేయోకర్మణ్యధర్మిణీవత్ । కామమభ్యర్థితోఽశ్నియాద్వ్రతమన్యనలుప్య
 తే ॥ * ॥ ఇతి । దేవదేవత్యే - దైవికేకర్మణి, అభ్యర్థితో బ్రహ్మచారి, వ్ర
 తవత్ - వ్రతా విరోధేన మధువజ్రం భుజ్జీత, పిత్రేయ కర్మణి, ఋషివ
 త్ - ఋషిరివ మధుమాంసాది వర్జయత్, కామమ్ - ఇచ్ఛయాభుజ్జీత, ప
 వమన్యబ్రహ్మచర్యవ్రతం నలుప్యతే, అన్యధాలుప్యతఇత్యర్థః । యాజ్ఞ
 వల్క్యేఽపి — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మచర్యేస్థితోవైకమన్నమద్యాదనాపది ।
 బ్రాహ్మణః కామమశ్నియాచ్ఛాద్ధే వ్రతమపీడయత్ ॥ * ॥ ఇతి । వ్రత
 పీడాకరం మధుమాంసాది వర్జయత్భుజ్జీతేత్యర్థః । పరానుగ్రహార్థంయతే
 రేకాన్నభోజనమనుజ్జ్నే కాష్టాఽజనిః — ॥ శ్లో ॥ అశక్తోఽనుగ్రహార్థం
 వా యతిరేకాన్నభుగ్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । వసిష్ఠోఽపి — ॥ వా ॥ బ్రా
 హ్మణసులే అభ్యర్థితోయతిర్భుజ్జీతా ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ మ
 ధుమాంసంపదాతవ్యంయతినాంబ్రహ్మచారిణామ్ । గర్భమాల్బ్యంచతామ్యా
 తనుమజ్ఞాప్యాన్యతోదిశేత్ ॥ * ॥ ఇతి । మనుః — ॥ శ్లో ॥ పక్షవైశ్ర
 వాన్మకల్పవృక్షానాంవేహాశ్మకవస్థయోః । అనుకల్పవృక్షయంజ్ఞేయస్సదాస

ద్భిరనుస్థితః || మాతామహం మాతులంచ స్వస్త్రియం శ్వశురంగురుమ్ |
 దాహిత్రంవిట్పతిం బన్ధుమృత్విగ్యాజ్యోచభోజయేత్ || * || ఇతి | పశు
 ఇతిత్రిణాచికేతః పశ్చాద్విరిత్యాదిభిరుక్తస్య పరామర్శః , అయమితి మా
 తామహం మాతులంచెతివక్ష్యమాణస్య , ప్రథమః - శ్రేణుః లబ్ధిః , అ
 నుకల్పః - ప్రథమకల్పాదధమః , “ ముఖ్యస్సాన్యశ్చక్రిభనఃకల్పోను
 కల్పస్తుతతోధమః | ” ఇత్యుపసంహేనాభిధానాత్ , ప్రథమకల్పాలా
 భే అనుకల్పా ౭ ప్యనుష్ఠేయఇత్యుక్తం సదాసద్భిరనుస్థితఇతి | విట్పతిః
 జామాతా , భోజయితుర్వా తామహదయఇహగృహ్యవై నతుభోక్తుఃపిత్రా
 దేః , తేహం సమ్బంధిశబ్దత్వాత్ | ఆశ్వలాయనః — || శ్లో || సత్పా
 త్యాణామలాభేతు సాత్రభూతాన్స్వబాన్ధవాన్ | కృతౌపకారిణశ్చాపి
 శ్చాద్ధేపూజితుమర్హతి || నియతేర్దోషనిర్ముక్తా గుణేశోష్ణక్షేప్సమన్విజాః |
 అనుకల్పేర్చనీయాస్సుర్యాన్ధవాశోచపకారిణః || ఏతాన్మోహాత్మయ
 శ్చాద్ధే నిర్గుణాన్బాన్ధవాన్ద్విజాన్ | కృతౌపకారిణశ్చాప్యేచ్ఛాన్
 ద్ధహాసభవేన్నరః | దాహిత్రస్తుగుణైర్మ్యుక్తే విద్వాన్ప్రేక్షనీయచమతః |
 అర్చయఃప్రథమకల్పేపి నిర్గుణోనతుగృహ్యతే || * || ఇతి | సమ్భవతి
 ముఖ్యకల్పేఅనుకల్పోనానుష్ఠేయః , “ || శ్లో || ప్రభుః ప్రథమకల్పస్య
 యోనుకల్పేనువర్తతే | ససాంపరాయకం తస్య చుర్మ తేర్విద్యతేఫల
 మ్ || ” ఇతిస్మరణాత్ | సాంపరాయకమ్ - ఉత్తరకాలీనం స్వర్గాది ఫ
 లమిత్యర్థః | యాజ్ఞవల్క్యేనాప్యనుకల్పేనర్హితః — || శ్లో || స్వస్త్రియ
 ఋత్విగ్దామాతృ యాజ్యశ్వశురమాతులాః | త్రిణాచికేతదాహిత్రశిష్య
 సమ్బంధిబాన్ధవాః || * || ఇతి | బోధాయనః — || వా || తదబావే రహ
 స్యవిదోయజాంపి సామానీతి శ్రాద్ధస్య మహిమారస్తా దేవవిధం సపిణ్డ
 మప్యాశయేత్ || * || ఇతి | త్రిభ్యుక్తాన్ధ్వం యస్సపిణ్డస్తద్విషయమేతత్ |
 తథాచసపిణ్డమిత్యనువృత్తౌ గౌరవః — || వా || భోజయేద్దూర్ధ్వం త్రి
 భ్యోగుణవత్తమ్ || * || ఇతి | అత్రిస్తు — || శ్లో || పద్భిస్తు పరతోభో
 త్యాశ్చాద్ధేమ్యగ్నోగ్రజాలపి | కష్టస్యస్తుపురుషేభ్యోగ్నోగ్నాద్ధి
 యాస్తుగోత్రిణః || * || ఇతి | యత్తు || శ్లో || పితృభ్యారయశోహిత్రా

ఋత్విక్స్వస్త్రియ మాతులాః । భోజయేద్ధన్యకవ్యేన వృద్ధానతిథి బాధ
 వాః ॥ ” ఇతి విష్ణుపురాణే పితృవ్యవసాయభూమియత్వముక్తమ్, తత్ తస్య
 గుణవత్తరత్యే వైశ్వదేవికస్థానే భూమియత్వాభిప్రాయేణ । తథాచా
 త్రిః — ॥ శ్లో ॥ పితృ పితౄణామగ్రాభాతా పుత్రా వాఽథ సపిత్తకః ।
 నపరసంపరమధ్యస్సస్యైర్న శ్రాద్ధే ఋత్విజస్తథా ॥ ఋత్విక్పుత్రాదయో
 హ్యేతే సకుల్యాబ్రాహ్మణాద్విజాః । వైశ్వదేవేనియోక్తవ్యా యద్యేతే
 గుణవత్తరాః ॥ * ॥ ఇతి । పంచద, “ ॥ శ్లో ॥ ఆత్మానం వానియజ్జీత పు
 త్రం వాపి గుణాన్వితమ్ । సోదర్యమేవ వా శ్రాద్ధే భోజయేత్తు ద్విజోత్త
 మః ॥ ” ఇతి పరాశరవచనమ్, “ యోనిగోత్ర సమ్బంధానపి కామం శ్రు
 తవృత్తయేహిస్వధానిధీయతే ” ఇతిబౌధాయనవచనమ్, భోజయేద్బ్రా
 హ్మణా బ్రాహ్మవిదో యోనిగోత్రమస్త్రీస్తేవాస్యసమ్బంధా గుణహాన్యాం
 తుపరేషాం సముదేతసోదర్యోఽపి భోజయితవ్యమేతేనాస్తేవాసినోవ్యాఖ్యా
 తాః ” ఇత్యాపస్తమ్బవచనమపి వైశ్వదేవికస్థానాభిప్రాయమ్ । అన్తేవా
 సినామపి తత్ స్థానపవనివేశః । తథాచామన్త్రీయీతేత్యనువృత్తా తాత్యా
 యనః — ॥ వా ॥ అభావేశిష్యాస్వాచారావైశ్వదేవార్థమ్ ॥ * ॥ ఇ
 తి । సగుణానానుకల్పానాం మాతామహాదీనామభావే నిగుణానామ
 వ్యనుకల్పణయా గ్రహణముక్తం చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ యస్తాస
 న్ననుకల్పమ్య బ్రాహ్మణం పతితాద్భుతే । దూరస్థం భోజయేన్నృగ్భోగౌ
 ఖ్యంనరకం ప్రజేత్ ॥ తస్మాత్సమ్బంధయేదేనం గుణంతస్య నచిన్తయేత్ ।
 కేవలం చిన్తయేజ్ఞాతం నగుణాన్వితతాం ద్విజః ॥ సన్నికృష్టం ద్విజం యస్తు
 యుక్తజాతం ప్రీయం వదమ్ । మూర్ఖం వా పణ్డితం వాపి వృత్తహీనమథాపి
 వా ॥ నాతిక్రామేన్నరోపిద్వా దారిద్ర్యాభిహతంతథా ॥ * ॥ ఇతి ।
 సన్నికృష్టమ్ - శరీరతస్సన్నికృష్టమ్, దౌహిత్రాదిమిత్యర్థః । తథాచపురా
 నే — ॥ శ్లో ॥ సమ్బంధినస్తథాసర్వా దౌహిత్రం విటవతింతథా । భా
 సినేయం చిశేషేణతథాబంధం ఖగాధిప ॥ నాతిక్రామేన్నరస్త్వేతానమూ
 ఖానపి స్తోవతే । అతిక్రమ్యమహారోగ్రం రారవం నరకం ప్రజేత్ ॥ * ॥
 ఇతి ప్రాథమిక శాస్త్ర భాగమునందున్న బ్రాహ్మణము

జయేత్ || * || ఇతి । వ్రతస్థమ్ - కేవలం వ్రతస్థమ్ , అధ్యయనాదిరహిత
మిత్యర్థః । శరీరతస్సన్నికృష్టదోషాత్రాద్యభావేతు చన్ద్రికాయాముక్త
మ్ — || స్లో || గాయత్రీమాత్రపాదోఽపి బ్రాహ్మణః పూజ్యతాంగతః ।
గృహోసన్నోవిశేషేణ నభవేత్పతితస్సచేత్ || * || ఇతి । ద్వివిధసన్నికృ
ష్టవిషయేఽపి గుణాదిభిశ్చేష్టేఽతిక్రాంతైసతి భవత్యేవ దోషాతిశయః, త
దప్యక్తం తత్రేవ — || స్లో || సప్తపూర్వార్వాసప్తవర్గా పురుషావా
న్యనాసహ 1 అతిక్రమ్యద్విజవర్గానరకేపాతయేష్యః || తస్మాన్నాతిక్రమే
త్సౌజ్ఞో బ్రాహ్మణాప్రాతేశికా । సమబ్ధినస్తథాసర్వార్వాదా
హిత్రం విట్పతింతథా || * || ఇతి । పట్రింశన్వతే — || స్లో || సన్ని
కృష్టమనీయానం బ్రాహ్మణంయోవ్యతిక్రమేత్ । భోజనేచైవదానేచహ
న్యాత్త్రిపురుషంకులమ్ || * || ఇతి । యస్తుసన్నికృష్టోఽననీయానస్తస్యా
తిక్రమేనదోషః । తథాచతత్రేవోక్తమ్ — || స్లో || యస్యత్వేకగృ
హేమూర్ఖో దూరస్థశ్చగుణాన్వితః । గుణాన్వితాయదాతవ్యం నహిమూర్ఖే
వ్యతిక్రమః || * || ఇతి । వ్యతిక్రమదోషానాస్తీత్యర్థః । భవిష్యత్పురాణేఽ
పి — || స్లో || బ్రాహ్మణాతిక్రమోనాస్తి మూర్ఖే మన్త్రీవివర్జితే । జ్వ
లన్తమగ్నిముత్సృజ్య నహిభస్మనిహనాయతే || * || ఇతి । మూర్ఖగ్రహణం
ర్గుణమాత్రంపక్షణార్థమ్ । అతఏవోక్తంతత్రేవ — || స్లో || అతిక్రా
న్తేనదోషోఽస్తి నిర్గుణం ప్రతిష్ఠితమ్ || * || ఇతి । ఆసన్నస్యేవాధితేర
పిగుణపరీక్షణం నకార్యమిత్యాహ శాతానివః — || స్లో || అవిజ్ఞాసింద్వి
జంక్రాద్ధై నపరీక్షేత్సదాబుధః । సిద్ధాహి విప్రరూపేణచరస్త్రీహకుహీత
లే || అతిథిర్యస్య నాన్నాతి తశ్చార్ధం నప్రశస్యతే || * || ఇతి । “అ
జ్ఞాతకులపామానం తత్రాలే సముపస్థితమ్ ।” ఇత్యుక్తలక్షణోఽతిథిః ।
అనుకల్పాన్తరమాహ వసిష్ఠః — || స్లో || అన్యశంస్యం పరాధన్యో యాచతే
యత్ప్రేషియతే । అయాచతస్సిదమాన్వాసర్వోపాఘ్నోర్నికున్త్రీయే
త్ || * || ఇతి । అన్యశంస్యములగృహ్యోధర్మః, తేనసగుణానామనుకల్పా
నామభావే । అయాచతః, అయాచతశీర్వా, నిర్గుణాననిభవ్యోపాఘ్నోర్నికున్త్రీయే
మన్త్రీయూతః, యథాతేనిమన్త్రీయమగ్నేభ్యర్చ్య తాదృశేయపాపైరితి

మన్త్రీయిత, అయోచనశీలానామభావేయాచమానాయనిగుణాణాం
 పదీయతఇశ్యతః । అనుకల్పస్తరమాహమనుః — ॥ శ్లో ॥ కామంశ్రా
 ద్దైర్బయేన్ద్రిత్రం నాభిరూపనపిశ్యరిమ్ । ద్విషతాహి హవిర్భుక్తం భ
 వతిప్రైత్యనిష్ఫలమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అభిరూపమ్ - విద్వాంసమపీత్యగ్ధః । అ
 యంత్యనకల్పః పూర్వోక్తానామవ్యలాభేద్రష్టవ్యః, స్వైరైవ నిషిద్ధస్య
 మిత్రస్య, “కామమర్చయేత్” ఇతిసానుశయమేవాభ్యసంజ్ఞానాత్ । త
 థాహాశ్రాద్ధమిత్రం నిషేధతిమనుః — ॥ శ్లో ॥ నశ్రాద్ధేభాజయేన్ద్రి
 త్రం ధనైఃకార్యోఽస్యసంగ్రహః । వారినమిత్రం యంవిద్యాజ్ఞం శ్రా
 ద్ధేభాజయేన్ద్రిజమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ధనైఃకార్య ఇతివచనాన్వయవత్తామాత్ర
 హేతుకస్యమిత్రభోజనస్యానుజ్ఞానమధాత్సిద్ధమ్ । యవాహనపవ —
 ॥ శ్లో ॥ యస్యమిత్రప్రథానానిశ్రాద్ధానిదహవీంషిచ । తస్యప్రైత్యఫ
 లంనాస్తి శ్రాద్ధేషుచ హవిష్టుచ ॥ యస్సజ్ఞతానిమరుతే మోహాచ్ఛ్రాద్ధే
 నమానవః । సస్వర్గాచ్చ్యవశేలోకాచ్ఛ్రాద్ధమిత్రావినశ్యతి ॥ సమో
 జనీసాభిహితా నైశాచీదక్షిణాద్విజైః । ఇహేవానైతుసాలోకగౌరవైవై
 కవేశ్శని ॥ * ॥ ఇతి । సాదక్షిణా, సమోజనీ - జహూనామైకశ్రభా
 జనం సమోజనం తద్రూపా, నైశాచీ - పిశాచైరుపభాజ్యైతి ద్విజైరభి
 హితా, ఇహేవానై - ఇహలోకమిత్రమేవసంభ్రష్టాతినాముక్తపితౄణాం,
 అన్యత్రగమనాశక్తాదృష్టాన్తడక్తః గౌరవైవైకవేశ్శనీలి । స్మృత్యన్తరేఽ
 పి — ॥ శ్లో ॥ సమోజనీనామపిశాచభిక్షా నైషాపితౄణాచ్చుతి నోత
 దేవాః । ఇహేవసాచరతిక్షీణపుణ్యా శాలాన్తరేగౌరివ నష్టవత్సా ॥ * ॥
 ఇతి । అథభోజనీయతయోక్తశ్రోత్రియాదిషుయేవర్జనీయాపైనిరూప్యతై,
 తత్రకనుఁదీపికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధేనిమన్త్రీయేద్విద్వాన్
 పితౄణాం ననగోత్రిణః । కర్తుస్తుగోత్రణత్యైవ విశేషేణవివర్ణయేత్ ॥ స
 హూదరాణాం పుత్రాణాం పితరేకదినేతథా । శ్రాద్ధే నిమన్త్రీణంవ
 ర్జ్యైర్మురకర్ణత్యైవచ ॥ * ॥ ఇతి । శ్ఛలిఖితౌ — ॥ శ్లో ॥ మాతా
 మహాదేహ్యైశ్చ స్వస్యజ్ఞాతీశ్చవజయేత్ । గృహేత్యదికర్తవ
 శాత్తచనరకేత్రజేత్ ॥ తేశ్శ్రాద్ధమోనురంప్రక్తం పితౄణాం నోవతి

స్తతే || * || ఇతి । వృద్ధమనుః — || స్తో || మాసికేహ్యద్వికే ప్రాప్తై వర
 శాపరివర్జయేత్ । యోనిజాగోత్రజాంతైచవహుభయోర్వంశజాంస్త
 థా || వర్జయేత్పితృకృత్యేషు దేవకార్యేయథామతి । మాతానాహాదేర్న
 రణామార్ధ్వంజ్ఞాతీన్నియోజయేత్ || * || నారదః — || స్తో || శ్రావ్యం
 దద్యాత్సగోత్రేచేత్సమానప్రవరేతథా । దాతుఃప్రతిగృహీతుశ్చ కులక్ష
 యకరంతుతత్ || * || ఇతి । కారికారత్నై — || స్తో || అన్నింగర్భణీనా
 భం పితరం పుత్రమేవచ । శ్రాద్ధే నిమన్త్రయేన్నైకోభ్రాతృనాపితసో
 దరాన్ || నిత్యశ్రాద్ధే గయా శ్రాద్ధే సోదకు మ్భృతత్వేవచ । సగోత్రంభా
 జయేత్ప్రజ్ఞాత్మకృతృవాచబృహస్పతిః || * || ఇతి । సంప్రహే — || స్తో ||
 రజస్వలాచయానారీ ప్రసూతాయాశ్చయోషిణః । వైవేన్యసిన్త్రై
 చ తాసాంభర్తృరశుద్ధతా || * || ఇతి । స్మృత్యస్తరే — || స్తో || పూర్వే
 ద్యుశ్చాగ్నిధకర్తారం తద్భోక్తారం పరేఽహని । శవానుగామినంచైవ వర్జ
 యేచ్ఛాగ్నిధకర్తృణి || * || ఇతి || స్తో || అబ్ధికేత్వేషుమేకాహం మాసికేషు
 చ పద్దినమ్ । షాన్తాసికేసపిణ్డేచ హ్యేకోద్దిష్టేచవత్సరమ్ || * || ఇతి । యా
 జ్ఞవల్క్యః — || స్తో || రోగీహీనాతిరిక్తాః కాణఃసానర్భవస్తథా । అప
 కీర్ణీకుణ్డగోళౌ కునభిశ్యావదన్తకః || భృతకాథ్యాపకఃక్షీబః కన్యాకూప్య
 భిశస్తకః । మిత్రఘృక్పిశునస్సోను విక్రయీపరివిదకః || మాతాపితృపరి
 త్యాగీ కుణ్డాశీవృచళాన్తజః । పరపూర్వాపణిఃపైనఃకర్మచష్టాశ్చ నిన్ది
 తాః || * || ఇతి । రోగీ - ఉన్తా దాదిరోగవాన్ , ఉన్తా దాదిరోగాశ్చదే
 వతెనదర్శితాః — || వా || ఉన్తాదస్త్యస్తోహో రాజయన్త్యా కాసానుభు
 మేషుమా భగన్తరో మశుమాదరో అశ్వరీత్యష్టాపాపరోగాః || * || ఇతి ।
 హీననుతీర్క్తం వా ల్లంయస్యాసోహీనాతిరిక్తాః , ఏకేనాన్త్యాయఃపశ్యతి
 స కాణః , తేనచబిరమూ కాఢాదయోలక్ష్యవై । ద్విరూఢాపునరూఢిః , త
 స్యాజాతఃసానర్భవః । అపకీర్ణీస్థలిత బ్రహ్మచర్యోబ్రహ్మచారి , “ || స్తో || వ్ర
 తీయః స్త్రియమభ్యేతి సోఽపకీర్ణీనిరుచ్యతే । గూఢలిక్ష్మ్యవకీర్ణీస్యాద్యశ్చ భ
 గ్నీవ్రతస్తథా || ” ఇతిదేవలస్సరణాత్ । కుణ్డగోళౌ - “ || స్తో || పర
 చారేషుజాయతే ద్వాసుతౌ కుణ్డగోళౌ । కుల్యజాతీకుణ్డస్తామృతేభర్త

రిగోభకః ॥ ” ఇత్యుక్తలక్షణౌ । కునఖి - చుష్టవఖిః । శ్యావదస్తః - స్వభా
వకృష్టదస్తః, “ ॥ స్తో ॥ సస్వగ్ధారస్తుకునఖి సురావశ్యావదస్తకః । ”
ఇతిపూర్వజన్మ నిమహాపాతకితాస్వయోఃప్రతిషేధః । వేదసం గృహీ
తాస్వయోఽభ్యాపయతి సభృత కాధ్యాపకః, తేనభృతకాధ్యాపితోపిలక్ష్య
తే తావుపపాతకినా, “ ॥ స్తో ॥ భృతకాధ్యాపకోయశ్చ భృతకాధ్యా
పితశ్చయః । ఉపపాతకినాద్వచ స్వాధ్యాపయక్రయపక్రియాత్ ॥ ” ఇ
తిదేవలస్మరణాత్ । సతాఽసతావాదోషేణ కిన్యాం దూషయితాకన్యా
మాషీ । మహాపాతకాభిశస్తోభిశస్తకః । మిత్రప్రోహీమిత్రధృక్ । ప
రదోషసజ్జీర్తనశీలః పిశురః । పరివిష్టకః - పరివేష్టా । కుణ్డస్యాన్నంయోఽ
శ్వాతి కుణ్డాశీ, ఏవంగోభకస్యాపి, “ ॥ స్తో ॥ యస్తయోరన్నమశ్వాతి కుణ్డాశీ
పరికిర్తితః । ” ఇతివచనాత్ । విహితకిర్మ పరిత్యాగీవృషభః, తత్కుతోవృ
షభాత్మజః । పరపూర్వాపతిఃపునర్భూపతిః । అదత్తాదాయీస్తేనః । క
మఃమహ్తాశ్మస్త్రవిరుద్ధకారిణః । ఏతేశ్చాద్ధే నిద్రితాః - వజ్జ్యైశ్చత్యభః ।
కనుపి — ॥ స్తో ॥ యేస్తేనాఃపతిశావిప్రాః యేచనాస్తికివృత్తయః ।
తాహవ్యకవ్యయోర్విప్రాననహోన్మనురబ్రవీత్ ॥ జటిలంచానధీయా
నం మర్వాలంకితవంతథా । యాజయన్తిచయేపూర్గా సతాంశ్చాద్ధే
నభోజయేత్ ॥ చికిన్సకా దేవలకా మాంసవిక్రయిణస్తథా । విపణేనచజీ
వంతోవిద్వాన్సుహృదాః వ్యకవ్యయోః ॥ ప్రేష్యోగ్రామస్యరాజ్ఞశ్చ కునఖి
శ్యావదస్తకః । ప్రతిరోధాగురొత్తైవశ్యక్త్యాగ్నిర్వాధుషిస్తథా ॥ యక్షీచ
పశుపాలశ్చ పరివేత్తానిరాకృతః । బ్రహ్మ ద్విప్రురివిత్తిశ్చ గణాభ్యవ్రతపవచ ॥
కుశీలవోఽవకీర్ణీచవృషభీపతిరేవచ । పౌనర్భవశ్చ కాణశ్చయస్యచోపవత్స్ర
హే ॥ భృతకాధ్యాపకోయశ్చభృతకాధ్యాపితస్తథా । శూద్రశిష్యోగురుత్వై
షాం వాద్దుష్టఃకుణ్డగోభకా ॥ అకారణేపరిత్యక్తా మాతాపిత్రాగ్నురోస్తథా ।
బ్రాహ్మైరౌపైశ్చ సకృద్దైస్సంయోగం పత్యైకాః ॥ అంగారదాహీగర
దఃకుణ్డాశీసోమవిక్రయీ । సముద్రయాయీ వద్దీచ తైలికఃకూటకారకః ॥
పిత్రావిషదమానశ్చకేకరో మద్యపస్తథా । పాపరోగ్యభిశస్తశ్చడామ్భ
కాంశవిక్రయీ ॥ భనుశ్శూరాణాంకర్తాచ యశ్చాగ్రేదిధిమాపతః । మిత్రాశ్రు

ద్యూతవృత్తిశ్చ పుత్రాచార్యస్తతైవచ ॥ భ్రమరీగంధమాలీచ శ్చిత్త్యుభో
 పిశునస్తథా । ఉన్నతిఽధశ్చవజ్జ్యస్యైర్వేదనిక్షకపవచ ॥ హస్తీగోశ్చోష్ఠి
 దమకో నక్షత్రైర్యశ్చజీవతి । పక్షికాం పోషకో యశ్చ యుద్ధాచార్యస్త
 తైవచ ॥ స్రాతసాం భేదకశ్చైవ తెషామావర్తశైరతః । గృహసంవేశకో
 ధూతో వృత్తారోహక పవచ ॥ శ్వక్రీడీ శ్వేనజీవీచ కన్యానూతుక పవచ ।
 హింసోన్రవప్రశపుత్రశ్చ గణానాం చైవ యోజకః ॥ ఆచారహీనశ్శ్లీబశ్చ ని
 త్యయాచనకస్తథా । కృషిజీవీ శిల్పజీవీ సద్భిర్నిర్జిత పవచ ॥ ఔరభ్రాకో
 ఘాహిషికః పరపూర్వాపతిస్తథా । ప్రేతనిర్వాతక శ్చైవ వర్జనీయాః ప్రయ
 త్నః ॥ ఏతాన్విగహితాకారా నపాక్షేయాన్నరాధమా ॥ ద్విజా
 తిప్రసరోవిద్వానుభయత్రవివర్ణయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యద్యద్వాప్యభ్యాగ
 మ్యంతత్తద్వాప్యభ్యయతే । పారలౌకికపఫలదంకర్తనా స్తీతిమన్యమానానా
 స్తికాః, తేభ్యోవృత్తిర్బీకాయేషాం శ్రోత్రియాదీనాం తేనాస్తికవృత్త
 యః । జటిలః - బ్రహ్మచారి, అనధీయాన ఇతితస్యచిశేషణమ్ । నచ, అధ్య
 యనరహితస్యబ్రహ్మచారిణోఽశ్రోత్రియత్వేనశ్రాద్ధేప్రసక్త్యభావా
 త్పుత్రిత్యేషోఽనుపన్నఇతిమన్తవ్యమ్, యతః, “॥ శ్లో ॥ ప్రతస్థమపి దౌహి
 త్రం శ్రాద్ధేయత్వేన భూజయేత్ ” ఇత్యనధీయానస్యాపి దౌహిత్రస్యబ్ర
 హ్మచారిణోభోజనీయత్వప్రసక్తాప్రతిషేధ ఇతి । దుర్వాలుః - ఖల్వాలుః
 కపిలకేశః అత్యంతకోపనశ్చ, తదుక్తం సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ ఖల్వాలుక
 శ్చదుర్వాలుః కపిలశ్చచ్చిష్టపవచ ॥ * ॥ ఇతి । కితవః - దూతాసక్తః । పూ
 గయాజకాః - గణయాజకాః । చికిత్సకాః - జీవనార్థం దృష్టార్థంచ ఔషధ్య
 తారిణః, “తస్మాద్బ్రహ్మణేన భేషజం చ కార్యమపూతౌహ్యేషోఽమేధ్యో
 యోభిషక్ ” ఇతి నిష్ఠార్థవాదదర్శనాత్ । దేవలకస్వరూపం దేవలేనదర్శి
 తమ్ — ॥ శ్లో ॥ దేవార్చనపరోవిప్రౌ విత్తార్థీ వత్సరత్రయమ్ । అసౌ
 దేవతకో నామ హవ్యకవ్యేషువర్జితః ॥ దేవకొశోపజీవీచ నామ్నా దేవలకో
 భవేత్ । అపాక్షేయస్సవిజ్ఞేయస్సర్వకర్తృసు సర్వథా ॥ * ॥ ఇతి । అ
 నాపది దాణీద్యేన జీవన్తోపణజీవినః, సత్త్వావద్యుత, “ ॥ శ్లో ॥ యాత్రే
 నిక్షత్తగ్నాజీవేద్దిశాం వా ఘోరపద్మిని ॥ ” ఇతి నాథీశ్వరస్వామ్యుపనిషత్

యా విహితత్వాత్ । గురోఃప్రతిరోధా - గురుస్పర్ధీ । త్యక్తాగ్నిః - విహితశ్చాగ్నికారణంవినా శ్రౌతస్సర్వాగ్నిపరిత్యక్తా । అల్పవృద్ధ్యాధనంస్వీకృత్యాధికవృద్ధ్యాధనప్రయోజకోవాధుషిః, తథాచయమః — ॥ శ్లో ॥ సమాఘంధనముద్భృత్యమహార్హం యఃప్రయచచ్ఛతి । సవైవాధుషికోనామబ్రహ్మవాదిషుగహితః ॥ యశ్చనిద్వాత్యురంజీవప్రశంసత్యాత్మనోగుణాత్ । పచవాధుషికోనామబ్రహ్మవాదిషుగహితః ॥ * ॥ ఇతి । యక్షీ - క్షయరోగీ, “ బ్రహ్మహోక్షయరోగీస్యాత్ ” ఇతితస్యపూర్వజన్మనిబ్రహ్మహస్తృత్వాత్ప్రతిషేధః । అనాపదివృద్ధ్యర్థం యఃపరూపాలయతి సపశుపాలః । పరివేత్తపరివీత్తిస్వరూపముక్తం మనునైవ — ॥ శ్లో ॥ దారాగ్నిశ్చాత్రసంయోగంకురుతేయోఽగ్రజ్ఞేతే । పరివేత్తాసవిజ్ఞేయఃపరివీత్తిస్తుపూర్వజః ॥ పరివీత్తిః పరివేత్తాయయాచపరివీద్యతే । సర్వేతే నరకం యాన్తి దాతృయాజకపశ్చమాః ॥ * ॥ ఇతి । పరివీత్త్యాదయఃపశ్చవజ్జనీయాఇత్యర్థః । అధీతవిష్కృతవేదోనిరాకృతిః, తథాచదేవలః — ॥ శ్లో ॥ అధీగ్యవిష్కృతేవేదే భవేద్విప్రనిరాకృతిః ॥ * ॥ ఇతి, కాత్యాయనస్తు — ॥ శ్లో ॥ యస్త్యాధాయాగ్నిమాలస్యాద్దేవాదీన్యస్తునేష్టవాత్ । నిరాకర్తామరూదీనాం సవిజ్ఞేయోనిరాకృతిః ॥ * ॥ ఇతి । గణాభ్యంతరః - గణస్యనేతా । కుశీలవః - గాయకాదిః । వృషభీపతిస్తురజస్వలాయాఃకన్యాయాఃపతిః, తదుక్తందేవలెన — ॥ శ్లో ॥ వధ్వాతువృషభీజ్ఞేయా వృషభీవమృతప్రజా । అపరావృషభీజ్ఞేయా కుమారీయారజస్వలా ॥ యప్తైవాముద్వహేతగ్నాన్ బ్రహ్మణోజ్ఞానమర్చులః । అశ్రాద్ధేయమపాక్ష్యాయం తంవిద్యాద్వృషభీపతిమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఉపపతిస్వరూపముక్తం దేవలెన — ॥ శ్లో ॥ పరదారాభిగోమోహాతురుబోజారఉచ్యతే । సపవోపపతిజ్ఞేయో యస్సదాసంవసెర్నహే ॥ * ॥ ఇతి । వాద్మప్తః - నిష్ఠురవాక్ । అగారదాహీద్వేధాదేవలెనదర్శితః — ॥ శ్లో ॥ అగారదాహీసజ్జేయః ప్రేతదద్ధాధనేనయః । సచావ్యగారదాహీస్యాజ్ఞేవాద్యోవేత్తదాహకః ॥ * ॥ ఇతి । తైలికః - చక్రీ । కూటకారకః - కులామావాదిషుపశ్చనాకారకః । కేకరః - అధ్యర్థదృష్టిః । అగ్రేదిధి

హ్వాః పతరగ్రేదిధిమావతిః , జ్యేష్ఠాయామనూథాయా మూథాయాక
నిష్ఠికాసాఽగ్రేదిధిమాః , తమక్తందేవలెన — || స్లో || జ్యేష్ఠాయాం య
ద్యనూథాయాం కన్యాయామహ్యతేనుజా । పాచాగ్రేదిధిమాజ్ఞే-
యాపూర్వాతుదిధిమార్హతా || * || ఇతి । పుత్రాచార్యః - అక్షరపా
తకః పుత్రాగ్రహీతవిద్యోవా , తథాచన్యైకాయామ్ — || స్లో || పుత్రా
చార్యస్సవిజ్ఞేయో గ్రామేయోఽక్షరపాతకః । పుత్రాదవాప్తవిద్యోవా
పుత్రాచార్యోనిగద్యతే || * || ఇతి । బ్రహ్మరీ - వృగ్యభామప్రభమరవద
థాఽర్జకః , అపస్తరీత్యనేయ । గణ్డమాలీ - గణ్డమాలాఖ్యరోగవాః । శిష్
త్రీ - శ్వేతత్వక్ । హస్త్యాదిదమకశ్శిక్షకః । గృహసంవేశకః - గృహాణాం
నిర్వాతా । నానాజాతీయా అనియతవృత్తయస్సంహతాగణాః , తేహం
యోజకః - యోజయితా । ఔరభ్రకః - అవీనాంపాలకః । మాహిషకః -
వ్యభిచారిణీపుత్రః , తదాహదేవలః — || స్లో || మహిషీతువ్యతే భా
ర్యా సాచైవవ్యభిచారిణీ । తస్యాం యోజాయతేపుత్రస్సవైమాహిషకః
పుత్రః || * || ఇతి । పతా - పూర్వోక్తా , ఉభయత్ర - దైవేపిత్ర్య
చ , వర్ణయేదిత్యర్థః । మనురేవ — || స్లో || అపాజ్ఞ్యదానేయోదా
తుర్భవత్యుర్ధ్వఫలోదయః । దైవేర్మణిపిత్ర్యేవాతంప్రవత్యామ్యశే
వతః || అప్రవైద్యైర్ద్విజైర్భుక్తంపగివేత్త్రాదిభిస్తథా । అపాజ్ఞ్యేయైర్య
దవ్యేశ్చ తద్వైరత్యాంసి భుజ్జతే || అపాజ్ఞ్యోయావతఃసాక్షాత్
భుజ్జానానసుపశ్యతి । తావతాంనఫలంతశ్చప్రదాతాఽఽహ్నితజాలిశః || వీ
త్యాన్థోనవతేః కాణష్టప్తేష్విశ్రీశతస్యతు । పాపరోగీసహస్రస్య దాతు
ర్నాశయతేఫలమ్ || యావతస్సంస్పృశేదక్షేర్బ్రాహ్మణాంశ్చాచ్రయాజ
కః । తావతాంనభవేద్దాతుఃఫలందానస్యపార్తకమ్ || * || పూర్తమ్ - శ్రీ
ర్థాది , తత్రభవమిత్యర్థః । యనుః — || స్లో || కాణాకుజ్జాశ్చకుణయః
కృతఘ్నగురుతల్పగాః । బ్రహ్మఘ్నశ్చ సురాపాశ్చ సైనాగోఘ్నశ్చ
కిత్సకాః || రాష్ట్రీకామాస్త్రాస్త్రాస్త్రాః పశువిక్రయిణశ్చయే । మానకూ
టాక్షాటాకూటాశ్శిల్పినోగ్రాహయాజకాః || రాజభృత్యాన్దబధిరమూకా
భిల్వాన్దనన్దవః । వ్యవర్తీఫనవీతాశ్చ ఖడ్గాశ్చక్రేణియాజకాః || కా

లోపణీవినశ్చైవ బ్రహ్మవిక్రయిణస్తథా । దగ్ధపూజాశ్చ యేవిప్రాగ్రా
 మకనాకరాశ్చయే ॥ అగారదాహినశ్చైవ గరదాశ్చవదాహకాః । కు
 ణ్డాశినోవేవలకాః పరదాగాభిముకాః ॥ శ్యావదంతాఃకునఖనశ్శిల్పినఃకు
 స్థినశ్చయే । వణిజోమధుమారూహస్త్యశ్వదమకాద్విజాః ॥ కన్యానాం
 దూషకాశ్చైవ బ్రాహ్మణానాంచదూషకాః । సూచకాఃప్రేషకాశ్చైవకి
 తవాశ్చకుశీలవాః ॥ సముయానాంచభేత్తారఃప్రదానెయేచబాన్ధవాః । అ
 జావికామాహిషకాస్సర్వవిక్రయిణశ్చయే ॥ ధనుఃకతాద్యూతవృత్తిర్నిత్ర
 ఘ్రిక్కుస్త్రీవిక్రయీ । గణ్డమాలీచయక్షీచదీఘరోగీవృధాశ్రమీ ॥ ప్రవ్ర
 జ్యోపనవృత్తిశ్చ వృధాప్రవ్రజితశ్చయః । తథాప్రవ్రజితాజ్ఞాతాఃప్రవ్ర
 జ్యావాసితశ్చయః ॥ తావుభౌబ్రహ్మచణ్డాశౌప్రాహవైవిస్వతోయమః ।
 రాజ్ఞఃప్రేష్యకీర్యోశ్చ గ్రామస్యనగరస్యచ ॥ సముద్రయాయీవా
 న్తాశీకేశవిక్రయిణశ్చయే । అవకీర్ణీచవీరఘ్నాగురుఘ్నఃపితృదూషకః॥
 గోవిక్రయీచదుర్వాలఃపూగానాంచైవయాజకః । మద్యపశ్చకదర్శశ్చ
 సహపిత్రావివాదకృత్ ॥ డామ్భికోవర్ధకీభర్తాత్యక్తాత్మాదాందూషకః ।
 సద్భిశ్చనిన్దితాచారస్వకర్తృపరివజకః ॥ పరివిత్తిఃపరీవేత్తాభృత్యాచా
 రోనిరాకృతిః । శూద్రాచార్యస్సతాచార్యశ్శూద్రశిష్యస్తునాస్తికః ॥
 ఇష్వత్రుదారకాచార్యమానకృత్తేలికస్తథా । చౌరావాద్ధుషికాదుస్తాః
 పరస్వానాంచదూషకాః ॥ చతురాశ్రమబాహ్యశ్చసర్వేతేషజ్జగదూష
 కాః । ఇత్యేతైర్లక్షణైర్యుక్తాంస్తద్విజాన్మనిమన్త్రీయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 బ్రహ్మపురాణేఽపి — ॥ శ్లో ॥ షడ్భోమూకశ్చకునఖఃఖిల్వాటోదంతరొ
 గవాః । శ్యావదంతఃపూతినాసాహీనాన్దశ్చధికాన్జులిః ॥ గలరోగీగణ్డమా
 లీస్ఫుటితాశ్చశ్చసజ్వరః । ఖిజ్జరూబరమదాశ్చగడుమాద్దీఘరోగవా
 ః ॥ * ॥ ఇతి । రూబరః - శ్మశ్రువిహీనః । యమోఽపి — ॥ శ్లో ॥ న
 ఖరైరుపయాతస్యనరకోల్పణవాసనః । ద్వ్యభులాతీతకణస్యభుజ్జతేపి
 తరోహవిః ॥ * ॥ ఇతి । కర్ణవేధస్థానేతామత్రాదిప్రవేశేనవర్ధనంద్వ్య
 భులాధికంవిపిన్ధమ్, అతఃద్వ్యభులాతీతకర్ణశ్చాగ్రిధానహాఇత్యర్థః । శ
 క్తోఽపి షడ్భోమూకః । అనధ్యాయేవ్యసనీయానాశ్చౌచాచారవిపిన్ధితాః ।

కూడా న్నరసపుష్టాక్తాబ్రాహ్మణాః పశ్చిమాద్యుపాధియతాః ॥ * ॥ ఇతి । ఆపస్త
 మ్బుః — ॥ శ్లో ॥ నీలకర్షణకారీతు నీలవస్త్రోపధారకః । కింశ్చత్తస్మైన
 దాతవ్యం చణ్డాలనద్యుహీనః ॥ * ॥ ఇతి । నీలీసంసర్గజదోషవాణవర్జ్య
 ఇత్యంభః । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ పై నాభిశ్చస్తనగ్నాఖి పణ్డమాణ్డార
 కుకుటాః । కుణ్డగౌలాదేవలక కాణాన్ధాశ్చిష్టగహితాః ॥ నవార్యపిప్ర
 యచ్ఛేత్తు బైడాలవ్రతకేద్విజై । నబకవ్రతకేచైవ నావేదవిదిధర్మ విత్ ॥ న
 భ్రాతరౌనియుజ్జీత శ్రాద్ధపితృపుత్రావపి । ఓఘరం గర్భవస్తంచ విశిష్టసు
 పివర్జయేత్ ॥ మిథ్యాచారోగురుద్రోహీ నాస్తికోవేదనిన్దకః । పతే బ్రాహ్మ
 ణచణ్డాల జాతచణ్డాలపశ్చమాః ॥ ప్రతిగృహ్యతు ధర్మార్థం సశ్చయంకు
 రుతేతుయః । ధర్మార్థంనోపయుజ్జీతతస్కరం తం వివర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 నగ్నాదీనాం లక్షణం నిరూపితమధస్తాత్ । మనుః — ॥ శ్లో ॥ పావణ్డీనో
 వికత్తస్థాన్ బైడాలవ్రతకాంశ్చటాన్ । హేతుకాబకవృత్తీంశ్చవాన్తా
 త్రైణాపినార్చయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । నకేవలంభోజయిత్రైవజ్ఞానహీనోప
 జన్మనీయః, కింతు స్వయమేవ తేనవజన్మనీయ ఇత్యాహ సపవ — ॥ శ్లో ॥
 యావతోగ్రసతేపిణ్డా హవ్యకవ్యేష్యనున్త్రీవిత్ । తావతోగ్రసతే
 ప్రైత్య దీప్తాంశ్చులానయోహుళాన్ ॥ * ॥ ఇతి । దీప్తాన్ - అగ్నిమ
 యాన్, హుళాన్ - ద్విఫలపత్రాగ్రమ్ । బ్రహ్మణ్డపురాణే — ॥ శ్లో ॥
 అస్తావృణోష్యశ్రాద్ధార్థం యోవదేత్సద్విజాధమః । తంవృక్షేశ్రా
 ద్ధకర్తృచేత్తావుభౌనరకాలయా ॥ ఏతావద్గక్షిణాందేహిశ్రాద్ధావతీయో
 వదేత్ । తంవృక్షేశ్రాద్ధకర్తృచేత్తావుభౌనరకాలయా ॥ * ॥ ఉక్తానా
 మేతేహంవిద్యాదిగుణయోగేఽపి వర్జనీయత్వముక్తం తత్రైవ — ॥ శ్లో ॥
 శ్రాద్ధాహాగుణయోగేఽపి నైతాం జాతుకథంబున । నిమన్త్రీయాతశ్రా
 ద్ధేషు సమ్యక్ఫలమభీషతా ॥ * ॥ ఇతి । ఆపత్స్వగత్యాస్వీకృతాః కాణా
 దయస్సర్వవేదాగ్రాదిభిః పశ్చిమావనైర్యథా మిత్రితా భవన్తి తథాని
 యోక్తవాన్ ఇత్యాహ ఘృతమస్తాన్ — ॥ శ్లో ॥ కాణామణ్డాశ్చపిణ్డాశ్చ
 పిపిష్టాఃఖలైర్పినా । సర్వేశ్రాద్ధే నియోక్త్యామిత్రితావేదహారణేః ॥
 ఇతి । అత ఏవోక్తం మనుసాని ॥ శ్లో ॥ అపావ్యైర్మమతాపశ్చః

పావ్య తేయైర్ద్విజౌత్తమైః ॥ * ॥ ఇతి । మిశ్రణేవిశేషఉక్తశ్చద్వికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ కాణాద్భాజయేద్దైవే శ్రాద్ధేపిత్ర్యేతు వర్ణయేత్ ॥ * ॥

ఇతి । పైతీససిరపి — ॥ వా ॥ త్రిమధుస్త్రిసుపణస్త్రిణాచికేతశ్చన్యోగోజ్యేష్ఠసామగోబ్రహ్మదేయానుసంతానస్సహస్రదోరుద్రాధ్యాయాచతుర్వేదష్టదశ్శుద్ధవిదధర్వశిరోఽధ్యాయాపశ్చాగ్నిర్వేదజాపీతి వజ్జిరపావనాప్రైయామేకైకః పునాతియుక్తః పజ్జిరం మూర్ధ్ని సహస్రైరపుష్పహతామ్ ॥ * ॥ ఇతి । గయాశ్రాద్ధేతు జాతిమాత్రపజీవినోపితత్రత్యాపవబ్రాహ్మణార్థేపరిగ్రహ్యః, తదుక్తం చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ యదిపుత్రోగయాంగచ్ఛేతదాచితాంలపర్యయాత్ । తానేవభాజయేద్విప్రా బ్రాహ్మణాయేప్రకల్పితాః ॥ బ్రహ్మకారితసంస్థానావిప్రాబ్రహ్మసమాఃస్మృతాః । అమానుషాగయావిప్రాబ్రాహ్మణాయేప్రకల్పితాః ॥ తేషుతుష్టేషు సస్తుప్తాఃపితృభిస్సహదేవతాః ॥ * ॥ ఇతి ।

శ్రాద్ధపూర్వదినకృత్యమ్

శ్రాద్ధదినాతూర్వదినకృత్యముక్తం వరాహపురాణ — ॥ శ్లో ॥ వస్తుశౌచాదికర్తవ్యం శ్వేకర్తవ్యేతిజానతా । స్థానోపలెపనకృత్వా భూమిం విప్రాన్నిమన్త్రయేత్ ॥ దంతకాస్తంచ విస్మజేద్బ్రహ్మచారీశు చిర్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్రాద్ధభూమింపరిగృహ్య గౌమయాదినా తత్స్థానే లెపనకృత్వా వస్తుశుభ్యాదికమహ్నికృత్వా రాత్రౌ విప్రాన్నిమన్త్రయేదితిత్యర్థః । మాధవీయేఽపి — ॥ శ్లో ॥ పూర్వరాత్రౌతువిప్రాగ్ర్యాకృతసాయస్తనాశనాత్ । గత్వానిమన్త్రయేద్దైవపితృదేశసమన్వితః ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ నిమన్త్రయీతపూర్వేయ్యఃపూర్వోక్తాద్విజసంతమాత్ । దైవేనియోగేపిత్ర్యేచ తాన్స్తైవోపకల్పయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । హారితః — ॥ వా ॥ యతేతైవంవిధం శ్చశ్రాద్ధమాహరిష్యపూర్వేయ్యుర్నిమన్త్రయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । దేవలః — ॥ శ్లో ॥ శ్వేకర్తవ్యేతినిశ్చిత్య దాతావిప్రాన్నిమన్త్రయేత్ । నిరామిషంశక్నుక్తువ సర్వభుక్తజనేగృహే ॥ * ॥ ఇతి । స్వగృహే యజ్ఞసంహారముత్తరస్థి సర్వస్థి భుక్తవతిసతి వశ్చాన్నిమన్త్రయేదిత్య

ర్థః । యమోఽపి — ॥ శ్లో ॥ జాతిక్రియావబోధాధైర్మ్యజైర్యుక్తానలః
 లుపాః । ప్రార్థయేతప్రదోషాన్తై భుక్తానశయితాద్విజాః ॥ * ॥ ఇతి ।
 నిమన్త్రీణప్రకారః ప్రచేతసాదర్శితః — ॥ శ్లో ॥ కృతాపసవ్యః పూ
 ర్వేద్యుః పితౄణామర్చం నిమన్త్రీయేత్ । భవద్భిః పితౄణామర్చం నన్య
 మాద్యం చ ప్రసీదత ॥ సవ్యేన వైశ్వదేవార్థం ప్రణిపత్య నిమన్త్రీయే
 త్ ॥ * ॥ ఇతి । పితౄణామర్చం నిమన్త్రీయేదిత్యేత్ర పూర్వశబ్దస్య వై
 శ్వదేవార్థం నిమన్త్రీయేదితి వ్యవహితేనాన్వయః, “ ॥ శ్లో ॥ ఉపవీతి
 తనోభూత్వా దేవతార్థం ద్విజోత్తమాః । అపసవ్యేనపిత్రేభ్యంధన్వయం
 శిష్యోఽథవాసుతః ॥ ” ఇతిబృహస్పతిష్మరణాత్ । అత్ర “ శిష్యోఽథవా
 సుతః ” ఇత్యుక్తత్వాత్, “ సవర్ణంప్రేషయేదాత్తంద్విజానాముపమన్త్రీ
 ణే । ” ఇతిప్రచేతఃష్మరణాచ్చ కదాచినిమన్త్రీణమన్యేనాపి కార్యేత్ ।
 ప్రణిపత్య నిమన్త్రీణం శూద్రవిషయమ్ । తథాచ పురాణే — ॥ శ్లో ॥
 దక్షిణంచరణం విప్రస్సవ్యం వైశ్యమియస్తథా । పాదావాదాయ వైశ్యో
 ద్వోశూద్రః ప్రణిపత్యకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । దక్షిణచరణస్పర్శో జానుప్ర
 దేశేకర్తవ్యః । తథాచమత్సయః — ॥ శ్లో ॥ దక్షిణం జానుమాలభ్యత్వం
 మయాత్రనిమన్త్రీతః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ పితౄణామర్చే
 షుసర్వేషు పూర్వేద్యుసాన్యస్మిన్మన్త్రీణమ్ । ప్రేతకార్యేషు సర్వత్ర స
 ద్యవసనిమన్త్రీణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయనః — ॥ వా ॥ కృతసా
 యమగ్నికార్యః కృతసాయమాశేభ్యోబ్రాహ్మణేభ్యో నివేదయేత్ ॥ * ॥
 ఇతి । అపస్తంబోఽపి — ॥ వా ॥ పూర్వేద్యుర్నివేదనమపరేద్యుర్ద్వి
 తీయం తృతీయమామన్త్రీణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యోఽపి —
 ॥ శ్లో ॥ నిమన్త్రీయాతపూర్వేద్యుర్బ్రాహ్మణానాత్మవాంశ్శుదిః । తైశ్చ
 పినయతైర్భావ్యం మనోవాకాయకర్మభిః ॥ * ॥ ఇతి । పూర్వేద్యుః క
 థశ్చిన్నిమన్త్రీణాసమ్భవేపరేద్యుర్నిమన్త్రీయేత్ । తథాచదేవలః —
 ॥ శ్లో ॥ అసమ్భవేపరేద్యుర్వాబ్రాహ్మణాంస్తాన్నిమన్త్రీయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 చన్ద్రీకాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ నిమన్త్రీయాతపూర్వేద్యుః ప్రథమార్వాద్య
 జోత్తమాః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ తప్తాన్యత్ర

కార్యం ప్రాజ్ఞేనోపనిమన్త్రణమ్ । అప్రాప్తా తద్దినేవాపి వన్ధ్యాయోపి
 త్వరితస్యేతి ॥ * ॥ ఇతి । మనురపి — ॥ శ్లో ॥ పూర్వే ద్యురపరే ద్యుర్వా
 శ్రాద్ధకర్షణ్యుపస్థితే । నిమన్త్రయీతత్ర్యవరాణసమ్యగ్స్వాప్రాన్యథాది
 తాన్ ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ యుక్త్యాదేవేయథాశక్తి
 పిత్ర్యైర్యుక్త్యుక్త్యంతస్తతఃపచ । పరిశ్రితేశుచాదేశే దక్షిణాప్రవణేశథా ॥ * ॥
 ఇతి । మైత్రేయః — ॥ వా ॥ బ్రాహ్మణాణాం పశుసప్తవాశ్రోత్రియాన్నిమ
 న్త్రయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యదాపశుబ్రాహ్మణాస్తదాదైవేద్వాపిత్ర్య
 త్రయ ఇతివిభాగః , “ ద్వాదేవేపితృకార్యేత్రి ” ఇతిస్మరణాత్ । య
 దాసప్తతదాదైవేచత్వారిః పిత్ర్యేత్రయః , “ ॥ శ్లో ॥ అయుక్త్యాభా
 జయేచ్ఛాద్ధై నసమాదైవికేసమా । ” ఇత్యశ్విరఃస్మరణాత్ । నన్వేత
 ద్వచనం దేవేద్వాపిత్ర్యపశ్చాత్తివిభాగేప్రపద్యత ఇతి మైత్రేయః , త్రి
 షు పశ్చాన్నామయుక్తసంఖ్యాయాం విభాగానుపపత్తేః , “ దేవేయుక్తనయు
 క్తాన్యథాశక్తిపిత్ర్య ఏకైకస్య ” ఇతికాత్యాయనేన పిశృపితానుమాప్ర
 పితానుమానాం ప్రత్యేకమయుక్తబ్రాహ్మణవిధానాత్ । నచైకత్రత్ర
 య ఇతరత్రైకైకఇతి విభాగఉపపద్యతఇతి వాచ్యమ్ , “ సమంస్యాద
 శ్రుతత్వాత్ ” ఇతిన్యాయేన విషమభాగస్యాన్యాయ్యత్వాత్ । తస్మాద
 యుక్తసంఖ్యాయాసమవిభాగార్థం పిత్ర్యేత్రయఇత్యుక్తమ్ । పిత్రాది
 స్థానేషు సతిసామర్థ్యే ఏకైకస్య త్రివిప్రా భోజయేత్ । తథాచశౌ
 నకః — ॥ వా ॥ ఏకైకమేకైకస్య ద్వాద్వా త్రింస్త్రీన్వా ॥ * ॥ ఇతి ।
 అత్రద్వాద్వావితి వృద్ధిశ్రాద్ధాభిప్రాయమ్ , పార్వణశ్రాద్ధేతు , “ అ
 యుక్తాన్భోజయేచ్ఛాద్ధై నసమా ” ఇతిసమసంఖ్యాయానిషేధాత్ ।
 అత్యంతవిభవేన త్యేకైకస్య పశుసప్తవా బ్రాహ్మణాణాంసమర్థాభోజయే
 త్ । తథాచశౌతమః — ॥ వా ॥ నవావరాణాంజయేదయుజోవా యథో
 త్సహమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అస్యార్థః — యథోత్సహమ్ - యథావిభవమ్,
 పిత్రాదిస్థానేషు ప్రత్యేకమయుక్తాం పశుసప్తవాబ్రాహ్మణాణాం భోజ
 యేద్దితి । అయుజోభోజయేదితి సామాన్యోక్తావపి పిత్ర్య సప్తసేవ వ
 ర్యుకావధాన్ ॥ శ్లో ॥ సామర్థ్యేపినవభ్యార్యాగ్భోజయీత సతిద్వి

జాణా । నోర్ధ్వంకతావ్యమిత్యాహుః కేచిత్తద్దోషదర్శినః ॥ ” ఇతివచనాత్ । ఏవంశౌనకగౌతమాభ్యాముక్తోఽయం శ్రాద్ధవిస్తరః , మనునాతు స జాగ్రచక్రితః — ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశేపితృకార్యేత్రనేకైకముభయత్రవా । భోజయేతుసమృద్ధోఽపి నప్రసజ్యేతవిస్తరే ॥ సత్క్రియాం దేశకాలాచ శౌచం బ్రాహ్మణసమ్మదమ్ । పశ్చేత్తాకవిస్తరోహన్తి తస్మాన్నేహిత విస్తరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యేఽపి — ॥ శ్లో ॥ ద్వాదశేప్రాక్త్రీయఃపితృఉదగేకైకమేవవా । నూతామహానామపేయం తస్త్రింవావై శ్వదేవికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । సాక్ - స్రాబ్దుభా , ఉదక్ - ఉదబ్దుభాఉపవేశ్యాః , పతైకమేవవా - వైశ్వదేవేపితృచపతైకముపవేశయేత్ , నూతామహాశ్రాద్ధమపి , ఏవమ్ - పితృశ్రాద్ధవత్కర్తవ్యమ్ । పితృనూతామహదైవత్యేతు శ్రాద్ధే సృగక్తస్త్రైణవా వైశ్వదేవికంకతావ్యమిత్యర్థః । బృహస్పతిరపి — ॥ శ్లో ॥ పతైకమథవాద్వాత్రీదైవేపితృచభోజయేత్ । సత్క్రియాకాలపాత్రాది నసమ్మద్యేతవిస్తరే ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ దేశకాలబలాభావాదైకైకముభయత్రవా । శేషాన్విత్తానుసారేణభోజయేదన్యవేశ్మని ॥ యస్మాద్బ్రాహ్మణబాహుభ్యాన్తోషోబహుతరోభవేత్ । శ్రాద్ధనాశోమాననాశశ్శ్రాద్ధతస్త్రిన్యవిష్కృతిః ॥ ఉచ్ఛిష్టోచ్ఛిష్టసంస్పర్శోనివ్రాచాప్యన్యభోక్తృషు । వితజ్ఞాచపరీవాదోజల్పాస్తైతేషృగ్విధాః ॥ * ॥ ఇతి । అన్యవ్యవస్థాకృతాతత్రైవ — ॥ వా ॥ సమృధ్యాపి యస్య బ్రాహ్మణబాహుభ్యే సత్క్రియాదిసమ్మదనాసామర్థ్యం తద్విషయం మన్వాదివచనమ్ , యస్యతు సమ్మదనసామర్థ్యమస్తి తద్విషయంశౌనకాదివచనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యత్తు శక్లేనోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ భోజయేదథవాప్యేకం బ్రాహ్మణంపక్షిరాపావనమ్ ॥ * ॥ ఇతి తద్బ్రాహ్మణాలాభవిషయమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ పితౄచారాక్షసాయత్నా భూతానానావిధాస్తథా । విప్రలుష్పన్తి సహసాశ్రాద్ధమరక్షవజ్జీరమ్ ॥ తత్పాలనాయపి హితా విశ్వేదేవాస్స్వయంభువా । మహాలయేచాబ్ధికేచ సాపిణ్యేమాసికే తథా ॥ వ్యర్థంభవతితచ్ఛ్రాద్ధం వాసుదేవం వినాకృతమ్ ॥ ” ఇతిష్మృతే ॥ యదాతేష్వకపవభోక్తృతదైవమాహవసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ యద్యేకం భోజయే

శ్చాగ్రిధై దైవంతశ్రకథంభవేత్ । అన్నంపాత్రైసముద్భృత్య సర్వస్యప్ర
కృతస్యతు ॥ దేవతాయతనేకృత్వాతత్రశ్రాద్ధం ప్రకల్పయేత్ । పా
స్యదగ్నో తదన్నంతు రద్యాద్వా బ్రహ్మచారిణే ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యస్త
తే—॥ శ్లో ॥ ఏక శ్చేద్బ్రాహ్మణో లబ్ధశ్చాగ్రిధంవ ప్రకృతంభవేత్ । పితర
శ్చ శ్రయః ప్రాత్రాః కథంత్యవ్యన్తి తే శ్రయః ॥ ఉరస్యన్నన్తి పితరో వామ
భాగే పితామహః । ప్రపితామహోదక్షిణతః పృథత స్త్వనుయాయినః ॥ * ॥
ఇతి । నిమన్త్రిణై నియమా స్తరమాహమత్సవ్యః — ॥ శ్లో ॥ పతన్నిమన్త్రి
నియమాశ్రావయేత్సైత్యకాణబుధః । అగ్రోధనైశ్చోచపరైస్సతతంబ్రహ్మ
చారిభిః ॥ భవితవ్యం భవద్భిశ్చ మయాచ శ్రాద్ధకారిణా ॥ * ॥ ఇతి । అత్రి
రపి — ॥ శ్లో ॥ ప్రథమేహినివాసస్థాంశ్చోత్తరీయాదీనిమన్త్రియేత్ ।
కథయేత్తుతదైవైహం నియమంపితృత్వైకమ్ ॥ సర్వాయాసవినిర్ముక్తైః కామ
గ్రోధవివర్జితైః । భవితవ్యం భవద్భిర్నశ్వోభూతే శ్రాద్ధకర్తృణ ॥ * ॥ ఇ
తి । ప్రథమేహిని - పూర్వేయ్యః, నివాసస్థాన - నివాసస్థితానిత్యర్థః ।

— శ్రి నిమన్త్రితబ్రాహ్మణకర్తవ్యమ్ —

నిమన్త్రితేర్యతా - కర్తవ్యం తదాహుః — ॥ శ్లో ॥ తెతంతథే
త్యవిఘ్నోనగతేయం రజనీయది । యథాశ్రుతంప్రతీక్షేరంశ్చాగ్రిధకాల
మతన్త్రితాః ॥ * ॥ ఇతి । లే - నిమన్త్రితావిప్రాః, తమ్ - నిమన్త్రిణక
ర్తారమ్, తథాస్తు యద్యపిఘ్నోనేయం రజనీగతేత్యుక్తైః కర్తవ్యశాస్త్రాదౌ
యథానియమజాతంశ్రుతం తదైవ తన్నియమజాతమ్, ప్రతీక్షేర - పరి
శాలయేయుః, శ్రాద్ధకాలాస్వాదితాన్నపరిణామ పర్యవ్తమిత్యర్థః । త
థాచ ప్రచేతాః — ॥ శ్లో ॥ స్యాదన్నపరిణామాస్తు బ్రహ్మచర్యంతయోః
స్మృతమ్ । నిమన్త్రితాస్తు యేవిప్రాశ్చాగ్రిధకాలఉపస్థితే ॥ వసేరన్నియ
తాహారాబ్రహ్మచర్యపరాయణాః । అహింసాసత్యమగ్రోధోఽదూరేచగ
మన్త్రియా ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధమనుః — ॥ శ్లో ॥ నిమన్త్రివిప్రాంస్త
దహర్వర్ణయేన్యై భునక్తురే । ప్రమత్తతాంవస్వాధ్యాయం గ్రోధం శౌచం
తథాఽన్యతమ్ ॥ అభావోద్వహనంతాన్తిశ్చాగ్రిధస్యాపయికోవిధిః । ఋతు
కాలేనియక్తవాన్తేవగచ్ఛేత్ స్త్రియంకన్వచిత్ ॥ తత్రగచ్ఛాసమా

హృతి హృనిష్టంఫలమేవతు || * || నారదః — || శ్లో || పూర్వమ్యశ్చవ
 రేమ్యశ్చ వర్జయేత్ స్త్రీ నిషేవణమ్ । వ్యవాయీరేతసోగలే మజ్జయే
 దాత్త నఃపితౄణా || శ్రీధీ నిమన్త్రితోయశ్చ మేభునంకురు తేయది । బ్ర
 హ్మహత్యామనాహృతి నాత్ర కార్యావిచారణా || * || ఇతి । వృషభగను
 నేదోషాధిక్యమాహమనుః — || శ్లో || నిమన్త్రితస్తుయశ్శ్రీధే వృష
 భ్యాసహమోదతే । దాతుర్యద్దుష్కృతంకించి తత్సర్వం ప్రతిపద్యతే ||
 యమస్తు — || శ్లో || ఆమన్త్రితస్తు యశ్శ్రీధే వృషభ్యాసహ మోద
 తే । భవన్తిపితరస్తస్యహంసాసృక్కుభోజనాః || * || ఇతి । శౌతమః —
 || వా || సద్యశ్శ్రీధీశూద్రతల్పగస్తత్పురీషే మాసంనయతిపితౄణా || * ||
 ఇతి । శ్రీధీ - శ్రీధికర్తా , సద్యః - తత్త్వణమారభ్యేత్యర్థః । యమః —
 || శ్లో || ఆమన్త్రితస్తుయశ్శ్రీధే హ్యధానంప్రతిపద్యతే । భవన్తిపిత
 రస్తస్య తన్వాసంపాంసుభోజనాః || ఆమన్త్రితస్తుయశ్శ్రీధే కలహంకు
 రుతేద్విజః । భవన్తిపితరస్తస్య తన్వాసంత్వశుభోజనాః || ఆమన్త్రిత
 స్తుయశ్శ్రీధే భారముద్వహతేద్విజః । భవన్తిపితరస్తస్య తన్వాసంస్వే
 దభోజనాః || ఆమన్త్రితస్తుయశ్శ్రీధే హింసాంవైకురు తేద్విజః । భవన్తి
 పితరస్తస్య తన్వాసంరక్తభోజనాః || ఆమన్త్రితస్తుయశ్శ్రీధే హ్యయా
 సంకురు తేద్విజః । భవన్తిపితరస్తస్య తన్వాసంపిత్తభోజనాః || ఆమన్త్రి
 తస్తుయశ్శ్రీధే ద్యూతంసంసేవతేద్విజః । భవన్తిపితరస్తస్య తన్వాసంమ
 లభోజనాః || * || ఇతి । మనుః — || శ్లో || నిమన్త్రితోద్విజఃపిత్రై
 నియతాత్మభవేత్సదా । నచచచ్చన్దాన్యధీయీత యస్యశ్రాద్ధంచ తద్భ
 వేత్ || * || ఇతి । పృథ్వీవ్రతే — || శ్లో || శ్రాద్ధే నిమన్త్రితోవిప్రమ
 స్త్రిముచ్చారయేద్యది । త్రయస్తేనరకంయాన్తిదాతాభోక్తాపితాతథా || * ||
 ఇతి । శాత్యాయనః — || వా || అనిద్వేనామన్త్రితో నాపక్రామేచ్ఛ
 క్తేననప్రత్యాఖ్యానంకర్తవ్యమ్ || * || ఇతి । అనేనాథాన్నిస్థాయస్త్రీ
 శోభోక్తుమసామర్థ్యేచ ప్రత్యాఖ్యానం కర్తవ్యమేవేత్యవగమ్యతే । నిమ
 స్త్రిణానన్తరం భోక్తుమసామర్థ్యేనతి ప్రత్యాఖ్యానే నదోషఇత్యాహస
 యవ — || వా || విధివత్కృతంప్రతిగృహ్యశక్తస్సన్నాపక్రామేత్ || * ||

ఇతి । కేతనం ప్రతిగృహ్య - ఆనుష్ఠాని ముక్తికృత్యే తస్యః । అవిద్యై నాను
న్ద్రితస్య శక్తస్యాజ్జీకృతశ్రాద్ధాతిక్రమే దోషమాహునుః — ॥ శ్లో ॥
కేతతస్తు యథా న్యాయం హవ్యక వ్యేధిద్విజోత్తమః । కథంచిదప్యతీక్రమే
త్వాపీ సూకరతాం వ్రజేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యనుః — ॥ శ్లో ॥ ఆనున్ద్రిత
స్తు యోవిహోభోక్తు మున్యత్ర గచ్ఛతి । నరకాణాం శతం గత్వా చ ఛ్ఛాతేష్వ
భిజాయతే ॥ * ॥ ఇతి । నారాయణః — ॥ శ్లో ॥ ఆనున్ద్రితస్తు యశ్శాన్
ద్ధే కుర్వీతాన్యస్య తుక్షణమ్ । సంవత్సరకృతం పుణ్యం తస్య నశ్యతి చుర్న
తేః ॥ * ॥ ఇతి । ప్రుశ్యస్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ విద్యమానధనో విద్యా
భాజ్యా నైవ నినున్ద్రితః । కథంచిదప్యతీక్రమే త్వాపీ సూకరతాం వ్రజే
త్ ॥ * ॥ ఇతి । విద్యమానధన ఇతి విశేషణాదాభ్యవిషయ మేతదితి కేచిద్విద్య
యన్తి , తదసాధు , “ ॥ శ్లో ॥ నినున్ద్రితాస్తు గుణినా నిర్ధనే నాపి సద్వి
జాః । నాన్యమృష్టాన్మలోభేన తమతిక్రమయన్తిహి ॥ నినున్ద్రితాస్తు
యేనాదౌ తస్మాద్గ్రహ్యంతు నాన్యతః । ” ఇతి మత్స్యస్మరణాత్ । కాశ్యా
యనః — ॥ వా ॥ ఆనున్ద్రితోఽన్యన్న ప్రతిగృహ్ణీయాత్ ॥ * ॥ ఇ
తి । పూర్వమన్వేన నినున్ద్రితస్తదియారన్నాదన్యదన్నం వశ్యాన్నిను
న్ద్రితస్య తక్షణలాది యాపనుపి న ప్రతిగృహ్ణీయాదిత్యర్థః । యః పునః
ప్రతిగృహ్ణోతి తస్య దోషమాహదేవలః — ॥ శ్లో ॥ ఆనుశ్రాద్ధం గృహీత్వా
తు యోఽన్యశ్శాన్ధేఽతిమోహితః । పతన్విపితరస్తస్య లుప్తపిణ్డోదకక్ర
యాః ॥ పూర్వం నినున్ద్రితోఽన్వేన కుర్యాదన్యప్రతిగ్రహమ్ । భుక్తా
హరోఽథ వా భుక్షేత్ సుకృతం తస్య నశ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । ప్రుశ్యస్తరే —
॥ శ్లో ॥ శాన్ధే నినున్ద్రితో యస్తు యది మర్యాత్ప్రసిగ్రహమ్ । భక్షయే
త్కించిదప్యన్యతు సకృతం తస్య నశ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । ఏవంచ , “ ॥ శ్లో ॥
ఇక్షూనపః ఫలం మూలం తామూలం పయదౌషధమ్ । భక్షయిత్వాపికతే
వ్యాస్సాన్నదానాదికాః క్రియాః ॥ ” ఇతి వచనం శ్రాద్ధవ్యతిరెక్తపిషయమ్ ।
యస్తానున్ద్రితో విప్రప్రహూతోఽపి శ్రాద్ధోపక్రమకాలాతిపత్తిం కరో
తి తస్య ప్రత్యవాయతి త్యపురాణైభిహితః — ॥ శ్లో ॥ ఆనున్ద్రిత
శ్చిరం వైవకుర్యాద్విప్రకదాచన । దేవతానాం పితౄణాంచ దాతురన్య

స్వచైవహి || చిర కారీభవేదోగీ పచ్యతేనరకాగ్నినా || * || ఇతి । నిమ
న్త్రితబ్రాహ్మణపరిశ్రావే ప్రత్యవాయమాహనారాయణః — || శ్లో ||
కేతనంకారయత్వాతు నివారయతిమమకః । బ్రహ్మహత్యానువాప్నోతి
శూద్రయోనోదజాయతే || నివారాయమన్త్రితంకతా బ్రాహ్మణంనియ
తంశుచిమ్ । యతిచాన్ద్రాయణంకృత్యావస్త్యాశ్వాపాత్ప్రముచ్యతే || * ||
ఇతి । యతిచాన్ద్రాయణమ్ - చాన్ద్రాయణవిశేషః । యమః — || శ్లో || బ్రా
హ్మణంతు ముఖంకృత్వా దేవతాః పితృభిస్సహ । తదన్నంసముపాశ్చన్నైత
స్త్యత్తం నవ్యతిక్రమేత్ || * || ఇతి । మనురపి — || శ్లో || నిమన్త్రితా
హిపితర ఉపతిష్ఠన్తి తాద్విజాన్ । వాయుభూతాస్తు గచ్ఛన్తి తథాపీనా
నుపాసతే || * || ఇతి ।

శ్రాద్ధదినకర్మము

ఆథ శ్రాద్ధదినకర్మము, తత్ర ప్రచేతాః — || శ్లో || శ్రాద్ధు
క్వాత్తరుశ్శాయ ప్రకుర్యాన్తద్ధావనమ్ । శ్రాద్ధకర్తానకుపీత దస్తా
నాంధావనంబుధః || * || దేవః — || శ్లో || తత్రైవయన్త్రితోదాతాప్రా
తస్నాత్వాసహంబుధః । ఆరభేతనవైఃపాత్రైరన్నారవృంశ బాధ
వైః || * || ఇతి । తత్రైవ - శ్రాద్ధకర్తృరుక్తనియమానతిక్రమేజ్జేవ, యన్త్రి
తః, నవైః - అనుపహవైః పాకయోగైః, పాత్రైః, అన్నారవృమ్ - శ్రా
ద్ధాథాన్నస్యపాకారవృమ్, పాకోపయోగిభిర్బాధవైరుపేతః కుర్యా
దిత్యర్థః । స్మృత్యంతరే — || శ్లో || పురాణపాత్రపక్వంయద్ధవిస్తు శ్రాద్ధ
కమణి । భుజ్యతేవైవపితరౌనదేవాశ్చాసురంభవేత్ || * || ఇతి । తత్రై
వ — || శ్లో || పచేనన్నానిసుస్నానఃపాత్రైశ్చశుచిషుస్వయమ్ । స్నానాది
ధాతుజాతేషు మృణ్మయేష్వపివాపునః || నాయసేషునభిన్నేషు దూషి
తేష్వపిహిచిత్ । పూర్వంకృతోపయోగేషుమృణ్మయేషునతుక్వచిత్ ||
పచ్యమానస్తుభాణ్డేషు భక్త్యాతామ్రమయేషుచ । సముద్ధరతివై ఘోరాఽప
త్యోమఃఖునహార్ణవాత్ || నకదాచిత్పచేదన్నమయఃస్థాలీషుపైతృకమ్ ।
అయిసోదర్యనాదేవపితరోవిద్రవన్తిహి || కర్తాభోక్తాచసర్వత్రవైకవస్త్రై
ద్విజోభవేత్ । తస్మాద్వస్త్రైదినా శ్రాద్ధే సోత్తరీయస్సదాభవేత్ || * ||

ఇతి । తథా — ॥ శ్లో ॥ పితృశేషాశనాత్పూర్వం శాస్త్రధర్మశ్చ కర్తృ
తా । ప్రత్యాబ్ధికే మాసికేచ పరేహి స్యాత్తిలోదకమ్ ॥ కర్తావాస్యా
దకర్తావా పునర్భోజన మైశునె । వజ్రయేతగ్రామ సాధ్యర్థం పితృద్రో
హ్యాన్యథా భవేత్ ॥ * ॥ తథా — ॥ శ్లో ॥ దస్తధావనతామ్బూల
యోరాభ్యక్షణభోజనమ్ । రత్యాషధవరాన్నాని శాస్త్రధర్మర్తప్రవజాయే
త్ ॥ * ॥ ఇతి । నశేవలంతద్ధినే యోరనిషేధః , కింతు పూర్వమపి పత్రా
భ్యస్తర నకార్యమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ యస్మిన్వాసి మృతాహసాస్యిత్రన్వాసంపత్
మేవవా । తురకమగ్రా నకుర్వీత పరాన్నంచ రతింత్యజేత్ ॥ ” ఇతిస్తర
ణాత్ । అశక్తో దినత్రయం పరాన్నం వర్జయేత్ , “ ॥ శ్లో ॥ పూర్వేమ్య
శ్చ పరేమ్యశ్చ కర్తా శాస్త్రధర్మినేఽపిచ । పరస్యాన్నంతు నాశ్చీయాద
శ్చీయాత్పితృమాతుకః ॥ * ॥ ఇతి । అత్యంతాశక్తౌ సుహృదాద్యన్నభక్ష
ణేఽపి నదోషః । తథాచాత్రిః — ॥ శ్లో ॥ సుహృదన్నం గురోరన్నం య
దన్నం మాతులస్యచ । స్వసుశ్శ్వశురయో రన్నం పరాన్నం నవిదుర్భు
ధాః ॥ * ॥ ఇతి । శాస్త్రధర్మత్వా పరశాస్త్రే నాశ్చీయాత్ , “ ॥ శ్లో ॥
శాస్త్రధర్మత్వాపరశాస్త్రే యస్తభుజ్జీతలోలుపః । పతన్తిపితరస్తస్యలుప్త
పిష్టోదకక్రియాః ॥ ” ఇతిస్తరణాత్ । గోమయాలెపనేన మహానసాది
భూమిశుద్ధిం ఉదకేన భాజనభాణ్ణశుద్ధించ కుర్యాదిత్యాహ ఉశనా —
॥ వా ॥ గోమయోదకైర్భూమి భాజనభాణ్ణశౌచంకుర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
మహానసాది భూమిసంసౌగంధానస్తరకృత్యమాహదేవలః — ॥ శ్లో ॥ తి
లానవికిరేత్తత్ర సర్వతోబద్ధయేచ్చతాన్ । అసురోపహతంసర్వం తిలై
శ్శుద్ధ్యైజ్జలేనచ ॥ తతోఽన్నం బహుసంసౌగంధం వైకవ్యంజనభక్ష్యవత్ ।
చావ్యపేయసమృద్ధంచ యథాశక్తిప్రకల్పయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।

— శ్రీ శాస్త్రప్రవాణి —

అత్రప్రవాణ్యాహ ప్రచేతాః — ॥ శ్లో ॥ కృష్ణమాషాప్తిలా
తైష్ఠిక శ్రేష్ఠాస్సృయోవశాలయః । మహాయవాప్రీహియవా గోధూమా
ముద్గఢమాహి ॥ కృష్ణాశ్వతాలోహితాశ్చ గ్రాహ్యస్సృశ్శాస్త్రధర్మ
శ్చ ॥ యవాః - సితకూకాః , శాలయః - కలమాద్యాః , మహా

యవాద్రీహియవాశ్చయవవిశేషాః , కృష్ణాః - స్థలజాఃకృష్ణవిశాద్రీహి
యః , లోహితాః - రక్తశాలయః । మార్గజ్ఞేయోఽపి — ॥ శ్లో ॥ య
వద్రీహి సగోధూమాస్త్రీలముద్గాస్ససజ్జాపాః । ప్రియజ్ఞవఃకోవిదారావిష్పా
వాశ్చాత్రశోభనాః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రనిష్పావఃకృష్ణేతరః । చతుర్వింశ
తిమతేతు — ॥ శ్లో ॥ కోద్రవాకారాజమాషాంశ్చకులుష్కరిచణకంఠభా
నిష్పానాంస్తు విశేషేణ పక్షేప్తాంస్తువివజాయత్ ॥ * ॥ అత్రనిష్పా
వఃకృష్ణనిష్పావః , “ ॥ శ్లో ॥ కృష్ణధాన్యానిసర్వాణి వర్జయేచ్ఛాన్తి
మూఢాః । నవర్జయేత్తిలాంజ్యైవ ముద్గమాషాంస్తతైవచ ॥ ” ఇతిష్మరణాత్ ।
అత్రిః — ॥ శ్లో ॥ అగోధూమంచ యచ్ఛాన్తిం కృతమవ్యక్తం భవే
త్ । వినామాషేణయచ్ఛాన్తిం కృతమవ్యక్తం భవేత్ ॥ క్రవ్యాదాః
పితరోయస్తాదభావేపాయసాదయః ॥ * ॥ ఇతి । వాయుపురాణే — ॥ శ్లో ॥
బిల్వామలకమృద్వీకాః షనసాస్రకదాడిమాః । చవ్యపాలేయకాక్షోట
ఖిర్జూరాణాం ఫలానిచ ॥ కశేరుః కోవిదారశ్చ కాలకస్తస్తథావిసమ్ । కా
లేయం కాలశాకంచ సునిషణ్ణంసువర్చలా ॥ కట్ఫలంకిజ్జిణీ ద్రాక్షా లకు
చం మోచమేవచ । కర్కణ్డూగ్రావకంచారు తిస్తుకం మధుసాహ్వయ
మ్ ॥ వైకజ్జీతంనాళికేరం శృంగాటకవరూడకమ్ । పిప్పలీచ మరీచంచ ప
టోలం బృహతీఫలమ్ ॥ సుగంధిమత్స్యమాంసంచ కాలేయాస్సర్వపవచ ।
ఏవమాదీనిచాన్యాని స్వాదూనిమధురాణిచ ॥ నాగరంచాత్రవైడేయం దీ
ఘములక మేవచ ॥ * ॥ ఇతి । మృద్వీకా - ద్రాక్షా , లకుచః - లికు
చః , మోచమ్ - కదళీఫలమ్ , కర్కణ్డూః - బదరీ , బృహతీ - కణ్ణకారికా,
“ నిద్ధికాస్పృశీన్యామీబృహతీకణ్ణకారికా । ” ఇత్యమరసింహేనాభిధా
నాత్ , నాగరమ్ - శుణ్ఠీ , దీర్ఘములమ్ - తుణ్ణకేరిఫలమ్ , బిల్వామల
కాదీని ప్రసిద్ధాని ఇతరణ్యప్రసిద్ధాని । శబ్ధః — ॥ శ్లో ॥ ఆమాంశ్చక
దళీభేదా మృద్వీకాంచవ్యదాడిమే । విదార్యాంచసురజ్ఞాంచ శ్రాగ్ధకా
రేఽపి దానయేత్ ॥ లాక్షాం మధుఘృతంచద్యౌర్యమృతంశ్చరగరయా న
హ । దద్యాచ్ఛాన్తిధేప్రయత్నైవ శృంగాటకకశీలుకా ॥ * ॥ ఆదిత్య
పురాణే — ॥ శ్లో ॥ మధుకంఠామకంజైవ కదూరంచమితీచంకుడమ్ ।

శ్రాద్ధకర్తృణిశస్త్రాని పైన్దవంత్రపుషంతథా ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయా
మ్ — ॥ శ్లో ॥ ఉర్వారుకంకారవల్లి పటాలంకాశపత్రికా । కదళికన్దలీచై
వ శ్రాద్ధేహ్యత్యస్తశోభనాః ॥ గవాంక్షీరంఘృతంశాకంక్షౌద్రమిత్తుర
సాగుడమ్ । కాలిన్ద్రోణపుష్పీచ తణ్ణులీచక్రవర్తికా ॥ వాలుకా చర్మ
వలయంకోశాతకిఫలంశిశుః । శ్రాద్ధేహ్యతానిదేయాని తథాపితృరుషీని
చ ॥ వాగరంభై సదాదేయం దీర్ఘమూలకమెవచ । ఘృతేన భూజయేద్వి
ప్రార్థఘృతంభూమాసముత్సృజేత్ ॥ శర్కరాక్షీరనంయుక్తామధుకాని
త్యమక్షయా । సర్పిస్తాతాని సర్వాణి పాకేసంస్కృత్యయోజయేత్ ॥
మున్యన్నానిచ సర్వాణి వన్యమూలఫలానిచ । శ్రాద్ధేహ్యతాని యోద
ద్యాత్వితరఃప్రీణయన్తితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥ నిర్మా
ల్యమపిగక్షామ్భుఉచిచ్ఛమపిమాక్షికిమ్ । నిర్వాసమపివాహింగు గున్ధలుం
నపరిత్యజేత్ ॥ ఉత్తమంచైవగోక్షీరంమాహివంచైవమధ్యమమ్ । ఔష్ఠ్ఠ
మాజావికంచైవ సర్వధాపరివర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణుపురాణేఽపి —
॥ శ్లో ॥ ప్రశాధికాస్సనీవారా శ్శ్యామాకాపివిధాస్తథా । వన్యావధిప్ర
థానాస్తు శ్రాద్ధాహాణిపురుషవభ ॥ యవాఃప్రియక్షవోముద్గాగోధూ
మావ్రీహయస్తిలాః । నిష్పవాఃకోవిదారాశ్చ సర్వపాశ్చాత్రశోభనాః ॥
సకణ్ణికంచవార్తాకం పితృభ్యోదత్తమక్షయమ్ ॥ * ॥ ఇతి । వాయుః —
॥ శ్లో ॥ జీరకంమరిచం శ్రాద్ధే పటాలం బృహతీశిశుః । కశెరుఃకోవిదార
శ్చ పససోర్వారుదాడిమాః ॥ కూశ్లాన్జం రక్తనాశంచ ప్రదేయంశ్రాద్ధ
కర్తృణి ॥ * ॥ ఇతి । మనుః — ॥ శ్లో ॥ గుళాంశ్చసూపశాకాద్యాకౌప
యోదధిఘృతంమధు । విన్యసేత్ప్రియతస్సర్వం భూమావేవసమాహితః ॥
భక్ష్యంభోజ్యంచవివిధం మూలానిచఫలానిచ । హృద్యానిచైవమాంసాని
పానానిసురభీణిచ ॥ యద్యద్రోచేతవిప్రైభ్యస్తత్తద్ద్యాదమత్సరః ॥ * ॥
ఇతి । విజ్ఞానేశ్వరః — ॥ వా ॥ శ్రాద్ధయోగ్యంప్రీహియవశాలిగోధూ
మముద్గమావమున్యన్నకాశశాక శుణ్ఠీమరీచహిర్లు కర్పూరగుడపైన్దవసౌరవ
నస సాళిశేర బదర గవ్యవయోదధిఘృత పాయసమధుప్రభృతి ॥ * ॥
ఇతి । స్మృత్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥ కదళీజాతయఃపశ్చ చూతంచపవనద్వయమ్ ।

ఉర్వారుకంచజమ్బీరం పటోలం ద్రోణపత్రకమ్ || కారవల్లిఫలంచైవశ్రీ
 ధేహ్యత్యస్తమున్నతమ్ | అశరగ్ స్యఫలం పుష్పమూర్త్యైకంసూరణద్వయ
 మ్ || ధాత్రీఫలంచాచ్ఛతంచ శ్రౌణ్ణేచాత్యస్తమున్నతమ్ || * || ఇతి | పి
 తృమేధసారేఽపి — || వా || కదళీజాతిభేద కారవల్లిత్రయంపనసౌర్వారు
 క నిష్పావ పటోలముగ్ధత్రయ నాభికేరఫలాని హిక్షు కాశశక మహాశక
 క్షుద్రకద్రాని మున్యన్నానిచ ప్రశస్యంతే || * || ఇతి | మనుః — || శ్లో ||
 తిలైర్విహియవేర్కాప్తేరద్విర్ములఫలేనవా | దత్తేన మాసం ప్రీయంతేపిత
 రోవిధివన్నృణామ్ || సంవత్సరంతుగవ్యేన పయసా పాయసేనవా | కా
 లశాకం మహాశాకం ఖడ్గలోహామిషంమధు || ఆనన్తాయైవకల్పనైమున్య
 న్నానిచసర్వశః || * || ఇతి | పృథ్వీత్యస్తరే — || శ్లో || అన్నేనచూసితృ
 ప్తిసాన్యన్తాంపైష్ణన్తా సమేవచ | ఆజ్యేనవత్సరంతృప్తిగోధూమాద్వత్సర
 త్రయమ్ || * || ఇతి | యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || హవిష్యాన్నేనవైచూ
 సం పాయసేనతువత్సరమ్ | ఖడ్గామిషం మహాశలగ్ం మధుమున్యన్న
 మేవచ || లోహామిషంమహాశాకం మాంసం వాఙ్ధ్రాణసన్యచ | యద్దదా
 తిగయాస్థశ్చ సర్వ మానన్త్యనుశ్నుతే || * || ఇతి | మత్స్యపురాణే —
 || శ్లో || అన్నంతు సదక్ష్మీరగోఘృతంశరగ్గరాన్వితమ్ | మాసం ప్రీణన్తి
 సర్వాన్వే పితౄనిత్యాహకేశవః || * || ఇతి | కాయాయనః — || వా ||
 గ్రామ్యాభిరోపధీభిర్వా సం తృప్తిస్తదలాభేమూలఫలైరద్భిర్వాసహాన్నే
 నోత్తరాస్తర్పయన్తి || * || ఇతి | ఉత్తరాః - మూలఫలాదయః, తేనహ్నే
 జ కించిదన్నేన మాంసం తర్పయన్తి నకేవలాభత్యర్థః | మార్కణ్డేయోఽ
 పి — || శ్లో || గోధూమేరిక్షుభిర్ముద్గైస్సతిలైశ్చైవకైరపి | శ్రౌణ్ణేషుద
 త్తైఃప్రీయంతే మానసేకంపితామహః || విదార్యాచైవచూడైశ్చబిషైశ్చ
 క్షౌటకైస్తథా | కేబుకైశ్చతథాకన్దైకరగ్ధు బదనైరపి || పారెవతైరా
 రుచకైశ్చాక్షౌటైఃపనపైస్తథా | కాకోల్యాక్షీరకాకోల్యాతథాపిష్టాల
 కైశ్చుభైః || లాక్ష్యాభిశ్చశలాభిశ్చ త్రపుషోర్వాకుశితృతైః | సహ
 పారాజకాకాభ్యామిష్టుదైరాజజమ్బుభిః | ప్రియాంబులకైముద్రైః
 ఫల్గుభిశ్చ తిలంబకైః | వేత్రాదులకైశ్చుభైః పుష్పాదులకైః ||

వోచైస్సమోచైలిఁగి వై స్తథావైబీజపూరతైః ॥ ముజ్జాతైః పత్తఫలైర్భు
 త్యభోజ్యైస్సపరపూతైః । రాగపాడబచా మైశ్చత్రిజాతకనమన్వితైః ॥
 దత్తైస్తు చాసంప్రీయవై శ్రాద్ధేషుపితరోన్మణామ్ ॥ * ॥ ఇతి । విదారీ -
 కృష్ణసర్పి, భూమా చ్ఛాన్దాఫలమ్, కెబుకమ్ - క్షీరాఖ్యంశాకమ్, కన్య - సూ
 రణః, ఉర్వారు - స్వాదుకరగ్రాతీ, చిద్భిలః - తిక్తకరగ్రాతీ, సర్వపా ఇతి దీ
 ఘ్నశాచ్యస్తపః, రాజశాకమ్ - కృష్ణసర్వపః, ఇజ్జుదీ - తాపసతరుః, ప్రియా
 లః - రాజాదనమ్, చక్రీకా - చిక్వా, క్షీరికా - ఫలాధ్యక్షః, మోచా - క
 దళి, లికుచః - జమ్బీరఫలతుల్యఖిర్వఫలవాగుల్పవిశేషః, రాగపాడబః -
 పానవిశేషః, త్రిజాతకమ్ - పలాలవజ్గ గర్భపత్రాణి । ప్రచేతాః —
 ॥ వా ॥ హరితముగ్ధకృష్ణచూషశ్యామాకప్రియభుగోధూమేయు వికారాం
 శ్చదద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణురపి — ॥ వా ॥ శాకశ్యామాకప్రియభుగీవా
 రముక్తైర్వా సంప్రీయతై, సంవత్సరంతు పయసాతద్వికారైశ్చ ॥ * ॥ ఇతి ।
 యసా - గవ్యపయసా । యత్తు, ప్రీణాతీత్యనువృత్తాప్రేరీనసినోక్తమ్
 “ పాయసేనషణ్ణాసా ” ఇతి, తన్నీరసపయస్సిద్ధపాయసవిషయమితి చ
 ద్వికాయామ్ । తత్రైవ — ॥ శ్లో ॥ కాలశాకంమహాశాకంమాంసంవా
 గ్ధాగిణసస్యచ । విషాణవర్ణయేఖిద్రా ఆసూర్యంతాంస్తుభుజ్జితైః ॥ * ॥ ఇతి । ఉ
 క్తానాంతృప్తితారతమ్యాభిధాయకస్త్పతీనాంతర్తారతమ్యానుసారేణ శ్రా
 ద్ధకర్తుఃఫలైఃపి తారతమ్యంభవనీత్యేనంతాత్పర్యనువగస్తవ్యమ్ । అతపవ
 హరీతేనైకముదాహృతోఽస్తిమ్ — ॥ శ్లో ॥ మధునాపరమప్రీతాస్స
 ర్వాః కామాదిశ చైవ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవ్యవస్థామాహపులస్తయః —
 ॥ శ్లో ॥ మున్యన్నం బ్రాహ్మణస్యోక్తం మాంసంక్షత్రియవైశ్యయోః । మ
 ధుప్రధానం శూద్రస్య సర్వేషాం చావిరోధియత్ ॥ * ॥ ఇతి । మున్య
 న్నమ్ - నీవారాది, మధు - మాక్షికమ్, ప్రధానమ్ - సమగ్రఫలదమ్,
 పితర్జ్జీరయవ్యతిరక్తం యదవిరోధి అవ్రతిపిద్ధం తత్సర్వేషామిత్యర్థః ।
 శ్రాద్ధమాంసస్యకలౌపిద్ధత్వాన్నైహతదభిధీయతే, తచ్చ కలియుగధ
 ముక్తకరణప్రతిపాదితమ్ ।

శ్రీ శ్రాద్ధేవర్జ్యద్రవ్యాణి శ్లో

అథశ్రాద్ధేవర్జ్యద్రవ్యాణి । మహాభారతే మదాలసావాక్యమ్ —
 ॥ శ్లో ॥ యచ్ఛోతోకాదినాప్రాప్తం పఠితాద్యమపాజితమ్ । అన్యాయకన్యాశులూకాం ద్రవ్యంచాత్రవిగహితమ్ ॥ పితృభాంమే ప్రయచ్ఛేతిహ్యుక్తాయచ్చప్రపాహృతమ్ । వజ్రానీయంనదాసద్భిస్తత్యద్యైశ్రాద్ధకర్మణి ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసో ౭ పి — ॥ శ్లో ॥ వేదవిగ్రయజం దుష్టం స్త్రీయాయచ్చాజితంధనమ్ । నదేయంపితృదేవేభ్యాయచ్చప్రీతదుపాజితమ్ ॥ అశ్రాద్ధేయానిథాన్యాని కోద్రవాఃపులకాస్తథా । హింజుద్రవ్యేషుశాకేషు కాలానలశుభాస్తథా ॥ * ॥ ఇతి । కోద్రవాః - కొరమూషకః, పులకః - పులకః, శాన్ధసోమ్రాన్వః, సంపాకరద్రవ్యేషు హింజుభ్యంద్రవ్యమశ్రాద్ధేయమ్, కాలః - కృష్ణాజకః, అనలః - దిగ్రకః, శుభాశుభాభ్యశ్శాకవిశేషః, శాకేష్వీతానిశాకాన్య శ్రాద్ధేయానీత్యర్థః । హింజుద్రవ్యస్యవిధిప్రతిషేధయోదాశానాద్వికల్పః । ఏవమన్యత్రాపి యత్రయత్రవిధిప్రతిషేధావేకస్యదృశ్యేతే తత్రతత్రవికల్పవేదితవ్యభిచరద్వికామాధవీయాదౌవ్యవస్థాపితమ్ । భరద్వాజో ౭ పి — ॥ వా ॥ ముద్గాధకీమాషవజ్రాంద్విదధానిదద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । యానిపాషాణయస్త్రీశ్రమణేన ప్రియశోద్విధాభిద్యవై తానిథాన్యానిద్విదధాని, ముద్గః - కృష్ణహరితేతరః, ఆధకీ - తువరీ, మాషః - రాజమాషః, అలపాస్త్రీనామ్నాప్రసిద్ధః, తథాహి “ అలపాస్త్రీరాజమాషః ” ఇతి వైజయంతీఋణః, ఏత్రైవిదాద్విదధానిదద్యాదిత్యర్థః । మరీచిః — ॥ శ్లో ॥ కులుకావరకాశ్శ్రాద్ధే నదేయాన్తైవకోద్రవాః । కలుకానిచసర్వాణి విరపానితతైవచ ॥ యవనాథానపితథా వజ్రాయ న్నివిపిచ్ఛితః ॥ * ॥ ఇతి । చద్వికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధేనదేయాఃపాలజాగ్ధస్తథానిష్పావకోద్రవాః । మసూరతూరవారాక కులుకశణిగ్రవః ॥ * ॥ ఇతి । పాలజాగ్ధ - గడ్డద్రవ్యవిశేషః, తూరః - యవతూరాది, వారాకమ్ - యుద్రనాతాకీసజ్జకబృహతీఫలమ్, కణ్ణికారికాభ్యబృహతీఫలాదిశ్చైవ స్థూలమ్ । విష్ణుకపి ॥ వా ॥ భూత్యుగిన్సు రాజసర్వపసురపార్థక మాన్యైర్జ్ఞాలాబుకారైక పా

లజ్జా-య తణ్ణులీయక కుసుమ్మ మహిషీక్షీరాణివజ్రయేత్ || * || ఇతి ।
 భూతృణమ్ - శాకవిశేషః , సురసా - నిగుణాణీ । మతోన్యైః ౭ పి — || స్లో ||
 కుసుమ్మంబీజపూరం దకపిత్రం మధు కాగిసీ । శ్రాద్ధేనైతానిదేయానిపిశ్యశ్యః
 ప్రీతిమిచ్చతా || * || ఇతి । బీజపూరః - మాతులక్లః , కపిథమ్ - కపిథఫ
 లమ్ , మధుకః - యష్టిమధుకమ్ । విష్ణుపురాణే ౭ పి — || స్లో || అకృతా
 గ్రయణంయచ్చ ధాన్యజాతంనరేశ్వర । రాజమాచానణాంశ్చైవమసూ
 రాంశ్చవివజ్రయేత్ || అలాబుంగృజ్జనంచైవ లశునంపిణ్డమూలకమ్ । గా
 ధారికకరమ్భాణి లవణాన్యాషరాణిచ || ఆరక్తాశ్చైవనిర్యాసాః ప్రత్యక్ష
 లవణానిచ । వర్జ్యాన్యైతానివైశ్రాద్ధే యచ్చవాచానశస్యతే || క్షీరమేకశ
 షానాంయదౌష్ట్రసూచికమేవచ । మాతక్లంమాహిషంచైవ వజ్రయేచ్ఛా
 ద్ధకమృణి || * || ఇతి । శక్తిః — || స్లో || శీతపాకీమపిశ్రాద్ధే కృష్ణజీరకమే
 వచ । వజ్రయేల్లవణంసవణం తథాజమ్బూఫలానిచ || * || ఇతి । లవణమ్-
 కృతలవణమ్ , “ || స్లో || వైధవంలవణంచైవ తథామానససమ్భవమ్ । పవి
 త్రేవరమేహ్యతే ప్రత్యక్షమపినిత్యశః || కృతంతులవణంసర్వంవంశాగ్రం
 చవివజ్రయేత్ । ” ఇతితేనైవాభిధానాత్ । సుమన్తః — || స్లో || వర్జ్యా
 శ్చాభిషనానిత్యం శతపుష్పాగవేధుకా । జమ్బూరకఽఫలంవర్జ్యంకోవిదారం
 చనిత్యశః || * || అభిషవాః - శుషారస్సంతఃక్షిన్నాః । స్మృత్యంతరే —
 || స్లో || గాధారికపటోలాని శ్రాద్ధకర్తృణివర్జయేత్ । ఔషధంలవణంశ్రాద్ధే
 కూక్షాణ్డం బృహతీఫలమ్ || శ్లేష్మతకంచశిగ్రుంచ ప్రత్యక్షలవణంత్యజేత్ ।
 తాన్రుపాత్రస్థితంగవ్యం క్షీరంచలవణాన్వితమ్ || ఘృతంలవణసంయుక్తం స
 ర్వదాపరివర్జయేత్ । పాయసంలవణైర్యోగోనదోష్ణస్తద్యుతంపచేత్ || * || ఇతి ।
 పాక్షే ౭ పి — || స్లో || పయసాపాచయేదన్నం లవణంతత్రయోజయే
 త్ || * || ఇతి । పాయసే లవణసంయోగశ్శిష్టాచారవిరోధాదుపేక్ష్యి
 త్యాముః । ఉశనా — || స్లో || నాభికాశణఫత్రాకకుసుమ్మాలాబు విష్ణు
 వా । కుమ్భుకమ్బుకవృన్తాక కోవిదారాంశ్చవర్జయేత్ || వర్జయేచ్ఛగృహీ
 శ్రాద్ధే కాక్షికాం పిణ్డమూలకమ్ । కరజ్జంయే ౭ పిచాన్యేవై రసగర్భోత్రా
 టాస్తథా || * || ఇతి । పురాణే ౭ పి — || స్లో || నాంశంకరీరంసురసాస

ర్జకంభూతృణాదికమ్ । అవేదోక్తాశ్చ నిర్వాసా లవణాన్యామరాణిచ ॥
 శాస్త్రకర్మణివజ్జ్వలయాశ్చ నారోఽరజస్వలాః ॥ * ॥ ఇతి । వాంశంక
 రీరమ్ - వంశామూరమ్ , అవేదోక్తానిర్వాసాః - వేదే గ్రాహ్యత్వేనోక్త
 నిర్వాసవ్యతిరీక్త నిర్వాసాః , లోహితనిర్వాసాః ప్రశస్తప్రభవాశ్చైతి
 యావత్ , “ అధోఖలు యపలహిహితోయోవాప్రశస్తవాన్నిర్యేచతితస్య
 నాశ్యంకామమన్యస్య ” ఇతిశ్రుతేః । లవణాన్యామరాణి - కృతలవణా
 దీనీతియావత్ । యాశ్చ నారోఽరజస్వలాః - యానార్యస్త్రిరాత్రా
 దూర్ధ్వగుప్యనిష్పత్తరజసాస్తాశ్చ వజ్జ్వలిత్యర్థః । భరద్వాజోఽపి —
 ॥ శ్లో ॥ నక్తోద్భుతంతు యత్రాయం పల్వలామ్బుతశ్చైవచ । స్థలీకూష్మాణ్డః
 లకం బ్రహ్మకిన్దంచపిప్పలీ ॥ తల్లూలీయశౌకంచ మాహిషంచపయోదధి ।
 శిమ్బుకానిశీరీరాణికోవిదారంగవేధుకమ్ ॥ కులున్ధంశణజమ్బీరకిరమ్భ
 ణితశ్చైవచ । కూష్మాణ్డమార్ద్రపుష్పంచ శిక్రుఃత్వారంతశ్చైవచ ॥ సీరసాని
 చసర్వాణి భక్ష్యభోజ్యానియానిచ । పతానినైవదేయానిసర్వస్త్రిశ్చాస్త్రి
 ధ్యతర్కణి ॥ * ॥ ఇతి । “ మాహిషంతు ఘృణం దేయం పయోదధీతి విశే
 షేణాభిహితత్వాత్ ” ఇతిచన్ద్రికాయామ్ । స్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥
 అతిశూక్తోగ్రలవణం విరసం భావదూషితమ్ । రాజసం తామసంచైవ హ
 వ్యకవ్యేషు వజాయేత్ ॥ * ॥ బ్రహ్మేణ్డపురాణే — ॥ శ్లో ॥ ఆసనారూ
 ఢసున్నాద్యం పాదోపహతమేవచ । అమేధ్యాదాగైస్సప్తప్తంశూక్తంప
 ర్యుషిణంచయత్ ॥ ద్విస్త్విన్నం పరిదగ్ధంచ తతైవాగ్రేవలెహితమ్ । శ
 ర్కరారాకీటపాషాణేః కైతైర్యచ్చాపుసమ్రుతమ్ ॥ పిణ్యాకంమథితంచైవత
 థాఽతి లవణంచయత్ ॥ సిద్ధాఃకృతాశ్చయేభిర్యోః ప్రత్యక్షలవణీకృ
 తాః ॥ దద్ధావచుష్టాశ్చ తథాచుష్టేశోపహతాస్తథా । వాససాచావధూ
 తాని వజ్జ్వలనిశాస్త్రకర్మణి ॥ * ॥ ఇతి । యదన్నమపస్రావణాన్తయా
 పచిక్రియయాసిద్ధంమార్ద్రవాధం పునరుదకంనినీయావస్రావణాన్తంపచ్య
 తే తదన్నం ద్విస్త్విన్నంనతుయత్సిద్ధమాస్థ్యైర్థమగ్నావధిత్రయతే, “ అభ్య
 స్థంసర్వమన్నంసాహిత ” ఇతివచనాదాస్థ్యైర్థం పునరధిత్రయణాభ్యనుజ్ఞా
 నాత్ । అగ్రావలెహితమ్ - యదగ్ధముత్పాదితం తన్నివ్యూతైః ప్రాగన్యే

జ్యేష్ఠ యదేభిరవలోకితమ్ । దైవేకర్షణి పిత్రైవా తగ్గచ్ఛత్యయథాత
 థమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఉశనాఽపి — ॥ వా ॥ విడ్వరాహమార్జారకుకుట
 నకులశూద్రరజస్వలాశూద్రాభర్తారశ్చ దూరతోఽపనేతవ్యాః ॥ * ॥ ఇ
 తి । చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ కుకుటోవిడ్వరాహశ్చ కాః శ్వాచవి
 డాలకః । వృషభీపతిశ్చవృషభః షణ్డో నారీరజస్వలాః । పతేత్సుక్రాద్ధికా
 లేవై వజ్రానీయాః ప్రయత్నతః ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ కాషా
 యవాసాః కుష్ఠీవా పతితోబ్రూణహాపివా । సజీర్ణాఽయోవిర్విప్రశ్చస
 మ్బుధీపతితస్యవా । వజ్రానీయాస్తతైవైతే నివాపేనమువస్థితే ॥ * ॥
 ఇతి । నివాసః - పితృభ్యోదానమ్, “ పితృదానం నివాపస్సౌత్ ” ఇత్య
 మరణాభిధానాత్ । ఉపస్థితశ్చణ్డాత్పాక్పక్రమప్రభృతి వజ్రానీయా ఇ
 తిగమ్యతే । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ఉదక్యాసూతికాశౌచిమృతా
 హారైశ్చ వీక్షితే । శ్రాద్ధేసురా నపితరో భుజ్జితే పురుషవభ ॥ ఆహ
 మాహిషకందృష్ట్యా మధ్యేతు వృషభీపతిమ్ । అన్తేవాధృషికం దృష్ట్యా ని
 రాశాః పితరోగతాః ॥ నీచైర్నృప్తం తథాసృప్తం పతితైః ప్రతిలోమజైః ।
 ఆశౌచవద్భిరవరైశ్శూద్రాన్మంచైవ వర్జయేత్ ॥ శూద్రే సృప్తం చ దృ
 ఙ్మంచ తద్ధృతం తన్నిమన్త్రితమ్ । తద్దత్తం చతరుచ్ఛిప్తం శూద్రాన్మంచ
 ద్విధం స్మృతమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యమః — ॥ శ్లో ॥ ఇజ్జః కాణః కుశిశ్శ్వి
 త్రీ దాతుః ప్రేక్ష్యకరోభవేత్ । న్యూనాఙ్లో వాతిరిక్తాగ్నస్తమప్యపనయేత్
 తః ॥ * ॥ ఇతి । దేవలోఽపి — ॥ శ్లో ॥ బీభత్సుమశుచిం నగ్నం మత్తంధూ
 ర్తంరజస్వలాం । నీలకాషాయవసనం చిన్నకర్ణంచవర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 బ్రహ్మాణ్డపురాణేఽపి — ॥ శ్లో ॥ నగ్నాదయోనపశ్యేయిశ్శ్రాద్ధమేతత్కదా
 చన । శ్రాద్ధేగచ్ఛన్తితైర్నృప్తేపితరోఽథపితామహాః ॥ * ॥ ఇతి । నగ్నః -
 వేదపరిత్యాగీ, ఆదిశబ్దేన వేదికకర్తానుష్ఠానత్యాగినోగృహ్యంతే । తథాచత
 త్రైవోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ సర్వేషామేవవర్ణానాం త్రయీసంవరణంయతః ।
 యేవైత్యజన్తితాం మోహతైవైనగ్నా ఇతిస్మృతాః । వృధాజటీవృధాము
 ణ్డీవృధాచారశ్చ యోనరః । మహాపాతకీయేచ తైవైనగ్నా ఇతిస్మృ
 తాః ॥ * ॥ ఇతి । యదితునగ్నాదయశ్శ్రాద్ధాభ్యం సంభాషితమనాఽపి

కంపశ్యేయస్తదాకింకార్యమిత్యపేక్షాయాం తత్రైవోక్తిమ్ — || శ్లో ||
 అన్నం పశ్యేయరేతేతు యదివైహవ్యకవ్యయోః । ఉత్సృష్టన్యం ప్రథా
 నార్థం సంపాదరప్తాపదిష్టతః || * || ఇతి । ప్రథానార్థమ్ - అగ్నాక
 రణబ్రాహ్మణభోజనపిణ్డదానాత్మక ప్రథానసంపాదనార్థమ్, అన్నమేతే
 రీప్యీతముత్సృజ్యన్యదన్నం సమ్పాద్యమ్, అన్నాంతరిసమ్పాదనాపాను
 శ్యేతువోన్సృష్టవ్యమ్, కింతు నగ్నాదిదర్శనజనితదోషాపాకరణార్థం ప్ర్యుత
 స్సంపాదరః కర్తవ్య ఇత్యర్థః । సంపాదరోఽపితత్రైవోక్తిః — || శ్లో ||
 హవిషామథవక్త్యానామశక్త్యాప్యాదవర్జనమ్ । మృత్యుంపుక్తాభిరద్భిశ్చ పో
 త్నాంతు విధీయతే || సిద్ధార్థతైఃకప్తజ్జితైః కార్యం చాప్యవకీరణమ్ । గురు
 సూర్యాగ్నిబస్తానాం దర్శనంతు ప్రయత్నతః || * || ఇతి । శుద్ధవైర
 మాహజమదగ్నిః — || శ్లో || శుద్ధవతోఽథమాశ్లాఙ్గ్యైఃపావమాన్యస్సగ్ని
 మాః । పూతేనవారిణాదత్యైరన్నదోషానపానుదేత్ || * || ఇతి । “ఏతో
 నిన్ద్రస్త్రిస్తవామ ” ఇత్యాద్యాఋచశుద్ధవత్యః, “యదైవాదేవహేళ
 నమ్ ” ఇత్యాద్యాఋశ్లాఙ్గ్యైః, “పవమానస్సువర్జనః ” ఇత్యాద్యాః పావ
 మాన్యః, తరత్యమగ్నీథావతి ” ఇత్యాద్యాస్తరత్యమాః, శుద్ధవశ్శాదిమ
 త్తాభిమిత్రితముదకందత్యైరుపాదాయాన్నదోషావనోదనార్థమవోక్ష
 ణమర్పాదిత్యర్థః । సుమస్తరపి — || వా || చక్షాణాద్యవేక్షీతమన్నసు
 భోజ్యమన్యత్రస్ఫుద్ధప్తభిగ్నోనకస్పశాత్ || * || ఇతి । కేశాచ్యప
 హతాతు నిత్యభోజనప్రకణోక్తాశుద్ధిర్నైష్టవ్యా । అలంప్రసక్తాసుప్రసక్త్యా.

—|| నిమిత్రితేభ్యోదేయగ్రవ్యాణి ||—

నిమిత్రితేభ్యోదేయంతదాహకాత్యాయనః — || శ్లో || తైలము
 ద్వర్తనంపానందస్తథావనమేవచ । కృత్తరోమనభేభ్యస్తుదద్యాతైభ్యః
 పరేహని || * || ఇతి । ఉత్తరేమ్యఃపూర్వాష్ట్రే కృత్తరోమనభేభ్యోనిమి
 త్రితేభ్యస్సానసాధనత్రేలాదికందస్తకాష్టందదద్యాదిత్యర్థః । బోధా
 యనోఽపి — || వా || శ్వఃకరిష్యామీతి బ్రాహ్మణాన్నిమిత్రియేత తాం
 శ్ఫ్యేణాతేత్త్రుక్తైభ్యఃకైర్యభోపపాతం సముపజ్య స్వయమాప్లుత్య
 కుచాదేతే || * || ఇతి । యత్ప్రచేతసోక్తమ్ — || శ్లో || తైలముద్వర్తనంపాన

నందద్యాత్పూర్వాష్ట్రావవతు । శ్రాద్ధభుగోభ్యనఖత్తశ్రుచ్ఛేదనంతు నకా
రయేత్ ॥ * ॥ ఇతి తనిషిద్ధ తురకిర్మఃథిషయమితి చన్ద్రికామాధవీయా
దౌవ్యవస్థాపితమ్ । సుధీవిలోచనేతు — ॥ వా ॥ శ్మశ్రుకమేకోద్దిప్తవిష
యమిత్యేకే, అష్టకాయామిత్యపరే, విహితమపి శిష్టాచారాభావాన్నా
న్యశ్రాద్ధేషు వపనమితి వృద్ధాః, అనేన నిమన్ద్రితస్వయమేవ యోరచే
చ్ఛాన్ద్రిధ్వావవ, “ మృతావా పమాత్వగమేధ్యాయితేశత్త శ్రుమృ
తామేవ త్వచం మేధ్యామపహత్యయజ్ఞేయో భూత్వామేధముపైతి ” ఇతి
శ్రుతేః । త్రయోదశవారం తూష్ణీం నివజ్య శుశ్రూవస్త్రంపరిభాయ విధి
వత్సాన్ద్రిశుద్ధోభవతి ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయనః — ॥ వా ॥ తా
మ్బూలకృష్ణరాదీనిదత్వా అభ్యజ్య సాతేషు సాతః ॥ * ॥ ఇతి । అభ్య
జ్య - సాతపయిత్వా, ఏతేషు నిమన్ద్రితేషు సాతేషు కర్తాసాతత ఇత్య
ధః । అభ్యజ్య స్యావశ్యకత్వము క్తఃపురాణేఽపి — ॥ శ్లో ॥ పాదశౌచం వి
నాఽభ్యంగం ముగ్ధంమాషం వినాకృణమ్ । తతస్సర్వంత్రిజటేతుభ్యంయత్తు
శ్రాద్ధమదక్షిణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । నూర్కణ్డేయః — ॥ శ్లో ॥ అహ్నాష్టట్సు
ముహూర్తేషు గతేషు త్వథతా ద్విజాః । ప్రత్యేకం ప్రేషయేత్ప్రే
ష్యాప్రదాయానులకోదగమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ద్వాదశఘటికాభ్యుద్యోగ్యం
న్ద్రిగబ్రాహ్మణానాం సానాథం పరిచారకాణాం హస్తేష్వానులక
లంప్రదాయ నిమన్ద్రితబ్రాహ్మణేభ్యః ప్రత్యేకం దీయతామితి తా
ద్విజాః ప్రతి పరిచారకాః ప్రేషయేదిత్యధః । చన్ద్రికామాధవీయ
యోరప్రవ్యవస్థాకృతా — ॥ వా ॥ ఏతదానులకకలం దానంప్రతిషిద్ధతై
లానుతిథిషు గ్రష్టవ్యమ్, తాస్వప్యమావాస్యావ్యతిరిక్తాసుదేయమ్,
“ ధాత్రీఫలైరమావాస్యా యాంసస్సాయాత్ ” ఇత్యానులకౌదకస్సాని
నస్యావ్యమావాస్యాయాం విషేధాత్, అనిషిద్ధతైలాయాంతు తిథౌతై
లాదిదానమ్ ॥ * ॥ ఇతి । తథాచష్మత్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥ నిమన్ద్రితా
నాం శ్రాద్ధేషు నిషిద్ధదివసేషుతు । అభ్యజ్ఞానంవైవదద్యాగ్దజ్యధాత్రీఫ
లోదగమ్ । తచ్ఛానూయాం భానువారే నస్త్రమ్యాం వర్జవర్జయేత్ ॥ * ॥
ఇతి । అస్తకేచిత్ “ ॥ శ్లో ॥ అష్టకాయామభ్యాష్టమం ద్విహసేయాంశ్రా

ద్ధకమణి । పితృస్వతు వికారేషు తైలాభ్యజ్ఞోవిధీయతే ॥ ” ఇతి వచన
మునుసర స్తః శ్రాద్ధేషు నిషిద్ధానినైపి తైలాభ్యజ్ఞమాచరన్తి, యథోచితము
శ్రాగ్రాహ్యమ్ । తైలాదిదానేవిశేషాదేవలేన దర్శితః — ॥ శ్లో ॥ తైలము
ద్వితకనంస్నానం స్నానీయంచపృథగ్విధమ్ । పాత్రై రౌచుష్పరైర్దద్యా
ద్యైశ్వర్యదేవికపూర్వకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఉచుష్పరమ్ - రాశ్రుమ్ ।

— శ్రీ శ్రాద్ధదేశే ప్రకల్ప్యద్రవ్యాణి ౬ —

శ్రాద్ధదేశే ప్రకల్ప్యని ద్రవ్యాణి పురాణైః భిహితాని — ॥ శ్లో ॥
ఉపమూలంసకృష్ణానామశాంస్తత్రాపకల్పయేత్ । యవాంస్తిలాశ్రు
సీః కాంస్యయావశ్యుద్దైస్సమాహృతాః ॥ పాణ్డరాజతతామ్రాణి పాశ్రాణి
స్యస్సమిత్సఘ । పుష్పధూపసుగంధాది ధౌమంసూత్రంచమేక్షణమ్ ॥ * ॥
ఇతి । బ్రసీః - నిమగ్ని తానాముపవేశనాగ్ధాన్యాసనాని , “ వ్రతినామా
సనంబ్రసీ ” ఇత్యమరసింహేనాభితత్వాత్ , కాంస్యమ్ - కాంస్య
వాయంభాజనమ్ , కాంస్యపాణాతామ్రరాజత భాజనేషు యథాసామర్థ్య
ముపకల్పనంకార్యమ్ , సుగంధాదీత్యాదిగ్రహణాదక్షతదిపాదికంగృహ్యతే,
మేక్షణమ్ - కాష్ఠమయూదర్పి, తిలాజర్తిలాగ్రాహ్యస్తదసమ్భవే గ్రా
మ్యాగ్రాహ్యః । జతికలలక్షణముక్తం సత్యవ్రతేన — ॥ శ్లో ॥ జర్తిలా
స్తతిలాః ప్రోక్తాః కృష్ణవర్ణావనేభవాః ॥ * ॥ ఇతి । స్పృత్యన్తరైఃపి —
॥ శ్లో ॥ జతికలాశ్చేవతేజ్ఞేయా అకృష్టాద్విదితాస్తుయే ॥ * ॥ ఇతి । య
త్వాపస్తమ్బేనోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ అటవ్యాంయేనముత్పన్నా అకృష్టఫలి
తాస్తథా । తేవైశ్రాద్ధేషవిశ్రాస్తృతిలాపైనతిలాఇతి ॥ * ॥ తత్ , “ అపశ
వోవాఅన్యేగోఅశ్వేభ్యఃపశవః ” “ అనత్రంవాపతద్యదభన్తోమమ్ ” ఇ
త్యాదివత్తైషాంప్రశంసాపరమ్ । అతపవబ్రహ్మణ్ణపురాణై — ॥ శ్లో ॥ యతి
స్త్రిదక్షిణరుణా రాజతంపాత్రమేవచ । దాహిత్రంకుతపఃకాలశృంఖలః
స్థాజినంతథా ॥ గౌరాఃకృష్ణాస్తథారణ్యాస్తతైవస్త్రివిధాస్తిలాః । పితౄ
ణాంతృప్తయేస్పృష్టాదశైతే బ్రహ్మణాస్వయమ్ ॥ * ॥ ఇతి । దాహిత్రలక్షణ
ముక్తంయజ్ఞవల్క్యేన — ॥ శ్లో ॥ వనస్పతిగతేసామేయాగౌస్సంచరతే
కృణోత్ । తస్మైరనమ్భవఘృతం దాహిత్రమితి కథ్యతే ॥ * ॥ ఇతి ।

బ్రహ్మసీమ విశేషమాహమనుః — || స్తో || కుతపంచాసనేదద్యాత్ || * || ఇ
తి । కుతపో నేపాశదేశప్రభవో రోమాదినిర్మితఃకమృభః । తదుక్తంస్మృ
త్యస్తరే — || స్తో || మధ్యాహ్నఃశిష్టపాత్రంచ తథా నేపాశకమృభః ।
రౌప్యందర్భాస్త్రీలాగావో దౌహిత్రశ్చాప్తమఃస్మృతః || పాపం కుత్సితమి
త్యాహుస్తస్యసంతాపకారణమ్ । అప్తావేలేయతస్తస్మాతుగతపా ఇతివిశ్రు
తాః || * || ఇతి । చన్ద్రికాయామ్ — || వా || నేపాశకమృభాభావే
మేషాదిలోమనిర్మితకమృభమాత్రమపి పీతాద్యపేక్షయా ప్రశస్తమ్ , ఆస
నాపకల్పనం భోజనార్థోపవేశనస్థానేషు కార్యమ్ , ఉపశ్చస్తాసనేషు ద
ర్భాస్తరణం కార్యమ్ || * || ఇతి । తథాచమనుః — || స్తో || ఆసనేషూ
పశ్యంతేషు బహిష్కృతుస్సవృథకృథక్ । ఉపస్పృష్టోదకాశసమ్యగ్విప్రాం
స్తేషూపవేశయేత్ || * || ఇతి । బహిష్కృతుః - దర్భవతుః । స్మృత్యస్త
రేఽపి — || స్తో || ఆసనేషుసదర్భేషు వివిక్తేషూపవేశయేత్ || * || ఇతి ।
హేమాద్రా — || స్తో || యస్తాస్వసనోపయోగార్థం ప్రదద్యాగ్నిశ్చుభం
నవమ్ । అప్తాశ్చయోగసంసిద్ధిస్తస్యపుంసోఽభిజాయతే || యస్తృణైర్మృదు
భిఃశ్లక్ష్యం నిర్తాయశుభమాసనమ్ । దద్యాచ్చాన్ద్రైషు తపాపి సుస్థిరాస్స
ర్వతశ్శ్రియః || * || ఇతి । కాంస్యపాణరాజతతామ్రపాత్రాణి భోజ
నార్థమధ్యుక్తంచ ఉపకల్ప్యాని , అత్ర రాజతస్య రజతమిశ్రస్యచ వైశిష్య
మాహమనుః — || స్తో || రాజతైర్భాజనేరేషామపి వారజతానిస్తైః ।
వార్యపిశ్రద్ధయాదత్రచక్షుషాయోపకల్పితే || * || ఇతి । జైజావాపః —
|| స్తో || రాజతానిప్రశస్తాని పిత్రైశ్చహైమానిదైవికే । అథవాతామ్రపా
త్రాణి పిత్రైశ్చహైమానిదైవికే || * || ఇతి । రాజతమధిశ్చత్యమత్సయః —
|| స్తో || శివనేత్రోద్భవంయస్తాదతస్తత్పితృవల్లభమ్ । అమృతశ్చంద్రతై
నదేవకార్యేషువర్ణయేత్ || * || ఇతి । అమృతశ్చంద్రనేత్రజలప్రభవ
త్వాదితిభావః । పౌణ్డ్రేషు భోజనార్థం పలాశపత్రపాత్రాణ్యేవోపకల్ప్యా
ని నత్యన్యాని పర్ణపాత్రాణి । తథాచాత్రిః — || స్తో || నమృణ్డయాని
కుర్వీత భాజనేదైవపితృయోః । పాలాశేభ్యోవిదానమ్యుః పణపాత్రా
ణి భోజనే || * || ఇతి । పంచ “ పలాశపద్మపత్రేషు గృహీభుక్తైర్విద

వంచరేత్ । ” ఇతిపలాశపత్రనిషేధవచనం శ్రాద్ధవ్యతిరిక్తభాజనవిషయమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ సదణ్డం కదళీపత్రం వామభాగాగ్రమాయతమ్ । అగ్రం చేదన్యదిగ్భాగే నిరాశాఃపితరోగతాః ॥ నిర్దణ్డంచ నిరగ్రంచ పశుచర్మస మున్నతమ్ । తస్మాదగ్రంచ దణ్డంచ శ్రాద్ధేతు ననికృన్తయేత్ ॥ శ్రాద్ధేహనితు సంప్రాప్తే రమ్భాపృథ్వం నకృన్తయేత్ । కృన్తయేద్యది మూ ధాత్వా నిరాశాఃపితరోగతాః ॥ ” ఇత్యాదివచనైశ్శ్రాద్ధకదళీపత్రభాజనా భ్యనుజ్ఞానాత్ , “ నజాతికుసుమాని నకదళీపత్రమ్ ” ఇతిప్రచేతసాని షేధా ద్భవకదళీపత్రభాజనం శ్రాద్ధే వైకల్పికమిత్యాసలుః । అధ్యైర్థంత్యన్యసణ్డం పాత్రాణ్యప్యనిషిద్ధాని । అతఏవజైజావాపః — ॥ శ్లో ॥ ఖాదిరౌదుమ్బ రాణ్యర్థ్యపాత్రాణిశ్రాద్ధకర్తుణి । అపశ్చ హృణ్మయానిస్యరపిపర్ణపుటా స్తథా ॥ * ॥ ఇతి । కాయాయనః — ॥ వా ॥ సౌవర్ణరాజతౌదుమ్బరభి ర్గమణీనుయానాం పాత్రాణామన్యతమేషు యానివావిద్యస్తే పణుపు టేషువా ॥ * ॥ ఇతి । యాని - తేజసాదీని, తెషువేత్యర్థః .

అత్రోపకల్పనీయాని పుష్పాణిబ్రహ్మణ్డపురాణే దర్శితాని — ॥ శ్లో ॥ శుక్లాస్సునునసశ్చేష్టాస్తథాపద్మో నృపలానిచ । గర్ధరూపోపపన్నా ని యానిచాన్యానికృన్సిషః ॥ జాతీచంపకలోధ్రాంశ్చ మల్లికాజాణబర్ప రీః । చూతాశోకాఅరూపంచ తులసీంతిలకంతథా ॥ పారస్తీం శతపత్రంచ భృజ్జరాజంచ కేతకీమ్ । యూధికామతిముగ్ధంచ దద్యాత్పుష్పాణ్యమూని చ ॥ * ॥ ఇతి । మార్కణ్డేయః — ॥ శ్లో ॥ జాత్యశ్చ సర్వాదాతవ్యా మల్లికాశ్చేత్తయూధికా । జల్లోద్భవాని సర్వాణి కుసుమానిచ చమ్పకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । జాత్యః - మాలత్యాదయః । యత్స్వజీరసోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ నజాతికుసు మాని ॥ * ॥ ఇతి । యచ్ఛక్రతునోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ అసురాణాం కులె జా తా జాతిఃపూర్వపరిగ్రహే । సప్తాదర్శనమాత్రేణ నిరాశాః పితరోగ తాః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రజాతీకుసుమానిషేధోవైకల్పికః । సాయణీయే — ॥ శ్లో ॥ తులసీశతపత్రంచ భృజ్జరాజంతదైవచ । మరుకంమల్లికాచైవ పి తృణామక్షయంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ తులసీశ్రాద్ధకాలేతు యదాశిరసిధారితా । తదాభోక్తాపితాతస్య విష్ణులోకే కుహీ

యతే || * || ఇతి । శ్లోకముకృతః తుల్యసామ్యశ్లోకముక్తమ్, తత్త్రమా
లంచస్త్యమితి చన్ద్రికాయామ్ .

శ్రాద్ధవర్జనీయపుష్పాణ్యహశభః — || శ్లో || ఉగ్రగర్భి నృగస్థిని
వైత్యవృత్తోద్భవానిచ । పుష్పాణివజ్రా నీయానిరక్తవర్ణానియానిచ || జల
ద్భవానిదేయానిరక్తాన్యపి విశేషతః || * || ఇతి । వైత్యవృత్తః - శ్మశా
నవృత్తః । విష్ణురపి — || వా || నకణ్టికిబందద్యాత్రాణ్టికిజనుపిశుక్లం సుగర్భి
యత్తద్దద్యాన్మరక్తందద్యాద్రక్తమపి కుజుగ్రమం జలజంచదద్యాత్ || * ||
ఇతి । మత్స్యః — || శ్లో || పద్మబిల్వార్కభుద్ధూరపారిభద్రా అయాషకాః ।
నదేయాః పితృకార్యేషు పయ్యైవ వాపికింతథా || * || ఇతి । పారిభద్రః -
మదూరః । బ్రహ్మేణ్డపురాణేఽపి — || శ్లో || జపాదికుసుమం భణ్టిరూపికా
సకురణ్డకా । పుష్పాణివజ్రా నీయాని శ్రాద్ధకర్మణి నిత్యశః || * || ఇతి ।
అదిగ్రహణేన జపాకుసుమవగ్రక్తానాం రక్తకరవీరాదికుసుమానాం వజ్రా
త్వముక్తమ్, భణ్టి - మజ్జిస్తా ,

ఘాపద్రవ్యేషూపకల్పనీయాని విష్ణుధర్మోత్తరేదర్శితాని — || శ్లో ||
ఘాపోగుగ్ధులుజోదేయస్తథాచన్దనసారజః । అగురుశ్చ సకర్పూరతురుష్క
స్త్యక్తితైవచ || * || తురుష్కః - సల్లకీవృత్తః, త్వక్ - లవణమ్ । మరీచిర
పి — || శ్లో || చన్దనాగురుణోభేతమాలోశీరపద్మకమ్ || * || ఇతి

వర్జనీయం ఘాపద్రవ్యచూహ విష్ణుః — || వా || జీవజంచసర్వంన
ఘాపార్థే || * || ఇతి । జీవజమ్ - కస్తూర్యాది .

అనులేపనార్థముపకల్పనీయద్రవ్యచూహ మరీచిః — || శ్లో ||
కర్పూరఃకుజుగ్రమోపేతస్సుగర్భినితచన్దనమ్ । జీవికేఽప్యథవా పిత్రై
గర్భదానే ప్రశ్యతే || * || ఇతి । విష్ణురపి — || వా || చన్దనకుజుగ్రమక
ర్పూరాగురుపద్మకాన్యనులేపనార్థే || * || ఇతి । మార్కణ్డేయః — || శ్లో ||
చన్దనాగురుకర్పూరకుజుగ్రమానిప్రదాపయేత్ । అశ్వమేధమవాప్నోతిపి
ర్హితామనులేపనాత్ || * || ఇతి । బ్రహ్మేణ్డపురాణేఽపి — || శ్లో || శ్వే
తచన్దనకర్పూరకుజుగ్రమాని శుభానిచ । విలేపనార్థం దద్యాత్తు ప్రీతిదంపి
ర్మవల్లభమ్ || * || ఇతి

వర్జ్యానాహమరీచిః — || స్లో || శ్రాద్ధేమవినియోక్తవ్యావగథాదే
పదారుజాః । కల్పీభావంసమాసాద్య నవపర్యుషితాః కన్దిత్ || సవిగథా
శ్చనాతవ్యాభుక్తశేషావశేషితాః । పూతించమ్ముగనాభించ రోచనం రక్త
చన్దనమ్ || కాలేయంజాఙ్గకం నైవతురుష్కంచాపివర్జయేత్ || * || ఇతి । పూ
టః - తృణవిశేషః , మృగనాభిః - కస్తూరీ , రోచనమ్ - గోరోచనమ్ .

దీపార్థసేహస్రవ్యేషూపకల్పనీయమాహమరీచిః — || స్లో ||
ఘృతాద్వాతిలతైలాద్వా నాన్యస్రవ్యాత్తుడిపకమ్ || * || ఇతి । అత్రచా
న్యస్రవ్యనిషేధోవసామేదోదాపద్రవ్యవిషయో నపునఃకాసుమ్భుదివైల
షిషయః । యతఃపాశ్చః — || స్లో || ఘృతేనదీరోదాతన్యస్త్వకవాప్యో
పశీగవైః । వసామేదోద్భవందీపం స్రయత్నైవవర్జయేత్ || * || ఇతి .

అచ్ఛాగనాథముపకల్పనీయాని చన్ద్రికాయాం దర్శితాని —
|| స్లో || అచ్ఛాదనంతుయోదద్యాదహతం శ్రాద్ధకర్తృణి । ఆయుఃస్సాకా
మ్యమైశ్వర్యం రూపంచలభతే శుభమ్ || కౌశేయంత్రాసుకార్పాసం మ
హుఃసహతంతథా । శ్రాద్ధేష్యేతాని యోదద్యాగ్రామానాప్నోతిపుష్క
రాన్ || * || ఇతి । అహతలక్షణమాహప్రచేతాః — || స్లో || ఈషధౌ
తం నవంశ్వేతం సదశంయన్నధారిణమ్ । అహతంతువిజానీయాత్సర్వక
ర్షుపావనమ్ || స్వయంకౌతంచదేయంస్యాత్సవక్షైఃత్రాభితంచయత్ ।
ప్రదేయంపిశ్యకార్యేషు కారుకౌతంసజాతుచిత్ || * || ఇతి । స్మృత్యస్త
తే — || స్లో || వాసాంసివాససీవాసో యోనదద్యాన్యతేహని । సస్త
జన్మసునగ్నస్సాన్యోద్రిశ్చప్రజాయతే || * || ఇతి । శ్భః — || స్లో ||
యథావిభవసారేణ వస్త్రం దద్యాత్తువైత్యకే । ఉత్తరీయగుభావేతు శో
భనందర్శనిమితమ్ || * || ఇతి । శౌతాతపః — || వా || “ యునాసువా
సాః ” ఇతివస్త్రం తదభావేయజ్ఞోపవీతమ్ || * || ఇతి । పురాణైః పి —
|| స్లో || యజ్ఞోపవీతందాతవ్యం వస్త్రాభావేవిజానతా । పితౄణాంవస్త్ర
దానస్య ఫలం తేనావ్యతేఽఖలమ్ || యజ్ఞోపవీతదానానవి నా శ్రాద్ధంతుని
చ్ఛులమ్ । తప్తాద్యజ్ఞోపవీతస్యదాననూపశ్యకంస్మృతమ్ || * || ఇతి । ఏవం
దధాదిత్యతాన్తద్రవ్యముపకల్ప్య స్నాత్వా శుక్లంవాసఃపరిదధ్యాత్ ,

“ సూ తో ౭ ధికారీభవతి దైవేపిత్ర్యేవకమణి ” “ శ్రాద్ధకృచ్ఛుక్లవా సాస్సౌత్ ” ఇతిచన్ద్రణాత్ .

— శ్రీ శ్రాద్ధప్రకారః శ్రీ —

సానానన్తరం యతః త్రవ్యం తదాహ మారగ్జ్ఞేయః — || శ్లో ||
సాతసాన్సూతాసమాహూతాస్వాగతేనార్చయేన్మృధక్ || * || ఇతి ।
పృథక్పృథక్సాన్సాగతమితి బ్రూయాదిత్యర్థః । శ్లోశ్చ — || వా || ప్రయ
తో ౭ పరాష్ణాశుచిశ్శుక్లవాసాదర్భహస్తసాన్సాగతమితిబ్రూయాత్ || * ||
ఇతి । అపరాష్ణాశబ్దో ౭ త్రావర్తనాదుపరితనభాగే ప్రయుక్తిః , “ || శ్లో ||
ఊర్ధ్వంముహూర్తాతుగతపాద్యన్తుహూర్తచతుష్టయమ్ । ముహూర్తపశ్చ
కంవాపి స్వధాభవనమిష్యతే || ” ఇతిచన్ద్రణాత్ । యమో ౭ పి — || శ్లో ||
తతసాన్సూత్వా నివృత్తైభ్యః ప్రత్యుత్థాయ కృతాజ్ఞలిః । పాద్యమాచమనీ
యంచ సంప్రయచ్ఛేద్యధాక్రమమ్ || * || ఇతి । సాన్సాగతమితి కృత్వా మా
ర్గకృతోపపాతి శుద్ధ్యర్థం పాదప్రక్షాళనార్థముదకమాచమనార్థముదకించ
క్రమేణప్రయచ్ఛేదిత్యర్థః । తత ఆసనందత్వా పునర్నిమన్త్రీయాత్ , త
దుక్తంమాధవీయే — || వా || పునరపోదత్వా నిమన్త్రీయేదైవేక్షణశ్రి
యతామ్ , ఓం తథేతి విప్రాబ్రూయాత్ , ప్రాప్నోతుభవానితకర్తాపు
నర్బ్రూయాత్ , ప్రాప్నోతువానీతి పునర్విప్రాబ్రూయాత్ || * || ఇతి ।
నిమన్త్రీణంచ నిర్జ్ఞానం హస్తంగృహీత్వా కి త్రవ్యమ్ , “ || శ్లో || నిర్జ్ఞా
నం గృహీత్వా తు విశ్వాదేవానసమాహ్వయేత్ । ” ఇతిచన్ద్రణాత్ .

— శ్రీ మణ్డలకరణమ్ శ్రీ —

తదనన్తరం గృహాన్తే మణ్డలద్వయం కార్యమ్ , తథాచస్మత్యన్త
రే — || శ్లో || సంమార్జితోపలిప్తైశ్చ ద్వారికుర్వీతమణ్డలే । ప్రాన్తేమ
ణ్డలేకుర్యాద్దైవేపిత్ర్యేవకర్మణి || అన్తరేణప్రకర్తవ్యం తయోర్భిద్యేష
డజ్ఞులమ్ । పాదోదకస్యసంయోగాత్పితృభూతీప్రజాయతే || * || ఇతి ।
అత్రిః — || శ్లో || ఏకోద్దిష్టేసపిణ్డేచ కుణ్డంకుర్యాద్యథావిధి । అన్యశ్చ
ద్వైషుసర్వత్ర మణ్డలంతు విధీయతే || * || ఇతి । దక్షః — || శ్లో || సపి
ణ్డీకరణాదూర్ధ్వం మణ్డలంతు విధీయతే । యావత్కాంతం ప్రితనామ తావ

తుల్యం ప్రకీర్తితమ్ ॥ సపిండీకరణాదూర్ధ్వం కుణ్డేషుతూళితంయది । కుల
క్షయకరం తత్సాన్యసరకేపాతయేధ్రువమ్ ॥ తదూర్ధ్వం తూళనంకుణ్డే
స్త్రీపుత్రగృహనాశనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । మత్స్యః — ॥ శ్లో ॥ గృహద్వార
సమీపేతు భవనస్యాగ్రతోభువి । గోమయేనోపలిస్తాయాం గోమూత్రేణ
తుమణ్డలే ॥ * ॥ ఇతి । గోమయసహితేన గోమూత్రేణమణ్డలేకార్యేఇత్య
థః । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ప్రాజ్ఞణేమణ్డలంకుర్యాద్దేవానాం చతు
రశ్రకమ్ । వితస్తిమాత్రం పిత్రర్థం వర్తులందక్షిణంభవేత్ ॥ నాన్తఃప్రతూ
ళయేత్పాదైవేపిత్రేచకర్మణి । నోన్తరేదక్షిణేనైవ పశ్చిమే నగృహం
న్తరే ॥ ద్వారస్యపూర్వతఃకుర్యాద్గోమయైర్మణ్డలద్వయమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ప్రాదేశమాత్రం దేవానాం మణ్డలం చతుర
శ్రకమ్ । వితస్తిమాత్రం పిత్రర్థం మణ్డలం వర్తులంభవేత్ ॥ దేవానాము
న్తరేకార్యం పిత్రర్థం దక్షిణేతథా । అన్తరాశంతుకతవ్యంతయోర్మధ్యే
పడ్యులమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవిశేషనూహాశమ్భుః — ॥ శ్లో ॥ ఉత్తరై
క్షతసంయుక్తా పూర్వాగ్రాన్విన్యసేతుకశాః । దక్షిణేదక్షిణాగ్రాన్
స్తు సతిలాన్విన్యసేద్ద్విజః ॥ * ॥ ఇతి ।

— శ్రీ పాదప్రతూళనమ్ —

మత్స్యైపి — ॥ శ్లో ॥ అక్షతాభిసపుష్పాభిస్తదభ్యరాచ్యపస
వ్యః । విప్రీణాంతూళయేత్పాదావభివాద్యపునఃపునః ॥ * ॥ ఇతి । అప
సవ్యః - పూర్వముదక్షిణంపశ్చాద్దక్షిణమణ్డలమభ్యర్చ్యైత్యర్థః । ప
పంచమణ్డలకరణంతదర్పనంచ పదార్థానుసమయేన కార్యమ్, నతుకాణ్డాను
సమయేనేత్యుక్తంభవతి । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ అక్షతాభిసపుష్పాభిర్దర్భా
నైరదిర్భరవచ । విప్రీణాం తూళయేత్పాదాదైవేదైవపురోముఖః ॥
తీర్థైర్భైస్తథాపుష్పైరదిర్భగ్ధాదిమిశ్రితైః । పితౄణాం తూళయేత్పా
దా తథాప్రత్యక్షుఖశువిః ॥ * ॥ పురోముఖః - ప్రాజ్ఞుఖిత్యర్థః ।
అత్రకేచిత్, “ ॥ శ్లో ॥ అప్రవాణూదకస్నానం విప్రపాదావనేజ
నమ్ । గాయత్ర్యాజపమర్ష్యంచహోదిత్యాభిముఖంచరత్ ॥ ” ఇతివచ
నాద్దేవపితౄదుభయోరపి పాదప్రతూళనమాదిత్యాభిముఖకుర్వాదిత్యా

హుః, అపరేతు — “॥ శ్లో ॥ దివా వాయదివారా త్రా నకుర్యాత్పాశ్చ
ఖశ్శుచిః । ప్రత్యక్షఖస్తుకుర్వీత విప్రపాదావనైజనమ్ ॥ ” ఇతివచనా
దాదిత్యాభిముఖయో ద్వైపిత్రైః పాదప్రత్యాశనం తదభిముఖఃకుర్యాది
తి, శిష్టాచారాదిహవ్యవస్థా । ఘృతయుక్తైన గోమయేనాలిప్య పాదశౌచం
విశిష్యతే, “ ॥ శ్లో ॥ ఆజ్యంగోమయసంయుక్తం పాదయోలేపయేద్య
ది । పితరస్తస్యకల్పాస్తనుమృతేనాభిషేచితాః ॥ ” ఇతిస్తరణాత్ । “ ॥ శ్లో ॥
పాదప్రత్యాశనజలం నిక్షిపేద్దక్షిణాముఖః । పిత్థాణామితరేషాంతు నిక్షి
పేచుత్తరాముఖః ॥ ” ఇతిస్త్యుత్యస్తరమ్ । నపవిత్రపాణిఃప్రత్యాశయేత్,
“ ॥ శ్లో ॥ సర్వదాదర్భపాణిస్సౌదైవేపిత్ర్యచకర్మణః । పాదశౌచం
స్థలెవం నకుర్యాద్దర్భపాణినా ॥ నపవిత్రేణహస్తైనవిప్రపాదావనైజనా
త్ । యథావజ్రహతోవృత్తస్తదైవపితృదేవతాః ॥ ” “ ॥ శ్లో ॥ స్యుర్య
స్యపవిత్రస్య విప్రపాదావనైజనే । యథావజ్రహతోవృత్తదేవతాఃపి
తరస్తథా ॥ ” ఇత్యాదిస్తరణాత్ । అత్రభరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ పాదా
వాజానువాజ్ఞం అపివాచరణస్వయమ్ । కూర్పరాస్తం కరౌసన్యస్తాశ
యేత్ప్రభుంబుధః ॥ * ॥ ఇతి । పారిజాతేతు — ॥ శ్లో ॥ నాన్తఃప్ర
త్యాశయేత్పాదౌ కర్తాపిత్ర్యాదికర్మసు । అఙ్గానాద్యదికుర్వీత పాతయేచ
భయంకులమ్ ॥ పాదప్రత్యాశనం శాస్త్రే ద్వైపరంగుల్పద్వయాద్యది । కుర్వీత
రోమసంస్పర్శాత్తత్త్వేయం రుధిరంభవేత్ ॥ తిష్ఠన్నత్యాశయేత్పాదౌతాశ
యేక్షుతథాయది । నరశ్చణ్డాలయోనిస్సౌర్యదిగ్జ్ఞాంనపశ్యతి ॥ * ॥ ఇతి ।
దైవపూర్వకం పాదప్రత్యాశనంకుర్యాత్ । తథాచబ్రహ్మనిరుక్తై —
॥ శ్లో ॥ పాద్యంవైవతథాచార్ష్యం దైవమాదౌప్రయోజయేత్ । శనో
దెవీతిమన్త్రేణ పాద్యంవైవప్రదావయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పాద్యామ్య
యో ద్వైవపూర్వానుష్ఠానం నిమన్త్రణాదీనాం సర్వేషాం ప్రదర్శనార్థ
మ్, “ ॥ శ్లో ॥ సదైవం భోజయేచ్ఛాన్తం తతూర్వం చ ప్రవతాయే
త్ । అన్యథాహ్యవలుమ్పన్తి స హేవాసురరాక్షసాః ॥ దేవకార్యాద్వి
జాతీనాం పితృకార్యంవిశిష్యతే । దైవంహిపితృకార్యస్య పూర్వమాప్య
యనంస్మృతమ్ ॥ తేషామూర్త్యభూతంతు దైవంపూర్వంనియోజయేత్ ।

ఉపకారానపితథా దేవాభ్యుదయోజయేత్ || ” ఇతి క్రతుష్కరణాత్ । పాదప్రత్యక్షానం కర్తాస్వయమేవకుర్యాత్ , “ || శ్లో || పాదప్రత్యక్షానం కుర్యాత్స్వయమేవవీరితవత్ । ” ఇతియమష్కరణాత్ । శన్నోదేవీరితియన్త్రైపురూరవార్ద్రావ సంజ్ఞకవిశ్వేదేవాభదంవః పాద్యమితిసామాన్యనామ్నా విశేషనామ్నాచనిర్దిశ్యవైశ్వదేవికబ్రాహ్మణపాదయోః పాద్యోదకం ప్రక్షిప్య , “ సమస్తసంపత్సమవాప్తి ” ఇత్యాదిభిర్నైః పాదప్రత్యక్షానం కుర్యాత్ । విశ్వేదేవాభి సామాన్యనామనిర్దిశకః , విశేషనామానిచ బృహస్పతినాదశితాని — || శ్లో || క్రతుర్దత్తౌపమస్సత్యః కాలఃకామ్యప్తతైవచ । ధురిశ్చరోచనశ్చైవతథాచైవ పురూరవాః || ఆర్ద్రవశ్చదత్తేతేతువిశ్వేదేవాః ప్రకీర్తితాః || * || ఇతి । విభజ్యదర్శయతిశబ్ధః — || శ్లో || ఇష్టిశ్రాద్ధే క్రతుర్దత్తస్సజీర్ణ్యవైశ్వదేవికే । నాన్రీముఖే సత్యవసూకామ్యేచధురిరొచనా || పురూరవార్ద్రావచైవపార్షణే సముదాహృతా । నైమిత్తికే కాలకామ్యావేవంసజీర్ణతయేదితి || * || ఇష్టిశ్రాద్ధమ్ - యాగాదికర్తృశ్రాద్ధమిత్యర్థః । పవంపిత్రార్థబ్రాహ్మణపాదప్రత్యక్షానమ్ , శన్నోదేవీరితి మన్త్రానై పితరముకగోత్రదేవదత్తశర్మన్నిదం తేపాద్యమ్ , పితామహముకగోత్రయద్దదత్తశర్మన్నిదం తేపాద్యమ్ , ప్రపితామహముకగోత్రవిష్ణుమిత్రశర్మన్నిదం తేపాద్యమితి , ఏకబ్రాహ్మణవక్షేతు పితృపితామహప్రపితామహాముకగోత్రాముకశర్మన్నిభదం వఃపాద్యమితివావిశేషః । పాద్యాదినమర్పణే పితౄణాం నామగోత్రంచ వత్సవ్యమ్ । తథాచనుస్యేః — || శ్లో || నామగోత్రంపితౄణాంతుప్రావకంహవ్యోవ్యయోః || * || ఇతి । హవ్యోవ్యగ్రహణం పాద్యాదీనామపి ప్రదర్శనార్థమ్ , “ || శ్లో || ఆవాహనైః ఘోసజ్జలైః పిబ్జదానైతిలోకతే । అక్షయ్యాసనయోఃపాద్యే గోత్రంనామప్రకీర్తయేత్ || ” ఇతిష్కరణాత్ । స్మృత్యంతరేఽపి — || శ్లో || ఆవాహనాసనపాద్యే హ్యన్నదానైతదైవచ । అక్షయ్యేపిబ్జదానైవ గోత్రంనామచకీర్తయేత్ || * || ఇతి । హోమాద్రా — || శ్లో || వసుధుద్రాదితిసుతాఃపితరశ్శ్రాద్ధదేవతాః । వసోమహామహిశ్శ్రాద్ధంయేకుర్వన్తినమాహితాః || శ్రాద్ధేపితౄణానమభ్య

ర్వ్య తెయ్యైవలమక్షయమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పైరినసిః — ॥ వా ॥ వనఃపిత
 రారుదాఃపితామహాఅదిత్యాఃప్రపితామహాయవంవిద్వాఃపితౄణాం
 జతేవనవోరుద్రాఅదిత్యాశ్చాస్యప్రీతాభవన్తి ॥ * ॥ ఇతి । అవశ్యంవామ
 గోత్రమన్త్రామృచ్ఛార్ణవద్వపాద్విరూపేణపితౄదయోధ్యాతవ్యాఇత్యు
 క్తంభవతి । నిమన్త్రేణప్రభృత్యాశ్రాద్ధపరిసమాప్తైర్వైశ్వదేవికం ప్రద
 ష్మీణం యజ్ఞోపవీతినాకార్యమ్, పితృమపసవ్యంపాచీనావీతినాకార్యమ్,
 “ ॥ శ్లో ॥ యజ్ఞోపవీతదేవానాం కుర్యాగ్నర్వంప్రదక్షిణమ్ । అపసవ్యంత
 తఃకృత్వా పితౄణామప్రదక్షిణమ్ ॥ దక్షిణాగ్రాశ్చదర్భామృతస్సచవైద
 ష్మీణాముఖః ॥ ” ఇతిస్మరణాత్ । పితృమేధసారకృత్ — ॥ వా ॥ సర్వం
 దేవాధాముపచారముపవీతీప్రాజ్ఞుఖఃప్రదక్షిణంప్రాగ్గైర్దక్షైర్దేవ
 తీర్థేనపూర్వంకృత్వా పితృభ్యస్సర్వం దక్షిణాముఖకుర్యాత్ప్రతనస్తరం
 దేవతస్సర్వంవిష్టోఃకుర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యస్తరైపి — ॥ శ్లో ॥
 ఉదజ్ఞుఖస్తుదేవానాం పితౄణాందక్షిణాముఖః । ప్రదద్యాత్పూర్వశైస
 ర్వం దేవపూర్వంవిధానతః ॥ * ॥ ఇతి । బౌధాయనః — ॥ వా ॥ అవ
 మనేచాగ్నిముఖేచాభిశ్రవణేచానువ్రజన ప్రదక్షిణేషు పశౌచ్ఛ్చద్ధోమేషు య
 జ్ఞోపవీతమన్యత్రప్రాచీనావీతమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పశౌచ్ఛ్చద్ధోమః - ప్రాయ
 శ్చిత్తహూతుః । అత్రకవర్ధి — ॥ శ్లో ॥ అఘారదార్వగ్నిముఖాజ్యభా
 గప్రదక్షిణానువ్రజనేషుతద్వత్ । అఘారయోస్స్విష్టకృతిప్రసిద్ధంయ
 జ్ఞోపవీతంహికవర్ధినస్సాన్యత్ ॥ * ॥ ఇతి । పితృమేధసారైపి — ॥ వా ॥
 అపమాప్తేపాచీనావీతమన్యత్రప్రాణాయామఘారహూతామాజ్యభా
 గాగ్నిముఖస్విష్టకృద్ధోమప్రాయశ్చిత్తాహుత్యభిశ్రవణాచమన ప్రదక్షి
 ణనమపారానువ్రజేనైభ్యః ॥ * ॥ ఇతి । భాష్యకారః — ॥ వా ॥ ని
 రూహూద్వాసన పరిధ్యాధాన లేఖోల్లేఖనాదికం పిత్రేణైపి సమాన
 మ్ ॥ * ॥ ఇతి । దైవసమానమిత్యర్థః । స్మృత్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥ సూక్త
 స్తాత్రజవంత్యక్త్వా వివాచపరివేషణమ్ । విసజానంసామనన్యం స్వాగతం
 ప్రార్థవంతథా । విప్రప్రదక్షిణందైవ ప్తస్త్రివాచనంతథా । పితౄణా
 గ్నందక్షిణంచ చ త్యుక్తావాదికవివాచ పితౄణామన్యత్రకృత్ప్రాయశ్చిత్త

చీనావీతినాసదా || * || ఇతి । మనుః — || శ్లో॥ ప్రాచీనావీతినాసవ్య
గపసవ్యమతస్త్రిణా । పితృమూనిధనాతాగర్వంవిధివద్దర్శపాణినా||*||
ఇతి । ఆనిధనాత్ - ఆశ్రాధపరిసమాప్తేరిత్యర్థః । విశేషాంతరమాహకాత్య
యనః — || శ్లో॥ దక్షిణంపాతియేజ్ఞాను దేవాపరిచరణసదా । పాత
యేదితరజ్ఞాను పితౄపరిచరణసదా || * || ఇతి । బోధాయనః — || శ్లో॥
ప్రదక్షిణంతుదేవానాంపితౄణామప్రదక్షిణమ్ । దేవానామృజవోదర్శాః
పితౄణాంద్విగుణాఃస్మృతాః || * || ఇతి । ద్విగుణాః - మధ్యభజ్జేనద్విగు
ణీకృతాఇత్యర్థః । తథాచశౌచకః — || వా॥ దర్శాద్విగుణభుగ్నా
నాసనంప్రదాయ || * || ఇతి । ఆసనగ్రహణం దర్శనాధ్యపితృకమోక్ష
పలక్షణార్థమ్ ।

—|| ఆచమనవిధిః ||—

పాదప్రక్షాళనానంతరంకర్తా మణ్డలస్యోత్తరభాగే ఈశానదిగ్భా
గేవా పూర్వమాచామేత్ , తతోవిమన్త్రితఆచామేత్ , “ || శ్లో॥ మ
ణ్డలస్యోత్తరేభాగే విప్రస్యాచమనం భవేత్ । అమృతంస్యాద్ధితత్త్వాయమ
న్యత్ర రుధిరంభవేత్ । కుణ్డలస్యోత్తరపూర్వేవాద్విజస్యాచమనంభవేత్ । ద
క్షిణేతుసురాతుల్యం పశ్చిమే రుధిరంభవేత్ || కర్తురాచమనాత్పూర్వం
భాక్తురాచమనంయది । శునోమూత్రసమం తోయమిత్యేనం మనురబ్రవీ
త్ || కర్తురాచమనంపూర్వం కుణ్డలస్యోత్తరతోభవేత్ । అపివైశానదిగ్భా
గే కార్యమాచమనంతదా || ” ఇతిష్ఠరణాత్ ।

—|| ఆచమనానంతరకర్తవ్యమాహక్రతుః ||—

ఆచమనానంతరకర్తవ్యమాహక్రతుః — || శ్లో॥ దర్శపాణిర్ద్వి
రాచమ్య శుక్లవాసాజితేద్ద్రియః । పరిశ్రితేశుచాదేశే గౌమయేనోపలేపి
తే । దక్షిణాప్రవేశేనమ్యగాచాన్తాప్రయతాంశుచ్ఛీఢ్ । ఆసనేషు సద
ర్శేషు వివిక్తేషాపవేశయేత్ || * || ఇతి । యజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో॥
అపరాష్టేసమభ్యర్చ్య ప్వాగతేనాగతాంస్తుతాః । పవిత్రపాణిరా
చాన్తావాసనేషాపవేశయేత్ । ద్వాదేవేప్రాక్త్రీయఃపితృకదగ్నేక
మేవభా||*|| ఇతి । దేవే-దేవతాదేవ, ద్వా-ద్వాగ-ప్రాగ్భా, పాన్తా-పాన్తా

శాపుపవేశ్యో, పిత్యే-పిత్రాదిస్థానే, త్రయః, ఉదక్-ఉదజ్ఞుభాః, ఉప
 వెశ్యాః, వైశ్వదేవేపిత్యేవైతైకంపాపవేశయేదిత్యథః | చర్మికాయామ్
 || శ్లో || చిప్రాతుప్రాజ్ఞుభాదైవేద్వాతుపూర్వంనివేశయేత్ | ఉత్తరాభిభా
 నిప్రాంస్త్రీకపితృభ్యశ్చనవదా || * || ఇతి | విజ్ఞానేశ్వరః — || వా ||
 పిత్రాదీనాంత్రయాణామయ్యుక్తాకుశోద్విగుణభుగ్నానప్రదక్షిణం వా
 మతోవిష్టరాథమాసనేషూదకపూర్వకందత్వాపునరుదకందద్యాత్, “అ
 పఃప్రదాయ ద్విగుణభుగ్నాకుశోదత్వాఽపఃప్రదాయ” ఇత్యాశ్వలా
 యనన్తరణాత్ | పతచ్ఛాద్యన్తయోరుదకదానం వైశ్వదేవేపిత్యేచ ప్ర
 తిపాదనాథంద్రష్టవ్యమ్ || * || ఇతి | పితృమేధసారేఽపి — || వా || ప్రా
 జ్ఞుభాపుదగపవశో వైశ్వదేవే పిత్యేతూదజ్ఞుభాప్రాగవవగర్గా
 ప్రాజ్ఞుభాదక్షిణాపవగర్గాన్వావిప్రాసదర్భోపక్తప్తేష్వాసనేషూదక
 దానపూర్వం ద్విగుణభుగ్నాదర్భావామతోవిష్టరాథందత్వానివే
 శ్యాపఃప్రదాయ || * || ఇతి | బౌధాయనోఽపి — || వా || అయ్యుక్తా
 బ్రాహ్మణాంసుప్రత్యూళితపాణిపాదానపతచమయ్య సదర్భోపక్తప్తేష్వాస
 నేషు ప్రాజ్ఞుభానుపవేశయేత్పుదజ్ఞుభాన్వా, యది ప్రాజ్ఞుభాదక్షిణా
 పవగర్గాం యమ్యదజ్ఞుభాన్వాగవవగర్గామ్ || * || ఇతి | సపవ || శ్లో || ప్ర
 దక్షిణంతుదేవానామ్ || * || ఇతి | దేవానాంబ్రాహ్మణాంప్రదక్షిణం దక్షిణ
 దిగుపక్రమముదగపవగర్గాంయథాభవతితథాఅసీరన్నిత్యథః | యమః —
 || శ్లో || దక్షిణాసంస్థాఅసీరన్నస్పృశన్తఃపరస్పరమ్ || * || ఇతి | దక్షిణా
 సంస్థాఇత్యస్యప్రాకన్యస్థాఇత్యప్యథః స్పృత్యన్తరైభిహితః — || శ్లో ||
 పశ్చాథాత్సముపక్రమ్య ప్రాచ్యాంనిష్ఠాయదాభవేత్ | దక్షిణాసంస్థిత
 హేయమా పితృణాంశ్రాద్ధకమణి || * || ఇతి | నిష్ఠా - సమాప్తిః, అస్పృ
 శన్తఇతి - అనుచ్ఛిష్టదశాయామపి పరస్పరస్పర్శోయథానభవతితథా అసీ
 రన్నిత్యథః | తథాచగార్గ్యః — || శ్లో || స్పర్శేస్పర్శేభవేత్వాపసమేక
 పక్షీనియోగతః | హీనవృత్తాదిపక్షౌతు యుక్తంతప్తాద్వివేచనమ్ || * ||
 ఇతి | చర్మికాయామ్ — || శ్లో || అసన్నేష్వాసనందద్యాన్నతుహస్తైక
 దాతథ | దదారియదిమూఢాతా నిరౌశాపితరౌగత్యా || * || ఇతి | ప్రశ్నే

తాః — || స్తో || దర్భాంత్రైవాసనదద్యాన్నతుపాశౌకదాచన || * ||
 ఇతి | పురాణైఽపి — || స్తో || ఆసనేవాసనందద్యాద్వామేవాదక్షిణైఽపివా |
 పితృకుమారాణివామైవై దక్షిణైదేవకమూని || * || ఇతి .

— శ్రీ ఉపవేశనక్రమః శ్రి —

ఉపవేశనక్రమమాహ విష్ణుః — || వా || విస్వాస్వాగతాస్వా
 చాన్తాయథాభూయోవిద్యంకుశోత్తరేచ్ఛాసనేఘాపవేశయేత్ || * || ఇతి |
 యథాభూయోవిద్యమ్ - విద్యాతారతమ్యానుసారేణ, వైశ్వదేవికబ్రాహ్మ
 ణపక్షౌ మేతృక బ్రాహ్మణపక్షౌచ ప్రథమ ద్వితీయాదిక్రమేనోపవేశ
 యేదిత్యర్థః | పైతీనసీరపి — || స్తో || విద్యాతపోధికానాంవైప్రథమాస
 నముద్యతే | ఏకపక్ష్యగృహవిష్టానాంభోజనాదినమంస్తృతమ్ || అయుక్తోఽ
 గ్రాసనంగచ్ఛేదపక్ష్యాగృహరతిమమృతమ్ || * || ఇతి | నియుక్త ఏవగ
 ఛేదిత్యర్థః | హరీతోఽపి — || స్తో || సద్విష్ణుమానేష్వహాత్మయోఽ
 న్న్వోఽగ్రాసనంశ్రయేత్ | గృహ్లాంతిసమలంపక్ష్యైరాయుషాచరియుజ్య
 తే || * || ఇతి | తస్మాచ్ఛాన్యానతిక్రమేజైవాగ్రాసనంసమాశ్రయేదిత్యభి
 ప్రాయః | చన్ద్రికాయామ్ — || స్తో || పాణిపాదముఖాద్ద్రాశ్చస్వాచా
 న్తాసుసమాహితాః | తేచ్ఛాసనేషుసంస్థాప్యావిస్రాప్తైనక్రమేణతు || * ||
 ఇతి | యేనక్రమేనోపవేశనేకృతే నూన్యానతిక్రమైరేనక్రమేణేత్యర్థః | పూ
 ర్వమాసకోపశ్చత్వభావేస్తృత్యంతరేఽభిహితమ్ — || స్తో || తత్రాసనా
 నిదేయాని తిలాశ్వాపి కుతైస్సహ | పృథక్పృథక్ తాప్తసనేషు తిలజైలేనది
 పకాః || * || ఇతి | స్థాపనీయాఇతిశేషః .

— శ్రీ ఉపవేశనప్రకారః శ్రి —

ఉపవేశనప్రకారమాహయమః — || వా || ఆసనం సంస్పృశన్
 సవ్యేనపాణినా దక్షిణేన బ్రాహ్మణముపసంగ్యహ్య సమాధ్వమితివాక్తోఽ
 పవేశయేత్ || * || ఇతి | ఆర్యతామితుక్త్వాచోపవేశయేదిత్యర్థః , “ ఆ
 ర్యతామితి తామ్రాయాదాసనంసంస్పృశన్ ౨పి ” ఇతిస్తృత్యంతరేఽ
 భిదానాత్ | ధర్మః — || స్తో || జాన్వానలభ్యతతోదేవానుపవేశ్యతతఃఫి
 త్కూర్ణ | నేమిత్తభిర్వాహ్మభిరాసనేఘాపవేశయేత్ || * || ఇతి

—* ఉపవిష్టనియమాః *—

ఉపవిష్టబ్రాహ్మణనియమాశ్చస్మృత్యంతరేదర్శితాః — || శ్లో ||
పవిత్రపాణయస్సర్వే తేచమానవ్రతాన్వితాః । ఉచిచ్ఛోచిచ్ఛనంస్స
ర్కం వర్జయన్తఃపరస్పరమ్ || * || ఇతి । మానిత్వంశబ్రాహ్మ్యైర్ద్యుకధా
వ్యతిరిక్తవిషయమ్ । అతపవయమాః — || శ్లో || బ్రహ్మ్యాద్యాశ్చక
ధాఃకుర్యుః పితౄణామేతదీప్సిరమ్ || * || ఇతి ।

————— శ్రీ దర్భాసనదానాత్పర్వకృత్యమ్ శ్రీ —————

కన్బుభాద్యాననేమాపవేశనానంతరం దర్భాసనదానాత్పర్వ
కృత్యముక్తం స్మృత్యంతరే — || శ్లో || శ్రాద్ధభూమింగయాంధ్యాత్వా
ధ్యాత్వాదేవంగదాధరమ్ । తాభ్యాంచైవనమస్కృత్య తతః శ్రాద్ధం ప్రవ
తయేత్ || * || ఇతి । శ్రాద్ధంకరిష్యిత్యేవముపవిష్టా బ్రాహ్మణా
పృచ్ఛేదిత్యర్థః । అతపవోక్తింతత్రేవ — || శ్లో || ఉభాహస్తాసమాకృ
త్వా జానుభ్యామంతరేస్థితౌ । సప్రత్రయశోపవిష్టా సర్వాపృచ్ఛేద్వి
జోత్తమాన్ || * || ఇతి । కురుష్యేతి తైరనుజ్ఞాతః “ దేవతాభ్యః పితృ
భ్యశ్చ ” ఇతిమంత్రఃపఠేత్ । తదుక్తంబ్రహ్మణ్ణపురాణే — || శ్లో ||
శ్రాద్ధంకరిష్యిత్యేవంపృచ్ఛేద్విప్రాసమాహితః । కురుష్యేతి సతై
రుక్తోమంత్రమేతంతిరుచ్చరేత్ || దేవతాభ్యఃపితృభ్యశ్చ మహాయోగ
భ్యవవచ । నమస్సర్వథాయైస్వాహాయైనిత్యమేవనమోనమాః || ఆద్యేవ
సానైశ్రాద్ధస్యమిరావృత్యంజపేత్సదా । పత్యమానమిమంశ్రుత్వాశ్రా
ద్ధకాలఉపస్థితే || పితరఃక్షిప్రమాయాన్తి రాక్షసాఃప్రద్రవన్తిచ || * ||
ఇతి । అత్రకర్తవ్యానంతరమాహనిగమాః — || వా || అపహతా ఇతితిలా
న్వికిరేత్ || * || ఇతి । “ అపహతా అసురారక్షాంసపిశాచాయేక్షియన్తి ”
ఇతిమంత్రేణతిలాన్వికిర్య బ్రాహ్మణానామాసనేమపూర్వోక్తప్రకారేణ
దర్భాసనందద్యాత్ , “ కురుష్యేతిసతైరుక్తోదద్యాద్దర్భాసనంతతః ” ఇ
తి స్మరణాత్ । దర్భాసనదానంద బ్రాహ్మణహస్తైః అపి ఆసివ్యకార్యమ్,
“ || శ్లో || పాణిప్రత్యౌశనందత్వావిష్టరాక్షాకుశానపి । ఆపాహయేద
నుజ్ఞాతావిశ్వేదేవాన ఇత్యేచా || ” ఇతిభగవద్గీతాప్రకారే । దేవే

కర్తృణి యవసహిత దర్శాసనం దద్యాత్, “ దేవానాం సయవాదర్శాః ”
ఇతి శాతకర్మహేయభిధానాత్ । కమ్యుతాద్యాసనస్య దక్షిణభాగే పురూ
రవార్త్రవసజ్ఞకానాం విశ్వేషాం దేవానామిదమాసనమితి, వామేతు పితృ
పితౄణామప్రపితౄణామహానామిదమాసనమితి దర్శాసనం దద్యాత్ । తథాచ
ద్వికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ అక్షయ్యాసనయోష్ఠీద్వితీయావాహనేష్టు
తా । అన్నదానేచతుర్థీపాత్యేషాస్సంబుద్ధయః స్మృతాః ॥ * ॥ ఇతి .

— శ్రీ ఆసనదానానంతరకృత్యమ్ శ్లో —

అనంతరకృత్యమాహయసుః — ॥ శ్లో ॥ యవహస్తస్తతోదేవాన్
విజ్ఞాప్యావాహనం ప్రతి । ఆవాహయేదనుజ్ఞాతో విశ్వేదేవాస ఇత్యేచా ॥
విశ్వేదేవాశ్శృణుతేతి మన్త్రం జప్త్వా తతోఽక్షతాన్ । ఓషధయ ఇతి
మన్త్రేణ ప్రకిరేత్తుప్రదక్షిణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అస్థాన్తశ్చద్వికాయా
ముక్తః — ॥ వా ॥ శ్రాద్ధకర్మహేతయవః పురూరవార్త్రవసంజ్ఞకాన్
విశ్వాన్ దేవానావాహయామీతి విజ్ఞాప్యతైరావాహయేత్యనుజ్ఞాతః “ వి
శ్వేదేవాస ఆగత ” ఇత్యనయాబుచా విశ్వాన్ దేవాన్ బ్రాహ్మణేష్యవా
హ్యయవాన్ బ్రాహ్మణస్య దక్షిణపాదే సవ్యపాదేచ దక్షిణజానుని సవ్య
జానునిచ దక్షిణాంసే వామాంసేచ శిరసేచ సమారోప్య “ విశ్వేదేవాశ్శృ
ణుతే మంహవమ్ ” ఇతి మన్త్రం జపిత్వా ప్రదక్షిణం దక్షిణపాదాది మ
న్తకాస్తమ్ “ ఓషధయః ప్రతిమోదధ్యమ్ ” ఇతి మన్త్రేణాక్షతానారో
పయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । తథాహేమాద్రా — ॥ శ్లో ॥ దేవార్చాదక్షిణా
దిస్సౌతాపదజాన్వం సమూర్ధసు । శిరోంసజానుపాదేషు వామాక్లాదిషు
పైతృకే ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ దేవేభ్యో నిఖిలంద
ద్యాత్వాపదజాన్వం సమూర్ధసు । శిరోంసజానుపాదేషు వామాక్లాదిషు పై
తృకే । పితృభ్యో నిఖిలందద్యాన్వధాకారేణ సర్వదా । అక్షయ్యమాస
నంచైవ విర్జయిత్వా ర్హ్యమేవచ ॥ * ॥ ఇతి । శాత్యాయనస్తు — ॥ వా ॥
విశ్వాన్ దేవానావాహయేత్సామీతి పృచ్ఛత్యావాహయేత్యనుజానాతి ॥ * ॥
ఇతి । అశ్రాద్ధకర్మదక్షిణత్యాదీనాంచ దక్షప్రజాపతేరుహితరివిశ్వాభ్యా
మ్యాంబుజాదిశ్రుతాయాముత్పత్తిస్సమభూదిత్యుత్పత్తిమపిజ్ఞాత్వాఽఽవా

హనకర్తావ్యమ్, ఉత్పత్తిశ్చ తేహంపురాణేఽభిహితా — ॥ శ్లో ॥ దక్షస్య
 మహితాసాధ్వీ విశ్వానామపరిశ్రుతా । తస్యాఃపుత్రామహాభాగావిశ్వే
 దేవాఃప్రకీర్తితాః ॥ * ॥ ఇతి । ఉక్తోత్పత్తిరావాహనసమయే జ్ఞాతవ్యాః
 అతపవక్రతుదత్తాదిసంజ్ఞాం దక్షమహితర్యుత్పత్తిం చ యే నవిమరావాహ
 నకర్తారస్తేహమనుకల్పమాహశబ్ధః — ॥ శ్లో ॥ నామచైవతథోద్భవ్యం న
 విమర్యేద్విజాతయః । శ్లోకమేకింపతేయస్తై బ్రాహ్మణానాం సమీపగాః ॥
 ఆగచ్ఛన్తుమహాభాగా విశ్వేదేవామహాబలాః । యల్లర్రవిహితాశ్రాద్ధే
 సావధానాభవన్తుతే ॥ * ॥ ఇతి । “ విశ్వేదేవాశ్శృణుతే మంహవం మే ”
 ఇతి మన్త్రీజపానన్తరమేతంశ్లోకం జపేయిరిత్యర్థః । తథాచబోధాయన
 న — “ విశ్వేదేవాశ్శృణుత ” “ ఆగచ్ఛంతు ” ఇతిమన్త్రీద్వయం వి
 శ్వేదేవావాహనే విహితమ్, ఆపస్తంబినినామపి బోధాయనోక్తమేవ
 గ్రాహ్యమ్, “ బోధాయనమతంకృత్వా స్వసూత్రఫలభాగ్భవేత్ ”
 ఇతిస్మరణాత్ । యత్విదంవచనమ్ “ ॥ శ్లో ॥ తతోమన్త్రీంజపేన్నానీవి
 శ్వేదేవాసఆగత । విశ్వేదేవాశ్శృణుతే తి ద్వితీయం తదనన్తరమ్ ॥ తృతీ
 యంతుజపేన్నన్త్రీమగచ్ఛన్తిత్యతిపరమ్ । ” ఇతితదాశ్వలాయనాది
 విషయమ్ । యద్యపి న క్వాపి దశవిశ్వేదేవాదేవతాత్వేనోక్తాః, కింతు
 ద్వాద్వావేకస్మింశ్చాన్త్రీధేదేవతాత్వేనోక్తా, తథాప్యావాహనాదౌ పు
 రూరవార్షావసంజ్ఞకాన్విశ్వాదేవానావాహయామీత్యేవం బహువచ
 నాన్తతయైవప్రయోగఃకార్యః, “ విశ్వాదేవానావాహయిష్యామీతి
 పృచ్ఛతి ” “ ॥ శ్లో ॥ నిరఙ్గుప్తంగృహీత్వాతు విశ్వాదేవాన్ సమా
 హ్వయిత్ ” ఇతి బహువచనాంతతయైవ ప్రయోగదశానాత్ । ఏవం
 పితృదిముపితరః పితృమహాఃప్రపితృమహాఇతి సర్వోపచారైషు బహువ
 చనాం తప్రయోగో యుజ్యతే । చంద్రికాయాం — ॥ వా ॥ వైశ్వదేవి
 క బ్రాహ్మణానేకత్వేఽపి నప్రతిబ్రాహ్మణమావాహనావృత్తిః, సకృ
 దావాహనేనైవానేకాధిష్ఠానేదేవతాభ్యాససమ్యుచాత్ । యద్యదేవతా
 రాధనార్థం క్రియతే యథారోపణాదితత్త్వేభిర్బ్రాహ్మణమావహరియమ్,
 సన్నివృత్త్యేవకారకేహ్యవృత్తింపినాబాగీష్వాన్త్రీధేవతాభ్యాసః శ్వే

దేవాశ్రమము" ఇతిమన్త్రజపస్తునావర్తతే, సకృజ్జపేనేవమన్త్రసాధ్య
 దృష్టసిద్ధేః || * || ఇతి । ప్రేత్యకావాహనమూహశాస్వలాయనః — || వా ||
 పితౄనావాహయన్యతిహస్తాన్తాపృష్ఠాన్వాహయేతి తైరనుష్ఠాత
 ఉశస్తస్తైవతిమన్త్రేణావాహనమోహపితరభిమన్త్రేణావతిష్ఠేత || * ||
 ఇతి । ప్రచేతాశ్చ — || స్తో || శిరఃప్రభృతిపాదాస్తం నమోనభిమన్త్రే
 తృకమ్ || * || ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యః — || స్తో || ద్విగుణాంస్తుకుశాద
 త్వామ్యుశస్తస్తైవత్యుచాపితౄణాం । ఆవాహ్యతదనుష్ఠాతోజపేదాయస్తున
 స్తతః || * || ఇతి । పురాణే — || స్తో || జపేదాయస్తునభిమన్త్రేణ
 మ్యగశేవతః । శుద్ధ్యర్థం పితౄనత్రస్యస్త్రికృత్వానర్వతోదిశమ్ । తిలాం
 స్తుప్రక్షిపెత్తన్త్రముచ్చార్యపహతాభి || * || బౌధాయనాదిభిరాయాత
 పితరభిమన్త్రావాహనమూర్ధ్నంవహన్తీరితి తిలోదకప్రక్షేపణంచ విహితమ్ ।

— శ్రీ ఆశుభ కల్పనమ్ —

అనన్తరకృత్యనూహయాజ్ఞవల్క్యః — || స్తో || యతైరన్వచీర్యా
 భభాజనైపవిత్రకే । శన్నోదేవ్యాపయఃక్షిప్త్వా యహాసీతి యవాంస్త
 ధా || * || ఇతి । మత్స్యపురాణే — || స్తో || విశ్వాదేవా యవైః పు
 మ్మైరభ్యర్చ్యసనపూర్వకమ్ । పూరయేత్పత్రయక్షంతు స్థాప్యదర్భ
 పవిత్రకమ్ || * || ఇతి । ప్రచేతాః — || స్తో || పక్షైశ్చతువిప్రస్యత్వ
 ర్భ్యంపాత్రేవినిక్షిపేత్ । యహాసీతివాన్నిత్యాగస్తపుష్పేసుపూజి
 తమ్ || * || ఇతి । అర్ఘ్యపవిత్రం ప్రతిపాత్రం భేదేనకార్యమ్, తమక్తంచ
 తుర్వింశతిమతే — || స్తో || ద్వేద్వేశలాకేదేవానాం పాత్రైకృత్వా
 దయఃక్షిపేత్ || * || ఇతి । ప్రతిదేవపాత్రం సాగ్రద్వాద్వాదర్భాని
 ధాయ జలంక్షిపేదిత్యుక్తః । కార్తాయనీయేతు — || వా || విశ్వేహందే
 వానామేకమర్ఘ్యపాత్రం పితౄణాంలేణి || * || ఇతి । పవిత్రకరణప్రకా
 రమూహయోగయాజ్ఞవల్క్యః — || స్తో || పవిత్రైస్థతిమన్త్రేణద్విప
 పిత్రైచకారయేత్ । అన్తర్గర్భేకుశచ్ఛిన్నేకాశేప్రాదేశసంమితే || * ||
 ఇతి । కుశచ్ఛిన్నే - కుశమన్తర్గాయచ్ఛిన్నే, కాశే - కుశమయేత్కర్మ
 తథాచయాజ్ఞపూర్వః — || స్తో || ఓషధీమన్తరేకృత్వాత్పథాస్థాని ప

ర్వణోః । భిన్నాత్పాదశమాశ్రంతు పవిత్రం విష్ణుదైవతమ్ ॥ ననభన న
 కాప్తేన నలోహేన నమృత్యుయాత్ । నభేనతుభవేద్వాస్యధిః కాష్ఠేనాథో
 నసిద్ధ్యతి ॥ ఆయసేన భవేత్పుత్యుర్మృత్యుయే కలఃసూక్ష్మపమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । అనంతరమ్ “స్వాహాఘోషః” ఇతిమంత్రేణ దేవతార్థ బ్రాహ్మణస
 మీపేక్షఘోషాశ్రంతావయేత్ । తథాచగార్యః — ॥ స్తో ॥ స్వాహాతి
 నైవదేవానాం హుమానుకర్మణ్యుదాహరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । చంద్రికామాధ
 వీయయోరిదం వ్యాఖ్యాతమ్ “దేవానాం హుమానుకర్మణి - అర్ఘ్యదానకర్మ
 ణ్యుపస్థితే, అఘోషాశ్రంతావయతుం స్వాహాఘోష ఇతిమంత్రముచ్చా
 రయేదితి ప్రకరణాదవగమ్యతే ” ఇతి । మైత్రకాఘ్యవిధిసూహవిష్ణుః —
 ॥ వా ॥ దక్షిణాగ్రేషు దక్షిణాపవగైషు చమసేషు త్రిషుపవిశ్రాంతసి తే
 వ్యవ ఆసిచ్చతి “శన్నోదేవీః” ఇతి ॥ * ॥ ప్రచేతా అపి — ॥ వా ॥ యజ్ఞో
 యవృతచమసేషు త్రిషుపవిశ్రాంత్యేత్స్వైకైకస్మిన్నవ ఆసిచ్ఛేచ్ఛత్ ॥ * ॥
 ఇతి । శౌనకోఽపి — ॥ వా ॥ తైజసాశ్చ సయమృత్యుయేషు పాత్రైష్వై
 కరవ్యేవ్యవేకరవ్యేషు వా దర్శాన్తర్హితేషు “శన్నోదేవీః” ఇతిమంత్రే
 ణాపోనినీయ తాసు తిలానావపతి “తిలోసి సోమదైవత్యః” ఇతి ॥ * ॥
 అత్ర పాత్రైష్వేతిబహువచనం త్రిష్వేవావతిత్యతే, “త్రీణ్యేవోదపాత్రా
 ని” ఇతిప్రచేతఃస్మరణాత్ । తథాచబైజావాపః — ॥ స్తో ॥ కీర్త్యాపిశ్మో
 ణాంత్రీణ్యేవమకుర్యాత్పాత్రానిధర్మవత్ । ఏకస్మిన్వాబహుషు వా బ్రాహ్మ
 ణేషు యథావిధి ॥ * ॥ ఇతి । పిత్రాదీనాంత్రయాణామేకైకస్యానేకబ్రా
 హ్మణనినుస్త్రీణే సర్వేషామేకబ్రాహ్మణనినుస్త్రీణేఽపి త్రీణ్యేవార్ఘ్యపా
 త్రానితిలాణీర్వాప్రక్షిప్య కుర్యాన్నతు బ్రాహ్మణ సజ్జ్యయేత్యధః ।
 “ ॥ స్తో ॥ మృతౌప్రతేణాఘోషతోయంచ మృగైశ్చైవానులేపనమ్ । ఘృతగూ
 పంతు యద్దత్తం నిరాశాఃపితరోఽతాః ॥ ” ఇతిస్మృత్యన్తరమ్ । స్మృతస్థ
 సారేఽపి — ॥ స్తో ॥ గ్రన్యాభావేద్విజాభావే యద్యేకో బ్రాహ్మణో
 భవేత్ । పాత్రాణిపాదయేత్త్రీణినతు బ్రాహ్మణసజ్జ్యయా ॥ * ॥ ఇతి ।
 అత్రవిశేషసూహాబాధాయనః — ॥ వా ॥ త్రీణిపితౄణామేకమథవా ॥ * ॥
 ఇతి । అర్ఘ్యపాత్రానివివృతానినకుర్యాన్నుళునఃపూరయేన్నోష్ఠరేద్దర్శ్య

దాయార్హ్యం దద్యాత్ । తథాచశౌనకః — ॥ శ్లో ॥ యదాచైవోద్భవ
తంపాత్రం వివృతంవాయదాభవేత్ । అభాజ్యం తదభవేచ్ఛాధ్యం శ్రు
క్షేపిత్వగజైర్గతైః ॥ నోద్ధరేత్ప్రథమం పాత్రం పితౄణామర్హ్యపూరిత
మ్ । ఆవృతాస్తత్రతిష్ఠన్తి పితరశ్శౌనకోఽబ్రవీత్ ॥ ఆపోశనం కరేకృ
త్వా పాత్రైకృత్వాతిలోదకమ్ । పూరణంతుపునఃకృత్వా సురాపానన
నుంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పితౄమేధపారకృత్ — ॥ వా ॥ సకన్తసేప్ర
ణీతావత్కన్త్రపత్నునరర్హ్యంగృహీయాత్ ॥ * ॥ ఇతి । పకదేశసకన్త
సేనదోషఇత్యర్థః । పైతృకార్హ్యవవిత్త్రై విశేషోఽభిహితచ్ఛతుర్వింశతిమ
తే — ॥ శ్లో ॥ తిస్రస్తిస్రశ్శాలాకాస్తు పితృపాత్రేషుపార్వణే ॥ * ॥
ఇతి । శలాకాః - అభిన్నాగ్రాదర్భాభియవత్ । అర్హ్యపాత్రేషు తిల
ప్రక్షేపణానంతరం కర్తవ్యముక్తం బ్రాహ్మపురాణే — ॥ శ్లో ॥ అర్హ్యః
పుష్పైశ్చగజైశ్చ తాఃప్రపూజ్యాశ్చ శాస్త్రీవత్ ॥ * ॥ ఇతి । తిలమి
శ్చాయా అర్హ్యఃఆపస్తాసుగన్తపుష్పాణీప్రక్షిపేదిత్యర్థః । అనంతర కర్తవ్య
మాహశౌనకః — ॥ వా ॥ తాఃప్రతి గ్రాహయిష్యన్స్వధాఽర్హ్యఇతి ॥ * ॥
ఇతి । తాఆపోబ్రాహ్మణైఃప్రతి గ్రాహయిష్యన్ “ స్వధాఽర్హ్యః ”
ఇతి మన్తే నిష్ఠాపయేదిత్యర్థః । కాల్యాణనః — ॥ శ్లో ॥ పైతృకం
ప్రథమంపాత్రం తతఃపైతామహాన్యసేత్ । ప్రపైతామహం తతోఽన్య
స్య నోద్ధరేచ్ఛాలయేదితి ॥ * ॥

— శ్రీ అఘ్యు దానమ్ శ్రీ —

అర్హ్యపాత్రంప్రాపయిత్వావిప్రహస్తైర్గర్హ్యందద్యాత్, తదాహగార్హ్యః—
॥ శ్లో ॥ దత్వాహస్తైఃపవిత్రంతుహస్తైఃస్వర్హ్యంవినిక్షిపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । “ యా
దివ్యాఆపః పయసాసంబభూవుః ” ఇతిమన్తా నైపురూరవార్ద్రావసంజ్ఞ
కివిశ్వేదేవాఇదంవోఅఘ్యుమిత్యుక్త్వా వైశ్వదేవిక బ్రాహ్మణస్తేకైక
స్య దక్షిణహస్తైః పవిత్రైశ్చాన్తహితే పకైకపాత్రస్థముదకందద్యాదిత్య
ర్థః । పైతృకార్హ్యదానమాహకాల్యాణనః — ॥ వా ॥ సపవిత్రేషు
హస్తైషు “ యాదివ్యా ” ఇతి పితరేతత్రైలర్హ్యం పితామహేతత్రైలర్హ్యం
ప్రపితామహేతత్రైలర్హ్యమితి బ్రాహ్మణాజ్ఞలిషు పాత్రాణి నీనియ ,
“ పితృభ్యోఽక్షయ్యుశుస్తు ” ఇతిశేషందర్భేష్వవనేజయతి ॥ * ॥ ఇతి ।

పాత్రాణి - పాత్రస్థాదకానీత్యర్థః । ప్రేతీనసిః — ॥ వా ॥ తతో బ్రా
హ్మణహస్తైఃపూజకపూర్వకందర్భాః ప్రదాయ ఉదక పూర్వకమర్ష్యేద
కందదాతి యాదివ్యాఇత్యుక్త్వా ౭ సావేతతై అర్హ్యదకమిత్యపడపస్ప
వైవృవమేవేతరయోః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవిశేషమాహయమః — ॥ వా ॥
“ యాదివ్యాఽపః ” ఇతి పాత్రం పాణిభ్యాముద్భృత్య నామగోత్రంచ
గృహీత్వా సపవిత్రమఘృణం హస్తైదద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । పాత్రమ్ -
పాత్రస్థంజలమితియావత్, “ ॥ శ్లో ॥ స్పృష్టముద్భృతమనృత్రనీతముద్భాటి
తంతథా । పాత్రందృష్టౌప్రజన్త్యాశుపితరఃప్రశవన్తిచ ॥ ” ఇతికాత్య
యనస్తరణాత్ । ప్రచేతాఅపి — ॥ శ్లో ॥ అప్రదక్షిణమేతేషామేతై
కంతు పితౄక్రమాత్ । సమ్బృధ్యనామగోత్రాభ్యామేష తేర్హ్యఇతి
రయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । బ్రాహ్మణహస్తై ప్రథమమపొనినీయా ర్హ్యపవిత్రం
దక్షిణాగ్రతయా క్షిప్త్వా యాదివ్యాఇతి మన్తా వ్రై అముకగోత్రాముకశ
ర్కృపసురూపాస్తత్పితరీదం తేఅఘృణం రుద్రరూపాస్తత్పితామహాది
త్యరూపాస్తత్పితామహాఇదం తేఅర్హ్యమితిదక్షిణహస్తై పితౄతేభానా
ర్హ్యం దత్వా అపడపస్ప శేదిత్యర్థః । శ్లోకగౌతమః — ॥ శ్లో ॥ పూర్వ
వత్పృథగేతైకమేతైకేనార్హ్యయేత్కమాత్ ॥ * ॥ ఇతి ।

అనంతరకర్తవ్యమాహయాజ్ఞావల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ దత్తాఘృణం
సంస్రవాంస్తైషాం పాత్రైకృత్వావిధానతః । పితృభ్యస్థానమసీతీన్య
జ్జంపాత్రంకరోత్యథ ॥ * ॥ ఇతి । ఏవమఘృణం దత్వా తేషామర్హ్యణా
మ్, సంస్రవా - బ్రాహ్మణహస్తగృతాఘృణదకాని, పితృపాత్రై
సజ్జృహ్య “ పితృభ్యస్థానమసి ” ఇత్యనేనమన్త్రైఃతతాపత్రమ్, నృ
జ్జమ్ - అఘోముఖంకుర్యాదిత్యర్థః । తథాచప్రచేతాః — ॥ శ్లో ॥ ప్ర
థమేపితృపాత్రైతు సర్వాసమ్భృత్య సంస్రవా । పితృభ్యస్థానమసీ
తీ కుయూద్భూమావధోముఖమ్ ॥ * ॥ ఇతి । గోవిలస్తు — ॥ శ్లో ॥
న్యజ్జంకుర్యాత్పవిత్రవత్ ॥ * ॥ ఇతి । అఘృణపాత్ర పవిత్రాణ్యాదా
య పితృపాత్రేనిధాయ తైస్సహభూమాన్యజ్జంకుర్యాదిత్యర్థః । కాత్య
యనః — ॥ వా ॥ కుశవత్పాన్యభూమావధోముఖంకుర్యాత్తస్యోపరిచకు

శమ్ || * || ఇతి । నికధ్యాదితిశేషః । కుశగ్రహణం గంధాదేంప ప్రదశా
నార్థమ్ , న్యుజ్జంపాప్రం ప్రకృత్య “ గంధమాల్యైః పాత్రముభ్యర్చ్య ”
ఇతిశౌనకస్మృతేః । న్యుజ్జకరణస్య కాలాంతరమాహాత్రిః — || శ్లో || అ
పసవ్యంతతః కృత్వా పిండపార్శ్వే సమాహితః । క్షిప్త్వా దర్భపవిత్రాణి మో
చయేత్సంప్రవాంస్తతః || * || ఇతి । ఏవంచపిండపార్శ్వే సపవిత్రసంప్రా
ప మోచనవిధానాన్యజ్జకరణగుపి పిండప్రదానానంతరమతిగమ్యతే , శిష్టా
చారానుగుణోవికల్పేత్రప్రస్తుతః ।

— శ్రీ గంధాదిదానమ్ శ్లో —

న్యజ్జకరణానంతరం కతావ్యనూహబైజావాపః — || శ్లో || తస్యో
పరికుశాదత్వా ప్రదద్యాద్దేవపూర్వకమ్ । గంధపుష్పాణిఘాపంచదీపంచ
వస్త్రాపవీతకే || * || ఇతి । తస్య - న్యజ్జకృతస్య , ఉపరిమళ గంధపుష్పాణి
దత్వా వైశ్వదేవిక బ్రాహ్మణపూర్వకం గంధాదిదద్యాదిత్యక్షః । అనేనై
తదుక్తింభవతి - వైశ్వదేవికాసనదానానంతరం మైత్రకాసనదానమ్ , వైశ్వ
దేవికానాహనానంతరం మైత్రకావాహనమిత్యేవం పదార్థానుసమయేనే
వాసనావాహనార్హ్య గంధపుష్పగూపదీపాచ్ఛాదనాఖ్యాః పదార్థావైశ్వదే
వికాః మైత్రకాశ్చానుష్ఠేయాః , నతువైశ్వదేవికాసనాద్యాచ్ఛాదనాంతర
పదార్థకాష్టాదూర్ధ్వం మైత్రకాసనాది పదార్థాఇతి పదార్థానుసమయే నాను
ష్ఠానన్యాయమ్ । ఏవంహి తేహంప్రధానప్రత్యాసన్దీర్ఘవతి నవైష
మ్యంచ , అన్యథాకేహంచిత్రధానభూత మైత్రకపదార్థప్రత్యాసత్రి
కేహంచిన్నేతి వైషమ్యమాపద్యేత । అన్యకేచిదాహుః — “ || శ్లో || అ
పసవ్యంతతః కృత్వా పితౄణామప్రదక్షిణమ్ । ” ఇతియాజ్ఞవల్క్యేన
వైశ్వదేవిక పదార్థకాష్టాదూర్ధ్వం మైత్రకార్చనవిధానాశాష్టానుసమ
యోయుక్తః || * || ఇతి । యథాశిష్టాచారమిహవ్యవస్థా । విష్ణునాపి గంధా
దిదానముక్తమ్ — || వా || అనులేపనవస్త్రాచరణపుష్పగూపదీపా
దిపిత్రర్థబ్రాహ్మణహస్తే అపోనిరీయ || * || ఇతి । విలేపనంవిస్తాస్వ
యంకుర్భ్యక్ష్మాగ్ధకర్తవా , తస్మాత్ : — || శ్లో || దత్వా విప్రకరే
గంధా గంధాదీని పూజయేత్ || * || ఇతి । శాతాతపః — || శ్లో || ప

విశ్రంతుకరేకృత్వా యస్సమాలభతేద్విజాన్ । రాక్షసానాంభవేచ్ఛాన్
 ధం నిరాశాఃపితరోగతాః ॥ * ॥ ఇతి । సమాలబ్ధునమ్ - గర్భైర్విలేపనమ్ ।
 దేవలః — ॥ స్లో ॥ యజ్ఞోపవీతంవిప్రాణాం సు-స్థానైః వావతాంయే
 త్ । గర్భాదిపూజాసిద్ధ్యర్థం దైవేపిత్రైశ్చకర్తుణి ॥ * ॥ ఇతి । శ్లోః —
 ॥ స్లో ॥ ఉపవీతంకర్తృకృత్వా యఃకుర్యాద్గౌత్రలేపనమ్ । పకవాసాశ్చ
 యోఽశ్నీయాన్నిరాశాఃపితరోగతాః ॥ * ॥ ఇతి । క్రతుః — ॥ స్లో ॥
 లలాటేవర్తులంవృష్ట్యా సు-స్థేమాలాం తథైవచ । నిరాశాఃపితరోయాన్ని
 దృష్ట్యాచవృషభీవతిమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పవంచ “ ॥ స్లో ॥ వర్జయేత్తిలఃం ఘ
 లే శ్రాద్ధకర్మణి సర్వదా । తిర్యగ్వాపూర్వార్థ్యపుణ్డ్రీం వా ధారయే
 చ్ఛాన్ధికర్తుణి ” ఇతివతు । భాకారపుణ్డ్రీస్యనిషేధాత్ , “ చక్షనం
 తుయధారుచి ” ఇతిస్మరణాదూర్ధ్వపుణ్డ్రీం తిర్యక్పుణ్డ్రీం వా యధారు
 చికర్తవ్యమ్ । మృద్భస్మాదిధారణనిషేధస్తు పుణ్డ్రీనిరూపణావసరే ప్రతి
 పాదితః । సు-స్థమాలాధారణే దోషస్తర్థాద్ధిరసేవ విప్రేణమాలాధా
 ర్యా, తస్మాప్రిశ్నియామేవధార్యా, “ ననియుక్తశ్శిఖావర్జం మాల్యం
 శిరసి వేష్టయేత్ ” ఇతివృద్ధమనుస్మరణాత్ । పుష్పదానేనుస్త్రీమాహ
 విష్ణుః — ॥ వా ॥ “ పుష్పావతీః ” ఇతిపుష్పందద్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 “ ఓషధయఃప్రతిమోదధ్వమేనంపుష్పావతీసుస్పిషల్పలాః ; అయంవోగర్భ
 ఋత్వియః ప్రశ్నం సదస్థమాసరత్ ” ఇతి మస్త్రీస్య మధ్యప్రతీకోపాదా
 నమేతత్ । ధూపదానేనుస్త్రీమాహవ్యాసః — ॥ స్లో ॥ ధూపాశ్లేషా
 రసీశ్యుక్త్వా దద్యాత్సమృతగుగ్గులుమ్ ॥ * ॥ ఇతి । హస్తవాతప్రదాపి
 తోధూపోనవిప్రేణసేవ్యః, తథాచశాతాతపః — ॥ స్లో ॥ హస్తవాతా
 హతంధూపం యే పిబన్ద్విజోత్తమాః । వృధాభవతితచ్ఛాన్ధం తస్మా
 త్తంసరివజయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరే — ॥ స్లో ॥ పాదదేశేతు
 యద్దీపంధూపంచముఖదేశతః । యోదదాతిచమూఢాత్ప్రసోఽన్ధైతనుసిమ
 జ్జతి ॥ * ॥ ఇతి । హేమాద్రా — ॥ స్లో ॥ ప్రతిపాత్రంద్విజేదీపాః
 స్థాపనీయాఃప్రయత్నతః । పితృయానేషు మాగ్నేషు సదాఽఽలోకః ప్రజా
 యతే ॥ * ॥ ఇతి । ప్యోసోఽపి — ॥ స్లో ॥ క్షావ్యాప్రతిద్విజం దీపాః

శ్వేతసూత్రజవర్తయః । గవ్యేన మాహిషేణాపి ఘృతేనకృతతేజసః ॥
అథవా తిలవైలేన పూరితావినులార్చిషః । పిశ్యోనుద్దిశ్య దాతవ్యాః ప్ర
త్యేకంవయథావిధి ॥ తేనాఽఽలోకేనపితరౌ దీప్యంతేదివిసర్వతః । శ్రాద్ధ
భోజనకాలేతుదీపోయదివిసశ్యతి ॥ పునరన్నంనభోక్తవ్యం భుక్త్వాచాన్ద్రా
యణంచరేత్ । కర్తురాయవ్యసోనిస్సాన్యత్పునశ్శ్రాద్ధంసమాచరేత్ ॥ * ॥
ఇతి । విష్ణుధర్మశ్మితే — ॥ శ్లో ॥ యథానిహన్తిధాన్తానిదీపః ప్రజ్వలితోఽ
భిరః । తద్దైవసర్వపాపాని శ్రాద్ధైరత్యోనిహన్తిసః ॥ * ॥ ఇతి । సంగ్ర
హే — ॥ శ్లో ॥ ఆననేస్వాససంబ్రూయాదఘ్నోస్వర్ణ్యుఁద్విజోవచేత్ ।
సుగంధశ్చ సుపుష్పాణి సుమాల్యాని సుధూపకః ॥ సుజ్యోతిశ్చ సుదీపశ్చ
స్వాచ్ఛాదనమితక్రమాత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఇదంవ ఆననమిదంవోఽర్ఘ్యం ఇ
త్యేవమాసనాదిషు కర్తృదత్తైషు స్వాసనమిత్యాదినిమన్త్రితోబ్రూయా
దిత్యర్థః । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ అర్చయేద్బ్రహ్మణాఽపూర్వం ప్ర
తిసాంవత్సరాదికే । భూమిశుద్ధిం తతః కుర్యాత్పశ్చాత్పాత్రంతు నిక్షిపే
త్ ॥ పూర్వంపాత్రంతునిక్షిప్య పశ్చాదభ్యర్చనేకృతే । యదన్నంపా
త్రనిక్షిప్తం సురానూంస సనంహితత్ ॥ * ॥ ఇతి । గంధాదిభిర్బ్రాహ్మ
ణానభ్యర్చన్త్యగ్నౌ కరణం కృత్వా భూమిశుద్ధింకృత్వా పశ్చాద్భోజన
పాత్రం నిక్షిపేదిత్యర్థః । “ అపేతవీత ” ఇతి మన్త్రేణ భూమిశుద్ధిమాచ
రన్తిశిష్టాః । అన్యేతు “ అపేతవీత ” ఇతి భూమిశుద్ధ్యర్థం ధాయ నాదిభి
రత్రానుక్తత్వాత్, “ అపహతా అసురారక్షాంసిపితౄణామేక్షియన్తి ”
ఇతితిలప్రక్షేపపవభూమిశుద్ధిరిత్యాహుః .

— శ్లో అగ్నౌ కరణమ్ ८ —

గంధపుష్పాదిభిర్బ్రాహ్మణానభ్యర్చన్త్యగ్నౌ కరణాఖ్యంకర్తృకుర్యా
త్ । తదాహ కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ గంధాబ్రాహ్మణసాత్కృత్వా పు
ష్పాన్యథాభవాలిచ । ధూపంచైవానుపూర్వేణాగ్నౌ కుర్యాదతఃప
రమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఋతుభవాలి - సోద్యవకాల త్వేనప్రసిద్ధ వసన్తాదికాలభ
వాలిపుష్పాణి, చశబ్దైనదీపాదికంగృహ్యతే । హారీతః — ॥ వా ॥ అథో
ద్ధృత్యాన్నం వక్షిరమూధాన్యం సర్వాన్వాప్యచభృత్యగ్నౌ కరిష్యితి ॥ * ॥

పారస్కరః — || శ్లో || దత్వాగ్రహాది ధూపాంశ్చ సర్విష్కర్షవిరుద్ధకే
త్ || * || పైతృకైర్వాప్రిష్టానైరితిశేషః | తథాచమనః — || శ్లో || తేహ
ముదకమానీయ సపవిత్రంతిలోదకమ్ | అగ్నోకుర్యాదనుజ్ఞాతోబ్రాహ్మణో
బ్రాహ్మణైస్సహ || * || ఇతి | సహపైతృకైర్వాప్రిష్టానైస్సర్వైరుగపన
నుజ్ఞాత ఇత్యర్థః | ఆశ్వలాయనః — || వా || ఉద్ధృత్య ఘృతాక్రమన్మం
పృచ్ఛత్యగ్నో కరిష్యే కరవై కరవాణీతివా ప్రత్యభ్యనుజ్ఞాక్రియతాం కు
రుష్వకుర్విత్యథాగ్నో జుహూతియథోక్తపురస్తాత్ || * || ఇతి | కా
త్యాయనః — || వా || ఉద్ధృత్యఘృతాక్రమన్మంపృచ్ఛత్యగ్నో కరిష్య
ఇతి కురుష్యేత్యనుజ్ఞాతః పిండపితృయజ్ఞవధృత్వా || * || ఇతి | ప్రచేతాః —
|| శ్లో || ఓంకురుష్వేత్యనుజ్ఞాతోహుత్వాగ్నో పితృయజ్ఞవత్ || * || ఇతి |
|| వా || ఉద్ధృతియతామగ్నోచక్రియతామిత్యానున్వ్రితే, “కామము
ద్ధృతియతాం కామమగ్నోచక్రియతామ్” ఇత్యతిసప్త ఉద్ధరేజ్ఞహుయా
చ్చ || * || ఇత్యేవంబోధాయనోఽపి | యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || అగ్నోక
రిష్యన్నాదాయపృచ్ఛేదన్మంఘృతాప్లుతమ్ | కురుష్యేత్యభ్యనుజ్ఞాతోహు
త్వాగ్నోపితృయజ్ఞవత్ || హుతశేషంప్రదద్యాత్తుభాజనేషుసమాహితః |
యథాలాభోపపన్నేషురోష్యేషుశుచిశేషితః || * || ఇతి | అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః
|| వా || అగ్నోకరిష్య - ఘృతాప్లుతమన్నమాదాయాగ్నోకరిష్యఇతిబ్రాహ్మ
ణాపృచ్ఛేత్, ఘృతగ్రహణం సూపశాకాది నివృత్త్యర్థమ్, తతస్సైకు
రుష్యేత్యభ్యనుజ్ఞాతస్సమిధముపసమాధాయ మేక్షణేనాదాయావదాన
సంపదా “సోమాయపితృమతేస్వధానకుః, అగ్నయేకవ్యవాహనాయ
స్వధానకుః” ఇతి పిండపితృయజ్ఞకల్పేనాగ్నో జుహుయాత్తతోమేక్షణ
మగ్నోప్రహృత్య హుతశేషం మృత్యుయవజ్ఞం యథాలాభోపపన్నే
షు విశేషతోరోష్యేషు పిత్రాదిభాజనేషు దద్యాన్నవైశ్వదేవభాజనే
ష్యిత్యర్థః || * || ఇతి | హారితః — || వా || కురుష్యేత్యనుజ్ఞాతఃపూ
ర్వోద్ధృతేగ్నో సకృదాదిభిన్నైరుపమూలబూదైఃపరిస్త్రిగ్నేసమిత్రత్తైః
శ్చాఙ్మభోమేక్షణేనాహుతిదవ్యయం హుత్వామేక్షణమగ్నోవేపకుర్యా
త్ || * || ఇతి | పూర్వోద్ధృతే - పరివ్రతభార్యుర్వమభోబోధితే

సమిత్తస్త్రై - ఆహుతిద్వయాథ మేకామేవ సమిధమాధాయేత్సర్వః । జై
జావాపః — ॥ వా ॥ ఆజ్యమాసిచ్యద్వాస్య యజ్ఞోపవీతీద్వే ఆహుతి
జాహూత్యగ్నయశ్చతి పూర్వాంసామాయేతుత్తరామ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వ
లాయనః — ॥ వా ॥ ప్రాచీనావీతీర్హముపసమాధాయ మేక్షణేనాదా
యావదాన సంపదాజుహుయాత్ , “ సామాయ పితృమతే స్వధానమః ,
అగ్నేయేకవ్యవాహనాయ స్వధానమః ” ఇతి ॥ * ॥ అత్రపితృయజ్ఞ ధర్మక
శాగ్నోకరణే ప్రాచీనావీతతోపవీతత్యయోర్యథా స్వసూత్రం వ్యవస్థా
ద్రష్టవ్యం । అత్రాహుతిత్రయమాహమనుః — ॥ శ్లో ॥ అగ్నిసోమయ
మానాంచ కృత్వాచాప్యాయనంద్విజః । హవిదానేనవిధివత్పశ్చాత్స
త్తర్పయేత్పితౄణామ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆప్యాయనమ్ - హేమామనితియావత్ ।
స్తృత్యస్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ అన్నంనిధాయసమిధం జుహుయాజ్ఞాతవేద
సి । అగ్నేయేకవ్యవాహనాయ స్వధానమశ్చతిబ్రువన్ ॥ సోమాయపితృమ
తేస్వధానమశ్చతిబ్రువన్ । యమాయాశ్శిరసాంపత్యే స్వధానమశ్చతిబ్రు
వన్ ॥ ఇత్యేతే హేమామనువ్తాస్త్రుత్రయాణామనుపూర్వశః ॥ * ॥ ఇ
తి । పురాణేఽపి — ॥ శ్లో ॥ జుహుయాద్వ్యజ్ఞనత్రారవజామన్నం తతో
ద్విజః । అనుజ్ఞాతోద్విజైస్తైస్త్రుతికృతోవ్యభరతషభ ॥ * ॥ ఇతి । అ
త్రవ్యవస్థామాహకాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ స్వాహాస్వధానమస్సవ్యమ
పసవ్యంతతైవచ । ఆహుతీనాంచయాసభ్యో సావగమ్యాస్వసూత్రతః ॥ * ॥
ఇతి । పరాశరోఽపి — ॥ శ్లో ॥ ఆగ్నోకరిష్యశ్చతుర్వాత్వైరుక్తః క్రియ
తామితి । గృహ్యాయక్తేనైవవిధినా హుత్వాపాత్రేప్రదాపయేత్ ॥ * ॥
ఇతి । హుత్వా - హుతశేషం పితృబ్రాహ్మణభూజనపాత్రేషు దద్యాన్న
వైశ్వదేవిక బ్రాహ్మణపాత్రేష్విత్యర్థః । తథాచపురాణే — ॥ శ్లో ॥ హు
త్వాఽపశిష్టముల్పల్పం విప్రపాత్రేషునిక్షిపేత్ । అగ్నోకరిణశేషంతు నద
ద్యాద్యేవైశ్వదేవికే ॥ * ॥ ఇతి । గృహ్యాయక్తేనైవవిధినేతుర్వాత్వదా
పస్తష్టిన, పార్యణప్రకృతిభూతేమాసిశ్రాద్ధే “ యజ్ఞేమాతా ” ఇత్య
దిమన్త్రాణామూక్త్యాత్ “ అన్నసోమైత్రరాభిజాహేమాత్యాభ్యా
హుతీరుత్రరాః ” ఇతి చాదితత్వాచ్చావస్తస్సూత్రిణామస్వసూత్రిణా

మివపితృయజ్ఞధర్మ కాగ్నోకరణమూమోనయుక్తః । తథాచసంగ్రహకారః — ॥ స్తో ॥ అగ్నిష్ఠనాదిప్రతిపాద్యకమకృత్వాఽఽజ్యభాగాన్తమథావదాయ । యన్వేతిమన్తైః । ప్రతిమన్త్రమగ్నోకార్యస్తథానప్తభిరన్నమూనః ॥ ప్వాహోదిమన్తైః । రపి సర్విహస్యగ్నోమాన్తతస్సిప్తకృతంచపలుత్వా । భస్మవ్యహామూగ్నోకార్యోఽన్నమూమో రేపేతుదర్భస్య సమజ్జనాది ॥ శేషంచకృత్వా పరిషేచనాన్తం పాత్రేషు దద్యాన్థాతశేషమన్నమ్ ॥ * ॥ ఇతి । సప్తభిరన్నమూనః ఇత్యేవగ్నోద్దేశపార్వణాభిప్రాయోనోక్తమ్ , దర్శమహాలయాదాతు ఊహితమన్త్రీపాహిత్యే త్రయోదశసంఖ్యాసంఖ్యతేః । తత్రచ “ యన్వే మాతామహీ ప్రలులోభ తన్వే రేతో మాతామహూన్వద్రామ్ , అన్తరస్యం మాతామహాన్దే , యన్వే మాతుఃపితామహీ ” ఇత్యేవమూహఃకార్యః । అముచ్ఛ్య ఇత్యత్రమాతామహాదేశృతుర్ధ్వస్తతయానామగ్రహణం కర్తవ్యమ్ । మాతామహ మాతామహూర్భూత్వా తాహ శ్రాద్ధేహిహినమూనఃకర్తవ్యః । తథాచసంగ్రహకారః — ॥ స్తో ॥ యోజ్యఃపిత్రాదిశబ్దానాం స్థానే మాతామహోదికః । అన్నాహుతౌతథాన్సర్వే జలపిష్టాదిదానకే ॥ యన్వే నూనామహీన్యాదిత్రోదాహరణంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । నృశే - “ ఏవతేత తమధుచానూన్యః ” ఇత్యాదిభిరన్నసర్వే , “ మార్జయన్తామ్ ” ఇతిజలదానే , “ ఏతతైశత ” ఇతిపిష్టదానేచ , పిత్రాదిశబ్దానాం మాతామహోదిశబ్దాద్యభ్యధ్యక్షః । పితృసపిండీకరణే జీవపితృకర్తృకశ్రాద్ధేచ , యన్వే పితామహీప్రలులోభ , పితామహూన్వద్రామ్ , యన్వే పితుఃపితామహీపితుఃప్రపితామహీత్యేవమూహః । తస్మాత్ “ ఋచాంనోహః ” ఇత్యూహప్రతిషేధః ప్రకృతిభూతమాసిశ్రాద్ధవిషయః , “ నప్రకృతా వూహూదిద్యతే ” ఇతిప్రకృతావూహవిషేధాత్ । మాసిశ్రాద్ధవ్యతిరక్తేషు ద్విపితృకేనోహఃకార్యఇత్యేకే । ఏతదగ్నోకరణం ప్రాచీనావీతి నాకార్యంపైతృకత్వాత్ । తథాచాచన్తన్వే ॥ చ ॥ అనరపతే పిత్ర్యాణి ప్రాచీనావీతివాఽనరపతే దక్షిణోఽనరపతే ॥ ఇతి । ప్రుత్వైతే ॥ ॥ స్తో ॥ అకృత్వాచార్యణంమూనం శ్రాద్ధేహిహిన్యాన్

జోస్తమః । తథాశ్రాద్ధమాసురంజ్ఞేయం కర్తవ్యమనరకంప్రజేత్ ॥ * ॥ ఇతి

— శ్రీ పరివేషణాదివిధిః శ్రీ —

అథపరివేషణాదివిధిః । తత్రతావదమత్రాశ్రీణసతిసమ్భవే “ భూ
జనేహేమరౌప్యాని దైవేషిత్రైయధాక్రమమ్ । ” ఇతిప్రతిపాదితాని
త్రైస్తానిసమ్బద్ధాని , తేషామలాభేవైజసానీతి ఉపకల్పనిరూపణే ప్రతి
పాదితమ్ । తానిపాత్రాణి ద్విప్రత్యాలయేత్ । తథాచటప్రక్షణ్ణపురా
ణే — ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యాలయహస్తపాత్రాదిపశ్చాదద్భిర్విధానవిత్ । ప్ర
త్యాలనజలందర్శాం స్థితైశ్చిత్రంక్షిపేచ్ఛుచౌ ॥ * ॥ ఇతి । హస్తనిర్మలై
పాత్రాదీతిమధ్యమవదలోపినమాసః , ప్రథమమపోనియ హస్తేన నిర్మల
జ్వాలస్తరం జలేనైవ ప్రత్యాలయేదిత్యర్థః , ఆదిశబ్దేనఘృతాదిధారణార్థా
నిగృహ్యంతే । ఏవంప్రత్యాలితేషుపాత్రేషు చతురశ్రమణ్డలస్థాపితేషు హు
తశేషం కింఞ్చిత్ప్రసాదపీఠపితృపాత్రేషు నిధాయ సమ్పాదితాపదా
ర్థాః పరివేషయేత్ । తథాచశౌనకః — ॥ శ్లో ॥ హుత్వాఽగ్నౌపరిశిష్టం
తు పితృపాత్రేష్వనస్తరమ్ । వివేక్ష్యైవాపసవ్యేనపరివేషణమాచరేత్ ॥ * ॥
ఇతి । అపసవ్యేనేతి హుతశేషవివేశనేనాన్వేతి నపరివేషణేన । తథాచ కా
ష్ఠాజనిః — ॥ శ్లో ॥ అపసవ్యేనకర్తవ్యం పితృంకర్మవిశేషతః । అ
న్నదానాదృతేసర్వమేవంమాతామహేష్వపి ॥ * ॥ ఇతి । అన్నదానమ్-
పరివేషణమ్ । త్యుగ్యస్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ అపసవ్యేనయత్త్వన్నంబ్రాహ్మ
ణేభ్యఃప్రయచ్ఛతి । విష్ణామశ్చస్తపితరోదాతాచనరకంప్రజేత్ ॥ * ॥ ఇ
తి । ఊహమాజ్యశేషేణనోపస్తరణాభిఘాతేమర్యాత్ “ ॥ శ్లో ॥ అగ్నౌ
కరణశేషేణ యదన్నగుభిఘాతమ్ । నిరఙ్గాత్థంచయద్దత్తం నతీప్రీణాతి
వైపిశ్చ్యూ ॥ ” ఇతిస్తరణాత్ । పరివేషణప్రకారోమనునా దక్షిణతః —
॥ శ్లో ॥ పాణిభ్యాముపసక్తృహ్య స్వయమన్నస్యవర్ధితమ్ । విప్రాన్వికేపి
శ్చౌఘాభ్యామంశ్చనక్తరూపనిక్షిపేత్ ॥ యేకేనైవతుహస్తేన యదన్నముపసీ
యతే । తద్విప్రటుంచస్త్యమరాస్సహసాదుష్టచేతసః ॥ * ॥ ఇతి । అన్న
స్యవర్ధితమ్ — అన్నస్యపూర్ణమ్ , పరివేషణార్థపాత్రమిత్యర్థః । స్వయమి
తివహస్త్వేనపరివేషణరంముఖ్యమ్, అతపితాయువురాణమ్ ॥ శ్లో ॥

ఫలస్యానంతతాప్రక్తాన్వయంతుపరివేషణే || * || ఇతి । యత్తుతత్రైవో
 క్తమ్ — || శ్లో || పరివేషణంప్రశస్తం భార్యయాపితృశృష్టయే । పితృ
 దేవమనుష్యాణాం స్త్రీసహాయతఃస్మృతా || * || ఇతి తదితరాపే
 త్నయావేదితవ్యమ్ । భార్యయాపి సవణయైవపరివేషణంకార్యమ్ । తథా
 చనారాయణః — || శ్లో || యద్ద్రవ్యంయత్పవిత్రంచయత్పితృవ్యం
 యత్సుఖావహమ్ । ద్విజాదిభ్యస్సవన్తాయాహస్తేనైవతుదీయతే || * ||
 ఇతి । హస్తేన - హస్తద్వయేనేత్యర్థః , “ || శ్లో || ఉభాభ్యామపిహస్తా
 భ్యామాహృత్యపరివేషయేత్ । ” ఇతి స్మరణాత్ । హస్తద్వయేనాపిస
 సాత్కారద్వయమ్ , కింతు దర్వాదిద్వారా । అతపవ వృద్ధశాతాతపః —
 || శ్లో || హస్తదత్తాస్తయేన్మహాలవణవృష్ణనాదయః । చాతారంనోపతి
 స్థస్తిభోక్తాభుజ్జీతకీర్తిషమ్ || నాపవిత్రైఃహస్తేననైకేనసవినాకుశమ్ ।
 నాయసేనాయసేనైవశ్రాద్ధేతుపరివేషయేత్ || * || ఇతి । ఆయసే - అ
 యోమయేపాత్రై, నైవపరివేషయేదిత్యర్థః । ప్రశస్తానిపరివేషణపాత్రా
 న్యాహవిష్ణుః — || వా || ఘృతాదిదానేత్రైజసానిపాత్రాణి ఫల్గుపా
 త్రాణివాప్రశస్తాని । అత్రచపితృగాధాభవతి || శ్లో || సౌవర్ణరాజతా
 భ్యాంచభాగ్దేనాదుమ్బరేణవా । దత్తసుక్షయతాయాతి ఫల్గుపాత్రైః
 వాపునః || * || ఇతి । భాగ్దేన - భిక్షమృగశృజకృతదర్వాదినా , ఫల్గు
 పాత్రైః - కాకోదుమ్బరికాఖ్యదారుకృతదర్వాదినా । అనిషిద్దదర్వా
 ద్యసమ్భవేచద్భిరీకాయాముక్తమ్ — || శ్లో || కృత్వావాస్తరితందేయం
 పద్దైనాధతృణేనవా || * || ఇతి । హస్తేనాహృత్యదానస్యనిషిద్ధత్వాను
 శాసనాన్వైవవాస్తరితంకృత్వాదేయమిత్యర్థః । శౌనకః — || శ్లో || పాకం
 సర్వముపానీయంసంవేద్యచపుకకృతమ్ । విధినాదైవపూర్వంతుపరివేషణ
 మారభేత్ || * || ఇతి । సంవేద్య - భోక్తృనామన్నగుణానాంసంవేదితా
 కృత్వేత్యర్థః , “ || శ్లో || భక్త్యభోజ్యగుణానుక్త్వాభోజయేద్భూష్య
 శాంశ్చనైః । ” ఇతిబృహస్పతిష్మరణాత్ । పురాణే — || శ్లో || తప్య
 మానాస్తవస్త్రీత్రంప్రేషితామ్రమ్మశాసనాత్ । విశ్వేదేవాన్పుత్రతార్థంపి
 తృయజ్ఞేషుసర్వదా । అతఃపూర్వప్రధాత్యంతేభ్యోన్మంషితృక

మూఱి || * || ఇతి । మనుః — || స్లో || గుణాంశ్చసూపశాకాద్యాన్ ప
యోదధిఘృతంసఘ । పిన్యసెత్ప్రియతస్సన్యగ్భూమావేవ సమాహి
తః || * || ఇతి । గుణాన్ - అన్నానుగ్రాహకతయాగుణభూతాన్ సూ
పాదీన్ , భూమానిహితేషు స్వల్పభాజనేషు ప్రక్షిపేన్నప్రధానాన్నా
గ్గనుహభాజనే నిహితేష్విత్యర్థః । తథావహరీతః — || వా || భూమా
వేవనిదధ్యాన్నోపర్యుపరిపాత్రాణి || * || ఇతి । చన్ద్రికాయామిదంవ్యా
భ్యాతమ్ — || వా || యాన్యపరిపాత్రాణి మహాభాజనోపరి నిధేయా
ని ఘృతాద్యాధారభూతాని స్వల్పపాత్రాణితాని శ్రాద్ధే భూమావేవ
నిదధ్యాన్ననుహభాజనస్యోపరి || * || ఇతి । స్మృత్యన్తరే — || స్లో || భో
జ్యపాత్రై నాజ్యపాత్రముపపాత్రైశునిక్షిపేత్ భోజ్యేనిక్షిప్యచేచ్ఛజ్జే
సురాపానసహంహితత్ || అన్నేచపాయసేచైవ సూపేచస్థాపితంఘృత
మ్ । మోహద్యదిచభుజ్జీత సుగాపాయసమోభవేత్ || సూపంచ పాయ
సంచాజ్యం దద్యాద్భోక్తుశ్చదక్షిణే । తైలపక్వంతథావామేశేషేష్యనియ
మాస్త్యుతః || * || ఇతి ।

—> శ్రీ పాత్రాభినుష్ఠిణాది శ్లో —

సమ్పాదిశంసర్వం పాత్రైషు ప్రక్షిప్య పాత్రాభినుష్ఠిణం కు
ర్యాత్ । తథాహప్రచేతాః — || వా || సర్వప్రకృతందత్వా పాత్ర
మాలభ్యజపేత్ || * || ఇతి । తత్రవిశేషమాహయాన్జవల్కరః — || స్లో ||
దత్వాఽన్నం పృథివీతేపాత్రమితిపాత్రాభినుష్ఠిణమ్ । కృతేష్వదం వి
ష్ణురిత్యన్నే ద్విజాఙ్గుత్వం నివేశయేత్ || * || ఇతి । “పృథివీతేపాత్రమ్”
ఇత్యాదినామన్త్రైః పాత్రాభినుష్ఠిణంకృత్వా “ఇదంవిష్ణుః” ఇత్యనయ
ర్చాఅన్నే ద్విజాఙ్గుత్వం నివేశయేదిత్యర్థః । కాత్యాయనః — || వా || వై
ష్ణవ్యర్చాయజుషాద్విజాఙ్గుత్వమన్నేఽవగాహ్య || * || ఇతి । యమస్తుసా
ర్థవాదకమఙ్గుత్వనివేశనవిధిం వదన్నత్రవినియక్తయజుర్నన్ద్రిష్వరూపమా
హ — || స్లో || అఙ్గుత్వమాత్రాభవాన్ విష్ణుః పర్యటతేమహీమ్ । గా
క్షసానాంవభాగ్ధాయ కోపవాన్ ప్రహరిష్యతి || తస్మాచ్ఛాస్త్రైః సర్వే
షు శాస్త్రాన్యగ్రహణంస్మృతమ్ । విష్ణోహవ్యంచకవ్యంచబ్రూయాన్త్రతేతి

చాపరణానంతరం ఉచ్చారయేత్, తతఃఇదమన్నమిత్తుదీరణానంతరం హవి
 దానప్రకాశకం స్వాహేతి ముత్తముచ్చారయేత్, తతోనమమేతిస్వ
 త్వపరిత్యాగం కుర్యాదిత్యర్థః । పితృదిభ్యోఽన్నత్యాగప్రకారమపి సప
 వాహ — ॥ శ్లో ॥ గోమృశపశుభవనామానిఇదమన్నంతరిస్స్వధా । పితృ
 క్రమూదుదీర్యేతి స్వసత్త్వాంవినివర్తయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ॥ పితృదిక్రమాశ్లో
 క్రసంబంధనామోచ్చారణపూర్వకం దేవతోద్దేశంక్యత్వా “ఇదమన్నమ్”
 ఇతిప్రదేయప్రసిద్ధినిదేశ్య “స్వధా” ఇతి కివ్యదానప్రకాశకముత్తము
 చ్చార్య “నమసు.” ఇతి స్వస్వపరిత్యాగంకుర్యాదిత్యర్థః । సజ్జగీహే
 ॥ శ్లో ॥ అన్నంబ్రహ్మత్వకంధ్యాత్వా ద్విజమాత్మానమేవచ । శాస్త్రభూ
 మింగయాంధ్యాత్వా భృక్తారంచగదాధరమ్ ॥ ఉదీర్య గోమృశసంబంధ నా
 నూనిసతతఃపరిమ్ । ఇదమన్నంతరిస్స్వాహా స్వధాశబ్దేయధో విత్రిమ్ ॥ ఉ
 దీర్యచనమశ్శబ్దం నమమేతితతోవదేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రప్రయోగశ్చర్చి
 కాదాపుక్తః — ॥ వా ॥ అన్నేఽభ్యుప్యనివేశనానంతరం దక్షిణహస్తేనయ
 వసహితముదకమూదాయ సవ్యహస్తేన పాత్రమాలభ్య ఇదమన్నంహవి
 ర్భ్యాగ్రహణహవినియాశే ఇయంభూర్భూయా అయింభూక్తాబ్రాహ్మ
 ణోగదాధరఃపురూరవార్ద్రీవసంజ్ఞకేభ్యో విశ్వేభ్యోదేవేభ్య ఇదంపరివిష్ట
 మన్నమాతృప్తేఃపరి వేత్త్యుమాణంచ స్వాహానమమేతిత్యక్త్వా, భాజనసమీ
 పేయవసహితముదకంనినీయ భక్త్యప్రణామంకుర్యాత్ । తతః ప్రైత్యక
 బ్రాహ్మణసన్నిధౌ దక్షిణాముఖఉపవిశ్య దక్షిణహస్తేనతిలానుదకంచాదా
 య వామహస్తేనపాత్రమాలభ్య బ్రాహ్మణోగదాధరఇత్యన్తముక్త్వా అ
 స్మత్పితృత్రైఅముకగోత్రాయాముకశర్మణే వసురూపాయఇదం పరివిష్టమ
 న్నమాతృప్తేః పరి వేత్త్యుమాణంచ స్వధానమోనమమేతి త్యక్త్వా భాజన
 సమీపే తిలసహిత జలంనినీయ ప్రణామం కుర్యాత్, పితామహాయాము
 కశర్మణే రుద్రరూపాయప్రపితామహాయాముకశర్మణే ఆదిత్యరూపా
 యేతివిశేషః ॥ * ॥ ఇతి । “అదత్తమన్నం విప్రస్తు పాణినాస్పృశతేయ
 ది । త్రయస్తేనరకంయాన్తి దాతాభోక్తతథాపితా ॥ ” ఇతి స్మృత్యన్తర
 మ । అత్రవిష్టుపురాణమ్ — ॥ శ్లో ॥ పితాపితామహశ్చైవ తత్రవప్రపి

తామహః । తృప్తింప్రయాన్తు మేభక్త్యా యన్మ ఘోతమదాహ్మతమ్ ॥
 యజ్ఞేశ్వరోహవ్యసమస్త కివ్యభోక్తావ్యయాన్తా హరిరీశ్వరోఽత్ర । త
 తస్మిన్నిధానాదపయాన్తు సద్యోరక్షాంస్యశేషాణ్యసురాశ్చ సర్వే ॥ * ॥
 ఇతి । పురాణాంతరే — ॥ శ్లో ॥ ఈశానవిష్ణుకమలాసనకాళికేశేయవహ్నిశ్ర
 యారూరజనీశ గణేశ్వరాణామ్ । క్రాశ్చానురేన్ద్రకలశోద్భవ కాశ్య
 పానాం పాదాన్న మామిసతతం పితృముక్తిహేతోః ॥ ఏకోఽష్టమహా
 ద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశః । త్రీణాం లోకాణాం వ్యాప్య భూతాన్తా భు
 క్తేఽపి శభగవ్యయః ॥ * ॥ ఇతి .

అనంతరకృత్యనూహయనుః — ॥ శ్లో ॥ అన్నహీనం క్రియాహీ
 నం మన్తహీనంచ యద్భవేత్ । సర్వమచ్ఛిద్రమిత్యుక్త్యా తతోయ
 త్సేన భోజయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । “ అచ్ఛిద్రంజాయతామ్ ” ఇత్యేతావ
 దేవ బాధాయనేనోక్తమ్ । ఏతచ్చప్రాగేవ పోశనదానాద్వక్తవ్యమ్ ,
 “ ॥ శ్లో ॥ ఆపోశనకరాగ్రాణామచ్ఛిద్రస్యతుభాషణాత్ । నిరాశాః పి
 తరోయాన్తి దేవైస్సహనసః శయః ॥ ” ఇతి ప్రచేశః స్మరణాత్ .

అనంతరకర్తవ్యనూహపారసగః — ॥ శ్లో ॥ గాయత్రీంత్రి
 సుకృద్వాపి జపేద్వాప్యహృతిపూర్వికామ్ । మధువాతాఇతిత్వచం మధి
 త్యేతత్త్రికంతథా ॥ * ॥ ఇతి । ప్రచేతాః — ॥ శ్లో ॥ ఆపోశనప్ర
 దాయాశసావిత్రీంత్రిర్జపేదథ । మధువాతాఇతిత్వచం మధిత్వేతత్త్రికిం
 తథా ॥ * ॥ ఇతి । ఆపోశనదానవిధానాన్నిత్యభోజనాశ్రితనియమాః పరి
 షేచనప్రాణాహుత్యాదియోభాక్త్యాణామత్రాపి సంతీగహ్యతే । అత
 ఏవకస్యచిద్బోజననియమస్యాత్రప్రతిషేధార్థమ్ , తదనుష్ఠానై దోషమా
 హభరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ పితౄణామన్నమాదాయ బలింయస్తుప్రయ
 చ్ఛతి । దైయేనబ్రాహ్మణస్తేన ససర్వదైయకృద్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । బ
 లిమ్ - “ ॥ శ్లో ॥ భోజనాతిగచ్ఛేదన్నాగ్రం ధర్మరాజాయవైబలిః । ”
 ఇత్యుక్తమితిర్థః । అత్రిరపి — ॥ శ్లో ॥ దత్తేవాప్యథవాఽదత్తై భూమా
 యోనిషిపేద్బలిమ్ । తదన్నం నిష్ఫలంయాతి నిరాశేఃపితృభిర్గతైః ॥ * ॥
 ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ఆపోశనేధార్యమాణే యస్తుభూమాజలం

క్షిపేత్ । తదన్నమానురం ప్రోక్తం నదాతుః పారలౌకికమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।

“ ॥ శ్లో ॥ అపోశనం నగృష్టియాత్స్వయమేవ నృపోత్తమ । అన్వైద్యక్షిణ
పార్శ్వస్థైరన్నస్యోపరిగృహ్యతామ్ ॥ ” ఇతి ప్రహ్లాదజ్ఞపురాణమ్

ప్రాణాపానత్యనంతర క్తవ్యమాహయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥
సవ్యాహృతికాం గాయత్రీం మధువాతా ఇతి శ్రవమ్ । జస్త్యాయథాసుఖం
వాచ్యం భుక్తిరంస్తేపివాగ్యతాః ॥ * ॥ ఇతి । యథాసుఖమిత్యత్ర జుష
ధ్వమిత్యధ్యాహారః । అతపవవాసః — ॥ శ్లో ॥ జుషధ్వమితి తేవాక్తా
స్సమ్యగ్విధృతభాజనాః । కృతమానాస్సమశ్చైవ యరాపోశానాదనంతర
మ్ ॥ * ॥ ఇతి । విధృతభాజనాః - వామహస్తధృతభాజనపాత్రా ఇత్య
క్షణః । ఏతచ్ఛాన్యనివేదనప్రభృతికర్తవ్యమ్ । యదాహ వసిష్ఠః —
॥ శ్లో ॥ ఉభయోహాస్తయోర్ముక్తం పితృభ్యోఽన్నం నివేదితమ్ । తద
న్నం సంప్రతీచ్ఛంతి హ్యసురానప్తచేతసః ॥ తస్మాదశూన్యహస్తైనకుర్యా
దన్నముపస్థితమ్ । భాజనంతు సమాలభ్య తిష్ఠేదోఽస్థానశాద్విజః ॥ * ॥
ఇతి । అశ్లుష్ఠనివేశనప్రభృతి భోజనసమాప్తిపర్యంతం వామహస్తైన భాజ
నముపరిత్యజన్నేవవర్తేత , కణ్ఠాయ నాద్యర్థం వామహస్తవ్యాపారసమయే
తు దక్షిణహస్తైన భోజనపాత్రం సమాలభ్యవర్తేతేత్యర్థః । అశ్లుష్ఠనివే
శనాత్పూర్వం భాక్త్యాఽన్నస్పర్శనకర్తవ్యః , “ అన్నస్పర్శనక
ర్తవ్యః ప్రాగశ్లుష్ఠనివేశనాత్ ” ఇతి శ్చుప్తేః । విష్ణుపురాణే — ॥ శ్లో ॥ త
తోఽన్నం మృప్తగుత్యర్థమభీష్టమతినత్రోతమ్ । దత్వా జుషధ్వమిచ్ఛాతో
వాచ్యమేతదనిష్ఠురమ్ ॥ భోక్తవ్యం లైశ్చ తచ్చిత్తే మాణిభిస్సుముఖైస్సు
ఖమ్ । అక్రుధ్యతాచాత్వరతా దేయం తే నాపి భక్తితః ॥ * ॥ ఇతి । పా
రసూరః — ॥ శ్లో ॥ సదగ్రాల్ప్యపితృదేవేభ్యస్సాపిత్రీమధుమజ్జపః । శ్రా
ద్ధం నివేద్యాపోశనం జుషిత్వైషోఽథభోజనమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।

— శ్రీ అభిశ్రవణమ్ —

భోజనోపక్రమాదనంతరకర్తవ్యమాహకాత్యాయనః — ॥ వా ॥
అశ్చతుశ్చపేద్వ్యవృత్తిపూర్వాం గాయత్రీం సప్రణవాం సక్ష్మత్ప్ర
ర్వారక్షోఃస్మిః పితృమన్త్రాః పురుషసూక్తమప్రతిరథమన్యనిద పవి
త్రాణి ॥ * ॥ ఇతి । రక్షోఃస్మిః - “ కృణుష్వపాజః ప్రసితన్నపృథీష్వ

మ్ " ఇత్యాద్యాః , పితృమస్త్రాః - " ఉదీరతానవరఉత్పరా
 సః " ఇత్యాదయః , అప్రతిరథమ్ " ఆశుశ్శానః " ఇతిసూక్తమ్ । ను
 నురపి — ॥ శ్లో ॥ స్వాధ్యాయం శ్రావయేత్పిత్రేభ్యః శాస్త్రాణిస్తై
 వహి । ఆఖ్యానానీతహాసాంశ్చ పుగాణాన్యఖిలానిచ ॥ * ॥ ఇతి । యా
 జ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ అన్నమిష్టం హవిష్యం చ దద్యాదగ్రోధనోఽత్వః ।
 ఆత్మపైస్తు పవిత్రాణి జప్త్వా పూర్వజపంతథా ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవిజ్ఞా
 నేశ్వరః — ॥ వా ॥ ఆత్మపైః , పవిత్రాణి - శ్రీపురుషసూక్తపవనానప్ర
 భృతీని , జప్త్వా , తృప్తాజ్ఞాత్వా , పూర్వోక్తజపంచ - " సవ్యాహృతి
 కాంగాయత్రీం మధువాతా ఇతిత్యచమ్ " ఇత్యుక్తంజపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సా
 యణీయే — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధభోజనకాలేతు కర్తాభ్యా తానుతోఽపివా ।
 దాహిత్రావాఽథపాత్రావా సపిష్ఠోవా విపక్షణః ॥ యస్త్యభిశ్రావయే
 ద్భోక్త్యాంస్తచ్చార్ధం సావనంభవేత్ । అన్యంవాఽఽహూయితంస్య
 ల్వా శ్రావయేత్తిదిరీక్షయేత్ ॥ శ్రాద్ధక్రియాసమాప్తాశు ప్రదగాన్విజ్ఞ
 పక్షిణామ్ । అశుశ్చైర్హేమృంచ హితైవశ్రావయేద్దుగః ॥ ర్హో
 ఘ్నం పైతృకంచైవ దివాకీర్తయిగంతథా । వైష్ణవంత్రిసుపణః చ నావి
 కేతం తథాపరేత్ ॥ ర్హోఘ్నదిజపేఽశక్తో జపేత్పురుషసూక్తిమ్ । త
 త్రాప్యశక్తౌగాయత్రీ మాతృపైరసకృజ్జపేత్ । ఏకాద్విష్టేచసావిజ్ఞేషాడ
 శేష్వనుమాసికే ॥ ఏషునశ్రావయేత్సూక్తిమన్యత్రశ్రావయేద్దుగః ॥ * ॥
 ఇతి । " ॥ శ్లో ॥ అభిశ్రవణహీనంయశ్శార్ధం మర్పితమూఘః । తవన్నం
 మాంసతుల్యం స్యాత్తద్దేహమసుగాలయమ్ ॥ " ఇతిశ్శృత్యన్తమ్ । శ్లో
 త్యర్థసారే — ॥ శ్లో ॥ నాన్లీముఖేగయాశ్రాద్ధే నవశ్రాద్ధేచమాసికే । స
 పిణ్డీకరణశ్రాద్ధే నజపేత్పితృసూక్తమ్ ॥ * ॥ ఇతి । జపోయముపవీతినాక
 లావ్యః , అతపవజనుదగ్నిః — ॥ శ్లో ॥ అపసవ్యేనకర్తవ్యం సర్వంశ్రా
 ధం యథావిధి । సూక్తస్తోత్రజపంముక్త్యా విప్రాణాంచవిసర్జనమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।

— శ్రీ దాతృభోక్తృనియమాః శ్రి —

దాతృభోక్తృనియమహవృద్ధశాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ అపేక్షి
 తంయోనదద్యాచ్చార్ధార్థముపకల్పితమ్ । కృపణోమద్దబుద్ధిస్తు నచశ్రా
 ధ్ధఫలంభేత్ ॥ అపేక్షితం యాచితవ్యం శ్రాద్ధార్థముపకల్పితమ్ । నయా

చ తేద్విజోమూఢస్సభవేత్పితృమాతుకః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేఽపి —
 ॥ స్లో ॥ అపేక్షితంద్విజోమోహోచ్ఛ్వానోయోనయాధతే । అపేక్షితం
 యోనదద్యాత్తాపుభౌపితృమాతుకా ॥ * ॥ ఇతి । నిగమేఽపి — ॥ స్లో ॥
 అవశ్యగుర్ధయేచ్ఛాద్ధృద్ధేపిశ్రుగ్ధముపకల్పితమ్ । నయాచతేద్విజోమూఢ
 స్సభవేత్పితృమాతుకః ॥ అపేక్షితంయోనదద్యాచ్ఛాద్ధాగ్ధముపకల్పిత
 మ్ । అథకృచ్ఛాద్ధృసుఖారాసు తిర్యగ్యోనిమజాయతే ॥ * ॥ ఇతి ।
 యత్తుయమేనోక్తమ్ — ॥ స్లో ॥ కృచ్ఛద్ధ్వానశగాత్రైణముచ్యతేక
 ముణస్తతః । తస్మాద్ద్విద్వాన్నైవదద్యాన్మయాచేన్నచదాపయేత్ ॥ * ॥
 ఇతి । యదపున్యక్తం వాయుపురాణే — ॥ స్లో ॥ యాచతేయదిదాతారం
 బ్రాహ్మణోజ్ఞానదుర్బలః । పితరస్తస్యకుప్యన్తి దాతురోఽభక్తుర్న సంశ
 యః ॥ * ॥ ఇతి । తచ్ఛాద్ధాగ్ధగుర్ధమివస్తువిషయమ్ । సామాన్యేనా
 భిధానాత్ । శ్వాద్ధాగ్ధముపకల్పిత వస్తువిషయత్వేఽపి అశ్యంతాధికం గా
 జాననద్యావోక్తాచ నప్రతిగృహ్యేయత్ । తథాచశబ్దలిఖితా — ॥ నా ॥
 నాశ్యధికందద్యాన్మప్రతిగృహ్యేయత్ ॥ * ॥ ఇతి । అనపేక్షితవస్తువోని
 వారిణప్రకారిమాహనిగమః — ॥ స్లో ॥ నాన్నపానాదికంశ్వాద్ధే వా
 రయేన్ముఖసిక్వచిత్ । అశస్త్రత్వార్చనముత్వాచ్చ వారిణం హస్తసంష్ఠ
 యా ॥ * ॥ ఇతి । శబ్దలిఖితాఽపి — ॥ వా ॥ అన్నపానం ప్రభూతమి
 తి నబ్రామ్యురన్యత్రహస్తసంష్ఠాయాః ॥ * ॥ ఇతి । ఏవంయాచనమ
 పి నముఖతఃకుర్యాత్ , “ ॥ స్లో ॥ యాచనంప్రతిషేధశ్చ కర్తవ్యంహ
 స్తసంష్ఠయా । ” ఇతిస్మృతేః , మానభగ్నప్రసక్తౌచ్చ । అపేక్షితం వస్తుదదా
 మీత్యుక్తాన్దద్యాత్ । తథాచయమః — ॥ స్లో ॥ యావద్ధవిషయం భవ
 తి యావదిష్టంప్రదీయతే । తావదశ్చస్తిపితరో యావన్నాహదదామ్యహ
 మ్ ॥ * ॥ ఇతి । పరివిష్టవస్తుషు యన్నిరవశేషతయా భుక్తంయచ్చభోక్తుం
 పునర్గ్రహ్యతే తత్తస్యైష్టమిత్యనుమాయప్రదర్శ్య ప్రతిషేధసూచనాభా
 వేదేయమ్ , తథాచసపవ — ॥ స్లో ॥ యద్యప్రోచేతవిప్రైభ్యస్తర్జద్యా
 దవిమత్సరి । నచాత్యంతాధికందద్యాద్దదామీతి నకీర్తయేత్ ॥ ఆనీయదర్శయే
 దగ్రాజ్ఞాత్వేచ్ఛాన్పరివేషయేత్ ॥ * ॥ దేవలః — ॥ స్లో ॥ అన్నపా

నకశీతోదం దద్యాదేవావలోకితః । వక్తవ్యేకారణే సంజ్ఞాం కుర్వన్సుభ్యతే
 పాణినా ॥ * ॥ ఇతి । బ్రహ్మణ్డపురాణే — ॥ శ్లో ॥ నిరాశోఽనిగ్యభు
 గ్విప్రశ్నార్థకర్తార్థధర్మాచితః । విష్ణుస్సర్వాత్మకోభుజ్జగతిమ
 త్వానదోషభావః ॥ నచాశ్రుపాతయేజ్ఞాతు నశుక్తాగ్గిరమీరయేత్ । నచో
 దీక్షేతభుజ్జానం నచకుర్వీతమత్సరమ్ ॥ నదీనోపాపివాక్రుద్ధో నచైవాన్య
 మనానరః । ఏకాగ్రమాధాయమనశ్చార్థంకుర్యాత్సదాబుధః ॥ * ॥ ఇ
 తి । శుక్తమ్ - నిష్ఠరామ్ । మనుః — ॥ శ్లో ॥ నాశ్రుపాతయేజ్ఞాతు
 నకుపేయన్నతం వదేత్ । నపాదేనస్పృశేదన్నంనచైతదవధానయేత్ ॥
 అస్రంగమయతిప్రేతాః కోపారీనన్మతంశునః । పాదస్పర్శస్తు రత్నాంపి
 చుష్కూతీరవధాననమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అస్రమ్ - బాషపః , తదన్నమ్ , ప్రే
 తాః - పిశాచాః , గమయతి , నపిత్వానిత్యర్థః । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥
 క్రోధేవేవచయద్దత్తం యద్దత్తం త్వరయాపునః । యాతుథానావిలుమ్పన్తి
 జలన్యవాచోపపాదితమ్ ॥ స్విన్నగాత్రోనతిష్ఠేత్తు సన్నిహౌచద్విజన్మనా
 మ్ ॥ * ॥ ఇతి । కాష్ఠాజనిః — ॥ శ్లో ॥ భక్ష్యభోజ్యాని చోష్యాణి పే
 య లేహ్యాయుతానిచ । సర్వశ్రేష్ఠానియోగద్యాత్సర్వశ్రేష్ఠా భవేన్న
 రః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ మృతామృతగతమర్థ్యంచ
 మృత్తికాగర్హలేపనమ్ । మార్జారోచ్ఛిప్తశేషంచ నిరాశాః పితరౌగతాః ॥
 నవదేన్యానుషీంవాచం నచైవాశ్రుణి పాతయేత్ । తర్జన్యాం రజతం ధృ
 త్వా యత్పితృభ్యఃప్రదీయతే ॥ అన్తోస్తిపరమాణూనామప్యాన్తనహివి
 ద్యతే । శార్ధకర్తావృతానాంచేత్పక్వావనన్యంతుభాజయేత్ ॥ పితరస్త
 స్యషణ్మసంచణ్డాలోచ్ఛిప్తభోజనః ॥ * ॥ ఇతి । యత్తుమనువచనమ్ —
 ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణం భిక్షుకంవాపి భోజనార్థమపస్థితమ్ । బ్రాహ్మణేర
 భ్యనుజ్ఞాతశ్శక్తితః ప్రతిపూజయేత్ ॥ * ॥ ఇతి , యదపిస్మృత్యంతరవచన
 మ్ — ॥ శ్లో ॥ ఉపవిష్టేషువిప్రేషు యద్యాగచ్ఛేద్విజోఽతిధిః । నిమ
 న్త్రితైరనుజ్ఞాతః కామంతమపిభోజయేత్ ॥ * ॥ ఇతి తత్ , పక్వాన్తరే
 తదైవభాజనీయత్వపరమ్ । అతపవచ్చిక్రియామ్ — ॥ పా ॥ యదా
 తిథిర్భోజనార్థముపవిష్టస్తదాతం గర్హణేషుదిభిరభ్యర్పయిత్వాపితృభ్యః

న్నత్యాగానంతరమస్మై బ్రాహ్మణాయ విష్ణురూపాయ శివరూపాయ వేదగున్నం పరివిష్టమాతృప్తైఃపరివేక్ష్యమాణంచ సమమేత తదర్థం పరివిష్టమన్నం త్యజేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అన్నపానదాతా లవణాదిషు న్యూనాధిక్యాభావేన హవిషసాన్యన్యాయంపునఃప్రదానార్థం నవృచ్ఛేదిత్యాహశబ్దః — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధేనియుక్తాభిజ్ఞానాన్నవృచ్ఛేల్లవణాదిషు । ఉద్భిష్టాఃపితరోయాన్తి పృచ్ఛతోనాగ్రసంశయః ॥ బాహుఃపతతి దాతుర్వై జిహ్వభాక్తుస్తుభిద్యతే ॥ * ॥ ఇతి ।

— శ్రీ భాక్తునియమాః ॥ —

భాక్తునియమహాప్రచేతాః — ॥ శ్లో ॥ పీత్వా౭౭పోశనమశ్నీయాత్వాత్మైదత్తమగహితమ్ । సర్వేన్ద్రియాణాం చాపల్యం నకుర్యాత్పాణిపాదయోః ॥ * ॥ ఇతి । భోజనార్థవ్యాపారాదధికవ్యాపారఇన్ద్రియాణాంచాపల్యమ్ , తత్రదోషమాహవారీతః — ॥ శ్లో ॥ ఉద్భవ్యపాణిం విహరన్ సక్రోధో విష్ణుయాన్వితః । శ్రాద్ధకాలేతుయద్యుజ్జై నతప్రిణాతివైపిత్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి । బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ పాదేన పాదమాక్రమ్యయోభుజ్జై నాపదిద్విజః । నైవాసాభోజ్యతేశ్రాద్ధే నిరాశాఃపితరోగతాః ॥ * ॥ ఇతి । నిగమె౭పి — ॥ వా ॥ తూష్ణింభుజ్జైరన్నవిలోకయమానాఅనుద్భవ్యపాత్రమ్ ॥ * ॥ ఇతి । తూష్ణిమ్ - వాగ్వాప్యపారమస్తరేణ, అవిలోకయమానాదిశత్యర్థః । మనురపి — ॥ శ్లో ॥ అభ్యుష్ణమన్నం సర్వంస్యామృజ్జైరంశైవవాగ్యశాః । నచద్విజాతయోబ్రూయుగ్దాత్రాపుష్టాహవిగుణాత్ ॥ యావదుష్ణంభవత్యన్నంయావదశ్నన్తివాగ్యతాః । తావద్ధిపితరో౭౭న్ద్రియావన్నోక్తాహవిగుణాః ॥ * ॥ ఇతి । వాగ్యమనవిధానాదేవ హవిగుణావచనేసిద్ధేపునర్నిషేధోహస్తనజైతేనాపి హవిగుణసూచననిషేధార్థః । యదాహోత్రిః — ॥ శ్లో ॥ హుంకారేణాపియోబ్రూయాద్ధస్తాద్వాపి గుణావదేత్ । భూతలాచోద్ధరేతాప్రతంముఖోద్ధస్తేనవాపితత్ ॥ ప్రాథపాదోబహిఃకర్తృబహిర్జ్ఞానుకరో౭౭భవా । అక్లుప్తేనవినాశ్చైతి ముఖశబ్దేనవాపునః ॥ పీతావశిష్టంతోయాదిపునరుద్భవ్యవాపితేత్ ఖాదితార్థంపునః ఖాదేన్స్తోదకాదిఫలాదివా ॥ ముఖేనవాధ

మేదన్నం నిష్ఠీవేద్యాజనేఽపివా । ఇథమన్నం ద్విజశ్చాగ్ధే భుక్త్వా
 చ్చత్యహోగతిమ్ ॥ * ॥ ఇతి । భూతలాతాత్ప్రధరణే దోషః అన్నా
 రమహాభాజనవిషయః, ప్రాధపాదః - ఆననాద్యారోపితపాదః, బహిఃక
 త్తః - ఉత్తరవాసాబహిర్భూతకత్త ఇత్యర్థః । వృద్ధశాతాతపః — ॥ శ్లో ॥
 ఆననే పాదమారోప్య యోభుజ్జేగతుద్విజోత్తమః । హస్తైవంచపిత్ర్యం
 చ తదన్నంతు ప్రజాంపశూన్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రచేతాః — ॥ శ్లో ॥ న
 సప్తశేద్వామహస్తైన భుజ్జానోఽన్నం కదాచన । నపాదానశిరోవస్త్రిం న
 పదాభాజనంసప్తశేత్ ॥ * ॥ ఇతి । నిగమేఽపి — ॥ శ్లో ॥ మాంసా
 పూషఫలేత్వాదిదంతచ్ఛేదైర్నభక్షయేత్ । గ్రాసశేషం నపాత్రైశ్శేష్ఠీ
 తశేషంతు నోపిబేత్ ॥ * ॥ ఇతి । గ్రాసశేషమ్ - ఆస్యార్పిగ్రాసశేష
 మ్, భోజనపాత్రైసనిక్షిపేదిత్యర్థః । సుషుప్తః — ॥ శ్లో ॥ అక్రధనోగ
 సాసమ్యగద్యాద్యత్వస్వరూచతే । ఆత్మప్రైర్భోజనం తేహం కామతోఽ
 నవశేషణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధేభుజ్జేద్విజో
 యస్తు బహుభాషీమితాశనః । సపావీనరకంయాతి శ్రాద్ధహస్తాభవేఘ్న
 వమ్ ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ నకిచ్చిద్వర్జయేచ్ఛాగ్ధే నియుక్త
 స్తుద్విజోత్తమః । నమాంసంప్రతిషేధేతనచాన్యస్యాన్నమీక్షయేత్ ॥ * ॥
 ఇతి । ప్రచేతాః — ॥ శ్లో ॥ దంతచ్ఛేదం హస్తపానం వజ్రయేచ్ఛాతి
 భోజనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । హస్తపానమ్ - హస్తైనపేయాదిపానమ్, వర్జయే
 త్, అపితులఘుపాత్రైశ్చేవకుర్యాత్ । అతి భోజనమ్ - తృప్తాసత్యాచు
 పి భోజనమిత్యర్థః । ఉశనా — ॥ శ్లో ॥ భోజనంతు ననిశ్శేషం కుర్యా
 త్ప్రజ్ఞఃకథంచన । అన్యత్రనధఃక్షీరాద్వా యోగ్రాత్సక్తుభ్యవప
 చ ॥ * ॥ ఇతి । యత్తుజనుదగ్నినోక్తమ్ — ॥ వా ॥ ననిదైయూర్నావశేష
 యెయః ॥ * ॥ ఇతి, తదధికావశేషవిషయమ్ । యతోనంతరమాహుప
 వ — ॥ వా ॥ అల్పంపునరుత్సృజ్యవ్యం తస్యాసంసకృతప్రమీతా
 నాం భాగధేయత్వాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అసంసకృతప్రమీతానామ్ - అను
 పనీతస్మృతానామిత్యర్థః । ఉచ్ఛిష్టస్యాసంసకృతప్రమీతాది భాగధేయ
 త్వంచ మనురాహ, — ॥ శ్లో ॥ అసంసకృతప్రమీతాశాం త్యాగినాం

లయోషితామ్ । ఉచ్ఛిష్టం భాగధేయం స్యాద్ధర్మమువికేచ్యయత్ ॥ * ॥
 ఇతి । త్యాగినామ్ - సన్యాసినామ్ , కిచ్చిదుచ్ఛిష్టం దాసవర్గతృప్తయే భూ
 మిగతం మర్యాత్ । యత ఆహసపవ — ॥ స్తో ॥ ఉచ్ఛేషణం భూమిగతం
 జిహ్వాస్యచ శతస్యచ । దాసవర్గస్య తత్పిత్రై భాగధేయం ప్రచక్షతే ॥ * ॥
 ఇతి । ఆశ్వలాయనః — ॥ స్తో ॥ శేషయేద్భాజనేభుక్త్వా సర్వా కిచ్చి
 త్రతస్తతః । యత్తుశిష్టం భాజనేషు తదశ్చ న్యతిహాపితాః ॥ దాసామృతస్య
 యేనాది తస్మా తత్పరిశేషయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రచక్షాద్ధర్మకర్తృ
 కాం పరస్పరస్పర్శే ఉచ్ఛిష్టస్పర్శేఽపి భూజనోపరమోనకార్యత్యాహ
 శఙ్ఖః — ॥ స్తో ॥ శ్రాద్ధపక్షౌతుభుజ్ఞానోబ్రాహ్మణోబ్రాహ్మణంస్సృ
 శేత్ । తదన్యమత్యజభుక్త్వా గాయత్రీప్రశతంజపేత్ ॥ ఉచ్ఛిష్ట తేష
 నస్పర్శే ప్రత్యుల్యాసేనవారిణా । భూజనాన్వేదిజసాన్విత్యా గాయ
 త్రీప్రశతంజపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పాత్రేనోచ్ఛిష్టపతనేఽపి సపవ —
 ॥ స్తో ॥ ఉచ్ఛిష్టస్పర్శం జ్ఞాత్వా తత్పాత్రం పరిహృత్యచ । అస్పృష్ట్యా
 పాణినాపాత్రం భూమింసమనులిప్యచ ॥ అన్యతాత్రం నిధాయాత్ర స
 ర్వాన్సం పరిషేషయేత్ । పరిషేచ్యతతఃపశ్చాద్ధోజయేచ్ఛ నదోవక్య
 త్ ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసోఽపి — ॥ స్తో ॥ ఉచ్ఛిష్టోచ్ఛిష్టసంస్పర్శే స్పృ
 ష్టపాత్రంవిస్మజ్యచ । సర్వాన్సంపూర్వవర్తత్వా భోజయేత్తు ద్విజౌత్త
 మః ॥ * ॥ ఇతి । ఉచ్ఛిష్టస్పర్శే పాత్రద్వయం పరిత్యజ్య పాత్రాన్తర
 యోర్ద్వావపి భోజయేదిత్యర్థః । అత్రభాక్తురుచ్ఛిష్టస్పర్శాభావే ఉచ్ఛిష్ట
 పాత్రంపరిత్యజ్య పాత్రాన్తరేభోజయేత్ , తత్సర్వేతు “ భోజనాన్తే
 ద్విజసాన్విత్యా గాయత్రీప్రశతంజపేత్ । ” ఇత్యుక్తం ప్రాయశ్చిత్తమ
 పిమర్యాత్ । స్మృత్యన్తరే — ॥ స్తో ॥ శ్రాద్ధపక్షౌతుభుజ్ఞానోవిష్ణు
 తోత్సర్జనంప్రతి । వ్రజేద్యదిహమూఢాన్తా శ్రాద్ధఘాతీభవేఘ్రివమ్ ॥
 ఉపోష్యతద్దినేకర్తాపరేమృత్యాగ్నిధమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పితృస్థానీయ
 వ్యతిరిక్తస్య వసునేస్మృత్యన్తరమ్ — ॥ స్తో ॥ విశ్వేదేవాద్వితీయోవా
 తృతీయోవా చ్చిక్వద్భవేత్ । ప్రాణాదిపంచభిర్మస్తైర్యవద్ధ్వాత్రి
 శసంఖ్యైః । అథామశేషంసమాప్యభశ్రాద్ధశేషం సమాపయేత్ ॥ * ॥

ఇతి । అన్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥ ఏకపవయదావిప్ర భాజనేఛర్దితోయది ।
 తద్దేవాగ్నిం సమాధాయ హూమంకుర్యాద్యధావిధి ॥ తత్స్థాననామ
 గోత్రేణచాసనాదిభిరర్చయేత్ । అన్నత్యాగంప్రకుర్వీత తతోఽగ్నాజు
 హుయాచ్ఛరుమ్ ॥ ప్రాణాదిపంచభిర్నస్తే) ర్యావద్వాత్రింశ సఙ్ఖ్యక
 మ్ । హూమశేషం సమాప్యథ శ్రాద్ధశేషంసమాపయేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 ఛదితబ్రాహ్మణభోజనపాత్రంత్యక్త్వా లోకికాగ్నింసమాధాయత తా
 గ్నా తత్స్థాన నామగోత్రాచ్ఛరణ పూర్వకమాసనాదిభిరభ్యర్చ్యహు
 తశేషంచరుం ప్రాణాదిపంచభిర్నస్తే) ష్టడావృత్తైః పునరుదానసమానా
 భ్యాంచ హుత్వా శ్రాద్ధశేషం సమాపయేదితి వ్యాఖ్యాతారః । సంక్ర
 హా — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధపఞ్చైతుభుజ్జానోబ్రాహ్మణోవమతేయది । లో
 కికాగ్నింప్రతిష్ఠాప్యత్వర్చయేచ్ఛహుతాశనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పితృస్థానీ
 యస్య వమనేత్రయాణాంవా వమనే పునశ్శ్రాద్ధముక్తం తత్రే) వ —
 ॥ శ్లో ॥ పితౄణాం తత్రసర్వేషాం పితుర్వా వమనంయది । తద్దినేఛో
 పవాసశ్చ పితుశ్శ్రాద్ధంపరేఽహని ॥ * ॥ ఇతి । ఏతచ్ఛ పిణ్డదానాత్పా
 గ్నమనే వేదితవ్యమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ అకృతే పిణ్డదానేతు పితాయదివమేత్త
 దా । పునఃపాకంప్రకుర్వీత శ్రాద్ధంకుర్యాద్యధావిధి ॥ * ॥ ఇతిస్తరణా
 త్ । యత్తువచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ అకృతే పిణ్డదానేతు భుజ్జానోబ్రాహ్మ
 ãవమేత్ । పునఃపాకాత్తుకర్తవ్యం పిణ్డదానంయధావిధి ॥ * ॥ ఇత్యశ్ర
 ద్ధివీర్యః పిణ్డదాన శబ్దశ్రాద్ధపరః । తస్మిన్నహని పునఃపాకేన శ్రాద్ధవి
 ధాయకమిదం వచనద్వయం దర్శాదిశ్రాద్ధవిషయమ్ , క్షయాహశ్రాద్ధస్య
 పరదినేవిహితత్వాత్ । దర్శాదౌ పునఃపాకేన శ్రాద్ధకరణాసమ్భవే ఆ
 మేనవాకార్యమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధవిఘ్నద్విజాతీనామామశ్రాద్ధం ప్ర
 కీర్తితమ్ । అమావాస్యాదినియతం మాససంవత్సరాదృతే ॥ ” ఇతి మరీ
 చిస్తరణాత్ । సజుల్పశ్రాద్ధైఃపి త్రయాణాంవమనే పితురేకస్యవావ
 మనే పునఃకరణముక్తం స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ భుక్తిక్రియాయాఃప్రా
 ధాన్యంశ్రాద్ధే సజుల్పసంజ్ఞికే । అత్రే) పంపితృవిప్రాణాముపహుతే పు
 నఃక్రియా ॥ * ॥ ఇతి । యత్తువచనమ్ “ ॥ శ్లో ॥ ప్రాధాన్యంపిణ్డదానస్య

భోజనస్యతదజ్ఞతా । అతోభుక్తిక్రియాహానా శ్రాద్ధావృత్తిం నమన్వ
తే ॥ ” ఇతితత్ , సజలప్రశాద్ధవ్యతిరక్త పార్వణశ్రాద్ధే పితృస్థానీ
యవ్యతిరక్తిబ్రాహ్మణభుక్తిక్రియాహానివిషయమ్ । ఋగ్వేదానేతు —
॥ శ్లో ॥ ఇన్ద్రాయసోమసూక్తైన శ్రాద్ధవిఘ్నాయదాభవేత్ । అగ్నౌది
భిరోఘ్ననైన శ్రాద్ధం సమూర్ణమేవహి ॥ * ॥ ఇతి । అత్రఇన్ద్రాయసో
మసూక్తజపేన ఔశామేన భోజనేనచైతి విధానశ్రయముక్తమ్ , తత్ర
వ్యవస్థావ్యాఖ్యాతృభిర్గర్భితా — ॥ వా ॥ పిణ్డదానాత్పరం వమనేనశ్రా
ద్ధవిఘ్నై సూక్తజపేన శ్రాద్ధంసమూర్ణతామేతి , పిణ్డదానాత్ప్రస్తు
పితృవ్యతిరక్తవైకస్య వమనేన శ్రాద్ధవిఘ్నై ఔశామేన , అనేకస్య వ
మనేన తద్విఘ్నై ఔశామసూక్త జపాభ్యామ్ , పితృస్థానోపవేశితస్య వ
మనేనతద్విఘ్నైతు పరదినేపునశ్రాద్ధభోజనేన ॥ * ॥ ఇతి । తథాచ శౌనక
ఏవ — ॥ శ్లో ॥ భోజనోపరమాత్పూర్వం ప్రక్రమాత్పరతోయది । శ్రా
ద్ధవిఘ్నై పునఃకార్యం జపఔశామా నత్వప్రేదా ॥ * ॥ ఇతి ॥ శ్లో ॥ అగ్ని
నాశోయదాశ్రాద్ధే జ్యోతిర్యత్రవినశ్యతి । తద్దినోపవాసంచపునశ్రా
ద్ధం పరేఽని ॥ * ॥ ఇతి స్మృత్యంతమ్ .

— శ్రీ అన్నపికిరణాదివిధిః శ్రీ —

అధాన్నపికిరణాదివిధిః । తత్రప్రచేతాః — ॥ శ్లో ॥ తృప్తింబుద్ధా
న్నమాదాయ సతిలంపూర్వవజ్జపేత్ । తృప్తింపృచ్ఛేత్తతఃపృష్టాబ్రాహ్మీ
స్తృప్తాఃస్తృ ఇత్యసి ॥ * ॥ ఇతి । పూర్వవజ్జపేదిత్యస్యార్థః కాత్యాయనేన
ప్రసజ్ఞితః — ॥ వా ॥ గాయత్రీం మధుమతీం మధుమధ్వతి జప్తా తృ
ప్తాఃస్థితిపృచ్ఛసి ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ తృప్తాఃస్థితివపు
ష్టాస్తైబ్రాహ్మీస్తృప్తాఃస్తృ ఇత్యశ ॥ * ॥ ఇతి । అనంతరకతావ్యనూహను
నుః — ॥ శ్లో ॥ సార్వవణికమన్నాద్యం సన్నీయాస్తావ్యవారిణా । స
ముత్సృజేన్నుక్తవతా ముగ్రతోవికిరణభవి ॥ * ॥ ఇతి । సన్నీయ - వ్యక్త
వైస్సహ సంయోజ్య , సార్వవణికమ్ - సర్వవణాహితార్థముత్సృజేది
త్యర్థః । ముత్సృపురాణే — ॥ శ్లో ॥ భుక్తవత్సు తతస్తేషు భాజనోపాన్తి
కేవ్యవ । పోక్ష్యభూమిమథోఽద్భిస్తు భూమాపితృపరాయణః ॥ తతోవికిర

గంకుర్యాద్విద్విధృష్టేనకవణా || * || ఇతి । మారకజ్వేయః — || శ్లో ||
 ఉదజ్ఞుభానాంవిస్త్రాణాం పురతస్సదకంతతః । అన్నంతువికిరేదభక్త్యాపు
 నర్లద్యాత్తిలోదకమ్ || * || ఇతి । విష్ణుపురాణే — || శ్లో || తృప్తైష్యై
 తేషువికిరేదన్నం విప్రేషుభూతే । దద్యాదాచనువాధాయతేభ్యోవారి
 సకృత్సకృత్ || * || ఇతి । ఆచమనాధాయ-నిత్యభోజననియమేషాక్తం
 “అనుతాపిధాననుసి” ఇతిమన్త్రపూర్వకం యన్తజ్ఞాపంతదర్థమ్, వై
 శ్వదేవికవిప్రపూర్వకం వ్రతివిప్రం సకృత్సకృజ్జలందద్యాదిత్యర్థః । యా
 జ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || అన్ననూదాయతృప్తాః శేషంచైవానుమాన్యచ ।
 తదన్నం వికిరేదూభూతా దద్యాచ్ఛాపసకృత్సకృత్ || * || ఇతి । వ్యాఖ్యా
 తమేతద్విజ్ఞానైశ్వరేణ — || వా || సర్వసున్ననూదాయతృప్తాః స్థితి
 తాపృష్టౌతృప్తాః స్థితి తైః ప్రత్యుక్త శేషమప్యస్తి కింక్రియతామితి పృ
 ష్టౌ ఇష్టేసహభుజ్యతామిశ్యభ్యుపగమయ్య తదన్నం పితృస్థానీయస్య
 బ్రాహ్మణస్య పురస్తాదుచ్ఛిష్టసన్నిధౌ దక్షిణాగ్రదర్భాన్తహితాయాం
 భూమాతిలోదకప్రక్షేప పూర్వకం “యేలగ్నిదధాః” ఇత్యనయర్చా
 నిక్షిప్య పునస్తీలోదకం ప్రక్షిపేత్, తదనన్తరం బ్రాహ్మణహస్తేషు గ
 జ్ఞాపార్థం సకృత్సకృదపోదద్యాత్ || * || ఇతి । బొధాయనస్తాన్తరాపోశ
 నానన్తరం వికిరదాననాహ — || వా || స్వధాయుక్తవి బ్రాహ్మణాన్య
 భిశ్రావయా రక్షోఘ్ననిచ వైయుతానిచ తృప్తానవలచనుయ్యాశేషస్స
 న్నశేషా ప్రకిరతి “యేలగ్నిదధాయేలనగ్నిదధాః” ఇతి || * || ప్ర
 చెతాశ్చ — || శ్లో || యేలగ్నితహవిక్షిపేత్ || * || ఇతి । స్మృత్యన్త
 రేఽపి — || శ్లో || పితృదేవతయోర్మధ్యే భువంప్రీత్యతిలాక్షిపేత్ ।
 తతోదర్భానమాస్తీర్యతూష్ణీం దత్వాతిలోదకమ్ || ఉచ్ఛిష్టం తిలమి
 శ్రేణిపిండందద్యాశ్చనూహితః । యేలగ్నిదధాయ నేతి దద్యాదుచ్ఛిష్టస
 న్నిధౌ || * || ఇతి । అత్ర కేచిదాహుః — మను యాజ్ఞవల్క్యబొధాయ
 న చన్ద్రికానూధవీయ విష్ణు నైశ్వరాదిషు “యేలగ్నిదధాః” ఇత్యనేనై
 వ వికిరదానవిధానాదవ్యసానుక్తస్తావన్నా త్రైజైవ వికిరదానం కార్యమితి ।
 అనేతువ్రతి బ్రాహ్మణముచ్ఛిష్టసన్నిధౌ మన్త్రాన్తరేణ వికిరదానం కృ

త్వా “యే అగ్నిదాతాః” ఇత్యనెనోచ్ఛిష్ట పిణ్డదానంచ కార్యమిత్యా
 హుః । తదాహాశ్వలాయనః — ॥ శ్లో ॥ శ్రావయిత్వాచపృష్టాచ దే
 వానాం వికిరంచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । “మధుమతీః” “అక్షున్నమిమదంత”
 ఇతి శ్రావయిత్వా సమన్వం పృష్టానంతరం వైశ్వదేవికం వికిరం చ
 రేదిత్యర్థః । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ మన్తేణవికిరంకుర్యాన్ముఖ్యబ్రా
 హ్మణసన్నిధౌ । అసోమపాశ్చయేదేవాయజ్ఞభాగవివర్జితాః ॥ తేషామన్వం
 ప్రదాస్యామి వికిరం వైశ్వదేవికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । విశ్వేదేవార్థబ్రాహ్మణ
 యోన్ముఖ్యః ప్రథమం మౌఢిత్యర్థః । రత్నానల్యామ్ — ॥ శ్లో ॥ ఉచ్ఛి
 స్టైరేవ వికిరం సదైవంప్రతిపాదయేత్ । అన్యధాకురుతేయస్తు నిరాశా
 స్తస్యదేవతాః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేతు — ॥ శ్లో ॥ పాత్రైయవకు
 శాస్తీర్ణై దేవానాంవికిరంచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సాదే — ॥ శ్లో ॥ అన
 తరంసత్యృష్టేషు తేషువిప్రేషుభక్తితః । అన్నశేవంప్రపికిరేద్దిర్భేషు విధి
 వన్నృప ॥ అసోమపేతిమన్తేణ వికిరన్వైశ్వదేవికమ్ । అసంస్కృతేతి మ
 త్తేణ మైత్ర్యకం వికిరం ఓపేత్ ॥ అసంశయోభవేద్విష్ణుమనునా వైష్ణ
 వం ఓపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ అసంస్కృతప్రమీతా
 యే త్యాగినోయాఃకులస్త్రియః । దాస్యామి తేభ్యోవికిరమన్వం తాభ్య
 శ్చప్రేత్యకమ్ ॥ ఏతేనవికిరేత్పిత్రేయముఖ్యబ్రాహ్మణసన్నిధౌ ॥ * ॥ ఇ
 తి । తథావికిరభాగినోదర్శయతి మనుః — ॥ శ్లో ॥ అసంస్కృతప్రమీతా
 నాంత్యాగినాంకులయోషితామ్ । ఉచ్ఛిష్టంభాగధేయంస్యాన్తర్భేషువికిరే
 చ్చయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । మారగ్జ్ఞేయస్తు — ॥ శ్లో ॥ యేచాపమృభ్యునా
 కేచిన్మృత్యుంప్రాప్తాస్త్వవంశజాః । వికిరేణప్రదత్తైనత్యప్తింయాన్తిచతే
 ఖలాః ॥ యేచాదంతాఃకులేభలాః క్రియాయోగ్యాహ్యసంస్కృతాః । స
 పిణ్డైస్తేతువికిరసన్నార్జన జలాశినః ॥ * ॥ ఇతి । వికిరదానానంతరముపవీతి
 భూత్వా ఆచామేత్ । అతపవనురీచిః — ॥ శ్లో ॥ శ్రాగ్ధేషువికిరందత్వా
 యోనాచామేత్తతిభ్రమాత్ । పితరస్తస్యమాణ్డసం భవన్త్యుచ్ఛిష్టభాజ
 నః ॥ * ॥ ఇతి । అనంతరముక్షరాపోశనార్థముదకందద్యాత్ । తథాచమే
 దాలపావాక్యమ్ — ॥ శ్లో ॥ తదన్వాచమనాథాయ దద్యాద్వాపనసకృత్స

కృత్ || * || ఇతి | అత్రమరీచిః — || శ్లో || హస్తప్రత్యాల్యగజ్జూషంయః
 పిబేదవిచక్షణః | ఆసురంతద్భవేచ్ఛాన్ధం పితౄణాంనాపతిష్ఠతే || * ||
 ఇతి | గజ్జూషంయఃపిబేత్ - భోజనానై “ అమృతాపిధానమసి ” ఇతి
 శ్రీనాథీయఃపిబేదిత్యర్థః | గజ్జూషకరణాత్పూర్వం హస్తలేపనిమార్జన
 తత్ప్రత్యాలనమాసనాదుష్ఠానంచనకార్యమిత్యాహాశ్వలాయనః — || శ్లో ||
 పాగ్గజ్జూషజలాదుభక్త్వా నహస్తం నిర్మలజేదుభ్యః | ప్రత్యాలయేచ్ఛనో
 త్తిష్ఠేతీతాద్విప్రస్సదైవహి || యోభుక్త్వాస్థాయాచామఃపీతాద్విప్ర
 స్తదాశుచిః | స్నాత్వాశుచిర్భవేచ్ఛాన్ధే శాన్ధిహాచనరాధమః || * ||
 ఇతి | అస్యాధ్యఃప్రయోగసారకృతాభిహితః — || వా || యోభుక్త్వా
 పీతాదుష్ఠాయోత్తరాపోశనార్థాపఆచామతి సతదాశుచిర్భవేత్, స్నా
 త్వైవశాన్ధే శుచిర్భవేత్ || * || ఇతి | గజ్జూషకరణప్రకారశ్చ తేనై
 వోక్తః — || శ్లో || అర్థంపిబతిగజ్జూషమర్థంత్యజతిభూతతే | ప్రీణన్తిచ
 తరస్సర్వేయేచాన్యేభూమిదేవతాః || * || ఇతి | బ్రహ్మేణ్ణపురాణే —
 || శ్లో || ఉత్తరాపోశనాత్పశ్చాదుచ్ఛిష్టం సంస్పృశేద్యది | హస్తప్రత్యా
 ల్యవాపేయాత్తదపేయసమంవిదుః || ఆపోశనంనగృహ్ణీయాత్స్వయమేవ
 నృపోత్తమ || * || ఇతి | ఉచ్ఛిష్టపిష్టం వాయుసేభోద్వద్యాత్, “ || శ్లో ||
 బలిం బలిభుజోయత్ర ప్రదత్తం వైవభుజ్జతే | వైవతృప్తాః ప్రయాన్యన్తి
 పితరస్తస్యసానుగాః || ” ఇతి శబ్ధలిఖితస్మరణాత్ | హస్తప్రత్యాలనేవిశే
 షమాహాశాతాతపః — || శ్లో || విశ్వేదేవనివిష్టానాం చరమం హస్తధా
 వనమ్ | విసర్జనంచ నిర్దిష్టం తేషురత్యాయతఃస్థితా || దైవపూర్వంతు యో
 దద్యాద్ధస్తప్రత్యాలనోదకమ్ | నిరాశాః పిబిరోయాన్తి దేవరత్యావివజ్జీ
 తాః || * || ఇతి | విల్లంపి — || వా || ఉదజ్ఞు ఖేమాచ్ఛచమనమాదౌద
 ద్యాత్తతః ప్రాజ్ఞు ఖేషు తతస్సప్రోక్షితమితి శాన్ధిదేశం ప్రోక్ష్య దర్భ
 పాణిస్సర్వంకుర్యాత్ || * || ఇతి | అస్యాధ్యశ్చష్టికాయాముక్తః —
 || వా || వైతృకబ్రాహ్మణేషు ప్రథమం హస్తప్రత్యాలన పూర్వకమ
 మనార్థమపాదత్వా పశ్చాద్వైశ్వదేవిక బ్రాహ్మణేషుదత్వా సుప్రోక్షిత
 మితి మద్రేణ శాన్ధిదేశం ప్రోక్ష్య దర్భపాణిస్సర్వముపరితనం కఘా
 జాతంకుర్యాత్ || * || ఇతి |

— శ్రీ హస్తప్రక్షాలనానంతరవిధిః శ్రీ —

అనంతరకర్తవ్యమాహగస్త్యః — ॥ శ్లో ॥ అథాచానైషు చావ
మ్యు వారిదన్యాత్సక్త్యత్సక్త్యత్ ॥ * ॥ ఇతి । మారకజ్ఞైయః — ॥ శ్లో ॥
పితౄణాం నామగోత్రేణ జలందేయవనంతరమ్ । బ్రాహ్మణానాం ద్వి
జైర్వాచ్యమిదమక్షయ్యమస్త్యితి ॥ * ॥ ఇతి । శ్చుగ్యస్తరే — ॥ వా ॥
రోవయతఇతి వైశ్వదేవావాచయిత్వా పితౄణాం స్వదితమితి వాచయే
త్ ॥ * ॥ ఇతి । కుత్స్యః — ॥ శ్లో ॥ స్వప్తివాచనకందద్యాదక్షయో
దకమేవచ । సలిలం నామగోత్రేణ దద్యాచ్ఛక్త్యాచదక్షిణామ్ ॥ గోభూ
హిరణ్యవాసాంసి సవానిశయనానిచ । దద్యాద్ద్యదిష్టం విప్రాణామాత్మ
నఃపితౄరేవహి ॥ విత్తశాత్యేనరహితః పిశ్యభ్యఃప్రీతిమాచరత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
జనదగ్నిః — ॥ శ్లో ॥ సలిలం నామగోత్రేణ దద్యాచ్ఛక్త్యాచదక్షిణామ్ ।
హిరణ్యధాన్యవాసాంసి హర్త్యణిశయనానిచ ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికా
యాంతు — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణాభోజయిత్వాతు దద్యాచ్ఛక్త్యాచ
దక్షిణామ్ । యద్యదిష్టతమం లోకే యచ్ఛాన్యదయితంగృహే ॥ తత్తప్తణ
వతేదేయం తదేవాక్షయ్యమిచ్ఛతా ॥ * ॥ ఇతి । పారస్కరః — ॥ వా ॥
హిరణ్యం విశ్వేభ్యాదేవేభ్యోరజతం పితౄభ్య అన్యచ్ఛ గోకృష్ణాజినాది
కం యావచ్ఛక్తుయాత్ ॥ శ్లో ॥ ఏకపక్ష్యుప్రపదిష్టానాం విప్రాణాం శ్రాద్ధ
కర్తృణి । భక్త్యంభోజ్యం సమందేయం దక్షిణాత్వనుసారణః ॥ * ॥ ఇతి ।
నిమన్త్రిత బ్రాహ్మణ విద్యాగుణతారతమ్యేనేత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ దాసీందా
సంచవివిధం తతైవోష్ఠ్రిమజావికిమ్ । హస్త్యశ్వరథయానంచ శ్రాద్ధక
మణినిత్యశః ॥ తిలాంశ్చవివిధాదత్వా లభతేఫలమక్షయమ్ । పితౄక
మణిదత్వాతు శాలీభోజనపుణ్యభాక్ ॥ ధనపుష్పఫలపేతం దత్వా
శోభనమశ్నుతే । కూపాగామతటాకాని త్రైత్రఘోషగృహాశీచ ॥ దత్వా
నుమోదతేస్వర్గైకత్యమాచన్త్రితారకమ్ । న్వాప్తీన్తంశయనందత్వాశ్ర
ద్ధకార్యవిభూషితమ్ । పితరస్తస్యతుమ్యన్త్రి స్వగోచానస్త్యమశ్నుతే ॥ ప
ట్టకాశేయవస్త్రాన్తం తథావ్రచ్ఛాదకన్బలమ్ । అజినంరౌరవంపట్టం వ్ర
నేణంమృగరోమజమ్ ॥ దత్వావైతానివిప్రభ్యో భోజయిత్వా యథావి

ధి । ప్రాప్తోతిశ్రద్ధధానస్తు వాజపేయస్యయత్ఫలమ్ ॥ కాశేయ యోమ
మాగ్ధాణి చుకూలమహతంతధా । శ్రాద్ధేష్వేతానియోదద్యాతాగ్రా
నాప్తోత్యనుస్తమా ॥ భక్త్యాణిచకరమ్భంచ కుప్తాన్నం ఘృతశరీర
గాః । కృసరంకుఢపరగ్ధం పయఃపాయసమేవచ ॥ సిద్ధముష్ణంచయో
దద్యాత్సోగ్నిష్టోమఫలంభేత్ ॥ * ॥ ఇతి । హేమాద్వా — ॥ శ్లో ॥
లోకేశ్రేష్ఠతకుంభూర్వమాశ్చ నశాచపి యద్వియమ్ । సర్వం పిశ్య
ణాందాతవ్యం తేహమేవాక్షయాధినా ॥ జామ్బూనద హయం దివ్యం వి
మానంసూర్యసన్నిభమ్ । దివ్యావస్రోభిసముజ్జ్వలకన్నదోలభ తేక్షయ
మ్ ॥ ఆచార్ధనతుయోదద్యాత్పుమలం శ్రాద్ధకర్తృణి । ఆయః ప్రకృప్త
మేశ్వర్యం రూపంచలభ తేశుభమ్ ॥ యజ్ఞోపవీతం యోదద్యాత్పాదుకే
శ్రాద్ధకర్తృణి । పవిత్రం శోభనంయానం పాదయోసుస్థిమేవచ ॥ వ్యస
నం తాలవృంతం చ దత్వాపిప్రాయసంస్కృతమ్ । ప్రాపుయాత్తలవసం
యుక్తం శయనీయంసుఖావహమ్ ॥ ప్రార్థేషూపానహోదత్వాబ్రాహ్మణే
షుసదాభవి । దివ్యంస లభ తేచక్షుర్వాజియుక్తం రథుతధా ॥ శ్రేష్ఠంఛ
త్రంచవిమలం పుష్పమాలావిభూషితమ్ । శ్రాద్ధేదత్వాపిశృంగ్యస్తు నాక
పుష్టేమహీయతే ॥ ముక్తావైడూర్యవస్త్రాణి రత్నానిపివిధానిచ । లవణా
జ్యసువర్ణాని శ్రాద్ధేపాత్రాణియోదదదాత్ ॥ రసాస్తమనతిష్ఠన్తిహ్యాయు
స్సౌభాగ్యమేవచ ॥ పాత్రంవేతైజసందత్వా మనోజ్ఞంశ్రాద్ధకర్తృణి । పా
త్రంభవతికామానాం విద్యానాంచధనస్యచ ॥ రజతంకాశ్చనంచైవదగ్యా
చ్చార్ధేతుకర్తృణి । ప్రభుత్వంలభ తేదత్వా స్త్రాకామ్యంధనమేవచ ॥
ధేనుశ్రాద్ధేషు యోదద్యాన్మృష్టిం కుమ్భోపదోహనామ్ । గావస్తమన
తిష్ఠన్తి గవాంపుష్టిస్తతైవచ ॥ గర్భవన్తివిత్త్రాణి స్థానానిసురభీణిచ । పూ
జయిత్వాతుపాత్రాణి శ్రాద్ధేనగృత్యదాపయేత్ ॥ గర్భవాహా మహాన
ద్యసుస్థానివివిధానిచ । గాతారముపతిష్ఠన్తి స్త్రీయశ్చాపి పతివ్రతాః ।
శయనానవయానాని భూమిం వాహనమేవచ । శ్రాద్ధేష్వేతాని యోద
ద్యాత్సోగ్నిష్టమేధఫలంభేత్ ॥ పర్వీపూర్ణానిపాత్రాణిశ్రాద్ధేనగృ
త్యదాపయేత్ । కుమ్భోపదోహీనిశారదవత్ప్రసంభవతేగహమ్ ॥ రమ్యా

నావనర్థాదత్వా రాజసూయఫలార్థభాక్ । తథాఽఽభరణసమ్పూర్ణాం సో
పథానాంస్వలద్యుతామ్ । శయ్యాంచనుఖదాందత్వా ద్విజోఽగ్నిష్టోమ
భాగ్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అనినున్తి తవిప్రభ్యోఽపి దక్షిణాదానమాహు
హస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ జ్ఞాతయో బాన్ధవానిస్వాస్త్యై వాథచయేపరే । ప్ర
దద్యాద్దక్షిణాం తేనాం సర్వేషామనురూపతః ॥ * ॥ ఇతి । దేవలః — ॥ శ్లో ॥
అచాదైభ్యోద్విజైభ్యస్తుప్రయచ్ఛేదథ దక్షిణామ్ ॥ * ॥ ఇతి । స ఏవ —
॥ శ్లో ॥ దక్షిణాం పితృపిప్రభ్యోర్దద్యాత్పూర్వంతతోఽద్వయోః । సర్వం
కర్తవ్యం వేదేన దక్షిణాదానవర్జితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । జనుదగ్నిస్తు — ॥ శ్లో ॥
అపసవ్యంతు తత్రాపి న తోస్యపిభగవాన్యమః ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర వ్యవ
స్థాదశితామాధవీయే — బ్రాహ్మణౌ ద్వైశేన దక్షిణాదానేపితృపూర్వః క్ర
మ ఉపవీతంచ , పితృద్వైశేన దక్షిణాదానం ప్రాచీనావీతినా కార్యమితి ।
బ్రహ్మణ్ణపురాణే — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధభుద్దక్షిణాం నేచ్ఛేత్కర్తాఽదాదుక్తదక్షి
ణామ్ । తావుభాపూర్ణకర్తృణౌ శ్రాద్ధభుజ్జతు దోషభాక్ ॥ శ్రాద్ధభు
కౌశ్చ్రాద్ధసంధ్యయో నాలం మేదక్షిణేతిచ । తస్మిన్స్తన్నప్రదాతవ్యందత్తే
తానరకాలయా ॥ అదత్వాదక్షిణాం శ్రాద్ధే శ్వేదాస్యామీనయోవదేత్ ।
దినేదినే భవేద్వృద్ధిర్దక్షిణాపరిమాణతః ॥ శ్రాద్ధభుకౌశ్చ్రాద్ధకర్తారం స
వృద్ధిం దక్షిణాం తతః । ఏకవారం త్రివారం వా శృణుయాద్దినపఞ్చమమ్ ॥
తతఃపరంచశృణుయాత్కర్తారం హన్తిదక్షిణా । పునశ్శ్రాద్ధంచరేత్కర్తా
షష్ఠేఽహ్నోయ్యుష్పవృద్ధయే ॥ అథవాఽఽయుష్యహూయంచాచరేత్ప్ర
క్తంమహర్షిభిః । యతిగోఽప్సిద్ధక్షిణాకాలేస్సస్వశక్త్యనుసారతః ॥ తదక్ష
యంభవేత్ప్రప్తం దదాతి స్వపితౄణామితి । లక్షంలక్షపతిర్గద్యాద్ధరిద్రస్తు
వరాటికామ్ । విద్రాశాత్సంకుర్వీతశ్రాద్ధకాలేసమాహితః ॥ సత్యాంసంపది
లోభాద్యశ్శ్రాద్ధంనకురుతేద్విజః । సవిజ్ఞేయోనరపశుగ్ధార్థభింయోనిమావి
శేత్ ॥ తస్యపక్ష్యేనభోక్తవ్యంభుక్తవ్యాజ్జాగ్రయణంచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।

— శ్రీ స్వధావాచనాది శ్రి —

అనంతరకర్తవ్యమాహయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ దత్వాతుదక్షి
ణాంశక్త్యన్వధాకారముద్దాహరేత్ । కాభ్యతామిత్యనుజ్ఞాతప్రకృతే

ద్యయోః-వైశ్యదమి బ్రాహ్మణయోః

భృశ్శుభోద్యతామ్ ॥ బ్రూయిరస్తుస్వధేతుకై భూమా సింహేష్వైతోజ
లమ్ । విశ్వేదేవాశ్చప్రియన్తాం విప్రైశ్శోకృతృణాం జపేత్ ॥ దాతా
రోగోభివర్ధన్తాం వేదాస్సంతతిరెవచ । శ్రద్ధాచనోమావ్యపగాద్బహు దే
యంచనో స్త్వితి ॥ ఇత్యుక్తాచప్రియావాచః ప్రణిపత్యవినర్జయేత్ ।
వాజేవాజఇతిప్రీతః పితృపూర్వం వినర్జయేత్ ॥ ప్రదక్షిణమనువ్రజ్య భుజ్జీ
తపితృసేవితమ్ । బ్రహ్మచారీభవేత్తాంతు రజనీంబ్రాహ్మణైస్సహ ॥ * ॥
ఇతి । మత్స్యః — ॥ శ్లో ॥ దక్షిణాందిశమాకాక్ష్యపిర్భూయాచేతనూ
నవః । దాతారోగోభివర్ధన్తాం వేదాస్సంతతిరెవచ ॥ శ్రద్ధాచనోమావ్యప
గాద్బహుదేయంచనో స్త్వితి । అన్నంచనాబహుభవేదతిథీంశ్చలభేనుహి ॥
యాచితార్శచనస్సన్తు మాచయాచిత్సుకఞ్చన । ఏవమస్త్వితితైర్వాచ్యం
మూర్ధ్నాగ్రాహ్యంచ తేనతత్ ॥ పశ్చాద్విసజ్జయేద్దైవా పూర్వం
పైతామహోద్విజా ॥ * ॥ ఇతి ।

— శ్రీ పట్టిణ్ణదానవిధిః శ్లో —

విప్రవినర్జనానంతరం పట్టిదానమాహాపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ భుక్త
వతోఽనువ్రజ్యప్రదక్షిణీకృత్య ద్వైధందక్షిణాగ్రాదర్భాసంస్తీర్య
తేషాంతరేరపోదతోవత్తరేర్దక్షిణాపవర్గాపిణ్ణాదత్వాపూర్వవదుత్త
రేరపోదతోవత్తరైరుపస్థాయోత్తరయోదపాత్రైఃప్రసవ్యంపరిషిజ్య
న్యుజ్జ్యపాత్రాణ్యుత్తరంయజురనవానంత్ర్యవరార్థ్యనూవర్తయిత్వాప్రా
త్యపాత్రాణిదస్తవ్యమభ్యుదాహృత్య సర్వసినమవదాయోత్తరేణయ
జుహుశేషస్యగ్రాసవరార్థ్యం ప్రాశ్నీయాత్ ॥ * ॥ ఇతి । “ భుక్తవతో
వ్రజతోబ్రాహ్మణాన్యజ్ఞోఽపిశ్యాగృహ సీమాన్తాదనువ్రజ్య ప్రదక్షిణీక
రోతి, అథప్రత్యేత్యప్రాచీవావీతిపట్టిదాన దేశేదక్షిణాగ్రాదర్భా
ద్వైధాసంస్తృణాతి తత్రపురస్తాతిప్రత్యధ్యం పశ్చాత్ప్రత్యధ్యమ్,
తతస్తేషు మార్జయన్తాం మమపితర ఇత్యాదిభిస్త్రీభిర్బర్హయన్తాం మమ
తర ఇత్యాదిభిశ్చయథాహాం దక్షిణాపవర్గమపోదత్వాఽనంతరముత్తరే
తతైరతాసానిత్యాదిభిష్టట్టిణ్ణాదదాతి, అథపూర్వవస్తాజాయంతామిత్యా
దిభిరేవాపోదదాతి, అథోత్తరైర్వవస్తాత్రత్యాదిభిష్టట్టిణ్ణాస్త్రీర్వధా

లిక్తం పితౄణామతౄణాశ్చ త్రిరుపతిస్తతే తృప్యతేత్యనేన స్మిరావృతైన
ఉభయాంస్తద్వైరిణ , తతః ఉత్తరయాపుత్రా పౌత్రానభితిర్వయస్తీరి
తృప్యభయేషాం పిష్టాన్యగపమదపాత్రేణ త్రిప్రసవ్యమవిచ్ఛిన్నంపరిషిష్ఠ
తి , అనస్తరమ్ , పౌత్రాణి - ఘోరామాధాని పిష్టాధానివ , న్యుజ్జ్య -
అథోవిలానికృత్వా , ఉత్తరంయజుస్తృప్యత తృప్యత తృప్యతేత్యాహ్న
నపవ త్రిరభ్యస్తహనవానమనుచ్ఛ్వసం శ్రువరాధ్యం త్రిరభ్యావృత్తి
రవమామాత్రాయస్యవర్తనస్య తత్త్రివరాధ్యంయథాభవతి తథా ఆవ
రణయన్తి , తతశ్చావసయూపి మాత్రయాతృప్యతేతినవకృత్వోఽభ్యసిత
వ్యం భవతి , ఏవమనవానం యావచ్ఛక్తిర్వర్త్య తతఃపౌత్రాణి న్యుజ్ఞా
తాని పోత్య ద్వద్వయమభ్యుదాహరితి , అథశేషస్యాన్నస్య గ్రాసావ
రాధ్యం సర్వేభ్యోఽన్నభేదేభ్యస్సమవదాయ ఉత్తరేణ యజుషాప్రాణే ని
పిష్ట ఇత్యనేన ప్రాశీయాత్ , ఇదం ప్రాశనంభోజనైచ్చాయామసత్యా
మపి కార్యంకర్తవ్యత్వాత్ " ఇతితాత్పర్యదశః సేఽస్యాన్తోఽభిహితః .

— శ్రీ కాత్యాయనాదీనాం త్రిపిష్టదానాదివిధిః —

పిష్టప్రయదానమవఘ్రిణంచామనుః — || శ్లో || త్రింస్తుతస్తా
ద్దవిశ్వేషాత్పిష్టాఃకృత్వాసమాహితః । ఔదకేనైవవిధినా నివపేద్దక్షిణా
ముఖః || న్యుప్యపిష్టాంస్తతస్తాంస్తు ప్రయతోవిధిపూర్వకమ్ । తేషుదర్శే
షు తంహస్తం నిర్మజ్యాలైషభాగినామ్ || ఉదశేషంతునియంచప్పనేపిష్టా
న్రికంపునః । అవజిఘ్నేచ్ఛ తాపిష్టాఃకాయధాన్యస్తాసమాహితః ||
ఇతి । ఆచమనాత్పూర్వం పిష్టప్రయదానమాహ యాజ్ఞవల్క్యః —
|| శ్లో || సర్వమన్నముపాదాయ సతీలందక్షిణాముఖః । ఉచ్ఛిష్ట సన్నిధౌ
పిష్టాః దద్యాద్ధిపితృయజ్ఞవత్ || మాతామహానామపేయం దద్యాదాచ
మనంతరః || * || ఇతి । అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః — || వా || పిష్టపితృయజ్ఞ
కల్పాతిదేశేన చరుశ్రవణసద్భావే అగ్నోకరణశిష్ట చరుశేషేణసహ సర్వ
మన్నముపాదాయాగ్నిసన్నిధౌ పిష్టంధద్యాత్తదభావే బ్రాహ్మణార్థసాధిత
మన్నముపాదాయ తిలమిత్తం దక్షిణాముఖఉచ్ఛిష్టసన్నిధౌ పిష్టపితృయజ్ఞ
కల్పేనోపిష్టాఃధద్యాత్ . మాతామహానామపి తచ్చాగ్నిశ్చేద్యదేవానా

హనాది పిష్టప్రదానపర్యంతం కర్మైవమేవకర్తవ్యమనంతరం బ్రాహ్మణా
నామశాస్త్రచనునందద్యాత్ || * || ఇతి । ఆశ్వలాయనః — || వా ||
భుక్తనత్వాన్విచావైషు పిష్టాన్నిదధ్యాదనాచాన్వేషిత్వేకే || * || ఇతి । మ
నుస్మ — || శ్లో || పిష్టనిర్వాపణం కేచిత్పురస్తాదేవకుర్వతే || * || ఇతి ।
చన్దికామాధవీయయోరిదం వ్యాఖ్యానమ్ — || వా || భాజనాభ్యుగ
స్తాద్బ్రాహ్మణానామర్చనానంతరమగ్నోకరితానంతరంవా పిష్టనిర్వాప
ణం కేచిదిచ్ఛన్తి , కేచిదితి వచనాదపరే బ్రాహ్మణభాజనానంతరమాచమ
నాదర్వాగ్వాబ్రాహ్మణవిసర్జనాత్పశ్చాద్వా పిష్టనిర్వాపణం కుర్వతఇ
త్యవగమ్యతే || * || ఇతి । అగ్రయధాస్వశాఖంచ్యవస్థా । తథాచ స్మృ
త్యంతరమ్ — || శ్లో || మునిభిర్భిన్నకాలేషు పిష్టానాంతుయత్ స్మృణమ్ ।
తస్యైశాభావతంయత్ర తతకుర్వాద్విచక్షణః || * || ఇతి । లోకాక్షి
ప్తు — || శ్లో || అప్రశస్తైషుయాగేషు పూర్వంపిష్టావనేజనమ్ । భాజ
నస్యప్రశస్తైషు వశ్చాదేవోపకల్పయేత్ || * || ఇతి । అప్రశస్తైషు - స
పిష్టేకరితాత్పరిగ్రహితేషు శ్రాద్ధేషు , భాజనాత్పూర్వం పిష్టనిర్వా
పణం సపిష్టేకరితాదిషు ప్రశస్తశ్రాద్ధేషు వశ్చాదేవ పిష్టనిర్వాపణమిత్య
ర్థః । పతచ్యయేషాంస్వగృహ్యేషుపిష్టదానకాలోనోక్తస్తద్విషయమిత్య
హుః । పరాశరః — || శ్లో || సుత్యప్తైస్తైరనుజ్ఞాతస్సర్వేణాన్నేన భూ
తలే । సతిలేనతతఃపిష్టా సమ్యక్కృత్వాసమాహితః || పితృతీర్థేన స
లిలం తత్రసంజ్ఞేద్యథాక్రమమ్ । దక్షిణాగ్రేషువర్భేషు పుత్రపూజాది
పూజితమ్ || స్వపిత్రైస్రథనంపిష్టం దద్యాదుచ్ఛిప్తసన్నిధౌ । పితామహో
యజైవాన్యతీప్తత్రైచ తథాపరమ్ || దర్భమూలై రేవభుజః ప్రీణయేన్లపః
వణైః || * || ఇతి । స్మృత్యంతరే — || శ్లో || ఉపమూలా సమాస్త్రీ
ర్యదర్భానుచ్ఛిప్తసన్నిధౌ । కృత్వావనేజనందద్యాత్ప్రీతిప్రీతిపిష్టాణాం
థాక్రమమ్ || * || ఇతి । భారతేఽపి — || శ్లో || సతిలేనతతోన్నేనపి
ష్టాన్ప్రీతేవపుత్రకః । పశూనున్దిశ్య దర్భేషు దద్యాదుచ్ఛిప్త సన్ని
ధౌ || * || ఇతి । దేవలః — || శ్లో || తనస్సర్వాశనంపాత్రగృహీత్వా
విధివస్త్వయమ్ । తేషాముచ్ఛేదణేన తేనపాత్రాణాంకృతా || వాత్స

శాంతిభక్తసామ్రాజ్యపిండదానంవిధియతే । రాజతామమ్బరాభ్యాంవాహనై
నైవాధవాపునః ॥ మధుసర్పిస్థిలయుతాం స్త్రీపిండాన్నిర్వశేచ్ఛుభః ।
జానుకృత్వాతథాసవ్యం భూమాపితృపరాయణః ॥ * ॥ ఇతి । యథాస్వ
గృహ్యం పిండసంఖ్యైః పరగత్యైః । అపస్తంబసూత్రిణాంతు , మాసిశ్రా
ద్ధకల్పేనానుష్ఠాత్మాణాం పిండమటం పిండపితృయజ్ఞకల్పేనానుష్ఠాత్మా
ణాం పిండశ్రయమితివివేకః । నను , ఉచిచ్ఛసన్నిధిరశుచిదేశోభవతీతి తత్ర
కథంపిండదానం విధియతఇత్యాశంకాహామిః — ॥ శ్లో ॥ పితృణామా
సవస్థానాదగ్రతస్త్రీష్వరత్తిషు । ఉచిచ్ఛసన్నిధానంతన్నోచిచ్ఛాసనస
న్నికౌ ॥ * ॥ ఇతి । త్రిష్వరత్తిష్యితి ఉచిచ్ఛసమ్మగరహితాసన్నదేశోప
లక్షణార్థమ్ । అతపవజాతుకణిః — ॥ శ్లో ॥ వ్యానుమాత్రంసముత్సృ
జ్యపిండాంస్తత్రప్రదాపయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । భాసురోఽపి — ॥ శ్లో ॥
పాత్రాణాంబాహుపాత్రేవా పిండదానం విధియతే ॥ * ॥ ఇతి । వ్యా
సోఽపి — ॥ శ్లో ॥ అరత్తిమాత్రముత్సృజ్యపిండాంస్తత్రప్రదాపయేత్ ।
యత్రోపసర్పనంవాపి ప్రాప్తోతి సహిపిండః ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసుః —
॥ శ్లో ॥ గడ్డపుష్పాణిధూపంచ దీపంచైవ నివేదయేత్ । యతిః శ్చైత్యచ్య
తేగేహే భక్త్యుభోజ్యనుగహితమ్ ॥ అనివేద్యనభోక్తవ్యం పిండమూలే
కథంచన ॥ * ॥ ఇతి .

— శ్రీ ద్వివీర్యావనైజన మధ్యమపిండ ప్రాశనాదివిధిః ॥ —

అనస్తరకృత్యమాహుహస్వతిః — ॥ శ్లో ॥ సమభ్యరోచ్ఛిద
పాత్రంతు తేషాముపరినిక్షిపేత్ ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణుః — ॥ వా । పిండా
నాం నిర్వపణంకృత్వా అర్ఘ్యపుష్పధూపాసులేపనాన్నాదిభక్త్యం నివేద
యేదుదపాత్రమాసిచ్ఛేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏతచ్చద్వివీర్యావనైజనం పిండ
పాత్రప్రక్షాలనోదేశేనకార్యమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ పాత్రనిర్దేజనేనైవపునఃప్ర
త్యవనైజయేత్ ॥ ” ఇతి స్మరణాత్ । పుత్రార్థమధ్యమపిండం పత్యైవద
ద్యాత్ । తథాచవాయుపురాణే — ॥ శ్లో ॥ పత్యైవప్రజార్థందద్యాత్తు
మధ్యమంతు స్త్రీపూర్వకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । మధ్యమపిండమిత్యర్థః । మత్స్య
పుస్తకేస్మిన్దత్తితః — ॥ శ్లో ॥ అధత్త పిఠరాగర్భమత్రసన్తాన సభా

నమ్ || * || ఇతి | మనుః — || శ్లో || పతివ్రతాధర్మ పత్నీపితృపూజనతస్మ
రా | మధ్యమంతు తతఃపిండమద్యాతస్యమృకుస్తాద్ధిని || ఆయుష్ష స్తం సు
తంవిద్వేద్యశోమేధా నమన్వితమ్ | ధనవస్తం ప్రజావస్తం ధార్మికం సా
త్వికంతథా || * || ఇతి | యనుః — || శ్లో || యత్రధామధ్యమంపిండం ప
త్నీప్రాశ్నాతివాగ్యతా | పుత్రకామాసపుత్రాంతాం కుర్వన్తి ప్రపితా
మహః || * || ఇతి | శబ్ధలిఖితౌ — || వా || పత్నీమధ్యమంపిండమన్నయా
దార్తవస్నాతా || * || ఇతి | అగృహీతగర్భా ఆర్తవస్నాతేత్యుచ్యతే | తత
శ్చగృహీతగర్భా పత్నీనాశ్చీయాత్ | అణపవైవం విధేవిషయే మధ్యమపి
ండస్య ప్రతిపత్యస్తరమాహబృహస్పతిః — || శ్లో || అన్యదేశగతా పత్నీ
గర్భిణీరోగిణీతథా | తదాతంజీర్ణవృషభశ్చాగోవాభోక్తుమహతి || * ||
ఇతి | జీర్ణః - గతరేతాః | అతపవనాయుపురాణే — || శ్లో || గణవీర్య
శ్చయోహ్యశోఽనడాన్వస్తేచైవతథావిధః | తయోఃపిండః ప్రదాతవ్యో
యధావీర్యం నరోహతి || * || ఇతి | ప్రతిపత్యస్తరమాహపస్తమః —
|| శ్లో || యదిపత్నీవిదేశస్థాహుచ్చిష్టాయదివామృతా | మరాత్మాఽనను
కూలాచ తస్యపిండస్య కాగతిః || ఆకాశంగమయేత్పిండం జలస్థో దక్షిణాము
ఖః | పిత్తాణాంస్థానమాకాశం దక్షిణాదిక్తక్షైవచ || * || ఇతి | యత్తు దేవ
లేనోక్తమ్ — || శ్లో || తతఃకర్మణీనివృత్తై పిండాంశ్చ తదనస్తరమ్ | బ్రా
హ్మణోఽగ్నిరజోగౌర్వా భక్షయేదపునాక్షిపేత్ || * || ఇతి | తత్పు
త్రాధిత్వాభావవిషయమ్ , తత్సద్భావే మధ్యమపిండవ్యతిరిక్త పిండాస్త
రవిషయంవా | తీర్థశ్రాద్ధే పిండానామప్సేవ ప్రత్యేకః , తమక్తం విష్ణుధ
మోత్తరే — || శ్లో || తీర్థశ్రాద్ధే సదాపిండాక్షిపేత్తీర్థేసమాహితః | ద
క్షిణాభిముఖోభూత్వా పిత్ర్యాదికానుప్రకీర్తితా || * || ఇతి

— వి ఉద్భవస్తసంమార్జనాది శ్లో —

అనస్తరముద్భవస్తదేశం సంమార్జయేత్ | అతపవయాజ్ఞవల్క్యః —
|| శ్లో || పిండాంస్తు శోఽజవిప్రభోదద్యాదగ్నౌతలెపేవా | బ్రహ్మపేత్య
తుస్విప్రమ ద్విజోద్భవస్తం నమార్జయేత్ || * || ఇతి | అయమర్థః — స
తుస్విప్రమ విప్రవిసర్జనాత్పూర్వగుద్భవస్తం నమార్జయేత్ , శిశువులేను

ఓసర్జితేషు పిండప్రతిపత్తౌచ కృతాయాంశోధయేదితి । యత్తువ్యాసేనోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ ఉచ్ఛిష్టం నప్రమృజ్యాత్తు యావన్నాస్తమితోరవిః ॥ * ॥ ఇతి, యచ్ఛవసిష్ఠేనోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధేనోద్వసనీయానిహ్యుచ్చిష్టాన్యాది నక్షయాత్ । చోచితం తేవైస్వధాకారాస్తత్పిబన్త్యకృతోదకాః ॥ * ॥ ఇతి, తద్వహోన్తర మ్భవవిషయమ్ । అతపవప్రచేతాః — ॥ శ్లో ॥ భుక్తవత్సుతతోభుక్షేకవ్యశేషం స్వగోశ్రజైః । ఆసాయంశ్రాద్ధశాలాయాం ద్విజోచ్ఛిష్టం నమార్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । బద్ధభిస్సహపితృసేవిత శేషభోజనార్థంగృహోన్తరసద్భావే ఆసాయముచ్ఛిష్టదేశశోధనంసకార్యమ్, గృహోన్తరాభావే బ్రాహ్మణేషు ఓసర్జితేషు పిండప్రతిపత్తౌచకృతాయాం కర్తవ్యమిత్యుక్తంభవతి ।

— పాత్రచాలనాది —

పాత్రచాలనమాత్రం సత్సువిప్రేషు స్వస్తివాచనాత్పూర్వమవశ్యంకర్తవ్యమ్, అన్యథాదోషస్మరణాత్ । తథాచనారాయణః — ॥ శ్లో ॥ అచాలయిత్వాతతాపత్రం స్వస్తికుర్వంతియేద్విజాః । నిరాశాః పితరస్తేషాం శస్త్రాన్వాయాన్తియధాగతమ్ ॥ * ॥ ఇతి । బృహస్పతిరపి — ॥ శ్లో ॥ భాజనేషుచతిష్ఠత్సు స్వస్తికుర్వంతియేద్విజాః । తద్దత్తమసురైర్భుక్తిం నిరాశేఃపితృభిర్గతైః ॥ * ॥ ఇతి । పాత్రచాలనేవిశేషనూహజాతుకర్ణిః — ॥ శ్లో ॥ పాత్రాణిచాలయేచ్ఛాన్ధై స్వయంశిష్యోఽధవాసుతః । నస్త్రీభిర్నచబాలేన నాసజాత్యాకథంచన ॥ * ॥ ఇతి । భుక్తిపాత్రాణి నిఖనెత్, “ ॥ శ్లో ॥ భుక్తిపాత్రం సముద్భృత్య నిఖనెత్ప్రయత్నతః । అల్పప్రైతకార్యేషు తస్యత్యాగోవిధీయతే ” ఇతి స్మరణాత్ । ప్రయత్నతః ఇతి - యథాశ్వాదిస్పర్శాభావస్తథానిఖనేదిత్యర్థః, “ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధఉచ్ఛిష్టపాత్రాణిగర్తేనిషిష్యగోపయేత్ । మృద్భిరాచ్ఛాదయేచ్ఛాన్ధిర్యథానస్పృశతేతథా ॥ ” ఇతి స్మరణాత్ । నశూద్రాయ శ్రాద్ధశేషం దద్యాత్ “ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధం దత్వాయఉచ్ఛిష్టం వృషలాయ ప్రయచ్ఛతి । పితరస్తస్యపితౄణాం భవన్త్యుచ్ఛిష్టభోజనాః ॥ ” ఇతి స్మృతేః । స్మృత్యంతరేషు — ॥ శ్లో ॥ భుక్తిపాత్రముచ్ఛిష్టం బాలేభ్యోయః ప్రయ

చచ్చతి । భృత్యేభ్యావృషభేభ్యోవా సశ్రాద్ధం హస్త్యసంశయమ్ ॥ * ॥
ఇతి । ఆశ్వలాయనః — ॥ శ్లో ॥ నశూగ్రంభాజయేత్తస్మిన్ గృహే య
త్సేనతద్దినే । శ్రాద్ధశేషం నశూగ్రేభ్యా దదాదితిఖలేవపి ॥ * ॥

— శ్రాద్ధదినే నిత్యశ్రాద్ధాదివిధిః శ్రి —

శ్రాద్ధదినే నిత్యశ్రాద్ధముధికృత్యమారణ్యేయోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥
పృథక్వాకేన నేత్యన్యే ॥ * ॥ ఇతి । పృథక్వాకేన నిత్యశ్రాద్ధం కార్యమ్ ,
నేత్యన్యే - నపృథక్వాకేన కార్యం కింతు శ్రాద్ధశేషతైవ కార్యమిత్య
న్యే యన్యస్తఇత్యర్థః । పతచ్ఛనిత్యశ్రాద్ధం శ్రాద్ధాంతరేకృతేనత్యనియ
తమ్ । యదాహనపవ — ॥ శ్లో ॥ నిత్యక్రియాం పితౄణాంచ కేచిదిచ్ఛ
న్తిమానవాః । నపితౄణాంతతైవాన్యే శేషంపూర్వవదాచరేత్ ॥ * ॥
ఇతి । పితౄణామ్ , నిత్యక్రియామ్ - నిత్యశ్రాద్ధమ్ , కేచిదిచ్ఛన్తి , అ
న్యేనేచ్ఛన్తి , శేషమ్ - వైశ్వదేవాదికమ్ , పూర్వవదాచరేత్ - నియ
మేనేవకుర్యాదిత్యర్థః । అత్రపైతీనసిః — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధం నిర్వర్త్య వి
ధివద్వైశ్వదేవాదికంతతః । కుర్యాద్భిక్షాంతతోదద్యాద్ధస్తకారాదికంత
థా ॥ * ॥ ఇతి । తతః - పితృపాకసముద్భృతాదన్నాదిత్యర్థః । ఆశ్వలాయ
నః — ॥ శ్లో ॥ దానాధ్యయనదేవార్చా జపఃపూజామాదికాఃక్రియాః ।
నకుర్యాచ్ఛ్రాద్ధవిషసేప్రాగ్విప్రాణాం విసర్జనాత్ ॥ శ్రాద్ధేహి
భోజయేద్వాస్తానబాలానపియత్తతః । ప్రాక్విజ్ఞదానాగ్ధాద్యైర్నాలం
కుర్యాత్స్వపిగ్రహమ్ ॥ * ॥ యత్తుపైతీనసేవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ పితృపా
కాతస్సముద్భృత్యై వైశ్వదేవం కరోత్యయః । ఆసురంతద్భవేచ్ఛాద్ధంపితౄ
ణాంనోపతిష్ఠతే ॥ * ॥ ఇతి , తచ్ఛ్రాద్ధస్యాదౌ పృథక్వాకాదేవ వైశ్వదే
వకరిణం నపితృపాకాది త్యేవంపరిమ్ । అతపవశ్రాద్ధభోజనాయూర్వంపి
తృపాకాద్వైశ్వదేవకరిణే వోషోఽభిహితః పురాణే — ॥ శ్లో ॥ ప్రాతివా
సరికోఽపూజామశ్శ్రాద్ధాదాక్రియతేయది । దేవాహవ్యం నగృన్హన్తి క
వ్యం చపితరస్తథా ॥ * ॥ ఇతి । ఆసుశాసనికే — ॥ శ్లో ॥ యదాశ్రాద్ధం
పితృభ్యోవదాతుమిచ్ఛతి మానవః । తదావశ్యాత్పృథక్పఠనివృత్తే
శ్రాద్ధకర్తృణి । తతోఽన్నేనావశిష్టేనపూజయేదతిథీనపి ॥ * ॥ ఇతి । ఇ

హృదయభోజనాత్మకత్వం వైశ్వదేవకరణంచ. పృథ్వీస్తరేభిహితమ్ —
 ॥ శ్లో ॥ వైశ్వదేవాచుతీరగ్నావర్వాగ్భ్రాహ్మణభోజనాత్ । జహుయన్
 ద్భూతయజ్ఞాదిశ్రాద్ధంకృత్వాతతఃపృథవీమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పతచ్ఛాహితాగ్నివి
 షయమ్, పవంచశ్రాద్ధాదా, అగ్నోకరణానంతరంవా, పృథక్పాకాదవై
 శ్వదేవచామామః, నివృత్తైతుశ్రాద్ధేపితృపాకాదిచచ్చి కాదానిశీత
 మ్ । యస్తుల్ కాక్షిణోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ పిత్రర్థం నిర్వపేత్వాపకం వై
 శ్వదేవార్థమేవచ । వైశ్వదేవం నపిత్రర్థం నదార్కంవైశ్వదేవకమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । అసాధ్యః — వైతృకబ్రాహ్మణభోజనార్థం వైశ్వదేవకబ్రాహ్మ
 ణభోజనార్థంచ పృథక్పృథక్పాకంకుర్యాత్, దార్కమ్ - అనూవాస్యాశ్రా
 ద్ధార్థం నిరుత్తమన్నమ్, కృతేపి శ్రాద్ధేనవైశ్వదేవచామామార్థం భవతీ
 తి । అత్ర “ నదార్కంవైశ్వదేవకమ్ ” ఇత్యేతదాహితాగ్నిదర్శశ్రాద్ధవి
 షయమ్, తస్యదర్శశ్రాద్ధాత్పాకేవ వైశ్వదేవవిధానేన శ్రాద్ధాగ్రే
 థశిష్టేన వైశ్వదేవాయోగాత్ । అగ్నినుతాం దర్శశ్రాద్ధాత్పాకేవవై
 శ్వదేవవిధిశ్చ తేనేవదర్శితః — ॥ శ్లో ॥ పతూస్తంకర్తృనివర్త్యవై
 శ్వదేవంచ సాగ్నికః । పిణ్డయజ్ఞంతతఃకుర్యాత్తతోఽన్వాహార్యకంబు
 ధః ॥ * ॥ ఇతి । పతూస్తంకర్తృ - అగ్నీన్వాహనమ్, అన్వాహార్యకమ్ -
 అనూవాస్యాశ్రాద్ధమితి; పవంచసాగ్నికానూవాస్యాశ్రాద్ధేవైశ్వదే
 వార్థం పృథగేవపాకఇతిచచ్చి కాయామ్ “ ॥ శ్లో ॥ ఆదాతు నమ కాలేవా
 నైవేద్యం యోనివేదయేత్ । తతఃశ్రాద్ధపాస్తాస్యాత్తచ్ఛ్రాద్ధమసు
 రాంయమ్ ” ఇతిపృథ్వీస్తరమ్ । అత్ర యచ్ఛాన్యద్వక్తవ్యంతత్యై
 శ్వదేవప్రకరణేభిహితమ్ ।

❖ పితృ శేషభోజనమ్ ❖

వైశ్వాదేవార్థం పృథక్వాకేకృతేఽపి పితృహకశేషాదేవ భోజన
మ్, “ ॥ శ్లో ॥ ప్రదక్షిణానువ్రజ్య భుజ్జీతపితృసేవితమ్ । ” ఇతియా
జ్ఞవల్క్యస్తరణాత్ । అభోజనేదోషమాహదేవతః — ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధం
కృత్వామృతామిహ నభుక్షేత్కథంచన । దేవాహవ్యంనగృహ్లాన్తిక
వ్యానిపితరస్తథా ॥ * ॥ ఇతి । ఏతచ్ఛపితృసేవితభోజనం సర్వవిధాత్మిన్య

సేవితాదుపాదాయకర్తవ్యమ్, తథాచమస్యః — || శ్లో || తతశ్చవై
 శ్వదేవానై సభృత్యసుతబాధవః । భుజ్జీతాతిథిసంయక్తసర్వంపితృనిషే
 వితమ్ || * || ఇతి । అతిధ్యాదీనామపి శేషభోజనే దోషఇతిచన్ద్రికాదా వ
 చనపురస్సరం ప్రతిపాదితమ్ — || శ్లో || పితృశేషంతుయోభుజ్జేగ్రసోఽ
 న్యోజ్ఞాతికులోద్భవాత్ । ప్రదాయకత్రైస్సంపుంజ్యం పాపమాదా
 యగచ్ఛ || * || ఇతి । యథాశిష్టాచారస్తథాకర్తవ్యమ్ । యదాపిత్సు
 న్నవిద్యతే తదాశేషభోజనస్యావశ్యకత్వాత్సర్వమేవ పితృసేవితం లెశ
 తోభోక్తవ్యమ్ । అతపవాపస్తమ్యః — || వా || సర్వతస్సమవదాయో
 స్తరేణ యజుషాశేషస్య గ్రాసవరార్థ్యం ప్రాశ్నీయాత్ || * || ఇతి । అ
 సతిసు పితృశేషే పాకాస్తరింకృత్వా భోక్తవ్యమేవ, “ || శ్లో || భుజ్జీనే
 వకృతేశ్చాగ్ధే పుశ్రినోపవసేద్ధృషీ । ” ఇతిస్తరణాత్ । అతపవైకాదశ్యా
 దా భోజనప్రత్యామ్నాయఃస్మర్యతే || శ్లో || ఉపవాసోయదావిత్యశ్రా
 ధ్ధం వైమిత్రికంభవేత్ । ఉపవాసంతదాకుర్యాదాఘ్రియపితృసేవితమ్ || * ||
 ఇతి । పతదాఘ్రిణంచజ్ఞాతివిషయమ్ । తథాచబ్రహ్మణ్ణపురాణే — || శ్లో ||
 కర్తృభ్యోఽవ్యైర్నభోక్తవ్యంశ్చాగ్ధే ప్రాప్తే హరేర్దినే । పితృశేషంతమా
 ఘ్రియహవ్యసవాసఫలాప్తయే || * || ఇతి, “ || శ్లో || కర్తానాపవసాచ్ఛా
 గ్ధే పిత్రైస్సేవ్యకాదశీదినే । తయోరవ్యధికంబ్రూయః పితృశేషం మహర్ష
 యః || ” ఇతిచ । ఏకాదశీవ్యధిరిక్తదినే జ్ఞాతిభిరవ్యవశ్యం పితృశేషం భో
 క్తవ్యమిత్యాహదేవలః — || శ్లో || పితృశేషం నయోభుజ్జేగ్ర కొవాజ్ఞా
 తికులోద్భవః । పితృద్రోహీసవిజ్ఞేయః పుత్రప్రపౌత్రైర్విదాకృతః || అకి
 ఇచ్చనోఽపి కర్తాస్యాత్సాన్నిన్నమాదాయతగ్రసే । భోక్తవ్యమేవసత్పుం
 భిః పుత్రప్రపౌత్రాభివధ్ధయే || * || ఇతి । పితృసేవితభోజననియమోఽను
 జ్ఞాపక్షపవ । అతపవశాతాతపః — || శ్లో || శేషమన్నమనుజ్ఞాతం భుజ్జీత
 తదనస్తరమ్ । ఇష్టైశ్చాగ్ధంతువిధివత్కృత్వాతుసునమాహితః || * || ఇ
 తి । నిగమేఽపి — || వా || అనుజ్ఞాతోగృహ్యోక బాలవృద్ధాంశ్చ పరితో
 వ్యభుజ్జీత || * || ఇతి ।

— శ్రీ శ్రాద్ధదినే దాతృభూక్తునియమః శ్లో —

దాతృభూక్తోర్నియమమూహబృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ తాంసి
శాంబ్రహ్మచారీస్యాచ్ఛాచ్ఛ్రీధకృచ్ఛాచ్ఛ్రీధితైస్సహ । అన్యథావర్తమానా
తాస్యాతాం నిరయగామినా ॥ * ॥ ఇతి । మత్స్యః — ॥ శ్లో ॥ పున
రోఽభజనమధ్వానం యానమాననమైతి । శ్రాద్ధకృచ్ఛాచ్ఛ్రీధితైస్సహ
ర్వమేతద్వివర్జయేత్ ॥ స్వాధ్యాయంకలహంధైవదివాస్వానంచ సేవ్యచ
యా ॥ * ॥ ఇతి । యమః — ॥ శ్లో ॥ పునరోఽభజనమధ్వానం భారాధ్య
యననశ్చమా ॥ నన్ధ్యాం ప్రతిగ్రహం హేమామంశోద్ధభుక్త్వప్తవజ్జయే
త్ ॥ దస్తధావనతామూలతౌరాభ్యక్తమభోజనమ్ । రత్యోషకపరాన్నా
ని శ్రాద్ధకర్తృవివర్జయేత్ ॥ * ॥ నన్ధ్యాహేమామయోఃప్రతిషేధస్త్యే
తప్రాప్తయశ్చిత్తస్య, కృతేప్రాప్తయశ్చిత్తైకుర్యాత్ । అతపవభవిష్యతు
రాగమ్ — ॥ శ్లో ॥ దశకృత్యపిచేచ్ఛాహం గాయత్ర్యా శ్రాద్ధభుద్వి
జః । తతస్సన్ధ్యాముపాసేత జపేచ్ఛజాహుయాదపి ॥ * ॥ ఇతి । జాహు
యాదిత్యేతదన్యస్య హేమాతురలాభేద్రవ్యవస్యమ్, శల్లాభేతు తేనైవహావ
యేత్ । యదాహకాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ సూతకేచప్రవాసేచహ్య
శక్తాశ్రాద్ధభోజనే । పవమాదిమిత్రేషు హావయేద్వేతియోజయేత్ ॥ * ॥
ఇతి । హావయేద్వేతి యద్దోబిలాదిభిరుక్తం తదేవమాదినిమిత్రేషుయోజయే
దిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ పరేష్యురపిఠిత్ప్రీత్యేచ్ఛాప్తాణాభోజయేద్విజః । అ
నపేక్ష్యురేతస్యైవ శాపందత్యావ్రజన్తితే ॥ * ॥ ఇతి స్మృత్యంతరమ్ ।

యథాశక్తిశ్రాద్ధానుష్ఠానమ్

యథాశక్తిశ్రాద్ధానుష్ఠానమాహ శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ యథా
కింధిన్నిత్యంయతుర్రాగ్దిస్తుక్షయాదిషు । పాత్రద్రవ్యాదిసంపత్సుస
త్సుకామ్యుఫలంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అమావాస్యాదిషుచోదిగంనిత్యశ్రా
ద్ధంపాత్రద్రవ్యాది సంపత్యభావేఽపి యథాశక్తికుర్యాదితి పూర్వాధ్య
క్ష్యాధః । దేవతః — ॥ శ్లో ॥ పాత్రాభావేపరంకృత్వా పితృయజ్ఞవిధిం
సరః । నిర్దిశ్యావ్యన్నముద్భవ్యేయత్రపాత్రంతతోగతిః ॥ పాత్రాభావే
క్షిపేదగ్నోగవేదద్యావధాపునా । నతుప్రాప్తస్యలోపాఽస్తి మైత్రకస్య

విశేషతః ॥ * ॥ ఇతి । అస్యాధ్యక్షః — పాత్రాభావే - అనుకల్పతయాప్య క్త పాత్ర సాధారణే , పితృయజ్ఞవిధిమ్ - అగ్నేకరణమ్ , కృత్వా , అన్నంభాజనేఉధృత్య , నిర్దిశ్య - చతుర్థ్యనైవశబ్దేన దేవాకపితౄంశోచ్చదిశ్య , ఉధృతమన్నంత్యక్త్వా అదూరేవిహృతిస్తీచేత్తత్రవీత్వా తస్మై తదన్నంసమర్పయేత్ , దూరస్థే తు పాత్రే నిర్దిష్టమన్నమగ్నాక్షిపేత్ , అథ వాగవేభక్షణార్థం ప్రయచ్ఛేత్ , నద్యాదుభ్యదకేవాక్షిపేత్ , నతు పాత్రాభావమాత్రేణకర్తవ్యంలోపఃకార్యఇతి .

సజ్కల్పశ్రాద్ధవిధిః

విస్తృతపార్వణానుస్థానాసమ్భవేతు వ్యాసేనోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ త్యక్తాగ్నేపార్వణంవైవ వైకోద్దిప్తం సపిండనమ్ । అత్యక్తాగ్నేస్తుపిండోక్తిస్తస్మాత్సజ్కల్పవిభాజయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । త్యక్తాగ్నేః - అవిధానేనోత్సృష్టాగ్నేః , పార్వణైకోద్దిప్తసపిండేకరణాత్త్యక్తశ్రాద్ధకర్తృణినైవాధికారిః , పిండోక్తిః - శ్రాద్ధంకర్తవ్యమిത്യుక్తిః , అత్యక్తాగ్నేరేవ శ్రాద్ధాధికారఇతి యావత్ , తస్మాదత్యక్తాగ్నేరేవాశక్తౌ సజ్కల్పవిధానేన శ్రాద్ధంకుర్యాదిత్యర్థః । తత్స్వరూపమథస్తాప్రతిపాదితమ్ .

ఆనుశ్రాద్ధవిధిః

పక్వద్రవ్యసమ్పాదనాసమ్భవేతు సుకన్తుః — ॥ శ్లో ॥ పాకాభావేఽధికారస్సాస్మద్విప్రాదీనాం నరాధిప । అవతీర్నానాం గుహాబాహూవిదేశగమనాదిభిః ॥ సదాచైవతుశూద్రాణామానుశ్రాద్ధంవిచరుర్బుధాః । అష్టసోదేశకాలాభ్యాం విష్ణవేనముపాగతే ॥ ఆపద్యనగ్నోత్తీర్ణేచప్రవాసే ఘృత్రజత్తుని । చక్ష్రీసూర్యగ్రహేవైవ దద్యాదామంవిశేషతః ॥ * ॥ ఇతి । విప్రాదీనాం త్రైవిణికానాం పత్నీరహితానాం విదేశగమనాదిభిశ్చ కారణైః పాకసమ్పాదనాసమ్భవే ఆనుశ్రాద్ధేఽధికారస్సాస్మత్ , చక్ష్రీసూర్యగ్రహేఽపి యస్యపాకాసమ్భవఃభోక్తుర్భూతస్యవాలాభఃసతమందద్యాదిత్యర్థః । ఉశనా — ॥ శ్లో ॥ అపతీక్షప్రవాసీచ యస్యభార్యారజస్వలా । సింధాన్మేన నకుర్వీతహ్యమం తస్యవిధీయతే ॥ * ॥ ఇతి । సింధాన్మేన - లభ్యక్రీతాదిపక్వాన్మేన , నకుర్వీతేతిభర్తృకాయాం వ్యా

శ్లో॥ జమదగ్నిః — ॥ శ్లో॥ నభవేద్యసృసామగ్ని దారావాగృహ
మేవచ । ఆనుశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీత వృద్ధో బాలశ్చయోభవేత్ ॥ యావత్సృ
న్నాగ్నిసంయుక్త ఉత్సన్నాగ్నిరథాపివా । ఆనుశ్రాద్ధం సదాకుర్యాద్ధ
స్తేఽగ్నౌకరణంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । హారితః — ॥ శ్లో॥ శ్రాద్ధవిఘ్న
ద్విజాతీనామానుశ్రాద్ధం ప్రకీర్తితమ్ । అమావాస్యాదినియతం మాససం
వత్సరాదృతే ॥ * ॥ ఇతి । అనేన మాసికం సాంవత్సరికంచ శ్రాద్ధమవశ్యం
పక్షేన కార్యమిత్యుక్తం భవతి । ఏతచ్ఛ్రుతిపాదితమథస్తాత్ । యత్తుజ
మదగ్నినోక్తమ్ — ॥ శ్లో॥ ఆర్దికం శ్రద్ధయా శ్రాద్ధం శ్రాద్ధకాలేయథా
విధి । పక్షేన వాఽశృతేనాపి నూనంకుర్యాత్సతఃపితుః ॥ * ॥ ఇతి । తచ్ఛ్రా
ద్ధమవశ్యం కార్యమిత్యేవంపరమ్ , అన్యథా “ మాససంవత్సరాదృతే ”
“ నతకుర్యాత్సతేఽహని ” “ అవద్యపిచనామేన తన్వాసిహారివాసరే ।
కృష్ణశ్శుక్లయేవాపి కుర్యాదన్నేనవాహికమ్ ॥ ” ఇత్యాదిబహుస్మృతివి
రోధప్రసక్తః । ఆనుశ్రాద్ధవిశేషమాహవ్యాసః — ॥ శ్లో॥ చతుర్థవైవ
పాథేయం సపిణ్డికరణాత్పరమ్ । ఆమేవైవతుకర్తవ్యం పునశ్శ్రాద్ధం నసా
హతి ॥ ఆనుందదతుకావైయ దద్యాదన్నాచ్చతుర్థుణమ్ । సిద్ధాన్నేతువి
ధిర్యస్సాగ్నిదామశ్రాద్ధేషసావిధిః ॥ ఆవాహనాదిసర్వం స్యాత్పిణ్డిదానంచ
భారత । దద్యాద్యచ్చద్విజాతిభ్యశ్శృతం వాఽశృతమేవవా ॥ తేనాగ్నౌ
కరణంకుర్యాత్పిణ్డింస్తేవేవనిర్వపేత్ । ఆనుశ్రాద్ధంయదాకుర్యాద్విధిజ్ఞ
శ్రాద్ధదస్సదా ॥ హస్తేఽగ్నౌకరణంకుర్యాద్బ్రాహ్మణస్యవిధానతః ॥ * ॥ ఇ
తి । షష్ఠ్యంశస్తతేతు — ॥ శ్లో॥ ఆనుశ్రాద్ధంయదాకుర్యాత్పిణ్డిదానం
కథంభవేత్ । గృహపాకాత్సముద్భృత్యసత్తుభిఃపాయసేనవా ॥ * ॥ ఇతి ।

హిరణ్యశ్రాద్ధాదివిధిః

ఆనుశ్రాద్ధాసంఘవేతు హేమశ్రాద్ధమాహవ్యాసః — ॥ శ్లో॥
ద్రవ్యాభావేద్విజాతావే ప్రవాసేపుత్రజన్మని । హేమశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీ
తయస్యభార్యరజన్వలా ॥ * ॥ ఇతి । అత్రాహ్యమశ్రాద్ధోక్తవిశేషా
యథాసంఘవమనునంధేయః । హేమద్రవ్యాలాభేపుక్తంస్మశ్యవ్రతే—
శ్లో॥ తృణానివాగవేదద్యాత్పిణ్డిన్వాధాపినిర్వపేత్ । తిలోదక్షః పిత్వా

నాస్తి తర్పయేత్సాన్నినపూర్వకమ్ || అగ్నివావాదహేతుత్వం శ్రాద్ధకా
లెసమాగతే | తప్తింశోచ్ఛపవసేదహ్ని జపేద్వా శ్రాద్ధసంహితామ్ || అ
క్లానిపితృయజ్ఞస్య యదాకర్తుం నశక్నుయాత్ | సతదావాచయేద్విప్రా
నకలాసిద్ధిరస్త్వితి || * || ఏవమనుకల్పానుష్ఠానేఽపి శాత్యాభావేనతి ము
ఖ్యకల్పానుష్ఠానఫలంభవతి, “ || స్తో || శ్రాద్ధానుకల్పంయఃకుర్యాజ్ఞా
త్యవస్థాద్యపేక్షయా | శ్రాద్ధాక్లాంశేవ్యవాహ్నీతి ముఖ్యశ్రాద్ధఫలం న
రః || ” ఇతిష్మరణాత్ | శ్రాద్ధాక్లాంశే - యథాశక్తికతివయాజ్ఞానుష్ఠా
నేఽపి కృతశ్రవ్యర్థః .

శ్రాద్ధప్రశంసా

శ్రాద్ధప్రశంసతిసువస్తుః — || స్తో || శ్రాద్ధాత్పరతరంనాన్యచ్ఛే
యస్కరముదాహృగమ్ | తన్నతస్సర్వప్రయత్నైశ్చ శ్రాద్ధంకుర్యాద్విచ
ణః || * || ఇతి | దేవతః — || స్తో || అరొగఃప్రకృతిస్థశ్చ దిరాయుఃపుత్ర
పౌత్రవాః | అర్థవానర్థకామీచ శ్రాద్ధకామోభవేదిహ || పరత్రచ వ
రాంతుష్టిం లోకాంశ్చవివిధాంశుభాః | శ్రాద్ధకృత్సమవాహ్నీతి యశ
శ్చవిపులంనరః || * || ఇతి | యమోఽపి — || స్తో || యేయజన్తిపితౄణా
దేవాః బ్రాహ్మణానహుతాశనాః | సర్వభూతాన్తరాజ్ఞానం విష్ణు
మేవయజన్తితే | ఆయుఃపుత్రాఃయశస్స్వర్గం కీర్తింపుష్టింబలంశ్రియమ్ |
పశూసుఖంధనంధాన్యం ప్రాప్నుయాద్విత్పూజనాత్ || * || ఇతి | బృ
హస్పతిః — || స్తో || యవవంవేత్తిమతిమాంస్తస్యశ్రాద్ధఫలంభవేత్ |
ఉపదేష్టానుమంతాచ లోకేతుల్యఫలాన్పుతౌ || * || హరీతోఽపి — || స్తో ||
ఇను శ్రాద్ధవిధింపుణ్యం కుర్యాద్వాపివతేత్తుయః | సర్వకామైస్సమృహ్నో
తి హ్యనుతత్త్వంచ గచ్ఛతి || * || ఇతి | అకరణేఽపిదోషస్తేనైవదర్శిత
తః — || స్తో || నచతత్రవిరాజంతే నారోగానశతాయుషః | నచశ్రే
యోఽధిగచ్ఛన్తి యత్రశ్రాద్ధం వివిధిగమ్ || * || ఇతి | ఆదిత్యపురాణేఽ
పి — || స్తో || నసన్తిపితరశ్చైతి కృత్వానునసియోనరః | శ్రాద్ధం నకు
రుతేతత్ర తస్యకర్తంపిబన్ధితే || * || మాయాణ్డేయః — || స్తో || ఆన్యా
మోషాజ్జితప్రత్యేర్యశ్చశ్రాద్ధంక్రియతేనరైః | తృత్యన్తిరేనజన్తాలాపు

లగ్నసాద్యాశ్చయోనయః ॥ * ॥ నను , ప్రాతిస్వికశుభాశుభకర్మవశేన
 స్వర్గనరకాదిగతానాం దూరస్థకవ్యభూక్తుత్వసామర్థ్యరహితానాం మ
 నుష్యాణాం పుత్రాదిభిర్దత్తైరన్నపానాదిభిస్తృప్త్యసమ్భవాత్సమ్భవేపి
 స్వయమాత్మానమవ్యనీశనాఃకథంస్వగ్గాదిఫలం ప్రయచ్ఛన్తి తత్రాహ
 యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ వసురుద్రాదితిసుతాఃపితరోశ్శ్రాద్ధదేవతాః ।
 ప్రీణయన్తిమనుష్యాణాం పితౄణాంశ్చాగ్ధేనతర్పితాః ॥ ఆయుఃప్రజ్ఞాం
 ధనంవిద్యాం స్వర్గంమోక్షం సుఖానిచ । ప్రయచ్ఛన్తితథారాజ్యం ప్రీతా
 న్మాణాంపితామహాః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః — ॥ వా ॥ న
 హ్యత్రదేవదత్తాదయపవ శ్రాద్ధకర్మణిసంప్రదానభూతాః పిత్రాదిశబ్ద
 రుచ్యంతేకింత్యధిష్ఠాతృవసాద్విదేవతాసహితాపవ, యథాదేవదత్తాదిశబ్ద
 ర్నశరీరమాత్రం నాప్యాత్మమాత్రం కింతు శరీరవిశేష్టా ఆత్మాన ఉచ్యంతే
 పవమధిష్ఠాతృదేవతాసహితాపవ దేవదత్తాదయః పిత్రాదిశబ్దైరుచ్యంతే ,
 అతశ్చాధిష్ఠాతృదేవతావస్వాదయః పుత్రాదిభిర్దత్తాన్నపానాది తృప్తా
 స్సంతస్తాసపి దేవదత్తాదీంస్తర్పయన్తి , కతౄణాంశ్చ పుత్రాదీన్ ఫలేన
 యోజయన్తి ॥ * ॥ ఇతి । శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ వసవఃపితరోజ్ఞేయారు
 ద్రాజ్ఞేయాఃపితామహాః । ప్రపితామహస్తథాదిత్యాఇత్యేషావైదికీశ్రు
 తిః ॥ * ॥ ఇతి । పైరీసనిః — ॥ వా ॥ వసవఃపితరోరుద్రాఃపితామహా
 ఆదిత్యాః ప్రపితామహా యపవంవిద్వాన్పితౄణాంజతే వసవోరుద్రా ఆ
 దిత్యాశ్చాస్యప్రీతాభవన్తి ॥ * ॥ ఇతి “ ॥ శ్లో ॥ వసూన్వదన్తితుపితౄణా
 రుద్రానేవపితామహాన్ । ప్రపితామహంస్తథాదిత్యాంశ్చుగ్రితిరేషాస
 నాతని ॥ ” ఇతి । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ యథాగోషుప్రణిష్ఠోవైవతోస్స
 విష్టతిమాతరమ్ । పవంశ్రాద్ధేనముద్దిష్టంమన్తఃప్రాసయతేపితౄణామ్ ॥ * ॥
 మతోన్యైఃపి — ॥ శ్లో ॥ నామగోత్రంపితౄణాంతు ప్రాపకం హవ్య
 కవ్యయోః । నామమన్తాస్తథాదేవశాభవాన్తరగతాసపి ॥ ప్రాణినిః
 ప్రీణయన్త్యేతే తథాకారత్వమాగతాన్ । దేవోయదిపితాజాతశ్శుభకర్మా
 నుయోగతః ॥ తస్యాన్నమమృతంభూత్వా దేవత్వేపుష్పవగచ్ఛతి । దేవ

తేష్టభాగ్యరూపేణ పశుత్వేతు తృణం భవేత్ ॥ శ్రాద్ధాన్నం వాయురూ
పేణ నాగత్వేపుష్పతిష్ఠతి । పానంభవతియక్షత్వే గృధ్రత్వేచతథా౭౭
మిషమ్ ॥ దనుజత్వేతథామాంసంప్రేతత్వేరుధిరోదకమ్ । మానుషత్వే౭౭
న్నపానాది నానాభోగకరంతథా ॥ రతిశక్తిస్త్రియఃకాస్తా భోజ్యం భో
జనశక్తతా । దానశక్తిస్సవిభవా రూపమారోగ్యమేవచ ॥ శ్రాద్ధపుష్పమి
దంప్రాక్తం ఫలంబ్రహ్మ సమాగమః ॥ * ॥ ఇతి । నామాని - దేవదత్తయ
జ్ఞదత్తాదీని , మన్తాః - “ పృథివీతేపాత్రమ్ ” ఇత్యాదయః , ఆదే
శాః - ఇదమన్నాదికముష్టేభవత్స్వేద్యవమాదినిర్గేశాః , పుష్పమ్ - అవా
న్తరఫలమ్ , బ్రహ్మప్రాప్తిఃపరమఫలంప్రాక్తమిత్యర్థః । హారీతః — ॥శ్లో॥
కాలే౭౭న్యథాగతంపాత్రే విధినాప్రతిపాదితమ్ । ప్రాప్తోత్యన్నంతథా
దత్తం జస్తర్యత్రొపతిస్తతే ॥ యన్నాన్నాపాతయేత్పిణ్డం తంనయేద్భృ
హ్మశాశ్వతమ్ ॥ * ॥ ఇతి .

ఇతి శ్రీవైద్యనాథదీక్షితవిరచితే స్మృతిముక్తాఫలే

శ్రాద్ధనిరూపణం నామ

చతుర్థఃపరిచ్ఛేదః

అం

శ్రీరస్తు

వైద్యనాథదీక్షితవీరచితే

స్మృతిముక్తాఫలే

ఆశౌచకాణ్డః

కోంబూరు, వజ్రేపురమ్, శ్రీనివాస రాఘవాచార్యైః

ఘణిపురమ్, కేశవభట్టార్యైః

మైసూరు సద్విద్యాశాలాధ్యక్షేః

పెరిస్వామీ తిరుమలాచార్యశిష్య సహ

సమ్యక్ప్రశోధ్య

మణ్డయమ్, దామోదరమ్, అభిజ్ఞరాచార్యైః

ముద్రాన్ తిరువల్లికేణి శ్రీసరస్వతీభట్టారాధ్యక్షేః

ఫాపితాయామ్

మైసూరు సద్విద్యామన్దిరముద్రాశాలాయామ్

ముద్రాపిత స్సన్విజయతేతరామ్.

౧౮౮౩

విషయానుక్రమణికా

పుట	విషయాః	పుట	విషయాః
౧	ఆశౌచస్వయామ్ .		దుర్మృతౌప్రాయశ్చిత్తం
౨	ఆశౌచేనస్థానస్థానవిధిః .		సంసారరక్రమశ్చ .
౩	ఆశౌచే త్యాజ్యకర్తాణి .	౨౨	దుర్మృతసంస్థారాత్పుర్వ
౪	పుత్రజన్మాదౌదానాభ్యనుజ్ఞా		మపిపుంసువనాదివిధిః .
	ఆశౌచానేకవిధత్వమ్ .	౨౩	దుర్మృతసన్యసద్యస్సంసార
	సద్యశ్శౌచప్రకరణమ్ .		రేప్రాయశ్చిత్తాధిక్యమ్ .
౧౨	వివాహమధ్యే ఆశౌచస		దుర్మృతౌపాప్త్యాణాదీ
	మృతే .		నాంప్రాయశ్చిత్తకా
	వివాహమధ్యే పితౄర్ద		లవిశేషః .
	మృత్యోర్మరణే .		దేశాంతరస్థనపిణ్డమరణేన
౧౩	దీక్షితస్య దీక్షామధ్యే		ద్యశ్శౌచమ్ .
	మాతాపితృమృతౌ .	౨౪	గర్భప్రావాద్యాశౌచమ్ .
	వివాహమధ్యే అఘాగమే	౨౫	సూతికాశౌచమ్ .
	భోక్తృదివియమః .	౩౦	వర్ణవిశేషేణాశౌచనిర్ణయః .
౧౪	అఘాగమాత్ప్రీత్యజగల్పి	౩౧	అనులోమప్రతిలోమాశౌ
	తద్రవ్యాణాందోషాభావః .		చమ్ .
	భృగుపాతాదినా మృతౌ	౩౨	సమానోదకాశౌచమ్ .
	సద్యశ్శుద్ధిః .	౩౩	సాపిణ్డ్యావధినిరూపణమ్ .
	సన్యస్తాదిమృతౌ .	౩౪	జననాశౌచద్వైవిధ్యమ్ .
౧౫	జామాత్రాదిమృతౌ .	౪౩	ఆశౌచినామన్యోన్యస్పర్శ
	రాష్ట్రీహోభాదినామృతౌ .		నిషేధః .
౧౬	శిల్పిదాసాదీనాంసద్యశ్శుద్ధిః	౪౪	దశాహాంతర్గతశిశుమరణా
౧౭	బ్రాహ్మణాద్యర్థేమృతౌ .		శౌచమ్ .
౧౮	విషాదకాదిబుద్ధిపూర్వ	౫౧	దశాహూపరితన శిశు
	మరణే .		మరణాశౌచమ్ .
౨౦	వైధేప్రాయాదిమరణే .	౫౨	ఖననాదినంసారభేదేనా
౨౧	ఆహితాగ్నిదుర్మరణే .		శౌచభేదః .

పుటే	విషయాః	పుటే	విషయాః
౬౫	కన్యామరణశౌచమ్ .	౧౦౬	ఆశౌచనిమగ్నముః .
౬౬	ఉపాసానాస్సంసారాది క్రమః .	౧౦౮	రాజననాదావాశౌచ కాలః .
౬౮	స్వగృహే పుత్రప్రసవాది నిమిత్తశౌచమ్ .	౧౦౯	సంపరాశౌచం , ద్రవ్యా దీనామతిక్రాంతాశౌ చాభావశ్చ .
౭౦	ఉపనీత శౌచమ్ .	౧౧౦	అస్తశ్శుక్లాగ్రామాశౌచమ్ .
౭౧	బ్రహ్మచారిణస్సద్యశ్శౌచమ్ .	౧౧౧	అనుగమనాశౌచం పునః స్నానస్వరూపంచ
౭౫	అనారసపుత్రజననాద్యా శౌచమ్ .	౧౧౩	క్షుత్రియాదిశవానుగమనా దావాశౌచమ్ .
౭౯	వివాహాన్తీర్థవిషయే పితృద్యాశౌచమ్ . హోహిత్రమాతామహది విషయాశౌచమ్ .	౧౧౫	అసపిండసజాతీయప్రేతని హారణాశౌచమ్ .
౮౨	పక్షిణ్యాశౌచమ్ .	౧౧౬	పర్యుషితరజస్వలాదిశవని హారణేప్రాయశ్చిత్తమ్
౮౫	భిన్నమాతృత్వప్రాది విషయాశౌచమ్ .	౧౧౮	గర్భవతోబ్రహ్మచారిణశ్చ పితృద్యన్యశవనిహారణ నిషేధః .
౮౮	అనేకాశౌచసన్నిపాతే .		అనాథబ్రాహ్మణసన్యాసి నాంసంసారగాదాసద్య శౌచమ్ .
౯౦	అజ్ఞాతదాహశౌచమ్ .	౧౧౯	ధర్మార్థంశవనిర్హరణే , మా నుషాస్థిస్సర్వేశవదర్శనః .
౯౫	ఆశౌచమధ్యపుత్రజననే జాతకర్తృద్యభ్యనుజ్ఞా . అసన్నిహితగననహరణ యోర్విశేషః .	౧౨౦	ఆశౌచినాండవాలయప్రవే శాదినిషేధః .
౯౬	అపితృద్యాశౌచమ్ .		ఆశౌచినానియమవిశేషః
౧౦౨	సపత్నీమాతృవిషయేభ్రా తృవిషయచరిత్రేషః .	౧౨౧	అఘాతకృత్యమ్ .
౧౦౩	పునస్సంసారే ఆశౌచ నిరోధయః .		

శ్రీరస్తు

వైద్యనాథీయే స్మృతిముక్తాఫలే

ఆశౌచకాణ్డప్రారమ్భః

అథాశౌచప్రకరణమ్ । తత్రశ్లోకః — ॥ శ్లో ॥ దానంప్రతిగ్రహణాహుతానుస్సాన్విధాయఃపితృకర్తృచ । ప్రైతపిణ్డక్రియావర్జమాశౌచేవినివర్తయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశౌచశబ్దార్థః స్మృతిచర్చికాయానుభిహితః — ॥ వా ॥ సపిణ్డాదిజననెమరణేవాసతియదస్రాయత్యండానాదికర్మస్వయోగ్యతాపాపకం పాపవిశేషాత్కంవాతదాశౌచశబ్దేనబోధ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । తథాభట్టాచార్యైః “పాపక్షయోహిశుద్ధిః, కర్మయోగ్యత్వమేవవా” ఇతిశుద్ధిపదార్థంబ్రువత్కృష్టద్విపరీతస్యజననమరణనిమిత్తపాపవిశేషస్యదానాదికర్మానుష్ఠానాయోగ్యశ్వస్యవామతభేదేనాశౌచశబ్దాభిధేయత్వంజ్ఞాపితమ్ । విజ్ఞానేశ్వరోఽపి — ॥ వా ॥ ఆశౌచశబ్దేనకాలస్నానాపనోద్యఃపిణ్డోదకదానవిధేరధ్యయనాదిపర్యుదాసస్యచనిమిత్తభూతఃపురుషగతఃకశ్చనాతిశయఃప్రతిపాద్యతే ॥ * ॥ ఇతి । కాలాపనోద్యమస్తత్కవనిమిత్తగ్రామాద్యాశౌచమ్, స్నానాపనోద్యంజ్ఞాయమానసమృద్ధబద్ధమరణాద్యఘమ్, కాలస్నానాభ్యామపనోద్యంసపిణ్డాదిజననమరణాశౌచమిత్యర్థః । సంగ్రహేఽపి — ॥ శ్లో ॥ నిమిత్తంపిణ్డదానాదేఃపురుషస్థమశుద్ధికృత్ । కాలస్నానాపనోద్యంయత్తదాశౌచమితీర్యతే ॥ * ॥ ఇతి । తచ్చాశౌచంద్వివిధమ్ - కర్మానధికారలక్షణమ్, అస్పృశ్యత్వలక్షణంచ, ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచేవర్జయేత్కర్మనిత్యవైమిత్తికాదికమ్ । ఆశౌచినస్తథాస్పృశ్యంస్పృష్టాస్నానైవశుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతిస్మృతేః । తథాచకర్మాధికారపరిపథిత్యాదాశౌచస్యసన్ధ్యామ్యపాసనస్యాపినివృత్తిప్రాప్తావపదమాహపరాశః — ॥ శ్లో ॥ ఉపాసనేచవిప్రాణామశుచిఃపునరేవసః । బ్రహ్మచారిగృహాయేషాంహూయతేచపలుతాశనః ॥

వైద్యనాథీయే స్మృతిముక్తాఫతే

సంపర్కం చేన్నకుర్వన్తినతేహం సూతకంభవత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఉపాసనమ్ - సన్ధ్యవస్తనమ్ , తస్మిన్ ప్రసక్తే తాతా - లికి శుద్ధిర్భవతి , విప్రగ్రహణం క్షుత్రియాదీనా మప్యపలక్షణమ్ , బ్రహ్మచారి - ఉపకుర్వాణో వైష్ణికశ్చ , యేహం గృహే అగ్ని - హోమోపాసనాదుఃసంస్కారైశ్చ సమస్తే తేహం గుహ్యత్రాదికాలేనాస్త్యశౌచమ్ , యదితే ఆశౌచభిస్సంసర్గం నకుర్వరిత్యర్థః । అత్ర మరీచిః — ॥ శ్లో ॥ సూతకేకమణాం త్యాగస్సన్ధ్యాదీనాం విధియతే ॥ * ॥ కాత్యాయనశ్చ — ॥ వా ॥ సూతకే ప్రతేకచసన్ధ్యోపాసనాదినిత్యకర్మాణి స్యాధ్యాయదానప్రతిగ్రహం శ్చ వర్జయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యవతేపి — ॥ శ్లో ॥ రాష్ట్రీక్షాభేనృపాక్షిప్తేరోగార్తేశావసూతకే । సన్ధ్యవస్తనవిచ్ఛిత్తిర్నదోహయకదాచన ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణుపురాణేపి — ॥ శ్లో ॥ సర్వకాలముపస్థానం సన్ధ్యయోః పార్థివేష్యతే । అన్యత్ర సూతకాశౌచవిభ్రమాతురభీతితః ॥ * ॥ ఇతి । జాబాలిః — ॥ శ్లో ॥ సన్ధ్యవశ్చ మహాయజ్ఞానైతికం స్మృతికర్తవ్యం । తన్నధ్యేహం పయే దేతదాశౌచానైపునః క్రియా ॥ * ॥ ఇతి । వైతికమ్ - నిత్యశ్రాద్ధమ్ , స్మృతికర్త - స్మృత్యుక్తం కర్తవ్యమపూజాదికమ్ , తన్నధ్యే - ఆశౌచమధ్యే , హంపయేత్ - త్యజేదిత్యర్థః । ఆశౌచే సన్ధ్యాకర్తృనిషేధప్రతిపాదకానిమరీచ్యాదివచనానివాచనికమస్త్రప్రయోగనిషేధాభిప్రాయాణి । యదాహ పులిస్త్యః — ॥ శ్లో ॥ సన్ధ్యామిష్టిం చరుం హోమం యావజ్జీవం సమాచరేత్ । నత్యజేత్సూతకే వాపి త్యజగచ్ఛేదధోద్విజః ॥ సూతకే మృతకేచైవ సన్ధ్యాకర్తృసమాచరేత్ । మనసోచ్చారయేన్నన్త్రాప్రాణాయామాదృతేద్విజః ॥ * ॥ ఇతి । ప్రాణాయామవ్యతిరిక్తమన్త్రాన్తనసోచ్చారయేత్ , ప్రాణాయామమన్త్రాన్త మనసాపి నోచ్చారయేత్ , అమన్త్రకమేవ ప్రాణాయామం కుర్యాదితి యావత్ । “ ॥ శ్లో ॥ సూతకే మృతకే కుర్యాత్ప్రాణాయామమమన్త్రకమ్ । మనసోచ్చారయేన్నన్త్రా మాజ్ఞానాదిమకర్తవ్యమ్ ॥ ” ఇతి స్మరణాత్ । మనసోచ్చారయేన్నన్త్రానిత్యేతదజ్ఞలిప్రక్షేపవ్యతిరిక్తవిషయమ్ । యదాహ వైశీషికిః — ॥ వా ॥ సూతకే సావిత్రిజ్వలిం ప్రక్షిప్య ప్రదక్షిణీకృత్య సూర్యం ధ్యాయన్నమసు-

ర్యత్ ||*|| ఇతి । “ || వా || సన్ధ్యావిధావుక్తసావిత్రీమస్త్రీస్యేహపునర్వచనం
మనసాచ్చారణనివృత్త్యర్థమ్ , తేన సావిత్రీమస్త్రీస్యోచ్చారణంవాచాకర్త
వ్యమ్ ” ఇతిచద్వి కాయామ్ వ్యాసోఽపి — || శ్లో || ప్రక్షిపేత్సుతకేత్వ
ర్ఘ్యం గాయత్రీంతుసముచ్చరన్ । దత్వాప్రదక్షిణంకుర్యాత్సుర్యంధ్యాయే
ద్విజోత్తమః || దశకృత్వస్తుగాయత్రీం మనస్తేవాశుచిఃస్మ రత్ ||*|| ఇతి ।
ఆశ్వలాయనః — || శ్లో || ఆపన్నశ్చాశుచిఃకాలేతిష్ఠన్నపిజపేద్దశ ||*|| ఇతి ।

ఆశోచేత్యాజ్యకర్తాని

త్యాజ్యకర్తాణామవిష్ణుః — || వా || ఆశోచేహేమామదాన
ప్రతిగ్రహస్వాధ్యాయా నివర్తతై , నాశోచేకస్యదిదశనమశ్నీయాత్ , బ్రా
హ్మణాదీనామాశోచేయస్తదోదనమశ్నాతి తస్యతావదాశోచం యావత్తై
షామాశోచవ్యపగమః ఆశోచవ్యపగమే ప్రాయశ్చిత్తం కుర్యాత్ ||*||
ఇతి । ప్రాయశ్చిత్తమ్ - చాన్ద్రాయణమ్ , తచ్చభూజనప్రకరణేఽభిహి
తమ్ । హేమామోఽగ్రవైశ్వదేవోఽభిప్రేతః । “ || శ్లో || విప్రదశాహ
మాసీత వైశ్వదేవవివర్జితః || ” ఇతి సంవరైసవిశేషతోఽభిధానాత్ । వై
శ్వదేవాభిప్రాయేణ మార్గణ్డేయోఽపి — || శ్లో || దశాహబ్రాహ్మ
ణస్త్రైష్ఠేగ్దానహేమామాదివర్జితః ||*|| ఇతి । మనురపి — || శ్లో || ఉభ
యత్ర దశాహాని కులస్యాన్నం నభుజ్యతే । దానం ప్రతిగ్రహేమాహేమా
మః స్వాధ్యాయశ్చ నివర్తతే ||*|| స్మృత్యన్తరేచ — || శ్లో || ఆశో
చేతుదశాహాంతం నకుర్యాద్దేవతార్చనమ్ । నకుర్యాత్పితృకార్యాణి దా
నం హేమామం జపం తథా ||*|| ఇతి । జపమితిసామాన్యోక్తేస్సర్వమస్త్రీ
జపనిషేధః । ఆపస్తమ్బోఽపి — || వా || దేవతాభిధానంచాప్రయ
తః ||*|| ఇతి । ధ్యానేతునదోషః “ నహ్యస్తిమనసఉపఘాతః అన్తరేణ
మలవద్వాసినిం సూతికాం శవస్పృష్టించ ” ఇతిశ్రుతేః । నచహేమామ
ఇతిసామాన్యోక్తిబలాదగ్నిహేమాత్రపాసనాదికమపి నివర్తనీయమితివా
చ్యమ్ , యత ఆహ యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || వైతానాపాసనాఃకార్యాః
క్రియాశ్చ శ్రుతిచోదితాః ||*|| ఇతి । వైతానాః - గార్హపత్యాద్యగ్ని
సాధ్యాః , “ యావజ్జీవమగ్నిహేమాత్రంజుహేమాతి ” “ యావజ్జీవందర్శ

పూర్ణమాసాభ్యాం యజేత" ఇత్యాదిప్రతిచోదితాః, తథా పశ్యాత్సా
 ధ్యాదేహాసనాః కార్యాః । అగ్నిహోత్రాదికంస్వయంకుర్యాత్,
 డేహాసనాదిహోమముసంగోత్రైణకారయేదిత్యర్థః । తథాచగోవిలః —
 ॥ శ్లో ॥ అగ్నిహోత్రేతుహోమామార్థం శుద్ధిస్తాత్థాలికిస్తృతా । పశ్చిమ
 జ్ఞాన్నకుర్వీత అశుద్ధఃపునరేవసః ॥ * ॥ వైయాఘ్రపాదః — ॥ శ్లో ॥ స్నా
 త్తకర్తృపరిత్యాగోరాహూరన్యత్రసూతకే । శ్రోతకర్మణీతంకాలం
 సాతఃశుద్ధిమవాప్నుయాత్ ॥ * ॥ ఇతి । శబ్దః — ॥ వా ॥ అగ్నిహో
 త్రార్థం సానోపస్పర్శనాత్ తంకాలంశౌచమ్ ॥ * ॥ ఇతి । కణ్వః — ॥ శ్లో ॥
 అగ్నిహోత్రహవం కుర్యాదన్యాభావేస్వయం ద్విజః । కుర్యాత్సా
 త్వాదైర్ద్రవాసాస్తు తస్మాత్కాలాదృతేఽశుదిః ॥ * ॥ ఇతి । మనుః —
 ॥ శ్లో ॥ దర్శంచపూర్ణమాసంచ కర్తృవైతానికంచయత్ । సూతకేఽపిత్వజే
 న్తోహత్ప్రియశ్చిత్తీయతేహిసః ॥ * ॥ ఇతి । అశ్రచర్దికాయామ్ —
 ॥ వా ॥ శ్రోతానామప్యగ్నిహోత్రాదినాం ప్రథమారమ్భాత్ప్ర
 గాశౌచేత్యాగపవ, ప్రతిప్రసవవిధీనాం ప్రథమారమ్భోత్తరకాలాను
 స్థేయాగ్నిహోత్రాదివిషయత్వాత్ ॥ * ॥ ఇతి । దర్శపూర్ణమాసయో
 రనుష్ఠానప్రతిపాదనమఘాగమాత్ప్రగారభవిషయమ్, తత్తైవ శిష్టా
 చారాదితికేచిత్ । జాతుకణిః — ॥ శ్లో ॥ సూతకేతు సముత్పన్నేస్తా
 త్కంకర్తృకథంభవేత్ । పిండయజ్ఞంచరుంహోమముసంగోత్రైణకార
 యేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పిండయజ్ఞః - పిండపితృయజ్ఞః, చరుః - పార్వణస్థాలీ
 పాకః, హోమాః - డేహాసనహోమాః, పతానఘాగమాత్ప్రగ్గో
 మాథం సజుల్పితైర్ద్రవ్యైస్తదభావే అమరహితశ్రోత్రియగృహాహృ
 తైరాశౌచరహితేన కారయేదిత్యర్థః । బృహస్పతిరపి — ॥ శ్లో ॥ సూత
 కేమృతకేచైవ అశక్తాశ్రాద్ధభాజనై । ప్రవాసాదినిమిత్తైరు హవయేన్న
 తుహవయేత్ ॥ * ॥ నహవయేత్ - నత్యజేదిత్యర్థః । జాబాలిః — ॥ శ్లో ॥
 వైతానాగ్నోస్వయంకుర్యాత్కర్తృత్యాగోనవిద్యతే । శాలాగ్నోకేవ
 ల్హోమామః కార్యపవాన్యగోత్రజైః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృతిరతే —
 ॥ శ్లో ॥ సూతకేహోమమవతర్కతదన్యేనైవకారయేత్ । అగ్నిహో

త్రం స్వయంకుర్యాత్సన్నిత్యైవ నియమోదితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అనేనైవాభి
 ప్రాయేణ ప్రేతీనసిరపి — ॥ వా ॥ నిత్యానితునివతైరవైత్తానవర్తం శాలా
 గ్నవైకే ॥ * ॥ ఇతి । సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ పశ్చిమజ్ఞవిధానంతు నకు
 ర్యాన్మృతి జన్మనోః । హవయేదన్యగోత్రేణ నిత్యహూమ మతన్ని
 తః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృతిరత్నే — ॥ శ్లో ॥ నిత్యవైమిత్తికంకుర్యాన్మృత్యు
 కర్తృనకించన । ఆధానం పునరాధానం పశుసాన్త్రామణీతథా ॥ చాతు
 మాస్యానిసోమశ్చ తత్రైవాగ్రయణక్రియా । అకామ్యత్వేపి వైతే
 హం సూతకాదావనుష్ఠితః ॥ * ॥ సంగ్రహ — ॥ శ్లో ॥ శావేచ సూత
 కాఘాభ్యే కర్తృణాం త్యాగ ఇష్యతే । గ్రవ్యాణ్యపి ప్రచుష్యన్తి స్యా
 ధ్యాయశ్చ నివర్తతే ॥ అస్పృష్టానాంచభాణ్డానాం దశాహే శుద్ధిరిష్య
 తే । గ్రవ్యాణాంచాపి సంస్పర్శే వినామాంసం సముత్సృజేత్ ॥ సా
 వ్యం కర్తృగ్నిహూత్రంచ ప్రేతకార్యాణిచాల్లతః । కుర్యాదనేవ
 హూమంతు కారయేన్నాన్యదాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యర్థసారై
 స — ॥ వా ॥ జాతాశోచెమృతాశోచె త్రైతాగ్నిసాధ్యగ్నిహూత్ర
 దర్శపూర్ణమాసాద్యా నిత్యవైమిత్తికాక్రియాఃకార్యాః , ఔపాసనాగ్ని
 సాధ్యస్తు సాయం ప్రాతర్హోమ పార్వణస్థాలీపాకాద్యా నిత్యవైమిత్తి
 కాహవనీయాః , సర్వధా నత్యక్తవ్యాః , యజమానసాన్నిత్యైవ
 మ్యోద్దేశత్యాగం కుర్యాత్ , సర్వం కామ్యం వర్జ్యమ్ , దానప్రతిగ్ర
 హపశ్చిమహోమజ్ఞ నిత్యశ్రాద్ధసాధ్యాయాదీనాం స్వార్తానాం త్యా
 గపవ , నిత్యస్నానశౌచాచమనభౌజన నియమానస్పృశ్య స్పర్శసాన్ని
 చ కుర్యాదేవ ॥ * ॥ తథాచకణ్వుః — ॥ శ్లో ॥ శౌచమాచమనం సా
 నం నియమం భోజనాదిషు । అస్పృశ్యస్పర్శసాన్నిచం కుర్యాదాశౌచ
 వాద్విజః ॥ * ॥ ఇతి । సూతకాన్నభౌజనే స్వకుల్యానాం నదోషః ,
 అన్యేషాం దాతృభోక్త్రీరన్యతరేణ జ్ఞాతేదోషః , ఉభాభ్యామపరిజ్ఞా
 తే నదోషః । తథాచపత్త్రింశత్తతే — ॥ శ్లో ॥ ఉభాభ్యామపరిజ్ఞాత
 మాశౌచం వైవదోషకృత్ । ఏకేనాపిపరిజ్ఞాతే భోక్తుర్దోషముపావహో
 త్ ॥ * ॥ ఇతి ॥ శ్లో ॥ గ్రహ్యాణిస్వామినమృతా తదశేత్వ శుచీనివై ।

స్వామిశుద్ధైవ శుభ్యన్తి వారిణాప్రక్షితాన్యపి ॥ * ॥ ఇతిస్మృత్యాస్వా
 మిసమ్బుధ ద్వా రాదుష్ట త్వేన సర్వత్ర వ్యాణాం ప్రతిగ్రహ నిషేధే ప్రా
 ప్తై కేషు ద్విద్వీ వ్యేష్య సుగ్రహ మాహ మరీచిః — ॥ శ్లో ॥ అవశేషము
 మాంసేచ పుష్పమూల ఫలైశ్చ చ । శాక కాష్ఠ తృణైశ్చ పున్దిరీపిః పయ
 స్సుచ ॥ లిలౌషధా జినేదైవ పశ్వాపకేవ స్వయంగ్రహః । పశ్యేషునైవ
 సర్వేషు నాశౌచం మృతసూతకే ॥ * ॥ ఇతి । పక్వమ్ - భక్ష్యజాతకు
 పూపాది , అపక్వమ్ - తణ్ణులాది , పశ్వాన్నైవోపస్కరణాత్ । తథా
 చాగ్నిరాః — ॥ శ్లో ॥ అన్నసత్రప్రవృత్తానామామమన్నమగర్హితమ్ ।
 భుక్త్వాపశ్వాన్నమేతేహం త్రిరాత్రంతు పయఃపితేత్ ॥ నాద్యాహ్ని
 ప్రసవ్యపశ్వాన్నం విద్వానాశౌచినోఽపిచ । ఆదదీతామమేవాస్తాదావృత్తా
 వైకరాత్రికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అన్నసత్రరతాదేవామంగ్రాహ్యమ్ , అపచ
 తు అన్యస్తాదప్యాశౌచినః దినమూగ్రసర్వాస్తం తణ్ణులాది గ్రాహ్యమ్ ,
 పశ్వాన్నంతు సర్వధాన గ్రాహ్యమిత్యర్థః । అపక్వతణ్ణులాదివశ్యపశ్వా
 పూపాద్యపి అన్నసత్రరతాదేవ గ్రాహ్యమితివ్యక్తం సంగ్రహే —
 ॥ శ్లో ॥ భక్ష్యజాతం తథాపక్వమపక్వం తణ్ణులాదికమ్ । అన్నసత్రర
 వైవ్యవ గ్రాహ్యమిత్యగ్నిరామునిః ॥ * ॥ ఇతి । తత్రైవ — ॥ శ్లో ॥
 దధిక్షీరం ఘృతంశాకం పటుపుష్పలిలౌషధమ్ । కాష్ఠ మూలం ఫలం మాం
 సం మధు కూపామ్బుచాజినమ్ ॥ పశ్యాన్యథేఽపి గృహ్ణీయాత్స్వయం
 తుస్వామ్యసుజ్ఞయా ॥ * ॥ పటు - అవణమ్ । అగ్నిరాః — ॥ శ్లో ॥ య
 త్తుత్తేత్రగతం ధాన్యం కూపవాపీషు యజ్జలమ్ । అభోజ్యాదపి తదోభ్యజ్యం
 యచ్చగోష్ఠగతంపయః ॥ ఆమం మాంసం మధుఘృతం దధిక్షీరమథౌష
 ధమ్ । గుడంతత్రం తథోద్విద్భిజ్ఞాన్యేతానినిత్యశః ॥ తదహగ్నాత్ర
 వృత్త్యర్థమామంగ్రాహ్యం సదాఽఽపది । ఆమం పూయతినంసాకైరెస్స
 మ్యక్తైభ్యఃప్రతీపితమ్ ॥ తస్మాదామం గృహీతవ్యమన్నం సూతమృతా
 న్తరై ॥ * ॥ ఇతి । దక్షః — ॥ శ్లో ॥ సర్వథకాలేత్విదంసర్వం సూతకంస
 ముదాహృతమ్ । అపక్షతస్య సర్వస్య సూతకేఽపిససూతకమ్ ॥ * ॥ యా
 జ్ఞవల్క్యాః — ॥ శ్లో ॥ అపక్షతఃప్రగృహ్ణాన్యోభుజ్ఞానోవాయతస్తతః ।

సలిప్యేతై నసావిహృజ్వలనారూసమోహినః ॥ * ॥ విజ్ఞానశ్వరీయే —
 ॥ శ్లో ॥ సూతకేమృతకేచాపి చుర్భిక్షేభిక్షితం ద్విజైః । ఉపస్థవేచ దేశ
 స్య తేషామల్పేన నిఘ్నంతిః ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥
 తానేవిశిష్టఆర్తస్య వ్యాధినాశుధతోచ్యతే । అనిచ్ఛతోఽపియోవస్తుదా
 తుం హేమాదివాఞ్ఘతి ॥ * ॥ ఇతి । బ్రాహ్మే — ॥ శ్లో ॥ అకాలమృత్యో
 శ్శాస్త్ర్యర్థం మహాదా నెచ రోగితామ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశౌచం నవిద్యతే ఇత్య
 నువర్తతే । సంక్రహే — ॥ శ్లో ॥ నదేయంనప్రతిగ్రాహ్యమఘేదే
 యం సదాఽఽపది ॥ * ॥ ఇతి ।

పుత్రజన్మాదౌదానాభ్యనుజ్ఞా

పుత్రజన్మ ని దానమాహ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ ఖలయజ్ఞే వివా
 హేచ సన్ధ్యాన్తాగ్రహణేమృతౌ । పుత్రజాతేవ్యతీహతే దంతం భవతి
 చాక్షయమ్ ॥ శర్వర్యాం దానమస్తీని నాన్యత్రతు విధీయతే ॥ * ॥ వృధ
 మనురపి — ॥ శ్లో ॥ జాతేషుమాతేతదహఃకానుంకుర్యాత్ప్రతిగ్రహమ్ ।
 హిరణ్యధాన్యగోవాసస్తిలాన్న గుడసర్పిహమ్ ॥ * ॥ ఇతి । శౌతమోఽ
 పి — ॥ వా ॥ ప్రాజ్ఞౌభవద్ధనాత్పుణ్యం తదహరిత్యేకే ॥ * ॥ ఇతి ।
 ఆశౌచదిపికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ దానేనుతోదయేశుద్ధిర్ద్విదాడ్యోపిశృప
 న్నిధౌ । అహూతాత్రంతు దూరస్థేపితర్యుం Xతేత్వహః ॥ * ॥ ఇ
 తి । ఏతద్బజాతకమప్రకరణే సవిస్తరం ప్రతిపాదితమ్

అనేకవిధాశౌచమ్

అనేకవిధమాశౌచమాహదక్షః — ॥ శ్లో ॥ సద్యశ్శౌచం తథైకా
 హస్త్ర్యహశ్చతురహస్తధా । పక్షశర్వాదశాహాశ్చ పక్షామాసస్తతైవ
 చ ॥ మరణాంతం తథాచాన్యత్పక్షాశ్చ దశసూతకే ॥ * ॥ ఇతి । దశప
 త్తాఇత్యుపలక్షణమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ Xర్భప్రావేమాసతుల్యా నిశాఃశుద్ధేస్తు
 కారణమ్ । ” ఇత్యాది నాపఞ్చాహాదిపక్షాణామపిస్తు రణాత్

సద్యశ్శౌచమ్

తత్రసద్యశ్శౌచమాహయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ ఋత్విజాం దీ
 షీతానాం చ యాజ్ఞికం కర్మ కుర్వతామ్ । సత్రివ్రతిఃస్త్వాచారి వాత్సల్య

హ్నావిదాంతధా ॥ దానేవివాహే యజ్ఞేచ సంగ్రామే దేశవిస్తవే । ఆప
ద్యపిచకష్టాయాం సద్యశ్శౌచం విధీయతే ॥ * ॥ ఇతి । సద్యశ్శౌచం నా
మస్నానాంతఃకుమమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ సద్యశ్శౌచేతుతావత్స్యాదాశౌచం సం
స్థితస్యతు । యావత్స్నానం నకుర్వన్తి సచేలం బాధవాబహిః ॥ ” ఇత్య
శ్చిరస్తరణాత్ । అశ్రుత్విక్చభౌ మనునావివృతః — ॥ శ్లో ॥ అగ్న్య
ధేయం పాకయజ్ఞమగ్నిష్టో నూది కాన్త ఖాన్ । యః కిరోత వృతోయస్య స
తస్యర్పిగిహూద్యతే ॥ * ॥ వృతః - వరణేన సంస్కృతఇత్యర్థః । స
చవరణజన్యసంస్కారోఽగ్న్యధేయాదౌ వరణప్రభృతిప్రయోగపరిస
మాప్తిపర్యంత మనువర్తితఇతి తదనువృత్తిపర్యంతమృత్విజాం దీర్ఘకాలా
శౌచమధ్యేపి సద్యశ్శౌచం విధీయత ఇతి సమ్బంధః । దీక్షణీయాది నా సం
స్కృతాః దీక్షితాః , తేహం , యాజ్ఞకీమ్ యజ్ఞేభవంకర్మ , కుర్వతాం
సద్యశ్శౌచమ్ । అప్రవిజ్ఞానేశ్వరః — ॥ వా ॥ దీక్షితస్యవై శానోపాస
నాః కార్యాఇత్యనేన సిద్ధేఽపి పునర్వచనం సద్యస్నానవిశుద్ధ్యర్థమ్ ॥ * ॥
ఇతి । సత్ప్రవృత్తిదాతృశబ్దా నామధాన్యగ్రహకారణదర్శితాః ॥ శ్లో ॥
సత్రగృహీత నియమో యజ్ఞేదానేచదీక్షితః । చాన్ద్రాయణాద్యనుస్థాతా
ప్రలీతుబ్రహ్మచార్యసి ॥ శ్రాద్ధే గృహీతసజుల్పా వత్రీభాక్తాచకీర్తితః ।
దాతానిత్యాన్నదాతాచ వానప్రస్థశ్చకీర్తితః ॥ * ॥ ఇతి । దానే స
ంతతాన్నదానే , గృహీతనియమః - కృతసజుల్పః , యజ్ఞేచదీక్షితసత్ప్ర
త్యనేనోక్తః , బ్రహ్మచిత్ - యతిః , దానే - పూర్వసజుల్పినస్త్వదానే ,
వివాహే - కృతకాతుకబద్ధనే , సద్యశ్శౌచమిత్యర్థః । అగ్నేరాః — ॥ శ్లో ॥
జననే మరణేదైవ త్రిషా్వశౌచం నవిద్యతే । యజ్ఞేవివాహకాలేచ దేవ
యాగే తదైవచ ॥ ఋత్విజాం యజమానానాంపరికర్తృదికుర్వతామ్ ॥ * ॥
యజ్ఞః - సోమయాగాదిర్వైదికః , దేవయాగః - మాతృకాదిదైవతో
లోకికోయాగః । బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ వైష్ణికానాం వనస్థానాం య
తీనాం బ్రహ్మచారిణామ్ । నాశౌచం సూతకేప్రోక్తం శాపేవాఽపి తదైవ
చ ॥ * ॥ అత్రచన్ద్రికాయామ్ — ॥ వా ॥ యదగ్ని నాశౌచమితి సా
మాన్యశబ్దాల్లద్యశ్శౌచస్యాప్యపాదః ప్రతిభాతి , తథాఽపి స్మృత్యంతరా

విరోధార్థం తద్వ్యతిరిక్తస్యాశౌచస్యాపవాదభివ్యవగస్తవ్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 ప్రేరీతసిః — ॥ శ్లో ॥ వివాహదుర్గయజ్ఞేషు యాత్రాయాంతీర్థకర్మణి ।
 నతప్రసూతకం తద్వత్కర్మయజ్ఞాదికారయేత్ ॥ * ॥ చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ అథదేవప్రతిస్థాయాం గణయాగాదికర్మణి । శ్రాద్ధాదౌ
 పితృయజ్ఞేవ కన్యాదానైవ నోభవేత్ ॥ వివాహకన్యకాయాశ్చ లాఙ్ఘనా
 హూమాదికర్మణి ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానేశ్వరీయే — ॥ శ్లో ॥ నిత్యమ
 న్నస్రదస్యాపి కృచ్ఛ్రాచాన్ద్రాయణాదిషు । నిర్వృతైశ్చ చ్ఛాహూ
 మాదౌ బ్రాహ్మణాదిషు భోజనే ॥ గృహీతనియమస్యాపి నస్యానన్యసః
 కన్యవితే ॥ * ॥ ఇతి । షడశీతా — ॥ శ్లో ॥ సూతకార్పాకృమారభి
 మనేకాహంతుయద్వృతమ్ । కాయకం తత్రకుర్వీత తతుదానార్చనప్ర
 తమ్ ॥ సూతకానంతరేత్వహితతత్రవ్యమతన్ద్రితైః ॥ * ॥ ఇతి । వి
 ఙ్గః — ॥ వా ॥ నదేవప్రతిష్ఠోత్సవవివాహేషు నదేశవిభ్రమే నాపద్య
 పిచకష్టాయామాశౌచం నవ్రతినాం వ్రతే నసత్రిణాం సత్త్రై ॥ * ॥ ఇతి ।
 గతుః — ॥ శ్లో ॥ రాజర్షిర్వీక్షితానాంచ బాలదేశాన్తరేతథా । వ్రతి
 నాం సత్రిణాంచైవ సద్యశ్శౌచం విధీయతే ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయామ్ —
 ॥ శ్లో ॥ నరేన్ద్రసత్రివ్రతినాం వివాహాపస్థవాదిషు । సద్యశ్శౌచం
 సమాఖ్యాతం కాన్తారాపదిసంయతి ॥ * ॥ సంగ్రహేఽపి — ॥ శ్లో ॥ కృ
 ఛ్చాచాన్ద్రాదేవోత్సవశ్రాద్ధగానహూమతపోధ్వరే । ప్రారభేత్తన్ద్రిసృ
 త్తానాం సద్యశ్శౌచమఘాగమే ॥ * ॥ ఇతి । అత్రస్నానం శౌచవిషయం న
 తుప్రసవవిషయమ్ , తత్రపితృవ్యతిరిక్తానాం స్నానస్యావిధానాత్ । అగ్ర
 ప్సారమ్భశబ్దార్థఃప్రృత్యర్థసారెదర్కితః — ॥ శ్లో ॥ ఆరమ్భోవరణం య
 జ్ఞై సజుల్పోవ్రతసత్త్రయోః । నాన్దీముఖం వివాహాదౌ శ్రాద్ధే పాకపరిక్ర
 యా ॥ నిమన్ద్రితేషువిప్రేషు ప్రారభే శ్రాద్ధకర్మణి । పాకారమ్భాత్ప
 రం కర్తవ్యం దాతవ్యం భోక్తవాంశ్చనస్పృశేత్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్రాద్ధే
 పాకపరిక్రియే త్యేతత్కాల సజుల్పాత్పరమారభి పాకక్రియావిష
 యమ్ । తత్పూర్వం సిద్ధపాకవిషయేఽపి యమః — ॥ శ్లో ॥ పాకోపక
 ల్పనాదూర్ధ్వం సూతకేమృతకేఽపివా । కారయేచ్ఛాద్ధమన్వేన వత్సా

స్నం పరివేషయేత్ || * || ఇతి । కారయేత్ - కుర్యాదిత్యర్థః । అత్ర కేచి
దాహుః — || వా || సజ్జలృత్పూర్వమథాగమే ప్రాక్ష్మ-ప్రాక్షే-స్సం
కల్పవిధినాశ్రాద్ధమన్వైః కారయేత్ || * || ఇతి । ఏతత్ స్మృతి చన్ద్రికా
దివిరోధాదుపెక్ష్యమ్ । యత్తు “ || శ్లో || ఋత్విగాదిర్యదాకుర్యాద్ధోమం
శ్రాద్ధక్రియాంకవచిత్ । ఉపవీత్యైవ కుర్వీత కర్తుస్సాన్వయదపసవ్యకమ్ || ”
ఇతి, తస్మిన్దృష్టిత్యయజ్ఞ-పూజామవిషయమ్, స్త్రీబాలాదికర్తృకశ్రాద్ధక్రి
యావిషయంచ, “ అధ్వర్యురుపవీతీదక్షిణంజాన్వాచ్య మేక్షణ ఉపస్తీర్య”
ఇత్యాపస్తమృదిస్తరణాత్ । అత ఆశౌచే అన్యేన శ్రాద్ధం నకారయితవ్య
మ్ । బ్రాహ్మ — || శ్లో || తావద్గృహీతదీక్షస్య త్రైవిద్యస్యమహామ
ఖే । స్నానంత్యవభృథే యావత్తావత్తస్య నవిద్యతే || గృహీతమధుపరగ్ర
స్య యజమానస్యచర్వణజామ్ । పశ్చాత్పతితమాశౌచం నభవేదినిశ్చ
యః || కుర్వతాంయాజ్ఞికంకర్తృ యాజకానాంతధైవచ । నిమన్త్రితేషువి
ప్రేషు ప్రారణ్యశ్రాద్ధకర్తృణి || నిమన్త్రితస్య విప్రస్య స్వాధ్యాయనిరత
స్యచ । దేహీపితృషు తిష్ఠత్సు నాశౌచంవిద్యతేకవచిత్ || * || ఇతి । అ
త్రచన్ద్రికాయామ్ — || వా || దీక్షితస్యయజ్ఞసజ్జలృత్పూర్వమన్వయ
జాం మధుపరగ్రహణానంతరమాగత మాశౌచం నవిద్యతే, సంభృతసం
భారస్యతు పూర్వక్షణేఽపి నాశౌచమ్, “ || శ్లో || యజ్ఞార్థంబహుసమ్భార
సంభృతస్యాపినోభవేత్ || ” ఇతిస్మృతేః || * || ఇతి । అయమథః - యజ్ఞార్థం
సంభృతసమ్భారస్యకల్పితసమస్త యజ్ఞసాధనపదార్థస్యాకృత యాగసంక
ల్పస్యాప్యాశౌచాపగమాచూర్ధ్వం వసంతాంతర్గతకర్తృకాలాసంభవేత్సర్వ
వశ్యతేకరిష్యమాణయజ్ఞాతిక్రమవిషయే యజ్ఞసజ్జలృత్పూర్వక్షణేషు
ద్ధిర్భవతీతి । యజ్ఞగ్రహణం ప్రతిష్ఠాదేరుపలక్షణార్థమ్ । అతఃపవన్యః —
|| వా || దేవతాప్రతిష్ఠావివాహయోః పునస్సంభృతయోః || * || ఇతి । ఏ
తదుక్తం భవతి, యావతికాలే సంభృత బహుసంభార భారణం కర్తుం శ
క్యతే, తావత్కాలమధ్యే ప్రతిష్ఠావివాహాజ్ఞాభూతకాలాంతరం యత్ర న
లభ్యతే తద్విషయే సంకల్పాత్ప్రాగపి తతః-ర్తురాశౌచం నభవతీతి । స్మృ
త్యంతరేఽపి — || శ్లో || యజ్ఞేసంభృత సమ్భారే వివాహేశ్రాద్ధకర్తృ

ణి || * || ఇతి । అత్రచన్ద్రి కాయామ్ — || వా || సంభృతసమ్భారఇతి
 సర్వత్రసంబధ్యతే , ఇదమపి విష్ణువచనసమానవిషయమ్ , “ శ్రాద్ధే సం
 భృతసమ్భారే ” ఇత్యేతత్తు పక్షప్రవ్యాభిప్రాయమ్ , పక్షప్రవ్యోపకల్ప
 న సంకల్పయోర్మధ్యే సూతకేమృతకేవా సముత్పన్నే అనంతరం క్త సద్య
 శ్శౌచవిధిబలాత్తస్మిన్నైవకాలే శ్రాద్ధం కర్తవ్యమ్ , అనుప్రవ్యోపకల్పన
 సజ్జల్పయోర్మధ్యే సూతకేమృతకేవాజాతే అమావాస్యాయామాశౌ
 చావగమాదనంతరం వా కర్తవ్యమ్ , “ || శ్లో || శ్రాద్ధవిఘ్నసముత్పన్నేత్వ
 న్తరామృతసూతకే । అమాయాంతుప్రకుర్వీత శుద్ధావేదేమనీషిణః || దే
 యేపితౄణాం శ్రాద్ధేతు హ్యంతరామృతసూతకే । ఆశౌచానంతరంకార్యం
 తన్వాసీష్టుక్షయేఽపివా || కార్యేప్రత్యాభివేశే శ్రాద్ధేత్వంతరామృతసూతకే ।
 ఆశౌచానంతరంకార్యమితి వాసిష్ఠభాషితమ్ || * || ” ఇతి గోవిలవసిష్ఠాది
 స్మరణాత్ || * || ఇతి । యత్తుష్టృత్యంతరమ్ — || శ్లో || వర్షశ్రాద్ధేతుసం
 ప్నాప్తైపితౄణాశౌచసంభవే । తదానీమశుచిర్నస్యాతుర్నాశ్చాశ్రా
 ద్ధం మృతేఽహని || * || ఇతి । యదపి — || శ్లో || మాసికాన్యాభిక్తం పి
 త్నోరశుష్కోఽప్యోరసస్సృతః । కుర్యాదేవతిథిప్రాప్తమితిశాతాతపాఽబ్రవీ
 త్ || * || ఇతి , తత్సజ్జల్పిత శ్రాద్ధవిషయమ్ । శ్రాద్ధదినే పాకేనిర్వృతై
 కుతపకాలే అద్యపార్వణవిధానేన శ్రాద్ధంకరిష్యఇత్యారమ్భాత్పరమాగ
 తే ఆశౌచే కర్తాకుర్యాదేవేత్యర్థః । తథాచన్ద్రి కాయామ్ — || వా || అ
 ద్యశ్రాద్ధంకరిష్యఇతి సంకల్పాత్పరం తత్సూర్వక్షణే చారణై పాకక
 ర్తుశుద్ధిః , అద్యశ్రాద్ధం తత్రభవతా భాక్తవ్యమితి నిమన్ద్రి తే ఓంతథే
 తిప్రతిశ్రుతే నిమన్ద్రి తస్య నిమన్ద్రిణాదూర్ధ్వమాశౌచేప్రాప్తై తస్య
 శుద్ధిః , నిమన్ద్రిణాత్పాస్విప్రస్యాశౌచేప్రాప్తై పూర్వదినే నిశ్చితమపిప
 రిత్యజ్యవిప్రాప్తరమామన్ద్రిశ్రాద్ధంకర్తవ్యమ్ || * || ఇతి । సద్యశ్శౌచవిధి
 నాద్యోజనాత్పూర్వంసాత్వైవభుజ్జీత, కర్తాఽపిసాత్వైవకర్తకుర్యాత్ ।
 తథావిజ్ఞానశ్వరీయ — || శ్లో || యజ్ఞే సమ్భృతసమ్భారే వివాహే
 శ్రాద్ధకర్తృణి । తథాచాలాదిసంసారై సద్యశ్శౌచంవిధీయతే || * || ఇతి ।
 స్మృత్యంతరంచ — || శ్లో || ఆశౌచంకర్తృమధ్యేతు శావంసూతకమేవచా ।

అపతేద్యది సర్వేషాం సద్యశ్శౌచం విధీయతే ॥ మాతాపితృశ్చమరణే
 శుశ్రుస్యమరణతేదా ॥ * ॥ ఇతి । ఏవంచ శ్రాద్ధేపాకసజ్జల్పాభ్యాం
 పూర్వమఘాగమే ఆశౌచానంతరదినే తదసమ్భవే అమతాయాంవా కుర్యా
 త్, పాకానంతరం సజ్జల్పాత్పూర్వం పరంవా అఘాగమే తస్మిన్నేవకా
 లేకుర్యాత్, ద్వితీయవరణానంతరం భాక్తురాశౌచం నాస్తి, కుతపకాలవ
 రణాత్పూర్వమఘాగమే అన్యం వరయేత్, తతః పరమఘాగమే తమేవ భో
 జయేత్ । యస్తు — ॥ శ్లో ॥ భోజనార్థేతు సంభుక్తైవిప్రైర్దాతురఘా
 గమః । యదాక్వచిత్తదోచ్ఛిష్టశేషంత్యక్త్వాసమాహితాః ॥ ఆచమ్య పరకి
 యేన జలేన శుచయోద్విజాః ॥ * ॥ ఇతి । ఏతచ్ఛ్రాద్ధవ్యతిరక్తవిషయమ్,
 యాగమధ్యే అఘాగమే అపభృథాంతమనుష్ఠేయమ్ । వివాహే నాన్వీము
 ఖాత్పరమఘాగమే శేషహోమామాంతస్య కర్తవ్యం వివాహశబ్దవాచ్యత్వేన
 కర్మైకా క్యాచేషహోమామాంతం సాక్షం కర్మానుష్ఠేయమ్ । తథాచ
 దక్షః — ॥ శ్లో ॥ యజ్ఞకాలే వివాహేషు దేవయాగేచ నిష్కృతౌ ।
 హూయమానే తతైవాగ్నౌ నాశౌచం నచసూతకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । వివా
 హేష్వితి పహువచనం శేషహోమామాంతకర్తవ్యప్రాయమ్ । బ్రాహ్మే—
 ॥ శ్లో ॥ వివాహకాలేకన్యాయాలాజహోమామాదికర్తవ్యః । ప్రాయశ్చిత్త
 పరస్యాపి స్వాధ్యాయనిరతస్యచ ॥ * ॥ సద్యశ్శౌచమితి ప్రకృతమ్, లా
 జహోమామాదిత్యాదిశబ్దేన శేషహోమామాంతం కర్తవ్యజాతముచ్యతే, స్వాధ్యాయో
 ఽపత్రవేదపారాయణమ్, తథాచ వేదపారాయణం ప్రకృత్యబాధాయ
 నః — ॥ వా ॥ ప్రణవవ్యాపృతిపూర్వకం వేదాదిమారభ్య సతతమధీయీ
 త నాంతరావరమెద్వ్యాహరేద్వానాస్యాంతరాజననమరణాశౌచమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ఉద్వాహోజుగర ఆరభ్యే మాతాపితృర్భ్ర
 తిర్యది । తతాగ్రలేసకలం కృత్వా శేషహోమానం సమాచరేత్ ॥ వివా
 హశేషమధ్యేతు దప్పతోర్ధ్వరణం యది । కర్మశేషం తతః కృత్వాపశ్చ
 ధ్వానమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । శేషహోమామాంతం కర్తవ్యతదానీమేవ పరి
 సమాప్య దహనం కుర్యాదిత్యధః । దీక్షితస్య దీక్షామధ్యే మాతాపితృమృ
 త్తీర్థయే సంసౌగరమాత్రం కృత్వా యజ్ఞం సమాపయేదిత్యాహ వృధ

ఇదం దేవార్థమిదంపితృర్థమిదం బ్రాహ్మణార్థమితి అహగమాత్ప్రకాశా
 నిష్ప్రపదార్థైష్వఘంనాస్తీత్యర్థః । క్రతురపి — ॥ శ్లో ॥ పూర్వసజ్జల్పి
 తత్రవ్యం దీయమానం నచవ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । దక్షోఽపి — ॥ శ్లో ॥ య
 జ్ఞోత్సవే ప్రతే శ్రాద్ధే సూతకేసముపాగతే । పూర్వసజ్జల్పితాద్ధేషు న
 దోషఃపరికీర్తితః ॥ * ॥ ఇతి । ఏతేన శ్రాద్ధాదావారమ్భాత్పరమఘపశ్య
 వే పూర్వసజ్జల్పితత్రవ్యదానై నదోషః , తదర్థమేవ పక్వస్యదానేవ
 నదోషః । యజ్ఞాదప్రాగుద్దిష్టమానుద్రవ్యం పరైః పాచయిత్వా దాని
 వ్యమ్ , “ పరైరన్నం ప్రదాతవ్యమ్ ” ఇతివచనాత్ । ప్రారబ్ధభాగనైల
 ఘాగమే దాతుస్సర్వశుభవిధానేఽపి “ శేషునన్నం పరైర్దైయమ్ ” ఇ
 వచనాదన్నం పరైర్దైయమితిసిద్ధమ్ । పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ భృగ్వగ్నిసు
 రణైవైవ దేశాన్తరమృతేశధా । బాలేప్రేతేచసన్యస్తై సద్యశ్శౌచం విధ
 యతే ॥ * ॥ ఇతి । భృగుః - ప్రపాతః , ఆగ్నిః - ప్రసిద్ధః , భృగ్వగ్ని
 మరణం ప్రమాదాదినా చుర్మరణ మాత్రోపలక్షణమ్ , తన్నిమిత్తమరిణేప
 తితత్సమృద్ధినాం సద్యశ్శౌచమ్ , అసపిణ్డేచ దేశాన్తరమృతే సద్యశ్శౌ
 చమ్ । బాలోఽగ్రాకృతనామా , తస్మిన్మృతేసతి తత్సమృద్ధినాం మరణ
 నిమిత్తం సద్యశ్శౌచమిశ్యర్థః । జనననిమిత్తమస్త్యైవ । “ ॥ శ్లో ॥ సూగిసు
 ధేయృతేబాలెనశావం సూతకం భవేత్ ” ఇతిప్రృథేః । మనురపి —
 ॥ శ్లో ॥ బాలేదేశాన్తరస్థైచ పృథకిపిణ్డైశు పంథితే । సవాసాజలమాప్లుశ్య
 సద్యపేవ విశుద్ధ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । దేశాన్తరస్థైశ్చసపిణ్డవిశేషణమ్ । సన్య
 స్తైశ్చమృతేసతి తత్సపిణ్డానాం సద్యశ్శౌచమ్ । అశ్రవ్యాసః — ॥ శ్లో ॥
 వైష్ణికానాం వనస్థానాం యతీనాం బ్రహ్మచారిణామ్ । నాశౌచం కీర్త్యతే
 సద్భిః పతితేచతథామృతే ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ దేశాన్త
 రమృతింశ్రుత్వా క్షిణ్డేవైభానసేయతౌ । మృతేస్సానైశుభ్యత్తిగర్భ
 ప్రావేచ గోత్రిణః ॥ * ॥ వైభానసః - వానప్రస్థః । సంగ్రహేఽపి —
 ॥ శ్లో ॥ ఆద్యోరాశ్రమిణోర్నాశే వర్ణోక్తం తస్యయోర్మృతౌ । సద్యః
 శౌచం గృహిణ్యేవం సద్యోఽన్యేషు సదామిథః ॥ * ॥ ఇతి । ఆద్యోః -
 బ్రహ్మచారిగృహస్థయోః , మృతౌస్సన్యజాతుక్తమఘం భవతి । అన్య

యోః - వానప్రస్థసన్యాసినోః, మృతౌసద్యశ్శౌచమ్ । ఇత్యేవం ప్రకా
రేణాశౌచమ్ ; గృహిణి - గృహస్థవిషయే, అన్యేషు - బ్రహ్మచారిగృ
హస్థ వానప్రస్థయతిషు, పరస్పరం సర్వదాసద్యశ్శౌచమ్ । గృహస్థమృ
తౌ బ్రహ్మచారి వానప్రస్థయతీనామ్, బ్రహ్మచారిమృతౌ బ్రహ్మచారి వా
నప్రస్థయతీనామ్, వానప్రస్థమృతౌ వానప్రస్థబ్రహ్మచారియతీనామ్,
యలిమృతౌ యతిబ్రహ్మచారి వానప్రస్థానామ్, సపిణ్డానాం పరస్పరం సద్య
శ్శౌచం భవతీత్యర్థః । యత్తుత్పత్త్యవరమ్ — ॥ శ్లో ॥ సర్వసంగ నిష్ప
త్తస్య ధ్యానయోగరతస్యచ । నశస్యనహనం కార్యం నాశౌచం నోదక
క్రియా ॥ * ॥ ఇతి, ॥ వా ॥ తత్రనాశౌచమతి దశాహద్యభిప్రాయమ్,
స్నానమాత్రమప్యైవ సద్యశ్శౌచస్యవిహితర్వాత్ ॥ * ॥ ఇతి చద్వికా
యామ్ । విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ దానాదౌ గృహణేనద్యః పుత్రజన్మని చాప
ది । నిమగ్నతౌతీర్థయాత్రాయాం వేదపారాయణేనతే ॥ నామకత్వాది
సంసౌరే ప్రారబ్ధేనద్యభ్యవ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । నామకత్వాదీత్యాది శబ్ద
సత్త్వశానాంతాసంసౌరారాగృహ్యజై । వృద్ధవిసత్తః — ॥ శ్లో ॥ మృ
తేచమౌతకేచైవ ననోమోరాహుదర్శనే । తావదేవభవేచ్ఛుద్ధిర్యావన్మృత్తి
ర్నదృశ్యతే ॥ * ॥ అగ్నిరాః — ॥ శ్లో ॥ సర్వైవగ్ధాన్మౌతకేచమృతకే
రాహుదర్శనే । స్నాత్వాశ్రాద్ధం ప్రమర్షిర్వరాదానం శాత్యవివర్జితాః ॥ * ॥
ఇతి । సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ శ్వశ్రాద్ధశ్వశురతత్పుత్రయాజ్ఞాచార్య
సుతర్హిజామ్ । ఉపాధ్యాయస్య సద్యస్సాన్వితృతౌ తత్ప్రతియోగినా
మ్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్వశ్రాద్ధిప్రతియోగినాం మృతౌ శ్వశ్రాద్ధిదీనాం
సద్యశ్శౌచమిత్యర్థః । వృద్ధయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ మిత్రేజామాతరి
ప్రేతే దాహితే భగినిసుతే । స్యాలెచతత్సుతేవాఽపి సద్యః స్నానేనశు
ధ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । మిత్రవిషయే సద్యశ్శౌచమసన్నిధౌ, సన్నిధౌతు దినం ప
త్యతే । దాహిత్రభాగినయమృతౌ సద్యశ్శౌచం విదేశస్థానుపనీతవిషయమ్,
ప్రత్యక్షేప్రతాత్ప్రీతిపి పక్షిణీవిధానాత్ । స్యాలెచస్నానంపరోక్షే ।
పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ దుర్భితే రాష్ట్రసమ్భూతావాపదాంచ సముద్భు
వే । ఉపసర్గమృతౌచైవ సద్యశ్శౌచం విధీయతే ॥ * ॥ ఉపసర్గమృతౌ -

తామక్రోభాదు ప్లవమృతౌ , సపిణ్డా నాం నద్యశ్శోచమిత్యర్థః । బ్రా
హ్మపురాణే — ॥ శ్లో ॥ దుర్భిక్షే ప్రాణరక్షార్థం కృతయత్నస్య దేహినః ।
గాష్ట్రభ్రంశస్థితస్యాపి పుత్రదారాంశ్చ రక్షితుః ॥ విభ్రష్టస్య స్వదేశా
చ్చ అన్యదేశపరిగ్రహే । గ్రహణాపతాపే ఘోరేవ దారుణాయాను
ధాపది ॥ గ్రహణాపతాపశాస్త్యర్థం క్రియమాణేవ కర్మణి । శీతవాతా
తమైర్యత్ర హ్యద్యవై మరణం భవేత్ ॥ తత్రాసనగాత్స్వందేహం రక్ష
మాణస్య కింభవేత్ ॥ * ॥ అఘమితప్రకృతమ్ । బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥
శిల్పినః కారవోవైద్యా దాసీదాసాశ్చ నాపితాః । రాజానశ్శ్రీత్రియా
వైచివ సద్యశ్శోచాః ప్రకీర్తితాః ॥ సవ్రతస్సత్రపూతశ్చ ఆహితాగ్నిశ్చ
యోద్విజః । రాజ్ఞశ్చ సూతకం నాప్తియన్యచేచ్ఛతి పార్థివః ॥ ఉద్యతో ని
ధనేదానే ఆర్తో విప్రో నిమన్త్రితః । తదైవ ఋషిభిర్దృష్టం యథాకాలేన
శుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । శిల్పినః - చిత్రకారాద్యాః, కారవః - సూపకారస్ర
భృతయః, వైద్యాః - చికిత్సకాః, యస్యచ పురోహితాదెరనన్యసాధ్యు
న్త్రాభిచారాదికర్తార్థమాశౌచాభావమిచ్ఛతి తస్య తత్రాత్మణ్యాశౌచాభా
వః, నిధనే - సంగ్రామే, దానే - అన్నాదిదానేవ, ఉద్యతః - కృతోప
క్రమః, ఆర్తః - ఆపదంప్రాప్తః, నిమన్త్రితః - శ్రాద్ధాదా, యథా,
కాలేన - దశరాత్రాదినా, తథాస్మా నైవైవ శుభ్యతీత్యర్థః । అత్ర వ్యా
సః — ॥ శ్లో ॥ శిల్పినశ్చిత్రకారాద్యాః కర్మయ తానధయన్త్యలమ్ । తత్రాత్మ
నాన్యోజానాతితస్మాచ్ఛుద్ధాః స్వకర్మణి ॥ సూపకారేణయత్రాత్మకరణీయం
నరేష్వపి । తదన్యోవై నజానాతి తస్మాచ్ఛుద్ధః ససూపకృత్ ॥ చికిత్సకోయ
తురుతే తదన్యేన నశక్యతే । తస్మాచ్ఛికిత్సకః స్పర్శే శుద్ధోభవతి నిత్యశః
దాస్యోదాసాశ్చయతిగ్భిత్సాత్మకుర్వన్తిలీలయా ॥ తదన్యే నక్షమాః క
ర్తుం తస్మాత్తైశుచయస్సదా । రాజాకరోతి యత్రాత్మస్వక్షేప్తవన్యస్య త
త్రాథమ్ । ఏవంసతినృపశ్శుద్ధః సంస్పర్శే మృతసూతకే ॥ యత్రాత్మరాజ
భృత్యానాం హస్త్యశ్వగమనాదికమ్ । తన్నాప్తియస్తాదన్యస్య తస్మాత్తై
శుచయః స్మృతాః ॥ * ॥ ఇతి । దాస్యాదీనాం స్వామికర్మణ్యేన సద్యశ్శో
చమ్, స్వకర్మాధికారస్తు మాసావధిక ఏవ, స్వామిశౌచేన స్మృత్యర్థమ్,

“॥ శ్లో ॥ దాసీదాసశ్చ సరోవైయస్య వర్ణస్య యోభవేత్ । తద్వర్ణ
 స్యభవేచ్ఛాచందాసామాసస్తు సూతకమ్ ॥” ఇత్యక్షరస్మరణాత్ । శాతా
 తపః — ॥ శ్లో ॥ మూల్యకర్మకరాశ్శూద్రాదాసీదాసాస్తథైవచ । సా
 నేశరీరసంస్తారే గృహకర్మణ్యదూషితాః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేతు —
 ॥ శ్లో ॥ సద్యస్సప్తవిశ్వోగర్భదాసాభక్తస్తుస్యాత్త్రిహోచ్చుచిః ॥ * ॥ ఇతి ।
 మనుః — ॥ శ్లో ॥ నరాజ్ఞామనుదోషాఽస్తి వ్రతినాం నచనత్రిణామ్ । వి
 స్త్రాంతానముపాసీనాబ్రహ్మభూతాహితేనదా ॥ రాజ్ఞోమాహాత్మకేస్థా
 నై సద్యశ్శౌచం విధీయతే । ప్రజానాం పరిరక్షార్థమాసనంచాత్రకార
 ణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । సత్రిణామ్ - ప్రారబ్ధయజ్ఞానామ్, తేఽపి ఖలైస్తస్త్రిం
 స్థానముపాసీనాః, దేవతాయజనపరత్వాత్ । తథాహిశ్రుతిః — “ఏష
 వాపత్యస్త్రోయోయజతే” ఇతి, బ్రహ్మభూతాః - ధర్మస్వరూపిణః, మా
 హాత్మికే - మహాత్మా ఇష్టస్తస్యేదం మాహాత్మికం తస్మిన్ స్థానై, అసీన
 స్త్యతిశేషః । రాజ్ఞానశౌచాభావముపపాదయతి సపవ — ॥ శ్లో ॥ సోమా
 గ్మ్యుర్గానలేద్దాణాం విత్తాప్యత్యోర్యమస్యచ । అహ్వానం లోకపాలా
 నాం వపుర్ధారయతేనృపః ॥ లోకేశాధిష్ఠితోరాజా నాస్యాశౌచం విధీయ
 తే । శౌచాశౌచుహిమూర్త్యానాం లోకేశప్రభవోహ్యయమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 సపవ — ॥ శ్లో ॥ ఉద్యతైరాహవేశస్తైః క్షత్రగర్వహతస్యచ । సద్యస్స
 నిష్ఠతేయజ్ఞస్తథాశౌచమపిస్మృతమ్ ॥ డిమ్భూహవహతానాంచ విద్యుతా
 పార్థివేనచ । గోబ్రాహ్మణస్యచైవాధేయస్యచేచ్ఛతిపార్థివః ॥ * ॥ ఇతి ।
 డిమ్భుః - బాలః, బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ శస్త్రైశ్చాభిముఖోయస్తువ
 థ్యతేక్షత్రకర్మణా । యజ్ఞస్సనిష్ఠతేతస్య సద్యశ్శౌచంవిధీయతే ॥ * ॥ ఇతి ।
 బ్రహ్మపురాణేఽపి — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణార్థేగవాధేనాభూమ్యుధేవా
 నియుజ్యతే । రాజ్ఞోవారాజభృత్యస్య సత్వోత్త్రిక్తస్య సత్తరే ॥ సంముఖ
 స్యహతస్యాపి సద్యః శ్రాధక్రియాభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యత్తు స్త్రయో
 తే — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణార్థేగవిపన్నాయే యోషితాం గోగ్రహేఽపి
 వా । ఆహవేఽభూతానాంచ ఏకరాత్రముశౌచకమ్ ॥ * ॥ ఇతి, తత్ శా
 లావ్రరమృతివిషయమ్ । తథావసంగ్రహ — ॥ శ్లో ॥ గోవిప్రస్త్రీకృ

తేనైతే రాజ్యాధంవా హతేయధి । శౌచంచోద్ధృక్రియాస్సదోయ్య
నిచ్చాస్త్యసుంమృతౌ ॥ పకరాత్రంభవేద్యుద్ధే తుజైః కాలాంతరే మృ
తే ॥ * ॥ ఇతి । యద్యనిచ్చాస్త్యసుంమృతౌపితి మృతౌయదీచ్చాయాల
భావస్తదాపిచుర్మృతత్వాత్సద్యశ్శౌచమిత్యర్థః । యజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥
మహాపతీనాం నాశౌచం హతానాం విద్యతాతథా । గోబ్రాహ్మణాద్ధేన
గ్రామే యస్యచేచ్ఛతి భూమిపః ॥ * ॥ ఇతి । గౌతమః — ॥ వా ॥ గో
బ్రాహ్మణహతానామన్వక్షుం రాజక్రొధాచ్చాయుద్ధే ప్రాయానాశకశ
స్త్రాగ్నివిహోదకోద్బిష్టనప్రపతవేశ్చేచ్ఛతామ్ ॥ * ॥ ఇతి । గ్రామభే
దబ్రాహ్మణాభేదానిహతానాంయేనపిష్టాస్తైషామాశౌచమన్వక్షుం యానగ
స్వీత్యతే శవస్తవదేవ, సంసారానంతరం స్నాత్యాశుధేయః । పవంగో
బ్రాహ్మణయోరన్యతరేణ యోహతస్తజ్ఞాతీనామన్వక్షుమాశౌచమ్, “గ
వాధే బ్రాహ్మణాభేదా హతానాం గోభిర్హతానాం బ్రాహ్మణైర్వాస
ద్యశ్శౌచమ్” ఇతి స్మరణాత్ । ఆయుర్ధమ్ - ఆయోధనమ్, ప్రాయః - మహా
ప్రస్థానమ్, అశనమాశస్సపవాశకః, సత్యేవభూజ్యేక్రొధాదినాభోజనని
వృత్తిరనాశకఇత్యర్థః, ఇచ్ఛతామితుక్తత్వాత్ ప్రమాదమృరానామా
శౌచోదకసద్భావః । తథాచాగ్నిరాః — ॥ శ్లో ॥ యదికశ్చిత్ప్రమాదేన
మ్రుయేతా గుర్భవకాదిభిః । తస్యాశౌచం విధాతవ్యం కర్తవ్యాచోదక్రి
యా ॥ * ॥ ఇతి । బుద్ధిపూర్వకమరణే పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ బాలేదేశా
ంతరస్థేచ పతితేచయతామృతే । సద్యశ్శౌచంతథేచ్ఛాతో జలాగ్నృద్భ
ష్టనాదిమ్ ॥ * ॥ బ్రాహ్మణ — ॥ శ్లో ॥ శృంగేదంష్ట్రీనఖివ్యాశవిషవహ్ని
మహాజలైః । సుదూరాత్పరిహర్తవ్యైః కుర్వకశ్రీడాం మృతస్తుయః ॥ నా
గానాం విప్రియం కుర్వకదగ్ధశ్చ పృథవిమృతౌ । గృహీతాయేవ రాజ్ఞా
వై చార్యదోషేణుక్రూపిత్ ॥ పరదారాహరస్తశ్చ రోమాత్తత్పతిభిర్హ
తాః । అసమానైశ్చ సజ్జీర్ణైశ్చ పిష్టాభాద్యైశ్చ విగ్రహమ్ ॥ కృత్వా తై
ర్నిహతాస్తదన్వచ్ఛిష్టా లాఙ్గీకనమాశ్రితాః । క్రొధాత్పరియం విషం
వహ్నిం శస్త్రముద్బిష్టనంజలమ్ ॥ గిరివృక్షప్రపాతం వాయే కుర్వన్ నిసరా
భమాః । బ్రహ్మదణ్డహతాయేచ యేషైవ బ్రాహ్మణైర్హతాః ॥ ఘహాపాత

కినోయేచ పతితాస్తైస్రక్తిగ్రితాః । పతితానాంనదాహసాస్యన్నాశౌచంనా
స్థినశ్చయః ॥ నచాశ్రుపాతఃకర్తవ్యోహ్యుదకస్యక్రియానచ ॥ * ॥ ఇతి ।
హారీతః — ॥ వా ॥ పాషణ్డానాశ్శ్రీతాశ్చ త్యాగినాంనాస్త్యశౌచమ్ ॥ * ॥
ఇతి । పాషణ్డాః - వేదబాహ్యః , అనాశ్రితాః - అనాశ్రమిణః । స్మృత్య
స్తరే — ॥ శ్లో ॥ చణ్డాశ్చాదుదకాత్యర్పదాబ్రిష్టాణాద్వైద్యతాన
లాత్ । దంష్ట్రీభ్యశ్చపశుభ్యశ్చ మరణం పాపకర్మణామ్ ॥ యేవేశ్యా
పతియోవిప్రా యేవైశూద్రాన్సభోజినః । యేచానేపాపకర్మాణస్తై
హం భిన్నాస్తైసూతకమ్ ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శ్లో ॥ వ్యాధితస్య కదరస్య
ఋణగ్రస్తస్య సర్వదా । క్రియాహీనస్యమూర్ఘస్య నాస్తికిస్య విశేషతః ॥
వ్యసనాసక్త చిత్తస్య పరాధీనస్య సర్వదా । నిత్యస్నానవిహీనస్య భిన్నా
స్తంసూతకంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । దాహపర్యంతంసూతకమిత్యర్థః । సంవర్తః —
॥ శ్లో ॥ క్రియాహీనస్య మూర్ఘస్య కదరస్యశతైవచ । ఋణగ్రస్తస్యద
మృన్యభిన్నాస్తంసూతకం భవేత్ ॥ * ॥ అత్రవిష్ణానైశ్వరః — ॥ వా ॥
దర్పాదినా చణ్డాశ్చాదిహస్తం గతో యస్తైర్హరితస్తస్య “ సర్వతపవా
ర్తానంగోపాయేత్ ” ఇతి విధ్యతిక్రమనిమిత్తవిష్ణోదకాశౌచాదినిషేధః , న
సుప్రమాదమృతస్య ॥ * ॥ ఇతి । తథాబ్రాహ్మే — ॥ శ్లో ॥ ప్రమాదా
చేవ నిశ్శుభ్ర-మకస్తాదపియోనరః । శృణ్వేదంష్ట్రీనఖివ్యాభివదిమన్వజ్జలాగ్ని
భిః ॥ చణ్డాలైర్వాఽభవోరైర్వా నిహతోయత్రకుత్రచిత్ । తస్య దాహ
దికంకుర్యాద్యస్తాన్నపతితస్తునః ॥ * ॥ ఇతి । సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ అ
న్వక్షుంశృణ్వేదోరాన్త్యవిమన్వచ్ఛ్రవిషాగ్నిభిః । ప్రాయానశనతోయా
ద్యైర్మృతేకామాశ్చ్రీవృత్తితః ॥ ప్రమాదదుర్మృతౌసద్యఃక్రియాశౌచే
సమాచరేత్ । వైధేప్రాయాదిమరణే త్ర్యహంసద్యశ్చ తత్ప్రాయాః ॥ * ॥
ఇతి । శృణ్వేదోరాదిభిః , కామాశ్చ్రీవృత్తితః - బుద్ధిపూర్వప్రస్ఫుట్యా
మృతేనతి , తత్సపిణ్డానామ్ , అన్వక్షుమ్ - భిన్నాస్తమ్ , అశౌచమ్ । ప్ర
మాదదుర్మృతౌ - అబుద్ధిపూర్వమరణే , సద్యః - అవిలంబేన , క్రియాశౌచే
కుర్యాత్ । దాహాదినష్టిస్తాః ప్రేతక్రియాశ్చ అశౌచంచాసుతిష్ఠేదితీ
యావత్ । వైధే - శాస్త్రచోదితే , ప్రాయాదిమరణే త్ర్యహమాశౌచమ్ ,

తత్కాయాః - ప్రేతక్రియాశ్చ, సద్యః - తదైవకుర్యాత్ । ఏతదుక్తం భ
వతి — “ అత్యంతానుష్ఠానాశక్తజీవాణామితివ్యరోగాణాం వృధాజీవి
నామగ్నిజలప్రవేశభృగుపతనానివామహాపథగమనంవాగచ్ఛేత్, నవృ
ధాజీవితుమిచ్ఛేత్ ” ఇతి వృద్ధగార్హ్యదివచనవిహితే బుద్ధిపూర్వాగ్నిప్ర
వేశాదిమరణేత్యహమ్, తదానీమేవ ప్రేతకృత్యం చ కుర్యాదితి । గా
ర్హ్యః — ॥ శ్లో ॥ దుశ్చికిత్సైర్ముహూర్తైః పీడితస్తుపుమాన్యది । ప్రవి
శేజ్జ్వలనందీప్తం కుర్యాదనంతథా ॥ అగాధతోయరాశింవాభృగోఃప
తనమేవవా । గచ్ఛేత్సహాపథంవాఽపి తుషారగిరిమాదరాత్ ॥ ఉత్తమా
నాపున్నయాల్లోకాన్నాత్మమాతీ భవేత్స్వచిత్ । వృద్ధశ్శౌచక్రియాలుప్తః
ప్రత్యాఖ్యాతభిషక్రియః ॥ ఆత్మనం ఘాతయేద్యస్తు భృగ్వగ్నినశనా
మ్బుభిః । తస్యత్రిరాత్రమాశౌచం ద్వితీయేత్యస్థినశ్చయః ॥ తృతీయేతూ
దకంకృత్వా చతుర్థే శ్రాద్ధమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥
వారాణస్యాం మృతోయస్తు ప్రత్యాఖ్యాతభిషక్రియః । కాష్ఠపాషాణ
మధ్యస్థో జాహ్నువీజలమధ్యగః ॥ అవిముక్తఃస్థితస్తస్యకర్ణమూలగతోహరః ।
ప్రణవం తారకంబ్రూతే నాన్యథా కస్యచిత్స్వచిత్ ॥ ప్రయాగపటశా
ఖాయాం డేహత్యాగం కరోతివా ॥ * ॥ ఇతి । మనుః — ॥ శ్లో ॥ యః
కామతో మహాపాపం నరఃకుర్యాత్కథంచన । నతస్యనిష్కర్తృద్వైష్ట్యాభృ
గ్వగ్నిపతనాదృతే ॥ * ॥ ఇత్యాద్యాశ్చహననంయప్రశాస్త్రతోఽనుజ్ఞా
యతేతత్ప్రత్యహమాశౌచమ్ । ఏతచ్ఛాశ్చహననాభ్యనుజ్ఞానం యుగాస్త
రవివయమ్, “ ॥ శ్లో ॥ ప్రియశ్చిత్తవిధానంచవిప్రీణాం మరణాన్తి
కమ్ । భృగ్వగ్నిపతనైశ్చైవవృద్ధాదిమరణంతథా ॥ కలౌయుగేత్విమాన్
ధర్మౌ వర్జ్యానాహుర్నసిషిణః । ” ఇతి కలౌ నిషేధస్తరణాత్ । సంగ్ర
హే . ॥ శ్లో ॥ వణ్ణపావణ్ణపతితప్రప్రజ్యావాసిమోఘజాః । వైవ్రిణ్య
నాశ్రమిస్తేనగర్భభర్త్రాత్సహునిః ॥ నాశౌచాహోస్తదాతూష్ణం దా
హ్యఃపశ్చాత్తు మస్త్రీతః । దుమ్మతౌ వత్సరావైవా కణ్ణాసాస్తే త్ర్య
హఃక్రియాః ॥ త్ర్యహం చాఘమహావశ్యం నారాయణబిర్భవేత్ ॥ * ॥
ఇతి । ప్రప్రజ్యావాసి - సన్యస్యతద్ధర్మహీనః, మోఘజః - వృధాజాతః,

ధ్రువాగుణాదైవ్యః కస్యచిదన్తస్యాసంపాదకఇతి యావత్ , స్వైరిణి - కుల
 టా , పతచ్ఛ కులటాయాస్సద్యశ్శౌచం స్వైరచారే , అనాశ్రమిణః - అ
 షకారేసత్యకృతాశ్రమవిశేషవర్గిణః , గర్భభూతినిః , భర్తృభూతినిః,
 అన్యభూతినిః , అశ్రులిప్తమవివక్షితమ్ , ఏతేషాం మరణే సపిణ్డేరాశౌచం నా
 సప్తేయమ్ , తదానీం తూష్ణీందాహ్వాః , పశ్చాత్త్వస్మరేత్తేషాన్తా సా
 నస్తరంవా నాదాయణబలిం కృత్వా మస్త్రీ వద్దాహ్విక్రియాఃకార్యాః ,
 అన్త్రాశ్రుం త్ర్యహమిశ్యథః । అత్రబృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ విషుద్ధి
 సశస్త్రైరిణయస్త్యాత్మానం ప్రహపయేత్ । మృలోఽమేధ్యేనలేప్తవో
 నాగ్నిసంసకారమర్హతి ॥ * ॥ అగ్నిరాశ్వ — ॥ శ్లో ॥ కామతోమరణం
 పాప్రై ఆసేయమశ్చ్యం నివేశయేత్ । బ్రహ్మఘ్న సమమిత్యాహుః కాశ్ఠవ
 ద్దహనంభవేత్ ॥ * ॥ జాబాలిః — ॥ శ్లో ॥ పతితేనశనేప్రలేవిదేశస్థశిశౌ
 చన । పాషణ్డానాశ్రితాస్తేనభర్తృఘ్నః కామగాదికాః ॥ సురాపఆత్మ
 త్యాగివ్యోనాశౌచోదకభాజనాః ॥ * ॥ మనురపి — ॥ శ్లో ॥ పాషణ్డ
 మూత్రతానాంచ చరన్తీనాంచ కామతః । గర్భభర్తృప్రహంఽచైవ సురా
 పీనాంచ యోషితామ్ ॥ * ॥ ఆపస్తంబః — ॥ శ్లో ॥ వ్యాపాదయేన్య
 ఆత్మానం స్వయమగ్న్యదకాదిభిః । విహితం తస్యనాశౌచం నాపికార్యో
 దకక్రియా ॥ * ॥ యమః — ॥ శ్లో ॥ నాశౌచం నోదకం నాశ్రునమ
 ర్యాత్ప్రేతకర్మచ । బ్రహ్మదణ్డహతానాంచ నమర్యాత్కటధారణమ్ ॥ * ॥
 బ్రహ్మదణ్డః - బ్రహ్మశాపః , కటధారణమ్ - ప్రేతధారణమ్ । అహితాగ్ని
 మర్తరణే పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ వైతానం ప్రక్షిపేదపుణ్యవనశ్చం చతు
 ష్పథే । పాత్రాణితుదహేదగ్నాయజమానేవృధాహతే ॥ అత్సనస్త్యా
 గినాంనాస్తిపతితానాం తథాక్రియా । తేషామపి తథాగ్నాతోయేఽవస్థా
 పనం హితమ్ ॥ కృత్వాఽగ్నిముదకంస్నానం దర్శనం వాహనం కథామ్ । ర
 జ్జుచ్చేదాశ్రుపాతంచ తప్తకృచ్చేరిణశుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । స్నాననిషే
 ధః ప్రేతవైవ , జ్ఞాతీనాం సద్యశ్శౌచవిధానాత్ । అయంచ సంసకర
 నిషేధోయావత్సంవత్సరమ్ । తథాచషట్త్రింశత్తే — ॥ శ్లో ॥ గో
 బ్రాహ్మణహతానాంచ పతితానాం తతైవచ । ఊర్ధ్వం సంవత్సరాతుర

ర్యాత్సర్వమేవార్థవైహికమ్ || * || ఇతి । సంవత్సరాదూర్ధ్వమపినానా
 యణబలింకృత్వా కుర్యాదిత్యాహ వ్యాసః — || శ్లో || యేన్మృతాఃపా
 పమార్గేణ తేషాం సంవత్సరాత్పరమ్ । నారాయణబలింకృత్వా కుర్యా
 దూర్ధ్వక్రియాంద్విజః || తత్ర త్రిరాత్రమాశౌచం ద్వితీయేత్వస్థిసంశ్చ
 యః । తృతీయేతూదకం దత్వా చతుర్థే శ్రాద్ధమాచరేత్ || * || అఖణ్డా
 దత్స — || శ్లో || అబ్జానైవాఽథమాణ్డా సే పునఃకృత్వాతుసంస్కృతమ్ ।
 త్రిరాత్రమశుచిర్భూత్వా పిణ్డంకుర్యాత్క్రియాదికమ్ || * || అగ్నిరాః —
 || శ్లో || నారాయణబలిఃకార్యో దుర్భృతౌదుర్భృతస్యతు । సంవత్సరేవ్య
 తీతేవా తదద్దేపాదపవవా || * || ఇతి । బాదరాయణః — || శ్లో || చణ్డా
 ఘోదకసర్వాద్యైర్యేన్మృతాఃపాపకర్షభిః । తేషామబ్జాత్పరంకుర్యాన్నా
 రాయణబలింబుధః || షణ్డా సాత్పరతత్రత్రమునయఃకేచిదూచితే । అన్యే
 మాసత్రయాశ్చశ్చాన్నా గాయణబలింజగుః || సాధమాసాచ్ఛవరణః శే
 చిదాహుర్భృహర్షయః । చతుర్వింశద్దినాత్పశ్చాద్దితి రోమశభాషితమ్ || * ||
 రోమశః — || శ్లో || నిర్హృతోద్బంధనాగ్నౌచ్యైర్యేన్మృతాఃపాపకర్ష
 ణః । నారాయణబలిస్తేషాం చతుర్వింశద్దినాత్పరమ్ || కుటోఽథితానాంధ
 మాణామాసస్త్యపరికల్పనాత్ । కర్తుశ్శరీరానిత్యత్వాచ్ఛతుర్వింశతివాస
 రాత్ || పశ్చాన్నారాయణబలిః కర్తవ్యస్సాన్యవ్రతీషిభిః । తదస్త్యుభకర్తా
 నీనకర్తవ్యానిపూరిభిః || * || ఇతి — || శ్లో || దుర్భృతస్యక్రియాహీనకాలే
 పుంసువనంచరేత్ । పిత్రారాభిక కాలస్తయదిత్యయదాతదా || తయో
 స్తదైవకుర్వీత నాన్యేషాం పరతో భవేత్ || * || ఇతి । అశ్ర స్మృత్య
 త్రరే విశేషః — || శ్లో || యావత్తాణ్డాసమిత్యన్యే యావత్తా సత్రయం
 పరే । నాస్తిప్రేతక్రియేత్యేకే ప్రాయశ్చిత్తం విదుఃపరే || ప్రాజాప
 త్యాదికృచ్ఛగ్రించ తత్తకృచ్ఛగ్రిత్రయంతథా । చాన్ద్రాయణం తతః
 కుర్యాన్నారాయణబలింతథా || కృత్వైతద్వత్సరస్యాన్తే విదధీతూర్ధ్వవైహి
 కమ్ । షణ్డా సాద్విగుణంకార్యం త్రిమాసాన్ద్విగుణంభవేత్ || చతుగు
 ణం త్రిపత్సాన్యత్సర్వఃపంచగుణంభవేత్ || * || షట్త్రింశత్సతే —
 || శ్లో || పాపమార్గమృతౌన్మాణాంసంసారఃపరతోఽబ్జతః । సామాన్యోఽ

యంవిధిస్తత్ర విశేషవిధిరుచ్యతే ॥ మాసత్రయాద్బ్రాహ్మణానాం నృ
పాణాం మాసపటరతః । వైశ్యానాం వత్సరాత్పశ్చాచ్ఛాచ్ఛాద్రాణాం వ
త్సరద్వయాత్ ॥ ప్రాయశ్చిత్తంపరంకార్యమితిసూక్ష్మవిదాంమతమ్ ॥ * ॥
ఇతి । సుమతిః — ॥ శ్లో ॥ సార్థమాసాద్విజానాంతు క్షత్రియాణాం త్రి
మాసతః ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర విషయభేదేనకాలవ్యవస్థామాహసుమన్తుః —
॥ శ్లో ॥ అగ్నివిమృత్యయఃపాత చక్షాళ బ్రాహ్మణైర్నతాః । ఏకద్విలిచ
తుఃపశ్చిష్టపడజైశ్శుద్ధిమాపుయః ॥ * ॥ ఇతి । ఏతర్పూర్వోక్తిప్రాయ
శ్చిత్తకరణవిషయమ్, తత్కృతౌతుసద్యపవ । తథాచాపరా ర్క — ॥ శ్లో ॥
దుర్మృతౌసద్యపవస్యాత్సంసారోహిద్విజన్మ నామ్ । లభ్యా కృత్యాచ్ఛా
ణివిప్రభ్యి ఇతివేదవిదాంమతమ్ ॥ * ॥ ఇతి । సద్యస్సంసారప్రకార
మాహహరీతః — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణేవధేప్రాప్తేచక్షాళస్యకరణవా ।
ఆశ్చ నా శస్త్రనిర్హతే శూన్యవాదాహయేద్విజమ్ ॥ భస్మాస్థీనిగృహీత్వా
తు విప్రాణామనుశాసనాత్ । క్షీరప్రత్యాశనా కృత్వా తదస్థిప్రేతవద్
హేత్ ॥ పునర్విధానమన్త్రేణ యథాఽధిసమాచరత్ । ఏవమేవవిధం కు
ర్యాత్తురణైర్గర్హితేతథా ॥ * ॥ ఇతి । చెతోవద్భిర్హతానాం సద్యస్సంసా
రప్రతిషిధ్య అచేతోభిర్హతానాం నియమేన సద్యస్సంసారమాహ కా
త్యామనః — ॥ శ్లో ॥ చెతోవద్భిర్హతే సద్యస్సంసారోన్వోపసద్యతే ।
అన్యత్రసద్యపవస్యాత్సంసారోద్విజశాసనాత్ ॥ * ॥ కవషోఽపి —
॥ శ్లో ॥ మనుష్యవర్జంవిప్రాణాం గర్హితేమరణేసతి । సద్యపవక్రియా కా
ర్యా విప్రాణామనుశాసనాత్ ॥ * ॥ ఇతి । దేశాంతరగతస్య సపిణ్డస్యస్వా
శౌచ కాలాదూర్ధ్వం మరణశ్రవణే తత్సపిణ్డానాం సద్యశ్శౌచం విదధాతప
రాశరః — ॥ శ్లో ॥ దేశాంతరమృతకశ్చిత్సగోశ్రశ్శూక్రియతేయచ ।
నత్తిరాత్రిమహూరాత్రం సద్యస్సాన్విత్యాశువిర్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
సగోత్రః - సపిణ్డః । అసన్నిహితదేశస్థ సపిణ్డమరణేఽపి వత్సరాదూర్ధ్వం
సద్యశ్శౌచముక్తం దీపికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ పురుషాణాంసపిణ్డానాం
వర్షాత్పక్రియతేసతి । వర్షాదుపర్యవగతే సాన్వనమాచమనంభవే
త్ ॥ * ॥ ఇతి । బాలమరణే విశేషఃస్మర్యతే — ॥ శ్లో ॥ పర్యాప్తేఽజ్ఞేరు

కాలస్య మరణే సముపస్థితే । నస్మానమాచరేచ్ఛుః ॥ త్వాపర్యాప్తే తస్య
 మాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । మాతుర్గర్భస్రావాది నిమిత్తమాశౌచమాహ స
 రాశరః — ॥ శ్లో ॥ యదిగర్భవిపద్యేతి స్రవతేచాపియోషితః । యా
 నన్తా సంస్థితోగర్భో దినం తావత్తుసూతకీమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యదిగర్భస్రా
 వపాతౌస్యాతామ్ , తదా యావత్సుమాసేషు గర్భఃస్థితః తావన్తా సస
 ఘ్నా సమగినం మాతుస్సుత్యాశౌచమిత్యర్థః । ఇదం చతుర్థమాసప్రభృ
 తి ఆసప్తమాత్ , అర్వాక్షుత్రిరాత్రమ్ । స్రావపాతౌ వివిన్తీనపవ —
 ॥ శ్లో ॥ ఆచతుర్థాక్షువేత్సానినః పాతఃపఞ్చమషష్ఠయోః । అతః షడ్ధ్వం
 ప్రమాణస్సాన్యద్దశాహం సూతకం భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సప్తమమాసప్రభృ
 తి మాతుః స్రవపవిమిత్తమాశౌచం దశాహం భవేదిత్యర్థః । యాజ్ఞసం
 లయః — ॥ శ్లో ॥ గర్భస్రావేనాసతుల్యా నిశాశ్శుద్ధేస్తుకారణమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । మాసతుల్యానిశా ఇతి చతుర్థమాసమారభ్యాసప్తమాద్వేదిత్యమ్ ।
 మనుసప — ॥ శ్లో ॥ రాత్రిభిర్వాసతుల్యాభిర్గర్భస్రావేవిశుద్ధ్యతి ॥ * ॥
 ఇతి । ప్రవతీర్యవ్యపి స్రవశ్రవ్యకర్తృకేపరివ్యసై ప్రయుజ్యతే , తదా
 వ్యత్ర స్రవాద్రవసాధారణరూపేఽధఃపతనేవర్తతే । చతుర్థమాసానర్వా
 త్తయిధావర్ణమాశౌచమాహమరీచిః — ॥ శ్లో ॥ గర్భస్రూత్యాం యథా
 మాససంచిరేతూత్తమేత్ర్యహమ్ । రాజన్యేతుచతూరాత్రం వైశ్యేషజ్ఞా
 సామేవచ ॥ అష్టాహేనతుశూక్రస్య శుద్ధిరేవాప్రకీర్తితా ॥ * ॥ ఇతి । అ
 యశక్యః — అచిరే - చతుర్థమాసాదర్వాచీనేకాలే , గర్భస్రూత్యాం
 యథామాసంనాశౌచమ్ , కింతు , ఉత్తమే - బ్రాహ్మణవర్ణై , త్రియోదివ
 సామానుశుద్ధిహేతవః , శుక్రియవర్ణై చతూరాత్రం మానుశుద్ధికారణ
 మ్ , వైశ్యవర్ణై పంచాహమానుశుద్ధిహేతుః , శూద్రపర్ణస్యాష్టాహే
 న శుద్ధిరీతి । స్మృతరత్నై — ॥ శ్లో ॥ యావన్తాసక్రయంతావత్త్యైహాశౌ
 చం ఽధీయతే । షణ్మాసాభ్యంతరం యావద్గర్భస్రావభవేద్యది ॥ తదా
 మాససమైస్తాసాం దివవైశుద్ధిరిష్యతే । అతః షడ్ధ్వం స్వజాత్యుక్తమాశౌ
 చం తాసువిద్యతే ॥ * ॥ ఇతి । షణ్మాసాభ్యంతరం యావత్ - చతుర్థమా
 సమారభ్యేత్యర్థః । దీపికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ స్రావపాతాపస్రసవా

గర్భవాశస్త్రీగౌష్ఠ్యతః । మాతుర్వాసత్రయేస్రావేన్ద్రిరాశ్రమశుచి
 ర్భవేత్ ॥ చతుర్థాదిషుమాసేషు మాసతుల్యమభ్యుంభవేత్ । సప్తమా
 ద్విమాసేషు సూతికాతుల్యతాభవేత్ ॥ * ॥ దశశకంఽపి — ॥ శ్లో ॥
 మాతుర్గర్భవిపత్స్వీనుం త్రిదివసం మాసత్రయేఽత్యధామాసాహంత్రీ
 మహాకావిధిరతస్సానం పితుస్సర్పదా । జ్ఞాతీనాం పతనాదిజాతమరణే
 పిత్రోక్తశాహంసదా ॥ * ॥ ఇతి । మాసత్రయే - ప్రథమేద్వితీయే తృతీ
 యేవాహసి, గర్భస్రావేమాతుస్త్రీరాశ్రమశుంస్యాత్, అశఃపరమ్,
 మాసత్రయే - చతుర్థపంచమశష్టేషు మాసేషు, యథామాసాహమ్ -
 మాసస్థానకౌన్యమేవారాత్రాణ్యభ్యుంభవతి । అశఃపరమ్ - మాసస్థా
 నాద్ధర్మమ్, మాతుః, సూతికాఽధిః - బ్రాహ్మణ్యాదకరాశ్రమశుంభవ
 తి । సర్పదా - స్త్రావిహారియోః, పితుస్సానాన్తనాశుమ్, జ్ఞాతీనాం
 పతనే సానాన్తనాశుమిత్యర్థః । దీపికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ గర్భవాశా
 దినరేవేషు సానవేపితుర్భవేత్ । చతుర్థాద్విమాసేషు జ్ఞాతీనామా
 స్తవోభవేత్ ॥ పిత్రోక్తచౌభ్రాశృబధానాం దిశాహంస్యాశ్చుశ్చరయే ॥ * ॥
 ఇతి । సంక్రమేఽపి — ॥ శ్లో ॥ త్ర్యహంమాసత్రయేమాతుర్గర్భస్రావే
 శతఃపరమ్ । మాసతుల్యావ్యసాన్మాద్ధ్వం చక్రా సాత్మాసాకాఽధిః ॥ స్త్రా
 వాద్యేవపితుస్సానమనేయంపతనాదిశతే । గర్భవాశశ్చతుర్థాసేస్రా
 వఃకాతస్తతోవ్యయోః ॥ * ॥ ఇతి । స్త్రావాహోతురేవసానం నాన్యస్య,
 అనేయమ్ - పిశృన్యతిరిక్తానామ్, తత్ - సానమ్, పతనాదీశ్యర్థః । వ
 రవరాజీయసంక్రమేఽపి — ॥ శ్లో ॥ పాతాత్పాక్తితురాన్తస్త్రి
 దివసం తస్మిన్కార్యోరస్యచేత్జ్ఞాతేరవ్యక్తసప్తమాదిషుపిశుష్ణాలోప్యశా
 హంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రచన్ద్రికాయాంవిశేషః — ॥ చా ॥ అది
 రగర్భస్రావేమాతురేవాశౌచమ్, నపిత్రాదిసపిష్టానామ్ ॥ * ॥ తథా
 చమరీదిః — ॥ శ్లో ॥ స్రావేమాతుస్త్రీరాశ్రంస్యాశ్చుశ్చాశౌచవర్జ
 నమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యత్తుపమస్తరోక్తమ్ — ॥ చా ॥ గర్భమాసతుల్యా
 దివసా గర్భస్రంసనే సద్యశ్శౌచంచ ॥ * ॥ ఇతి । అస్యాశ్యర్థః — గర్భ
 సంసనే - చతుర్థమాసి గర్భస్రావే, మాతుశ్చతురాశ్రమాశౌచమ్,

సపిణ్డపురుషస్య సద్యశ్శౌచమితి । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ — ॥ శ్లో ॥ మృతే
సాననశుభ్యన్ని గర్భస్రావేచగోత్రిణః ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధవసిష్టోఽపి —
॥ వా ॥ గర్భస్రావే మానతుల్య దివసాస్త్రీణామ్ , సానమేవపురుషస్య,
ఈషతూరినగర్భస్రావేతు త్రిరాత్రమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏతత్తుచతుర్థమాసజా
తగర్భస్రావవిషయమితివ్యక్తమ్ , మాసాంతరే ఈషతూరినస్యైవాసమ్భ
వాత్ । అస్యవచనస్యాయం తాత్పర్యార్థః - చతుర్థే మృదుతయా ఈ
షతూరినతయావా గర్భస్రావే మాతుశ్చతురాత్రమాశౌచమ్ , సపిణ్డ
పురుషస్య మృదుతయా స్రావే సద్యశ్శౌచమ్ , ఈషతూరినతయా స్రా
వే త్రిరాత్రమాశౌచమితి । పురుషగ్రహణాదత్ర సపిణ్డస్త్రీణాం నాశౌ
చమ్ । యత్తుచరీచినా సపిణ్డస్త్రీపుంస సాధారణ్యేన త్రిరాత్రముక్తమ్,
“ ॥ శ్లో ॥ పాతేమాతుర్యథామాసం పిత్రాదీనాం దినత్రయమ్ ॥ * ॥ ”
ఇతి , తత్పశ్చమపస్తమాసవిషయమ్ , మాసాంతరే గర్భపాతాసమ్భ
వాత్ । యత్తుక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ సద్యశ్శౌచం సపిణ్డానాంగర్భస్యప
తనెనతి ॥ * ॥ ఇతి , తచ్ఛతుర్థమాసాంతరత మృదురూపగర్భస్రావవిష
యమ్ , తత్రైవ వృద్ధవసిష్ఠేన సపిణ్డపురుషస్య సద్యశ్శౌచచ విధానాత్ ।
స్రావేపాతశబ్దౌ మాతుర్జతరాదృహిరిర్నిగ్రమనగుణేన స్రావేణ సామ్యా
ద్వర్తతే , ముఖ్యార్థపరత్వే పూర్వోక్తవచనవిరోధాపత్తేః । ఏవంచ
“ చతుర్థే మృదుతయా స్రావే సపిణ్డానాం సద్యశ్శౌచమ్ , ఈషతూరిన
తయా స్రావే త్రిరాత్రమాశౌచం సపిణ్డపురుషాణామ్ , స్త్రీణాంతు నా
స్త్రీ , పశ్చమేషస్థేచమాసే స్త్రీపుంససాధారణ్యేన సపిణ్డానాం త్రిరా
త్రమాశౌచమ్ ” ఇతిచన్ద్రికాయాంవిగ్నితమ్ । విజ్ఞానేశ్వరీయేతు —
“ ॥ శ్లో ॥ సద్యశ్శౌచంసపిణ్డానాంగర్భస్యపతనెనతి ॥ * ॥ ఇతి సపిణ్డానాం
సద్యశ్శౌచవిధానం మృదుగర్భపతన విషయమ్ । యత్తునర్వసిష్ఠవచన
మ్ — ॥ వా ॥ ఊనద్వివార్షికేప్రేతే గర్భపతనెసపిణ్డానాం త్రిరాత్ర
మ్ ॥ * ॥ ఇతి , తత్పశ్చమపస్తయోఃకరినగర్భపతనవిషయమ్ ॥ * ॥ ” ఇతి ।
ఏతదేవాభిప్రత్యోక్తం శతకే , — ॥ శ్లో ॥ పాతేసద్యస్తుకరినె త్ర్య
హంపిత్రాదిషుస్మృతమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పాతే - ద్రవాత్సకే , జ్ఞాతీనాం,

సద్యః - స్నానమ్, కఠినపాతేత్ర్యహమిత్యర్థః । స్మృతిరత్నే — ॥ శ్లో ॥
 ప్రావేమాతుస్త్రిరాత్రంస్యాత్సపిష్టాశౌచవర్జనమ్ । పాతేమాతుర్య
 ధామాసంపిత్రాదీనాం దినత్రయమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యర్థసారే —
 ॥ వా ॥ చతుర్థాపాభ్యంతరేగర్భనాశస్సృప్తవడచ్యతే, తత్రప్రావే
 ఆద్యమాసత్రయే మాతుస్త్రిరాత్రమాశౌచమ్, చతుర్థే చతురాత్రమ్,
 సగోత్రసపిష్టానాం స్నానేన సద్యశ్శుద్ధిః, పంచమపత్యయోగ్యగర్భనాశః
 పాతడచ్యతే, పాతేతు మాతుర్గర్భమాససంఖ్యాసమదినమాశౌచమ్, స
 పిష్టానాం త్రిరాత్రమ్, సప్తమమాసప్రభృతి ప్రసవడచ్యతే, ప్రసవేజ
 నననిమిత్తమాశౌచం పూర్ణం దశాహాదికం సర్వేషాం యథావర్ణంభవతి,
 సమానోదకానాం త్రిరాత్రమ్ ॥ * ॥ ఇతి । వడశీతా — ॥ శ్లో ॥ త్రితి
 నం త్రిమమాసేషు చతుర్థేషు చతుర్దినమ్ । ప్రావేమమాతురేవస్యాన్న
 జ్ఞాతీనాం నవైపితుః ॥ పంచమేపంచషష్ఠేషడ్దినసాఃపాతసూతకమ్ । నూ
 తురిష్ఠమధానేషాం పితుశ్చప్రిదినంస్మృతమ్ ॥ * ॥ ఇతి స్మృత్యంతరే —
 ॥ శ్లో ॥ ప్రావేవైవపితుస్సాన్నం సపిష్టానాం నవిద్యతే । చతుర్థేతు సపి
 ష్టానాం శుద్ధిస్సద్యోజలాస్థవాత్ ॥ పాతేతేషాంత్రిరాత్రంస్యాత్పితు
 శ్చభ్రాతురేవహి । ప్రసవేజననాశౌచం సపిష్టానాంతువిద్యతే । సోదకా
 నాం తృతీయాంశం బాన్ధవానాం నవైవహి ॥ * ॥ ఇతి । యత్తు యమేనో
 క్తిమ్ — ॥ శ్లో ॥ అదంతజాతేతనయే శిశౌగర్భచ్యతేతథా । సపిష్టానాం
 తుసర్వేషామహారాత్రమశౌచకమ్ ॥ * ॥ ఇతి, తత్పరోక్షవిషయమ్.

సూతికాశౌచమ్

సప్తమమాసప్రభృతి సర్వవర్ణస్త్రీణాం స్వజాత్యుక్తిమాశౌచమ్,
 ॥ శ్లో ॥ అతడార్ధ్యం ప్రసూతౌతుదశాహం సూతకం భవేత్ । క్షత్రియో
 ద్వాదశాహేన వైశ్యఃపంచదశేనతు ॥ శుద్ధ్యేమాధిద్రస్తుమాసేన వర్ణా
 శౌచమిదంస్మృతమ్ ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాత్ । ఏతచ్చమాతాపిత్రాది సా
 ధారణాశౌచాభిప్రాయమ్ । యత్తుప్రచేతసోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ సూతి
 కాసర్వవర్ణానాం దశాహేనవిశుద్ధతి । ముతౌతునపృథక్ స్త్రీణాంసర్వ
 వర్ణైష్యయంవిధిః ॥ * ॥ ఇతి, స్త్రీణాం రజోదర్శనే యస్త్రీరాత్రా

శౌచవిధిస్ససర్వవశైషవ్యవస్థితః । అత్ర సర్వవశానాం సూతికాదశా
హేనశుభ్యతీత్యేతద్వి సవ సమయాస్పత్ నిససరణాప్రాయత్యప్రయు
క్తయుగస్రయపరిహరణ నిమిత్తభూతాశౌచాభిప్రాయమ్, ఋతుమత్యా
శౌచసాహచర్యాత్ । అత్ర సర్వశబ్దశ్శూద్రైతరీవశ్చైషు సజ్జీర చనీయః ।
యదాహపారసంగః — ॥ శ్లో ॥ ద్విజాతీసూతికాయాస్యాత్సాదశా
హేనశుభ్యతి । త్రయోదశేఽహ్ని సంప్రాప్తై శూద్రాశుభ్యత్యసంశ
యమ్ ॥ * ॥ సంవర్తిత్య — ॥ శ్లో ॥ అజాగాహోమహిష్యశ్చ బ్రహ్మ
ణ్యశ్చప్రసూతికాః । దశరాత్రైణశుభ్యన్తి భూమిశ్శంచనవోదకమ్ ॥ * ॥
ఇతి । దశాహోద్వరం సత్యసి సూతకేదశాహేనశుభ్యభిధానం వాక్యశ్రవ
ణదర్శనాది నిషేధవిషయమ్, “ ॥ శ్లో ॥ దశాహం దర్శనం వాక్యం సూ
తకాయాస్త్యజేత్తతః । ” ఇతిస్మరణాత్ । దశాహోద్వరం సూతకాయాః
కర్తా నర్హన్త్యేవక్షణనాస్రమేవ సూతకమ్, నతువిశాహవిదగ్ధిత్వాద్వి
లక్షణమ్ । తథాపైతీనసః — ॥ వా ॥ సూతకాం పుత్రజననీం విశతీరా
త్రేణ కర్తాణి కారయేన్యా సేన స్త్రీజననీమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రచన్ద్రికా
యామ్ — ॥ వా ॥ కర్తాణ్యన్త్రాప్యప్తాధాః ని దానాదీని వివక్షితాని,
విశతీరాత్రేణ గతేనోద్యుక్తః, ప్రసవదినమారభ్య విశతీదినేష స్వతేషు
దానాది కర్తాభవ స్తీత్యుక్తః, ఏవంచసూతికాయాం అస్పృశ్యే నిససరణవిభధ
నమప్రాయిత్యం యుగస్రయ పరిహరణాది సోతుభూతం ద్విజాతీషు దశ
రాత్రపర్యంతమ్, అసప్తశ్యత్వాది హేతుభూతం స్వజాత్యుక్తదశద్వా
దశపంచదశాహ పర్యంతమ్ । దానాదిధర్మానగి కారలక్షణంతు ద్విజాతీషు
పుత్రజనన్యాం విశతీరాత్రపర్యంతమ్, స్త్రీజనన్యాం మాసపర్యంతమి
త్యవగస్తవ్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానేశ్వరోఽపి — ॥ వా ॥ “ మాతా
శుభ్యత్యశాహేన ” ఇత్యేతత్సంవృతహరియోగ్యతామాత్రమ్, అదృ
ష్టార్థేషు పునఃకర్మ సు పైరీనసినా విశేషఉక్తః, సూతికాంపుత్రజననీం వి
శతీరాత్రైక కర్తాణి కారయేన్యా సేన స్త్రీజననీమ్ ॥ * ॥ ఇతి । వసిష్ఠః—
॥ శ్లో ॥ సూతకానై భవేన్నారీ వ్యవహారార్హతాంగతా । శ్రౌతస్త్వైర్దా
కార్యేషు స్త్రీప్రసూక్తా సతశ్శుచిః ॥ తథావిశతీరాత్రేణ యోగ్య

పుంప్రసవాతుయా || * || ఇతి । స్మృత్యర్థసారేఽపి — || వా || సూతి
 కాన్వవగ్ధాశౌచే వ్యవహారయోగైశ్చ, అదృష్టార్థేషు కర్మసుతుపుత్ర
 ప్రసూరిష్వంశతిరాత్రేణ స్త్రీప్రసూర్వా సేనశుభ్యతి, మాసోఽప్యత్ర
 సావనోజ్ఞేయః || * || ఇతి । ఏవంచవిజ్ఞానేశ్వరాదిషు ప్రసవదినమారభ్య
 వింశతిరాత్రాదికం మాతురాశౌచం ప్రతీయతే, స్మృతిచన్ద్రికాయాం
 తు ప్రసవదినమారభ్యేతికణ్డరవేణోక్తమ్ । ఆశౌచశశక కాండేణతు “సూతి
 కాయా దశమదినవిహితస్నానానంతరదినమారభ్య వింశతిదినాని సమ్భూ
 యమాసమ్” ఇతి । ఏవం స్త్రీజననే చత్వారింశద్దినానీత్యుక్తం శిష్టాచారా
 నుసారేణ “|| శ్లో || చత్వారింశద్దినానిమ్యుర్జనన్వాస్త్రీప్రసూతకే ।
 త్రింశతుంప్రసవేజ్ఞాతేర్దశాహమభయోరపి || * ||” ఇతి । అయమేవా
 గ్ధాదశకేఽపి ప్రతిపాదితః । యస్తుచతుర్వింశతిమతే ఉక్తమ్ — || శ్లో ||
 అథస్తాన్నవమాన్వాసాచుచ్ఛిస్సాన్యస్మిన్వేసవేసదా । మృతేజీవేఽపివాత
 ప్త్యన్నహేమాభిర్వాససభ్యయా || * || ఇతి, ఏతచ్ఛన్ద్రికాయాం వ్యా
 ఖ్యాతమ్ “అథస్తాన్నవమాన్వాసాత్ సప్తమమాసాదాగభ్యేతిశేషః । త
 దేతత్సులికావ్యతిరిక్త సపిణ్డవిషయమ్, సూతికాది సర్వసపిణ్డవిషయత్వే
 “అతఃకథం సర్వజాత్యుక్తమాశౌచం తాసువిద్యతే” ఇతి పూర్వాక్తవ
 చనవిరోధాపత్తైః । ఏవంచయదుక్తంవిష్ణునా “బ్రాహ్మణస్య సపిణ్డానాంజ
 ననమరణయోర్దశాహమాశౌచమ్, ద్వాదశాహం రాజన్యస్య, పంచద
 శాహం వైశ్యస్య, మాసం శూద్రస్య” ఇతి, తదేతద్విష్ణువచనమ్,
 “|| శ్లో || నవమేదశమేవాఽపిప్రబలైస్సూతిమారుతైః । నిస్సార్యతేబాణి
 వయస్త్రీచ్ఛిద్రైణసజ్వరః ||” ఇతి యాజ్ఞవల్క్యుక్త నవమదశమమా
 సప్రసవవిషయం వేదితవ్యమ్ || * || ఇతి । యస్తుచతుర్వింశతిమతే —
 “అథస్తాన్నవమాన్వాసాత్” ఇతి, అస్మాదః - సప్తమమాసాదా
 రభ్య నవమమాసాదర్వాక్ ప్రసవేసతిపిత్రాదీనాం మాససభ్యయా తై
 రహేమాభిశ్శుద్ధిః, సూతికాయాదశరాత్రమ్, నవమమాసాదారభ్య సపి
 ణ్డానాం దశాహేనశుద్ధిరితి । ఏవంచ “సప్తమే అప్తమేవా అపప్రసవకా
 పేగర్భనాశేసతిపితృభాతృజ్ఞాతీనాం ధాక్రమం సప్తాహమష్టాహమా

శౌచంభవతి, నవమెదశమేవాప్రసవేసతి దశాహమాశౌచమ్ ” ఇతి చన్ద్రి
 కాస్మృతిరత్నమాధవీయాదౌవ్యవస్థాపితమ్ । అన్యేతు “అథస్తాన్నవమాన్తా
 సాదిత్యేత్, మాతృపితృభ్రాతృవ్యతిరిక్తజ్ఞాతివిషయమ్, ‘ ॥ శ్లో ॥ సప్తమే
 వాఽష్టమేవాఽపి నారీణాం గర్భపాతనే । మాతాపితౄర్దశాహంస్యాత్సో
 దరాణాంతదైవచ ॥ ’ ఇతిష్మరణాత్ ” ఇత్యాహుః । అపరేతు “ జాతస్య
 తే మృతజాతేవా సపిణ్డానాం దశాహమితి హారిత స్మరణాత్, సప్తమసా
 సప్రభృశిమృతజాతే జాతమృతేవా సపిణ్డానాం జనననిమిత్తం పూర్ణా
 మాశౌచమితి విజ్ఞానేశ్వరేణాభిధానాత్, సప్తమాదిషు పితృజ్ఞాత్యోదరా
 శాహంభవేదితవరదరాజీయేఽభిధానాత్, ॥ శ్లో ॥ మృతజాతేఽపివాజా
 తమృతేవా పతనాశ్చరమ్ । జ్ఞాతీనాం సూతకంపూర్ణమితిహారితశాసనమ్ ॥
 ఇతి శతకేఽభిహితత్వాచ్చ, సప్తమాప్తమయోరపి జ్ఞాతీనాంపూర్ణమాశౌ
 చమ్ ” ఇత్యాహుః । అస్రవ్యవస్థామాహుః - సన్నిహితానాం పితృభ్రా
 తృరూపసపిణ్డానాం సప్తమాప్తమయోః పూర్ణమాశౌచమ్ “ ॥ శ్లో ॥ నా
 తాపిత్రోర్దశాహంస్యాత్సోదరాణాంతదైవచ ॥ * ॥ ” ఇతి మనునావిశి
 వ్యష్మరణాత్ । పితృభ్రాతృవ్యతిరిక్తవ్యవహిత సపిణ్డవిషయమ్, “ అథ
 స్తాన్నవమాన్తా సాత్ ” ఇతి । నవమమాసమారభ్యప్రసవనిమిత్త దశాహ
 దిసూతకం సర్వసపిణ్డానామవిశేషేణ భవతి । తత్రహి ప్రసవో ముఖ్యః,
 తథాచస్మ్రాయతే, “ దశమేమాసిసూతవే ” ఇతి । ఉపనిషదివ — ॥వా॥
 దశవానవవామాసా నన్తశ్మయిత్వా జాయతే ॥ * ॥ ఇతి ।

వర్ణవిశేషేణాశౌచనిర్ణయః

తత్రయథావర్ణమాశౌచమాహదక్షః — ॥ శ్లో ॥ శుభ్యేద్విప్రౌ
 దశాహేన ద్వాదశాహేన భూమిపః । వైశ్యేపఞ్చదశాహేన శూద్రో
 మాసేనశుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ — ॥ శ్లో ॥ క్షత్రస్యద్వా
 దశాహేని విశేషఞ్చదశైవతు । త్రింశద్దినానిశూద్రస్య తదర్థం న్యాయవ
 తిః ॥ * ॥ ఇతి । న్యాయవర్తినః - ద్విజశుశూ్రాదినిరతస్య । మనుర
 పి — ॥ శ్లో ॥ అశుద్ధాబాష్టవాసస్సర్వే సూతకేఽపితృదైవచ ॥ * ॥ ఇతి ।
 బాష్టవాః - సపిణ్డాః, తథైవ - దశాహమిత్యర్థః । బోధాయనౌఽపి —

సపిణ్డేహ్వాదశౌహమాశౌచమ్ || * || ఇతి । సంవర్తః — || శ్లో || జాతస్యా
పిఙ్గిర్నస్తపవపవమనీషిభిః । దశరాత్రేణశుభ్యత వైశ్వదేవవివర్జితః || * ||
ఇతి । వ్యాసాఽపి — || శ్లో || దశాహం శావమాశౌచం సపిణ్డేషు విధీయ
తే । జననేఽప్యేవమేవస్యాన్నిపుణాంశుద్ధిమిచ్ఛతామ్ || * || ఇతి । స్వస్య
స్త్రీరేఽపి — || వా || శావమాశౌచందశరాత్రంజననేఽప్యేవమ్ || * || ఇ
తి । ఏతద్దశరాత్రాశౌచం బ్రాహ్మణవిషయమ్ । సంగ్రహేఽపి — || శ్లో ||
దశాహం ద్వాదశాహంచ పక్షంమాసమితీక్రమాత్ । బ్రహ్మక్షత్రియవి
టూర్ణద్రవణ్ణానాంపూర్ణసూతకమ్ || * || ఇతి । స్మృత్యన్తరేతు క్షత్రియాది
నాందశాహోదయోఽప్యాశౌచకల్పాదర్శితాః । యథాఽఽహపరాశరః —
|| శ్లో || క్షత్రియస్తుదశాహేన స్వకర్మ నిరతశ్శుచిః । తతైవద్వాదశాహేన
వైశ్యశుద్ధిశువాపుయాత్ || * || తథాశాతాతపః — || శ్లో || ఏకాద
శాహోద్రాజన్యవైశ్యోద్వాదశభిస్తథా । సూదోఽవింశతిరాత్రేణ శుభ్య
తేమృతసూతకే || * || ఇతి । వసిష్ఠస్తు — || వా || పశ్చిదశరాత్రేణ గా
జన్యో వింశతిరాత్రేణ వైశ్యః || * || ఇతి । అగ్నిరాస్తావహా — || శ్లో || స
ర్వేషామేవ వణ్ణానాం సూతకేమృతకేతథా । దశాహోచ్ఛుద్ధిరథవా ఇతిశా
తాతపోఽబ్రవీత్ || * || ఇతి । అశ్రవిజ్ఞానేశ్వరః — || వా || ఏవమనెలో
చ్ఛావచాశౌచకల్పః స్మృతిషుదర్శితాః , తేహం లోకసమాచారాభావా
న్నాతీవ వ్యవస్థాదర్శనముపయోగీతి నాశ్రవ్యవస్థాప్రదర్శ్యతే || * || ఇతి ।

అనులోమప్రతిలోమాశౌచమ్

యదాపునర్బాహ్మణాదీనాంపత్రియాదయస్సపిణ్డేభవవైశ్రా
హహారీతః — || శ్లో || దశాహోచ్ఛుభ్యతేవిస్త్రో జన్మహానిషు యోనిషు ।
షడ్భిష్ఠ్త్రిభిరక్షేనేన క్షత్రవిటూర్ణద్రయోనిషు || శూరవిత్ క్షత్రియా
ణాంతు బ్రాహ్మణేసంస్థితేసతి । దశరాత్రేణశుద్ధిసాన్వదిత్యాహకమలోద్భ
వః || * || ఇతి । ఏతదవిభక్తివిషయమ్ “ || శ్లో || క్షత్రవిటూర్ణద్రజాతీనాం
యదిస్తోమృతసూతకే । తేహంతుపైతృకాశౌచం విభక్తానాంతు మాతృక
మ్ || * || ఇత్యాపస్తమ్బస్మరణాత్ । విష్ణురప్యాహ — || వా || క్షత్రి
యస్యవిటూర్ణద్రేషుసపిణ్డేషు షడ్బ్రాత్రత్రిరాత్రాభ్యాం వైశ్యస్యశూద్రే

సపిణ్డేషద్రావణశుద్ధిః, హీనవగ్దానాంతూత్కృష్టేషు సపిణ్డేషు జాశే
 షు మృతేషువాతదాశౌచవ్యపగమేశుద్ధిః ॥ * ॥ ఇతి । పరాశరః —
 ॥ శ్లో ॥ ఏకపిణ్డాస్తుదాయాదాః పృథద్ధారనికేతనాః । జన్మన్యపిపిపత్తా
 చతేహంతర్సుతకంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏకపిణ్డాః - ఉత్తమవగ్ద ఉ
 త్పాదకోయేహంతేతథా, పృథద్ధారనికేతనాః - హీనవగ్దాస్త్రీయోనికే
 తనాన్యశ్చత్తిస్థానానియేహంతేదాయాదాపుత్రాః, తర్సుతకమ్ - ఉ
 త్తమవగ్దసమృద్ధ్యాశౌచమిత్యర్థః । బాధాయనేన అవిశేషేణదశాహశ్చ
 క్తమ్ ॥ శ్లో ॥ క్షుత్రవిట్కుర్రజాలీయా యేస్యర్విప్రస్య బాన్ధవాః । తే
 షామశౌచేవిప్రస్య దశాహశ్చద్ధిరివ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । పరాశరేణశుచి
 శేషేణోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ షడ్రాత్రంస్యాత్త్రిరాత్రంస్యాదేకరాత్రం
 క్రమేణచ ॥ * ॥ ఇతి । అనయోశ్చషడ్రాత్రంపదనాపద్విషయత్వేనవ్య
 వస్థా । సజరజానాంశూద్రెష్వస్తర్భావాత్తేహం శూద్రవదేవాశౌచ
 మ్ । తథామనుః — ॥ శ్లో ॥ శూద్రాణాంశుసథర్కాణస్సర్వేపథ్యం
 సజాన్యతాః ॥ * ॥ ఇతి । బ్రాహ్మేఽపి — ॥ శ్లో ॥ శౌచాశౌచంప్రశు
 ర్వత్తిశూద్రవద్వగ్దసజరారాః ॥ * ॥ ఇతి । అనులోమప్రతిలోమానామా
 శౌచవిశేషమాహాపస్తమ్బః — ॥ శ్లో ॥ సర్వేషామనులోమానామాశౌ
 చంచూత్యవగ్దవత్ । పైతృకంప్రతిలోమానామాశౌచంసద్ధిరివ్యతే ॥ * ॥
 ఇతి । శూద్రజప్రతిలోమానామాశౌచాభావపవ । యదాహ హరితః —
 ॥ శ్లో ॥ నశూద్రప్రతిలోమానామాశౌచంచాఽస్తికించన ॥ * ॥ జాబాలిః—
 ॥ శ్లో ॥ మాసంశూద్రస్యశేషాణాం సదాశౌచమిత్థితిః । తథాఽపిమరిణే
 తేహం స్నానమాత్రంవిధీయతే ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వరేచ — ॥ శ్లో ॥ ప్ర
 తిలోమాధర్మహీనాః ॥ * ॥ ఇతి ।

సమానోదకాశౌచమ్

సమానోదకాశౌచమాహమనుః — ॥ శ్లో ॥ జన్మన్యకోదకానాం
 సుత్రిరాత్రాచ్ఛద్ధిరివ్యతే ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ దినత్రయేణశు
 ధ్యన్తిబ్రాహ్మణాః ప్రేతసూతకే ॥ * ॥ ఇతి । బ్రాహ్మణాస్సమానోదకా
 ఇతిశేషః । తథాచజాబాలిః — ॥ శ్లో ॥ దశాహేనసపిణ్డానాం శుద్ధిస్సాన్య

స్మృతిరాత్రతః । సమానోదకానామపి గోత్రజానామహఃస్మృతమ్ ॥ * ॥
 దేవలః — ॥ శ్లో ॥ సమానోదకానాంత్యహం గోత్రజానామహఃస్మృ
 తమ్ ॥ * ॥ ఇతి । బృహస్పతిరపి — ॥ శ్లో ॥ దశాహేనసపిణ్డాస్తు శుభ్య
 త్ప్రైతసూతకే । స్మిరాత్రైణ సకుల్యాస్తు సాత్వా శుభ్యన్తి గోత్ర
 జాః ॥ * ॥ ఇతి । సకుల్యాః - సమానోదకాః । సానంతుమరణవిషయ
 మ్, జన్మనిసగోత్రస్యసానాభావాత్ । సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ జా
 తేచసోదకేప్రైతే త్ర్యహంసద్యోవ్రతాదధః ॥ * ॥ ఇతి । ఉపనయనా
 త్పూర్వం మరణే సద్యశ్శుద్ధిరిత్యర్థః ।

సాపిణ్డ్యావధినిరూపణమ్

సజాతీయేషు సాపిణ్డ్యావధిమాహతుశ్శ్చలిఖితౌ — ॥ శ్లో ॥ సపి
 ణ్డతాతుసర్వేషాం గోత్రతస్సప్తపారుషీ ॥ * ॥ ఇతి । యతఃప్రభృతినన్తా
 నవిశ్లేషస్సమాటః, తత్సన్తానే తమాదింకృత్వా గణితాఃపుత్రపౌత్రాద
 యఃసప్తపురుషపర్యన్తాసపిణ్డాః, తేషాంసర్వేషాం కూటస్థసన్తతిజాతా
 నామ్, గోత్రతః - ఏకగోత్రలక్షణోపాధిసద్భావేనతి, సపిణ్డతాభవతీ
 త్యర్థః । ఏవంచకూటస్థస్త్రీపుంససన్తతిజాతానాం దాహిత్రపౌత్రాణాం
 గోత్రభేదాదనోన్యమసపిణ్డతామన్తవ్యా । మాధవీయే — ॥ శ్లో ॥ లే
 పభాజశ్చతుర్థాద్యాఃపిత్రాద్యాఃపిణ్డభాగినః । పిణ్డదస్సప్తమస్తేషాం సాపి
 ణ్డ్యంసప్తపారుషమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ ఊర్ధ్వం
 పశ్చిమపిత్రాదిష్వధఃపుత్రాదిపశ్చిమ । స్మృతంసజాతీసాపిణ్డ్యమేతత్స
 న్తతిజేష్వపి ॥ * ॥ అత్రదాతృకూటస్థవ్యతిరేకేణ పశ్చిమసాపిణ్డ్యస్మర
 ãం వేదితవ్యమ్, తత్పశ్చతాభ్యాంసహసప్తపూరుషమిత్యర్థః । బోధాయ
 నః — ॥ వా ॥ సపిణ్డతాత్వాసప్తమాత్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరే —
 ॥ శ్లో ॥ సర్వేషామేవవర్ణానాం విశ్లేయాసప్తపారుషీ । సపిణ్డతా తతఃప
 శ్చాత్సమానోదకధర్మతా ॥ * ॥ మనురపి — ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డతాతుపురు
 షే సప్తమేవినివర్తతే । సమానోదకభావస్తుజన్మనామోరవేదనే ॥ * ॥
 సప్తమేపురుషే అతిక్రాంతై తదూర్ధ్వం సపిణ్డతా నివర్తత్యిత్యర్థః । స్మృత్య
 న్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ సమానోదకభావస్య నివృత్తిస్సాన్యదవేదనే ॥ * ॥

ఇతి । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ సమానోదకభావస్త్యనువరైతాచతుర్దశాత్ ।
జన్మనామ్నోః స్మృతేరేకే తత్పరం గోత్రముచ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । జన్మచ
నామచజన్మనామనీ తయోఃస్వరణం యావత్తావత్సమానోదకభావ ఇత్యే
కే మన్యంతే , తతఃపరం నివర్తత ఇత్యర్థాదుక్తమ్ । పారస్కరః — ॥వా॥
ఆసప్తమాతాపిణ్డ్యమాదశమాతసమానోదకత్వమ్ ॥ * ॥ ఇతి । దీపికా
యామ్ — ॥ శ్లో ॥ అప్తమాత్ప్రీక్సపిణ్డ్యాస్సృరివిధాఅప్తమాదయః ।
త్రయస్సమానోదకాఃస్వస్త్యోఽన్యేగోత్రజాఃస్మృతాః ॥ * ॥ ఇతి । ఇ
దశమపర్యంతం సమానోదకత్వస్వరణం విదేశస్థనివయమ్ , ఆచతుర్దశాత్
సమానోదకత్వస్వరణం సన్నిహితదేశవర్తిషు , చతుర్దశ పురుషాదూర్ధ్వసు
పి స్నేహబాపలాలనాది ద్వారాజన్మనామవేదనేఽపి సమానోదకత్వని
వృత్తిపరమ్ , “ జన్మనామ్నోరవేదనే ” ఇతిమనువచనం సన్నిహిత దేశ
వర్తిషు బంధుత్వపరిపాలనాద్యభావేన జన్మనామవేదనాభావే చతుర్దశ పు
రుషాదర్వాగపి సమానోదకత్వనివృత్తిపరమ్ , “ ఆసప్తమాదశమాద్వా
సమానగ్రామవాసే యావత్సన్బంధమనుష్ట రేయః ” ఇతి వసిష్ఠస్వరణా
త్ । సగోత్రేషువ్యవస్థాచన్ద్రికాయాం దర్శితా — ॥ వా ॥ జన్మనా
మ్నోరస్వరణేన సమానోదకభావోయేషాం నివృత్తః తేగోత్రజాః సా
త్వాశుభ్యన్తి , యేషాంజన్మనామ్నోఃస్వరణేనత్యపి చతుర్దశపురుషాత్పి
మాత్ సగోత్రత్వం తేషాం నస్సానమాత్రాచుచ్ఛిద్ధిః , “ సమానోదకా
నాన్త్ర్యహంగోత్రజానామహఃస్మృతమ్ ” ఇతిజాబాలివచనస్యైవంవిధగో
త్రజవిషయత్వాత్ ॥ * ॥ ఇతి । సప్తపారుషీసపిణ్డతాబ్రాహ్మణాదిసర్వ
వర్ణైఃసమానా , విజాతీయేషుత్రిపురుషమేవ సాపిణ్డ్యమ్ । యదాహ పగ్
శరః — ॥ శ్లో ॥ సపిణ్డతాతుపురుషే సప్తమేవినివర్తతే । సజాతీయేషు
ణేషు చతుర్థే భిన్నజాతిషు ॥ * ॥ కూటస్థసజాతీయేషు సపిణ్డతాసప్తమా
దూర్ధ్వం వినివర్తతే , విజాతీయేషుత్రిపురుషాదూర్ధ్వం వినివర్తత ఇత్యర్థః ।
తథాచశాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ పుత్రాణామసపిణ్డానామప్రతానాంచ
యోషితామ్ । సపిణ్డతాతునిర్దిష్టాపితృపక్షేత్రిపురుషీ ॥ * ॥ ఇతి । అస
పిణ్డానామ్ - విజాతీయానామ్ , అప్రతానామ్ - అదత్తానామనూథానా

మిత్యర్థః । సపవ — ॥ శ్లో ॥ యద్యేకజాతాబహవః పృథక్త్రైత్రాఃపృ
థగ్జనాః । ఏకపిండ్యాఃపృథక్కౌఛాః పిండస్తావ్రతతేత్రిషు ॥ * ॥ ఏకజాతాః-
ఏకస్తాద్బ్రాహ్మణాదేజాతాః , పృథక్త్రైత్రాః - భిన్నజాతీయాసుస్త్రీ
షుజాతాః , అతపవపృథగ్జనాః , ఏకపిండ్యాః - సపిండ్యాః , పిండస్తావ్రతతేత్రి
షు - తేషాంత్రిపురుషమేవసాపిండ్యమిత్యర్థః । వ్యాసోఽపి — ॥ శ్లో ॥
యేత్వేకజాతాబహవో భిన్నయోనయపవచ । భిన్నవణ్ణాశ్చసాపిండ్యం భ
వేతైషాంత్రిపురుషమ్ ॥ * ॥ ఇతి । వృద్ధపరాశరోఽపి — ॥ శ్లో ॥ తావ
త్తత్సూతకం గోత్రే చతుర్థపురుషేణతు ॥ * ॥ తత్సూతకమ్ - భిన్నజాతీ
యసంతతివిషయోక్తం సూతకమ్ , తావత్ - యావత్త్రిపురుషమ్ , చ
తుర్థపురుషేణతు నివర్తత్యిత్యర్థః । యత్తుపరాశరేణసజాతీయేషుపశ్చనూ
దిషు సాపిండ్యనివృత్తిపూర్వకమాశౌచతారతమ్యముక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ దా
యాద్విచ్ఛేదమాహ్నోతి పశ్చమోవాఽఽశ్వవంశజః । చతుర్థే దశరాత్రం
స్యాత్ పణ్ణికాఃపుంసిపశ్చమే ॥ పశ్యేచతురహంశుద్ధిసంస్తమేతు దినత్ర
యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వవంశజఃపశ్చమః , వాశబ్దాత్ పశ్యసంస్తమో
వా , దాయాత్ - పిండ్యాత్ , విచ్ఛేదమాహ్నోతి - పితృపత్రై కూటస్థ మార
భ్యగణనాయాం చతుర్థే దశరాత్రమాశౌచమ్ , పశ్చమేషదాశ్రమిణ్యా
ది । యదపినునోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ త్రయాణాముదకం కార్యం త్రిషుపి
ండ్యప్రవర్తతే । చతుర్థఃపిండదాతైషాం పశ్చమోనోపపద్యతే ॥ * ॥ ఇతి ,
యదపిగౌతమేనోక్తమ్ — ॥ వా ॥ పిండనివృత్తిః పశ్చమేసప్తమేవా ॥ * ॥
ఇతి , “ సాపిండ్యం సప్తపురుషమ్ ” ఇత్యాదిప్రృత్యన్తరవచనస్యాస్యచ
పరాశరాదివచనస్య ఏకల్పద్రుప్తవ్య ఇతి మాధవీయే , ఏతచ్ఛిష్టాచారవిగు
ర్ధత్వాద్యుగాన్తరవిషయత్వేన యోజనీయమితి స్మృతిరత్న విజ్ఞానేశ్వరీ
యాదావభిహితమ్ । యత్తు యాజ్ఞవల్క్యేనోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ పశ్చ
మాత్సప్తమాదూర్ధ్వం మాతృతఃపితృతస్తథా ॥ * ॥ ఇతి , ఏతచ్ఛకన్యా
విషయే పశ్చమపర్యంతం సాపిండ్యప్రతిపాదనం వివాహనిషేధార్థమ్ । ఆ
శౌచవిషయేతు త్రిపురుషమేవకన్యాసాపిండ్యమ్ । తథాచవసిష్ఠః — ॥ పా ॥
అప్రతానాంతుస్త్రీణాం సాపిండ్యంత్రిపురుషం విజ్ఞాయతే ॥ * ॥ శబ్ధ

శ్చ — || శ్లో || పుత్రాణామసవన్తానామప్రతానాంచయోషితామ్ ।
 సపిణ్డతావినిర్దిష్టా పితృవత్సేత్రిపురుషీ || * || ఇతి । అగ్నిస్త్వతౌచ —
 || శ్లో || స్త్రీషుత్రిపురుషం జ్ఞేయం సపిణ్డత్వం ద్విజోత్తమాః || * || ఇతి ।
 బ్రహ్మపురాణేచ — || శ్లో || సపిణ్డతాతుకన్యానాం సవన్తానాం త్రిపుర
 షీ । ఏకోదకాస్తతశోష్ధ్వం నిర్దిష్టాస్తుత్రిపురుషాః || * || ఇతి । స్వ
 త్యర్థసారే — || వా || స్త్రీషుసాపిణ్డ్యంత్రిపురుషమేవవాప్రతా
 ను || * || ఇతి । ప్రతానాంతుస్త్రీణాం సప్తపురుషమేవసాపిణ్డ్యమ్ । య
 దాహవ్యాసః — || శ్లో || ప్రతానాంతుతథాస్త్రీణాం సాపిణ్డ్యం సప్త
 పూరుషమ్ । నారీణాంభర్తృసాపిణ్డ్యం ప్రాహదేవః ప్రజాపతిః || * || ఇ
 తి । స్వత్యస్తరేపి — || శ్లో || స్వగోత్రాద్భుశ్యతేనారీ వివాహ
 త్సప్తమేవదే । ఏకత్వంసాతాభర్తుః పిణ్డగోత్రైర్ధనూతకే || * || ఇతి ।
 అప్రతస్త్రీయాజన్మనిమరణేచాశౌచవ్యవస్థాకృతాశతకే — || శ్లో ||
 ఆత్రిపురుషమేవాఘం కన్యాయామృతిజన్మనోః । ఆసప్తపురుషంపుంస
 సాపిణ్డ్యంచతథాద్వయోః || * || కన్యాయామృతిజన్మనోస్సతోః యావ
 త్త్రీయఃపురుషాఅనుతాగ్రీవ్తాభవన్తి తావదఘంభవతి , పుంసఃపురుష
 స్యమృతిజన్మనోరాసప్తపురుషమఘంభవతి , ఉభయస్య ఆజ్ అభివిధౌ ,
 తతశ్చావధిభూతానాం పురుషాణాంతత్తత్పుత్రాణాంచావధిమతాంసర్వే
 మామఘంభవతి , తథా , ద్వయోః - స్త్రీపుంసయోః , కన్యావిషయేత్రి
 పూరుషంసాపిణ్డ్యమ్ , పురుషవిషయే సప్తపురుషమిత్యర్థః । అస్య కూటస్థ
 ఘానీయత్వాత్ కూటస్థభ్రాతురప్యాశౌచంభవతి । తథాస్వత్యస్తరే —
 || శ్లో || ఆత్మపుత్రపితృభ్రాతృపితృవ్యాః స్త్రీప్రసూతకే । దశరాత్రేణశుభ్యన్తి
 నాన్యేషాంసూతకంభవేత్ || * || ఆత్మశబ్దేనజనక ఉచ్యతే , తేనపుత్రా
 దయః ప్రత్యేక మభిసంబధ్యన్తే । దీపికాయామ్ — || శ్లో || పుత్రీపౌ
 త్రీతథాభ్రాత్రీతథా సహజపుత్ర్యపి । పితృసహజపుత్రీచ పశ్చానాం
 సూతికావిధిః || * || సంగ్రహేచ — || శ్లో || కన్యకాజననెభ్రాతృపి
 తృతద్భ్రాతృతత్పుతాః । పితామహశ్చ తద్భ్రాతాశుభ్యన్తి దశరాత్ర
 తః || * || ఇతి । సంగ్రహేన్తరేచ — || శ్లో || పుంసీజాతే సపిణ్డానాంస్త్రీ

యాం పిత్రోఃపితుఃపితుః । సోదరాణాంపితృవ్యాణాం తత్సుతానామఘం
భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సోదరాణామ్ - భ్రాతృణామిత్యర్థః । సోదరశబ్దో
భిన్నోదరస్యాప్యపలక్షకః, త్రిపురుషాంతర్వర్తి భిన్నోదరాణాంసర్వేషా
మిదంసూతకం సమానమ్ । తత్రవిశేషఃస్వర్యతే — ॥ శ్లో ॥ భిన్నోదరస్య
భార్యాతు స్త్రీప్రసూతాభవేద్యది । భ్రాతుర్దశాహమాశౌచం తత్సు
త్రస్యనవిద్యతే ॥ * ॥ ఇతి । భిన్నోదరభ్రాతృపతన్యఃపుత్రాన్యంజా
తాయాం భిన్నోదరభ్రాతురెవాఘమ్, నతుతత్పుత్రస్యేత్యర్థః । య
త్తాక్తమగ్నిస్మృతౌ — ॥ శ్లో ॥ పుంజన్మని సపిండానాం దశాహఃచ్ఛుద్ధి
ష్యతే । స్త్రీజన్మని సపిండానాం త్ర్యహఃత్వచ్ఛుద్ధిష్యతే ॥ * ॥ ఇతి ,
అశ్రుత్ర్యహదిత్యావద్విషయమ్ , త్రిపురుషవ్యతిరిక్త సమానోదకవిష
యంవా । యతస్తత్రైవోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ త్ర్యహదేకోదకానాంచ
ఏకాహంసూతకేక్యదిత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏకాహమితి సగోత్రవిషయమ్ । అ
గ్రకన్యాసపిండానాం భ్రాతృపితృపితామహానాం తత్సుతానాం పితామ
హభ్రాతుశ్చ దశాహంసూతకమ్, కన్యాసోదకానాం చతుర్థపఞ్చమష
ష్టానాం త్ర్యహంసూతకమ్, సప్తమస్య ఏకాహమితికేచిత్ । అన్యేతు క
న్యాసపిండానాం త్రిపురుషాంతర్వర్తినామేవ దశాహం సూతకమ్, సోద
కానాంనాస్తి, “త్ర్యహదేకోదకానామ్” ఇత్యేతత్పుంప్రసవవిషయమి
త్యాహుః, అశ్రయథాస్వదేశాచారంవ్యవస్థా .

జననాశౌచద్వైవిధ్యమ్

జననాశౌచంద్వివిధమ్, అస్పృశ్యత్వ లక్షణంధర్మా నధికారలక్షణం
చేతి । తత్రాస్పృశ్యత్వలక్షణం మాతురేవపూర్ణమాశౌచమ్, పితరపిసా
నాత్పూర్వమ్, నాన్యేషాంసపిండానామ్ । సానాదూర్ధ్వంపితరప్యస్పృశ్య
త్వలక్షణంనాస్తి, కీంతు ధర్మా నధికారలక్షణమేవ । తథాచ పైతీనసిః —
॥ శ్లో ॥ జనాసపిండాశ్శుచయోమాతాపిత్రోస్తుసూతకమ్ । సూతకంమాతురే
వస్యాచుపస్పృశ్యపితాశుచిః ॥ * ॥ ఇతి । అస్యార్థశబ్దస్త్రికాయాముక్తః—
॥ వా ॥ సపిండస్యజననే పితృమాతృవ్యతిరిక్తాసపిండాశ్శుచయః, సపిండా
నననిబద్ధనాశౌచే ధర్మా నధికారలక్షణే విద్యమానేనైవ్యఘరూపాభావాత్

స్పర్శయోగ్యాః, తత్సద్భావాన్తా తాపితోర్గతస్పృశ్యత్వలక్షణం సూతకంభవతి, తత్సద్భావశ్చమాతాపిత్రోర్జ్జాయమానప్రాణిపీడా హేతుత్వాత్, తద్ధేతుత్వం తజ్జనకతయా పితుఃకథంచిత్రమృరయా, మాతుర్గర్భాన్నిర్గమనానుకూల ప్రేరణయా సాక్షాత్, తతశ్చ గురుతయా సానమాత్రానపనోద్యం సూతకం మాతురేవస్యాన్నపితుః, సానమాత్రేణపితాశుచిరఘనాశాత్సర్పయోగ్యభవతి || * || ఇతి | తథాచస్మృత్యస్తరమ్ — || వా || జననేఽప్యేతన్నాతాపిత్రోర్జ్జాయమానస్పర్శనాన్యకంనాన్యేషాం జ్ఞాతీనామ్ || * || ఇతి | మరణేసపిణ్డానామస్పృశ్యత్వం యథాజననేఽప్యేతదస్పృశ్యత్వం తథామాతాపిత్రోరేవభవతి వాన్యేషాం సపిణ్డానాం జాయమానప్రాణిపీడాకర్తృత్వ రహితానామ్, మాతాపిత్రోర్జ్జ్వేఽపి సానమాత్రానపనోదనమస్పర్శనహేతుభూతమాశౌచం మాతురేవేత్యర్థః | అగ్నిరాః — || శ్లో || ప్రాక్సానాజ్జననేఽస్పృశ్యః కర్తృహానిరశౌచవత్ || * || ఇతి | సానాత్ప్రాప్తితాలస్పృశ్యః, ఊర్ధ్వంతు స్పృశ్యపవ, కింతు కర్తృహానిస్తస్యశౌచవద్భవతీత్యర్థః | సంవర్తః — || శ్లో || సచేలంతుపితుస్సానం జాతేపుత్రే విధీయతే | మాతాశుధ్యేద్దశాహేన సాతస్యస్పర్శనం పితుః || * || నదోమావహమిత్యర్థః | ఆదిపురాణేఽపి — || శ్లో || సూతకేతుముఖందృష్ట్వా జాతస్యజనకస్తతః | కృత్వాసచేలసానంతు స్పృశ్యోభవతితక్షణాత్ || * || ఇతి | అగ్నిరాః — || శ్లో || సూతకేసూతికావర్జం సంస్పర్శ్యాననిషిధ్యతే | సంస్పర్శేసూతికాయాస్తు సానమేవవిధీయతే || * || ఇతి | ఏతద్దశాహస్తసూతికాస్పర్శే సానమాత్రవిధానమకామకృతవిషయమ్, బుద్ధిపూర్వస్పర్శేతు సానమగ్నిస్పర్శనం ఘృతప్రాశనంచకర్తవ్యమ్, “|| శ్లో || పతితం సూతికామస్త్యం శవంస్పృష్ట్వాచకామతః | సాత్యాసచేలంస్పృష్ట్వాఽగ్నిం ఘృతంప్రాశ్యవిశుధ్యతి || * ||” ఇతిస్మరణాత్ | యత్తుబాధాయనేనోక్తమ్ — || వా || జననేతావన్నాతాపిత్రోర్దశాహమాశౌచమ్, మాతురిత్యేకే || * || ఇతి, ఏతచ్ఛబ్దికాయాం వ్యాఖ్యాతమ్ — || వా || అస్పృశ్యత్వలక్షణం మాతాపిత్రోర్దశాహమాశౌచమిత్యేకత్

పూర్వపక్ష త్వేనాక్తమితితావద్గ్రహణాదవగమ్యతే, తేన మాతురిత్యేక
 ఇత్యయమేవ సమ్యక్పక్ష ఇతి నపూర్వోక్త విరూఢః || * || ఇతి । అఖిణ్డా
 దశేతు వివృతమ్ — || వా || యుగపత్ (స్త్రీ)పుంప్రసవే అస్పృశ్యత్వ
 లక్షణమాశౌచం మాతాపిత్రాః, అన్యతరప్రసవే మాతురేవాస్పృశ్యత్వ
 లక్షణమాశౌచమ్, అథవా మాతాపిత్రురితి పితుస్సంసర్గవిషయం మాతురి
 తి పితురసంసర్గవిషయమ్ || * || ఇతి । తథాచవసితః — || శ్లో || నాశౌ
 చం విద్యతేపుంసస్సంసర్గంచేన్నగచ్ఛతి । రజస్తత్రాశుచిజ్ఞేయంతచ్ఛపుం
 సివవిద్యతే || * || బృహస్పతిః — || శ్లో || శావాశౌచంతు సర్వేషాం
 సూతకం మాతురేవ । స్నానంప్రకుర్యాత్తుపితా స్పృశ్యోభవతితస్య శా
 త్ || యస్తయాసహసంసర్గం ప్రకుర్యాచ్ఛయినాసనమ్ । బాన్ధవోవాఽవ
 రోవాఽపి సదశాహేన శుభ్యతి || * || ఇతి । సుమన్తః — || వా || మా
 తురేవసూతకం తాంస్పృశతాంచ నేతరేషామ్ || * || ఇతి । మాతుస్సూ
 తికాంచ స్పృశతాంజనానామస్పృశ్యత్వలక్షణంభవతి, నేతరేషామస్పృ
 శతాంజనానామ్, నభవతీత్యర్థః । అత్రిః — || శ్లో || సమృద్ధాజ్ఞాయ తేదో
 షఃపారక్యేచైవజన్మని । తద్వర్జనాన్పితురపిసద్యశ్శౌచంవిధీయతే || * || ఇతి ।
 పారక్యే - పరసమ్బద్ధినిజననే । పరాశరః — || శ్లో || బ్రాహ్మణానాంప్ర
 సూతాతు దేహస్పర్శో విధీయతే । సర్వేషాం శావమాశౌచం మాతాప
 త్రొస్తు సూతకమ్ || సూతకం మాతురేవస్యాదుపస్పృశ్యపితాశుచిః || * ||
 ఇతి । అస్పృశ్యత్వ లక్షణంసూతకం మాతాపిత్రాః, తత్రాపి దశాహ
 మస్పృశ్యత్వం మాతురేవ, పితుః స్నానపర్యంతమేవేత్యర్థః । సూత
 క్యాసహ సంసర్గకరణే తన్నిమిత్తమస్పృశ్యత్వం దశాహమస్త్రీత్యాహంస ప
 వ — || శ్లో || యది పత్న్యం ప్రసూతాయాం సమ్పరంకురు తేద్విజః ।
 సూతకంతుభవేత్తస్య యదివిప్రష్టడజ్జవితే || సమృద్ధాజ్ఞాయ తేదోషో
 న్యోదోషోఽస్తివైద్విజే । తస్మాత్సర్వప్రయతేన సమ్పరంపర్జయేద్బుధః ||
 ప్రసవేగృహమేధీతు నకుర్యాత్సజరంయది । దశాహాచ్ఛుభ్యతేమాతా
 త్వవగాహ్యపితాశుచిః || * || ఇతి । భర్తుస్సానానంతరం సంసర్గనిమిత్త
 పక పవదోషోఽస్పృశ్యత్వాపాదకో జాయతే, నతుజనననిమిత్తకోదోషోఽ

స్త్రీ, తస్మాత్సంపరగంవర్జయేత్ । గృహస్థసూనితకయాసహ శయనాసన
భూజినాదికం నకుర్యాత్ । తదాస్మానైవైవస్మశ్యోభవతి, మాతాతు ద
శాహేనశుద్ధాభవతీత్యర్థః । మనుః — ॥ శ్లో ॥ సూతకం మాతురేవస్యా
దుపస్మశ్యపితాశుచిః । నిరస్యతుపుమాశుక్లముపస్మశ్యైవశుభ్యతి ॥ * ॥
ఇతి । ఉపస్మశ్యపితాశుచిరీత్యేతదుత్తరాధేనోపపాదయతి, శుక్లంనిరస్య
గర్భాధానంకృత్యేతియావత్, ఉపస్మశ్య - స్నాత్వా, పితా శుచిః, గ
ర్భాధానంకృత్వా తదానీం స్నాతస్యపితురస్మశ్యత్వాపాదకం జననా
శౌచమిదానీ న్తనస్నానాదూర్ధ్వం నభవతీత్యర్థః । యాజ్ఞవల్క్యేఽపి —
॥ శ్లో ॥ పిత్రోస్తుసూతకంమాతుస్తదస్పర్శనాథ్యుమ్ । తదహర్షప్ర
దూష్యేత పూర్వేషాంజన్మకారణాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః —
॥ వా ॥ సూతకమ్ - జనననిమిత్తమస్మశ్యత్వలక్షణమ్, పిత్రాః - మా
తాపిత్రారేవ, నసర్వేషాం సపిష్టానామ్, తచ్ఛాస్మశ్యత్వంమాతుః,
ఘ్రువమ్ - దశాహవర్యంతంస్థిరమిత్యర్థః, కుతః, తదస్పర్శనాత్ - త
స్యాసంబంధితేనాస్పృశ్యదర్శనాత్, పితుర్భ్రువం నభవతి, స్నానమా
త్రేణాస్మశ్యత్వం నవిద్యతే, యస్మిన్దినే కుమారజననం తదహర్షదూ
ష్యేత । తన్నిమిత్తదానాద్యధికారావహానభవతీత్యర్థః, యస్మాత్తస్మిన్న
హనిపూర్వేషాం పిత్రాదీనాం పుత్రరూపేణ జన్మఉత్పత్తిస్తస్మాత్తదహ
ర్షప్రదూష్యేత ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యర్థసారే — ॥ వా ॥ జనననిమిత్త
మస్మశ్యత్వం మాతురేవ, పితుఃస్నానానంతరమస్మశ్యత్వంనాస్తి, జ
ననేసపిష్టానామస్మశ్యత్వం సర్వదానాస్తివ ॥ * ॥ ఇతి । షడశీతా —
॥ శ్లో ॥ యావత్సూతకమస్మశ్యమాతాప్రాకృత్యుపతాపితా । అన్యే
షాంతుసపిష్టానామస్మశ్యత్వంనసూతకే ॥ * ॥ ఇతి । యత్తుసంగ్రహే —
॥ శ్లో ॥ ఆంతంశావేఽజ్ఞసంస్పర్శం త్యజేత్సూతాచతుర్దశమ్ । స్పర్శేఽనఘ
స్యతు స్నానం కృచ్ఛోఽన్యాశౌచినఃస్మృతః ॥ * ॥ ఇతి ప్రసవేచతు
ర్దినమగ్నస్పర్శవర్జనముక్తమ్, తత్సానానంతరక్షణమారభ్యపితుస్సర్వ
దా సర్వసపిష్టానామస్మశ్యత్వలక్షణాశౌచాభ్యావం ప్రతిపాదయన్తీభిః
పూర్వోక్తసర్వస్మృతిభిర్విరుద్ధత్వాదుపేక్ష్యమ్ । యచ్ఛాస్త్రస్మృత్యవ

రముక్తమ్ — || శ్లో || స్పృష్టస్పృష్టిం భాషణంచ సహవాసంచ వజ్రా
యేత్ । అన్యాశౌచవతాంపుంసాం నస్పృశేచ్ఛకదాచన || నస్పృశేయ
రనాసన్నాఃప్రేతస్యాసన్నబాధవాన్ । జన్మన్యపి విపశ్చైవ యావచ్ఛతు
రహంభవేత్ || * || ఇతి, తచ్చాశౌచినామేవాన్యోన్యస్పర్శవిషయం
శబ్దతఃప్రతీయతే । యథావావిపత్తౌ చతురహంకూర్ధ్వమృగస్పర్శస్యకలాని
షిధత్వేన చతురహమిత్యేతమ్యగాన్తరవిషయత్వేన వ్యవతిష్ఠతే । తథాజన్మ
న్యన్యస్పర్శస్య విహితత్వేన జన్మని చతురహమిత్యేతదగ్ధాన్తరపరమస్తు,
కర్తృత్కరణరహితమేతాదృశం వచనం ప్రసిద్ధసకలస్సృతివిరోధాదప్రమా
ణంవాభవతు । యచ్ఛ సంవర్తేనోక్తమ్ — || శ్లో || సూతకేతు యదావి
ప్రొ బ్రహ్మచారివిశేషతః । పిబే జ్ఞానీయమజ్ఞానాచ్చజ్ఞేవాఽథస్పృశే
గవా || పానీయపానేకుర్వీతపఞ్చగవస్సప్రాశనమ్ । త్రిరాత్రోపా
షణంభుక్తా స్పృష్టేస్నానేనశుభ్యసి || * || ఇతి, తత్సూతికాస్పర్శవిషయ
మస్నాతపితృస్పర్శవిషయంచ, “ || శ్లో || సూతకే సూతికావర్జం సంస్ప
ర్శోననిషిధ్యతే । సంస్పర్శే సూతికాయాస్తు స్నానమేవవిధీయతే || ” ఇ
త్యాది నాతశ్చేవస్నానవిధానాత్ । నచసంస్పర్శోననిషిధ్యతే ఇత్యేతచ్చ
ఋరహంకూర్ధ్వం సపిష్టానాం స్పర్శనిషేధాభావ పరమితి వాచ్యమ్, సూ
తికావ్యతిరిక్తస్పర్శనిషేధాభావమాత్రస్యప్రతీతేః, “ చతురహంకూర్ధ్వ
మ్ ” ఇత్యత్ర వినిగమనాభావాత్, “ స్పృశ్యేభవతిత్స్నానాత్ ” ఇత్యా
దిస్తుతివిరోధాపత్తేశ్చ । “ సంస్పర్శే సూతికాయాస్తు ” ఇతి స్నానవచ
నం దశాహం న్తరమపి సూతికాస్పర్శే స్నానవిధిపరమిత్యభిప్రేత్య సంగ్ర
హకారేణోక్తమ్ — || శ్లో || దశాహం దర్శనం వాక్యం సూతికాయా
స్త్యజేత్తతః । అఘాన్తం స్పర్శమేవేథం పితుస్తంయమలోద్భవే || * || ఇ
తి । దశాహం సూతికాయాదర్శనం వాక్యశ్రవణంచవర్జయేత్, తతః - ద
శాహం న్తరమ్, యావత్సూతకం తావత్ స్పర్శమేవత్యజేత్, నతుదశా
నాది । ఇథమ్, అఘాన్తమ్ - స్వాశౌచపర్యన్తమ్, దశాహపర్యన్తమి
యావత్, యమలోద్భవే - అపత్యద్వయజననె, పితుః - జనకస్య, త
మ్ - స్పర్శమ్, త్యజేత్ । పితుఃపుత్రజననోత్తరకాలం స్నానానన్తరమ,

స్మృత్యశ్వలక్షణాశౌచాభావేఽపి యమలోఽగ్ధవేదశాహపర్యంతం తదస్త్రీ
 త్యర్థః । “ ॥ శ్లో ॥ సూతకం మాతు రెవస్యాన్యాతాపితోస్తుసూతకమ్ । ”
 ఇతి బోధాయనవచనమేవం వ్యాకృతమఖణ్డాదర్శ “ యుగవత్ స్త్రీపుం
 ప్రసవే మాతాపితోరస్మృత్యశ్వలక్షణం దశాహమాశౌచమ్ ” ఇతి ।
 ఏవంశిష్టాచారానుసారేణ మాతుర్దశాహానంతరమపి యావదాశౌచమస్మృ
 త్యశ్వలక్షణముక్తం సంగ్రహే — “ అఘాంతం స్పర్శమేవ ” ఇతి ।
 మృతీరత్నేయ “ జనానపిష్టాశ్శుచయః ” ఇతి ప్రేతీనసేవచనం వ్యాఖ్యా
 తమ్ , “ జన్మనిసర్వేసపిష్టాః స్పృశ్యాః , పితాస్నానేన స్పృశ్యః , మా
 తాతుదశాహంతైస్పృశ్యాభవతి ” ఇతి । “ ॥ శ్లో ॥ మాతాశుభేర్దశాహే
 నస్నాతస్యస్పృశ్యనంపితుః ॥ * ॥ ” ఇతి సంవర్తవచనంచ చద్వికాయాః
 వివృతమ్ , “ మాతాదశాహేన స్పర్శనాదియోగ్యాభవతీత్యర్థః ” ఇతి ।
 తత్రైవ “ ॥ శ్లో ॥ ద్విజాలేస్సుతికాయాస్యాత్పాదశాహేన శుభ్యతి । ”
 ఇతి సారసగ్రవచనం వ్యాఖ్యాతమ్ , “ అస్మృత్యత్వాదిహేతుభూతంచ
 శాహపర్యంతమ్ , దానాదిధర్మానధికారలక్షణంతు పుత్రజనన్యాం వింశతి
 రాత్రపర్యంతమ్ , స్త్రీజనన్యాం మాసపర్యంతమేవ ” ఇతి । “ ॥ శ్లో ॥
 సూతకం మాతు రెవస్యాదపస్మృత్యశ్వపితాశుచిః । మాతాశుభేర్దశాహేన ”
 ఇతి పరాశరవచనం మాధవీయే వ్యాఖ్యాతమ్ , “ దశాహమస్మృత్యశ్వం మా
 తుః , పితుః స్నానపర్యంతమేవ ” ఇతి । “ ॥ శ్లో ॥ పిత్రాస్తుసూతకం
 మాతుస్తదస్పర్శనాన్ధ్రీవమ్ । ” ఇతి యాజ్ఞవల్క్యవచనం వ్యాఖ్యాతం
 విజ్ఞానేశ్వరేణ “ సూతకం జనననిమిత్తమస్మృత్యశ్వలక్షణం మాతాపి
 త్రోరేవ , నసర్వేషాం సపిష్టానామ్ , తచ్ఛాస్మృత్యశ్వం మాతుర్దశాహ
 పర్యంతం స్థిరమ్ ” ఇతి । స్పష్టమేవాహ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ సూతకే
 తు సపిష్టానాం సంస్పర్శోన్యైవదుష్యతి । స్పృశ్యాఃస్మృత్యస్సర్వ ఏవైతేస్నా
 నాన్యాతాదశాహతః ॥ * ॥ ఇతి । బ్రాహ్మేఽపి — ॥ శ్లో ॥ బ్రా
 హ్మణీ క్షత్రియావైశ్యాప్రసూతాదశభిర్దినైః । దినైశ్శూద్రాచ సంస్పృ
 శ్యాత్రయోదశభిరేవచ ॥ * ॥ ఇతి । యత్తుకైచ్చిదుక్తమ్ “ ॥ శ్లో ॥ సూ
 తకేసూతికావర్జం సంస్పర్శోననిషిధ్యతే । ” ఇతి స్మరణార్థశాహాత్పరమపి

సూతికాయాస్పర్శోనక ర్తవ్యభితి, తన్ను, ఉక్తానేకస్మృత్యనుసారేణాస్య
వచనస్య దశాహాభ్యంతరే సూతికాస్పర్శనిషేధవిషయ త్వేనోపపత్తైః । అతః
“ అఘూంతం స్వర్గమేవ ” ఇతి శతకకృద్వచనం దేశాచారమూలమితి సిద్ధమ్

ఆశౌచినామన్యోన్యస్వర్గనిషేధః

ఆశౌచినామన్యోన్యస్వర్గం నిషేధతి భృగుః — ॥ శ్లో ॥ శావా
శౌచే సముత్పన్నే సూతకే చ ద్విజాతిభిః । అన్యాశౌచవతాం స్పర్శోనక ర్త
వ్యోద్విజన్తనామ్ ॥ ఆశౌచేఽప్యన్యదాశౌచం స్పృశేద్విదితకామతః । చ
రేత్సాన్తపనం కృచ్ఛ్రిం ప్రాజాపత్యమకామతః ॥ సూతకే శావసంస్ప
శే మత్సాకృచ్ఛ్రిద్వయం చరేత్ । అమత్సాకృచ్ఛ్రిమేకం స్యాది
త్యువాచ బృహస్పతిః ॥ * ॥ స్మృత్యంతరేతు — ॥ శ్లో ॥ పరస్యాశౌచినః
స్పృశేత్ శావాశౌచికథం భవేత్ । మత్సాసాన్తపనం కుర్యాదమర్యాతు తద
ర్దకమ్ ॥ అస్థిసంఘ్నయనాదర్వాగేనం శుద్ధిర్విధీయతే । ఉద్ధ్వంత్రిరాశ్రంపి
జ్ఞైయమమత్సాతుదినం భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । శావాశౌచేతు ఆశౌచరహితేన
యావదాశౌచమాశౌచిస్పర్శోనక ర్తవ్యః, “ ॥ శ్లో ॥ మరణేయావదాశౌచంత
స్సంస్పర్శోనిషిధ్యతే ” ఇతి స్మరణాత్ । ఏకాశౌచవతామపి చతుర్దినపర్యంతం
పరస్పరస్పర్శం నిషేధత్యాశ్వలాయనః — ॥ శ్లో ॥ అస్థానం సంఘ్నయ
నాదర్వాక్ తతసపిష్టాః పరస్పరమ్ । నసంస్పృశేయిరక్తోని పుగ్రాశ్చ
ప్రాగ్దశాహతః ॥ అకృతేఽపి చతుర్థేఽహ్ని సతసంఘ్నయనేయది । తద్దినా
దిసపిష్టానామగ్నస్పర్శోవిధీయతే ॥ సపిష్టాః పంచనాహాదిస్పృశేయస్తప
రిస్పరమ్ । స్వాశౌచకాలాద్విజ్ఞైయం స్వర్గనంతుప్రభాగతః ॥ దశాహ
దిప్రభాగేన కృతేసంఘ్నయనేక్రమాత్ । అగ్నస్వర్గనమిచ్ఛన్తి వణ్ణానాంత
ర్త్వవేదినః ॥ చతుర్థేపంచమేవాహ్ని సంస్పర్శః కథితోబుధైః ॥ * ॥ ఇ
త్యాదీనివ్యాసదేవలాదివచనాని యుగాన్తరవిషయాణి, “ ॥ శ్లో ॥ అస్థిసంఘ్న
యనామూర్ధ్వమగ్నస్వర్గనమేవచ । ” ఇతి కలియుగనిషిద్ధధత్వేన స్మరణాత్ ।
యత్త్వక్తిరసోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ నాశౌచం సూతకే ప్రాక్తం సపిష్టానాం క్రి
యావతామ్ ॥ * ॥ ఇతి, అస్యాధ్యః - క్రియావతామ్ - జన్మదాఖ్యదేవ
తా ప్రీత్యర్థం పూజాదిక్రియావతామ్, పిత్రాదిసపిష్టానామ్, జన్మదాఖ్య

దేవతాయాగానుస్థానసమయే కర్తవ్యనిధికారలక్షణమాశౌచంనాస్తీతి । తథా
చవ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ సూతికావాసనిలయా జన్మదా నామదేవతాః ।
తాసాంయాగనిమిత్తంతుశుద్ధిర్జన్మనికీర్తితా ॥ ప్రథమేదివసేషమైదశ
మేచైవసర్వదా । రాత్రిష్టేతేషుకుర్వీత పుత్రజన్మనిసూతకే ॥ షష్ఠే
హ్నియాగం దానంచ జన్మదానాంతు కారయేత్ ॥ * ॥ పూజాదానార్థం
తేషుదినేషు తత్సమయేశుద్ధిర్జన్మనిధిః । మార్కండేయః — ॥ శ్లో ॥ రక్షణీ
యాతథాపస్త్యాం నిశాయాంతు విశేషతః । రాత్రౌ జాగరణంకార్యంజన్మ
దానాంతథాబలిః ॥ పురుషేశ్వస్త్రీహస్తాశ్చ తత్రగీతైశ్చ యోషితః ।
రాత్రౌ జాగరణం కుర్యదాశమ్యాంచైవ సూతకే ॥ * ॥ ఇతి । బృహస్ప
తిః — ॥ శ్లో ॥ జన్మతః పశ్చిమంతారంయాలే చక్షే శిశుంపితా । భూష
యేమ్భుషణైస్సర్వైః పశ్చిమ్యుధసమన్వితైః ॥ పిశేషాత్రాన్యకాయాశ్చ
కర్తవ్యం మజ్జశా తథా । తత్ర సాయుధమాకల్పమాయుశ్శ్రీకాన్తిదంశి
శోః ॥ * ॥ ఇతి । నారదశ్చ — ॥ శ్లో ॥ జననాత్సప్తమే చాహ్ని హృ
త్యురాయాతిఘాతుకః । తద్దినేచైవరక్షేయం కర్తవ్యంఽయుర్వివృద్ధయే ॥
సాయాహ్నేపూజ్యవిఘ్నేశమపూజైశ్చ పృథగ్విధైః ॥ * ॥ మార్కండే
యః — ॥ శ్లో ॥ అగ్న్యమ్భుహీనచతథా నిధూమేసూతికాగృహే । అదీ
పశస్త్రీముసలేభూతసహపవర్జితే ॥ క్షణేప్రస్వంసినీ బాలనపహన్త్యాత్మ
సమ్భవమ్ । సాజాతహరిణీనామ తద్రక్షేత్సూతికాగృహమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
ప్రథమది నేజాతకర్తాదినిమిత్తాశుద్ధిర్భవతి । తథాచవృద్ధయాజ్ఞవల్క్యః —
॥ శ్లో ॥ కుమారజన్మదివసే విప్రైఃకార్యఃప్రతిగ్రహః । హిరణ్యభూగవా
శ్వాజవాసోధాన్యధనాదిషు ॥ తత్రసర్వప్రతిగ్రాహ్యంకృతాన్నంతునభ
క్షయేత్ । భక్షయిత్వాతుతన్వోహోద్విజశ్చంద్రాయణం చరేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।

— శ్రీ దశాహస్తర్గతశిశుమరణాశౌచమ్ ౬ —

అస్తర్గశాహజాతమృతౌమృతజాతేచ సపిష్టానాం సద్యశ్శౌచమా
హబృహద్విష్ణుః — ॥ వా ॥ జాతేమృతేమృతేజాతే కులస్య సద్యశ్శౌచ
మ్ ॥ * ॥ ఇతి । శబ్ధోఽపి — ॥ వా ॥ ప్రాజ్ఞామకరణాత్సద్యశ్శౌచ
మ్ ॥ * ॥ ఇతి । పారసూరః — ॥ శ్లో ॥ జీర్ణజాతోయదిప్రేయాత్సద్య

పవవిశుధ్యతి || * || ఇతి । కాత్యాయనోఽపి — || శ్లో || అనిశ్చలై ద
శాహేతుపశ్చత్వం యదిగచ్ఛతి । సద్యపవవిశుద్ధిస్సాన్యన్నప్రేతం నోద
క్రియా || * || ఇతి । (నప్రేతంనైవసూతకమితి పాతాస్తరమ్) తదస్ర
వత్సతే । మాతాపితృస్తు దశాహముక్తం వరదరాజీయే — || వా || మృ
తజాతే జాతమరణేవా సర్వాస్వవస్థాసు మాతాపితృదశాహమాశౌ
చమ్ || * || తథాచ బృహస్పతిః — || శ్లో || జాతమాత్రమృతేవాఽపి
దశాహాత్పితరాశుచీ । కృతేనామి సనాభీనాం దశరాత్రమఖంభవేత్ ||
భిన్నోదరాణాం భ్రాతృహాణాం జాతదస్తేమృతేత్వముమ్ । దశాహంకృత
చాలేతు దత్తాదీనాం విధియతే || * || ఇతి । పైశ్చోఽపి — || వా || జా
తఉభయోః కృతేనామి సోదరభ్రాతృహాణామ్ || * || ఇతి । పితృవ్యతి
రిక్తజ్ఞాతీనాం సద్యశ్శౌచవిధానం శిశుమరణనిమిత్తస్యాశౌచస్యసానాచ్ఛ
ద్ధిప్రతిపాదనపరమ్, నప్రసవనిమిత్తస్య, తత్తుదశాహమస్తి । తథాచ బృ
హస్పనుః — || శ్లో || దశాహాభ్యస్తరేబాలే ప్రమీతే తస్య బాధవైః । శా
వాశౌచం నకర్తవ్యం సూత్యాశౌచం విధియతే || * || ఇతి । బాధవైస్సపి
ణ్డేశ్శావాశౌచం నకర్తవ్యమ్, పితృనక్షిర్ఘ్నకాలం నకర్తవ్యమ్, కింతు సద్య
పవ, సూత్యాశౌచంతు దశాహం విధియత ఇత్యర్థః । విజ్ఞానేశ్చరేఽపి —
|| వా || మృతజననే జాతమృతౌచ సపిణ్డానాం జనననిమిత్తమాశౌచం పూ
ణమ్, “ జాతమృతేమృతజాతేవా సపిణ్డానాం దశాహమ్ ” ఇతి హరి
తస్తరణాత్ || * || ఇతి । పారస్కరోఽపి — || వా || అస్తస్సుతకేచో
ద్ధానాదాశౌచం సూతకవత్ || * || ఇతి, అఉద్ధానాత్ - అసూతి కాయాఉ
ద్ధానాత్, దశాహమితి యావత్, సూతకవదితి - శిశుపరతి నిమిత్తాదక దా
నవర్జమిత్యర్థః । అపస్తంబోఽపి — || వా || అస్తస్సుతకేచోద్ధానాదాశౌ
చం సూతకవత్ప్రతే తస్మిన్నేవ బాలేతు సద్యశ్శౌచం నాస్మాదకమ్ || * || ఇతి ।
అస్యార్థః — యస్మిన్ జాతే సూతకం ప్రవృత్తమ్, తత్సూతకమధ్యే తస్మి
న్నేవ బాలేమృతే మాతాపితృసూతకవదోద్ధానాదాశౌచమ్, సపిణ్డా
నాం జనననిమిత్తమోద్ధానాత్, మరణనిమిత్తం పిత్రాదీనామ్, నప్రేతా
యోదకదానమిత్యర్థః । వ్యాఖ్యోఽపి — || శ్లో || అస్తర్దశాహే జాతస్య

మరణంయదిసమ్భవేత్ । సద్యశ్శౌచంసపిష్టానాం సూతకంతుప్రవర్తే ॥
 గర్భేయదివిపత్తిస్సాన్యస్తశాహంసూతకంభవేత్ । మృతకేస్సానతశ్శుద్ధి
 సపిష్టానాంతుసర్వశః ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర విజ్ఞానేశ్వరః — ॥ వా ॥ ఏ
 వమాదివచనపర్యాయలోచనయా జనననిమిత్తాశౌచ సజ్జాచోనాస్తీత్యవగ
 మ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । నన్వేషందశాహం జనననిమిత్తాశౌచస్యసత్వే మరణ
 నిమిత్తాశౌచస్య నిషేధకోఽతిశయః , ఉచ్యతే , “ ॥ శ్లో ॥ సద్యశ్శౌచే
 తుతావత్సాదాశౌచంసంస్థితస్యతు । యావత్సానం సమర్పయి ॥ ” ఇ
 తిశిశూపరతినిమిత్తం తత్రాల్పస్సానమేకోఽతిశయః , దశాహపర్యంతమ
 స్పృశ్యత్వాభావోఽపరః । తారతమ్యంచస్మర్యతే — ॥ శ్లో ॥ సూతకాష్టు
 గుణంశౌచం శౌవాద్విగుణమార్తవమ్ । ఆర్తవాద్విగుణం సూతిస్తతోఽపి
 శవదాహకః ॥ * ॥ ఇతి । కించ సపిష్టానాం జనననిమిత్తాశౌచవత్సరణని
 మిత్తస్యాపి దశాహభ్యవసరమే దశమదినమృతౌ తదూర్ధ్వమప్యాశౌచప్ర
 సంగః । తథాపి — ॥ శ్లో ॥ అనిర్దశాహేజననే పశ్చాత్సాన్యస్తరణంయ
 ది । ప్రేతముద్దిశ్యక్తవ్యం తత్రాశౌచం స్వబంధుభిః ॥ * ॥ ఇత్యగ్నేరఃస్మర
 ణేన జన్మదినాదూర్ధ్వం ద్వితీయాదిదినే శిశుమరణే దశాహూర్ధ్వమపి
 పాప్రస్య మరణాశౌచస్య , “ ॥ శ్లో ॥ అన్తర్దశాహే జాతస్య శిశోర్ని
 ఘ్నమణంయది । సూతకేవైవశుద్ధిస్సాన్యత్ పిత్రో శ్చాతాతపోఽబ్ర
 త్ ॥ * ॥ — ॥ శ్లో ॥ దశాహభ్యంతరేబాలకదాచిన్త్రియతేయది । శావ
 శౌచంనకర్తవ్యంసూత్యాశౌచేన శుభ్యతి ॥ * ॥ — ॥ శ్లో ॥ దశమాన్తర్గ
 బాలే శుద్ధిస్సాన్యజ్జన్మానసహ ॥ * ॥ — ॥ వా ॥ అన్తర్దశాహూపరతస్య
 సూతకాహూభిరేవాశౌచమ్ ॥ * ॥ ” ఇతివ్యాఘ్రయమశభ్యప్రృత్యన్తి
 రవచనైశ్శుద్ధిపి బాధసిన్ధ్యతి , తథాపి — “ ॥ వా ॥ తచ్ఛేదస్తఃపునరా
 పతేత్తచ్ఛేదేషణశుభ్యేరనాస్త్రిశేషేద్వాభ్యాం ప్రభాతతెన్మభిః ॥ ” ఇ
 తిగౌతమస్తరణాత్ , సూతకాన్తిమదినే శిశుమృతౌతత్పరం ద్వ్యహమా
 శౌచమ్ , ప్రభాతమరణే త్ర్యహమ్ , పిత్రోరివపూర్ణాఘ్నిత్యే సపిష్టానా
 మపి ప్రసజ్యేత , తస్మాజ్జనననిమిత్తపూర్ణాశౌచస్యమరణనిమిత్తసద్యశ్శౌ
 చస్యచ మహాఫలభేదః । అతఏవసంగ్రహ — ॥ శ్లో ॥ సూతకాన్తస్స

జాతస్య మృతౌశిష్టాహమిష్యతే । పితుస్తుద్వ్యహమన్త్యాహౌ తత్ప్రభా
తే త్ర్యహంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అయమర్థః — సూతకమధ్యేజాతస్యమృ
తౌ సపిష్టానాం జనననిమిత్తమభిష్టాహంభవతి, మరణనిమిత్తంతు సద్యః,
జాత ఉభయోరితిస్తరణాత్ । జాతశిశుమృతౌ పితౌ స్సదా పూర్ణాఘృ
త్వేఽపి, “ ॥ శ్లో ॥ సూతకేనైవశుద్ధిస్యాప్యిత్తోశ్చ తాతపోఽబ్రవీత్ । ”
ఇతి వచనబలాత్ సూతకశేషేణైవమరణాశౌచస్యాపినివృత్తిః । సూతకా
న్తిమది నెతు తన్నృతౌ తత్పరం పితుద్వ్యహమాశౌచమ్, ప్రభాతే అరు
ణోదయకాలే త్ర్యహమ్ । యద్యపిమాతురపేయమ్, తథాపి తస్యాదశా
హత్పరమపిసూతకస్యసత్వాత్ పితృమాత్రస్యద్వ్యహత్ర్యహవిధానమ్,
అత్ర తుశబ్దాజ్ఞాతీనాం ద్వ్యహత్ర్యహవిధినివర్తకః, పితృగ్రహణాత్ భ్రా
తృప్యదాసః, “ కృతేనామ్నిసోదరాణామ్ ” ఇతి దశాహత్పరమేన
భ్రాతుర్మరణాశౌచవిధానాదితి । యత్తు సోదరాణామపి దశాహశౌచము
క్తం వ్యాఘ్రిణ — ॥ శ్లో ॥ బాలేమృతేనపిష్టానాం సద్యశ్శౌచం విధీ
యతే । దశాహేనైవదమృత్యోస్సోదరాణాం తతైవచ ॥ * ॥ ఇతి, తద్ద
శాహేన స్తరబాలమరణవిషయమ్ । చన్ద్రికాయాంతు — ॥ వా ॥ దశా
హేనేతి జన్మదినమృత బాలవిషయమ్, జన్మదినాదూర్ధ్వం మృతబాలవి
షయేఽపి వ్యాఘ్రిః — ॥ శ్లో ॥ అస్తర్దశాహే జాతస్య శిశోర్నిమగ్రిమ
ణంయది । సూతకేనైవశుద్ధిస్యాప్యిత్తోశ్చ తాతపోఽబ్రవీత్ ” ఇతిపితౌరితి
సోదరభ్రాతృణాముపలక్షణార్థం । యత్తుప్రేక్ష్యవచనమ్ “ జాతఉభయోః
కృతేనామ్నిసోదరభ్రాతృణాంచ ” ఇతి । తత్రకృతేనామ్నితినామకరణ
దినస్యదశమస్యోపలక్షణార్థమ్ । ఏవంచాయమర్థః - జాతేశిశౌ జన్మదినే ప్రే
తేమాతాపిత్రాస్సోదరభ్రాతృణాంచ దశాహమాశౌచమ్, కృతేనామ్ని
నామకరణదినే దశమేమృతేనత్రిపూర్వోక్తనామేవాహారాత్రమాశౌచ
మ్ ॥ * ॥ ఇతి । తథాచశబ్దః — ॥ శ్లో ॥ దశమాస్తర్దతేబాలే శుద్ధిస్యాజ్జ
న్మనాసహ ॥ * ॥ ఇతి । అయమర్థః - దశమాస్తః - దశాహమధ్యే, బాలే
గతే - ప్రేతే, జన్మాశౌచశుద్ధాసహ మాతాపిత్రాస్సోదరభ్రాతృణాం
చశుద్ధిస్యాదితి । “ ఓష్ఠానాదాశౌచమ్ ” ఇతి వదన్నాపస్తమ్బైరప్యస్త

స్సూతకే దశమది నేఽపి శిశుమరణే తద్దిన ఏవాశౌచం నపునరహశ్యేషే ద్వా
భ్యాం ప్రభాతే శ్రవణమి త్యాదికోపశేషాఽత్రైతి దర్శయతి । ఏవంచ “జ
న్మదినే శిశుమరణే పిత్రోస్సోదరభ్రాతృణాంచ మరణనిమిత్తమాశౌచం
దశాహమ్, ద్వితీయాదిది నేషుదశమది నేఽపిమరణే శిష్టాహమేవాశౌచమ్,
ప్రసవాశౌచేనైవ సర్వదాశుద్ధిః ” ఇతి చద్విగ్రికోక్త నిమగ్నః । స్పుతి
రత్నమాధవీయాదా వపి భ్రాతృణాం వ్యాఘ్రవివచనానుసారేణాశౌచ
ముక్తమ్, యథాదేశాచారమత్రవ్యవస్థా । తదేవం మరణాశౌచం సపిష్టా
సాం సద్యః, పిత్రోద్దశాహమ్, జననాశౌచం సర్వేషాం దశాహమితి స్థిత
మ్ । అత్ర విజ్ఞానేతవరః — ॥ వా ॥ యత్తుబృహత్సనువచనమ్ “ ॥ స్తో ॥
జీవజాతోయదితతో మృతస్సూతక ఏవతు । సూతకం సకలం మాతుఃపి
త్రాదీనాం దినత్రయమ్ ॥ ” ఇతి, యచ్చ బృహస్పి చేతోవచనమ్—
॥ స్తో ॥ ముహూర్తంజీవితోబాలఃపశ్చచ్ఛ్వం యదిగచ్ఛతి । మాతుశ్శుద్ధి
దశాహేన సద్యశ్శౌచాస్తు గోత్రిణః ॥ * ॥ ఇతి, తత్రైయం వ్యస్థా,
జననానంతరం నాభివర్ధనాత్పూర్వతాపిత్రాదీనాం జనననిమిత్తమాశౌ
చందినత్రయమ్, సద్యశ్శౌచంత్వగ్నిహూత్రాద్యర్థమ్, “ అగ్నిహూ
త్రార్థం సానోపసప్తకానాత్తతతాకలంశౌచమ్ ” ఇతి శంభువచనాత్ ।
నాభివర్ధనోత్తరకాలంతుశిశుప్రయాణే జనననిమిత్తమాశౌచం సముద్భవం
సపిష్టానామ్, “ ॥ స్తో ॥ యావన్నచ్చిద్యతేనాశం తావన్నాపోతి కల్పి
షమ్ । ఛిన్నేనాశే తతః పశ్చాత్సూతకంతు విధీయతే ॥ ” ఇతి జైమినిస్త
రణాదితి । చద్విగ్రికాయామపి — ॥ వా ॥ జన్మని పిత్రాది సపిష్టా
నామపి త్రిరాత్రమాహ వృద్ధమనుః, “ జీవజాతోయదితతః ” ఇతి ।
అయమర్థః - జీవజాతశిశుర్యది నాభిచ్ఛేదాత్సూర్యం మృతస్తదా
స్వజాత్యుక్తంసూతకంమాతుఃపూర్ణమేవ, పిత్రాదిసపిష్టానాంతుత్రిరాత్ర
మ్॥*॥ఇతి । యచ్ఛృహస్పిచేతసోవచనమ్ “ ముహూర్తంజీవితోబాలఃపశ్చ
చ్ఛ్వంయది ॥ ” ఇతి, తత్సద్యశ్శౌచమగ్నిహూత్రానుస్థాతృవిషయమ్,
“ అగ్నిహూత్రార్థం సానోపసప్తకానాత్తతాకలంశౌచమ్ ” ఇతి శ
ంభురణాత్ । యత్తు హరీతేనోక్తమ్ — ॥ వా ॥ జాతమృతే మృతజా

తేవా సపిష్టానాం దశాహమ్ ” ఇతి , సూతకమితి శేషః । అత్ర జాతమృతే యద్దశాహముక్తం తజ్జాతస్య శోర్నాభిచ్ఛేదాదూర్ధ్వం మరణే వేదితవ్యమ్ , బృహత్పనువచనసమానవిషయత్వేన్యోన్యవిరోధావత్యైః । మృతజాతవిషయేతు దశాహమేవసూతకం పారస్పరేణాప్యుక్తమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ గర్భేయది విపత్తిస్సాస్యద్దశాహం సూతకంభవేత్ । ” ఇతి , సపిష్టానామితి శేషః । యత్తు “ ॥ శ్లో ॥ పుత్రజాతో యత్ర మృతో మృతోవాసూయతేయది । సూతకం మాతురేవ స్యాత్పిత్రాదీనాం త్రిరాత్రకమ్ ॥ ” ఇతి , తదేతన్మృతజాతస్య త్రిరాత్ర సూతకం వృత్తస్వాభ్యామోపేతపిత్రాదివిషయమ్ । ఏతచ్ఛ వృత్తస్వాభ్యామోపేతపిత్రాదేరిపి కలౌ నకార్యమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ వృత్తస్వాభ్యామిసాపేక్షానుసంహితచనంతథా । ” ఇతి కలౌ నిషేధస్తరణాత్ । ఏవంచ నాభిచ్ఛేదాదూర్ధ్వం జాతమరణే ప్రరాత్రమ్ , నాభిచ్ఛేదాదూర్ధ్వం జాతమరణే మృతజాతమరణేచ దశరాత్రమితి నిణాయః । తథాచ స్మృత్యర్థసారే — ॥ వా ॥ నాభిచ్ఛేదాదూర్ధ్వం శిశుమరణే నిష్పాత్రిణశిశునిర్గమనేచ జనననిమిత్తశౌచం కృత్వాం యథావర్ణం సర్వేషాం సపిష్టానామప్యైవ , మరణనిమిత్తైస్సవ్యశుద్ధిః , నాభిచ్ఛేదాదూర్ధ్వం శిశుమరణేతు జనననిమిత్తశౌచం సపిష్టానాం త్రిరాత్రమ్ , మరణనిమిత్తైస్సవ్యశుద్ధిః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృతీరత్నైఃపి — బృహత్పనుః “ ॥ శ్లో ॥ దశాహభ్యంతరే బాలే ప్రమీతే తస్య బాన్ధవైః । శావాశౌచం నకర్తవ్యం సూత్యాశౌచం విధీయతే ॥ ” ఏతన్నాభిచ్ఛేదాదూర్ధ్వం వేదితవ్యమ్ । తథాచ జైమినిః “ ॥ శ్లో ॥ యావన్నచ్చిద్యతేనాశం తావన్నాప్నోతి కిల్బిషమ్ । చిన్నే నాథే తతః పశ్చాత్సూతకంతు విధీయతే ॥ ” ఇతి । నాభిచ్ఛేదాత్పాత్తు బృహత్పనురాహ “ ॥ శ్లో ॥ జీవాజాతోయదితతో మృతసూతక ఏవతు । సూతకం సకలం మాతుఃపిత్రాదీనాందినత్రయమ్ ॥ ” ఇతి । యత్తు బృహత్ప్రచేతాః “ ॥ శ్లో ॥ ముహూర్తంజీవితోబాలః పశ్చత్త్వం యదిగచ్ఛతి । మాతుశుద్ధిర్దశాహేన సద్యశ్శౌచాస్తుగోత్రిణః ॥ ” ఇతి , అత్ర సద్యశ్శౌచవిధానమగ్నిహూతాద్యనుష్ఠానార్థం తాత్కాలికశుద్ధిప్రతిపాదనపరమ్ , “ అగ్నిహూతార్థమ్ ”

ఇతి శ్లోకైశ్చరణాత్ । యదా “ ముహూర్తంజీవితః ” ఇతి సద్యశ్శౌచవిధానం పితృదీనాం సపిణ్డానాం నాభిచ్ఛేదాత్పూర్వం శిశుమరణే మరణనిమిత్తమ్ , జనననిమిత్తకంతు దినత్రయమప్యైవ ॥ * ॥ ఇతి । తథాచభాసకరః — ॥ శ్లో ॥ నాభిక్ష్మస్తనతఃపూర్వం శిశోర్నిమగ్రి మణంయది । జాతాశౌచం సపిణ్డానాం త్రిరాత్రమితినిశ్చయః ॥ పిత్రోస్తుమరణాశౌచం సద్యపవసపిణ్డవత్ । నాభిక్ష్మస్తనతఃపశ్చాద్దశాహం సూతకంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । వడశీతా — ॥ శ్లో ॥ నాభిక్ష్మస్తనతఃపూర్వం శిశోప్రేతేతుసూతకమ్ । మాతుఃపూర్ణమతోఽన్యేహం పితుశ్చత్త్రిదినం సమమ్ ॥ భిన్ననాభశ్శిశోర్మృత్యౌ మృతస్యప్రసవేఽపిచ । పితుశ్చగోత్రిణాంచైవసర్వేహం పూర్ణసూతకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । మాధవీయేఽప్యయమేవార్థఃప్రపశ్యతః । యస్తుతైశ్చిదుక్తమ్ — ॥ నా ॥ శ్రవహవిధేర్నాభిచ్ఛేదాత్పూర్వవిషయశ్వాప్రతీతేః వచనాంతరాభావాదనుదాహృతత్వాచ్చబహుస్మృతివిరోధాచ్చ నేయం వ్యవస్థాపపద్యతే , అతోనెదంశ్రవహవిధివచనమాదగణీయమ్ ॥ * ॥ ఇతి, తన్న , “ ॥ శ్లో ॥ యావన్నచ్ఛిద్యతేనాశం తావన్నాస్సోలికిల్బిషమ్ । భిన్నేనారేతతఃపశ్చాత్సూతకంతువిధీయతే ॥ ” ఇతి , “ చిన్నాయామాశౌచమ్ ” ఇతిజైమినిహారీతాదివచనైర్నాభిచ్ఛేదాదూర్ధ్వం సూతకప్రాప్తిపిధానాత్ , జాతమృతే దశాహశౌచవిధాయకవచనస్య నాభిచ్ఛేదోద్దరకాలమరణవిషయత్వోపపత్తేః , శ్రవహవిధాయకవృద్ధమనుపవచనస్యచాబాధేన నాభిచ్ఛేదాత్పూర్వకాలమరణవిషయత్యేవోపపత్తేః । వచనాభిచ్ఛేదాత్పాక్రమసూతకప్రాప్త్యసంభవేనశ్రవహవిధ్యనుపపత్తిః , వచనప్రాప్తస్యబాధాయోగాత్ । అతఃపరస్పరావిరోధేన విషయవ్యవస్థైవ ప్రదర్శనీయా , సాచప్రదర్శితావిజ్ఞానేశ్వరాదిభిః । వచనాంతరాభావోఽప్యసిద్ధః , “ ॥ శ్లో ॥ నాభిక్ష్మస్తనతఃపూర్వం శిశోర్నిమగ్రి మణంయది ॥ ” ఇత్యాదివచనజాతస్య సుగమత్వాత్ । యచ్ఛక్తమ్ - “ పితృదీనాందినత్రయమ్ ” ఇత్యనేన వృద్ధమనుపవచనేనజాతమరణేశ్రవహమనస్పృశ్యత్వం విధీయతఇతి తదపిచ , “ ॥ శ్లో ॥ పిత్రోస్తుమరణాశౌచం సద్యపవసపిణ్డవత్ ॥ ” ఇతినాభిచ్ఛేదాత్పూర్వమరణే త

నిమిత్తసః సద్యశ్శౌచస్య విధానాత్, తమ స్తరమరణేచ సపిండానాం సద్యశ్శౌచవిధానాత్, జనననిమిత్తాస్పృశ్యత్వం లక్షణాశౌచస్యచ నిరస్తత్వాత్, నాభిక్పంతతః పూర్వమిత్యాదివచనానుగ్రహోచ్చ త్ర్యహవిధానస్యాస్పృశ్యతామాశ్రయిషయత్వానుపపత్తైః । అతోనాభిచ్ఛేదాత్పూర్వం శిశుమరణే జనననిమిత్తాశౌచం పిత్రాదీనాం సపిండానాం త్రిగాత్రమ్, మరణనిమిత్తం సద్యశ్శౌచమ్, నాభిచ్ఛేదాదూర్ధ్వం శిశుమరణే నిష్ప్రీణశిశునిర్గమనేచ జనననిమిత్తాశౌచం పూర్ణమ్, మరణనిమిత్తం పితృవ్యఘ్రిక్తానాం సద్యశ్శౌచమ్, పిత్రోస్తు దశాహమితి యుక్తిమ్ । యస్తు కాత్యాయనేనోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ అనివృత్తై ర్దశాహేతు వఙ్మత్సంయదిగచ్ఛతి । సర్వ ఏవ విశుద్ధిస్సాస్యన్నప్రేతం వైవసూతకమ్ ॥ * ॥ ఇతి, ఏకద్విజ్ఞానేశ్వరేణ వ్యాఖ్యాసమ్, ॥ వా ॥ సూతకమస్పృశ్యత్వం వైవసూతకానాం భవతీత్యర్థః, అథవా అయమర్థః - అన్తర్దశాహేయదిశూపరమస్తదానప్రేతాశౌచమ్, యది తత్ర సపిణ్డజననం తదా సూతకమసి వైవకార్యమ్, కింతు పూర్వాశౌచేనైవశుద్ధిః ॥ * ॥ ఇతి । చంద్రికాయాంతు — ॥ వా ॥ యస్తుశాకటాయనేనోక్తమ్ “ ॥ శ్లో ॥ బాలస్త్యన్తర్దశాహేతు ప్రేతత్వం యదిగచ్ఛతి । సద్య ఏవ విశుద్ధిస్సాస్యన్నాశౌచం వైవసూతకమ్ ॥ * ॥ ఇతి, తస్మాత్తులాదివిషయమ్ । తతశ్చాయమర్థః - నిమాతులాదిబంధనా మిహ కాలాపహోద్యం శౌచాశౌచం సూతకం వా, కింతు తన్నిమిత్తమప్రాయశ్చ్యం సానమాత్రేణ నశ్యతీతి । ఏవంచ యదుక్తమఖిణ్డాగర్భే — ॥ వా ॥ “ నిమిత్తాభావాన్నైమిత్తికస్యాప్యభావః ” ఇతిన్యాయేన నిమిత్తభూతస్యాపిసతి సపిండానామాశౌచం స్యాత్, తస్మిన్నస్తాయాపివతి కస్యకేననిమిత్తేనాశౌచం భవతి, తస్మాత్తస్మిన్నప్లేసత్యాశౌచమపి నష్టం స్యాత్, అతోనాస్త్యాశౌచం సపిండానామ్ ॥ * ॥ ఇతి । తత్, “ దశాహభ్యంతరే బాలే ” ఇత్యాదిపూర్వోక్తవచనవిషయబలాదుపేక్షణీయమేవ ।

దశాహూపరితనశిశుమరణాశౌచమ్

అథదశాహూపరితనశిశుమరణాశౌచమ్ । తత్ర మనుః — ॥ శ్లో ॥ బాలే ర్దశాన్తర్దశే చ పృథగ్విజ్ఞేచ సంస్థితే । సవాసాజలమాప్లుత్య సద్య ఏవ విశుద్ధ్య

తి || నృణామకృతచౌఢానామశుద్ధిరైశికీష్వుతా । నిర్వృత్తచౌలకానాం
 తుల్యరాత్రాచ్ఛుద్ధిరివ్యతే ॥ * ॥ అనయోరయమర్థః — బాలే - అజాతద
 న్తే , షాన్తాసిక ఇతియావత్ , సంస్థితే - మృతే , సపిణ్డసన్ద్యపవ విశుభ్య
 తి దేశాన్తరస్థిత , పృథక్పిణ్డే - సమానోదకే , సంస్థితే , స్వాశౌచకాలా
 దూర్ధ్వంశ్రుత్వాసద్యశ్శుభ్యతి , అకృతచౌఢానామ్ - అప్రాప్తతృతీ
 యవషాణామ్ , పృథమాసాదూర్ధ్వం మరణేజ్ఞాతీనామ్ , అశుద్ధిరైశికీ-
 ఆశౌచమేకరాత్రమ్ , నిర్వృత్తచౌళకానామ్ - ప్రాప్తతృతీయవషా-
 ణామ్ , సప్తమవష్టాత్పాత్సరణే శ్రీరాత్రనాశౌచమితి । తథాచ యా
 జ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ ఆదంతజన్మనస్సద్యఆచౌఢానైశికీష్వుతా । త్రి
 రాత్రమాన్రతాదేశాన్దశరాత్రమతఃపరమ్ ॥ * ॥ చౌళమ్ - చూడాకర్త ,
 న్రతాదేశః - ఉపనయనమ్ । శశ్లోఽపి — ॥ శ్లో ॥ అజాతదంతై తనయే
 సద్యశ్శౌచంఽధీయతే । అహారాత్ప్రాత్రథాశుద్ధిర్బలేత్వకృతమా
 డకే ॥ తథైవానుపసీతేతు త్ర్యహోచ్ఛుభ్యన్తి బాధవాః ॥ * ॥ ఇతి । వ్యా
 సోఽపి — ॥ శ్లో ॥ ఆదంతజన్మనస్సద్యఆచౌఢాదేకరాత్రకమ్ । త్రిరా
 త్రమోపనయనాద్దశరాత్రమతఃపరమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।

ఖననాదిసంసౌరభేదేనాశౌచభేదః

అశ్రఖననాదిసంసౌరభేదేనాశౌచవ్యవస్థాదర్శితాసంగ్రహే —
 ॥ శ్లో ॥ చౌఢాత్పరంభి వేద్ధాహూనామ్నః ప్రాక్ఘననంపరమ్ । దాహానా
 వాఖననం దంతాత్పరం త్యాగస్సవాఽథతత్ ॥ దాహేఽహఃఖననేసద్యోగ
 స్తాత్పరతఃపరమ్ । ఖననైహాస్త్రిహండాహేత్యాగేచత్ర్యహమిష్య
 తే ॥ * ॥ ఇతి । చౌఢాత్త్రిబ్దాద్వాపరం మృతస్యదాహపవసంస్తారః,
 నామ్న ఏకాదశాహాద్వా పాశ్చ్యుతస్య ఖననమేవ సంసౌరః , ఏకాద
 శాహాత్పశ్చార్ధస్తజననాత్పూర్వం ఖననంవా దాహానా వా వికల్పేన
 స్యాత్ , దంతజననాత్ పృథమాసాద్వా పరం మృతస్య ఖననం దాహస్త్యా
 గోవాసంసౌరః , తత్రదంతాత్పరత్వాజ్ఞుతస్య దాహేఽపి సపిణ్డానా
 మహః - అహారాత్రమాశౌచమ్ , అశ్రఖననే సద్యశ్శౌచమ్ , దంతాశ్చ
 త్తైపరంతు ఖననపక్షేఽహారాత్రమ్ , దాహపక్షే త్యాగపక్షేచత్ర్యహ

మఘంభవతీత్యర్థః । అశ్రవిష్టుః — ॥ వా ॥ అవస్తజాతేభాతే ప్రేతేన
 ద్యవేన నాస్యాగ్నిసంసారోనోదకక్రియాచ , దిశజాతేత్వక్మతశాభ్య
 త్వహూరాత్రేణ ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ స్త్రీ
 శాంతుపతితోగర్భస్సవ్యోజాలోమృతోఽథవా । అజాతదంతోమపైర్వా
 మృశష్టద్భిర్జతైస్తథా ॥ ఎస్త్రీద్యైర్భూషితంకిల్బాన్వ న్యుత్తప్యస్సతు
 కాష్టవత్ । ఇనిత్యాత్మశతైర్భూమా సవ్యశ్శౌచంఽభీయతే ॥ జాతవస్తం
 మృశంభాన్వా చరేదేవాహమేవతు ॥ * ॥ లగ్నగాః — ॥ శ్లో ॥ అనుజా
 గస్యతావశ్యానాశౌచంసంస్థాస్యకు । యావత్సానంసమర్పయి
 తేర్చ దాధనాబహః ॥ * ॥ ఇతి । అనుజాతః - జాతదంతాగ్నాంతరః , అ
 సుత్పన్నాస్తజ్యత్యర్థః । జమదగ్నిః — ॥ శ్లో ॥ యో నామకిరణాన్మూ
 ర్వింపశ్చిష్టియథకన్ధతి । గర్భవతోపకూషేభ్యోన్మనాచ్యుత్యన్ద్రిగో
 క్షేణః ॥ నామక్రియాయాడేర్ధ్వంతు బాహ్యుదిగ్గచ్ఛేత్యర్థః । అవ్యశ్శౌ
 చం సపిష్టానాం భూమానిభవనేకతే ॥ దిశాహ్వకాష్టవద్భూలం షీపే
 దేకాహమేవతు । మాడీకృతేకృతేవాపి జాగదంత్యంతోయది ॥ ఆశ్ర
 వస్తాన్తుదహనేత్రిరాత్రేజేమధ్యతి । ఇననేదైశికిసుస్సస్మిన్జ్ఞానాంఽభీయ
 తే ॥ * ॥ ఇతి । యస్తుయమవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ అవస్తజాతేనయే శి
 శౌగర్భచ్యుతేతథా । సపిష్టానాంతు సర్వేషామహూరాత్రప్రశశౌచ
 కమ్ ॥ * ॥ ఇతి , యదప్యశ్వలాయనవిదనమ్ — ॥ వా ॥ అవస్తజాతే
 పర్యాతేనైకరాత్రమ్ ॥ * ॥ ఇతి , పర్యాతే మృతే , యాపి దెవరాత
 వచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ నామ్నోదంతోగ్నహచ్ఛాంతామపి సిరిధఃప్రమాత్ ।
 సవ్యశ్శౌచమహస్త్ర్యహూనిహరాన్నుదకఃపనః । * ॥ ఇతి , యపిప
 సుగ్రహవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ ప్రాజ్ఞామకరణాత్సవ్యపకాహూదస్త
 జప్తనః ॥ * ॥ ఇతి , దంతోత్పత్తేఃపూర్వమేకాహశౌచవిధాయకమేతాదృ
 శం వచనజాతం దహనవిషయమితి స్మృతిరత్నేఽభిహితమ్ । నన్వత్రాగ్ని
 సంసారం నిషేధతిపరాశరః — ॥ శ్లో ॥ అజాతదంతాయేబాలాయేచగ
 ర్భాద్భినిస్సృతాః । నతేషామగ్నిసంసారోనాశౌచంనోదకక్రియా ॥ * ॥
 ఇతి । మనురపి — ॥ శ్లో ॥ ఊనద్వివార్షికం ప్రేతం సదభ్యుర్బాప్తవాచ

హిః । అలఙ్కృత్యశుచౌభూమావస్థిసంఘ్నయ నాదృతే ॥ నాస్యకార్యోఽగ్ని
సంసారో నాపి కార్యోవకక్రియా । అరణ్యే కాఠవత్త్యక్త్వా తుపయే
త్త్రిహమేవశు ॥ నాస్త్రిన్ద్రస్యకర్తవ్యా బాధతైరుదకక్రియా ॥ * ॥ ఇతి
ఊనద్వివాద్వికమ్ - అపాస్త్రీత్యుత్తేయవయసమ్ , నిజభ్యుః - నిఖనేయః ,
అలఙ్కృత్య - శవంప్రయశ్య నిస్తాగ్రిదిభిరలఙ్కృత్య , బహిష్కాగ్రీమాత్ ,
అస్థిసంఘ్నయ నాదృతే - అస్థిసమూహావర్జితాయాం భూమా , నకేవలమూ
నద్వివాద్వికస్య భిన్నమేవ సంసారిః , కింనుత్యాగోఽపీత్యాహ అరణ్యే కా
ఠవదితి , త్యాగపత్యే త్ర్యహం తుపయేత్ - యాపయేత్ , త్ర్యహమా
శౌచవాణ భవేదితియావత్ , త్యాగేడదకక్రియాఽపి నకర్తవ్యేత్యర్థః ।
యాజ్ఞవల్క్యోఽపి — ॥ క్లో ॥ ఊనద్వివాద్వికంప్రేతం నిఖనేన్నోదకంత
తః । ఆత్మశానాదనుప్రజ్జగ్గిర్యోజ్ఞాభిభిష్యుః ॥ యసుసూక్తంతథాగాధాం
జపద్విలోకకాగ్నినా । సర్థవృత్తిపేత్యేగాహితాగాన్యవృత్తాన్
త్ ॥ * ॥ ఇతి । ఊనే - అపరిపూర్ణ , ద్వైవద్వైయస్యాసామూనద్వివాద్వి
కః , తమ్ ప్రేతమ్ , నిఖనేత్ - భూమావయసః త్యాగోద్వివాదాశ్చిరసం
క్షిప్య పాంసులోద్ధాదిభిః ప్రచ్ఛాదయేత్ , నాదకం తతః - నదహేదిత్యర్థః ,
అగ్నిసంసారోవకక్రియయోః సమనిరుతశ్చైవ ఉదకనిమేధేదాహస్యా
పినిషేధః , సదప్రేతాఘృతేనాభ్యజ్యయహగాధాం గాయద్విభిన్నధార
తవ్యః , “ ॥ క్లో ॥ ఊనద్వివాద్వికంప్రేతం ఘృతాక్తం నిఖనేచ్ఛువి । య
మగాధాం గాయమానో యసుసూక్తమనుష్కర్త ॥ ” ఇతియమస్కరణాత్ ,
ఊనద్వివాద్వికాదితరః - పూర్ణద్వివద్వయోమృతః , అసౌశ్చ శాసవయో
క్తమ్ , జ్ఞాతిభిః - సప్తశ్లేస్తుమానోదకైశ్చ , అనుప్రజ్యః - అనుగ్రహవ్యః ,
అస్తా దేవనచనానూనద్వివర్షస్యానుగమనమానియతమితిగన్యతే । అను
గమ్యచ , “ పరేయవాంసమ్ ” ఇత్యాదిపద్యుచం యసుసూక్తం యసు
గాధామ్ , “ యోగ్యకౌఠ్యజగతః ” ఇతి తిస్రముదశ్చగపద్భిః , లోక
కాగ్నినా - అసంస్కృతాగ్నినా , దధవ్యః । ఉపేతశ్చేత్త్రహిణితాగ్నే
గావృతా - దాహప్రక్రియయా పాత్రయోజనాదిరహితయా స్వగృహ్య
దిప్రసిద్ధయా , లోకకాగ్నినైవదధవ్యిత్యర్థః । కర్మప్రదిపికాయామ్

॥ శ్లో ॥ కన్యాబాలకయోరూర్ధ్వం శ్రయోవింశతిమాసతః । ఉపోషణంతు
 కర్తవ్యం తత్పూర్వం ఖననం తయోః ॥ * ॥ ఉపోషణమ్ - దహనమిత్యర్థః ।
 ఏవం చాగ్నిపంసారస్య ఉపద్వివర్ణచురణే నిషిద్ధత్వాత్ కథం దాహనిబద్ధన
 మే కాహాద్యాశౌచమితీచేన్న, ఉక్తిపరాశరాదివచనానాం నియతాగ్నిసం
 సౌరనిషేధపరత్వాత్ । అతోఽగ్నిసంసౌరోదకదానిషేధో నామక
 రణాత్ప్రకేవనిత్యః, నోర్ధ్వమ్ । యతోనిషేధానంతరమేవనామకరణా
 ద్దత్తజనవాద్యా ఉర్ధ్వమగ్నిసంసౌరముదకదానం చానుజానాలి మ
 సుః — ॥ శ్లో ॥ జాతదంతస్యవాసుర్యాన్నామ్నివాఽపి కృతేనతి ॥ * ॥ ఇతి
 లోకాక్షిరపి — ॥ శ్లో ॥ తూష్ణీమెవోదః కుర్యాత్తూష్ణీసంసౌరమేవ
 వా । సర్వేషాం కృతచాలానామనృత్రాప్రేచ్ఛయావ్యయమ్ ॥ * ॥ ఇతి,
 “ ॥ శ్లో ॥ చూడాకర్తద్విజాతీనాం సర్వేషామేవకర్తవ్యః । ప్రథమాభ్యేత్య
 తీయేవాకర్తవ్యం శ్రుతిచోదనాత్ ॥ * ॥ ” ఇతి మన్వాదివిహితకాలేకృ
 తచాలస్య సర్వకృతచురణే నియమేనానుష్ఠితకానం తూష్ణీం కార్యమ్,
 అన్యత్రాపి - నామకరణాదూర్ధ్వమకృతచూడేఽపి, ఇచ్ఛయా - ప్రేతా
 భ్యుదయకానునయా, ద్వయమ్ - అనుష్ఠితకదానాత్కర్తవ్యమ్, తూష్ణీం
 కార్యమ్, సనియమేవ ॥ * ॥ ఇతి చన్ద్రికావౌవాఖ్యానమ్ । అన్వేషు,
 ప్రథమేఽభ్యేత్యకృతచూడస్సోనద్వివార్షికస్య కృతస్యాగ్నిగౌనమువకదానం
 చ, తూష్ణీమ్ - అనుష్ఠికమ్, కుర్యాత్, అన్యత్రాపి - శృతీయాది
 వదైఽప్యకృతచూడే, ఇచ్ఛయావ్యయం తూష్ణీంకుర్యాదిని వ్యాచక్షతే ।
 ఏవంచ శ్రీమద్వాదికృతచూడస్య ఏకర్చినినాసంసౌరః, సచక్షుశే ।
 అజాతదంతస్యాపి చూడాకరణే త్రిరాత్రాశౌచమాజపరాశరః — ॥ శ్లో ॥
 జాతదంతైః సుజాతేవాకృతచూడేవస్థితే । అగ్నిసంసౌరణే తేహం త్రి
 రాత్రమశుదిర్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । జాతదంతాయస్యాసౌజాతదంతః, అ
 సుజాతః - అనుష్ఠర్షదంతిత్యర్థః । పట్త్రింశత్తేఽపి — ॥ శ్లో ॥ య
 ద్యస్యజాతదంతస్యాకృతచూడప్రసంస్థితః । తథాఽపి దాహయేదేనంశ్ర్య
 హం చాశౌచమిష్యతే ॥ * ॥ ప్రథమసంవత్సరచూడాభిప్రాయేణ కాశ్య
 పోఽపి — ॥ వా ॥ బాలానామదంతజాతానాం త్రిరాత్రమ్ ॥ * ॥ ఇ

లి. అజ్లిరాః — స్లో ॥ విప్రేన్యూనేత్రిభిర్వజ్జిన్యూ తేషుద్ధిస్తునై
 శిశే । నిర్వృత్త చూడకే తస్యింస్త్రి రాత్రాచుచ్ఛిధిరిష్యతే ॥ * ॥ ఇ
 లి. ససిప్తః — ॥ వా ॥ ఊసద్వివద్వప్రేతే గర్భసతనేవా సపిష్టానాం
 త్రిరాత్రిమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పడశీతా — ॥ స్లో ॥ దిష్టేయేప్రళమేవాఽబ్జే
 చౌశంయదికృతతదా । చౌశప్రళయే సర్వేషాం గోమృణాంత్రిదిసంకుత
 మ్ ॥ * ॥ ఇతి । మాధవీయే — ॥ స్లో ॥ అనతీతద్వివక్షాస్తు ప్రేతో
 యత్రాపిషహ్యతే । అశౌచం బ్రాహ్మణానాంతు త్రిరాత్రం శస్త్ర
 ఽన్యతే ॥ * ॥ చద్వి । కాయామ్ — ॥ స్లో ॥ అనతీతద్వివక్షాస్తుప్రేతోయత్రాపిష
 హ్యతే । అతమోసోభిక్షూతైస్తు దేశ సాధనమాచరిత్ ॥ అశౌచంబాధానాం
 తు త్రిరాత్రంతస్త్రిద్యతే ॥ * ॥ దేశ సాధనమాచరత్ - స్పదేశాచారమాచ
 రిద్భురిశ్యకః , విభక్తివ్యవస్థయః , మోహః - సేషహః । జాతదస్త
 స్యాకృతమాద్య దాహపక్షే అగ్నిరిసాపి విశేషేషశ్చ తః — ॥ స్లో ॥ య
 శ్చప్రళయచూడవై గాతదస్త్రస్తు సస్థిశః । దాహయిత్వా తథాఽపేనమా
 శౌచం శ్రవణమాచరేత్ ॥ * ॥ వసస్థోఽపి — ॥ వా ॥ ఊసద్వివక్షా
 గర్భప్రసవనే సపిష్టానాం త్రిరాత్ర మాశౌచమ్ , సద్యశ్శౌచమితి శౌత
 నుః ॥ * ॥ ఇతి । లగ్నిసంసారే సద్యశ్శౌచమగ్నిహేమాత్రానుష్ఠానౌ
 విషయమ్ । వ్యూహస్య శిరోర్యదా దినాంతరే ఖననం దాహస్థ్యాగోవా క్రి
 యతే , శరణ్యతాహాద్యేవవా సద్యోహస్త్ర్యహకల్పనా ఖననాదిసం
 నాగోర్లోకం గాలం వేదసస్థేహ నిర్ణయ ఉక్తిస్సంగ్రహే — ॥ స్లో ॥ వృ
 తస్యమయదాదాహస్థ్యాగోవా ఖననశిరోః । తదాతద్విసాద్యేవసద్యోఽ
 సాస్త్ర్యహకల్పనా ॥ * ॥ ఇతి । పతిచ్చ “ ఖనిత్వాశనకైరూభవతా -
 అరణ్యకాంతవత్సత్వా - దాహయిత్వా తథాఽపేనమ్ ” ఇతిలోకాక్షిమ
 స్వశ్శేరిసాం వచనైః త్వాప్రళయేన ఖననాద్యనంతరమేవ సద్యశ్శౌచవి
 ధానాదవగవ్యతే । ఇదం ఖననవివసాద్యాశౌచమపనయనపర్యంతంబాలమ
 గణే వేదితవ్యమిత్యేకే । అనేయతు , చాలాత్పూర్వకాలసంస్థాగిషయమ్,
 నతైవైవత్వాప్రత్యయశ్రవణాదిత్యాదుః । నను, దినాంతరే బాలసం
 సారే పూర్వేచ్యురాశౌచాభావేన కర్తానుష్ఠానస్రస్థ ఇతిచేదైవమ్

“సూతకంతు ప్రవక్ష్యామిమృతిజన్మనిమిత్తకమ్” ఇత్యాశోచస్యమరణోష్ఠ
 వ్విశిష్టత్వాత్ । ఏవంచ మరణాద్యాశోచస్య స త్వేఽపి ఖననామృతరకాల
 మేవ సద్యశ్చౌచాద్యనుష్ఠానమితి నవిరోధః , “ ఖాన్దాసద్యశ్చుచిర్భవేత్ ”
 ఇతి సమానకర్తృకత్వప్రకారాత్ । ఖననసంస్కారకర్తుః పితృభ్రాతృవృత్తిరి
 క్తజ్ఞాతేగృతులూదేరహిసద్యశ్చౌచమేవ , అగ్నిసంస్కారే త్యాగేఽపి కర్తుః
 పితృభ్రాతృజ్ఞాత్యాదేస్తత్తదాశోచమేవ , శ్రౌతక్రియాయా అకరణే
 అనపిణ్డస్య సద్యశ్చుద్ధిః । అత్ర సర్వత్ర సూతకే దశాహాత్పరం బాలమృతౌ
 పితౄర్భ్రాతృణాంచ సదాదశాహమఘం భవతి , “ ॥ శ్లో ॥ బాలే
 మృతే సపిణ్డానాం సద్యశ్చౌచం విధీయతే । దశాహేనైవ దక్షమృత్యోస్సోద
 రాణాం తథైవచ ॥ ” ఇతి వ్యాసు సాదస్తరణాత్ । అత్ర సోదరశబ్దః భి
 న్నోదరస్యాప్యపలక్ష్యః । తథాపైశ్చగృహ్యే — ॥ వా ॥ గర్భస్థే ప్రే
 తే మాతురేవస్యాదాశోచం జాతఉభయోః కృతేనామిసోదరాణాం భి
 న్నోదరాణామప్యేవమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అశ్వాదర్శిత — ॥ వా ॥ జ్ఞాతీ
 నాం స్నానమేవ బాలమరణే మాతాపితౄసోదరభిన్నోదరాణామపి దశాహ
 మఘంభవతి ॥ * ॥ ఇతి । దశకేఽపి — “ జాతమరణే పిత్రోర్దశాహం
 సదా , భ్రాతృద్దశాహం పరమ్ ” ఇతి । తద్వ్యాఖ్యానే విశేషః “ భ్రాతృ
 అత్ర సోదరః , స ఏవమఖ్యః , తస్య నామకరణాత్పరం బాలమృతౌ దశా
 హమఘం భవతి ॥ * ॥ ఇతి । బృహస్పతిస్తు — ॥ శ్లో ॥ జాతమాత్రే
 మృతే వాఽపి దశాహాత్పితరౌశుచీ । కృతేనామిసనాభీనాం దశరాత్రమ
 ఘంభవేత్ ॥ భిన్నోదరాణాం భ్రాతృణాం జాతదస్తే మృతే త్వఘమ్ । ద
 శాహం కృతచాళేతు దశాదీనాం విధీయతే ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యః —
 ॥ శ్లో ॥ త్రిరాత్రం దశరాత్రం వా శావమాశోచముచ్యతే । ఊనద్వివహా
 ఉభయోస్సూతకం మాతురేవహి ॥ * ॥ ఇతి । ఊనద్వివహాసంస్థితే ఉ
 భయోరేవమాతాపిత్రోర్దశాహమాశోచమ్ , న సర్వేషాం సపిణ్డానామ్ ,
 తేషాంతు “ ఆదస్తజన్మ నసద్యః ” ఇత్యుక్తాశోచమిత్యర్థః । స్మృత్యన్తరేఽ
 పి — ॥ శ్లో ॥ కృతమాడస్య విప్రస్య ఆత్రివహాపనాయనాత్ । ఆశోచం
 తుత్రిరాత్రం స్యాత్పిత్రోఽన్వైవతు సర్వదా ॥ * ॥ సర్వదేతి యాజ్ఞశా

హమిత్యర్థః । కేచిత్తు — ॥ శ్లో ॥ బాలేషు తే సపిష్టానాం సద్యశ్శౌచం
విధీయతే । దశాహేనైవ దమ్యత్వోస్సేదరాణాం తదైవచ ॥ * ॥ ఇతి వ్యా
ఘ్రవచనం నాభిచ్ఛేదాదూర్ధ్వం మృతపాలవిషయమ్ , సూతకానస్తం
మృతస్యపాలస్య మాతృపితృసోదరాణాం త్రిరాత్రుమాశౌచమితి వదన్తి ।
తథాచవిజ్ఞానైశ్వరః — ॥ వా ॥ యత్తు కాశ్యపవచనమ్ “ ॥ వా ॥ బాలానామ
దస్తజాతానాం త్రిరాత్రైణశుద్ధిః ” ఇతి , తన్వాతాపితృవిషయమ్ “ ॥ శ్లో ॥
బైజికాదభిసమృద్ధాదనురుద్ధౌదఘంత్రియహమ్ । ” ఇతి జనకోపాధికతయా
త్రిరాత్రస్మరణాత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వలాయనోఽపి — ॥ వా ॥ అదస్తజా
తేచ ॥ * ॥ ఇతి , త్రిరాత్రమిత్యనువత్తతే । చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శా ॥
యత్తు ప్రేతీనసిసోక్తమ్ “ ॥ వా ॥ అకృతచూడానాం త్రిరాత్రమ్ ” ఇతి,
తన్వాతాపితృవిషయమ్ , “ ఊనద్వివైప్రేతేమాతాపిత్రోరేవ నేతరేషా
మ్ ” ఇతి స్మరణాత్ । అస్యాయమర్థః - ఊనద్వివైప్రేతేభిసనేచ కృతే
మాతాపిత్రోరేవ త్రిరాత్రుమాశౌచమ్ , నేతరేషాం సపిష్టానామ్ , తేషా
మేకరాత్రాభిధానాదితి । స్మృతిరత్నేఽపి — ॥ వా ॥ “ బాలానామజా
తదన్తానాం త్రిరాత్రైణశుద్ధిః ” ఇతి కాశ్యపవచనం మాతాపితృవిషయమ్ ॥ * ॥
అతపవచనః — ॥ శ్లో ॥ బైజికాదభిసమృద్ధాదనురుద్ధౌదఘంత్రియహ
మ్ ॥ * ॥ ఇతి । షడశీతా — ॥ శ్లో ॥ యత్రాపనయనాత్పూర్వం ఘ
త్రిః ప్రేతత్వచ్యుచ్ఛతి । ఆశౌచం త్రిదినంతత్ర మాతాపిత్రో స్సమంత
దా ॥ * ॥ స్మృత్యర్థసారేఽపి — ॥ వా ॥ అనుపనీతమరణే మాతాపిత్రో
ర్రిశాహశౌచపత్రో నాదృతః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రయథాస్వదేశాచారంవ్యవ
స్థా । అనుపనీతమరణాశౌచే త్రిభాగాదూర్ధ్వం స్పర్శమాహ దేవలః —
॥ శ్లో ॥ స్వాశౌచకాలాద్విజ్ఞేయం స్పర్శనంతు త్రిభాగశః । శూద్రైః
శత్రువిప్రాణాం యథాశాస్త్రం ప్రచోదితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏకచ్ఛానుపనీ
తప్రయాణ నిమిత్తైః త్రిరాత్రాశౌచేచ వేదితవ్యమితి విజ్ఞానేశ్వరేనోక్తమ్ ।
స్మృత్యర్థసారేఽపి — ॥ వా ॥ అనుపనీతమరణాశౌచే వర్ణాస్వాశౌచకా
లేత్రిభాగాదూర్ధ్వం స్పృశ్యాః , అనుపనీతమరణశ్రుతావతీతాశౌచం నా
స్త్రిష్టానామతః , అనుపనీతమరణే సమానోదకానామాశౌచం నాస్తి , ఇదం

వయఃస్రయుక్తాశౌచం సర్వవర్ణసమమ్ ॥ * ॥ ఇతి । తథాచాశ్శిరాః —
 ॥ శ్లో ॥ అవిశేషేణవర్ణానామర్వాకన్సంస్థారకర్మణః । త్రిరాత్రాన్తు భవే
 చ్చుభిఃకన్యాస్వపూర్వావిధీయతే ॥ * ॥ వ్యాఖ్యానం — ॥ శ్లో ॥
 తుల్యంవయసిసర్వేషామ్ ॥ * ॥ ఇతి । వయసి - వర్ణా సాదిరూపే, యస్య
 ద్యశ్శౌచాదివిహితం తస్యర్వేషాం బ్రాహ్మణాదివర్ణానాం తుల్యమవిశిష్టమి
 త్యర్థః । అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః — ॥ శ్లో ॥ యథాపిష్టోదకదానవిధిస్స
 ర్వవర్ణసాధారణః, యథావాసమానోదకాశౌచవిధిః, “ అన్తరాజన్య
 మరణే ” ఇతి సన్నిపాతాశౌచవిధిశ్చ, యద్వచ్చ “ గర్భస్రావేమాస
 తుల్య ” ఇతి స్త్రావాశౌచవిధిః, “ ప్రాపితే కాలశేషస్సాన్యదశేషేత్ర్య
 హమెవతు । ” ఇతి విదేశస్థాశౌచవిధిశ్చ సర్వవర్ణసాధారణః, తథాపి
 యోవస్థానిమిత్తమప్యాశౌచం సాధారణమేవ భవితుమర్హతి । అత ఏవ,
 “ ॥ శ్లో ॥ క్షుత్రేషుద్భిఃకృతే చాభేవైశ్యేనవభిరుచ్యతే । ఉర్ధ్వస్త్రి
 వహ్నాచ్ఛుద్రేతు ద్వాదశాపూర్వావిధీయతే ॥ * ॥ ” తథా “ ॥ శ్లో ॥ య
 త్రత్త్రిరాత్రం విస్త్రాణామాశౌచం సస్పృశ్యతే । తత్రశూద్రే
 ద్వాదశాహపణ్ణవక్షుత్రవైశ్యయోః ॥ ” ఇతి ఋశ్యశృక్లాదివచనాని విగీత
 బుధ్యా అనాద్రియమాజ్ఞేధారేశ్వరవిశ్వరూపమేధాలినిప్రభృతీభిరాచా
 ర్యైరయమేవ సాధారణమక్షోదశ్శీకృతః ॥ * ॥ ఇతి । ఏతచ్చబాలమరణాశౌ
 చం నామకరణాదిసంస్థార నిబంధనం కాలనిబంధనంచ, సంస్కారావలగ్న
 నేన కాలావలగ్ననేనచసద్యశ్శౌచాదిస్మరణాత్ । ఉక్తంచసంగ్రహే —
 ॥ శ్లో ॥ కృతేనామాదిసంస్కారే ప్రాప్తకాలేఽపిచాకృతే । స్వకాలేనం
 స్సృతేప్రేతే యథా తద్వదిహాప్యఘమ్ ॥ * ॥ ఇతి । “ దశమ్యాముక్త
 తాయాం స్నాతాయాం - పుత్రస్యనామదధాతి - జన్మనాధిపస్థేమాసి
 జన్మనాధితృతీయే వషేః చాశమ్ - గర్భాప్తమేషు బ్రాహ్మణముపనయా
 త ” ఇత్యాది స్వస్వగృహ్యాక్తకాలేషు నామకరణాన్నప్రాశనచౌ
 హోవనయనేషు కృతేషు, “ దశమ్యాం నామకరణమ్, వషేఽన్నప్రా
 శనం జాతేషుదన్తేషు, ॥ శ్లో ॥ చూడాకర్మద్విజాతీనాం సర్వేషామే
 వధర్మతః । ప్రథమేఽజ్జే తృతీయేవా కర్తవ్యం శ్రుతిచోదనాత్ ॥ సజ్జ

మెవాప్రతక్షమే ” ఇత్యాదివైకల్పిక వచనానురోధేన స్వగృహ్యాక్త
కాలాత్పూర్వమేవ నామాదిము కృతేషుచ స్వగృహ్యపాప్రకాలే దై
వాన్నామాది సంసారే అకృతేచనతి స్వకాలే స్వగృహ్య విహితకా
లే ఏకాదశాహాదా నామాదిభిస్సంస్కృతే బాలప్రేతే యథాజ్ఞాతీనా
మఘంభవతి , తదైవస్వకాలాత్పూర్వకాలే కృతసంసారే ప్రాప్తకా
లాకృతసంసారేచ బాలేమృతేఽపిజ్ఞాతీనామఘం భవతీత్యర్థః । అత్రై
యం వ్యవస్థా - నామకరిణాత్పూర్వం శిశుమరణే నిఖననమేవ, నచాను
గమనాగ్నూదకదానాది, జ్ఞాతీనాం సచేలస్నానాచ్ఛుద్ధిః । తతఃపిద్యం ద
స్తజననాత్పూర్వం మరణే నిఖననం తూష్ణీం దహనంవా, ఖననపత్యే స
ద్యశ్శుద్ధిః , దహనపత్యే ఉదకదానాది తూష్ణీం పిత్రా దభవజఘం కా
ర్యమ్ “ “ ॥ శ్లో ॥ అగ్నినా సంస్కృతసోక్తా పిండదానోదకక్రియా॥”
ఇతి వచనాత్ , “ కృతచౌళస్య దభవమస్త్రీ వజనమ్ ” ఇశ్యఫిణ్ణా
దర్శనచనాచ్చ । అనుగమనంకృతాకృతమ్ , సపిణ్ణా నా మే కాహః , ద
హనంచ శవంసంస్నాపాలజ్మత్యజ్యేష్ఠపూర్వం శ్మశాను నీత్వా తాకి
కాగ్నినా తూష్ణీం కుర్యాత్ । స చ చ ణ్డాలాద్యగ్నివ్యతిరిక్తా గ్రాహ్యః ,
“ ॥ శ్లో ॥ చణ్డాలాగ్నిరమేధ్యాగ్ని సూతకాగ్నిశ్చ కహేచిత్ । పతీతా
గ్నిశ్చైతాగ్నిశ్చ సశిష్టగ్రహణోచితః ॥ ” ఇతిదేవలప్రకణాత్ । అజాత
దస్త్రస్యపూడాకరణేదహనం ప్రిరాత్రా శౌచంచ , తూష్ణీముదకదానాది ।
దస్త్రజననాత్ పణ్ణానాసాద్వాపరంమృతస్యఖననం దాహస్త్యాగోవాసంస్థా
రః , ఖననంతుశవంప్రత్యూశ్యగోమృతేనాభ్యజ్ఞాలజ్మత్యగ్రామాద్య
హిః శ్మశానాదన్యత్రనీత్వాఅస్థిరహితశుద్ధభూమ్యామవటంకృత్వా య
మగాధాయమసూక్తంచ జపద్భిః ప్రణవేనకార్యమ్ “ “ ॥ శ్లో ॥ శుచాదే
శేఽవటంఖాత్వాదర్భైః ప్రచ్ఛాద్యసర్వశః । ఘృతాభ్యక్తం మృతంతత్ర
ప్రణవేనవినిషీపేత్ ॥ మృతజాతేతునిఖనేద్భూమాప్రణవవర్జితమ్ ॥ ”
ఇతిప్రకణాత్ । అత్రానుగమనంకృతాకృతమ్ , నోదకదానాది , అత్రే
కరాత్రమాశౌచమ్ । దాహబాలాకికాగ్నినా తూష్ణీంకార్యః , ఉదకంపి
ండదానంచదినత్రయం దర్భవర్జం తూష్ణీం కార్యమ్ । త్యాగపత్యేపూర్వ

వదలజ్యోత్య గ్రామాద్భూషిశ్శుభదేశే అరణ్యాదౌత్యక్త్వా సాక్షతవ్యమ్ ,
 నాత్రోదకదానాది , “ || శ్లో || నాత్రిచర్షస్యకర్తవ్యాజాన్ధవైరుదకక్రి
 యా || ” ఇతి త్యాగైఖననేచతన్నిషేధాత్ । అశ్రుదాహేత్యాగేచదిన
 త్రయమాశౌచమ్ । జాతదస్తస్యకృతచూడప్యహరిణ్యూష్ణీ దాహాపవసం
 సాగరః , తూష్ణీమేవత్రరాత్రముదకపిండగానంపితుః , గ్రురాశ్రమాశౌ
 చం సపిండానామ్ , ఆచౌలాత్ ఖననసంసాగరపవశిష్టాచారానుగుణః । చా
 హాత్రివహాద్వాపరం పశ్చిమవహాపర్యంతంకృతచౌలస్యాకృతచౌలస్య
 వామరణేయమగాధాయమసూక్తంచ జపద్భిస్తూష్ణీమగ్నిసంసాగరపవ
 కార్యః , లోకకపవతుషాగ్నిశ్రుగ్రాహ్యః , “ || శ్లో || బ్రహ్మచారిక
 పాలాగ్నిస్తుషాగ్నిరౌబలకన్యయోః || ” ఇతిష్టరణాత్ । జ్ఞాతిభిరనుగమ
 నంకార్యమ్ , నాశ్రమృతప్రాశనాగ్నిస్పర్శాది ఇశరేషామపి , “ || శ్లో ||
 అనూచానంక్రతుశ్రేష్ఠమనుపేతమనాయకమ్ । అనుగమ్యవినా? జ్యోగ్ని
 ద్విజఃసానేనశుభ్యతి || ” ఇతిష్టరణాత్ , కృతచౌలస్యాకృతచౌలస్యవా
 తృతీయవహాజ్ఞాతిభిరపుదకం దాతవ్యమ్ , “ ఉదకదానం సపిండైఃకృతజ
 పస్య ” ఇతి గౌతమస్తురణాత్ । చతుర్థవర్ణమారభ్య కృతచౌలస్యాకృత
 చౌళస్యవాజ్ఞాతిభిర్నస్త్రీవర్ణం శ్రవహముదకం దాతవ్యమ్ , దర్భమస్త్రీ
 వర్ణనం పిండంచదద్యాత్ , “ || శ్లో || ఉదకం పిండదానంచ శ్రవహంస్యా
 స్త్రుత్రివర్ణతః । దశౌహం పిండదానంస్యాదప్తమాజ్ఞాత్పరంస్త్ర్యమ్ || ప్రే
 తపిండంబహిర్దద్యాద్దర్భమస్త్రీవివర్జితమ్ || ” ఇతిష్టరణాత్ । పశ్చిమవ
 హామారభ్యాస్థిసశ్చయనమమస్త్రీకం కార్యమ్ , “ || శ్లో || దాహాద్యే
 వోదకంపిండం పశ్చిమాదస్థిసశ్చయః || ” ఇతిష్టప్రతేః , “ || శ్లో || మృ
 తందద్ధాప్త్రాత్రేణ త్రివర్ణాదుదకంబలిమ్ । పశ్చిమాద్యస్థిచయనంక్ర
 ద్దం కుర్యాచ్చతుర్థినే || ” ఇతికాత్యాయనస్తృతేచ్ఛ । గౌతమస్తుపిశేష
 మాహ — || శ్లో || పశ్చిమాదవృత్సరాదర్వాజ్యృతయోరౌబలకన్య
 యోః । అస్థిసశ్చయనం తూష్ణీం కుర్యాదిత్యాహగౌతమః || * || ఇతి । ప
 శ్చిమవర్ణపర్యంతమమస్త్రీకపవాగ్నిసంసాగరః , “ || శ్లో || తూష్ణీవా
 భోదకంకుర్యాత్తూష్ణీం సంసాగరమేవచ । సర్వేషాంకృతచూడావామస్య

తాప్రీచచ్ఛయాద్వయమ్ ॥ ఇతిలోకాక్షిప్తరణాత్ । వస్తవర్షమారభ్య
ఉపనయనపర్యంతమేకార్చవిధినా సంస్కృత్య తిలోదకపిండదాన నవశ్రా
ధపోడశశ్రాద్ధాని మస్త్రీవర్జం తస్త్రీతపవకుర్యాత్ । ఉపనయనాభి
తృమేధవిధినా సంస్కృత్య మస్త్రీవతుర్యాత్ । అష్టమాత్పరం శాన్తిః
ర్షవకుర్యాత్ । — ॥ శ్లో ॥ అష్టమాత్పరమేవాస్యదృషత్ ఫాపనపూర్వకమ్ ।
ఉదకం పిండదానంచ కుర్యాత్ప్రేతస్యశాస్త్రయే ॥ దర్భస్తమైతతఃపూ
ర్వం సర్వం కర్తవ్యమాచరేత్ । త్రివర్షాదుదకం పిండం శ్రాద్ధాంతం ప
శ్చమాత్పరమ్ ॥ అష్టమాత్సకలం గ్రాహ్యం సపిండీకరణం వినా । సస్త్ర
మాద్వాదశాదూర్ధ్వం గృహస్థబ్రహ్మచారిణోః ॥ సపిండీకరణం కుర్యాన్న
ప్రాగితియమోదితమ్ । త్రివత్సరాత్పరం నగ్నచ్ఛాదనశ్రాద్ధమాచరేత్ ॥
అష్టమాద్వత్సరాదూర్ధ్వం నవశ్రాద్ధాని పోడశ । మృతం దధ్వాత్త్రిరా
త్రేణ త్రివర్షాదుదకం బలిమ్ ॥ అష్టాదేవాష్టమాదూర్ధ్వమేకోద్దిష్టానిపో
డశ । సస్త్రమాద్వత్సరాదర్వాజ్యైతయోర్బాలకన్యయోః ॥ పిండోదకం
త్త్రిరాత్రేణ హ్యేకరాత్రేణ సజుతే । శ్రీపిండ్యాప్రథమేరద్యాన్తి
తీయేచతురస్తథా ॥ శ్రీంస్తురద్యాన్తితీయేఽహ్ని బాలానాం పిండకల్పనా ।
శిశోస్త్రీవత్సరాదూర్ధ్వముదకం పశ్చ సప్తతిః ॥ త్రివర్షాదుదకం పిండం స
ర్వేషాం తర్పణం భవేత్ । త్త్రిరాత్రాత్పిండదశకం త్రింశద్దద్యాన్తిలోదక
మ్ ॥ ఆదితస్త్రీచినేకార్యం బాలానాం తస్మరీయసి । ద్వాదశాద్వత్సరా
దర్వాక్ పౌగణ్యమరణేనతి ॥ సపిండీకరణం నస్యాదేకోద్దిష్టాదికారయేత్ ॥
ఇత్యాదీనివచనానిరప్తవాని । పౌగణ్యః - పశ్చిమగ్నాధికోబాలః । అత్త్రి
విశేషమాహ ఆపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ అనుపేతాకన్యాశ్చ పునర్దహన
మస్త్రేనైవదహేయః ॥ * ॥ ఇతి । పూర్ణద్వివర్షమారభ్య ఉపనయనప
ర్యంతం బాలమరణే పకర్చవిధినా సంస్కారురిత్యర్థః । సశ్చయనే విశేష
మాహనపవ — ॥ శ్లో ॥ తృతీయేఽహ్ని నవకుమ్భమాదాయదహనం వ్ర
జేత్ । జలేన పయసాచైవ సంహృత్యాస్థీన్యమస్త్రీతః ॥ తానికుమ్భస
మోపాప్యథవయసాపూరయేద్ధృటమ్ । ఇదస్త్ర ఇతి మస్త్రేణ ఘటంకుర్యా
త్సురక్షితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఇదస్త్ర పకమిత్యేకర్పా । మజ్జర్యామపి — ॥ శ్లో ॥

త్రివర్ణాదిదహేదేనమేకర్పాఽఽప్రతబద్ధనాత్ । అస్తాత్త్వమితమస్త్రైణ
 సాత్త్వాదద్యాజ్జలాజ్జలిమ్ ॥ * ॥ శౌనకోఽపి — ॥ శ్లో ॥ ఏకర్పవిధి
 నామర్యాదభగవాంశౌఛనకోఽబ్రవీత్ । అస్తాత్త్వమితమస్త్రైణసర్వమ
 స్త్రోనవిద్యతే ॥ * ॥ స్మృత్యస్తరేఽపి — ॥ శ్లో ॥ త్రయోవింశతిమాసా
 త్తమృతయోర్బాలకస్యయోః । ఏకర్పాదహనం త్వస్థిపశ్చమాత్పర
 మావ్రతాత్ ॥ తుమాగ్నిదహేత్ప్రేతమస్తాత్త్వమితమస్త్రైః । కుర్యా
 శ్శిశ్చయనంతస్థిచైకర్పాఽఽప్రతబద్ధనాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అన్యత్రాపి —
 ॥ శ్లో ॥ పుంసాంవ్రతపథేఃపూర్వం దానాత్పూర్వం స్త్రీయాఅపి । అజ్ఞా
 తగోత్రనామ్నాంచపాగ్ణానాంవ్రతాత్పరమ్ ॥ రాష్ట్రేహోభేదసర్వేషాం
 పునర్దాహనిస్తయే । ఏకర్పవిధిసంసకారంభగవాంశౌఛనకోఽబ్రవీత్ ॥ * ॥
 ఇతి । బౌధాయనోఽపి — ॥ శ్లో ॥ బాలాన్మృతాన్ద్విత్రివర్ణాద్యనీతాన్య
 జ్ఞాపవీతస్యవిధేఃపురస్తాత్ । అమస్త్రీకంచాశవిధింవిధాయమస్త్రైణసం
 స్కారవిధింప్రదధ్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । చౌశప్రభృత్యుపనయనపర్యంతం సపిండో
 నామాశౌచంశ్రీరాత్రమ్, “ ॥ శ్లో ॥ ద్విజశ్చ నామయంకాలస్త్రయాశాం
 తువడాబ్ధికః । ఆశౌచంశ్రయహమేవస్యాత్ స్వజాత్యుక్తమతఃపరమ్ ॥ * ॥
 ఇతిస్తరణాత్ । నామకరణప్రభృత్యుపనయనపర్యంతం బాలమరణేమా
 తాపిత్రాఘ్రిత్యాశాంచదశాహమాశౌచంశ్రీరాత్రంవాదేశాచా
 రాసుసారేణద్రష్టవ్యమ్ । దశాహశౌచపత్నే అష్టమాదిదినశ్రయేపిండో
 దకసమాపనమ్, “ ॥ శ్లో ॥ కన్యాబాలకుమారేభ్యస్త్ర్యహంపిండోదకక్రి
 యాః । కుర్యాన్దశాహమాశౌచంవర్తతేనాత్రసంశయః ॥ కన్యాబాల
 కుమారాణామష్టమాదిదినశ్రయే । పిండోదకేచనిర్వర్త్యద్వాదశేబలిమా
 చరేత్ ॥ ” ఇతిస్తరణాత్ । బలిమ్ - నారాయణబలిమ్, “ ॥ శ్లో ॥ తథా
 బాలస్యకన్యాయాష్టణ్డస్యపతితస్యచ । నాదాయణబలిః కార్యోహ్యనే
 షాంమోక్షకాశ్చీణమ్ ॥ ” ఇతివ్యాసస్మృతేః । అయంచనారాయణబ
 లిశ్చతుర్థావర్షమారభ్యకర్తవ్యః । యదాహబౌధాయనః — ॥ శ్లో ॥ త్రి
 వర్ణాద్యుదకంపిండంచతుర్థాద్యుదకంబలిమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యత్తుగౌతమవ
 త్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ శ్మశ్రుందద్ధ్వత్రిరాత్రేణత్రివర్ణాద్యుదకంబలి

మ్ || * || ఇతి, అత్రబలిశబ్దేనపిష్టబలిరుచ్యతే । అన్యేతుబాలమరణేసర్వ
 శ్రానారాయణబలిమాచరన్తి, “ మృతం దధ్వాత్రిరాత్రేణ ” ఇతిదాహ
 సమనస్తరం యత్త్రిరాత్రేణసమాపనముక్తం తత్పితృభ్రాతృవ్యతిరిక్తసం
 సృత్పృష్టాతివిషయమ్, పితృభ్రాతృణాం దశాహశౌచినామప్తమాది
 దినశ్రయేణ సమాపనస్యోక్తత్వాత్, “ || శ్లో || దాహయిత్వాతథాఽప్యేన
 మాశౌచం శ్రవహమాచరేత్ । ” “ త్రిరాత్రమాప్రతాదేశాత్ ” “ దా
 హాదిత్రయహమాశౌచమ్ ” ఇత్యాద్యశ్చిరోయాజ్ఞావల్క్యవివచనైః జ్ఞాతీ
 నాం త్రిరాత్రాశౌచవిధానాత్ । యావదాశౌచం ప్రేతస్యోదకం పిష్టం
 చదమ్యః, “ || శ్లో || పూర్వాహ్నేవాపరాహ్నేవాతోయమాశౌచగామిభిః ।
 సంసృక్తైఃపబలిశ్చేయస్సహిప్రేతస్యబాధనః || ” ఇతివిష్ణుసంవర్తాదిభి
 గ్నావదాశౌచంపిష్టోదకవిధానాత్ । దాహకర్తుజ్ఞాతేత్త్రిరాత్రేణ సమా
 పనమ్, దాహాత్త్రిరాత్రమేవాశౌచమ్ । యత్తుకైశ్చిదుక్తమ్ — || శ్లో ||
 దశాహం సోదకాత్త్త్రిరాత్రంయోనిబంధుషు । విజాతిషుశవోక్తంస్వా
 త్ ప్రేతనిహారణేకైతే || * || ఇత్యత్రప్రేతనిర్వరణాభావేఽపి సపిష్టా
 నాం దశాహసిద్ధేః పునరపిష్టాతగ్రహణ మనుషసీతనిర్వరణే దశాహసిద్ధ్యర్థ
 మితి, నతశ్రుత్యహికారవచనేప్రమాణమస్తి । యదపి తేనప్రమాణము
 పన్యస్తుమనుషచనమ్, — || శ్లో || రజన్యాఽహ్నోవవైకేనత్రిరాత్రైరే
 వచన్త్రైభిః । శవస్పృశోవిశుధ్యన్తిత్రయహస్తాదకదాయినః || * || ఇతి,
 నాత్రానుషసీతాశౌచం ప్రకృతమ్, కింతహి ? “ || శ్లో || దశాహంశా
 వమాశౌచం సపిష్టేషువిధీయతే । ఆనాసశ్చయనాదస్థాంత్రయహమేకా
 హమేవచ || ” ఇతిగుణాశౌచమేవప్రకృతమ్ । మానవేచ వివరణేశ్లోకద్వ
 యం వ్యాఖ్యాతమ్, “ దశాహం నిర్గుణేషు సపిష్టేషు, అస్థానూసశ్చ
 యనాద్యేతి చతురహంపలక్షణమ్, చతుర్థేఽహ్ని సశ్చయనమితివచ
 నాత్ । చతురహం గుణవత్స్విత్యర్థః, త్రయహం గుణవత్తరేషు, ఏకా
 హంగుణవత్తమేషు । రజన్యాఽహ్నోవవైకేనఇత్యశ్చూరాత్రస్యనిర్ద
 శః, త్రిరాత్రైరేవచత్రిభిరితి నవరాత్రస్య, దశభిరశ్చూరైరితియా
 వత్ । శవస్పృశశ్చైర్గుణవత్తమాదిసపిష్టాదశాహానశుభ్యన్తి, ఉదకతా

అన్యేతు । వా । చాలస్యకాలోపలక్షణత్వాదప్రాప్తతృతీయవర్ణాంతః
 న్యామరణేనద్యశ్చౌచమ్ , తృతీయవర్ణమారభ్యకృతమాదాయా
 అకృతమాదాయా వామరణే ఆవాద్దానాదేకాహమ్ , అకృతేపి వాద్దానే
 గర్భాప్తమాబ్జాత్పాగేకాహమ్ , తతోఽప్యకృతేదానే అప్తమవర్ణప్రభృ
 తకన్యాసపిష్టానాం త్రిరాత్రమూశౌచంభవతి , దానశబ్దస్యకాలోపలక్షణ
 త్వాత్ , “ అప్తవర్ణాభవేద్దారీ - గారీంవావరయేత్ - న్యామ్ - ద్వ్యప్తవర్ణో
 ప్తవర్ణాంవా - వివాహస్తప్తవర్ణాయాః కన్యాయాస్తుప్రశస్యతే ” ఇత్యా
 దివచనైఃప్రదానం ప్రత్యప్తమవర్ణానైవముఖ్యకాలత్వావగమాత్ । య
 ద్యప్యత్రదానముపలక్షణమ్ , తథాపి సాక్షాద్దానక్రియాయాం నిర్వృతా
 యామెవవరపక్షస్యైతదఘంభవతి , అన్యథా వరపక్షస్యాసమ్భవాత్ । అ
 తోఽప్తమవర్ణప్రభృత్యకృతేదానే పితృపక్షస్యకన్యాసపిష్టస్యత్రిరాత్రమూశౌ
 చమ్ ॥ * ॥ ఇత్యాహుః । త్రిరాత్రమిన్యస్యద్వైరజస్వవవాదమాహశ
 క్తః — ॥ శ్లో ॥ పితృవేత్సనియానారీరజఃపశ్యత్వసంస్కృతా । తస్యాంమృ
 తాయాంనాశౌచంకదాదిదపితౄష్యతి ॥ * ॥ ఇతి । స్వజాత్యుక్తదశాహాది
 కాలాదర్వాక్రదాచిదపి నశామ్యతీత్యర్థః ॥ వా ॥ వాగ్దత్తాయారజో
 దర్శనై “ పితృవేత్సనియానారీరజఃపశ్యతి ” ఇత్యాదివచనోక్తం ద్రష్ట
 వ్యమ్ ॥ * ॥ ఇతిచద్విక్రియాముక్తమ్ । సంక్రమే — ॥ శ్లో ॥ ఆచా
 లాగ్నిద్య ఆదానాన్నిశోర్ధ్వం త్వావివాహతః । త్ర్యహంకన్యామృతా
 జ్ఞాతివృషుంపూణామృతౌద్భవే ॥ త్రిరాత్రం వరతజ్ఞాత్యోదకత్తానూ
 ధామృతావశుమ్ । పూర్ణంభాత్రుశచిత్త్రాశ్చ కన్యాబాలమృతౌప
 దా ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యర్థసాక్షే — ॥ వా ॥ కన్యామరణేత్రిపురుషవి
 మయజ్ఞాతీనామాచౌలకరణావాచాలకాలాద్వాస్నానైవశుద్ధిః , స్త్రీషు
 సాపిష్ట్యంత్రిపురుషమేవ , అప్రత్యాసుతతోవాద్దానాదర్వాగేకాహమా
 శౌచమ్ , తతోవివాహాదర్వాకృతిపక్షేపిత్రిపురుషపర్యస్తం త్రిరా
 త్రమ్ , వాద్దానాభావేవివాహనిశ్చయానధిరిత్యేకే ॥ * ॥ ఇతి । స్మృ
 త్యుద్దేశ — ॥ శ్లో ॥ దత్తానూధాతకన్యాయాసంసాహర్యాభర్తృగో
 త్రతః । ఉభయోర్వంశయోత్తైవత్రిరాత్రమఘమిష్యతే ॥ * ॥ వా

తపూర్వం వాచాదత్తా అనూఢాచ యాకన్యాతస్యామృతౌ వంశద్వయ
 స్యమ్రిత్రాత్రమాశౌచమిత్యర్థః । తథామరీచిః — ॥ శ్లో ॥ వారిశ్చూ
 ర్వంప్రదత్తాయాయానైవప్రతిపాదితా । అసంస్కృతాసావిజ్ఞేయాః
 రాత్రముభయోన్యమమ్ ॥ * ॥ ఇతి । మనుః — ॥ శ్లో ॥ స్త్రీణామసం
 స్కృతానాంతు త్ర్యహోచ్ఛధ్యన్తిబాధవాః । యథోక్తేనైవకల్పేనశుభ్య
 న్నివసనాభయః ॥ * ॥ ఇతి । బాధవాః - వరసపిణ్డాః , పితృవక్షియాస్త్రీ
 పురుషపర్యన్తాః కన్యాసపిణ్డాశ్చ , మ్రిత్రాత్రైణ శుభ్యన్తి , సనాభయః -
 సోదరాః , తేమాతాపితౌరపుష్పలక్షణార్థాః , అతోమాతాపితృసోదరా
 స్త్రయథోక్తేనకల్పేనశుభ్యన్తిత్యర్థః , “ ॥ శ్లో ॥ కన్యాబాలకుమారేభ్య
 స్త్ర్యహంపిణ్డోదకక్రియాః । కుర్యాద్దశాహమాశౌచంవర్తతేనాత్రసం
 శయః ॥ ” ఇతిశ్చుతేః । పితృభ్రాతృణాంకన్యామృతౌదశాహమాశౌచ
 మిత్యాహుః । అపరేతు “ ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యాప్రత్తాసుయోషిత్సుసంస్కృతా
 సంస్కృతాసుచ । మాతాపితౌస్త్రీరాత్రంస్యాదితరేషాంయథావిధి ॥ ”
 ఇతికాష్ఠాజనిస్తరణాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ అప్రత్తాయాంమృతాయాంకున్యా
 యాంచమ్రిత్రాత్రకమ్ । ఆశౌచంబాష్టవానాంతుపిత్రాదీనాంప్రకీర్తిత
 మ్ ॥ ” ఇతిమార్కండేయస్తరణాచ్చమ్రిత్రాత్రమిత్యాహుః । యథాదేశాచా
 రమత్రవ్యవస్థా । కన్యాయాఃఖననాదిసంపాకరో బాలవదేవద్రష్టవ్యః ,
 ఉదకాదికమపితద్వదేవ । అత్రశౌతమః — ॥ వా ॥ ఉదకదానంసపిణ్డై
 కృతజలస్యతత్ స్త్రీణాంచైకేప్రత్యానామ్ ॥ * ॥ ఇతి । అస్యార్థః — త
 త్ - ఉదకదానమ్ , స్త్రీణాంచకృతచాలానాంకర్తవ్యమేకేమన్యనై ,
 ప్రత్యానామేవస్త్రీణాముదకదానంభర్తృపక్షే , అప్రత్తానాంతువైవోదక
 దానమితి । బాధాయనోఽపి — ॥ శ్లో ॥ అప్రత్తాసుచకన్యాసుప్రత్తాస్వీకే
 హకుర్వతే । లోకసంక్లృహణార్థంహితదమస్త్రీస్త్రీయోమతాః ॥ * ॥ ఇతి ।

ఊఢాయాస్సంస్కారాదిక్రమః

ఖననాదివికల్పేననూఢావిషయపవ , ఊఢాసు తృతీయవషా
 త్పూరిగపిదాహపవ , “ ॥ శ్లో ॥ త్రివర్ణాత్పూర్ణివాహేఽపిమర
 ణంయంతాన్యకా । నిఖవేద్వాక్షిపేద్వాపిపునఃసంస్కారమహ్నతి ॥ ” ఇ

తస్మరణాత్ । ఖనన త్యాగయోస్సంసారలేవపి పునర్నిహానాద్వాహా
 పవగుంసారఇతి కేచిద్వాచ్యచక్షుతే । అపరేతు “ ఖనిత్యాపునర్గుణాపవద
 హేత్ ” ఇతి । తథాచస్మర్యతే ॥ శ్లో ॥ ఊనద్వివషాధరావ్మ ఊహ
 యాః ఖననం భవేత్ । ఊహప్య సన్తహేత్పశ్యాత్సపిణ్డ్యస్తం సమాచరే
 త్ ॥ ఊనద్వివర్షకన్యాయాఃపాణిగ్రహణకర్మణి । ఖనిత్యానిషిపేద్యా
 మం పునస్సంసారుచుక్తతి ॥ * ॥ ఇతిచ । సపిణ్డీకరణాంతంచ కర్మకర్తవ్య
 మ్ । తదుక్తం గృహ్యపరిశిష్టే — ॥ శ్లో ॥ అష్టమాద్వాదశాదూర్ధ్వం
 గృహస్థబ్రహ్మచారిణాః । సపిణ్డీకరణం కుర్యాన్నప్రాగ్నితీయమోదితమ్ ॥
 ద్వాదశాబ్దాదధాప్యర్వాగృహస్థస్య సపిణ్డనమ్ । తథోఢాయాశ్చైకైః
 ప్యం ద్వాదశాత్పరమన్యథా ॥ * ॥ అన్యథా - అనూఢాయాద్వాదశా
 బ్దాత్పరం సపిణ్డనమిత్యర్థః । మార్గశ్లేయః — ॥ శ్లో ॥ స్త్రీణామువసయ
 స్థానే వివాహాఃపరికీర్తితః । సర్వాపవక్రియాఃకార్యాస్తతఃపిణ్డ్యంసమన్త్ర
 కాః ॥ ఊన్వాహితానాం నాశౌచం పితృవత్సేవిధీయతే ॥ * ॥ పితృగో
 త్రతఃపిణ్డాశౌచ నివృత్తా హేతుమాహపైతీనసిః — ॥ వా ॥ దత్తాకన్యా
 వైరైవభవతి ॥ * ॥ ఇతి । ఊహాకన్యాభర్తృగోత్రైవభవతీత్యర్థః, “ ॥ శ్లో ॥
 ఏకత్వం సాగతాభర్తుః పిణ్డేగోత్రైచసూతకే ॥ * ॥ ఇతిస్మరణాత్ ।

స్వగృహేపుత్రీప్రసవాది నిమిత్తాశౌచమ్

అశ్రవిశేషమాహవిష్ణుః — ॥ వా ॥ స్త్రీణాంవివాహస్సంస్తారః,
 సంసృతాసు స్త్రీణాం నాశౌచం పితృవత్సే, తస్మిన్సమరణేచెప్పితృవ
 త్సేగేహా భవేత్తాంతదేకరాత్రం త్రిరాత్రంవా ॥ * ॥ ఇతి । స్వగృహేప్ర
 సవేమరణేవా పితృవాదిబాధవానామేకరాత్రమ్, పిత్రాస్త్రీరాత్ర
 మిత్యర్థః । తథాచవ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ దత్తానారీపితృగైహే సూయేతా
 భమ్రుయేతవా । తద్బుధ్వవర్గస్త్వేకేన శుచిస్తజ్జనకస్త్రీభిః ॥ * ॥ ఇతి ॥ వా ॥
 అశ్రజనకగ్రహణం జనన్యాసోదరభ్రాతృణాంచ ప్రదర్శనార్థమ్, తే
 సపితృగృహే ప్రసవే మాతాపితృసోదరాణాం త్రిరాత్రమ్, తత్రైవప్ర
 సవే పితృవ్యమాతులాదిబంధూనామేకరాత్రమ్ ॥ * ॥ ఇతిచద్వితీయాం
 వ్యాఖ్యాతమ్ । ఖరద్వాజోఽపి — ॥ శ్లో ॥ బంధూనాంమాతులాదివాం

ప్రసూతిర్మరణం గృహే । తేమామేకాహనూశౌచం పితుస్తుత్ర్యహమేవ
 చ ॥ * ॥ ఇతి । దీపికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ పిశ్యగేశోమృతాయాంతు
 ప్రత్యాయాం దుహితర్యపి । సూతాయాం చత్ర్యహంపిత్రస్తత్సుతా
 నాం దినం భవేత్ ॥ పితృగేశో భవేదేవం దినమన్యత్రనేష్యతే । స్వవే
 త్సనిమృతాయాంతు తత్పిత్రీస్తుత్ర్యహంభవేత్ ॥ తదభావే తత్సుతా
 నామేకస్త్రిభవనేయది ॥ * ॥ ఇతి । షడశీతా — ॥ శ్లో ॥ యత్రయా
 ద్వాహితాకన్యాపితృగేశోప్రమీయతే । పిత్రీస్త్రీదినమన్యేహం కా
 హరిత్యేకఉచితే ॥ పితుర్దేహాదతోఽన్యత్రయదిపుత్రీప్రమీయతే । పక్షిణేత
 ద్రిపిత్రీస్తు నాన్యేషామితినిశ్చయః ॥ ఏవంభ్రాతృగృహేయత్రభగినివా
 విపద్యతే । భ్రాతుస్త్రీదిననూశౌచం భ్రాతృపత్నాస్తవైవహి ॥ * ॥
 ఇతి । సంక్రమే — ॥ శ్లో ॥ బన్ధుష్యహస్త్ర్యహంపిత్రీహాథా తత్తద్గృ
 హేయః । ప్రసూతాఽన్యగృహేసూతామృతావాతస్యనాస్త్యమమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । అన్యగృహే ఇతి అన్యస్యగృహే అన్యాయదిసూతామృతావాత
 స్యాన్యస్యామృతాస్తీత్యర్థః । శబ్ధః — ॥ శ్లో ॥ గృహేమృతాసుద
 త్తాసుప్రసూతాసుత్ర్యహంతథా ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యస్తరేవిశేషః —
 ॥ శ్లో ॥ యదిక్న్యాపితుర్దేహే పునాంసంజనయేత్తదా । త్రిరాత్రం సూ
 తకం పిత్రాః కన్యాసూతౌతుపక్షిణీ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవస్త్రికాయామ్ —
 ॥ వా ॥ మాతాపిత్రాః స్వగృహేజననేమరణేవాత్రిరాత్రమ్ , గృహే
 స్తరేఽపి మరణేత్రిరాత్రమ్ , ప్రసవేపిత్రారపి నాస్త్యాశోచమ్ , కార
 ణాభావాత్ స్వగృహప్రసూతినిబద్ధనత్వాత్త్రిరాత్రాశోచస్య ॥ * ॥
 ఇతి । అత్రకేచిత్ ప్రసవాథామర్థదానైసతి అన్యగృహేపుత్రీప్రసవే
 పిపితుస్త్ర్యహమనుష్ఠేయమితి లోకాచారానుసారినోవదన్తి । బన్ధువ్యతి
 రిక్తస్యాన్యస్యగృహేతుక్స్యాశ్చిత్ప్రసవే మరణేవాతస్యాన్యస్యతద్గృహ
 స్యాపిసాశోచమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ శ్రోత్రియేతూపసంపన్నేత్రిరాత్రమ
 శుచిర్భవేత్ । అశ్రోత్రియేత్వహఃకృత్సమనూచానైతథాగురౌ ॥ ”
 ఇతిమనునాశ్రోత్రియాశ్రోత్రియపురుషోల్లేఖేనేవ గృహవాసిజననకు
 రణాశోచప్రరణాత్ , నస్త్రీమృతాదిదంకించిదితిచ స్త్రీమరణే ఉపసం

నాశౌచస్యనిషేధాత్, “ || స్లో || ద్రవ్యాణిస్వామిసమ్బద్ధాన్తద
 ఘేత్వశుచీనివై । స్వామిశుద్ధైవశుభ్యన్తివారిణాప్రిక్షితాన్యపి || ” ఇ
 తిస్మత్సామ్యపురుషస్యాశౌచసమ్భవేస్వామిసమ్బద్ధద్వారా తగ్మహద్ర
 వ్యకర్మణాం దృష్టత్యాత్ । అతః స్వామిన ఆశౌచాభావే తగ్మహస్యాపినా
 శౌచమ్ । యత్తుప్తర్యతే — || స్లో || నతావచ్ఛుభ్యతే భూమిర్యావత్
 తస్మాదనిర్దశమ్ । నతత్ర కర్మమరీచపి త్ర్యదైవాదికం క్వచిత్ || * || ఇతి,
 తత్ప్రేతక్రియాకరణే వేదితవ్యమ్, “ || స్లో || దహనాంతం గృహశౌ
 చం యశ్రపిణ్డోదకక్రియా । దశరాత్రమితిజ్ఞేయం ప్రేతస్తత్రైవతిష్ఠ
 తి || ” ఇతిప్తరణాత్ । అస్త్యైవం మృతివిషయే, ప్రసవే అన్యస్య గృహ
 స్యవాకథం సూతకాభావ ఇతిచేత్యైవమ్, గరియసోఽపి శావాశౌచస్యాభావో
 క్త్యా సూతకాభావస్యైముత్యసిద్ధేః, తత్సద్భావే ప్రమాణాభావాచ్ఛ ।
 నహింస్విదిదపి బద్ధస్యతిరిక్తస్యాన్యస్య గృహస్యవా ఆశౌచప్రతిపాదకం ప్ర
 మాణం దృశ్యతే । అతః స్వామిన ఆశౌచేన తి తగ్మహదైవపిత్రాద్యదికం
 మూనకార్యమ్, గృహస్వామిన ఆశౌచాభావే లపి తత్ర ప్రేతక్రియాకర
 ñే దేవపిత్రాద్యదికర్తృనకర్తవ్యమ్, గృహస్వామిన ఆశౌచాభావే తత్ర ప్రే
 తకార్యస్యాకరణే న ప్రసవమరణనిమిత్తమాశౌచం గృహస్థేతి నిర్ణయః ।

ఉపనీతాశౌచమ్

అథోపనీతాశౌచమ్, తత్ర యాజ్ఞవల్క్యః — || స్లో || త్రిరాత్ర
 మావ్రతాదేశాద్దశరాత్రమతః పరమ్ || * || ఇతి । వ్రతాదేశః - ఉపనయన
 మ్ । తతోగర్భసప్తమాదప్తమాభ్యాద్వాపరం బాల్యేయావనై వార్ధకేవామ
 రణేదశరాత్రమాశౌచం భవతీత్యర్థః । తథావీపికాయామ్ — || స్లో ||
 అనుపేతఉపేతేవామృతేగర్భాప్తమేసమే । బ్రాహ్మణానాం సపిణ్డానాం
 దశరాత్రమనుభవేత్ || * || అస్థిన్విషయే మనురపి — || స్లో || దశా
 హంశావమాశౌచం సపిణ్డేషువిధీయతే || * || ఇతి । పతచ్ఛబ్రాహ్మణవిష
 యమ్ “ || స్లో || శుశ్శేద్విప్రీదశాహీనద్వాదశాహీనభూమినః । వై
 శ్యః పశ్చిదశాహీనశూద్రామాసేనశుభ్యతి || ” ఇతి లేనైవోక్తత్వా
 త్ । చారసూరశ్చ — || వా || ఉపనీతస్యపూర్ణాఘమ్ || * || ఇతి ।

యత్తుయాజ్ఞవల్క్యేనోక్తమ్ — || శ్లో || త్రిరాత్రందశరాత్రంనా శా
 వమాశౌచమిష్యతే || * || ఇతి । తత్రత్రిరాత్రమిత్యేతత్ సమానోదకవిష
 యమ్ । ఏవమేవబృహస్పతిః — || శ్లో || దశాహానసపిష్టాస్తు శుభ్యంతి
 ప్రితసూతకే । త్రిరాత్రేణసకుల్యాశ్చసాత్వాశుభ్యంతిగోత్రజాః ||*||
 ఇతి । సకుల్యాః - సమానోదకాః । సపిష్టాదీనాంభేదః పూర్వమేవోక్తః ।
 జాబాలిరపి — || శ్లో || సమానోదకానాం త్ర్యహంగోత్రజానామహః
 స్పృతమ్ || * || ఇతి । అతస్సపిష్టానాంసప్తమపురుషావధికానామవిశేషే
 ణదశరాత్రమ్ , సమానోదకానాంతు త్రిరాత్రమ్ । యత్పునశ్శుభ్యవచన
 మ్ — || శ్లో || చతుర్థేదశరాత్రంస్యాష్టజ్జిశాః పుంసీపశ్చమే । షష్ఠై
 చతురహంచుభి స్సప్తమేత్వహరేవతు || * || ఇతి, తద్విగీతత్వాన్నాదరణీ
 యమ్ , యద్యవ్యంగీతమ్ , తథాపిమధుపరాధ్వానశ్చాలమృతావలగ్నోకవిద్వి
 ష్టత్వాన్నానుష్ఠేయమ్ , “ || శ్లో || అస్వర్గ్యం లోకవిద్విష్టం ధర్మమ
 ప్యాచరేన్నతు || ” ఇతి మనుస్మరణాత్ । “ నచసప్తమే ప్రత్యాసన్నై
 సపిష్టపకాహూవిప్రకృష్టాప్తమాదిషు సమానోదకేషు త్ర్యహణితీ యుక్త
 మ్ ” ఇతివిజ్ఞానేశ్వరేనోక్తమ్ । యదపిమనుసోక్తమ్ ||శ్లో|| దశాహంశాప
 మాశౌచంసపిష్టేషువిధీయతే । ఆవాసశ్చయనాదస్థాం త్ర్యహమేకాహ
 మేవవా ||*|| ఇతి, తత్ “ ||శ్లో|| కుసూలధాన్యకోవాస్యాతుకమ్భిధాన్యకపవ
 వా । శ్రవహేహికోవాపిభవేదశ్వస్తనికపవనా || ” ఇతి తస్మిన్నిపాదితచతు
 ర్విధగృహస్థాభిప్రాయమితివిజ్ఞానేశ్వరేణైవోక్తమ్ । పరాశరోఽపి—||శ్లో||
 ఏకాహంచుభ్యతేఽప్రాంతోఽగ్నివేదసమన్వితః । త్ర్యహం తేగ్రవలవేదస్తు
 నిర్గుణోదశభిర్దితైః || జప్తకర్మపరిభ్రష్టసన్ధ్యాపాననపిష్టశః । నామధారక
 విప్రస్తు దశాహం సూతకీభవేత్ || * || ఇతి । “ అగ్నిశ్చజ్వల ఆవహనీ
 యాదయోగృహ్యంతే , అయిమాశౌచసంక్షోచాబహుతరసంక్షిప్తస్య సమగ్రాచి
 తవృత్తైః ప్రతిగ్రహాదాద్రప్తవ్యః , ఏవంచన త్యేకాహవిధానమశ్వస్తని
 కవిషయమ్ , త్ర్యహవిధావంత్రాహికవిషయమ్ , అసమగ్రాచితవృత్తైస్తు
 దశాహమివస్యస్థా । అగ్నివేదసమన్వితత్వమశ్వస్తనికస్య , ఏకాహో
 శౌచవిధిస్తుత్యర్థః , జప్తకర్మపరిభ్రష్టః - గర్భాధానాదినంసాగరరహితః,

సన్ధ్యపాసనాదినిత్యనేమిత్తికాన్యకుర్వాణః , అతపవాసానామధారకవి
ప్రభవతి , తస్మాద్విదశాహమేవాశౌచమ్ " ఇతి మాధవీయేవ్యాఖ్యాతమ్ ।
ఉక్తాధాభిప్రాయేణైవ బృహస్పతిరపి — ॥ శ్లో ॥ త్రిరాత్రేణవిశు
ద్ధ్యేతవిప్రప్రవేదాగ్నిసంయుతః । పశ్చాహ్నాగ్నిహీనస్తుదశాహద్బృ
హ్మణబ్రువః ॥ * ॥ ఏతామహేమాఽపి — ॥ శ్లో ॥ ఏకజ్ఞాత్వామే
ధావీజపంహేమామంకరోతియః । నభవేత్సూతకంఠస్యమృతకంచనవిద్య
తే ॥ * ॥ ఏతత్ - గాయత్రీయాధార్థమ్ । దక్షోఽపి — ॥ శ్లో ॥ గ్ర
హార్థతోవిజానాతివేదమక్షేప్తమనిష్ఠమ్ । పకల్పంసరహస్యంచక్రియా
వాంశేష్వన్నసూతకమ్ ॥ * ॥ దేవలోఽపి — ॥ శ్లో ॥ చత్వార్యధీతవేదా
నామహాన్యశౌచమిష్యతే । వేదాగ్నియక్తవిప్రస్యత్ర్యహమాశౌచ
మిష్యతే ॥ ఏతాభ్యాం శ్రుతయుక్తస్యదిసమేకం విధీయతే । ఏతైస్సా
కంకమాయుక్తస్సద్యశ్శుచిరసంశయమ్ ॥ అస్మాత్పాపపాపహర్షా
చఅదత్వాచతథాద్విజః । ఏవంవిధస్యవిప్రస్యసర్వదాసూతకంభవే
త్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యర్థసారే — ॥ వా ॥ దశాహస్థానైత్రిరాత్రపక్షి
ణ్యైకాహసద్యశ్శౌచపరాణివాక్యాన్యాపద్విషయాణీతియోజ్యాని , స
మానోదకవిషయాశ్చసమగ్రాచితాశౌచకలాః పక్షిణ్యైకాహసద్యశ్శౌచ
రూపాఽవద్విషయాః ॥ * ॥ ఇతి । “ ఏవమాదికౌఽఘసంజ్ఞాచోయుగాన్త
రవిషయః ” ఇతిస్మృతిరత్నే । తథాచహారీతః — ॥ శ్లో ॥ దశాహ
మేవవిప్రస్యసపిణ్డమరణేనతి । కల్పాన్తరాణికుర్వాణః కలౌవ్యామోహకీ
ల్బిషీ ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయామపి — ॥ శ్లో ॥ వానప్రస్థాశ్రమ
స్యాపిప్రవేశోవిధిచోదితః । వృత్తస్వాధ్యాయసాపేక్ష మఘసంజ్ఞాచ
నంతథా ॥ ఏతానిలోకగుప్త్యర్థంకలేరాదామహాన్నభిః । నివర్తితానిక
ర్మాణివ్యవస్థాపూర్వకంబుధైః ॥ * ॥ ఇతి । అతోగుణవతోనిర్గుణస్యాపిస
పిణ్డస్యదశాహమేవాశౌచమ్ , సమానోదకస్యత్ర్యహమితివివేకః ।

బ్రహ్మచారిణస్సద్యశ్శౌచమ్

బ్రహ్మచర్యోత్తరకాలంకృతసమావర్తనస్యాశౌచమాహమనుః—
॥ శ్లో ॥ ఆదిష్ఠీనోదకంకుర్యాదాచ్రతస్యసమావనాత్ । సమాప్తేతూద

కం కృత్వాత్రిరాత్రమశుచిర్భవేత్ || * || ఇతి । ఆదిప్రమ్ - ప్రతమ్ , త
 ద్వానాదిష్టిబ్రహ్మచారి , ప్రతస్య - బ్రహ్మచర్యస్య , ఆసమాపనాత్పి
 త్రాదివ్యతిరక్తస్యనాదకంకుర్యాత్ । పిత్రాదినిర్హారేకుర్యాదేవ , “ || శ్లో ||
 ఆచార్యంస్వముపాధ్యాయం పితరం మాతరంగురుమ్ । నిర్వృత్యతుప్రతీప్రే
 తంనప్రతేనవియుజ్యతే || మాతామహంమాతులంచతత్పుత్యైచానపత్యకే ।
 ప్రతీసంసుగరుతేయస్తుప్రతలోపోనతస్యహి || బ్రహ్మచారియదాకుర్యా
 త్పిండనిర్వాపణంపితుః । తావత్కాలంతదాశౌచంతతస్మాత్త్వావిశుభ్య
 తి || ఆచార్యపితృపాధ్యాయానిర్వృత్యాపిప్రతీప్రతీ । సజగటాన్నం
 తునాశీన్నయాన్నచతైస్సహసంవసేత్ || దమానాదిసపిండ్యైస్తంబ్రహ్మచా
 రీకరోతిచెత్ । అన్యత్రమాతాపితృస్సౌమ్యదుపనీయపునర్వ్రతీ || ఆచా
 ర్యంస్వముపాధ్యాయం గురుం వాపితరంచవా । మాతరంవా స్వయంద
 ధ్వాప్రతస్థస్త్రభోజనమ్ || కృత్వాపతతియత్తస్మాత్ప్రేతాన్నంనా
 త్రభక్షయేత్ । అన్యత్రభోజనంకుర్యాన్నచతైస్సహసంవిశేత్ || ఏకా
 హమశుచిర్భూత్వాద్వితీయేహనిశుభ్యతి || ” ఇతి మనుభృగుయాజ్ఞవల్క్య
 దిష్టరణాత్ । సమాప్తైరూదకంకృత్వేతి , సమాప్తైబ్రహ్మచర్యేకృతసమా
 వర్తనస్య సపిండమరణేనతిత్రిరాత్రమాశౌచంభవేదిత్యర్థః । తథామానవే
 చ్యాభ్యానేష్టుతిరక్తేచ — || వా || సమాప్తైబ్రహ్మచర్యేకృతసమావ
 ర్తనస్యాకృతవివాహస్యాయంత్రిరాత్రవిధిః || * || ఇతి । ఏవంచ “ || శ్లో ||
 ఆనాశ్రమీనతిష్ఠేత్తు దినమేకమపిద్విజః ” ఇతి వచనేనత్యపిత్రిరాత్రా
 శౌచవిధాయక విశేషవచనెనత్రిరాత్రాశౌచోదకదానానస్తరమేవోద్వా
 హ ఇతియుక్తమ్ । విజ్ఞానేశ్వరీయేవిశేషః — || వా || బ్రహ్మచర్యోక్త
 రికాలం పూర్వామృతానాం సపిండానా ముదకదానమాశౌచంచ కుర్యాదే
 వ || * || యదాహమనుః — || శ్లో || ఆదిష్టినోదకంకుర్యాద్వాప్రతస్య
 సమాపనాత్ । సమాప్తైరూదకంకృత్వాత్రిరాత్రమశుచిర్భవేత్ || * ||
 ఆదిష్టితి “ బ్రహ్మచార్యసి , అపోశాన , కర్తవ్యు , మాదివాస్వాపీః ”
 ఇత్యాదివ్రతాదేశయోగ్యోబ్రహ్మచారువ్యతే । ఆచార్యః పునరేవంమ
 న్యతే , “ ఆదిష్టితిప్రత్రాప్రప్రాయశ్చిత్తఃకథ్యతే , తస్యైవాయముద

కదానాదినిషేధః , ప్రాయశ్చిత్తగూఢప్రతసమాప్త్యంతరకాలముదకదా
 నాశౌచవిధిః ” ఇతి । దశటీకాయాంతు — ॥ వా ॥ కృచ్ఛ్రిచాన్ద్రాయ
 నివేదపారాయణబ్రహ్మచర్యవివాహాయజ్ఞాది పరిసమాప్తిర్యదా ఆశౌచ కా
 లమధ్యస్యాత్తదాశేషాశౌచ మనుష్ఠేయమ్ , యస్యాశౌచకాలాదూర్ధ్వం
 పరిసమాప్తిస్యాత్తదామరణవిషయేఅతిక్రాంతాశౌచమనుష్ఠేయమ్ । అగ్ర
 మనుః “ ఆదిష్ఠీనోదకంకుర్యాత్ ” ఇతి । వ్రతమస్యాదిష్టమిత్యాదిష్ఠీ వ్ర
 తీ బ్రహ్మచారి , సముత్పిన్నీక్షితానామపుష్పలక్షణార్థః , అగ్రసమాప్తేరూ
 దకంకృత్వేత్యేతత్ , “ అతిక్రాంతైదశాహేచత్రిరాశ్రమశుచిర్భవేత్ ”
 ఇత్యస్యానువాదకమ్ , అతోవ్రతీనాం జ్ఞాతిమరణైసతి సంవత్సరాదూర్ధ్వం
 వ్రతసమాప్తిశ్చైత్యద్యశ్చౌచమేవ ॥ * ॥ ఇతి । శతకే౭పి — ॥ శ్లో ॥
 కృచ్ఛ్రిచాన్ద్రాయాం సమాప్తిశ్చైదఘోషాహమివ్యతే । తద్భూతేచ్ఛ్రియహ
 దిస్యాదిత్యాహభగవాన్మనుః ॥ * ॥ ఇతి । తద్వ్యాఖ్యానే — ॥ వా ॥
 ఆదిశబ్దేనవేదపారాయణప్రాయశ్చిత్తవ్రతాదీనాముపసంక్లహః , తేషాం
 సమాప్తిర్యద్యమమధ్యస్యాత్తదాశిష్టాహవిధిర్భవతి , తత్పరం చేతనమాప్తి
 స్తదా “ త్రిరాత్రంత్రిషుమాసేషు ” ఇత్యుక్తవిధిస్సాన్యత్ । తథా౭౭హమ
 నుః “ ॥ శ్లో ॥ ఆదిష్ఠీనోదకంకుర్యాదావ్రతస్యసమాపనాత్ । సమా
 ప్తేరూదకంకృత్వాత్త్రిరాత్రమశుచిర్భవేత్ ॥ ” ఇతి । త్రిరాత్రమితిప
 ష్టిణ్యాదెరపుష్పలక్షణమ్ । కృచ్ఛ్రివ్రతాదికమస్యాదిష్టమిత్యాదిష్ఠీవ్ర
 తీ బ్రహ్మచారిచ , బ్రహ్మచర్యవ్రతస్యాస్యాదిష్టత్వాత్ , అతోవ్రత
 సమాప్తిపర్యంతం ఆదిష్ఠీణుదకమాశౌచంచ నకుర్యాత్ , వత్సరమధ్యేతత్స
 మాప్తాత్ర్యహోద్యాశౌచముదకదానంచకుర్యాత్ , తత్పరంరూదకమాత్ర
 మేవ , “ సర్వేషాం వత్సరేపూర్ణైప్రేతేదత్వాదకంశుచిః ” ఇతియాజ్ఞా
 వల్యుప్తరణాత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏవం చాఘమధ్యేబ్రహ్మచర్యసమాప్తాశిష్టా
 హవిధిః , అఘాత్పరంవత్సరమధ్యేబ్రహ్మచర్యసమాప్తాత్ర్యహపషిణ్య
 హూరారాత్రవిధిరుదకంచ , వత్సరాత్పరం తత్సమాప్తాదకమాత్రమే
 వేదివిజ్ఞానైశ్వరాదిభిరుక్తమ్ । ఏతచ్ఛిష్టాచారిరుద్ధమ్ , సహివివాహాల్పూ
 ర్వంత్ర్యహోద్యాశౌచముదకదానంచానుతిష్ఠన్తి , అతః “ సమాప్తేరూదకం

కృత్వాత్రిరాత్రమశుచిర్భవేత్ ” ఇతి , కృతసమావర్తనస్యాకృతవివాహస్యాయమపూర్వస్త్రిరాత్రవిధిరితి యదుక్తమ్ , తదేవయుక్తమిత్యాహుః .

అనారసపుత్రజననాద్యాశౌచమ్

అనారసపుత్రజననాద్యాశౌచమాహ విష్ణుః — || శ్లో || అనారసేషుపుత్రైషుజాతేషువమృతేషుచ | త్రిరాత్రైణభవేచ్ఛుద్ధిరేకాహస్తుసపిండతః || పరపూర్వాసుభార్యసుప్రసూతాసుమృతాసుచ || * || ఇతి | అనారసాః - ఔత్రజాదయః | తానాహమనుః — || శ్లో || ఔరసః ఔత్రజః శ్చైవదత్తః క్రిత్రిమపవచ | గూఢోత్పనోఽపవిధ్యచ్ఛదాయాదాబాధవాస్తుషట్ || కానీనశ్చసహృథశ్చక్రీతః పానర్భవస్తథా | స్వయంజాతశ్చశూద్రశ్చపడదాయాదబాధవాః || * || ఇతి | ఏతేషుఔత్రజాదిషుజాతేషుమృతేషుచదత్తాదిషుమృతేషుద్వివిధయోరపి పిత్రోస్త్రిరాత్రైణశుద్ధిః , ఉభయవిధజ్ఞాతోఽరేకాహచ్ఛుద్ధిరిత్యర్థః | పరః - వర్తమానభర్తురన్యః , పూర్వోభర్తాయస్యాస్సాపరపూర్వా , పునరూభరితియావత్ | పరపూర్వభార్యమరణేపూర్వపరయోర్భర్తౌస్త్రిరాత్రమ్ , ఉభయవిధసపిండానామహృదరాత్రమాశౌచమిత్యర్థః | తథాచహరితః — || శ్లో || పరపూర్వాసుభార్యసుపుత్రైషుకృతకేషుచ | మాతామహేత్రిరాత్రంస్యాదేకాహస్తుసపిండతః || * || ఇతి | కృతకపుత్రః - జన్మవ్యతిరిక్తేః కారణేద్దాతోదత్తాదిః | వాక్యార్థస్తు - మాతామహేమృతేదాహిత్రస్యత్రిరాత్రమ్ , పరపూర్వామరణేభర్తౌస్త్రిరాత్రమ్ , కృతకపుత్రమరణేప్రతిగృహీత్రాదిరూపపితృస్త్రిరాత్రమ్ , తత్సపిండానామహృదరాత్రమాశౌచమితి | సైవరిశీభర్తృణామపిత్రిరాత్రమాహ వ్యాసః — || శ్లో || పరపూర్వాసుభార్యసుపుత్రైషుకృతకేషుచ | త్రిరాత్రంస్యాస్తథాచార్యేస్వభార్యస్వన్యగతాసుచ || * || ఇతి | శక్తోఽపి — || శ్లో || అనారసేషుపుత్రైషుభార్యస్వన్యగతాసుచ | పరపూర్వాసుచస్వాసుత్రిరాత్రాచ్ఛుద్ధిరివ్యతే || * || ఇతి | మరీచిః — || శ్లో || సూతకేమృతకేచైవత్రిరాత్రంపరపూర్వయోః | ఏకాహస్తుసపిండానాంత్రిరాత్రయత్రవైపితుః || * || ఇతి | జనకహపపితురపిత్రిరాత్రమాహ మనుః —

॥ శ్లో ॥ బైజికాదభిసమ్బద్ధా దనురుద్ధ్యాదఘం త్ర్యహమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అనువనీత ట్రేత్రజాదివిషయే ప్రజాపతిః — ॥ శ్లో ॥ అన్యాహృతేషుదాశేషుపరనారీసు తేషుచ । గోమ్రణస్సంనశుద్ధాస్సస్యస్త్రి రాత్రేజ్జేవతత్పితా ॥ * ॥ ఇతి । భిన్నపితృకసోదరవిషయే మరీచిః — ॥ శ్లో ॥ మాత్రైకయాద్విపితృకాభ్రాతరావన్యగోచరా । ఏకాహంసూతకే ప్రాక్తంత్రిరాత్రం మృతకేతయోః ॥ * ॥ సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ జననే ట్రేత్రజాదీనాం తత్పిత్రోస్త్ర్యహమిష్యతే । తత్జ్ఞాతోర్దినమేవేథముపేతానాం మృతౌనచేత్ ॥ పిత్రోస్త్ర్యహం తయోనద్యస్త్ర్యహం తేహం పితృక్షయే ॥ * ॥ ఇతి । ట్రేత్రజాదీనామపేతానాం మృతౌ, ఇథ్యమేవ - పిత్రోస్త్ర్యహం తత్జ్ఞాతోర్దినమిత్తుక్తమేవ ; నచేత్ - అనువనీతానాం మృతౌ, పిత్రోస్త్ర్యహమ్ , తయోః - తత్జ్ఞాతోః, సద్యశ్శ్చేచమ్ , పిత్రోఃక్షయే ట్రేత్రజదత్తాదీనామపిత్ర్యహమిత్యర్థః । తత్రైవ — ॥ శ్లో ॥ పరాశ్రితాయా భార్యాయా మృతౌపతోస్త్రిరాత్రకమ్ । తత్పక్షయోర్దినంతస్యాస్త్ర్యహంభర్తృశ్చసంస్థితౌ ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యస్త్రు — ॥ శ్లో ॥ అనారసేషుపుత్రేషుభార్యాసన్వన్యగతాసుచ ॥ * ॥ ఇతి । అశ్రవిజ్ఞానే శ్వరః — ॥ చా ॥ అహరిత్యనువర్తతే , అనారసాః - ట్రేత్రజదత్తాదయః , తేషుజాతేషుఉపరతేషువాపిత్రోరఽచూరాత్రమాశౌచమ్ , భార్యాసు , అన్యగతాసు - అన్యం ప్రతిలోమవ్యతిరిక్తమాశ్రితాసు , అతీతాసుచాచూరాత్రమేవ , నపునస్సత్యపిసాపిణ్డ్యేదశరాత్రమ్ । ప్రతిలోమమాశ్రితాసుత్వాశౌచాభావపవ , “ ॥ శ్లో ॥ పాపణ్డానాశ్రితాస్తైనాభర్తృషుః కామగాశ్చయాః ॥ ” ఇత్యనేనప్రతిషేధాత్ । విష్ణ్వద్యుక్తమిరాత్రస్య యాజ్ఞవల్క్యైకైకరాత్రస్యచసన్నిధివిదేశస్థాపేక్షయా వ్యవస్థా । యదాపితుస్త్రిరాత్రం తదాసపిణ్డానామేకరాత్రమ్ , అన్యథాసద్యశ్శ్చేచమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ ఏకాహస్తుసపిణ్డానాంతిరాత్రంయత్రవైపితుః ॥ ” ఇతిమరీచిష్టరణాత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏవంచదత్తస్యకురణేజనయితృప్రతిగృహీతృరూపపిత్రోస్త్రిరాత్రమాశౌచమ్ , ద్వయోరపిజ్ఞాతోశ్చరేకరాత్రమ్ , పిత్రోర్ద్వివిధయోర్భరణదత్తస్యమిరాత్రమ్ , ఉచయవి

భజ్జాతిమరణే చైకరాత్రమితిథితమ్ । ఏతచ్ఛుద్ధిగోత్రకదత్తవిషయమిత్యే
 కే - ఉపనయనానంతరందత్తిద్విగోత్రకః । తథాచస్తర్యతే — ॥ శ్లో ॥
 జనకస్యతుగోత్రేణ హ్యుపనీతోద్విగోత్రకః ॥ * ॥ సపవోపనయానాత్ప
 రం సంప్రతిజ్ఞాతగోత్రశ్చేదిత్యర్థః । పృత్యంతరైః — ॥ శ్లో ॥ ఉపనే
 తుర్భుజైర్దోత్రమసంప్రజ్ఞాతగోత్రవాన్ । సమ్ప్రతిజ్ఞాతగోత్రశ్చేదు
 భయందత్తపుత్రవత్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రేతీనసిరపి — ॥ వా ॥ అభదత్తక్రీ
 తకృత్రిగుపుత్రికాపుత్రాః పరిగ్రహేణాద్దేణజాతాః తేనంహతగోత్రా
 ద్వాన్యముష్యాన్తాభవన్తి ॥ * ॥ ఇతి । ఉపనయనాత్పూర్వందత్తస్యజ
 నయిత్యగోత్రాశౌచసమ్బంధోనాస్తి । తథాచముః — ॥ శ్లో ॥ గోత్ర
 రిక్లేబనయితుర్నహరేద్దత్తిమస్సుతః । గోత్రరిక్తానుగః పిండోఽప్యప్రైతిదదత
 స్స్వయమ్ ॥ * ॥ మరీచిరపి — ॥ శ్లో ॥ గోత్రాంతరప్రవిష్టానాం దాయ
 ఆశౌచమేవచ । జ్ఞాతిత్వంచనివర్తస్తేతత్కులేనస్వమిష్యతే ॥ * ॥ ఇతి ।
 పృత్యంతరైః — ॥ శ్లో ॥ గోత్రాంతరప్రవిష్టాస్తుసంసార్యాస్తత్కు
 లేనతు । జననైవైవపితరోదానేనైవనివర్తితాః ॥ దత్తస్యపరివేత్త్యత్వమా
 శౌచందాయపవచ । గృహీత్యగోత్రాత్సక్త్యాహ్యంత్రైతంస్సార్థం తథై
 వచ ॥ * ॥ ఇతి । ఏవంచోపనయనాత్పూర్వందత్తస్యపితృభ్రాతృజ్ఞాతిమ
 రణేదశాహమాశౌచమ్ , దత్తమరణైఃపితేషాం దశాహమస్తి , అతపవప్ర
 తిగృహీత్యమరణేదశాహమధ్యేదర్కాగమే దశాహవైవదత్తకర్తృకపిండో
 దకసమాపనంస్తర్యతే , ॥ శ్లో ॥ దశాహమధ్యేయదిదర్శ ఆవతేద్దమృద్దశా
 హంతిలవారిపిండమ్ । పుత్రీసుతౌదత్తకబేరసశ్చ శేషాస్సతాస్తత్రసమాప
 యేయః ॥ * ॥ ఇతి । గాలవోఽపి — ॥ శ్లో ॥ దాహిత్రః పుత్రికాపు
 త్రౌదత్తకహ్యౌరసస్తథా । ఉదకంపిండదానంచయథాకాలంసమాచరే
 త్ ॥ * ॥ ఇతి । పృత్యంతరైః — ॥ శ్లో ॥ యద్యమాన్తర్దశాహేస్యాహ
 రిసోదత్తకృత్రిమా । పిండోదకందశాహేఽహ్నిదమృరన్యేత్వమాతిథౌ ॥ * ॥
 ఇతి । అన్యథాదశాహశౌచాభావే “ యావదాశౌచముదకమ్ ” ఇతి విష్ణు
 స్మరణేన త్రిరాత్రజేవసర్వదాసమాపనప్రసక్తః । తథాకృతచౌభిహ్నో
 దరభ్రాతృమరణేదత్తస్యదశాహశౌచముక్తంబృహస్పతినా — ॥ శ్లో ॥ ఛి

న్నీదరాణాం భ్రాతృణాంజాతదన్తైఃపుత్రైఃపుత్రమ్ । దశాహంకృతచౌశ్చ
తుదత్తాదీనాంవిధీయతే ॥ ఇత్యాహుః । అపరేతు — ॥వా॥ దశాహమధ్యేద
ర్భాగమే దశాహేన సమాపనం కృతచౌశ్చభ్రాతృమరణే దత్తస్యదశాహశౌ
చంచనంసూర్యవిషయమ్ , అన్యథాత్ర్యహమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ మాతాపిత్రాః
క్రియాఃకుర్యాదారసోయదిపుత్రకః । కులాన్తరప్రవిష్టానామాశౌచంత్ర్య
హమేవతు ॥ ” ఇతిన్తరణాత్ । అత్రసపిష్టానామేకరాత్రమ్ , “ ॥ శ్లో ॥
ఏకాహస్తుసపిష్టానాంత్రరాత్రంయత్రవైపితుః ॥ ” ఇతిన్తరణాత్ ॥ * ॥
ఇతి । జనయితుః పుత్రపౌత్రప్రపౌత్రాభావేదత్తపవమాతాపిత్రార్థగ
రణే దశాహమాశౌచం దాహాదిసర్వం ప్రేతపితృకృత్యంత్ర్యజ్జంత్యు
తాహేపార్యణంచ కుర్యాత్ , పుత్రాదిరహితసోదరభ్రాతృమరణేఽపి
సపవసర్వంకుర్యాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ పూర్వభ్రాతృఃపితృశ్చార్థైకృత్యంస్వ
త్వంచదత్తకే । ” ఇతిన్తరణాత్ , “ ॥ శ్లో ॥ దత్తస్యజనకాపత్యేన్ముఖేఽక్షజన
కేఽపివా । సంసారాద్యఖలంకృత్వాదత్తోర్థిమవాపుయాత్ ॥ ” ఇ
తిన్తరణాత్ । జనయితుఃపుత్రాన్తరసద్భావేతన్తరణేదత్తస్యత్ర్యహమాశౌ
చమ్ , దత్తమరణేఽపి మ్రరాత్రమాశౌచమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ బైజికాదభినమ్బ
ద్ధాదనురుద్ధాదఘంత్ర్యహమ్ ॥ ” ఇతిన్తరణాత్ ॥ వా ॥ “ నజ్యేష్ఠం
పుత్రందద్యాత్పృతిగృహ్ణీయాద్వా ” ఇతినిషేధోల్లంఘనేన మోహవశా
జ్యేష్ఠపుత్రస్యదానేపుత్రాన్తరసద్భావేఽపి జ్యేష్ఠపవదత్తజనయితుగ్దా
హాదిసర్వం కుర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి త్రికాణ్డ్యాముక్తమ్ । తథాపారసూరః —
దత్తోఽపినత్యజైత్పిత్ర్యం ధనంగోత్రంచసర్వదా । దత్తస్యతూభయత్రా
పి సమ్బుద్ధోమనురబ్రవీత్ ॥ * ॥ ఇతి । అయమేవోభయధనగ్రాహీద్వ్య
ముష్యాయణఇతి కేచిదాహుః । పూర్వోక్తరీత్యాకాపనయనానన్తరం దత్త
ఇత్యనేయ । దత్తమాత్రస్యద్వ్యముష్యాయణత్వాభిధానమ్ “ ॥ శ్లో ॥ గో
త్రాన్తరప్రవిష్టానాం దాయకశౌచమేవచ । జ్ఞాతిత్వంచనివర్తన్తే ॥ ” ఇ
త్యాదిపూర్వోక్తమన్వాదిసచనవిరోధాదుపేక్ష్యమ్ । స్మృత్యన్తరే —
॥ శ్లో ॥ దత్తస్యపుత్రజననమరణేపూర్వగోమ్రణామ్ । పానమాత్రం
సవేలంపానాశౌచం విద్యతేకన్వచిత్ ॥ * ॥ ఇతి । పుత్రపరిగ్రహానన్త

రహారసపుత్రజననేకనిష్ఠోఽప్యారసపవపిత్రాద్వాహాదికుర్యాత్, “॥శ్లో॥
 ఔరసేతుసముత్పన్నేదత్తాజ్యేష్ఠోనచేష్యతే । న్యూనోఽపివయసాపిత్రాః
 కుర్యాదేవారసస్సుతః ॥” ఇతిశ్రురణాత్

వివాహితస్త్రీవిషయేపిత్రాద్యాశౌచమ్

పిత్రార్చరణేసంస్కృతానాం స్త్రీణామాశౌచమాహ మనుః —
 ॥ శ్లో ॥ పిత్రారుపరమేస్త్రీణామూఢానాంతుకథంభవేత్ । త్రిరాత్రైజ్ఞేన
 శుద్ధిస్సాన్విదిత్యాహభగవాన్యమః ॥ * ॥ ఇతి । పిత్రార్చితౌపుత్రణామూ
 ఢానాం త్రిరాత్రైణశుద్ధిః, తాసాంచమృతౌపిత్రస్త్రిరాత్రైజ్ఞేనశు
 ద్ధిరిత్యేవకారాధః, “త్రిరాత్రైజ్ఞేవతస్మితా” ఇతి ప్రజాపతిశ్రురణాత్,
 “పుత్ర్యాస్త్రీరాత్రమాశౌచం తత్రభోజనేచకృతేదశాహంభవతి” ఇ
 తి భరద్వాజశ్రురణాచ్చ । ఏతచ్చత్ర్యహవిధానంసన్నిధావేవ, “॥శ్లో॥
 పిత్రాఃస్వసరితద్వచ్చ పక్షిణీంక్షుపయోనిశామ్ ॥” ఇతి పరోక్షే పక్షి
 ణీవిధానాత్ । సంక్రమేఽపి — ॥ శ్లో ॥ పరోక్షే పక్షిణీనాచేత్త్యి
 హంప్రేతాన్నభూజనే । దశరాత్రంమృతౌపుత్ర్యాఃపిత్రాశ్చవోన్య
 మిత్యఘమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।

దౌహిత్రమాతామహాచార్యమాతృవృత్తాదివిషయాశౌచమ్

దౌహిత్రాదిమరణేవృద్ధమనుః — ॥ శ్లో ॥ సంస్థితేపక్షిణీంరాత్రిం
 దౌహిత్రైభగినీసుతే । సంస్కృతేతుత్తిరాత్రంస్యాదితిధర్మోవ్యవస్థితః ॥*॥
 ఇతి । దౌహిత్రై, భగినీసుతేవా, ఉపనయనసంస్కృతేమృతేమాలామ
 హమాతామచార్యార్హతృవృత్తసృమాతులయోశ్చ త్తిరాత్రమాశౌచం
 భవతి, ఉపనయనాసంస్కృతేకృతేచాభేపక్షిణీ, చాలాత్పూర్వంతుభా
 గినేయాదిమరణే మాతులాదేస్సద్యశ్శౌచస్యచన్ద్రికాయాముక్తత్వాత్ ।
 పక్షిణీంరాత్రిమ్ - ఆగామివర్తమానాహర్యుక్తాంరాత్రిమ్, మాతామ
 హాదిఃక్షుపయేదిత్యర్థః । ఏవంచస్వస్త్రియస్యమృతావేవవ్రతాత్ప్రాజ్ఞా
 తృవృత్తసృమాతులయోః పక్షిణీవిధానాత్ అనుపనీతయోస్తయోర్మృతౌత
 స్యసద్యశ్శౌచమేవేతిజ్ఞేయమ్ । మాతామహాదీనామరణేదౌహిత్రాదీ
 నాంత్తిరాత్రమ్ । తథాచబృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ త్ర్యహంమాతా

మహాచార్యశ్రీ త్రియేష్వుశుదిర్భవేత్ || * || ఆచార్యోఽత్రాసపిణ్డస్స
 స్సుపనయనాదికర్తా “ || శ్లో || ఉపనీయతుయశ్శిష్యం వేదమధ్యాపయేద్వి
 జః | సకల్పంసరహస్యంచతమాచార్యం ప్రచక్షతే || ” ఇత్యక్షలక్షణః ,
 శ్రీ త్రియష్వైకశాఖాధ్యాయా , మైత్రీప్రాతివేశ్యత్వాదినాపసమ్మ
 న్నః , “ || శ్లో || శ్రీ త్రియేతూపసమ్మనేత్రరాత్రమశుదిర్భవే
 త్ || ” ఇతి మనుష్మరణాత్ , “ || శ్లో || గృహేయస్యమృతః కశ్చిదసపి
 ణ్డః కథంచన | తస్యాప్యశౌచంవిజ్ఞేయం త్రిరాత్రంనాత్రసంశయః || ”
 ఇత్యక్షిరష్మరణాచ్చ | విష్ణుః — || వా || ఆచార్యమాతామహయోర్వ్య
 తీతాత్రిరాత్రమ్ || * || ఇతి | ఆశ్వలాయనోఽపి — || వా || గురౌచా
 సపిణ్డేత్రిరాత్రమ్ || * || ఇతి | గురురత్రాచార్యః , సపిణ్డోగురుః పి
 తా , తమపరమేదశాహవస | యస్తుపితాపుత్రానుతాపద్యసంస్కృత్యవే
 దార్థం గ్రాహయిత్వావృత్తించవిదధాతి , తస్యమహాగురుత్వాత్తమపర
 మే , “ ద్వాదశరాత్రం మహాగురౌదానాధ్యాయనేవగ్ధయేరత్ ” ఇత్యా
 శ్వలాయనోక్తంద్రష్టవ్యమ్ | మనుః — || శ్లో || త్రిరాత్రమాహురా
 శౌచమాచార్యేసంస్థితేసతి | తస్యపుత్రైచపతాంచదివారాత్రమిత్య
 ణః || * || పితచ్చత్రిరాత్రాశౌచం పరకర్తృకదాహాద్రష్టవ్యమ్ | స్వ
 కర్తృకేతుమనురేవాహ — || శ్లో || గురోః ప్రేతస్యశిష్యస్తుపితృమేధం స
 మాచరత్ | ప్రేతాహారైస్సనుంతదశరాత్రేణశుధ్యతి || * || ప్రేతా
 హారేః - ప్రేతాన్నభూజిభిస్సపిణ్డైరితియావత్ | అత్రచద్వికాయామ్ —
 || వా || శిష్యేదశరాత్రాశౌచస్య పితృమేధకర్తృత్వప్రయుక్తత్వాద్దాహి
 త్రాదావపి పితృమేధకర్తృత్వేదశరాత్రంవేదితవ్యమ్ || * || ఇతి | మా
 తృప్వస్రాదౌత్రిరాత్రమాహప్రచేతాః || శ్లో || మాతృప్వసామాతు
 లయోశ్వశ్రూశ్వశురయోన్మరౌ | మృతేచత్విజియాజ్యేచత్రిరాత్రే
 ణవిశుధ్యతి || * || అత్రచద్వికాయామ్ — || వా || మాతృప్వస్రాది
 మువక్ష్యమాణపక్షిణ్యాశౌచవిరోధపరిహారాయకించిద్విశేషణంకల్ప్యమ్,
 తత్రమాతృప్వసామాతులయోర్భగినీసుతసన్నిధాత్రాశ్వశ్రూశ్వశు
 రయోజామాతృపోషకయోః , గురావుపనయనాదికర్తరి , ఋత్విజయ

జమానకులక్రమాయాతే యాజ్ఞేయః ఋత్విక్కులక్రమాగతేమృతే భాగి
నేయాదిస్త్రీరాత్రేణశుభ్యతి || * || ఇతి । శౌతమః — || వా || ఆచార్య
తత్తుప్తస్త్రీయాజ్యశిష్యేనుచైవమ్ || * || ఇతి । ఏవమితీత్రరాత్రాతి
దేశః , అత్రాచార్యపుత్రస్త్రీయోర్మగణేత్రిరాత్రంతయోరుపకర్తుత్యే
సఙ్ద్రప్తవ్యమ్ । బాధాయనోఽపి — || వా || శిష్యసతీర్థ్యబ్రహ్మచారిషు
త్రిరాత్రమహ్వారాత్రమేకాహమితికుర్వీత || * || ఇతి । ఉపనీయాధ్య
పితశిష్యః , తస్యమరణేత్రిరాత్రమాచార్యఃకుర్వీత । ఏకస్తామపాధ్య
యాత్సహాధీతకృత్సేదేదససతీర్థ్యః , తస్యమరణే తదితరససతీర్థ్యః
అహ్వారాత్రంకుర్యాత్ । సహేకదేశాధ్యాయీ సహృత్సబ్రహ్మచా
రీ , తస్మిన్మృతే తదితరఅహ్వారాత్రమేవకుర్యాదిత్యర్థః । స్మృత్య
ంతరే — || శ్లో || మాతృవ్యసామాతులయోశ్చృశ్వశురయోగు
రా । తత్తుప్తస్త్రీమృయాజ్ఞేయమృతేమాతామహీత్యహమ్ || * ||
ఇతి । వ్యాసోవిశేషమాహ — || శ్లో || అశౌచంతుత్రిరాత్రంసాశ్చిచ్ఛ
శ్చృశ్వశురయోర్మృతౌ । జీవన్త్యామెవభార్యాయాం మృతాయాం దివ
సాచ్ఛుదిః || * || ఇతి । శౌతమస్తు — || శ్లో || శ్వశ్రుశ్వశురనాశాత్తు
పూర్వంభార్యమృతాయది । తత్సంతతిసాస్యదవసం త్ర్యహమిత్యాహ
శౌతమః || * || ఇతి । సంగ్రహే — || శ్లో || శ్వశ్రుశ్వశురసావచా
ర్యతతప్తీ తత్తుతర్త్విజామ్ । యాజ్ఞానై వాసిసోర్నశేత్ర్యహమి
త్యాహశౌతమః || మాతృవ్యసపితృభాతృమృతౌతప్తీతియోగినః ।
పుంసస్త్రీహం మాతులానీ మాతామహ్వార్యుతౌతథా || * || ఇతి ।
అశ్శిరాః — || వా || మాతామహ మాతులమాతామహీ మాతులానీసాం
త్రిరాత్రేణశ్వశురస్యచ || * || ఇతి । దశకే — || శ్లో || ఉత్పనేత్రి
దినంమృతేఽపుష్పసయాదూర్ధ్వం సమానోదకే పుత్రేచైవమనారసేఽన్యపి
తృకే ప్రేతే తథాసోదకే । మాతృభాతృపితృవ్యసృశ్వశురతతప్తీతి
త్విగాచార్యతద్భార్య తత్తుతయాజ్యశిష్యగృహసంప్రాప్తేషుకాణ్డ
శు || * || ఇతి । యత్తువృద్ధమనువచనమ్ — || శ్లో || శ్వశురయోశ్చ
భాగిన్యాంచ మాతులాన్యాంచ మాతులే । పితృసన్న్విసరితదవ్యచ్ఛేదే

నేం క్షపయేన్నిశామ్ || * || ఇతి , ఏతన్నాతులాన్యాదిశ్చుతౌ పక్షిణ్యాశౌచవిధానం స్త్రీవిషయమ్ , “ || శ్లో || మాతామహీమాతులానీ మాతులానాం మృతౌ స్త్రీయాః | పక్షిణీపురుషాణాంతు త్రిరాత్రమమమిష్యతే || ” ఇతిస్మృతేః | యత్తుచన్ద్రికాయాముక్తమ్ — || శ్లో || మాతులే శ్వశురేమిత్రై గురౌగుర్వజ్ఞనాసుచ | ఆశౌచం పక్షిణీంరాత్రిం మృతా మాతామహీయది || * || ఇతి , యదపి వృద్ధవసిద్ధవచనమ్ — || శ్లో || భగిన్యాం సంస్థితాయాంతు భ్రాతర్యపిచసంస్థితే | మిత్రై జామాతరిప్రేతే దౌహిత్రై భగినీసుతే || స్యాలకేతత్సుతేచైవ సద్యస్సాన్నినేన శుభ్యతి || * || ఇతి , అత్ర విజ్ఞానేశ్వరః — || వా || తేషేష్వకవిషయగురులాఘవాశౌచప్రతిపాదకతయా పరస్పరవిరుద్ధేషు వచనేషు సన్నిధివిదేశస్థాపేక్షయావ్యవస్థాసుసంధాతవ్యాః || * || ఇతి | ఉపకారతారతమ్యాసురోధేనవ్యవస్థాచన్ద్రికాయాంప్రదర్శితా | రాజపురోహితయోః పరస్పరంత్రిరాగ్రమాహగౌలవః — || శ్లో || పురోహితేమృతేరాజ్ఞస్త్రీదినాచ్ఛుద్ధిరివ్యతే | పురోహితోమృతేరాజ్ఞీత్రిదినాదేవశుభ్యతి || * || ఇతి .

పక్షిణ్యాశౌచమ్

పక్షిణ్యాశౌచమాహమనుః — || శ్లో || మాతులేపక్షిణీంరాత్రిం శివ్యర్త్విగాబ్ధవేషుచ || * || ఇతి | ఉభయతోఽహాపక్షపతీరాత్రిఃపక్షిణీ తథాచామరః — || శ్లో || ఆగామి వతఃమానాహర్యక్తాయాం నిశిపక్షిణీ || * || ఇతి | సాచకాలత్రయోవలక్షణార్థా , తేనఅహర్ద్వయమధ్యగతా రాత్రిర్వా రాత్రిద్వయమధ్యగతమహర్వా పక్షిణీ | తథాదీపికాయామ్ — || శ్లో || పత్రాభ్యాముభయాపహాభ్యాం యుక్తాసాపక్షిణీనిశా | ఉపలక్షణమైతత్తు తథాకాలత్రయస్యచ || * || ఇతి | బాన్ధవాభిత్వాబ్ధవో మాతృబన్ధవః పితృబన్ధవశోచ్యవ్యవై , తెచన్ద్రికాయాండశితాః — || శ్లో || ఆత్మపితృవ్యసుఃపుత్రా ఆత్మమాతృవ్యసుస్సృతాః | ఆత్మమాతులపుత్రాస్త్ర విజ్ఞేయా ఆత్మబాన్ధవాః || పితుః పితృవ్యసుః పుత్రాః పితర్భ్రాతృవ్యసుస్సృతాః | పితర్భ్రాతులపుత్రాశ్చ విజ్ఞేయాఃపితృబాన్ధవాః || మాతుఃపితృవ్యసుఃపుత్రా మాతుర్భ్రాతృవ్యసుస్సృతాః | మా

తుగ్దాతులపుత్రాశ్చ విజ్ఞేయా మాతృబాధవాః ॥ * ॥ ఇతి । వడశీతావ
 పి — ॥ శ్లో ॥ ఏవంపిత్రోర్భగిన్యాయే యేపితామహయోస్తథా । యే
 మాతామహయోశ్చైవ భగిన్యాతత్ప్రజాశ్చయః ॥ * ॥ ఏవమ్ - పక్షి
 ణీ । చన్ద్రికావిజ్ఞానైశ్వరీయాదిషు , ఆత్మ బద్ధుషు పితృబద్ధుషు మాతృబ
 ద్ధుషుచ పక్షిణ్యాశాచముక్తమ్ , పితృమాతృబద్ధుషు శిష్టాఃపక్షిణీం నాచర
 న్తి । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ పక్షిణీం యోనిసమ్బుధ్ బాధవేషు త్రిపూరుష
 మ్ ॥ * ॥ ఇతి । గౌతమోఽపి — ॥ వా ॥ పక్షిణీమసపిండయోనిసమ్బుధ్దేవ
 హాధ్యాయినచ ॥ * ॥ ఇతి । యోనిసమ్బుధ్దోఽగ్రత్రిపూరుషవివయపవపవ
 ష్టితః । ఏకయోనిసమ్బుధ్ధాఃకూటస్థైకమిభునోత్పన్నాస్తచత్పన్నాశ్చ
 మాతులమాతృవ్యసృమాతులేయ మాతృవ్యస్వప్రీయ పితృవ్యస్సృతైతృ
 వ్యస్వప్రీయ భగినీభాగినీయాదయః కూటస్థసహితాః కూటస్థస్థానీయతా
 త్తద్భాగితృనహితాశ్చ , తేష్వేకస్మిన్నసపిండేమృతే అన్యేషాం సర్వే
 షాం పక్షిణీభవతీత్యర్థః । అగ్ర మాతులమాతృవ్యవ్యసృమాతామహమాతా
 మహీషు పక్షిణీవిధానం స్త్రీణామేవ , పురుషాణాంతు పూర్వోక్తంత్రి
 రాగ్రమేవ । పైరీనసిః — ॥ వా ॥ మాతృవ్యవ్యసృతమృతమహిత్రాః
 పక్షిణీ పరస్పరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । హరీతశ్చ — ॥ శ్లో ॥ పిత్రాస్తత్సహ
 జోయస్త పక్షిణీ ॥ * ॥ ఇతి । పిత్రోశ్చ తత్సహజః - మాతాపితృసహజః,
 మాతులమాతృవ్యవ్యసృతపితృవ్యపితృవ్యవ్యసృతసంజ్ఞోయోజనస్తస్యచ తత్ప్ర
 తియోగినాంచ మిథఃపక్షిణీత్యర్థః । విజ్ఞానైశ్వరీయే — ॥ శ్లో ॥ భగిన్యాం
 సంస్థితాయాంతు భాగితర్యపిచసంస్థితే । స్వప్రీయే భాగితృపుత్రైచ పక్షి
 ణీం క్షవయేన్నిశామ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేచ — ॥ శ్లో ॥ సోదర్యా
 శ్చసృతాయాశ్చ పూర్వాధాయాఃపక్షిణీభవేత్ ॥ * ॥ అన్యత్రాపి —
 ॥ శ్లో ॥ పక్షిణీయోనిసమ్బుధ్దే నాతికాలే నసూతకే ॥ * ॥ చూడావ్యః —
 ॥ శ్లో ॥ యోనిసమ్బుధ్దజాతానాం శృణుధ్వమృషిసత్తమాః । మాతాపి
 త్రోసోదరాణాం గురూణాంతత్పుత్రాశ్చయే ॥ పక్షిణ్యాశాచమేషాంతు
 పరస్పరమృతీర్యది । శ్వశ్రుశ్వశురయోశ్చైతత్పురయఃపరిచక్షతే ॥ * ॥
 సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ మాతృవ్యవ్యసృతపుత్రాపితృవ్యవ్యసృతప్ర

యా । స్వసాపితృవ్యపుత్రీచ స్వసృపుత్రీపితృష్వసా ॥ భ్రాతృపుత్రీచ
 దాహిత్రీపాత్రీతత్ప్రతియోగినా । స్త్రీపుంసాచక్వచిత్వే తే పక్షిణ్యా
 శౌచినోమిథః ॥ * ॥ ఇతి । సంగ్రహస్తరే — ॥ శ్లో ॥ మాతామహావ్యపితామా
 తా పితృవ్యోమాతులస్తథా । మాతృష్వసామాతులానీపితృవ్యస్త్రీపితృ
 ష్వసా ॥ మాతృష్వసృత్తులస్యపితృవ్యస్యపితృష్వసః । పుత్రీపుత్ర
 సున్నమాస్వస్య స్వసాభ్రాతృదత్తనా ॥ స్వసృత్పుత్రుస్సున్నమాపుత్రీపు
 త్రాస్వసృహితాపిచ । స్వసాత్రీచస్వదాహిత్రీ స్వదాహిత్రస్తదత్తనా ॥
 అప్రప్త్యింశజ్జనావతే స్త్రీమృతాపక్షిణీజుషః । సపిణ్డాద్వాఙ్మతేషు
 ముక్త్యాన్యేపుంమృతాతథా ॥ * ॥ ఇతి । అన్యత్ర — ॥ శ్లో ॥ మాతృ
 ష్వసామాతులశ్చ స్వసా భ్రాతాపితృష్వసా । పశ్యతత్తత్పుత్రాపుత్రా
 దశసాత్రీ పితామహః ॥ మాతామహశ్చ దాహిత్రీ పితృవ్యస్తత్పుత్రాశ్చ
 జౌ । ద్వావింశతిజనాశ్చైతే పరౌక్షా దుహితాపితా ॥ దాహిత్రశ్చత్ర
 యశ్చైతే తత్తత్పితృస్త్రీయోదశ । స్త్రీమృతా పక్షిణీభాజౌ హ్య
 ప్రప్త్యింశదిత్తితిః ॥ మాతృష్వసృపితృష్వసోఃపుత్రీపుత్రాశ్చతత్ స్త్రీ
 యా । సిన్ధుష్వసాస్వసాపుత్రీ భ్రాతృపుత్రీస్వసృసుతా ॥ పితృవ్యపుత్రీ
 దాహిత్రీ మాతులస్య సుతాసుతా । తత్ స్త్రీ చాసన్ని కౌపుత్రీస్వసోఃపు
 త్రాచతత్ స్త్రీయా ॥ క్వచిచ్ఛమాతుఃపితరౌ స్వసాచభ్రాతృతత్ స్త్రీ
 యా । పక్షిణ్యాశౌచినస్త్యైతే పుంమృతాపశ్యవింశతిః ॥ * ॥ ఇతి । తత్త
 త్పితృః - మాతృష్వసృపుత్రమాతులతత్పుత్రస్వస్రీయభ్రాతృతత్పు
 త్రపైతృష్వసేయ పితామహమాతామహా పితృవ్యతత్పుత్రపితృదాహి
 త్రపత్త్యిత్తధాః । మాతృష్వసృపుత్రాదీనాం పత్యగ్రహణం స్వస్వభ
 తామృతేపిభర్తృప్రతియోగిమరణే తాసాం పక్షిణీప్రాప్త్యర్థమ్, “ప
 క్షిణీమసపిణ్డయోనిసమ్బుధే” ఇతి ఆత్రిపూరుషం యోనిసమ్బుధ్వపవగౌత
 మాదిభిఃపక్షిణ్యాశౌచసోక్తత్వాత్ । మాతృష్వసృప్రాది భర్తృమరణేపక్షి
 ణీనాస్త్యైవ, బన్ధుత్వాత్సన్నివముస్తి । ఏవంమాతృష్వస్రీయాది పత్య
 మరణేపి నాస్తిపక్షిణీ । అతపవమాతామహీ మాతులానోఽప్యుత్తరగ్రహణ
 మ్ । తథాచోక్తం — ॥ శ్లో ॥ మాతృతాపితృతోయేషామహితాపుంసున

క్షిణీ । నతత్పతీమృతౌసాస్యాత్సానమాత్రంవిధీయతే ॥ * ॥ ఇ
తి భర్తృసమానయోగక్షేమత్వాద్యోనిబద్ధు పతీనాంతు పక్షిణీభవతి ,
“ ॥ శ్లో ॥ ఏకత్వం సాగతాభర్తుఃపిణ్డేగోత్రైఃకథమాతకే ॥ ” ఇతిప్రణా
త్ । తథాసజ్జగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ భర్తృర్యద్యదఘంతస్తత్పతీస్సాస్యా
నాన్యపత్యపత్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్వశురస్యాబవిషయేజామాతుర్వశే
షస్యాభిధానాత్తద్వ్యతిరిక్తపతీబద్ధమరణాశౌచంభర్తృరస్యాదిత్యర్థః ।
సాంవర్కికంతుభర్తృరాశౌచంస్త్రీణాంనాస్తి , “ ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచంయస్య
సమ్పరాదాపత్యైర్దహమేధినః । క్రియాస్తస్యప్రలుప్త్యైర్గుహ్యేణాం
చనతద్భవేత్ ॥ ” ఇతిప్రణాత్ । “ గృహేభవాఃగృహ్యఃద్రవ్యాణిస్త్రీ
పుత్రాదయశ్చ ” ఇతివిజ్ఞానేశ్వరేణవ్యాఖ్యాతమ్ ।

భిన్నమాతృవ్యస్రాదివిషయాశౌచమ్

భిన్నమాతృవ్యస్రాదివిషయే అపారాత్రా శౌచమాహ అ
త్రిః — ॥ శ్లో ॥ భిన్నమాతృవ్యసుర్భిన్నపితృవ్యసురహఃప్యతమ్ ।
తత్సుతానామథాహశ్చమరణేభగ్గురబ్రహ్మీత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రభిన్న
మాతాపిత్రౌరప్యహరిగ్రాహ్యమ్ , తేనభిన్నమాతృవ్యస్సభిన్నపితృ
వ్యస్స తత్సుతమహితృ భిన్నమాతాపితృ తత్సుతమహితృణా మ
పారాత్రంభవతిత్యర్థః । తథాచసజ్జగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ భిన్నపిత్రైః
పితృభాగ్రితృస్వస్రపత్యానితత్ప్రజాః । శుభ్యంత్యహోమిథశ్శావేజ
నాస్తత్ప్రతియోగినః ॥ * ॥ ఇతి । భిన్నపిత్రైః - జారపితృతత్ప
త్నోఽయః , మాతాపితృభాగ్రితృస్వస్రపుత్రీపుత్రాః , తత్ప్రజాః , తచ్ఛ
జ్జేనపిత్రాద్యపత్యవర్యస్తాజనాః పరామృశ్యతై , ప్రజాశబ్దస్సుతమహి
తృవాచీ , ఏతేష్వన్యతరస్యమరణేఅస్యేదినేనశుభ్యంతీత్యర్థః । అన్యోఽ
ప్యర్థః - భిన్నపితృశబ్దేనసపతీమమాతృభిన్నోదరపితృవ్యాపుచ్యతే ,
పితృవ్యేఽపితృత్వప్రసేదై , తేనతత్పితృభాగ్రితృస్వస్రపుత్రీపుత్రా
స్తత్ప్రజాశబ్దేనశుభ్యంతీతి । తథాపారస్పరః — ॥ శ్లో ॥ యాసప
తీమృతామాతృసపతీయాచతేమిథః । అపారాత్రైగుశుభ్యేజామా
హపారస్పరోమునిః ॥ * ॥ అత్రాత్రైయమపియోజనీయమ్ , “ భిన్నమా

తృప్త్యనుః” ఇతి । అత్రమాతృప్త్యనుసృపతీపితృప్త్యనుసృపతీచ భి
 న్నమాతృప్త్యసాభినృపితృప్త్యసాచ భవతీతితయోస్తత్తుతానాం చాహరి
 త్యమివచనార్థమనేయమన్యతై । తథాచసంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ పు
 త్రాప్త్యాసృపతీకాచైవ స్వసృపాసృపతీకాతథా । మాతృప్త్యనుశ్చసాచ
 తృప్త్యాసృపతీచపితృప్త్యనుః ॥ భిన్నమాతుశ్చపితరౌస్వసాభాతాత
 యోభావా । భిన్నమహుభ్యస్వసాపుత్రాభిన్నమాతుస్సతాసుతౌ ॥
 తయోర్భవౌచస్త్రీమృత్యాంపడింశతిదినాః ॥ సపిష్టాంస్త్రీనిష్ఠముచ్యై
 షుపుంమృతౌచతథాభవేత్ ॥ ఇతి । ఏవంచసపత్యాస్సపతీమాతృపితృవ
 గ్గాశౌచంనాచ్యైవ , బద్ధత్వాతాస్సనంతుభవతి । భిన్నపిత్రొరితి వచన
 స్యాద్ధాన్తరమపివర్ణయన్తి - దత్తస్యప్రతిగ్రహీతాభిన్నపితా, తత్పతీభిన్న
 మాతా, తస్యాఃపితాభాతాస్వసాపుత్రీతత్పరిజాశ్చప్రతిగ్రహీతుస్వసా
 తత్పరిజాశ్చమిథోదినేనశుభ్యన్తి । దత్తస్యజననీజనకరూపపిత్రోఃపితృమా
 తృప్త్యనృపత్యానాంతస్పరిజానాంచపక్షిణ్యాశౌచమేవ, “ పక్షిణీమనపిణ్డ
 యోనిసమ్బుధై” ఇతియోనిసమ్బుధ్విబద్ధనేన పక్షిణీవిధానాత్ । తథాచప్రు
 త్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ దత్తస్వసరిస్వప్రేయేదత్తభాతృనుతాస్వపి । పితృప్త
 సౌశ్చతత్పుత్రదుహిత్రోఃపక్షిణీమృతౌ ॥ పితృవేతద్దుహితరి తత్పు
 త్రైషుచపక్షిణీ ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ అహస్త్వదత్తక
 న్యాసు బాలేషుచవిశోధనమ్ । గుర్వన్తైవాస్యనూచానమాతులశ్రోత్రియే
 షుచ ॥ ఇతి । గురుః - ఉపాధ్యాయః , “ ॥ శ్లో ॥ అల్పంచాబహువా
 యస్య శ్రుతసోపకరోతియః । తకుపీహగురుంవిన్ద్యాచ్ఛుక్రితోవక్రియ
 యాతథా ॥ ” ఇత్యుక్తలక్షణః , తథా , అన్తేవాసీ - శిష్యః , అనూచానః -
 అగ్రావాంప్రవక్తా , మాతులః - అసన్నిహితః భిన్నోదరమాతులోవా
 శోక్రియభిహ సమాన్తగ్రామవాసీ విపక్షితః , “-ఏకాహం సప్రహ్లా
 చారిణి సమాన్తగ్రామీయేవ” ఇత్యాశ్వలాయనస్మరణాత్ , ఏకగృహ
 వాసినితు “శ్రోత్రియేరూపవంపన్నే” ఇతిపూర్వోక్తం । త్రైత్యుక్త
 ష్టవ్యమ్ అశ్రోత్రియన్వేత్తునిమృతేవత్యేకరాత్రమాహుజ్ఞః —
 వా । అసపిష్టాన్వేత్తునిమృతే ఏకరాత్రమ్ ॥ ఇతి । దత్తం — ౧౭ ॥

ఆచార్యవత్సపుత్రోపాధ్యాయమాతులశ్వశురశ్వశ్రునహాధ్యాయశి
 ష్యేష్వకరాత్రైణశుద్ధిః ॥ * ॥ ఇతి । ఉపాధ్యాయశబ్దార్థశ్చద్వికాయాం
 దర్శితః — ॥ శ్లో ॥ ఎకదేశంతువేదస్యవేదాక్షాన్యథవాపునః । యోఽధ్య
 పయతవృత్త్యర్థం సఉపాధ్యాయఉచ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । వైష్ణవేఽపుపాధ్య
 యగ్రహణం శాస్త్రోపదేష్ట్యాణాం జప్యమన్త్రోపదేష్ట్యాణామప్య
 చార్యాణాముపలక్షణార్థమ్ । అతపవాశ్వలాయనేనగురౌచాసపిణ్డేత్రిరా
 త్రమిత్యత్రాక్రమ్ “ ఇతరేష్వాచార్యేష్వకాహమ్ ” ఇతి, “ ॥ శ్లో ॥
 ఉపసీయతుయశ్శిష్యం వేదముధ్యాపయేద్ద్విజః । సకల్పంసరహస్యంచ త
 మాచార్యంప్రవక్షతే ॥ ” ఇతినిరూపితాచార్యాదితరేష్వాచార్యేష్వశ్య
 థః । స్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ సబ్రహ్మచారిణిప్రేతఉపాధ్యాయే త
 ఛైవచ । శ్వశురస్యసుతేచైవ అపహారాత్రైణశుద్ధిః ॥ * ॥ ఇతి । ఆశ్వ
 లాయనోఽపి — ॥ వా ॥ ఏకాహంసబ్రహ్మచారిణి ॥ * ॥ ఇతి । మనుర
 పి — ॥ శ్లో ॥ సబ్రహ్మచారిణ్యేకాహమతీతేక్షవణంస్మృతమ్ । మాతృబ
 ధాగురౌమిత్రే మణ్డలాధిపతౌతథా ॥ * ॥ ఇతి । ఏతదేకరాత్రాశోచం మ
 హామణ్డలాధిపతివిషయమ్, స్వల్పదేశాధిపతివిషయేతు యాజ్ఞవల్క్యః—
 ॥ శ్లో ॥ నివాసరాజనిప్రేతేతదహశ్శుద్ధికారణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । నివాసః -
 స్వదేశః, తస్యయోరాజా, స్వామీ - సయస్త్రిన్నహస్యతీతస్తదహర్మాత్రం
 శుద్ధికారణమ్, రాత్రోచేదతీతస్తదారాత్రిమాత్రమ్ । అతపవమనుః—
 ॥ శ్లో ॥ ప్రేతేరాజనిసజ్యోతిరస్యస్యాద్విషయేష్ఠితః ॥ * ॥ ఇతి । జ్యో
 తిహాసహవతః ఇతి సజ్యోతిరత్రాశోచమ్, అహిచేద్యావత్సూర్యదర్శ
 నమ్, రాత్రోచేద్యావన్నక్షత్రదర్శనమిత్యర్థః । పృథమనురపి —
 ॥ శ్లో ॥ గ్రామేశ్వరేకులవతౌ శ్రోత్రియేచతపస్విని । శిష్యేపశ్చపత్వ
 మూపన్నే శుద్ధిర్నక్షత్రచక్షణాత్ ॥ * ॥ ఇతి । కులవతిః - సమూహవతిః ।
 శ్రోత్రియాదావేకకాలవిధానమసన్నిధివిషయమ్ । సంగ్రహే— ॥ శ్లో ॥
 సబ్రహ్మచారిణ్యేకాహం సహాధ్యాయినీ పక్షిణీ । ఉపాధ్యాయ సహృ
 త్సృష్టిభూభృతువమృతేష్వహః ॥ బద్ధాస్నానం సగోత్రేహజ్జ్ఞా
 నానన్యస్థితః క్షుద్రే ॥ * ॥ ఇతి । ఏకాచార్యోఽధీతః సబ్రహ్మచారి,

స్యాలః - వత్సభాత్రా, మాతృపతౌ పితృపతౌచ జ్ఞాయమానసమబ్ధకే
 బంధజనే మృతే స్నానంభవతి, సగోత్రేతు తాద్వ్యధీమృతే అహూ
 రాత్రమిత్యర్థః । ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥ మాతుశ్చయోనిసమబ్ధేభ్యః
 పితృశ్చ సస్తమాత్పురుషాద్యావతావాసమబ్ధోజ్ఞాయతే తేషాం ప్రేతే
 ఘాదకోపస్పృశానం గర్భాః పరిహాప్యపరిసంవత్సరాః ॥ * ॥ ఇతి ।
 అపరిపూర్ణసంవత్సరానసపిణ్డబాలాః పరిహాప్యవర్జయిత్వా జ్ఞాయమానసం
 బంధే బంధామృతే స్నానమిత్యర్థః । సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ శ్వశూశ్వ
 శురతత్పుత్రయాజ్యాచార్యసుతర్హిజామ్ । ఉపాధ్యాయస్యసద్యస్సాస్య
 స్మృతౌతత్ప్రతియోగినామ్ ॥ * ॥ ఇతి । శ్వశ్వాద్విదతియోగినామృ
 తౌ శ్వశ్వాద్విదీనాంసద్యశ్శౌచం స్నానాచుద్ధరిత్యర్థః । ఉక్తమసపిణ్డే
 త్మిత్రాత్రాద్యాశౌచంసర్వవశేః సుసమానమ్ । తథాచర్హికాయామ్ —
 ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచమసపిణ్డేషు ప్రాప్తిశ్శ్రోత్రియే గురౌ । అతీతే నృపశౌ
 తద్వదృతుకాలేచ యోషితామ్ ॥ అప్రజాసుతథాస్త్రీషు మాతులేబా
 ధవేషుచ । వీవమాదావశౌచస్య చతుర్థామపి తుల్యతా ॥ * ॥ ఇతి ।
 అప్రజాసు - గర్భస్రావాదినా నష్టప్రజాసు

అనేకాశౌచసన్నిపాతే

అనేకాశౌచసన్నిపాతేప్రతినిమిత్తం నైమిత్తికావృత్తాతాం నివార
 యతిపరాశరః — ॥ శ్లో ॥ అన్తరాతుదశాహస్యపునర్వరణజన్మనీ ।
 తావత్స్యాదశుచిర్విప్రీయావత్తత్స్యాదనిర్దశమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యదాద
 శాహాశౌచకాలమధ్యే తత్తుల్యస్యతతోల్పస్యవానిమిత్తైజననమరణేస్యా
 తాంతదాపూర్వప్రవృత్తమాశౌచంయావదనిర్దశమనిర్దతదశాహంస్యాద్వి
 ప్రస్తావదేవాశుచిర్భవతి, సపునర్మధ్యోత్పన్నమరణాదినిమిత్తదశాహ
 ద్యాశౌచవానిత్యర్థః । శ్శబ్దిభితావపి — ॥ వా ॥ అభచేదన్తరాప్రమీయే
 తజాయేతవాశిష్టే రేవదివనైశ్చ ధ్యేదహశ్చేషేద్వాభ్యాం ప్రభాతేతిస్మ
 ఛిః ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ అన్తరాజన్మమరణే తేషా
 హూభిర్విశుధ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । విష్ణురవి — ॥ వా ॥ జననాశౌచమధ్య
 మద్యవతంజనసంస్కృత్యత్రపూర్వాశౌచవ్యవహరముద్ధి, మరణాశౌచ

మధ్యేజ్ఞాతిమరణైః పేవమ్ || * || ఇతి । గౌతమోఽపి — || వా || తచ్ఛే
 దన్తః పునరాపతేచ్ఛేషేణ శుభ్యేరణ రాత్రిశేషే ద్వాభ్యాం ప్రభాతేతి
 స్మృతిః || * || ఇతి । చన్ద్రికాయామిదం వ్యాఖ్యాతమ్ — || వా || సమ్మా
 గ్లాశౌచస్యాన్త్యాజులారాత్రమధ్యే సమ్మాగ్లాశౌచాన్తరస్య యదాను
 నిపాతస్తదా ద్విత్వీయాశౌచస్య ప్రథమాశౌచకాలశేషేణ నశుద్ధిః కింతు
 తచ్ఛేషాదూర్ధ్వం ద్వాభ్యాం రాత్రిభ్యాం శుద్ధిః, యదాతు పునరప్తమేయా
 మే సమ్మాగ్లాశౌచాన్తరస్య నిపాతస్తదా అప్తమయామాదూర్ధ్వం తిస్మిన్
 రాత్రిభిః || * || ఇతి । స్మృత్యన్తరేఽపి — || శ్లో || నిశావశేషే ద్విది
 నాన్తదూర్ధ్వం యామావశేషే త్రిదినాత్మీయాతి || * || ఇతి । శాతాత
 పోఽప్యాహ — || శ్లో || రాత్రిశేషే ద్విహామచ్ఛుద్ధిర్యామశేషే త్విహా
 దితి || * || అయంచవిశేషస్సంపూర్ణాశౌచస్య నిపాతవిషయోద్రష్టవ్యః ।
 యదాహ బోధాయనః — || వా || అథయదిదశరాత్రాస్సనిపతేయ
 రాద్యందశరాత్రమాశౌచమానవమాద్దివసాత్ || * || ఇతి । ఆజ్జీతా
 భివిధౌ, యావన్నవమదివస సమాప్తిస్తావత్పూర్వాశౌచకాలేన ఉత్తరా
 శౌచసమాప్తిరిత్యర్థః । ఏవంచపూర్వాశౌచాన్త్యదినేఽపి సన్నిపతితస్యాస
 మ్మాణస్య ద్విత్వీయాశౌచస్య పూర్వాశౌచశేషేణైవ శుద్ధిరోబధవా । త
 ధాచధర్మదీపే — || వా || బ్రాహ్మణస్య పూర్వాశౌచదశమేఽహియ
 దా సమ్మాగ్లా ద్విత్వీయాశౌచప్రక్రమస్తదారాత్రిశేషే ద్వాభ్యామిత్యయం
 విశేషః || * || ఇతి । దేవలోఽపి — || శ్లో || పునః ప్రాప్తందశాహ
 త్వానిశ్చారే వ్యసహగచ్ఛతి । దశమేఽహియతే ద్వస్య ద్వహాత్స
 తువిశుభ్యతి || ప్రభాతేతు త్రిరాత్రేణ దశరాత్రేష్యయంచ విధిః || * ||
 ఇతి । యదిజననాశౌచమధ్యేమరణమాపతతి తదామరణదినమారభ్యదశా
 హాశౌచమాహ అగ్నిరాః — || శ్లో || సూతకే మృతకంచేతాన్యత్మృతకే
 ర్వధసూతకమ్ । తత్రాధికృత్య మృతకంచౌచంతు ర్యాన్ సూతకమ్ || * ||
 చతుర్వింశతిమతేఽపి — || శ్లో || మృతజాతకయోర్యోగే యాశుద్ధిస్సా
 తుకర్షణే । మృతేన శుభ్యతే జాతం న మృతం జాతకేన తు || * || ఋత్విం
 శ్చతే — || శ్లో || శావాశౌచేన ముత్సనే సూతకంతు యదాభవేత్ ।

శావేనశుభ్యతేసూతిర ౨సూతిశ్శావశోధనీ ॥ * ॥ ఇతి । దేవలః —
 ॥ శ్లో ॥ మరణోత్పత్తియోగేతుగరియోమరణంభవేత్ । అఘానాంసన్ని
 పాతేహి శుద్ధిజ్ఞేయోగరియసా ॥ * ॥ ఇతి । గరియస్త్యాచాప్తవేనసమ
 కాలస్యాపిసూత్యాశౌచస్యస్వరూపతోలఘీయసశుద్ధిరిత్యర్థః । కాలణో
 గురుణాఽఽశౌచేనలఘ్వాశౌచశుద్ధిమాహ హరితః — ॥ శ్లో ॥ శావాస్తై
 శావఆయాతేపూర్వాశౌచేనశుభ్యతి । గురుణాలఘుశుభ్యేత్తులఘునాస్తై
 వతన్దురు ॥ * ॥ అల్పకాలాశౌచమధ్యేదీర్ఘకాలాశౌచప్రాప్తేదీర్ఘకాలా
 శౌచేనశుద్ధిమాహ ఉశనా — ॥ శ్లో ॥ స్వల్పాశౌచస్యమధ్యేతుదీర్ఘ
 శౌచంభవేద్యది । నపూర్వేణవిశుద్ధిస్సాన్యతస్వకాలేనైవశుభ్యతి ॥ * ॥
 శబ్దః — ॥ శ్లో ॥ సమానాశౌచసమ్పాతేప్రథమేనసమాపయేత్ । అస
 మానంద్వివీతీయేనధర్మరాజవచోయథా ॥ * ॥ ద్వివీతీయమాశౌచంప్రథ
 మాశౌచకాలాపేక్షయాదీర్ఘకాలత్వేనాసమకాలంద్వివీతీయేనద్వివీతీయాశౌ
 చకాలేనైవసమాపయేదిత్యర్థః । యమోఽపి — ॥ శ్లో ॥ అఘవృద్ధిమదాశౌచం
 పశ్చిమేనసమాపయేత్ । యథాత్మిరాత్మప్రకృతైదశాహంప్రవిశే
 ద్యది ॥ ఆశౌచంపునరాగచ్ఛేత్తతస్మాదాపిశుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవి
 శేషోదేశవసేనోక్తః — ॥ శ్లో ॥ పరతః పరతోశుద్ధిరఘవృద్ధావిధీయతే ।
 స్యాచ్ఛేత్పశ్చాత్తమాదహఽఽపూర్వేజ్జీవవిశిష్యతే ॥ * ॥ అసాధ్యః -
 పరభూతస్యపూర్వసజాతీయస్యవిజాతీయస్యవాదినాధిక్యేనవృద్ధాపర
 తశుద్ధిః , పరాశౌచస్యయావాకాలస్తస్యసర్వస్యాపగమవర్యస్తమ
 శుద్ధిః , పూర్వాశౌచంపరాశౌచాపేక్షయాస్వల్పకాలమపియదిపశ్చిమా
 దహఽఽపశ్చిమదితాత్పరతోఽపికతిపయదిసోపేతంస్యాత్తదాపూర్వేణ
 పూర్వాశౌచకాలశేషేణపరాశౌచస్యాపిశుద్ధిర్విశిష్యతేవిధీయతిఇతి । చ
 ద్విక్రికాయామప్యసాధ్యోఽభిహితః — ॥ వా ॥ ఉత్తరాశౌచస్యది
 ఘికాలత్వేపియదిపూర్వాశౌచకాలాదధాధికకాలంస్యాత్తదా
 పూర్వేజ్జీవోత్తరస్యాపిశుద్ధిర్భవతి , అత్రాదాహరణమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ అధ
 స్తాన్ ౨సమాప్తాసాచుద్ధిస్సాన్యతస్మిన్వేనవేదా । మృతేజీవేపివాతస్మిన్ ౨
 సూత్యాభిర్వేనసజ్ఞస్యయా ॥ ” ఇతివచనేనసత్తమమానప్రసవేనత్తరా

త్రమ్ , అష్టమమాసప్రసవే అష్టరాత్రము క్తమ్ , తత్రయదానంతరా
 త్రాద్యాశోచమధ్యేదశరాత్రాశోచంతదాఽథాధికత్వాత్పూర్వాశో
 చశేషేనోత్తరాశోచస్య శుద్ధిర్భవతి , ఏవమన్యత్రాప్యత్రరాశోచకా
 లాద్ధాధికకాలేపూర్వాశోచేద్విత్తీయాశోచస్యతచ్ఛేషేషశుద్ధిః ॥ * ॥
 ఇతి । అయమేవార్థః స్మృతిరత్నమూఢవీయాదావభిహితః , తత్రచెన్నము
 గాహృతమ్ , ॥ వా ॥ యదాగర్భపాతనిమిత్తేషడహశోచేయదిదశాహ
 శోచమాపతేత్తదాషడహశోచశేషేషేషదశాహశోచస్యాపినివృత్తిః ॥ * ॥
 ఇతి । ఏతదేనాభిప్రేత్యదశకేఽప్యక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ అల్పత్వౌఽపిది నాధి
 కాద్దశదినం గచ్ఛేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యత్తు కైశ్చిదుక్తమ్ , “ కలౌనిషిద్ధ
 స్యక్రమాశోచస్యప్రతిపాదనాస్తురుక్తిః ” ఇతి , తదవిచారితరమణీ
 యమ్ , క్రమాశోచస్యతిరిక్తస్యపౌషాది నాధికాశోచస్యచర్దికాదాపు
 త్తిత్వాత్ । హరితః — ॥ శ్లో ॥ స్వల్పకాలేన్మృతాశోచేద్దీర్ఘంచేజ్జాత
 కంభవేత్ । స్వల్పకాలేనశుద్ధిస్సన్యసద్దీర్ఘైశ్చైవశుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । వ్యా
 సోఽపి — ॥ శ్లో ॥ మృతాత్రమృతమధ్యేతు దశాహంజాతకంభవేత్ ।
 మృతాశోచేనశుద్ధిస్సన్యసిత్వాహాభగవాన్యనుః ॥ * ॥ ఇతి । మత్స్య
 పురాణే — ॥ శ్లో ॥ జాతాశోచస్యమధ్యేతుతతోన్యూనామృతిః పతేత్ ।
 నతత్రజననాశోచం మృతకైవైవశుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । షడశీతా విశేషఉ
 క్తిః — ॥ శ్లో ॥ శావాదల్పసమావాఽపి సూతిశ్శావేనశుభ్యతి । స్వభావ
 బహుసూతిస్తు న్యూనశావవిశోధినీ ॥ బహుసంఖ్యాది నంయత్తు తస్య భావబ
 హూచ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । యథాస్వదేశోచారమత్రస్యనష్టా । సంక్ర
 హే — ॥ శ్లో ॥ సూకేతత్పునస్సన్యిచ్ఛేచ్ఛాచ్ఛావేతద్వాఽధసూతకమ్ । పూ
 ర్వేషైవోత్తరంగచ్ఛేన శావం సూతకాత్కాంచిత్ ॥ పూర్వస్యావ్యవధి
 నేతచ్ఛేషద్వ్యహంపూర్వాపుతః పరమ్ । త్ర్యహంపూర్వావ్యయామే
 చతత్ప్రభాతేఽథవాయది ॥ దీర్ఘదల్పం ప్రజేనాల్పదీర్ఘమిత్యనుసంజ్ఞ
 తా । ప్రభాతేఽవ్యవధినేవాప్తమపైత్యల్పంహిదీర్ఘతః ॥ * ॥ ఇతి ।
 అత్ర శేవిజాహుః “ పూర్వేషైవోత్తరంగచ్ఛేత్ , ఇతి వచనేనపూ
 ర్వమృతినిమిత్తాశోచమధ్యే ఉత్తరమృతినిమిత్తాశోచస్య సన్నిపాతే

దేశాంతరీయస్య చా తస్య శ్రవణే పూర్వశే షేణ శుద్ధిరన్తరమృతి
నిమిత్తాశౌచమధ్యే పూర్వాశౌచశ్రవణే ఉత్తరాశౌచశేషేణశుద్ధిః, కిం
తుఅవశిష్టమతిక్రాంతాశౌచమనుష్ఠేయమేవ, ఉత్తరాఘశేషేణపూర్వా
ఘస్యశుద్ధ్యభావాత్, ఉత్తరమృతినిమిత్తాశౌచమధ్యేపూర్వాశౌచస్యా
నతిక్రాంతస్యశ్రవణేపూర్వశేషేణాంతరస్యాపిశుద్ధిః, పూర్వస్యాతిక్రాంత
స్యతుదీర్ఘాదల్పమితివచనేన ఉత్తరాశౌచశేషేణశుద్ధిః, ఆశౌచమధ్యే
అవతితస్యాశౌచనిగమనానంతరంశ్రవణే నపునరాశౌచమనుష్ఠేయమ్,
సన్నిపాతాశౌచవచనేషు పునరాశౌచపాతేశిష్టాహుచుచ్ఛిదివిధానాత్,
యథాస్నానానంతర మస్పృశ్యస్పృశ్యావగమేఽపి తేనైవస్నానేన పూ
ర్వస్యాపి శుద్ధిః ” ఇతి । మాతాపితృమరణాశౌచయోరన్యదినాత్పూ
ర్వమేవ మిథస్సన్నిపాతేఽపినప్రథమాశౌచశేషేణైవ శుద్ధిః । యదాహ
శ్భః — ॥ శ్లో ॥ మాతర్యగై ప్రమీతాయామశుద్ధౌ మ్రియతేపితా ।
పితుశ్చేషేణశుద్ధిస్సన్యస్తాతుః కుర్యాత్తుపక్షిణీమ్ ॥ * ॥ ఇతి, మాతృశా
వాశౌచమధ్యేపితృశావసన్నిపాతేపితృశావేనైవశుద్ధిః, పిత్రాశౌచమ
ధ్యేమాతుశ్శావసన్నిపాతేతు పూర్వాశౌచానంతరం మాత్రాశౌచం పక్షి
ణీమాత్రమునువర్తత్యిత్థః । వడశీతా — ॥ శ్లో ॥ పూర్వేణ వాఽపరే
ణాపిపిత్రాశ్శావేనహీతరత్ । ఆశౌచంశుద్ధిమాయాతినపిత్రాశ్శావమ
న్యతః ॥ మాత్రాశౌచస్యమధ్యేతు పితాచమ్రయతేయది । పితుర్మరణ
మారభ్యపుత్రాణాందశరాత్రకమ్ ॥ పిత్రాశౌచస్యమధ్యేతు యదినూ
తాప్రమీయతే । దశాహత్యైత్యకామార్గం మాతృకం పక్షిణీభవేత్ ॥ * ॥
దేవలోవిశేషమాహ — ॥ శ్లో ॥ మృతం పతిమనువ్రజ్య వతీచేజ్జ్వ
లనంగతా । నతత్రపక్షిణీకార్యాపైత్యకాదేవశుభ్యతి ॥ పుత్రాఽన్యో
వాఽగ్నిదస్తస్యాస్తవదేవాశుచిస్తయోః । నవశ్రాద్ధం సపిండంచ యగ
పచ్చనమాపుయాత్ ॥ భర్తుః పిత్రాదిభిః కుర్యాద్భర్తృపత్యావ్యస్త
నైవహి । సాపత్యావాఽనపత్యావా నభేదఇతిగోవిలః ॥ * ॥ ఇతి । తథా
చగోవిలః — ॥ శ్లో ॥ ఏకచిత్యాం సమాచూఢా దమ్పతీనిధనంగతా । ఏ
కోద్దిప్తం షోడశంచ భర్తురేకాదశేఽహని ॥ ద్వాదశేఽహనిసంప్రాప్తైపిల్ల

మేకం ద్వయోః క్షిపేత్ । పితామహాది పిణ్డేషు తంపితువి ౯ నియో జయే
 త్ ॥ * ॥ ఇతి । యనుః — ॥ శ్లో ॥ పశ్యాచై క్యేనక ర్తవ్యం సపిణ్డీకరణం
 స్త్రియాః । సామృతాపిహితేనైక్యం గతామన్త్రాహుకప్రత్యైః ॥ * ॥ సం
 గ్రహే — ॥ శ్లో ॥ పశ్యుర్మృతాహవ్యది నేనుగచ్ఛేద్యాస్త్రీసతిచి
 త్యధిరోహణేన । దశాహతోభర్తురఘస్యశుద్ధిః శ్రాద్ధద్వయం స్యాత్పృథగే
 కకాలే ॥ * ॥ అన్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥ పూర్వేమ్యుర్వాపరేమ్యుర్వాభ
 ర్తారమనుగచ్ఛతి । భర్తృసహేపశుద్ధిస్సన్యచాచ్ఛింధ్యైకదినేభవేత్ ॥ * ॥
 ఇతి । వసిష్ఠోవిశేషమాహ — ॥ శ్లో ॥ అనుయానేతుపతి నా సపిణ్డీకరణంస
 హ । అన్తర్థాయత్యణం మధ్యేభర్తృశశురయోరపి ॥ * ॥ ఇతి । అ
 స్యాథః - పూర్వంభర్తృపిణ్డేపిత్రాదిభిస్సంయోజితే ప్రథమపిణ్డోభ
 ర్తృపిణ్డోభవతి , ద్వితీయశ్శశురపిణ్డోభవతి , తత్రాభర్తృశశురపిణ్డ
 యోర్మధ్యేత్యణమన్తర్థాయభర్తృపిణ్డేన స్త్రిపిణ్డంయోజయేదతి । శ్శుశ్ర
 వైరే — ॥ శ్లో ॥ మాతాపిత్రార్మృతాచైవజననేత్వారసస్యచ । స్యా
 శౌచాపగమైవైవ శుద్ధిస్సన్యాన్యకాలతః ॥ * ॥ ఇతి । సపిణ్డాఘమధ్యే
 పిత్రార్మృతావారసపుత్రజననేదనసపిణ్డాఘశేషేణ శుద్ధిః , కింతుమా
 తాపితృమరణనిమిత్తం పుత్రజనననిమిత్తం చ దశాహ మాశౌచ మనుష్ఠేయ
 మిత్యర్థః । అన్తరాః — ॥ శ్లో ॥ దాహకస్తుదశాహస్తశ్శవదాహంచరే
 ద్యది । పూర్వేజ్జేవవిశుద్ధిస్సన్యత్రాస్తద్దినసాదృవేత్ ॥ * ॥ నార
 దః — ॥ శ్లో ॥ అన్తర్దశాహేచేతగర్భః పునః ప్రేతస్య సంస్కృతిః ।
 తస్మాదుచ్ఛిః పూర్వశేషాదేకోద్దిప్తం యథోదితమ్ ॥ పితరాచేద్దహేత్తత్ర
 దశాహాచ్ఛిధిగి ౨దే ॥ * ॥ ఇతి । ఏకోద్దిప్తం యథోదితమితి - “ ఏకాద
 శేహి ౨మధ్యాహ్నా ౨ఏకోద్దిప్తం విధీయతే ” ఇతివచనాత్తత్తదేకాదశాహ
 ఏవైకోద్దిప్తం భవతీత్యర్థః । హరితశ్చ — ॥ శ్లో ॥ దాహకార్యద్వయం
 స్యాచ్ఛేతగర్భైరేకేవిశేషః । పూర్వేజ్జేవసమాప్యేతతాయపిణ్డంది
 తీయకమ్ ॥ * ॥ తాయపిణ్డమితి స్వావినాభూతాశౌచోపలక్షణమ్ । దక్షః —
 ॥ శ్లో ॥ మృతాశౌచనిమిత్తేద్వేదహనంమరణంతథా । జ్ఞాతీనాంమరణా
 దేవదహనాద్దాహకస్యతు ॥ అన్యందధ్ధాద్దశాహస్తశ్శుచిః పూర్వాభు

శేషతః || * || ఇతి । సంక్రమే — || శ్లో || పితృన్వానన్తరానేకాద
 ధ్వాపూర్వాఘృతశ్శుచిః । పితరౌచేద్యహేత్రత్రనశాహాఘ్నధిరగ్నిదే || * ||
 ఇతి । అఖణ్డాదర్శే — || వా || జననమరణయోరన్యతరస్త్వేవతామా
 నేయదికశ్చిజ్జాయేత తతస్తుమాతాపిత్రౌర్దశాహమేవాశౌచంనసపిణ్డాన్తర
 పత్నూర్వకాలేనైవశుద్ధిరాపిగురుణా || * || ఇతి । తథాబాధాయనః —
 || వా || జననమరణయోస్సనిపాతేజననేమాతాపిత్రౌర్దశాహమాశౌ
 చమ్ || * || ఇతి । సంక్రమే — || శ్లో || స్వాశౌచకాలతప్తైవసూతి
 కాజనకోఽగ్నిదః । శుద్ధ్యేరన్యఘృయోగైపినపూర్వాశౌచశేషతః || * ||
 షడశీతాపి — || శ్లో || పూర్వాశౌచేనయాశుద్ధిఃసూతీనాంమృతీనాంచ
 సా । సూతికామగ్నిదంహితాప్రైతస్యదమతానపి || * || ఇతి । పతమ
 క్తంభవతి - జ్ఞాత్యఘేవర్తమానేయదిప్రసవస్సృతదామాతుస్సూతకావధి
 తపవశుద్ధిః , పితృర్దశాహేనైవ , తత్రజ్ఞాత్యఘమధ్యేజ్ఞాతిదాహేకృతేస
 తిదాహకస్యదాహాదిదశాహేనైవశుద్ధిః , నపూర్వాశౌచశేషేణ , పున
 జ్ఞాత్యన్తరదాహేపూర్వదాహాదిదశాహశేషేణశుద్ధిః , పిత్రౌస్తుదా
 హేదాహకస్యాన్యేషామపిపుత్రాణాంపితృమరణాదిదశాహేనైవశుద్ధిర్న
 పూర్వదాహదశాహశేషేణేతి

పక్షిణ్యాశౌచినాఅజ్ఞాతిదాహేవిశేషఃస్మర్యతే — || శ్లో || అజ్ఞాతిం
 తునరందధ్వాత్రిరాత్రమశుదిర్భవేత్ । జ్ఞాతీనాందర్శనాఘ్నధిస్సజ్జి
 తేదశరాత్రకమ్ || * || ఇతి । అజ్ఞాతిదాహేముఖ్యకర్తృదర్శనాభావేఉ
 దకదానేసతిత్ర్యహమాశౌచమస్తి , త్ర్యహాత్పరమస్థిసజ్జయినాత్పూ
 ర్వంకర్తృదర్శనేదర్శనానన్తరం దాహకర్తురాశౌచముదకమపినాస్తి , స
 జ్జయినాత్పరంకర్తృదర్శనేతుప్రేతాన్సభోజనేదశాహపర్యన్తమాశౌ
 చమ్ , దశమదినేఉదకమవ్యస్తీత్యర్థః । దీపికాయాంతు — || శ్లో || జ
 నకస్యజననాశ్చభార్యాయాభర్తురేవచ । పుత్రస్యదుహితుశ్చైవజన
 నేమరణేఽపిచ । స్వకాలేనైవశుద్ధిస్సృత్యేషవన్యాయోనవిద్యతే || * ||
 జ్ఞాత్యఘమధ్యేపుత్రజననేపిత్రౌర్దశాహతపవశుద్ధిః , భార్యదిమరణే
 తస్మిన్రియోగినామపిస్వకాలతపవశుద్ధిర్నపూర్వశేషేణేత్యర్థః

ఆశౌచమధ్యపుత్రజననే జాతకర్మాదికమపి కార్యమేవ । యదా
హప్రజాపతిః — ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచేతు సముత్పన్నేపుత్రజన్మయదాభవే
త్ । కన్తుస్తాతాగ్లిశుద్ధిః పూర్వాశౌచేన శుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । పిత్రఘ
మధ్యపుత్రజననేపితృమరణాశౌచ శేషేణపుత్రజన్మనిమిత్తాశౌచమపిశు
భ్యతీత్యర్థః । తథాచరత్యావళ్యామ్ — ॥ శ్లో ॥ పిత్రార్పితాన్తరా
ధేతుస్వభార్యాచెత్ప్రియాయతే । పిత్రాశ్శేషేణశుద్ధిస్సాన్యతేత్యాది
శుద్ధిస్స్వకాలతః ॥ * ॥ ఇతి । మాతాపితృమరణాశౌచమధ్యభార్యా
యాః ప్రసవేనతిజనకస్యపితృమరణాఘశేషేణశుద్ధిః , పత్యాప్యస్తుస్వ
కాలేనైవేత్యర్థః ।

అసన్నిహితజననమరణయోర్విశేషః

అసన్నిహితదేశభవనపిణ్డమరణాశౌచమాహమనుః — ॥ శ్లో ॥
విగతంతువిదేశస్థం శృణుయాద్యోహ్యనిర్దేశమ్ । యచ్ఛేషం దశరాత్ర
స్యతావదేవాశుచిర్భవేత్ ॥ * ॥ విగతమ్ - మృతమ్ , విదేశస్థమ్ - అస
న్నిహితదేశస్థమ్ , అనిర్దేశమ్ - అనిగ్రతదశాహమ్ , దశరాత్రస్యాన్తస్త్వ
జాత్యుక్తకాలాశౌచమధ్యేతియావత్ , ఏతజ్జన్మాశౌచస్యాపిప్రదర్శ
నార్థమ్ । తథాచబృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ అన్యదేశమృతంజ్ఞాతంశ్రు
త్వాపుత్రస్యజన్మవా । అనిగ్రతదశాహంతుశేషాఽఘాభిర్విశుభ్యతి ॥ * ॥
అన్యదేశే - అసన్నిహితదేశే , పుత్రస్యజన్మ - జ్ఞాతేస్త్వస్యవాఽప
త్యస్యజన్మ । శశ్లోఽపి — ॥ శ్లో ॥ దేశాన్తరగతంశ్రుత్వాకల్యాణంమ
రణంతథా । యచ్ఛేషందశరాత్రస్యతావదేవాశుచిర్భవేత్ ॥ * ॥ దే
శాన్తరగతమ్ - అసన్నిహితదేశభవనమ్ , కల్యాణమ్ - అపత్యజన్మైతియా
వత్ । దశరాత్రస్యేత్యేతతాగ్లాన్తరస్యాపుష్పలక్షణార్థమ్ , “ ॥ శ్లో ॥
యస్యవర్ణస్యయః కాలావిహితోగుణవత్తయా । శ్రుత్వాతదన్తరేవాఽసౌ
తచ్ఛేషేణైవశుభ్యతి ॥ ” ఇతిన్మరణాత్ । యజ్ఞవల్క్యేఽపి — ॥ శ్లో ॥
ప్రాపితేకాలశేషస్సాన్యత్ ॥ * ॥ ఇతి । సత్క్రియా — ॥ శ్లో ॥ శిష్టాహ
మేవసర్వేషామపిజ్ఞాతేఽన్తరాత్వఘే । ప్రాకన్విభయాతునితసేవ్యం త
దూర్ధ్వందశరాత్రకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । శావేదసూతకేచాన్తరామధ్యేఅప

గతేనతిపుత్రవ్యతిరిక్తానాం సర్వేషామపి సపిణ్డానాం శిష్టాహమేవాఘంభ
వతి, పుత్రస్యతుముఖ్యకర్తురపి అస్థిసంజ్ఞాయనాత్పక్తిప్రార్థితీశ్రు
తాశిష్టాహమేవాశౌచమ్, తదూర్ధ్వం శ్రవణదినాదిదశాహమేవేత్యర్థః ।
తథాచస్త్యుత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ పితృత్వతాచేక్షారస్థశ్శ్రితావత్స్థి
వసాత్పరమ్ । పుత్రశ్శుద్ధ్యేద్దశాహేన సంజ్ఞాయాత్పక్తిశ్చేషతః ॥ * ॥
ఇతి । “చతుర్థేహనివిప్రాణామస్థిసంజ్ఞాయనం స్మృతిమ్” ఇత్యస్థిసంజ్ఞ
యనస్యచతుర్థదినేకర్తవ్యత్వవిధానాత్, “సంజ్ఞాయాత్పక్తిశ్చేషతః”
ఇతిసంజ్ఞయనచతుర్థదివసప్యేవోపలక్షితత్వాత్, చతుర్థదినాత్పరస్థి
త్యమరణశ్రుతాశిష్టాహంచతుర్థదివసాది తచ్చుత్తరాదశాహమితీకేచిత్

అతిక్రాంతాశౌచమ్

ఉక్తసన్ధ్యశరాత్రాదిశావాశౌచస్యావగమాదూర్ధ్వమసన్నిహిత
దేశేమృతసపిణ్డస్యమరణవార్తాశ్రవణేత్వాహమనుః — ॥ శ్లో ॥ అతి
క్రాంతాదశాహేతుమిత్రాత్రమశుచిర్భవేత్ । సంవత్సరేవ్యతీతేతుస్సృ
ష్టైవవాపోవిశుధ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । శబ్దోఽపి — ॥ శ్లో ॥ అతీతేదశరాత్రే
తుమిత్రాత్రమశుచిర్భవేత్ । తథాసంవత్సరేఽతీతేసాం తపవవిశుధ్య
తి ॥ * ॥ దేవలః — ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచాహస్వత్వతేషు బద్ధశ్చేచూఛయి
తేమృతః । తత్రమిత్రాత్రమాశౌచంభవేత్సంవత్సరాంతరే ॥ * ॥ సంవ
త్సరాంతరే - ప్రథమసంవత్సరాంతరే । చల్లికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ అ
తీతేసూతకేస్వేత్సేత్సమిత్రాత్రంస్యాదశౌచకమ్ । సంవత్సరేవ్యతీతేతుస
ద్యశ్శౌచంవిధీయతే ॥ * ॥ అత్రసూతకశబ్దశ్శావాశౌచపరః । యాజ్ఞవ
ల్క్యేఽపి — ॥ శ్లో ॥ పోషితేకాలశేషస్సాన్ధ్యదశేషేత్ర్యహమేవతు ।
సర్వేషాంవత్సరేపూర్ణప్రేతేదత్తోద్దకంశుచిః ॥ * ॥ అశేషే - అతిక్రా
ంతాదశాహాదావిత్యర్థః । అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః — ॥ వా ॥ అయంచత్ర్య
హాదశాహాదూర్ధ్వం మాసత్రయాదరాష్ట్రక్రిక్షవ్యః, పూర్వోక్తం
తుసద్యశ్శౌచం నవమమాసాదూర్ధ్వమర్వాకసంవత్సరాష్ట్రక్రిక్షవ్యమ్, య
శుప్తసదూర్ధ్వందశాహాచ్ఛ్రితావకరాత్రమితవసస్థత్యరణంతదూర్ధ్వం
షడ్మాసేభ్యోయోవన్నవమమ్, యచ్ఛ్రితావకార్ధ్వందశమాసాపక్షిణీమితి

తస్మానత్రయాదూర్ధ్వమర్వాక్వస్థాత్ । తథాచవృద్ధవసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥
 మాసత్రయేత్రిరాత్రంస్యాత్ షణ్మాసేపక్షిణీతథా । అహస్తునవమాద
 ర్వాదూర్ధ్వంసానేనశుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । తథాష్టమ్యర్థసారే — ॥ వా ॥
 అతీతాశోచంతుస్వాశోచకాలాదూర్ధ్వం బ్రాహ్మణాదీనాం సర్వేషాం
 వణ్ణానాముపనయనాదూర్ధ్వం (స్త్రీ)ణాంబివాహాదూర్ధ్వంభవతి , తచ్చమా
 సత్రయేత్రిరాత్రంషణ్మాసేపక్షిణీనవమమాసేత్వేకాహం తతః పరం స
 దైలం సాత్వోద్దకదానాచుద్ధిః , అతీతాశోచే స్వాశోచకాలత్రిభాగా
 దూర్ధ్వం స్పృశ్యోః , జన్మన్యతిక్రాంతాశోచంసపిణ్డానాం నాస్యైవ , పు
 త్రజన్మనితుపితుఃసానమస్యైవ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృతిరత్నమాధపీయాది
 షుతు — ॥ వా ॥ దశాహాదూర్ధ్వమర్వాక్మిప్రత్యాత్త్రిరాత్రం షణ్మా
 సాదర్వాక్వపక్షిణీలర్వాక్సంవత్సరాదేకాహమ్ ॥ * ॥ యదాహవిష్ణుః —
 ॥ శ్లో ॥ అర్వాక్మిప్రత్యాత్త్రిదినం షణ్మాసాచ్చదివారిశమ్ । అహస్సంవ
 త్సరాదర్వాగ్దైశాన్తరమృతేష్వపి ॥ * ॥ ఇతి , అత్రదివాశబ్దైనఅహర్ద్వ
 యముచ్యతే , దివారిశమ్ - పక్షిణీతియావత్ । తథాచదేవలః — ॥ శ్లో ॥
 ఆత్రిప్రత్యాత్త్రిరాత్రంస్యాత్ షణ్మాసాత్పక్షిణీతతః । పరమేకాహమావద్దా
 దూర్ధ్వంసానేనశుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । వీతేత్వాశోచేసంవత్సరాంతస్యైవ
 రాత్రేణైవిష్ణుపచనమపి దేవలవచనసమానవిషయమ్ , షణ్మాసాదూర్ధ్వం
 వత్సరమధ్యేపకరాత్రేణశుద్ధిరితి యావత్ , ఏవంచమాసత్రయేత్రిరా
 త్రంస్యాదితివృద్ధవసిష్ఠవచనస్య “ అర్వాక్త్రిప్రత్యాత్త్రిదినమ్ ” “ ఆ
 త్రిప్రత్యాత్త్రిరాత్రంస్యాత్ ” ఇతివిష్ణుదేవలవచనయోశ్చనికటదేశతా
 రతన్మాపేక్షోవికల్పద్రష్టవ్యః । యత్తు సజ్జగిహకాగ్రవచనమ్ —
 ॥ శ్లో ॥ త్రిరాత్రంత్రిషుమాసేషుపక్షిణ్యేవతతస్త్రిషు । తతోఽహష్టత్వ
 ధస్సానందశరాత్రాత్యఘశ్రుతో ॥ * ॥ ఇతి , తత్ర ప్రమాణంమృగ్య
 మ్ । నతత్రదేవలవచనంప్రమాణమ్ , ఆత్రిప్రత్యాత్త్రిరాత్రంస్యాదితిపరి
 త్యాష్టమిరత్నమాధపీయాదిషువ్యాఖ్యాతత్వాత్ । నచమాసత్రయేత్రిరా
 త్రంస్యాదితి వృద్ధవసిష్ఠవచనంప్రమాణమ్ , అహస్తునవమాదర్వాక్ ఇత్య
 శ్వాంశస్వాస్వాశ్రయణప్రసక్తాత్ । నచతతస్తతీకదేశాశ్రయణముది

తమ్ , అతావికల్పపవచన్తి కాయాముక్తః । భర్తృమరణేవతాన్య
 దశాహాత్పరమపి దశాహమ్ , “ దశాహంపుత్రభార్యయోః ” ఇతివ
 చనాత్ । దశాహాదూర్ధ్వం సోదరమరణశ్రవణే త్వాహ మనుః —
 ॥ శ్లో ॥ బాలేదేశాన్తరస్థితపృథక్పిణ్డచసంస్థితే । సవాసాజలమాఘత్య
 సద్యపవవిశుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । దేశాన్తరస్థే - అసన్నిహితదేశస్థే , బా
 లే - షాన్డాసికే , పృథక్పిణ్డే - సోదరకేఇతియావత్ । గౌతమోఽపి —
 ॥ వా ॥ బాలదేశాన్తరీతప్రప్రజితాసపిణ్డానాం సద్యశ్శౌచమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । సంక్రమే — ॥ శ్లో ॥ అత్యాశౌచేదినంసద్యస్త్ర్యహౌకాహరశౌ
 చినోః । పక్షిణ్యాఃపిష్వఘాన్తస్త్రిత్యేవకాలోఽన్యథాస్థవః ॥ * ॥ ఇతి ।
 స్వస్వాశౌచకాలేఽతిక్రాంతేఅవగతేనతిత్ర్యహౌకాహరశౌచినోః క్రమేణ
 దినంసద్యఃస్నానమ్ , పక్షిణ్యాశౌచినపకకాలః , రాత్రాశ్రవణేరాత్రిః ,
 దివాశ్రవణేదివా , అన్యథా-దశాహద్బహిశ్శ్రీవణే , స్నానమవేత్యర్థః ।
 అత్రత్ర్యహౌకాహరశౌచినోః “ అత్యాశౌచేదినంసద్యః ” ఇన్యత్రమూల
 భూతంప్రమాణంమృగ్యమ్ । యత్తు “ ఊర్ధ్వందశాహంచుగ్రిత్యైవకరా
 త్రమ్ ” ఇతిశ్లేఙ్ఘవచనంప్రమాణముపన్యస్తమ్ , నతత్రత్తిరాత్రాత్య
 యాశౌచంప్రకృతమ్ , విజ్ఞానేశ్వరాదిభిశ్చన్యథావ్యాఖ్యాతమ్ ,
 “ ఇదమేకరాత్రాశౌచంసపిణ్డానామూర్ధ్వంషణ్డాసేభ్యోయావన్నప
 మమ్ , పూర్వోఽక్షంతు సద్యశ్శౌచంనవమమాసాదూర్ధ్వంద్రస్తవ్య
 మ్ ” ఇతి । చన్దికాదావపి — ॥ వా ॥ త్రిరాత్రాద్యాశౌచినాంకా
 లశేషేణశుద్ధిః కాలశేషాభావే సద్యశ్శౌచమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యత్తుపక్షిణీవి
 షయే “ ॥ శ్లో ॥ అతీతపక్షిణీకాలేదశాహాభ్యంతరశ్చుతౌ । దివావాయది
 వారాత్రావేకకాలేనశుభ్యతి ॥ ” ఇతిస్మృత్యంతరవచనంసన్న్యహకారేణ
 ప్రమాణముక్తమ్ , తదపిచన్దికాస్మృతిరతమాధునియవిజ్ఞానేశ్వరీయా
 దినిబద్ధనేషు మన్వాదిషుచాదశానాద్విచారణీయమ్ । తథాదీపికాయా
 మ్ — ॥ శ్లో ॥ మాతాపిత్రౌరఘేఽతీతే శ్చుత్వాఽఘందశవాసరమ్ ।
 త్రిరాత్రపక్షిణ్యేకాహాపృథితేష్వాప్లవోభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । మనుః —
 ॥ శ్లో ॥ నిర్గతజ్ఞాతిమరణం శ్చుత్వాపుత్రస్యజన్మతః । సవాసాజలమాఘ

త్యశుష్కోభవతిమానవః ॥ * ॥ ఇతి । జ్ఞాతిశబ్దేనాత్రానుషంగితపవోచ్యతే,
ఉపసీతమరణేపవమ్ , “ ॥ శ్లో ॥ ఉపేతేవిషమంవృత్తైతస్మిన్నేవవృత్తికాల
జమ్ ॥ ” ఇతి వ్యాఖ్యైశ్చాతిక్రాంతాశోచవిధానాత్ । దశాహాదూర్ధ్వం
పుత్రజన్మశ్రవణేపితురేవసానమ్ । జన్మనిసపిష్టానామత్యాశోచం నా
స్తి , “ ॥ శ్లో ॥ నాశోచంప్రసవస్యాస్తీవ్యతీతేషుదినేష్వపి ॥ ” ఇతిచేవల
స్మరణాత్ । తథాసన్న్యాసే — ॥ శ్లో ॥ పితౄర్భాగ్నితుర్భవేనాస్యే
ష్వసుపేతాత్యయేత్వఘమ్ । పితుఃసానంతదన్యేహం నవతత్సూతకా
త్యయే ॥ * ॥ ఇతి । తదన్యేహమ్ - పితృవ్యతిరిక్తానాంసపిష్టానామ్ , న
చనిత - సానమపినాస్తీత్యర్థః । స్మృత్యర్థసారేతు — ॥ వా ॥ దేశా
న్తరాదర్వాద్దేశమత్రాస్వాశోచకాలాదూర్ధ్వంశ్రుతాయాంతద్దేశంపిం
శతయోజనాదికం త్రిధావిభజ్యాద్యేవసమీపభాగేత్రిరాత్రమ్ , తతో
దూరభాగేపక్షిణీ , తతోదూరభాగేత్వేకాహమ్ , ఏవందేశంపర్యాలోచ్య
యత్రాలాపశోచంతదేవగ్రాహ్యమ్ । అత్ర “ అఘాహానినవర్థయేత్ ”
“ నవర్థయేదఘాహానిప్రత్యూహేనాగ్నిషుక్రియాః ” ఇతిమనుస్మర
ణాత్ । లఘుకల్పనమ్భవేగురుకల్పాశ్రయేణాఘవానఘాహానినవర్థయే
త్ , లఘుకల్పమాశ్రితోఽపివైతానికాగ్నిషు నప్రత్యూహేనాత్ - నపహ
న్యాత్ , ఇతిమనువచనాఢ్యః । దేశాన్తరలక్షణయ్యుక్తదేశాన్తరస్థేమృ
తేస్వాశోచకాలాదూర్ధ్వంశ్రుతేసపిష్టానాంసచేలసానం నత్రిరాత్రా
ది ॥ * ॥ ఇతి । తథాచపరాశరః — ॥ శ్లో ॥ దేశాన్తరేమృతఃకశ్చి
త్సగోత్రఃశూక్రియతేయది । నత్రిరాత్రమహారాత్రంసద్యస్సాన్వితా
శుదిర్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యేఽపి — ॥ శ్లో ॥ దేశాన్తరమృ
తింశ్రుతాన్వక్షీబేవైఖానసేయతా । మృతేసానేనశుభ్యన్తిగర్భప్రావే
చగోత్రిణః ॥ * ॥ ఇతి । అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః — ॥ వా ॥ యస్తునద్యాది
వ్యవహితేదేశాన్తరేమృతస్తత్యపిష్టానాందశాహాదూర్ధ్వం మాసత్రయా
దర్వాగపిసద్యశ్శేచమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పడసీతా — ॥ శ్లో ॥ జ్ఞాతేర్భూతా
యదాశోచందశాహాత్తుబహిశ్శుక్రితా । ఏకదేశేఇదంహక్రిక్తంసాన్వితాదే
శాన్తరేశుదిః ॥ * ॥ ఇతి । దేశాన్తరలక్షణమాహబృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥

మహానద్యస్తరం యత్ర గిరిర్వావ్యవధాయకః । వాచోయత్ర విభిద్యస్తే త
 ద్దేశాస్తరముచ్యతే ॥ దేశాస్తరం వదన్త్యన్యైః పక్షియోజనమాయతమ్ ।
 చత్వారింశద్వదన్త్యన్యే త్రింశదన్యైః తతైవచ ॥ * ॥ ఇతి । యోజనలక్షణం
 మాధవీయేఽభిహితమ్ — ॥ శ్లో ॥ తిర్యగ్యవోదరాణ్యష్టామృద్ధ్వం నాప్రీ
 హయస్త్రయః । ప్రమాణమణులసోఽస్య క్తం వితస్తిర్వాద్వదశాణ్ణుళః ॥ విత
 స్తేర్ద్విగుణోఽరత్తిస్తస్మాత్తి-మృ-స్తతోఽథనుః । ధనుస్సహస్రేద్వేక్రో
 శశ్చతుషోగ్రీశంతుయోజనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥
 భాషాభేదోమహానద్యావ్యవధానమథాద్రిణా । త్రింశద్యోజన భేదోవా
 ప్రత్యేకం దేశభేదనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । మహానద్యఉక్తాన్పసింహపురాణే —
 ॥ వా ॥ గణ్ఠాయమునా గోదావరీ తుజ్జభద్రా, కావేరీత్యేతా మహాన
 ద్యః ॥ * ॥ ఇతి । వామనపురాణేఽపి — ॥ శ్లో ॥ గోదావరీభీమరథీకృ
 ణ్ణవేణీ సరస్వతీ । తుజ్జభద్రాసుప్రయోగాసింహ కావేరీరేవికా ॥ దుగ్ధో
 దానభినారేవావారిశీతావలస్వనా । మహాఅపి మహానద్యస్సహ్యమూ
 లాద్వినిర్గతాః ॥ * ॥ మహాఅపీతి పరిగణితాభ్యోఽన్యాయాః కాశ్చిద్విస్తా
 రవత్యస్తాఅపి మహానద్యిత్యర్థః । ఏవంచ మహానద్యాదక్షిణమూలముత్తర
 మూలంచ పరస్పరాపేక్షయా దేశాస్తరం భవతి । యథోక్తం బృహత్సను
 నా — ॥ శ్లో ॥ దేశనామనదీభేదో నికటేయత్రవైభవేత్ । తేనదేశాస్త
 రం ప్రోక్తంస్వయమేవస్వయంభువా ॥ * ॥ ఇతి । దేశనామాని - అగ్రవ
 జ్జకల్పిగ్నాదీని, నదీభేదః - నదీవిశేషః, మహానదీతియావత్ । ఏవముక్తమతి
 త్రాన్తాశౌచం మాతాపితృవ్యతిరిక్తసపిణ్డవిషయమ్, మాతాపితృవిషయే
 తు సన్నిహితరేశే దేశాస్తరేచదశరాశ్రమేవ । తత్రపైతీనసిః — ॥ శ్లో ॥
 పితరౌచేత్మతౌస్యాతాం దూరస్థోఽపి హిపుత్రకః । శ్రుతాత్వతద్దినమార
 భ్యదశాహం సూతకం భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । చన్ద్రికాయామిదం వ్యాఖ్యా
 తమ్ “ శ్రుత్వేత్యత్రతుఉద్ధర్వమితిశేషోద్రష్టవ్యః, తతశ్చదశరాశ్ర
 మధ్యేతు వార్తాశ్రవణేపుత్రస్యాపితచేచ్ఛెజైవసపిణ్డాస్తరవచ్ఛుభిః ”
 ఇతి । పడనీతా — ॥ శ్లో ॥ దేశకాలాదిభేదేఽపి మాతాపితృర్ముతి
 శ్రుతౌ । శ్రవణాదిదశాహంస్యానిర్దేశత్యమితిస్థితిః ॥ * ॥ ఇతి ।

స్మృత్యర్థసారే — || వా || మాతాపితృమరణేదశాహాదేయాద్వం సంవ
 త్సారాదూర్ధ్వమపి పుత్రశ్శుక్రితదివస మారభ్యదశాహమాశౌచంకుర్యాదు
 దకపిష్టాదిచ, సత్యాపిదశాహమ్, “దశాహం పుత్రభార్యయోః”
 ఇతిపైతీనసివచనాత్ | మహాగురుమరణే దూరదేశేఽవ్యతీతేఽష్టేఽపార్వర్
 వస్త్రోపవాసినా తతైవాశౌచాదికార్యమ్, సంవత్సరేఽతీతేమాతృస్సవ
 త్యామరణే పుత్రస్యత్రిరాత్రమ్, సపత్యాః పరస్పరం చైవమ్ || * ||
 ఇతి | స్మృత్యంతరేచ — || శ్లో || యత్రకుత్రస్థితః పుత్రశ్శుక్రితాపితృ
 విపర్యయమ్ | జ్ఞాత్వాతద్దినమారభ్యదశాహం సూతకంభవేత్ || * || అ
 న్యత్రాపి — || శ్లో || ముఖ్యకర్తావిదేశస్థో మాతాపితౄర్మృతౌయది |
 సంవత్సరేవ్యతీతేఽపికుర్యాత్ప్రేతక్రియాంపునః || * || ఇతి | దక్షః —
 || శ్లో || మహాగురునిపాతేతు ఆర్ద్రోవస్త్రోపవాసినా | అతీతేఽష్టేఽపితృ
 వ్యం ప్రేతకార్యంయథావిధి || * || ఇతి | సంవత్సరాదూర్ధ్వమపి ప్రేత
 కార్యమాశౌచోదకదానాదికార్యమిత్యర్థః | చర్దిక్రియామ్ —
 || వా || మహాగురునిపాత ఇత్యత్ర మహాగురుశబ్దేనమాతాచోచ్యతే,
 నపునఃపిచైవ, “|| శ్లో || ద్వాగురుపురుషస్యేహపితామాతాచదర్శతః |
 తయోర్గురుః పితాతావన్మాతాగురుతరాత్పుత్రా ||” ఇతి నూతురపి శౌరవా
 తిశయస్సరణాత్ || * || ఇతి | విజ్ఞానేశ్వరః — || వా || యస్తుపితా పు
 త్రానుతావద్యవేదార్థం గ్రాహయితావృత్తించ విదధాతి తస్య కుహాగు
 రుత్వాత్తదుపరమే ద్వాదశాహమ్ || * || ఇతి | యస్తుస్మృత్యంతరమ్ —
 || శ్లో || పితాపితామహాచైచ్చవ జ్యేష్ఠశఽప్రపితామహః | యశోఽపనీయ
 సః లం వేదమధ్యాపయేత్సచ || మహాగురువఇత్యేతే పశ్చిప్రాక్తామనీషి
 భిః || * || ఇతి, తత్ప్రత్రాదీనాం పశ్చాన్నామన్తాదూర్ధ్వమపి యథావిధిప్రే
 తకార్యంకర్తవ్యమిత్యేవంపరమ్, నపునపైహముషరమే ద్వాదశాహాశౌ
 చస్మాప్త్యర్థమ్, “|| శ్లో || దశమంపిష్టముత్సృజ్యరాత్రిశేషేశువిగ్భవేత్ ||”
 ఇతిస్సరణాత్ | “|| శ్లో || పితరిహృషితేప్రేతపుత్రాదేశాంతరంగతః | కృ
 తక్రియేత్పిత్రాత్రంస్యాద్దశాహమకృతక్రియే ||” ఇతియత్యంతక్రియే
 త్రాత్రవిధానమ్, తతానిష్ఠపుత్రవిషయమ్ | జ్యేష్ఠస్యతు “|| శ్లో || కృత

క్రియేఽపిపితరీదశాహంసూతకంభవేత్ । దద్యాత్రిలోదకంపిణ్డం నపిణ్డీ
కరణంపునః ॥ " ఇతి దశాహవిధానాత్ , కృతస్యాపి సపిణ్డీకరణస్యపునః
కరణవిధానాచ్చ , జ్యేష్ఠవిషయత్వమస్యావగమ్యతే .

మాతృవ్యతిరిక్తపితృపతీఽవిషయేవిశేషమాహ దక్షః — ॥ శ్లో ॥
పితృపత్యావ్యమతీతాయాం మాతృవర్జం ద్విజోత్తమః । సంవత్సరేవ్యతీ
తేఽపిత్రిరాత్రమశుచిర్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । వరదరాజీయేఽపి — ॥ శ్లో ॥
ప్రాగ్భ్రాజ్జనసీ సమందిశతుతత్ప్రేతోదశాదిక్రియాం తస్మాచ్ఛపరిగౌణ
మాతృమరణం శ్రుత్వా సదాఽఘం త్రయహమ్ ॥ * ॥ ఇతి । గౌణమాతా -
సపతీనూతా । భాగ్యవిషయే స్మృత్యంతరమ్ — ॥ శ్లో ॥ భాగ్యతుర్దేశా
ంతరమృతౌ షణ్మాసాద్వత్సరాదధః । దశరాత్రం త్రిరాత్రం స్యాద్దశాహం
దాహకస్యతు ॥ * ॥ ఇతి । దాహకస్య - భాగ్యతుః । తథా — ॥ శ్లో ॥
దేశాంతరమృతిర్యత్ర త్వనుజాగ్రజయోర్యది । షణ్మాసాద్వత్సరాదర్వా
గ్దశాహం త్రయహమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏతదకృతక్రియభాగ్యత్వవిషయమ్ ।
యదాహపైతీనసిః — ॥ శ్లో ॥ స్రాపితభ్రాతృమరణే దత్తపిణ్డోదకక్రియే ।
త్రిరాత్రం సూతకంతత్రదశాహంపుత్రభార్యయోః ॥ * ॥ ఇతి , ఏతచ్చ
త్రిరాత్రవిధానం షణ్మాసాత్పూర్వం వేదితవ్యమ్ । తథాచ గాలవః —
॥ శ్లో ॥ కృతోదకేతు షణ్మాసాత్పక్షిణీత్వఘమిష్యతే । అథ శ్వేత్త్రిదినం
గ్రాహ్యమకృతేతుదశాహైకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । షణ్మాసాదూర్ధ్వం భాగ్య
రఘం పక్షిణీత్యర్థః । సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ దశరాత్రం సదాపిత్రైః ప
రోక్షమరణశ్రుతౌ । త్రయహం మాతృసపత్యావ్యస్తదశాహం వత్సరాదధః ॥
కృతార్ధ్వదైహికైత్యబ్జేదినంతస్యాస్త్రయహంతయోః ॥ * ॥ ఇతి । వత్సర
మధ్యేతత్పరం వా మాతాపితృమరణశ్రవణే నర్వేదామపి పుత్రాణాం ద
శాహమేవ । సపతీనూతూ రసమక్షమృతిశ్రవణేవమాత్పరం త్రయహమే
వ , తత్పూర్వంతు దశాహమ్ । అమ్రవిశేషః - జ్యేష్ఠైరకృతేభ్యోర్ధ్వదైహికే
అబైచాతిక్రాంతై తస్యాససపతీనూతూః పరోక్షమృతిశ్రవణేదినమ్ , త
యోర్వాతాపిత్రాస్తద్భృతాకనికనస్యత్రయహమిత్యర్థః .

పునస్సంసారేఆశోచనిర్ణయః

పునస్సంసారేవిశేషః స్మృత్యర్థసారేదర్శితః — || వా || ఆహి
తాగ్నోవిదేశభృతేయవాద్విధినా సంసారస్తావత్తత్పుత్రాదీనాం
ముఖ్యకర్తృణాం సన్ధ్యాదికర్మలోపోనాస్తి, శుభకర్మనకర్తవ్యమ్ | అనా
హితాగ్నేవిధివద్దహనాభావేతదానీమాశోచగ్రహణం కృతాకృతమ్,
దశాహానస్తరం మరణశ్రవణే దాహాత్మావర్షం త్ర్యహాద్యాశోచం నాస్తి,
ముఖ్యకర్తృసమ్భవేతదితరజ్ఞాతీనాం శుభకర్మచకర్తవ్యమ్ | ఆహితాగ్నే
ర్విధివద్దహనాభావేఆశోచగ్రహణం నాస్తిైవ, పునఃసంసారేదాహా
ద్యాశోచమపి సమూహ్యమ్ | అనాహితాగ్నేః పునస్సంసారసూక్తికమ
ధ్యేచ్ఛేచ్ఛేవదినాచుభిః, అతీతేసూతకేపునస్సంసారశ్చైత్మావర్షమ
గృహీతాశోచస్యపుత్రస్యపత్యావ్యశ్యదశాహమాశోచమ్, గృహీతా
శోచయోఃపుత్రపత్యోన్మిత్రిరాత్రమ్ | పత్యావ్యః పునస్సంసారేపశ్య
త్యైవమ్ | సపత్యావ్యర్షిర్భవ్యైవమ్ | గృహీతాశోచానాం కృతోదకానాం
పునరాశోచం నాస్తి, అకృతోదకానాం పునరేకాహమ్ || * || ఇతి | బృ
హస్పతిః — || శ్లో || ఆశోచేవర్తనూనేతు పునర్దాహక్రియాయది | త
చ్ఛేషజ్ఞేవశుద్ధిస్సన్యదతీతేసూతకంభవేత్ || దశాహాదియథావర్ణంపిత్రో
రాశోచమాచరేత్ | పతీనామపివిజ్ఞేయం దమవత్యోశ్చపరస్పరమ్ ||
సపిష్టానాంత్రిరాత్రంసన్యాదిత్యువాచప్రజాపతిః || * || ఇతి | పృథ్వీవ్ర
తేఽపి — || శ్లో || ఆశోచాన్తఃకీకసాదేః ప్రదాహే శేషాచుభిధిస్తద్భూ
శ్చైన్మిత్రిరాత్రమ్ | పుత్రసాపిప్రాగఘస్యగ్రహశ్చైన్మీచేత్తస్య
పృత్రసమూహ్యనూహుః || * || ఇతి | కీకసమ్ - అస్థి | పారసూరిః —
|| శ్లో || ఆశోచేవర్తనూనేతు తచ్ఛేషేణవిశుద్ధతి | గతేత్వాశోచ సమ
యే పునర్దాహూయదాభవేత్ || మరణాదిగృహీతస్యత్రిరాత్రాచుభి
రివ్యతే | అగృహీతస్యపుత్రస్యసమూహ్యశోచమేవహి || * || ఇతి |
అగృహీతాశోచవిషయే దెవలః — || శ్లో || దధ్వాఽస్థిపిత్రోః పుత్రస్తు
దశాహమశుభిర్భవేత్ | తయోః ప్రతికృతిం దధ్వాశావవచ్ఛాచమివ్య
తే || * || ఇతి | శావత్ - దశాహమిత్యర్థః | స్మృత్యర్థవ్రతేఽపి —

॥ శ్లో ॥ అస్థాపలాశవృన్దైర్వాదధ్వాతుప్రతిరూపకమ్ । పిత్రోర్దశహ
 మాశౌచమన్యేషాంతుత్తిరాత్రకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । తథా — ॥ శ్లో ॥ సం
 స్కృతాగౌదహేత్పశాపద్వశరాత్రంతుసూతకమ్ । ఇతరేషాంత్తిరా
 త్రంస్యాత్జ్ఞాతీనామపిసూతకమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యత్తుస్పృత్యస్తరవచన
 మ్ — ॥ శ్లో ॥ దధ్వాస్థిపిత్రాః పుత్రస్తుదశాహంసూతకీభవేత్ । త
 యోః ప్రతికృతేందధ్వాత్తిరాత్రమశుచిర్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి, అత్తాస్థిదా
 హేపుత్రస్యదశాహవిధానమగృహీతాశౌచవిషయమ్ ; ప్రతికృతిదాహే
 త్తిరాత్రవిధానంగృహీతాశౌచవిషయమ్ । అన్యేతు - పుత్రస్యగృహీ
 తాశౌచస్యాస్థిదాహేదశాహంప్రతికృతిదాహేత్తిరాత్రమితివ్యాచక్షతే ।
 అగృహీతాశౌచవిషయేచోదాహరన్తిస్పృత్యస్తరమ్ — ॥ శ్లో ॥ నరంపన్థ
 మయందధ్వాత్తిరాత్రమశుచిర్భవేత్ । మాతాపిత్రోర్దశాహంస్యాదస్థి
 దాహేతతైవచ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రాగఘృహణాభావేపన్థనరదాహేసపి
 ణ్డానాంత్ర్యహమ్ , మాతాపిత్రోస్తాదృగ్విధదాహేఅస్థిదాహేసపిణ్డా
 నాంచదశాహమితిచతేవ్యాకుర్వతే । తథాచసన్న్గ్రహకారః — ॥ శ్లో ॥
 యజ్ఞాయజ్ఞపునర్దాహేశిష్టాహంయద్యఘాద్యహిః । దశాహంత్త్ర్యహ
 మాశౌచంపూర్ణంప్రాకేపదఘృహః ॥ అస్థిదాహేప్రతికృతేద్దాహే
 తుత్త్ర్యహమిత్యఘమ్ । సపిణ్డానాంసుతానాంతుదశరాత్రమిహేవ్యతే ॥ * ॥
 ఇతి । దశాహమధ్యేఅహితాగృహీతాహిగోమయః పునస్సంస్కారేకృతే
 సతిసంస్కారదినాదూర్ధ్వం దశరాత్రావశిష్టమేవాఘంభవతి , నపునదాహ
 హేదిదశాహమ్ । యదిదశాహేద్భూరియజ్ఞాయజ్ఞపునర్దాహాస్సాన్త్ర్య
 దశాహంత్త్ర్యహమితిక్రమేణాఘంస్యాత్ । ప్రాగఘృహణాభావేఅ
 స్థిదాహేపూర్ణంప్రతికృతిదాహేతుసపిణ్డానాంత్ర్యహమేవ , పుత్రా
 ణాంతుప్రతికృతిదాహేపిప్రాగాశౌచగృహణాభావేదశాహమేవ , త
 న్న్గ్రహణేపిపితృవిషయేద్ధిదాహేసదాదశాహమితిసన్న్గ్రహకారవచనంతై
 ర్వాఖ్యాతమ్ । అపరేతు “ జ్ఞాతీనామగృహీతాశౌచానాంపణ్డాదా
 హవదస్థిదాహేపిత్తిరాత్రమేవ , గృహీతాశౌచస్యపుత్రస్యపణ్డా
 దాహేపిత్తిదాహేపిత్తిరాత్రమేవ , “ అశౌచాంతఃకీకసాదేప్రదా

హే” ఇత్యాదీనాం పూర్వోక్తానాం వచనానాం పునర్దాహమాత్రవిషయ
 త్వేన ప్రవృత్తత్వాత్, “॥ శ్లో ॥ మాతాపితౄన్దశాహంస్యాదస్థిదాహే
 తథైవచ ॥” ఇత్యస్య మాతాపితౄవిషయే అగృహీతాశౌచస్య పుత్రస్య ప
 తాదాహవదస్థిదాహేఽపి దశాహశౌచప్రతిపాదనపరత్వాత్ ప్రసరిజ్జీవి
 షయత్వాప్రతీతేః ॥ * ॥ ఇత్యాహుః । తథాచసన్ధ్యేహే— ॥ శ్లో ॥ అ
 నర్దశాహదాహేతుశేషతశ్చ చయోఽఖిలాః । బహిర్దశాహదాహేతుదా
 హేదిత్రిదినం మతమ్ ॥ ప్రాగౌచగ్రహభావేజ్ఞాతీనాం త్రిదినం సమమ్ ।
 ప్రాగ్గ్రహేతుత్రయహంకర్తురన్యేహంతునవిద్యతే ॥ కర్తాచతనయః పూ
 రాగ్రహేపూర్ణం తథాదితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పురాణేఽపి — ॥ శ్లో ॥
 అస్థ్యభావేపలాశోద్భేషస్తేః కార్యం శరీరకమ్ । తథాపర్ణమయందద్ధావత్ప్రి
 రాత్రమశుభిర్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏతద్గృహీతాశౌచపుత్రవిషయమ్ ,
 గృహీతాశౌచజ్ఞాతీనాంతునాశౌచమ్ । తథాచస్పృశ్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥ పు
 త్రఃపితౄస్తుసంసారం ప్రమాదానన్యకరోతీతేత్ । జ్ఞాతీనాం దశరా
 త్రంస్యాత్తదూర్ధ్వం సూతకం నహి ॥ నిత్యకర్షణీకురీత్ స్పృశ్యత్పుత్రాని త
 థైవచ ॥ * ॥ ఇతి । అన్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥ మౌనజానామసంసారో
 సూతకంతుకథంభవేత్ । దశాహత్యరతశ్చుద్ధిజ్ఞాతీనాంచ విశేషతః ॥ * ॥
 ఇతి । ఏతేనదహనమస్తరేణాప్యాశౌచముదకదానం చానుష్ఠేయమిత్యుక్తం
 భవతి । పుత్రస్యాపి పునర్దహనాత్పూర్వమాశౌచానుష్ఠానమాహ వసి
 స్థః — ॥ శ్లో ॥ ప్రమీతపితౄకః పితౄరార్ధవదైహికమాచరేత్ । యదిక
 ర్తుమశక్తస్సాస్యదాశౌచనియమాన్వితః ॥ ఆదశాహదధోర్ధ్వంతుయదాకా
 ర్యక్షమస్తదా । త్రిరాత్రం సమత్రిమ్యుక్తార్ధం కుర్యాద్యథావిధి ॥
 దాహకవ్యైతదాశౌచమితరేహం నవిద్యతే ॥ * ॥ ఇతి । ఇతరేహమ్ - ద
 త్తొదకసపిష్టానామిత్యర్థః । గృహీతాశౌచానామదత్తొదకానాంతుసపిష్టా
 నాముదకనిమిత్తమాశౌచముక్తం స్పృశ్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥ పూర్వంగృ
 హీతాశౌచానాం నపునర్దహనేత్వఘమ్ । తస్మిన్నుదకదత్త్యాణామాశౌ
 చం మనురబ్రవీత్ ॥ * ॥ ఇతి । “ ॥ శ్లో ॥ ఋరణాదిగృహీతస్య త్రిరా
 త్రాచుద్ధిరిష్యతే ॥” ఇతి పుత్రస్య త్రిరాత్రాశౌచవిధానాత్ జ్ఞాతీనా

మేకరాత్రం న్యాయసిద్ధమితివ్యాఖ్యాతారః । ఆహితాగ్నేర్నన్త్రప్రవద్దహనా
భావేపుత్రాదీనామాశౌచం నాస్తి , కింతుపునర్దాహసమయపవాశౌచమి
త్యుక్తంచద్వికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ ఆహితాగ్నేస్తువిధివద్దాహాంతం నా
స్తిచెత్తదా । ఆశౌచగ్రహణం నాస్తి దాహాద్యాశౌచమిష్యతే ॥ * ॥ ఇతి ।
దాహాద్యాశౌచమ్ - పునర్దాహాద్యాశౌచమ్ , తచ్చదశాహమ్ । తథా
పారస్కరః — ॥ శ్లో ॥ ఆహితాగ్నేస్తుదహనాద్దశాహాశౌచమిష్య
తే ॥ * ॥ ఇతి । అనాహితాగ్నేరపి — ॥ శ్లో ॥ విదేశస్థాగృహీయావ
ద్విధినావైవసంస్కృతః । పుత్రాదీనాంతుసప్తాద్యధికర్షణాహానవిద్యతే ॥ * ॥
ఇతి । ప్రేతసంసరపి — ॥ వా ॥ ఆహితాగ్నేశ్చేత్ప్రసక్తమైతేపునస్సం
సకారంకృత్వాశావచోచ్యచమిష్యతే ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరేఽపి —
॥ శ్లో ॥ దశాహాంతంసపిణ్డానాం మృతౌప్రేతక్రియాభవేత్ । పునస్సం
సకారేత్త్రిరాత్రంస్వాద్యష్టః పితౄదశాహతః ॥ * ॥ ఇతి । అనా
హితాగ్నేః పునస్సంసకారేసపిణ్డానాం త్రిరాత్రమ్ , యష్టః - ఆహి
తాగ్నేః , పునస్సంసకారేసపిణ్డానాందశాహమ్ , పితౄశ్చపునస్సం
సకారేపుత్రాణాందశాహమిత్వర్థః । అనేకసపిణ్డపునర్దాహాసక్తగ్రహకా
రః — ॥ శ్లో ॥ మృతానాంతుసపిణ్డానాంకాలేదహుతిథేగతే । తా స
ర్వాసహసంసుకార్యాత్త్రిరాత్రేణయథావిధి ॥ ఏకోద్దిష్టంచతుర్థేఽ
హిస్తేహంపిణ్డంపృథక్పృథక్ । సపిణ్డీకరణం తేహంసప్తావపృథగేవ
వా ॥ * ॥ ఇతి । అబ్ధాత్పరంచర్మతసపిణ్డాదిపునర్దాహవిషయగర్థః —
॥ శ్లో ॥ అతీతేఽబ్ధేతుసంసకారేపకాహాత్పిణ్డమర్చయేత్ । శ్రాద్ధం ద
ద్యాద్వితీయేఽహిస్తతీయేఽహిస్తసపిణ్డనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । మాతాపితౄ
విషయేతుత్త్రిరాత్రమ్ — ॥ శ్లో ॥ అబ్ధాన్తేవాఽథషణ్డాసేఘనకృత్వాతుసం
స్కృతిమ్ । త్రిరాత్రమశుచిర్భూత్వాశ్రాద్ధంకుర్యాచ్చతుర్థినే ॥ ”
ఇతిప్రరణాత్ .

అయమత్రనిషర్గుః ఆహితాగ్నేః పునర్దాహాదేవపుత్రాదీ
నామాశౌచం సతతఃపూర్వమ్ , అనాహితాగ్నేస్తుపునర్దాహాత్పూర్వ
మాశౌచగ్రహణంవిచల్పితమ్ , ఆహితాగ్నేనాహితాగ్నేర్నిర్దేశాహు

ధ్యేపునర్దాహేశిష్టాహమేవాఘమ్ , దశాహత్పరమాహితాగ్నేః పునర్దాహేపుత్రస్యసపిండానాంచదశాహమ్ , అనాహితాగ్నేః పునరస్థిదాహేప్రతికృతిదాహేచ పూర్వమగృహీతాశౌచస్యపుత్రస్యనశాహమ్ , గృహీతాశౌచస్యతుత్త్రిరాత్రమ్ , అస్థిదాహేప్రతికృతిదాహేచాగృహీతాశౌచానాంజ్ఞాతీనాంత్రిరాత్రమ్ , గృహీతాశౌచానామదత్తోదకానాముదకదాననిమిత్తమేకరాత్రమ్ , దత్తోదకానాంతునకించత్ . అనేకృతు - అస్థిదాహేపుత్రాణాంగృహీతాశౌచానామపిదశాహమ్ . ప్రతికృతిదాహేత్రిరాత్రమ్ , సపిండానామప్యగృహీతాశౌచానామస్థిదాహేదశాహమ్ , గృహీతాశౌచానాంతుత్త్రిరాత్రమిత్యాహుః । అనేక సపిండపునర్దాహేత్త్రిరాత్రమ్ , అబ్రాహ్మణ్యైకస్యానేకస్యవాపునర్దాహేషకరాత్రమ్ , మాతాపితృవిషయేతుత్త్రిరాత్రమితి .

సపిండసమానోదకాదీనాముక్తమిదందశరాత్రత్త్రిరాత్రాద్యాశౌచమాహితాగ్నేస్తతప్త్యాచ్యోచ్యపరమేసంసారదివసప్రభృతికర్తవ్యమ్ , అనాహితాగ్నేర్నరణదివసప్రభృతి , ఉభయోరపిసంఖ్యాయనందాహోద్విత్తీయాదిదివసే కార్యమ్ । యథాహాగ్నేరాః — ॥ స్తో ॥ అనగ్నినుతడతాగ్రస్త్రేస్సగ్నేసంసారకర్తవ్యః । శుద్ధిస్సంఖ్యాయనందాహోద్వితాహస్తయథాతిథి ॥ * ॥ ఇతి । అశ్రవిజ్ఞానేశ్వరః — ॥ వా ॥ సాగ్నేస్సంసారకర్తవ్యఇతి శ్రవణాదాహితాగ్నేపితరీదేశాంతరస్యతేనతుప్రణామాసంసారాత్సన్ధ్యాదికర్తవ్యలోపానాస్తీత్యనుసంధేయమ్ । యదాహపైరీనసిః — ॥ స్తో ॥ అనగ్నిమతడతాగ్రస్త్రేరాశౌచంహిద్విజాతిషు । దాహోద్గ్నినుతోవిద్యాద్విదేశస్థేస్థుతేనతి ॥ * ॥ ఇతి । సపవ — ॥ వా ॥ అహితాగ్నేస్తేత్ప్రసవస్త్రియేతపునస్సంసారంకృత్వాశావవచ్ఛాచమ్ ॥ * ॥ ఇతి । సన్నిహితదేశమరణేతుదాహోద్దశాహసత్వేఽపిసంసారాద్యప్యాశౌచమస్తి , “ స్తో ॥ సూతకంతుప్రవత్యౌమిమృణజప్తనిమిత్తకమ్ ॥ ” ఇతిదక్షప్రణాత్ । స్మృత్యంతరే — ॥ స్తో ॥ అనగ్నేర్నరణాగ్నిగ్నేరాశౌచం దాహతః పరమ్ । తయోస్సంఖ్యాయనందాహోద్వితాహస్తతిథిఃస్మృతా ॥ * ॥ ఇతి । అనాహితాగ్నేర్నరణాద్యపిసంఖ్యాయనముక్తం

బ్రహ్మపురాణే — || శ్లో || అనాహితాగ్నేర్మరణాదాహితాగ్నేస్తునాహతః । అస్థిసంభవ్యయనంకుర్యాత్స్వశోభోక్తవిధానతః || * || ఇతి । అత్రాచారతోవ్యవస్థా । తత్రైవ — || శ్లో || దాహాద్యాశౌచంవిజ్ఞేయంసర్వేషామగ్నిహేమాత్రిణామ్ । మరణాద్యవకార్యంస్యాత్సంయోగోయస్యనాగ్నిభిః || * || ఇతి । వ్యాఘ్రోఽపి — || శ్లో || దహనాద్యవకార్యంస్యాద్యస్యవైతానికోవిధిః || * || ఇతి । అత్ర కేచిదాహుః “ యస్యవైతానికోవిధిః ” ఇతిస్తరణాదాహితాగ్నేస్తత్పత్యాశ్చవైతానికాగ్నినాసంసౌరేనతిదాహాద్యాశౌచమ్ , తదభావే “ సంయోగోయస్యనాగ్నిభిః ” ఇతివచనాన్తరణాద్యేనానాహితాగ్నిమరణవదాశౌచమితి । అన్యేతు - ఉక్తయోర్వచనయోరాహితాగ్న్యనాహితాగ్న్యపటణత్యేనవైతానికాగ్నిసంసౌరాభావేఽపి ఆహితాగ్నేస్తత్పత్యాశ్చమరణేదహనాద్యేవాశౌచమిత్యాహుః । శిష్టాచారాదిహవ్యవస్థా.

రాత్రిజననాదావాశౌచకాలః

రాత్రిజన్మాదినమ్భవేఅర్ధరాత్రాత్పరంజన్మాదౌసతిపరదినమ్ , పూర్వంతమత్పత్తేపూర్వదినమిత్యేకఃకల్పః । రాత్రింత్రైధావిభజ్యాద్యభాగద్వయేజననాదౌపూర్వదినంగ్రాహ్యమ్ , ఉత్తరభాగేపరదినమిద్వితీయః । సాగుదయాదిత్యపరఃకల్పః । తథావిజ్ఞానేశ్వరీయే — || శ్లో || అథరాత్రావధిః కాలస్సూతకాదోఽధీయతే । రాత్రింకుర్యాత్త్రిభాగంతుద్వభాగౌపూర్వఃపవతు || ఉత్తరాంశఃప్రభాతేనయజ్యతేమృతసూతకే । ఋతౌచసూతకేశావేత్యతీయాంశఃపరానివృతః || ఆద్యద్వాపంశకాయుక్తాపూర్వేణాఽహేతినిశ్చయః । ఉదితేతుయదాసూర్యేనారీణాందృశ్యతేరజః || జననంవావిపత్తిర్వాయస్యాహస్తస్యశర్వరీ । రాత్రావేపసముత్పన్నేమృతేరజసిసూతకే || పూర్వమేవదినంగ్రాహ్యంయావన్నభ్యుదితౌరవిః । తేషాంచకల్పానాందేశాచారేణవ్యవస్థా || * || ఇతి । అతపవస్వదేశాచారానుసారీణాతుష్ణీరమణ్డలీయేనసంగృహీతమ్ — || శ్లో || త్రియామాయాస్తృతీయాంశేయదిజప్తర్తుమృత్యవః । ప్రభాతాదిదిద్వ్యంశేపూర్వాహాద్యఘమివ్యతే || * || ఇతి ।

శూదోనచతుర్ముఖాకాయావసన్ధ్యాకాలరహితా రాత్రిస్త్రియామా । అ
త్రాహుః , “ ॥ శ్లో ॥ తృతీయభాగే సంప్రాప్తై మలంస్యాని శిశేత్
స్త్రియాః । ప్రభాతాదిత్రిరాత్రేణ శుద్ధితస్యావినిర్దిశేత్ ॥ ప్రత్యూ
షజన్మమరణే స్యాతాం యదిపరందినమ్ ॥ ” ఇతివృద్ధపరాశరత్సరణాత్ ,
రాత్రింకుర్యాత్త్రిభాగం తు “ ఇత్యాదీనివచనానిరజోమాత్రఽపి య
తయా సజోగ్రచనీయాని , జన్మమరణయోస్తు అరుణోదయాద్యేవది నంగ్రా
హ్యమితి । కేచిత్తు “ ॥ శ్లో ॥ సూతకేమృతకేచైవ యదఘం పరికీర్తితమ్ ।
తేచేత్సూరోద్వయాదర్వాద్వి నమేకంతు తదభవేత్ ॥ ” ఇతివచనాజ్జన్మమర
ణయోరుదయాద్యేవది నంగ్రాహ్యమిత్యాహుః .

సమ్మర్కాశోచం ద్రవ్యాదీనామతిక్రాంతాశోచాభావశ్చ

సమ్మర్కాశోచముక్తం స్మృతిరతే ॥ శ్లో ॥ సమ్మర్కముశ
నంపానం దశరాత్రం వివర్ణయేత్ । తత్సమ్మర్కద్భవేదేన శుద్ధస్యాపి
న సంశయః ॥ * ॥ ఇతి । ఏనః - ఆశోచమ్ । సమ్మర్కశబ్దార్థః క్తః స్మృ
త్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ప్రేతకర్మోపదేశితం తత్రౌతిశ్చాపిభిస్సహ । సహ
వాసస్సపీత్యాది సమ్మర్కార్థం ప్రచక్షతే ॥ * ॥ ఇతి । అత్ర బృహస్ప
తిః — ॥ శ్లో ॥ యస్తైస్సహాసపిష్టాఽపి ప్రకుర్యాచ్ఛయనాదికమ్ । బా
న్ధవోఽబాన్ధవోవాఽపి సదశాహేన శుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । దశాహేనాపన్యా
సోదశాహాసమ్మర్కవిషయః । యస్మిన్ యస్మిన్ దినే సమ్మర్కస్తత్తదినమా
త్రమఘంభవతి , కదాచిత్స్మిన్ రేసాన మూత్రేణ శుద్ధిః । స్మృత్యంతరే —
॥ శ్లో ॥ ప్రేతకర్మణి వత్క్రాణామాశోచం కర్తవ్యద్భవేత్ । అన్యకర్మణి
వత్క్రాణాం స్వాహాకారం వినోచ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । సమ్మర్కనిమిత్తాశో
చేచిశేషః క్తస్సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ అఘి సమ్మర్కతోఽశోచం భవే
త్తదినసంఖ్యకమ్ । నతద్ద్రవ్యక్రియాన్త్రీణాం సామ్మర్కక మఘంభవే
త్ ॥ * ॥ ఇతి । అతీతాశోచవిషయేఽపి క్రియాద్రవ్యేష్వశోచాభావోఽతిది
ష్టస్తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ తథానైవక్రియాద్రవ్యేష్వతీతం త్రిదివాద్యఘమ్ ॥ * ॥
ఇతి । అత్రాగ్నిరాః — ॥ శ్లో ॥ అతిక్రాంతదశాహేతు పశ్చజ్ఞానాతిచే
ద్భవేత్ । త్రిరాత్రం సూతకం తస్య నతద్ద్రవ్యసంఖ్యకమ్ ॥ * ॥ ఇతి

ద్రవ్యమూత్రస్యాశౌచాభావోక్త్యాస్త్రీణాంక్రియాయాశ్చాతీతాశౌచ
మస్తీత్యవగమ్యతే । యత్తుక్రియాసాధనభూతద్రవ్యస్యాశౌచాభావో
క్త్యాతతానిధ్యక్రియాణామప్యాశౌచాభావసినిధ్యతీతి, తన్న - కర్తురశుచి
త్వేనకర్తృనధికారాత్ । స్వద్రవ్యసాధ్యాన్యకర్తృక్రియాయాఆశౌచా
భావప్రతిపాదనేఆశౌచద్రవ్యస్యాశౌచాభావోక్త్యావగతార్థత్వాదన్య
దీయక్రియాయాఆశౌచాభావవచనంముదైవస్యాత్ । అతపవవిజ్ఞానేశ్వ
రాదిభిః, గృహేభవానాం భార్యాదీనాంద్రవ్యాణాంచసమ్రాగశౌ
చాభావః ద్రవ్యన్యత్తిరాత్రాద్యతిత్రాంతాశౌచాభావశ్చక్తః । అక్తిర
సాచ — ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచంయస్యసంసర్గాదాపతేగ్గృహమేధినిః । క్రి
యాస్తస్యవిలుప్యవైగృహ్యేణాంచనతద్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । గృహమేధి
నిఃక్రియాలోపస్తద్గృహేభవానాంభార్యాదీనాంద్రవ్యాణామప్యాశౌచా
భావశ్చక్త్యాతపివోక్తః । ఏవంచసమ్రాగశౌచవిషయేఅతీతాశౌచవిషయే
చక్రియాయాఆశౌచాభావప్రతిపాదకసజ్జగిహకారవచనేప్రమాణం
చిన్త్యమ్.

అస్తశ్శవగ్రామశౌచమ్

అస్తశ్శవగ్రామవిషయేమనుః — ॥ శ్లో ॥ నాద్యాదస్తశ్శవేగ్రా
మేనాథీయాన్నజుశూలీచ । తానివీధ్యస్తరేకుర్యాద్ధనరేకాదశాస్త
రే॥*॥ఇతి । “ ॥ శ్లో ॥ వితస్తిర్విగుణారత్తిస్తస్మాతిగమ్యస్తతోధనుః ॥ ” ఇత్యు
క్తలక్షణైరేకాదశభిర్ధనుర్భిర్వ్యవహితేవీధ్యస్తరేకుర్యాదిత్యర్థః । ఆపస్త
మబ్ధిః — ॥ వా ॥ అస్తశ్శవమస్తశ్చండాలమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యస్త
రే — ॥ శ్లో ॥ గ్రామస్థశవచండాలేశూద్రాద్యశుచిసన్నిధౌ । నా
థ్యేతవ్యంనభోక్తవ్యంనశూతవ్యంకదాచన ॥ * ॥ ఇతి । అన్యస్రా
పి — ॥ శ్లో ॥ అస్తశ్శవోయదాగ్రామస్తస్మిన్గ్రామేతదాలయే । ని
త్యంవైమిత్తికంకామ్యంనకుర్యాదితిశాసనమ్ ॥ శ్రుతిస్మృత్యోర్విరోధే
తుశ్రుతిరేవబలీయసీ । తస్మాదస్తశ్శవేగ్రామేజహుయాశ్చార్చితావ
కమ్ ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యస్తరేవిశేషోదర్శితః — ॥ శ్లో ॥ చతుశ్శతాధికై
ర్విమైశ్శిమూర్తైగ్రామమధ్యకే । విశేషంసంఖ్యవత్కృత్విమిషజానా

మార్పనంప్రతి || అస్తశ్శవస్యదోషస్తు నాస్తితత్ర సమాచరేత్ | గ్రా
మేనారాచవిచ్ఛిన్నే కుర్యాద్భిన్నే యథావధా || వీధ్యస్తరేనామృతకే
హరేరర్చనం సమాచరేత్ | అనాథానువసీతానాం ప్రేతాయాశ్చ తథా
స్త్రియాః || అస్తశ్శవస్యదోషస్తు గ్రామాదౌచనవిధ్యతే | మునీనాంచయ
తీనాంచపరకాయప్రవేశినామ్ || మరణంయత్ర సమూఘతంతత్రదోషో
నవిధ్యతే | శూద్రాదీనాంచమరణంసమ్భవేద్యత్రకుత్రచిత్ || ఆశౌచం
గృహమాత్రస్య గ్రామాశౌచంనవిధ్యతే | కుటికేపత్రనైవైవఖర్వటే రా
జధానిషు || క్రమేక్షేవార్చనంకుర్యాదుక్తదోషానవిధ్యతే || * || ఇతి |
సర్వగ్రాహ — || శ్లో || అస్తశ్శవోఽశుచిద్గ్రామస్తత్రాచూరమాదినాచ
రేత్ | వీధ్యస్తరేనామృతకేహరే ధనుష్పరే || గ్రామేచతుశ్శతబ్ర
హ్మయైకైవ్యస్తశ్శవేక్రియాః | పుర్యాత్ స్త్రీవృషలానాథబాలార్తౌచే
త్యథాపరే || * || ఇతి | చతుశ్శతబ్రాహ్మణయైకైగ్రామేపకాదశధను
ర్వ్యవహితత్వాథావైపివీధ్యస్తరేనా, చతుష్పథవ్యవధానేనా, నారాచ
విచ్ఛేదేనా, క్రియాః కుర్యాదిత్యర్థః | పకవీధ్యాంచతుష్పథాదివ్యవధానా
భావేనకుర్యాదేవ, “ || శ్లో || సహస్రవిప్రసంపూర్ణైగ్రామైతదధికైపి
వా | ఆలయస్యసమీపేతుత్రింశద్దణ్డాస్తరేమృతౌ || అర్చనసంపనాదీని
కుర్యాదేవతత్రతు | పకవీధ్యాంసమాదూర్ధ్వపకవంశకృహస్థితే || త్రింశ
ద్దనుషఆధఘ్నేదైవపితృవంచవర్ణయేత్ | పశ్చాత్తత్రాపసేమానైవైకవీ
ధ్యాంశవేసతి || అర్చనంచహరేద్దానం జపాచూరమాదివజ్రయేత్ || ”
ఇతిష్టరణాత్ | స్మృత్యస్తరే — || శ్లో || ప్రతిష్ఠాదిషుకాలేషు యస్మిన్
గ్రామేమృతిర్భవేత్ | శీఘ్రంబహిష్కృతంసీత్వాకర్తవ్యమేకం సమాపయే
త్ || అగ్రహరేహరేః పూజావర్తతేయత్రకుత్రచిత్ | అస్తశ్శవంయది
భవేత్తదానీత్వాతతాబహిః | తచభవంభష్టపాద్యావశ్చావత్తత్రైవిధపూ
జయేత్ || * || ఇతి | సంవర్త — || శ్లో || పాకయజ్జ్వాలతథాభుక్తింజలా
హరణమివ | నకుర్యాత్తవతాదిప్రాయానత్తిష్ఠేచ్ఛవోఽస్తరా || అజ్ఞా
నాద్యదిభ్యశ్చేత్యజ్ఞానవత్త్వం సమాచరేత్ || * || ఇతి |

అనుగమనాశౌచం పునస్సానస్వరూపంచ

అనుగమనాశౌచమాశూచపరాశరః — || శ్లో || అనుగమ్యేచ్ఛ

యాప్రేతమజ్ఞాతిం బన్ధుమేవవా । సాత్త్వాసచేలం సప్రప్త్యాగ్నింఘృ
తం ప్రాశయిశుభ్యతి || * || ఇతి । అజ్ఞాతిమ్ - సపింజ్వల్యతిరిక్తమ్ , సమా
నోత్కృష్టజాతిం ప్రేతమ్ , బన్ధుంవా , కామతోఽనుగమ్యసచేలం సాత్త్వాగ్ని
ం సప్రప్త్యాఘృతభుక్ శుభ్యతీత్యర్థః । మనురపి — || శ్లో || అనుగమ్యే
చ్ఛయాప్రేతంజ్ఞాతిమజ్ఞాతిమేవవా । సాత్త్వాసచేలం సప్రప్త్యాగ్నిం
ఘృతం ప్రాశయిశుభ్యతి || * || ఇతి । జ్ఞాతయః - మాతృసపింజ్వాః , ఇత
రేహంతు పితృత్వానందోపః । యజ్ఞవల్క్యేఽపి — || శ్లో || బ్రా
హ్మణేనానుగంతవ్యనశూద్రోనద్విజః క్వచిత్ । అనుగమ్యాఘృసిసాత్త్వా
సప్రప్త్యాగ్నింఘృతభుక్కుచిః || * || ఇతి । ద్విజః - విప్రాదిః , శూ
ద్రోవానానుగంతవ్యః , యదిసేహాదినా బ్రాహ్మణస్సమానోత్కృష్టజా
తిం ప్రేతమనుగచ్ఛతి తదాసాగ్నిం సప్రప్త్యాఘృతప్రాశనానిశుర్యాదిత్య
ర్థః । కవపోవిశేషమాహ — || శ్లో || అనుగమ్యేచ్ఛవంబు ధ్యాసాత్త్వా
సప్రప్త్యాఘృతాశనమ్ । సరిష్ఠిప్రాశయిశుభ్యతీ సాత్త్వాప్రాణాయామైర్వి
శుభ్యతి || * || ఇతి । ప్రాణాయామాశ్చ త్రయః । పునఃసానస్వరూప
మాహహారీతః — || శ్లో || అర్ద్ధవస్త్రం పరిత్యజ్యశుశువస్త్రైరిణమజ్జ
నమ్ । శవానుగమనేఽథోరేపునస్సానం విధీయతే || * || ఇతి । అనుగమ
నపవేదం ప్రాయశ్చిత్తమ్ , నాగ్రపార్శ్వయోర్వాగమనే , “ || శ్లో ||
ప్రేతస్యపార్శ్వయోరగ్రేనగంతవ్యంకదాచన । తస్మాదగ్రేతుగంతవా
ణామాయఃక్షీణంపదేపదే || మృతస్యపశ్చాద్గమనే ప్రాయశ్చిత్తంవిధీయ
తే । కిల్బిషాదగ్రగమనే నిమగ్నతోఽపపద్యతే || ” ఇతిస్మరణాత్ । ఘృ
తాద్యసమృద్ధివేదితః స్మృత్యేవరేదర్శితః — || శ్లో || అగ్న్యభావే
ఘృతాభావేనచేలంసానమాచరేత్ । నవ్యాహృత్యాచగాయత్ర్యాద
శక్యత్వాఽభిమన్త్రితః || అధాజ్ఞలిమపఃపీత్వా శుద్ధిమాపోతివైద్వి
జః || * || ఇతి । బాలాదివిషయే జాబాలిః — || శ్లో || మృతంబాలంచ
వృధాంశ్చానాథంవిప్రమనువ్రజా । ద్విజఃసానశుభ్యేత్యుతప్రా

శాగ్నినావివా || * || ఇతి । స్మృత్యంతరే — || శ్లో || అనాథమను పేతం
చప్రేతంకన్యామనువ్రజత్ । సర్వవేదం క్రతుశ్రైష్ఠమాచామేనస్మ
తంపిబేత్ || * || ఇతి ।

క్షుత్రియాదిశవాసుగమనే ఆతురవృక్షనేచాశోచమ్

క్షుత్రియాదిశవాసుగమనవిషయే బ్రాహ్మణస్యవిశేషమాహ పరాశ
రః — || శ్లో || క్షుత్రియం మృతమజ్ఞానాద్బ్రాహ్మణోయోఽనుగచ్ఛతి ।
ఏకాహమశుచిర్భూత్వా పశుగచ్ఛేనశుభ్యతి || శవంచవైశ్యమజ్ఞానా
ద్బ్రాహ్మణోయోఽనుగచ్ఛతి । కృత్వాఽఽశౌచంద్విరాత్రంచప్రాణా
యామాన్షణాచరేత్ || ప్రేతీభూతంతుయశ్శూద్రంబ్రాహ్మణోజ్ఞా
నమర్చయః । అనుగచ్ఛేనీయమానంత్రిరాత్రమశుచిర్భవేత్ || త్రి
రాత్రైతుతతః పూజానదీగత్వాసముద్రగామ్ । ప్రాణాయామశతంకృ
త్వాఘృతంప్రాశయిశుభ్యతి || * || ఇతి । అజ్ఞానాత్ - మాఘాత్ ।
యాదృచ్ఛికానుగమనేత్వజ్జీరాః — || వా || శూద్రస్యప్రేతస్యయదృ
చ్ఛయాఽనుగమనే బ్రాహ్మణఃప్రవస్తీమాసాద్యగాయత్రాఅష్టసహస్రం
జపిత్యాశుభ్యతి , క్షుత్రియానుగమనేత్వర్థసహస్రంవైశ్యానుగమనేపా
దోనమ్ || * || ఇతి । స్మృతిరత్నై — || శ్లో || ఏకాహాత్క్షుత్రియేశుద్ధిరేష్వ
శ్యేశుద్ధిర్ద్యహేనతు । శూద్రేదినత్రయంప్రీక్ష్యంప్రాణాయామశతం
పునః || * || ఏవంచసతిక్షుత్రియస్యవైశ్యశవాసుగమనేఏకాహంశూద్ర
శవాసుగమనేద్వ్యహమ్ , వైశ్యస్యశూద్రశవాసుగమనేఏకాహమితి ।
విజ్ఞానేశ్వరీయేతు — || వా || అనన్తరానుగమనేఏకాహమ్ , ఏకాన్తరా
నుగమనేపక్షిణీ || * || ఇతి । స్మృత్యంతరసారేచ — || వా || సే
హాదినాసజాతిమూర్ఖాష్టజాతిమచానుగమనేసచేలంసాత్వాఽగ్నిం
సమృష్ట్యాఘృతంప్రాశయిపునఃసాత్వాశుభ్యేత్ , ఘృతప్రాశనంశు
ద్ధిర్థమేవనభోజనస్థానై , సపిణ్డేషునుగమనంవిహితమేవ , హీనజాతి
మబ్రాహ్మణస్యక్షుత్రియానుగమనేఏకాహమాశోచమ్ , వైశ్యానుగమ
నేపక్షిణీ , శూద్రానుగమనేత్రిరాత్రమ్ , సముద్రగామిన్యాంమహాన
ద్యాంసాత్వాప్రాణాయామశతంకృత్వాఘృతంప్రాశయిశుభ్యేత్ ,

శ్రుతియనన్యవైశామ్యముగనునే త్వేకాహమ్ , శూద్రానుగమ నేతుపక్షి
ణీ , వైశ్యసన్యాశూద్రానుగమనే త్వేకాహమ్ || * || ఇతి । ద్విజానాం శూ
ద్రశవానుగమననిషేధే కదాతైస్సుగ్రామనుసర్తవ్యాఇత్యాకాష్టాయా
మాహ పరాశరః — || శ్లో || వినిర్వర్త్యయదాశూద్రాఉదకాంతముపస్థితాః । ద్విజైస్తదానుగస్తవ్యా ఏషభర్తృస్సనాతనః || * || ఇతి । ఉదకశ
బ్దేన ఉదకక్రియోచ్యతే , తస్యాః , అంతః - సమాప్తిః , తామ్ , నిర్వ
ర్త్య- ఆశౌచం పరిసమాప్య , యదాస్థితాస్తదద్విజైరనుగస్తవ్యా అనుస
ర్తవ్యాఇత్యర్థః । స్మర్యంతరే — || శ్లో || తృతీయమాసాదారభ్యనకు
ర్యాగ్గర్భిణీ పతిః । ఊరంశవానుగమనం దూరయాత్రాం ప్రతిగ్రహ
మ్ || * || ఇతి । అన్యత్ర — || శ్లో || అసాంత్యాచేద్విశేష్టామింశ్చ
శానాదుబ్ధిపూర్వకమ్ । మ్రిత్రాలెణవిశుద్దిస్సాన్యదమత్యాహోపతతైవ
చ || * || ఇతి । తథా — || శ్లో || సంసారోపక్రమాత్పూర్వం కామం
సాంత్యావిశుద్ధ్యతి । ఆరభ్యేతుహి సంసారైసమాప్తే సానమాచరేత్ || * ||
ఇతి । ఏతదసపిండవిషయమ్ , “ || శ్లో || ఆరమ్భాత్ప్రకల్పరంసాయాంత
స్యశుద్ధిర్భవిష్యతి । సర్వేషాంతుసపిండ్యానాందమానాచ్చైవయోషితామ్ ”
ఇతిప్రణాత్ । విప్రస్యసర్వవర్ణవిషయరోదే అసంఖ్యేతేభ్యోసానమ్,
సంఖ్యేతేత్వాచమనమ్ । తత్రపారసకరః — || శ్లో || అస్థినశ్చయినాగ
ర్వాగుడిత్యాసానమాచరేత్ । అన్తర్దశాహేవిప్రస్యహూయార్థవమా
చమనంప్పుతమ్ || * || ఇతి । స్మృతిరతే — || శ్లో || మృతస్యయావ
దస్థిని బ్రాహ్మణస్యాహృతానితు । తావద్యోబాధవస్తత్రరాతితదాబధవై
స్సహ || తస్యసానాదభవేచుచ్ఛిస్తతస్తావచమనంప్పుతమ్ । సచేలంసా
నమన్యేషామకృతేత్స్థినశ్చయే || కృతేతుకేవలంసానంక్షత్రవిట్కాగ్ర
జన్మనామ్ || * || ఇతి । బ్రాహ్మణస్యశ్రుతియవైశ్యమరణేరోదనేఅస్థిన
శ్చయినాదర్వాగేకాహశౌచం సచేలసానంచ , తదూర్ధ్వంసచేలసా
నమాత్రమ్ । తథాచమాధవీయే — || శ్లో || అసస్థినశ్చయేవిప్రారాతిచే
త్క్షత్రవైశ్యయోః । తదాసాంత్యాసచేలంతుడ్వితీయేమానిశుద్ధ్యతి ।
కృతేతుసశ్చయేవిప్రసానవైవశుచిర్భవేత్ । మృతముద్దేశ్యయోగ

చైతన్యపుత్రాశ్రమచరేత్ ॥ వర్ణయేత్తదచూరాత్రం జపచూరా
మార్చనాదికమ్ ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానేశ్వరోఽపి — ॥ శ్లో ॥ మృతస్య బాధవై
సాన్ధ్యం కృత్వా తు పరిదేవనమ్ । వర్ణయేత్తదచూరాత్రం దానం శ్రాద్ధా
దికర్తవ ॥ * ॥ ఇతి । శూద్రమరణే విప్రాదీనామస్థిసంభవ్యాత్పాత్రత
ఊర్ధ్వం చాశౌచతాగతమ్యమాహ పారసూరః — ॥ శ్లో ॥ అస్థిసంభవ్య
నాదర్వాగ్యదివిప్రీశ్రుపాతయేత్ । మృతేశూద్రగృహంగతాప్వత్రి
రాత్రేణ విశుధ్యతి ॥ అస్థిసంభవ్యనాదూర్ధ్వమశ్రుపాతేద్విజాతయః ।
అశూరాగాత్రేణ శుభ్యంతి సవాసః త్వాశనేనచ ॥ సజాతేద్దివసాదేవదస్య
హాత్ క్షత్రియవైశ్యయోః । స్పర్శం వినాఽనుగమనే శూద్రో న క్తేన శుభ్య
తి ॥ * ॥ ఇతి । క్షత్రియవైశ్యయోః శూద్రమరణే రోదనద్వయహమ్ ,
శూద్రస్య సజాతీయశవస్పర్శయైకై ఆతురవ్యజ్ఞనే అనుగమనెచ దినమ్ ,
అన్యథా సంభవ్యాత్పాత్రీకేక కాలః , ఊర్ధ్వం సానమేవేత్యర్థః .

అసపిణ్డసజాతీయప్రేతనిర్వరణాశౌచమ్

అథాసపిణ్డసజాతీయప్రేతనిర్వరణాశౌచమామహ మనుః — ॥ శ్లో ॥
అసపిణ్డం ద్విజం ప్రేతం విప్రీనిర్వృత్య బన్ధవత్ । పశుధ్యతి త్రిరాత్రేణ మా
తురాప్తం శ్చ బాధవాన్ ॥ యద్యన్మమత్తిలేహంతు దశాహదేవ శుభ్యతి ।
అనదనన్మమహైవనచేత్తస్మిన్ గృహే వసేత్ ॥ * ॥ ఇతి । యః సై
హాదినాశవనిర్వరణం కృత్వా తస్యైవానన్మమశ్చాత్మతస్య హేచవసతి తస్య
దశాహేవేవ శుభ్యః , యస్తుకేవలం తస్య హేవసతి న పునస్తదనన్మమశ్చాత్మత
స్య త్రిరాత్రమ్ , యః పునరిన్వరణమాత్రం కరోతి న తస్య హేవసతి న
చాశ్చాత్మతస్య కాహిత్యర్థః । నిహారశబ్దార్థః స్మృత్యంతరే దర్శియః —
॥ శ్లో ॥ ప్రేతస్య వాసస్సగ్ధభూషణాద్యైరలజ్జియా । వహనందహ
నం చేతి నిహారార్థో నిరుచ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । సంగ్రహేఽపి — ॥ శ్లో ॥
యః ప్రమీతమలజుగ్రాహ్యద్వహద్వాదధదహేద్ద్విజమ్ । సశుభ్యత్యేకకా
లేన కాలశేషం బహిర్వసన్ ॥ గ్రామే వసన్ దినాచుచ్ఛేత్త్యేహ త్ప్రే
తగృహే వసన్ । నిర్వృత్యయోమృతాన్మంచ భుక్షేత్ సతు దశాహతః ॥ * ॥
ఇతి । కాలశేషం బహిర్వసన్ - దివా నిర్వరణే ఆసక్తు త్రోదయం రాత్రా

వారోదయం గ్రామాద్భుహిరస్వా, ఏకకాలేన - తత్కాలశేషేణది
 తామాత్రైణశ్చిరాత్రమాత్రైణబాశుధ్యతి, గ్రామపవనాదినేన,
 ప్రేతగృహపనాత్రిరాత్రైణ, యస్తునిర్వృత్యప్రేతాన్మంభజ్జేసప్రే
 తగృహేలన్యత్రవావనాదశాహతశుధ్యతీత్యర్థః । హారీతః — ॥ వా ॥
 ప్రేతనిర్వరణంకృత్వా గ్రామంనప్రవిశేదానక్షత్రదర్శనాద్రాత్రాచే
 దార్కదర్శనాత్తతశుధ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । అఖణ్డాదర్శే — ॥ శ్లో ॥ దా
 హంవినాలజరణంవాహంకృత్వాదినస్యతు । శేషేణశుద్ధిర్నైవరా
 త్రావపుషస్సిన్లువః ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానేశ్వరీయే — ॥ శ్లో ॥ కృచ్ఛ్ర
 సావోఽసపిన్డస్యప్రేతాలజరణేకృతే । అజ్ఞానాదుపవాసః స్యాదతశ్చ
 నక్తమివ్యతే ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యన్తరేవిశేషః — ॥ శ్లో ॥ సజ్యోతిస్తుబ
 హిర్వాసో రాత్రౌనక్షత్రదర్శనాత్ । ప్రాశయేత్పశ్యగవ్యంచబ్రా
 హ్మణేః స్వప్తివాచయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । భరద్వాజశ్చ — ॥ వా ॥ అసపి
 ణ్డశవస్యసానాలజరణేకృతేదివసం వహనేకృతేసాత్వాదతశ్చప్రాణా
 యామాకృత్వానక్షత్రదర్శనాత్పూర్వం గ్రామాద్భుహిరాసీతతా
 వదేవాశౌచం రాత్రాసూర్యోదయాత్పూర్వం గ్రామాద్భుహిరాసీతతి
 న్యథాతద్గ్రామం ప్రవిష్టేశవహర్తురేకాహం తద్గృహం ప్రవిష్టేత్ర్య
 హంతత్రభోజనేకృతేదశాహంభవతి ॥ * ॥ ఇతి ।

పర్యుషితరజస్వలాసూతకాగర్భణీశవవహనేప్రాయశ్చిత్తముక్తం
 బోధాయనేన — ॥ శ్లో ॥ కృత్వాతువశ్యగవ్యస్యప్రాశనంచతథాగవా
 మ్ । గ్రాసం దత్వాయథాశక్తిగాయత్రీజపమాచరేత్ ॥ బ్రాహ్మణానాం
 చవాకేయనఘృతాగ్నిస్పర్శనేనచ । పుణ్యాహేనవిశుధ్యేతసూత్రమన్య
 స్తుధారయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సపిన్డానాం ప్రేతనిర్వరణస్యవిహితత్వాదాశౌ
 చాధిక్యముగ్నిస్పర్శనాదికంచ నాస్తీత్యాహదేవలః — ॥ శ్లో ॥ విహితం
 తు సపిన్డానాం ప్రేతనిర్వరణాదికమ్ । తేహంకరోతియః కశ్చిత్తస్యాధిక్యం
 నవిద్యతే ॥ * ॥ ఇతి । సమానోదకప్రేతవహనదహనాదాదశాహశౌచ
 మాహ మాణ్డవ్యః — ॥ శ్లో ॥ శావేచసూతకైవ త్ర్యహోదుదకదాయ
 నః । శవవాహంతు కుర్యాచ్చైర్దశాహంభవేత్ప్రియా ॥ * ॥ ఇతి ।

ఆశౌచమునక దానంచక్రియా । అఖణ్డాదశేచ — ॥ శ్లో ॥ సమానో
 దాః ప్రకుర్వీర్య సంసకారం వహనంయది । దశాహాస్తేనశుద్ధిస్సాన్వితిత్యా
 హభగవాభ్యగుః ॥ * ॥ ఇతి । భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ యస్సమానోద
 కంప్రేతంవహేద్వాఽథదహేత్తువా । తస్యశౌచం దశాహంస్యాదన్యేహం
 తుత్ర్యహంవిదుః ॥ * ॥ ఇతి । అన్యేహమ్ - యోనిబద్ధనామ్ । తథాచ
 శబ్దః — ॥ శ్లో ॥ త్ర్యహంతు యోనిబద్ధనా మాశౌచం వహనాది
 ము ॥ * ॥ స్మృత్యస్తరేచ — ॥ శ్లో ॥ శావాశౌచేదహేత్ప్రేతంపక్షి
 న్యాశౌచవాన్యది । త్ర్యహంతుత్యాగ్యహంతుస్యాదనుత్యాశుద్ధిసా
 ధనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అన్యత్రాపి — ॥ శ్లో ॥ పక్షిన్యాశౌచసంమిత్రైద
 హనెమతిపూర్వకే । ఆశౌచినాం త్రిరాత్రంస్యాదిస్మృతివిదోవిదుః ॥ * ॥
 ఇతి । అనవర్ణశవనిహ్నారే గౌతమేన విశేషోదర్శితః — ॥ వా ॥ అవరశ్చైవ
 ణః పూర్వంవర్ణముపస్పృశేత్ పూర్వోవాఽవరంతత్రశవోక్తమాశౌచ
 మ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఉపస్పర్శనమ్ - నిహ్నారః । వృద్ధపరాశరః — ॥ శ్లో ॥
 యోఽనవర్ణంతుమూల్యేనసీత్వాప్రేతందహేన్నరః । ఆశౌచంతుభవేత్త
 స్యప్రేతజాతినమంసదా ॥ * ॥ ఇతి । ఏతదాపదిద్రష్టవ్యమ్ । అనాపదితు
 వ్యాఘ్రః — ॥ శ్లో ॥ అవరశ్చైత్పరంవర్ణంపరోవాప్యవరంయది । వహ
 చ్చశావమాశౌచందృష్టార్థేద్విగుణంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । సేవహాదినావిజాతీయ
 శవనిహారేశవజాత్యుక్తమాశౌచమ్ , భృతిగ్రహణేతుద్విగుణవిశ్యర్థః ।
 హరితశ్చ — ॥ శ్లో ॥ దృష్టార్థేద్విగుణంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । అథలో
 భేనసర్వవర్ణశవహనాదావపితత్తద్వర్ణాశౌచమాహవాసః — ॥ శ్లో ॥
 యదినిర్నరతిప్రేతంప్రలోభాక్రాంతమానసః । దశాహేనద్విజశ్శుభ్య
 న్నాదశాహేనభూమిపః ॥ అథమాసేనవైశ్యస్తుశూద్రోమాసేనశుభ్య
 తి ॥ * ॥ ఇతి । శూద్రేణవిప్రశవనిర్నరణంనకారయేదిత్యాహ నః —
 ॥ శ్లో ॥ నవిప్రస్వేషుతిష్ఠతుస్మృతంశూద్రేణహరయేత్ । అస్వగ్భ్యా
 హ్యహుతిస్సాన్వియాద్ద్రసంస్పృశేదూపితా ॥ * ॥ ఇతి । ఆహుతిః -
 శవాహుతిః । అత్రస్వేషుతిష్ఠన్వివర్ణవిపక్షితమ్ , అస్వగ్భ్యత్యయోపశ్రవ
 నాత్ । యమోఽపి — ॥ శ్లో ॥ నశూద్రోయజమానంవైప్రేతీభూతం

సముద్వహేత్ । యస్యానయతిశూద్రోఽగ్నింతృణంకాష్ఠంహవీషిచ ॥
ప్రేతత్వంహిసదాతస్యసచాధమేణలిప్యతే ॥ * ॥ ఇతి ।

గర్భవతః బ్రహ్మచారిణశ్చపితృద్యన్యశవనిర్హరణనిషేధః

మనుః — ॥ శ్లో ॥ దహనం వహనం వాఽపి ప్రేతస్యాన్యస్యగర్భవాన్ । నకు
ర్యాదుభయంతత్ర కుర్యాదేవపితుస్సదా ॥ జ్యేష్ఠస్య చానవత్యస్యమాతుల
స్యానుతస్యచ ॥ * ॥ ఇతి । దేవలః — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మచారీనకుర్వీతశ
వదాహాదికాఃక్రియాః । యదికుర్యాత్తతః కృచ్ఛ్రంపునఃసంసార్గమేవ
చ ॥ * ॥ ఇతి । తస్యైవపితృదివహనాదౌవ్రతలోపోనాస్తీత్యాహతు
మనుదేవతౌ — ॥ శ్లో ॥ ఆచార్యంస్వముపాధ్యాయంమాతరంపితరం
గురుమ్ । నిర్హృత్యతువ్రతీప్రేతంనవ్రతేనవియుజ్యతే ॥ * ॥ భృగుః —
॥ శ్లో ॥ మాతామహంమాతులంచతత్పత్నీచానవత్యకే । వ్రతీసం
స్కరులేయత్రవ్రతలోపోనవిద్యతే ॥ * ॥ ఇతి । మాధవీయే — ॥ శ్లో ॥
ఆచార్యంస్వముపాధ్యాయం గురుంవాపితరంచవా । మాతరంవాస్వయం
దధ్వావ్రతస్థస్తత్రభోజనమ్ ॥ కృత్వాపతతీయత్తప్తాప్రీతాన్నంనతు
భక్షయేత్ । అన్యత్రభోజనంకుర్యాన్నచతైస్సహసంవసేత్ ॥ ఏకాహ
మశుదియ్యత్వాద్వితీయేఽహనిశుధ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । నిహారదినమాత్ర
మేవాశుదిః , ద్వితీయాదిదివసేషుప్రేతకృత్యోత్తరకాలంసానాచ్ఛ
ధ్యతీత్యర్థః । వసిష్ఠః — ॥ వా ॥ బ్రహ్మచారిణశ్చవక్త్రిణోవ్రతాన్ని
వృత్తిరన్యత్రనూతాపితౌః ॥ * ॥ ఇతి ।

అనాథబ్రాహ్మణసంన్యాసినాంసంసార్గరాహసద్యశ్శౌచమ్

అనాథబ్రాహ్మణవహనాదౌసద్యశ్శౌచంవిదధాతి పరాశరః — ॥ శ్లో ॥
అనాథంబ్రాహ్మణంప్రేతయేవహన్దిద్విజాతయః । వదేవదేయజ్ఞఫలమా
నుపూర్వాస్వల్లభన్తితే ॥ నతేషామశుభంకించ్చిత్వాపంవాశుభకర్మణామ్ ।
జలావగాహనాతైషాంసద్యశ్శౌచంవిధీయతే ॥ అసగోత్రమబద్ధంచప్రే
తీభూతంద్విజోత్తమమ్ । వహిత్యాచదహిత్యాచప్రాణాయామేనశు
ధ్యతి ॥ * ॥ ఇతి । బద్ధమిత్రాదిరహితబ్రాహ్మణవహనస్పర్శనదహనా
దౌసాన్వితప్రాణాయామాభ్యాసశుద్ధిరీత్యర్థః । అగ్నిస్పర్శోఽపికర్తవ్యః ।

తమ క్షమాగ్నిరసా || స్తో || యః కశ్చిన్నిర్వరేత్ప్రేతమసపిణ్డః కథంచన |
 సాత్త్వాసచెలం సంప్రప్త్యాఽగ్నిం తస్మిన్నేవక్షణేశుచిః || * || ఇతి | యా
 జ్ఞవల్క్యః — || స్తో || ప్రవేశనాదికంకర్మప్రేతసంస్పర్శినామపి | ఇ
 చచ్ఛతాం తక్షణాచుచ్ఛిః పరేహంసానసంయమాత్ || * || ఇతి | నిమ్బ
 పుత్రదంశనాదివేత్సప్రవేశనాంతంకర్మనకేవలంజ్ఞాతేనామ్ , అపితుసే
 హాదినాప్రేతనిర్వరణంకుర్వతామపిభవతి , అశోచంచయథోక్తంభవతి ,
 ధర్మార్థంప్రేతనిర్వరణంకుర్వతాంపరేహంతుతక్షణాత్సానప్రాణాయా
 మాభ్యామేవ శుద్ధిరిత్యర్థః | వృద్ధపరాశరః — || స్తో || ప్రేతస్పర్శనసం
 సార్తేర్బాహ్యేషానైవదుష్యతి | వోధావైవాఽగ్నిదాతాచసద్యస్సాన్
 త్వాపిశుభ్యత || * || ఇతి | బ్రాహ్మే — || స్తో || అనాథంబ్రాహ్మణం
 ద్వాక్షత్రియంవైశ్యమేవవా | పితృమెధనహాయజ్ఞఫలంప్రాప్తోతిమా
 నవః || సంన్యాసినాంతుసంసృర్తుర్నాశౌచంనోదకక్రియా | అశ్వమెధఫ
 లంతత్రభవేనాస్త్యత్రసంశయః || * || ఇతి | బౌధాయనశ్చ —
 || స్తో || సర్వసన్ధినివృత్తస్యధ్యానయోగరతస్యచ | నతస్యరహనంకుర్యా
 న్నాశౌచంనోదక్రియా || యేవహన్తిమహాత్మానందృష్ట్యాసంప్రప్త్యాఽగ్నిజా
 తయః | హయమెధఫలంతేహమస్త్యేత్యేవంవిదుర్బుధాః || * || ఇతి | సంగ్ర
 హే — || స్తో || యతీన్ద్రానాథనిన్దారెసద్యశుద్ధిర్మహాఫలమ్ || * || ఇతి |

ధర్మార్థంశవనిర్వరణేమానుషాస్థిస్పర్శేశవదర్శన

స్తృత్యర్థసారేతు — || వా || ధర్మార్థంశవనిర్వరణేసానాలజ్ఞా
 రవహనదహనాదికృతేద్విజానాంసచెలసానాత్సద్యశుద్ధిర్మహాపు
 ణ్యంశుభంచాయశ్చభవతి , తత్రాస్యనాథబ్రాహ్మణప్రేతనిర్వరణేఅన
 త్తంపుణ్యంశుభంచాయశ్చవర్ధతే , ధర్మార్థములొప్తజాతిప్రేతనిర్హ
 రణేసర్వేహంసచెలసానాచుచ్ఛిః , ధర్మార్థంస్వజాతిప్రేతనిర్వరణ
 సచెలసానప్రాణాయామైశుచ్ఛిః , ధర్మార్థంహీనజాతిప్రేతనిర్వరణస
 ర్వేహంసచెలంసాత్వానిమ్బపుత్రభక్షణాదిగృహప్రవేశనానైకృత
 శుద్ధిః || * || ఇతి | స్మృత్యర్థంతరే — || స్తో || ఉహ్యమానంశవందృష్ట్యా
 సజాసాజలమావిశేత్ | అలబ్ధ్యంతంశవందృష్ట్యాసచెలసానమాచరేత్ |

ఆచమ్యకేవలంప్రేతం దృష్ట్వాకాష్ఠవదాచరేత్ || * || ఇతి । కాష్ఠవదా
చరణం జలావగాహనమ్ । వసిష్ఠః — || వా || మానుషాస్థిస్నిగ్ధంస్పృష్టవై
త్రిరాత్రమాశౌచమస్నిగ్ధైత్యజ్ఞానాత్రమ్ || * || ఇతి । ఏతదుబ్ధి
పూర్వవిషయమ్ । అబుద్ధిపూర్వవిషయేతు మనుః — || శ్లో || నారంస్పృ
ష్టాఽస్థినసేహంస్సాత్వావిప్రావిశుభ్యతి । ఆచమ్యైవతునిస్సేహం గాం
స్పృష్టాఽపీక్ష్యవారవిమ్ || * || ఇతి । చన్ద్రికాయామ్ — || శ్లో || జన
నేమరణైవైవవచనందశమేహని । ఆశస్తానానికారీస్యాదాశౌచం సర్వ
దాభవేత్ || తైలాభ్యజ్ఞైతథావాచైత్త్యశ్రుకర్మణిమైథునే । అనాచమ్యో
చచ్చరన్వప్రప్త్తిరాత్రమశుచిర్భవేత్ || * || ఉచ్యర్థ - పురిహతస్స
ర్గం కుర్వన్నిత్యధః । ఏవమాదీన్యన్యన్యస్యాశౌచనిమిత్తానిద్రష్టవ్యాని ।

ఆశౌచినాందెవాలయప్రవేశాదినిషేధః

ఆశౌచినోవర్జనీయముక్తంసక్తగ్రహే — || శ్లో || నవిశేద్దైవతాగా
రంనకుర్యాద్వస్తనాద్యఘే । మన్దిరంనప్రవేష్టువ్యంప్రవిష్టస్యఫలంశృణు ||
చణ్డాలయోనిమావిశ్యజన్మానినవపశ్చచ । భవిష్యతివరారోహవ్యాధిక్రూ
రోఽతినిష్ఠురః || * || ఇతి । ఆశౌచిస్సర్వేభిమబ్ధస్యసమ్మోక్షణమాహ
శౌచకః — || శ్లో || చణ్డాలసూతకౌడక్యాశావసూతకదూషితే । నిమిత్తై
సమసుప్రాప్తైసద్యఃకృత్వాసమర్చయేత్ || * || అభివాదనస్యనిషేధ
మాహ ఆపస్తంబుః — || వా || అప్రయతేననాభివాద్యంతథాఽప్రయ
తాయప్రయతశ్చనప్రత్యభివదేత్ || * || ఇతి । ఏకాదశ్యుపవాసస్యావ
జనీయత్వముక్తంపురాణే — || శ్లో || సూతకేతునరస్సాన్వితాప్రణ
మ్యశిరసాహరిమ్ । ఏకాదశ్యాంనభుజ్జీతవ్రతమేతన్నుపవృతే || మృత
కేఽపినభుజ్జీతహ్యేకాదశ్యాంసదానరః || * || ఇతి । విష్ణురహస్యేచ —
|| శ్లో || సూతకేమృతకేచాపినత్యాజ్యంద్వాదశీవ్రతమ్ । ఏకాదశీవ్ర
తంకుర్యాన్నిత్యంకామ్యంతువర్జయేత్ || * || ఇతి ।

శావాశౌచినాంనియమవిశేషః

శావాశౌచినాంనియమవిశేషమాహమనుః — || శ్లో || అక్షారలవ
ణానాః స్యుర్నిమజ్జైయశ్చలేఽన్వహమ్ । మాంసాశనంచనాశీయశ్శు

యారంశప్రపృథక్ ఓతౌ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యే ౭ పి ॥ శ్లో ॥ క్రీతలభ్యాశ
నాభూమా స్వపెయ్యస్తేప్రపృథక్ ఓతౌ । పిణ్డయజ్ఞావృతాదేయం ప్రేతా
యాన్నందినత్రయమ్ ॥ * ॥ ఇతి । క్రీతం అయాచితలబ్ధం వాలశనం యే
హంతే క్రీతలభ్యాశనాః, భవెయ్యరితి వాక్యశేషః । క్రీతలభ్యాశననియమా
త్తదలాభే అనశనమథాత్సిద్ధంభవతి । అతపవ వసిష్ఠః — ॥ వా ॥ అఘ
ప్రస్తరైత్ర్యహమనశ్చ స్తతసీరణ క్రీణోత్పన్నై నవావతేరణ ॥ * ॥ ఇతి ।
అఘప్రస్తరః - ఆశౌచినాం శయనాథాత్పృణప్రస్తరః । గౌతమో ౭ పి —
॥ వా ॥ అథశ్శయ్యాసనినోబ్రహ్మచారిణస్సర్వై ॥ * ॥ ఇతి ।

అఘాస్తకృత్యమ్

అఘాస్తకృత్యమాహమనుః — ॥ శ్లో ॥ విప్రశ్శుద్ధ్యత్యవస్సప్రప్త్యా
క్షత్రియో వాహనాయుధమ్ । వైశ్యః ప్రతోదంరత్నం వా యష్టింశూద్రః కృ
తక్రియః ॥ * ॥ ఇతి । అస్యాథో ౭ భిహితో విజ్ఞానైశ్చ రేణ — ॥ వా ॥ వి
ప్రా ౭ సుభూతాశౌచకాలః కృతక్రియః కృతస్నానః హస్తై న అపస్సప్ర
ప్త్యావిశుద్ధ్యతి । స్పృష్ట్యతి స్పృశనక్రియైవోచ్యతే, న స్నానమాచమనం
వా, వాహనాదిమతస్యాపవానుషణ్ణాత్ । శ్రుతిరపి — “ అఘాస్తై అఘభా
జస్సజ్జవే స్నాత్వా గ్రామం ప్రవిశేయః ” ఇతి । జననమరణాశౌచాస్తే
ఆశౌచినస్సజ్జవే స్నాత్వాగృహం ప్రవిశేయిరత్యర్థః । తథాస్తకృత్యస్తరే —
॥ శ్లో ॥ మృతేచసూతకేచాస్తై సజ్జవే స్నానమాచరేత్ । సజ్జవాత్పరతః స్నా
నమార్తవేతువిశిష్యతే ॥ * ॥ ఇతి । సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచేర్గతేకు
ర్యాస్తృహసంమాజాలెవనే । సవాసా జలమాప్లుత్యశుద్ధః పుణ్యాహవాచ
స్తై ॥ * ॥ సంగ్రహేచ ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచాస్తై కృతస్నానస్వస్తివాచనసూ
ర్వకమ్ । బ్రాహ్మణాభూజయేత్తత్ర శుద్ధయే విష్ణుతుష్టయే ॥ * ॥ ఇతి ।

ఇతి వైద్యనాథదీక్షితవిరచితే స్మృతిముక్తాఫతే

ఆశౌచనిరూపణం నామ తృతీయః పరిచ్ఛేదః

శుద్ధాశుద్ధపట్రికా

పుటె	పఠ్యె	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౫	౯	సూత కాఘాఘ్యే	సూత కేఽఘాఘ్యే
౬	౧౦	దావృత్తా	దవృత్తా
౧౩	౨౪	సూతకా	సూతికా
౨౦	౨౬	హఃక్రియాః	హఃత్రియాః
౨౧	౧౦	సమమిత్యాహుః	సమ ఇత్యాహుః
	౧౨	సురాప ఆత్మ	సురాప్య ఆత్మ
౨౪	౧	కాలస్యమరణే	బాలస్యమరణే
౨౬	౨౭	పిశ్చాదిషు	పిశ్చాదిషు
౨౮	౧	వణ్ణెష్వవిశిష్ట	వణ్ణెష్వవిశిష్ట
౩౧	౨౧	హానిషుయోనిషు	హాన్యోస్వయోనిషు
౪౮	౧౩	వ్యవస్థా	వ్యవస్థా
	౨౬	స్నానోపసస్పర్శ	స్నానోపసస్పర్శ
౫౯	౬	॥ స్తో ॥	॥ వా ॥
౬౨	౨	మేకాచణ	మేకచణ
౬౩	౧౩	ప్రదధ్యాత్	ప్రదధ్యాత్
౭౪	౯	వ్రతీనాం	వ్రతీనాం
౭౭	౧౧	స్వయమ్	స్వధా
౮౦	౧౧	దశాహ ఏవ	దశాహ మేవ
	౧౫	పత్నాంచ	పత్న్యాంచ
౮౧	౨౫	చాజ్ఞా	చాజ్ఞాతి
౮౨	౧౧	సుసన్ధాతవ్యా	ఽనుసన్ధాతవ్యా
౮౪	౧౫	పితృష్వసా	పితృష్వసా
	౨౭	పుంసు	పుంసు

పుట	పజ్జిక	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౮౭	౧౭	రాజా, స్వామీ -	రాజా - స్వామీ ,
౯౧	౨౧	సూతకేతత్పున	సూతకేతత్పున
౯౬	౧౮	సంవత్సర	పవత్సర
౯౮	౮	శ్రుత్యహేతా	స్వాత్యహేతా
౧౦౦	౨౩	సూతకం	సూతకీ
	౨౭	నిర్దేశత్వమితి	నిర్దేశత్వమితి
౧౦౧	౮	సూతకం	సూతకీ
౧౦౮	౩	దాహద్యశౌచం	దాహద్యశౌచం
	౧౯	త్రిభాగంతు	త్రిభాగాంతు
౧౦౯	౫	త్రిభాగంతు	త్రిభాగాంతు
౧౧౬	౨	త్రిరాత్రమాత్రేణ	రాత్రిమాత్రేణ

